V

Ex Libris Ill.mi Card.lis Piretti

V

M. TVLLII

CICERONIS

OPERVM

TOMVS . DECIMVS

Continens

Libros III. de Officijs,
Dialogos { *de Senectute,* *de Amicitia,* }
Paradoxa,
Somnium Scipionis, *(ex VI. lib. de Rep.*

&

In eos Aldi Mannuccij Commentarium.

AD . ILL^MVM^ . ET . EXCELL^MVM^.
VESPASIANVM . GONZAGAM
COLVMNAM
DVCEM . SABLONETAE . ET . C.

CVM . PRIVILEGIIS
VENETIIS . CIↃ IↃ XXCIII
Apud Aldum.

ILL.^MO ET EXCELL.^MO D.

VESPASIANO·GONZAGAE COLVMNAE DVCI.SABLONETAE

&c.

CVM uniuerſa philoſophia tres in partes diſtribuatur, unam, quae defi-
niendi, diuidendi, & ratiocinandi praecepta tradit; alteram quae de
moribus, uitaeq. communis officiis diiudicat; poſtremam, quae re-
rum naturae uim, effectus, cauſſaſq. inquirit: ſaepe ſaepius mecum
ipſe reputare ſolitus ſum, cum praeteritas omnes animo memorias
euoluerem, Illuſtriſsime, doctiſsimeq. VESPASIANE GONZAGA,
ecquis umquam ex aliqua memoria uir exſtiterit, qui pariter differen-
di acumine, moralibus uitae documentis, phyſicarum rerum cognitione germani philo-
ſophi nomen iure ſibi uindicarit: tum uero ad hanc ſapientiam tantum adiunxerit elo-
quentiae, ut ſummus is quoque, ac perfectus orator non immerito uocari poſſet. Cumq.
ipſe Graecos homines ſapientes cunctarum artium, ſcientiarumq. magiſtros (paene au-
ctores dixerim) memoria recenſuerim, affirmare audeo, neminem ex tot, tantiſq. in om-
ni tum intelligendi, tum eloquendi, facultate uiris, me reperire potuiſſe, qui idem &
de unaquaque philoſophiae parte, quod praecipuum eſt, acute, ſapienter, & uere diſpu-
taſſet, nec non germanae illius eloquentiae laude in omni dicendi genere floruiſſet. Sum
mam in Socrate ſapientiam, Apollinis quondam oraculo conteſtatam, qui philoſopho-
rum princeps, ac ueluti fons quidam fuit; a quo tam multae, tamq. inter ſe diſſentientes
in philoſophandi ratione familiae proceſſerunt: ſummam, inquam, in eo ſapientiam fuiſ
ſe intelligimus: excellentem, perfectamq. in eius diſcipulo Platone, cui cognomen Di-
uo indidit antiquitas, necnon Ariſtotele Platonis auditore, Peripateticorum principe:
non uulgarem in Xenophane, Carneade, Chryſippo, Theophraſto, ne tam multos alios
memorem, pleroſque nobiles quidem philoſophos, at cum principibus minime confe-
rendos. Ex oratoribus in dicendo qui familiam ducant, ſcimus Iſocratem, Lyſiam, De-
moſthenem, Aeſchinem, Hyperidem; ex hiſtoricis Thucydidem, Herodotum, Xenophō
tem, Theopompum, omnes equidem in eo, quod profeſsi ſunt, artis, ac diſciplinae gene-
re praeſtantes: ſed, ſi quaeras, in quonam ex iis uerae ſapientiae, perfectaeque, &
abſolutae eloquentiae coniuncta laus enituerit, profecto, qui ſummus fuerit philoſo-
phus, idemq. perfectus orator, inuenias fere neminem. Nam in Platone quidem utrum-
que, ſummam ſcilicet ſapientiam, abſolutamq. eloquentiam agnoſci qui dicunt, ii, ſi ita
ut ſentiunt loquuntur, ſe, grandiloquus qui ſit, quiq. a uulgari conſuetudine remotis, par
tim etiam poeticis tum uocabulis, tum dicendi formis utatur, quiq. interdum in di-
cendo νυμφόληπτος γένηται, quod in Socratis perſona de ſeipſo fatetur Plato; hunc, inquam,
ſe uere eloquentem falſo exiſtimare ſatis demonſtrant. Neque ego propterea ſummo
illi uiro eloquentiã adimo: οὐχ᾽ οὕτω μαίνομαι: ſed abſolutam illam, in qua nihil culpandum,
& obelo notandum ſit, minime tribuo. ualeant, qui Iouem ipſum, ſi Graece ei loquen-
dum foret, ita locuturum putabant, ut eſt Plato locutus: quaſi uero ex tot oratorum nu-
mero nemo ſeſe Ioui obtuliſſet, qui Platonem ſermonis puritate, & elegantia, uerbo-
rumque, ac ſententiarum lepore anteiret. quod enim ad eius diſcipulum Ariſtotelem at-
tinet, facile mihi ipſos aſſenſuros ſcio, minime illum ut ſapientia, ſic quoque eloquentia

cum magiſtro comparandum. Theophraſtum diuinitate loquendi nomen inueniſſe, noſter inquit Cicero, cum antea Tytamus appellaretur: ſuauemque, & dulcem in dicendo ſcimus fuiſſe: uerum, an idem oratoris officium, quod eſt de unaquaque re prudenter, ornateq. dicendi, ſi ipſi plura, diuerſaq. ſcribendi argumenta propoſita eſſent, implere potuiſſet, minime mihi liquere dico: neque id cuiquam conſtare, qui nihil aliud tanti uiri aut legerit, aut acceperit, praeter ea, quae ſuperſunt, puto. De ceteris, ne Te pluribus morer, idem a me dictum uolo. quod nemini uideam Graecorum adhuc contigiſſe, (Ciceronis uerbis utar) ut idem utroque in genere laboraret, ſequereturq. illud forenſe dicendi, & hoc quietum diſputandi genus. Tranſeo nunc ad Latinos, quorum mihi ſeſe primus offert uir ille doctiſsimus undecumque Varro. quo nemo umquam doctior (aliorum ut teſtimonio, ſic uerbis in eius laude libenter utor) ne apud Graecos quidem, nedum apud Latinos uixit; ut tamen is, quemadmodum ait Fabius, plus fuerit ſcientiae collaturus, quam eloquentiae. Ab hoc cum diſceſſeris, uix unum aut alterum inuenias, qui Ciceroni doctrina ſit exaequandus. Is enim non ſolum dialecticis, rhetoricis, philoſophiae uniuerſae, hoc eſt, phyſicae, atque ethicae; uerum & mathematicis diſciplinis; neque his ſolum, uerum & iuris tum ciuilis, tum pontificii prudentiae luculentam nauauit operam. Quid? non ne militarem quoque diſciplinam, ne quid ei deeſſet, tantopere excoluit: ut paullo fortaſſe magis apud Diodorum, Philonem, Poſidonium, Molonē, reliquoſq. praeceptores ſuos in ſchola profecerit, quam in caſtris Pompeii, cuius in exercitu ſociali bello tirocinium militiae feciſſe eum accepimus? ut idem ſummus philoſophus, orator diſertiſsimus Romuli nepotum quot ſunt, ſicuti ille cecinit, quotq. fuerunt, quotq. poſt aliis erunt in annis, optimus ſenator, ſtrenuus miles, egregie fortis, & ſapiens imperator, qui res triumpho digniſsimas in prouincia geſſerit, haud iniuria nuncupari poſsit. Is mihi unus ex omnibus, quos in uita legerim doctrina praeſtantes, cum minime uulgari ſapientia perfectam eloquentiam coniunxiſſe, latiuſq. Romani terminos eloquii, quam alii fines imperii, protuliſſe uidetur. Hic igitur patriae, non urbis modo, uerum etiam linguae, Pater ſalutandus, alio ue auguſtiori, atque honeſtiori nomine, ſi modo ullum reperiatur honeſtius, nobis iure compellandus eſt. Hic nobis ſummas opes, & ornamenta Latini ſermonis labore ſummo, uigiliiſque, & lucubrationibus peperit ſuis: hic manſuetiores muſas antea ſub Romano caelo non niſi tranſmarino habitu, Graeco inquam, conſpectas, cognitaſque, peregrino illo detracto, patrioq. Romanae urbis habitu indutas, compſit, ornauit, iiſq. artis coloribus, pigmentiſq. cohoneſtauit, ut hoc opus ex omnibus omnium ingeniorum operibus, ac monumentis immortali laude digniſsimum fateri cogamur: cuius ea gloria, atque is ſplendor eſt, ut ei nullius futurarum aetatum operis claritudo tenebras obducere ullas poſſe uideatur. atque id ipſum longe admirabilius accidet cogitanti quae ipſe cum in toga quaeſtor, aedilis, praetor, conſul, tum in armis, reliquoq. omni reip. munere ſingulari uirtute geſſerit, ſimulq. id, quod ab eodem accepimus, ipſum plura, & quidē ſubſeciuis temporibus, quam omnino ex Latinis quemquam, conſcripſiſſe. Quid enim ille non mandauit litteris? De Rhetorica arte quam mlta, uitem de Philoſophia, cum φυσικῇ, tum ἠθικῇ? ut neque Dialectica praetermiſerit, quippe qui partem illam, quae loca argumentorum ſuppeditat, quam Graeci τοπικὰ uocant, erudite, & copioſe nobis deſcriptam reliquerit. Orationes uero in omni dicendi genere tam multas fecit, ut quotquot hodie ſuperſunt, quae nobis ſatis multae uidentur, ſextam uix partem abſoluant earum, quas ab ipſo uel habitas, uel ſcriptas eſſe, ex eiuſdem uerbis in Oratore didicimus. Nam de tot eius epiſtolis, quarum uolumina omnium manibus quotidie teruntur, nihil dicam, niſi ipſum in hoc ſcribendi genere longe poſt ſe Graecos, Latinoſq. omnes reliquiſſe. Idemq. ut iuriſconſultiſsimum fateare, quam diſerte, quam prudenter diſputat de legum origine, deq. legibus XII. Tabularum, in iis libris, quos de Legibus inſcriptos longe plures edidit iis, qui hodieq. a nobis leguntur. Quid ais? ne a poeſi quidem abhorruit. teſtantur id eius poemata, quae tametſi temporum iniuria uel penitus, uel certe maxima ex parte perierunt, de nomine ſaltem nota ſunt, ut Aratus ab eo Latino carmine redditus, Pontius Glaucus tetrametro uerſu ab adoleſcente conditus, Marius, Poema de conſulatu, tres libri de temporibus, & alia. Quo in genere ſcribendi, quamuis is, ex iis, qui poſt ſe fuerunt, multis impar uideatur, ante ſe tamen omnes eum poetas ſine controuerſia uiciſſe intelligimus. Ac, ne ipſum unius lin-

guae

guae finibus coercuiſſe ſe, atque ex una laudem quaeſiſſe putemus, non ignoras commentarium ab eo Graece conſcriptum de rebus a ſe in conſulatu geſtis, quo Poſidonius non ſolum non excitatus ad ſcribendum eſt de rebus iiſdem, ſed etiam plane perterritus. i, nunc, & aude cum Cicerone conferre Graecorum aliquem, uel Latinorum: aut dicito cum nonnullis, a Cicerone meram eloquentiam, nihil praeterea aliud, addiſci poſſe. Ego uero, quod ad mores attinet, & uitae communis officia, me ex hac una de Officiis diſputatione, quam ad Te nouis auctam, atque illuſtratam commentariis mittere decreui, longe plura didiciſſe ſcio, ſapientiſsime VESPASIANE, quam ex multis multorum philoſophorum diſputationibus, commentariisq. antehac umquam didicerim. Nolo autem nunc actum agere. cum enim hos libros quam multis, uerisq. laudibus, quamq. eleganter alii Lectoribus commendarint, non ignorem, ſuperuacaneam iudicii mei laudem fore omnem puto. tantum illud adiiciam, quae tribus his de Officiis libris a Cicerone docentur, paucisſimis immutatis, quae a noſtrae Religionis praeceptis plane abhorrent, nihil magis inſtitutis Chriſtianae fidei conſentaneum, nihil Chriſtiano homini utilius ex Ethnicae philoſophiae fontibus hauriri poſſe me iudicare. eoſq. libros tamquam officii noſtri monitores numquam de manibus deponendos, immo uero in omni noſtra tum publica, tum etiam priuata actione conſiliarios eſſe nobis adiungendos. Atque ego cum hoc tempore nouis eos excuderem commentariis illuſtratos: quos tum ex aliorum, quae non ita facile comparari, aut haberi ab omnibus poſſent, tum ex meis lucubrationibus compoſitos in unum corpus redegi, ut, quae antea longe diſsita, aut ab aliis explicata pluribus, ſeorſimq. diuerſis uoluminibus, non ſine aliqua temporis iactura, cognoſci poterant, pleraque hoc uno uolumine ſtudioſus Lector haberet; cum inquam hoc tempore ſub praelo liber hic eſſet, mihiq. ſaepius eadem Ciceronis uerba legenti ſeſe Officii nomen non ſemel offerret, de meo ipſius officio cogitare incepi: quantum ego principibus nobilitate, & fortuna uiris, a quibus docti homines magni, ut par eſt, fierent, quantum iis, qui tum nobilitate, tum etiam doctrina praeſtarent, quantum denique iis, qui cum utraque re excellerent, tum meipſum quoque incredibili quadam beneuolentia cōplecti praeſeferrent, qualem Te eſſe cognoui, deuinctus forem. Ego uero me Tibi non ſolum communi ſtudioſorum, quos tantopere ornare, atque amplecti uideris, uerum & mea priuatim cauſſa, mirum in modum debere fateor, qui ad meas litteras, quas ad Te ſuperiore aeſtate dedi, cum antea nullus inter nos uſus, nulla conſuetudo intercederet, familiariſsime, atque humaniſsime reſcripſeris. Equidem, nobiliſsime VESPASIANE, (quod Tu non ignoras) ea demum uera nobilitas eſt, quae numquam abeſt ab humanitate, numquam a modeſtia ſeiuncta eſt; comites ubique habet affabilitatem, atque urbanitatem. Hanc in Te eſſe uno omnes ore praedicant; qui nobilitatem illam generis, a parentibus Tuis cum uita ſimul acceptam, ex Illuſtriſsima inter Italicas omnes editus familia, multo maiorem Tuis moribus, multoq. clariorem reddideris. &, cum ceteras animi Tui uirtutes ſummis laudibus extollant homines minime inepti, quiq. numquam mentiri norunt; nihilo ſane minores eruditioni tribuunt; quam in Te minime uulgarem, ſed eximiam, & rerum maxime reconditarum, eſſe dictitant. Quid plura? in Te omnia dicunt eſſe, quae quidem in mortalem bona cadere poſſunt: Te nobiliſsimo genere ortum, ſummorum Principum amicitiis, atque affinitatibus, non exiguis opibus, ampliſsimis clientelis, incredibili omnium gratia florere: ſimul optimis quibuſque tum corporis, tum animi dotibus ornatiſsimum: ſi quemquam denique, Te ipſum ſapientem, uereq. beatum appellari poſſe exiſtimant. Quid igitur erit cauſſae, cur ego, cum primum ſe dederit occaſio, me Tibi in clientelam, ac fidem tradere nolim? &, cum optimam mei partem optimo Principi dicandam cenſeam, quae quidem abſque ulla controuerſia in nobis eſt animus, cuius etiam pars eſt uis illa, quae ad inueniendum maxime ualet, ingenium, in quam; quid ſatius, quam ut mei, licet non admodum acuti, atque feracis ingenii monumenta, quae poſſum hoc tempore, in Tuam fidem commendem, ac ſub Tuo feliciſsimo nomine producam in lucem? Quod cum mihi iam agere decretum ſit, Te precor, atque obteſtor, Illuſtriſsime, atque humaniſsime VESPASIANE, ſi Te patronum ego meum optaui, ſi meum omne ſtudium in Te contuli, ne deſpicias obſequium, atque obſeruantiam in Te meam, meiq. ipſius patrocinium ne dedigneris: atque hos meos in Ciceronis de Officiis diſputationem commentarios, a me Tibi, ſummo philoſopho, & aequiſsimo

Principi,

Principi, iure nuncupatos, hilari fronte ſuſcipias, iisq. tua humanitate, ac ſapientia patrocinere. Quo ex munere (ſi modo munus dicendum id erit, quod dum alicuius auctoritate commendamus, beneficium potius accipimus, quam damus) noli ſpectare quantum uelim, ſed potius quid ego poſsim praeſtare. Vale etiam atque etiam.

Venetiis, Kal. Mai. CIↃ IↃ XXCI.

Illuſtriſsimae, atque Excellentiſsimae D. T.

Deuinctiſsimus,

Aldus Mannuccius, Paulli F. Aldi N.

IN . LIBROS . TRES

M . TVLLII . CICERONIS

DE . OFFICIIS

ALDI . MANNVCCII

PAVLLI . F. ALDI . N.

COMMENTARIVS

Argumentum Libri Primi.

EVERSA *rep. ciuili bello Caeſaris, & Pompeij, rebus omnibus ex unius arbitrio, nutuq. pendentibus, cum leges, & iudicia iacerent, non in curia, non in foro locus eſſet; retulit animum Cicero, quaſi medicinam doloris, & ſolatium aduerſae fortunae quaerens, ad intermiſſa philoſophiae ſtudia: nec uero tantum, ut unus ipſe ſibi legendo prodeſſet; uerum etiam, ut Latinorum hominum ingenia quantum in ipſo eſſet, ad earum artium, quarum plerique rudes, ignariq. adhuc erant, ſcribendo excitaret. Explicata igitur, & magna iam ex parte Latinis litteris illuſtrata philoſophia, contulit ſe ad pulcherrimam, omniumq. nobiliſsimam de Officijs commentationem; utpote qua nec ad commodum humanae uitae, nec ad ornamentum quaeſtio magis ulla pertineat. Quae uero ſcribendi potiſsimum cauſſa fuit, ut abſenti filio, & Athenis liberales diſciplinas colenti, prodeſſet, ab ea initium ſumit. Et, quoniam duas perſonas ſuſtinet, patris unam, praeceptoris alteram: orditur a paterno iure, hortaturq filium, atque admonet, ut, quamquam philoſopho clariſsimo, eiusq. aetatis Peripateticorum principi, Cratippo operam det; nec dubitandum ſit, quin, eo doctore, annuo praeſertim iam ſtudio, tantum profecerit, ut ijs praeceptis, atque inſtitutis, quibus ad ſapientiam uita dirigitur, non modo non egeat, uerum etiam abundet; ſua tamen Latina*

ſcripta non aſpernetur; idq. non tam propter doctrinam, a Peripateticorum praeceptis interdum, ſed tamen haud ita multum diſsidentem, quam ut, dum Graecas tractat artes, Latinae ſimul facultatem augeat orationis. Atque hoc loco, ipſe ſibi uidelicet egregie notus, in ſuas laudes digreditur: parum modeſte, dicet aliquis: ita, ſi cum alijs loqueretur: ſed, quia cum filio, excuſationem laudatio, uera praeſertim, habere iuſtam uidetur. certe enim hoc neque negabit quiſquam, neque negare iure poſsit, uiciſſe eum in oratoria laude Latinos omnes, Graecos adaequaſſe. Graecis quidem ipſis in eo etiam praeſtitit, quod illi uno tantum induſtriae genere floruerant, ut Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus tradendis philoſophiae praeceptis, Demoſthenes, Aeſchines, Iſocrates oratoria facultate: ipſe autem cum in forenſi genere dicendi ita uerſatus eſt, ut omnium conceſſu palmam tulerit; tum etiam, oppreſſa rep. otium in communi calamitate nactus, ne prorſus nihil ageret, ſuis in uillulis, omiſſa plane rerum urbanarum cura, ſcripſit egregios de philoſophia libros: quorum alij nunc exſtant, terunturq. manibus eorum, quibus & ſapere, & bene dicere ſimul curae eſt; alios uel temporum, uel hominum iniuria conſumpſit. Hoc igitur, quod ad Graecos attinet. nam Latinos quin utroque pariter genere, & agendis cauſsis, & praeceptis de philoſophia tradendis, longo poſt ſe omnes interuallo reliquerit, eſſe neminem arbitror, qui negare audeat, aut poſsit. Hac abſoluta parte, cauſſas exponit, quibus hoc potiſsimum argumentum delegerit. eae duae ſunt, una, quod adoleſcentem ijs maxime deceat praeceptis erudiri, praeſertim a patre: quibus inſtructus, in reliqua aetate dedecus, ac turpitudinem uitet, laudem, ac dignitatem ſequatur: altera, quod ſibi, maximis in rebus, cauſsisq. reip. uerſato, ſummis magiſtratibus, & honoribus perfuncto, nulla magis quaeſtio, quam quae ad inueſtigandam officij notitiam pertinet, conuenire uidebatur. ſiquidem hac notitia nihil eſſe fructuoſius, aut praeſtantius, ex eo conſtet, quod nulla prorſus, quae officio uacet, uitae pars eſt: ut, ſi quis officium ignoret, is nec amicitiam, nec ullam plane uirtutem colere poſsit. Tertio loco aggreditur ad id, quod ei propoſitum eſt, ut de officio diſputet: & eo quidem ordine narrationem inſtituit, ut nihil illuſtrius, nihil commodius, nihil omnino ad intelligentiam aptius eſſe uideatur. Quod quiſque uelit, ſentiat: liberum eſt enim: ego ne ipſius quidem Ariſtotelis ordinem, quem ſeruauit in Ethicis, cum hoc Ciceronis ordine contulerim; aut, ſi contulerim, non praetulerim certe. Hic quattuor initio uirtutes proponuntur, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia. ex his deinde, tamquam ex quattuor fontibus, honeſtum, & ex honeſto officium deducitur, ac deriuatur. Quid elegantius? quid etiam huiuſce doctrinae cupido lectori iucundius? Ipſas uero uirtutes ita ornat ſingulas, ita ſuis quaſi coloribus pingit, atque illuſtrat, non modo ut formam cuiuſque, ac ſpeciem,

ſed uim etiam, atque utilitatem ſeparatim liceat intueri. Neque hac diligentia contentus, adiuuat doctrinam exemplis. quae, quis eſt, qui non cum uoluptate legat, ſumpta praeſertim a claris uiris, aut a notis gentibus? Hoc in genere, ſi neceſſarium eſt, parcus, & ſiccus Ariſtoteles; ſi non eſt, grauis, & magnificus, qui totus haereat in rebus ipſis, reliqua tamquam inania contemnat. ſed tamen uarietatem interdum aliquam, ad uitandam ſatietatem, ſubtilior quoque doctrina deſiderat; & eo magis, quod obſcuriorem ſua natura rem illuſtrari ſaepe uidemus exemplo. quod quia praeter ceteros unus animaduertiſſe, ac nouiſſe Cicero uidetur, propterea non unum, aut alterum amatorem habet, ſed omnibus fere, qui elegantiore ſunt ingenio, in delicijs eſt, omnium ſinu excipitur, omnibus in otio periucundus, nemini ne in negotio quidem grauis, aut moleſtus eſt. Hanc diſputationem excipit illa dubitatio, duobus propoſitis honeſtis, utrum ſit anteponendum. de quo ita ſtatuitur: ſi honeſtum illud, quod ad omnes, aut ad multos pertinet, cum eo concurrat, quod ad unum, aut ad paucos; non eſſe dubitandum, quin communis honeſti maior habenda ratio ſit, quam priuati: quod ſi communia plura ſint, in ipſa communitate cautionem quandam requiri, & gradus obſeruari quoſdam officiorum oportere: ne, ſi paria putentur, peccetur in delectu, & honeſtum illud commune, alteri communi honeſto iniuria antelatum, honeſtum eſſe deſinat, &, quod per ſe laudabile eſt, ex comparatione uitioſum, ac turpe uideatur. nam, ut inter communes, priuatasq. res, euenit ſaepe, ut honeſta duo concurrant: ſic in ipſa communitate poteſt honeſtorum duorum exoriri eadem illa contentio. Sed, ſi cogitabitur, primam a nobis caritatem, beneuolentiamq. dijs immortalibus, alteram patriae, tertiam parentibus, gradatim deinde reliquis deberi: erroris occaſio penitus auferetur omnis. licebit enim perſpicere, quae cuiuſque dignitas officij ſit, & qui cuique locus in ipſa etiam communitate debeatur. Atque haec libro primo, diſtincta partibus, exornata uerbis, aucta, & amplificata ſententijs, Cicero perſequitur.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

MILITARIS induſtria primas partes, alteras litterarum ſcientia Romae tulit. armorum ſtudium, ut alia fere ex alijs bella oriebantur, aut numquam, aut raro admodum intermiſſum, tanto in honore fuit, quanto decuit eſſe illam artem, cuius munere ceterae coluntur artes, & quae niſi ſit, reliqua, quae ſunt, diutius eſſe non poſsint. Nec ſua litteris adiumenta deſuerunt. cum enim poſt Punica bella, ſublato iam hoſtili metu, pax, & otium ad elegantiam doctrinarum, & ad mitiora ſtudia ciuium animos conuertiſſet, exſtitit praeclarus ille mos, ut adoleſcentes erudiendi gratia Athenas mitterentur: quemadmodum hodie Patauium, Bononiam, alioue confluere multos uidemus, ut mox, pulcherrimarum artium ſcientia ornati, atque inſtructi, ad ſuos redeant, ſibique, ac familiae rem, decusq. parent. Haec igitur Ciceroni praeter ceteros mens, cupiditasq. fuit, ut Marcum filium ſtudijs philoſophiae, ſine quibus eloquentiam eſſe nullam, aut certe debilem, aut mancam intelligebat, ſummis doctoribus erudiendum traderet. itaque miſit eum Athenas paullo ante bellum Hiſpanienſe, quod inter Caeſarem, & Pompeij liberos geſtum eſt. nam ciuilis belli principijs, cum in Pharſalia duce Pompeio Magno pugnatum eſt, non interfuiſſe tantum Ciceronem filium, ſed turmis etiam equitum praefuiſſe, facile eſt ex ijs uerbis intelligere lib. II. Off. Tua aetas incidit in id bellum, cuius altera pars ſceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. quo tamen in bello, cum te Pompeius alae alteri praefeciſſet, magnam laudem & a ſummo uiro, & ab exercitu conſequebare, equitando, iaculando, omnia militari labore tolerando. Iuiſſe autem Athenas Ciceronem adoleſcentem paullo ante, quam Caeſar contra Pompeij liberos in Hiſpaniam proficiſceretur, ſatis illa ipſa prima uerba declarant lib. I. Annum iam audientem Cratippum. Annuum enim ſpatium intercedit ab initio Hiſpanienſis belli ad illud tempus, quo Cicero hos Officiorum libros coepit ſcribere. coepit enim ſtatim poſt Caeſaris necem. nam, ubi de Iniuſtitia loquitur, Declarauit, inquit, id modo temeritas C. Caeſaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit, propter eum, quem ſibi ipſe opinionis errore finxerat, principatum. Accedunt epiſtolarum ad Att. teſtimonia: quae quia ſunt in promptu, omnibusq. patent, omittantur. Miſſo igitur Athenas filio, dabat operam ſcribendis de philoſophia libris, abiecta prorſus & ſenatorij muneris, & forenſium cauſſarum cura. Interim, orta ciuium nobiliſsimorum coniuratione, in Pompeij curia Caeſar eſt interfectus: & facta ſunt, M. Antonio conſule ſenatum habente, S. C. duo, unum in ſententiam Ciceronis, ut omnis ueterum diſcordiarum memoria, pacis inter ciues conſtituendae gratia, obliuione ſempiterna deleretur; alterum, ipſo referente Antonio, ut Dictatoris nomen, quod ſaepe iuſtum fuerat, ob recentem perpetuae dictaturae memoriam funditus e rep. tolleretur. mutata publicarum rerum forma uidebatur, ſic, ut in ſpem libertatis antiquae minime dubiam erigerentur animi ciuium bene de rep. ſentientium. ſed eam breui ſpem eripuit Antonij conſulis concordiae publicae ſemper infenſa, diſſimulata paucis diebus improbitas. nam, cum ſe in illo S. C. patronum libertatis, potentiae uero ſingularis, ad quam, recenti C. Caeſaris exemplo, tacite uiam affectabat, aduerſarium acerrimum profeſſus iam eſſet; poſtea, orationis in funere Caeſaris habendae munere ſuſſcepto, commemoratis eius rebus geſtis, maximisq. erga populum Romanum meritis, ueſte demum C. Caeſaris, multis gladiorum ictibus, perfoſſa, ad commouendam miſerationem, explicata, in eum furorem populum impulit, ut ad aedes coniuratorum per uniuerſam urbem cum facibus, telisq. ſtatim diſcurreret. ita, rerum omnium tamquam orbe

repente

repente conuerſo, M. Antonius, & reliqui Caeſarianarum partium duces, in urbe dominabantur, ita contemptis legibus, ac iudicijs, ut, ſublato tyranno, tyrannidis tamen omnia ſigna cernerentur. Brutus, & Caſſius, quiq. cum eis praeclarum illud facinus conſciuerant, concitati populi metu, ex urbe profugerunt: boni ciues in ſenatum uenire, & ſententiam pro rep. dicere, magna militum manu ipſam curiam, iuſſu Antonij conſulis, obſidente, non audebant. Tum Cicero, deſperata libertate, primum in Graeciam ad filium nauigare coepit; deinde, ex medio curſu ab ipſa rep. reuocatus; poſtremo, rurſus amiſſa communis concordiae ſpe, totus ad litteras conuerſus, libros Officiorum compoſuit, ita ſane diligenter, ut ne inter Graecos quidem praeſtantius quidquam, aut moribus hominum conformandis accommodatius eſſe uideatur. Quid autem acciderit, ut, mutata ſententia, Cicero in urbem redierit, ipſo narrante oſtendam. Phil. I. ſic: Cum Brundiſium, iterq. illud, quod tritum in Graeciam eſt, non ſine cauſſa uitauiſſem; Kalendis Sext. ueni Syracuſas; quod ab ea urbe tranſmiſſio in Graeciam laudabatur. quae tamen urbs, mihi coniunctiſſima, plus una me nocte cupiens retinere non potuit. ueritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios aduentus ſuſpicionis aliquid afferret, ſi eſſem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium Rhegini agri, uenti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem: nec ita multum prouectus, reiectus Auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam. cumq. intempeſta nox eſſet; manſiſſemq. in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei; poſttridieq. apud eundem, uentum exſpectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex ijs quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quae mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reuerſione primum coeperim cogitare. Nec ita multo poſt, edictum Bruti affertur, & Caſſij: quod mihi, fortaſſe quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia, diligo, plenum aequitatis uidebatur. Addebant praeterea (fit enim plerumque, ut ij, qui boni quid uolunt afferre, affigant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, laetius) rem conuenturam, Kalendis Sext. ſenatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis prouincijs Gallijs, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum. Tum uero tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti ſatisfacerent. Et in ep. ad Cornificium: Ego tuorum conſiliorum auctor, dignitatisq. fautor, iratus temporibus, in Graeciam, deſperata libertate, rapiebar; cum me Eteſiae, quaſi boni ciues, relinquentem remp. proſequi noluerunt: Auſterq. aduerſus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde uentis, remisq. in patriam omni feſtinatione properaui: poſttridieq. in ſumma reliquorum ſeruitute liber unus fui. Et ad M. Brutum: Cum teneri urbem a parricidis uiderem, nec te in ea, nec Caſſium tuto eſſe poſſe, eamq. armis oppreſſam ab Antonio; mihi quoque ipſi excedendum putaui. taetrum enim ſpectaculum, oppreſſa ab impijs ciuitas, opitulandi poteſtate praeciſa, ſed animus idem, qui ſemper, infixus in patriae caritate, diſceſſum ab eius periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico curſu cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam, quaſi diſſuaſor mei conſilij, retuliſſet, te uidi Veliae. Et, ut erat gloriae cupidus, amplificatione interdum utens, reip. uoce ſe dicit eſſe reuocatum. ad Plancum enim cum ſcriberet, Abfui, inquit, proficiſcens in Graeciam: &, poſteaquam de medio curſu ſum reip. uoce reuocatus, numquam per M. Antonium quietus fui. In extremo autem lib. III. Off. ita cum filio loquitur: Sed ut, ſi ipſe ueniſſem Athenas; quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara uoce patria reuocaſſet; aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his uoluminibus ad te profecta uox mea eſt, tribues his temporis, quantum poteris; poteris autem, quantum uoles. Reuerſus igitur in urbem Cicero, animaduerſa, ut dixi, contra quam ſperauerat, reip. perturbatione, rurſus urbe egreſſus, in uillis ſuis libros hos de Officiis, ut reliquos de philoſophia, compoſuit. Miſit autem eos ad filium, ut, quem cariſsimum, unicumq. habebat, eius animum ſaluberrimis ad omnem honeſtatem, omnemq. laudem praeceptis imbueret. Sed neſcio quo paene communi filiorum morbo, a praeclaris parentibus degenerantium, Cicero filius, ſiue id naturae uitio, ſiue uoluntatis acciderit, a patris gloria longe deflexit. Pater a prima adoleſcentia ſobrie, continenterq. uixit, diu, noctuq. ſtudijs deditus bonarum artium, nihil omnino gulae, aut inhoneſtis uoluptatibus indulgens, totus uirtutis amore flagrans. filius, quaſi ad eum ſimul cum re fami-

liari

liari paternae uirtutis gloria, nullo ſuo labore, peruentura eſſet, imitatione domeſticae induſtriae neglecta, uino, ebrietatibus, luxuriae ſe totum tradidit. Et, ut alia omittantur, uno Plinij maioris exemplo contentus ero. Tergilla, inquit, M. Ciceronem filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi obijcit, Marcoq. Agrippae a temulento ſcyphum impactum. etenim haec ſunt ebrietatis opera. ſed nimirum hanc gloriam auferre Cicero uoluit interfectori patris ſui M. Antonio. is enim ante eum auidiſsime apprehenderat hanc palmam. Haec Plinius. Pater tamen, quod ad eum attinuit, filij gloriae, quantum in ipſo fuit, dum uiueret, conſuluit: ut etiam blanditijs, ac fere precibus cum ipſo de ſua laude agat. in extremo enim tertio libro, Vale, inquit, mi Cicero; tibiq. perſuade, te mihi quidem eſſe cariſsimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis, praeceptiſq. laetabere. Iam in epiſtolis quam diligenter eum, Athenis operam Cratippo dantem, Attico commendet, ne quid ei deeſſet, quod ad uictum, & cultum, ſpectaret, omnibus intelligere facile eſt, qui epiſtolas ipſas legerint. Non optime tamen, ut erat in primis acuto, longeq. in poſterum proſpiciente ingenio, de filij indole uidetur exiſtimaſſe. cuius dubitationis exſtat ſignum illud, ep. 46. lib. XIII. ad Att. Turpe eſt nobis, illum, qualiſcumque eſt, hoc primo anno egere. Et ep. 16. lib. XV. Leonidas retinet illud ſuum, Adhuc: quod eſt dubitantis, non fidentis, teſtimonium. Sed haec quaſi πάρεργα.

INSCRIPTIONEM, de Officijs, quia plenior eſſe uidetur, quam, de Officio, propterea magis probauit: licet Panaetius, quem ſe fatetur imitari, cum in eodem uerſaretur argumento, ſuos libros inſcripſiſſet, περὶ τοῦ καθήκοντος: quod eſt, de Officio. qua de re Ciceronem ipſum audiamus. ad Att. ep. 13. lib. xv. Nos hic φιλοσοφοῦμεθα: quid enim aliud? & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus: προσφωνοῦμεν. Ciceroni: qua de re enim potius pater filio? Et ep. xi. lib. xvi. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, quatenus Panaetius, abſolui duobus: illius tres ſunt. Ibidem, infra: Quod de inſcriptione quaeris: non dubito, quin τὸ καθήκον officium ſit: niſi quid tu aliud: ſed inſcriptio plenior, de Officijs. προσφωνῶ autem Ciceroni filio. Haec ille. Sed accedit illa quoque ratio; quod, ut ſaepe ipſe gloriatur, plura tractat officiorum genera, quam Panaetius, recte igitur, de Officijs, ob ea, quae perſecutus eſt, a Panaetio praetermiſſa. quamquam (ut aliquid pro Panaetio dicam) niſi me fallit aurium iudicium, in Graeco ſonat aptius, & omnino uidetur elegantius, περὶ τοῦ καθήκοντος, quam, περὶ τῶν καθηκόντων. nam, quod ad ſignificationem attinet, aeque omnia, quamuis multa, complecti ſingularis numerus & poteſt, & ſolet. itaque, cum eſſent plura diuinandi genera, de diuinatione tamen inſcribere Cicero maluit, quam, de diuinationibus: quae plenior inſcriptio fuiſſet.

Officiales libros appellat Lactantius lib. vi. cap. xi. & 18. De Panaetio autem uide Plinium in Praefatione, & Agellium. Scripſerat & Brutus librum περὶ καθήκοντος. auctor Seneca Epiſt. lib. xv. & Chryſippus libros περὶ κατορθωμάτων. Plut. in Opuſc. & alibi. Citat & eundem Chryſippum ἐν τῷ περὶ καθήκοντος, tum alibi, tum in ſeptimo. Cleanthes ſcripſit lib. tres περὶ καθήκοντος. Citatur & Poſidonius ἐν τῷ πρώτῳ περὶ καθήκοντος. Laertius. & Hecato Rhodius. idem Laertius. Sed primus ſcripſit Zeno Citiaeus, auctore eodem Laertio, & Suda. Sed & Epictetus in Enchiridio quiddam ſcripſit. Et Ariſtotelem de Officijs ſcripſiſſe, D. Ambroſius tradit: qui totam hanc materiam Chriſtianis exemplis mirifice illuſtrauit.

M·TVLLII·CICERONIS DE. OFFICIIS AD. MARCVM. FILIVM

LIBER. I

CICERO

*Q*VAMQVAM *te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idq. Athenis, abundare oportet praeceptis, inſtitutisq. philoſophiae, propter ſummam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter te ſcientia augere poteſt, altera exemplis: tamen, ut ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Graecis Latina coniunxi; neque id in philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione feci; idem tibi cenſeo faciendum; ut par ſis in utriuſque orationis facultate. quam quidem ad rem nos, ut uidemur, magnum attulimus adiumentum hominibus noſtris; ut non modo Graecarum litterarum rudes, ſed etiam docti aliquantulum ſe arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. Quamobrem diſces tu quidem a principe huius aetatis philoſophorum, & diſces, quam diu uoles: (tam diu autem uelle debebis, quoad te, quantum proficias, non paenitebit) ſed tamen, noſtra legens, non multum a Peripateticis diſſidentia, (quoniam utrique Socratici, & Platonici eſſe uolumus) de rebus ipſis utere tuo iudicio: nihil enim impedio: orationem autem Latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorem. nec uero hoc arroganter dictum exiſtimari uelim. nam, philoſophandi ſcientiam concedens multis; quod eſt oratoris proprium, apte, diſtincte, ornateq. dicere, quoniam in eo ſtudio aetatem conſumpſi, ſi id mihi aſſumo, uideor id meo iure quodam modo uindicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non ſolum orationes meas, ſed hos etiam de philoſophia libros, qui iam ſe illis fere aequarunt, ſtudioſe legas. uis enim dicendi maior eſt in illis: ſed hoc quoque colendum eſt aequabile, & temperatum orationis genus. & id quidem nemini uideo Graecorum adhuc contigiſſe, ut idem utroque in genere laboraret, ſequereturq. & illud forenſe dicendi, & hoc quietum diſputandi genus: niſi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi poteſt, diſputator ſubtilis, orator parum uehemens, dulcis tamen, ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere: nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum ſit iudicium: utrumque certe ſecuti ſumus. equidem & Platonem exiſtimo; ſi genus id forenſe dicendi tractare uoluiſſet, grauiſſime, & copioſiſſime potuiſſe dicere; & Demoſthenem, ſi illa, quae a Platone didicerat, tenuiſſet, & pronunciare uoluiſſet, ornate, ſplendideq. facere potuiſſe. eodemq. modo de Ariſtotele, & Iſocrate iudico: quorum uterque, ſuo ſtudio delectatus, contempſit alterum.*

EXPLANATIO

QVAMQVAM *te, Marce fili,*} paucis uerbis egregium artificium in cohortando ad philoſophiam filio licet animaduertere. nam & Cratippum, & Athenas ideo nominat, ac laudat, ut oſtendat, qui talem doctorem ſit nactus, in ea praeſertim urbe, quae praeſtantiſsimorum philoſophorum copia ſemper floruerit, clarosq. uiros, liberalibus diſciplinis excultos, in omnes fere orbis terrae partes diuerſis temporibus emiſerit, & turpe admodum eſſe, uertiq. uitio iure poſſe, ſi, tam praeclaris non commotus exemplis, optimarum doctrinarum expers, inanisq. domum redeat. His duabus cauſsis tertiam adiungit, ſpatium temporis, quo eum doctorem, in ea urbe audiat. nam, cum ait, Annum iam, admonitio quaedam eſt, quid annuo ſtudio praeſtare debuerit. Ex quibus tribus cauſsis intulit uerbum, Oportet.

non enim, Arbitror, aut ſimile quippiam, ſatis eſſe duxit, ſed, Oportet: cum antecedant illa, Audire Cratippum, Audire Athenis, Audire multis menſibus. quo efficitur, niſi ualde iam profecerit, culpam, & infamiam uitare non poſſe. Athenas, & Cratippum coniungit etiam in prooemio lib. III. ANNVM *iam*} annuum tempus conficiebatur poſt Kal. Apr. ut patet ex lib. XV. ep. ad Att. AVDIENTEM} quod magis eſt, quam priuatim ſtudere. Prouerbium eſt: Ζώσης φωνῆς μείζω τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ideſt: Viuae uoci maiorem uim ineſſe. CRATIPPVM,} hic Peripatetica ſcientia claruit. Infra: Diſces tu quidem a principe huius aetatis philoſophorum. Et lib. II. In antiquiſsima, nobiliſsimaq. philoſophia Cratippo auctore uerſaris, ijs ſimillimo, qui iſta praeclara pepererant. Et lib. III. A Cratippo noſtro, principe huius aetatis philoſophorum, hoc te audire, atque accipere confido. Hic Mitylenaeus fuit: proq. eo Cicero apud Caeſarem egit, cum rerum potitus eſſet, ut ciuis R. adſcriberetur; perſuaſitq ſenatui Areopagitarum apud Athenienſes, ut inſtituendae iuuentuti praeficeretur. De eo uide, quid dicat Cicero filius in ep. ad Tironem lib. XVI. Pompeium, e Pharſalica clade aufugientem, apud Mitylenem occurrens, ſolatus eſt argumentis e philoſophia depromptis. ATHENIS,} olim ciuitate libera, nec indiga ullius praeconij amplius, tanta claritas ſuperfluit, ut inquit Plinius. Plato φιλόλογον, & πολύνοιαν appellat. Cic. pro Flacco ab ea ait humanitatem, doctrinam, fruges, iura, leges ortas, atque in omnes terras diſtributas. Vide Xenophontem in dictis, & factis Socratis, Iſocratem in Panegyrico, Cic. de Fato, de Leg. II. de Oratore, Iuſtinum lib. II. Florum lib. III. cap. 5. Plutarchum in Cimone, Pauſaniam in Atticis. ABVNDARE} non modo non egere, ſed etiam abundare. OPORTET} par eſt, credibile eſt: prorſus ratio poſtulat, ut abundes: nec aliter credendum uidetur. PRAECEPTIS, *inſtitutisq. philoſophiae,* } perpendenda interdum ſingula ſunt uerba: ne Ciceronis elocutio, aptam ſententijs, utilemq. copiam ſuppeditans, non intelligentibus inanis, & ſuperuacanea uideatur. Inſtituere plus eſt, quam Praecipere. praecepta enim docent, quid agendum ſit: nec tamen omnes, quibus praecipitur, ita ſe gerunt, ut praeceptorum ſententiam uita, & moribus exprimant. inſtituta uero plane formant, & fingunt eorum animos, quibus praecepta traduntur, ſic, ut a praeceptorum regula nihil, aut minimum diſcedant. quo maior in Ciceronis cohortatione uis eſt, qui filium admoneat, non eum noſſe tantum oportere, quae philoſophia praecipiat, ſed ita etiam inſtitutum eſſe, ut ea, quae nouerit, ſimul agenda ſibi eſſe conſtituat. PROPTER *ſummam & doctoris auctoritatem, & urbis*; } Vrbis, ob exempla. Doctoris, ob ſcientiam. Auctoritas eam uim habet, ut ipſa per ſe, uel ſi ratio nulla, cur aliquid agamus, afferatur, nos tamen ad agendum impellat. ratio autem, ſi auctoritate careat, ſaepe languet. Eſt enim auctoritas in eo, de cuius uirtute, prudentia, bonitate ſic exiſtimamus, ut eum in delectu rerum haudquaquam falli poſſe iudicemus. Inanimatae rei auctoritas non eſt: ſed eam urbi Cicero tribuit, propter illos uiros, qui, cultis in ea philoſophiae ſtudijs, doctrinae, ac ſapientiae laude praeſtiterant. Mouere te debet inquit, & doctoris, & urbis auctoritas, cogitantem, quid Cratippo doctore, quid in urbe Athenarum praeſtare te deceat. Nicias apud Platonem in Lachete, a bono tantum praeceptore, Socrate maxime, inſtitui uoluit, ne, perpetuo diſcens, δυσμαθής, hoc eſt dediſcens, uideretur. Philippus Macedo dijs gratias agebat, quod ſibi Alexander Ariſtotelis tempore natus eſſet. Plato etiam ijſdem gratias agebat, primum, quod homo potius, quam brutum natus eſſet; ſecundo, quod Athenis; tertio, quod temporibus Socratis. AVGERE } augent nos ea, unde fructum capimus: itaque, augeri ſcientia, honoribus, re familiari, proprie dicimus: malis rebus augeri aliquem, non dicimus. nam, ſi quis improborum conſilijs, & conſuetudine deprauatur, quis eum uitijs auctum eſſe dixerit? cum ea minuantur potius, quibus, Augere, uerbum, adiungimus, res domeſtica, exiſtimatio, uirtus. EXEMPLIS:} Senecae uerba ſunt epiſtolarum lib. XIV. Nulla res magis animos honeſtate induit, dubioſosque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam bonorum uirorum conuerſatio. paullatim enim deſcendit in pectora, & uim praeceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. occurſus mehercle ipſe ſapientium iuuat: & eſt aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. VT *ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Graecis Latina coniunxi*, } monet filium, exemplo ſuo, ne Latinam linguam a Graeca diſiungat: ueritus, ne, cum aſsidue Cratippum audiat Graeco ſermone philoſophiae praecepta explicantem, Latinae ſtudium negligat orationis. hoc eo pertinet, ut ſua ſcripta legenda ſibi putet; ſi minus ob res ipſas, in quibus eum Cratippo tradiderat excolendum; cui ſcientiam philoſophandi non concedere arrogantis eſſe uidebatur; ſaltem ob Latinam linguam; in qua ſatis eum conſtabat ceteris antecellere: nec eam ipſe laudem reſpuit, ſed iure quodam ſuo, nihil metuens arrogantiae ſuſpicionem, ſibi uindicat. Ob meam utilitatem, dicit, quia ſemper id ſpectauit, ut in eloquentia palmam obtineret: quod aſſecutus eſt, numquam intermiſſa, ne cum philoſophiae quidem operam dabat, Latini ſermonis exercitatione. Ad Atticum ſcribens, lib. I. gloriatur, ſe praeter ceteros φιλελλήνην & eſſe, & haberi. Et I. de Oratore: Summorum oratorum Graecas orationes explicabam: quibus lectis, hoc aſſequebar, ut, cum ea quae legerem Graece, Latine redderem, non ſolum optimis uerbis uterer, & tamen uſitatis; ſed etiam exprimerem quaedam uerba imitando, quae rara noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. Plutarchus in eius uita ait, cum Graece apud Rhodum declamaret, eum Apollonij Molonis F. maximum in oratoria praeceptorem Graecis eloquentiae, & doctrinae palmam praeripuiſſe, dixiſſe. Quinctilianus ſtudiorum auſpicia a Graecis fieri uoluit: ſed de ijs loquebatur, qui Latinam linguam una cum lacte materno imbibebant. nos tum Graecam diſcere debemus, cum Latinae analogiam per nos callere incipimus. SEMPER:} non tantum adoleſcens. NEQVE *id in philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione feci;* } ambigua ſententia. quaeri enim poteſt, utrum Latinam, an Graecam linguam, & in philoſophia, & in dicendi exercitatione a ſe cultam eſſe dicat. Si Graecam: aduerſantur ea, quae ſequuntur: in quibus apertiſ-

ſime

ſime filium ad Latinam amplectendam hortatur: ut cum ait: Orationem autem Latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorem. Si Latinam: ordo non placet: dicendum enim potius uidebatur: Neque id in dicendi exercitatione ſolum, ſed etiam in philoſophia feci: ut oſtenderet, non modo ſe feciſſe, quod ab ijs fieri neceſſe eſt, qui ad eloquentiae laudem ſpectant, ſed etiam, quod neceſſe minus erat. exerceri enim Romano ſermone in ea philoſophia, quae tum Graecis litteris tota continebatur, quis neget, multo minus, quam in oratoriae ſtudio facultatis, utile fuiſſe? Veritas igitur ſententiae quaerenda: quam quidem hanc eſſe non dubito. Ita cum Graecis Latina coniungere mihi ſemper curae fuit, ut Latini ſermonis uſum, ne cum philoſophiae quidem operam dabam; Graeci, ne cum Latine quidem exercebar, umquam dimiſerim. Et, quia minus mirum uideri potuiſſet, pluris a ſe factam eſſe patriam linguam, quam Graecam: ideoq. & in philoſophia, & in dicendi exercitatione cultam eſſe: non, inquit, id modo feci, ut Latinam linguam in philoſophia exercerem, ſed illud etiam, ut in Latina exercitatione Graecam non omitterem. Quinctilianus in Praefatione, oratorem, & philoſophum eundem eſſe tradit. Cicero in Oratore, non tantum ſe debere ſcholis rhetorum teſtatur, quantum Academiae ſpatijs. Idem Quinct. lib. XII. cap. 2. oratorem philoſophia inſtructum eſſe uult: cum non intelligi poſsit eloquentia hominis optima neſcientis. ſicq. Periclem Anaxagorae, Demoſthenem Platoni operam dediſſe. In philoſopho quoque eloquentiam requiri, affirmat Cicero in Praefatione Tuſculanarũ, cum ait: Hanc perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quae de maximis quaeſtionibus copioſe poſſet, ornateq. dicere. in quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiam ſcholas Graecorum more habere auderemus. DICENDI *exercitatione*} quales declamationes exſtant, de Latinis, Quinctiliani, Senecae; de Graecis, Libanij, Ariſtidis; & aliorum. CENSEO} paternam auctoritatem redolet hoc uerbum. nam, Arbitror, aut ſimile quiddam, leuius erat. Cenſeo, autem, qui dicit, non modo ſuadet, uerum etiam paene iubet. Fecit autem filius, quod pater iuſsit. ad Tironem enim ſcribens, ait ſe apud Caſsium Graece, apud Brutum Latine declamitare. VTRIVSQVE *orationis*} Graecae, & Latinae; philoſophicae, & oratoriae. QVAM *quidem ad rem*} quam? nimirum eam, de qua proxime locutus eſt: pares ut eſſe poſſent Romani homines in utriuſque orationis facultate. quod aliqua dubitatione non caret. longe enim pauciora Graece, quam Latine, Cicero cõpoſuit: ut gloriari prorſus ei nõ liceat, aeque ſe magnum in utraque lingua Romanis hominib. adiumentũ attuliſſe. Quaerẽda igitur eſt, quae cũ Ciceronis mẽte conſentiat, interpretatio. Et fortaſſe dicit hoc; Libris, quos de arte oratoria, & de rep. & poſtremo de philoſophia multos ediderat, ſic a ſe locupletatam eſſe Latinã linguam, ut, ex ea Romani homines Graecae iam aequata, non minorẽ in poſterum ſperare gloriam poſſent, quã ſi excellerent in Graeca, tot ſaeculorum ſpatijs, tot ſummorum oratorũ laboribus abſoluta. pares igitur eſſe poterãt in utriuſque orationis facultate, quod ad Latinã linguã attinebat: quae ne Graecae concederet, induſtria ſua praeſtitiſſe ſibi Cicero uidebatur. nam, ſi Latina fuiſſet inferior, quis in utraque par eſſe poſſet, cum pares ipſae non eſſent? VT *uidemur*,} hoc poſuit ad uitandam arrogantiae ſuſpicionem: parumperq. minuit, quod ait ſequentibus uerbis, Magnum attulimus adiumentum hominibus noſtris. nam, Vt uidemur, arbitrantis eſt, non affirmantis. MAGNVM *adiumentum*} in Praefat. Tuſc. Philoſophia latuit uſque in hanc aetatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quae illuſtranda & excitanda nobis eſt, ut, ſi, occupati, profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſsimus, otioſi. HOMINIBVS *noſtris;*} Romanis, & Latinis. VT *non modo Graecarum litterarum rudes,*} proxima ſuperiora ad Latinam tantum linguam pertinent: quae ſequuntur, etiam ad res ipſas: quae cum Graecis litteris traditae eſſent, a ſe tamen ita explicatas oſtendit Latino ſermone, non modo ut ij, qui Graece neſcirent, ſed etiam qui optime ſcirent, easq. poſſent e Graecis libris cognoſcere, mallent ſua ſcripta legere, ex quibus aliquem ſe fructum capere arbitrarentur. nam, ſi & haec, & ſuperiora aeque de Latina tantum lingua dicerentur: non conſentire ſibi ipſe Cicero uideretur, qui, cum dixiſſet, Magnum adiumentum, ſubiungeret, Aliquantulum. DOCTI} abſolute dictum; non, Docti litterarum: ut inepte quidam opinantur. ALIQVANTVLVM} non, Ad dicendum: quod pertinet ad Latinam linguam: in qua ſe iam dixit non aliquantulum, ſed multum Romanis hominibus profuiſſe. Ad iudicandum igitur: quod non ad Latinam linguam, ſed ad philoſophiae praecepta, ab ipſo Latine tradita, pertinet. in quo ne Graecis philoſophis, qui ea multis libris egregie perſecuti erant, detrahere uelle uideretur, Aliquantulum, dixit: quo modeſtius dicere non potuit. ET *ad dicendum,*} augetur enim Latina lingua, non modo cum oratoria praeclare tractat, ſed etiam, cum ad explicanda philoſophiae ſenſa transfertur: quod ante Ciceronem praeſtiterat nemo: ut ipſe dixit loco ſupra recitato. ET *ad iudicandum.*} philoſophus enim de rebus iudicat, in uerbis non immoratur: iudicat autem, quid agendum, uitandum ue ſit: quaeq. obſcuriora ſunt, erroribusq. multis humanas mentes inuoluunt, iudicij ſui praeſtantia illuſtrat, ac patefacit. Poſſunt igitur, inquit, noſtrorum librorum lectione Romani homines non augeri ſolum Latina lingua, ſed iudicandi quoque ſcientiam conſequi; &, quamuis Graecos de philoſophia libros legant, aliquem tamen ex induſtria quoque noſtra fructum capere. QVAMOBREM *diſces tu quidem*} concludit, quod ei propoſitum eſſe iam diximus, legenda filio ſua ſcripta, ſi non doctrinae, quam eius iudicio permittit, orationis certe Latinae gratia. HVIVS *aetatis*} huius memoriae, ait lib. III. Ita autem dicit, ut aſſentationem cauere uideatur. DISCES, *quamdiu uoles;*} quod ſuae poteſtatis eſt, filio largitur; ut ſtatuat ipſe Cratippi tempus audiendi. Sed, quod largitur, adſtringit paullum ſequentibus uerbis. Sino tuam uoluntatem, inquit, liberam eſſe, cum hoc tamen, ut eam doctrinae regat, ac moderetur utilitas. quamdiu enim Cratippo magiſtro proficere te intelliges, tamdiu dandam ei operam eſſe, exiſtimare debebis. Et hic quaedam latet admonitio. nam, quem proxime philoſo-

phorum principem nominauit, poſſe, qui eum uel diutiſsime audiat, ſemper aliquid diſcere, omnino ſignificat. QVAM *diu uoles: (tam diu autem uelle debebis,* } Infra: Quod uitium qui effugere uolet (omnes autem uelle debebunt) &c. Eodem modo locutus Fam. lib. 2. ep. XI. Quidquid erit, tibi erit. Et ep. 18. e. l. Sin quin offenderit, ſibi totum, nihil tibi offenderit. Lib. III. ep. 2. Quibuſcumque rebus potes, (potes autem plurimis.) Lib. VI. ep. 5. Quotieſcumque filium tuum uideo, (uideo autem fere quotidie.) Et ep. 6. e. l. Quidquid ualebo uel auctoritate, uel gratia, ualebo tibi. Et lib. IX. ep. 14. Neminem conueni, (conuenio autem quotidie plurimos.) Et ep. 17. e. l. Fiet, quodcumque uolent, qui ualebunt: ualebunt autem ſemper arma. Et lib. X. ep. 6. Quos adhuc gradus dignitatis conſecutus es, (es autem adeptus ampliſsimos.) Et lib. XIII. ep. 41. Quotieſcunque me uidet, (uidet autem ſaepiſsime.) Et ep. 53. e. l. Quoad fides tua, dignitasq. patietur: patietur autem in omnibus. In Piſonem: Videre te uolui, uidi. Phil. I. Huc ſi quid acceſſerit, non tam mihi, quam uobis, reiq. pub. acceſſerit. Simile quid habent & illa. Lib. I. ep. I. Regis cauſſa ſi qui ſunt, qui uelint; qui pauci ſunt. Lib. 2. ep. 18. Quae mihi ueniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, &c. Lib. IV. ep. 7. Hoc idem omnes, qui te diligunt, ſentiunt: quorum eſt magna multitudo. NON *paenitebit)* } Non parum uidebitur, Ter. Heaut. Quinctilianus: Multi ad ſumma peruenirent, niſi, ſe iam eo perueniſſe, perſuaſum haberent. Et Bion dixit, τὴν οἴησιν εἶναι τῆς προκοπῆς ἐγκοπήν. hoc eſt, Opinionem felicitatem praecidere. Prouerbium eſt: Senex ſemper aliquid addiſcet. Solon, apud Platonem de rep. VII. & in dial. de Philoſophia, & in Lachete: Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. i. Diſcenti aſsidue multa, ſenecta uenit. Et, apud Agellium: Vſus me genuit, peperit mater memoria. Seneca ad Lucilium: Tam diu diſcendum eſt, quamdiu neſcias; &, ſi prouerbio credimus, quam diu uiuas. Demea Terentianus:

Numquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad uitam fuit,
Quin res, aetas, uſus ſemper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quae te ſcire credas, neſcias,
Et, quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Et Senecae uerſiculus ille: Diſcipulus eſt prioris poſterior dies. Imitandus ille, (Iuliano iuriſconſulto auctore) qui, uel ſi alterum pedem in ſepulcro haberet, tamen adhuc uelle diſcere profitebatur. Plato quoque cuidam otioſo, & uoluptatibus dedito, percunctanti, Quoad puer eſſe uellet? quod eum diſcendo non minus, quam docendo, uideret occupari: reſpondiſſe fertur: Quoad, quantum doctrina, & uirtute augear, me non paenitebit. NON *multum a Peripateticis diſsidentia,* } oſtendendum eſt, in quo diſsideant, & quãtum diſsideant a Peripatetica doctrina Officiorũ libri. Peripatetici uirtutem, & honeſtum ceteris rebus omnibus longe praeferri debere iudicabant, ſola tamen felicitatem poſſe conficere nequaquã arbitrabantur. quod ſi accederent opes, honores, ualetudo, quaeq. alia ſunt eiuſmodi, ut ijs deſtituta humana uita laboraret; tum uero felicitatem abſolui; cum accidere nihil poſſet, quod moleſtiam animo, corpori afferret incommodum. Stoici, contra, felicitatem una uirtute metiebantur: ſi quis honeſte, & cum uirtute uitam duceret, nihil praeterea deſiderare: ſapientem, ideſt uirtute praeditum, ſolum eſſe diuitem, pulchrum, honoratum, omnibus denique rebus, quae falſo uocabulo bona dicerentur, ſolum abundare. Hanc diſſenſionem paucis uerbis attingit Cicero lib. III. ita ſcribens: A te poſtulo, mi Cicero, ut mihi concedas, ſi potes, nihil, praeter id, quod honeſtum ſit, eſſe propter ſe expetendum: ſin hoc non licet propter Cratippum; at illud certe dabis, quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum. Haec igitur inter eos diſſenſio fuit, magna prorſus, & quae diuerſiſsima uitae genera induceret. aliud eſt enim, honeſto quidem plurimum tribuere, ceteris tamen rebus, quae ad commoda corporis, atque ad animi delectationem pertinent, locum relinquere, ijsque, ſi abſint, comparandis operam dare; ſi adſint, frui quantum deceat: aliud, in uno honeſto omnia ponere; cetera, ſi cum eo iungantur, paupertatem, ignominiam, morbum, tormenta ipſa cara habere, & ſuauia eſſe dicere; ſi diſiungantur ab eo, diuitias, gloriam, bonam ualetudinem, commoda denique omnia, non modo, quaſi ad felicitatem nihil afferant, contemnere, ſed etiam, quaſi felicitati repugnent, inter mala numerare. Hoc Stoici cum ſentirent, acerrimeq. defenderent: quaeri poteſt, cur Cicero, qui ſe in his libris potiſsimum ſequi Stoicos profitetur, ſua ſcripta dicat a Peripateticorum ſententia non admodum diſcrepare. Huic dubitationi occurritur hoc modo. Praecepta officiorum Cicero de Stoicorum fontibus hauriebat: ea dicit oriri ab honeſtate, honeſtatem ipſam ex quattuor uirtutibus, prudentia, iuſtitia, fortitudine, temperantia. in hoc nihil a Peripateticis Cicero diſsidebat. nulla enim fuit, ad hanc quidem partem quod attinet, inter Stoicos, & Peripateticos, controuerſia. nam honeſtum utrique negabant eſſe, quod ab harum uirtutum aliqua non oriretur. In quo igitur a Peripateticis Cicero diſſentit? In honeſto: quod e Stoicorum ſententia ſi ſolum propter ſe expetatur, ualde probat. In quo ab ijſdem non multum diſſentit? In eodem. nam, etſi Stoicorum ſententiam probabat, Peripateticorum tamen haud improbabat omnino. itaque lib. III. cum honeſtum Peripateticorum a Stoicorum honeſto diſtinxiſſet; poſtulat a filio, quod ſupra iam oſtendi, ut id ſibi concedat, quod Stoici probant: ſi non poteſt, quod aduerſetur Peripateticae doctrinae, cui tunc Cicero filius operam dabat; concedat ſaltem id, quod placet Peripateticis. Quo loco ſubiungit haec: Mihi utrumuis ſatis eſt; & cum hoc, tum illud probabilius uidetur, nec praeterea quidquam probabile. Aperte demonſtrat, Peripateticorum honeſtum a ſe non improbari, Stoicorum autem probari uel maxime. Sed in his libris declinat interdum ad Peripateticorum ſententiam: neque contemnit opes, honores, amicitias, reliqua adiumenta uitae, quamquam ea non ſeiungat ab honeſto. itaque uere dixit, diſsidere ſe quidem a Peripateticis, non multum tamen: cum eorum honeſtum plane non improbaret, locum relinquens aliquem ijs rebus, quas omnino Stoici, ut ina-

nes,

nes, excludebant. VTRIQVE *Socratici, & Platonici eſſe uolumus,*} uidetur hoc dicere: Et Stoicos, & Peripateticos ſequi uolumus: ut ab his non ualde diſsideamus; cum tamen illos probemus maxime. Negari enim non poteſt, quin hoc ideo ſubiungat, ut rationem afferat, cur ſua nõ multum a Peripateticis diſſideant, ſed diſsideant tamen. Quod ſi ita eſt: quaeri oportet, cur Socraticos pro Stoicis, Platonicos pro Peripateticis poſuerit: quandoquidem uerbum, Vtrique, aperte eos, ut diuerſa ſentientes, diſtinguit. Socrates idem fere ſenſiſſe, quod Stoici, & exemplo ſuae uitae Stoicam ſectam peperiſſe, uideri poteſt: qui etiam perire maluerit, quam iudicibus in bona cauſſa ſupplicare: cum eſſe malum probis, innocentibusq. uiris mortem negaret: quae Stoicorum poſtea ſententia fuit, nihil omnino malum, niſi quod turpe eſſet, iudicantium; nihil bonum, niſi quod honeſtum. Libentius autem, Socraticos, quam Stoicos, dicit: ut uideatur, licet Stoica praecepta ualde probaret, Socraticam tamen philoſophiam ſequi uelle, ſimilem quidem Stoicae, & ideo diſsidentem a Peripatetica, mitiorem tamen aliquanto, & ideo non multum diſsidentem. Platonicos pro Peripateticis uſurpat: quia, quod ad mores attinet, de quibus agitur in his libris, nulla uidetur inter eos controuerſia fuiſſe. Quod ſi, Peripateticos, dixiſſet; omnes Peripateticae philoſophiae partes comprehendiſſet. omnes autem ipſe non tractat; ſed, ut dixi, moralem tantum: & Platonis lectione magis, quam Ariſtotelis, eum eſſe delectatum, Platonicumq. ſe potius, quam Ariſtotelicum, profiteri ſolitum, ſatis conſtat. DE *rebus ipſis utere tuo iudicio: nihil enim impedio:*} probes, nec ne, mea ſcripta, quod attinet ad praecepta, non laboro. auocare enim te ab ea doctrina, in qua Cratippo magiſtro tuum ſtudium locas, conſilij noſtri non eſt. Ad Atticum ſcribens, ſic ait: Eſt magnum illud quidem, uerumtamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo negotij habeo ſatis. PROFECTO} Quinctil. Is, ait, ſe profeciſſe multum exiſtimet, cui Cicero ualde placere coeperit. LEGENDIS *noſtris,*} figura Latini ſermonis: pro, Dum noſtra leges. Sic locutus lib. III. de Rep. apud Nonium: Noſter populus, ſocijs defendendis, terrarum iam omnium potitus eſt. PLENIOREM.} in Oratore, nullum ait eſſe ullo in genere laudem oratoris, cuius in ſuis orationibus non ſit aliqua ſi non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. ARROGANTER} Arrogantiam ait eſſe Ariſtoteles lib. II. Eth. ad Nicom. προσποιεῖσθαι ἐπὶ τὸ μεῖζον, i. plus ſibi tribuere, quam par ſit. De hoc autem Cicero reprehenditur: qui nimium ſe iactet, & de rebus quoque geſtis ſuis ea dicat, quae aures offendant. defendit eum Quinctil. lib. XI. SCIENTIAM} rei per cauſſas cognitionem. nam, ut ait Ariſt. οὐδὲν ἴσμεν ἄνευ τῆς αἰτίας. ideſt, Nihil ſcimus, ſi cauſſam ignoremus. CONCEDENS} quaſi dicat, Non repugno, quo minus alij philoſophiae cognitione mihi non modo conferantur, ſed etiam praeferantur. Facilis autem eſt conceſsio, ſi tibi id ſerues, quod eſt, aut habetur praeſtantius. Qualis eſt illa apud Virg. Aen. VI.

Excudent alij ſpirantia mollibus aera:
(Credo equidem) uiuos ducent de marmore uultus:
Orabunt cauſſas melius, caeliq. meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hae tibi erunt artes) paciq. imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

MVLTIS;} Varroni, Catoni, alijs. ORATORIS *proprium,*} Quinct. lib. 2. cap. 16. ait, hoc Ciceronem pluribus locis dixiſſe: Plutarchusq. dicit eum oratoris nomen magis, quam philoſophi, fuiſſe amplexum. APTE, *diſtincte, ornateq. dicere.*} Apte, ad id, quod orator agendum ſuſcepit; ut ea dicantur, quae ſubiecta materia poſtulat: Diſtincte, ne rerum ordo perturbetur; fruſtra enim apte dicit, qui ſuo quidque loco non dicit: Ornate, adhibitis Latinae orationis luminibus, & ornamentis. quorum primum inuentio, alterum diſpoſitio, tertium praeſtat elocutio. quas omnes partes cum alibi, tum in Oratore illo, numquam ſatis laudato, copioſe in primis, & erudite Cicero perſequitur. Conferendus locus Iſocratis in oratione κατὰ σοφιστῶν. Τὸ τῶν καιρῶν μὴ διαμαρτεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐνθυμήμασι πρεπόντως ὅλον τὸν λόγον καταποικίλαι, (hoc eſt, apte dicere) καὶ τάξαι κατὰ τρόπον, (hoc eſt, diſtincte dicere) καὶ τοῖς ὀνόμασιν εὐρύθμως, καὶ μουσικῶς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἰδεῶν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων, ἃς δεῖ προδιελέσθαι, καὶ μίξασθαι πρὸς ἀλλήλας, μὴ διαμαρτεῖν. (hoc eſt, ornate dicere.) Quae ſic Latine uerti poſſunt: Non aberrare, neque occaſionem negligere, aut excedere modum, ſed & argumentis totam orationem decenter uariare, (hoc eſt, a. d.) & ordine diſponere, (hoc eſt, d. d.) & uerba ita collocare, ut numeroſa ſint, & muſicum quendam concentum efficiant, & in ſingulis rebus, quae prius diſcernendae ſunt, & inter ſe miſcendae, non errare. (hoc eſt, o. d.) Quod autem Cicero hic ait, Oratoris officium eſſe, apte, diſtincte, ornate dicere; Craſſus de Oratore orationem uult eſſe, aptã, δεινότην; Latinam, & planam, εὐκρινέαν; ornatam, κάλλον, & καθαρότην. Quinctilianus autem ait haec contineri partibus mouendi, docendi, delectandi. Ad mouendum pertinent Affectus. ad docendum Expoſitio, & Argumentatio. ad delectandum utraque, ſed maxime Elocutio. AETATEM *conſumpſi,*} ſenex enim erat. SI *id mihi aſſumo,*} ſapit emphaſin. MEO *iure quodam uindicare.*} genus loquendi, ex Iuriſconſultorum fontibus deriuatum. Qui primus e ſeruorum numero libertatem eſt adeptus, ei nomen Vindici fuit. inde Vindiciae, pro Libertas; Vindico, pro Libero. inde factum, ut, qui controuerſam rem ex aliena poteſtate, quaſi omnino ſibi debitam, non exſpectato iudicio, uel ui, uel alio quouis modo ad ſe transferret, is eam rem iure quodam ſuo uindicare ſibi diceretur: quod, in litibus uſurpari coeptum, ad omnes poſtea res conſuetudo deduxit. Exempla quaedam iuriſconſultorum, oratorumq. ſubiungerem, niſi ſatis eſſent in promptu, ipſaq. per ſe legentibus occurrerent. HOS *etiam de philoſophia libros,*} utrum

utrum hos de Officijs, an ſuos omnes de philoſophia libros dicit? non dubito, quin omnes. non enim uidetur id, quod ſequitur, Qui iam ſe illis fere aequarunt, ad hos de Officijs, qui nondum exierant, poſſe pertinere. Antiquus liber non habet, Hos. QVI *iam ſe illis fere aequarunt*,} nihil muto: cum & ita ſit in pleriſque antiquis libris. Vtor autem tredecim, aere meo mihi acquiſitis, & ex uniuerſa Italia in meam haud forſan contemnendam Bibliothecam accitis, in hoc opere emendando: nullis neque laboribus, neque ſumptibus parcens, ut ſtudioſorum commodo conſulam. Quorum nouem faciunt cum uulgata lectione. Quattuor alij, & unus praeterea perantiquus Alberti Tertij, uetere mihi amicitia coniunctiſsimi, & pro eximijs animi dotibus, nec mediocri, ſed praeſtanti uirtute cariſsimi, habent: Qui iam illis fere aequarunt. Genus autem hoc loquendi exemplis quamplurimis confirmatur. In Laelio: Superiores ſe aequare cum inferioribus debent. In Verr. Aliquid cum aliquo aequari, conferriq. poſſe. Non tamen contemno alteram illam lectionem. Nam & in Hirtio lib. IIX. ubi eſt in impreſsis, Collocatur in eo turris XI tabulatorum, non equidem quae moenibus aequaretur: in quibuſdam antiquis eſt, Aequaret. Et illud Pacuuij apud Agellium lib. XIV. cap. I. eiuſdem generis eſt:

Nam, ſi qui, quae euentura ſunt, praeuideant,
Aequiparent Ioui.

FERE *aequarunt*,} laude: parem fere laudem conſecuti. Ea, quae ſuccedunt loqui de oratione Latina, non de rebus, Ciceronem oſtendunt. Sunt autem dicendi genera; ſummum, orationum; medium, horum librorum de philoſophia; infimum, epiſtolarum, aut dialogorum. quibus omnibus aeque Cicero excelluit. *Fere*, dicit, quia dicendi uis in oratore dominatur Alij, *Fere aequarunt*; hoc eſt, orationum numerum, granditatem, & molem aequarunt. nam Cicero breui tempore multos de philoſophia libros ſcripſit: quod cum ex alijs locis, tum ex initio Topicorum perſpicue apparet, & ex proemio lib. III. horum librorum. VIS *enim dicendi maior eſt in illis*:} orationes enim, forenſes praecipue, πολὺ τὸ παθητικὸν (ait Dionyſius) ἔχειν δεῖ, ideſt, habere debent multos affectus. AEQVABILE, *& temperatum*} ex utroque miſtum, ſummo, & infimo. VT *idem utroque in genere laboraret*,} mira prudentia. nam, ſi dixiſſet, Excelleret, potius, quam, Laboraret; (quod falſo dictum uideri poſſet: non enim nemini Graecorum contigerat, ut in utroque laboraret; ſed nemini, ut excelleret: nam laborauerat Phalereus, ſed non excelluerat) ſi dixiſſet, inquam, Excelleret, adimere Graecis, & ad ſe transferre uideretur laudem utriuſque generis: quod intelligi potius, quam exprimi a ſe, uult. ita & modeſtiae ſeruit in uerbo Laboraret; quod gloriantis non eſt: & quia dixerat, Nemini Graecorum, quod uerum non erat: correxit uitium, exceptione ſtatim illata unius Phalerei, qui diſputandi ſubtiliter laudem adeptus, quod eſt philoſophi, dicendi ui caruerat, quae prima laus oratoris eſt. FORENSE *dicendi*,} orationes in foro ad iudices habebantur; & priſcis quidem temporibus, in puro comitio, quae fori pars fuit; exornata autem operibus urbe, in baſilicis: exceptis, quae in ſenatu, ut Catilinariae. QVIETVM} caret enim actione forenſi, nec illam dicendi uim ad excitandos animos requirit. NISI *forte*} non ſine contemptu aliquo dictum uideri poteſt, hoc ſententiae principio, Niſi forte. quaſi dicat. Opponet aliquis Phalereum, qui laborauerit in utroque. Quid tum? philoſophum fuiſſe concedo, oratorem nego: itaque fruſtra laborauit. DEMETRIVS *Phalereus*} Quinctil. lib. X. Cic. in Bruto in medio dicendi genere eum praefert omnibus. Multa eius ſcripta commemorat Laertius. Alio nomine dictus φάνος. Φαληρεὺς uero, ἀπὸ τοῦ φαλήρου, Atticae portu. Sudas. Poſt obitum Demoſthenis, cum Macedones Athenas ſubegiſſent, multum auctoritate apud ciues ſuos ualuit, apud Macedones etiam gratioſus. Tandem, per inuidiam, & cum ignominia pulſus, Alexandriam ad Ptolemaeum profectus, ampliſsimae bibliothecae praefuit: (quod & D. Hieronymus in Danielem memoriae prodidit:) tandem a ſerpente occiſus. Laertius genus dicendi Demetrij philoſophicum ait eſſe, contentione, & ui oratoria temperatum. Victorinus Afer de Orthographia Grammaticos nominat, Demetrium Phalereum, & Hermocratem. Nominatur & a Theophylacto in epiſt. 34. ad Romaeum: in qua meminit libri περὶ ἑρμηνείας, qui nunc exſtat, his uerbis: Εἰ δὲ τὰ τοῦ περιπάτου σπουδάζεις καὶ τὸν δαιμόνιον Ἀριστοτέλη αὐχεῖς, τί τὴν γλῶτταν ἐπέχεις καὶ ἀποποιεῖ σὺ τὰ πάτρια, οὐ γὰρ ἐκείνου τοῦ κορυφαίου θιασῶται Θεόφραστος, καὶ Δημήτριος; ὧν ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ θειότερον φράζειν ἔλαχεν: ὁ δὲ Φαληρεὺς καὶ περὶ ἑρμηνείας λόγου συνταγμάτιον σπουδαῖον ἐξήνεγκεν. ORATOR *parum uehemens*,} defuerunt enim illi τὰ πάθη, & nerui oratorij. DVLCIS *tamen*,} in lib. de claris orat. Suauis, ſicuti fuit, uideri maluit, quam grauis. Et in Oratore: Hic primus inflexit orationem, & eam teneram, mollemq. reddidit. THEOPHRASTI *diſcipulum*} Quid Theophraſto mitius? Cicero ſcriptum reliquit in Hortenſio. Laertius: Τοῦτον Τύρταμον λεγόμενον, Θεόφραστον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον Ἀριστοτέλης μετωνόμασε. Quae uerba quaſi Cicero interpretans, Theophraſtus ait, dicendi diuinitate nomen inuenit. Vide Agell. lib. XIII. cap. 5. Quinctil. lib. X. In Theophraſto tam eſt eloquentiae nitor ille diuinus, ut ex eo nomen quoque traxiſſe dicatur. POSSIS *agnoſcere*.} agnoſcuntur ſaepe in diſcipulis aut uirtutes, aut uitia praeceptorum, ut in Phalereo Theophraſti ſuauitas; in Demoſthene Iſaei uis. de quo Iuuenalis:

Ingenium uelox, praeceps facundia, ſermo
Promptus, & Iſaeo torrentior.

Nam in uerbo, Torrentior, uis oſtenditur: quae patet etiam in eius, quae exſtant, orationibus. EQVIDEM *& Platonem exiſtimo*,} praeclara correctio. nam, quia nemini Graecorum parem utriuſque generis laudem contigiſſe iam oſtenderat: ſubiungit, alijs id non contigiſſe, quia, cum uellent, non potuerunt, ut Phalereo; alijs, quia, cum poſſent, noluerunt, ut Platoni, Ariſtoteli, Demoſtheni, Iſocrati. Quinct. lib. IX. de compoſ. Platonem, & Demoſthenem inter ſe diſsimiles fuiſſe teſtatur; Platonemq.

compoſitionis diligentiſsimum eodem capite fuiſſe affirmat. illius copiam, huius uim Cicero effinxit, teſte eodem Quinct. lib. x. Aſianum lib. xii. uocat. Dum Plato in Gorgia oratoribus illudit, ſummum agit ipſe oratorem. Idem Quinct. Homericam facultatem ei tribuit. Et Panaetius apud Cic. Tuſc. i. uocat eum philoſophorum Homerum. Videndus & Laertius, qui ex Timone recitat, quod ad hanc rem facit. Infanti illi, in cunis dormienti, apes in labellis conſederunt: & reſponſum eſt, ſingulari illum ſuauitate orationis fore. Cic. i. de Diu. Pli. lib. xi. cap. 18. Valer. lib. i. cap. de Prodigijs. Chryſoſtomus de ſacerdotio lib. iv. Iſocrati terſum tenorem tribuit, Demoſtheni amplam ſublimitatem, Thucydidi uenerandam maieſtatem, Platoni excellentem dignitatem. Plato, Ariſtocles fuit dictus a parentibus: ſed διὰ τὴν πλατύτητα ἄτε τῶν ὤμων, ἄτε τῶν λόγων, i. ſiue ob latos humeros, ſiue ob orationis amplitudinem, & maieſtatem, Platonis nomen inuenit. Iouem, aiunt Graeci, ſi loqui more humano uoluiſſet, non alio, quam Platonico genere orationis uſurum fuiſſe. Et Cic. in libris de Oratore, Platonem, in exagitandis oratoribus ſummum oratorem agere, teſtatur. Qvae *a Platone didicerat*,} multos annos, Platone magiſtro, Demoſthenes operam philoſopiae dedit: poſtea, cum audiſſet orantem Calliſtratum, eius eloquentia delectatus, a philoſophiae ſtudio ad oratoriam artem ſe tranſtulit. Plutarchus, Libanius, Agellius lib. iii. cap. 13. Ammianus Marcellinus lib. xxx. alij. Quanti Demoſthenes Platonem fecerit, uide eius epiſtolam ad Heracleodorum. Pronvnciare} proferre, diſputare, uel in ſcholis philoſophorum, uel in libris. Vti uoluit oratorio uerbo, cum de ſummo oratore loqueretur, quamquam diſputante potius ut philoſopho, quam agente ut oratore. nam, ſi recte animaduertimus, Platonem transfert a gymnaſio in forum, Demoſthenem a foro in gymnaſium: ut id, quod ei propoſitum eſt, probet, utrumque potuiſſe, ſi uoluiſſet, in utroque genere excellere. Ornate, *ſplendideq.*} profecto nihil hoc oratore prudentius. philoſopho Platoni grauitatem, & copiam, oratori Demoſtheni ornatum, & ſplendorem, ſuum uidelicet utrique, tribuit: ut Plato philoſophiae ſcientiam in agendis cauſsis cum eloquentia coniungeret; Demoſthenes in tractanda philoſophia oratoriā facultatem adhiberet: eſſetque, ſi uellet, eorum alter grauiſsimus, & copioſiſsimus orator; alter ornatiſsimus, & ſplendidiſsimus philoſophus. De Ariſtotele, *& Iſocrate*} De aemulatione Ariſtotelis, & Iſocratis, uide Quinct. lib. iii. cap. i. Hinc diuerſae ſectae. De quibus quid ſenſerit Cicero, lege Plutarchum in eius uita. Vide & Cic. iii. de Oratore, & Tuſc. i. et Laertium. Svo *ſtudio*} ille, philoſophiae; hic, artis oratoriae. etſi Iſocrates ſuum ſtudium philoſophiam ſaepe dicat: & Socrates apud Platonem, natura philoſophiam quandam in anima Iſocratis ineſſe ait.

C I C E R O

Sed, cum ſtatuiſſem aliquid hoc tempore ad te ſcribere, et multa poſthac, ab eo exordiri uolui maxime, quod & aetati tuae eſſet aptiſſimum, & auctoritati meae grauiſſimum: nam, cum multa ſint in philoſophia & grauia, & utilia, accurate, copioſeq. a philoſophis diſputata; latiſſime patere uidentur ea, quae de officijs tradita ab illis, & praecepta ſunt. nulla enim uitae pars neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas, uacare officio poteſt: in eoq. colendo ſita uitae eſt honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo. Atque haec quidem quaeſtio communis eſt omnium philoſophorum. quis eſt enim, qui, nullis officij praeceptis tradendis, philoſophum ſe audeat dicere? ſed ſunt nonnullae diſciplinae, quae, propoſitis malorum, & bonorum finibus, officium omne peruertunt. nam, qui ſummum bonum ſic inſtituit, ut nihil habeat cum uirtute coniunctum; idq. ſuis commodis, non honeſtate, metitur; hic, ſi ſibi ipſe conſentiat, & non interdum naturae bonitate uincatur; fit, ut neque amicitiam colere poſſit, nec iuſtitiam, nec liberalitatem: fortis uero, dolorem ſummum malum iudicans; aut temperans, uoluptatem ſummum bonum ſtatuens, eſſe certe nullo modo poteſt. quae quamquam ita ſunt in promptu, ut res diſputatione non egeat; tamen ſunt a nobis alio loco diſputata. Hae diſciplinae igitur, ſi ſibi conſentaneae eſſe uelint, de officio nihil queāt dicere: neque ulla officij praecepta firma, ſtabilia, coniuncta naturae tradi poſſunt, niſi aut ab ijs, qui ſolam, aut ab ijs, qui maxime honeſtatem propter ſe dicant expetendam. itaque propria eſt ea praeceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum quoniam Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli iampridem exploſa ſententia eſt: qui tamen haberent ius ſuum diſputandi de officio, ſi rerum aliquem delectum reliquiſſent, ut ad officij inuentionem aditus eſſet. Sequemur igitur hoc quidem tempore, & in hac quaeſtione, potiſſimum Stoicos, non ut interpretes; ſed, ut ſolemus, e fontibus eorum, iudicio, arbitrioq. noſtro, quantum, quoq. modo uidebitur, hauriemus. Placet igitur, quoniam omnis diſputatio de officio futura eſt, ante definire, quid ſit officium: quod a Panaetio praetermiſſum eſſe miror. omnis enim, quae a ratione ſuſcipitur de aliqua re, inſtitutio debet a definitione proficiſci; ut intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.

E X P L A N A T I O

Aetati *tuae eſſet aptiſsimum*,} decet enim erudiri adoleſcentem officij potiſsimum colendi notitia: & decet erudiri a patre. Aeſchines praeclare dixit, adoleſcentes poetarum ſententias ediſcere oportere, ut ijs, uiri cum ſint, uti poſsint. Imitatus eſt hoc loco Cicero Iſocratem in oratione ad Demonicum, & Nicoclem. Avctoritati *meae grauiſſimum*:} In argumento leui nequaquam

uerſari

uerſari debuit is, cui magnam auctoritatem honores, magiſtratusq. peperunt. eſt autem officio nihil grauius. Magnifice ait ſe explicare hanc materiam, ad Att. lib. XV. GRAVIA,} quae auctoritatem habeant. VTILIA,} ad tranquillitatem animorum. ACCVRATE,} methodice. COPIOSE} oratione ornata, & quae ſplendorem habeat. DISPVTATA;} quae, cauſsis utrimque allatis, uera eſſe dignouimus. FORENSIBVS,} Forenſes Domeſticis oppoſuit; cum tamen omnes intelligeret, non quae in foro tantum, ſed quae ubique prorſus extra domum geruntur. Forenſe regnum, alicubi ſe amiſiſſe, queritur. NEQVE *ſi tecum agas quid*,} multa enim ſaepe ſoli agimus: in quibus ipſis aut officium colitur, honeſte; aut negligitur, turpiter. propterea ſubiungit: In eoq. colendo ſita uitae eſt honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo. Seneca ait, hominem ſolitarium tum ſibi peccatis interdicere, cum, dignitatem ſui reputans, ſeipſum reueretur. Huc reſpicit, quod eſt apud Iſocratem ad Nicoclem, & in Paraeneſi. Scipio dicere ſolitus erat, ut hic ait lib. III. ſe numquam minus eſſe otioſum, quam cum otioſus; neque minus ſolum, quam cum ſolus eſſet. Auſonius: Turpe quid acturus, te ſine teſte time. Philolaus autem praecipue ait homines ſe ipſos timere debere. IN *eoq. colendo*} ſic Cic. Tuſc. II. Vt agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur: ſic animi non omnes culti fructum ferunt. Tota autem haec enumeratio perpulchra eſt, & quae cum alijs eiuſdem Ciceronis locis utiliter conferri poſsit. Fam. lib. V. ep. 8. Quamobrem uelim, ita & ipſe ad me ſcribas, de omnibus minimis, maximis, mediocribusq. rebus, ut ad hominem amiciſsimum, & tuis praecipias, ut opera, conſilio, auctoritate, gratia mea ſic utantur in omnibus publicis, priuatis; forenſibus, domeſticis; tuis, amicorum; hoſpitum, clientum tuorum negotijs &c. PHILOSOPHVM *ſe audeat dicere?*} Seneca ait Philoſophiam eſſe uitae legem. NONNVLLAE *diſciplinae*,} ut Epicurea: cui finis malorum eſt dolor, bonorum uoluptas. OFFICIVM *omne peruertunt.*} officium, in quo bonum omne ſitum eſt, prorſus e uita tollunt. QVI *ſummum bonum ſic inſtituit*,} ut Epicurus. SI *ſibi ipſe conſentiat, & non interdum naturae bonitate uincatur;*} ſi ſemper idem ſentiat, nec ſe doceri, & corrigi ab ipſa, rerum omnium optima, natura patiatur. Natura nihil ſuadet, niſi bonum; turpe nihil patitur; conſuetudine uincitur interdum; ſed ipſa nunquam peccat: ideo laudamus eos, qui natura duce uiuunt, naturamq. ducem in omni re ſequuntur. NEQVE *amicitiam colere poſſit*,} de Fin. I. Neque uero haec oratione ſolum, ſed multo magis uita, & moribus comprobauit, amicitiam poſſe coli in hoc dogmate. NEC *iuſtitiam, nec liberalitatem*:} tres attingit morales uirtutes, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quas & Ariſtoteles agnoſcit, omiſſa quarta, quam infra nominat, Prudentia. nam Liberalitas iuſtitiae pars eſt, infra. ALIO *loco*} in libris de finibus bonorum, & malorum. FIRMA, *ſtabilia*,} cum uero enim, ut ait Ariſtoteles, omnia conſentiunt: a falſis autem ſtatim diſcrepat. AVT *ab ijs, qui ſolam*,} Stoicos primum, deinde Peripateticos indicari, obſcurum non eſt. Solam enim honeſtatem Stoici; maxime autem, ſed non ſolam, Peripatetici ſequebantur. EA *praeceptio*} de officio, qua carent illae diſciplinae. ACADEMICORVM,} qui de honeſtate ſentiebant idem, quod Peripatetici. propterea ſupra, Platonicos pro Peripateticis accipi, diximus. fuerat autem ueteris Academiae princeps, & auctor Plato. ARISTONIS, *Pyrrhonis, & Herilli iampridem exploſa ſententia eſt.*} Hi cum Zenonem Citiaeum, Stoicae ſectae conditorē, audiſſent, ab eo tamē, & ipſi etiam inter ſe diſſenſerūt. quarū opinionum uarietatē, collectis e Cicerone teſtimonijs, quā clariſsime fieri poterit, oſtēdemus. Zeno, Polemonis Academici auditor, cum Academicorum dogma ſequi uideretur, ac plane in aliqua parte ſequeretur, ab ijs tamen deflexit, Stoicamq. diſciplinam inſtituit. nam cum Academia, ideſt cum Platone, ipſius Academiae auctore grauiſsimo, ac principe, de ſummo bono idem ſenſit; cum nihil diceret eſſe bonum, praeter uirtutem; bonum ſolum, quod honeſtum; malum, quod turpe; beatam uitam in una uirtute conſtitutam. in quibus autem ab Academia, ideſt a Platone, Platoniſq. rationem, & auctoritatem ſequentibus Speuſippo, Xenocrate, & Xenocratis auditore Polemone, magiſtro ſuo, diſſenſit, haec fere ſunt. Cum nihil aliud, praeter honeſtum, numeraret in bonis, idq. appellaret honeſtum, quod eſſet ſimplex quoddam, & ſolum, & unum bonum; cetera, etſi nec bona, nec mala eſſent, tamen alia ſecundum naturam dicebat, alia naturae eſſe contraria, his ipſis alia interiecta, & media numerabat: quae autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam aeſtimatione dignanda docebat; contraq. contraria: neutra autem in medijs relinquebat; in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti: ſed, quae eſſent ſumenda, ex ijs alia pluris eſſe aeſtimanda, alia minoris. Cumq. ſuperiores illi non omnes uirtutes in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdam uirtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat. Cumq. illi ea genera uirtutum, quae ſupra dixi, ſeiungi poſſe arbitrarentur: hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec uirtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eſſe praeclarum, nec tamen uirtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper uteretur. Cumq. perturbationem animi illi ex homine non tollerent; naturaq. & condoleſcere, & concupiſcere, & extimeſcere, & efferri laetitia dicerent; ſed ea contraherent, in anguſtumq. deducerent: hic omnibus his, quaſi morbis, uoluit carere ſapientem. Cumq. eas perturbationes antiqui naturales eſſe dicerent, & rationis expertes; aliaq. in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem aſſentiebatur: nam & perturbationes uoluntarias eſſe putabat, opinioniſq. iudicio ſuſcipi; & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Haec fere de moribus: nam, quod ad naturas attinet, ab ijsdem etiam diſcrepabat. Sed in moribus a Zenone auditor eius Ariſto de fine bonorum non diſſenſit: cenſuit enim nihil eſſe bonum, niſi uirtutem; neque malum, niſi quod uirtuti eſſet contrarium: quae uero in mediis momenta Zeno eſſe uoluit, ea ipſe nulla eſſe, ijſq. neutram in partem moueri, ſummum bonum duxit. ſic enim Cicero ſcriptum reliquit in Lucullo. Idemq. lib. IV. de Fin. Vt Ariſtonis, inquit, eſſet exploſa ſententia, dicentis, nihil

tis, nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas praeter uirtutem, & uitia, inter quas quidquam omnino intereſſet; ſic errare Zenonē, qui nulla in re, niſi in uirtute, aut uitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret; &, cum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem rerum eſſe in his momenta diceret. Et lib. I. de Leg. Siue Ariſtonis difficilem, atque arduam, ſed iam tamen fractam, & conuictam ſectam ſecuti ſunt, ut, uirtutibus exceptis, atque uitijs, cetera in ſumma aequalitate ponerent. Et infra: Si, ut Ariſto Chius, ſolum bonum eſſe diceret, quod honeſtum eſſet, malumque, quod turpe; ceteras res omnes plane pares, ac ne minimum quidem, utrum adeſſent, an abeſſent, intereſſe: ualde ex Xenocrate, & Ariſtotele, & ab illa Platonis familia diſcreparet. Et lib. II. de Fin. Tres ſunt fines expertes honeſtatis, unus Ariſtippi, uel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſsione, Polemonis, Calliphonis, Diodori: una ſimplex, cuius Zeno auctor, poſitus in decore totus, ideſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillus iamdiu abiecti. Et infra: Primum uiliſsimas res ad uirtutem addunt, deinde ſingulas potius, quam omnia, quae prima natura conciliauiſſet. quae cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauiſsime aegrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte iampridem contra eos deſitum eſt diſputari. dum enim in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarent; nec ei quidquam, aut unde oriretur, daret, aut ubi niteretur; uirtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſsit. itaque hic ipſe iampridem eſt reiectus. poſt Chryſippum enim non ſane eſt diſputatum. Et lib. III. Cum uirtutis hoc primum ſit, earum rerum, quae ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic aequauerunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla ſelectione uterentur, uirtutem ipſam ſuſtulerunt. Haec M. Cato: qui paullo poſt negat a ſe, Stoiciſq. reliquis tolli rerum illud diſcrimen, quod Pyrrho, & Ariſto prorſus eſſe tollendum cenſebant. nam, cum Cicero ſubiunxiſſet: Iſtud quidem optime dicis: ſed quaero, non ne tibi faciendum idem ſit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honeſtumq. ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti: reſpondet Cato: Si quidem tollerem: ſed relinquo. Et lib. V. Hoc unum Ariſto tenuit: praeter uitia, atque uirtutes, negauit rem ullam eſſe aut fugiendam, aut expetendam. Et in Hortenſio: Ariſto Chius, praefactus, ferreus, nihil bonum, niſi quod rectum, & honeſtum. Rurſus ab Ariſtone Pyrrho diſſenſit in eo, quod illi ſummum bonum fuit, ijs, quae Zeno inter ea, quae ſecundum naturam, contraq. naturam eſſent, media numerabat, neutram in partem moueri; Pyrrho autem, ea ne ſentire quidem ſapientem. Qua tota de re ſic lib. IV. de Fin. Mihi uidentur (loquitur ut Academicus) omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorum eſſe dixerunt, honeſte uiuere, ſed alius alio magis, Pyrrho ſcilicet maxime, qui, uirtute conſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere eſt auſus, introduxit autem quibus commotus ſapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcumque tamquam occurreret. is hoc melior, quam Pyrrho, quod uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quam ceteri, quod penitus a natura receſsit. Stoici autem, quod finem bonorum in una uirtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quod autem principium officij quaerunt, melius, quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, uincunt Ariſtonem: quod autem ea, quae ad naturam accommodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, deſciſcunt a natura, & quodam modo ſunt non diſsimiles Ariſtonis. illa enim occurrentia neſcio quae comminiſcebatur; hi autem ponunt illi quidem prima naturae, ſed ea ſeiungunt a finibus, & a ſumma bonorum. quae cum proponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio, naturam uidentur ſequi: cum autem negant, ea quidquam ad beatam uitam pertinere, rurſus naturam relinquunt. Herillus autem, cum Zenonem audiſſet, ab eo tamen, ceteriſq. Stoicis, de fine bonorum in eo diſcrepabat, quod in cognitione, & ſcientia ſummum bonum poſuit. Omitto illa, inquit in Lucullo, quae relicta iam uidentur, & Herillum, qui in cognitione, & ſcientia ſummum bonum ponit: qui cum Zenonis fuiſſet auditor; uides, quantum ab eo diſſenſerit. Et lib. II. de Fin. Herillus ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſsit. itaque hic ipſe iampridem eſt reiectus. poſt Chryſippum enim non ſane eſt diſputatum. Et lib. IV. de Fin. Vtrique idem faciunt, ut, ſi laeuam partem negligerent, dexteram tuerentur; aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent. Et lib. V. Iunctae, & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt. nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Clitomachoq. placuit; aut doloris uacuitas, ut Diodoro; aut prima natura, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Reſtant Stoici; qui cum a Peripateticis, & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. Iam exploſae, eiectaeq. ſententiae Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendae omnino non fuerunt. Nam, cum omnis haec quaeſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturae eſſe aptum, atque accommodatum, quodq. ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſſam, cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant intereſſe: & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum praeter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſſam, inuentionemq. officij ſuſtulit. Et infra: Saepe ab Ariſtotele, & Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia: hoc uno captus Herillus, ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. Haec ex Cicerone. Laertius autem Pyrrhonis, & Herilli uitam litteris mandauit, Ariſtonis omiſit; quaedam tamen de eo ſparſim tradidit; ut haec in Menedemi uita, Placet Cynicis, rationalem, naturalemq. philoſophiam tolli, ab Ariſtone Chio non diſcedentibus,

moralemq. ſolam coli. Ibidem, in extremo: Quae inter uirtutem, & uitia ſunt, indifferentia, ut Ariſto Chius, appellant. Et in Zenone Citiaeo Ariſto Chius finem eſſe dixit ad aliquid, inter uirtutes, ac uitia indifferenter uiuere, uarietatem uel modicam nullam relinquens, ſed aequalitatem ſeruans omnibus in rebus: eſſe autem ſapientem praeclaro ſimilem hiſtrioni, qui ſiue Therſites, ſiue Agamemnonis perſonam ſumat, utrumque decentiſsimo geſtu imitatur. Naturalem, ac rationalem philoſophiam ſuſtulit, alteram dicens eſſe ſupra nos; alteram nihil ad nos; quae uero mores corrigat, ſolam ad nos pertinere. Virtutes neque multas, ut Zeno, neque unã, ut Megarici, quae multis appelletur nominibus, induxit. De Pyrrhone, & Herillo nihil addemus ex Laertio: cum utriuſque ab eo ſcripta uita exſtet. Legendum quoque Gellium lib. x I. cap. v. de Pyrrhonis opinione, & ea, quae inter illum, & Academicos fuit, diſſenſione, lectorem admonemus. EXPLOSA *ſententia eſt:* audita diſplicere, geſtus quidem, & uox, ſed maxime plauſus indicat. nam in exploſa re uidetur ineſſe turpitudo quaedam. eſt autem plauſus multitudinis proprius, hiſtrioni malo plaudentis in theatro. Paradoxo III. Hiſtrio ſi paullo ſe mouit extra numerum, aut ſi uerſus pronunciatus eſt ſyllaba una breuior, aut longior; exſibilatur, & exploditur. Exploſa igitur eſt, ut abſurda, officioque, ideſt humanae ſocietati, contraria, Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli ſententia, ſic, ut indigna prorſus haberetur contra quam ulla philoſophorum ſecta diſputaret: neque poſt Chryſippum, qui ad refellendam Ariſtonis opinionen rationibus multis uſus, contra quiſquam diſputauit. unde illa lib. IV. de Fin. Glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitae; ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quae diligentiſsime contra Ariſtonem dicuntur a Chryſippo. Haec ſunt, quibus & Ariſtonis, & reliquorum officia, diſcrimenq. tollentium, exploſa ſententia eſt. quod idem lib. II. de Fin. Pyrrho, inquit, Ariſto, Herillus, iamdiu abiecti. Et paullo poſt: Quae cum Ariſtoni, & Pyrrhoni uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauiſsime aegrotare nihil prorſus diceret intereſſe: recte iampridem contra eos deſitum eſt diſputari. Ibidem de Herillo: Hic ipſe iampridem eſt reiectus. Et Tuſc. v. Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumq. aliorum ſententiae euanuerunt. Hos autem, (Ariſtonem ſcilicet, Pyrrhonem, & Herillium) ait Cicero, nullum rerum delectum reliquiſſe, ideſt, delectum rerum omnium ſuſtuliſſe, negaſſe quidquam in uita deligi debere opinantes, & aſſerentes; nullam eſſe rem, quae probari magis, quam alia, poſſet: propterea non patuiſſe illis aditum ad inuentionem officij. emergit enim officium ex delectu, & ex eo, quod probamus: qui uero nihil deligit, nihil probat, officium inuenire qui poterit? Iure igitur eorum exploſa ſententia eſt, utpote quae a communi ſenſu nimium abhorreret; neque dogma ullum haberet: cum nulla praeterea philoſophorum ſecta ſuo dogmate careret. Laertius de Ariſtone nihil, ut diximus. numerat enim Ariſtones aliquot, opinionibus eorum omiſsis: inter quos non fuiſſe uidetur hic Ariſto, quem cum Pyrrhone, & Herillo, quaſi unum & idem omnes ſenſerint, Cicero coniungit. Vnum ait muſicum fuiſſe, alterum poetam, tertium artis oratoriae ſcriptorem: e quibus certe hic non fuit, cum philoſophus haberi uellet: tres Peripateticos addit. & Peripateticis aditus erat ad inuentionem officii, Ariſtoni uero huic, Pyrrhoni, & Herillo non erat. Herillum autem & ſi Laertius nominet, non hunc eſſe opinor. nam Carthaginienſis, quem nominat, qui finem dicebat eſſe ſcientiam, & ad uiuendum cum ſcientia cuncta referebat, hic certe non eſt. Eorum igitur opinio, a Laertio praetermiſſa, ex Pyrrhonis opinione colligitur. is autem, ut in eius uita teſtis eſt Laertius, dogma nullum habuit, res omnes pariter contempſit, nullam ex infinita uniuerſitate probauit, nihil inter eas affirmaus intereſſe: non differre honeſtum a turpi, iuſtum ab iniuſta, diuitias a paupertate, uoluptatem a dolore: & opinionem uita comprobaſſe: nam, currente aduerſus eum curru, & cane, loco non ceſsiſſe, ſed a familiaribus eum ſequentibus retractum: eundem Anaxarcho, magiſtro ſuo, in ſcroben prolapſo, opem non tuliſſe. Recte igitur Cicero dixit, nullum eos rerum delectum reliquiſſe. QVI *tamen haberent ius ſuum diſputandi de officio, ſi rerum aliquem delectum reliquiſſent,* quo modo enim diſputare de officio poſſunt, qui ea tollunt, unde oritur officium? tollunt enim delectum, diſcrimenq. rerum; cum paria omnia eſſe putent, ſolum autem bonum eſſe, quod honeſtum ſit. Illuſtrant hunc locum uerba illa lib. IV. de Fin. Cum, honeſtum quod ſit, id ſolum eſſe bonum confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitae; ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. Et quae proxime ſequuntur: Officia tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto: quae enim eſſe poterant, rebus omnibus ſic aequatis, ut inter eas nihil intereſſet. VT *ad officij inuentionem aditus eſſet.* delectu rerum peruenitur ad officium: delectu autem ſublato, quem tres illi tollebant, aditus ad officij inuentionem praecluditur. HOC *quidem tempore, & in hac quaeſtione,* germanum Stoicum non fuiſſe, haec uerba declarant. eſt enim perſpicuum, hoc dici: ſe quidem hoc tempore, & in hac quaeſtione addictum eſſe uelle Stoicorum doctrinae; alio tempore, & in hac quaeſtione non item. POTISSIMVM *Stoicos,* Stoicos potius, quam alios, quod ea diſciplina honeſtatem, & officium in primis coleret. recte igitur, cum de moribus ageret, eos maxime, qui moribus excellerent, imitandos filio proponit. ut, ſi minus ad ſummum perueniat, laudem tamen, in medio conſiſtens, haud paruam aſſequatur. Hos Tuſc. I. amicos ſuos dicit. NON *ut interpretes;* interpretes nullam eius libri, quem interpretantur, ſententiam praetermittunt. id enim eorum munus eſt. eam Cicero exiguam laudem putat: ideo ſubiungit: Sed, ut ſolemus: quia, cum ueterum Graecorum ſcientiam Latine referret, de ſuo multa ſolitus eſſet addere; ne alienae tantum ſeruire uideretur induſtriae: nullius addictus iurare in uerba magiſtri. E *fontibus eorum,* Cicero Acad. I. Meos, inquit, amicos, in quibus eſt ſtudium, in Graeciam

mitto:

mitto : ideſt, ad Graecos ire iubeo, ut ea e fontibus potius hauriant, quam riuulos conſectentur. Qvo q. *modo uidebitur*, ʒ addendo, minuendo, mutando : quo ſint illa ipſa, quae de Graeco uertuntur, & utiliora Latinis hominibus, & iucundiora, quam ſi Graeca legerentur. propterea dictum eſt in prima Prooemij parte : Vt non modo Graecarum litterarum rudes, ſed etiam docti, aliquid ſe arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. A. panaetio ʒ Stoico, clari nominis philoſopho : quem in hac potiſsimum quaeſtione ſequebatur. Rhodi natus eſt, ut & Poſidonius. docuit minorem Africanum. Praetermissvm ʒ Miratur Cicero a Panaetio officij definitionem praetermiſſam eſſe: atque ita eum ſimul reprehendit: in quam quidem reprehenſionem ipſummet Ciceronem, qui, quid ſit Officium, definire pollicitus eſt, docti uiri incidiſſe aiunt. non enim ſubijcit, quid ſit Officium, ſed diuidit. At dicendum, praeclare feciſſe Ciceronem, qui, cum ſciret, non unam eſſe hominum actionem, ſed multiplicem : atque etiam uaria officiorum genera : iccirco non potuit unam ac ſimplicem officij definitionem tradere. Hac igitur de cauſſa primum ab officij definitione exorſus eſt, deinde officium ipſum diuidendo definijt. Miror. ʒ miti uerbo utitur : de magiſtro loquens. Omnis *inſtitutio* ʒ omnis diſputatio. nam diſputatio docet, atque inſtituit. A. ratione ʒ ſi modo rationem ſequi uolumus in diſputando. quae poteſt enim eſſe, ſine ratione, recta inſtitutio? Debet *a definitione proficiſci* ; ʒ initium ſumere. hoc ſeruatur ab Ariſtotele in omnibus fere libris. quod ſi omittatur ; incerto quaſi gradu procedimus ad id, de quo futura diſputatio eſt. nam poſt definitionem conſiderantur partes, ex quibus conſtat : quibus cognitis, obſcuritatis in ſubiecta re nihil relinquetur.

CICERO

Omnis *de officio duplex eſt quaeſtio. unum genus eſt, quod pertinet ad finem bonorum : alterum, quod poſitum eſt in praeceptis, quibus in omnes partes uſus uitae conformari poſsit. Superioris generis huiuſmodi exempla ſunt : omniane officia perfecta ſint; num quid officium aliud alio maius ſit : & quae ſunt generis eiuſdem. Quorum autem officiorum praecepta traduntur, ea quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad inſtitutionem uitae communis ſpectare uidentur. de quibus eſt nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diuiſio eſt officij. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. perfectum officium rectum (opinor) uocemus, quod Graeci* κατόρθωμα, *hoc autem, commune, quod ij* καθῆκον *uocant. atque ea ſic definiunt, ut, rectum quod ſit, id perfectum officium eſſe definiant ; medium autem officium, id eſſe dicant, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſsit.*

EXPLANATIO

Omnis *de officio duplex eſt quaeſtio.* ʒ Velle ſe Officium definire, ut diximus, pollicitus eſt, & diuidere potius uidetur, quam definire. Sed in diuiſione continetur ipſa definitio. nam, cum officium ita diuiditur : Officiorum duo genera, unum, quod pertinet ad finem bonorum ; alterum, quod poſitum eſt in praeceptis, quibus in omnes partes uſus uitae conformari poſsit: quis non uidet, duas oriri definitiones? unam prioris generis : Officium eſt illud, quod pertinet ad finem bonorum. alterum poſterioris: Officium eſt illud, quo uita communis inſtituitur, & conformatur. Haec igitur eſt prima diuiſio, & prima definitio, ſimul iunctae. Altera diuiſio, & altera definitio, ſeparatim traditae, ſequuntur infra, in ijs uerbis : Atque etiam alia diuiſio eſt officij. nam & medium quoddam eſt officium, & perfectum. atque ea ſic definiunt, ut, rectum quod ſit, id perfectum eſſe dicant : medium autem officium id eſſe dicant, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſsit. Qvod *pertinet ad finem bonorum :* ʒ quo ignorato, finem bonorum noſſe, & conſequi non licet. ad finem enim bonorum ducimur officiorum uia. Vsvs *uitae conformari poſsit.* ʒ mirum eſt, quam multis in locis, pro, Conformare, ſcripſerant imperiti librarij, Confirmare; ignoratione pulcherrimi uerbi, quod etiam hic repoſuimus : nec ueremur, quin periti Latini ſermonis noſtram coniecturam probent, ac ſequantur. Loquitur enim hic Cicero de uita hominum, praeceptis emendanda, officiorumq. obſeruatione ad uirtutem dirigenda. quae ſi per ſe eſſet optima, quid praeceptis opus eſſet? aut cur hos libros de Officijs Cicero conſcriberet? Ergo praecepta tradenda fuerunt : ut uſus uitae ad honeſtam, laudabilemq. formam redigeretur. In quo non quadrant, aut certe multo minus conuenit, Confirmari. Mecum faciunt duo ex meis ueteribus libris. Perfecta ʒ i. eo & iudicio, & uoluntate ſuſcepta, & ad exitum perducta, ut nulla ignorantiae nubecula, nulla prauae cupiditatis labe admiſta contaminentur, ut ad uerum ſcopum, citra ullas ambages, contendatur, nec uſquam ab eo decrretur. Nvmqvid *officium aliud alio maius ſit :* ʒ haec quaeſtio ex altera pendet. ſi .n. non omnia officia perfecta ſunt: aliud officium alio eſſe maius, aut minus, ſatis apparet. perfecta enim, & magnitudine, & dignitate imperfectis praeſtant; minoraq. ſunt τὰ καθήκοντα τῶν κατορθωμάτων. Atqve *etiam alia diuiſio eſt officij.* ʒ altera officij diuiſio: e qua item oritur altera definitio. Perfectvm *officium.* ʒ quod in Tuſc. Cic. oſtendit, cum agit de contemnenda morte, de ferenda paupertate. itaque pertinet ad ſolū ſapientem. Lib. iii. Illud quidē honeſtum, quod proprie, uereq. dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis, neque a uirtute diuelli umquam poteſt: in ijs autem, in quib. ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt. Κατόρθωμα ʒ i. officium perfectum, quod uir ſapiens facit. Καθῆκον ʒ i. officium medium, quod facere poteſt ille, qui perfecte ſapiens non eſt. nam Stoici eum ſa-

pientem uocant, qui numquam fuit, neque eſſe poterit, uel futurus non eſt. qui uero ſapiens non eſt, perfectum officium facere non poteſt. Hoc *autem, commune,*] de quo diximus his libris explicandum.

CICERO

TRiplex *igitur eſt, ut Panaetio uidetur, conſilij capiendi deliberatio. Nam, honeſtum ne factu ſit, an turpe, dubitant; id quod in deliberationem cadit. in quo conſiderando, ſaepe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum autem inquirunt, aut conſultant, ad uitae commoditatem, iucunditatemque, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint iuuare, & ſuos, conducat id, nec ne, de quo deliberant: quae deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, cum pugnare uidetur cum honeſto id, quod uidetur eſſe utile. cum enim utilitas ad ſe rapere, honeſtas contra reuocare ad ſe uidetur; fit, ut diſtrahatur in deliberando animus, afferatq. ancipitem curam cogitandi. Hac in diuiſione, cum praeterire aliquid maximum uitium in diuidendo ſit, duo praetermiſſa ſunt. nec enim ſolum, utrum honeſtum, an turpe ſit, deliberari ſolet; ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius; itemque, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. ita, quam ille triplicem putauit eſſe rationem, in quinque partes diſtribui debere reperitur. primum igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter; tum pari ratione de utili; poſt de comparatione eorum differendum.*

EXPLANATIO

TRiplex *igitur eſt, ut Panaetio uidetur, conſilij capiendi deliberatio.*] uide Ciceronem ad Att. lib. XVI. Sunt autem quaeſtiones de Officijs quinque, I. Honeſtum, an turpe. II. Honeſtum honeſto honeſtius. III. Vtile, an inutile. IV. Vtile utili utilius. V. de Comparatione. Tvm *autem inquirunt, aut conſultant,*] eſt quaedam ingeniorum procliuitas ad mutandum. qui morbus multas corrupit Latinae linguae partes. Aeque Latina uerba ſunt, Inquiro, & Anquiro: aeque igitur in libris retineantur, niſi ſi conſenſus omnium ueterum librorum aduerſetur: cum praeſertim, utro modo legatur, ſententia lucri nihil faciat. alioqui luſus quidam uidetur, ſi, cum nihil accedit ad ſententiam, uerborum mutatione delectemur. In meis quattuordecim antiquis libris eſt, Inquirunt. quo libentius, quod receptum iam eſt, tueor. unus Tertij habet, Tum autem aut anquirunt, aut conſultant. Vitae *commoditatem,*] alia enim alij commoda ſunt, pro ingeniorum, corporum, fortunarum, ſtudiorum uarietate. Ivcvnditatem,] Ariſtoteles, qui certa aliqua re delectantur, φιλοτοιοῦτος appellat. Facvltates *rerum, atque copias,*] non tantum, quantum opus eſt, ſed etiam ut ſuperſit. Opes,] i. amici, gratia, auctoritas. inde Adagium, Vbi amici, ibi opes. non enim pecuniam tantum ſignificat. unde, Opem ferre, i. iuuare. Potentiam,] i. defenſionem ſui, & ſuorum, offenſionemq. aduerſariorum: non modo ut tuti ab iniuria, uerum etiam inimicis formidabiles, amicis autem ſolatio, praeſidioq. ſimus. In *rationem utilitatis cadit.*] Obſeruandum hoc loquendi genus, Ratio cum genitiuo. Videtvr] hominibus leuiter eruditis, populariterq. & ſentientibus, & loquentibus. Stoici enim nihil putabant utile, quod honeſtum non eſſet. Inde Auſonius: Numquam diſcrepat utile a decoro. Lib. III. coniungit utilitatem, & honeſtatem. Cvm *honeſto*] quod lucet ipſum per ſe. Id, *quod uidetur eſſe utile.*] quod falſa ſpecie utilitatis blanditur, naturamq. boni fallaciter imitando adulterat. Rapere] utilitatis maiorem eſſe uim indicat. Revocare] ducere, allicere, perſuadere. Reuocare, autem dicit, ut oſtendat hominem natura eſſe honeſtati coniunctum, a qua interdum abſtrahitur ſpecie utilitatis, & illecebris uoluptatis. Ancipitem *curam*] Ouidius:

-- aliudq. cupido,
Mens aliud ſuadet. Video meliora, proboque,
Deteriora ſequor.

Imitatus autem Ouidius Euripidem Medea.
Qui & in Hippolyto Coronato idem dixit.

Demoſthenes quoque de ſuis Athenienſibus queritur, rei bene gerendae pleraſque occaſiones eos amiſiſſe, non quod ignorarent, quid officij ſui eſſet, ſed quod id exſequi nollent. haec autem eius ſunt: Ὁρῶ γὰρ ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, τὰ πλείω τῶν πραγμάτων ἐκπεφευγέναι, τῷ μὴ βούλεσθαι τὰ δέοντα ποιεῖν, οὐ τῷ μὴ συνιέναι. Primvm *igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter; tum pari ratione de utili; poſt de comparatione eorum differendum.*] his uerbis argumentum horum trium librorum perſequitur.

CICERO

PRincipio, *generi animantium omni eſt a natura tributum, ut ſe, uitam, corpusq. tueatur, declinetq. ea, quae nocitura uideantur; omniaque, quae ſint ad uiuendum neceſſaria, inquirat, & paret, ut paſtum, ut latibula, ut alia eiuſdem generis. commune item animantium omnium eſt coniunctionis appetitus procreandi cauſſa, & cura quaedam eorum, quae procreata ſunt. ſed inter hominem, & belluam hoc maxime intereſt, quod haec tantum, quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodq. praeſens eſt, ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens praeteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, principia, & cauſſas rerum uidet, earumq. progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, rebusq. praeſentibus adiungit, atque annectit futuras; facile totius uitae curſum uidet, ad eamq. degēdam praeparat res neceſſarias: Eademq. natura ui rationis hominem conciliat homini*

& ad

& ad orationis, & ad uitae ſocietatem; ingeneratq. in primis praecipuum quendam amorem in eos, qui procreati ſunt; impellitque, ut hominum coetus & celebrari inter ſe, & ſibi oboedire uelit; ob easq. cauſſas ſtudeat parare ea, quae ſuppeditent ad cultum, & ad uictum, nec ſibi ſoli, ſed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tueriq. debeat. quae cura exſuſcitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisq. hominis eſt propria ueri inquiſitio, atque inueſtigatio. itaque, cum ſumus neceſſarijs negotijs, curiſq. uacui, tum auemus aliquid uidere, audire, ac diſcere; cognitionemq. rerum aut occultarum, aut admirabilium, ad bene, beateq. uiuendum neceſſariam ducimus. ex quo intelligitur, quod uerum, ſimplex, ſincerumq. ſit, id eſſe naturae hominis aptiſſimum. Huic ueri uidendi cupiditati adiuncta eſt appetitio quaedam principatus; ut nemini parere animus bene informatus a natura uelit, niſi praecipienti, aut docenti, aut utilitatis cauſſa iuſte, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo exſiſtit, humanarumq. rerum contemptio. Nec uero illa parua uis naturae eſt, rationisque, quod unum hoc animal ſentit, quid ſit ordo, quid ſit quod deceat in factis, dictisque, qui modus. itaque eorum ipſorum, quae adſpectu ſentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, uenuſtatem, conuenientiam partium ſentit. quam ſimilitudinem natura, ratioq. ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, conſtantiam, ordinem in conſilijs, factisq. conſeruandum putat; cauetque, ne quid indecore, effeminate ue faciat; tum, in omnibus & opinionibus, & factis ne quid libidinoſe aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, & efficitur, id quod quaerimus, honeſtum; quod etiam ſi nobilitatum non ſit, tamen honeſtum ſit; quodq. uere dicimus, etiam ſi a nullo laudetur, laudabile eſſe natura.

EXPLANATIO

PRINCIPIO, *generi animantium omni eſt a natura tributum, &c.* } Stoicos imitatur, qui initio diſputationis prima quaeque a natura ducebant. quod Plutarchus de Chryſippo ſcriptum reliquit. Idemq. tradit Cicero lib. v. de Finibus. *Principio*: Sic Liuius: Iam primum omnium ſatis conſtat. Praeclara autem eſt ſcribendi, atque etiam dicendi ratio, cum a genere ad partes, & a partibus ad unum illud, quod propoſitum nobis eſt, oratio deducitur. VT *ſe, uitam, corpuſq. tueatur,* } Taurus apud Agell. lib. 2. cap. 5. Natura, inquit, omnium rerum, quae nos genuit, induit nobis, inoleuitq. in ipſis ſtatim principijs, quibus nati ſumus, amorem noſtri, & caritatem, ita prorſus, ut nihil quidquam eſſet carius, penſiusq. nobis, quam noſmetipſi. *Se*, totum eſt. *Vitam*, ideſt animam, quae eſt uitae cauſſa. *Tueatur*: uim ui repellat. hinc bruta, dentibus, cornibus, unguibus, teſtis, cruſtis, ſquamis, ſpinis, & id genus alijs rebus armata, & munita ſunt, ut aut uim propulſare, aut quomodocumque ſe tueri queant, alia minus, alia magis. Vnde illud Phocylidis: Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός. Raro eiuſdem generis animantes mutuo ſe deuorant, aut laedunt, niſi irritatae. quod Plinius tradit lib. VII. & Iuuenalis Sat. XV. Solus homo homini inimicus. QVAE *nocitura uideantur;* } Plin. lib. IIX. cap. 4. Nimirum haec eſt natura rerum, haec potentia eius, ſaeuiſsimas ferarum, maximasque, quae numquam uidiſſent, quod debeant timere, ſtatim intelligere, cur ſit timendum. OMNIAQVE, *quae ſint ad uiuendum neceſſaria,* } Plut. πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα, ἢ τὰ ἔνυδρα. & in Gryllo, ſiue περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι. CONIVNCTIONIS *appetitus,* } Ariſtoteles: φυσικώτατον ἐστὶ τὸ γεννᾷν ἑαυτῷ ὅμοιον; Procreare ſui ſimilem, eſt maxime ſecundum naturam. Plato in Conuiuio, partum, fetumq. ex congreſſu uiri, & mulieris prouenientem, diuinum opus appellat. ET *cura quaedam eorum, quae procreata ſunt.* } ſcilicet, nutriendi. Vide Phauorinum apud Agell. lib. XII. cap. I. Macrobium lib. V. cap. II. & Plut. in lib. de liberis educandis. SED *inter hominem, & belluam hoc maxime intereſt, quod haec tantum, quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodq. praeſens eſt, ſe accommodat,* } Videtur Ariſtotelem imitatus in eo loco Pol. I. καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι. *Senſu mouetur*: Prouerbium: Ἐκ τοῦ εἰσορᾷν γίγνεται ἀνθρώποις τὸ ἐρᾷν: Amor ex adſpectu naſcitur mortalibus. HOMO *autem, qui rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, & cauſſas rerum uidet, earumq. progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, & ſimilitudines comparat, rebusq. praeſentibus adiungit, atque annectit futuras;* } hoc plane totum ſumpſit ex Polybij lib. VI. Τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων, inquit, ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ, καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενον, καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι, προορωμένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογιζομένους, καὶ τὸ παραπλήσιον ἑκάστοις αὐτῶν συγκρίσει. Quibus tamen in uerbis ſuſpicor eſſe mendum; nec Perottus interpres locum recte uertit: qui mihi uidetur ex Cicerone poſſe corrigi, aut egregie ſaltem intelligi. Quinctilianus lib. II. cap. I. Atque adeo naturalis eſt homini ratio, ut, ſicut aues ad uolatum, equi ad curſum, ad ſaeuitiem ferae gignuntur; ita nobis propria eſt agitatio mentis, atque ſollertia, unde origo animi caeleſtis creditur. hebetes vero, & indociles non magis ſecundum naturam eduntur, quam prodigioſa corpora, & monſtris inſignia. Vide Cic. I. de Leg. Lactant. de opificio hominis, cap. 2, eundem Quinct. lib. . cap. 17. Senecam lib. x. Epiſt. qui ait, Rationem hominis eſſe propriam, cetera illi cum animalibus communia eſſe. In quo forte Ariſtotelem ſequitur, I. de hiſt. anim. Phocylides:

Ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τυμώτερός ἐστι σιδήρου.
Ideſt: Ratio, & oratio ſunt arma hominis, acutiora ferro.

Euripides:

Βραχύ τοι σθένος ἀνέρος: ἀλλὰ ποικιλίαις πραπίδων
Δαμᾷ φῦλα πόντου, χθονίων τ' ἐανὰ παιδεύματα.

Ideſt: Exiguae quidem ſunt hominis uires: ſed ingenij ſollertia

Domat

Domat marinas belluas, & uarios terreſtrium animalium fetus.

PRINCIPIA, *& cauſſas rerum uidet*, ʒ gloſſema ſuſpicor fuiſſe, Principia: nec eſt in antiquis libris, nec requiritur a ſententia: quodq. ualde me mouit, librum habeo ueterem, in quo ſcriptum eſt, ſupra uerbum Cauſſas, Ideſt principia. Vt iam, niſi fallor, de loci ſinceritate dubitatio nulla relinquatur. EARVMQ. *progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat*, ʒ earum rerum, non, earum cauſſarum, interpretor. homo enim rationis ope intelligit, quo modo res & progrediuntur, & quaſi antecedunt. Addidit autem Cicero, Quaſi, quia proprie res non antecedunt, ſed uidentur antecedere, cognitis earum cauſsis, ex quibus ipſae res oriuntur, & in quibus ineſſe quodam modo uidentur. Progreſſus, non, Praegreſſus, & ſententia poſtulat, iam a nobis explicata, & eo libentius retineo, quia teſtimonio comprobatur meorum omnium ueterum librorum. ET *ſimilitudines comparat*: ʒ ne deſciſcere uidear ab antiquitate, quam ſequi me profiteor, addidi copulam: cum in ueteribus cunctis exemplaribus uel ea ipſa ſit, uel, Sed: quod minime placet. REBVSQ. *praeſentibus adiungit, atque annectit futuras*, ʒ Homerus de Calchante:

Ὅς γ' ἤδει τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα.

Ex quo Virgilius, de Proteo:

— norat,
Quae ſint, quae fuerint, quae poſt uentura trahantur.

VT *hominum coetus & celebrari inter ſe, & ſibi oboedire uelit*; ʒ quis non intelligit, ciuitates deſcribi? coetus enim multorum hominum, legibus utentium, Ciuitas eſt. Verbum, *Celebrari*, frequentiam congregatae multitudinis oſtendit: *Oboedire*, leges: quae niſi ſint, coetus ille hominum nemini oboediat; ſed ex libidine ſua, temere ferarum more uiuat. *Celebrari* autem, pro Coire. ex quo, Celebris locus, & Deſertus, opponuntur. SVPPEDITENT ʒ ſunt, qui legant, Suppetitent: ut ſit frequentatiuum a Suppeto. CETERISQVE, *quos caros habeat*, ʒ In eam ſententiam Euripides in tragoediae, quae Ἡρακλεῖδαι inſcribitur, exordio:

Πάλαι ποτ' ἐστὶ τοῦτό μοι δεδογμένον,
Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνήρ.
Ὁ δ' εἰς τὸ κέρδος λῆμ' ἔχων ἀνειμένον,
Πόλει τ' ἄχρηστος, καὶ συναλλάσσειν βαρύς,
Αὑτῷ δ' ἄριστος. &c.

Ideſt: Iam olim in ea ſententiam fui, Virum bonum alijs eſſe natum. Cuius uero animus pecuniae inhiat, is & Reip. eſt inutilis, & ad commercia difficilis, & ſibi ipſi uero optimus. EXSVSCITAT ʒ a ſomno ignauiae. Sic Virg. Ge. 1. de Ioue:

— curis acuens mortalia corda
Nec torpere graui paſſus ſua regna ueterno,
Vt uarias uſus meditando extunderet artes.

HOMINIS *eſt propria ueri inquiſitio, atque inueſtigatio*. ʒ metaphora, a uenatoribus, qui e ueſtigijs luſtra ferarum indagant. unde illud apud Comicum: Pedum uiſa eſt uia. Natura enim habet quaedam ſenſibus obuia, e quibus concludit ratio, quae ſenſus perſpicere nullo modo poteſt. Inde Ouidius e recto ſtatu corporis humani colligit homini res caeleſtes eſſe propoſitas, Metam. 1.

Pronaq. cum ſpectent animalia cetera terram,
Os homini ſublime dedit, caelumq. uidere
Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere uultus.

Et Salluſtius in Catilinae prooemio: Omnes homines, qui ſeſe ſtudent praeſtare ceteribus animalibus, ſumma opera niti decet, ne uitam ſilentio tranſeant, ueluti pecora, quae Natura prona, atque uentri oboedientia, finxit. Cicero pro Milone ex humana mente ratiocinatur, Mundi uniuerſitatem diuina quadam mente gubernari. eius haec ſunt: Neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra, ineſt quiddam, quod uigeat, & ſentiat: & non eſt in hoc tanto naturae, & tam praeclaro motu. Cic. de Leg. l. 1. & de Nat. de. l. 2. Naturam, inquit, nos celſos, & rectos conſtituiſſe, ut deorum cognitionem, caelum intuentes, capere poſſemus. Et Plato in Cratylo. ID *eſſe naturae hominis aptiſſimum*. ʒ natura enim omnes homines ſcire deſiderant. Prouerbium eſt, Veritatis ſimplex oratio. Mendacia, & ſimulationem Euripides inſectatur, Andromacha:

Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,
Ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ, κ' οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ
Φρονοῦντες: ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἂν ἔλλαδα.

Ideſt: O Spartani, omnibus mortalibus inimiciſsimi, doloſi conſultores, mendaciorum reges, callidi malorum concinnatores, ſine ullo candore, perplexis, & intricatis animis: iniuria felices eſtis in Graecia. VERI *uidendi cupiditati* ʒ Videndi, participium praeſentis paſsiui eſt, Linacro. APPETITIO *quaedam principatus*; ʒ hinc Caeſar in paruulo opidulo primus, quam Romae ſecundus, eſſe malebat. Hinc illud:

Πηλεὺς μὲν ᾧ παιδὶ γέρων ἐπέτελλ' Ἀχιλῆϊ,
Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Ideſt: Peleus grandaeuus nato mandabat Achilli,

Fortia

Fortia facta gerens alios ſuperaret ut omnes,

Et apud Lucanum;

— Caeſar non ferre priorem,

Pompeius ue parem uoluit. —

V T *nemini parere animus* } Ariſtoteles IV. Politic. c. II. E X *quo animi magnitudo exſiſtit, humanarumq. rerum contemptio.* } proxime dixit, Vt nemini parere animus bene informatus a natura uelit, niſi praecipienti, aut docenti, aut utilitatis cauſſa iuſte, & legitime imperanti. Quae uerba ſatis oſtendunt, ſermonem de uirtute ſubiungi, Eſt autem uirtus, Animi magnitudo, humanarumq. rerum contemptio. non, Humanarumq. rerum contentio; ut alij malunt. Ego, praeter ſententiam, ſatis, ut arbitror, perſpicuam, ueteres etiam libros, conſentientes in, Contemptio, ſecutus ſum. E O R V M *ipſorum, quae adſpectu ſentiuntur,* } cum oculorum ſenſu bruta quoque utantur, ordinem tamen in ſenſilibus non agnoſcunt. Guſtum, Tactumq. Ariſtoteles ἀκολάστους, hoc eſt intemperantes, dixit; Gellius, belluinos, quod ex ipſis immodica uoluptas capiatur. Reliquos, Viſum, Auditum, & Olfactum homini ſoli tribuunt. A B *oculis ad animum* } Inde Plato ἄνθρωπον non tam παρὰ τὸ ἄνω τρέπειν τὸν ὦπα, hoc eſt, a uultu ſurſum conuerſo, quam παρὰ τὸ ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπεν, a rebus, quas uiderit, conſiderandis dictum putat. Menander:

Ὡς χαρίεν ἐστ' ἄνθρωπος ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

Quam ſuauis res eſt homo, ſi ſit homo.

I N D E C O R E, } contra modeſtiam, ſiue temperantiam. E F F E M I N A T E V E } molliter: mulierum more: contra uiri decorum. nam Mulierem dictam, quaſi Mollem aerem, ab animi mollitie, Grãmatici aiunt: Graeci uero Virum, Ἀέρα, dicunt, quaſi ἄνω ἀέρα. L I B I D I N O S E } excluſa ratione. N O B I L I T A T V M } hoc explanatur proxime ſequentibus uerbis. *Nobilitatum:* multorum ſermonibus, & admiratione celebratum.

C I C E R O

*F*ORMAM *quidem ipſam, Marce fili, & tamquam faciem honeſti uides: quae ſi oculis cerneretur, mirabiles amores (ut ait Plato) excitaret ſapientiae. Sed omne, quod honeſtum eſt, id quattuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perſpicientia ueri, ſollertiaq. uerſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendo ſuum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi, atque inuicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quae fiunt, quaeq. dicuntur, ordine, & modo, in quo ineſt modeſtia, & temperantia. quae quattuor quamquam inter ſe colligata, atque implicita ſunt: tamen ex ſingulis certa officiorum genera naſcuntur: uelut ex ea parte, quae prima deſcripta eſt, in qua ſapientiam, & prudentiam ponimus, ineſt indagatio, atque inuentio ueri: eiuſq. uirtutis hoc munus eſt proprium. ut enim quiſque maxime perſpicit, quid in re quaque uerissimum ſit, quiq. & acutiſſime, & celerrime poteſt & uidere, & explicare rationem, is prudentiſſimus, & ſapientiſſimus rite haberi ſolet. quocirca huic, quaſi materia, quam tractet, & in qua uerſetur, ſubiecta eſt ueritas. reliquis autem tribus uirtutibus neceſſitates propoſitae ſunt ad eas res parandas, tuendaſque, quibus actio uitae continetur; ut ſocietas hominum, coniunctioq. ſeruetur; & animi excellentia, magnitudoq. cum in augendis opibus, utilitatibusq. & ſibi, & ſuis comparandis, tum multo magis in his ipſis deſpiciendis eluceat. Ordo autem, & conſtantia, & moderatio, & ea, quae ſunt his ſimilia, uerſantur in eo genere, ad quod adhibenda eſt actio quaedam, non ſolum mentis agitatio. his enim rebus, quae tractantur in uita, modum quendam adhibentes, & ordinem, honeſtatem, & decus conſeruabimus.*

E X P L A N A T I O

FORMAM *quidem ipſam,* } Homines ait habere ſemina quaedam, & uirtutis igniculos a natura datos, ex quibus conſtatur honeſtum, quod eſt ſecundum naturam, & diuiditur in quattuor partes, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam: quae ſunt magnae, & uerae uirtutes, quod ex ratione oriantur: quia nihil in homine diuinius. De his ergo diſputat, quos appellat fontes omnium officiorum. Sed prius de officijs, i. operationibus ſtudioſis, quae ab ipſa Prudentia oriuntur; inde a Iuſtitia, & Fortitudine; poſtremo a Temperantia: ubi declarat, quid ſit illud decorum, quod ubique ſeruandum eſt. demum, propoſitis duobus honeſtis, utrum ſit honeſtius. V T *ait Plato,* } in Phaedro. M I R A B I L E S *amores excitaret ſapientiae.* } inde natum adagium: Ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν. Quod Graecorum ſcriptis celebre eſt. Sui, pro Sapientiae, reponendum quidam putarunt; ex Platone, cuius haec ſunt: ὄψις ἁμῖν ὀξυτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται αἰσθήσεων, ᾗ φρόνησις οὐχ ὁρᾶται. δεινοὺς γὰρ ἂν παρεῖχεν ἔρωτας, εἴ τι τοιοῦτον ἑαυτῆς ἐναργὲς εἴδωλον παρείχετο εἰς ὄψιν ἰόν. Cicero etiam lib. II. de Fin. Quam illa, inquit, ardentes amores excitaret ſui, ſi uideretur. Sed, ſi retineas, Sapientiae, ita explana: *Sapientiae:* fons enim, unde manat ſapientia, honeſtum eſt. C O L L I G A T A, } unam enim uirtutem qui poſsidet, reliquas item poſsidere dicitur. quod Ariſtotelici, teſte Laertio, negant. S V B I E C T A *eſt ueritas.* } quae animae tantum oculis cernitur, ut ait Plato. R E L I Q V I S *autem tribus uirtutibus* } Ariſtoteles Prudentiam omittit. nec enim uere ſeparata quaedam uirtus eſt, ſed communicatur omnibus uirtutibus. P A R A N D A S, *tuendaſque,* } non enim minor uirtus eſt, quam quaerere, parta tueri. Demoſthenes Olynth. I. Διόπερ πολλάκις χαλεπώτερον εἶναι δοκεῖ τὸ φυλάττειν τἀγαθὰ, τοῦ κτήσασθαι. Salluſt. Cat. Virtus, atque ſapientia, maior in illis fuit, qui ex paucis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea, bene parta,

uix

uix retinemus. Et, Iugurtha: Maius dedecus eſt, parta amittere, quam omnino non parauiſſe. Et, in concione Marij: Nobilitatem certe peperiſſe, quam acceptam corrupiſſe, melius eſt. Thucydides quoque lib. 2. in concione Periclis 2. Αἴσχιον, ἔχοντας ἀφαιρεθῆναι, ἢ κτωμένους ἀτυχῆσαι. Demoſthenes tamen Olynth. II. & ibi Vlpianus, falſum hoc ait eſſe: Πολὺ ῥᾷον ἔχοντας φυλάττειν, ἢ κτήσασθαι πάντα πέφυκε. QVIBVS *actio uitae continetur*; ʒ recte Ariſtoteles: Ἀδύνατον ἢ μὴ ῥᾴδιον τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα. Inde Orator: Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν εἶναι γενέσθαι τῶν δεόντων: Opus eſt pecunia; & ſine ea nihil fieri poteſt ex ijs, quae ſunt neceſſaria. *Actio uitae:* ὁ πρακτικὸς βίος. Et haec eſt Prudentia. SOCIETAS *hominum*, ʒ Iuſtitia. ANIMI *excellentia*, ʒ Fortitudo. ORDO *autem*, ʒ Temperantia.

CICERO

EX quattuor autem locis, in quos honeſti naturam, uimq. diuiſimus, primus ille, qui in ueri cognitione conſiſtit, maxime naturam attingit humanam. omnes enim trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſcientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus; labi autem, errare, neſcire, & decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honeſto duo uitia uitanda ſunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq. temere aſſentiamus: quod uitium effugere qui uolet, (omnes autem uelle debebunt) adhibebit ad conſiderandas res & tempus, & diligentiam. alterum eſt uitium, quod quidam nimis magnum ſtudium, multamq. operam in res obſcuras, atque difficiles conferunt, eaſdemq. non neceſſarias. quibus uitijs declinatis, quod in rebus honeſtis, & cognitione dignis operae, curaeq. ponetur, id iure laudabitur: ut in aſtrologia C. Sulpicium, audiuimus; in geometria Sex. Pompeium, ipſi cognouimus; multos in dialectica; plures in iure ciuili. quae omnes artes in ueri inueſtigatione uerſantur: cuius ſtudio a rebus agendis abduci, contra officium eſt. uirtutis enim laus omnis in actione conſiſtit: a qua tamen ſaepe fit intermiſſio, multiq. dantur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quae numquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudijs cogitationis, & ſine opera noſtra, continere. omnis autem cogitatio, motusq. animi aut in conſilijs capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene, beateq. uiuendum, aut in ſtudijs ſcientiae, cognitionisq. uerſabitur. Ac de primo quidem officij fonte diximus.

EXPLANATIO

NATVRAM *humanam.* ʒ quae potiſsimum in excellentia mentis eſt poſita. Cic. de Fin. l. v. Homo e corpore, animoq. conſtat: cum primae ſint animi partes; ſecundae corporis. Salluſt. Cat. Noſtra omnis uis in animo, & corpore, ſita eſt. animi imperio, corporis ſeruitio magis utimur. II. de rep. ordin. Corpus animo oboedit. Ideo Plato in Clitophonte uocat Τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. TRAHIMVR, *& ducimur ad cognitionis, & ſcientiae cupiditatem*, ʒ Sophocles, animam iam agens, amicis colloquentibus aures praebuit: ſemper aliquid addiſcendum ratus. *Trahimur:* quaſi ui, etiam inuiti. *Ducimur:* natura enim nos cogit: cognitionis uero ſuauitas maxime delectat. Inde Minographus: Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. ET *malum, & turpe* ʒ ut ad damnum accedat infamia. IN *hoc genere & naturali & honeſto* ʒ Duo, inquit Cicero, ſunt hominum genera, utrumque reprehendendum; unum duabus cauſsis, alterum una tantum. nam, qui & in rebus obſcuris, nec neceſſarijs elaborant, & nimium elaborant, dupliciter peccant; qui uero optimo iudicio ducti, res deligunt & honeſtas, & cognitione dignas, in quibus ſuum ſtudium ponant, in eo laudem quidem aſſequuntur: quod ſi earum rerum ſtudio ita teneātur, ut debitam patriae opem, ubi tempus poſtulat, non praebeant, aut amicos deſerant, aut rem familiarem negligant; in hoc turpiter ſe gerunt. omnino enim in uita colendum eſt officium: officium autem deſerere ſcientiae cauſſa, turpe eſt. Quare ita praeclarum eſt, in ueri inueſtigatione uerſari, ut rerum actio ne penitus omittatur: ſi quidem tanti eſſe nihil debet, ut ab officio nos abducat. Non igitur ſtudium in huiuſmodi artibus, ſed nimium ſtudium uituperatur; obſcuris uero, nec neceſſarijs in artibus omnino ſtudium omne reprehenditur. VNVM, *ne incognita pro cognitis habeamus*, ʒ quo uitio laborant adoleſcentes. ET *tempus*, ʒ Minographus: Ad paenitendum properat, cito qui iudicat. Iſocrates: Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Vide, quae collegimus ad locum Salluſtij, Catilina, Prius, quam incipias, conſulto; &, ubi conſulueris, mature facto opus eſt. Nazianzenus quoque: Σύμβουλος οὐδείς ἐστι βελτίων χρόνου: Nullus melior conſiliarius tēpore. ET *diligentiam.* ʒ quod maxime efficitur per dialecticam, & rhetoricā. Dialectica namque oculos humanos, in barbarico coeno defoſſos, ſenſim attollit, atque abſtergit, ut in iudicando acutius cernant. uide Plat. VII. de Rep. ALTERVM *eſt uitium.* ʒ ſic Neoptolemus apud Ennium, deguſtandum ex philoſophia ait, non in eam ingurgitandum. quod ait Agell. l. v. c. 16. & c. ſuperiore, philoſophandū paucis, nam omnino haud placet. Vide apud eundem Agell. l. x. c. 22. quaedam ex Gorgia Platonico. IN *aſtrologia C. Sulpicium*, ʒ hic tribunus mil. conſ. Aemilio Paullo contra Macedones bellum gerente, ſua aſtrologia mirandum in modum profuit, quia praedixit lunae defectionem, qua Romani ſolebant perturbari; tum uero, ab eo moniti, nihil timuerunt; contra, Macedones ita ſunt conſternati metu, ut facile uicti ſint. Liuius lib. XLIV. Plut. in Paullo Aemilio. De eo meminit Cic. de Sen. Val. l. IIX. cap. II. Plin. lib. 2. cap. 12. Quinctil. lib. I. cap. 17. IN *Geometria Sex. Pompeium*, ʒ patruum Cn. Pompeij Magni: iuris ciuilis, geometricae, ac Stoicarum rerum ſcientia praeſtantem. CVIVS *ſtudio a rebus gerendis abduci, contra officium eſt.* ʒ Ita Archimedes, periclitante ciuitate, ſuis ipſe pulueribus intentus fuit. VIRTVTIS *enim laus omnis in actione conſiſtit:* ʒ Idem Cicero: Fructus ingenij, & uirtutis tum maxime percipitur, cum in proximum quemque confertur. Quid, (ait Nazianzenus) manibus alligatis,

gatis,

gatis, linguam armare? Vide Lactantium lib. III. cap. 16. Ad *ſtudia reditus:* ꝫ Seneca: Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias: &, ſi prouerbio credimus, quam diu uiuas. Idem paullo aſperius Mentiri dicit eos, qui turba negotiorum fieri dicunt, ut liberalia ſtudia non ſequantur. Simulant (ait) occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Tum *agitatio mentis poteſt nos in ſtudiis cogitationis continere.* ꝫ inuitus ab eruditis hominibus diſſentio. Idem tamen ſpecto, quid ſuſcepti muneris ratio poſtulet. poſtulat enim certe, ut maiorem ueritatis, publiciq. commodi, quam cuiuſuis alius rei, rationem habeam. Hic omnes libri ueteres, ne litterae quidem unius uarietate, habent, Cogitationis. haec eſt prima ratio, cur mihi, Cognitionis, quod alij pro Cogitationis reponunt, placere nullo modo poſsit. At interdum in ueteribus libris mendum deprehenditur. Eſto: quid tum agimus? ſententiam perpendimus; & ex ea de mutatione, aut retinenda uetere lectione, conſilium capimus. Sententiam igitur uideamus. Confert Cicero uirtutis actionem cum cogitatione. Summa, inquit, laus eſt, idq. in primis hominem decet, in rebus gerendis uerſari: cum praeſertim ipſa uirtutis actio perpetua non ſit, ſed ab ea liceat interdum ad ſtudia diuertere, unde cognitio manat: aut agitatione, motuq. quondam mentem, animumq. exercere. Quemadmodum autem ſtudia cognitionem pariunt: ſic agitationis, motusq. mentis, & animi Cicero fructum oſtendit. is porro duplex eſt. aut enim agitatione illa mentis conſequimur, ut recta conſilia capiamus, quibus omnis uitae ratio conformetur: aut, uerum inueſtigantes, occultarum rerum ſcientiam adipiſcimur. Ergo prima eſt uirtutis actio; ſequuntur ſtudia cognitionis; poſtrema eſt agitatio mentis, quae non ad unam cognitionem refertur, ſed tum in conſilijs, ad bene, beateq. uiuendum pertinentibus, uerſatur; tum etiam quaerendo inuenit ea, quae ſcitu digna ſunt. itaque non omnino ſcientia, cognitioneq. caret. Nec uero dubitari poteſt, quin his uerbis, Omnis autem cogitatio, motusq. animi; ipſa mentis agitatio ſignificetur: quae ſi ad ſtudia tantum cognitionis attineret; non ſubiungeret Cicero duplicem cogitationis fructum, prudentiam, & cognitionem. Haec eſt huius loci uera, & germana ſententia. quam nemini antea diſplicuiſſe, ideo poſſum conijcere, quod nemo aut locum mutauit, aut aliter eſt interpretatus. Vnus diſſenſit, quod nollem. eius enim ſtudijs, gloriaeq. uehementer faueo. Cic. Fam. lib. VI. ep. I. ad Torquatum: Eſt tuum, ſic agitare animo, ut adhibeas in conſilium cogitationum tuarum &c. *Sine opera noſtra,* ꝫ quae nos ab actione abducit. Operam autem intelligit, cum ſcribimus, diſputamus, audimus. Conſiliis *capiendis* ꝫ quod eſt praecipue maturae aetatis munus, uide Ariſt. in 2. Magn. moralium.

CICERO

De *tribus autem reliquis, latiſsime patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & uitae quaſi communitas continetur. cuius partes duae ſunt; iuſtitia, in qua uirtutis ſplendor eſt maximus, ex qua boni uiri nominantur; & huic coniuncta beneficentia, quam eãdem uel benignitatem, uel liberalitatem appellare licet. Sed iuſtitiae primum munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſſitus iniuria; deinde, ut communibus pro communibus utatur, priuatis autem ut ſuis. ſunt autem priuata nulla natura, ſed aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt; aut uictoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, aut pactione, condicione, ſorte. ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum. ſimilisq. eſt priuatarum poſſeſſionum deſcriptio. ex quo, quia ſuum cuiusque fit eorum, quae natura fuerant communia; quod cuique obtigit, id quiſque teneat. eo ſi quis ſibi plus appetet, uiolabit ius humanae ſocietatis. ſed quoniam, ut praeclare ſcriptum eſt a Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortusq. noſtri partem patria, partem parentes uindicant, partem amici; atque placet Stoicis, quae in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari, homines autem hominum cauſſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe alij alius prodeſſe poſsent: in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines ſocietatem. Fundamentum autem iuſtitiae eſt Fides, id eſt dictorum, conuentorumq. conſtantia, & ueritas. ex quo, quamquam hoc uidebitur fortaſſe cuipiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt, unde uerba ſint ducta, credamusque, quia fiat quod dictum eſt, appellatam Fidẽ. Sed iniuſtitiae duo genera ſunt; unum eorum, qui inferunt; alterum eorum, qui ab ijs, quibus infertur, ſi poſſint, non propulſant iniuriam. nam, qui iniuſte impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus; is quaſi manus uidetur inferre ſocio: qui autem non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, iniuriae, tam eſt in uitio, quam ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Atque illae quidem iniuriae, quae nocendi cauſſa de induſtria inferuntur, ſaepe a metu proficiſcuntur, cum is, qui alteri nocere cogitat, timet, ne, niſi id alteri fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut adipiſcantur ea, quae concupierunt: in quo uitio latiſſime patet auaritia. expetuntur autem diuitiae tum ad uſus uitae neceſsarios, tum ad perfruendas uoluptates. in quibus autem maior eſt animus, in his pecuniae cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: ut nuper M. Craſſus negabat ullam ſatis magnam pecuniam eſſe ei, qui in rep. princeps uellet eſſe, qui ſuis fructibus exercitum alere non poſſet. Delectant etiam magnifici apparatus, uitaeq. cultus cum elegantia, & copia. quibus rebus effectum eſt, ut infinita pecuniae cupiditas eſſet. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocens, uituperanda eſt; ſed fugienda ſemper iniuria. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos iuſtitiae capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriaeue cupiditatem inciderint. quod enim eſt apud Ennium,*

Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt,

id latius patet. nam, quidquid eiuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſeruare ſocietatem. declarauit id modo tempeſtas C. Caeſaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum, quem ſibi ipſe

opinionis errore finxerat, principatum. eſt autem in hoc genere moleſtum, quod in maximis animis, ſplendidiſſimis ingenijs plerumque exſiſtunt honoris, imperij, potentiae, gloriae cupiditates. quo magis cauēdum eſt, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniuſtitia permultum intereſt, utrum perturbatione aliqua animi, quae plerumque breuis eſt, & ad tempus, an conſulto, & cogitato fiat iniuria. leuiora enim ſunt ea, quae repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata, & praeparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria ſatis dictum eſt.

EXPLANATIO

SOCIETAS *hominum inter ipſos, & uitae quaſi communitas continetur.* ʒ illuſtrant hunc locum, quae ſunt de Fin. l. v. In omni, inquit, honeſto nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quaſi quaedam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani: quae nata a primo ſatu, quo a pcreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinitatibus, tum ciuibus, & ijs, qui publice ſocij, atque amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanae. quae animi affectio ſuum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem coniunctionis humanae munifice, & aeque tuens, Iuſtitia dicitur. cui adiunctae ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeq. ſunt generis eiuſdem. Atque haec ita Iuſtitiae propria ſunt, ut ſunt uirtutum reliquarum communia. nam, cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi ciuile, atque populare, quod Graeci πολιτικὸν uocant: quidquid aget quaeque uirtus, id a communitate, & ea, quam expoſui, caritate, atque ſocietate humana non abhorrebit: uiciſsimq. iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras uirtutes, ſic illas expetet. VIRTVTIS *ſplendor* ʒ Ariſtot. v. Eth. ad Nicom. Ἡ δικαιοσύνη κρατίστη τῶν ἀρετῶν, οὔθ' ἕσπερος οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαστός. Excelſiorem hanc uocant D. Ambr. Beneficentiam uero ſplendidiorem. BENEFICENTIA, ʒ Beneficientia, alij ſcribunt. QVAM *eandem* ʒ pronomen pro aduerbio uſurpatum eſſe, notauit Valla, & Linacer, & alij. NISI *laceſsitus iniuria;* ʒ uim enim ui repellere licere, ait Modeſtinus lib. 3. ff. de Iuſtitia, & iure: inſidiari autem non licere. Videndus Agellius lib. VI. cap. 14. Furem nocturnum, Spoliatorem, & Vim inferentem impune occidi poſſe, ſcripſit Plato. SVNT *autem priuata nulla natura,* ʒ ideſt, primo ortu. nam natura in medium omnia protulit. uide paullo poſt. VT *qui bello potiti ſunt;* ʒ bellum gerentes. Alij legunt: Aut bello, ut qui uictoria potiti ſunt. fortaſſe non male. ARPINAS, *Tuſculanus* ʒ exemplo utitur familiari. nam Arpini Cicero natus; in Tuſculano uero uillam habuit magnificam. DESCRIPTIO. ʒ id eſt, diſtributio. Legendum autem hoc loco, Diſcriptio. IVS *humanae ſocietatis.* ʒ Ius humanum Liuio dicitur. VT *praeclare ſcriptum eſt a Platone,* ʒ in epiſtola ad Architam Tarentinum. ſunt autem haec uerba Platonis: Ἀλλὰ κἀκεῖνο δεῖ σε ἐνθυμεῖσθαι. ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὑτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρὶς μερίζεται. τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι. De Fin. I. idem ait. Inde Adagium, Homo homini deus. Seneca: Alijs uiuere oportet, qui ſibi uiuere uelit. Tuſc. I. Quae eſt, ait, in hominum genere natura melior, quam eorum, qui ſe natos ad homines ſeruandos arbitrantur. PARTEM *patria, partem parentes uindicant, partem amici;* ʒ hoc totum, ita ut a Platone ſcriptum eſt, reliqui. ipſe enim Cicero Platonem hoc in loco a ſe conuerti fatetur. At ueteres libri duas uoces inducunt, Partem parentes. At ego hiſtoriam ipſam, & Platonis uerba, ſequi malo, quam fluxam, incertamq. librariorum fidem. cum praeſertim facile potuerit error naſci ex uoce Partē, ter repetita. Quod ſaepe contingit in ſimilibus locis. Libro etiam de Fin. II. Non ſibi, inquit, ſe ſoli natum meminerit, ſed patriae, ſed ſuis. Nec dubitandum, quin uno uerbo Suis, parentes primum, deinde amicos complexus ſit. ATQVE, *ut placet Stoicis,* ʒ particulam Vt abundare, ut inferiorum uerborum ordo conſiſtat, opinor. in eaq. opinione confirmor, auctoritate duorum meorum ueterum librorum. Chryſippum huius ſententiae auctorem facit Cicero de Fin. III. Vide & de nat. de. II. MVTATIONE *officiorum,* ʒ ſic quattuordecim mei ueteres libri, & unus Tertij. & recte. nam illud, Communes utilitates in medium afferre, nihil aliud ſignificat, quam ut officium pro officio reddatur: ego illud, quo tu indiges; tu, quo indigere me uides. ita fit permutatio quaedam, humanae uitae neceſſaria, & ſecundum naturam, quam debemus ducem ſequi. TVM *artibus, tum opera,* ʒ Plato, τὸ τὰ αὑτοῦ πράττειν. FVNDAMENTVM *autem iuſtitiae eſt Fides.* ʒ beneuolentiae fidem hominem homini manſuetum, & mitem reddere, ait Plutarchus. DICTORVM, *conuentorumq. conſtantia,* ʒ Agell. lib. XX. cap. I. Hanc fidem maiores noſtri, non modo in officiorum uicibus, ſed in negotiorum contractibus ſanxerunt, maximeq. in pecuniae mutuaticiae uſu, atque commercio. AVDEAMVS *imitari Stoicos,* ʒ Auguſtinus in Dialectic. ait, Ciceronem nimium Stoicos irridere, in uocum originibus inquirendis. CREDAMVSQVE, *quia fiat, quod dictum eſt appellatam Fidem.* ʒ idem ait ad Tironem, lib. XVI. ep. 12. Tu muſis noſtris para, ut operas reddas, noſtra ad diem dictam fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet. Et lib. IV. de rep. apud Nonium: Fides nomen ipſum mihi uidetur habere, cum fit, quod dicitur. SED *iniuſtitiae duo genera ſunt;* ʒ Platonis eſt haec diuiſio, lib. v. de Leg. AVT *ira,* ʒ hinc Salluſtius in Caeſaris oratione, Odiū, amicitiam, iram, atque miſericordiam a conſultoribus expellit. NEC *obſiſtit, ſi poteſt, iniuriae,* ʒ id etiā ait Vlpianus l. Cornelia de falſis. SI *parentes, aut amicos, aut patriam deſerat,* ʒ Caeſ. VI. Bell. Gall. ait, qui milites ſecuti non eſſent, eos in deſertorum, ac proditorum numero duci. Plutarchus in Ageſilao ait ijs matrimonio a Lacedaemonijs interdici, omniumq. contumelijs exponi. Verbum Socios, hic alij admiſcent; Amicos, delentes. contra librorum ueterum omnium fidem. Hoc autem dictum eſt e Stoicorum

ſenten-

ſententia, qui aiebant, omnia peccata paria eſſe. Parad. III. & de Fin. lib. IV. A T Q V E *illae quidem iniuriae*,] Ariſtoteles lib. V. cap. 3. Pol. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι. M A X I M A M *autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiſcantur ea, quae concupierunt.*] Maximam partem, ualet, Plerique homines. Vt apud Caeſarem, lib. IV. Bell. Gall. Maximam partem lacte, & caſeo uiuunt. Contraria igitur uidentur, Maximam partem, &, Nonnulli. non enim eadem in ſententia ſignificari poſſunt & multi, & pauci. quare nulla dubitatio eſt, quin ſequi debeamus eos libros, a quibus abeſt, Nonnulli. Graeci, ὡς δ᾽ ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς ἐπίπαν δὲ, ὡς τὰ πολλὰ δέ. V T *adipiſcantur ea, quae concupierunt*: apud Liuium Tullia maritum, Tarquinius, & uxorem & Seruium ſocerum, regni cupiditate, necant. I N *quo uitio latiſſime patet auaritia.*] auri ſacra fames, ait Poeta. E X P E T V N T V R *autem diuitiae*] Ariſt. lib. I. Pol. c. 6. Ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσι. S P E C T A T *ad opes, & ad gratificandi facultatem*:] Opes dicũtur, non diuitiae, ſed honores, auctoritates, & poteſtates, quae ex diuitijs naſcuntur, quibus egenos adiuuamus. Diuitiae autem ad uſum humanum pertinent. Hanc differentiam ponit Cicero in Laelio, ubi ita eſt: Diuitiae, ut utare; opes, ut colare. Q V I *ſuis fructibus exercitum alere non poſſet.*] Exercitus populi Romani, quattuor legiones erant, binae ſingulis conſulibus attributae: in ſingulis autem legionibus, extremis reip. temporibus, peditum ſex millia fuere: quod Plutarchus in uita Ciceronis, epiſtolae ad Atticum, & alia praeterea ueterum teſtimonia declarant. nam Africani minoris aetate non amplius quattuor millibus ducentis peditibus in legione fuiſſe, ideſt, uelites mille ducentos, haſtatos totidem, principes totidem, triarios ſexcentos, Africani comes Polybius perſpicue docet. Quo igitur tempore in quattuor legionibus uigintiquattuor millia peditum fuere, tunc menſtruum ſtipendium totius exercitus fuit, centum & octo ſcutatorum millia. ſingulis enim diebus denarium pro ſtipendio ſingulos pedites accepiſſe, auctor eſt Tacitus lib. I. & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. Quod ſi addatur equitum ſtipendium, qui erant in ſingulis legionibus trecenti, haud paullo maior ſumma fiet. Nec centurionum par ſtipendium cum priuato pedite fuiſſe, uerum aliquanto amplius, ueriſimile eſt. Haec ideo collegi, ut M. Craſsi pateat immenſa cupiditas opum; qui, cum Romanorum ditiſsimus eſſet, ſibi tamen diues non eſſe uideretur; quando ali ſuis fructibus non poſſe populi R. exercitum non intelligeret. quod ei Cicero in Paradoxis quoque obijcit. Multi, inquit, ex te audierunt, cum diceres, neminem eſſe diuitem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus: quod populus R. tantis uectigalibus iampridem uix poteſt. ergo, hoc propoſito, numquam eris diues ante quam tibi ex tuis poſſeſsionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri VI. legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſsis. Quo loco, IV. legiones, qui erat integer exercitus populi Romani, non, VI, legendum omnino crediderim. Exercitum in Craſsi uita Plutarchus quoque nominat. Plinius lib. XXXIII. cap. 10, hoc dictum ad unam legionem reſtringit, utpote qui non eodem in Craſſum, quo Cicero, flagrabat odio. M. Craſſus, inquit, negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. in agris ſuis H-S uicies centena millia poſſedit. N V L L A *ſancta ſocietas, nec fides regni eſt*,] Lucanus lib. I.

> Nulla fides regni ſocijs, omniſq. poteſtas
> Impatiens conſortis erit. —

Cuius rei exempla ſunt, Romulus, & Remus; Romulus, & Tatius; Triumuiri, M. Craſſus, C. Iulius Caeſar, & Cn. Pompeius; Lepidus, Antonius, Auguſtus. Idem Lucanus ſubdit hoc exemplum:

> Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

D E C L A R A V I T *id modo tempeſtas C. Caeſaris*,] in quibuſdam antiquis libris, Temeritas C. Caeſaris: uerum, Tempeſtas, malim, quaſi turbo, & procella: quo reſpicit, apteq. refertur uerbum infra poſitum, Peruertit. eſt enim nimis lene uerbum, Temeritas, in eum, qui omnia iura diuina, & humana peruertit: cum ſit immanitas potius appellanda, quam temeritas: ut infra, in eundem Caeſarem: Quo deteſtabilior eſt eorum immanitas, qui lacerauerunt omni ſcelere patriam. *C. Caeſaris*: qui, teſte Plutarcho, malebat in paruo opidulo primus eſſe, quam Romae ſecundus. hinc illud Lucani lib. I.

> Nec quemquam iam ferre poteſt, Caeſar ue priorem,
> Pompeius ue parem.

I V R A *diuina*,] aerarium inuadendo, ingentem auri uim e Capitolio furando, templa diuum donis referta expilando. H V M A N A] patriae arma inferendo, libertatem reip. opprimendo, ſocietatem, & regna pretio uendendo, urbes ad deditionem paratas diripiendo. O P I N I O N I S *errore*] putauit enim ſe beatum fore oppreſſa rep. quod ſecus accidit. I N *maximis animis, &c.*] Plutarchus in Demetrio ex Platone, ὅτι καὶ κακίας μεγάλας ὥσπερ ἀρετὰς αἱ μεγάλαι φύσεις ἐκφέρουσι. Ideſt: Vitia magna, ut & uirtutes, ex magnis animis proficiſcuntur. C O N S V L T O, *& cogitato*] capto conſilio, & cura adhibita.

C I C E R O

P R A E T E R M I T T E N D A E *autem defenſionis, deſerendiq. officij plures ſolent eſſe cauſſae. nam aut inimicitias, aut laborem, aut ſumptus ſuſcipere nolunt; aut ẽt negligẽtia, pigritia, inertia, aut ſuis ſtudijs, quibuſdamue occupationibus ſic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, deſertos eſſe patiantur. itaque uidendum eſt, ne non ſatis ſit id, quod apud Platonem eſt in philoſophos dictum; quod in ueri inueſtigatione uerſentur,*

quodq. ea, quae plerique uehementer expetunt, de quibus inter ſe digladiari ſolent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea iuſtos eſſe. nam, cum alterum iuſtitiae genus aſſequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria; in alterum incidunt. diſcendi enim ſtudio impediti, quos tueri debent, deſerunt. itaque eos ne ad Remp. quidem acceſſuros putat, niſi coactos. aequius autem erat id uoluntate fieri. nam hoc ipſum ita iuſtum eſt, quod recte fit, ſi eſt uoluntarium. Sunt etiam, qui, aut ſtudio rei familiaris tuendae, aut odio quodam hominum, ſuum ſe negotium agere dicant; ne facere cuiquam uideantur iniuriam. qui, dum altero iniuſtitiae genere uacant, in alterum incurrunt: deſerunt enim uitae ſocietatem, quia nihil conferunt in eam ſtudij, nihil operae, nihil facultatum. Quoniam igitur, duobus generibus iniuſtitiae propoſitis, adiunximus cauſſas utriuſque generis, eaſq. res ante conſtituimus, quibus iuſtitia continetur; facile, quod cuiuſque temporis officium ſit, poterimus, niſi noſmetipſos ualde amabimus, iudicare. eſt enim difficilis cura rerum alienarum. quamquam Terentianus ille Chremes humani nihil a ſe alienum putat. ſed tamen, quia magis ea percipimus, atque ſentimus, quae nobis ipſis aut proſpera, aut aduerſa eueniunt, quam illa, quae ceteris, quae quaſi longo interuallo interiecto uidemus; aliter de illis, ac de nobis, iudicamus. quo circa bene praecipiunt, qui uetant quidquam agere, quod dubites, aequum ſit, an iniquum. aequitas enim lucet ipſa per ſe; dubitatio autem cogitationem ſignificat iniuriae. ſed incidunt ſaepe tempora, cum ea, quae maxime uidentur digna eſſe iuſto homine, eoque, quem uirum bonum dicimus, commutantur, fiuntq. contraria; ut, non reddere depoſitum, etiam ne furioſo promiſſum facere, quaeq. pertinent ad ueritatē, & ad fidem, ea migrare interdum, & non ſeruare, ſit iuſtum. referri enim decet ad ea, quae propoſui in principio, fundamenta iuſtitiae, primum, ut ne cui noceatur; deinde, ut communi utilitati ſeruiatur. ea cum tempore commutantur, commutatur officium, ut non ſemper ſit idem. poteſt enim accidere promiſſum aliquod, & conuentum, ut id effici ſit inutile uel ei, cui promiſsum ſit; uel ei, qui promiſerit. nam, ſi, ut in fabulis eſt, Neptunus, quod Theſeo promiſerat, non feciſſet; Theſeus filio Hippolito non eſſet orbatus. ex tribus enim optatis, ut ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. nec promiſſa igitur ſeruanda ſunt ea, quae ſint ijs, quibus promiſeris, inutilia: nec, ſi tibi plus ea noceant, quam illi proſint, cui quidem promiſeris, contra officium eſt, maius damnum anteponi minori: ut, ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem praeſentem eſse uenturum, atque interim grauiter aegrotare filius coeperit, non ſit contra officium, non facere, quod dixeris; magisq. ille, cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum queratur. Iam, illis promiſſis non ſtandum eſſe, quis non uidet, quae coactus quis metu, aut deceptus dolo promiſerit? quae quidem pleraque iure praetorio liberantur, nonnulla legibus. Exſiſtunt etiam iniuriae ſaepe calumnia quadam, & nimis callida, & malitioſa iuris interpretatione: ex quo illud, Summum ius, ſumma iniuria, factum eſt iam tritum ſermone prouerbium. quo in genere & in rep. multa peccantur: ut ille, qui, cum triginta dierum eſſent cum hoſte pactae indutiae, noctu populabatur agros, quod dierum eſſent pactae, non noctium indutiae. nec noſter quidem probandus eſt, ſi uerum eſt, Q. Fabium Labeonem, ſeu quem alium, (nihil enim praeter auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis, de finibus agri a ſenatu datum, cum ad locum ueniſſet, cum utriſque ſeparatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterent, atque ut regredi, quam progredi, mallent: id cum utrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt: itaque illorum fines, ſicut ipſi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat, populo R. adiudicauit. decipere hoc quidem, non iudicare, eſt. quocirca in omni re fugienda eſt talis ſollertia. Sunt autem quaedam officia etiam aduerſus eos ſeruanda, a quibus iniuriam acceperis. eſt enim ulciſcendi, & puniendi modus: atque haud ſcio, an ſatis ſit, eum, qui laceſſierit, iniuriae ſuae paenitere, ut & ipſe ne quid tale poſthac, & ceteri ſint ad iniuriam tardiores. Atque in rep. maxime conſeruanda ſunt iura belli. nam, cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per uim; cumq. illud proprium ſit hominis, hoc belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eam cauſſam, ut ſine iniuria in pace uiuatur: parta autem uictoria, conſeruandi ſunt ij, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: ut maiores noſtri Tuſculanos, Aequos, Volſcos, Sabinos, Hernicos in ciuitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus ſuſtulerunt: nollem, Corinthum: ſed credo illos ſecutos opportunitatem loci maxime, ne poſſet aliquando ad bellum faciendum locus ipſe adhortari. Mea quidem ſententia, paci, quae nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper eſt conſulendum. in quo ſi mihi obtemperatum eſſet, ſi non optimam, at aliquam remp. quae nunc nulla eſt, haberemus. Et cum ijs, quos ui deuiceris, conſulendum eſt: tum ij, qui, armis poſitis, ad imperatorum fidem confugiunt, quamuis murum aries percuſſerit, recipiendi ſunt. in quo tantopere apud noſtros iuſtitia culta eſt, ut ij, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepiſsent, earum patroni eſſent more maiorum. ac belli quidem aequitas ſanctiſſime fetiali populi R. iure perſcripta eſt: ex quo intelligi poteſt, nullum bellum eſſe iuſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante ſit, & indictum. Pompilius imperator tenebat prouinciam, in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. cum autem Pompilio uideretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimiſit: ſed, cum, amore pugnandi, in exercitu remanſiſset, Cato ad Pompilium ſcripſit, ut, ſi eum pateretur in exercitu remanere, ſecundo eum obligaret militiae ſacramento; quia, priore amiſso, iure pugnare cum hoſtibus non poterat. adeo ſumma erat obſeruatio in bello mouendo. Marci quidem Catonis ſenis eſt epiſtola ad Marcum filium, in qua ſcribit, ſe audiſſe eum miſſum factum eſſe a conſule, cum in Macedonia bello Perſico miles eſſet. monet igitur, ut caueat, ne proelium ineat: negat enim ius eſſe, qui miles non ſit, pugnare cum hoſte. Equidem illud etiam animaduerto, quod, qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis uocaretur, lenitate uerbi triſtitiam rei mitigante. hoſtis enim apud maiores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. indicant duodecim tabulae, Aut ſtatus dies cum hoſte: itemque, Aduerſus hoſtem aeterna auctoritas. quid ad hanc manſuetudinem addi poteſt, eum, quicum bella geras, tam molli nomine appellare? quamquam id

nomen

nomen durius efficit iam uetuſtas: a peregrino enim receſſit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remanſit. Cum uero de imperio decertatur, belloq. quaeritur gloria, cauſſas omnino ſubeſſe tamen oportet eaſdem, quas dixi paullo ante iuſtas cauſſas eſſe bellorum. ſed ea bella, quibus imperij gloria propoſita eſt, minus acerbe gerenda ſunt. ut enim, cum ciuiliter contendimus, aliter, ſi eſt inimicus, aliter, ſi competitor; cum altero certamen honoris, & dignitatis eſt, cum altero capitis, & famae: ſic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis, gerebatur, uter eſſet, non uter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Poenis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Poeni foedifragi, crudelis Hannibal, reliqui iuſtiores. Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa praeclara ſententia eſt:

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis:
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes,
Ferro, non auro, uitam cernamus utrique.
Voſne uelit, an me regnare hera, quidue ferat ſors,
Virtute experiamur. & hoc ſimul accipe dictum:
Quorum uirtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum eſt.
Dono: ducite: doq. uolentibus cum magnis dijs.

Regalis ſane, & digna Aeacidarum genere ſententia. Atque etiam, ſi quid ſinguli, temporibus adducti, hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides ſeruanda: ut primo Punico bello Regulus, captus a Poenis, cum de captiuis commutandis Romam miſſus eſſet, iuraſſetq. ſe rediturum, primum, ut uenit, captiuos reddendos in ſenatu non cenſuit: deinde, cum retineretur a propinquis, & ab amicis, ad ſupplicium redire maluit, quam fidem hoſti datam fallere. Ac de bellicis quidem officijs ſatis dictum eſt.

EXPLANATIO

INIMICITIAS,] quas ſuſtinere, graue eſt, ſi inopem contra potentem defendas. LABOREM,] ſine quo nil confici poteſt. SVMPTVS] qui admodum neceſſarij ſunt & in publica re, & in priuata. VIDENDVM *eſt*,] modeſte diſſentit a Platone, Philoſophorum ſententiam in ſexto de rep. comprobante. uide Cic. lib. III. de Fin. IN *philoſophos dictum*;] In, cum laude. Sic locutus in Bruto, III. de Diuin. & I. de Legibus. DISCENDI *ſtudio impediti, quos tueri debent, deſerunt.*] Beneficentia igitur doctrinae anteponenda. Huiuſmodi philoſophos, qui in ueri tantum inueſtigatione uerſantur, reprehendit Lactantius lib. I. cap. 16. Epictetus apud Agellium lib. XVII. cap. 19. Ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν. Epictetus autem ipſe, teſte eodem Agellio lib. XV. cap. XI. urbe eiectus. Et Cicero ad Varronem, Fam. lib. IX. Quis, inquit, hoc non dederit nobis, ut, cum opera noſtra patria ſiue non poſſit uti, ſiue nolit, ad eam uitam reuertamur, quam multi docti homines fortaſſe non recte, ſed tamen multi etiam reip. praeferendam putauerunt. STVDIO *rei familiaris tuendae*,] quod laudabile eſſe, non dubium eſt. pater enim, procreandis, educandiſq. liberis, reip. ſeminaria parat: ſeque, & ſuos honeſta aliqua arte exercendo alit. ODIO *quodam hominum*,] μισανθρωπία. NE *facere cuiquam uideantur iniuriam.*] cum tamen faciant: quia uitae ſocietatem deſerunt. IN *alterum incurrunt*:] quod ſtultorum eſt proprium. NISI *noſmetipſos ualde amabimus*,] quae φιλαυτία eſt. Inde Pindarus:

τὸ οἰκεῖον πιέζει, ἀλλοτρίων δ᾽ οὐ μέλει.

Ideſt: Propria premunt, aliena non mouent.

DIFFICILIS *cura*] moleſta. TERENTIANVS *ille Chremes*] in comoedia Heautontimorumeno. Scribit autem D. Auguſtinus, cum Romae in theatro hic uerſus recitaretur, uniuerſum populum acclamaſſe. ALITER *de illis, ac de nobis, iudicamus.*] minus illis conſulere ſtudemus, quam nobis.] QVOD *dubites*,] huc pertinet prouerbium illud, apud Senecam: Quod dubites, ne feceris. AEQVITAS *lucet ipſa per ſe*,] Ariſt. lib. II. Rhet. hoc illuſtrat exemplo Sapphus, & Alcaei. NON *reddere depoſitum*,] hoc, & quod de furioſo ſubiungitur, ad illud, infra poſitum, refero, Sit iuſtum. particulam enim, Non, quae eſt in pleriſque antiquis libris, (nam a duobus abeſt, tribus autem alijs eſt addita) numquam ſuſtulerim. ea uero ſi retinetur: non poteſt haec ſententiae pars cum ſuperioribus coniungi. ſiquidem, non reddere depoſitum, & promiſſum non facere, numeranda non uidentur inter ea, quae iuſto digna ſunt homine. quare infra referantur: ut dicatur, iuſtum eſſe nonnumquam, depoſitum non reddere, nec promiſſum facere. Illud autem, Etiam ne furioſo, licet aperte corruptum, mutare tamen non audeo: opem libri ueteris exſpectabo: (nam omnes mei conſentiunt cum impreſſa lectione, uno excepto, in quo pro Furioſo, Furioſe legitur) interea placet relinquere, in quo aliorum exerceantur ingenia. ſententia quidem ſatis patet. ſed ipſa uerba aut abundant, aut certe mendo non uacant. non enim haerere cum eo debent, Promiſſum facere, ſed cum eo, Non reddere depoſitum. nam libro quoque III. loquitur Cicero, non de promiſſo furioſo non faciendo, ſed de depoſito furioſo non reddendo. cum enim, exemplis aliquot adductis, ſatis probaſſe, pacta, & promiſſa non eſſe ſeruanda, ſibi uideretur: haec ſubiunxit: Ergo & promiſſa non facienda nonnumquam, neque ſemper depoſita reddenda ſunt. ſi gladium quis apud te ſanae mentis depoſuerit, repetat inſaniens; reddere peccatum ſit; non reddere, officium. EA *migrare interdum, & non ſeruare, ſit iuſtum.*] Migrare, antique dixit; pro, mutare. Sic & in decem meis ueteribus libris, & in uno Tertij, & in ijs, quos primi olim impreſſores fideliter ex antiquis deſcriptos, nulla adhibita coniectura, ediderunt, legi animaduerto. Huius autem uerbi uim primus olim Pater meus indicauit, in eo loco lib. III. de Fin. Qui id conſeruaret, eum iuſtum; qui migraret, iniuſtum fore. Quod quia durius uiſum iri ſuſpicabatur, confirmauit duobus exemplis: uno, lib. III. de Leg. Quod quis earum rerum migraſſit, noxiae poena par eſto. Altero, lib. I. de Diu. Ne communia iura migrare uideatur. ſic enim legit ex antiquis libris, non, Communi iure. NE *cui noceatur*;] noceretur enim furioſo. ſi ei redderetur gladius depoſitus. COMMVNI *utilitati ſeruiatur.*] nam, ſi Phoebus Phaetonti promiſſum negaſſet,

non tantum factum fuiſſet orbis incendium. uide Ouidium Metam. 2. Vt *in fabulis eſt*, } Cic. de nat. de. III. Vide Ouid. Metam. xv. Plutarchum, Hyginum cap. 47. & 250. Virg. lib. VII. & Pind. od. 3. Pyth. & Plutarchum in Theſeo. Plato lib. III. de Leg. Καὶ ὅταν γε ὁ πατὴρ ὢν γέρων, ἢ καὶ σφόδρα νεανίας, μηδὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν δικαίων γινώσκων, εὔχηται μάλα προθύμως ἐμπαθὴς ὢν ἀδελφοῖς ὢν τοῖς γενομένοις θησεὺς πρὸς τὸν δυσυχῶς τελευτήσαντα ἱππόλυτον. Iratvs } quod ab ea Phaedram coniugem de interitu appellatam crederet, cum id a Phaedra, quae ſe ab Hippolyto reiectam iniquiſsime ferret, fictum crimen eſſet. Nec *promiſſa igitur ſeruanda ſunt ea, quae ſint ijs, quibus promiſeris, inutilia:* } duo mei ueteres libri: Nec promiſſa igitur ſeruanda ſunt ijs, quibus promiſeris, inutilia ſi ſint. In *rem praeſentem* } in iudicium. Verba Iuriſconſultorum. Avt *deceptus dolo*, } decem mei ueteres libri, & unus Tertij, Quae deceptus dolo. unus omittit Aut, &, Quae. *Metu: Dolo:* De metu, Octauius; de dolo, Aquillius praetores leges primi tulerunt. Calvmnia *quadam*, } quae fit uel falſa accuſatione, uel praua interpretatione ſcripti, aut legis. Svmmvm *ius, ſumma iniuria*. } ex Terentij Heautontimorumeno: apud quem; Summum ius, ſumma malitia. apud Columellam de re ruſt. Summum ius, ſumma crux. Iuriſconſulti appellant ius ſtrictum: Ariſtoteles, ἀκριβοδίκαιον, id eſt ius exactius, duriuſque. Qvo *in genere & in rep. multa peccantur*, } miror, hunc locum mendoſum a quibuſdam haberi. Mei omnes libri cum uulgatis conſentiunt: ſententia patet: &, quod alijs uiſum eſt durius, unde orta eſt mutandi uoluntas, id uſitatum eſſe, exemplis probemus. De nat. de. l. I. Empedocles multa peccans. Pro Murena: Non multa peccas. Et paullo poſt: Nihil peccare. Tacitus quoque, Magna peccare, dixit. Eſt enim, Multa, pro, in multis rebus: ut, Non multa peccas; pro, non multis in rebus a te peccatur: Multa peccantur in rep. pro, Multis in rebus peccatur in rep. Sic enim conuerto; &, opinor, recte. Noctv } Ephorus apud Strabonem Thracium commentum dicit aduerſus Boeotos. uide Prouerbium, Θρᾴκεια παρεύρεσις. Cleomenes Lacedaemonius, cum Argiuis ſeptem dierum indutias pactus, tertia nocte fidem fefellit. Plut. in Apophthegm. Laconicis. Q. Fabivm *Labeonem, ſeu quem alium*, } ſimile quid narrat Valer. lib. VII. cap. 3. qui ait, eum, cum regem Antiochum ſuperaſſet, & ex foedere icto dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes ſecuiſſe, ut eum tota claſſe priuaret. Havd *ſcio, an ſatis ſit*, } ideſt, parum abeſt, quin exiſtimem ſatis eſſe. Vt *& ipſe ne quid tale poſthac*, } ex meis antiquis libris, unus habet, Audeat; unus, Committat; unus, Faciat, & in ſpatio, quod uerſus dirimit, explanandi cauſſa, Committat; quattuor, Faciat; unus pro Poſthac, habet, Poſcat: uerbum ſcilicet addere uoluit, qui uerbo ſententiam carere cognouerat: ſex, & unus Tertij, Poſthac, nullo adhibito uerbo. Quae uarietas aperte declarat, quodcumque uerbum addatur, ſiue, Faciat; ſiue, Audeat; ſiue, Committat, ut erat in peruulgatis, gloſſemata eſſe omnia: cum per ſe, ſine uerbo, ſententia conſiſtat. Cvm *ſint duo genera decertandi, &c.* } Iſocrates: Πολλῶν, ait, κακῶν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείω τῶν ἀναγκαίων προσεξευρήκαμεν, πολέμους, καὶ στάσεις ἡμῖν αὐτοῖς ἐμποιήσαντες. Ideſt. Ad multa mala, quibus natura hominum obnoxia eſt, nos plura quoque neceſſarijs cogitauimus, addentes bella, ſeditioneſque. Hoc *belluarum*: } imitatus forſan eſt Heſiodum I. de re ruſt. ibi:

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι, &c.

Parta *uictoria*, } Auguſt. lib. I. de Ciu. Dei negat de Romanis uere dici,

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos:

Vt *maiores noſtri* } amplificandae magis urbis gratia, ſi uerum dicere uelimus, quam humanitate adducti. Tvscvlanos, *Aequos, Volſcos, Sabinos, Hernicos* } Tuſculani donati ciuitate ſunt anno CCCLXXV. Liu. lib. VI. Plut. in Camillo, Valer. lib. VII. cap. 3. Sabini, Romanis iuncti, unam ciuitatem ex duabus fecerunt, & omnia ſua Romam tranſtulerunt. Liu. l. I. Dionyſ. lib. 2. Plut. in Romulo, Florus lib. I. cap. I. Hernici a Q. Marcio in deditionem accepti, anno CDXLIIX. Contra Aequos, Volſcoſque, ſaepe bellatum lego: nuſquam in ciuitatem receptos. Florus lib. I. peruicaciſsimos, & quotidianos hoſtes appellat. Carthaginem, *& Numantiam* } utramque Scipio Aemilianus euertit. or. in Rullum. Pro Murena duos terrores imperij Romani nominat. Vide & de Senectute. Carthaginem aemulam Romani imperij dicit Liuius. Corinthvm: } quam Mummius euertit: de quo uide lib. 2. elogium. Velleius, Plin. lib. XXXIV. cap. 2. epit. Liu. lib. LII. Oroſ. lib. IV. cap. 3. Eutropius lib. IV. cap. 3. Ea incenſa, nomen aeri Corinthio inditum. Horatius Bimarem, ideſt, διθάλασσον dicit, in Iſthmo ſitam: qui hinc Ionio mari alluitur, inde Aegaeo. Secvtos } in euertenda Corintho. Opportvnitatem *loci* } Graeciae compedes propter Iſthmum Philippus iunior dixit, Plut. in Arato. Vel, quod Iſthmij Neptuni ueſtibulum, Pind. Od. 13. Olymp. Vel, quia ſuperciliosa, Straboni. Vel, quod officina omnium artificum, & commune Europae, Aſiaeq. emporium, Straboni, Thucydidi, Oroſio. Vel, quod oculus Graeciae, Ciceroni; Achaiae caput, Graeciae decus, inter duo maria, Ionium, & Aegaeum quaſi ſpectacula oppoſita, Floro. Vel, quod ἀφνειός, Homero, ideſt diues. Sed *credo illos ſecutos opportunitatem loci maxime*, } mei omnes ueteres libri pro, Illos, habent, Aliquos. in quorum uno tamen, in ſpatio, quod uerſus dirimit, legitur, Alias, Eos. Vt uidere liceat, unde uarietas orta ſit. Aliquos, ſi placet, ſenſus erit: Ex ijs, qui Corinthum euertendam cenſuerunt, alios alia ſpectaſſe, aliquos autem opportunitatem loci maxime. Aliquid ſecutos, uideo nonnullis placere: quod mihi multo minus placet, quam, Aliquos ſecutos: nec tamen eorum iudicio meum antepono. cum ijs facit Tertij liber. Paci, *quae nihil habitura ſit inſidiarum*, } nam Plato inane eſſe pacis nomen in terris dicit. Inde Iſocrates: Νῦν οὐ διαλυόμεθα, ἀλλ᾽ ἀναβαλλόμεθα τοὺς πολέμους, καιρὸν ἀναμένοντες καθ᾽ ὃν ἀνήκεστόν τι διαθώμεθ᾽ ἀλλήλους. Ideſt: Nunc bella non componimus, ſed in id tempus differimus, dum alios alij extremis cladibus afficiamus. Si

mihi

mihi obtemperatum eſſet, ʒ a Pompeio, & Caeſare: nam Cicero utrique pacis auctor fuit, crebro ad Caeſarem ſcribendo, Pompeium crebro rogando, & utrumque mitigando, & placando. quod Plutarchus ſcriptum reliquit. Id in multis quoque eius epiſtolis legimus. QVAE *nunc nulla eſt*, ʒ nam ciuilitatem animam eſſe ciuitatis, ſcripſit Iſocrates. ea ſi non eſt, ciuitas nulla eſt. QVAMVIS *murum aries percuſſerit*, ʒ συνεκδοχικῶς: ſpecies pro genere: ideſt, quamuis quiddam interceſſerit hoſtile. Arietem inuenere prius Carthaginienſes, cum caſtellum apud Gades captum demoliri conati ſunt. ſignum manibus ſuſtentantes, murum uerberabant. Tertullianus de Toga, Carthaginienſes ſui inuenti admiratores dicit, nouum, & extraneum fuiſſe ratos, cum Romani aduerſus ſe uterentur. EARVM *patroni eſsent*. ʒ ut Siculorum Marcelli, Allobrogum Fabij. ideſt, eos & in ſenatu, & in iudicijs defenderent, eorumq. curam haberent. FETIALI *iure* ʒ Fetiales, foederum, pacis, belli, indutiarum, oratorum iudices ſunt. Cic. de Leg. lib. I. A Numa Pompilio inſtitutos, ſcribit Plut. in Numa. De ijs, idem Plut. in Camillo, & Probl. LXII. Dionyſ. lib. 2. Agell. lib. XVI. cap. 4. Seru. in Aen. X. Varro Fetialem ait dici a Fide, & Faciendo. Dionyſius ait eos dici poſſe εἰρηνοδίκους. REBVS *repetitis* ʒ Plin. lib. XXII. cap. 2. D'ENVNCIATVM, *& indictum*. ʒ nempe legatis uiolatis, quod nomen apud omnes nationes ſanctum, inuiolatumq. ſemper fuiſſe, ſcribit Caeſar de bello Gall. lib. III. Vnde Corinthijs bellum illatum, ob legationis ius uiolatum. oratio pro lege Manilia, Aſconius, Strabo lib. IIX. Tarentinis eadem cauſſa bellum illatum. Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & epit. Liu. lib. XII. ubi etiam agitur de legatis Romanorum, uiolatis a Gallis Senonibus. Vide & Plinium lib. XXXIV. cap. 6. de legatis Romanis interfectis. Vel aliqua alia iuſta de cauſſa. CATONIS *filius* ʒ hunc militaſſe cum Paullo Aemilio, auctor eſt Plutarchus in Catone cenſorio: itaque recte legendum hic opinabatur Pater, non, Pompilius, ſed, Paullus Aemilius: qui Perſen, Macedoniae regem, deuicit: cum quo militaſſe Catonis filium, infra cognoſcitur, & ex Phil. VIII. in extremo. DIMISIT: ʒ miſsionum cauſſae tres: Honeſta, tempore militiae impleto, ut hic: Cauſſaria, aliquo uel animi, uel corporis uitio: Ignominioſa, propter delictum. Vide tit. de re militari, in Pandectis. MILITIAE *ſacramento*; ʒ cuius formulam uide apud Agellium lib. XVI. cap. 4. & Liu. lib. 2. Victor . . , reuertar ex acie: ſi fallat, Iouem patrem, Gradiuumq. Martem, alioſq. iuratus inuocat deos. ADEO *ſumma erat obſeruatio in bello mouendo*. ʒ mei omnes libri cum impreſſa lectione faciunt, Octauius tamen Pantagathus legendum putabat, Adeo ſancta erat obſeruatio in bello. MARCI *quidem Catonis ſenis eſt epiſtola* ʒ exſtat apud Agellium. Plut. in Catone. BELLO *Perſico* ʒ cum Perſe, Philippi filio, ultimo Macedonum rege, geſto, non cum Perſis. Itaque ſunt, qui legant, Bello Perſeo. contra ueteres tamen libri. QVEM *nunc peregrinum dicimus*. ʒ Hoſtis enim, ideſt peregrinus, antiquitus dicebatur, qui in urbe acceptus aequalis erat ciuibus. inde uerbum Hoſtire, pro aequare. & Hoſtimentum, apud Plautum Aſiniaria, pro compenſatione. & Hoſtorium, inſtrumentum, quo menſura, ne quid deſit, aut ſuperſit, aequatur. Inde Ennius, Achille, apud Nonium: Serua ciues: defende hoſtes, cum potes defendere. STATVS *dies* ʒ ideſt, conſtitutus. Sic & in legibus XII. Tabularum, apud Cic. de Legibus. Macr. lib. Sat. I. cap. 13. Agell. lib. XX. cap. I. ADVERSVS *hoſtem* ʒ ideſt, ut ne peregrinus ciuis Romani bona quantumuis diuturno uſu acquirere, & uſucapere poſsit: ſed ius dominij integrum, & inuiolatum perpetuo maneat. AETERNA *auctoritas*. ʒ ideſt, uindicandi poteſtas. IVSTAS *cauſsas bellorum*. ʒ unam, pro patria; alteram, propter fines propagandos. Eas enim recenſet Demoſthenes Olynth. Ἴσασι γὰρ ὅτι νῦν οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐδὲ μέρους χώρας πολεμοῦσιν: ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἀναστάσεως, καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος. CVM *ciuiliter contendimus*, ʒ ita omnino legendum. itaq. duodecim mei ueteres libri, & unus Tertij. alius, Ciue aliter. alius, Ciuibus. male. Mutationis originem uidere licet in uno meo, in quo, ſupra Ciuiliter, adſcriptum eſt, Ideſt, cum ciue: ab eo, qui explanare uoluit, Ciuiliter. ALITER, *aliter*, ʒ in foro, ad iudices, inimicum accuſamus: in campo Martio, populi comitijs, cum competitore. CERTAMEN *honoris, & dignitatis* ʒ ſi citra iniuriam fiat. quod ait Heſiodus in Ergis, ibi;

Οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην ἐρίδων γένος, &c.

SI *eſt inimicus*, ʒ hinc Iſocrates: Ἔξεστι τοῖς ἐχθροῖς ἐπιθέσθαι ταῖς ἀλλήλων ἁμαρτίαις. CELTIBERIS, ʒ quorum urbs prima Numantia. contra eos acerrima bella geſſerunt populi R. nomine Cato Cenſorius, Ti. Gracchus, C. Metellus Macedonicus, T. Didius, Fuluius Flaccus. CIMBRIS ʒ a C. Mario, V. conſule, deuictis, anno DCLII. De quo elogium adſcribere placet, quod in antiquo lapide legitur.

C . Marius . Pr . Tr . pl . Q . AVGVR . TR . MIL . EXTRA
Sortem . Bellum . cum . IVGVRTHA . REGE . NVMID
Geſsit . Eum . cepit . et . TRIVMPHANS . IN
Iouis . Aedem . Secundo . Conſulatu . ANTE . CVRRVM . SVVM
Duci . iuſsit . Tertium . CONSVL . APSENS . CREATVS
eſt . Quartum . Conſul . Teut( )NORVM . EXERCITVM
Deleuit. Quinctum. conſul. CIMBROS . FVGAVIT . EX . IEIS . ET
Teutoneis . iterum . TriumpHAVIT . REMP . TVRBATAM
Seditionibus . Tr . Pl . et . Praetor . ui . qui . armati
Capitolium . occupauerant . Sextum . conſul . uindicauit
poſt . LXX . annum . patria . per . arma . ciuilia . pulſus
armis . reſtitutus . Conſul . Septimum . factus . eſt
de . manubieis . Cimbriceis . et . Teutoniceis . Aedem . Honori
et . Virtuti . fecit . ueſte . triumphali . calceis . puniceis

Vide

Vide Plut.in Mario, & Sertorio, Florum lib. III. cap. 3. epit. Liu. lib. LXVII. & LXIIIX. Appianum in Celtico, Oroſ. lib. v. cap. 16. Eutropium lib. v. cap. I. POENI *foedifragi* ʒ Ter fidem fregerunt Poeni. Inde Val. Max. lib. VII. cap. 4.4. Terrarum orbe infamis Punica calliditas. Liuius: Fides Punica religione. Et: Inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica, nihil ueri, nihil ſancti, nullius dei metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Iulius Capitolinus: Fides Punica. Auſonius Poenam fidem, & Graecam nominat, ad Paullum. Salluſtius quoque Iugurtha: Punica fides. Plautus: Nemo me Poenus Poenior. Et Poenulo: Poenus plane eſt. quid uerbis opu'ſt? CRVDELIS *Hannibal*, ʒ ob condiciones Saguntinis datas. DEDERITIS: ʒ tertia producta: quae corripitur in praeteritis. Virg. VI. Aen.

Egerimus, noſti. &c.

Vbi Seruius: Egerimus: Metri cauſſa corripuit. CAVPONANTES *bellum*, ʒ Aeſchylus Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, unde Cicero ſumpſit: Καπηλεύειν μάχην. VITAM *cernamus* ʒ ideſt, de uita dimicemus. VTRIQVE. ʒ Vterque, eſt in uno meo uetere libro, & in Seruio, qui hunc Ennij uerſum recitat Aen. XII. VOS *ne uelit, an me &* ʒ ſic Virg. Aen. XI.

Vixet, cui uitam deus, aut ſua dextra dediſſet.

Vbi Seruius: Duplici ratione conſtat uictoria: aut uirtute, aut uoluntate fortunae. HERA, ʒ ideſt, dea. Sic Catullus, de Berecynthia, & Atti:

Procul a mea tuus ſit furor omnis hera domo

Idem, ad Manlium, LXIII.

Hoſtia caeleſtes pacificaſſet heros.

Ideſt, deos. Eos autem dicit Euripides τοὺς οὐρανίους μάκαρας. Ex meis ueteribus libris, quinque, pro Hera, habent, Fortuna domina. in duobus, ſupra Hera, adſcriptum eſt, Ideſt, fortuna. in uno, ſupra, Hera, adſcriptum, Ideſt, domina. Vt ex ijs quoque interpretationem petere liceat. LIBERTATI *parcere certum eſt.* ʒ ideſt, eorum libertati decreui parcere. DONO: *ducite:* ʒ Dono, inquit, uobis captiuos: ducite eos uobiſcum. Ita hunc locum diſtinguendum eſſe, ſententia ipſa contendit. AEACIDARVM *genere* ʒ quos Pindarus celebrat. Iſocratesq. ait neminem eos ſuperaſſe generis nobilitate: procreatos nempe a Ioue inter ſemideos. Aeacum enim Iuppiter genuit, Aeacus Peleum Achillis patrem, Achilles ex Deidamia Neoptolemum, cui Pyrrho quoque nomen fuit. Tharitas deinde, longo interuallo, (nam nomina periere) Alceten, Alcetes Arymban, Arymbas Aeaciden, Aeacides Pyrrhum hunc, regem Epirotarum. Haec Plutarchus. Vide Iuſtinum lib. XVII. & Boccatium lib. XII. *Genere*: ita legendum, non, ut alij, contra ueteres omnes libros, Gente. FIDES *ſeruanda*: ʒ ſic libri duo mei: unus, Obſeruanda: undecim, & unus Tertij, Conſeruanda. AD *ſupplicium redire maluit*, ʒ quod grauiſsimum tulit, inſomnia necatus. Silius lib. VI. epit. Liu. lib. XIIX. Florus lib. 2. cap. 2. de uir. ill. cap. 40. Val. lib. I. cap. I. & lib. 2. cap. 4. Agell. lib. VI. cap. 4. Eutrop. lib. 2. cap. 3. Oroſ. lib. IIX. cap. 4. Vide & Lact. lib. v. cap. 13. Aug. de ciu. D. lib. I. cap. 15. & 24. Cic. Parad. II. & in Piſonem. Horat. Carm. lib. III. od. 5. Senecam de prouidentia, & epiſt. lib. XVI. ep. 99. FIDEM *hoſti datam fallere.* ʒ Lib. III. Eſt etiam ius bellicum, fidesq. iuriſiurandi ſaepe cum hoſte ſeruanda. Philipp. XIII. Fallere, & Deſerere fidem, dixit. Poſt uerbum, Fallere, in quibuſdam libris leguntur ſequentia, quae ſunt & in duobus meis ueteribus: Secundo autem Punico bello, poſt Cannenſem pugnam, quos decem Hannibal Romam miſit adſtrictos iureiurando, ſe redituros eſſe, niſi de redimendis ijs, qui capti erant, impetraſſent: eos omnes cenſores, quoad quiſque eorum uixit, cum peieraſſent, in aerarijs reliquerunt: nec minus illum, qui iureiurando fraude culpam inierat. cum enim permiſſu Hannibalis exiſſet e caſtris, redijt paullo poſt, quod ſe oblitum neſcio quid diceret. deinde, egreſſus e caſtris, iureiurando ſe ſolutum putabat. & erat uerbis, re non erat. Semper autem in fide, quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum eſt. Maximum autem exemplum eſt iuſtitiae in hoſtem a maioribus noſtris conſtitutum. cum a Pyrrho perfuga ſenatui eſt pollicitus, ſe uenenum regi daturum, & eum necaturum: ſenatus eum, & C. Fabricius conſul Pyrrho dedit. ita ne hoſtis quidem, & potentis, & bellum ultro inferentis, interitum cum ſcelere approbauit. Haec ſunt, ut dixi, in duobus libris meis, & in quibuſdam impreſsis. Sequitur, Ac de bell. &c.

CICERO

MEMINERIMVS autem, & aduerſus infimos iuſtitiam eſſe ſeruandam. eſt autem infima condicio, & fortuna ſeruorum: quibus, non male praecipiunt, qui ita iubent uti, ut mercenarijs ad operam exigendam, & iuſta praebenda. Cum autem duobus modis, ideſt aut ui, aut fraude, fiat iniuria: fraus quaſi uulpeculae, uis leonis uidetur: utrumque alieniſſimum ab homine eſt; ſed fraus odio digna maiore. Totius autem iniuſtitiae nulla capitalior eſt, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut uiri boni eſſe uideantur. De iuſtitia ſatis dictum eſt.

EXPLANATIO

FORTVNA *ſeruorum*: ʒ de ſeruis uide, quae ſcripta ſunt apud Ariſt. IIX. Polit. Macr. Sat. lib. I. cap. II. Senecam Epiſt. lib. VI. ep. 3. Cic. Parad. v. Vide & Adagia. MERCENARIIS ʒ Graeci dicunt θῆτας. AD *operam exigendam, & iuſta praebenda.* ʒ ideſt, ut ab ijs opera quidem exigatur, iuſta tamen aeque praebeantur, ut mercenarijs. FRAVS *quaſi uulpeculae, uis leonis uidetur*: ʒ huc ſpectat

illud

illud Lyſandri dictum: ὅποι ἂν ἡ λεοντῆ μὴ ἐξικνῆται, τὴν ἀλωπεκὴν χρὴ μεταλαμβάνειν. Ideſt: Quo Leonina pellis penetrare nequit, uulpina aſſumenda. CAPITALIOR ʒ uel, quod caput, & uitam petat; uel, poena capitis magis digna. EORVM, QVI &c. ʒ peccant enim, & contra iuſtitiam, & contra ueritatem. Plato lib. II. de Rep. Ἐσχάτη γὰρ ἀδικία, δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Contra autem dixit Salluſtius, Catilina: Eſſe, quam uideri, bonus malebat. in quo imitatus erat Aeſchylum Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις.

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ᾽ εἶναι θέλει.

CICERO

DEINCEPS (ut erat propoſitum) de beneficẽtia, ac liberalitate dicatur. qua quidem nihil eſt naturae hominis accommodatius: ſed habet multas cautiones. uidendum eſt enim, primum, ne obſit benignitas & ijs ipſis, quibus benigne uidebitur fieri, & ceteris: deinde, ne maior benignitas ſit, quam facultas: tum, ut pro dignitate cuique tribuatur: id enim eſt iuſtitiae fundamentum; ad quam haec referenda ſunt omnia. nam, & qui gratificatur cuipiam, quod obſit illi, cui prodeſſe uelle uideantur, non benefici, neque liberales, ſed pernicioſi aſſentatores iudicandi ſunt; &, qui alijs nocent, ut in alios liberales ſint, in eadem ſunt iniuſtitia, ut ſi in ſuam rem aliena conuertant. ſunt autem multi, & quidem cupidi ſplendoris, & gloriae, qui eripiunt ab alijs, quod alijs largiantur: hiq. arbitrantur ſe beneficos in ſuos amicos uiſum iri, ſi locupletent eos quacumque ratione. id autem tantum abeſt ab officio, ut nihil magis officio poſſit eſſe contrarium. Videndum eſt igitur, ut ea liberalitate utamur, quae proſit amicis, noceat nemini. quare L. Sullae, & C. Caeſaris pecuniarum translatio a iuſtis dominis ad alienos non debet liberalis uideri. nihil enim eſt liberale, quod non ſit idem iuſtum. Alter locus erat cautionis, ne benignitas maior eſſet, quam facultates: quod, qui benigniores uolunt eſſe, quã res patitur, primum in eo peccant, quod iniurioſi ſunt in proximos: quas enim copias his & ſuppeditari aequius eſt, & relinqui, eas transferunt ad alienos. ineſt autem in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerumque, & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum ſuppetãt copiae. uidere etiam licet, pleroſque, non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici uideantur, facere multa, quae ab oſtentatione proficiſci magis, quam a uoluntate uideantur. talis autem ſimulatio uanitati eſt coniunctior, quam aut liberalitati, aut honeſtati. Tertium eſt propoſitum, ut in beneficentia delectus eſſet dignitatis. in quo & mores eius erunt ſpectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, & communitas, ac ſocietas uitae, & ad noſtras utilitates officia ante collata. Quae ut concurrant omnia, optabile eſt; ſin minus, plures cauſſae, maioresq. ponderis plus habebunt. Quoniam autem uiuitur non cum perfectis hominibus, pleneq. ſapientibus, ſed cum ijs, in quibus, praeclare agitur, ſi ſint ſimulacra uirtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino eſſe negligendum, in quo aliqua ſignificatio uirtutis appareat; colendum autem eſſe ita quemque maxime, ut quiſque maxime uirtutibus his lenioribus erit ornatus, modeſtia, temperantia, ac ipſa, de qua iam multa dicta ſunt, iuſtitia. nam fortis animus, & magnus in homine non perfecto, nec ſapiente feruentior plerumque eſt: illae uero uirtutes bonum uirum uidentur potius attingere. Atque haec in moribus conſiderentur.

EXPLANATIO

DE BENEFICENTIA, *ac liberalitate* ʒ ſupra: Iuſtitia, &c. & huic coniuncta Beneficẽtia, quam eandem uel Benignitatem, uel Liberalitatem appellare licet. NIHIL *eſt naturae hominis accommodatius:* ʒ hoc enim eſt humanitatis proprium, quam hominis eſſe, uel nomen ipſum indicat. nempe φιλανθρωπία. HABET *multas cautiones:* ʒ Cicero tres enumerat: quae tamen ſi ſubdiuidantur, plures emergunt. NE *obſit benignitas* ʒ Seneca de Beneficijs, lib. 2. cap. 14. NE *maior benignitas ſit,* ʒ exhaurietur enim fons liberalitatis. ID *enim eſt iuſtitiae fundamentum;* ʒ ſupra dixit Fidem eſſe fundamentum iuſtitiae; hic, Liberalitatem. Vere. nam iuſtitia non poteſt eſſe ſine fide, neque liberalitas ſine iuſtitia. QVOD *obſit illi,* ʒ hinc Inimicorum dona: ἄδωρα δῶρα. CVI *prodeſſe uelle uideantur,* ʒ uel ob auram popularem, uel quod maiorem remunerationem ſpectent. Iſocrates: τεχνικῶν πολλῶντες ἂν δωροῦνται: καὶ οὐ δόσιν, ἀλλ᾽ ἐμπορίαν ποιούμενοι. PERNICIOSI *aſſentatores* ʒ ita ſex mei ueteres libri, & unus Tertij. octo, Pernicioſi, & aſſentatores. QVI *alijs nocent, ut in alios liberales ſint,* ʒ Prouerb. De alieno liberalis. VT *ſi in ſuam rem aliena conuertant.* ʒ cum enim dando egere coeperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. lib. 2. SVNT *autem multi,* ʒ qualis Catilina, ſui profuſus, alieni rapax. ABEST *ab officio,* ʒ abeſt Ab, a ſeptem meis ueteribus libris, & uno Tertij, & uetere impreſſo. In eorum uno, Ab ab officio: & ſupra eſt adſcriptum, & additum, Diſtat, deletumq. alterum Ab. Ex quo fortaſſe mendi origo patet. L. SVLLAE, ʒ Sullae proſcriptionem deſignat. Plutarchus in uita, App. lib. I. Bel. ci. epit. Liu. lib. IX. de uir. ill. cap. 75. Valer. lib. IX. de crudelitate, Oroſius lib. V. cap. 21. Eutrop. lib. V. De ea & Plin. lib. VII. cap. 43. Seneca lib. III. de ira, & decl. I. Lucanus lib. 2. & D. Aug. de Ciu. Dei, lib. 3. cap. 28. Ipſe Cicero infra, lib. II. C. CAESARIS ʒ Curionem aere alieno leuauit. Suetonius de eius rapacitate plura dicit. Vide & Catullum. Seneca de Conſol. cap. 9. C. Caeſar, quem mihi uidetur natura rerum edidiſſe, ut oſtenderet, quid ſumma uitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertium cenauit uno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, uix tamen inuenit, quomodo trium prouinciarum tributum una cena fieret. Summa autem efficit (incredibile dictu) trecenta ſcutatorum millia. IVSTIS *dominis* ʒ qui opes illas uel a maioribus acceperunt, uel propria induſtria ſibi peperere. BENIGNIORES, *quam res patitur,* ʒ monemur, de ſorte, & ſumma nihil decedere oportere: de reditibus, & prouentibus liberales

eſſe nos poſſe. IN *proximos* ; ʒ parentes, liberos, uxores. SVPPEDITARI ʒ. Mimographus ;

Auarus, niſi cum moritur, recte nihil facit.

RELINQVI ʒ hereditario iure. INEST *autem &c.* ʒ hoc pro Deinde ſubiunxit: quia dixerat, Primum in eo peccant. QVAE *ab oſtentatione* ʒ ut Appius Pulcher, qui ſua ambitione Ciliciam exhauſerat. Agellius, locum ex Laelio exponens: Beneficum, ait, & Liberalem Cicero appellat, ita ut philoſophi appellandum cenſent, non eum, qui beneficia feneratur, ſed qui benigne facit, nulla tacita ratione ad utilitates ſuas redundante. Ariſtoteles: ὁ ἐλευθέριος δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα, καὶ ὀρθῶς, οἷς δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ ἡδέως, καὶ ἀλύπως. Ideſt: Liberalis dabit honeſti cauſſa, & recte, quibus, & quantum oportet: idq. faciet libenter, & abſque moleſtia. SIMVLATIO ʒ proprio utitur uocabulo, quod odium in ſe contineat. DELECTVS *dignitatis*. ʒ ideſt, ut dignior indigniori anteponatur. IN QVO &c. ʒ quattuor Cicero enumerat, Mores, Amicitiam, Cognationem, & Gratitudinem. OMNIA, ʒ quae ſpectanda propoſuit in liberalitate. PLENEQ. *ſapientibus*, ʒ quaſi dicat: cum ijs agitur, in quibus ne ſimulacra quidem ſunt uirtutis, nedum ipſa uirtus. IN *quibus, praeclare agitur, ſi ſint ſimulacra uirtutis*: ʒ ſic tres mei ueteres libri, & unus Tertij: undecim, In quibus praeclare non agitur, ſed ſunt ſimulacra uirtutis. Vtro modo legas, ſenſus conſtat. *Simulacra uirtutis*: εἴδωλα. ideo, ijs qui praediti ſunt, non uirtuoſi, ſed uirtuoſorum εἴδωλα quaedam ſunt. FERVENTIOR ʒ itaque tunc fortitudo non eſt uirtus. accedit enim ad temeritatem. Sic Plancus ad Ciceronem, Fam. lib. x. ep. 23. Feruentes latrones dixit: ideſt, incitatos. Vbi tamen quidam libri ueteres habent, Furentibus. Graeci θερμοὺς dicunt. BONVM *unum uidentur potius attingere*. ʒ ad bonum unum uidentur potius pertinere. Sic locutus de Finibus: Cum proceſsiſſet paullulum, &, quatenus quodque ſe attingat, perſpicere cupit.

CICERO

DE beneuolentia autem, quam quiſque habeat erga nos, primum illud eſt in officio, ut ei plurimum tribuamus, a quo plurimum diligamur: ſed beneuolentiam non adoleſcentulorum more, ardore quodam amoris, ſed ſtabilitate potius, & conſtantia iudicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, ſed referenda ſit gratia: maior quaedam cura adhibenda eſt. nullum enim officium referenda gratia magis neceſſarium eſt. quod ſi ea, quae acceperis utenda, maiore menſura, ſi modo poſſis, iubet reddere Heſiodus: quidnam, beneficio prouocati, facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt? etenim, ſi in eos, quos ſperamus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos eſſe debemus, qui iam profuerunt? nam, cum duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficij, alterum reddendi: demus, nec ne, in noſtra poteſtate eſt; non reddere, uiro bono non licet, ſi modo id facere poſſit ſine iniuria. Acceptorum autem beneficiorum ſunt delectus habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. in quo tamen in primis, quo quiſque animo, ſtudio, beneuolentia fecerit, ponderandum eſt. multi enim multa faciunt temeritate quadam, ſine iudicio, uel modo, in omnes, uel repentino quodam, quaſi uento, impetu animi incitati. quae beneficia aeque magna non ſunt habenda, atque ea, quae iudicio, conſiderate, conſtanterq. delata ſunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, ſi cetera paria ſunt, hoc maxime officij eſt, ut quiſque maxime opis indigeat, ita ei potiſſimum opitulari. quod contra ſit a pleriſque. a quo enim plurimum ſperant, etiam ſi ille his non eget, tamen ei potiſſimum inſeruiunt. Optime autem ſocietas hominum, coniunctioq. ſeruabitur, ſi, ut quiſque erit coniunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

EXPLANATIO

ADOLESCENTVLORVM *more*, ʒ quos Terentius ait impenſe cupere, conſulere parum, eſſeq. leui ſententia. Ariſtoteles Rhet. II. Οἱ νέοι εὐμετάβολοι, καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται: ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλας, ὥσπερ αἱ τῶν καμνόντων δίψαι, καὶ πεῖναι. Vide & in Laelio. ARDORE *quodam amoris*, ʒ nam huiuſmodi ardore facile amor incenditur, & deflagrat: ut ignis e ſtipula. Atqui diligendi leuiſsimae cauſſae ſunt adoleſcentulis, compotatio, ludus, deambulatio. leuiſsimae item offenſarum, uerbum paullo aſperius dictum. STABILITATE, & *conſtantia* ʒ quae non poteſt eſſe, niſi in recto iudicio. & iudicium maturiorem aetatem requirit. INEVNDA ʒ conciliand a. Seneca autem referendae, & reddendae gratiae differentiam hanc ponit: ut referant, qui ultro, quod debent, afferunt; reddant, qui repoſcuntur, qui inuiti, ubilibet, uel etiam per alium reddant. NVLLVM *enim officium referenda gratia magis neceſſarium eſt*. ʒ fatentur hoc omnes: pauci factis exprimunt. Iſocratis haec ſunt: Οἶμαί σε οὐκ ἀγνοεῖν, ὃν τρόπον οἱ θεοὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ γὰρ αὐτόχειρες, οὔτε μετὰ τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν συμόντων αὐτοῖς: ἀλλ' ἑκάστοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμποιοῦσιν, ὥστε δι' ἀλλήλων ἡμῖν ἑκάτερα παραγίνεσθαι τούτων. Ideſt: Puto te non ignorare, quo modo dei humana adminiſtrent. non enim ipſi coram, uel proſperis, uel aduerſis rebus, ſe conſpiciendos hominibus praebent, aut manibus contrectandos, ſed eam mentem dant ſingulis, ut uel cladibus ultro citroq. ſe ſe afficiant, uel communes utilitates in medium afferant, mutatione officiorum. MAIORE *menſura*, ʒ hoc idem uide expreſſum concinne in prooemio libri de claris orat. Seneca ingratum eum dicit, qui beneficium reddit ſine uſura. HESIODVS: ʒ in lib. Ἔργα, καὶ ἡμέραι: cuius hi ſunt uerſus:

Εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι,
Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι.

A n *imitari* ʒ ſic omnes ueteres libri. A f f e r v n t, ʒ ſic octo libri ueteres mei. quattuor, & unus Tertij, Efferunt. non male. duo, Offerunt. male, Gratitudinem, in oratione pro Cn. Plancio, ait non ſolum uirtutum maximam, ſed etiam matrem omnium reliquarum. Ingratos uero Xenophon ita perſequitur: Οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοὺς ἂν μάλιστ᾽ ἀμελῶς ἔχειν, καὶ περὶ γονέας, καὶ πατρίδα, καὶ φίλους. ἕπεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἡ ἀναισχυντία. καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών. Ideſt: Perſae Ingratos cenſent etiam deorum immortalium, & parentum, & patriae, & amicorum eſſe maxime negligentes. atque etiam impudentia cum primis animi ingrati comes, atque aſſecla eſſe uidetur, dux, atque auctor omnis turpitudinis. D v o *genera* ʒ utrumque ſolius ſapientis. Seneca. S i *modo id facere poſſit ſine iniuria.* ʒ reddere enim beneficium ita debet, ne quid iniuriae committat. D e l e c t v s *habendi*: ʒ certus ſcilicet modus ſeruandus. Q v o *quiſque animo, ſtudio, beneuolentia fecerit,* ʒ Iſocrates ad Demonicum: Μηδὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαριζόμενος, ὅσπερ πάσχουσιν οἱ πολλοὶ ποιοῦντες μὲν, ἀηδῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑπουργοῦντες. Quibus haec reſpondere uidentur: Ne ipſis quidem Gratijs citra gratiam feceris gratum: id quod non parum multi ſane faciunt, iniucunde amicis ſeruientes. Homerus quoque:

Χαρίτων γὰρ θυμὸς ἄριστος.

Studio: alacritate. ἂν προθύμως, ἂν αὐτεπάγγελτος, καὶ μὴ ἀηδῶς χαρίζηται, ait Iſocrates. M o d o, ʒ duo mei ueteres libri, & unus Tertij, Morbo. Vt alludatur ad illud Poetae Graeci:

Νόσον ἔχεις: χαίρεις διδούς.

V e l *repentino quodam, quaſi uento, impetu animi incitati.* ʒ Sunt, qui legant, uel diſtinguant potius: Vel repentino, quodam quaſi uento, impetu animi incitati. C o n s t a n t e r ʒ ut non paeniteat. S i *cetera paria ſunt,* ʒ Sint, quattuor mei ueteres libri. S i *cetera paria ſunt*: inter eos ſcilicet, quibus benefaciendum eſt. *Paria*: ideſt, ſi par ſit amicitia, uirtus, neceſſitudo, officia ante collata: ſi nulla ex cauſſis, concurrentibus ceteris, plus ponderis habeat. E t i a m *ſi ille his non eget,* ʒ ſic undecim mei ueteres libri, & unus Tertij: duo, Etiam ſi ille his non egeat. unus, Etiam ſi ille non egeat. Vt fortaſſe illud, His, prius ſcriptum fuerit, Is, & fuerit gloſſema ad τὸ Ille. I n s e r v i v n t. ʒ quae mercatura potius, quam liberalitas, appellanda. S o c i e t a s *hominum, coniunctioq.* ʒ haec eadem coniungit ſupra.

CICERO

SED, quae natura principia ſint communitatis, & ſocietatis humanae, repetendum altius uidetur. eſt enim primum, quod cernitur in uniuerſi generis humani ſocietate. eius autem uinculum eſt ratio, & oratio, quae docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, iudicando, conciliat inter ſe homines, coniungitq. naturali quadam ſocietate. neque ulla re longius abſumus a natura ferarum: in quibus ineſſe fortitudinem ſaepe dicimus, ut in equis, in leonibus, iuſtitiam, aequitatem, bonitatem non dicimus. ſunt enim rationis, & orationis expertes. ac latiſſime quidem patens hominibus inter ipſos, omnibus inter omnes ſocietas haec eſt. in qua omnium rerum, quas ad communem uſum hominum natura genuit, eſt ſeruanda communitas, ut, quae deſcripta ſunt legibus, & iure ciuili, haec ita teneantur, ut ſit conſtitutum; e quibus ipſis cetera ſic obſeruentur, ut in Graecorum prouerbio eſt, amicorum omnia eſſe communia. omnia autem communia hominum uidentur ea, quae ſunt generis eiuſdem, quod, ab Ennio poſitum in una re, transferri per multas poteſt:

Vt homo, qui erranti comiter monſtrat uiam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Nihilo minus ut ipſi luceat, cum illi accenderit.

Vna enim ex re ſatis praecipitur, ut, quidquid ſine detrimento poſſit commodari, id tribuatur cuique, uel ignoto. ex quo ſunt illa communia, non prohibere aqua profluente; pati, ab igne ignem capere, ſi quis uelit; conſilium fidele deliberanti dare. quae ſunt ijs utilia, qui accipiunt, danti non moleſta. quare & his utendum eſt, & ſemper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed, quoniam copiae paruae ſingulorum ſunt; eorum autem, qui his egeant, infinita eſt multitudo: uulgaris liberalitas referenda eſt ad illum Ennij finem; Nihilo minus ut ipſi luceat: ut facultas ſit, qua in noſtros ſimus liberales. Gradus autem plures ſunt ſocietatis hominum. ut enim ab illa diſcedatur infinita, propior eſt eiuſdem gentis, nationis, linguae, qua maxime homines coniunguntur: interius etiam eſt, eiuſdem eſſe ciuitatis. multa ſunt enim ciuibus inter ſe communia, forum, fana, porticus, uiae, leges, iura, iudicia, ſuffragia, conſuetudines praeterea, & familiaritates, multaeq. cum multis res, rationesq. contractae. Artior uero colligatio eſt, ſocietas propinquorum: ab illa enim immenſa ſocietate humani generis, in exiguum, anguſtumq. concluditur. nam, cum ſit hoc natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi; prima ſocietas in ipſo eſt coniugio, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. id autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reip. Sequuntur fratrum coniunctiones, poſt conſobrinorum, ſobrinorumque: qui, cum una domo iam capi non poſſint, in alias domos, tamquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. quae propagatio, & ſoboles, origo eſt rerump. ſanguinis autem coniunctio, & beneuolentia deuincit caritate homines. magnum eſt enim, eadem habere monumenta maiorum, eiſdem uti ſacris, ſepulcra habere communia. Sed omnium ſocietatum nulla praeſtantior eſt, nulla firmior, quam cum uiri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate coniuncti. illud enim honeſtum, quod ſaepe diximus, etiam ſi in alio cernimus, tamen nos mouet, atque illi, in quo id ineſſe uidetur, amicos facit. &, quamquam omnis uirtus nos ad ſe allicit, facitque, ut diligamus, in quibus ipſa ineſſe uideatur: tamen iuſtitia, & liberalitas id maxime efficit. nihil autem eſt amabilius, nec copulantius, quam morum ſimilitudo bonorum. in quib. enim eadem ſtudia ſunt, eaedemq. uoluntates, in his fit, ut aeque quiſq. altero delectetur, ac ſe ipſo: efficiturq. id, quod Pythagoras ultimũ in amicitia, putauit, ut unus fiat ex pluribus. Magna ẽt illa communitas eſt, quae conficitur ex beneficijs ultro citroq. datis, acceptiſque. quae

mutua, & grata dum ſunt, inter quos ea ſunt, firma deuinciuntur ſocietate. Sed, cum omnia ratione, animoq. luſtraueris, omnium ſocietatum nulla eſt grauior, nulla carior, quam ea, quae cum rep. eſt unicuique noſtrum. cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnes omnium caritates patria una complexa eſt: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus? quo eſt deteſtabilior iſtorum immanitas, qui lacerarunt omni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & ſunt, & fuerunt. Sed, ſi contentio quaedam, & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum ſit officij: principes ſunt patria, & parentes; quorum beneficijs maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaq. domus, quae ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium; deinceps bene conuenientes propinqui, quibus communis etiam plerumque fortuna eſt. quamobrem neceſſaria uitae praeſidia debentur ijs maxime, quos ante dixi: uita autem, uictusq. communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam obiurgationes, in amicis uigent maxime; eſtq. ea iucundiſſima amicitia, quam ſimilitudo morum coniugauit.

EXPLANATIO

RATIO, *& oratio*, ȝ utrumque λόγος. λόγῳ enim omnino homo a brutis differt. Plato in epitaphio, & Ariſtoteles Polit. I. DOCENDO, *diſcendo*, ȝ hominis proprium eſt docere, ac diſcere. doctrinam enim mens docentis effundit, diſciplinam mens diſcentis haurit. patres autem liberos docent, dominus familiam, magiſter diſcipulos, uir prudens imperitos. COMMVNICANDO, ȝ impartiendo neceſſaria, uel conſilia conferendo. DISCEPTANDO, ȝ accuſando, defendendo. quae ſequitur Iudicare. FORTITVDINEM, ȝ ſi uires, & animum ſpectemus. quae tamen fortitudo proprie non eſt, rationis expers, & prudentiae. AMICORVM *omnia eſſe communia*. ȝ Ariſt. Pol. 2. Δι᾽ ἀρετὴν δ᾽ ἔσαι πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, Κοινὰ τὰ φίλων. Vndecim mei libri, & unus Tertij, Amicorum eſſe communia omnia. Tres, Amicorum eſſe omnia cōmunia. GENERIS *eiuſdem*, ȝ Eius, emēdaui, ex ueteribus libris decem, & uno Tertij. in uno, Huius. TRANSFERRI *per multas poteſt*: ȝ ita unus meus liber. unus, In multas partes poteſt. unus, In multa poteſt. quinque, In multas poteſt: ſex, & unus Tertij, In permultas poteſt. VT *homo, &c.* ȝ abeſt, Vt, a ſex antiquis libris, & ſane recte abeſt, uerſu etiam non ſolum permittente, ſed etiam ſuadente. ERRANTI *monſtrat uiam*, ȝ lib. III. Quid eſt aliud, erranti uiam non monſtrare, &c. COMITER ȝ hoc ipſum attingit in oratione pro Balbo. NIHILOMINVS *ut ipſi luceat*, ȝ ſic quattuor libri mei. duo, & Tertij, Nihilominus ipſi luceat. AQVA *profluente*; ȝ ſic Petrus Nannius, ex antiquis libris, emendauit quo ego natus ſum anno. quem alij poſtea ſunt ſecuti: melius, quam, ut antea, Aquam profluentem. Sic & liber Tertij. VVLGARIS *liberalitas* ȝ quae omnibus impertitur. AB *illa diſcedatur infinita*, ȝ ſocietate: qua omnibus omnes ratione, & oratione coniunguntur. Sic eſt in decem meis libris, & uno Tertij. LINGVAE, *qua maxime homines coniunguntur*: ȝ nam Sermo eſt inſtrumentum ſocietatis. INTERIVS ȝ alij, Interior. cum quibus duo mei faciunt. utrumque recte. ſed illud maiorem conſenſum librorum habet. NAM, *cum ſit hoc natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi; prima ſocietas in ipſo eſt coniugio, &c.* ȝ Ex Ariſt. I. Pol. Ανάγκη δὲ πρῶτον συνδιάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν, τῆς γενέσεως ἕνεκεν. &c. Et Oecon. I. Κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει, καὶ τὸ ἄρρεν: μάλισα ἐσιν. COMMVNIA *omnia*. ȝ Charondas, ὁμοσίπυους appellat, i. eadem ara utentes; uel ὁμοσίτους, i. conuictores, Epimenides, ὁμοκάπους, i. eodem praeſepi communicātes; uel, ὁμοκάπνους, i. eodem fumo utentes. ID *autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reip.* ȝ urbs enim ex domibus, reſp. e ciuibus conſtat. CONSOBRINORVM, *ſobrinorumque*: ȝ prolis propagationem intelligit. IN *alias domos, tamquam in colonias, exeunt*. ȝ Ariſt. Pol. I. Μάλισα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. Et paullo infra: Ωσε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. Et Plato VI. de Leg. Οἷον εἰς ἀποικίαν ἀφικνουμένους αὐτούς. MONVMENTA *maiorum*, ȝ dicta, quod nos alicuius rei commoneant. Graeci, μνημεῖα appellant. Nempe, ſtatuas, trophaea, & maiorum imagines, quae poſteros uirtutis auitae admoneant. Vide, quae de imaginibus maiorum diximus ad Salluſtium. Cicero in Bruto: Ipſae familiae ſua quaſi ornamenta, & monumenta ſeruabant, & ad uſum, ſi quis eiuſdem generis occidiſſet, & ad memoriam laudum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem ſuam. EISDEM *uti ſacris*, ȝ erant enim & publica ciuitatis, & priuata cuiuſque familiae ſacra, quae tradebantur heredibus. Sacra enim, ex Feſto, aut domeſtica ſunt, aut peregrina, aut publica, aut priuata. De priuatis legitur in lege XII. tabularum, apud Cic. de Leg. II. Sacrorum ſocietatem nominat & Plinius in Panegyrico. Vide & in Adagijs, Sine ſacris hereditas. Vel, *Sacris*: ideſt, res opulentiſsima. ſic ſaepe apud Plautum. SEPVLCRA *habere communia*. ȝ de ſepulcris, uarioq. ſepeliendi ritu conſulendum cenſeo Lilium Gregorium Gyraldum, qui totam hanc materiem doctiſsime tractauit. SED *omnium ſocietatum &c.* ȝ uide dialogum de Amicitia. COPVLANTIVS, ȝ ita legendum. itaq. Pater ante plures annos in noſtris libris edi iuſsit. itaq. eſt in uno meo. ID, *quod Pythagoras ultimum in amicitia putauit*, ȝ ſic legit Nonius hunc locum, & interpretatur, Vltimus, i. primus. citatq. Virgilium,

Tu ſanguinis ultimus auctor.

Liuius quoque lib. I. Tarquinius, maledicta ab ultima ſtirpe orſus. Cornelius Nepos in Attici uita ſtirpem ultimam dixit. Cicero de Fin. III. Summum bonum, quod ultimum appellant, in animo ponere. Et V. Homini id eſt in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere. Vnus ex meis libris, Id, quod Pythagoras iuſsit in amicitia. Male, ſed unde tamen (ex uarietate) eliciatur uera lectio. Hoc autem alij tradiderunt. nam Pythagoras nihil ſcripſit. VT *unus fiat ex pluribus*. ȝ Ariſtoteles φίλον, definit, μίαν ψυχὴν

δύο σώμασιν ἐνοικοῦσαν: ideſt, unam animam in duobus corporibus habens. MVTVA, } ideſt, ne alter tantummodo det, alter accipiat. PATRIA *una* } cuius amorem omnibus rebus praeferendum eſſe, omnes fatentur. de qua Horatius:

Dulce, decorumq. eſt, pro patria mori.

Sophocles quoque in Antigona naui patriam comparat, qua incolumi, fractaque, ſalui ſunt, periclitanturq. nauigantes:

Τοῦτο γιγνώσκων, ὅτι
Ἥδ᾽ ἐστὶν ἡ σώζουσα, καὶ ταύτης ἔπι
Πλέοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα.

SI *ei ſit pro futurus?* } ut Decij, Codrus, & alij. QVI *lacerarunt omni ſcelere patriam,* } cum dixit, Lacerarunt, Caeſarem iam mortuum notat: cum uero ſubiungit, In ea funditus delenda occupati & ſunt, & fuerunt, M. Antonium carpit, qui, poſt obitum Caeſaris, conſul cum eſſet, omnem ſuam poteſtatem ad opprimendam rurſus libertatem contulit: quod ei denique, facta cum Octauio, & Lepido conſpiratione, ſucceſsit. PATRIA, *& parentes;* } uide in Laelio, & Auguſtinum de doctrina Chriſtiana. Has autem uirtutes Iſocrates in Euagora oſtendit, & Ioſephus in Dauid, Antiq. Iud. lib. VII. circa finem. COMMVNIS *fortuna* } in rebus ſecundis, aduerſiſque. INTERDVM *obiurgationes,* } prouerbium, Amicorum eſt mutuo admonere. Cuiuſmodi eſt apud Terentium Demea, & Micio.

CICERO

SED, in his omnibus officijs tribuendis, uidendum erit, quid cuique maxime neceſſe ſit, et quid quiſque nobiſcum, uel ſine nobis, aut poſſit conſequi, aut non poſſit. ita non ijdem erunt neceſſitudinum gradus, qui & temporum. ſuntq. officia, quae alijs magis, quam alijs, debeantur: ut, uicinum citius adiuueris in frugibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem: at, ſi lis in iudicio ſit, propinquum potius, & amicum, quam uicinũ defenderis. Haec igitur, & talia circumſpicienda ſunt in omni officio: & conſuetudo, exercitatioq. capienda, ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus, & addendo, deducendoq. uidere, quae reliqui ſumma fiat; ex quo, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed, ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis praecepta perceperint, quidquam magna laude dignum ſine uſu, & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officij conſeruandi praecepta traduntur illa quidem, ut faciamus ipſi; ſed rei magnitudo uſum quoque, exercitationemq. deſiderat. Atque ab ijs rebus, quae ſunt in iure ſocietatis humanae, quemadmodum ducatur honeſtum, ex quo aptum eſt officium, ſatis fere diximus. Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſint genera quattuor, e quibus honeſtas, officiumq. manaret, ſplendidiſſimum uideri, quod animo magno, elatoque, humanasq res deſpiciente factum ſit. itaque in probris maxime in promptu eſt, ſi quid tale dici poteſt:

Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem,
Illa uirago uiri: *&, ſi quid huiuſmodi:*
Salmaci da ſpolia ſine ſudore, & ſanguine.

Contraq. in laudibus; quae magno animo, & fortiter, excellenterq. geſta ſunt, ea neſcio quo modo quaſi pleniore ore laudamus. hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle: hinc noſter Cocles, hinc Decij, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabileſq. alij: maximeq. ipſe populus R. animi magnitudine excellit. Declaratur autem ſtudium bellicae gloriae, quod ſtatuas quoque uidemus ornatu fere militari. Sed ea animi elatio, quae cernitur in periculis, & laboribus, ſi iuſtitia uacat, pugnatq. non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in uitio eſt. non enim modo id uirtutis non eſt, ſed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, cum eam uirtutem eſſe dicunt propugnantem pro aequitate. quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam conſecutus eſt, inſidijs, & malitia laudem eſt adeptus. nihil enim honeſtum eſſe poteſt, quod iuſtitia uacat. praeclarum igitur Platonis illud: Non ſolum, inquit, ſcientia, quae eſt remota a iuſtitia, calliditas potius, quam ſapientia, eſt appellanda; uerum etiam animus, paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non utilitate communi, impellitur, audaciae potius nomen habeat, quam fortitudinis. itaque uiros fortes, magnanimos, eoſdem bonos, & ſimplices, ueritatis amicos, minimeq. fallaces eſſe uolumus. quae ſunt ex media laude iuſtitiae. Sed illud odioſum eſt, quod in hac elatione, & magnitudine animi facillime pertinacia, & nimia cupiditas principatus innaſcitur. ut enim apud Platonem eſt, omnem morem Lacedaemoniorum inflammatum eſſe cupiditate uincendi: ſic, ut quiſque animal magnitudine maxime excellit, ita maxime uult princeps omnium eſſe, uel potius ſolus eſſe. difficile autem eſt, cum praeſtare omnibus concupieris, ſeruare aequitatem, quae eſt iuſtitiae maxime propria. ex quo fit, ut neque diſceptatione uinci ſe, nec ullo publico, ac legitimo iure patiantur. exſiſtuntq. in rep. plerumque largitores, & factioſi, ut opes quammaximas conſequantur, & ſint ui potius ſuperiores, quam iuſtitia pares. ſed, quo difficilius, hoc praeclarius. nullum enim eſt tempus, quod iuſtitia uacare debeat. fortes igitur, & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant iniuriam. uera autem, & ſapiens animi magnitudo honeſtum illud, quod maxime natura ſequitur, in factis poſitum, non in gloria iudicat, principemq. eſſe mauult, quam uideri. etenim, qui ex errore imperitae multitudinis pendet, hic in magnis uiris non eſt habendus. Facillime autem ad res iniuſtas impellitur, ut quiſque eſt altiſſimo animo, & gloriae cupido. qui locus eſt ſane lubricus: quod uix inuenitur, qui, laboribus ſuſceptis, periculisq. aditis, non, quaſi mercedem rerum geſtarum, deſideret gloriam.

EXPLA-

EXPLANATIO

QVI *& temporum.* ȝ habenda temporis ratio interdum maior eſt, quam neceſsitudinis. VICINVM *citius adiuueris* ȝ Terentius Vicinitatem propinquam amicitiae partem exiſtimat. Heſiodus quoque in Ergis, commoditates boni uicini enumerans, ait, ſi ipſius opera opus quis habeat, abiectis proprijs negotijs, ei incunctanter eum affuturum:

Εἰ γάρ τοι καὶ χρῆμ᾽ ἐγχώριον ἀλλογένηται:
Γήτονες ἄζωστοι ἔκοιον, ζώσαντο δὲ πηοί.

SI LIS *in iudicio ſit*, ȝ Archidemides cognatum Lacheten aduocatum ſibi rogat, apud Terentium Eunucho. BONI *ratiocinatores* ȝ arithmetici, qui officiorum datorum, acceptorumq. inire rectam rationem poſsint. DEDVCENDOQ. ȝ deminuendo. ſic ad Att. Detrahere de ſumma, dixit: & pro Rabirio, Deceſsionem de ſumma trahere. SED, *ut nec medici, nec imperatores, nec oratores &c.* ȝ Ariſt. Pol. lib. I. cap. 7. Πάντα δὲ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δὲ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. Oratorem autem uidetur imperatori anteponere in prooemio lib. I. de Oratore. ANIMO *magno, elatoque*, ȝ Fortitudinis deſcriptio, & laus. *Magno*: magnas res appetente. *Elato*: non humili, & abiecto, ſed alte ſpectanti. nam Elatum in bonam partem accipiendum eſt. HVMANASQ. *res deſpiciente*, ȝ fortuitas, & externas, fortunaeq. ludibria. IN *probris maxime in promptu eſt*, ȝ imitatus Ciceronem Plutarchus in lib. de pueris educandis: Ονείδη πρόχειρα τοῖς ἐλέγχειν, καὶ λοιδορεῖσθαι βουλομένοις. &c. ANIMVM *geritis muliebrem*, ȝ ſic locutus Parad. I. Gere animum laude dignum. SALMACI *da ſpolia* ȝ feminae nomen uiro tribuit, probri cauſſa. Strabo lib. XIV. Καὶ ἡ Σαλμακὶς κρήνη διαβεβλημένη οὐκ οἶδ᾽ ὁπόθεν, ὡς μαλακίζουσα τοὺς πίνοντας ἀπ᾽ αὐτῆς. Sunt, qui legant, Salmacida. Vide & Lutatium in Ouidij Metam. IV. Hos autem uerſus alij putant Ennij eſſe. Ego inſculptos ſtatuae equeſtri fuiſſe puto. quod ex Seneca mihi uideor poſſe elicere: cuius haec ſunt in libro de Conſolatione: Equeſtri inſidens ſtatuae in Sacra uia celeberrimo loco Cloelia, exprobrat iuuenibus noſtris puluinum adſcendentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donauimus. De ſtatua autem Plin. lib. XXXIV. cap. 6. Videndus Liuius lib. 2. Dionyſ. lib. V. Plutarchus in Poblicola, & de clar. mul. cap. 14. Eutrop. lib. I. Valer. lib. III. cap. 2. de uir. ill. cap. 13. Florus lib. I. cap. X. & Virg. lib. IIX. & Silius lib. X. RHETORVM *campus* ȝ rhetorum campi, poetarum ſiluae. MARATHONE, &c. ȝ Victores, Milciades, Themiſtocles, Ariſtides, Leonidas, Epaminondas. In hiſtorijs autem his deſcribendis quae alij collegerunt, non grauabor adſcribere. *Marathone*: non tam propter Marathonium Taurum a Theſeo ibi confectum, de quo Plut. in Theſeo, Strabo lib. IX. Pauſanias in Att. Ouidius lib. IIX. quam propter inſignem Milciadis contra Perſas in Marathonis, ciuitatis Atticae, campo uictoriam: in qua Herod. lib. IIX. ex Perſis ſex millia trecenta, ex Athenienſibus centum tantummodo & nonagintaduos cecidiſſe ſcribit. Iuſtinus lib. II. uero memorat, Athenienſes decem millibus ciuium, & mille Plataeenſibus auxiliarijs aduerſus ſexcēta millia hoſtium in campos Marathonios egreſſos fuiſſe. Quod quidem Milciadis trophaeum Themiſtocli, aemulationis ardore concitato, ſomnium adimebat: auctoribus Valerio lib. IIX. cap. 15. Plutarcho in Themiſtocle, & Apophthegm. Graecorum. Euſebius in Chronicis hanc uictoriam Olymp. LXXII. factam fuiſſe ſcribit: Agellius ab V. C. CCLX, aut nō multo amplius. quae tempora non male conueniunt. ſexto die menſis Βοηδρομιῶνος, qui nobis Auguſtus eſt, Plut. in Camillo. Scribunt hoc, praeter citatos, Oroſius lib. II. cap. 8. Otho Phryſingenſis lib. 2. cap. 16. Meminit praeterea Thucyd. lib. I. Plutarchus uero in Camillo, Ariſtide, & Flaminio, & de ſero a numine uindicatis. Plato in Gorgia, Valerius de Ingratis, tam huius, quam ſequentium aliquot meminerunt. *Salamine*: Inſula obiecta Atticae continenti, ſuburbana fere, Solino: ut Cos, Ceos, Sunium olim Athenienſibus, Lacedaemoniorum ſententia, eo quod inde Aiace Telamonio duce cum Athenienſibus ad Ilium profecti ſint. Eam autem Solon uelut hoſtilem arcem ex propinquo ſaluti Athenienſium imminentem recuperauerat. In ſinu Salaminico Themiſtocles, Athenienſium dux, totius tum Graeciae imperator, rem feliciter contra Xerxen, quem fraude in proelium nauale illexerat, geſsit. ob quam uictoriam Salaminenſes gratulaturi ſimulacra poſuerunt, teſte Iſocrate. Agellius quattuor annis ante Coriolani uexationem haec geſta ſcribit. Hiſtoriam referunt Plut. in Themiſtocle, Herod. lib. IIX. Iuſtinus lib. 2 Oroſ. lib. 2. cap. 9. Meminit Iſoc. tum alibi, tum in Panegyrico, & Panathenaico, Plato, & Valerius locis ſupra citatis. De hoc plura inferius lib. III. Boccatius de clar. mul. cap. 55. de Artemiſia. *Plataeis*: Plataeae, arum; uel, ut Poeta ſingulariter protulit, Πλάταια, Boeotiae urbs, a latitudine dicta, uel quod latis uſi ſint remis, uel quod procul a lacubus ſita ſit, a Thebis LXX. ſtadijs ad fluuium Aſotum, ea uia, quae Athenas ducit. Hinc celeberrima Pauſaniae, totius Graeciae ducis, de Mardonio Perſa uictoria, quam ibi Ariſtidis auxilio uicit, cognomen acquiſiuit. Ibidem Iouis Liberatoris templum eſt, & gymnicum certamen in caeſorum honorem conſtitutum, & trophaea pro uniuerſa Graecia contra uim Aſiae poſita. Hiſtoriam ſcribunt Herod. lib. IX. Plutarchus in Ariſtide, Oroſ. lib. 2. cap. II. Iuſtinus lib. 2. Meminerunt Thucydides lib. 2. Plutarchus in Cimone, & Iſocrates in Plataico: qua oratione poſt aliquot annos ab Athenienſibus contra Thebanos Plataeenſibus auxilia petit. *Thermopylis*: Thermopylae, anguſtus (qua Oetae montis cacumen attollitur) uiatoribus ex Theſſalia, & a litore Locros petentibus tranſitus eſt, ad quem murus erat a Phocenſibus Theſſalorum metu aedificatus, & in eo πυλαὶ, ideſt portae tranſitum praebebant. & quia iuxta in ipſis faucibus θερμαὶ eſſent, uel, ut Herodotus habet, θερμὰ λουτρὰ, Thermopylae locus eſt appellatus. Thermae ſacrae erant Herculi, cui ara ſupra exſtructa locum religione complebat, ex Strabone, Herodoto, & Li-

uio,

uio. Vbi Leonides, Lacedaemoniorum dux, contra Xerxen innumero exercitu inſtructum, deficientibus ſocijs, parua ciuium manu, deuotione facta, fortiſsime occubuit. Hiſtoriam ſcribunt Herod. lib. IIX, Iuſtinus lib. 2. Oroſius lib. 2. cap. 9. Meminerunt Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Seneca lib. epiſt. x. in fine, Agellius lib. III. cap. 7. Liuius lib. XXXVI. Plutarchus in Pelopida, item in Parallelo VII. item in Apophthegmatis Laconicis, Iſocrates in Panegyrico, & Panathenaico. *Leuctris*: oracula, uocesq. deorum Lacedaemonios ſaepe monuerant, ut ſibi a Leuctrica ira cauerent. Sed (quemadmodum oracula animos ambiguos tenent) de loco cauendo nemini certo conſtabat, cum apud Megalem, Arcadiae ciuitatem, eo nomine locus eſſet, & in Laconia iuxta mare opidum: ubi Epaminondas, Thebanorum dux, Lacedaemonios Graeciae imperio, quod ſemper affectauerant, ita exſuit, ut ſpem una amiſerint. Refertur hiſtoria a Iuſtino lib. VI. Oroſio lib. III. cap. I. Othone Phryſingenſi lib. 2. cap. 24. Meminerunt Valerius Max. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero lib. II. de Fin. & Fam. lib. V. ep. 12. Iſocrates in Panegyrico, & Philippico, Polybius lib. 2. Plutarchus in Coriolano, Ageſilao, Pelopida, & Artaxerxe, item in Apophthegm. Laconicis, & Graecis: item in Eroticis: Diodorus Siculus de geſtis Philippi, Agellius lib. XVII. cap. 21. Xenophon ſub finem VII. Ελληνικῶν attingit; neque enim is ad finem hiſtoriam perduxit. *Leuctris*: quibus uicere Thebani Spartanos, Epaminonda duce: unde principatum Graeciae ſunt adepti. *Stratocle*: uel, Strato; uel, Stratoque, reponendum. Locus eſt, ut Maratho, & reliqua ſuperiora, Athenienſium uictoria nobilitatus. Thucydides lib. 2. Alij aliter. quos ut ſequar, hiſtoria non patitur. & ueteres libri ab opinione noſtra parum diſſentiunt. Cum haec ſcripſiſſem, Sabellicum iampridem idem ſenſiſſe, ex aliorum Scholijs didici. Sane tantum abeſt, ut moleſte feram, poſteriorem fuiſſe me in ueritate cognoſcenda, ut etiam uehementer gaudeam, opinionem meam doctiſsimi hominis teſtimonio comprobari. Libri ueteres mei, quinque habent, Stratocle: duo, Stertocle: unus, Sterthocle: unus, Statrocles: unus, Stertocles: unus, Stercocle: unus, Stertotecle: unus, Siſcocles: unus, Terocle: Tertij, Stercocles. Ioannes Brodaeus legit Cytheriſque, contra omnium librorum fidem. aitq. inſulam eſſe, in qua tuenda ſingularis Athenienſium uirtus enituit. ex Plutarcho, cuius haec citat: Καὶ τὰς περὶ Κυθηρα, καὶ Μεγαρα, καὶ Κόρινθον ἀνδραγαθίας νικίου. H I N C *noſter Cocles*, ʒ enumerat, qui mortis diſcrimen forte animo adierint. H I N C *noſter Cocles*: abſunt haec ab omnibus, quos umquam uiderim, ueteribus libris. Vt ex repetitione illa, Stratocle, factum fortaſſe ſit, Noſter Cocles. Quod tamen ſi retineamus, eius hiſtoriã ſcribunt Liuius lib. 2. Dionyſ. Halic. lib. VI. Florus lib. I. cap. 10. Plutarchus in Publicola, de uir. ill. cap. II. Eutropius lib. I. cap. II. De eo etiam mẽtionem facit Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero Parad. I. Plut. Parallelo XVI. Seneca Epiſt. lib. XXI. ep. I. Virg. in IIX. Silius in X. Aug. de Ciu. D. lib. 2. cap. 8. Plin. lib. XXXVI. cap. 15. Agellius lib. IV. cap. 5. D E C I I, ʒ pater, & filius, alter anno ab V. C. CDXV. alter anno CDXLIIX. Liuius, Florus, Valer. lib. V. cap. de pietate erga patriam, de uir. ill. cap. 27. Oroſius lib. III. cap. 21. Meminit & Cicero de diu. lib. I. Tuſc. I. & alibi, & Aug. de ciu. D. lib. V. cap. 18. C N. *& P. Scipiones*, ʒ duo illa fulmina belli: &, Belligeri (ut Silius uocat) Mauortia pectora fratres. quorum Publius, maioris Africani pater fuit; Cnaeus uero, Scipionis Naſicae, uiri totius ſenatus cenſura optimi, bello Punico II. in Hiſpaniam miſsi. in quo Publium uulneratum filius praetextatus protexit. Cuius mentionem fecit Seneca de beneficijs III. cap. 32. Valerius de pietate filiorum erga parentes. Cnaeus, re feliciter geſta, Magonem cepit. Liuius li. XXI. Haſdrubalem uicerunt, & Hiſpaniam ſuam fecerunt, lib. XXIII. Poſt res per octo annos feliciter geſtas, prope cum totis exercitibus caeſi, triſtem exitum tulerunt, lib. XXV. Hiſtoriam praeterea ſcribunt Appianus in Libyco, Florus lib. II. cap. 6. Oroſius lib. IV. cap. 17. Eutropius lib. III. cap. 5. Otho Phryſingenſis lib. 2. Scipionis in Hiſpaniam miſſorum meminit Polybius lib. III. interfectorum Silius lib. XIII. & XV. Interiere anno eodem, quo Syracuſae a Marcello captae ſunt: hoc eſt, ab V. C. DXLII. M. M A R C E L L V S, ʒ M. Claudius Marcellus anno DXXXIX. praetor ad Nolam aduerſus Hannibalem proſpere pugnauit. Anno ſequenti conſul in Sicilia, quae prope tota ad Poenos defecerat, Syracuſas obſedit. An. DXLII. ingentem ſe uirum gerens, expugnat. Liuius lib. XXIII. XXIV. XXV. Res a Marcello geſtas leges praeterea apud Plutarchum in eius uita, apud Florum lib. 2. cap. 6. de uir. ill. cap. 45. Silium lib. XII. apud Valer. lib. I. cap. I. lib. II. cap. 3. lib. III. cap. 2. lib. IV. cap. I. lib. IV. cap. I. lib. IIX. cap. 7. de Archimede, item apud Plinium lib. VII. cap. 25. O R N A T V *fere militari*. ʒ raro togato. uide Plinium lib. XXXIV. P R O *ſuis commodis*, ʒ ut contra Philippum Demoſthenes, contra M. Antonium Cicero. A E Q V I T A T E. ʒ quae commune commodum, non priuatum, ſpectat. hinc Ageſilaus, fortitudine non opus eſſe, ſi omnes iuſti eſſemus. N I H I L *enim honeſtum eſſe poteſt, quod iuſtitia uacat*. ʒ Ariſt. Eth. lib. III. cap. 7. & Pol. lib. V. cap. 10. P L A T O N I S *illud*: ʒ in Epitaphio: Πᾶσα τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται. P A R A T V S *ad periculum*, ʒ quod fortitudinis principium uidetur. S V A *cupiditate*, ʒ iniuſta. S I M P L I C E S, *ueritatis amicos*, ʒ antiqui libri ſex, & unus Tertij, Simplicis ueritatis amicos. quo modo Euripides:

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Simplicemq. ueritatis orationem eſſe, adagium monet. I N N A S C I T V R. ʒ ſic Iuuenalis:

Neglectis urenda filix innaſcitur agris.

A P V D *Platonem eſt*, ʒ in Lachete, ſiue περὶ ἀνδρείας: τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἄλλο μέλει ἐν τῷ βίῳ, ἢ τοῦτο ζητεῖν, καὶ ἐπιτηδεύειν, ὅ, τι ἂν μαθόντες, καὶ ἐπιτηδεύσαντες, οἷοί τ' ὦσι πλεονεκτεῖν τῶν ἄλλων περὶ τὸν πόλεμον. O M N E M *morem* ʒ ita omnes ueteres libri. ex quibus unus ſupra, Morem, habet, Ideſt naturam. Illud, μέλει ἐπιτηδεύειν curae eſt ſtudere, Cicero uertit, Morem. P R I N C E P S *omnium eſſe*, ʒ qualis ab Agamemnone Achilles depingitur, Il. α.

Ἀλλ'

Αλλ' ὅ δ' ἀνὴρ ἐθέλει περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλων,
Πάντων μὲν κρατέειν ἐθέλει, πάντεσσι δ' ἀνάσσειν,
Πᾶσι δὲ σημαίνειν.

V EL *potius ſolus eſſe*. ʒ Homerus Οδ. μ.

Οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν.

Ideſt: Hic ſapit unus, ut umbra fugax uolat altera turba.

A EQVITATEM, ʒ ita omnes libri ueteres. O PES *quammaximas* ʒ potentiam, non diuitias. V I *ſuperiores*, ʒ Octauij tribunus, qui, cum peteret, ut conſulatus Octauio immatura aetate daretur, idq. non impetraret, proferens gladium, dixit: Si uos non dabitis, hic dabit. Q V O *difficilius, hoc praeclarius*. ʒ Graecis, *δύσκολα τὰ καλά*. I N *factis poſitum*, ʒ ad illud pertinet, *ὅτι τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετόν*. ut & illud Poetae:

Ipſa quidem uirtus pretium ſibi.

P RINCIPEMQ. *ſe eſſe mauult, quam uideri*. ʒ tunc enim recte uiues, cum ſtudes eſſe, quod audis. Huc facit Salluſtianum illud, ex Aeſchylo, ſupra a nobis notatum: Eſſe, quam uideri, bonus malebat. Ita Ariſtoteles Polit. 1. *Τὸ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει: τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον*. Ideſt: Id, quod animo proſpicere poteſt, princeps natura eſt, & dominus. quod uero ea poteſt corpore conſequi, ſubiectum, & natura ſeruum. Q V I *ex errore imperitae multitudinis pendet*, ʒ ex quo facile errat. itaque uirtus ipſa per ſe, non uulgi laude, aeſtimanda. Seneca: Numquam tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. V T *quiſque eſt altiſsimo animo, & gloriae cupido*. ʒ tredecim antiqui libri, & unus Tertij, Cupiditate. in eorum tamen uno, in margine, Cupido. alius, Cupidus. Vt uel, Cupido, uel Cupidus, ſit legendum, procul dubio. D ESIDERET *gloriam*. ʒ quam ſaepe, neglecta aequitate, appetimus.

C I C E R O

OMNINO fortis animus, & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum deſpicientia ponitur, cum perſuaſum ſit, nihil hominem, niſi quod honeſtum, decorumq. ſit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulliq. neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunae ſuccumbere. altera eſt res, ut, cum ita ſis affectus animo, ut ſupra dixi, res geras magnas illas quidem, & maxime utiles, ſed ut uehementer arduas, plenasq. laborum, & periculorum, tum cauſſa uitae, tum multarum rerum, quae ad uitam pertinent. Harum rerum duarum ſplendor omnis, & amplitudo eſt, addo etiam utilitatem, in poſteriore; cauſſa autem, & ratio efficiens magnos uiros, eſt in priore. in eo enim eſt illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. id autem ipſum cernitur in duobus, ſi & ſolum id, quod honeſtum ſit, bonum iudices; & ab omni animi perturbatione liber ſis. nam & ea, quae eximia pleriſque, & praeclara uidentur, parua ducere, eaq. ratione ſtabili, firmaq. contemnere; fortis animi, magniq. dicendum eſt: & ea, quae uidentur acerba, quae multa, & uaria in hominum uita, fortunaq. uerſantur, ita ferre, ut nihil a ſtatu naturae diſcedas, nihil a dignitate ſapientis, robuſti animi eſt, magnaeq. conſtantiae. Non eſt autem conſentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate; nec, qui inuictum ſe a labore praeſtiterit, uinci a uoluptate. quamobrem & haec uitanda ſunt, & pecuniae fugienda cupiditas. nihil enim eſt tam anguſti animi, tamq. parui, quam amare diuitias: nihil honeſtius, magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, ſi non habeas; ſi habeas, ad beneficentiam, liberalitatemq. conferre. Cauenda eſt etiam gloriae cupiditas, ut ſupra dixi. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet eſſe contentio. Nec uero imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnumquam. Vacandum autem eſt omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiā aegritudine, & uoluptate animi, & iracundia, ut tranquillitas animi adſit, & ſecuritas, quae afferat tum conſtantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & ſunt, & fuerunt, qui, eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, a negotijs publicis ſe remouerunt, ad otiumq. perfugerunt. in his & nobiliſſimi philoſophi, longeq. principes, & quidam homines ſeueri, & graues nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: uixeruntq. non nulli in agris, delectati re ſua familiari. his idem propoſitum fuit, quod & regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, cuius proprium eſt, ſic uiuere, ut uelis.

E X P L A N A T I O

NVLLI *neque homini, neq. perturbationi animi, nec fortunae ſuccumbere*. ʒ ideſt, nullius hominis metu ab honeſtate deficere, uel gratia inflecti: non ad iram procliuem eſſe: non cuiuſquam opes pertimeſcere. T V M *cauſſa uitae*, ʒ non inani aliquo ſtudio. D ICENDVM *eſt*: ʒ ita eſt in duodecim antiquis meis, duo, & Tertij, Ducendum eſt: quorum unus ſupra habet adſcriptum, Ideſt, Iudicandum. Q VAE *uidentur acerba*, ʒ re autem uera non ſunt. S TATV *naturae* ʒ humanae. N ON *eſt autem conſentaneum*, ʒ concludit, qui fortis ſit, eundem eſſe temperantem. L ABORE ʒ aegritudine. V ITANDA *ſunt*, ʒ duodecim mei libri, Videnda. utrumque recte. Sunt, abeſt, ab octo libris. C AVENDA *eſt etiam gloriae cupiditas*, ʒ quam tum maxime amittimus, cum maxime affectamus. Liuius: Nonnumquam contemptus honor loco eſt maximi honoris. L IBERTATEM, ʒ tamquam quae ſit maxime popularis. oratio pro Cluentio. P RO *qua omnis debet eſſe contentio*. ʒ unde Leges fundamen-

tum

tum libertatis appellantur in oratione pro Cluentio. AVT *deponenda nonnumquam*. ʒ ut Sulla dictaturam. ex quo illum poſtea C. Caeſar, litteras neſciſſe, cauillatus eſt, dictator ipſe perpetuus. Tarquinius quoque Collatinus, Bruti, primi conſulis, collega, ut ciuitatem metu exoneraret, non tantum conſulatu ſe abdicauit, ſed etiam, ſuis omnibus Lauinium translatis, ciuitate ceſsit. VOLVPTATE *animi*, ʒ citatur ex uetere poeta, Fam. lib. 2. ep. 9.

Ego uoluptatem animi nimiam.

CONSTANTIAM, ʒ perſeuerantiam, hoc eſt in re cum ratione conſiderata ſtabilem permanſionem. DIGNITATEM. ʒ auctoritatem honeſtam. IN. HIS ʒ in his fuit Pomponius Atticus. QVOD *& regibus*, ʒ uocabulo magnificentiſsimo eorum inſtitutum ornat. CVIVS *proprium eſt, ſic uiuere, ut uelis*. ʒ Ariſt. Pol. v. Ελεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ, ὅ, τι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥσε ζῆν, ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκασος ὡς βούλεται.

CICERO

QVARE, cum hoc commune ſit potentiae cupidorum cum ijs, quos dixi, otioſis: alteri ſe adipiſci id poſſe arbitrantur, ſi opes magnas habeãt; alteri, ſi contenti ſint & ſuo, & paruo. in quo quidem neutrorum omnino contemnenda eſt ſententia: ſed & facilior, & tutior, & minus alijs grauis, aut moleſta uita eſt otioſorum: fructuoſior autem hominum generi, & ad claritatem, amplitudinemq. aptior eorum, qui ſe ad remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. quapropter & his forſitan concedendum ſit remp. non capeſſentibus, qui, excellenti ingenio, doctrinae ſeſe dediderunt; & ijs, qui, aut ualetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore cauſſa impediti, a rep. receſſerunt, cum eius adminiſtrandae poteſtatem alijs, laudemq. concederent. quibus autem talis nulla eſt cauſſa, ſi deſpicere ſe dicant ea, quae plerique admirentur, imperia, & magiſtratus, his non modo non laudi, uerum etiam uitio dandum puto. quorum iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu eſt non probare: ſed uidentur labores, & moleſtias tum offenſionum, tum repulſarum, quaſi quandam ignominiam, timere, & infamiam. ſunt enim, qui in rebus contrarijs parum ſibi conſtent; uoluptatem ſeueriſſime contemnant, in dolore ſint molliores; gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non ſatis conſtanter. Sed ijs, qui habent a natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiſcendi magiſtratus ſunt, & gerenda reſp. eſt. nec enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi magnitudo poteſt. Capeſſentibus autem remp. nihil minus, quam philoſophis, haud ſcio an magis etiam, & magnificentia, & deſpicientia adhibenda eſt rerum humanarum, & quam ſaepe dico, tranquillitas animi, atque ſecuritas: ſi quidem nec anxij futuri ſunt, & cum grauitate, conſtantiaq. uicturi. quae eo faciliora ſunt philoſophis, quo minus patent multa in eorum uita, quae fortuna feriat; & quo minus multis rebus egent; & quia, ſi quid aduerſi eueniat, tam grauiter cadere non poſſunt. quocirca non ſine cauſſa maiores motus animorum concitantur: maioraq. efficienda remp. gerentibus, quam quietis. quo magis his & magnitudo animi eſt adhibenda, & uacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caueat, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit; ſed etiam, ut habeat efficiendi facultatem. in quo ipſo cõſiderandum eſt; ne aut temere deſperet, propter ignauiam; aut nimis confidat, propter cupiditatem. in omnib. autem negotijs prius, quam aggrediare, adhibẽda eſt praeparatio diligens.

EXPLANATIO

SI *opes magnas habeant*, ʒ qui enim opes poſsidet, ſe ipſarum praeſidio omnia poſſe credit. FRVCTVOSIOR *autem hominum generi* ʒ ergo praeſtantior. non enim nobis tantum ipſis nati ſumus. REMP. *non capeſſentibus*, ʒ pro, ſi non capeſſant. Graeco more dictum. VALETVDINIS *imbecillitate*, ʒ ut maioris Africani filius. AVT *aliqua grauiore cauſſa* ʒ cum, alicuius metu, libere ſententiam dicere non licet. QVIBVS *autem talis nulla eſt cauſſa*, ʒ unde Ariſtoteles: Δεῖ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον. Ideſt: Imperio dignum, uelit, nolit, imperare oportet. Plato quoque de Leg. I. Bonos ait ad magiſtratum ſuſcipiendum uel praemijs inuitandos, uel poena cogendos. GLORIAM *contemnant*, ʒ non enim amanda gloria, ſed id, unde oritur gloria, honeſtum, & uirtus. OFFENSIONVM, ʒ ideſt, cum res ex animi ſententia non ſuccedit. uel, quod magiſtratum bona fide gerenti multorum ſimultates, & odia ſuſcipienda ſint. QVASI *quandam ignominiam*, ʒ cum ignominiae non tam ſint, quam ſolidae gloriae, materies. neque enim Camillus periclitanti patriae tam praeſenti auxilio eſſe poterat, niſi prius inuidia in exſulium fuiſſet actus. PARVM *ſibi conſtent*; ʒ medij terminos tranſilientes. nam ſtulti, dum uitia uitant, in contraria currunt. VOLVPTATEM *ſeueriſsime contemnant, in dolore ſint molliores*; ʒ utrumque fortitudinis eſt, nec dolore, nec uoluptate uinci. GLORIAM *negligant, frangantur infamia*: ʒ facilius enim rebus commodis caremus, quam incommodas ſuſtinemus. QVI *habent a natura adiumenta rerum gerendarum*, ʒ Τοὺς δυναμένους ἀρισαρχεῖν, Ariſtnt. Polit. lib. 2. cap. 9. unde ſumpſit hanc ſententiam Cicero. *Adiumenta*: proſperam ualetudinem, prudentiam, eloquentiam, dexteritatem, conſtantiam, & adeo tandem animum excelſum, patientemq, laborum, & moleſtiarum. quae ſunt a natura; mutuantur autem fortaſſe quiddam ab arte, & inſtitutione: a fortuna autem, nobilitatem, amicos, honeſtas occaſiones, & rectam uoluntatem, qua fit, ut publicum priuato praeferatur. ANIMI *magnitudo* ʒ quae non in otioſa uita, ſed in rebus gerendis perſpicitur. CAPESSENTIBVS *autem*

remp. nihilo minus, quam phil. &c. } delirare homines doctos uideo in huius loci interpretatione. aiunt enim conſtructionem paullo duriorem eſſe: eſſeq. datiuos pro ablatiuis poſitos. hac ſententia: Cum ij, qui remp. capeſſunt, nihil minus ſint, quam philoſophi: tamen *ἀπάθεια* non minus illis neceſſaria eſt, quam philoſophis. Falluntur ipſi, quod uideo, legentes, Nihil minus, pro, Nihilo minus: quod legitur in uno meo uetere libro. Haec enim eſt ſententia: Philoſophi magnificentiam, & deſpicientiam rerum humanarum adhibent. capeſſentes uero remp. nihilo minus, quam philoſophi, & fortaſſe magis etiam, adhibere debent. Quid clarius? S I Q V I D E M *nec anxij &c.* } ſi magnificentiam, & deſpicientiam rerum humanarum adhibebunt, nec anxij erunt, & cum grauitate, conſtantiaq. uiuent. F A C I L I O R A *ſunt philoſophis*, } unde Plato Polit. v. eam demum felicem ciuitatis adminiſtrationem fore tradit, ſi aut philoſophi imperent, aut principes philoſophentur. Et, in Phaedone, ſoli philoſopho ueram prudentiam, & fortitudinem, ueriſsima reip. adminiſtrandae adminicula tribuit. G R A V I T E R *cadere* } nam multi

— tolluntur in altum,

Vt lapſu grauiore ruant.

Q V O C I R C A *non ſine cauſſa &c.* } ſupra dixit: Quae cura exſuſcitat etiam animos, maioresq. ad rem gerendam facit. M A I O R A Q. *efficienda remp. gerentibus, quam quietis.* } Sic eſt in quattuor meis. octo, & unus Tertij, Maioraq. efficiendi. unus, Maioreq. cura efficienda. alius, Maiorq. cura efficiendi. Eſt, qui reponat, ex uetere libro, Maiora efficiendi, ſine copula. E F F I C I E N D I *facultatem.* } Cicero Fam. lib. I. Plato, inquit, iubet tantum in rep. contendere, quantum probare tuis ciuibus poſsis. I N *omnibus autem negotijs, prius, quam aggrediare, adhibenda eſt praeparatio diligens.* } hoc idem & Salluſtius dixit, in prooemio Catilinae; Prius, quam incipias, conſulto; &, ubi conſulueris, mature facto opus eſt. & Demoſthenes in prooemijs Demigoricis, & in oratione de pace: & Iſocrates in oratione *πρὸς Δημόνικον*: & Ariſtot. Moral. Eud. v. & Nicom. v I. & Diog. Laert. in Biante. Aemilius Probus: Neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum uſquam legimus. Turpilius Boethuntibus, apud Nonium: Quaeſo cogita, ac delibera.

CICERO

SED cum plerique arbitrentur res bellicas maiores eſſe, quam urbanas; minuenda eſt haec opinio. multi enim bella ſaepe quaeſiuerunt, propter gloriae cupiditatem: atque in magnis animis, ingenijsq. id plerumque contingit, eoq. magis, ſi ſunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. uere autem ſi uolumus iudicare, multae res exſtiterunt urbanae maiores, clarioresque, quam bellicae. quamuis enim Themiſtocles iure laudetur, & ſit eius nomen, quam Solonis, illuſtrius; citeturq. Salamis clariſſimae teſtis uictoriae, quae anteponatur conſilio Solonis, ei, quo primum conſtituit Areopagitas: non minus praeclarum hoc, quam illud, iudicandum eſt. illud enim ſemel profuit; hoc ſemper proderit ciuitati: hoc conſilio leges Athenienſium, hoc maiorum inſtituta ſeruantur. & Themiſtocles quidem nihil dixerit, in quo ipſe Areopagum adiuuerit: at ille adiuuit Themiſtoclem. eſt enim bellum geſtum conſilio ſenatus eius, qui a Solone erat conſtitutus. Licet eadem de Pauſania, Lyſandroq. dicere. quorum rebus geſtis quamquam imperium Lacedaemoniorum dilatatum putatur: tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & diſciplinae conferendi ſunt: quin etiam ob has ipſas cauſſas & paratiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem neque, pueris nobis, M. Scaurus C. Mario, neque, cum uerſaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere uidebatur. parua enim ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. nec plus Africanus, ſingularis & uir, & imperator, in exſcindenda Numantia reip. profuit, quam eodem tempore P. Naſica priuatus, cum Ti. Gracchum interemit. quamquam haec quidem res non ſolum ex domeſtica eſt ratione; attingit enim & bellicam, quoniam ui, manuq. confecta eſt, ſed tamen id ipſum geſtum eſt conſilio urbano, ſine exercitu. Illud autem optimum eſt, in quo, inuadi ſolere ab improbis, & inuidis, me audio:

Cedant arma togae: concedat laurea linguae.

Vt enim alios omittam, nobis remp. gubernantibus, non ne togae arma ceſſere? neque enim in rep. periculum fuit grauius umquam, nec maius otium. ita conſilijs, diligentiaq. noſtra celeriter de manibus audaciſſimorum ciuium delapſa arma ipſa ceciderunt. quae res igitur geſta eſt umquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? Licet enim, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius gloriae, & factorum imitatio pertinet, mihi quidem certe, uir abundans bellicis laudibus, Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, fruſtra ſe tertium triumphum deportaturum fuiſſe, niſi meo in remp. beneficio, ubi triumpharet, eſſet habiturus. Sunt ergo domeſticae fortitudines non inferiores militaribus: in quibus plus etiam, quam in his, operae, ſtudijq. ponendum eſt. omnino enim illud honeſtum, quod in animo excelſo, magnificoq. quaerimus, animi efficitur, non corporis uiribus. exercendum tamen eſt corpus, & ita afficiendum, ut oboedire conſilio, rationiq. poſſit in exſequendis negotijs, & in labore tolerando. honeſtum autem id, quod exquirimus, totum eſt poſitum in animi cura, & cogitatione. in quo non minorem utilitatem afferunt, qui togati reip. praeſunt, quam qui bella gerunt. itaque eorum conſilio ſaepe aut non ſuſcepta, aut confecta bella ſunt, non numquam etiam illata, ut M. Catonis conſilio bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui ualuit auctoritas. quare expetenda quidem magis eſt decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: ſed cauendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione, faciamus. Bellum autem ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud, niſi pax quaeſita uideatur. Fortis uero animi, & conſtantis eſt, non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu deijci, ut dicitur; ſed praeſentis animi uti conſilio, nec a ratione diſcedere. quamquam hoc animi, illud etiam ingenij magni eſt, praecipere cogitatione futura, & aliquanto ante conſtituere, quid accidere poſſit in utramque partem; & quid agendum ſit, cum quid euenerit; nec committere aliquid, ut aliquando dicendum ſit, Non putaram. haec ſunt opera magni animi, & excelſi,

& pru-

& prudentia, conſilioq. fidetis. temere autem in acie uerſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt, ſed, cum tempus eſt, neceſsitasq. poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſeruituti, turpitudiniq. anteponenda.

EXPLANATIO

MINVENDA *eſt haec opinio.* ʒ non tollenda. Tempus autem hoc dijudicat. modo enim bellicae excellunt, modo urbanae. Pro Murena bellicas urbanis praefert. Turnus, & Drances introducuntur a Virgilio lib. xi. Eſt & contentio, de Achillis armis, Vlyſsis, & Aiacis, apud Ouidium. Homerus quoque ικ.ι. ait Phoenicem a Peleo patre Achilli iuueni comitem eſſe datum, ut illum efficeret μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρα τε ἔργων. Vulgo bellicae praeferuntur. de quo rationem reddit Ariſt. in Probl. ſect. 27. probl. 5. ARIOPAGITAS: ʒ ſenatus Ariopagitarum populo praeerat: cuius auctoritatem Ephialtes, & Pericles in populi gratiam imminuerunt. Ariſt. Pol. 2. Τὴν μὲν ἐν Ἀρείοπάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς: τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς: καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν νυν δημοκρατίαν. Reſtituta poſtea eſt a Cimone Periclis temporibus. Plutarchus. SEMEL ʒ Perſis Graecia pulſis, ac trucidatis. AT *ille adiuuit Themiſtoclem.* ʒ hoc relinquo, in magna librorum uarietate: nam nec muto libenter, quod apertam ſententiam habet: & quinque antiquos libros congruere cum ſententia uideo. Placet tamen uarietatem adſcribere. Vnus: At ille potuit uere dicere ſe ad uictum Themiſtoclem. Vnus: At ille uero ſe adiuuit Themiſtoclem. Vnus: At ille uerum eſſe ſe adiutum Themiſtoclem. Vnus: At ille uere a ſe ad iudicium Themiſtoclem. Vnus: At ille uere a ſe adiutum Themiſtoclem. Vnus: At ille dicit uere ſe adiutum Themiſtoclem. Vnus: At ille uere adiuuit Themiſtoclem. Vnus: At ille ſe adiutum Themiſtoclem. Tertij, & alius: At ille uere ſe adiutum Themiſtoclem. Sunt, qui impreſſae lectionis ſe auctores falſo faciant. cum antea legeretur, At ille uere a ſe dixerit adiutum Themiſtoclem. CONSTITVTVS. ʒ Ariſt. l. 2. Pol. Solonem, ait, cum alia ſuſtuliſſet inſtituta Athenienſium, Ariopagum, ut populare conſilium, probaſſe. quo ſpectat hoc uerbum, Conſtitutus, pro confirmatus, non, Inſtitutus, ut alij. PAVSANIA, ʒ Cleombroti filio. LYSANDRO Q. ʒ qui & Athenienſes uicit, & de Antiocho trophaea ſtatuit. Plutarchus, & Thucydides. *Pauſania, Lyſandroque:* utrique praeſtitit Ageſilaus: ſed ab illis dilatatum magis imperium eſt. LYCVRGI *legibus,* ʒ Xenophon in Lacedaemoniorum rep. Plut. in eius uita, & Agide, & in Apophthegm. Iuſtinus lib. III. Valerius lib. I. cap. 3. Iſocrates in Panathenaico, Lucianus de aſtrologia, Cyrillus contra Iulianum lib. 3. Dicitur Rhadamanti, & Minois in Creta legibus a Thalete muſico edoctus. Opinio eſt, eum ciriter Agrippae tempora floruiſſe, quo tempore Pharnaces Medus Sardanapalum imperio, & uita priuauit. teſte Velleio. Sublatae ſunt eius leges, & diſciplina, poſtquam DCCC. annis ſteterunt, anno ab V. C. DLXV. Vixit ann. XXCV. Lucianus in Macrobijs. De eo Oraculum illud legitur:

> Ἥκεις, ὦ Λυκόεργε, ἐμὸν ποτὶ πίονα νηόν,
> Ζηνὶ φίλος καὶ πᾶσιν ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι:
> Δίζω ἤ σε θεὸν μαντεύσομαι ἠὲ καὶ ἄνδρα:
> Ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι, ὦ Λυκόεργε.

LACEDAEMONIORVM ʒ ita legitur in ſex meis: octo, & Tertij, Lacedaemonijs. OB *has ipſas cauſſas* ʒ Iſocrates in Panegyrico, maiorum honeſtam diſciplinam in cauſſa fuiſſe ait, cur Athenienſes ea uirtute eſſent, ut fortiter barbaros profligare poſſent. PARATIORES ʒ non reijcio uerbum uſitatum, quod eſt in decem meis libris. Reſpicit autem ad ordinem militiae, quo ſaepe uictoriam Spartani ſunt adepti. Alij legunt, Parentiores: cum quibus faciunt tres mei, & Tertij. non reprehendo. nec tamen mutare quidquam uolui. unus, Promptiores. PVERIS *nobis,* ʒ natus Cicero anno ab V. C. DCXLIIX. M. SCAVRVS ʒ huic Cicero ad Lentulum ſummam grauitatem, & conſtantiam tribuit. In Bruto, in eius oratione ſapientis hominis, & recti grauitatem ſummam, & naturalem quandam fuiſſe auctoritatem, non ut cauſſam, ſed ut teſtimonium dicere putares, cum pro reo diceret. Huius grauitatis exemplum eſt apud Valerium lib. 3. cap. de fiducia ſui. Conſul fuit cum Ser. Sulpicio Galba, an. DCXLVI. inq. eo conſulatu leges de ſumptibus, & libertinorum ſuffragijs tulit. de uir. ill. Tantumq. auctoritate ualuit, ut Opimium contra Gracchum, Marium contra Glauciam, & Saturninum priuato conſilio armaret. Nec tamen bellica gloria caruit: ut qui de Liguribus conſul triumphauit. *C. Mario,* ʒ de eo Plutarchus, de uir. ill. cap. 67. Sall. in Iug. Oroſ. lib. v. cap. 16. Florus lib. 3. cap. 3. epit. Liu. Appianus in Celtico, Velleius lib. 2. Eutrop. lib. IV. cap. ult. lib. v. cap. 1. Otho Phryſingenſis lib. 2. cap. 44. Vide & Plut. in Sulla, & Apophthegm. Laconicis, & Parall. cap. 37. Val. lib. 2. cap. 1. & 5. & lib. III. cap. 2. & lib. IIX. cap. 16. Plin. lib. XVII. cap. 1. Quinctil. in declamatione pro milite Mariano. Q. CATVLVS ʒ Plut. in Pompeio, epit. Liu. Florus lib. 3. cap. ult. Velleius lib. 2. App. 1. Bell. ci. Oroſ. lib. 2. cap. 25. Eutropius lib. v. & vi. Valerius lib. 2. cap. 3. Legitur & apud Salluſtium ex I. hiſtoriarum, Lepidi Conſulis ad Imp. R. oratio, ut arma ſumantur contra Sullam dict. atque L. Philippi in ſenatu, ut Lepido, bellum mouenti, reſiſtant. CN. POMPEIO ʒ rerum geſtarum magnitudine praeſtanti. qui, ut ait Cicero, plura bella geſsit, quam alij legerant. Ad quem ſcribens Cicero, Fam. lib. v. cum Scipioni in re militari confert. De eo multa Cicero in orationibus, pro lege Manilia, & pro Murena. Eſt & eius epiſtola apud eundem Salluſtium, ad ſenatum, ex III. hiſtoriarum, quo ſua praeclare facta commemorat. PARVA *enim ſunt foris arma,* ʒ ſic eſt in

duodecim meis. duo,& Tertij, Parui. quod magis probo. parui enim ſunt foris arma. AFRICANVS, ȝ minor, Paulli filius. ET *uir, & imperator*, ȝ belli, domique. IN *exſcindenda Numantia* ȝ anno ab v. c. DCXXI. Epit. Liu. lib. LIX. Florus lib. 2. cap. 18. de uir. ill. Oroſ. lib. v. cap. 6. Eutrop. lib. IV. cap. 7. Otho Phryſing. lib. 2. cap. 43. Vide & Aug. de ciu. D. lib. 3. cap. 21. Velleium lib. II. Val. Max. lib. II. cap. 2. lib. III. cap. 2. lib. VII. cap. 6. Plutarchum in Mario. P. NASICA ȝ Cn. Scipionis filius, Africani minoris patruelis, uir optimus ob hoc ipſum a ſenatu iudicatus. Plut. in Gracchis, App. lib. I. Bel. ci. de uir. ill. cap. 64. Oroſ. lib. v cap. 7. Valerius lib. III. cap. de fortitudine, Velleius lib. 2. Salluſt in Iugurtha, in oratione C. Memmij, Aug. lib. III cap. 24. de ciu. D. PRIVATVS, ȝ ideſt, nullum habens publicum munus. Cicero in Rhet. In fortuna quaeritur, priuatus ne, an cum poteſtate, ſit. Plautus Capt. Hic qualis imperator? nunc priuatus eſt. TI. GRACCHVM ȝ tribunum pl. pernicioſas reip. leges ferētem. IMPROBIS, ȝ M. Antonio. INVIDIS ȝ L. Piſone. CEDANT *arma togae*: ȝ hunc uerſum διὰ τὸ ὁμοιόπτωτον derident multi. Plutarchus Ciceronem in poetica ualuiſſe dicit. CONCEDAT *laurea linguae*. ȝ ſic recitat Quinctilianus lib. III. cap. I. qui ait, In caminibus utinam pepercíſſet, quae non deſierunt carpere maligni. duo mei, Laudi. Tertij, ſupra Laudi, habet, Linguae. *Togae*: pacis ſtudio. *Laurea*: triũphus. Plin. lib. xv. cap. 30. Quinctilianus: Supplicationes, qui maximus honor uictoribus bello ducibus dabatur, in toga meruit. Idem Plinius: Quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quoue maxime excellentem inſigni praedicem? quo potius, quam uniuerſi populi, & illius gentis ampliſsimo teſtimonio, & in tota uita tua, & ad conſulatum tantis operibus electis? te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus: te ſuadente, Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignouerunt, notasq. ſedes ignominiae diſcrimine aequo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit. tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salue, primus omnium Parens patriae appellate, primus in toga triumphum, linguaeq. lauream merite, & facundiae litterarum Latinarum parens: atque, ut dictator Caeſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit, omnium triumphorum Lauream adepte maiorem, quanto plus eſt ingenij Romani terminos in tantum promouiſſe, quam imperij. NEC *maius otium*. ȝ coniuratione oppreſſa. antea, Odium. Primus Pater repoſuit, Otium. quod confirmari uideo a libro Tertij, & alio meo. HEREDITAS *huius gloriae*, ȝ Fam. lib. II. ad M. Coelium: Filio meo, quem tibi carum eſſe gaudeo, ſi erit ulla reſp. ſatis amplum patrimonium relinquam, memoriam nominis mei. &c. O hominem gloriae nimis cupidum. TERTIVM *triumphum* ȝ Mithridate, & Tigrane uictis. Plutarchus. EXERCENDVM *corpus*, ȝ ratione uictus, & gymnaſtica. OBOEDIRE *conſilio*, ȝ Salluſt. Animi imperio, corporis ſeruitio magis utimur. IN *exſequendis negotijs*, ȝ Iſocrates: Γύμναζε σε αὐτὸς πόνοις ἑκουσίοις ὅπως ἂν δύναιο καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπομένειν. MORTVI *ualuit auctoritas*. ȝ cum actum eſt, Catone iam mortuo, de Carthagine euertenda. QVARE *expetenda quidem magis eſt decernendi ratio, quam decertandi fortitudo*: ȝ lepide opponuntur, Decernendi ratio, Decertandi fortitudo. & ſententia comprobatur antiquorum omnium librorum, qui apud me ſunt, auctoritate. quo magis miror in emendato loco mutationem quaeri. VT *nihil aliud, niſi pax quaeſita uideatur*: ȝ in oratione ad C. Caeſarem, de rep. ordinanda: Sapientes pacis cauſſa bellum gerunt; laborem ſpe otij ſuſtentant. niſi illam firmam efficis, uinci, an uiciſſe, quid retulit? Plato de Legib. I. Οὔτ᾽ ἂν νομοθέτης ἀκριβὴς, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης. Pittacus monebat, incruentas uictorias quaerendas eſſe. FORTIS *uero animi*, ȝ ſic omnes ueteres libri. Ariſtoteles: Μεγαλοψυχίας ἐστὶ φέρειν εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν: Magnanimi eſt, ferre bonam, malamq. fortunam. TVMVLTVANTEM *de gradu deijci*, ȝ animo conſternari, ac ueluti a ſtatu mentis dimoueri. Vide Adagia. Metaphora, ab athletis, & militibus: qua utitur & in Partitionibus: In omnibus cauſsis tres ſunt gradus, ex quibus unus aliquis capiendus eſt, ſi plures non queas, ad reſiſtendum. nam aut ita conſiſtendum eſt, ut, quod obijcitur, factum neges. &c. *Tumultuantem*: tumultu perterritum, perturbatum, θορυβούμενον. PRAESENTIS *animi uti conſilio*, ȝ ſic ſeptem libri mei: a quibus non diſcrepat ſententia. hoc enim dicitur, Animus, qui adeſt, quemq. metus, & perturbatio non abſtulit, cogitat, & conſiderat ea, quibus optatum rei exitum conſequatur. Abſentis autem animi quae cogitatio, quod conſilium eſſe poteſt? Ad Att. Vbi, inquies, animus ille tuus? adeſt, & idem eſt. Quattuor mei libri, & unus Tertij: Praeſenti animo uti, & conſilio. Vnus: Praeſentis animi eſt uti & conſilio. Vnus: Praeſtantis animi uti conſilio. Vnus: Praeſtanti animo uti conſilio. Sunt, qui reponant, Niti, pro Vti, contra ueteres omnes libros. NON *putaram*. ȝ ſic Demoſthenes oratione tertia in Philippum: Καὶ μὴν ἐκεῖνό γε αἰσχρὴν ὕστερον ποτ᾽ εἰπεῖν συμβάντος τινός. τίς γὰρ ἂν ᾤηθη ταῦτα γενέσθαι. Ideſt: Enimuero turpe illud eſt, ubi quid iam euenit, tum dicere, quis nam haec euentura putaſſet? Valerius Max. lib. VII. cap. 2. 2. Scipio Africanus turpe eſſe aiebat, in re militari dicere, Non putaram. Seneca lib. 2. de Ira, cap. 31. Turpiſsimam aiebat Fabius imperatori excuſationem eſſe, Non putaui. Plutarchus tribuit Iphicrati. Iſocrates autem dixit: Προνοεῖν χρῆ, καὶ οὐ μετανοεῖν τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. Ideſt: Viri ſapientis eſt, ante, non poſt, factum ſapere. BELLVARVM *ſimile eſt*. ȝ uiribus, non ratione, utentium. MORS *ſeruituti, turpitudiniq. anteponenda*. ȝ Cicero Fam. lib. x. ad Plancum. Plato quoque lib. VI. de Legibus: τελευτῶν δὲ καὶ πόλεως ἐὰν ἀνάστατον ἀνάγκη φαίνεται γίγνεσθαι, πρὶν ἐθέλειν δούλειον ὑπομείνασα ζυγὸν ἄρχεσθαι χειρόνων, ἢ λείπειν φυγῇ τὴν πόλιν.

CICERO

DE euertendis autem, diripiendiſq. urbibus ualde illud conſiderandum eſt, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat. idq. eſt uiri magnanimi, rebus agitatis punire ſontes, multitudinem conſeruare, in omni fortuna recta atque honeſta retinere. ut enim ſunt, quemadmodum ſupra dixi, qui urbanis rebus bellicas anteponunt: ſic reperias multos, quibus periculoſa, & calida conſilia quietis cogitationibus ſplendidiora, & maiora uideantur. numquam omnino periculi fuga committendum eſt, ut imbelles, timidiq. uideamur: ſed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſſa. quo nihil poteſt eſſe ſtultius. quapropter in adeundis periculis conſuetudo imitanda medicorum eſt, qui leuiter aegrotantes leuiter curant, grauioribus autem morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere coguntur. quare, in tranquillo tempeſtatem aduerſam optare, dementis eſt; ſubuenire autem tempeſtati quauis ratione, ſapientis; eoq. magis, ſi plus adipiſcare re explicata boni, quam addubitata mali. Periculoſae autem rerum actiones partim iis ſunt, qui eas ſuſcipiunt; partim reip. Itemq. alij de uita, alij de gloria, & beneuolentia ciuium in diſcrimen uocantur. promptiores igitur debemus eſſe ad noſtra pericula, quam ad communia, dimicareq. paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis. inuenti autem multi ſunt, qui non modo pecuniam, ſed uitam etiam profundere pro patria parati eſſent; iidem gloriae iacturam ne minimam quidem facere uellent, ne rep. quidem poſtulante: ut Callicratidas, qui, cum Lacedaemoniorum dux eſset Peloponneſiaco bello, multaq. feciſſet egregie, uertit ad extremum omnia, cum conſilio non paruit eorum, qui claſſem ab Arginuſis remouendam, nec cum Athenienſibus dimicandum putabant. quibus ille reſpondit; Lacedaemonios, claſſe illa amiſsa, aliam parare poſse; ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe. atque haec quidem Lacedaemoniis plaga mediocris fuit, illa peſtifera, qua, cum Cleombrotus, inuidiã timens, temere cum Epaminonda conflixiſſet, Lacedaemoniorum opes corruerunt. Quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo poſtq. magiſq. uiri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi uitandum eſt etiam in rebus urbanis. ſunt enim, qui, quod ſentiunt, etiam ſi optimum ſit, tamen, inuidiae metu, non audent dicere.

EXPLANATIO

DE *euertendis, &c.* ʒ Galli illud dictum in Romanos uictos ſuperbum eſt, Victis nil, niſi dolor. Ceterum nil magis uictorem decet, quam clementia. Vnde Anchiſae umbra apud Virg. in VI. Aeneam filium diſciplinam futurae reip. docet:

Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hae tibi erunt artes, paciq. imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

REBVS *agitatis* ʒ accurate examinatis. CALIDA *conſilia* ʒ temeraria. Terent. Eun. Plautus, Calidum mendacium. Corn. Nepos in Attici uita, Calidam liberalitatem. Velleius lib. II. hoc C. Octauio laudi adſcribit: Spreuit caeleſtis animus humana conſilia: & cum periculo potius ſumma, quam tuto humilia propoſuit ſequi. SINE *cauſsa*. ʒ quo diſtinguitur a fortitudine temeritas. QVO *nihil poteſt eſſe ſtultius*. ʒ nam omni animantium generi id eſt a natura tributum, ut ſe, uitam, corpusq. tueatur. quod igitur cauere potes, ſtultum eſt admittere. PERICVLOSAS *curationes*, ʒ Ouidius:

Cuncta quidem tentanda: ſed immedicabile uulnus
Enſe recidendum, ne pars ſincera trahatur.

Quod fortaſſe ex Sophoclis Aiace ſumptum:

Οὐ πρὸς ἰατροῦ σοφοῦ θροεῖν ἐπῳδὰς πρὸς τομῶντι πήματι.

Plutarchus de tranquillitate citat Sophoclis uerſiculum, huc congruentem:

Πικρὰν χολὴν κλύσουσι φαρμάκῳ πικρῷ.

Vide Adagia, Τὸ κακὸν κακῷ θεραπεύειν.

Scipionis apud Plutarchum eſt apophthegma, Imperatorem, quemadmodum & medicum, oportere ultima uti per ferrum curatione. ANCIPITES ʒ quae uel ſalutem, uel interitum afferant. QVAVIS *ratione*, ʒ etiam cum periculo, & iactura. RE *explicata* ʒ confecta, ad felicem exitum perducta. ADDVBITATA ʒ in diſcrimen adducta, quae ex animi ſententia non euenit. Euripides:

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Et: Τολμᾶν ἀνάγκη κἂν τύχω, κἂν μὴ τύχω

VT *Callicratidas*, ʒ Thucydides bellum Peloponneſiacum deſcripſit: ab eoq. praetermiſſa, perſecutus eſt Xenophon, qui primo Ἑλληνικῶν paullo aliter hoc exponit, quam Cicero: Ἡ Σπάρτη οὐδὲν μὴ κάκιον οἰκιεῖται αὐτοῦ ἀποθανόντος φεύγειν δ᾽ αἰσχρὸν εἶναι ἔφη. De hoc meminit & Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis. Geſtum eſt anno ab V.C. CCCXLIV. Libenter autem & a Graecis, & a nobiliſsimis Graeciae populis exempla ſumit. VERTIT *ad extremum omnia*, ʒ & publicam felicitatem perdidit, & ſuam gloriam amiſit. AB *Arginuſis* ʒ ſitae ſunt in continenti ante Lesbum, in Maleae conſpectu, contra Mitylenen. Xenophon, & Thucydides. ATQVE *haec quidem* ʒ Xenophon lib. VI. Ἑλληνικῶν. CLEOMBROTVS, ʒ in praeclara illa Leuctrica uictoria. Plut. in Pelopida. Valer. lib. 3. cap. de fortitudine. Geſta ab V.C. anno CCCLXXI. INVIDIAM *timens*, ʒ maleuolorum obtrectationes, qui eum dicebant

bant cum hoſtibus Thebanis colludere. Q. MAXIMVS ʒ Plutarchus in uita, & de uir. ill. Vide & Liuium lib. XXII. Polyb.& Florum lib. 2. cap. 6. ENNIVS: ʒ lib. XII. Annalium. ex Macrobio lib. VI. cap. I. VNVS *homo nobis, &c.* ʒ hunc uerſum Virg. in librum VI. tranſtulit, ut alios alibi ex ueteribus poetis. VNVS *homo nobis* ʒ ſic duodecim mei, & Tertij liber. Vt mirer, quoſdam dicere, in omnibus antiquis libris legi, Vnus qui nobis. quod eſt tantum in duobus meis. CVNCTANDO ʒ Vide Adagia, Romanus ſedendo uincit. NON *ponebat enim* ʒ mirum eſt, ueteres hic libros conſentire omnes in transferenda uoce, Enim, in ſecundum locum, hoc modo:

Non enim ponebat.

Vt uideatur in dimenſione uerſus abijcienda littera M, aut Enim pro una tantum ſyllaba accipiendum. ERGO *poſtq. magisq.* ʒ ſic recte, & propter conſentiens ueterum librorum teſtimonium, & quia lepida ſit ſententia: Ergo claret eius uiri gloria non modo poſt obitum, ſed magis etiam, quam cum uiueret. Magisq. magisque, legebatur antea. quod multi confirmant illo Catulli:

Omnibusq. inq. locis celebretur fama ſepulti:
Clareſcatq. magis mortuus, atque magis.

CICERO

OMNINO, qui reip. praeſuturi ſunt, duo Platonis praecepta teneant; unum, ut utilitatem ciuium ſic tueantur, ut, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum: alterum, ut totum corpus reip. curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. ut enim tutela, ſic procuratio reip. ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum, quibus commiſſa, gerenda eſt. qui autem parti ciuium conſulunt, partem negligunt, rem pernicioſiſſimam in ciuitatem inducunt, ſeditionem, atque diſcordiam. ex quo euenit, ut alij populares, alij ſtudioſi optimi cuiuſque uideatur, pauci uniuerſorum. hinc apud Athenienſes magnae diſcordiae ortae, in noſtra rep. non ſolum ſeditiones, ſed peſtifera etiam bella ciuilia. quae grauis, & fortis ciuis, in rep. dignus principatu, fugiet, atque oderit, tradetq. ſe totum reip. neque opes, aut potentiam conſectabitur, totamq. eam ſic tuebitur, ut omnibus conſulat. Nec uero criminibus falſis in odium, aut inuidiam quemquam uocabit: omninoq. ita iuſtitiae, honeſtatiq. adhaereſcet, ut, dum eam conſeruet, quamuis grauiter offendat, mortem appetat potius, quam deſerat illa, quae dixi. Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumq. contentio: de qua praeclare apud eundem eſt Platonem: ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius remp. adminiſtret, ut, ſi nautae certarent, quis eorum potiſſimum gubernaret. idemq. praecepit, ut eos aduerſarios exiſtimemus, qui arma contra ferant; non eos, qui ſuo iudicio tueri remp. uelint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum ſine acerbitate diſſenſio.

EXPLANATIO

VNVM, *ut &c.* ʒ Politic. I. Οὐκοῦν ἦν δ' ἐγώ, ὦ Θρασύμαχε, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἐν οὐδεμιᾷ ἀρχῇ καθόσον ἄρχων ἐστίν, τῷ αὐτῷ ξυμφέρον σκοπεῖ, οὐδ' ἐπιτάττει, ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ, ᾧ μὲν αὐτὸς δημιουργῇ, ϗ πρὸς ἐκεῖνο βλέπων, ϗ τὸ ἐκείνῳ ξυμφέρον ϗ πρέπον, ϗ λέγει ἃ λέγει, ϗ ποιεῖ ἃ ποιεῖ ἅπαντα. Cuius rationem reddit de Leg. IX. Γνῶναι μὲν γὰρ πρῶτον χαλεπὸν, ὅτι πολιτικῇ ϗ ἀληθεῖ τέχνῃ, οὐ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις, &c. OBLITI *commodorum ſuorum,* ʒ quod difficile admodum eſt, propter φιλαυτίαν. ALTERVM, *ut &c.* ʒ Politic. IV. Νῦν μὲν οὖν ὡς οἰόμεθα, τὴν εὐδαίμονα πλάττομεν, οὐκ ἀπολαβόντες ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιούτους τινὰς θέντες, ἀλλ' ὅλην. Et de Leg. IV. Ταύτας δήπου φαμὲν ἡμεῖς νῦν, οὔτ' εἶναι πολιτείας, οὔτ' ὀρθοὺς νόμους, ὅσοι μὴ ξυμπάσης τῆς πόλεως ἕνεκα τοῦ κοινοῦ ἐτέθησαν. οἱ δ' ἕνεκά τινων στασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολιτείας τούτους φαμὲν, ϗ τὰ τοιούτων δίκαια, ἅ φασιν εἶναι, μάτην εἰρῆσθαι. Et in Politico: Ὃν ὁ σοφὸς, καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ τὸ τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τὸ τῆς νεὼς, ϗ ναυτῶν ἀεὶ ξυμφέρον παραφυλάττων διοικήσει. Et de Leg. VI. docet, quantum magiſtratibus liceat priuata curare. PROCVRATIO *reip.* ʒ de Orat. In procuratione ciuitatis egregius. In Acad. Reip. procuratio. STVDIOSI *optimi cuiuſque* ʒ qui dicuntur optimates: de quibus multa in oratione pro Sextio. Placet autem hoc loco adſcribere diuiſionem quandam, quae fortaſsis non ingrata erit.

Imperat in Rep. uel

- Vnus, & dicitur Μοναρχία, quod eſt uel
  - Bonum & ordine certo creatur, & dicitur —— Βασιλεία.
  - Malum, & incerto ordine creatur, — τυραννίς. — Huius finis eſt Cuſtodia.
- Non unus
  - Multi; qui uel
    - Boni —— Δημοκρατία. In hoc ſtatu populari imperia ſorte conferuntur. —— Huius finis eſt Libertas.
    - Mali. -- Οχλοκρατία. — Quando impetu plebeio reguntur, non legitima democratia.
  - Pauci; qui uel
    - Boni. -- Αριστοκρατία. — In hoc ſtatu honores diſtribuuntur iure, & diſciplina. Et finis eſt Diſciplina, & Leges.
    - Mali. -- Ολιγαρχία. — In hoc ſtatu, imperia, & honores cenſu, & habitu pecuniarum leguntur. Et finis ſunt Diuitiae.

A**PVD** *Athenienſes* ꝫ Cyloniorum, Plut. in Solone. Diacriorum popularium contra Pedieos, oligarchiae ſtudioſos. & alia τῶν ἐκτημορίων, aduerſus diuites, quibus obaerati erant. & contra Piſiſtratum. quas omnes Solon compoſuit. I**N** *noſtra rep.* ꝫ ut ſeceſsiones in montem Sacrum, & Gracchorum: & ſexcentae aliae. B**ELLA** *ciuilia.* ꝫ Sullae, Catilinae, Caeſaris, Triumuirorum. T**RADET** *ſe totum reip.* ꝫ patriam unam ſpectabit: ad eam omnia referet: unicus ei ſcopus erit, ſalus, & felicitas patriae. quod e rep. erit, ſequetur; quod non erit, uitabit. Q**VAMVIS** *grauiter offendat*, ꝫ in rebus ſuis. ideſt, damnum patiatur, & iacturam faciat rei familiaris, & dignitatis. Sic omnes libri ueteres mei, & Tertij. Pro Cluentio: In eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent. In epiſt. Quis eſt tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nuſquam incurrat? De Orat. Si in his paullulum modo offenſum eſt. A**MBITIO**, *honorumq. contentio*: ꝫ uide libellum Q. Ciceronis de petitione conſulatus. Ad Plancum lib. x. Is denique honos mihi uideri ſolet, qui non propter ſpem futuri beneficij, ſed propter magna merita claris uiris defertur, & datur. quare, ſit modo aliqua reſp. in qua honos elucere poſsit, omnibus, mihi crede, ampliſsimis honoribus abundabis. is autem, qui uere appellari poteſt honos, non inuitamentum ad tempus, ſed perpetuae uirtutis eſt praemium. Ariſtoteles quoque Polit. III. cap. 7. Magiſtratus Honores appellat: Τιμὰς γὰρ λέγομεν τὰς ἀρχάς. Idem Ariſtoteles Eth. IV. cap. 4. docet, quatenus conueniat bono uiro honores petere. A**PVD** *eundem Platonem*: ꝫ Polit. VI. Νόησον γὰρ τοιουτονὶ γενόμενον, εἴτε πολλῶν νεῶν πέρι, εἴτε μιᾶς ναύκληρον, μεγέθει μὲν καὶ ῥώμῃ ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ νηὶ ἅπαντας, ὑπόκωφον δὲ καὶ ὁρῶντα ὡσαύτως βραχύ τι, καὶ γιγνώσκοντα περὶ ναυτικῶν ἕτερα τοιαῦτα. τοὺς δὲ ναύτας στασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς κυβερνήσεως, ἕκαστον οἰόμενον δεῖν κυβερνᾶν, μήτε μαθόντα πώποτε τὴν τέχνην, μήτε ἔχοντα ἀποδεῖξαι διδάσκαλον ἑαυτοῦ μηδὲ χρόνον ἐν ᾧ ἐμάνθανε. πρὸς δὲ τούτοις φάσκοντας μηδὲ διδακτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν λέγοντα ὡς διδακτὸν, ἑτοίμους κατατέμνειν. αὐτοὺς δὲ αὐτῷ ἀεὶ τῷ ναυκλήρῳ περικεχύσθαι δεομένους, καὶ πάντα ποιοῦντας ὅπως ἂν σφίσι τὸ πηδάλιον ἐπιτρέψῃ. Graecus etiam Poeta Vitam ait periculoſam eſſe nauigationem: in qua tempeſtatibus iactati, ſaepe miſerabilius, quam naufragi, affligimur. cum autem uitae gubernatricem Fortunam habeamus, ambigui uelut in pelago erramus, alij ſecundo curſu, alij aduerſo: donec tandem omnes ad unum illum portum ſubterraneum nauem appellimus. Eius hi ſunt uerſus:

Πλοῦς σφαλερὸς τὸ ζῆν. χειμαζόμενοι γὰρ ἐν αὐτῷ.
Πολλάκι ναυαγῶν πταίομεν οἰκτρότερα.
Τὴν δὲ τύχην βιότοιο κυβερνήτειραν ἔχοντες,
Ὡς ἐπὶ τοῦ πελάγευς ἀμφίβολοι πλέομεν.
Οἱ μὲν ἐπ' εὔπλοιην, οἱ δ' ἔμπαλιν. ἀλλ' ἅμα πάντες
Εἰς ἕνα τὸν κατὰ γῆς ὅρμον ἀπερχόμεθα.

A**RMA** *contra ferant*; ꝫ Plato de Legibus IX. docet, qui reip. hoſtes ſint cenſendi. P. A**FRICANVM**, *& Q. Metellum* ꝫ eodem anno, Africanus ex Africa, Metellus ex Macedonia triumpharunt. Velleius Metelli cum inimicis contentiones, acres quidem, innocentes tamen appellat. Valerius lib. IV. cap. de moderat. animi, Africani, & Metelli contentionem ab aemulatione uirtutum profectam, ad graues, teſtataſq. inimicitias progreſſam fuiſſe ſcribit: ita tamen, ut eam praecipua ueneratione deleuerit moderatio. Plinius lib. VII. cap. 44. horum inimicitias inter calamitates Q. Metelli ducit. Sunt etiam, qui Metellum in ſuſpicionem rapiant, ut qui necis Africani conſcius, auctor ue fuerit.

CICERO

NEC uero audiendi, qui grauiter iraſcendum inimicis putant, idq. magnanimi, & fortis uiri eſſe cenſent. nihil enim laudabilius, nihil magno, & praeclaro uiro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis uero populis, & iuris aequabilitate, exercenda etiam eſt facilitas, & altitudo animi quae dicitur: ne, ſi iraſcamur aut intempeſtiue accedentibus, aut impudenter rogantibus, in moroſitatem inutilem, & odioſam incidamus. Et tamen ita probanda eſt manſuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, reip. cauſſa, ſeueritas, ſine quo adminiſtrari ciuitas non poteſt. Omnis autem & animaduerſio, & caſtigatio contumacia uacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut uerbis caſtigat, ſed ad reip. utilitatem referri. Cauendum eſt etiam, ne maior poena, quam culpa, ſit; &, ne iiſdem de cauſſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime eſt ira in puniendo. numquam enim, iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatē illam tenebit, quae eſt inter nimium, & parum: quae placet Peripateticis; & recte placet, modo ne laudarent iracundiam, & dicerent utiliter a natura datam. illa uero omnibus in rebus repudianda eſt: optandumque, ut ij, qui praeſunt reip. legum ſimiles ſint: quae ad puniendum non iracundia, ſed aequitate, ducuntur. Atque etiam in rebus proſperis, & ad uoluntatem noſtram fluentibus, ſuperbiam magnopere, faſtidium, arrogantiamq. fugiamus. nam, ut aduerſas res, ſic ſecundas immoderate ferre, leuitatis eſt: praeclaraq. eſt aequabilitas in omni uita, & idem ſemper uultus, eademq. frons: ut de Socrate, item de Caio quoque Laelio accepimus. Philippum quidem, Macedonum regem, rebus geſtis, & gloria ſuperatum a filio, facilitate uero, & humanitate uideo ſuperiorem fuiſſe. itaque alter ſemper magnus, alter ſaepe turpiſsimus fuit. ut recte praecipere uideantur, qui monent, ut, quanto ſuperiores ſimus, tanto nos ſummiſſius geramus. Panaetius quidem auditorem Africanum, & familiarem ſuum ſolitum ait dicere: ut equos, propter crebras contentiones proeliorum, ferocitate exſultantes, domitoribus tradere ſoleant, ut his facilioribus poſſint uti, ſic homines, ſecundis rebus effrenatos, ſibiq. praeſidentes, tamquam in gyrum rationis, & doctrinae duci oportere, ut perſpicerent rerum humanarum imbecillitatem, uarietatemq.

rietatemq. fortunae. Atque etiam in ſecundiſſimis rebus maxime eſt utendum conſilio amicorum: hisq. etiam maior, quam ante, tribuenda eſt auctoritas. iiſdemq. temporibus cauendum eſt, ne aſſentatoribus pateſaciamus aures, nec adulari nos ſinamus: in quo falli facile eſt. tales enim nos eſſe putamus, ut iure laudemur: ex quo naſcuntur innumerabilia peccata; cum homines, inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis uerſantur erroribus. Sed haec quidem hactenus.

EXPLANATIO

NEC *uero audiendi &c.* } Seneca Iram muliebre uitium eſſe ait. Verum, quis uitiorum expers? Plinius: Qui uitia odit, homines odit: Horatius:

—uitijs nemo ſine naſcitur: optimus ille,
Qui minimis urgetur.

Valens imperator ſolitus erat dicere, eum, qui ab ira facile recederet, facile etiam a iuſtitia recedere. INIMICIS } ideſt, ijs, qui uoluntate a nobis abhorrent; non hoſtibus. MAGNANIMI, *& fortis uiri* } Mimus Publianus:

Iratus etiam facinus conſilium putat.

PLACABILITATE, } quae ad eos pertinet, qui concitati facile placantur. CLEMENTIA. } Seneca ait Clementiam eſſe temperantiam animi in poteſtate ulciſcendi, uel lenitatem ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis poenis. Eiq. non Seueritatem opponit, quae Iuſtitiae proxima eſt, ut Mimus, ſed Crudelitatem, quae puniendi cauſſam habet, modum non habet. IVRIS *aequabilitate* } ἰσονομία. ALTITVDO *animi* } ſic tredecim mei libri, & unus Tertij. Non diſplicet tamen, quod legitur in uno meo, Lenitudo animi. INTEMPESTIVE *accedentibus* } hinc Terentius: In tempore ad eam ueni: quod rerum omnium eſt primum. IMPVDENTER *rogantibus* } ea, quae honeſte, ſineq. ſumma noſtra fraude praeſtare non poſſumus. MOROSITATEM *inutilem*, } ei, in quo eſt. ODIOSAM } alijs. REIP. *cauſſa* } ut tranquillitas, & honeſta diſciplina conſeruetur. SINE *qua adminiſtrari ciuitas non poteſt.* } nam licentia omnes deteriores fiunt. improbi uero magnitudine poenae, & ſupplicij grauitate a ſceleribus deterrentur. Lactantius in lib. de ira Dei docet, nullum imperium ſine ſeueritate poſſe conſtare. PVNIT *aliquem*, } Punitur, repoſui, ex Nonio Marcello. quo modo eſt & in quattuor meis libris. Sic locutus Tuſc. I. Multi inimicos, etiam mortuos, puniuntur. Et Phil. IIX. Clariſsimorum hominum crudeliſsimam puniretur necem. Et de Leg. Vetari, Quaeri, dixit, pro, Vetare, Quaerere. VERBIS *caſtigat*, } male in Nonio, Fatigat, pro Caſtigat. IISDEM *de cauſſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem.* } hinc Terentius: Duo cum idem faciunt, ſaepe fit, ut poſsis dicere, hoc licet impune facere huic, illi non licet: non quod diſsimilis res ſit, ſed quod is, qui facit. Et Iuuenalis:

Dat ueniam coruis, uexat cenſura columbas.

Et Anacharſis Solonis leges araneatum telis ſimiles eſſe putabat, ut eſt apud Plutarchum in Solone. *Plectantur:* grauiter puniantur. *Appellentur:* ne uerbis quidem caſtigentur: quod modo dixit. Alij interpretantur, Appellare, iudicium, actionem dictare, formulam intendere, λαγχάνειν δίκην. Hoc autem in Sulla Plutarchus notat. IRATVS *qui accedet ad poenam* } Cic. Tuſc. IV. ait Platonem ſeruo, a quo offenſus fuerat, dixiſſe: Quo te modo accepiſſem, niſi iratus eſſem? Graeca ſunt: Ἐδάρης ἄν, εἰ μὴ λίαν ὠργιζόμην. INTER *nimium, & parum:* } uide Platonem de Rep. III. & Agellium lib. I. cap. ult. VTILITER } ſi tantum ob egregias res iraſceremur. excitat autem animos ad ſeueritatem, & terrorem improbis incutit, qui lenitatem contemnunt. prodeſt igitur ſaepe iracundia, uel ſaltem ſimulatio iracundiae. LEGVM *ſimiles* } Cic. de Leg. III. Vt magiſtratibus leges, ita populo praeſunt magiſtratus: uereq. dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutum magiſtratum. Plato ait magiſtratum debere legis eſſe ſeruum, & famulum. Xenophon lib. IIX. de paedia Cyri Principem Legem uidentem appellat. Pindarus quoque, apud Plutarchum, Legem Reginam dicit. IN *rebus proſperis*, } difficilius enim res ſecundae feruntur, quam aduerſae. Xenophon lib. IIX. de paedia Cyri. Δοκεῖ δὲ μοι, ὦ Κύρε, χαλεπώτερον εἶναι, εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά. τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. Hinc Horatius:

Sperat aduerſis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene praeparatum
Pectus.

Et illud:

Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis,
Nec facile eſt aequa commoda mente pati.

AD *uoluntatem noſtram fluentibus*, } alibi, Omnibus copijs circumfluere. SVPERBIAM } hinc ille dimeter:

Ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείκνυσιν.

Valerius lib. VI. cap. 9. multorum exempla enumerat, quos felicior fortuna meliores reddidit. FASTIDIVM, } cum omnia, quae uidentur eſſe infra noſtram fortunam, faſtidio quodam reijcimus. ARROGANTIAM } quae plus ſibi honoris tribui poſtulat, quam meretur: quae ſe primam omnium eſſe uult, nec eſt. VT *de Socrate*, } qui eodem ſemper uultu fuiſſe dicitur. Cic. Tuſc. III. Seneca Epiſt.

lib. xiix, Plin. lib. vii. cap. 19. Solinus cap. 4. Agellius lib. 2. cap. 1. Inconuenientem appellat, i. ἀσκαρδάμυκτον, ore, atque oculis eundem in locum directis cogitabundum, tamquam quodam mentis, atque animi ſeceſſu facto a corpore. Ariſtophanes apud Laertium Socrati hoc uitio uertit: Καφ' ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖ. D. Hieronymus autem contra Pelagianos dialogo 3. & in Eſaiam cap. 42. hoc de ipſo confingi cenſet. *A filio*, ʒ Alexandro: cuius rebus geſtis Theophraſtus angebatur, Calliſthenis interitum deplorans. Cic. Tuſc. iii. Seneca lib. iii. de ira, Plutarchus, Q. Curtius, Arrianus, & Diodorus Siculus lib. xvi. Vide omnino Luciani dialogum, inter Alexandrum, & Philippum. QVANTO *ſuperiores ſimus, tanto nos ſummiſſius geramus*. ʒ Chilon, unus ex ſeptem ſapientibus, apud Laertium: Ισχυρὸν ὄντα πρᾶον εἶναι, ὅπως οἱ πλήσιον αἰδῶνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται: Potens ſi fueris, manſuetus eſto, ut alij te reuereantur magis, quam formident. PANAETIVS ʒ uide Velleium. TAMQVAM *in gyrum rationis, & doctrinae* ʒ quemadmodum enim equi in gyrum aguntur, nec ſuo impetu ferri ſinuntur; ſic non eſt committendum, ut homines fortunati ultra eos limites, uel dicendo, uel agendo, euagentur, quos ratio, & doctrina praeſcribunt. Virgilius Georg. iii. de equo:

Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq. ſonare
Compoſitis.

PERSPICERENT ʒ & cogitando, & diſcendo, nominauit enim rationem, & doctrinam. ADVLARI ʒ adulatione circumueniri, paſsiue dictum. TALES *enim nos eſſe putamus, ut iure laudemur*: ʒ Terentius: Hic homines ex ſtultis inſanos facit. INFLATI *opinionibus*, ʒ ſic Iſocrates: Οὐκ ἤμειξας μετὰ τῆς τύχης τὴν φύσιν: ἔτι τὸν θύλακον ἔχεις δερμάτινον: θνητὴν ἔχεις ἐκ προοιμίου τὴν σύστασιν, τί δῆτα τὸ κενὸν τοῦτο δοξάριον ἐπὶ τοσοῦτον τὸν πήλινον ἀσκὸν διεφύσησε: μεγάλης ἀνοίας ἐνεφορήθης, ὦ δύστηνε, καὶ τῆς φύσεως τὴν γνῶσιν ἀφήρησαι. Ideſt: Non una cum fortuna mutaſti & naturam, adhuc pelliceo ſacco es amictus. nam tui ortus primordium mortale fuit. cur igitur inanis iſta gloriola luteum utrem ſic inflauit? ingenti amentia repletus es, o infelix, & naturae fragilis agnitione ſpoliatus. Epicharmus: Αὐτὰ φύσις ἀνθρώπων: ἀσκοὶ πεφυσημένοι: Haec natura eſt hominum: utres ſunt inflati. Anaxarchus corpus ſuum ἀσκὸν, ideſt utrem appellauit: Πτίσσε, ait tyranno, τὸν Αναξάρχου ἀσκὸν, Ανάξαρχον γὰρ οὐκ ἂν δύναιο: Contunde Anaxarchi utrem, Anaxarchum enim non poteris. Ariſtophanes quoque:

Ανδρες ἀμαυρόβιοι, φύλλων γενεῇ προσόμοιοι:
Ολιγοδρανέες, πλάσματα κηροῦ, σκιοειδέα φῦλα,
Αμενηνοί, ἀπτῆνες, ἐφημέριοι. Ideſt:
Viri obſcurae uitae, foliorum genti conſimiles,
Exiguae uirtutis, figmenta cerea, umbratile genus,
Imbecilles, inuolucres, unam diecułam uiuentes.

CICERO

ILLVD *autem ſic eſt iudicandum, maximas geri res, & maximi animi ab ijs, qui remp. regant; quod eorum adminiſtratio latiſſime pateat, ad plurimosq. pertineat: eſſe autem magni animi, & fuiſſe multos, etiam in uita otioſa, qui aut inueſtigarent, aut conarentur magna quaedam, ſeſeq. ſuarum rerum finibus continerent; aut interiecti inter philoſophos, & eos, qui remp. adminiſtrarent, delectarentur re ſua familiari, non eam euidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius uſu ſuos, potiusq. & amicis impartientes, & reip. ſi quando uſus eſſet. quae primum bene parta ſit, nulloq. turpi quaeſtu, neque odioſo; tum, quamplurimis, modo dignis, ſe utilem praebeat; deinde, augeatur ratione, diligentia, parcimonia: nec libidini potius, luxuriaeque, quam liberalitati, & beneficentiae, pateat. haec praeſcripta ſeruantem licet magnifice, grauiter, animoſeq. uiuere, atque etiam ſimpliciter, fideliter, uitaeq. hominum amice. Sequitur, ut de una reliqua parte honeſtatis dicendum ſit, in qua uerecundia, &, quaſi quidam ornatus uitae, temperantia, & modeſtia, omnisq. ſedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. hoc loco continetur id, quod dici Latine decorum poteſt: Graece enim* Πρέπον *dicitur. huius uis eſt ea, ut ab honeſto non queat ſeparari. nam &, quod decet, honeſtum eſt; &, quod honeſtum eſt, decet. qualis autem differentia ſit honeſti, & decori, facilius intelligi, quam explanari, poteſt. quidquid enim eſt, quod deceat, id tum apparet, cum antegreſſa eſt honeſtas. itaque non ſolum in hac parte honeſtatis, de qua hoc loco diſſerendum eſt, ſed etiam in tribus ſuperioribus, quid deceat, apparet. nam, & ratione uti, atque oratione prudenter; &, agere, quod agas, conſiderate; omniq. in re, quid ſit ueri, uidere, & tueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi, tam dedecet, quam delirare, & mente captum eſſe. Et iuſta omnia decora ſunt; iniuſta omnia contra, ut turpia, ſic indecora. Similis eſt ratio fortitudinis. quod enim uiriliter, animoq. magno fit, id dignum uiro, & decorum uidetur; quod contra, id ut turpe, ſic indecorum. quare pertinet quidem ad omnem honeſtatem hoc, quod dico, decorum, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, ſed ſit in promptu. eſt enim quiddam, idq. intelligitur in omni uirtute, quod deceat: quod cogitatione magis a uirtute poteſt, quam re, ſeparari. ut enim uenuſtas, & pulchritudo corporis ſecerni non poteſt a ualetudine: ſic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud eſt cum uirtute confuſum, ſed mente, & cogitatione diſtinguitur. Eſt autem eius deſcriptio duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honeſtate uerſatur; & aliud huic ſubiectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. atque illud ſuperius ſic fere definiri ſolet: decorum id eſſe, quod conſentaneū ſit hominis excellentiae in eo, in quo natura eius a reliquis animantibus differat. Quae autem pars ſubiecta generi eſt, eam ſic definiunt, ut id decorum eſſe uelint, quod ita naturae conſentaneum ſit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali.*

haec ita intelligi, à philoſophis, poſsumus exiſtimare ex eo decoro, quod poetae ſequuntur: de quo alio loco plura dici ſolent. ſed tum ſeruare illud poetas dicimus, quod deceat, cum id, quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur: ut, ſi aut Aeacus, aut Minos diceret,

Oderint, dum metuant; *aut,*

Natis ſepulcro ipſe eſt parens;

indecorum uidetur, quod eos fuiſse iuſtos accepimus: at, Atreo dicente, plauſus excitantur: eſt enim digna perſona oratio. ſed poetae, quid quemque deceat, ex perſona iudicabunt; nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura, magna cum excellentia, praeſtantiaq. animantium reliquorum. quocirca poetae in magna uarietate perſonarum, etiam uitioſis quid conueniat, & quid deceat, uidebunt. nobis autem cum a natura conſtantiae, moderationis, temperantiae, uerecundiae partes datae ſint; cumq. eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos aduerſus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honeſtatem pertinet, decorum, quam late fuſum ſit, appareat; & hoc, quod ſpectatur in unoquoque genere uirtutis. ut enim pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum mouet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt: ſic hoc decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum, quibuſcum uiuitur, ordine, & conſtantia, et moderatione dictorum omnium, atque factorum. adhibenda eſt igitur quaedam reuerentia aduerſus homines & optimi cuiuſque, & reliquorum. nam, negligere, quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. Eſt autem, quod differat in omni ratione habenda, inter iuſtitiam, & uerecundiam. Iuſtitiae partes ſunt, non uiolare homines; uerecundiae, nō offendere, in quo maxime perſpicitur uis decori. His igitur expoſitis, quale ſit id, quod decere dicimus, intellectum puto.

EXPLANATIO

REMP. *regant;* } undecim mei, & Tertij, Reſp. regant. SESEQ. *ſuarum rerum finibus continerent;* } ſuum negotium agerent. Metaphora a limitibus agrorum. INTERIECTI } medij. RE *ſua familiari,* } quam philoſophi non curant. NON *eam quidem omni rat. exagg.* } excludit auaritiam. NEQVE *excl.* } requirit benignitatem. QVAE *primum &c.* } tria maxime praecipiuntur in re familiari. BENE *parta* } nunc

Vnde habeas nemo quaerit: ſed oportet habere.

NVLLO Q. *turpi quaeſtu,* } quinque mei, & Tertij, Nullo neque turpi quaeſtu. unus, Neque ullo turpi quaeſtu. duo, Nullo turpi quaeſtu. *Turpi:* ſordido, inhoneſto. Natura, Lenocinium, militia mercenaria, latrocinium. Opinione, qui manu ſibi uictum quaeritant. *Odioſo:* publicanorum, portitorum, feneratorum. MODO *dignis,* } nam non decet indignis opitulari. RATIONE, } quae ſcilicet res uberiores fructus, & certiores reditus afferant. DILIGENTIA, } ut ipſe rem tuam cures, neque quidquam omittas. PARCIMONIA: } magno uectigali. quod dixit in Paradoxis. Liberalitas dat, cum decet: Parcimonia ſeruat, cum non dedecet: ut ſit, quod dare poſsit, cum opus eſt. Iſocrates Nicocli eam laudat. Et ſane recte nobiſcum ageretur, ſi ea uteremur. Verum ego quidem potius alijs hoc praecipio, quam ſciam ipſe uti. PATEAT. } omnes ueteres libri, Pareat. Pateat, tamen, omnibus ijs aduerſantibus, magis placet. MAGNIFICE, } cum ſplendore, & gloria. GRAVITER, } conſtanter, non leuiter. ANIMOSE, } abſque metu, & trepidatione. SIMPLICITER, } non ſophiſtice. FIDELITER, } abſque perfidia, & negligentia. VITAE *hominum amice.* } humaniter, non tyrannice. SEQVITVR, } pro reliquum eſt. In prooemio lib. II. Sequitur, ut haec officiorum genera perſequar. VNA *reliqua parte honeſtatis* } temperantia, de ijs uirtutibus, unde honeſtum, officiumq. manat, quarta. QVIDAM *ornatus uitae,* } quem tribuit Plato temperantiae. eſt enim Verecundia in uita humana tamquam flos quidam. Κόσμος τούτοις ἡ Σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡδονῶν τινῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια, ὥς φασι. TEMPERANTIA, *& modeſtia,* } Tuſc. III. Veriſimile illud eſt, qui ſit temperans, quem Graeci σώφρονα appellant, eamq. uirtutem σωφροσύνην uocant, quam ſoleo equidem tum temperātiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modeſtiam. OMNIS *ſedatio perturbationum animi,* } Cic. ibidem: Eius uidetur eſſe proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare, ſemperq. aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. RERVM *modus* } quem ultra citraq. neſcit conſiſtere rectum. Horatius. Πρέπον } ἀπὸ τοῦ πρέπειν, decere: a περιέπειν, ornare. AB *honeſto* } ἀπὸ τοῦ καλοῦ, a pulchro. NAM *&, quod decet, honeſtum eſt; &, quod honeſtum eſt, decet.* } Honeſtum, & Decorum, uidentur inter ſe reciprocari: differunt tamen. Honeſtum enim ſemper eſt idem. Decorum uero mutatur, tempore, loco, & aetate. eſtq. multiplex. TRIBVS *ſuperioribus,* } iuſtitia, fortitudine, prudentia. PERTINET *ad omnem honeſtatem* } decorum cum omni uirtute confuſum eſt. SECERNI *non poteſt* } pulchritudo enim eſt apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate ut ait Cicero Tuſc. IV. D. Ambroſius hunc locum ſatis illuſtrat. Eius haec ſunt: Honeſtas uelut bona ualetudo eſt, & quaedam ſalubritas corporis. Deus autem, tamquam uenuſtas, aut pulchritudo ſit. Sicut ergo pulchritudo ſuperare ſalubritatem, ac ualetudinem uidetur excellere, ſine his tamen eſſe non poteſt, nec ullo ſeparari modo: quoniam, niſi bona ualetudo ſit, pulchritudo eſſe, ac uenuſtas non poteſt: ſic honeſtas decorum illud in ſe continet, ut ab ea profectum uideatur, & ſine ea eſſe non poſsit. Velut ſalubritas igitur totius operis, actusq. noſtri honeſtas eſt, & ſicut ſpecies eſt decorum, quod cum honeſtate confuſum opinione diſtinguitur. nam, & ſi in aliquo uideatur excellere, tamen in radice eſt honeſtatis, ſed flore praecipuo, ut ſine ea decidat, in ea floreat? quid enim eſt honeſtas, niſi quae turpitudinem, quaſi mortem, fugiat? quid uero inhoneſtum, niſi quod ariditatem, ac mortem afferat? Virente igitur ſubſtantia uirtutis, decorum illud tam-

quam flos emicat, quia radix ſalua eſt. At uero propoſiti noſtri radice uitioſa, nihil germinat. MODERATIO,] ne uel nimium, uel parum fiat: ne quis ſibi nimium tribuat: ne in ulla re modum excedat. TEMPERANTIA] quae moderatur eas uoluptates, quae tactu, & guſtu percipiuntur. nam aliorum ſenſuum uoluptates minus illiberales habentur. SPECIE *quadam liberali.*] adſpectu. EX *eo decoro, quod poetae ſequuntur:*] argumentum a minori. nam, ſi poetae, multo magis philoſophi. AEACVS, *aut Minos*] hi Iouis filij habiti ſunt; ac, propter ſummam iuſtitiam, apud inferos iudicare dicti ſunt. Vbi hi duo alij iudices eſſe memorantur, Rhadamanthus, & Triptolemus. ODERINT, *dum metuant;*] uox tyrannica, hominum, qui populi de ſe exiſtimationem contemnant: Ciceroni, & Senecae celebris. Lib. II. ex Ennio citatur. NATIS] Tantalo, Plyſtheni, Harpagi, quos Atreus Thyeſti fratri comedendos appoſuit, ad quod facinus ſol oriens, creditus fuit receſsiſſe. PARENS;] Thyeſtes: cui filios epulandos frater Atreus appoſuit, ut dixi. quod ait Seneca in Thyeſte, & Horatius de Arte poet. Ennius etiam, & Maternus ſcripſere Thyeſtem. Attius Atreum. Fabula eſt apud Hyginum cap. 88. & 244. & 258. ATREO] Plato in Cratylo eum dictum quaſi ἀτηρὸν, aut ἄτρεστον, putat, ab immanitate naturae: quod nullam noxam, nullum facinus reformidaret, intractabilis eſſet, nec ulla humanitatis ratione flexilis. NOBIS *autem perſonam impoſuit ipſa natura,*] ideſt, deus. uita autem noſtra nihil aliud eſt, quam fabula, quae in ampliſsimo huius Mundi theatro agitur. PVLCHRITVDO *corporis*] Tuſc. IV. Vt corporis eſt quaedam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate, eaq. dicitur pulchritudo: ſic in anima opinionum, iudiciorumq. aequalitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam continens, pulchritudo uocatur. ORDINE,] ut ſuo loco, & tempore fiant omnia. CONSTANTIA,] ut rationi ſemper oboediat appetitus. MODERATIONE] ut ne uehementiores naturae impetus ſequamur in dicendo, & agendo. ADHIBENDA *eſt igitur quaedam reuerentia aduerſus homines, & optimi cuiuſque, & reliquorum.*] ſic lego, cum omnibus antiquis libris. nec repugnat ſententia. Adhibenda, eſt, inquit, reuerentia aduerſus homines. Deinde ſe ipſe interpretatur. Reuerentia & optimi, & reliquorum. omnes enim reuereri debemus, ſed primum optimos, deinde reliquos. ita, quod uniuerſe dixerat, Aduerſus homines, diſtinxit, ſubiungens, Et optimi, & reliquorum. Illud autem, Aduerſus homines, pendet a uerbo, Adhibenda eſt: hoc, Et optimi cuiuſque, & reliquorum, a uerbo Reuerentia. NEGLIGERE,] *quid de ſe quiſque ſentiat, &c.*] Iſocrates Philippica oratione: Μικροψυχίαν εἶναι, τὸ τῶν βλασφημούντων, καὶ φλυαρούντων, καὶ τῶν πειθομένων τούτοις φροντίζειν· ἄλλως τε ὅταν καὶ μηδὲν σαυτῷ συνίδης ἐξαμαρτάνων: Ideſt: Puſilli eſſe animi, maledicos, & nugatores, & eos, qui illis aures praebent, curare, praeſertim ſi tibi ſis nullius delicti conſcius. Idem ibidem: Χρὴ μὴ καταφρονεῖν τοῦ πλήθους, μηδὲ παρὰ μικρὸν ἡγεῖσθαι τὸ παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν: Non contemnendus eſt populus, nec parui aeſtimandum, laudari ab omnibus. Vide Ariſtot. Eth. IV. cap. 4. DISSOLVTI.] Diſſolutus eſt, qui nimium indulget. Fam. lib. V. ep. 2. Cognoſce nunc humanitatem ſuam: ſi humanitas appellanda eſt in acerbiſsima iniuria remiſsio animi, ac diſſolutio. In ep. ad M. Brutum: Neque diſſolutum a te quidquam homines exſpectant, nec crudele. IN *omni ratione habenda,*] in quacumque re: cum aliquid agendum agimus in uita. Ita decem mei ueteres libri. Vnus, Omnium. Tres, Hominum. Tertij, Hominem.

CICERO

OFFICIVM *autem, quod ab eo ducitur, hanc primum habet uiam, quae deducit ad conuenientiam, conſeruationemq. naturae: quam ſi ſequemur ducem, numquam aberrabimus; ſequemurq. & id, quod acutum, & perſpicax natura eſt; & id, quod ad hominum ſocietatem accommodatum; & id, quod uehemens, atque forte. ſed maxima uis decori in hac ineſt parte, de qua diſputamus. neque enim ſolum corporis, qui ad naturam apti ſunt, ſed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati ſunt. Duplex eſt enim uis animorum, atque naturae. una pars in appetitu poſita eſt; quae eſt* ὁρμὴ *Graece; quae hominem huc, & illuc rapit: altera in ratione; quae docet, & explanat, quid faciendum, fugiendumq. ſit. ita fit, ut ratio praeſit, appetitus uero obtemperet. Omnis autem actio uacare debet temeritate, & negligentia; nec uero agere quidquam, cuius non poſſis cauſſam probabilem reddere. haec eſt enim fere deſcriptio officij. Efficiendum autem eſt, ut appetitus rationi oboediant, eamq. neque praecurrant, nec propter pigritiam, aut ignauiam deſerant; ſintq. tranquilli, atque omni perturbatione animi careant. ex quo elucebit omnis conſtantia, omniſq. moderatio. nam, qui appetitus longius euagantur, & tamquam exſultantes ſiue cupiendo, ſiue fugiendo non ſatis a ratione retinentur, hi ſine dubio finem, & modum tranſeunt. relinquunt enim, & abijciunt oboedientiam, nec rationi parent, cui ſunt ſubiecti lege naturae. a quibus non modo animi perturbantur, ſed etiam corpora. licet ora ipſa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti ſunt, aut uoluptate nimia geſtiunt: quorum omnium uultus, uoces, motus, ſtatusq. mutantur. ex quibus illud intelligitur, (ut ad officij formam reuertamur) appetitus omnes contrahendos, ſedandoſque, excitandamq. eſſe animaduerſionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuitu, inconſiderate, negligenterq. agamus. neque enim ita generati a natura ſumus, ut ad ludum, & iocum facti eſſe uideamur, ſed ad ſeueritatem potius, & ad quaedam ſtudia grauiora, atque maiora. Ludo autem, & ioco uti illis quidem licet, ſed, ſicut ſomno, & quietibus ceteris, tum, cum grauibus, ſerijsq. rebus ſatisfecerimus. ipſumq. genus iocandi non profuſum, nec immodeſtum, ſed ingenuum, & facetum eſſe debet. ut enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, ſed eam, quae ab honeſtatis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. Duplex omnino eſt iocandi genus; unum illiberale,*

rale, petulans, flagitioſum, obſcenum; alterum elegãs, urbanum, ingenioſum, facetum. quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua comoedia, ſed etiam philoſophorũ Socraticorum libri referti ſunt: multaq. multorum facete dicta; ut ea, quae a ſene Catone ſunt collecta, quae uocantur Ἀποφθέγματα. *Facilis igitur eſt diſtinctio ingenui, & illiberalis ioci. alter eſt, ſi tempore fit, ac remiſſo animo, libero dignus; alter ne homine quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur uerborum obſcenitas. Ludendi etiam eſt quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatiq. uoluptate in aliquam turpitudinem delabamur. ſuppeditant autem & campus noſter, & ſtudia uenandi honeſta exempla ludendi. Sed pertinet ad omnem officij quaeſtionem, ſemper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquiſq. beſtijs antecedat. illae enim nihil ſentiunt, niſi uoluptatem, ad eamq. feruntur omni impetu: hominis autem mens diſcendo alitur, & cogitando ſemper aliquid aut inquirit, aut agit, uidendique, & audiendi delectatione ducitur. quin etiam, ſi quis eſt paullo ad uoluptates propenſior, modo ne ſit ex pecudum genere, (ſunt enim quidam homines non re, ſed nomine) ſed ſi quis eſt paullo erectior, quamuis uoluptate capiatur, occultat, & diſſimulat appetitum uoluptatis, propter uerecundiam. ex quo intelligitur, corporis uoluptatem non ſatis eſſe dignam hominis praeſtantia, eamq. contemni, & reijci oportere; ſin ſit quiſpiam, qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter ei tenendum eſſe modum eius fruendae. itaque uictus, cultusq. corporis ad ualetudinem referantur, & ad uires, non ad uoluptatem.*

EXPLANATIO

QVOD *acutum, quod accommodatum, quod uehemens,* ȝ tres uirtutes ſignificat, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem: quas hoc ipſo ordine iam attigit. DVPLEX *eſt enim uis animorum, atque naturae.* ȝ de animis, non de natura, loquitur Cicero; ipſorumq. animorum uim, naturamq. deſcribit. itaque non dubito, quin legendum ſit, Vis animorum, atque natura. Adiuuat coniecturam noſtrã conſuetudo Latini ſermonis. quod enim Graece dicitur, φύσις, duobus uerbis, Vis, & natura, Cicero dixit. ut in libro de Amicitia: Me quidem non fructus modo, ſed etiam ipſius terrae uis, atque natura delectat. Et in Somnio Scipionis: Haec eſt natura propria animae, atque uis. Tuſc. I. Singularis eſt quaedam natura, atque uis animi. De Diu. lib. II. Animorum eſt ea uis, atque natura, ut uigeant uigilantes. De Leg. II. Videamus uim, naturamq. legis. Haec autem doctrina ſumpta eſt ex Ariſtotele, qui lib. I. Pol. Τὸ ζῶον, inquit, πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος: ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον. Et paullo poſt: Η μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχει, δεσποτικὴν ἀρχήν: ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως, πολιτικήν, καὶ βασιλικήν. ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν, καὶ συμφέρον, τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος. Et infra: Τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν: ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον: ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετήν, τοῦ λόγον ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. Et lib. III. Ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῶον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου, καὶ ὀρέξεως. Et lib. VII. Διῄρηται δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ᾽ αὐτό, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ᾽ αὐτό, λόγῳ δὲ ὑπακούειν δυνάμενον. Et ibidem, infra: Ὥσπερ ψυχή, καὶ σῶμα δύ᾽ ἐστιν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη, τό τε ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν: ὧν τὸ μέν ἐστιν ὄρεξις, ὁ δὲ νοῦς. Aduerſantur omnes ueteres libri. ΟΡΜΗ, *Graece,* ȝ De nat. de. II. Voluntarios mundi motus ὁρμὰς appellat. NEC *uero agere quidquam,* ȝ hoc durius quibuſdam uidetur, Actio non debet agere quidquam: mihi non item. In ipſa enim actione includitur is, qui agit. quaſi dicat: Cum aliquid agis, temeritatem uita; nec uero quidquam agas, cuius non poſsis cauſſam probabilem reddere. Quae poſtrema uerba ſententiam meam confirmant: & cum ſententia conſentiunt ueteres libri. Nam, ſi, pro, Agere, legatur, Agi, quod alijs placet, unde pendeat, intelligere non queo. non enim eſt, ut referri poſsit ad ſuperius uerbum, Debet: ne uerbum idem & perſonale ſimul, & imperſonale, quo modo Grammatici loquuntur, eodem in loco uelimus eſſe. OFFICII. ȝ medii. Supra: Medium officium id eſſe, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſsit. PRAECVRRANT, ȝ quod equi praeceleres facere ſolent. EVAGANTVR, ȝ ut equi ferociores. EXSVLTANTES ȝ qualis Chaerea apud Terentium. NON *ſatis a ratione retinentur,* ȝ Virgilius:

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Iſocrates: Ὅταν ὁ νοῦς ὑπ᾽ οἴνου διαφθαρῇ, ταὐτὰ πάσχει τοῖς ἅρμασι, τοῖς τοὺς ἡνιόχους ἀποβάλλουσιν. CVI *ſunt ſubiecti lege naturae.* ȝ Ariſtoteles Politic. I. LICET *ora ipſa* ȝ ut in comoedijs, tragoedijs, poematis heroicis. Homerus initio ipſo Il. I.

Ἥρως Ἀτρείδης, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
Ἀχνύμενος, μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι
Πίμπλαντ᾽, ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι εἴκτην,

Ideſt: Herus Atrides late imperitans Agamemnon,
Concitus incenſo circum praecordia felle,
Sanguinea ora tument, oculis micat acribus ignis:

VT *ad officij formam reuertamur* ȝ attende, quae ſit Officij forma. CONTRAHENDOS, ȝ utequos ferocientes. SEDANDOSQVE, ȝ ut populum ad ſeditiones ſpirantem.

LVDVM, *& iocum* ȝ Prouerbium ſapit. Ita in Verrem: Per ludum, & iocum euertere aliquem. Terentius: Hic uero eſt, qui, ſi amare occoeperit, ludum, iocumq. dices fuiſſe illum alterum, praeut huius rabies quae dabit. ET *ad quaedam ſtudia grauiora, atque maiora.* ȝ Ariſtot. Polit. IIX. Εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ,

μᾶλλον

μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ χολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας, τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδίαν ἡμῖν. LVDO *autem, &c.* ʒ obiectioni per occupationem reſpondet. VTI *illis quidem licet*, ʒ ita ſeptem mei libri; ſeptem alij, & Tertij, Illo. SOMNO, ʒ Plutarchus in Homeri uita: Καθόλου γὰρ οἰκεῖόν ἐστι τῇ τοῦ ἀνθρώπους φύσει, μὴ μόνον ἐπιτείνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀνίεσθαι, ἵνα καὶ διαρκῇ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζῆν πόνους. Vices quietis, & laborum prodeſſe, ipſius Homeri uerbis docet: Ἀνίη καὶ πολὺς ὕπνος. Et alibi: Ἀνίη καὶ τὸ φυλάσσειν πάννυχον ἐγρήσσοντα. Reddit cauſſam, cur ſomnus ſit remedium corporis labore fatigati. QVIETIBVS *ceteris*, ʒ ita octo mei libri, & Tertij. duo, Quietis. quattuor, Ceteris quietibus. INGENVVM, *& facetum* ʒ lib. II. de Oratore. VT *enim pueris* ʒ Quinct. lib. I. cap. 3. Cicero pro Coelio. Nam

> Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
> Teſta diu,

Horatius ait Epiſt. lib. I. ALTERVM *elegans*, ʒ Cic. ad Cornelium Nepotem lib. II. apud Macrobium: Itaque noſtri, cum omnia, quae dixiſſemus, Dicta eſſent, quae facete, & breuiter, & acute locuti eſſemus, ea proprio nomine appellari Dicteria uoluerunt. PLAVTVS *noſter*, ʒ Contra Horatius in Arte:

> At noſtri proaui Plautinos & numeros, &
> Laudauere ſales: nimium patienter utrumque.

Sed Varro, apud Quinctilianum, Plauti ore Muſas locutas ait; Terentium tamen praeponit: ex Aelij Stolonis ſententia. Macrobius quoque Sat. lib. II. cap. I. Animaduerto duos, quos eloquentiſsimos antiqua aetas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenuſtatem ceteris praeſtitiſſe. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut poſt mortem eius comoediae, quae incertae ferebantur, Plautinae tamen eſſe, de iocorum copia, noſcerentur. &c. ATTICORVM *antiqua comoedia*, ʒ Quinctil. negat Latinis Atticam Venerem in comoedijs conceſſam. Antiqua autem comoedia ſumma libertate nominatim omnes reprehendit. quod Alcibiades poſtea antiquauit. PHILOSOPHORVM *Socraticorum* ʒ hoc ſatis apparet ex Platonis dialogis. A SENE *Catone* ʒ Macrobius lib. II. cap. I. Catonem cenſorium argute iocari ſolitum ſcribit. Plutarchusq. apophthegmata eius inter cetera Romana multa cōmemorat. Ἀποφθέγματα. ʒ Quinctil. lib. VI. cap. 4. TEMPORE ʒ in loco opportune: uel, extempore. nam ioci eſſe debent ſubiti. REMISSO *animo*, ʒ tum ſe quis iucunditati dedit, cum res graues, & ſeriae non tractantur. unde Iſocrates ait: Ἐν γελοίῳ πράγματι σπουδάζειν, καὶ ἐν σπουδαίῳ παίζειν, ἄκαιρον, καὶ πανταχοῦ λυπηρόν ἐστι. VT NE *nimis omnia profundamus*, ʒ alij mutant ex ingenio, mendoſum ſuſpicantes uerbum, Omnia. ego ſequor ueteres omnes libros. Eſt autem ſententia, Ne nimis omnia profundamus: ea ſcilicet, quae profundi ſolent in luſu. Vt riſus, clamor, ſermonis libertas, motus etiam carnis: quae moderanda ſunt. ELATIQ. *uoluptate* ʒ tum enim eſt deſinendum, cum ludus ſit optimus. CAMPVS *noſter*, ʒ Martius: qui erat, ubi nunc eſt templum D. Laurentij in Lucina. Olim Tarquiniorum ager: de quo Plut. in Publicola, Dionyſ. lib. V. Liu. lib. 2. STVDIA *uenandi* ʒ Canes ad uenandum laudat Terentius. Plato id quoque in Legibus probat: & eo maxime probat, quod hoc iuuentuti regionis deuia explorata fiunt. BESTIIS *antecedat* ʒ Belluis, octo libri. Antecellat, unus. alius utrumque habet, ſic, Beſtijs antecellat, antecedat. NIHIL *ſentiunt*, ʒ nam beſtiae uni uoluptati addictae ſunt, nihil praeterea curant. unde Horatius;

> Me nitidum, & pinguem, & bene curata cute uiſes,
> Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum.

HOMINIS *mens diſcendo alitur*, ʒ Iſocrates ad Demonicū: Τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις: ἡ δὲ ψυχὴ, τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε. MODO *ne ſit ex pecudum genere*, ʒ quae nihil boni, mali ue fugiunt; ſed naturam ducem ſequuntur, rationem negligentes. NON *re, ſed nomine* ʒ ab humanitate enim longiſsime abſunt. PAVLLO *erectior*, ʒ non humi abiectus animo, & cogitatione.

CICERO

ATQVE etiam, ſi conſiderare uolumus, quae ſit in natura excellentia, & dignitas: intelligemus, quam ſit turpe, diffluere luxuria, & delicate, ac molliter uiuere: quamq. honeſtum, parce, continenter, ſeuere, ſobrieque. Intelligendum eſt etiam, duabus quaſi nos a natura indutos eſſe perſonis: quarum una eſt communis, ex eo, quod omnes participes ſumus rationis, praeſtantiaeq. eius, qua antecellimus beſtijs, a qua omne honeſtum, decorumq. trahitur, & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur; altera autem, quae proprie ſingulis eſt tributa. ut enim in corporibus magnae diſſimilitudines ſunt: (alios enim uidemus uelocitate ad curſum, alios uiribus ad luctandum ualere; itemq. in formis, alijs dignitatem ineſſe, alijs uenuſtatem) ſic & in animis exſiſtunt etiam maiores uarietates. erat in L. Craſſo, & L. Philippo multus lepos, maior etiam, magisq. de induſtria in C. Caeſare L. filio. at iiſdem temporibus in M. Scauro, & in M. Druſo adoleſcente ſingularis ſeueritas, in C. Laelio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior, uita triſtior. de Graecis autem, dulcem, & facetum, feſtiuiq. ſermonis, atque in omni oratione ſimulatorem, quem εἴρωνα *Graeci nominauerunt, Socratem accepimus; contra, Pythagoram, & Periclem ſummam auctoritatem conſecutos ſine ulla hilaritate. callidum Hannibalem ex Poenorum, ex noſtris ducibus Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, diſſimulare, inſidiari, praeripere hoſtium conſilia. in quo genere Graeci Themiſtoclem, & Pheraeum Iaſonem ceteris anteponunt. in primisq. uerſutum, & callidum factum Solonis: qui, quo & tutior uita eius eſſet, & plus aliquanto reip. prodeſſet, furere ſe ſimulauit. Sunt his alij multum diſpares, ſimplices, & aperti,*

ti, qui nihil ex occulto, nihil ex inſidijs agendum putant, ueritatis cultores, fraudis inimici: itemq. alij, qui quiduis perpetiantur, cuiuis deſeruiant, dum, quod uelint, conſequantur: ut Sullam, & M. Craſſum uidebamus. quo in genere uerſutiſſimum, & patientiſſimum Lacedaemonium Lyſandrum accepimus; contraq. Callicratidam, qui praefectus claſſis proximus poſt Lyſandrum fuit. Itemq. in ſermonibus, alium quidem, quamuis praepotens ſit, efficere, ut unus de multis eſſe uideatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio, idemq. in Q. Mucio Mancia uidimus. Audiui & ex maioribus natu, hoc idem fuiſſe in P. Scipione Naſica; contraque, patrem eius, illum, qui Ti. Gracchi conatus perditos uindicauit, nullam comitatem habuiſſe ſermonis; nec non Xenocratem quidem, ſeueriſſimum philoſophorum; ob eamq. rem ipſam magnum, clarumq. fuiſſe. Innumerabiles aliae diſſimilitudines ſunt naturae, morumque, minime tamen uituperandorum.

EXPLANATIO

DIFFLVERE *luxuria*, ʒ omnibus libidinibus frenos laxare. DELICATE, *ac molliter uiuere*; ʒ genio indulgere; &, ut Demoſthenes loquitur, ἅπαντα πρὸς ἡδονὴν ζητεῖν. PARCE, ʒ ne quid ſumptus fiat in res ſuperuacaneas. quo conſeruatur res familiaris, & iniuriae, ac malae artes uitantur. CONTINENTER, ʒ coercere libidinem, imperare uoluptatibus. SEVERE, ʒ cogitationi rerum grauium, & utilium eſſe intentum: aut reip. aut rei familiari, aut philoſophiae dare operam. SOBRIE. ʒ cibo, & potu ad conſeruandam tantum ualetudinem uti, non autem crapulae ſe dedere. VT *enim in corporibus magnae diſſimilitudines ſunt*: ʒ Ariſt. Polit. I. Εἰ δ᾽ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ᾽ ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. ALIIS *dignitatem ineſſe, alijs uenuſtatem*. ʒ uirile quiddam Dignitas, muliebre Venuſtas habet. infra. Dignitas autem ipſo uultu, & habitu corporis auctoritatem, & maieſtatem quandam praeſefert; Venuſtas autem ad ſui amorem allicit. SIC *& in animis* ʒ Salluſtius, Catilina: Sua cuique ſatis placebant. Quo loco uide noſtra Scholia. L. CRASSO, ʒ eloquentiſsimo: quem Cicero in libris de Oratore diſputantem facit. Ei Quinctilianus παρρησίαν, Tacitus grauitatem tribuit. L. PHILIPPO ʒ diſerto, & crudito. de orat. 2. & in Bruto. DE *induſtria* ʒ Terentius: Parum intereſſe cenſes, omnia ut fert natura faciat, an de induſtria? C. CAESARE *L. filio*. ʒ Catuli patris fratre. M. SCAVRO, ʒ de quo ſupra a nobis dictum eſt. M. DRVSO ʒ quem grauem fuiſſe, ait in Bruto. C. LAELIO ʒ de hoc dicemus in dialogo de Amicitia. SCIPIONE ʒ quem Fannius in Annalibus εἴρωνα appellat. de Orat. 2. in Bruto, & in Tuſc. SIMVLATOREM, *quem εἴρωνα Graeci nominauerunt*, ʒ quamquam Diſsimulare, & Simulare, inter ſe differant, cum diſsimulentur uera, ideſt occultentur ea, quae ſunt; ſimulentur falſa, ideſt fingantur eſſe, quae non ſunt: & Ironiae uerbum Diſsimulatione uerius exprimi uideatur, quam Simulatione; quo modo expreſsit Cicero ipſe lib. II. de Orat. & IV. Acad. ferri tamen poteſt hoc in loco Simulatorem, pro, εἴρωνα: non ſolum quia ueteres libri cum uulgaris conſentiunt omnes, uerum etiam, quia, ſi quis aciem ingenij ad ueritatem intendat, poſſe alterum pro altero accipi, fortaſſe non negabit. Diſsimulator enim, & Simulator, diuerſum quaſi iter habent; eodem tamen aeque tendunt. quid enim differant, ſi de doctiſsimo homine dixero: Diſsimulat, ſe quidquam ſcire, Simulat ſe nihil ſcire: non ne utroque modo ironia utetur? Recte igitur hic & Simulatorem, & Diſsimulatorem, legi poteſt. ſed, quod antiqua probant exemplaria, id, cum tuto ſequi liceat, negligere, & improbare non debemus. SOCRATEM ʒ II. de Orat. Acad. IV. In Bruto: Ego ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuiſſe, qua ille in Platonis, Xenophontis, & Aeſchinis libris utitur, facetam, & elegantem puto. Quinctilianus lib. IX. cap. de figuris: Vita uniuerſa ironiam habere uidetur, qualis eſt in uita Socratis. nam ideo dictus εἴρων, hoc eſt agens imperitum, & admirator aliorum tamquam ſapientium. Seneca lib. V. de beneficijs, cap. 6. eius ſermonem per figuras procedere, & omnium deriſorem, maxime potentium, fuiſſe dicit. Timon apud Laertium hanc ironiam ei uitio uertit, hoc uerſu:

Μυκτήρ, ῥητορόμυκτος ὑπαττικὸς εἰρωνευτής.

PYTHAGORAM, ʒ cuius tanta fuit auctoritas, ut in prouerbium abierit, Αὐτὸς ἔφη In Tuſc. D. Aug. lib. 2. de Orig. Exſtitit eius uita apud Laertium. PERICLEM ʒ ſummae apud Athenienſes auctoritatis: quippe qui ea ipſis perſuaderet, quae minime uolebant. Plut. in eius uita, Plato Alcibiade priore, Thucyd. lib. II. Iſocrates pro pace, Cic. de Orat. III. Valer. lib. IIX. cap. 9. Iuſtinus lib. III. HANNIBALEM ʒ Liuius, Valerius lib. VII. cap. de Stratagem. Q. MAXIMVM ʒ de quo ſupra. PRAERIPERE *hoſtium conſilia*. ʒ Sophocles Aiacis initio:

Ἀεὶ μέν, ὦ παῖ Λαρτίου, δέδορκά σε
Πεῖράν τιν᾽ ἐχθρῶν ἁρπάσαι θηρώμενον.

THEMISTOCLEM ʒ Socrates apud Xenophontem Pericli incantationes, huic uarias artes in adminiſtranda rep. tribuit. PHERAEVM *Iaſonem* ʒ qui niſi eſſet per inſidias interfectus, bellum aduerſus Perſarum regem, dux electus uniuerſae Graeciae conſenſu, geſsiſſet. Val. Max. lib. IX. cap. 10. & lib. I. Plut. in Apophthegm. Epaminundam Thebanum auro tentaſſe dicit. FACTVM *Solonis*: ʒ nam, cum inter Athenienſes, & Megarenſes de proprietate Salaminae inſulae prope uſque ad interitum armis dimicatum eſſet, poſt multas clades capitale eſſe apud Athenienſes coepit, ſi quis legem de uindicanda inſula tuliſſet. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo parum reip. conſuleret, aut cenſendo periculum ſibi ſtrueret, ſubitam dementiam ſimulat, cuius uenia non dicturus modo prohibita, ſed facturus erat. deformis habitu, more uaecordium in publicum euolat: factoq. concurſu hominum, quo magis conſilium diſsimularet,

ſaret, Inſolitis ibi uerſibus ſuadere populo coepit, quod uetabatur; omniumq. animos ita cepit, ut extemplo bellum aduerſus Megarenſes decerneretur, inſulaque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret. Iuſtinus lib. II. Plut. in eius uita. Verſus exſtant apud Laertium:

> Ιωμεν εἰς Σαλαμῖνα, μαχησόμενοι περὶ νήσου
> Ιμερτῆς, χαλεπόν τ' αἶσχος ἀπωσόμενοι.

SVLLAM, } uide eius uitam apud Plutarchum. M. CRASSVM } ſordidiſsimus fuit. uide eundem Plutarchum. LACEDAEMONIVM *Lyſandrum* } & idem Plutarchus. CALLICRATIDAM, } hunc Cyri moram, a quo ſtipendium petierat, aegre tuliſſe, ſcripſit Xenophon Ελληνικῶν lib. I. & Plut. in Apophtegm. Lacon. ALIVM *quidem, quamuis praep.* } ueteres libri patim habent Quemque, pro Quidem; partim, Quoque; partim, Qui. Pater meus, legebat, Alium quendam, quamuis praep. VNVS *de multis* } ob ſuauitatem, ſonumq. dulcem. in libro de claris orat. Hic ad laudem refertur, alibi, Vnus de multis, ad infamiam. Graeci, Εις τῶν πολλῶν. Lucianus in Somnio. CATVLO, *patre, filio,* } Cicero in Bruto. Q. MVCIO *Mancia* } Mancia, gentium Romanarum cognomen, ut Heluiorum, apud Val. Max. lib. VI. cap. 2. & apud Cic. lib. II. de Or. mendoſe legitur Helmius Mancia. Ex qua poſtea gente Pertinacem fuiſſe, antiqui lapidis inſcriptio, in Capitolio Romano, perſpicue oſtendit. Quã ideo uolui hic ponere, quod, paucis abhinc annis eſt reperta, & nondum a quoquam diuulgata. Eam autem Roma ad me miſit, quo tempore effoſſa eſt, in uinea nobiliſsimi uiri Io. Baptiſtae Stallae, Iulius Iacobonius: quem, ob miras ingenij ſuauitates, & ob ueterem familiaritatem, antiquarumq. rerum peritiam, unice diligo. Heluius quoque Cinna poeta nominatur ab Agellio lib. XIX. cap. 13. Ex ueteribus libris, alij, Manciniano; alij Numacio; alij Numacia; alij, Macia. Duo, Mancia.

H *

IMPERATORE · CAESARE · AVGV

ORDO · CORPORATORVM · LENVNCVLARI

PATR. SENAT.

L.Fabius.Cilo.Septiminus
M.Vmbilius.Maximinus

EQVIT. ROM.

L.Furius.Public.Marcell.Pa.
L.Furius.Public.Marcellin.
Sex.Sextilius.Iulianus.F.
L.Valerius.Daphnu S
Sex.Sextilius. Iulianus.P
QQ.PP
M.Publicius.Ianuarius
Quinquennal. II P
M.Publicius.Oſtienſis.Sen
Q Q. II.
M.Cornelius.Valerianus
Q Q. Perpet
L.Valerius.Daphnu S
QQ.PP.
M.Cipius.Victo R
QQ.Perpet
Sex.Sextilius.Iulianus.Pa.
Q Q.
M.Curtius.Victorinus
Q Q.
A.Herenuleius.Vettianus

PLEBS

P.Cornelius.Phoebu S
A.Mucius.Maiu S
A.Herenuleius. Philetian
A. Herenuleius. Vetitannus
T. Manlius. Manlianu S
C.Furius.Primitiuo S
Q.Marcius.Rufinu S
M.Cipius.Natalian
C. Clodius.Agathopu S
L.Valerius.Dapnu S

M.Corne us.Feli X
T.Cornelius.Feli X
M.Publicius. Mercurius
M.Publicius. Valen S
M.Licinius.Secundu S
M.Furius.Creſcen S
M. Cornel. Aphrodisius
M.Cornel.Fortunatus
M.Cornelius.Luciferus
M. Antonius. Valen nus
L.Caltilius.Blastianus
M.Pudlicius.Decianu S
M.Valerius. Hamiliu S
M.Publicius.Maximian
L.Caruilius.Veturian
C.Cordius.Fortunatus
L.Mindius. Fortunatus
M.Antistius.Eupepretian
L.Mindius.Siluanu S
M.Acilius.Titianu S
M.Publicius.Iuniu S
D.Otacilius.Iouinu S
M.Publicius.Fructus. Sen.
L.CerelliusMaximian
M.Publicius.PolycraTes
C.Tuccius.Epictetus

Q.Marcius.Threptu S
L.Caltilius. Eutychian
M.Publicius. Oſtienſis
L.Furius.FortunaTus
L.Acrius.Manlianu S
Sex.Aulenius.Oneſiphor
M.Publicius.Forti S
M. Cornelius. Creſce ian
M.Acilius.Apolaustus
M.Cipius.Victo R
Q.Lollius.Oneſimu S
C.Voltidius.Priſcu S
P.Naeuius. Auf. Hyginian
M.Publicius.Baſſu S
M.Publicius. Valerianus
M.Publicius.Carpu S
M.Macrin.Fortunatian
C.Volumnius.Zoſimu S
Sex.Sextilius.Iulianus.P.
A.Sergius.Felici O
C.Firmanus. Barnaeus
Q.Septimius. Creſcens
M.Cipius.Feli X
L.Licinius.Feli X
T.Aelius. Agatopu S
D.Aufidius.Paulinian
C.Varius.Primu S
L.Furius.Eutyche S
M.Publicius.Feli X
M.Publicius.Philetus
A.Herenuleius. Criſpus
P.Sittius.Maximu S
M.Fabius. Heleuther
L.Mamius.Rufinu S
L.Furius.Eutyches.Ivn.
M.Publicius. Creſcens

M.Publicius. Feliciſſim
Sex. Auienius. Heraclida
C.Clodius. Siluanu S
C.Iunius. Romulu S
C.Roſcius.Tertiu S
A.Herenuleius. Proculus
P.Sittius.Reſtitutus
Sex.Sextilius. Iulianus. Ivn.
M.Publicius. Aelianus
C.Voltidius.Fortunatus
Sex.Cloelius Donatu S
P.Aelius.Aſclepiad
M.Publicius.Zoſimu S
A.Herenuleius.Eutyches
D.Statilius.Statilianus
D.Otacilius. Octauius
D.Otacilius. Donatus
M. Opiu S.Felici O
Sex.Cloelius.Maturus
T.Flauius.Primu S
C.Iulius.Adauctu S
M.Cornelius. Epagathus
M.Cornel.Serapiacus
L.Furius.Muſidianus
D. Otacilius. Victo R
M.Curtius.Victorinus
L.Cornelius. Epitynchan
T. Aurelius Vale inus
L.Critonius.Primitiuus
L.Cornelius.Optatu S
Q.Iulius.Lucilianus
L.Furius.Eutyche S
L.Furius.Adauctu S
L.Furius.Aciliu S
P.Aelius.Victo R
P.Aelius.Oſtienſi S

O · P · HELVIO · PERTINACE · II · CoS

T ABVLARIOR · AVXILIAR · OSTIENSIVM

C.Laecanius. Victorinus
A.Fabius. Trophimu S
T.Aelius. Eutychu S
T.Petronius. Domeſticus
P.Freganius. Auguſtalis
Q.Flauius. Saturninu S
C.Curtius. Oſtienſi S
M.Publicius. Victo R
M.Publicius. Adiutor
C.Fonteius. Felicissimu S
T. Freganius. Auguſtalis. Ivn.
M.Marius. Atullu S
L.Aurelius. Metiochus
P.Aelius. Cornelianus
P.Aelius. Alexander
D.Aufidius. Hyginian V
M.Cornelius. Vitali O
M. Cornelius. Celer
M. Cornelius. Fortunat V V
M. Cornelius . Hilarian
M. Cornelius . Saturnin V
M.Publicius. Fructu S
T.Manlius. Euthiches
M.Cipiu S.Victorin V
M. Curtius. Victo R
C.Numitius. Primitibus
M.Licinius. Hedianu S
C.Iunius. Feli X
T. Aelius. Fortunat V
C.Volumni V .Fortunat V

M.Fabius. Zoticu S
M.Publius. Felicissim V
A.Sergius. Successu S
Q.Septimius. Creſcens
A. Plotius. Herma D°
Q.Vlpius. Succeſſu S
C.Voltilius. Felicissi M - S

M.Publicius. Oſtienſis
Sex. Sextilius. Victorinus
M. Publicius . Felicissim V
M.Curtius. Felicissim V
M.Cornelius. Hilarus
M.Cornelius. Epaphra
M.Cipius. Primitiuu S
M.Publicius. Eutyches
M.Segulius. Vitali O
M.Aemilius. Datus
M.Cornelius Karus
P. Nonius. Marcianu V
P.Nonius. Charit O
C.Valerius. Chryſero S
Sex. Cloelius. Dionyſius
M.Aemilius Datu S
M.Mamius. Rufinu S
M.Volumnius. Felicissim
M.Caecilius. Felicissim
M.Freganius. Augustalis. Ivn.
M.Cipius. Ftugtoſus
A.Herenuleius. Philetian. Ivn.
Sex.Cloelius. Feli X
C.Fonteius. Zoſimu S
M.Annius. Zefirinu S
M.Annius. Marcianu S
C.LorenTius. FortunaTianu
T.Flauius. Eplu S
T.Flauius. Agrippinus
L.Mucius. Eutyche S
L.Vibius. CallicraTes
L.Octauius. Eufroſinus
L.Cornelius. Maiu S
C.Curtius. Zenodorus
C.Aelius. Nepo S
P.Sittius. Secundu S
Q.Flauius. Mariu S
Q.Lollius. FortunaTus

Sex. Sextilius. Alexander
C.Roſcius. Feli X
M.Publicius. Lucrio
M.Cornelius . Firmus
M.Cornelius. Pancarpus
M.Cornelius. Thalamus
M.Cipius. Zosimu S
M.Cipius. Eutyches
C.Cordius. Fortunatus
Q. Turranius. Datus
L.Furius. Public. Marcellus
C.Volumnius. Succeſſu S
M.Cornelius. Zoilu S
Q.Fabius . Maximianus
M.Antonius . Amyntian
Q.Lollius. Symbiot A
P.Petronius. Athenio
P.Publicius. Criſpinus
M.Cornelius. Lucrio
C.Lecanius. Felicissimus
I.Furius. Adiuto R
Q.Flauius. Marius. Ivn.
C.Cipius. Victor. Ivn
L.Raecius. Secundus
L.Artorius. Hilarianus
C.Tuccius. Romanus
C.Fabius. Agathobulus
C.Furius. Herennianus
Sex.Aemilius Maiu S
M.Cipius. Victor
Q.Clauius. Fortunatus
D.Octauius. Faustus
L.Critonius. Felicissimus
T.Aelius . Fortunatus . Ivn.
M.Publicius. Floru S
M.Publicius. Glaucus
M.Malius. Euthyces

T. Furius. Publicius. Marcellinns.
T.Furius. Publicius. Aristobulus
M.Cornelius Feliciſſim
M.Publicius. Maximianus
I.Seſtius. Eutyche S
T.Flauius. Annianus
L. Vinicius. Protocelus
L.Valerius. Lucri O
T.Flauius. Creſcentianus
P.Acilius. Phoebion . . .
T.Flauius. Annianus. Ivn.
L.Aurelius. Agatho
L.Aurelius. Vitalio
L.Aurelius. Eufra
Q. Fabius. Agathobulus
Sex.Sextilius. Verus
. . . .
M. Curtius. Arria NVs
M.Lollius. Euhodus
L.Valerius. Genialis
P.Caſſius. Trophimianus
P.Caſſius. Agatho
T.Flauius. Loto S
. . . Pubrestutian V
Sex.Sextilius. Florus. Iulianus
M.Cornelius. Valer. Epagathianus
L.Pan tuleius Vitalio
M.Cornel. Secund. Valerianus-
M.Aemilius. Ireneus
M.Cipius. MenTarcasTos
M. Cipius . . . atonicus
C.Furius . . . . erennius
M. . . . enius. Vitanus
M.F. . . nius. Restitutus;
M.C. . . elius. Donatus
M.Cipius, Ostiens . . .
C.Mezaus. Quetilianus
L. Antonius. Valen ✠ nus

Conatvs *perditos* ⁊ contra uoluntatem optimatum, ideſt contra remp. Xenocratem ⁊ cui Plato dixit, Σπεῦδε, Siue Θῦε ταῖς χάρισι, Laertius, Plut. in Mario, & in Phocione, & in Apophthegm. Valer. lib. iv. cap. 3.

CICERO

Admodvm autem tenenda ſunt ſua cuique non uitioſa, ſed tantum propria, quo facilius decorum illud, quod quaerimus, retineatur. ſic enim eſt faciendum, ut contra naturam uniuerſam nihil contendamus; ea tamen conſeruata, propriam naturam ſequamur; ut, etiam ſi ſint alia grauiora, atque meliora, tamen nos ſtudia noſtra naturae regula metiamur. neque enim naturae attinet repugnare, nec quidquam ſequi, quod aſſequi nequeas. ex quo magis emergit, quale ſit decorum illud: ideo quia nihil decet inuita, ut aiunt, Minerua, id eſt aduerſante, & repugnante natura. omnino, ſi quidquam eſt decorum, nihil eſt profecto magis, quam aequabilitas uniuerſae uitae, tum ſingularum actionum: quam conſeruare non poſſis, ſi aliorum naturam imiteris, omittas tuam. ut enim ſermone eo debemus uti, qui notus eſt nobis, ne, ut quidam, Graeca uerba inculcantes, iure optimo rideamur: ſic in actiones, omnemq. uitam nullam diſcrepantiam conferre debemus. atque haec differentia naturarum tantam habet uim, ut nonnumquam mortem ſibi ipſe alius conſciſcere debeat, alius in eadem cauſſa nō debeat. non enim alia in cauſſa M. Cato fuit, alia ceteri, qui ſe in Africa Caeſari tradiderunt. atqui ceteris forſitan uitio datum eſset, ſi ſe interemiſſent: propterea quod eorum uita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni autem cum incredibilem tribuiſſet natura grauitatem; eamq. ipſe perpetua conſtantia roborauiſſet; ſemperq. in propoſito, ſuſceptoq. conſilio permanſiſſet; moriendum potius, quam tyranni uultus adſpiciendus fuit. Quam multa paſſus eſt Vlixes in illo errore diuturno, cum & mulieribus (ſi Circe, & Calypſo mulieres appellandae ſunt) inſeruiret, & in omni ſermone omnibus affabilem ſe eſſe uellet: domi uero etiam contumelias ſeruorum, ancillarumq. pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perueniret. at Aiax, quo animo traditur, millies oppetere mortem, quam illa perpeti, maluiſſet. quae contemplantes expendere oportebit, quid quiſque habeat ſui, eaq. moderari, nec uelle experiri, quam ſe aliena deceant. id enim quemque decet, quod eſt cuiuſque ſuum maxime. ſuum igitur quiſque noſcat ingenium, acremq. ſe & uitiorum, & bonorum ſuorum iudicem praebeat: ne ſcenici plus, quam nos, uideantur habere prudentiae. illi enim non optimas, ſed ſibi accommodatiſſimas fabulas eligunt. qui enim uoce freti ſunt, Epigonos, Medumque; qui geſtu, Menalippam, Clytemneſtram: ſemper Rupilius, quem ego memini, Antiopam, non ſaepe Aeſopus Aiacem. Ergo hiſtrio hoc uidebit in ſcena, non uidebit ſapiens in uita?

EXPLANATIO

Qvo *facilius* ⁊ unde Horatius:

Naturam expellas furca licet, uſque recurret.

Natvram *uniuerſam* ⁊ decorum generale. Propriam *naturam* ⁊ decorum ſpeciale. Natvrae *regula metiamur.* ⁊ metaphora a fabris. Sic Horatius dixit, Quemque ſe ſuo modulo, ſuoq. pede metiri. Seqvi, *aſſequi* ⁊ παρονομασία. Invita *Minerua*, ⁊ Horatius:

Tu nihil, inuita, dices, facieſue Minerua.

Natvrarvm ⁊ ingeniorum. M. Cato ⁊ de cuius obitu Plut. in eius uita, & in Caeſare, & in libello, Quod eruditio in principe requiratur, Lucanus lib. ix. Appianus lib. 2. Florus lib. iv. cap. 2. epit. Liu. cxiv. Oroſ. lib. vi. cap. 16. Eutropius lib. vi. cap. 5. Seneca Suaſ. vi. & epiſt. 24. Valer. lib. iii. cap. 2. Agell. lib. xiii. cap. 8. Lact. de falſa Sap. cap. 18. negat Catonem tam ob id necem ſibi conſciuiſſe, ut Caeſaris tyrannidem effugeret, quam ut Stoicorum mandato obtemperaret. Quam uero recte hoc fecerit, diſputat Auguſtinus lib. 1. cap. 13. de Ciu. Dei. Maternus olim ediderat tragoediam, Catonis nomine. Alia *ceteri* ⁊ non idem omnes decet. Atqvi *ceteris forſitan uitio datum eſſet*, ⁊ eleganter ſaepe uſurpat Cicero, Atque, initio ſententiae: ut lib. iii. Atque, ſi etiam hoc natura praeſcribit. Et hoc libro, prope finem: Atque illi, quorum ſtudia, uitaq. omnis in rerum cognitione uerſata eſt. Quem ipſum quoque locum, ignoratione Latini ſermonis, non defuere, qui mutandum cenſuerint; reponentes, Atqui, pro, Atque: cum ſit diuerſa utriuſque particulae ſignificatio; & cum utraque ſuum locum obtineat ita apte, ut extrudi nullo modo debeat. Quod alijs probare exemplis, putidum fortaſſe uideatur. Tres mei libri habent, Atque. Itaque, licet, Atqui, reliquerim, mihi tamen, Atque, magis arridere, lectorem admoneo. non enim ſimul apte cohaerent, Atqui, forſitan: cum in altero confirmatio ſit, in altero dubitatio. Moriendvm *potius, quam t ranni uultus adſpiciendus fuit.* ⁊ ergo haec ſcripta ſunt Caeſare mortuo: Ceterum Theocritus aliud ſenſit, cuius haec ſunt:

Θαρσεῖν χρὴ, φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον:
Ἄλλοκα μὲν χ' ὡ Ζεὺς πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει:
Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες.

Ideſt: Fidere oportet, amice Batte: cras forſan melius habebis,
Nunc quidem Iuppiter claro eſt aethere, nunc pluit.
Spes in uiuentibus: ſine ſpe autem mortui.

Circe, ⁊ Homerus Odyſſ. ι. Hyginus cap. 125. Calypso ⁊ Homerus Odyſſ. δ. & ε. Hyginus ibidem.

ibidem. SERVORVM, ʒ Melanthij. Odyſſ. ρ. ANCILLARVM ʒ Melanthus. Odyſſ. σ. QVOD *cupiebat*, ʒ cupiebat autem occidere procos, & Penelope uxore quiete frui. Odyſſ. χ. Dict. Cret lib. VI. AIAX, ʒ Telamonius. exſtat Sophoclis tragoedia. De eo Hom. Ιλ. ο. Ouid. XIII. Metam. Hyginus cap. 107. ACREM *iudicem* ʒ ſeuerum: non ſui nimis amantem. φιλαυτία enim abeſſe debet. EPIGONOS, ʒ Attii tragoediam. citatur a Nonio. MEDVM ʒ Pacuuij tragoediam. Feſtus, Cariſius, Priſcianus, Nonius. MENALIPPAM, ʒ Attij. Feſtus, Nonius. CLYTEMNESTRAM: ʒ Attij. Priſcianus, Nonius. AESOPVS ʒ quem Cicero pronunciando imitatus eſt. Plut. in uita Cic. Macr. lib. III. cap. 4. Vide Quinctil. lib. II. cap. de pronunc. concitatiorem Roſcium, hunc grauiorem dicit. De eius luxu uide Plinium lib. X. cap. 51. & lib. XXXV. cap. 12.

CICERO

AD quas igitur res aptiſſimi erimus, in iis potiſſimum elaborabimus. ſin aliquando neceſſitas nos ad ea detruſerit, quae noſtri ingenij non erunt; omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, ſi non decore, at quamminimum indecore facere poſſimus. nec tā eſt enitendum, ut bona, quae nobis data non ſunt, ſequamur, quam ut uitia fugiamus. Ac duabus his perſonis, quas ſupradixi, tertia adiungitur; quam caſus aliquis, uel tempus imponit: quarta etiam, quam nobiſmetipſis iudicio noſtro accommodabimus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiae, opes, eaque, quae ſunt his contraria, in caſu ſita, temporibus gubernantur: ipſi autem quam perſonam gerere uelimus, a noſtra uoluntate proficiſcitur. itaque ſe alij ad philoſophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant: ipſarumq. uirtutum in alia alius mauult excellere. quorum uero patres, aut maiores in aliqua gloria praeſtiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis ſtudent excellere; ut Q. Mucius P. filius in iure ciuili; Paulli filius Africanus, in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas a patribus acceperunt, addunt aliquam ſuam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam: quod idem fecit Timotheus, Cononis filius; qui, cum belli laude non inferior fuiſſet, quam pater, ad eam laudem doctrinae, & ingenij gloriam adiecit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omiſſa imitatione maiorum, ſuū quoddam inſtitutum conſequantur. maximeq. in eo plerumque elaborant ij, qui magna ſibi proponunt, obſcuris orti parentibus. Haec igitur omnia, cum quaerimus, quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus. In primis autem conſtituendum eſt, quos nos, & quales eſſe uelimus, & in quo genere uitae. quae deliberatio eſt omnium difficillima. ineunte enim adoleſcentia, cum ineſt maxima imbecillitas conſilij, tunc id ſibi quiſque genus aetatis degendae conſtituit, quod maxime adamauit: itaque ante implicatur aliquo certo genere, curſuq. uiuendi, quam potuit, quod optimum eſſet, iudicare. Nam, quod Herculem Prodicus dicit, (ut eſt apud Xenophontem) cum primum pubeſceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quiſque uiam uiuendi ſit ingreſſurus, datum eſt, exiſſe in ſolitudinem, atque ibi ſedentem diu ſecum, multumq. dubitaſſe, cum duas cerneret uias, unam uoluptatis, alteram uirtutis, utram ingredi melius eſſet: hoc Herculi, Iouis ſatu edito, potuit fortaſſe contingere; nobis non item, qui imitamur, quos cuique uiſum eſt, atque ad eorum ſtudia, inſtitutaq. impellimur. Plerumque autem, parentum praeceptis imbuti, ad eorum conſuetudinem, moremq. deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur; quaeq. maiori parti pulcherrima uidentur, ea maxime exoptant. nonnulli tamen, ſiue felicitate quadam, ſiue bonitate naturae, ſiue parentum diſciplina, rectam uitae ſecuti ſunt uiam. Illud autem maxime rarum genus, eorum, qui, aut excellente ingenij magnitudine, aut praeclara eruditione, atque doctrina, aut utraque re ornati, ſpatium deliberandi habuerunt, quem potiſſimum uitae curſum ſequi uellent. in qua deliberatione ad ſuam cuiuſque naturam conſilium eſt omne reuocandum. nam, cum in omnibus, quae aguntur, ex eo modo, quo quiſque natus eſt, ut ſupra dictum eſt, quid deceat, exquirimus: tum in tota uita conſtituēda multo eſt eius rei cura maior adhibenda; ut conſtare in uitae perpetuitate poſſimus nobiſmet ipſis, nec in ullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam uim natura habet, fortuna proximam; utriuſque omnino ratio habenda eſt in deligendo genere uitae, ſed naturae magis. multo enim & firmior eſt, & conſtantior: ut fortuna nonnumquam ipſa mortalis cum immortali natura pugnare uideatur. qui igitur ad naturae ſuae non uitioſae genus conſilium uitae omne contulerit, is conſtantiam teneat: id enim maxime decet. niſi forte ſe erraſſe intellexerit in deligēdo genere uitae. quod ſi acciderit; (poteſt autem accidere) facienda morum, inſtitutorumq. mutatio eſt. eam igitur mutationem, ſi tempora adiuuabunt, facilius, commodiusq. faciemus; ſin minus, ſenſim erit, pedetentimq. facienda: ut amicitias, quae minus delectent, & minus probentur, magis decere, cenſent ſapientes, ſenſim diſſuere, quam repente praecidere. commutatio autem genere uitae, omni ratione curandum eſt, ut id bono conſilio feciſſe uideamur.

EXPLANATIO

Q. MVCIVS P. *filius* ʒ Quinctil. lib. XII. cap. 3. Agellius lib. IIX. cap. 14. PAVLLI *filius Africanus*, ʒ Paulli Aemilij, qui de Perſa, Macedonum rege, triumphauit. De quo Velleius lib. II. Eodem, inquit, tempore P. Scipio Aemilianus, uir auitis P. Africani, paterniſq. L. Paulli uirtutibus ſimillimus, omnibus belli, ac togae dotibus, ingenijque, ac ſtudiorum eminentiſsimus ſaeculi ſui, qui nihil in uita niſi laudandum aut fecit, aut dixit, aut ſenſit. ADDVNT *aliquam ſuam.* ʒ contra Homerus:

Οι πλέονες κακίους, παῦροι δέ γε πατρὸς ἀρείους.

Et

Et Horatius:

Aetas parentum peior auis tulit,
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem uitioſiorem.

TIMOTHEVS, *Cononis filius*; ʒ diſcipulus Iſocratis, qui praeceptori aeream imaginem dicauit. Cic. de Orat. III. & Plut. in Ciceronis uita. Tam in capiendis urbibus hic felix fuit, ut eſſet pictus dormiens, rete manu tenens, in quod ipſa fortuna urbes conijciebat. rex Athenienſium. Plut. in Apophthegm. & Sudas. OBSCVRIS *orti parentibus*. ʒ uide Valerium Max. lib. III. cap. 4. & Lucianum in Somnio. CONSTITVENDVM *eſt*, ʒ uitae genus conſiderate deligendum. IMBECILLITAS *conſilij*, ʒ quae ſenum prudentia eſt regenda: ut alibi dixit. APVD *Xenophontem* ʒ lib. II. Memorabilium. Vide & Fam. l. v. ep. 12. ad Lucceium, Quinct. lib. IX. cap. 2. Maximum Tyrium ſer. 4. EXISSE *in ſolitudinem*; ʒ apud Ter. Simo uenit meditatus alicunde ex ſolo loco: ratioñe ſperat inueniſſe ſe, qua differat filium. Quod ex Menandro ſumptum Donatus ait: Cuius haec ſunt: Εὑρετικὴν εἶναι φασὶ τὴν ἐρημίαν, οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες. HERCVLI, *Iouis ſatu edito*, ʒ ut in fabulis. Plautus Amphitr. Herculis fabuloſam geniturам celebrauit. Sapit hoc phraſim poeticã. Petrus Victorius, uir in litteris ſumma cũ laude uerſatus, Var. lect. l. XVII. c. 12. legit, Herculi, Ioue ſato, pot. &c. Cuius coniecturã confirmare uidentur ueteres libri. nam ſeptẽ habent, Herculi, Iouis ſato, pot. Vnus, Herculi, Ioui ſato, pot. Vnus, Herculi, Iouis nato, p. Quod eſt gloſſema ad τὸ Sato. Vnus, Herculi, Iouis ſato audito. Vnus, Herculi, Iouis ſatu edicto. Tres, & Tertij faciunt cum impreſſa lectione. IMITAMVR, *quos cuique uiſum eſt*, ʒ uoluntatis libertas conceditur nobis ad imitandum. PLERVMQVE *autem*, ʒ ſic ueteres omnes libri. Nonius in, Imbuere, Plerique, legiſſe uidetur. MOREMQ. ʒ Moresque, apud Nonium. *Morem*: ideſt, confirmatam conſuetudinem. Plutarchus parentum uitam filijs tamquam ſpeculum propoſitum uult, in libello de educ. puer. MAIORI *parti* ʒ quam uincere meliorem, ait Liuius. SIVE, *ſiue, ſiue* ʒ recta uitae uia unde contingat. Alludit ad tria hominum genera, ab Heſiodo nobis propoſita. QVO *modo quiſque natus eſt*, ʒ ſic naſci poeta uerius dicitur, quam fieri. NEC *in ullo officio claudicare*. ʒ pro, ne in ullo officio claudicemus. POTEST *autem accidere* ʒ homines enim ſumus: quorum Errare eſt proprium. Terent. Adelphis:

Cenſen' me hominem eſſe? erraui.

AMICITIAS *magis decere ſenſim diſſuere, quam repente praecidere*. ʒ in Laelio: Tales amicitiae ſunt remiſsione uſus eleuandae, &, ut Catonem dicere audiui, diſſuendae magis, quam diſcindendae. Diluere, eſt in decem meis, & Tertij.

CICERO

SED, quoniam paullo ante dictum eſt, imitandos eſſe maiores: primum illud exceptum ſit, ne uitia ſint imitanda: deinde, ſi natura non ferret, ut quaedam imitari poſſint; ut ſuperioris Africani filius, qui hunc Paullo natum adoptauit, propter infirmitatem ualetudinis non tam potuit patris ſimilis eſſe, quam ille fuerat ſui: ſi igitur non poterit ſiue cauſſas defenſitare, ſiue populum concionibus tenere, ſiue bella gerere; illa tamen praeſtare debebit, quae erunt in ipſius poteſtate, iuſtitiam, fidem, liberalitatem, modeſtiam, temperantiam; quo minus ab eo id, quod deſit, requiratur. optima autem hereditas a patribus traditur liberis, omniq. patrimonio praeſtantior, gloria uirtutis, rerumq. geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas, & uitium iudicandum eſt. Et, quoniam officia non eadem diſparibus aetatibus tribuuntur, aliaq. ſunt iuuenum, alia ſeniorum: aliquid etiam de hac diſtinctione dicendum eſt. Eſt igitur adoleſcentis, maiores natu uereri, ex hiſq. eligere optimos, & probatiſſimos, quorum conſilio, atque auctoritate nitatur. ineuntis enim aetatis inſcitia, ſenum conſtituenda, & regenda prudentia eſt. Maxime autem haec aetas a libidinibus arcenda eſt, exercendaq. in labore, patientiaq. & animi, & corporis, ut eorum & in bellicis, & ciuilibus officijs uigeat induſtria. atque etiam, cum relaxare animos, & dare ſe iucunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundiae: quod erit facilius, ſi eiuſmodi quoque rebus maiores natu intereſſe uelint. Senibus autem labores corporis ſunt minuendi, exercitationes animi etiam augendae uidentur: danda uero opera, ut amicos, & iuuentutem, & maxime remp. conſilio, & prudentia quamplurimum adiuuent. nihil autem magis cauendum eſt ſenectuti, quam ne languori, deſidiaeq. ſe dedat. luxuria uero cum omni aetati turpis, tum ſenectuti foediſſima eſt. ſin autem & libidinum intemperantia acceſſerit, duplex malum eſt, quod & ipſa ſenectus concipit dedecus, & facit adoleſcentium impudentiorem intemperantiã. Ac ne illud quidem alienum eſt, de magiſtratuum, de priuatorum, de ciuium, de peregrinorum officijs dicere. Eſt igitur proprium munus magiſtratus, intelligere, ſe gerere perſonam ciuitatis, debereq. eius dignitatem, & decus ſuſtinere, ſeruare leges, iura deſcribere, ea fidei ſuae cõmiſſa meminiſſe. Priuatum autem oportet aequo, & pari cum ciuibus iure uiuere, neque ſummiſſum, & abiectum, neque ſe efferentem; tum in rep. ea uelle, quae tranquilla, & honeſta ſint. talem enim & ſentire, & bonum ciuem dicere ſolemus. Peregrini autem, & incolae officium eſt, nihil, praeter ſuum negotium, agere, nihil de alio inquirere, minimeq. in aliena eſſe rep. curioſum. ita fere officia reperientur, cum quaeretur, quid deceat, & quid aptum ſit perſonis, temporibus, aetatibus. nihil eſt autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, conſilioq. capiendo ſeruare conſtantiam. Sed, quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & ſtatu cernitur, idq. poſitum eſt in tribus rebus, formoſitate, ordine, ornatu ad actionem apto; (difficilius ad eloquendum, ſed ſatis erit intelligi) in his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur ab ijs, cum quibus, & apud quos uiuamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis noſtri magnam natura ipſa uidetur habuiſſe rationem: quae for-

mam noſtram, reliquamq. figuram, in qua eſſet ſpecies honeſta, eam poſuit in promptu; quae autem partes corporis, ad naturae neceſſitatem datae, adſpectum eßent deformem habiturae, atque turpem, eas contexit, atque abdidit. hanc naturae tam diligentem fabricam imitata eſt hominum uerecundia. quae enim natura occultauit, eadem omnes, qui ſana mente ſunt, remouent ab oculis; ipſiq. neceſſitati, dant operam, ut quamocculti ſſime pareant: quarumq. partium corporis uſus ſunt neceſſarij, eas neque partes, neque earum uſus ſuis nominibus appellant: quodq. facere non turpe eſt, modo occulte, id dicere obſcenum eſt. itaque nec actio rerum illarum aperta petulantia uacat, nec oratio obſcenitate.

EXPLANATIO

NE *uitia ſint imitanda:*] D. Hieronymus apol. contra Rufinum ait, magiſtrorum non uitia, ſed uirtutes eſſe imitandas. HVNC] de quo ſaepe mentionem facimus: uel, propiorem aetati noſtrae. PAVLLO] hunc, ait Velleius, Scipionis filium, nihil de paterna maieſtate, praeter ſpeciem nominis, uigoremq. eloquentiae retinuiſſe. QVAM *ille fuerat ſui:*] ſui ſcilicet patris ſimilis, qui, imperator, poſt multas in Hiſpania uictorias, occubuit. CAVSSAS *defenſitare,*] miti uerbo uſus eſt: pro, Cauſſas agere. nam accuſant etiam ſaepe oratores. CONCIONIBVS *tenere,*] delectare, non tantum docere, & mouere. BELLA *gerere;*] nam Romana reſp. & oratoria facultate, & rei militaris ſcientia plurimum ualuit. QVAE *erunt in ipſius poteſtate,*] hinc Plautus:

Ingenio, non aetate, adipiſcitur ſapientia.

IVSTITIAM,] quae ſuum cuique tribuit. FIDEM,] dictorum, conuentorumq. conſtantiam, & ueritatem. LIBERALITATEM,] quae re, opera, conſilio alios iuuat. MODESTIAM,] quae modum ſeruat cum in alijs rebus, tum in opinione de ſeſe. TEMPERANTIAM.] quae prauis affectibus dominatur. OPTIMA *autem hereditas a patribus traditur liberis, omniq. patrimonio praeſtantior, Gloria uirtutis, rerumq. geſtarum:*] Fam. lib. II. ep. 16. & in oratione pro domo. Supra etiam dixit: Ad te (loquitur ad filium) hereditas huius gloriae, & factorum imitatio pertinet. Iſocrates quoque: Περὶ πλείονος ποιοῦ δόξαν καλὴν, ἢ πλοῦτον μέγαν, τοῖς παισὶ καταλιπεῖν. ADOLESCENTIS,] uide Val. lib. 2. cap. de inſt. ant. & Platonem de Leg. IX. MAIORES *natu uereri,*] ſic locutus infra: Maxime curandum eſt, ut eos, quibus cum ſermones conferimus, & uereri, & diligere uideamur. Iſocrates: Μάλιστα σοι πρέπειν ἡγοῦ κόσμον, αἰσχύνην, σωφροσύνην, δικαιοσύνην. PROBATISSIMOS,] eos, qui magnae ciuium parti probantur. quod non temere fit, niſi uirtute excellant. INEVNTIS *enim aetatis inſcitia,*] non differre Inſcitiam ab Inſcientia, Ciceronis, Caeſaris, Plauti teſtantur exempla. cur igitur alterum pro altero reponam, cum praeſertim omnes libri ueteres habeant, Inſcitia? CONSTITVENDA,] quaſi firmanda, & ſtabilienda. HAEC *aetas a libidinibus arcenda eſt,*] ratio adoleſcentiae laudabiliter traducendae. EXERCENDA *in labore,*] hinc Comicus:

Nulla adeo ex re fit, atque ex nimio otio.

PATIENTIA] Virgilius:

Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Et: O paſsi grauiora, dabit Deus his quoque finem:

Durate, & uoſmet rebus ſeruate ſecundis.

IN *bellicis, & ciuilibus officijs*] belli, domique: & in patria armis tuenda, & in pacata adminiſtratione. VIGEAT *induſtria.*] ut patriae, & omnibus prodeſſe & poſsint, & uelint. RELAXARE *animos,*] quos tamquam arcus intentos habuerunt. SI *eiuſmodi rebus maiores natu intereßе uelint.*] Ariſt. Pol. lib. VII. cap. 12. Ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. Et Quinctilianus lib. I. cap. 3. SENIBVS *autem &c.*] Agellius lib. 2. cap. 14. LIBIDINVM *intemperantia*] Cato maior ob ſenilem laſciuiam male audiuit: & L. Lucullus poſt bellum Mithridaticum parum honorifico Xerxis togati eulogio fuit ornatus, &, ex philtro amaſij, errore mentis affectus. DVPLEX *malum eſt,*] ſenex in luxuria dupliciter peccat, primum re, deinde exemplo. DE *priuatorum, de ciuium,*] Sunt, qui legant, De priuatorum ciuium. idq. in uno meo uetere reperitur. Cicero tamen mox haec diſtinguit. SERVARE *leges,*] quarum praeſidio ciuitates reguntur. IVRA *deſcribere,*] nam recte apud eos agitur, apud quos maiorum inſtituta retinentur. Hinc illud Ennij:

Moribus antiquis ſtat res Romana, uiriſque.

Et Xenophon: Πᾶσαι μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν θανατοφόροι. Id eſt: Omnes mutationes rerum publicarum ſanguinolentae. AEQVO, *& pari iure*] nam potentiores, & tenuiores coniuncti eſſe debent in rep. gerenda. In hanc ſententiam Sophocles: Πρὸς τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει, καίτοι σμικροὶ μεγάλων χωρὶς, σφαλερὸν πύργου ῥῦμα πέλονται: μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς ἄριστ' ἂν καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ σμικροτέρων. Ideſt: Inuidia diuites inſectatur: quamuis pauci ſine magnis moenia male defendant. tenuis enim a magnis, & magnus a paruis optime ſuſtentatur. NEQVE *ſummiſsum, & abiectum, neque ſe efferentem;*] ideſt, qui imperare pariter, oboedireque, cum opus ſit, poſsit. nam hoc eſt boni ciuis, ut ait Ariſtoteles. FORMOSITATE, *ordine, ornatu*] Ambroſius de Off. lib. I. cap. 19. *Formoſitate:* nam Gratior eſt pulchro ueniens e corpore uirtus. AD *actionem apto;*] ideſt, ad eam rem, quae agitur. DIFFICILIVS *ad eloquendum,*] ob Latini ſermonis inopiam. SATIS *erit intelligi*] ſeptem libri mei, Satis facile erit intelligi: ex quibus quattuor uerba inuertunt. CVM *quibus, & apud quos uiuamus.*] In undecim eſt, Quibuſcum, apud quoſq. uiuamus. Vnus, Cum quibus, apud quos uiuamus. Vnus, A quibus, apud quoſq. uiuamus.

ũamus. Tertij, Probemur ijs, quibuſcum, apud quoſq. uiuamus. Alius, Cum quibus, apud quoſq. uiuimus. PRINCIPIO &c. ʒ corporis humani formam honeſta ſpecie natura exornauit. FORMAM, *figuram*, ʒ uide Nonium Marcellum. ATQVE *turpem*, ʒ ita duo ex meis. Reliqui, & Tertij, Atque formam. Quidam reponit, Atque foedum. QVI *ſana mente ſunt*, ʒ nam impudentia omnium rerum peſsima eſt. Fam. lib. v. ep. 12. Qui ſemel uerecundiae fines tranſierit, eum bene, & nauiter oportet eſſe impudentem. Xenophon, Η ἀναισχυντία μεγίστη ἡγεμὼν ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ εἶναι δοκεῖ. Ideſt, Nihil aeque ad omnem turpitudinem uidetur impellere, atque impudentia. QVOD Q. *facere non turpe eſt*, ʒ quia naturale, & neceſſarium.

CICERO

NEC uero audiendi ſunt Cynici, aut ſi qui fuerunt Stoici paene Cynici, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quae turpia re non ſunt, uerbis flagitioſa dicamus; illa autem, quae turpia ſint, nominibus appellemus ſuis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe eſt, ſed dicitur non obſcene; liberis dare operam, re honeſtum eſt, nomine obſcenum. pluraq. in eam ſententiam ab eiſdem contra uerecundiam diſputantur. Nos autem naturam ſequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipſa oculorum, auriumq. comprobatione, fugiamus. Status, inceſſus, ſeſſio, accubatio, uultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo ſunt maxime fugienda, ne quid effeminatum, aut molle; aut, ne quid durum, aut ruſticum ſit. nec uero hiſtrionibus, oratoribusq. concedendum eſt, ut ijs haec apta ſint, mihi diſſoluta. ſcenicorum quidem mos tãtam habet a uetere diſciplina uerecundiam, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. uerentur enim, ne, ſi quo caſu euenerit, ut corporis partes quaedam aperiantur, adſpiciantur non decore. noſtro quidem more cum parentibus puberes filij, cum ſoceris quidem generi non lauantur. retinenda eſt igitur huius generis uerecundia, praeſertim natura ipſa magiſtra, & duce. Cum autem pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero uenuſtas ſit, in altero dignitas: uenuſtatem muliebrem ducere debemus, dignitatem uirilem. Ergo & a forma remoueatur omnis uiro non dignus ornatus, et huic ſimile uitium in geſtu, motuq. caueatur. nam & palaeſtrici motus ſaepe ſunt odioſiores; & hiſtrionum nonnulli geſtus ineptijs non uacant: & in utroque genere, quae ſunt recta, & ſimplicia, laudantur. Formae autem dignitas, coloris bonitate tuenda eſt; color, exercitationibus corporis. Adhibenda eſt praeterea munditia, non odioſa, neque exquiſita nimis, tantum quae fugiat agreſtem, & inhumanam negligentiam. Eadem ratio eſt habenda ueſtitus: in quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt. Cauendum eſt autem, ne aut tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut ſimiles pomparum ferculis eſſe uideamur; aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates: quae cum fiunt, anhelitus mouentur, uultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam. Sed multo etiam magis elaborandum eſt, ne animi motus a natura recedant: quod aſſequemur, ſi cauebimus, ne in perturbationes, atque exanimationes incidamus, & ſi attentos animos ad decori conſeruationem tenebimus. Motus autem animorum duplices ſunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. cogitatio in uero exquirendo maxime uerſatur; appetitus impellit ad agendum. Curandũ eſt igitur, ut cogitatione ad res quam optimas utamur, appetitum rationi oboedientem praebeamus. Et, quoniam magna uis orationis eſt, eademq. duplex, altera contentionis, altera ſermonis: contentio diſceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, ſenatus; ſermo in circulis, diſputationibus, congreſſionibus familiarium uerſetur, perſequatur etiam conuiuia. contentionis praecepta rhetorum ſunt, nulla ſermonis. quãquam haud ſcio, an poſſint haec quoque eſſe. ſed diſcentium ſtudijs inueniuntur magiſtri; huic autem qui ſtudeant, ſunt nulli: rhetorum turba referta omnia. quamquam, quae uerborum, ſententiarumq. praecepta ſunt, eadem ad ſermonem pertinebunt. ſed, cum orationis indicem uocem habeamus; in uoce autem duo ſequamur, ut clara ſit, ut ſuauis: utrumque omnino a natura petendum eſt; uerum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio preſſe loquentium, & leniter. Nihil fuit in Catulis, ut eos exquiſito iudicio putares uti litterarum, quamquam erant litterati: ſed & alij. hi autem optime uti lingua Latina putabantur. ſonus erat dulcis: litterae neque expreſſae, neque oppreſſae; ne aut obſcurum eſſet, aut nimis putidum. ſine contentione uox nec languens, nec canora. uberior oratio L. Craſſi, nec minus faceta: ſed bene loquendi de Catulis opinio non minor. ſale uero conditus, & facetijs Caeſar, Catuli patris frater, uicit omnes; ut in ipſo illo forenſi genere dicendi contentiones aliorum, ſermone uinceret. In omnibus igitur his elaborandum eſt, ſi in omnibus, quod deceat, exquirimus. Sit igitur hic ſermo, in quo Socratici maxime excellunt, lenis, minimeq. pertinax; inſit in eo lepos. nec uero, tamquam in poſſeſſionem ſuam uenerit, excludat alios; ſed, cum reliquis in rebus, tum in ſermone communi, uiciſſitudine nonnumquam utendum putet. ac uideat in primis, quibus de rebus loquatur; ſi ſerijs, ſeueritatem adhibeat; ſi iocoſis, leporem. in primis prouideat, ne ſermo uitiũ aliquod indicet ineſſe moribus. quod maxime tum ſolet euenire, cum ſtudioſe de abſentibus, detrahendi cauſſa, aut per ridiculum, aut ſeuere, maledice, contumelioſeq. dicitur.

EXPLANATIO

CYNICI, ʒ ignominiae cognomen, ἀπὸ τοῦ κυνὸς, quia, obuios quoſque admonendo, allatrare uerius, quam alloqui, ſoliti ſunt: uel quod in propatulo cum coniugibus, canum more, coire, ipſis mos fuit. Horum impudentiam accuſat D. Auguſtinus lib. XIV. cap. 20. de Ciu. Dei, & ad Valerium lib. I. cap. 21. contra Iulianum Pelagianum lib. IV. cap. 15. Lactantius lib. III. cap. 15. Lucianus. STOICI *paene Cynici*, ʒ uide epiſtolam, cuius initium eſt, Amo uerecundiam, Fam. lib. IX. NOMINE *obſcenum.* ʒ

ſcenum. ξ cum eius operae nomen dicitur. ep. 22. lib. IX. Fam. OCVLORVM, *auriumq.* ξ de Orat. II. & Plut. in Timaeo. NOSTRO *quidem more* ξ Valerius lib. IV. cap. I. PVBERES *filij*, ξ de Or. lib. II. & Plut. in Catone cenſorio, Capitolinus in Gordiano, Heſiodus. In Oratione pro Cluentio: Quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id aetatis filio fuiſſe, non praetermiſiſſet. VENVSTATEM *muliebrem ducere debemus, dignitatem uirilem*. ξ Sall. Iugurtha: Munditiae mulieribus, uiris labor conuenit. Cic. de nat. de. II. Venuſtatem magis a Venere, quam Venerem a Venuſtate nominatam credit; Venerem autem, quod ad eam omnia ueniant. VIRO *non dignus ornatus*, ξ hinc Diogenes Cynicus adoleſcenti compoſito, quippiam roganti, non prius ſe affirmauit reſponſurum, quam aperte exploraret, uir ne eſſet, an mulier. COLOR *exercitationibus corporis*. ξ Quinctilianus lib. XII. Et lacertos, exercitatione conſtringere, & augere uires, & colorem trahere, naturale eſt. Cauſſas reddit Ariſtoteles in Probl. ſect. ult. probl. 3. 4. & 5. POMPARVM *ferculis* ξ Horatius Sat. lib. I. Sat. 3.

-- Saepe uelut qui
Currebat fugiens hoſtem, perſaepe uelut qui
Iunonis ſacra ferret.

Vide Adagia, Iunonium ingredi. EXANIMATIONES ξ pauoris comites. Pauor autem ſapientiam omnem ex animo expectorat. ET *ſi attentos animos* ξ Euripides:

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν.

MAGNA *uis orationis*, ξ Euripides Τὴν πειθὼ τύραννον τῶν φρενῶν appellat. Vide Cic. in libris de Oratore, Senecam Ep. lib. V. ep. 38 & Iſocratem in Nicocle, & in Panegyrico. QVAMQVAM *haud ſcio, an poſſint haec quoque eſſe*. ξ Plutarchus in Sympoſiacis hoc confirmat: Ὁμιλητικὸς οὐδὲν ἧττον ἢ δικανικὸς ὁ ῥήτωρ καὶ συμβουλευτικός. αἱ γὰρ ἕξεις ἔχουσι καὶ εὐμενείας, καὶ συνηγορίας, καὶ ἀπολογίας. πλείστῳ δὲ τῷ ἐπαινεῖν χρώμεθα καὶ τῷ ψέγειν. Et: Ἀνθρώποις μᾶλλον, ὡς τὸ περὶ τὰς ὁμιλίας εὐάρμοστον ἔχουσι, πειθὼ καὶ χάρις οἶμαι προσήκει. DISCENTIVM *ſtudijs* ξ quia honos alit artes. RHETORVM *turba* ξ de horum officio Quinctilianus lib. 2. cap. I. & 5. De ijs ſcripſit Suetonius Tranquillus. Eos olim urbe pulſos, ſcribit Agellius lib. XV. cap. II. QVAE *uerborum, ſententiarumq &c.* ξ de Orat. III. Omnis ex re, atque uerbis conſtat oratio. neque uerba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris; neque res lumen, ſi uerba ſubmoueris. Quinctil. lib. X. cap. I. ORATIONIS *indicem uocem* ξ de uoce Cic. de Orat. III. ad Herennium III. Quinctilianus lib. II. VT *clara ſit*, ξ ut exaudiatur, & ſatis intelligatur oratio. λευκός: cui contraria Fuſca, apud Quinctilianum. VT *ſuauis*: ξ quae leuet audiendi faſtidium. IN *Catulis*, ξ & patre, & filio. de Orat. III. & in Bruto. EXQVISITO *iudicio uti* ξ eſſe eruditos prae ceteris. NIMIS *putidum*. ξ quod faſtidium pareret audienti. L. CRASSI, ξ de Oratore, & in Bruto. SOCRATICI ξ ex quibus Xenophon. INSIT *in eo lepos*. ξ lib II. de Orat. TAMQVAM *in poßeßionem ſuam uenerit*, ξ de Orat. II. In poſſeſsione iudicij, ac defenſionis meae. Et: In ſuo regno. Prouerbium ſapit. SI *ſerijs, ſeueritatem adhibeat; ſi iocoſis, leporem*. ξ Iſocrates quoque τὸ ἐπὶ τοῖς γελοίοις σπουδάζειν, καὶ περὶ τὰ σπουδαῖα τοῖς γελοίοις χαίρειν, improbat. NE *ſermo uitium aliquod indicet ineſſe moribus*. ξ Euripides queritur, quod

Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι,
ᾧ χρὴ τὸν ἐσθλὸν τοῦ κακοῦ διειδέναι.

Plutarchus Sympoſiacon lib. III. narrat, Simonidem poetam hoſpiti cuidam, in conuiuio accumbenti, & cum nemine colloquenti, dixiſſe: Si ſtultus es, ſapienter facis; ſi ſapiens, ſtulte. nam inſcitiam celare praeſtat. STVDIOSE ξ dedita opera. DE *abſentibus*, ξ nam inter praeſentes linguae mutuo metu continentur, ut ait Tacitus. Terentius: Qui, quae uoluerit, dixerit, ea, quae non uolet, audiet. Iſocrates quoque: Οἱ ἀπαίδευτοι οὓς ἂν τοῖς λόγοις λυπήσωσι, τούτοις πολλάκις αὐτοῖς τοῖς ἔργοις μεγάλας τὰς τιμωρίας ἔδωσαν. DETRAHENDI *cauſſa*, ξ ad imminuendam alterius exiſtimationem, aut gratiam. PER *ridiculum, aut ſeuere*, ξ ſiue ioco, ſiue ſerio.

CICERO

HABENTVR *autem plerumque ſermones aut de domeſticis negotijs, aut de rep. aut de artium ſtudijs, & doctrina. danda igitur opera eſt, ut, etiam ſi aberrare ad alia coeperit, ad haec reuocetur oratio; ſed utcumque aderunt res. neque enim ijſdem de rebus, nec omni tempore, nec ſimiliter delectamur. Animaduertendum eſt etiam, quatenus ſermo delectationē habeat, &, ut incipiendi ratio fuerit, ita ſit deſinendi modus. Sed, quo modo in omni uita rectiſſime praecipitur, ut perturbationes fugiamus, ideſt motus animi nimios, rationi non obtemperantes: ſic eiuſmodi motibus ſermo debet uacare: ne aut ira exſiſtat; aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignauia, aut quid tale appareat. maximeq. curandum eſt, ut eos, quibuſcum ſermonem conferimus, & uereri, & diligere uideamur. Obiurgationes etiam nonnumquam incidunt neceßariae: in quibus utendum eſt fortaßè & uocis contentione maiore, & uerborum grauitate acriore. Id agendum etiam, ut ea facere ne uideamur irati, ſed, ut ad urendum, & ſecandum, ſic nos ad hoc genus caſtigandi raro, inuitiq. ueniamus, nec umquam, niſi neceſſario, ſi nulla reperietur alia medicina: ſed tamen ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri, nihil conſiderate poteſt. Magna autem parte, clementi caſtigatione licet uti, grauitate tamen adiuncta, ut ſeueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Atque etiam illud ipſum, quod acerbitatis habet obiurgatio, ſignificandum eſt, ipſius cauſſa, qui obiurgetur, ſuſceptum eſſe. Rectum eſt autem, etiam in illis contentionibus, quae cum inimiciſſimis fiunt, etiam ſi nobis indigna audiamus, tamen grauitatem retinere, iracundiam*

repellere. quae enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea neque conſtanter fieri poſſunt, nec ab ijs, qui adſunt, approbari. Deforme etiam eſt, de ſe ipſo praedicare, falſa praeſertim, & cum irriſione audientium, imitari militem glorioſum. Et, quoniam omnia perſequimur, uolumus quidem certe; dicendum eſt etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat eſſe. cuius finis eſt uſus: ad quem accommodanda eſt aedificandi deſcriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatisq. diligentia. Cn. Octauio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe accepimus, quod praeclaram aedificaſſet in Palatio, & plenam dignitatis domũ: quae cum uulgo uiſeretur, ſuffragata domino, nouo homini, ad conſulatum putabatur. hanc Scaurus demolitus, acceſſionem adiunxit aedibus. itaque ille in ſuam domum conſulatum primus attulit; hic, ſummi, & clariſſimi uiri filius, in domum multiplicatã nõ repulſam ſolum retulit, ſed ignominiam, & calamitatem. ornãda eſt enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota quaerenda; nec domo dominus, ſed domino domus honeſtanda eſt. Et, ut in ceteris habenda ratio non ſui ſolum, ſed etiam aliorum, ſic in domo clari hominis, in quam & hoſpites multi recipiendi, & admittenda hominum cuiuſque generis multitudo, adhibenda eſt cura laxitatis: aliter ampla domus dedecori domino ſaepe fit, ſi eſt in ea ſolitudo, & maxime, ſi aliquando alio domino ſolita eſt frequentari. odioſum eſt enim, cum a praetereuntibus dicitur:

— o domus
Antiqua, quam domino dominaris diſpari.

quod quidem, his temporibus, in multis licet dicere. Cauendum eſt etiam, praeſertim ſi ipſe aedifices, ne extra modum ſumptu, & magnificentia prodeas. quo in genere multum mali etiam in exemplo eſt. ſtudioſe enim plerique, praeſertim in hac parte, facta principum imitantur: ut L. Luculli, ſummi uiri, uirtutem, quis? quã multi uillarum magnificentiam imitati ſunt? quarum quidem certe eſt adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus: eademq. mediocritas ad communem uſum, cultumq. uitae referenda eſt. Sed haec hactenus.

EXPLANATIO

DOMESTICIS *negotijs*, ʒ de quibus Xenophon in Oeconomico. DE *rep.* ʒ de qua Plato, & Cicero. DE *artium ſtudijs*, ʒ ut Ciceronis libri de Oratore, & Gorgias Platonis. ABERRARE ʒ minus caute. VTCVMQVE *aderunt res.* ʒ aut ego hebes plane ſum, aut hic locus mendo uacat. quod ſatis oſtendunt ea, quae ſequuntur. Habenda eſt, inquit, rerum ratio. non enim ij, qui audiunt, ijſdem rebus delectantur: aut, ſi delectantur, non omni tempore: aut, ſi omni tempore, non ſimiliter. huiuſmodi igitur ſi res aderunt: ut res ſe dabunt: opera danda non erit, ut ad eas, aberrare ſi coeperit, oratio reuocetur. Nam, quod alij, ueterum librorum teſtimonio, uerbum, Res, delent: ego, omnium meorum, & Tertij, teſtimonio, idem uerbum, comprobante ſententia, retineo. IISDEM *de rebus*, ʒ ſeptem Iiſdem rebus. NEC *omni tempore*, ʒ nam alias aliter affecti ſumus. Homerus. quem Cicero uertens:

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iuppiter auctiferas luſtrarit lampade terras.

NEC *ſimiliter* ʒ alij magis, alij minus. ANIMADVERTENDVM *&c.* ʒ modus in ſermone. DESINENDI *modus.* ʒ ne audias, Manum de tabula. SED, *quo modo* ʒ ſic emendaui, ex uet. undecim, & Tertij. antea. Quoniam. IRA *exſiſtat*; ʒ emineat, appareat, animaduertatur. CVPIDITAS *aliqua*, ʒ praua ſcilicet & iniuſta. PIGRITIA, ʒ fuga honeſti, & neceſſarij laboris. IGNAVIA, ʒ timidus, & degener animus, honeſta pericula reformidans. VERERI, ʒ ne ſuperbi, & impudentes. DILIGERE ʒ ne barbari, & inhumani exiſtimemur. OBIVRGATIONES ʒ Plautus Trinummo: Nae amicum caſtigare ob meritam noxiam, immane eſt facinus, uerum in aetate neceſſarium. Vide Plut. de diſcrimine adulatoris, & amici. Homerus quoque Il. Λ.

Ἀγαθὴ δὲ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου.

NECESSARIAE: ʒ ob hominum iniuriam, & petulantiam. VT *ea facere ne uideamur irati*, ʒ male alij negantem particulam tollunt, quae eſt in omnibus meis. Notant autem illud Iſocratis in Nicoclem: Ποίει μηδὲν μὲν μετ᾽ ὀργῆς· δόκει δὲ τοῖς ἄλλοις, ὅταν σοὶ καιρὸς ᾖ. Et Quinctilianum aiunt dicere, Oratorem iraſci non decere, ſimulare non dedecere. VT *ad urendum, & ſecandum*, ʒ Ouidius: Metam. I.

Cuncta prius tentanda: ſed immedicabile uulnus
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

RARO, ʒ ſi licebit. nam crebro peccantes crebro etiam puniendi. Euripides Hippolyto:

Ὄλοισθε· μισῶν δ᾽ οὔποτ᾽ ἐμπλησθήσομαι
Γυναῖκας· οὐδ᾽ εἴ φησί τις μ᾽ ἀεὶ λέγειν.
Ἀεὶ γὰρ οὖν πως εἰσὶ κἀκεῖναι κακαί.

INVITIQ. ʒ nobis enim ipſis, & alijs moleſti ſumus. SED *tamen* ʒ Tamen, dicit, quia repetit idem, quod dixerat, Ea facere ne uideamur irati. IRA *procul abſit*, ʒ Virg.

— Furor, iraq. mentem
Praecipitant.

Vide Cic. ad Q. fr. lib. I. ep. 3. MAGNA *autem parte*, ʒ ita ueteres omnes libri, & Tertij: duobus exceptis, in quibus, Magna ex parte, quod minus probo. potius legi poſſet, ſi mutationi locus detur, cum alijs, Magnam partem. de quo loquendi genere alibi diximus. SEVERITAS *adhibeatur*, ʒ contra Horatius:

— ridentem dicere uerum
Quid uetat? —

Et

Et Perſius:

Omne uafer uitium ridenti Flaccus amico
Narrat,& admiſſus circum praecordia ludit.

CONTVMELIA *repellatur*. ʒ conuicia indigna homine ingenuo. nam, qui quid geſsit, quod minus deceat, ſi reprehendatur, non aegre ferre debet. Sophocles:

Ουκ ἔς' ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἔπη καλά.

Et Euripides:

Επεὶ ἐτόλμας τά μὴ δίκαια, τλῆθι καὶ τὰ μὴ φίλα.

GRAVITATEM *retinere*, ʒ in quo maximo nobis adiumento ſunt litterarum ſtudia. Euripides:

Τὰς ἐμφύτους, ὀρθῶς τε παγεῖσας φρένας
Ουδεὶς ἐπαίρει καιρὸς ἐξαμαρτανειν.

Ideſt: Natura inſitam, & probe firmatam prudentiam, nullum tempus impellit ad delinquendum: improbitati autem nihil deeſt praeter occaſionem.

AB *ijs, qui adſunt, approbari*. ʒ Ab, non eſt in decem meis, & Tertij. in uno ſuperadditum. Probari, in ſex, & Tertij. FALSA *praeſertim*, ʒ quid autem magis uanum? Plutarchus in libro περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἐν ἐπιφθόνως, ait, ſuarum laudum comitem eſſe aliorum reprehenſionem, & inanis iactantiae finem ignominiam. MILITEM *glorioſum*. ʒ Thraſonem Terentianum, & Pyrgopolinicem Plautinum. OMNIA ʒ quae ad officiorum rationem pertinent. VOLVMVS *quidem certe*; ʒ arrogantiam uitat. in quam incidit, qui profitetur, ut ait Iſocrates, τὸ μηδὲν παραλιπεῖν τῶν ἐνόντων ἐν τοῖς πράγμασιν, nihil omittere eorum, quae rebus inſunt. CN. OCTAVIO, ʒ conſuli cum Torquato, anno ab V. C. DXXCIIX. IN *Palatio*, ʒ quo loco nunc ſunt horti Farneſiani, Palatini quoquè dicti. Dictum autem a Palanto, urbe Arcadiae, unde Euander uenit. NOVO *homini*, ʒ nouum dicit, cuius familia fuerat a Numa ciuitate donata: ſed ideo noua, quod ante id tempus nullum magiſtratum populi ſuffragio datum geſſerat. SCAVRVS ʒ cuius domus in Palatio quoque fuit. De eius magnificentia uide Plinium lib. XXXVI. cap. 15. ACCESSIONEM *adiunxit aedibus*. ʒ aedes ſuas, domum Cn. Octauij demoliendo, maiores effecit. PRIMVS *attulit*: ʒ ita emendauimus, ex omnibus antiquis libris. antea, Intulit. REPVLSAM ʒ in petitione conſulatus. atque etiam de ambitu damnatus eſt, uide epiſt. ad Q. fratrem. IGNOMINIAM, ʒ nam, L. Sullae in Sicilia quaeſtor, repetundarum damnatus. CALAMITATEM. ʒ quia ſuapte ſponte exſulauit. DIGNITAS *domo*, ʒ Dignitas, ideſt, ornamentum. Ex *domo dignitas tota* ʒ ideſt, nominis exiſtimatio. HABENDA *ratio non ſui ſolum, ſed etiam aliorum*, ʒ Euripides:

Ως ὁ δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνήρ.

Ideſt: Vir bonus alijs eſt natus.

—o domus
Antiqua, quam domino dominaris diſpari. ʒ ex uetere poeta. Eſt autem, O domus, ſenarij finis. integer uero ſenarius, id, quod ſequitur. Quod autem uerborum ordinem mutauimus, fecimus id auctoritate adducti ueteris libri Cardinalis optimi, liberaliumq. omnium diſciplinarum intelligentia ornatiſsimi, litteratorumq. Maecenatis, GVLIELMI. SIRLETTI; & alterius Iulij Galli, Romani. ipſa praeſertim comprobante ratione metri. In decem meis ante, Quam, legitur, Heu: in duobus eſt, Et heu, quam &c. in Tertij, Et quam &c. Dominare, in quinque, & Tertij. In tribus, & Tertij, Quam diſp. dominare domino. Cic. Phil. II. O tecta ipſa miſera, quam diſpari domino. quamquam, quo modo iſte dominus? ſed tamen quam a diſpari tenebantur. IN *multis licet dicere*. ʒ in multis Caeſarianis, Pompeianas aedes, nullo alio, quam uictoriae, iure, habitantibus. occupauit autem ipſius Pompeij Magni domum M. Antonius, qui poſtea III uir fuit. Phil. II. Eas uoces, In multis, alij ſine cauſſa delent. ſunt quidem in omnibus meis libris, & Tertij. in tribus, In multos. MVLTVM *mali etiam in exemplo eſt*. ʒ hinc diſtichon illud Graecum:

Σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλ' ἀνεγείρειν,
Ατραπος εἰς πενίην ἐςὶν ἑτοιμοτάτη.

Ideſt: Multas aedificare domos, & paſcere multos,
Eſt ad pauperiem ſemita certa quidem.

Aedificiorum frugalitatem in Milciade, & Ariſtide laudat Demoſt. Olynth. III. L. LVCVLLI, *ſummi uiri, uirtutem* ʒ uide Plutarchum, in eius uita, Cic. in Acad. & pro lege Manilia, Velleium Paterculum lib. II. epit. Liu. XCIV. & XCV. Florum lib. III. cap. 5. Appianum in Mithridatico, Oroſium lib. VI. QVAM *multi* ʒ Tertij liber, Ad quam multi. Quod ſi recipiatur, mutandum erit in At. VILLARVM *magnificentiam* ʒ de Luculli hortis ſumptuoſiſsimis Plutarchus. Eius in aedificando profuſionem uide apud Varr. de re ruſt. III. IMITATI *ſunt*? ʒ Sunt, abeſt a duobus ueteribus libris, & Tertij.

CICERO

IN omni autem actione ſuſcipienda, tria ſunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat; quo nihil eſt ad officia conſeruanda accommodatius: deinde, ut animaduertatur, quanta illa res ſit, quam efficere uelimus; neu minor, ne ue maior cura, & opera ſuſcipiatur, quam cauſſa poſtulet: tertium eſt, ut caueamus, ut

ea, quae pertinent ad liberalem ſpeciem, & dignitatem, moderata ſint. modus autem eſt optimus, decus ipſum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. horum autem trium praeſtantiſsimum eſt, appetitum obtemperare rationi. Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum eſt. hac autem ſcientia continetur ea, quam Graeci εὐταξίαν nominant, non hanc, quã interpretamur modeſtiam; quo in uerbo modus ineſt. ſed illa eſt εὐταξία, in qua intelligitur ordinis conſeruatio. itaque, ut eandem nos modeſtiam appellemus, ſic definitur a Stoicis, ut modeſtia ſit ſcientia earum rerum, quae agentur, aut dicentur, loco ſuo collocandarum. itaque uidetur eadem uis ordinis, & collocationis fore. nam & ordinem ſic definiunt, compoſitionem rerum aptis, & accommodatis locis: locum autem actionis, opportunitatem temporis eßе dicunt. tempus autem actionis opportunum, graece εὐκαιρία, Latine appellatur occaſio. ſic fit, ut modeſtia haec, quam interpretamur ita, ut dixi, ſcientia ſit oportunitatis idoneorum ad agendum temporum. ſed poteſt eadem eßе prudentiae definitio: de qua principio diximus: hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & harũ ſimilibus uirtutibus quaerimus. itaque, quae erant prudentiae propria, ſuo loco dicta ſunt; quae autem harum uirtutum, de quibus iamdudum loquimur, quae pertinent ad uerecundiam, & ad eorum approbationem, quibuſcum uiuimus, nunc dicenda ſunt.

EXPLANATIO

PRAESTANTISSIMVM } nam eſt ueluti cauſſa efficiens eorum, quae ſequuntur. VT *eandem nos modeſtiam appellemus,* } Scientiae definitio. POTEST *eadem eſſe prudentiae definitio.* } non prorſus. prudentiae enim definitio latius, quam ad locum, tempus ue ſe extendit, ut quae in uniuerſum de rebus bonis, & malis iudicat.

CICERO

TALIS eſt igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione conſtãti, ſic in uita omnia ſint apta, & inter ſe conuenientia. turpe eſt enim, ualdeq. uitioſum, in re ſeuera conuiuio dignum, aut delicatum aliquem inferre ſermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in praetura Sophoclem; hiq. de communi officio conueniſſent; & caſu formoſus puer praeteriret; dixiſſetq. Sophocles, o puerum pulchrum, Pericle, praetorem, Sophocle, decet, non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinentes habere. atque hoc idem Sophocles, ſi in athletarum approbatione dixißet, iuſta reprehenſione caruißet. tanta uis eſt & loci, & temporis. ut, ſi quis, cum cauſſam ſit acturus, in itinere, aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur, aut ſi quid aliud attentius cogitet; non reprehendatur: at, hoc idem ſi in conuiuio faciat, inhumanus uideatur inſcitia temporis. Sed ea, quae multum ab humanitate diſcrepant, ut ſi quis in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna peruerſitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & praecepta deſiderant: quae autem parua uidentur eſſe delicta, neque a multis intelligi poſſunt, ab his eſt diligentius declinandum. ut in fidibus, aut in tibijs, quamuis paullum diſcrepent, tamen id a ſciente animaduerti ſolet: ſic uidendum eſt in uita, ne forte quid diſcrepet; uel multo etiam magis, quo maior, & melior actionum, quam ſonorum, concentus eſt. itaque, ut in fidibus muſicorum aures uel minima ſentiunt: ſic nos, ſi acres, ac diligentes iudices eſſe uolumus, animaduerſoresq. uitiorum, magna intelligimus ſaepe ex paruis. ex oculorum obtutu, ſuperciliorum aut remiſſione, aut contractione, ex maeſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione uocis, ex ſummiſſione, ex ceteris ſimilibus facile iudicabimus, quid apte eorum fiat, quid ab officio, naturaq. diſcrepet. quo in genere non eſt incommodum, quale quodque eorum ſit, ex alijs iudicare; ut, ſi quid dedeceat in illis, uitemus & ipſi. fit enim neſcio quo modo, ut magis in alijs cernamus, quam in nobiſmet ipſis, ſi quid delinquitur. itaque facillime corriguntur illi in diſcendo, quorum uitia imitantur emendandi caußa magiſtri. Nec uero alienum eſt, ad eligenda, quae dubitationẽ afferunt, adhibere doctos homines, uel etiam uſu peritos, &, quid his de uno quoque genere officij placeat, exquirere. maior enim pars eo fere deferri ſolet, quo a natura ipſa deducitur. in quibus uidendum eſt, non modo, quid quiſque loquatur, ſed etiam, quid quiſque ſentiat, atque etiam, qua de cauſſa quiſque ſentiat. ut enim pictores, & ij, qui ſigna fabricantur & uero etiã poetae ſuum quiſque opus a uulgo conſiderari uult; ut, ſi quid reprehenſum ſit a pluribus, id corrigatur; hiq. & ſecum, & cum alijs, quid in eo peccatum ſit, exquirunt: ſic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda ſunt. Quae uero more aguntur, & inſtitutis ciuilibus, de his nihil eſt praecipiendum. illa enim ipſa praecepta ſunt; nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, ſi quid Socrates, aut Ariſtippus contra morem, conſuetudinemq. ciuilem fecerint, locuti ue ſint, idem ſibi arbitrentur licere. magnis illi, & diuinis bonis hanc licentiam aſſequebantur. Cynicorum uero ratio tota eſt eijcienda: eſt enim inimica uerecundiae, ſine qua nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Eos autem, quorum uita perſpecta in rebus honeſtis, atque magnis eſt, bene de rep. ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos, obſeruare, & colere debemus; tribuere etiam multum ſenectuti; cedere ijs, qui magiſtratum habebunt; habere delectum ciuis, & peregrini; in ipſo quoque peregrino, priuatim ne, an publice uenerit: ad ſummam (ne agam de ſingulis) communem totius generis hominum conciliationem, & conſociationẽ colere, tueri, ſeruare debemus.

EXPLANATIO

APTA, ʒ connexa, cohaerentia, colligata. Virgilius:
-- ubi maximas Atlas
Axem humeris torquet, ſtellis ardentibus aptum.

TVRPE *eſt enim*, ʒ contra, ait Cicero, 2. de Orat. peccare, ſi quis tragoedias in nugis agat. PERICLES, ʒ Anaxagorae phyſici auditor. Hoc autem dictum non Pericli, ſed Iſocrati, Plutarchus tribuit in ipſius Iſocratis uita. Vide & Plut. in Pericle, & Valer. lib. IV. cap. de Continentia. *O puerum pulchrum,* ʒ Agellius lib. XV. cap. 12. ſcribit, Gracchum, ex Sardinia reuerſum, cum pudicitiam ſuam cenſoribus commendaret, pueros eximia facie ante ſe ſtetiſſe negaſſe. SI *in athletarum approbatione dixiſſet*, ʒ nudis enim corporibus athletae certabant, ut, ſi uiderentur robuſti, a praetoribus probarentur. Antiqui libri ſex, & Tertij, Probatione. IVSTA *reprehenſione caruiſſet*. ʒ nam oratio actioni fuiſſet conſentanea. TANTA *uis eſt & loci, & temporis*. ʒ ut nec omnia, nec paſsim, nec ab omnibus. IN *conuiuio* ʒ unde lex illa, Ἤ πῖθι, ἢ ἄπιθι, Aut bibe, aut abi. SI *quis in foro cantet*, ʒ quo modo Lycurgus furorem ſimulauit. VT *in fidibus* ʒ aptiſsima comparatio. nam uita hominum ἁρμονία eſt. OCVLORVM *obtutu*, ʒ nam oculi ſunt in amore duces. & uultus tacitus eſt animi ſermo. uide Cic. in Piſonem, & Agellium lib. XIII. cap. 24. SVPERCILIORVM *aut &c. aut &c.* ʒ uide Plin. lib. XI. cap. 36. QVID *apte eorum fiat*, ʒ Martialis:

Cirne ruber: niger ore: breuis pede: lumine laeſus:
Rem facis egregiam, Zoile, ſi bonus es.

EX *alijs iudicare*; ʒ Terent. Heaut. act. 1. ſc. 2.

Scitum eſt, periclum ex alijs facere, tibi quod ex uſu ſiet.

Plautus: Feliciter is ſapit, qui periculo alieno ſapit.
Horatius: Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.
Tibullus lib. III. -- felix, quicumque, dolore
Alterius, diſces poſſe carere tuo.

MAGIS *in alijs cernamus, quam in nobiſmetipſis, ſi quid delinquitur*. ʒ Horatius:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum uitijs tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?

VT *enim pictores*, ʒ maxime Apelles. uide Plinium lib. XXXV. cap. 10. Hinc illud, Ne ſutor ultra crepidam. SIGNA *fabricantur*, ʒ ita eſt in ueteribus ſeptem, & Tertij. ET *uero etiam poetae* ʒ omnes ueteres, Et ueri etiam poetae. Tertij excepto. *A pluribus*, ʒ Euripides:

Ὥσπερ μιᾶς χειρὸς ἀσθενὴς μάχη, οὕτως εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ᾽ ὁρᾷ.

Ideſt: Vt unius manus infirma pugna eſt, ſic unus uir non omnia uidet.

SIC *aliorum iudicio* ʒ modo ijs probari uelimus; &, quid alij de nobis exiſtiment, non contemnamus. SOCRATES, *aut Ariſtippus* ʒ hoc eſt, incorruptiſsimus quiſque. MAGNIS, *& diuinis bonis* ʒ uirtutibus excellentibus, eruditione eximia. CYNICORVM ʒ quorum princeps Diogenes. TRIBVERE *etiam multum ſenectuti*; ʒ propter uſum rerum, aetate partum; & quod iunioribus parentum loco ſint. CEDERE *ijs, qui magiſtratum habebunt*; ʒ & propter poteſtatem, & propter publicam auctoritatem, qua eſt inferior priuata cuiuſque dignitas. HABERE *delectum ciuis, & peregrini*; ʒ nam erga ciues officioſi eſſe debemus, peregrini autem ſunt honore afficiendi. PRIVATIM *ne, an publice uenerit*: ʒ nam, ſi legatus, maior ei tribuendus eſt honor. legati enim iure gentium ſacroſancti. de quibus ſupra a nobis eſt dictum.

CICERO

IAM, de artificijs, & quaeſtibus, qui liberales habendi, qui ſordidi ſint, haec fere accepimus. Primum improbantur ij quaeſtus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, & feneratorum. illiberales autem, & ſordidi quaeſtus mercenariorū omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. eſt enim in illis ipſa merces auctoramentum ſeruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod ſtatim uendant. nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. Nec uero quidquam eſt turpius uanitate: opificesq. omnes in ſordida arte uerſantur. nec uero quidquam ingenuum poteſt habere officina: minimeq. artes probandae, quae miniſtrae ſunt uoluptatum; cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores, ut ait Terentius: adde his, ſi placet, unguentarios, ſaltatores, totumq. ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior ineſt, aut non mediocris utilitas quaeritur, ut medicina, architectura, ut doctrina rerum honeſtarum; hae ſunt ijs, quorum ordini cōueniunt, honeſtae. Mercatura autem, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt; ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multisq. ſine uanitate impartiens, non eſt admodum uituperanda: atque etiam, ſi ſatiata quaeſtu, uel contenta potius, ut ſaepe ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſionesq. contulerit, uidetur iure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. de qua quoniam in Catone Maiore ſatis multa dicimus, illinc aſſumes, quae ad hunc locum pertinebunt. Sed ab ijs partibus, quae ſunt honeſtatis, quemadmodum officia ducerentur,

rentur, ſatis expoſitum uidetur. Eorum autem ipſorum, quae honeſta ſunt, poteſt incidere ſaepe contentio, & comparatio, de duobus honeſtis utrum honeſtius: qui locus a Panaetio eſt praetermiſſus. nam, cum omnis honeſtas manet a partibus quattuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hae in deligendo officio ſaepe inter ſe comparentur, neceſſe eſt. placet igitur, aptiora eſſe naturae ea officia, quae ex communitate, quam ea, quae ex cognitione, ducantur. idq. hoc argumento confirmari poteſt, quod, ſi contigerit ea uita ſapienti, ut omnium rerũ affluẽtibus copijs ditetur; quãuis omnia, quae cognitione digna ſunt, ſummo otio ſecum ipſe conſideret, & contempletur, tamen, ſi ſolitudo tanta ſit, ut hominem uidere non poſſit, excedat e uita. Princepsq. omnium uirtutum eſt illa ſapientia, quam σοφίαν *Graeci uocant. prudentiam enim, quam Graeci* φρόνησιν *dicunt, aliam quandam intelligimus, quae eſt rerum expetendarum, fugiendarumq. ſcientia: illa autem ſapientia, quam principem dixi, rerum eſt diuinarum, atque humanarum ſcientia: in qua continetur deorum, & hominum communitas, & ſocietas ipſorum inter ipſos. ea ſi maxima eſt, ut certe; neceſſe eſt, quod a communitate ducatur officium, id eſſe maximum. etenim cognitio, contemplatioq. naturae manca quodam modo, atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. ea uero actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. pertinet igitur ad ſocietatem generis humani. ergo haec cognitioni anteponenda eſt. atque id optimus quiſque re ipſa oſtendit, & iudicat. quis eſt enim tam cupidus in perſpicienda, cognoſcendaq. rerum natura, ut, ſi ei, tractanti, contemplantiq. res cognitione digniſſimas, ſubito ſit allatum periculum, diſcrimenq. patriae, cui ſubuenire, opitulariq. poſſit, non illa omnia relinquat, atque abijciat, etiam ſi dinumerare ſe ſtellas, aut metiri mundi magnitudinem poſſe arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, ſtudijs, officijsq. ſcientiae praeponenda eſſe officia iuſtitiae, quae pertinet ad hominum utilitatem: qua nihil homini debet eſſe antiquius.*

EXPLANATIO

LIBERALES ʒ libero homine non indigni. SORDIDI ʒ ſeruiles. IN *odia hominum incurrunt*, ʒ Ariſtoteles τὴν ὀβολοςατικὴν dignam odio dixit, lib. I. Pol. cap. 7. Εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοςατική. &c. PORTITORVM, ʒ Charontem Portitorem Tibullus appellat:

Tendimus huc omnes: omnes exſpectat auarus
Portitor, & Stygiae nauita puppis aquae.

ET *feneratorum*. ʒ ſic quinque ueteres libri. Tres, Aut. Quinque, & Tertij, Vt. Vnus non habet. SORDIDI *quaeſtus mercenariorum* ʒ Ar. lib. Pol. I. cap. 7. Τρίτον δὲ μισθαρνία &c. TVRPIVS *uanitate*: ʒ mendacio. Homerus: Κακὸν δ' ἀνεμώλια βάζειν. *Turpius uanitate: opificesq. omnes*: antiquus liber, Turpius uanitate opificum, qui omnes. NEC *uero* ʒ Nec enim, octo libri, & Tertij. QVIDQVAM *ingenuum* ʒ unus, Ingenui. OFFICINA: ʒ unus, Opificina: quo uerbo uſus eſt & Plautus Mil. glorioſo: Si in ea opificina neſciam aut mala eſſe, aut fraudulenta. CETARII, *lanij, coqui, fartores, piſcatores*, ʒ In Terentio ita legitur:

Concurrunt laeti mi obuiam cupedinarij omnes,
Cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores.

Cetarij: Cetarij ſunt, ait Donatus, qui cete, ideſt magnos piſces uenditant, & bolonas exercent. Nonius uero ſic: Cetarij, genus eſt piſcatorum, quod maiores piſces capit: dictum ab eo, quod Cete in mari maiora ſunt piſciũ genera. quod Virgilius, Immania cete. Varro Γνῶθι σεαυτὸν: Non animaduertis cetarios, cum uidere uolunt in mari thunnos, adſcendere in malum alte, ut penitus per aquam perſpiciant piſces. *Lanij*: Donato, qui laniant pecora: unde & Laniſtae dicti, qui laniandis praeſunt gladiatoribus. Sic & Macellum a mactandis pecoribus dictum. Ex quo Seneca lib. x. epiſt. Lignum, quod ad emundanda obſcena, adhaerente ſpongia, poſitum eſt, totum in gulam farſit, &, praecluſis faucibus, ſpiritum emiſit. Feſtus: Fartores, nomenclatores, qui clam uelut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem candidati. *Fartores*: Donato, qui inſitia, & farcimina faciunt. *Piſcatores*: eidem, qui recentem piſcem praebent. *Cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores*: Plautum uidetur imitatus Terentius. eius haec ſunt, Trinummo:

Le. quid factum eſt eo?
St. Comeſum, expotum, exſutum, elotum in balneis,
Piſcator, piſtor abſtulit: lanij, coqui,
Holitores, myropolae, aucupes. confit cito,
Quaſi tu obijcias formicis papauerem.

VT *ait Terentius*: ʒ Eunucho, act. 2. ſc. 2. VNGVENTARIOS, ʒ hos urbe expulſos a Lacedaemonijs, ſcribit Seneca nat. quaeſt. lib. IV. Nominantur & Vnguentarij in ueteribus lapidibus.

Romae, apud Atilium Delphinium

FAVSTVS . PO . . . . .
INSTITOR . VNGVEN

Venuſij, Apuliae opidi, in Templo Annunciatae.

. . . .
CL . PHI
LARGYRO . VN
GENTAR IO
ISQ. FAMILIAM
SVAM . MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT

SALTATORES, ʒ ſcenicos. TOTVMQ. *ludum talarium*. ʒ de talorum iactu quaedam dixit Pater Fam.lib. I.ep.7.Sed plura Thomas Leonicus in dialogo, quem hac de re ſcripſit. DOCTRINA *rerum honeſtarum*; ʒ ideſt, munus docendi honeſtas artes.Ita in lib. de Sen. SATIATA *quaeſtu*, ʒ nam cupiditatis ſitis inexplebilis. VEL *contenta potius*, ʒ correctio opportuna.Hinc Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

NIHIL *eſt agricultura &c.* ʒ Hinc Horatius:

Beatus ille, qui, procul negotijs,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fenore.

Et Virgilius:

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas.

NIHIL *homine libero dignius*. ʒ Tertij liber, Nihil homine, nihil libero dignius. VNA ʒ prudentia. ALTERA ʒ iuſtitia. TERTIA ʒ fortitudo. QVARTA ʒ temperantia. PRINCEPSQ. *omnium uirtutum eſt illa ſapientia, quam σοφίαν Graeci uocant*. ʒ Plato: Η σοφία πάσης ἀρετῆς τὸ μέγισον μέρος: Sapientia omnis uirtutis maxima pars. PRVDENTIAM ʒ In Rhetoricis: Prudentia eſt rerum bonarum, & malarum, & utrarumque ſcientia. Et apud Platonem inducitur ἡγεμὼν τοῦ ὀρθῶς πράττειν. RERVM *eſt diuinarum, atque humanarum ſcientia*: ʒ Tuſc. IV. ETENIM *cognitio*, ʒ Plato Prudentiam iuſtitiae expertem Calliditatem eſſe dicit. Vide & Senecam lib. II. de beata uita. SI *nulla actio rerum conſequatur*. ʒ uirtus enim in actione conſiſtit. DINVMERARE *ſtellas*, ʒ ut Eudoxus Cnidius. METIRI *mundi magnitudinem* ʒ ut Archimedes: qui, in communi periculo, ſuis pulueribus fuit intentus.

CICERO

ATQVE illi, quorum ſtudia, uitaq. omnis in rerũ cognitione uerſata eſt, tamen ab augendis hominum utilitatibus, & commodis non receſſerunt. nam & erudierunt multos, quo meliores ciues, utilioresq. rebus & ſuis & publicis eſſent; ut Thebanũ Epaminũdã Lyſis Pythagoreus, Syracuſium Dionem Plato, multiq. multos: nosq. ipſi, quidquid ad remp. attulimus, (ſi modo aliquid attulimus) a doctoribus, atque doctrina inſtructi ad eam, & ornati acceſſimus. neque ſolũ uiui, atque praeſentes ſtudioſos diſcendi erudiunt, atque docent, ſed hoc idem etiam poſt mortem monumentis litterarum aſſequuntur. nec enim locus ullus praetermiſſus eſt ab ijs, qui ad leges, qui ad mores, qui ad diſciplinam reip. pertineret, ut otium ſuum ad noſtrum negotium contuliſſe uideantur. ita illi ipſi, doctrinae ſtudijs, & ſapientiae dediti, ad hominum utilitatem ſuam ſapientiam, prudentiam, intelligentiamq. potiſſimum conferunt. Ob eam etiam cauſſam, eloqui copioſe, modo prudenter, melius eſt, quam uel acutiſſime ſine eloquẽtia cogitare: quod cogitatio in ſe ipſa uertitur; eloquentia uero complectitur eos, quibuſcum communitate iuncti ſumus. atque, ut apũ examina nõ, fingendorum fauorum cauſſa, congregãtur; ſed, cum congregabilia natura ſint, fingunt fauos: ſic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, adhibẽt agendi, cogitandiq. ſollertiam. itaque, niſi ea uirtus, quae conſtat ex hominibus tuendis, ideſt ex ſocietate generis humani, attingat rerum cognitionem; ſoliuaga cognitio, & ieiuna uideatur; itemq. magnitudo animi, remota communitate, coniunctioneq. humana, feritas ſit quaedam, & immanitas. ita fit, ut uincat cognitionis ſtudium cõſociatio hominum atque communitas. Nec uerum eſt, quod dicitur a quibuſdam, propter neceſſitatem uitae, quod ea, quae natura deſideraret, conſequi ſine alijs, atque efficere non poſſemus, iccirco iſtam eſſe cum hominibus communitatem, & ſocietatem: quod, ſi omnia nobis, quae ad uictum, cultumq. pertinent, quaſi uirgula diuina, ut aiunt, ſuppeditarentur, tum optimo quiſque ingenio, negotijs omnibus omiſſis, totum ſe in cognitione, & ſcientia collocaret. non eſt ita. nam & ſolitudinem fugeret; & ſocium ſtudij quaereret; tum docere, tum diſcere uellet, tum audire, tum dicere. Ergo, omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad ſocietatem tuendam ualet, anteponendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur.

EXPLANATIO

THEBANVM *Epaminundam* ʒ Plutarchus in Pelopida. LYSIS *Pythagoreus*, ʒ Lyſim Pythagorae ipſius diſcipulum fuiſſe, oſtendunt Cicero lib. III. de Orat. Aemilius Probus, aut quiſquis eſt

in Epaminunda, Pauſanias, Plut. de muſica, Dio Chryſoſtomus in oratione inſcripta, Recuſatio magiſtratus, Laertius D. Hieronymus apologia 2. in Rufinum. S Y R A C V S I V M *Dionem* ʒ Plut. in Dione, Laertius in Platone. M V L T I Q. *multos*: ʒ ut Periclem Anaxagoras, Alcibiadem Socrates, Timotheum, & alios principes uiros Iſocrates, Africanum Panaetius, Auguſtum Athenodorus. A B *ijs*, ʒ a Platone. hunc enim, non Lyſim, ſignificat. E L O Q V I *copioſe*, ʒ eloquentia copioſa uel egregijs cogitationibus praeſtat. M O D O *prudenter*, ʒ uide praefationem Tuſc. I. C O G I T A T I O *in ſe ipſa uertitur*; ʒ de Finibus III. Sola ſapientia in ſe tota conuerſa eſt. A P V M *examina* ʒ Apium, eſt in uno meo, & Tertij libro. Sic, Ciuitatiū, in uetere inſcriptione, Firmi, in Piceno, quam in Orthographia mea poſui ad, Accius, & apud Annaeum Cornutum ad Italicum de Virgilio lib. x. ut eſt apud Cariſium: Iamq. exemplo tuo etiam principes ciuitatium, & poetae incipient ſimilia fingere. Et, Hereditatium, in antiqua inſcriptione, Romae, in aedibus Atilij Delphinij, in Orthographia, ad, Britannia. Ceruicium, Radicium, apud Cariſium. De apibus Ariſt. de hiſt. anim. lib. I. cap. I. & lib. 9. cap. 40. Plin. lib. II. cap. 5. & 6. Virg. lib. IV. Georg. Varro de re ruſt. lib. III. cap. 16. Columella lib. x. Palladius lib. I. cap. 37. lib. v. cap. 8. Didymus apud Conſtantinum Caeſarem lib. xv. cap. 3. A G E N D I, *cogitandiq. ſollertiam*. ʒ dubium non eſt, quin haec tota corrigendi ratio, quaeq. in ea collocatur induſtria, ad ſententiam referatur. propterea inſpiciuntur, examinanturq. ueteres libri. qui ſi quando accidit, ut omnes cum ſententia pugnent, utri me parti adiungam, non equidem ambigam. illa enim dominatur, hi quodammodo ſeruiunt. Comparat Cicero cum apibus homines. ipſa comparatio, niſi fallor, legendum oſtendit, Agendi, cogitandique, non, Agendi, congregandique. Apes, inquit, non ideo congregantur, ut fingant fauos, ſed, cum illis natura dederit, ut ſponte congregarentur, iam congregatae fauos fingunt. eadem natura tribuit hominibus, ut, nulla adhibita ſollertia, congregarentur; qui deinde, iam congregati, eam ſollertiam, qua uſi antea non ſunt, adhibent ad agendum, & cogitandum. Quae duae res ad uitam recte inſtituendam neceſſariae ſunt. Et hoc ipſum ſpectat ad illud, quod ſupradictum eſt, de eloquentia, & cogitatione. Vt enim cogitatio ſine actione inanis eſt, ſic actio, quae cogitatione careat, ad temeritatem plerumque delabitur. Ergo homines, natura congregati, & agunt, & cogitant; ut apes, natura congregatae, in fingendis fauis operam, induſtriamq. ſuam ponunt. Quo ſpectat illud ſupra: Virtutis laus omnis in actione conſiſtit: a qua tamen ſaepe fit intermiſsio, multiq. dantur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quae nunquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudijs cogitationis, & ſine opera noſtra, continere. Fructus igitur congregatarum apum ſunt faui; hominum congregatorum eſt actio, & cogitatio. Nam, ſi Congregationem, putes eſſe congregationis fructum, inanis erit ſermo, & abſurdus. aliud enim certe, praeter ſeipſum, congregatio ſpectat. Locus ex Ariſt. ſumptus uidetur. Nā Polit. I. Διότι δὲ, inquit, πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης καὶ πάντος ἀγελαίου ζώου μᾶλλον δῆλον. οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμὲν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. A T T I N G A T *rerum cognitionem*; ʒ ideſt, niſi ſtudiū ſocietatis cū rerū cognitione coniungatur. R E M O T A *communitate*, ʒ duo mei, & Tertij, Comitate. nouem, Cōitate. Q V A S I *uirgula diuina*, ʒ Satyram hanc inſcriptione Varro compoſuit. *Virgula diuina*: citra noſtram operam. E R G O, *&c.* ʒ duobus propoſitis honeſtis, concludit hic, utrum honeſtius. I L L V D *forſitan &c.* ʒ Platonis remp. notat, quae laxior eſt multo, quam deceat. S V N T *enim quaedam ita foeda, partim ita flagitioſa*, ʒ Partim, modo pro aduerbio, modo pro nomine, ideſt Alia uel Alij, nominandi, aut accuſandi caſu, ex ui, naturaq. propinqui uerbi, uſurpari ſolere, uel pueri ſciunt. Nec uero, alterum interdum omitti, ignorare multos arbitror. Si omittatur ſecundo loco, damni ſententia nihil facit: pendet enim a primo: aut habet aliquod nomen: ut Salluſt. Iugurtha: Vrbes partim ui, alias uoluntate, imperio ſuo adiungit. Et: Centuriones, ducesq. turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere; alij, ſigno dato, locum uti deſererent. Et: Partim conſcij ſibi, alij ex partium inuidia pericula metuentes. Et: Ille probare partim, alia abnuere. Et: Partim ui, alia metu, aut praemia oſtentando, auertere ab hoſtibus. Si omittitur primo, neceſſe eſt, ut eius loco nomen aliquod ſententiae ſeruiat, ut, Alia, Quaedam, denique quodlibet nomen. Vt lib. de Leg. Quorum ſcelere religiones tum proſtratae, afflictaeq. ſunt, partim ex illis diſtracti, ac diſsipati iacent. Et Salluſtius, in oratione C. Cottae: Quorum alia toleraui, partim repuli, deorum auxilijs, & uirtute mea. Et hoc loco. Haec iam ſcripſeram, admonitus a uiri docti annotatione. Sed, inſpectis libris ueteribus, ſententiam mutare ſum coactus. nam duodecim ex eis, & Tertij habent, Sunt enim quaedam partim ita foeda, partim ita flag. Vnus, Sunt enim quaedam partim ita foeda, quaedam partim ita flag. Vnus, Sunt enim partim ita foeda, partim flag. *Foeda*: crudelia. Lib. II. Victoriam foediorem dixit. Q V I S Q V A M ʒ ſeptem libri, Quis. Vnus, Quis ſapiens. Duo, Quiſque. Duo, Quiſquam. Vnus, & Tertij non habet. N E C *reſp. quidem* ʒ Tertij liber, Ne reſp. quidem. Vnus, Nec res quidem publica. P R O *ſe* ʒ Vnus, Propter ſe. S E D *haec commodius ſe res habet*, ʒ Hoc, ſex libri. Sed & haec, quattuor. N O N *poteſt accidere tempus*, ʒ alij delent, Tempus: nec tamen ſententia lucri quidquam facit. ego conſeruo, nec de ſententia quidquam detraho. nitor etiam auctoritate ueterum omnium librorum: quorum auctoritatem tam paruipendi a doctis uiris miror: nitor conſuetudine Latini ſermonis. eſt enim illud ſimile, ut omittantur alia multa, ad Appium: Nollem accidiſſet tempus, in quo perſpicere poſſes, quanti te, quanti Cn. Pompeium, quanti Brutum facerem. S A P I E N T E M. ʒ quaſi dicat, in puerilem aetatem, aut muliebrem ſexum fortaſsis iniuriae iſtae caderent. Q V O D *cuique ſit praeponendum*, ʒ Quid, in uno, & Tertij. G R A D V S *officiorum*, ʒ de gradibus officiorum Agellius lib. v. cap. 13. P R I M A, *dijs immortalibus*; *ſecunda, patriae*; *tertia, parentibus*; ʒ Cicero lib. I. de rep. apud Nonium, Antiquus: Sed, quoniam, plurima beneficia continet patria, & eſt antiquior parens, quam ſi quis, ut aiunt, creauerit: maior ei profecto, quam parenti, debetur gratia. De Fin. Decet cariorem eſſe patriam nobis, quam noſmetipſos. Et I. in

Catil.

Catil. Patria mihi uita mea multo eſt carior. Salluſtius Iugurtha: Nam ui quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & poſsis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt. Cui ſimile illud, apud Cic. Fam. lib. 1. ep. 9. Id iubet idem ille Plato, quem ego auctorem uehementer ſequor. Tantum contendere in rep. quantum probare tuis ciuibus poſsis: uim neque parenti, neque patriae afferre oportere. Platonis autem loci duo ſunt, alter v. de Legibus: Πατρίδος δὲ οὔσης τῆς χώρας θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ μειζόνως, ἢ μητέρα παῖδας. Alter in Critone: Ἦ οὕτως εἶ σοφὸς, ὥστε λέληθέ σε, ὅτι μητρός τε, ϗ πατρὸς, ϗ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερον ἐστὶν πατρὶς, ϗ σεμνότερον, ϗ ἁγιώτερον, ϗ ἐν μείζονι μοίρα ϗ παρὰ θεοῖς, ϗ παρὰ ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι. ϗ σέβεσθαι δεῖ, ϗ μᾶλλον ὑπείκειν, ϗ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν, ἢ πατέρα, ϗ ἢ πείθειν, ἢ ποιεῖν ἂν κελεύοι, ϗ πάσχειν ἐάν τι προστάττῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάν τε τύπτεσθαι, ἐάν τε δεῖσθαι, ἐάν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον, ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέα ταῦτα. ϗ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει. ϗ οὐχ ὑπεικτέον οὐδ᾽ ἀναχωρητέον, οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ ϗ ἐν πολέμῳ, ἐν δικαστηρίῳ, ϗ πανταχοῦ ποιητέον, ὅ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις τε, ϗ ἡ πατρὶς, ἢ πείθειν αὐτὴν, ᾗ τὸ δίκαιον πέφυκε. βιάζεσθαι οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἧττον τὴν πατρίδα. Et in ep. ad Dionis propinquos: Πατέρα δὲ, ἢ μητέρα, οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι, μὴ νόσῳ παραφροσύνης ἐχομένους. ἐὰν δέ τινα καθεστῶτα ζῶσι βίον ἑαυτοῖς ἀρέσκοντα, ἐμοὶ δὲ μὴ, μήτε ἀπεχθάνεσθαι, μάτην νουθετοῦντα. βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῶν, ϗ σφαγῆς ἀνδρῶν, μὴ δυνατὸν ᾖ γίνεσθαι τὴν ἀρίστην.

PRIMA, *ſecunda, tertia,* ꝫ officia. *A Panaetio eſt, ut ſupra dixi, praetermiſsus.* ꝫ nimis tu quoque gloriam amas, Cicero noſter: ſaepe hoc aduerſus Panaetium iterans.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI

ORTVM *officij primus liber oſtendit . ſunt enim quattuor uirtutes ; unde , quidquid honeſte agitur, aut cogitatur, emanat . Ortu inuento, diſtributum eſt officium in duas partes : quarum altera decus, honeſtatemq. ſpectat, altera uitae commoda, copias, opes, facultates . Earum partium quaeritur in prima , non modo honeſtum in quo differat a turpi, uerum etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius : in altera ſimiliter , non modo quid utile , quid inutile , ſed etiam, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. quam quidem duorum honeſtorum , duorumq. utilium comparationem Panaetius omiſit . De honeſtatis parte dictum eſt ſuperiore libro : de uitae commodis , eoque , quod utile uocatur , hoc altero libro diſputatur . Poſtrema tertij libri quaeſtio eſt, de eligendi iudicio, cum honeſtum, & utile ita pugnant inter ſe , ut quaſi laboret animus, ancipiti diſtractus cura cogitandi. de quo Panaetius cum ſe ſcripturum eſſe promiſiſſet, nihil tamen ſcriptum reliquit. Sed, utilium duo genera cum ſint , multitudinis unum, quae ſenſu ſaepe mouetur , alterum paucorum , qui cum ratione deliberant : ſecundus liber non, ut multitudo, ſecernit utile ab honeſto, ſed, ut pauci, totum in uirtute conſtituit : uirtutis autem hoc docet eſſe proprium, ea ſequi, quibus hominum ſtudia hominibus adiungantur. quidquid enim uel in priuatis rebus, uel in rep. expetimus, id conſequi, ſi diligamur, facillimum eſt. at ipſum, diligi, propterea non contingit omnibus , quia non omnes iuſti , fidi, liberales, manſueti , faciles exiſtimantur . quibus uirtutibus fortitudo , temperantia , earumq. rerum, quibus excellunt pauci , ſi adiungitur praeſtantia : tum , praeter priuatam beneuolentiam, exoritur gloria; qui publicus amor eſt, cum fide, & honore coniunctus . Ea naſcitur ex multis rebus : in quibus cum nonnullae ſint, pro quibus curas , labores, pericula ſuſcipimus; & in ijs cum ſit nihil ipſa patria carius, aut amabilius : ideo bellica uirtus, quae publica commoda tuetur, & auget, primum aperit aditum ad eam gloriam, quae non anguſtis continetur finibus, ſed per omnes gentes pro beneficij magnitudine diſſeminatur . quae ſi occaſio non adeſt : non enim ſemper bella geruntur : illa quidem numquam deeſt, ut cum omnibus modeſte, cum parentibus pie, cum noſtris ita uiuamus, ut eos diligere uideamur . Et, quoniam uirtutem parit imitatio : non minimam laudem affert adoleſcentibus conſuetudo clarorum uirorum: quorum ſimiles fore putantur, ſi cum ijs ſaepe ſint, eorumq. ſermonibus omiſſa rerum inanium, turpiumq. cura , praecipue gaudeant . Valet autem uel maxime ad conciliandos animos comitas, affabilitasq. ſermonis : ſed nihil admirabilius eloquentia, praeſertim ſi ſit in oratione miſta modeſtiae grauitas . Atque haec adoleſcentibus, illa praeci-*

piuntur

piuntur uiris, ut beneficentiam, & liberalitatem, delectu perſonarum habito, exerceant, uel pecunia, uel, ſi res non ſuppetat, opera, & induſtria. quae ratio laudabilior eſt. quod enim ſumitur ex arca, cum eo, quod accipitur a uirtute, conferendum non eſt. Sed, quod pecunia fit, in eo modum, qui referatur ad facultates, adhiberi oportet; ne, nimio largiendi ſtudio, fons liberalitatis exhauriatur; &, quae uirtus eſt, diu uirtus eſſe non poſſit. Quo ex genere largitio quaedam, quam parit ambitio, pro ratione temporum non reprehenditur; cum in populum ideo munera conferuntur, ut ab eo magiſtratus impetrentur. illa uero melior exiſtimatur impenſa, quae ad uſum reip. pertinet, ut in muris, naualibus, portubus, aquaeductibus. Maxime uero laudatur hoſpitalitas: eſt enim decori, & ornamento non ijs modo, quorum domus hoſpitibus patet, uerum etiam reip. Iam illud ualde cauendum, nequid in beneficijs dandis contra aequitatem, remq. pub. contendatur; ne ue, dum alios iuuare uolumus, offendamus aut eos, quos non debemus, aut eos, quos non expedit. nam & laudis fundamentum iuſtitia eſt: & in alijs decet conſulere, ne nos ipſos negligamus. Et, quoniam patriae potiſſimum naſcimur: copia quaeratur earum rerum, quas illa deſiderat: idq. dum fit, opera detur, ut omnis pellatur auaritiae ſuſpicio, & priuata laus cum reip. commodo coniungatur. Extrema eſt in ijs, quae ad utilitatem pertinent, ualetudinis, & pecuniae curatio. quorum illa ſuſtentatur primum notitia ſui corporis; deinde obſeruatione earum rerum, quae aut proſint, aut obſint; tertio loco, continentia in uictu omni, atque cultu; quarto, praetermittendis uoluptatibus; poſtremo, ſcientia, conſilioq. medicorum. Pecunia uero quaeri debet ijs rebus, unde abeſt turpitudo; conſeruari diligentia, & parcimonia. Atque haec de utilitatibus: quae ſi concurrant, ut uel externa commoda cum corporis, uel corporis cum externis, uel ipſa inter ſe corporis, aut externa cum externis comparentur; non dubium eſt, quin maior utilitas minori ſit anteponenda, cum eo tamen, ut ab honeſto numquam declinetur. quae ratio ſenem Catonem adduxit, ut fenerationem, licet quaeſtuoſiſſimam, damnaret. Hae ſunt quaſi uiae quaedam, quibus ad id, quod ita utile eſt, ut honeſtum idem ſit, peruenire licet. nam, qui ab honeſto utile ſecernunt, primum res a natura copulatas opinionis amore diuellunt; deinde, contra quam opinantur, nec ipſi ſibi conſulunt, nec bene de humano genere merentur.

SECVNDVS

CICERONIS· OFFICIORVM

LIBER

ad Chriſtianae uitae normam examinatus.

HONESTAS, de qua libro primo diſputatum eſt, quem fructum parit? beatam uitam, ideſt, eam, quae caſibus non ſubiacet humanis, nec ulla terminatur die, ſed aeterna caeli praemia conſequitur: eaq. dum ſpectat, hominum iudicia, mercedemq. contemnit: nec tamen ea, quam ſequuntur homines, quam ipſa non deſiderat, gloria, & laude caret. ea ſeruit bonorum commodis, miſeretur egentium, in exercenda caritate teſtem non quaerit: tribuere ſe, quae tribuat aliis, non ſua putat, ſed quae acceperit a Deo.

Honeſtas in quo ſita? in contemplando, & agendo, ideſt in ſcientia, & iuſtitia. ſcire oportet, quid agas, & agere, quod ſcias. cuius enim ſtultitiae eſt, id agere, quod neſcias? cuius deſidiae, id ſcire, quod non agas? uitium in utroque; ſed eo maius in poſteriore, quod inſcientiae culpa excuſatione aliqua non caret: ſcientia ſi peccat, ideſt ſi a iuſtitia diſiungitur, quo ſe tueatur, non habet. O praeclaram, ſalutaremq. uocem ſummi Creatoris noſtri, ſapientiſsimi magiſtri. quid ait de ſcientia? Haec eſt uita aeterna, ut cognoſcant te ſolum uerum Deum, &, quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. De iuſtitia uero: Omnis, qui reliquerit domum, uel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam aeternam poſsidebit. Dicet aliquis: Haec quoque Stoici uiderunt; nec Peripatetici prorſus ignorarunt. Caeca prorſus uideri philoſophia poteſt, quae uiderit in umbra imaginem aliquam honeſtatis. at prophetae, multo ante philoſophorum aetatem, alii obſcurius, alii clariſsime, quaenam eſſet honeſti uera forma, patefecerunt. Dauidis quidem teſtimonio nihil illuſtrius. Beatus homo, inquit, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum. De iuſtitia, quae in agendo conſiſtit, clamat idem, & praecipit: Beatus uir, qui miſeretur, & commodat. Et infra: Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in aeternum.

Honeſtas in omni uitae ſtatu, omniq. re, pariter elucet. Secunda ſint omnia, non extollitur: aduerſa, non affligitur. uoluptatem, diuitias, honorem contemnit: dolorem, egeſtatem, exſulium non extimeſcit. in ſe enim ipſa ſua ponit omnia, & illud ſaepe reminiſcitur: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Et illud: Beati eſtis, cum uobis maledicent, & perſequentur. Cum quibus concinit Euangelium: Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis. Quae ſi attendamus: nec caritatem Iſaac, nec exſulium Iacob, nec ſeruitutem Ioſeph malum putabimus.

Sed uirtutes aut a natura proficiſcuntur, uel ſi abſit diſciplina; quod paucis admodum cōtigit; aut ab imitatione, ſapientiumq. uirorum conſuetudine ſumuntur. exemplis abun

dant ſacrae litterae. ex quibus ut pauca delibentur, Ieſus Naue, ille, ille uir, quem rerum geſtarum gloria ad caelum extulit, qui cum in pugna ſtare ſolem iuſsiſſet, mortalis hominis iuſſu ſtetit ſol, num a Moyſis latere iuuenis umquam diſceſsit? Abraham Loth proficiſcentem non deſeruit. Heliae comes fuit Heliſeus, Paullo Silan, Timotheus, Titus. quibus alii addi poſſunt. nam exemplis diuites ſumus, ſpiritu pauperes.

Quaeritur in officiis, quibus rebus comparetur, augeaturq. pecunia. quorſum? nam beata uita diuitiis non eget. Regnum Dei pauperum eſſe, docet Euangelium. Et Apoſtolus: Quae mihi lucra fuerunt, haec duxi propter Chriſtum detrimenta. opponuntur enim ut contraria, diuitem ſibi eſſe, pauperem Deo; diuitem Deo, pauperem ſibi. Quae ſi quis recte diſtinguit, uiuet in aeternum.

Et, quoniam de utili diſputatio eſt, ſcire oportet, utilium duo eſſe genera, unum ex multitudinis opinione, alterum e ſapientum ſententia. Vulgo quae ad uictum, & cultum, quae ad copias, facultates, opesq. pertinent, ea ſi lucrentur, bene ſecum agi putant. at ſapientibus, qui de honeſtate tantum laborant; maximum lucrum eſt pietas. corpori enim, & Deo ſeruire, non idem ſunt: &, ſi quaeritur utilitas, ea ſumitur a Deo, cum qua conferri nulla poſsit.

Ex multis autem utilibus id uidetur eſſe primum, ut amemur. quandoquidem odio nihil exitioſius. Quid igitur eſt, quod amorem maxime conciliet? Chriſtiana caritas: non modo quia libenter ſua communicat, uerum etiam quia mitis eſt, non excandeſcit in aliena culpa, patienter iniurias fert, admonet, corrigit, opem fert. Inde fides naſcitur, cognita praeſertim eius, quem diligimus, bonitate, & prudentia. uelle enim, bonitatis eſt; poſſe, prudentiae. itaque libenter nos ei committimus, de cuius aut uoluntate, aut prudentia dubitari non poſſe, perſuaſum iam nobis eſt. bonitatem autem qui dicit, idem iuſtitiam dicit: prudentiam, uirtutem, quae per ſe quidem ualet, ſed, niſi cum iuſtitia ſocietur, nomen mutat, & calliditas eſt, ideſt ex uirtute uitium. itaque uerſuti, callidiq. hominis, ad quaeſtum omnia referentis, uitanda conſuetudo, repudiandum conſilium: boni ab eo nihil exſpectandum, qui bonus ipſe non eſt. malitia enim fictam, inanemq. ſpeciem utilitatis oſtendit: iuſtitia, ideſt bonitas, ueram, ac ſolidam utilitatem parit.

Vt igitur, qui ſuam rem curat, ſibiq. potius contulit, quam aliis, rectum ignorat iter gloriae; nec eum homines amant, nec ei fidem habent: ſic, qui propenſus ad liberalitatem eſt, eaq. & pro facultatibus, & erga indigentes utitur, eum in oculis multitudo fert, & fidem habet, ſeque, & ſua, recte tradi, & commendari, putat. Haec uirtus pecuniae fructus eſt: ideo pecunia, quod ad nos ipſos attinet, diligenter quaerenda: ſed, ut idoneis opitulemur, paullo etiam attentiores eſſe nos decet. quo enim eſt uirtus amabilior, eo magis, ne deficiat, ne ue eius exercendae conſuetudo intermittatur, elaborandum.

Nec uero ſimplex, eiuſdemq. generis liberalitas a bono uiro poſtulatur. ſunt eius quidam quaſi gradus, & pro meritorum magnitudine fit ſpecioſior, & illuſtrior. in meritis autem excellunt illa, redimere captiuos ab hoſte barbaro, alere paruulos, pupillos tueri, uirgines collocare. eademq. laus, fortaſſe etiam aliquanto maior, acquiritur, cum, in tenui re, conſilio tamen, operaq. ſubuenitur. quod genus beneficentiae numquam exhauritur: manat enim a perenni fonte; cum pecuniae diuerſa condicio ſit: quo enim erogatur magis, eo minor ad uirtutis uſum materia relinquitur: & ſaepe, qui alienam inopiam ſubleuat, ad eandem ipſe, dum largitur inconſulte, recidit inopiam.

Et, quoniam ueritatem amat uirtus, tenendum in primis illud eſt, ut, quales haberi uolumus, tales ſimus. quam Socrates olim proximam ad gloriam uiam, & quaſi compendiariam, eſſe dicebat. Sed nos, in hac admodum dubia, & multis implicata erroribus humanae uitae uia, multo quidem Socrate meliorem, & ſapientiorem, & certiorem ducem, rectoremq. nacti, nullum errorem, ſi eius expreſſa ueſtigia perſequimur, timemus. Deus enim ipſe ſumma ueritas eſt: & in ueritate colitur Deus. itaque parui refert, haec ſi uirtus, cuius in caelo praemia ſunt, humana mercede caret: uerum non caret. allicitur uerbis, capitur beneficiis multitudo: cuius autem ad uerba, beneficiaq. probitas accedit, eum uehementer amplectitur, ei ſe dedit, pro eius honore, ac digni-

tate,

tate, nullum laborem uitat,nullum diſcrimen extimeſcit.beneficio enim ducitur,amore impellitur. ita ſequitur probitatem utilitas, licet utilitatem probitas contemnat.

Iniuſte uexatis opem ferre, non mediocrem laudem habet: quiq. hoc genere praeſtat officii, dum paucos uindicat ab iniuria, a multis gratiam acquirit. ſuam enim quiſque condicionem reminiſcitur: & homo hominis miſeriam non libenter uidet.Decora uero in primis, & interdum ſalutaris, hoſpitalitas eſt: decora, cum accipiuntur ii, qui non egent; ſalutaris, in pauperibus, in quibus Chriſtus eſt,qui minima dantibus maxima retribuit in caelo.

Pecunia, & aſſentatio homines ad beneuolentiam allicit: ſed exiguum utraque fructum fert. corruptis nulla fides: blanditiis deleniti, non modo iuſta imperia non ferunt, ſed admonitiones quoque reſpuunt. Nec tamen correctione uitium caret. licet largiri pecuniam ſine ambitione, comiter agere ſine mendacio. actionem utramque uitae integritas, & ſapientia,& directa ad Deum cogitatio moderetur: non ſolum, ut placeat,ac probetur id, quod agis, uerum etiam, ut bona de te ipſo exiſtimatio ſit. ita fidelis erit beneuolentia uel ad perpetuitatem.

Beneficii fructus ex paupere certior, atque uberior eſt, quam ex diuite. pauper ſe ſpectatum eſſe putat,non fortunam ſuam,cum remunerandi facultate careat: &, quoad non remunerat, debet: quoad debet, obſeruat,amatq.eum,a quo accepit. ita beneficii memoria uel perpetua eſt, uel diuturna. At diues ideo ſibi tributam eſſe gratiam iudicat, quia referre parem, aut maiorem etiam poſsit. quo fit, ut eum, qui bene meritus eſt, paene contemnat. Praeterea diues humana dat,quia homo eſt: eaq. remuneratio finibus includitur anguſtis. at pro paupere remunerator eſt Deus: qui nec munera ſaepe negat humana, & diuina, nullis circumſcripta finibus, perpetuo reddit.

Vix autem uerbis exprimi poteſt, atque adeo nullo modo poteſt, quam Deo grata liberalitas ea ſit, quae confertur in pauperes. Minuere ſacros theſauros,ſacrilegium eſt:ſi uero minuantur ob eam cauſſam,ut minuantur ſimul pauperum incōmoda,probat Deus, & ita locat inter benefacta, ut nullum pietatis officium pluris aeſtimet.nam, quis pecuniae praeſtantior uſus eſt, quam ſi erogetur in eos, in quibus ipſe Chriſtus eſt? latet in perſona pauperum: petit, & rogat: eſurire ſe, ſitire, hoſpitio indigere ſignificat. quis ita durus, ac ferreus, ut pauca neget ei, cui debet omnia? quis ita mentis inops, ita de ſe ipſo negligenter cogitans, atque adeo ſeipſum cōtemnens, ut exigua mercede ſuam ſalutem emendam non putet? theſauros,& humana omnia corrumpit dies: at eā, quae de theſauris manat, gratiam nulla dies aufert. ueri autem theſauri ſunt officia miſericordiae: uerus theſaurus ipſe Deus eſt. ſine quo, qui diuites,& beati inter homines putantur, egent,miſeriq. ſunt: contra, qui egere uidentur,eum ſi poſsident, bonis omnibus circumfluunt. Vidit hoc, & ſenſit, & nos docuit Beatus Laurentius, cum, de theſauris Eccleſiae, quorum cuſtos erat,interrogatus,Pauperes oſtendit. Quid ceteri Martyres? quid alii prope innumerabiles, qui in humana uita diuina ſtudia coluerunt? diſpares fortaſſe meritis, ut cuiuſque facultas, aut occaſio tulit, omnes tamen Laurētio mente ſimillimi, pii, miſericordes, de aliis ſolliciti, de ſe ne in craſtinum quidem cogitantes. ergo illi uiuunt, uiuentq. ſemper cum immortali uiuentium Deo: nobis, ſi praeclaram conſuetudinem imitemur, eadem propoſita uita eſt; ſi negligamus, aeterna mors impendet.

M · TVLLII · CICERONIS
DE . OFFICIIS
AD . MARCVM . FILIVM
LIBER · I

CICERO

QVEMADMODVM *officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili, atque ab omni genere uirtutis, ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. ſequitur, ut haec officiorum genera perſequar, quae pertinent ad uitae cultum, & ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quaeri dixi, quid utile, quid inutile: tum, ex utilibus, quid utilius, aut quid maxime utile. de quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac de iudicio meo dixero. Quamquam enim libri noſtri complures non modo ad legendi, ſed etiam ad ſcribendi ſtudium excitauerint: tamen interdum uereor, ne quibuſdam bonis uiris philoſophiae nomen ſit inuiſum, mirenturq. in ea tantum me operae, & temporis ponere. Ego autem, quam diu reſp. per eos regebatur, quibus ſe ipſa commiſerat, omnes meas curas, cogitationeſq. in eam conferebam. cum autem dominatu unius omnia tenerentur; neque eſſet uſquam conſilio, aut auctoritati locus; ſocios denique tuendae reip. ſummos uiros amiſißem; nec me angoribus dedidi, quibus eſſem cōfectus, niſi ijs reſtitißem; nec rurſum indignis homine docto uoluptatibus. atque utinam reſp. ſtetiſſet, quo coeperat, ſtatu, nec in homines non tam commutandarum rerum, quam euertendarum, cupidos incidißet. primum enim, ut ſtante rep. facere ſolebamus, in agendo plus, quam in ſcribendo, operae poneremus: deinde, ipſis ſcriptis non ea, quae nunc, ſed actiones noſtras mandaremus, ut ſaepe fecimus. cum autem reſp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino; illae ſcilicet litterae conticuerunt, forenſes, & ſenatoriae. nihil autem agere cum animus non poſſet, in ijs ſtudijs ab initio uerſatus aetatis; exiſtimaui honeſtiſſime moleſtias deponi poſſe, ſi me ad philoſophiam retuliſſem. cui cum multum adoleſcens, diſcendi cauſſa, temporis tribuiſſem: poſtea quam honoribus inſeruire coepi, meq. totum reip. tradidi, tantum erat philoſophiae loci, quantum ſuperfuerat amicorum, et reip. temporis. id autem omne conſumebatur in legendo: ſcribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tantum boni aſſecuti uidemur, ut ea litteris mandaremus, quae nec ſatis erant nota noſtris, & erant cognitione digniſſima. quid eſt enim, per deos, optabilius ſapientia? quid praeſtantius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc qui expetunt igitur, philoſophi nominantur: nec quidquam aliud eſt philoſophia, ſi interpretari uelis, quam ſtudium ſapientiae. Sapientia autem eſt, ut a ueteribus philoſophis definitum eſt, rerum diuinarum, & humanarum, cauſſarumque, quibus hae res continentur, ſcientia. cuius ſtudium qui uituperat, haud ſane intelligo, quidnam ſit, quod laudandum putet. nam, ſiue oblectatio quaeritur animi, requieſq. curarum; quae conferri cum eorum ſtudijs poteſt, qui ſemper aliquid acquirunt, quod ſpectet, & ualeat ad bene, beateq. uiuendum: ſiue ratio conſtantiae, uirtutiſq. quaeritur; aut haec ars eſt, aut nulla omnino, per quam eas aßequamur. nullam uero dicere maximarum rerum artem eße, cum minimarum ſine arte nulla ſit, hominum eſt parum conſiderate loquentium, atque in maximis rebus errantium. ſi autem eſt aliqua diſciplina uirtutis; ubi ea quaeretur, cum ab hoc diſcendi genere diſceßeris? Sed haec, cum ad philoſophiam cohortamur, accuratius ſolent diſputari: quod alio quodam libro fecimus. hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur, orbati reip. muneribus, ad hoc nos ſtudium potiſſimum contuliſſemus. Occurritur autem nobis, & quidem a doctis, & eruditis, quaerentibus, ſatis ne conſtanter facere uideamur, qui, cum percipi nihil poſſe dicamus, tamen & alijs de rebus diſſerere ſoleamus, & hoc ipſo tempore praecepta officij perſequamur. Quibus uellem ſatis cognita eßet noſtra ſententia. non enim ſumus ij, quorum uagetur animus errore, nec habeat umquam, quid ſequatur. quae enim eſſet iſta mens, uel quae uita potius, non ſolum diſputandi, ſed etiam uiuendi ratione ſublata? nos autem, ut ceteri, qui alia certa, alia*

incerta

incerta eſſe dicunt, ſic, ab his diſsentientes, alia probabilia, contra, alia improbabilia eſſe dicimus. quid eſt ergo, quod me impediat, ea, quae mihi probabilia uideantur, ſequi; quae contra, improbare; atque affirmandi arrogantiam uitare, fugere temeritatem, quae a ſapientia diſſidet plurimum? Contra autem omnia diſputatur a noſtris, quod hoc ipſum probabile e lucere non poſset, niſi ex utraque parte cauſsarum eſset facta contentio. Sed haec explanata ſunt in Academicis noſtris ſatis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquiſſima, nobiliſſimaq. philoſophia Cratippo auctore uerſaris, iis ſimillimo, qui iſta praeclara pepererunt; tamen haec noſtra, finitima ueſtris, ignota eſſe nolui. Sed iam ad inſtituta pergamus.

EXPLANATIO

QVEMADMODVM *officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili,* ʒ tres partes Cicero complectitur hoc prooemio. Proponit primum, quae ſecundi libri futura diſputatio ſit. Deinde reſpondet ijs, qui ſuum conſilium de colenda, Latiniſq. litteris illuſtranda philoſophia ideo fortaſſe non probarent, quod homo reip. deditus, & in ea adminiſtranda diu cum laude uerſatus, omiſſa rerum actione, Romanae gentis propria, ad bonarum artium, quae Graecos magis decere uiderentur, libenter amplecteretur. in qua parte, cum eas cauſſas expoſuit, quibus excuſari iure poſſet, ornat philoſophia diuinis laudibus. Tertio loco nihil a ſe oſtendit inconſtanter fieri, quod Academicus cum eſſet, ideſt ex eo philoſophorum genere, qui percipi nihil poſſe putant, officiorum tamen praecepta perſequatur. Dicit autem, *Officia ducerentur ab honeſtate*, quia ex quattuor uirtutibus honeſtum, ex honeſto autem oritur officium. de quo lib. I. Atque, ab ijs rebus, quae ſunt in iure ſocietatis humanae, quemadmodum duceretur honeſtum, ex quo aptum eſt officium, ſatis fere diximus. AB *omni genere uirtutis*, ʒ a prudentia, a iuſtitia, cui coniuncta beneficentia eſt, a fortitudine, a temperantia. attingit eum locum, quem libro primo deſcripſit his uerbis: Omne, quod honeſtum eſt, id quattuor partium oritur ex aliqua. aut enim in perſpicientia ueri, ſollertiaq. uerſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendoq. ſuum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelſi, atque inuicti magnitudine, ac robore: aut in omnium, quae fiunt, quaeq. dicuntur, ordine, & modo, in quo ineſt modeſtia, & temperantia. Ibidem infra: Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſint genera quattuor, e quibus honeſtas, officiumq. manaret, ſplendidiſsimum uideri, quod animo magno, elatoque, humanaſq. res deſpiciente, factum ſit. Et, in eodem extremo libro: Cum omnis honeſtas manet a partibus quattuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hae in deligendo officio ſaepe inter ſe comparentur, neceſſe eſt. *Virtutis:* Virtutem uocat & Prudentiam: quod Ariſtoteles non ſentit, tres tantum hoc nomine dignatus. SEQVITVR, ʒ quod nos, Supereſt, Remanet. Sic lib. I. Sequitur, ut de una reliqua parte honeſtatis dicendum ſit. VT *haec officiorum genera perſequar, quae pertinent ad uitae cultum*, ʒ ut diſputem de utili. Infra: Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur. Perſeqnamur, legebat Vbaldinus. quo modo eſt in ueteribus duobus. AD *earum rerum, &c.* ʒ Graeci, τὰ χρήσιμα. FACVLTATEM, *opes, copias*, ʒ Lib. I. Ad uitae commoditatem, iucunditatemque, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſsint iuuare, & ſuos, conducat id, nec ne, de quo deliberant. DIXI, ʒ libro ſuperiore. TVM, *ex utilibus quid utilius, aut quid maxime utile.* ʒ abſunt haec a ſex antiquis libris, & Tertii. Et ſane recte abeſſe, docti uiri iudicant. DE *inſtituto,* ʒ quod me ad ſcribendum contulerim, ut philoſophiam Latinis litteris illuſtrarem. DE *iudicio meo* ʒ quod haec mihi ſtudia, cum illae, rep. oppreſſa, conticuiſſent litterae forenſes, ac ſenatoriae, colenda maxime iudicauerim. LIBRI *noſtri* ʒ de Philoſophia ſcripti. nam de Officiis poſtremi fuere, Caeſare interfecto. COMPLVRES ʒ ut Brutum, Varronem, alios. LEGENDI ʒ ſcripta ab alijs. SCRIBENDI ʒ de Philoſophia. BONIS *uiris* ʒ ideſt, fatuis. quod Graeci, εὐήθεις. INVISVM, ʒ quia nos auocet a rebus gerendis. boni autem uiri actionem plus prodeſſe reip. putant, quam contemplationem. De iiſdem lib. II. Acad. Sunt enim multi, qui omnino non ament Graecas litteras; plures, qui philoſophiam; reliqui, qui etiam ſi haec non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Philoſophos S. C. urbe eiectos, ſcribit Agellius lib. XV. cap. XI. Et Cicero Tuſc. I. Philoſophiam ad ſuam uſque aetatem latuiſſe ait, nec ullum habuiſſe lumen litterarum Latinarum, quam illuſtrandam, & excitandam ſibi otioſo conſtituit. MIRENTVRQ. *in ea tantum me operae, & temporis ponere.* ʒ Lib. I. de Fin. quattuor hominum genera commemorat, qui ſtudium Philoſophiae Latinis litteris explicandae non probarent. ac de ſecundo quidem genere ſic: Quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſsius agatur; ſed tantum ſtudium, tam multam operam ponendam in eo nō arbitrantur. Et paullo poſt: Qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſemel admiſſum coerceri, reprimiq. non poteſt. EGO *autem,* ʒ defenſionis initium. ut in epiſtola ad Lentulum: Ego autem cum illa ſequor, quae paullo ante propoſui, tum hoc non in poſtremis, de quo coeperā exponere. non offendes eūdem bonorum ſenſum, Lentule, quem reliquiſti. Videndus Plutarchus in Cicerone, & praefatio Tuſc. I. & ep. 8. lib. IX. Fam. ad Varronem, de Academicis. REGEBATVR, ʒ duo ueteres libri, Gerebatur. Recte. Idem mendum irrepſerat in Ouid. Metam. XV. Exemploq. ſuo mores reget. quo loco in ueteribus quibuſdam exemplaribus, Geret, legi, obſeruauit & probitatis, & litterarum laude inſignis, mihiq. ſumma amicitia coniunctus, Hercules Cioſanus in ijs Obſeruationibus, quas in ipſum Poetam edidit. QVIBVS *ſe ipſa commiſerat,* ʒ com-

miſerat

miſerat ſe ſenatui, populoq. Romano : nunc omnis ad unum armis tranſlata poteſtas eſt. CVRAS, *co-*
gitationesq. ⁊ hinc Auguſtus ad nepotem ſuum, magna horum librorum parte lecta, dixit, Eloquens, elo
quens, fili, fuit hic uir, & amans patriae. CVM *autem dominatu unius omnia tenerentur*; ⁊ Caeſaris μο-
ναρχίαν deſignat : quam nunquam Tyrannidis nomine appellauit. Dicit idem lib. II. de Diuin. Ac mi-
hi quidem explicandae philoſophiae cauſſam attulit grauis caſus ciuitatis ; cum, in armis ciuilibus, nec
tueri meo more remp. nec nihil agere poteram ; nec, quid potius, quod quidem me dignum eſſet, agerem,
reperiebam. CONSILIO, ⁊ liberae enim ſententiae dici non poterant. AVCTORITATI ⁊ ſe-
natus enim auctoritas iacebat. DEDIDI, ⁊ ſic octo ueteres libri, & Tertii. Elegantius uer-
bum, & ad rem ſignificandam aptius. QVO *coeperat*, ⁊ ſtatim poſt Caeſaris necem. uidebatur enim
reſtituta reſp. ideo dixit lib. II. de Diuin. Nunc, quoniam de rep. conſuli coepti ſumus, tribuenda eſt ope
ra reip. uel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda : tantumq. huic ſtudio relinquendum, quantum
uacabit a publico officio, & munere. TAM *commutandarum rerum*, ⁊ hoc loco huiuſmodi commutatio-
nes minime mirandas, uel nouas eſſe dicit. Et lib. II. de Diuin. eas Platonis auctoritate probat : his uerbis :
Id ipſum a Platone, philoſophiaq. didiceram, naturales eſſe conuerſiones quaſdam rerum publicarum, ut
eae tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a ſingulis. QVAM *euertendarum* ⁊ ut eſſet
non aliqua, ſed nulla penitus reſp. Antonium conſulem notat, longe improbiorem Caeſare dominum : IN
agendo plus, quam in ſcribendo, ⁊ pleraque enim ſcripſit euerſa rep. ACTIONES *noſtras* ⁊ quae ageremus uel
in foro defendendis amicis, uel in ſenatu pro rep. Ad hanc ſententiam pertinet id, quod ſequitur : Illae ſcili-
ſcet litterae conticuerunt forenſes, & ſenatoriae. Quinctilianus ait commentarios orationum Ciceroniana-
rum ita eſſe exactos, ut ab ipſo ſibi in memoriam poſteritatis uideantur compoſiti. Et ipſe in Bruto ſcribit, ſe
orationes ſuas non minus diligenter elaboratas etiam, quã elucubratas attuliſſe. VT *ſaepe fecimus.* ⁊ multas
enim ſcripſit orationes in foro habitas, aliquot in ſenatu, unam in Rullum, duas in Catilinam ; eam, qua
ſenatui gratias egit, in patriam reſtitutus, de haruſp. reſp. de prouinciis conſ. & de conſulatu ſuo, & de tem
po ibus ſuis. Orationes autem ſignificat, cum infert, Litterae forenſes. NVLLA *eßet omnino;* ⁊ exſtin
cta, oppreſſa impio dominatu. CONTICVERVNT, ⁊ ita conticuerunt litterae illae forenſes, & ſe-
natoriae, ut conticuit mea uox in foro, & in ſenatu. quae enim uel in foro, uel in ſenatu agerem, ea litteris
mandabam. ſublatis autem & forenſibus actionibus, & ſenatoriis, quod ſcriberem, non erat. NIHIL *au-*
tem agere cum animus non poſſet, ⁊ eo Cicero natus erat ingenio, ut inani tempus otio conſumere non poſ
ſet. propterea ſcripſit ad fratrem: Scribebam illa, quae dixeram, πολιτικὰ, ſpiſſum ſane opus, & operoſum:
ſed, ſi ex ſententia ſucceſſerit, bene erit opera poſita : ſin minus, in illud ipſum mare deiiciemus, quod ſcri-
bentes ſpectabamus. aggrediemur alia, quoniam quieſcere non poſſumus. Loquitur igitur non commu-
niter de quocumque animo, ut nonnulli exiſtimant, ſed de ſuo, ſubiecta cauſſa, cur ſe ad philoſophiam re-
tulerit, quia reguſtare animus eadem ſtudia cupierit, in quibus ab initio uerſatus eſſet. IN *ijs ſtudijs* ⁊
forenſibus, & ſenatoriis, quae mihi uis temporum eripuit. AB *initio uerſatus aetatis*; ⁊ a prima adole
ſcentia. quam aetatis ſuae partem copioſe narrat in Bruto. Vide & Plutarchum in eius uita. EXISTI-
MAVI *honeſtiſsime poſſe deponi*, ⁊ deponi curam, cogitationem, operam: quae ſupra dicta ſunt. ut, Deponi,
accipiatur pro poni. quod Nonii teſtimonio probatur. cuius haec ſunt uerba: Deponere, eſt ponere. Virg.
Buc. De grege non auſim quidquam deponere tecum. M. Tull. Off. lib. 2. Exiſtimaui honeſtiſsime mole
ſtias poſſe deponi, ubi me ad philoſophiam retuliſſem. Sed, Moleſtias, delendum, recte, docti, ac diligen-
tes uiri ante nos admonuerunt. abeſt autem a ſex meis libris & Tertii. nec requiritur a ſententia: cum, De-
poni, referatur, ut dixi, ad illa ſuperiora, Cura, cogitatio, opera. Et ipſe Nonius, cum Deponere, interpre-
tatur Ponere, oſtendit, uerbum, Moleſtias, locum non habere. quamquam ex uulgatis libris additum in om
nibus Nonii exemplaribus legatur. *Honeſtiſsime* : propter ipſius philoſophiae praeſtantiam: de qua pro-
xime ſubiicitur. *Deponi* : abducit enim ab angoribus animum philoſophia, recreatque, ac reficit languen
tem ſalutaris doctrinae remediis. unde illa ad Sulpicium : Tantum dicam, me, poſteaquam illi arti, cui ſtu
dueram, nihil eſſe loci neque in curia, neque in foro uiderim, omnem meam curam, atque operam ad phi-
loſophiam contuliſſe : quare non equidem te moneo, ſed mihi ita perſuaſi, te quoque in iiſdem uerſari re-
bus, quae etiam ſi minus prodeſſent, animum tamen a ſollicitudine abducerent. Et ad Varronem : Stet
nobis illud, una uiuere in ſtudiis noſtris : a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc uero etiam
ſalutem. SI *me ad philoſophiam retuliſſem.* ⁊ cultam antea. ut in Tuſc. I. Cum defenſionum labori-
bus, ſenatoriiſq. muneribus aut omnino, aut magna ex paate eſſem aliquando liberatus, retuli me, Brute,
te hortante maxime, ad ea ſtudia, quae, retenta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuo
caui : & cum omnium artium, quae ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio, & diſciplina ſtudio ſapien-
tiae, quae philoſoph a dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis litteris illuſtrandum putaui. DISCENDI
cauſſa, ⁊ ut eloquentiam grauiorum artium inſtrumento, & qnaſi dote, locupletarem. HONORIBVS
inſeruire ⁊ more ambitioſorum. Plutarchus ait, Ciceronem, laudis cupiditate, diligentius ad remp. ani-
mum adieciſſe. QVANTVM *ſuperfuerat amicorum, & reip. temporis.* ⁊ quantum ab amicis, & a rep. con-
cedebatur. quantum ſuperfuerat temporis agendis in foro cauſsis amicorum, capiendis in ſenatu de rep.
conſiliis ; tantum erat philoſophiae loci. Imitabatur Cenſorii Catonis induſtriam : qui, ſi quando otium
nactus eſſet, ad ſtudia ſe litterarum referebat. Αναπαύσεσιν, inquit Plutarchus, ἐχρῆτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχο-
λάζοι, τῷ συντάττεσθαι τὰ βιβλία, καὶ τῷ γεωργεῖν. Nam & ruſticam rem exercebat, de qua etiam libros compo
ſuit. Praeceptum Platonis eſt ἐν τῷ τῶν Πολιτειῶν 2. ut plurimum temporis in philoſophia ponatur, dein-
de, cum res poſcet, reſp. adminiſtretur. Mendoſe in aliis libris, Temporibus: contra ueteres meos omnes,
& Ter-

& Tertii. In *legendo*, ʒ in legendis philoſophorum libris. Legendi autem maxime cupidum fuiſſe Ci
ceronem, ſcribunt Plutarchus, & Tertullianus. Scribendi ʒ de philoſophia. nam ſuas actiones a
ſe ſcriptis mandatas eſſe dixit. Otivm *non erat*. ʒ plus enim curae, operaeq. requiritur in ſcribendo,
quà in legendo. Maximis *igitur in malis* ʒ Heſiodus: οὔ ποτε παγακκον ἦμαρ. Qvae *nec ſatis e-*
rant nota noſtris, ʒ Philoſophiam Romani homines, praeter paucos admodum, poſtremis quoque reip.
temporibus ignorabant. Tuſc. I. Philoſophia iacuit uſque ad hanc aetatem, nec ullum habuit lumen litte
rarum Latinarum. Scripſit autem Cicero poſt interitum reip. libros de Finibus, Tuſculanas quaeſtiones, &
alios. *Noſtris*: Romanis, Latinis. Sic initio lib. I. Magnum attulimus adiumentum hominibus noſtris.
Et Ouidius Faſtis:

Leucothee Graiis, Matuta uocabere noſtris.

Praestantivs? ʒ in Nonio, locum hunc recitante, in, Praeſtare, legitur, Praeſtabilius. mendoſe for
taſſe. nam ueteres libri omnes, Praeſtantius. Si *interpretari uelis*, ʒ interpretatus eſt ex Platonis ſen-
tentia. dixit enim ἐν τῷ τῶν Πολ. ε. Οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι. Ariſtoteles autem
τῷ Μετα. α. ἐλάττονι: Ὀρθῶς δὴ ἔχει τὸ καλέσαι τὴν φιλοσοφίαν, ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας θεωρητικήν. θεωρητικῆς μὲν
γὰρ τέλος ἀλήθεια. Stvdivm *ſapientiae*. ʒ Studium alibi ſic declarat: Studium eſt, animi aſsidua, &
uehemens, ad aliquam rem applicata, magna cum uoluntate occupatio: ut philoſophiae, poeticae, geome-
triae, litterarum. Sapientia ʒ Seneca Epiſt. lib. XIV. Primum itaque, ſicut uidetur, tibi dicam, in-
ter Sapientiam, & Philoſophiam, quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanae. Philoſo-
phia ſapientiae amor eſt, & affectatio. haec oſtendit, quo illa peruenit. Philoſophia unde dicta ſit, apparet.
ipſo enim nomine fatetur. Quidam enim ſapientiam ita finierunt, ut dicerent eam diuinorum, & huma-
norum ſcientiam. quidam ita: Sapientia eſt noſſe diuina, & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi
uidetur haec adiectio, quia cauſſae diuinorum, humanorumq. partes ſunt. philoſophiam quoque fuerunt,
qui aliter, atque aliter definirent. Alij ſtudium illum uirtutis eſſe dixerunt, alij ſtudium corrigendae mentis,
a quibuſdam dicta appetitio rectae rationis. illud, quaſi conſtet aliquid inter philoſophiam, & ſapientiam in
tereſſe. neque enim fieri poteſt, ut idem ſit, quod affectatur, & quod affectat. quo modo multum inter auari-
tiam, & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, haec concupiſcatur: ſic inter philoſophiam, & ſapientiam. haec
enim illius effectus, & praemium eſt: illa uenit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Graeci σοφίαν uocant. hoc
uerbo quoque Romani utebantur, ſicut Philoſophia nunc quoque utuntur. A veteribvs *philoſophis* ʒ ſic
omnes libri ueteres. Sive *oblectatio quaeritur animi, requieſq. curarum*; ʒ ſententia Platonis ἐν τῷ τῶν Πολ. θ.
Τριῶν οὐσῶν τῶν ἡδονῶν, ἡ τούτου τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ᾧ μανθάνομεν, ἡδίστη ἂν εἴη· καὶ ἐν ᾧ ἡμῶν τοῦτο ἄρχει, ὁ τούτου βίος
ἥδιστος. Ariſtoteles autem Ἠθικῶν κ. Δοκεῖ ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι, καὶ τῷ βεβαίῳ. Semper *aliquid*
acquirunt, ʒ ſic Tertii liber: alij omnes quattuordecim, quibus utor, Inquirunt, ad ueram lectionẽ proxime
accedentes. Antea in uulgatis, male, Acquirunt. Hanc lectionem uidetur confirmare Ariſtoteles Πολ. β. cum
ait, Εἴτινες βούλοιντο δι' αὑτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητεῖεν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. Spectet, ʒ pertineat,
referatur. Refertur hoc uerbum ad Philoſophum. Valeat ʒ eam uim habeat, ut ad bene, beateq. ui
uendum perducat. Refertur ad Philoſophiae facultatem. Ad *bene, beateq. uiuendum*: ʒ ſignificat genus
illud uitae, quod in contemplatione poſitum eſt: cum uero ſubiungit, Siue ratio conſtantiae, uirtutiſq.
quaeritur; eam, quae de moribus agit, Philoſophiae partem ſignificat. nam lib. III. Cum tota inquit, phi
loſophia frugifera, & fructuoſa, nec ulla pars eius inculta, ac deſerta ſit: tum nullus feracior in ea locus eſt,
nec uberior, quam de officiis: a quibus conſtanter, honeſteq. uiuendi praecepta ducuntur. Qvaeri-
tvr; ʒ Ducitur, habent ſeptem libri ueteres, & Tertii. Avt *haec ars eſt, aut nulla omnino*, ʒ De Fin.
Artem uitae appellat: de Oratore, Diſciplinam: ibidem, laudatarum artium omnium procreatricem, &
quaſi parentem: in Tuſculanis, artium donum, & inuentum: in orationibus, eam continere ait uirtutis, of
ficii, & bene uiuendi diſciplinam. Maximarvm *rerum* ʒ quid autem ijs maius, quas proxime, ut
bene, beateq. uiuatur, quod naturalis philoſophia praeſtat; deinde, ut cum uirtute, atque conſtantia; quod
ea docet, quae moralis appellatur? In *maximis rebus errantium*. ʒ nam propterea plerique, ait Seneca,
neceſſaria ignoramus, qnod ſuperuacanea didicimus. Si *antem eſt aliqua diſciplina uirtutis*; ʒ Virtutem
proxime collocauit in moribus, ideſt in actione rerum, cum dixit, Siue ratio conſtantiae, uirtutiſq. quaeri-
tur: at hic utramque Philoſophiae partem Virtutis nomine comprehendi, ſatis conſtat. Plato in Protago-
ra, & in Menone, diſputat, utrum uirtus doceri poſsit, & utrum ſit ſcientia. Qvod *alio quodam libro ſe-*
cimus. ʒ in Hortenſio, qui non exſtat. quo libro Philoſophiam, Hortenſio uituperante, ſummis extulit lau
dibus. lib. 2. de Diu. Tuſc. III. & lib. I. de Fin. Vide Lactantium lib. III. cap. 2. & lib. VI. cap. 2. Auguſti-
num de uita beata. qui, in libris Confeſsionum, confitetur ſe ex Ciceronis Hortenſio, quem anno undeuigeſi
mo in rhetorum ſcholis audierit, tanto philoſophiae amore flagrare coepiſſe, ut ſe totum ad eam transferre
meditatus ſit, ſeq. prorſus mutaſſe inde affectus, & mutaſſe ad Deum. Quodam (quomodo imprimi cura-
uimus) eſt in omnibus libris, quibus utor. A doctis, *& eruditis*, ʒ a Peripateticis maxime. Cvm
percipi nihil poſſe dicamus, ʒ ex Academicorum ſententia. nam in ea haereſi Cicero fuit. percipi autem ni
hil poſſe, dixit in quattuor Academicis libris: in quibus cum Varrone diſputauit, cum illi partes Antiochi
tribuiſſet, Philonis ipſe ſumpſiſſet. Aliis *de rebus* ʒ de quibus diſſeruit in ijs libris, quos antea de
Philoſophia compoſuit. Praecepta *officij* ʒ quae tradi ab ijs non debent, qui percipi nihil poſſe di
cunt. Non *enim ſumus ij*, ʒ ſceptici. Qvorvm *uagetur animus errore*, ʒ Plato in Axiocho: Συχ
ἐπαΐει γὰρ ὁ νοῦς ἀποπλανώμενος. *Quorum uagetur animus errore*: qui nihil probemus, nulla in ſententia conſi
ſtamus. Eius auctorem philoſophiae Pyrrhonem fuiſſe tradunt. cuius exploſam ſententiam eſſe dixit lib. I.

uide

1. uide Agellium lib. XI. cap. 5. Senecam lib. XIII. Epiſt. prope finem, Laertium in Pyrrhone. MENS, ʒ cui propoſita eſt inueſtigatio ueritatis. VITA *potius*, ʒ non modo mens. nam mens, paucorum; uita, omnium. DISPVTANDI, ʒ Diſputandi, ad ſcientiam; Viuendi, ad mores pertinet. RATIONE *ſublata*? ʒ quae enim poteſt eſſe diſputatio, quae uita, ſi nihil certum putemus, nihil, quod ſequamur, habeamus? VT *ceteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt*, ʒ ut ceteri philoſophi, ab Academicis diſſentientes, qui non alia certa, alia incerta eſſe dicunt, ſed ambigunt de omnibus. id enim eſt proprium Academicorum. Qui, non eſt in antiquis ſex, & Tertij. AB *his diſſentientes*, ʒ qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt. ALIA *probabilia, contra alia improbabilia eſſe dicimus*. ʒ nihil affirmantes, ſed probabilia ſequentes. Sunt ergo tres philoſophorum ſectae, una eorum, qui percipi quidquam poſſe negant; altera, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt; tertia, qui, ab utriſque diſſentientes, neque negant, neque affirmant, ſed alia probabilia eſſe dicunt, alia improbabilia. Veteres nouem libri, & Tertij, Alia probabilia, contra alia dicimus. QVID *eſt ergo, quod me impediat*, ʒ nulla me ratio detereret: non uideo, cur mihi non liceat. VITARE, ʒ non diſplicet, quod eſt in uetere Tertij, Vitantem. duo alij, Euitare. A NOSTRIS, ʒ ab eo genere Academicorum, qui non, percipi nihil poſſe, dicunt, ut Pyrrhonij, ſed alia probabilia eſſe, alia improbabilia, cum nihil tamen affirment. & ideo contra omnia diſputant, ut illud ipſum probabile, quod ſequuntur, appareat. EX *utraque parte* ʒ diſputant de eo, quod quaeritur, in utramque partem, non ut affirment quidquam, ſed ut probabilia, & improbabilia diſtinguant. SED *haec explanata ſunt in Academicis noſtris* ʒ non duobus prioribus libris, Catulo, & Lucullo, ſed quattuor poſterioribus ad Varronem ſcriptis. Lib. 2. de Diuin. Quod genus, inquit, philoſophandi minime arrogans, maximeq. & conſtans, & elegans arbitraremur, quattuor Academicis libris oſtendimus. TIBI *autem, &c.* ʒ filium alloquitur in concluſione προσφωνήσει paraenetica. ANTIQVISSIMA, ʒ Peripatetica, ueruſtiore, quam Stoica; ab ipſo Ariſtotele, omnium principe, nobilitata. NOBILISSIMAQ. *philoſophia* ʒ nobilitarunt enim eam ſcriptis, ut mox dixi, Ariſtoteles, & Theophraſtus, & alij deinceps. CRATIPPO *auctore* ʒ quaſi duce, & magiſtro. ISTA *praeclara* ʒ quae tu nunc, doctore Craſippo, tractas. Intelligit autem Socratem, Platonem, Xenocratem, Speuſippum, Ariſtotelem, Theophraſtum, & ſimiles Academiae ueteris, & ſectae Peripateticae auctores, atque principes. HAEC *noſtra*, ʒ quae in his libris perſequimur e Stoicorum ſententia. FINITIMA *ueſtris*, ʒ de quo dixit in prooemio libri primi, Noſtra legens, non multum a Peripateticis diſsidentia. Quia Stoici, quos in his libris Cicero ſecutus eſt, idem fere, quod Peripatetici, de officio ſentiebant.

CICERO

QVINQVE *igitur rationibus propoſitis officij perſequẽdi; quarum duae ad decus, honeſtatemq. pertinent; duae ad commoda uitae, copias, opes, facultates; quincta ad eligendi iudicium; ſi quando ea, quae dixi, pugnare inter ſe uiderentur, honeſtatis pars perfecta eſt; quam quidem tibi cupio eſſe notiſſimam. hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur. in quo uerbo lapſa conſuetudo deflexit de uia, ſenſimq. eo deducta eſt, ut ab honeſto utile ſecerneret, & cõſtitueret honeſtum aliquod, quod utile non eſſet; & utile, quod non honeſtum. qua nulla pernicies maior hominum uitae potuit afferri. Summa quidem auctoritate philoſophi, ſeuere ſane, atque honeſte, haec tria genera, confuſa cogitatione, diſtinguunt: quidquid enim iuſtum ſit, id utile etiam eße cenſent; itemque, quod honeſtum, idem eſſe iuſtum. ex quo efficitur, ut, quidquid honeſtum ſit, idem ſit utile. quod qui parum proſpiciunt, hi ſaepe, uerſutos homines, & callidos admirantes, eorum malitiam, ſapientiam iudicant. quorum error eripiendus eſt: omniſq. opinio ad eam ſpem traducenda, ut honeſtis conſilijs, iuſtiſq. factis, non fraude, & malitia, ſe intelligãt ea, quae uelint, conſequi poſſe. Quae ergo ad uitam hominum tuendam pertinent, partim ſunt inanimata, ut aurum, argentum, ut ea, quae gignuntur e terra, ut alia eiuſdem generis; partim animalia, quae habent ſuos impetus, & rerum appetitus. eorum autem alia rationis expertia ſunt, alia ratione utẽtia. expertes rationis ſunt equi, boues, reliquae pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum uſum, atque uitam. Ratione autem utentium duo genera ponuntur; unum deorum, alterum hominum. deos placatos pietas efficiet, & ſanctitas. proxime autem, & ſecundum deos, homines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. Earumq. item rerum, quae noceant, & obſint, eadem diuiſio eſt. ſed, quia nocere deos non putant; his exceptis, male hominibus plurimum obeße, recte arbitrantur. Sed enim ipſa, quae inanimata diximus, pleraque ſunt hominum operis effecta: quae nec haberemus, niſi manus, & ars acceſſiſſet; nec his ſine hominum adminiſtratione uteremur. neque enim ualetudinis curatio, neque nauigatio, neque agricultura, neque frugum, fructuumq. reliquorum perceptio, & conſeruatio, ſine opera hominum, ulla eſſe potuiſſet. Iam uero, & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, et earum, quibus egeremus, inuectio certe nulla eſſet, niſi his muneribus homines fungerentur. Eademq. ratione nec lapides exciderentur e terra ad uſum noſtrum neceſſarij, nec ferrum, aurum, aes, argentum effoderetur penitus abditum, ſine hominum labore, & manu. Tecta uero, quibus & frigorum uis pelleretur, & calorum moleſtiae ſedarentur, unde aut initio generi humano dari potuiſſent, aut poſtea ſubueniri, ſi aut ui tempeſtatis, aut terrae motu, aut uetuſtate cecidiſſent, niſi communis uita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicißet? Adde ductus aquarum, deriuationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppoſitas fluctibus, portus manu factos: quae unde ſine hominum opere habere poßemus? Ex quibus omnibus, multiſq. alijs, perſpicuum eſt, qui fructus, quaeq. utilitates ex rebus ijs, quae ſunt inanimatae, percipiantur, eas nos nullo modo ſine hominum manu, atque opera capere potuiße. Qui denique ex beſtijs fructus, aut quae commoditas, niſi homines adiuuarent, percipi poſſet? nam &, qui principes inueniendi fuerunt,*

quem ex quaque bellua uſum habere poſſemus, homines certe fuerunt; nec hoc tempore ſine hominum opera aut paſcere eas, aut domare, aut tueri, aut tempeſtiuos fructus ex his capere poſſemus: ab eiſdemq. & ea, quae nocent, interficiuntur; &, quae uſui poſſunt eſſe, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, ſine quibus uita omnino nulla eſſe potuiſſet? quid enim aegris ſubueniret? quae eſſet oblectatio ualentium, qui uictus, aut cultus, niſi tam multae nobis artes miniſtrarent? quibus rebus exculta hominum uita tantum deſtitit a uictu, & cultu beſtiarum. Vrbes uero ſine hominum coetu non potuiſſent nec aedificari, nec frequentari: ex quo leges, moresq. conſtituti, tum iuris aequa deſcriptio, certaq. uiuendi diſciplina; per quas bene, beateq. uiuitur. quas res & manſuetudo animorum conſecuta, & uerecundia eſt: effectumq. eſt, ut eſſet uita munitior, atque ut, dando, & accipiendo, permutandiſq. facultatibus, & commodis, nulla re egeremus. Longiores hoc loco fuimus, quam neceſſe eſt. quis eſt enim, cui non perſpicua ſint illa, quae pluribus uerbis a Panaetio commemorantur, neminẽ neque ducẽ in bello, nec principem domi magnas res, & ſalutares ſine hominum ſtudijs gerere potuiſſe? Commemoratur ab eo Themiſtocles, Pericles, Cyrus, Ageſilaus, Alexander: quos negat ſine adiumentis hominum tantas res efficere potuiſſe. utitur in re non dubia teſtibus non neceſſarijs.

EXPLANATIO

QVINQVE *igitur rationibus propoſitis officij perſequendi,* ʒ duabus de honeſto, duabus de utili: de honeſto, utrum aliquid honeſtum ſit, an turpe, &, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: de utili, utrum aliquid utile, an inutile, &, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius: quincta, de iudicio deligendi, ſi quando id, quod ad honeſtatem pertinet, cum eo, quod ad uitae commoda, pugnare uideretur. In hac diuiſione diſſentire ſe a Panaetio fatetur his uerbis, lib. I. Triplex eſt, ut Panaetio uidetur, conſilij capiendi deliberatio. nam, honeſtum ne factu ſit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo conſiderando ſaepe animi in contrarias partes diſtrahuntur. Tum autem inquirunt, aut conſultant, ad uitae commoditatem, iucunditatemque ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint iuuare, & ſuos, conducat id, nec ne, de quo deliberant: quae deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, cum pugnare uidetur cum honeſto id, quod uidetur eſſe utile. cum enim utilitas ad ſe rapere, honeſtas contra reuocare ad ſe uidetur; fit, ut diſtrahatur in deliberando animus, afferatq. ancipitem curam cogitandi. Hac in diuiſione, cum, praeterire aliquid, maximum uitium in diuidendo ſit, duo praetermiſſa ſunt. nec enim ſolum, utrum honeſtum, an turpe ſit, deliberari ſolet; ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius; itemque, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. ita, quam ille triplicem putauit eſſe rationem, in quinque partes diſtribui debere reperitur. Primum igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter, tum pari ratione de utili, poſt de comparatione eorum diſſerendum. *Officij perſequendi*: officij inueniendi: ut agatur id, quod ſi omittatur, contra officium eſt. QVARVM *duae ad decus, honeſtatemq. pertinent,* ʒ de quibus libro ſuperiore dictum eſt. DVAE *ad commoda uitae,* ʒ de quibus hoc libro dicetur. ideo ſubiungitur: Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur. QVINCTA *ad eligendi iudicium,* ʒ de qua nihil ſcripſit Panaetius, cum tamen ſe eſſe ſcripturum promiſiſſet. Cicero autem hac de ratione lib. III. copioſe diſputat. EA, *quae dixi,* ʒ ea, quae ad honeſtatem, & ea, quae ad commoda uitae pertinent. PVGNARE *inter ſe* ʒ aliquid eſſe utile, quod inhoneſtum: & contra. HONESTATIS *pars perfecta eſt;* ʒ abſoluta a nobis libro ſuperiore: in quo, quemadmodum ab honeſtate officia ducerentur, oſtendimus. QVAM *quidem tibi cupio eſſe notiſſimam.* ʒ quam cupio diligenter legas: ut actiones, & ſtudia tua ad decus, honeſtatemq. dirigas. IN *quo uerbo lapſa conſuetudo* ʒ Salluſtius, in oratione Catonis: Iampridem equidem nos uera rerum uocabula amiſimus: quia, bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo uocatur. Plato IIX. de rep. eiuſmodi uocum inuerſiones corruptis per prauam educationem animis acceptas refert. Ὕβριν, ait, παίδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδιαν δὲ ἀνδρίαν. Plutarchus Alcibiadem huius peruerſitatis auctorem ſcribit. Et idem Plut. de diſcrimine adulatoris, & amici Thucydidem auctorem citat, hoc in ſeditionibus maxime, ac bellis fieri, ut ſolita uocabulorum dignitas non his tribuatur factis, quibus oportebat, ſed accommodetur his, quae fiebant. ſiquidem audacia temeraria, fortitudo contentioſa iudicetur, cunctatio prouida, timiditas decora: contra modeſtiae nomine praetexetur ignauia, & diligens in omni re prudentia ſegnities habeatur. DEFLEXIT *de uia,* ʒ Naues decedere ſuo curſu, dixit Caeſar extremo lib. III. de bello ci. Quo loco, Deflectere, libentius legerem. SENSIMQ. *eo deducta eſt,* ʒ *Senſim*: quia non ſtatim homines improbi ſunt; uerum, ubi ſemel de uirtutis uia deflectere coeperunt, ſenſim in turpiſsima uitia deducuntur. unde illud Satyrici poetae:

Nemo repente fuit turpiſsimus.

NVLLA *pernicies maior* ʒ omittitur enim ſaepe honeſtum propter uitae commoda: & utile putatur, quod re uera non eſt. SVMMA *quidem auctoritate philoſophi* ʒ Socrates apud Platonem lib. IIX de rep. SEVERE *ſane, atque honeſte* ʒ non leuiter, neque temere. HAEC *tria* ʒ iuſtum, utile, honeſtum: quae ſua natura cohaereant, nec diuelli poſsint. GENERA *confuſa,* ʒ unum enim omnium genus eſt: nec diſtingui poſſunt, quod ad genus attinet. nam iuſtum, utile, honeſtum, ſimul ſunt &, qui iuſtum dicit, idem utile; qui utile, idem iuſtum: qui honeſtum, idem utile. COGITATIONE *diſtinguunt.* ʒ ut ſpecies, quo modo philoſophi loquuntur, uni ſubiectae generi, diſtinguuntur: nam equus, & homo ſpecie differunt, genere idem ſunt. IDEM *eſſe iuſtum.* ʒ Id, eſt in ſeptem ueteribus. Eſſe, abeſt a Tertii libro,

bro,& duobus alijs ueteribus. QVOD *qui parum proſpiciunt,* } qui non intelligunt, quidquid honeſtum ſint, utile idem eſſe. *Parum proſpiciunt*: qui id modo, quod ante pedes eſt, uident, nec in longitudinem conſulunt: ut ait Terentius. VERSVTOS *homines, & callidos* } qui ab honeſto utile ſecernunt: & quia copias, opes, facultates fraude, & malitia adipiſcuntur, uulgo ſapientes exiſtimantur. *Verſutos*: πολυτρόπους, καὶ πανούργους: qualem Philippum Demoſthenes, Vlixem Poetae deſcribunt. qui in omnem partem uerſant animum, nihilq. intentatum relinquunt, quo ſuis rationibus conſulturi eſſe uideantur. *Callidos*: diuturno rerum uſu ita eruditos, ex aliorum incommodis ſua uti parent commoda, ut loquitur Comicus, nec a malis artibus abhorreant. Cicero de nat. de. Verſutos dicit, quorum celeriter mens uerſatur; Callidos, quorum tamquam manus opere, ſic animus uſu concalluit. HONESTIS *conſilijs*, } quod eſt prudentiae. IVSTIS *factis*, } quod eſt iuſtitiae: cui fortitudo, & temperantia ſe comites adiungunt. QVAE *ergo, &c.* } Nunc ingreditur diſputare de ijs, quae utilia hominibus ſunt: quae duo ſunt. quaedam animalia, ut homines; quaedam inanima, ut argentum, aurum, arbores. ex quibus duo alia naſcuntur, quae proſunt hominibus, & quae nocent: ex ijs, quae proſunt, duo etiam naſcuntur: quaedam rationis expertia, ut equi; quaedam, quae ratione utuntur, ut homo. Ex ijs uero, quae nocent, duo etiam naſcuntur, quaedã inanima, ut gladij; quaedam uero animalia, ut ſcorpiones. ſed omnia mala ex homine naſcũtur, teſte Plin. Haec Ciofanus. PARTIM *ſunt inanima,* } non, Inanimata: ex antiquis libris quinque, & Tertij: & ex Nonio: cuius haec ſunt: Inanima, ſine anima. Cic. de Off. lib. II. &c. Et Hortenſio: Nam, cũ omnis ſollertia admiranda eſt, tum ea, quae efficit, ut, inanima quae ſunt, uiuere, & ſpirare uideantur. Cicero autem Animal pro Animatum, Inanimum, pro Inanimatum, dixit. AVRVM, *argentum,* } quae ipſa per ſe nec bona, nec mala ſunt, ſed pro eorum, qui utuntur, mente uel prodeſſe ſolent hominibus, uel obeſſe. Cicero neruos reip. Pecuniam dicit: ſine qua Demoſthenes nihil decenter fieri poſſe, nec utiliter, in Olynthiacis dixit. QVAE *gignuntur e terra,* } fruges, fructus, ligna, herbae, tam pabulo, quam medicinae ſeruientes. QVAE *habent ſuos impetus, & rerum appetitus.* } ſiue ratione praedita ſint, ſiue rationis expertia. ſed ex ratione praeditis excipit omnino deos. ſic enim eſt putandum: quamquam ſubiungit, Vnum deorum, alterum hominum. nam, quis eum tribuiſſe deis impetus, & rerum appetitus exiſtimet? Et tamen fuerunt, qui hoc ſentire hoc loco Ciceronem crederent. BOVES, } Plinius lib. IIX. cap. 45. Socium laboris, agriq. culturae habemus hoc animal, tantae apud priores curae, ut ſit inter exempla damnatus a populo R. qui concubino pro caci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderit bouem, actusq. in exſuliũ, tamquam colono ſuo interempto. Et Cicero de nat. de. ſcelus eſſe habitum ſcribit, ueſci huius animalis uiſceribus. Βόες, unde etiam Boues, Latina uox, ἀπὸ τοῦ βόσκειν, ideſt paſcendo, dicti ſunt. RELIQVAE *pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum uſum, atque uitam.* } ſic malo, quam, Opera, ſuffragantibus meis tredecim antiquis libris, & Tertij. brutis enim, ratione carentibus, Opus tribuo libentius, quam Operam. nam, quod obijcitur, Opere perfectam rem ſignificari, hoc non moueor. poteſt enim Cicero dicere, his rebus, quas equi, boues, reliquae pecudes, apeſq. perficiunt, adiuuari uitam hominum. Sed, quid, ſi Opus interdum non id, quod effectum iam eſt, ſed id, quod efficitur, accipiamus? Ego Latine dici poſſe credam, & de ruſticis hominibus, & de equis, bobus, reliquiſq. pecudibus: In opere uerſantur. ideſt, ut opus faciant: cum eorum labor nondum ad rei exitum peruenerit. Lambino magis placuit, Opera, quam Opere: cum quo facit unus ex meis ueteribus libris. mihi, ut dixi, Opere, magis, quam Opera. Sequor autem, praeter ea, quae dixi, Ciceronem ipſum, qui paullo poſt, Adde, inquit, ductus aquarum, deriuationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppoſitas fluctibus, portus manu factos: quae non ſine hominum opere habere poſſemus. Et infra: Secundae res, honores, imperia, uictoriae, quamquam fortuita ſunt, tamen ſine hominum operibus, & ſtudijs neutram in partem effici poſſunt. Quibus ex locis, Opus, non id tantum eſſe, quod factum eſt, ut Lambinus putat, unde mutandi conſilium cepit, uerum etiã id, quod fit, non obſcure intelligitur. atque etiam, ut ſenſus meus eſt, plus quiddam ineſſe uidetur in Opere, quam in Opera. *Apes*: quarum remp. cum deſcripſiſſet Virgilius, ſubdit:

His quidam ſignis, atque haec exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinae mentis, & hauſtus
Aetherios dixere.

Aliquid: quanti ſunt
Aerij mellis caeleſtia dona?

Aliquid: cuncta enim hominum gratia creata. Ariſtot. Polit. I. Cicero de nat. de. II. Socrates apud Xenophontem, lib. IV. τῶν ἀπομνημονευμάτων. *Hominum*: non dixit, Hominis; ſed, Hominum: ut hominum auaritiam magis notaret. DVO *genera ponuntur;* } Ponunt, eſt in undecim meis, & Tertij. DEOS *placatos* } ideſt, propitios, uitaeq. hominum utiles. nam hic agitur de utilitate, quae ex animalibus ratione utentibus percipitur. PIETAS } iuſtitia aduerſus deos. SANCTITAS. } ſcientia colendorum deorum. Vide Euthyphronem Platonis. PROXIME *autem, & ſecundum deos,* } Et, abeſt ab uno uetere libro. ITEM } Iterum, ueteres decem. DEOS *nocere non putant,* } quos non tantum non nocere, ſed neque prodeſſe affirmarunt Epicurei. Lucretij uerſus ſunt:

Omnis enim per ſe diuum natura neceſſe eſt
Immortali aeuo ſumma cum pace fruatur,
Semota a noſtris rebus, ſeiunctaq. longe.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nil indiga noſtri,

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Deos non nocere, ait Socrates apud Platonem in Theaeteto: Πορρωόντες τοῦ εἰδέναι, ὅτι οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις. HIS *exceptis*, ʒ has duas uoces quidam delent, contra ueterum omnium librorum fidem: ſententiaq. eas non reſpuit: quodq. me in primis mouet, eas retinet Seruius Aen. lib. XII. HOMINES *hominibus* ʒ hinc, Homo homini deus, Homo homini lupus. OBESSE, ʒ ſi oderint, & contemnant. VEL *prodeſſe* ʒ ſi ament, & admirentur. *Vel prodeſſe:* abſunt hae duae uoces a ſex meis libris ueteribus, & Tertij: nec eas agnoſcit idem Seruius. QVAE *inanima diximus*, ʒ aurum, argentum, & ea, quae gignuntur ex terra. ſic octo ueteres, & Tertij. PLERAQVE *ſunt hominum operis effecta:* ʒ ſic antiqui libri ſeptem, & Tertij. Ab homine omnis manat utilitas. FRVGVM, *fructuumq. reliquorum perceptio*, ʒ in dialogo, de Senectute. *Frugum:* de frumento, & leguminibus. *Fructuumque:* de arborum fetibus. CONSERVATIO ʒ de qua Columella, & alij. IAM *uero, & earum* ʒ Plato lib. IIX. de Leg. eiuſmodi rerum uectigalia damnat. Τέλος δὲ ἐν τῇ πόλει μηδένα μηδὲν τέλειν, μήτε ἐξαγομένων μήτε εἰσαγομένων. λιβανωτὸν δὲ, καὶ ὅσα περὶ θεοὺς, τὰ τοιαῦτα ἐςὶ ξενικά. θυμιάματα, καὶ πορφύραν, καὶ ὅσα βαπτὰ χρώματα μὴ φερούσης τῆς χώρας, ἢ περί τινα ἄλλην τέχνην δεομένην, ξενικῶν τινῶν εἰσαγωγίμων, μηδενὸς ἀναγκαίου χάριν, μήτε τις ἀγέτω, μήτε αὖ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἀναγκαίων ἐμμένειν ἐξαγέτω. EARVM *rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, inuectio* ʒ quarum rerum munera Cicero his hominibus tribuit, earum cauſſa nummi uſum inuentum eſſe dixit Ariſtoteles lib. I. Pol. Ξενικωτέρας, inquit, γινομένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι, ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. Cuius ſententiae primam partem, de exportatione, & inuectione rerum Cicero in hunc locum tranſtulit: ſecundam, de nummi uſu, cum ipſe de hominibus loqueretur, omiſit. AVRVM, *aes, argentum* ʒ Haec non uſui, aut neceſsitati, ſed luxui, tribuit Plinius in praefatione libri XXXIII. Et Ouid. Metam. I.

Nec tantum ſegetes, alimentaq. debita diues
Poſcebatur humus, ſed itum eſt in uiſcera terrae:
Quas recondiderat, Stygijsq. admouerat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamq. nocens ferrum, ferroq. nocentius aurum.

AVT *poſtea ſubueniri*, ʒ Potuiſſet, ſubaudiri neceſſe eſt. Subuenire tamen, ueteres undecim, & Tertij. In uno, Neque ſubuenire, neque ſubueniri. HARVM *rerum auxilia* ʒ uertit Graecum uerbum Ariſtotelis. nam Pol. I. Ἡ γὰρ, inquit, πρὸς τ' ἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν ἡμέρων ζώων. DVCTVS *aquarum*, ʒ de quibus exſtant Sex. Iulij Frontini libri duo, quos, propediem a me emendatos, Scholijsq. illuſtratos, edendos curabo. DERIVATIONES *fluminum*, ʒ cum unus alueus in plures diducitur, ad urbium, agrorum, nauigationumq. commoditatem. MOLES *oppoſitas fluctibus*, ʒ aggeres, ad maris, fluminum, ſtagnorum exundationes prohibendas. Virg. Georg. II.

An memorem portus, Lucrinoq. addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus aequor?

Et Horatius lib. III. Od. 2.

Contracta piſces aequora ſentiunt,
Iactis in altum molibus: huc frequens
Caementa demittit redemptor,
Cum famulis, dominusq. terrae
Faſtidioſus.

QVAE *unde ſine hominum opere habere poſſemus?* ʒ ſic decem ueteres libri, & Tertij. unus, Poſsimus? unus, Quae ſine labore habere non poſſumus. Antea pro Vnde, Non, legebatur. Melior autem lectio eſt, quam in libro meo imprimi curaui. EX *quibus omnibus*, ʒ hactenus inanimata nominauit. SVNT ʒ Sint, quattuor libri, & Tertij. INANIMATAE, ʒ duo, & Tertij, Inanima: tres, Inanimae. QVI *denique* ʒ nunc de animatis, quae ipſa ſine hominis induſtria nullum fructum ferrent, aggreditur dicere. QVI *denique ex beſtijs fructus, aut quae commoditas, niſi homines adiuuarent, percipi poſſet?* ʒ quod Ariſtoteles dixit lib. I. Politicorum: Βοήθεια γίνεται παρὰ τῶν ἡμέρων ζώων. QVI *principes inueniendi fuerunt*, ʒ qui primi inuenerunt. HOMINES *certe fuerunt;* ʒ ut Saturnus, Pallas, Ceres, Bacchus, opinione, & fama hominum dij facti. PASCERE *eas*, ʒ male alios, Equos. nam ad belluas refertur hoc totum, Paſcere, domare, tueri, tempeſtiuos fructus ex his capere. quod comprobatur quattuor ueterum librorum, & Tertij teſtimonio. QVID *enumerem artium multitudinem*, ʒ Ouidius:

Scilicet ingenium placida mollitur ab arte,
Et ſtudio mores conuenienter eunt.

QVID *enim aegris ſubueniret?* ʒ ita eſt in ſex uet. lib. Vnus, Quis enim aegris ſubueniſſet? Tres, Quis enim aegris ſubueniretur? Tertij, Qui enim aegris ſubueniſſet? Ciofano placet, Qui enim aegris ſubueniretur? TANTVM *deſtitit a uictu, & cultu beſtiarum.* ʒ ſic nouem ueteres libri, & Tertij: pro, tantum diſceſsit. unus, Deſiſtit. alius, Deficit. Lambinus mutat, & reponit, Diſtitit: cum quo faciunt tres libri. mihi, cur mutatio fiat, cauſſa non uidetur. &, Diſtitit, inuſitatum eſt. quod etiamſi uſitatum eſſet, legerem libentius, Diſtat. cur enim dicat, ijs rebus excultam hominum uitam, a uictu, & cultu beſtiarum tam diuerſam fuiſſe: potius quam, tam diuerſam eſſe? Deſciſcit, legit Ciofanus. VRBES *uero ſine hominum coetu* ʒ de Somnio Scipionis: Nihil eſt illi principi deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam concilia, coetusq. hominum iure ſociati, quae Ciuitates appellantur. IVRIS *aequa*

de-

*deſcriptio,*ʒlib. I .dixit, Iura deſcribere,magiſtratus officium eſſe . DeſcriptioTertij liber.Per *quas bene, bea*
*teq.uiuitur.quas res &c.*ʒPer quas bene,beateq. uiuitur, non legitur in ullo uetere libro.Effectvmq. *eſt*, ʒ
abeſt,Eſt,a duobus ueteribus. Vt *eſſet uita munitior*, ʒ legibus intra urbem, moenibus aduerſus exte-
ram uim. *Munitior*: minus obnoxia iniurijs tempeſtatum, graſſationibus ferarum,& eorum uiolentiae,
qui robore ſunt ſuperiores. Permvtandisq. *facultatibus*, ʒ quod ueteres facere ſolitos eſſe, ait
Salluſtius, Iugurtha: Vino aduecticio mutare &c. In *bello*, ʒ omnes ueteres, Bello. unus,Belli.fortaſ-
ſe non male. Cyrvs, ʒ Cambyſis filius, Perſarum rex, qui, magnis rebus geſtis, poſtremo a Thomi-
ri, Scytharum regina,cum ducentis Perſarum millibus caeſus eſt. Nominari debuit,ſi ratio temporum ha-
beatur,ante reliquos quattuor. Alexander: ʒ aetate ultimus, rerum geſtarum gloria omnium
praeſtantiſsimus. Vtitvr *in re non dubia teſtibus non neceſſarijs*. ʒ hoc eſt, exemplis. Argumenta,
teſte Quinctiliano,confeſſa ob id eſſe debent,quia dubijs adhibentur. Quid ergo opus eſt, in rebus confeſ-
ſis, & minime ambiguis, inanem operam ſumere? Alibi: Vbi rerum teſtimonia adſunt, quid opus eſt
uerbis?

CICERO

Atqve, ut magnas utilitates adipiſcimur con-
ſpiratione hominum, atque conſenſu: ſic nulla tā
deteſtabilis peſtis eſt, quae non homini ab homine naſca-
tur. eſt Dicaearchi liber de interitu hominum,peripate-
tici magni,& copioſi: qui, collectis ceteris cauſſis,eluuio
nis, peſtilentiae, uaſtitatis, belluarum etiam repentinae
multitudinis, quarum impetu docet quaedam hominum
genera eſſe conſumpta, deinde comparat, quanto plures
deleti ſint homines hominum impetu,id eſt bellis,aut ſedi
tionibus,quam omni reliqua calamitate. Cum igitur hic
locus nihil habeat dubitationis,quin homines plurimum
hominibus & proſint, & obſint;proprium hoc ſtatuo eſ-
ſe uirtutis, conciliare ſibi animos hominum, & ad uſus
ſuos adiungere. itaque, quae in rebus inanimis, quaeq.
in uſu, & tractatione belluarum fiunt utiliter ad homi-
num uitam,artibus ea tribuuntur operoſis: hominum au
tem ſtudia, ad amplificationem noſtrarum rerum prom-
pta, ac parata, uirorum praeſtantium ſapientia, & uirtu
te excitantur. Etenim uirtus fere omnis in tribus rebus
uertitur: quarum una eſt in perſpiciendo, quid in quaque
re uerum, ſincerumq. ſit, quid conſentaneum cuique,
quid conſequens, ex quo quaeque gignantur, quae cuiuſ-
que rei ſit cauſſa. alterum, cohibere motus animi turba-
tos, quos Graeci πάθη *nominant; appetitiones, quas illi*
ὁρμὰς, *oboedientes efficere rationi. tertium, ijs, quibuſ-*
cum congregamur, uti moderate,& ſcienter,quorum ſtu-
dijs ea, quae natura deſiderat, expleta, cumulataq. ha-
beamus: per eos denique, ſi quid importetur nobis incom
modi,propulſemus: ulciſcamurq. eos, qui nocere nobis co
nati ſunt; tantaq poena afficiamus, quantam aequitas,
humanitasq. patitur.

EXPLANATIO

Conspiratione *hominum, atque conſenſu*: ʒ In Rullum: Conſpirate nobiſcum, conſentite
cum bonis. De Fin. Aliqui magna amoris conſpiratione conſentientes. In Epiſt. Mirabiliter om-
nium gentium,atque ordinum conſenſus ad liberandam remp. conſpirauit.In ijſdem uero Epiſt Conſpira
tionis nomine uſus eſt. Haec conſpiratio,& concordia omnium ordinum ad defendendam libertatem. In
Catil. Tanta conſpiratio bonorum. Pro domo: Haec noſtra conſpiratio in rep. bene gerenda. Nvlla
tam deteſtabilis peſtis eſt, quae non homini ab homine naſcatur. ʒ homini enim ab homine peſsima quaeque
naſcuntur: & homo homini plus,quam res aliae omnes, ſiue animatae, ſiue inanimae, nocet. Dicae-
archi ʒ Surdas: Dicaearchus, Phidiae F. Siculus, Meſſenius, Ariſtotelis auditor philoſophus, ora-
tor, geometer. Scripſit dimenſiones montium Peloponneſi. Graeciae uitam libris III. Rempublicam
Spartiatarum: qui liber ut quotannis in Ephororum praetorio puberibus auſcultantibus recitaretur, lege
ſancitum fuit apud Lacedaemonios, & longo tempore obſeruatum.Cicero Tuſc. I. Ariſtoxeni condiſcipu-
lum, & aequalem facit,deliciaſq. ſuas appellat,cumq. tres libros ſcripſiſſe ait,quibus Lesbiaci titulus,in qui
bus animam nihil eſſe docuerit. Laertius ait, cum Platonis ſcribendi genus improbaſſe. Peripate-
tici *magni, & copioſi*: ʒ celebris, tam doctrina rerum, quam dicendi facultate inſtructi. Colle-
ctis *ceteris cauſſis*, ʒ alij legunt, Exteris. ut illae ſignificentur, quae non oriuntur ab ipſis homini-
bus, ſed extrinſecus quodam modo ſunt. Tres ex meis non habent uerbum Ceteris. Alij omnes, & Ter-
tij, Ceteris. Elvvionis, ʒ κατακλυσμοῦ, inundationis. Vastitatis, ʒ uide Prouerb.
Optimum non naſci. Bellvarvm *etiam repentinae multitudinis*, ʒ ut ranarum, & murium.
Deinde *comparat*; ʒ uide Prouerb. Dulce bellum in expertis. Conciliare *ſibi animos, ho-*
minum, ʒ octo ex meis,& Tertij, non habent particulam Sibi. Ad *uſus ſuos adiungere*. ʒ efficere, ut
re, opera, conſilio nos iuuent. In *uſu, & tractatione* ʒ Vſu, &, non legitur in undecim meis, & Ter-
tij. Artibvs *operoſis*: ʒ quae in opere conſiſtunt, non a ſapientia, & uirtute proficiſcuntur: quae
manum,laboremq. poſtulant: ποιητικαῖς. Hominvm *autem ſtudia uirorum praeſtantium ſapientia, &*
uirtute excitantur. ʒ homines concilientur ſapientia,& uirtute. Ad *amplificationem noſtrarum rerum* ʒ
ad utilitatem noſtram: ut conſeruentur, augeanturq. res noſtrae.nam in amplificatione conſeruatio inclu-
ditur. Virtvs *fere omnis*. ʒ quae in hominem cadere poſsit, & quae nobis animos hominum con-
ciliet, ad uſusq. noſtros adiungat. *Virtus fere omnis*: Virtutem diuidit in Logicen,Ethicen,& Politicen.
Virtutem autem pro Philoſophia dixit. Vnde Seneca Epiſt. lib. XIV. Philoſophia ſine uirtute non eſt,nec ſi-
ne

ne philoſophia uirtus. V**ERTITVR.** ʒ conſiſtit, tribus rebus continetur. Q**VARVM** *una eſt in perſpiciendo, quid in quaque re uerum, ſincerumq. ſit,* ʒ haec prudentia eſt. de qua lib. I. Omne, quod honeſtum eſt, aut in perſpicientia ueri, ſollertiaq. uerſatur. S**IT** *cauſſa.* ʒ undecim mei, & Tertij, ordine praepoſtero, Cauſſa ſit. A**LTERVM,** ʒ dixit: Omnis fere uirtus in tribus rebus uertitur: quarum una eſt: nunc ſubiungit, Alterum: pro, Altera res. C**OHIBERE** *motus animi turbatos,* ʒ haec, temperantia. V**TI** *moderate,* ʒ haec, induſtria. P**ER** *eos denique,* ʒ rectius, ut in antiquis libris, Per eoſdemque. T**ANTAQ.** *poena afficiamus,* ʒ pergit in deſcribenda iuſtitia. Fortitudinem omitti miror. propterea dixit: Virtus fere omnis in tribus rebus uertitur: non in quattuor. infra tamen perſpicue fortitudinem deſcribit, cum ait: Haec animi deſpicientia admirabilitatem magnam facit. Et lib. I. Omne, quod honeſtum eſt, id quattuor partium oritur ex aliqua: non, ex tribus. T**ANTA,** *&c. quantam* ʒ in puniendo modus eſt ab humanitate praeſcriptus. A**EQVITAS,** *humanitaſq.* ʒ ne & irae indulgeatur, & crudelitas in uictos exerceatur. H**VMANITASQ.** ʒ hominem enim clementiam magis decet, quam crudelitas.

CICERO

QVIBVS autem rationibus hanc facultatem aſſequi poſſimus, ut hominum ſtudia complectamur, eaq. teneamus, dicemus, neque ita multo poſt. ſed pauca ante dicenda ſunt. Magnam uim eſſe in fortuna, in utramque partem, ad ſecundas res, uel aduerſas, quis ignorat? nam &, cum proſpero flatu eius utimur, ad exitus peruehimur optatos; &, cum reflauit, affligimur. haec igitur ipſa fortuna ceteros caſus rariores habet; primum ab inanimis procellas, tempeſtates, naufragia, ruinas, incendia; deinde a beſtijs ictus, morſus, impetus. haec igitur, ut dixi, rariora. at uero interitus exercituum, ut proxime trium, ſaepe multorum; clades imperatorum, ut nuper ſummi, ac ſingularis uiri; inuidiae praeterea multitudinis; atque ob eas bene meritorum ſaepe ciuium expulſiones, calamitates, fugae. rurſusq. ſecundae res, honores, imperia, uictoriae, quamquam fortuita ſunt, tamen ſine hominum operibus, & ſtudijs neutram in partem effici poſſunt. hoc igitur cognito, dicendum eſt, quonam modo hominum ſtudia ad utilitates noſtras allicere, atque excitare poſſimus. quae ſi longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparetur: ita fortaſſe etiam breuior uidebitur. Quaecumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honeſtandum; aut beneuolentiae gratia faciunt, cum aliqua de cauſſa quempiam diligunt: aut honoris, ſi cuius uirtutem ſuſpiciunt, & ſi quem fortuna dignum quamampliſſima putant; aut cui fidem habent, & bene rebus ſuis conſulere arbitrantur; aut cuius opes metuunt; aut contra, a quibus aliquid exſpectant, ut cum reges, populares ue homines largitiones aliquas proponunt: aut, poſtremo, pretio, aut mercede ducuntur. quae ſordidiſſima quidem eſt ratio, & inquinatiſſima & ijs, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. male enim ſe res habet, cum, quod uirtute effici debet, id tentatur pecunia: ſed, quoniam nonnumquam ſubſidium hoc neceſſarium eſt, quemadmodum ſit utendum eo, dicemus, ſi prius ijs de rebus, quae uirtuti propiores ſunt, dixerimus. Atque etiam ſubijciunt ſe homines imperio alterius, & poteſtati pluribus de cauſſis. ducuntur enim aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis praeſtantia, aut ſpe, ſibi id utile futurum; aut metu, ne ui parere cogantur; aut ſpe largitionis, promiſſionisq. capti; aut, poſtremo, ut ſaepe in noſtra rep. uidemus, mercede conducti.

EXPLANATIO

MAGNAM *uim eſſe in fortuna in utramque partem,* ʒ haec interponit, ut occurrat obiectioni. dicet enim aliquis: A fortuna proficiſcuntur omnia: quid ego de ſtudiis hominum laborem? Reſpondet: Fortuitae quidem ſunt ſecundae res, honores, imperia, uictoriae, tamen ſine hominum operibus, & ſtudijs neutram in partem effici poſſunt. *Magnam uim eſſe in fortuna:* Demoſthenes Olynth. II. Μεγάλη ῥοπή, μᾶλλον δὲ, ὅλον ἡ τύχη παρὰ πάντ᾽ ἐςὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα. Iuuenalis uero fortunam irridet:

> Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia. Sed nos
> Te facimus, fortuna, deam, caeloq. locamus.

Vide Lact. Firm. lib. III. cap. 29. A**D** *exitus peruehimur optatos,* ʒ ut in portum. A**FFLIGIMVR.** ʒ ut in ſcopulis. V**T** *proxime trium,* ʒ in Pharſalia, in Africa, in Hiſpania; ducibus, in Pharſalia, Pompeio Magno; in Africa, Scipione Pompeii ſocero, & Iuba Mauritaniae rege; in Hiſpania, Pompeij liberis. S**VMMI,** *ac ſingularis uiri:* ʒ Pompeij Magni. B**ENE** *meritorum ciuium expulſiones,* ʒ exempla ſunt apud Valerium lib. V. cap. de Ingratis. N**EVTRAM** *in partem effici poſſunt.* ʒ neque aduerſae res, ut interitus exercitium, neque ſecundae, ut honores. H**OC** *igitur cognito,* ʒ beneuolentiam conciliat ab utilitate. *Hoc igitur cognito:* ex quo intelligitur, allicienda eſſe hominum ſtudia ad utilitates noſtras. Narrat ſex praecipuas eſſe cauſſas, quae homines ſaepe commouere ſolent, ut aliis faueant. quidam mouētur beneuolētiae Gratia. II, quidam opinione uirtutis. III, fide. IV, quia rebus ſuis bene conſulere arbitrantur. V, metu. VI, mercede conducti. quia ab illis aliquid exſpectant, ut fecit Caeſar diuiſiones agrorum: ut etiā Clodius adduxit multos mercede, ut ſibi fauerent. Haec Ciofanus. Q**VAECVMQVE** *igitur etc.* ʒ cauſſae, cur quidque fiat ab hominibus erga homines. Sunt autem ſex. A**D** *eum augendum,* ʒ ideſt, ad augendam eius diuitias, potentiam, & eam auctoritatem, quae ex ijs oritur. Et eſt Graeca phraſis, ἀυξάνειν τινά. Demoſthenes Olynth. II. Νῦν δὲ, τὸ μὲν παρὸν, ἀεὶ προϊέμενοι, τὰ δὲ μέλλοντα αὐτόματα οἰόμενοι σχήσειν καλῶς, ηὐξήσαμεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Φίλιππον ἡμεῖς, καὶ κατεςήσαμεν τηλικοῦτον, ἡλίκος οὐδείς πω βασιλεὺς γέγονε

γέγονε Μακεδονίας. Honeſtandvm; ʒ honoribus cumulandum. Honoris, *ſi cuius uirtutem ſuſpiciunt*, ʒ Plautus Amphitruone:

Virtute ambite oportet, non fauitoribus.

Cicero ad Appium, ep. ult. lib. III. Inſignia uirtutis multi etiam ſine uirtute aſſecuti ſunt: talium uirorum tanta ſtudia aſſequi ſola uirtus poteſt. Et ad Plancum, lib. x. ep. 3. Omnia ſumma conſecutus es, uirtute duce, comite fortuna. Et *ſi quem fortuna dignum quamampliſſ.* ʒ Quemq. fort. d. q. habent ſex mei, & Tertij. Cvi *fidem habent*, ʒ ut, expulſis regibus, primis conſulibus. Cvivs *opes metuunt*; ʒ quas periculoſas in rep. eſſe, ſi magnae ſint, ait Plato: quod, eas qui poſsident, niſi eis magiſtratus pro eorum libidine deferantur, libertati publicae inſidias ſtruunt. Qvi *ea tenentur*, ʒ qui mercede ducuntur. Ad *eam confugere* ʒ ut pecunia corrumpant eos, a quibus aliquid expetunt: cum id, quod cupiunt, uirtute potius conſequi debeant. Male *enim ſe res habet*, ʒ uidetur Ariſtotelem imitatus lib. II. Pol. cap. 9. φαῦλον τὸ τὰς μεγίςας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν, καὶ τὴν ςρατηγίαν. Propterea Macedonum rex Philippus Alexandrum filium, quod largitione Macedonum animos conſectaretur, in epiſtola quadam accuſauit, his uerbis: Quid te, malum, rationis in iſtam ſpem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes? an tu id agis, ut Macedones non te regem ſuum, ſed miniſtrum, & praebitorem putent? quo quid regi ſordidius? Svbsidivm *hoc neceſſarium eſt*, ʒ uel cum cetera ſubſidia deſunt, uel cum infirma ſunt. Qvemadmodvm *ſit utendum eo*, ʒ id infra docet, his uerbis: Nonnumquam eſt largiendum: & ſaepe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, ſed diligenter, atque moderate. multi enim patrimonia effuderunt, inconſulte largiendo. Qvae *uirtuti propiores ſunt*, ʒ cum haec a uirtute longe abſit. non enim a uirtute, & induſtria ſumitur. Atqve *etiam ſubijciunt ſe homines imperio alterius, & poteſtati pluribus de cauſſis*. ʒ has cauſſas expoſuit paullo ante, in eo loco: Quaecumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honeſtandum; aut beneuolentiae gratia faciunt, &c. Sed illud animaduertendum: cauſſas quidem eaſdem commemorari, quae ſupra dictae ſunt, diuerſarum tamen rerum. aliud enim eſt, homines homini tribuere, quae poſſunt, ad eum augendum, atque honeſtandum; aliud, ſubijcere ſe homines imperio alterius, & poteſtati. & ipſa uerba, Atque etiam, diuerſae rei narrationem ſignificant. Avt *beneficiorum magnitudine*, ʒ non haec ſecunda cauſſa eſt, ſed ea, quae ſequitur, Aut dignitatis praeſtantia: quantum ex earundem cauſſarum ordine ſupradicto licet intelligere. itaque pro, Aut, uel ſacramento contenderem legendum, Et; aduerſantibus omnibus antiquis libris. Ita beneficiorum magnitudo ad beneuolentiam addetur, tamquam ipſius beneuolentiae cauſſa. quod ſupra dixit, Cum aliqua de cauſſa quempiam diligunt. Avt *dignitatis praeſtantia*, ʒ ſupra: Aut honoris, ſi cuius uirtutem ſuſpiciunt, & ſi quem dignum fortuna quamampliſsima putant. Avt *ſpe, ſibi id utile futurum*; ʒ ſupra: Aut cui fidem habent, & bene rebus ſuis conſulere arbitrantur. Haec autem ſpes ab ea differt, quae capitur ex largitione propoſita: de qua ſupra; Aut contra, a quibus aliquid exſpectant, ut cum reges, populareſue homines largitiones aliquas proponunt. Avt *metu, ne ui parere cogantur*; ʒ ſupra: Aut cuius opes metuunt. Avt *ſpe largitionis, promiſſioniſq. capti*; ʒ ſupra: Aut contra, a quibus aliquid exſpectant. Vnus ex meis, Promiſsionibuſq. utroque modo recte. Avt, *poſtremo*, ʒ ſexta cauſſa & hic, & ſupra: hic, cur ſe homines alterius imperio ſponte ſubiiciant; ſupra, cur ad aliquem augendum, atque honeſtandum adducantur. Mercede *conducti*. ʒ cum pecunia per tribus diuidebatur. qua de re lata lex de ambitu; de qua in oratione pro Murena.

CICERO

*R*Ervm *autem omnium nec aptius eſt quidquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi; nec alienius, quam timeri. praeclare Ennius:*

Quem metuunt, oderunt:
Quem quiſque odit, periiſſe expetit.

Multorum autem odijs nullas opes poſſe obſiſtere, ſi antea fuit ignotum, nuper eſt cognitum. nec uero huius tyranni ſolum, quem armis oppreſſa pertulit ciuitas, interitus declarat, quantum odium hominum ualet ad peſtem; ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorum: quorum haud fere quiſquam interitum ſimilē effugit. malus enim eſt cuſtos diuturnitatis metus, contraq. beneuolentia fidelis uel ad perpetuitatem. Sed ijs, qui ui oppreſſos imperio coercent, ſit ſane adhibēda ſaeuitia, ut heris in famulos, ſi aliter teneri non poſſunt. qui uero in libera ciuitate ita ſe inſtruunt, ut metuantur; his nihil poteſt eſſe dementius. quāuis.n. demerſae ſint leges alicuius opibus, quāuis timefacta libertas: emergunt tamē haec aliquando aut iudicijs tacitis, aut occultis de honore ſuffragijs. acriores autē morſus ſunt intermiſſae libertatis, quā retētae.

EXPLANATIO

RErvm *autem omnium* ʒ paullo ſuauius, quod eſt in ueteribus ſeptem, & Tertii, Omnium autem rerum. Ad *opes tuendas, ac tenendas, quam diligi:* ʒ ſic eſt in quattuordecim, & Tertij. Nec *aptius, quam diligi; nec alienius, quam timeri.* ʒ Securitatem ex manſuetudine tutiorem ait eſſe Seneca. Vide librum eius de Clementia. Terentius Adelph. act. I. ſc. I.

Et errat longe mea quidem ſententia,
Qui imperium credat grauius eſſe, aut ſtabilius,
Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adiungitur.

Salluſtius Iugurtha, in oratione Micipſae, regis Numidarum: Non exercitus, neque theſauri praeſidia regni

regni ſunt, uerum amici: quos neque armis cogere, neque parare queas: officio, & fide parantur. Imitatus autem eſt Salluſtius Xenophontem in Cyro, qui, moriens, Cambyſen filium ſic alloquitur: Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σύ, ὦ Καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον, τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον, καὶ ἀσφαλέστατον. πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύεσθαι ἀνθρώπους. πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοιντο, ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεσθαι, ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ ἕκαστον ἑαυτῷ. ἡ δὲ κτῆσις αὐτῶν, ἐστὶν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ. Apud Herodianum quoque Marcus Imperator, filium amicis, & propinquis commendans, haec ait: Οὔτε γὰρ χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὔταρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρατίαν οὔτε δορυφόρων φρουρὰ ἱκανὴ ῥύεσθαι τὸν ἄρχοντα, εἰ μὴ προυπάρχοι ἡ τῶν ὑπηκόων εὔνοια. μάλιστα δὲ ἐκεῖνοι εἰς ἀρχῆς μῆκος ἀκινδύνως ἤλασαν, ὅσοι μὴ φόβον ἐξ ὠμότητος, πόθον δὲ τῆς αὐτῶν χρηστότητος ταῖς τῶν ἀρχομένων ψυχαῖς ἐνέσταξαν. οὐ γὰρ οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ μετὰ πειθοῦς ὑπακούοντες ἀνύποπτοι, καὶ ἔξω κολακείας προσποιήτου δρῶντές τε καὶ πάσχοντες διατελοῦσιν, οὐδέ ποτε ἀφηνιάζουσιν, ἢν μὴ βίᾳ καὶ ὕβρει ἐπὶ τοῦτο ἀχθῶσι. *Quem quiſque odit, periſſe expetit.* § Ariſt. II. Rhet. Iram tempore mitigari ait, odium minime. Hvivs *tyranni, quem armis oppreſſa pertulit ciuitas,* § non tamen diu: quod Brutus ad M. Antonium ſcripſit, Fam. lib. XI. ep. 3. Non quamdiu, ait, uixerit Caeſar, ſed quam non diu regnarit, fac cogites. Valet *ad peſtem;* § ad hominem perdendum. Interitvm *ſimilem effugit.* § Talem, eſt in octo, & Tertij. Langius uero, qui duo uerba, Interitum ſimilem, omittit, diſcedens ab omnibus antiquis libris, errare mihi uidetur. Malvs *enim eſt cuſtos diuturnitatis metus:* § neminem diu cuſtodit metus: qui ſe metui potius, quam diligi uult, non diu tutus eſt: malum ſuae ſalutis cuſtodem habet is, qui metuitur: putat enim eo ſe tutum eſſe, quo diu tutus non eſt: atque hoc tyrannorum exitus docet. Demoſthenes Olynth. II. Ὅταν ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συστῇ, καὶ πᾶσι ταὐτὰ συμφέρῃ τοῖς μετέχουσι τοῦ πολέμου: καὶ συμπονεῖν, καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς, καὶ μένειν ἐθέλουσιν οἱ ἄνθρωποι: ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας, καὶ πονηρίας τὶς, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις, καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. Hinc illud Simonis de Pamphilo filio cum Soſia colloquentis, Andr. act. I. ſc. I.

— nam antea
Qui ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,
Dum aetas, metus, magiſter prohibebant?

Benevolentia *fidelis uel ad perpetuitatem.* § perpetua fides oritur ex beneuolentia. qui diligit, uel perpetuo, non modo diu, fidus eſt. Quia dixerat, Diuturnitatis, ſubiungit, Vel ad perpetuitatem. plus enim eſt, Perpetuo, quam, Diu. ſed metus nec diu bonus cuſtos eſt: at beneuolentia uel perpetuo fidem ſeruat. quod Iſocrates ad Nicoclem ſcripſit.

Seneca: Ferrum tuetur principem, melius Fides.

Sit *ſane adhibenda ſaeuitia,* § Sane, permittentis eſt potius, quam probantis, habita ratione eorum, de quibus loquimur. nam tyrannos non probat, ſed, ſi qui ſunt, ijs permittit tamquam tyrannis, ut ad ſuas opes conſeruandas in eos, qui ſine ui teneri non poſſunt, ſaeuitia utatur. Ariſtoteles quoque tyrannis praecepta dat, licet eos non probet, in Politicis libris. Ita *ſe inſtruunt,* § ſic antiqui libri duodecim, & Tertij. duo, Inſtituunt. Timefacta *libertas:* § ita eſt in uno Tertij libro. tredecim, Tremefacta. unus, Labefactata. ex quo licet conijcere, illud, Tremefacta, eſſe gloſſema ad, Timefacta. quod cum duriuſcule dictum uideretur, immutatum eſt. Lucretius eo uerbo uſus eſt lib. II.

His tibi tum rebus timefactae relligiones
Effugiant animo pauidae, mortiſq. timores.

Pacuuius Periboea, apud Nonium Marcellum, de contrarijs generibus uerborum, in, Vagas, pro Vagaris:

In triplici pertimefactus maerore animi, incerte errans uagat.

Et D. Brutus, ad Ciceronem, Fam. lib. XI. ep. 20. Denunciatione periculi ſperare eos, te pertimefacto, adoleſcente impulſo, poſſe magna conſequi praemia. Emergvnt § hoc ad illud ſpectat, Quamuis demerſae ſint leges: quod translatum eſt ab agrorum inundatione. Ivdiciis *tacitis,* § cum de reis per tabellam, non uoce, ſententia fertur, nulla eorum, qui dominantur, ratione habita. Occvltis *de honore ſuffragijs.* § cum populus bonis ciuibus honores mandat, & ſuam in eo libertatem retinet. Sic Demoſth. Phil. IV. Ἑτέραν εἶναι τὴν κρύβδην ψῆφον τοῦ φανερῶς θορύβου. Acriores *autem morſus* § libertas intermiſſa mordet acrius, quam retenta. Translatio ab animantibus: quae, cum laeſa ſunt, mordent acrius, ad ultionem doloris, & iniuriae, quam quae laeſa non ſunt. In eam ſententiam dictum eſt illud a Plauto:

Tum denique homines noſtra intelligimus bona,
Cum, quae in poteſtate habuimus, ea amiſimus.

CICERO

Qvod igitur latiſſime patet, neque ad incolumitatem ſolum, ſed etiam ad opes, & potentiam ualet plurimum, id amplectamur, ut metus abſit, caritas retineatur. ita facillime, quae uolumus, & priuatis in rebus, & in rep. conſequemur. etenim, qui ſe metui uolent, a quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi, neceſſe eſt. quid enim cenſemus ſuperiorem illum Dionyſium, quo cruciatu timoris angi ſolitum, qui, cultros metuens tonſorios, candente carbone ſibi adurebat capillum? quid Alexandrum Theraeum, quo animo uixiſſe arbitramur? qui, ut ſcriptum legimus, cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen, ad eam ex epulis in cubiculum ueniens,

bar-

barbarum, & eum quidem, ut ſcriptum eſt, compunctum notis Threicijs, diſtricto gladio iubebat anteire: praemittebatq. de ſtipatoribus ſuis, qui perſcrutarentur arculas muliebres, et, ne quod in ueſtimentis occultaretur telũ, exquirerent. o miſerum, qui fideliorem & barbarum, & ſtigmatiam putaret, quam coniugem. nec eum fefellit: ab ea eſt enim ipſe, propter pellicatus ſuſpicionem, interfectus. Nec uero ulla uis imperij tanta eſt, quae, premente metu, poſſit eſſe diuturna. teſtis eſt Phalaris: cuius eſt praeter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidijs interijt, ut is, quem modo dixi, Alexander; nõ a paucis, ut hic noſter; ſed in quem uniuerſa Agragantinorum multitudo impetum fecit. Quid Macedones, non ne Demetrium reliquerunt, uniuerſiq. ſe ad Pyrrhum contulerunt? Quid? Lacedaemonios, iniuſte imperantes, non ne repente omnes fere ſocij deſeruerunt, ſpectatoresq. ſe otioſos praebuerunt Leuctricae calamitatis? Externa libentius in tali re, quam domeſtica, recordor. uerumtamen, quamdiu imperium populi R. beneficijs tenebatur, non iniurijs, bella aut pro ſocijs, aut de imperio gerebantur; exitus erant bellorum aut mites, aut neceſſarij. regum, populorum, nationum portus erat, & refugium ſenatus. noſtri autem magiſtratus, imperatoresq. ex una hac re maximam laudem capere ſtudebant, ſi prouincias, ſi ſocios aequitate, & fide defendiſſent. itaque illud patrocinium orbis terrae uerius, quam imperium poterat nominari. ſenſim hanc conſuetudinem, & diſciplinam iam antea minuebamus, poſt uero Sullae uictoriam penitus amiſimus. deſitum eſt enim uideri quidquam in ſocios iniquum, cum exſtitiſſet etiam in ciues tanta crudelitas. ergo in illo ſecuta eſt honeſtam cauſſam non honeſta uictoria. eſt enim auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro uenderet & bonorum uirorum, & locupletum, & certe ciuium, praedam ſuam ſe uendere. Secutus eſt, qui in cauſſa impia, uictoria etiam foediore, non ſolum ſingulorum ciuium bona publicaret, ſed uniuerſas quoque prouincias, regionesq. uno calamitatis iure comprehenderet. itaque, uexatis, ac perditis exteris nationibus, ad exemplum amiſſi imperij portari in triumpho Maſſiliam uidimus, & ex ea urbe triumphari, ſine qua numquam noſtri imperatores ex tranſalpinis bellis triumpharunt. multa praeterea commemorarem nefaria in ſocios, ſi hoc uno ſol quidquã uidiſset indignius. iure igitur plectimur. niſi.n.multorum impunita ſcelera tuliſsemus, numquam ad unum tanta perueniſſet licentia: a quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos improbos uenit hereditas. nec uero umquam bellorum ciuilium ſemẽ, & cauſsa deerit, dum homines perditi haſtam illam cruẽtam & meminerint, & ſperabunt, quam P. Sulla cum uibraſſet, dictatore propinquo ſuo, idem ſexto & triceſimo anno poſt a ſceleratiore haſta eadem non receſſit. alter autem, qui in illa dictatura ſcriba fuerat, in hac fuit quaeſtor urbanus: ex quo debet intelligi, talibus praemijs propoſitis, numquam defutura bella ciuilia. itaque parietes urbis modo ſtant, & manent, ijq. ipſi iam extrema ſcelera metuentes; rem uero publicam penitus amiſimus. atque in has clades incidimus, (redeundum eſt enim ad propoſitum) dum metui, quam cari eſſe, & diligi, maluimus. quae ſi populo R. iniuſte imperanti accidere potuerunt: quid debent putare ſinguli? Quod cum perſpicuum ſit, beneuolentiae uim eſse magnam, metus, imbecillem: ſequitur, ut diſſeramus, quibus rebus poſſimus facillime eam, quam uolumus, adipiſci, cum honore, & fide caritatem. ſed ea non pariter omnes egemus. nam ad cuiuſque uitam inſtituendam accommodandum eſt, a multis ne opus ſit, an ſatis ſit a paucis diligi. Certum igitur hoc ſit, id quod & primum, & maxime neceſſarium, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. haec enim eſt una res prorſus, ut non differat multum inter ſummos, & mediocres uiros: eaq. utriſque propemodum comparanda. honore, & gloria, & beneuolentia ciuium fortaſſe non aeque omnes egent: ſed tamen, ſi cui haec ſuppetunt, adiuuant aliquantum tum ad cetera, tum ad amicitias comparandas.

EXPLANATIO

VT *metus abſit, caritas retineatur.*] quod & paullo ante expreſsit his uerbis: Omnium rerum nec aptius eſt quidquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi; nec alienius, quam timeri. QVI *ſe metui uolent, a quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi, neceſse eſt.*] Iſocrates ad Nicoclem: Oπως ἂν τοὺς ἄλλους πρὸς σεαυτὸν διαθῇς, οὕτω ϗ σὺ πρὸς ἐκείνους ἕξεις. Metuentur, eſt in uno, & Tertij. In alio, Metuantur. QVID *enim cenſemus, &c. quo &c.*] Sic locutus pro Roſcio Amerino: Quid cenſes hunc ipſum Sex Roſcium, quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? Et Agr. II. Quid cenſetis, cum iſti Xuiri cum imperio, cũ faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute, per orbem terrarum uagabantur, quo tandem animo, quo motu, quo periculo miſeras nationes futuras? Et lib. I. de Orat. Quid cenſes, ſi ad alicuius ingenium, uel par, uel maius illa, quam ego non attigi, acceſſerint, quantum illum, & quãtum oratorem futurum? SVPERIOREM *illum Dionyſium,*] Syracuſium tyrannum, Hermocratis filium, qui tyrannidem in Sicilia inuaſit anno III. Olymp. XCIII. hoc eſt anno ab V. C. CCCXLVII. Ariſt. Polit. lib. V. cap. 5. Xenophon lib. II. Dionyſ. lib. VII. Plut. in Dione, Cic. Tuſc. V. Valer. lib. IX. cap. 15. Agell. lib. XVII. cap. 21. Macrob. lib. I. de Somn. Scip. c. X. Dicebat, ſe filio imperium relicturum adamantinis uinculis: Metum, & Violentiam intelligens. Eius filius, regno pulſus, Corinthi ludum aperuit: ut, cum reipſa non poſſet, ſpecie ſaltem quadam regnare uideretur. CVLTROS *metuens tonſorios,*] nam tonſor gloriatus erat, in ſua poteſtate eſſe tyranni uitam. de quo poenas dedit. ALEXANDRVM *Pheraeum,*] Val. lib. IX. cap. 15. Cicero autem Tuſc. V. ait Dionyſium Syracuſanum ad Ariſtomacham, & Doridem coniuges ſic noctu ingredi ſolitum. THEBEN] Pheraei Iaſonis filiam, eius, quem calliditate, ſcientiaq. militari comparat Cicero ſuperiore libro tribus maximis trium gentium ducibus, Hannibali Poeno, Q. Fabio Maximo Romano, Themiſtocli Athenienſi. Mirum autem non fuit, ſi reſciuit ipſam cum Pelopida, Thebanorum imperatore, hoſte ſuo, ipſius propinquo, & familiari paterno, colloquium habuiſſe. nec fefellit ipſum praeſa-

gium. nam coniux, mulier cordata,& animo praeſente, tum uitae tyranni pertaeſa, tum quia fratre iuniore foede abutebatur, adiunctis ſibi tribus fratribus, Tiſiphono, Pitholao, Lycophrone, tyrannum in lecto decumbentem oppreſsit. Ouidius in Ibin :

> Inq. tuo thalamo iugulatus more Pheraei,
> Qui datus eſt leto coniugis ipſe ſuo.

Vide Plut. in Pelopida,& Cic. de Inu. II. BARBARVM, ʒ nam ij naturali odio Graecos perſequuntur. Iſocrates in Panegyrico. COMPVNCTVM *notis Threicijs*, ʒ ſignatum, ſtigmate notatum. nam, ut Herodotus lib. v. ait, apud Thraces punctas eſſe frontes, nobile iudicabatur; non eſſe notatas punctis, ignobile. Haec Marſus. Quibus addo Sexti Empirici philoſophi teſtimonium. qui lib. III. Pyrrhoniarum hypotheſeon, cap. 24. Compunctum notis eſſe, apud nos, ait, turpe, & infame uideri: at multi Aegyptij, & Sarmatae ſuos fetus compungunt. DISTRICTO *gladio* ʒ tres, & Tertij, Deſtricto. STIPATORIBVS ʒ ſic omnes libri. quo magis miror eſſe, qui Spiculatoribus, legant. PERSCRVTARENTVR ʒ ſic tres libri. unus, Praeſcrutarentur. decem,& Tertij, Scrutarentur. STIGMATIAM ʒ proxime dixit, Compunctum notis Threicijs: quod ſeruitutis erat ſignum. Quid ſibi uelit Nonius, qui hoc loco Stigmatias dictos a ueteribus punctos in notis, non aſſequor. nam erraſſe cum exiſtimo. Graecum autem nomen Latine pronunciauit, ut alia multa. Caligulam ait Suetonius multos honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla, & munitiones uiarum, aut ad beſtias condemnaſſe. NEC *eum fefellit opinio*: ʒ Tertij liber, & alius, non habent τὸ Opinio. In alio eſt additum. Quo modo illud a Cicerone dictum Fam. lib. XIV. Sed nos, ni me fallit, iacebimus. Et in Oratore. Varro lib. 2. de re ruſt. & Tacitus. AB *ea* ʒ a tribus eius fratribus, ipſa cohortante. Plutarchus in Pelopida. PREMENTE *metu*, ʒ ita Pheraeus, interfectus; Caeſar, tribus & uiginti uulneribus confoſsus; Phalaris, lapidibus obrutus. PHALARIS: ʒ Aſtyalenſis tyrannus Siculus. Cic. Tuſc. II Plin. lib. XXXIIX. cap. 8. Ouid. I. de Arte, Perſius Sat. 3. Plut. Parall. cap. 74. Seneca de Ira,& de clementia, Oroſ. lib. I. cap. 20. Pindarus Od. I. Pyth. Auguſt. ad Macedonium, de uera felicitate. CVIVS *eſt praeter ceteros nobilitata crudelitas*: ʒ ex illo praeſertim aeneo tauro, quo homines incluſos, ut gemitu mugitum referrent, igni ſubiecto necabat. HIC *noſter*; ʒ Caeſar. IN *quem* ʒ ita duodecim, & Tertij. Duo, In eum. IMPETVM *fecit*. ʒ in foro enim lapidibus eſt obrutus. DEMETRIVM *reliquerunt*, ʒ ſuperbiſsimum. Plut. in Pyrrho, & Demetrio. AD *Pyrrhum* ʒ humaniſsimum, Epirotarum regem. LACEDAEMONIOS ʒ quibus iuſtitia numquam curae fuit. Iſocr. in Panathenaico. nec a confoederatis, nec a benefactoribus ſibi temperarunt. Iſocr. pro Pace,& in Panathen. teſtatur, Lacedaemonios plures indicta cauſſa necaſſe, quam Athenienſes conuictos iudicio. quo factum eſt, ut, cum Epaminondas, Thebanorum dux, libertatis ſpem faceret, ſocij omnes ad ipſum deficerent, nec Lacedaemonijs opem ferrent. Imperarunt in Graecia Lacedaemonij, Athenienſes, Thebani. principatum Lacedaemonijs, ut dixi, ademit iniuſtitia. LEVCTRICAE *calamitatis*? ʒ ſuperiorum temporum iniurias, non Leuctricam cladem, ipſis exitio fuiſſe, ſcripſit Iſocrates in oratione Sociali. Leuctra, Boeotiae urbs, ad quam ab Epaminonda profligati ſunt. EXTERNA *libentius in tali re, quam domeſtica, recordor*. ʒ oratorie hoc dictum. nam a malorum noſtrorum commemoratione natura abhorremus. Sic apud Ouidium Achelous Metam. IX.

> — quis enim ſua proelia uictus
> Commemorare uelit?

PRO *ſocijs*, ʒ defendendis contra externam uim. DE *imperio* ʒ conſeruando, uel prolatando. Hinc illud Salluſtij de Romanis, in Coniuratione Catilinae: Vbi pericula uirtute propulerunt, ſocijs, atque amicis auxilia portabant: magisq. dandis, quam accipiendis, beneficijs, amicitias parabant. EXITVS *bellorum aut mites, aut neceſſarij*. ʒ Virgilius lib. VI.

> Parcere ſubiectis,& debellare ſuperbos.

Mites: uictos aut in ciuitatem, aut in fidem,& clientelam recipiendo, modico tributo impoſito. *Neceſſarij*: cum excinduntur urbes, captiuiq. ſub corona ueneunt. quales Campani, Fregellani, Numantini, Carthaginienſes, Corinthij. REGVM, *populorum*, ʒ coniungit haec duo uerba Salluſtius, Catilina: Reges, populiq. finitimi bello tentare. Et Iugurtha: Auxilia a populis, & regibus, ſocijsque, accerſere. PORTVS, *& refugium* ʒ Machabaei, a Syriae regibus cum urgerentur, Romanorum opem implorarunt. Sic & Hieron, Ptolemaeus, Ariobarzanes, Deiotarus, Macedones, Graeci Romanorum auxilijs uſi ſunt. PATROCINIVM *orbis terrae* ʒ clientium enim utilitatem patroni ſpectant. Plutarchus illud T. Flaminij dictum refert, quod Romani Graecos abſoluunt iudicio incuſtoditos, liberos, & expertes tributi, legibusq. utentes patrijs. POST *uero Sullae uictoriam* ʒ is, hoſtibus deuictis, multa ciuium millia partim occidit in uilla publica, partim proſcripſit. Salluſtius, Catilina: Poſtquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis initijs malos euentus habuit; rapere omnes, trahere; domum alius, alius agros cupere; neque modum, neque modeſtiam uictores habere; foeda, crudeliaq. in ciues facinora facere. ETIAM *in ciues* ʒ τὸ Etiam non eſt in ſex meis,& Tertij. Et natum puto ex extremis litteris uerbi Exſtitiſſet, quae repetitae librarijs occaſionem dederunt addendi nouam uocem, Etiam. HONESTAM *cauſſam non honeſta uictoria*. ʒ pugnauit enim Sulla pro optimatibus contra plebem, uictorq. leges, & iudicia reip. reſtituit. ET *certe ciuium*, ʒ correctio quaedam. quaſi dicat, ſi minus erant boni uiri, nec locupletes, (locupletes autem, ut rerum nouarum haudquaquam cupidi, inter bonos uiros referuntur) ciues tamen erant. PRAEDAM *ſuam ſe uendere*. ʒ quaſi hoſtes eſſent, non ciues. idem fere repetit in Verrem, act. II. libro III. Tãtum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona ciuium R. cum uenderet, ſe

praedam

praedam ſuam uendere. Largitus eſt autem ſupra modum uenuſtis mulieribus, fidicinis, hiſtrionibus: te-
ſte Plutarcho. SECVTVS *eſt*, ⸗ C. Caeſar. IN *cauſſa impia*, ⸗ contra optimates,& communem
libertatem: cum Sulla optimates, libertatemq. defenderit. VICTORIA *etiam foediore*, ⸗ ob ea,quae
ſtatim ſequuntur. *Foediore:* crudeliore.Lib.1.Sunt quaedam partim ita foeda, partim ita flagitioſa, ut
ea ne conſeruandae quidem patriae cauſſa ſapiens facturus ſit.Salluſtius foedos Catilinae oculos uocat; id-
eſt, ſaeuitiam,& immanitatem praeſeferentes. Ter.Eun.act.5.ſc.5.Facinus foedum.i. crudele, Donato.Ci-
cero pro Sextio Foedus uulnus P. Clodij dicit. Virgilius, Aen. 11.

Impulerat ferro Argolicas foedare latebras.

Vbi Seruius: Foedare, lacerare. nam Foedum tam apud hunc, quam apud Salluſtium,non turpe, ſed cru-
dele ſignificat: ut,

Sanguine foedantem quos ille ſacrauerat ignes.

Salluſtius, Foedi oculi. Sic & ingenioſiſsimum Poetarum Ouidium, Metam. 1.locutum eſſe,obſeruauit
ante quinquennium Hercules Cioſanus:

Foeda Lycaoniae referens conuiuia menſae.

Quem uerſum prope repetit in Ibin. SED *uniuerſas quoque prouincias*, ⸗ quae pro Pompeio ſtete-
rant. VNO *calamitatis iure* ⸗ ſic antiqui libri ſeptem,& Tertij. Lambinus Genere legit,& ſine cauſ-
ſa mutat: quaſi, Iure, ſuum ſenſum non habeat. nam, quae condicio ſingulorum ciuium, eadem fuit om-
nium prouinciatum, & regionum, ut pari ſcilicet calamitate uexarentur. EXTERIS *nationibus*, ⸗
Graecia primum, deinde Africa, poſtremo Hiſpania. AD *exemplum amiſſi imperij* ⸗ Terentius praepo-
ſitionem omittit:

Enimuero ſpectatum ſatis putabam, & magnum exemplum continentiae.

Amiſſi imperij: euerſae reip. cum de hoſtibus, non de ſocijs, triumphari ſoleret. PORTARI *in trium-
pho* ⸗ portabantur in triumpho imagines opidorum, quae quis bello ceperat. portatam autem Maſsiliam
arbitror in Gallico triumpho.nam quinquies Caeſar triumphauit,de Gallia,de Aegypto,de Ponto,de Afri
ca, de Hiſpania. Maſsilia uero belli ciuilis initio portas Caeſari clauſerat. ex quo diu obſeſſa,capta denique
per uim eſt. MASSILIAM ⸗ Maſsiliae ſimulacrum ex ebore. Quinctilianus. Eam fide meliorem,
quam conſilio prudentiorem, dicit Velleius. Lucanus lib. III. Florus lib. IV. Epit. Liu. CX. Oroſ. lib. VI.
cap.15. Eutrop. lib. VI. cap.ult. ET *ex ea urbe triumphari,ſine qua numquam noſtri imperatores ex tranſal-
pinis bellis triumpharunt.* ⸗ eadem res Phil. IIX. narratur, his uerbis: Quouſque Maſsiliam oppugnabis?
ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lacta eſt urbs ea, ſine qua numquam ex tranſalpinis gen
tibus maiores noſtri triumpharunt. quo quidem tempore populus R. ingemuit. Eius laudes perſequitur
Cicero pro Flacco: Maſsiliae diſciplinam, atque grauitatem non ſolum Graeciae, ſed haud ſcio, an cunctis
gentibus anteponendam iure dicam. Maſsilienſes ait Liuius in eo honore, in ea dignitate apud Romanos
fuiſſe, ac ſi mediae Graeciae umbilicum incolerent. SI *hoc uno Sol quidquam uidiſſet indignius.* ⸗ for-
taſſe a Plauto ſumpſit,qui Sticho ſic ait:

Meliorem nec tu reperies, nec Sol uidet.

HASTAM *illam cruentam* ⸗ uenditionem bonorum. nam & Sulla, & Caeſar bona proſcriptorum ci-
uium,haſta poſita, ut praedam ſuam uendiderunt. ET *meminerint, & ſperabunt.* ⸗ Antonium ſigni-
ficat. Phil. IIX. Inuitus dico: ſed dicendum eſt: Haſta Caeſaris, P. C. multis improbis & ſpem affert, &
audaciam. uiderunt enim ex modicis repente diuites. itaque haſtam ſemper cupiunt uidere ij, qui noſtris
bonis imminent, quibus omnia pollicetur Antonius. *Cruentam:* translatum a re militari. nam,cum haſta an
te opidum ponebatur, ſignum erat diripiendae urbis, & crudelitatis in ciues exercendae. QVAM *P.
Sulla cum uibraſſet, dictatore propinquo ſuo*, ⸗ hic, L. Sulla dictatore, proſcriptorum ciuium bona emit ad
haſtam, ideſt in auctione publica, quae, haſta prope fixa, fieri ſolebat. propterea dicitur haſtam uibraſſe,
μεταφορικῶς. Quod autem infert Cicero,Sexto & triceſimo anno poſt (tot enim numerantur,a DCLXXIV.ad
DCCIX.) a ſceleratiore haſta eadem non receſsit: ſignificat, eundem P. Sullam, ut emerat bona proſcripto-
rum Marianorum L. Sulla dictatore,itidem emiſſe proſcriptorum Pompeianorum Caeſare dictatore. De
hoc P. Sulla ita iocatus eſt Cicero in epiſtola ad Dolabellam, x. lib. IX. Te tamen hoc ſcire uolo, uehemen-
ter populum ſollicitum fuiſſe de P. Sullae morte ante quam certum ſcierit. nunc quaerere deſierunt, quo
modo perierit. ſatis putant ſe ſcire, quod ſciunt. Ego ceteroqui animo aequo fero: unũ uereor,ne haſta Cae
ſaris refrixerit. Et, ad Caſsium, lib. XV. ep.17. Nos hic, P. Sullam patrem mortuum, habebamus. alij, a
latronibus; alij, cruditate, dicebant. populus non curabat: combuſtum enim eſſe conſtabat. Caeſarem pu-
tabant moleſte laturum, uerentem, ne haſta refrixiſſet. Cui Caſsius feſtiue reſpondit, ep.19. Sulla, cuius
iudicium probare debemus, cum diſſentire philoſophos uideret, non quaeſciuit quid bonum eſſet, & om-
nia bona coemit. cuius ego mortem forti mehercule animo tuli. nec tamen Caeſar nos eum deſiderare pa-
tietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat: nec ipſe ſectorem deſiderabit, cum filium uide-
rit. SCELERATIORE *haſta* ⸗ Phil. II. Auctionis uero miſerabilis adſpectus? ueſtis Pompeij, non
multa, eaq. maculoſa: eiuſdem quaedam argentea uaſa colliſa, ſordidata mancipia. EADEM ⸗ non le-
gitur hoc uerbum in ſeptem libris,& Tertij. SCRIBA ⸗ uide Salluſtium in concione Lepidi. IAM *ex-
trema ſcelera metuentes:* ⸗ dat ſenſum inanimis rebus,quo magis publica calamitas exprimatur. *Extre-
ma ſcelera:* utrum, quae reip. impendent? non puto. iam enim amiſſam penitus eſſe remp. ſtatim dicit.
quae igitur ſcelera? euerſionem ipſorum parietum. REM *uero publicam penitus amiſimus.* ⸗ quod ali-
bi dicit, πρόσωπον πόλεως. INIVSTE *imperanti* ⸗ quia leges pro Caeſaris potentia tulit; & metui ma-

M 2 luit,

luit, quam diligi. ACCIDERE *potuerunt:* ȝ quae non uidebantur accidere poſſe. QVID *debent putare ſinguli?* ȝ argumentum a maiori. IMBECILLEM: ȝ Imbecillam, ſeptem, & Tertij. SEQVITVR, *ut diſſeramus*, ȝ hactenus de priuata amicitia dixit: nunc de gloria dicturus eſt, in qua ipſa publicus amor includitur. CVM *honore, & fide caritatem.* ȝ Gloriae deſcriptio. nam, ſi diligimur a multitudine: ſi fides ab ea nobis habetur: ſi honore digni putamur: tunc adepti gloriam ſumus. id perſpicue narratur infra. SED *ea* ȝ ea, quae cum honore, & fide coniuncta ſit. nam priuata quidem amicitia pariter omnes egent. AD *cuiuſque uitam inſtituendam* ȝ Vitam inſtitutam, undecim, & Tertij. CERTVM *igitur hoc ſit*, ȝ concludit hoc praecepto diſputationem de priuata amicitia: nec addit plura propter librum ea de re copioſe ſcriptum, qui inſcribitur Laelius. ID *quod & primum*, ȝ undecim, & Tertij, Idq. primum. Vnus, Quod & pr. Vnus, Idq. pr. FAMILIARITATES *habere fidas amantium nos amicorum*, ȝ de fide ſupra dixit, Cum honore, & fide caritatem. Sed ibi agit ea de fide, quae publice habetur a ciuibus, hic de ea, quae priuatim ab amicis. NOSTRA *mirantium.* ȝ ut apud eos in honore ſimus. VT *non differat multum inter ſummos, & mediocres uiros:* ȝ ut ea pariter omnes egeant: nam ſine amicitia uita nulla eſt: ſine honore tamen, & gloria, & beneuolentia ciuium licet uiuere. Hoc ad illa ſuperiora pertinet: Ad cuiuſque uitam inſtituendam accommodandum eſt, a multis ne opus ſit, an ſatis ſit a paucis diligi. VTRISQVE ȝ ex aequo. SI *cui haec ſuppetunt*, ȝ ſi quis habet haec tria, honorem, fidem, beneuolentiam ciuium. TVM *ad cetera*, ȝ Cum, Tertij liber. AD *amicitias* ȝ priuatas.

CICERO

SED de amicitia libro dictum eſt, qui inſcribitur Laelius. nunc dicamus de gloria. quamquam ea quoque de re duo ſunt noſtri libri. ſed attingamus, quandoquidem ea in rebus maioribus adminiſtrandis adiuuat plurimum. Summa igitur, & perfecta gloria conſtat ex tribus his: ſi diligit multitudo; ſi fidem habet; ſi cum admiratione quadam, honore nos dignos putat. haec autem, ſi eſt ſimpliciter, breuiterq. dicendum, quibus rebus pariuntur a ſingulis, eiſdem fere a multitudine. ſed eſt alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in uniuerſorum animos tamquam influere poſſimus. Ac primum de illis tribus, quae ante dixi, beneuolentiae praecepta uideamus: quae quidem capitur beneficijs maxime: ſecundo autem loco benefica uoluntate beneuolentia mouetur, etiam ſi res forte non ſuppetit. uehementer autem amor multitudinis commouetur ipſa fama, & opinione liberalitatis, beneficentiae, iuſtitiae, fidei, omniumq. earum uirtutum, quae pertinent ad manſuetudinem morum, ac facilitatem. etenim illud ipſum, quod decorum, honeſtumq. diximus, quia per ſe nobis placet, animosq. omnium natura, & ſpecie ſua commouet, maximeq. quaſi perlucet ex ijs, quas commemoraui, uirtutibus; iccirco illos, in quibus eas uirtutes eſſe remur, a natura ipſa diligere cogimur. Atque hae quidem cauſſae ſunt diligendi grauiſſimae: poſſunt enim praeterea nonnullae eſſe leuiores. Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici poteſt; ſi exiſtimabimur adepti coniunctam cum iuſtitia prudentiam. nam & ijs fidem habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur; quosq. & futura proſpicere credimus, &, cum res agatur, in diſcrimenq. uentum ſit, expedire rem, & conſilium ex tempore capere poſſe: (hanc enim omnes exiſtimant utilem, ueramq. prudentiam) iuſtis autem, & fidis hominibus, ideſt bonis, ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis, iniuriaeq. ſuſpicio: itaque his ſalutem noſtram, his fortunas, his liberos rectiſſime committi arbitramur. harum igitur duarum ad fidem faciendam iuſtitia plus pollet, quippe cum ea ſine prudentia ſatis habeat auctoritatis, prudentia ſine iuſtitia nihil ualeat ad faciendam fidem. quo enim quis uerſutior, & callidior eſt, hoc inuiſior, & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. quamobrem intelligentiae iuſtitia coniuncta, quantum uolet, habebit ad faciendam fidem uirium: iuſtitia ſine prudentia multum poterit; ſine iuſtitia nihil ualebit prudentia. Sed, ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes philoſophos conſtet, a meq. ipſo ſaepe diſputatum ſit, qui unam haberet, omnes habere uirtutes; nunc ita ſeiungam, quaſi poſſit quiſquam, qui non idem prudens ſit, iuſtus eſſe. alia eſt illa, cum ueritas ipſa limatur in diſputatione, ſubtilitas; alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio: quamobrem, ut uulgus, ita nos hoc loco loquimur, ut alios fortes, alios bonos uiros, alios prudentes dicamus. popularibus enim uerbis eſt agendum, & uſitatis, cum loquamur de opinione populari: idq eodem modo fecit Panaetius. Sed ad propoſitum reuertamur.

EXPLANATIO

NVNC *dicamus de gloria. quamquam ea quoque de re duo ſunt noſtri libri.* ȝ de quibus ad Att. lib. xv. ep. 27. & lib. xvi. ep. 3. Eos autem libros furto auertit Petrus Alcyonius, is, qui de Exſulio ſcripſit. qua de re uide Paulli patris Commentarium in ep. ad Att. lib. xv. ep. 27. *Duo ſunt noſtri libri:* ſupra: Sed haec, cum ad philoſophiam cohortamur, accuratius ſolent diſputari: quod alio quidem libro fecimus. ATTINGAMVS, ȝ pauca dicamus: cum plura dixerimus in ijs libris. SVMMA *igitur &c.* ȝ cauſſae, gloriam gignentes. HONORE *nos dignos putat.* ȝ Nos, abeſt a tredecim meis, & Tertij. ALIVS *quoque quidam aditus ad multitudinem*, ȝ qui non eſt ad ſingulos. Vnus, Sed eſt quoque alijs quidam aditus. Vnus, Sed eſt alius quidam aditus. Tres, Sed eſt alius quoque aditus. Nouem, & Tertij faciunt cum impreſſa lectione. QVAE *ante dixi, beneuolentiae praecepta uideamus:* ȝ ſic undecim, & Tertij. Vnus non habet τὸ, Beneuolentiae. Vnus, Quae ante dixi, beneuolentiae praeceptis. QVAE *quidem capitur beneficijs maxime:* ȝ Capitur, eſt, Acquiritur. ſed leporis quiddam plus habet, ad exprimendam beneficiorum

ciorum uim, quibus capiuntur, atque obſtringuntur animi. propterea, Aucupari gratiam, dixit in epiſtola ad Lucceium. Et, Venari uiduas fruſtis, ac pomis, Horatius. Quod utrumque uerbum ad Capiendi uoluntatem ſpectat. Capitur, igitur, ex multitudine: pro, ſumitur, obtinetur. Sic, Capere fructum, Capere laudē. Praeterea, ſi, Beneuolentiam aucupari, Latinum eſt: cur, Beneuolentiam capere, Latinum non eſſe uideatur? Quid laboras, Lambine? cur ad mutandum tam procliuius es? nihil hic pro te faciunt antiqui libri: ſermo Latinus eſt: mutationem ſententia non poſtulat. Maximis, eſt in ſex meis. *Capitur beneficiis maxime:* Hinc illud, Gratia gratiam parit. BENEFICA *uoluntate beneuolentia mouetur,* ʒ Legendum, mutato uerborum ordine, ut eſt in meis octo ueteribus libris, & Tertij: Voluntate benefica beneuolentia mouetur. Ouid. de Ponto:

Vt deſint uires, tamen eſt laudanda uoluntas.

QVOD *decorum, honeſtumq. diximus,* ʒ Dicimus, eſt in ſeptem, & Tertij. PER *ſe* ʒ uel, ſi nullum ex eo fructum capiamus. NATVRA, *& ſpecie ſua* ʒ ui, & forma ſua. PERLVCET ʒ ſic ueteres omnes libri. Langius, Prolucet. cur mutetur, cauſſam non uideo. CAVSSAE *diligendi* ʒ ſic illud Virgilij:

uritq. uidendo
Femina.

Quod & actiue, & paſsiue intelligi poteſt. PRVDENTIAM. ʒ intelligentiam. ET *futura proſpicere* ʒ definitio prudentiae. CVM *res agatur, in diſcrimenq. uentum ſit,* ʒ Iſocrates: Τὸ ἐπὶ τῶν καιρῶν θεωρεῖν τοὺς συμβουλεύοντας: τοὺς δὲ καθόλου λέγοντας καὶ μηδὲν γινώσκοντας τῶν δεόντων, ἀποδοκιμάζειν. EXPEDIRE *rem,* ʒ explicare. HANC *enim omnes exiſtimant utilem, ueramq. prudentiam.* ʒ Homines, nouem, & Tertij, Septem, & Tertij, Hanc enim utilem homines exiſtimant, ueramq. prudentiam. IDEST *bonis,* ʒ Bonis uiris, octo, & Tertij. Infra quoque pro iuſtis Bonos appellat. IVSTITIA *ſine prudentia multum poterit: ſine iuſtitia nihil ualebit prudentia.* ʒ libro primo, eaſdem comparans uirtutes, Placet, inquit, aptiora eſſe naturae ea officia, quae ex communitate, quam ea, quae ex cognitione ducantur. NE *quis ſit admiratus,* ʒ ne qua ſit admiratio. CVM *inter omnes philoſophos conſtet,* ʒ non eos quidem, quorum libri exſtant. nam Ariſtoteles id non docet. Plato autem ex aliorum ſententia diſputat: ut in Euthydemo: Εἴπερ καὶ ἓν ἐπίστασαι, πάντα ἐπίστασαι. In Protagora autem: Πότερον καὶ μεταλαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι τούτων τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων οἱ μὲν ἄλλο, οἱ δὲ ἄλλο, ἢ ἀνάγκη, ἐάνπερ τις ἓν λάβῃ, ἅπαντα ἔχειν. CVM *ueritas ipſa limatur* ʒ cum ueritas ipſa diligentiſsime quaeritur. AD *opinionem &c.* ʒ O uocalis uigeſies a Cicerone hic duabus lineis uſurpatur. ALIOS *bonos* ʒ pro, iuſtos, & Ariſtoteles lib. VI. Et hic ἀγαθὸν pro iuſto poſuit ipſe Cicero infra: Ex qua una uirtute, inquit de iuſtitia, uiri boni appellantur. CVM *loquamur de opinione populari:* ʒ opinatur enim populus diuerſas eſſe uirtutes.

CICERO

ERAT igitur ex tribus, quae ad gloriam pertinerent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum honore ab his digni iudicaremur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quae magna, & praeter opinionem ſuam animaduerterunt; ſeparatim autem in ſingulis, ſi perſpiciunt nec opinata quaedam bona: itaque eos uiros ſuſpiciunt, maximisq. efferunt laudibus, in quibus exiſtimant ſe excellentes quaſdam, & ſingulares uirtutes perſpicere; deſpiciunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil uirtutis, nihil animi, nihil neruorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus male exiſtimant. nam, quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam iniuriam inſtructos, eos haud contemnunt quidem, ſed de ijs male exiſtimant. quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ij, qui nec ſibi, nec alteri, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt: admiratione quadam afficiuntur ij, qui anteire ceteros uirtute putantur, & cum omni carere dedecore, tum uero ijs uitijs, quibus alij non facile poſſunt obſiſtere. nam & uoluptates, blandiſſimae dominae, ſaepe maiores partes animi a uirtute detorquent; &, dolorum cum admouentur faces, praeter modum plerique exterrentur: uita, mors, diuitiae, paupertas omnes homines uehementiſſime permouent. quae qui in utramque partem excelſo animo, magnoq. deſpiciunt; cumq. aliqua his ampla, & honeſta res obiecta eſt, totos ad ſe conuertit, & rapit: tum quis non admiretur ſplendorem, pulchritudinemq. uirtutis? ergo & haec animi deſpicientia admirabilitatem magnam facit: & maxime iuſtitia, ex qua una uirtute uiri boni appellantur, mirifica quaedam res multitudini uidetur: nec iniuria. nemo enim iuſtus eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui exſulium, qui egeſtatem timet; aut qui ea, quae his ſunt contraria, aequitati anteponit. maximeq. admirantur eum, qui pecunia non mouetur: quod, in quo uiro perſpectum ſit, hunc igni ſpectatū arbitrantur. itaque illa tria, quae propoſita ſunt ad gloriam, omnia iuſtitia conficit; & beneuolentiam, quod prodeſſe uult plurimis; & ob eandem cauſſam fidē, & admirationem, quod eas res ſpernit, & negligit, ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur.

EXPLANATIO

PERTINERENT, ʒ ſic tres mei, & Tertij. undecim, Pertinent. ADMIRANTVR *igitur communiter illi* ʒ indocti ſcilicet, & paruo animo praediti. Horatius:

Nil admirari, prope res eſt una, Numici,
Solaque, quae poſsit facere, & ſeruare beatum.

PRAETER *opinionem ſuam* ʒ παράδοξα: uel, παρὰ προσδοκίαν. NON *enim omnes eos contemnunt, de*

quibus

quibus male exiſtimant. ⁊ Contemnere,& Male exiſtimare, non idem ſunt. *De quibus male exiſtimant:* nam ij nocere poſſunt. Ariſtoteles hoc diſputat Rhet. lib. II. *Eos haud contemnunt quidem,* ⁊ Tres,& Tertij,Eos contemnunt quidem neutiquam. quod, ut magis antiquum, magis probo. & ex eo impreſſam lectionem natam exiſtimo. NEC *ſibi, nec alteri proſunt, ut dicitur;* ⁊ Proſunt,abeſt ab uno Tertij libro. & recte abeſſe arbitror. breuitas enim prouerbij ſimilitudinem facit. Et, Vt dicitur, multorum ſermone tritum eſſe,& intelligi poſſe per ſe oſtendit. Horatius hos ait fruges conſumere natos.& Graecus poeta, ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, Telluris inutile pondus. Heſiodus:

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τά τ' ἔπειτα, καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Εσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ος δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, οὐδ' αὖτ' ἀχρήιος ἀνήρ.

ADMIRATIONE *quadam afficiuntur ij, qui anteire ceteros uirtute putantur,* ⁊ quemadmodum Latine dicitur, Laude afficitur, Honoribus afficitur; pro, Laudem conſequitur, Honores, conſequitur: ſic hoc in loco Cicero dixit, Admiratione quadam afficiuntur ij; pro, Admirationem quandam hominum conſequuntur. Itaque non uideo, cur quidquam mutetur. cum praeſertim libri omnes antiqui, Afficiuntur, habeant, non, Afficiunt, ut ex ingenio Lambinus reponit: meo quidem iudicio, non ſatis recte, ut leuiter dicam. Vnus, Adm. quadam uero aff. Duo, Adm. autem quadam aff. Vnus, Adm. quadam autem aff. Sex, & Tertij, Adm. autem aff. Quattuor cum impreſſa lectione faciunt. *Ceteros:* Vnus,& Tertij, Ceteris. IIS *uitijs,* ⁊ fraude, dolo, uiolentia. VOLVPTATES, *blandiſſimae dominae,* ⁊ propterea δέλεαρ κακῶν Voluptatem appellauit Plato ἐν τῷ τῶν Νόμων H: quod, Eſcam malorum, Cicero conuertit in Catone. SAEPE *maiores partes animi a uirtute detorquent:* ⁊ Τὸ Saepe, non legitur in ullo uetere libro. IN *utramque partem* ⁊ tam uoluptates, quam dolores. uel, Siue cum adſunt, ſiue cum abſunt. EXCELSO *animo, magnoq.* ⁊ qui uirtutem rebus omnibus anteponat. TVM *quis non admiretur ſplendorem, pulchritudinemq. uirtutis?* ⁊ hoc non uidetur cum eo coniungi poſſe, quod dictum eſt: Quae qui in utramque partem excelſo animo, magnoq. deſpiciunt. Potius enim ſententia requirebat, Tum quis non eos admiretur? aut: Quis non admiretur ſplendorem in ijs, pulchritudinemq. uirtutis? Modo ſubiungatur aliquid, quod ad, Qui, referatur. HAEC *animi deſpicientia* ⁊ cum & uoluptates, & dolores deſpiciuntur. Sic eſt in omnibus uet. libris. Male in uulgatis, Perſpicientia. ET *maxime iuſtitia,* ⁊ Plato Politic. II. Ὁ μὲν ἄρα δίκαιος ἡμῖν ἀναπέφανται, ὢν ἀγαθός τε καὶ σοφός. ὁ δὲ ἄδικος, ἀμαθής τε καὶ κακός. QVI *mortem, qui dolorem,* ⁊ Stoici, contra Peripateticos. nam Ariſtoteles naturales effectus eſſe dicit. QVAE *his ſunt contraria,* ⁊ Nouem, & Tertij, Quae ſunt his contr. MAXIMEQ. *admirantur* ⁊ Valerius Max. lib. I V. cap. 3. HVNC *dignum ſpectatu arbitrantur.* ⁊ ſic quattuordecim mei. unus Tertij, Hunc igni ſpectatum. ideſt, probe cognitum: ut ego interpretor: ut aurum ſpectatur igni. Similiter ad Paetum, Fam. lib. IX. ep. 16. Non facile dijudicatur amor uerus, & fictus, niſi aliquod incidat eiuſmodi tempus, ut, quaſi aurum igne, ſic beneuolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſsit. quod ex Iſocrate ſumptum, Pater annotauit, ex oratione ad Demonicum: Τὸ μὲν χρύσιον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν. Sic & Ouidius Triſt.

Scilicet ut fuluum ſpectatur in ignibus aurum. &c.

Huc facit illud Chilonis: Ἐν λιθίναις ἀκόναις ὁ χρυσὸς ἐξετάζεται, διδοὺς βάσανον φανεράν: ἐν δὲ χρυσῷ ἀνδρῶν ἀγαθῶν τε κακῶν τε νοῦς ἔδωκ' ἔλεγχον. Lambinus, Tamquam, addit. Alij, Hunc uirum ſpectatum. Alij, Hunc dignum adſpectu. Mollius omnino erat, Vt igni. ſed, ut abſit, Vt, quid incommodi? praeſertim in communi, tritaq. ſententia, quam uſus ipſe iam ſatis emolliuerat. OB *eandem cauſſam* ⁊ quia prodeſſe uult plurimis. nam ideo ſpernit, & negligit eas res, ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. AD *quas plerique inflammati auiditate rapiuntur,* ⁊ plus eſt, quam, Cupiditate. Vnus meus, Auide.

CICERO

AC, mea quidem ſententia, omnis ratio, & inſtitutio uitae adiumenta hominum deſiderat, in primisq. ut habeas, quibuſcum poſſis familiares conferre ſermones: quod eſt difficile, niſi ſpeciem prae te boni uiri feras. ergo etiam ſolitario homini, atque in agro uitam agẽti, opinio iuſtitiae neceſſaria eſt, eoq. etiam magis, quod, ſi eam non habebunt, iniuſti habebuntur; &, nullis praeſidijs ſaepti, multis afficientur iniurijs. Atque his etiam, qui uendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisq. negotijs implicantur, iuſtitia, ad rem gerendam, neceſſaria eſt. cuius tanta uis eſt, ut nec illi quidem, qui maleficio, & ſcelere, paſcuntur, poſſint ſine ulla particula iuſtitiae uiuere. nam, qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is ſibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. ille autem, qui archipirata dicitur, niſi aequabiliter praedam diſpertiat, aut occidetur a ſocijs, aut relinquetur. quin etiam leges latronum eſſe dicuntur, quibus pareant, quas obſeruent. itaque, propter aequabilem praedae partitionem, & Bargulus, Illyricus latro, de quo eſt apud Theopompum, magnas opes habuit; & multo maiores Viriathus Luſitanus: cui quidẽ exercitus noſtri, imperatoresq. ceſſerunt: quem C. Laelius, is, qui Sapiens uſurpatur, praetor fregit, & comminuit; ferocitatemq. eius ita repreſſit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta uis iuſtitiae ſit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat; quantam eius uim inter leges, & iudicia, & inſtituta reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, ſed etiam apud maiores noſtros fruendae iuſtitiae cauſſa uidentur olim bene morati reges conſtituti. nam, cum premeretur initio multitudo ab ijs, qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant, uirtute praeſtantem; qui, cum pro-

hiberet

hiberet iniuria tenuiores, aequitate conſtituenda ſummos cum infimis pari iure retinebat. Eademq. conſtituendarum legum fuit cauſſa, quae regũ. ius enim ſemper quaeſitum eſt aequabile. neque enim aliter eſſet ius. id ſi ab uno iuſto, & bono uiro conſequebantur, eo erant contenti. cum id minus contingeret, leges ſunt inuentae, quae cum omnibus ſemper una, atque eadem uoce loquerêtur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de iuſtitia magna eſſet opinio multitudinis. adiuncto uero hoc, ut ijdem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non poßſe conſequi ſe arbitrarentur.

EXPLANATIO

NISI *ſpeciem prae te boni uiri feras.* ʒ niſi iuſtus uideare. *Boni uiri:* iuſti. ſubiungit enim: Etiam ſolitario homini opinio iuſtitiae neceſſaria eſt. Et paullo ante dixit de iuſtitia: Ex qua una uirtute uiri boni appellantur. INIVSTI *habebuntur;* ʒ mihi hoc uidetur abundare: cum dixerit, Si eam non habebunt. Cum hoc iam ſcripſiſſem, animaduerti coniecturam meam unius libri ueteris teſtimonio confirmari. NVLLIS *praeſidijs ſaepti,* ʒ quibus maximum opinio iuſtitiae praeſidium eſſet. AD *rem gerendam* ʒ dum eas res gerunt. Male Lambinus, contra ueteres omnes libros, Ad remp. cum ſit ſermo de priuatis rebus. QVI *maleficio, & ſcelere paſcuntur,* ʒ ut Terentianus Sannio:

Leno ego ſum: at ita, ut uſquam fuit fide quiſquam optima.

NAM, *qui &c.* ʒ iuſtitia etiam apud latrones neceſſaria. Plutarchus in Pompeio narrat de latronibus ſacra facientibus. Argumentum a minori ad maius. FVRATVR *aliquid, aut clam eripit,* ʒ docti uiri legunt, Clam furatur aliquid, aut eripit. Ego ſic, Furatur aliquid, aut eripit. Nam in uerbo, Furari, occulta, & inſidioſa includitur actio; in, Eripere, aperta, & uiolenta. Sequor autem in hoc, praeter morem Latini ſermonis, omnes, quibus utor, ueteres libros. IN *latrocinio* ʒ inter latrones. argute. ne inter latrones quidem latroni furari licet. AVT *occidetur a ſocijs, aut relinquetur.* ʒ Quinque lib. uet. Occidatur, Relinquatur. duo alij, Interficietur, Relinquetur. Septem alij, & Tertij, Interficiatur, Relinquatur. magis probo. quam lectionem merito probatam fuiſſe clariſsimo, diſertiſsimoq. uiro M. Ant. Mureto affirmauit Ciofanus meus: eamq. & Lambinus in uet. codicibus reperit. LEGES *latronum eſſe dicuntur,* ʒ Thucydides ſcribit, ante bellum Troianum latrocinium non fuiſſe infame, ſed periculoſum potius. Hinc apud Homerum hoſpites rogantur, ac praedones ſint: Παρθέμενοι κεφαλὰς, κακόν ἀλλοδαποῖσι φέροντας. PRAEDAE *partitionem* ʒ Sic Tertij liber, & nouem alij mei. Reliqui uero, Portionem. libentius ſequor ſuperiorem lectionem. dixit enim paullo ſupra: Aequabiliter praedam diſpertiat. BARGVLVS, ʒ dictus a Bargo, Illyrico flumine. De bello Illyrico, geſto anno V. C. DXXV. Polybius lib. 2. & alij. QVIDEM *exercitus noſtri,* ʒ Decem, & Tertij, Quidem etiam ex.n. IMPERATORESQ. ʒ M. Vetilius, & C. Plautius praetores. & Q. Fabius proconſul pacem cum eo fecit. tandem a proditoribus, Caepionis conſilio, interemptus eſt. IS, *qui Sapiens uſurpatur,* ʒ appellari ſolitus eſt. conſuetudinem enim hoc uerbum ſignificat. In libro de Amicitia: Non ab iſto officio, quod ſemper uſurpaui cum ualerem, abduci incommodo meo debui. De Oratore: Aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur. De Vniuerſitate: Iuppiter, Iuno, & reliqui, quos fratres inter ſe, agnatoſq. uſurpare, atque appellare ſolemus. Phil. I. Graecum uerbum uſurpaui. IS, *qui Sapiens uſurpatur:* cuius nomine liber de Amicitia inſcriptus eſt. Duo C. Laelij fuere, duorum Africanorum amiciſsimi. poſterior Sapientis cognomen eſt adeptus. RELIQVIS ʒ primum Q. Fabio Maximo, deinde Q. Seruilio Caepioni, qui eum per inſidias occidit. QVANTAM *eius uim inter leges, & iudicia, & inſtituta reip. fore putamus?* ʒ Lib. Tertij, & tres mei, Et iudicia, & cõſtituta rep. Vnus, Et conſtituta reip. Duo alij, Et in cõſtituta reip. Alius, Et in cõſtitura rep Alius, Et iudicia inſtituta r.p. Ceteri uero uulgatam habent lectionem. MEDOS ʒ qui primi reges habuerunt. Diod. Sic. lib. III Strabo lib. II. VT *ait Herodotus,* ʒ lib. I. qui Clio inſcribitur: quo loco ait, quibus artibus Deioces ad regnum adſpirarit. FRVENDAE *iuſtitiae* ʒ ſic liber Tertij, & decem mei. Duo alij ord. praep. Duo alij, Seruandae iuſt. Nihil muto. BENE *morati reges* ʒ hoc Ariſtoteles lib. V. Pol. tradit de tyrannis: Ὁ δὲ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τοῦ συμβεβηκότων, σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐν δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων. NAM, *cum premeretur initio multitudo* ʒ In otio, Tertij liber, & nouẽ mei. Sunt, qui legant, Inops multitudo: ut eſt in duobus meis. Alij omittunt & Inops, & Initio, & In otio. quos nõ ſequor. SVMMOS *cum infimis pari iure retinebat.* ʒ octo mei, & Tertij, Pertinebat quam lectionem probo. nam Pertinebat, eſt perfecte continebat. Pertinacia enim dicta eſt a Pertinẽdo, ideſt, obſtinate tenendo. Vel lego, Continebat. ut eſt in uno. quae lectio arridet & Ciofano. EADEMQ. *conſtituendarum legum fuit cauſſa, quae regum.* ʒ παρονομασία. reges primum, deinde leges fuere. reges autem pro legibus, leges pro regibus. Omnes antiquae gentes regibus quondam paruerunt. Et Ariſtoteles lib. I. Pol. Καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν τὰ ἔθνη. Idem & Polybius initio lib VI. grauiter, & ingenioſe, ut ſolet, omnia litteris mandauit. IVS *enim ſemper quaeſitum eſt aequabile.* ʒ Ariſt. Polit. lib. II. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι. SI *ab uno iuſto,* ʒ lib. I. CVM *omnibus ſemper* ʒ Plato de Leg. IV. eas non ait ueras leges, quae non uniuerſae ciuitati ex aequo ſeruiunt: iuris ſingularis conditores ſeditioſos uerius, quam ciues, eſſe. EO *erant contenti.* ʒ Erant eo cont. liber Tertij, & undecim mei. VNA, *atque eadem uoce* ʒ non ut alio modo tenuiores, alio locupletes uiuerent, ſed ut ſummi cum infimis aequo iure tenerentur. quod regibus quoque bene moratis propoſitum fuit.

ADIVN-

Adivncto *uero hoc*, } In libro Tertij, atque in duodecim meis ꝛc. Hoc deſideratur. Non *poſſe conſequi* } ideo ſe libenter ijs, fortunaſq. ſuas commiſerunt.

CICERO

Omni igitur ratione colenda, & retinenda iuſtitia eſt, tum ipſa propter ſeſe, (nam aliter iuſtitia non eſset) tum propter amplificationem honoris, & gloriae. Sed, ut pecuniae quaerendae non ſolum ratio eſt, ſed etiam collocandae, quae perpetuos ſumptus ſuppeditet, nec ſolum neceſſarios, ſed etiam liberales: ſic gloria & quaerenda, & collocāda ratione eſt. quamquam praeclare Socrates hanc uiam ad gloriam proximam, & quaſi compendiariam dicebat eſſe, ſi quis id ageret, ut, qualis haberi uellet, talis eſſet. Quod ſi qui ſimulatione, & inani oſtentatione, ficto non modo ſermone, ſed etiam uultu ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſe rentur, uehementer errant. uera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt; nec ſimulatum poteſt quidquam eſſe diuturnum. teſtes ſunt permutti in utramque partem: ſed, breuitatis cauſſa, familia erimus contenti una. Ti. enim Gracchus, P. filius, tam diu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum manebit: at eius filij nec uiui probabantur bonis, & mortui numerum obtinent iure caeſorum. Qui igitur adipiſci ueram iuſtitiae gloriam uolet, iuſtitiae fungatur officijs. ea quae eſsent, dictum eſt in ſuperiore libro. Sed, ut facillime, quales ſimus, tales eſse uideamur; etſi in eo ipſo uis maxima eſt, ut ſimus ij, qui haberi uelimus; tamen quaedam praecepta danda ſunt. Nam, ſi quis ab ineunte aetate habet cauſsam celebritatis, & nominis, aut a patre acceptam, quod tibi, mi Cicero, arbitror contigiſſe; aut aliquo caſu, atque fortuna: in hunc oculi omnium conijciuntur, atque in eo, quid agat, quemadmodum uiuat, inquiritur; &, tamquam in clariſſima luce uerſetur, ita nullum obſcurum poteſt nec dictum eius eſse, nec factum. quorum autem prima aetas, propter humilitatem, & obſcuritatem, in hominum ignoratione uerſatur, hi, ſimul ac iuuenes eſse coeperunt, magna ſpectare, & ad ea rectis ſtudijs debent contendere. quod eo firmiore animo facient, quia non modo non inuidetur illi aetati, uerum etiam fauetur. Prima igitur eſt adoleſcenti cōmendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt: in qua multi apud maiores noſtros exſtiterunt. ſemper enim fere bella gerebantur. tua autem aetas incidit in id bellum, cuius altera pars ſceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. quo tamen in bello, cum te Pompeius alae alteri praefeciſset, magnam laudem et a ſummo uiro, & ab exercitu conſequebare, equitando, iaculando, omnia militari labore tolerando. atque ea quidem tua laus pariter cum rep. cecidit. mihi autē haec oratio ſuſcepta non de te eſt, ſed de genere toto. quamobrem, ad ea, quae reſtant, pergamus.

EXPLANATIO

Tvm *ipſa propter ſe ſe*, } liber Tertij, & tres mei, Per ſe ſe. Sex alij, Per ſe. Nam *aliter iuſtitia non eſset* } ſi pecuniam, ſi honores, ſi opes quaereret. ſupra dictum eſt: Spernit, & negligit eas res, ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. Quid igitur potiſsimum ſpectat? ſeipſam, ut iuſte agat: in quo praemium ponit maximum: & ex eo tamen ipſo ſequitur amplificatio honoris, & gloriae. Sed, *ut pecuniae &c.* } nam Non minor eſt uirtus, quam quaerere, parta tueri. Nec *ſolum neceſsarios*, } ad tuendam uitam, & frugaliter alendam familiam. Liberales: } ut & ipſi uiuamus lautius, & benignitate in alios uti poſsimus. Ratione } non malis artibus. in quo lapſi ſunt praeſtanti homines ingenio duo Gracchi fratres. Sed, *ut pecuniae quaerendae non ſolum ratio eſt*: Quattuor ex meis libris, Pecuniae non ſolum quaerendae. Septem alij, & Tertij, Pecuniae non quaerendae ſolum. Sic *gloria & quaerenda, & collocanda &c.* } Septem mei non habent primam coniunctionem, Et. Praeclare *Socrates* } Xenophon Ἀπομνημονευμάτων α prope finem: quo loco probat eum diſcipulos a ſimulationis ſtudio dehortari ſolitum: Ἀεὶ γὰρ ἔλεγεν, ὡς οὐκ εἴη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν, ἢ δι' ἧς ἄν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο. Et, ut hoc uerum eſſe oſtendat, ſimilitudinem a tibicine addit: Ἐνθυμώμεθα γάρ ἔφη, εἴ τις μὴ ὢν ἀγαθὸς αὐλητὴς δοκεῖν βούλοιτο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἴη. ἆρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς. &c. Et lib. II. Ἀλλὰ συντομωτάτη, καὶ ἀσφαλεστάτη, καὶ καλλίστη ὁδός, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι ἂν βούλῃ δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι. ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται, σκοπούμενος εὑρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτῃ αὐξανομένας. Plato Dioni: Φανεροὺς οὖν δεῖ ἡμᾶς γενέσθαι, ὅτι ἐσμὲν τοιοῦτοι, οἷοί περ φαμέν. Ficto *non modo ſermone*, } omnes ueteres libri, Et ficto non modo ſermone. Radices *agit*, } ideo permanet nam ficto ſermone, & uultu quaeſita ſtabilis non eſt. Propagatvr: } pergit in tranſlatione: nam dixerat, Radices agit. Vera *gloria radices agit, atque etiam propagatur*: Perſpicue ita eſt in antiquis omnibus libris. Ficta *omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt*; } Demoſthenes: Ὅταν ἐκ πλεονεξίας, καὶ πονηρίας τις ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἀδικοῦντα, καὶ ἐπιορκοῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι: ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἰς μὲν ἅπαξ καὶ βραχὺν χρόνον ἀντέχει, καὶ σφόδρα γε ἤνθησεν ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν, ἂν τύχῃ· τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶται, καὶ περὶ αὑτὰ καταρρεῖ. Nec *ſimulatum poteſt quidquam eſse diuturnum*, } quia naturae aduerſatur. In *utramque partem*: } diuturna eſſe non ſimulata, non diuturna ſimulata. illud Ti. Gracchi P. F. hoc illius filiorum exemplo comprobatur. Familia *erimus contenti una*. } Vox Vna abeſt a duobus ueteribus libris. In Tertij uero libro, & nouem meis, Familia contenti erimus una. Ti. *Gracchus*, } qui bis conſul fuit, bis triumphauit, cenſorq. fuit. Tiberivs *enim Gracchus*, } Duo mei, Tiberius igitur Gracchus. Vnus, Tiberius Gracchus enim. At *eius filij nec uiui probabantur a bonis*, } liber Tertij, & unus meus, Probabantur bonis: Septem alij, Boni: in quorum uno, non Et, ſed ſʒ ſcriptum eſt. diuulſo S a uerbo Boni, & ſequenti coniunctioni fruſtra addito.

addito. NVMERVM *obtinent iure caeſorum.* ȝ quia leges ferre conati ſunt pernicioſas reip. uel teſtimonio minoris Africani: qui, de Ti. Gracchi nece quid ſentiret, a C. Carbone tribuno pl. ſeditioſe interrogatus, reſpondit, iure caeſum uideri. Langius, Nomen. ET *mortui numerum obtinent iure caeſorum:* Vnus meus, Obtinent locum. Tertij, Et mortui nume obtinent &c. Alius, Numerum retinent. Sex alij habent item Numerum: reliqui uero, Nomen &c. QVI *igitur adipiſci ueram iuſtitiae gloriam uolet, iuſtitiae fungatur offi. ijs,* ȝ tredecim mei, Volent, Fungantur. DICTVM *eſt in ſuperiore libro.* ȝ his uerbis: Iuſtitiae primum munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſsitus iniuria: deinde, ut communibus pro communibus utatur, priuatis autem ut ſuis &c. ETSI *in eo ipſo uis maxima eſt,* ȝ Iſocrates: Ὥσπερ οἰκίας οἶμαι καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ: οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. VT *ſimus ij, qui haberi uelimus:* ȝ quam Socrates uiam ad gloriam proximam, & quaſi compendiariam dicebat eſſe. Plato ἐν τῷ νόμων ιβ. Τὸ μὲν γὰρ ὀρθότατον καὶ μέγιστον ὄντα ἀγαθὸν ἀληθῶς, οὕτω τὸν ἔνδοξον βίον θηρεύειν. Iſocrates contra, ne idem diceret, paullo deterius, & dilutius: Οὕτως ἂν μάλιστ' εὐδοκιμοίας εἰ ταῦτα φαίνοιο μὴ πράττων, εἴπερ ἂν πράττουσι τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμήσας. Huc facit illud Salluſtij, Catilina: Eſſe, quam uideri, bonus malebat: ex Aeſchylo ſumptum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

NAM, *ſi quis ab ineunte aetate* ȝ dixit ſe quaedam praecepta daturum, quae ad iuſtitiae gloriam adipiſcendam ualeant. ſed, antequam praecipiat, filio gratulatur, quod celebritatis, nominiſq. cauſſam a patre acceperit. Praecipere autem incipit in ijs uerbis: Prima igitur eſt adoleſcenti commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt. CAVSSAM *celebritatis,* ȝ materiam. *A patre* ȝ uel nobili, uel aliqua ingenij laude praeſtanti. QVOD *tibi, mi Cicero,* ȝ lib. I. Licet mihi, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius gloriae, & factorum imitatio pertinet. QVOD *tibi, mi Cicero, arbitror contigiſſe:* ſic omnes libri ſcripti. ATQVE *in eo, quid agat,* ȝ liber Tertij, & ſeptem mei, Eum. IN *hunc oculi omnium conijciuntur,* ȝ Iſocrates: Τοῖς σπουδαίοις οὐχ οἷόν τε τῆς ἀρετῆς ἀμελεῖν, ἢ πολλοὺς ἔχειν ἀνάγκη τοὺς ἐπιπλήττοντας. Et Iuuenalis:

Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto, qui peccat, maior habetur.

INQVIRITVR; ȝ non modo enim exſpectatur, ſed quaſi exigitur ab eo uirtus. QVORVM *autem prima aetas, propter humilitatem, & obſcuritatem, in hominum ignoratione uerſatur,* ȝ nam, ut ait ille,

Haud facile emergunt, quorum uirtutibus obſtat
Res anguſta domi.

SIMVL *ac iuuenes eſſe coeperunt,* ȝ confirmato iudicio, & animi, corporiſq. uiribus auctis. MAGNA *ſpectare,* ȝ gloriam. Virgilius:

--tentanda uia eſt, qua me quoque poſsim
Tollere humo, uictorq. uirum uolitare per ora.

Et:

— Breue, & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitae: ſed, famam extendere factis,
Hoc uirtutis opus.

NON *inuidetur:* ȝ contra Ariſtoteles Rhet. lib. II. cap. de Inuidia. QVIA *non modo non inuidetur illi aetati,* ȝ Vnus ex meis libris, Quia nō modo inuidetur. De quo dicendi genere plura Pater in Comment. Ep. Fam. VERVM *etiam fauetur.* ȝ propterea P. Scipioni, qui primus Africanus appellatus eſt, admodum iuueni, bellum Hiſpanienſe, alteri uero Africano conſulatus ante aetatem cum adminiſtratione Punici belli mandatus eſt. Athenienſes quoque, cum graui Lacedaemoniorum bello premerentur, Iphicratem, XXIV. annos natum, ducem delegerunt. EXSTITERVNT. ȝ clari euaſerunt. ALTERA *uis* ȝ Caeſariana: Plena ſceleris, quia remp. oppreſsit. ALTERA ȝ Pompeiana, nec ea

Integra uitae, ſceleriſq. pura

FELICITATIS *parum.* ȝ quae maxime in imperatore requiritur. ALAE *alteri* ȝ turmarum equeſtrium auxiliarium. nam de auxiliaribus equitibus Ala dicitur. Alteri, dicit, quia duae legiones exercitus erat conſularis: quas equites, tamquam alae, a lateribus muniebant. Agell. lib. XVI. c. 4. & Seru. Aen. lib. IV. ad illud, Dum trepidant alae. Ciceronem filium & Brutus apud Plutarchum a re bellica laudat. SVMMO *uiro* ȝ ad Appium, omnium & ſaeculorum, & gentium principem dicit. EQVITANDO, *iaculando,* ȝ Sall. Iugurtha: Non ſe luxu, neque inertia, corrumpendum dedit, ſed, ut mos gentis illius eſt, equitari, iaculari, curſu cum aequalibus certare. OMNIA *militari labore tolerando.* ȝ ſic nouem libri mei. quattuor alij, Omnem militarem laborem tolerando. Tertij uero, & alius meus, Omni militari &c. quae lectio Ciofano non improbatur. CVM *rep. cecidit.* ȝ ergo tibi ferenda fortuna communis aequo animo. NON *de te eſt,* ȝ cui nullum fructum propter interitum reip. bellica uirtus attulit. AD *ea, quae reſtant, pergamus.* ȝ Tertij liber, & tredecim mei, Pergamus ad ea, quae reſtant.

N CICERO

CICERO

VT igitur in reliquis reb. multo maiora opera ſunt animi, quam corporis: ſic eae res, quas ingenio, ac ratione perſequimur, gratiores ſunt, quam illae, quas uiribus. Prima igitur commendatio proficiſcitur a modeſtia, tum pietate in parentes, tum in ſuos beneuolentia. Facillime autẽ & in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes, qui ſe ad claros, & ſapientes uiros, bene conſulentes reip. contulerunt. quibuſcum ſi frequentes ſunt, opinionem afferunt populo, eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delegerunt ad imitandum. P. Rutilij adoleſcentiam ad opinionem & innocentiae, & iuris ſcientiae P. Mucij commendauit domus. nam L. quidem Craſſus, cum eſſet admodum adoleſcens, non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſe peperit maximam laudem ex illa accuſatione nobili, & glorioſa. &, qua aetate qui exercentur, laude affici ſolent; ut de Demoſthene accepimus; ea aetate L. Craſſus oſtendit, id ſe in foro optime iam praemeditatum facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed, cum duplex ſit ratio orationis, quarum in altera ſit ſermo, in altera contentio: non eſt id quidem dubium, quin contentio orationis maiorem uim habeat ad gloriam: ea eſt enim, quam eloquentiam dicimus: ſed tamen difficile dictu eſt, quantopere conciliet animos comitas, affabilitasq. ſermonis. Exſtant epiſtolae & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Caſſandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentiſſimorum: (ſic enim accepimus) quibus praecipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant, militesque, blande appellando, ſermone deliniant. Quae autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea ſaepe uniuerſam excitat gloriam. magna eſt enim admiratio copioſe, ſapienterq. dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam, & ſapere plus, quam ceteros, arbitrantur. ſi uero ineſt in oratione mixta modeſtiae grauitas, nil admirabilius fieri poteſt; eoq. magis, ſi ea ſunt in adoleſcente. Sed, cum ſint plurima cauſſarum genera, quae eloquentiam deſiderant; multiq. in noſtra rep. adoleſcentes & apud iudices, & apud ſenatum dicendo laudem aſſecuti ſint: maxima eſt admiratio in iudicijs: quorum ratio duplex eſt, nam ex accuſatione, & defenſione conſtat: quarum etſi laudabilior eſt defenſio, tamen etiam accuſatio probata perſaepe eſt. Dixi paullo ante de Craſſo: idem fecit adoleſcens M. Antonius: etiam P. Sulpicij eloquentiam accuſatio illuſtrauit, cum ſeditioſum, & inutilem ciuem C. Norbanum in iudicium uocauit. ſed hoc quidem non eſt ſaepe faciendum, nec umquam, niſi aut reip. cauſſa, ut duo Luculli; aut patrocinij, ut nos pro Siculis, pro Sardis contra Albucium Iulius. in accuſando etiam Man. Aquillio L. Fufii cognita induſtria eſt. ſemel igitur, non ſaepe certe. ſin erit, cui faciendum ſit ſaepius; reip. tribuat hoc muneris; cuius inimicos ulciſci ſaepe, non eſt reprehendendum: modus tamen adſit. duri enim hominis, uel potius uix hominis uidetur, periculum capitis inferre multis. id enim tum periculoſum ipſi eſt, tum etiam ſordidum ad famam, committere, ut accuſator nominetur. quod contigit M. Bruto, ſummo genere nato, illius filio, qui iuris ciuilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc praeceptum officij diligenter tenẽdum eſt, ne quem umquam innocentem iudicio capitis arceſſas. id enim ſine ſcelere fieri nullo pacto poteſt. nam, quid eſt tam inhumanum, quam eloquentiam, a natura ad ſalutem hominum, & ad conſeruationem datam, ad bonorum peſtem, perniciemq. conuertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum eſt, ita eſt habendum religioni, nocentem aliquando, & nefarium, impiumq. defendere. uult hoc multitudo, patitur conſuetudo, fert etiam humanitas. iudicis eſt, ſemper in cauſſis uerum ſequi; patroni, nonnumquam ueriſimile, etiam ſi minus ſit uerum, defendere: quod ſcribere, praeſertim cum de philoſophia ſcriberem, non auderem, niſi idem placeret grauiſſimo Stoicorum Panaetio. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus, eoq. maior, ſi quando accidit, ut ei ſubueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri, urgeriq. uideatur; ut nos & ſaepe alias, & adoleſcentes contra L. Sullae dominantis opes pro Sex. Roſcio Amerino fecimus: quae, ut ſcis, exſtat oratio.

EXPLANATIO

MVLTO *maiora ſunt opera animi, quam corporis:* ʒ Salluſtius, Catilinae prooemio: Noſtra omnis uis in animo, & corpore ſita eſt. animi imperio, corporis ſeruitio magis utimur. Et II. de rep. ord. Corpus animo oboedit. Ideo Plato in Clitophonte uocat τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. INGENIO, *ac ratione perſequimur,* ʒ Viuitur ingenio, cetera mortis erunt. PRIMA *igitur commendatio* ʒ in ſecundo praecepto dicit, Prima. quod mirari aliquis poſsit. ſed in primo, quod ad res bellicas pertinet, habuit rationem temporis, in ſecundo utilitatis. recte igitur utrobique. A *modeſtia,* ʒ qua foris utimur, cum omni hominum genere. nam, quae ſubiunguntur, Tum pietate in parentes, tum in ſuos beneuolentia, domeſtica ſunt. Hanc laudem filio tribuit Simo ille Terentianus in ijs uerſibus:

Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati:
Cum quibus erat cumque una, ijs ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudijs, aduerſus nemini,
Numquam praeponens ſe alijs. ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.

TVM *in ſuos beneuolentia.* ʒ Tum, non eſt in ſeptem, & Tertij. IN *optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes,* ʒ Sic ad Att. lib. x. Caeſar mihi ignoſcit per litteras, quod non uenerim, ſeſeq. in optimam partem accipere dicit. QVI *ſe ad claros, & ſapientes uiros, bene conſulentes reip. contulerunt.* ʒ quod ipſe fecit adoleſcens. nam initio libri de Amicitia, A patre, inquit, ita eram deductus ad Scaeuolam, ſumpta

uirili

uirili toga, ut, quoad poſſem, & liceret, a ſenis latere numquam diſcederem. itaque multa, ab eo pruden- ter diſputata, multa breuiter, & commode dicta, memoriae mandabam, fieriq. ſtudebam eius prudentia doctior. quo mortuo me ad pontificem Scaeuolam contuli: quem unum noſtrae ciuitatis & ingenio, & iu- ſtitia praeſtantiſsimum audeo dicere. Id autem apud ueteres uſitatum fuiſſe, ex Tacito, & Valerio intel- ligitur. QVIBVSCVM *ſi frequentes ſunt,* ꝫ ſi eorum conſuetudine crebro utuntur. P. RVTILII ꝫ qui cum Cn. Mallio conſul fuit, & iuris ciuilis laude praeſtitit. de hoc in Bruto. Hunc alibi exemplum, & ſpecimen innocentiae appellat. P. MVCII ꝫ iuriſconſulti, optimi uiri: qui, cum eſſet conſul, Ti. Grac- cho remp. perturbante, armis abſtinuit, ne ciuilis caedis auctor eſſet. Huius filius fuit Q. Mucius pont. max. collega L. Craſsi in conſulatu, iuriſconſultus, & idem orator egregius. CVM *eſſet admodum ado- leſcens,* ꝫ annos natus XIX. auctore Tacito in dialogo de Oratoribus. EX *illa accuſatione nobili, & glo- rioſa.* ꝫ cum accuſauit, & damnauit uirum conſularem, eloquentia clarum, C. Carbonem: qui canthari- das ſumpſit. Fam. lib. IX. ep. 21. nam ex ea ſummam ingenij non laudē modo, ſed etiam admirationem eſt conſecutus. Cic. in Bruto, & Tacitus de Oratoribus. QVI *exercentur,* ꝫ domi. DEMOSTHENE ꝫ qui puer pupillares actiones habuit. Quinctilianus lib. XII. cap. 6. Hic, induſtria, naturam emendauit. Nā in ſubterraneo conclaui ſemiraſo capite meditatus eſt, & geſtum ad ſpeculum ingens formauit, & ſtrictum gladium de lacunari ſupra humerum ſuſpendit; Satyro hiſtrioni ſe erudiendum tradidit; lapillis linguae ſubiectis balbutiem emendare ſtuduit; imbecillitatem ſpiritus arduo adſcenſu ingrediendo, & recitando ali quid, correxit; ad fluctuum murmur, uētorumq. turbines declamitans, concionis procellas, hoc eſt tumultuā tem, & obſtrepentem populum, atque exſibilantem contemnere didicit. DE *Demoſthene:* ꝫ ſic unde- cim mei, & Tertij. IN *ſe in foro optime iam praemeditatum facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari.* ꝫ ſeptem, & Tertij, nec Praemeditatum, nec Impraemeditatum habent. ſex, Iam impraemedi- tatum. unus habet in ora. Placet. ut reſpondeat uerbo Meditari. quod interpretor, meditando exerceri. quod erat adoleſcentium, antequam cauſſas agere inciperent. Qua aetate, inquit, alij domi cum laude meditan- tur ea, quae ad agendas cauſſas pertinent; ea aetate L. Craſſus, impraemeditatus, cauſſas ipſas agebat. CVM *duplex ſit ratio orationis,* ꝫ de hoc ſupra lib. I. ubi de decoro orationis. NON *eſt id dubium, quin contentio orationis maiorem uim habeat ad gloriam:* ꝫ cum duo ſint orationis genera, Sermo, & Contentio: quid utrumque pariat, Cicero demonſtrat. Parit autem contentio gloriam; eſt enim in ea perfectae uis eloquentiae: Sermo autem gratiam ſine gloria. Haec eſt germana ſententia Ciceronis. Et, cum loquitur de Contentione, Maiorem, inquit, uim habet ad gloriam; cum de Sermone, Difficile dictu eſt, inquit, quan topere conciliet animos comitas, affabilitasq. ſermonis. Eſt igitur, Contentionis, gloria; gratia, Sermo- nis. Quae ſententia elicitur ex ueterum librorum conſenſu: quos ſecuti ſumus. Antea, Quin contentio orationis plurimum poſsit, & mai. contra ueteres undecim meos, & Tertij. EA *eſt enim, quam eloquen- tiam dicimus:* ꝫ nam, qui excellit in ſermone, diſertus potius, quam eloquens, dicitur. non ſequitur au- tem, ut, qui diſertus eſt, idem ſit eloquens: qui uero eloquens, facile diſertus eſſe poteſt. itaque praeſtat elo- quens diſerto. Antonius apud Ciceronem I. de Oratore, eum ſtatuit diſertum, qui poteſt ſatis acute, atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam opinione dicere: eloquentem uero, qui mirabi- lius, & magnificentius augere poſſet, atque ornate, quae uellet. Vide Quinctilianum in prooemio libri IIX. ANIMOS *hominum* ꝫ abeſt, Hominum, a tredecim meis, & Tertij. neque requiritur a ſententia. COMITAS, *affabilitasq. ſermonis.* ꝫ apud Euripidem Capaneï laudatur ἀψευδὲς ἦθος, εὐπροσήγορον σῶ- μα: animi candor, & affabilitas. ANTIPATRI *ad Caſſandrum,* ꝫ eius filium. de quo uide Iuſtinum. Antipater, Iolai filius, Philippi miles, inter Alexandri duces, & regni ſucceſſor: Caſſandri illius pater, qui Alexandri matrem Olympiadem interfecit. Reliquit autem duos libros epiſtolarum, qui a Suda citantur. ANTIGONI *ad Philippum filium,* ꝫ ſic duodecim mei, & Tertij. Antigonus Macedoniae rex fuit. Plu- tarchus. MILITESQVE, *blande appellando, ſermone deleniant.* ꝫ Blando, eſt in tredecim meis. in uno, Militeſque, blando ſermone appellando, delen. Sunt, qui τὸ Sermone deleant: contra ueteres omnes libros. VNIVERSAM *excitat gloriam.* ꝫ ſic tredecim mei, & Tertij: unus tantum, Vniuerſorum. quod non probo. gloſſema enim eſt. Vniuerſam autem, explano, omnium, uniuerſorum, non paucorum hominū: ut ſermo, qui habetur inter paucos, ſed eorum omnium, qui audiunt, qui plurimi ſunt. Vniuerſam, igitur, ſummam, perfectam, ad quam nihil poſsit accedere. COPIOSE, *ſapienterq. dicentis:* ꝫ Cicero in Ora- tore: Res ſic ſe habet. Copioſe, & ornate dicere, ſine ſententia, inſania eſt; ſententioſe autem ſine uerbo- rum & modo, & ordine, infantia eſt. Haec eſt Oratoris deſcriptio: quem copia a dialectico, ſapientia ab ma- ni garrulitate ſeparat. IN *oratione* ꝫ quae cum contentione habetur. MISTA *modeſtiae grauitas,* ꝫ dixit iam, Magna eſt admiratio copioſe, ſapienterq. dicentis: nunc, ſi ad copiam, & ſapientiam accedat mo- deſtia, nihil admirabilius dicit eſſe, praeſertim in adoleſcente: quia pudor aetatem ornat, orationi autem non modo non obeſt, uerum etiam prodeſt plurimum. quod exemplo L. Craſsi lib. I. de Orat. perſpicuum eſt. PLVRIMA *cauſſarum genera,* ꝫ Plura, ſeptem mei, & Tertij. DESIDERANT, ꝫ Deſide- rent, ſex mei, & Tertij. ASSECVTI *ſint:* ꝫ ſic omnes, uno tantum excepto, in quo, Conſecuti. quod non probo. MAXIMA *eſt admiratio* ꝫ non modo laus. LAVDABILIOR *eſt defenſio,* ꝫ Vide Quinctil. lib. XII. cap. 7. DE *Craſſo:* ꝫ qui accuſauit de maieſtate C. Carbonem reip. cauſſa. ADO- LESCENS *M. Antonius:* ꝫ robuſtior tamen annis aliquot, quam Craſſus. accuſauit autem Cn. Papi- rium Carbonem, qui cum Metello Caprario conſulatū geſſerat, patrem eius Carbonis, qui ter conſul fuit, & a Pompeio Lilybaei eſt interemptus: ut in ep. ad Paetum. Hic M. Antonius, M'. Aquillium defendens, diloricata rei tunica, cicatrices iudicibus oſtendit. P. SVLPICII ꝫ qui loquitur in libris de Orat. De-

ſendit autem C. Norbanum idem Antonius: & ſeditiones exornauit, dicens multas interdum ſeditiones e rep fuiſſe: ut, cum reges exacti, cum tribunicia poteſtas conſtituta. N I S I *aut reip. cauſſa, ut duo Luculli;* } ſic omnes libri ueteres, & recte. Intelligit autem Lucium, qui Mithridatem, Tigranemq. deuicit, & Marcum: qui quamquam Seruilium augurem, Lucij patris accuſatorem, iniuriae referendae gratia, accuſauerint, tamen, quia de peculatu, quod eſt furtum pecuniae publicae, accuſarunt, reip. cauſſa id facere uiſi ſunt. hoc & Plutarchus oſtendit, & Cicero in Lucullo his uerbis: Vt enim admodum adoleſcens cum fratre, pari pietate, & induſtria praedito, paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus, in Aſiā quaeſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam lauda prouinciae praefuit. P A T R O C I N I I, } Patrocinio, octo mei. ſex, & Tertij, cum impreſſa faciunt. P R O *Sardis contra Albucium Iulius Caeſar.* } Pater ante multos annos emendauit, & impreſsit, Contra Albucium: cum in omnibus, & recentioribus, & antiquis libris, Pro Albucio, ſcriptum ſit. Coniecturam autem eius hiſtoria primum, deinde ratio peperit. nam Sardos a Iulio Caeſare Strabone, eo, qui facetijs, & dicendi lepore excelluit, eſſe defenſos, docet Suetonius in Caeſare dictatore. Genus, inquit, eloquentiae dumtaxat adoleſcens adhuc Strabonis Caeſaris ſecutus uidetur: cuius etiam ex oratione, quae inſcribitur, Pro Sardis, ad uerbum nonnulla tranſtulit in Diuinationem ſuam. Cum igitur ſingulorum ſingulas perſequitur accuſationes, Lucullorum contra Seruilium reip. cauſſa, ſuam pro Siculis, Iulij pro Sardis, Fufij pro ea, quam Aquillius adminiſtrauit, prouincia: cur, ceteris unicam tribuens accuſationem, duas Fufio tribuat? nam, ſi legatur, Pro Sardis, Pro Albucio; quae duae defenſiones ſunt: duas ſimul accuſationes eſſe, quis non uidet? Omnino, quemadmodum C. Verris nomen omiſit Cicero, quem pro Siculis accuſauerat, Siciliae defenſae mentione contentus; ſic omittere potuit Albucij, Sardiniae iam mentione facta. ſed, quando ueteres omnes libri, Pro M. Albucio, habent: modeſtius ſe facere Pater eſt arbitratus, ſi, Contra Albucium, reponeret, quam ſi totum illud, Pro M. Albucio, tolleret. Fortaſſe autem, Contra Albucium, addidit Cicero. nam accuſatio Lucullorum, & ipſius Ciceronis recentior erat, ipſaq. ſatis nota res hominibus eius aetatis. at Caeſaris accuſatio remotior, ideoq. minus nota. quod ſi mentio fieret de Albucio, reo, tollebatur obſcuritas, & pateſiebat hiſtoria. Ideo non probo eorum opinionem, qui hoc totum, Contra Albucium, delendum cenſent: neque correctores iſtos audio, qui ſibi nimium quantum in coniectura placent, inſeruntq. maculas interdum, quas eluere ſe putant. Hanc eius emendationem, ut alias non paucas, a uiris doctis, qui poſt editionem ſuam in Ciceronem ſcripſerunt, eſſe diſsimulatam, non moleſte ipſum tuliſſe, ſum ipſe teſtis. nō enim induſtriae ſuae fructum ex aliena laudatione petebat: uerum id tantum ſpectabat, ut opem ſtudioſis ferret: tantumq. aberat, ut incideret, ſi quos in hoc genere uideret excellere, ut ijs etiam & gratularetur, & ſummam laudem tribueret. Albucius autem is eſt, qui cum in Sardinia, uictis latrunculis, ſine ſenatus decreto quaſi triumphaſſet, Romae poſtea accuſatus in exſulium miſſus eſt. uide in Bruto, de Fin. lib. I. Tuſc. v. *Caeſar:* Caeſar, non eſt in decem meis, & Tertij. & certe gloſſema eſt. I N *accuſando etiam M'. Aquillio L. Fufii cognita induſtria eſt.* } Pro, Manlio, (quod erat in uulgaris, & in uno meo uetere) ſiue, Manilio, (quo modo eſt in undecim meis, & Tertij) ſiue, Manilium, (quo modo in duobus item meis) primus repoſuit Pater, M'. Aquillio, ante multos annos. id quod editi libri teſtantur. Sed, quia, gloriolam non aucupans, ipſa correctione contentus, neque Scholia ſcripſit, neque locum ſe reſtitutum ullo modo indicauit: & hic eius fructum induſtriae interuertere, ad ſeq. transferre alij poſtea conati ſunt. Hiſtoriam M'. Aquillij a L. Fufio accuſati breuiter attingit Cicero in libro de claris orat. Prouinciae tamen, pro qua Fufius Aquillium accuſauit, mentionem ibi quoque praetermiſit. Aquilliorum autem praenomen fuiſſe M', ideſt Manius, ut Curiorum, antiquitatum Romanarum periti non ignorant, ſed, ob inſcitiam notae ueteris, pro M' factum erat M. in omnibus uulgatis libris. S I N *erit, cui faciendum ſit ſaepius;* } Sin erit, cur f. unus, Sin cauſſa erit, cur f. unus. Sin cui f. unus. alij omnes cum impreſſa lectione ſunt. R E I P. *tribuat hoc muneris;* } ſic ſeptem, & Tertij. ſeptem, Tribuatur. V L C I S C I *ſaepe,* } Saepius, ſeptem, & Tertij. D V R I *enim hominis, uel potius uix hominis uidetur,* }

χαρίεν γὰρ ἔσ᾽ ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

I D *enim tum periculoſum ipſi eſt,* } Cum, quinque, & Tertij. N O M I N E T V R. } Nominere, octo, & Tertij. M. B R V T O, } qui ſe ad accuſandum potius, quam ad defendendum, dedit: ut in libro de claris orat. Hunc facete in primis in quodam iudicio L. Craſſus exagitauit: ut in oratione pro Cluentio. S V M M O *genere nato,* } nam Iunia familia Ilio oriunda, cum Aenea in Italiam uenit, affinitatemq. cum Romanis regibus contraxit. I L L I V S *filio, &c.* } quod tanto maiorem infamiam ei afferebat. Q V I *iuris ciuilis in primis peritus fuit.* } de ueteribus iuriſconſultis diligenter ſcripſit probatae uir induſtriae, Bernardinus Rutilius Vicetinus. Eum lege. I V D I C I O *capitis* } Sic omnes libri ueteres; non, In iudicium capitis. I T A *eſt habendum religioni,* } ſic duodecim mei, & Tertij: non, Religioni contrarium. quo modo antea legebatur. Item, non Ita, eſt in Tertij libro: pro, Similiter: quomodo Salluſtius, Iugurtha: Ipſe armatus, intentusq. item milites cogebat. Et alij. Habere religioni, eſt, cauere Terentius. F E R T *etiam humanitas.* } ut homo hominem ſeruatum uelit. P A N A E T I O. } a quo & hoc ipſum, & alia multa in hos libros Cicero tranſtulit. A D O L E S C E N T E S } annos natus XXVII. Cicero pro Sex. Roſcio Amerino dixit. Vide Agellium lib. xv. cap. 28.

CICERO

*S*Ed, *expoſitis adoleſcentium officijs, quae ualeant ad gloriam adipiſcēdam, deinceps de beneficentia, ac liberalitate dicendum eſt. cuius eſt ratio duplex. Nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. facilior eſt haec poſterior, locupleti praeſertim; ſed illa lautior, ac ſplendidior, & uiro fortti, claroq. dignior. quamquam enim in utroque ineſt gratificandi liberalis uoluntas: tamen altera ex arca, altera ex uirtute depromitur: largitioque, quae fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures uſus ſis, eo minus in multos uti poſſis. At, qui opera, ideſt uirtute, & induſtria, benefici, & liberales erunt, primum, quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt; deinde, conſuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tamquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. praeclare in epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat, quod largitione beneuolentiam Macedonum conſectetur. Quid te, (malum) inquit, rationis in iſtam ſpem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes? an tu id agis, ut Macedones non te regem ſuum, ſed miniſtrum, & praebitorem putent? quo quid ſordidius regi? Melius etiam, quod largitionem corruptellam dixit eſſe. fit enim deterior, qui accipit, atque ad idem ſemper exſpectandum paratior. Hoc ille filio ſed praeceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non eſt dubium, quin illa benignitas, quae conſtat ex opera, & induſtria, & honeſtior ſit, & latius pateat, & poſſit prodeſſe pluribus. Nonnumquam tamen eſt largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum eſt: & ſaepe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, ſed diligenter, atque moderate. multi enim patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. quid autem eſt ſtultius, quam, Quod libenter facias, curare, ut id diutius facere non poſſis? Atque etiam ſequuntur largitionem rapinae. cum enim dando egere coeperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. ita, cum, beneuolentiae comparandae cauſſa, benefici eſſe uelint, non tanta ſtudia aſſequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. quamodrem nec ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſſit; nec ita reſeranda, ut pateat omnibus: modus adhibeatur, iſq. referatur ad facultates.*

EXPLANATIO

QVAMQVAM *in utroque ineſt gratificandi liberalis uoluntas:* } Vlpianus lib. LXX. ad edictum, lib. XXXIX. Digeſtorum, tit. 5. de Donationibus, l. XIX. Hoc iure utimur, ut in rebus publicis, cum de donatione quaeritur, illud ſolum ſpectetur, utrum ob cauſſam aliquam iuſtam reip. promittat quis, uel polliceretur, an non. ut ſi ob honorem aliquem promittat, teneatur; ſi minus, non. Labeo ſcribit, extra cauſſam donationum eſſe talium officiorum mercedes, utputa ſi tibi adfuero: ſi ſatis pro te dedero: ſi qualibet in re opera, uel gratia mea uſus fueris. Non poteſt liberalitas nolenti adquiri. Haec Vlpianus. TAMEN *altera ex arca, altera ex uirtute depromitur:* } lepida ſententia. non enim, quod ex arca, cum eo, quod ex uirtute depromitur, conferendum uidetur. alterum enim altero longe nobilius: & largitio pecuniae, cum minuat rem domeſticam, ſimul minuit benigne faciendi facultatem. quod non accidit, cum non pecunia, ſed opera, benigne fit indigentibus. Veterem igitur lectionem retineo, quam antiqua quoque confirmant exemplaria. LARGITIO, *quae fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit:* } Placet hoc loco adſcribere, quod ſcriptum eſt a Lactantio Firmiano. Is autem ſic lib. VI. cap. XII. Quid M. Tullius in ſuis Officialibus libris non ne hoc idem ſuadet, non eſſe omnino largiendum? ſic enim dixit: Largitio, quae fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur. qua quo in plures uſus ſit, eo minus in multos uti poſsis. Et idem paullo poſt: Quid autem eſt ſtultius, quam, quod libenter facias, curare, ut id diutius facere non poſsis? Videlicet profeſſor ſapientiae refrenat homines ab humanitate: monetque, ut rem familiarem diligenter cuſtodiant: malintq. arcam, quam iuſtitiam conſeruare. Quod cum intelligeret inhumanum eſſe, ac nefarium; mox ex alio capite, quaſi actus paenitentia, ſic ait: Nonnumquam tamen eſt largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum; & ſaepe idoneis hominibus egentibus de re familiari impertiendum. Quid eſt, Idoneis? nempe ijs, qui reſtituere, ac referre gratiam poſsint. Si nunc Cicero uiueret, exclamarem profecto: Hic, hic, M. Tulli, aberraſti a uera iuſtitia; eamq. uno uerbo ſuſtuliſti; cum pietatis, & humanitatis officia utilitate metitus es. Nō enim idoneis hominibus largiendum eſt, ſed quantum poteſt non idoneis. id enim iuſte, id pie, id humane fit, quod ſine ſpe recipiendi feceris. Haec eſt uera illa, & germana iuſtitia, cuius ſolidam, & expreſſam effigiem nullam tenere uos dicitis. Ipſe pluribus locis clamas, mercenariam non eſſe uirtutem, faterisq. in libris Legum tuarum, Liberalitatem gratuitam eſſe, his uerbis: Nec eſt dubium, quin is, qui liberalis, benignuſq. dicitur, officium, non fructum ſequatur. Cur ergo idoneis potius largiris, niſi ut poſtea mercedem recipias? Te igitur auctore, ac praeceptore iuſtitiae, quiſquis idoneus non erit, nuditate, ſiti, fame conficietur; nec homines copioſi, & uſque ad delicias abundantes, ſubuenient ultimae neceſsitati. Si uirtus mercedem non exigit; ſi propter ſe, ut dicitis, expetenda eſt: ergo iuſtitia matrem, principemq. uirtutum ſuo pretio, non tuo commodo, aeſtima; eiq. potiſsimum tribue, a quo nihil ſperes. Quid perſonas eligis? quid membra inſpicis? Pro homine tibi habendus eſt, quiſquis ideo precatur, quia te hominem putet. Abijce umbras illas, imagineſq. iuſtitiae; atque ipſam ueram, & expreſſam tene: largire caecis, debilibus, claudis, deſtitutis; quibus niſi largiare, moriendum eſt. Inutiles ſunt hominibus, ſed utiles Deo, qui eos reti-

net

net in uita, qui ſpiritu donat, qui luce dignatur. Foue, quantum in te eſt, & animas hominum, ne exſtinguantur, humanitate ſuſtenta. Qui ſuccurrere perituro poteſt, ſi non ſuccurrerit, occidit. Verum iſti, quia neque naturam retinent; neque, praemium in eo quod ſit, ſciunt; dum perdere timent, perdunt; & in id, quod maxime cauent, incidunt; ut, quidquid largiuntur, aut pereat omnino, aut ad tempus breuiſsimum proſit. Nam, qui exiguam ſtipem miſeris negant; qui conſeruare humanitatem ſine damno ſuo uolunt; patrimonia ſua effundunt; ut aut peritura, & fragilia ſibi comparent; aut certe maximis ſuis damnis nihil conſequantur. Haec Lactantius. qui uera non ſentire uidetur. nam, quantum aberrauerit, facile eſt iudicare ijs, qui rationis non prorſus expertes ſunt. Idonei enim qui intelligi deberent, non aſſecutus eſt. non enim eos, qui reſtituere, ac referre gratiam poſſunt, ſed dignos auxilio Idoneos interpretari debemus. *Fontem ipſum*: rem familiarem: cuius riuuli ſunt Largitiones. DEINDE, *conſuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tamquam exercitatiores ad bene de multis promerendum.* ℥ haec igitur beneficentiae ratio, quae ex uirtute ſumitur, non minuitur augendo, ſed augetur: illa altera, quae ſumitur ex arca, quo magis exercetur, eo minor fit. ita, ſi uirtus eſt, perpetua eſſe non poteſt. PRAECLARE *in epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat, quod largitione beneuolentiam Macedonum conſectetur.* ℥ haec epiſtola non exſtat. Verum legimus apud Plutarchum in Politicis, Philippum Alexandrum admonere ſolitum, ut ſe ſuperſtite, ac regnante amicos ſibi conſuetudine, comitate, gratificatione, quoad liceat, comparare ſtudeat. Et in Apophthegmatibus, ut blando, & manſuete cum Macedonibus conuerſetur. *Quid te (malum) inquit*, ℥ Malum, aduerbium indignantis. Ad Att. Qui (malum) iſti Pindentiſſae? SED *miniſtrum, & praebitorem putent?* ℥ Praebitorem, eſt in omnibus libris; Recte. Demoſthenes enim ταμίαν, hoc eſt praebitorem, fuiſſe ſcribit. Alij legunt, Diribitorem, ideſt, eum, qui diuidit. Diribere enim, ueteri lingua Latina, Diuidere erat. Sed ueteres omnes libri aduerſantur. QVO *quid ſordidius regi?* ℥ Quo, non legitur in undecim meis. Vnus, Quam ſordidum regi. Tertij, Sordidum regi. MELIVS *etiam, &c.* ℥ quam quod accuſat de largitione. IDONEIS *hominibus* ℥ probis. ut infra: In deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere debemus. DILIGENTER, ℥ cum delectu. Sic in Pandectis. Vide Ariſt. Eth. lib. IV. MODERATE, ℥ nam immoderatam largitionem duo uitia ſequuntur, inopia, & rapinae. quae Catilinae coniurationis origo fuit. PATRIMONIA *effuderunt* ℥ ut Milo, is, qui Clodium interfecit. Pedianus. SEQVVNTVR *largitionem rapinae.* ℥ hinc Salluſt. Catilina: Catilinae ab adoleſcentia bella inteſtina, caedes, rapinae, diſcordia ciuilis grata fuere. CLAVDENDA *eſt res* ℥ Claudenda res eſt, quattuor mei, & Tertij.

CICERO

OMNINO *meminiſſe debemus id, quod a noſtris hominibus ſaepiſſime uſurpatum, iamq. in prouerbij conſuetudinem uenit, largitionem fundum non habere. etenim, quis poteſt eſſe modus cum & ijdem, qui conſueuerunt, & illud idem alij deſiderent? Omnino duo ſunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis, & uiſcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, uenationumq. apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut nullam ſint relicturi omnino: liberales autem, qui ſuis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt; aut aes alienum ſuſcipiunt amicorum cauſſa; aut in filiarum collocatione adiuuant; aut opitulantur uel in re quaerenda, uel augenda. itaque miror, quid in mentem uenerit Theophraſto in eo libro, quem de diuitijs ſcripſit: in quo multa praeclare, illud abſurde. eſt enim multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum: taliumq. ſumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. mihi autem ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca poſui, multo & maior uidetur, & certior. quanto Ariſtoteles grauius, & uerius nos reprehendit, qui has effuſiones pecuniarum non admiremur, quae fiunt ad multitudinem deleniendam. at ij, qui ab hoſtibus obſidentur, ſi emere aquae ſextarium mina cogerentur, hoc primo incredibile nobis uideri, omneſq. mirari: ſed, cum attenderint, ueniam neceſſitati dare: in his immanibus iacturis, infinitiſq. ſumptibus, nihil nos magnopere mirari; cum praeſertim nec neceſſitati ſubueniatur, nec dignitas augeatur; ipſaq. illa delenitio multitudinis ad breue tempus, exiguumq. ſit, eaq. a leuiſſimo quoque, in quo tamen ipſo, una cum ſatietate, memoria quoque moriatur uoluptatis. Bene etiã colligitur, haec pueris, & mulierculis, & ſeruis, & ſeruorum ſimillimis liberis eſſe grata; graui uero homini, & ea, quae fiunt, iudicio certo ponderanti, probari poſſe nullo modo. quamquam intelligo, in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis temporibus, ut ſplendor aedilitatum ab optimis uiris poſtuletur. itaque & P. Craſſus, cum cognomine Diues, tum copijs, functus eſt aedilicio maximo munere: & paullo poſt L. Craſſus cum omnium hominum moderatiſſimo, Q. Mucio, magnificentiſſima aedilitate functus eſt: deinde C. Claudius, Ap. filius: multi poſt, Luculli, Hortenſius, Silanus. omnes autem P. Lentulus, me conſule, uicit ſuperiores. hunc eſt Scaurus imitatus. magnificentiſſima uero noſtri Pompeij munera ſecundo conſulatu. in quibus omnibus, quid mihi placeat, uides. uitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiae. nam Mamerco, homini ditiſſimo, praetermiſſio aedilitatis, conſulatus repulſam attulit. quare &, ſi poſtulatur a populo, bonis uiris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus; nos ipſi ut fecimus: &, ſi quando aliqua res maior, aut utilior populari largitione acquiritur; ut Oreſti nuper prandia in ſemitis, decumae nomine, magno honori fuerunt. ne M. quidem Seio uitio datum eſt, quod in caritate annonae aſſe modium populo dedit. magna enim ſe, & inueterata inuidia, nec turpi iactura, quando erat aedilis, nec maxima liberauit. ſed honori ſummo nuper noſtro Miloni fuit, quod, gladiatoribus emptis reip. cauſſa, quae ſalute noſtra continebatur, omnes P. Clodij conatus, furoreſq. compreſſit.*

EXPLA-

EXPLANATIO

IAMQ. *in prouerbij conſuetudinem uenit*, ≷ Que, coniunctio, abeſt a decem meis, & Tertij. & elegantius abeſt. LARGITIONEM *fundum non habere*. ≷ finem non inuenire, inane eſſe eorum ſtudium, qui beneuolentiam hominum, qui dando expleri nequeant, largitione conſectentur. ideſt: Largitionibus facilius effunduntur patrimonia, quam hominum beneuolentia comparatur. A pertuſo Danaidum apud inferos dolio. Vide Adagia. ILLVD *idem* ≷ Septem mei, & Tertij, ordine praepoſtero, Idem illud. PRODIGI, *qui epulis, & uiſcerationibus*, ≷ hi ſunt, qui populi gratiam, honorum ſpe, aucupabantur. *Epulis*: publico conuiuio. de quo ſaepe in ueteribus Inſcriptionibus. *Viſcerationibus*: cum carnes, ſiue crudae, ſiue coctae, interdum panis, uinumq. cum illis donum perfectibus ſingulis praebebantur. GLADIATORVM *muneribus*: quae potiſsimum in funeribus edebantur. Contra gladiatores inuehitur Auguſtinus lib. VI. Confeſſ. & Lactantius in Epit. LVDORVM ≷ Theatralium. *Venationumq.* elephantorum, & leonum pugnas. Saturno conſecrata. Tertullianus. AVT *nullam ſint relicturi omnino*: ≷ ſex, & Tertij, Aut nullam omnino ſint relicturi. Vnus, Nullam omnio rel. ſint. Tres, Sunt. AES *alienum ſuſcipiunt amicorum cauſſa*: ≷ Cauſſa, non eſt in duobus, & Tertij. Suſcipere aes alienum amicorum, eſt, pro amicis debitum diſſoluere. Contra, Aes alienum exonerare, Vlpianus Dig. de iure dotium, l. Profecticia: Non pro hereditate patris aes alienum ſoluit, ſed ſuum aes alienum ſuſceptum, dum filiusfamilias eſſet, paterfamilias factus exonerauit. COLLOCATIONE ≷ pro, elocatione. Olim creditum eſt expedire reip. uxores eſſe dotatas. Dig. de iure dotium. VEL *in re quaerenda, uel augenda*. ≷ prius, Vel, non eſt in duobus meis. IN *eo libro quem de diuitijs ſcripſit*: ≷ qui non exſtat: a Laertio citatur, περὶ πλούτου. CVIVS *exempla pauca poſui*, ≷ ſeptem, & Tertij, ord. praep. Cuius pauca exempla poſui. ET *maior*, ≷ quia uirtuti propior. ET *certior*. ≷ propter grati animi memoriam, eorum, quibus bene feceris. NOS *reprehendit*, ≷ hoc in Ariſt. Eth. non reperitur. Vnde Muretus, Ariſto, reponit; pro, Ariſtoteles: intelligitq. Ariſtonem Stoicum, cuius mentio eſt apud Senecam, & apud Lact. libro de ira, cap. 22. Quam Mureti coniecturam confirmare uidetur antiquus meus liber, in quo eſt, A ☧ O. Sunt, qui deleant haec uerba, Nos reprehendit, contra omnes libros ueteres. NON ADMIREMVR, ≷ pro, non reprehendendas putemus. Non admirentur, unus meus, & Tertij. Fuluius Vrſinus delendum putat τὸ Non; uel pro Admiremur, legendum Improbemus. AB *hoſtibus* ≷ Hoſte, ſeptem, & Tertij. SEXTARIVM ≷ uncias XX, ſextam congij partem. MINA ≷ centum drachmis, ſcutatis duodecim. HOC *primo incredibile nobis uideri, omneſq. mirari: ſed, cum attenderint*, ≷ Hunc locum ſuae integritati reſtituimus, non ex coniectura, ſed ueterum librorum ope; in quibus omnibus eſt, Attenderint, non Attenderimus, ut in omnibus uulgatis. quod uerbum refertur ad illud, Omneſq. mirari. Qui uero pendere ab eo putabant, Incredibile nobis uideri, primam uerbi perſonam maluerunt, quam tertiam; & accipiebant, Omnes mirari, pro, Nos omnes mirari; cum ſit, Omnes, pro Omnes homines: unde naſcitur, Attenderint. Nec uero neceſſe fuit, Nobis, delere: cum ab eo, ut oſtendit, uerbum non pendeat; & ſit in omnibus libris, & Tertij, uno excepto. eoq. magis miror deletum eſſe, quod nullam rationem, cur deleretur, quiſquam attulit. quaſi liceat, ex uulgaris libris uoces tollere, nulla facta ueterum exemplarium mentione. DELENITIO ≷ Delectatio, quinque, & Tertij. Deliratio, unus. AD *breue tempus, exiguumq. ſit*, ≷ duo, & Tertij, Ad breue, exiguumq. tempus. quinque, Ad breue, exiguumq. ſit tempus. unus, Ad breue tempus, exiguumque. Eſt, pro Sit, duo. Antea, male, in uulgatis, Ad breue tempus, exiguumq. duratura ſit. quod tamen eſt in duobus. alius, Ad breue tempus, exiguumq. durat. Male. EAQ. *a leuiſſimo quoque*, ≷ ſic nouem mei, & Tertij. *A leuiſſimo quoque*: non ab omni populo, ſed a leuiſsimis. IN *quo tamen ipſo* ≷ leuiſsimo. SATIETATE ≷ quae etiam in rebus iucundiſsimis uoluptatem tollit. BENE *etiam colligitur*, ≷ argumentum a ſpectatorum ſenſum contra ludos, & munera, quae populo dantur. Hinc apud Homerum Minerua Telemachum obiurgat:

οὐδ' ἔτι σε χρὴ
Νηπιάας ὀχέειν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι τηλίκος ἐσσί. Ideſt:
Non puer es, nec te puerilibus omnia nugis
Metiri fas eſt.

PROBARI *poſſe nullo modo*. ≷ ſunt enim copiarum, non uirtutis. ut ipſe ſcribit in epiſtola ad Curionem. IAM *bonis temporibus*, ≷ moribus integris: cum honeſta diſciplina floreret. SPLENDOR *aedilitatum* ≷ in ludis, qui dantur populo. ET *P. Craſſus cũ cognomine Diues, tum copijs*, ≷ hic ex Mucia gente tranſijt in Liciniam: inde Craſsi cognomen accepit, & Mucianus dictus eſt. Conſul fuit anno V. DCXXII. quinque rebus excelluit, auctore Agellio lib. I. cap. 13. fuit enim ditiſsimus, nobiliſsimus, eloquentiſsimus, iuriſconſultiſsimus, pontifex max. nominatur in libris de Orat. in Bruto, a Velleio lib. II. a Plinio lib. IIX. cap. 7. qui eius aedilitate elephantos primum pugnauiſſe tradit. AEDILICIO *maximo munere*: ≷ primus enim argento, auroq. folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. PAVLLO *poſt* ≷ poſt XX. annos L. CRASSVS *cum Q. Mucio* ≷ qui fuere collegae & in praetura. OMNIVM *hominum moderatiſſimo* ≷ qui tamen aedilitate magnificentiſsime fungi uoluit: ut quaſi exemplum ceteris aedilibus daret. C. CLAVDIVS, *Ap. filius*: ≷ operaepretium uidetur, quae Valerius Max. lib. II. narrat, ſubſcribere: Claudius Pulcher ſcenam uarietate colorum adumbrauit, uacuis ante pictura tabulis extentam: quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus praetexuit. Verſatilem fecerunt Luculli.

culli. argentatis choragijs P. Lentulus Spinther adornauit. Vide orationem pro Plancio, & Plinium lib. IIX. cap. 7. LVCVLLI,] Luculli fratres aediles ſimul fuerunt, ut ex Plinio lib. IIX. cap. 7. & Plutarcho liquet. Legendum igitur, Luculli. HORTENSIVS,] hic pauonem in augurali adijciali cena primus poſuit. Varro de re ruſt. lib. III. cap. 6. Plinius lib. X. cap. 20. Macrob. Sat. lib. III. cap. 13. SILANVS.] D. Iunius Silanus, qui poſt Ciceronem conſul fuit. P. LENTVLVS,] cognomine Spinther, de cuius aedilitate Plinius lib. IX. cap. 39. SCAVRVS] eius filius, qui princeps ſenatus fuit. de huius munere aedilicio Plinius lib. IIX. cap. 17. & XXXIV. cap. 7. & XXXVI. cap. 2. & 6. & 15. & Aſconius. NOSTRI *Pompeij*] qui, teſte Plutarcho, theatrum aedificauit, DC. leones iubatos dedit. Plin. lib. IIX. cap. 16. item quadringentas decem pantheras, lib. IIX. cap. 17. SECVNDO *conſulatu.*] in quo leones DC, pantheras CDX, elephantos XX. dedit Plinius lib. IIX. cap. 7. 16. 17. & in epiſtola ad Marium, lib. VII. Fam. QVID *mihi placeat,*] ſignificat ſibi non placere. MAMERCO,] Aemiliae gentis, patricij generis. HOMINI *ditiſſimo,*] ut excuſari non poſſet. Diuitiſsimo, antiqui libri tres, & Tertij. PRAETERMISSIO *aedilitatis*] propter impenſas. Hinc lib. III. de Legibus: Sunto aediles curatoris urbis, annonae, ludorumq. ſollemnium: olliſq. ad honoris amplioris gradum is primus adſcenſus eſto. Hinc Cicero Fam. lib. X. C. Furnium, Planci conſulis deſignati legatum, qui tribunus modo, aedilis nondum fuerat, arguit, quod in petenda praetura nimium feſtinaret. NOS *ipſi ut fecimus*] Plutarchus. Et or. I. in Verrem. AVT *utilior*] Atque, quinque, & Tertij. ORESTI] cognomen Aureliae gentis. Duos enim Aurelios Oreſtas nominat Cicero in Bruto. Hic eſt forte Cn. Aufidius Oreſtes, qui, ſine tribuniciae dignitatis gradu, ad conſulatum adſcendit, anno DCXXCII. PRANDIA] populo data. IN *ſemitis,*] per uniuerſam urbem. DECVMAE *nomine*] ueteres Romani, ut in exoptata re bonum exitum conſequerentur, decumam fructuum, uel praedae alicui deo uouebant: ut Herculi uouit Sulla, & M. Craſſus, ad Parthicum bellum iturus, de ſuis bonis: Iunoni uouit Camillus, ſi Veios expugnaret, ut ait Plutarchus; Apollini, ſi Liuium ſequi malumus. Feſtus oſtendit, non id fieri ſolitum in certae cuiuſdam rei cupiditate, ſed more; uel ut omnia proſpere ſuccederent, uel ut quiſque aliquem deum priuatim coleret. ait enim: Decima quaeque ueteres dijs ſuis offerebant. Macrobius lib. III. cap. 12. ex Varronis ſatyra περὶ κεραυνοῦ, refert, Romanos Herculi quidem decumam uouere ſolitos eſſe, ſed populum decimo quoque die pollucere, (i. uiritim aliquid largiri) ut ἀσύμβολος nemo ueſpere domum rediret. Hunc morem ab Euandro, Aboriginum rege, fluxiſſe, qui decumam bonum, interfecto Caco latrone, Herculi uouere inſtituerit, auctor eſt Diodorus Siculus lib. IV. Nec tamen hanc unam, ſed alias quoque cauſſas uotae Herculis decumae, Plutarchus refert in Problematibus. Plautus decumam hanc, Herculaneam partem in Trinummo uocat. Et Sticho:

Decimam, inquit, partem ex uoto Herculi polluceam.

De ea & Varro de lingua Latina lib. V. & antiqua Reatini marmoris inſcriptio.

SANCTE

DE. DECVMA. VICTOR. TIBEI. LVCIVS. MVNIVS. DONVM. DAT
MORIBVS. ANTIQVEIS. PRO. VSVRA. HOC. DARE. SESE
VISVM. ANIMO. SVO. PERFECIT. TVA. PACE. ROGANS. TE
COGENDEI. DISSOLVENDEI. TV. VT. FACILIA. FAXSEIS
PERFICIAS. DECVMAM. VT. FACIAT. VERAE. RATIONIS
PROQVE. HOC. ACQVE. ALIEIS. DONIS. DES. DIGNA. MERENTI

Huc ſpectauit Oreſtes, cum prandia populo dedit in ſemitis, ut eum ſibi conciliaret, in petitione magiſtratus, decumae nomine, ut decumas alij dijs offerebant; non quod ipſe decumam populo daret, alicuius dei nomine, ſed ad ſimilitudinem eius decumae, quae dijs dare ſolebat. M. SEIO] oratio pro Plancio, & Varro de re ruſt. CARITATE *annonae*] τὸ Annonae abeſt a nouem libris, & Tertij. & recte abeſt. ASSE] uiliſsimo pretio, quarta ſeſtertij parte. MODIVM] libras fere XXX. de quo uide Plinium lib. XIIX. cap. 7. INVIDIA,] propter opes. QVANDO *erat aedilis,*] non turpis iactura fuit, quia ſplendorem poſtulabat aedilitas. MILONI] iam mortuo. SALVTE *noſtra*] hinc Pater patriae Cicero.

CICERO

CAVSSA *igitur largitionis eſt, ſi aut neceſſe eſt, aut utile, in his autem ipſis mediocritatis regula optima eſt. L. quidem Philippus, Q. filius, magno uir ingenio, in primisq. clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia, quae haberentur ampliſſima, dicebat idem Cotta, Curio. nobis quoque licet in hoc quodam modo gloriari. nam pro amplitudine honorum, quos cunctis ſuffragijs adepti ſumus noſtro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominaui, ſane exiguus ſumptus aedilitatis fuit. Atque etiam illae impenſae meliores, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaque, quae ad uſum reip. pertinent. quamquam enim, quod praeſens tamquam in manu datur, iucundius eſt: tamen haec in poſterum gratiora, theatra, porticus, noua templa. Verecundius reprehendo propter Pompeium: ſed doctiſſimi non probant, ut & hic ip-*

ſe

ſe Panaetius, quem multum in his libris ſecutus ſum, nõ
interpretatus; & Phalereus Demetrius, qui Periclem,
principem Graeciae, uituperabat, quod tantam pecuniã
in praeclara illa Propylaea coniecit. Sed de hoc genere
toto in ijs libris, quos de rep. ſcripſi, diligenter eſt diſputa
tum. Tota igitur ratio talium largitionum genere uitio-
ſa eſt, temporibus neceſſaria, & tamen ipſa ad faculta-
tes accommodanda, & mediocritate moderanda eſt. In
illo autem altero genere largiendi, quod a liberalitate
proficiſcitur, non uno modo in diſparibus cauſſis affecti eſ
ſe debemus. alia cauſsa eſt eius, qui calamitate premi-
tur; & eius, qui res meliores quaerit, nullis ſuis rebus
aduerſis. propenſior benignitas eſſe debebit in calamito-
ſos: niſi forte erunt digni calamitate. in ijs tamen, qui ſe
adiuuari uolent, non ut ne affligantur, ſed ut ad altiorem
gradum aſcendant, reſtricti omnino nullo modo eſſe debe-
mus, ſed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiã ad-
hibere. nam praeclare Ennius:

Benefacta, male locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum eſt bono uiro, & grato, in eo cum
ex ipſo fructus eſt, tum etiã ex ceteris. temeritate enim
remota, gratiſſima eſt liberalitas: eoq. eam ſtudioſius ple-
rique laudant, quod ſummi cuiuſque bonitas commune
perfugium eſt omnium.

EXPLANATIO

CAVSSA *igitur largitionis eſt,* ʒ largitionis cauſſae probantur, neceſsitas, & utilitas. MEDIO-
CRITATIS *regula* ʒ ſic tredecim mei, & Tertij. unus, Mediocritas. L. PHILIPPVS, ʒ
conſul factus ſine tribunatu militari, an. DCXCVII. tertius in oratoria laude poſt Craſſum, & Antonium, pa
ter eius, qui Atiam, Auguſti matrem, coniugem habuit. uide orationem pro Quinctio. QVAE *haberen-*
tur ampliſſima. ʒ praeturam, cenſuram, conſulatum. COTTA, *Curio.* ʒ Curio, non eſt in Tertij li-
bro. C. Curio, legit Langius. *Cotta*: C. Cotta, orator, qui loquitur in libris de Orat. Tres Cottae fra-
tres fuere, C. M. L. omnes conſulatum adepti ſunt. *Curio:* pater eius, qui, pro Caeſare contra Pom-
peium dimicans, in Africa perijt. NOSTRO *quidem anno,* ʒ quo primum anno per leges licuit. id
alibi quoque gloriatur, & auget eam laudem, quod eſſet homo nouus, multa commendatione maiorum.
QVAE *ad uſum reip. pertinent.* ʒ has impenſas & Ariſtoteles probat lib. IV. Eth. IN *manu datur,* ʒ
In manum, octo mei, & Tertij liber.

Terentius, Prae manu dare.

PROPTER *Pompeium*: ʒ qui theatrum magnificentiſsimum exſtruxerat. VITVPERABAT, ʒ
Vituperat, quinque, & Tertij. PROPYLAEA ʒ uide Plutarchum in Periclis uita. Hic, accepta pecu-
nia, ut Palladis templum reficeret, in atrio omnem conſumpſit. CONIECIT. ʒ Coniecerit, ſeptem,
& Tertij. Proiecerit, ſex. Proiecerat, unus. ET *tamen ipſa* ʒ pronomen, Ipſa, ſi ſententia perpendi-
tur, magis requirere uidetur, Tamen, quam Tum. Acceſſere quattuor ueteres libri, & unus, qui Romae eſt,
apud heredes Iulij Galli. qui, Tamen, perſpicue ſcriptum habent. quod probaui. Et tum ipſum & ad fac.
Tertij liber. RES *meliores quaerit,* ʒ Iſocrates, ζητεῖν τὰ βελτίω: Columella, Melioreſcere. *Res me-*
liores: incrementa diuitiarum, uel dignitatis. PROPENSIOR *benignitas* ʒ recte. nam haec uera cauſ-
ſa eſt largiendi, ut ſubueniatur neceſsitati. VT *altiorem gradum adſcendant,* ʒ ſic tredecim mei, & Ter-
tij. Antea, Vt ad alt. gr. adſc. RESTRICTI *omnino* ʒ τὸ Omnino non eſt in decem meis. BE-
NEFACTA, *male locata, malefacta arbitror.* ʒ ſenarius iambicus Hinc Plautus:

Male meretur, qui mendico dat, quod edat:
Nam. & illud, quod dat, perit;
Et illi producit uitam ad miſeriam.

Vide Adagia, Beneficus trucidator. TEMERITATE *enim remota,* ʒ ſi non temere cuiuis datur, ſed
idoneis tantum. GRATISSIMA ʒ ijs etiam, qui nihil acceperunt. STVDIOSIVS *laudant,* ʒ
tum ex officio, (nam recte facta incorruptus animus laudare non poteſt) tum ad excitandam, & augen-
dam diuitum liberalitatem, in qua ſibi quoque praeſidij aliquid repoſitum eſſe ſperant. SVMMI *cuiuſ-*
que bonitas ʒ Ouidius:

Regia (crede mihi) res eſt, ſuccurrere lapſis.

CICERO

DANDA *igitur opera eſt, ut hos beneficijs quam-*
plurimis afficiamus, quorum liberis, poſteriſq. pro
datur memoria, ut his ingratis eſſe nõ liceat. omnes enim
immemorem beneficij oderunt; eamq. iniuriam in deter-
renda liberalitate ſibi etiam fieri, eumque, qui faciat, cõ
munem hoſtem tenuiorum putant. Atque haec benigni-
tas etiam reip. utilis eſt, redimi e ſeruitute captos, locu-
pletari tenuiores: quod quidem uulgo ſolitum fieri ab or-
dine noſtro, in oratione Craſſi ſcriptum copioſe uidemus.
hanc ergo conſuetudinem benignitatis largitioni mune-
rum antepono. haec eſt grauium hominum, atque magno-
rum, illa quaſi aſſentatorum populi, multitudinis leuita-
tem uoluptate quaſi titillantium. Conueniet autem tum
in dando munificum eſſe, tum in exigendo non acerbum;
in omniq. re contrahenda, uendendo, emendo, conducen
do, locando, in uicinitatibus, & confinijs aequum, & faci
lem, multa multis de iure ſuo concedentem; a litibus ue-
ro, quantum liceat, & neſcio an paullo plus etiam, quam
liceat, abhorrentem. eſt enim non modo liberale, paullum
nonnumquam de ſuo iure decedere, ſed interdum etiam
fructuoſum. Habenda autem eſt ratio rei familiaris;
quam quidem dilabi ſinere, flagitioſum eſt; ſed ita, ut illi-
beralitatis, auaritiaeq. abſit ſuſpicio. poſſe enim libera-
litate uti, non ſpoliantem ſe patrimonio, nimirum eſt pecu

niae fructus maximus. Recte etiam a Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas. eſt enim, ut mihi uidetur, ualde decorum, patere domos hominum illuſtrium illuſtribus hoſpitibus: idq. etiam reip. eſt ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe noſtra non egere. eſt etiam uehementer utile ijs, qui honeſte poſſe multa uolunt, per hoſpites apud externos populos ualere opibus, & gratia. Theophraſtus quidem ſcribit, Cimonem Athenis etiam in ſuos curiales Laciadas hoſpitalem fuiſſe; ita enim inſtituiſſe, & uillicis imperaſſe, ut omnia praeberentur, quicumque Laciades in uillam ſuam diuertiſſet. Quae autem opera, non largitione, beneficia dātur; haec tum in uniuerſam remp. tum in ſingulos ciues conferuntur. nam in iure cauere, conſilio iuuare, atque hoc ſcientiae genere prodeſſe quamplurimis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. itaque, cum multa praeclara maiorum, tum quamoptime conſtituti iuris ciuilis ſummo ſemper in honore fuit cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hanc confuſionem temporum in poſſeſſione ſua principes retinuerunt: nunc, ut honores, ut omnis dignitatis gradus, ſic huius ſcientiae ſplendor deletus eſt: idq. eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is eſſet, qui omnes ſuperiores, quibus honore par eſſet, ſcientia facile uiciſſet. haec igitur opera grata multis, & ad beneficijs adſtringendos homines accommodata.

EXPLANATIO

VT *hos beneficijs quamplurimis afficiamus,*] quattuordecim mei, & Tertij, Vt his beneficijs quamplurimos afficiamus. QVORVM *liberis, poſteriſq. prodatur memoria,*] ijdem libri, Quorum memoria liberis, poſteriſq. prodatur. Publij mimus:

Is beneficium dando accepit, qui dedit digno.

OMNES *enim immemorem beneficij oderunt;*] quod eſt naturae proprium. IN *deterrenda liberalitate*] in deterrendis liberalibus, ne liberalitate utantur. Eſt autem minus uſitata loquendi forma. Sunt qui reponunt, Deſerenda, contra omnes ueteres libros. i. imminuenda. ut apud Horatium, Od. 6. lib. 1. Carm.

Culpa ingenij laudes alicuius deterere.

HOSTEM *tenuiorum*]

Publij Mimus:

Ingratus unus miſeris omnibus nocet.

REDIMI *e ſeruitute*] ne uxores, & liberi egeant; ne deſint, qui pugnent pro patria. CAPTOS,] Captiuos, duo mei. LARGITIONI *munerum antepono.*] Lambinus, Longe, addit; Largitioni munerum longe antepono; contra ueteres omnes libros. QVASI *titillantium.*] ita commouentium, ut pruritus commoueri ſolet: in quo uoluptas quaedam eſt. IN *dando munificum*] cum, quantum, & quibus dare decet. IN *uicinitatibus,*] In, abeſt a tredecim meis, & Tertij. Quinque, Vicinatibus. Quattuor, & Tertij, Vicinātibus. Vnus, Ciuitatibus. CONFINIIS] praediorum. DE *iure ſuo concedentem;*] Cedentem, decem mei, & Tertij. QVANTVM *liceat,*] quantum rei domeſticae ratio patiatur. ET *neſcio, an paullo plus etiam, quam liceat,*] & fortaſſe paullo plus etiam quam liceat; ideſt, uel cum aliqua rei familiaris iactura. NONNVMQVAM *de ſuo iure decedere,*] quod noſtrum eſt, atque ad nos proprie pertinet, de eo partem aliquam temporis cauſſa alteri concedere. Quod autem Cicero, Nonnumquam, Terentius, In loco, dixit in Adelph. act. 2. ſc. 2. ad quem locum proculdubio Cicero reſpexit:

— SY. Pecuniam in loco neglegere, maximum interdum eſt lucum. SA. hui,
SY. Metuiſti, ſi nunc de tuo iure conceſsiſſes paullulum,
Atque adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum homo ſtultiſsime,
Ne non tibi iſtuc feneraret? SA. ego ſpem pretio non emo.
SY. Numquam rem facies: abi: neſcis ineſcare homines, Sannio.
SA. Credo iſtuc melius eſſe: uerum ego numquam adeo aſtutus fui.
Quin, quidquid poſſem, mallem auferre potius in praeſentia.

DILABI *ſinere*] conſumi, diſsipari. A THEOPHRASTO] in libro de diuitijs. ILLVSTRIBVS *hoſpitibus:*] ord. praep. nouem mei, & Tertij. POSSE *multa uolunt,*] Multum, quinque, & Tertij. CIMONEM] de cuius liberalitate Xenophon, Athenaeus, Plutarchus, qui Ariſtotelem, non Theophraſtum, citat. CVRIALES] quos Graeci φράτορας, tribules autem φυλέτας dicunt, ex Dionyſij, Plutarchiq. ſententia. LACIADAS] a curia ita dictos. HOSPITALEM] Cratinus comicus:

Κἀγὼ γὰρ εὔχουν Μητρόβιος ὁ γραμματεὺς,
Σὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενοτάτῳ,
Καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν πανελλήνων πρώτῳ,
Κίμωνι λιπαρὸν γῆρας εὐχόμενος
Αἰῶνα πάντα συνδιατρίψειν.

QVAE *autem opera, non largitione beneficia dantur;*] operam largitioni iam antepoſuit. uide Ariſtotelem lib. IV. Ethic. IN *iure cauere,*] ne quid contra ius committatur: ne actionem male inſtituat, & cauſſa cadat: ne aduerſarij calliditate circumueniatur. AD *opes augendas*] non, ad diuitias, ſed, ad gloriam. ſupra. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus. TVM *quamoptime conſtituti iuris ciuilis*] Tum quod optime, liber Tertij. Tum quidem optime, tres. Tum quam optimi, unus. decem, Tum quam optime. PRINCIPES] ciuitatis. OMNIS *dignitatis gradus,*] Omnes, octo, & Tertij. Dignitates,

gnitates, unus, & Tertij. SPLENDOR *deletus eſt:* ʒ quod ſilent leges inter arma: &, ut Iſocrates ait ἰσχυρότατος νόμος eſt ὁ τρόπος τοῦ τυράννου. CVM *is eſſet,* ʒ Ser. Sulpicium laudat. OMNES *ſuperiores* ʒ etiam Scaeuolam pont. max. ut in Bruto, & Phil. IX.

CICERO

ATQVE huic arti finitima eſt dicendi grauior facultas, & gratior, & ornatior. quid enim eloquētia laudabilius, praeſtabilius, uel admiratione audientium, uel ſpe indigentium, uel eorum, qui defenſi ſunt, gratia? huic quoque ergo a maioribus noſtris eſt in toga dignitatis principatus datus. diſerti igitur hominis, & facile laborantis, quodq. in patrijs eſt moribus, multorum cauſſas & non grauate, & gratuito defendentis, beneficia, & patrocinia late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermiſſionem eloquentiae, ne dicam interitum, deplorarem, niſi uererer, ne de me ipſo aliquid uiderer queri. ſed tamen uidemus, quibus exſtinctis oratoribus, quam in paucis ſpes, quam in paucioribus facultas, quam in multis ſit audacia. cum autem omnes non poſſint, ne multi quidem, aut iuris periti eſſe, aut diſerti; licet tamen opera prodeſſe multis, beneficia petentem, commendantem iudicibus, & magiſtratibus, uigilantem pro re alterius, eos ipſos, qui aut conſuluntur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiae conſequuntur; latiſſimeq. eorum manat induſtria. Iam, illud non ſunt admonendi, (eſt enim in promptu) ut animaduertant, cum alios iuuare uelint, ne quos offendant. ſaepe enim aut eos laedunt, quos non debent; aut eos, quos non expedit: ſi imprudentes, negligentiae eſt; ſi ſcientes, temeritatis. Vtendum etiam eſt excuſatione aduerſus eos, quos inuitos offendas, quacumque poſſis, quare id, quod feceris, neceſſe fuerit, nec aliter facere potueris: certisq. operis, & officijs erit, quod uiolatum eſt, compenſandum. Sed, cum in hominibus iuuandis aut mores ſpectari, aut fortuna ſoleat: dictu quidem eſt procliue; itaq. uulgo loquuntur, ſeſe in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam, ſequi: honeſta oratio eſt: ſed, quis eſt tandem, qui inopis, & optimi uiri cauſſae non anteponat in opera danda gratiam fortunati, & potentis? a quo enim expeditior, & celerior remuneratio fore uidetur, in eum fere eſt uoluntas noſtra propenſior. ſed animaduertendum eſt diligentius, quae natura rerum ſit. nimirum enim inops ille, ſi bonus eſt uir, etiam ſi referre gratiam non poteſt, habere certe poteſt. Commode autem, quicumque dixit: Pecuniam qui habeat, non reddidiſſe; &, qui reddiderit, non habere; gratiam autem, & qui reddiderit, habere; &, qui habeat, retuliſſe. At, qui ſe locupletes, honoratos, beatos putant, hi ne obligari qnidem beneficio uolunt: quin etiam beneficium ſe dediſſe arbitrantur, cum ipſi quamuis aliquod magnum acceperint: aeque etiam a ſe aut poſtulari, aut exſpectari aliquid ſuſpicantur. patrocinio uero ſe uſos, aut clientes appellari, mortis inſtar putant. At uero ille tenuis, cum quid factū ſit, ſeſe ſpectatū, non fortunā, putans, nō modo illi, qui eſt meritus, ſed etiā illis, a quibus exſpectat, (eget enim multis) gratū ſe uideri, ſtudet. neque uero uerbis auget ſuū munus, ſi quo forte fungitur, ſed etiam extenuat.

EXPLANATIO

FINITIMA *eſt* ʒ ſimillima: quia prodeſt utraque quamplurimis. DICENDI *grauior facultas, & gratior, & ornatior.* ʒ & grauior, & gratior, & ornatior facultate iuris ciuilis: grauior, quia plus ingenij poſtulat; gratior, quia ciuibus ſalutem dat; ornatior, quia Latini ſermonis elegantia, copia, ſplendore delectat. in oratione quoque pro Murena eloquentiam anteponit iuriſprudentiae. LAVDABILIVS, *& praeſtabilius,* ʒ quinque, & Tertij, non habent, Laudabilius & Vndecim, Laudabilius, praeſtabilius. IN *toga dignitatis principatus datus.* ʒ nam in ſago, hoc eſt bellicis temporibus,

Spernitur orator bonus, horridu' miles amatur.

Et pro Murena primae rei militari, ſecundae eloquentiae, tertiae uix iuriſprudentiae tribuuntur. In tota dignitatis pr. d. Tertij liber. Quattuordecim, In tota dignitate pr. d. Vt ſit: Cum multa ſint, quae dignitatem pariant; inter ea tamen tenere principatum eloquentiam, maioribus noſtris placuit. DISERTI *igitur hominis,* ʒ Diſertum hic uſurpat pro eloquente, alibi diſtinguuntur, ut in Oratore, dicente M. Antonio, diſertos ſe uidiſſe multos, eloquentem uero neminem. FACILE *laborantis,* ʒ φιλοπόνου, laborum tolerantiſsimi: qui labores, & modeſtias non reformidet, ſed otio, & quieti anteponat. *Facile:* pro, libenter: ut ad Coelium: Quod in maritimis facillime ſum. NON *grauate,* ʒ ne multis, & ambitioſis precibus, & pollicitationibus ſit opus: quod ait Iſocrates, τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι. GRATVITO ʒ gratis. Plutarchus in Cic. & in Parad. obijcit Craſſo, quod in patrocinijs paciſceretur. *Gratuito:* quod ſeruatum ab omnibus non eſt. ideo C. Cincius legem tulit de donis, & muneribus, de qua lib. II. de Orat. & Tacitus lib. XIII. Eius, inquit, opprimendi gratia repetitum uidebatur S. C. poenaq. Cinciae legis aduerſus eos, qui pretio cauſſas orauiſſent. LATE *patent.* ʒ unde oritur, multis defenſis, multorū amor: quia plurimi ſunt, quibus patrocinio, & defenſione ſit opus: INTERMISSIONEM *eloquentiae,* ʒ propter bella ciuilia: de quibus ſubiungit, Quibus exſtinctis oratoribus. DE *me ipſo* ʒ qui ſtante rep. regnare uidebar in cauſsis. QVIBVS *exſtinctis oratoribus,* ʒ ex partibus Pompeij. QVAM *in paucis ſpes,* ʒ de adoleſcentibus loquitur: cum uero ſubiungit, Quam in paucioribus facultas, de uiris. QVAM *in paucioribus facultas,* ʒ Quanto, eſt in undecim meis, & Tertij. COMMENDANTEM ʒ Commendare quattuor mei. VIGILANTEM ʒ Vigilare, tres. Vigilantibus, unus. ROGANTEM: ʒ Rogare, unus. Rogando, unus. QVI *aut conſulunt, aut defendunt,* ʒ cum iuriſconſultos, & oratores perſpicue deſignet: (iam enim dixit, Cum omnes non poſſunt iuriſperiti eſſe, aut diſerti) libentius legerem, Conſuluntur. quo modo eſt in uno meo, & Tertij. conſulunt enim ij, qui de re controuerſa formu-

lam, normamque,& uiam litigandi a iuriſconſultis petunt: conſuluntur uero iuriſconſulti, qui dicuntur de iure conſulentibus reſpondere. N o n *ſunt admonendi*, ꝫ artificioſe. quod enim omittere ſe uelle ſignificat, id tamen facit. (E s t *enim in promptu*) ꝫ patet per ſe, eſt apertum, ſatis notum. nam, quis ignorat, alios ita iuuari oportere, ne quem offendamus, & in alieno beneficio nobis ipſi damnum comparemus? A l i o s *iuuare* ꝫ ord. praep. nouem mei, & Tertij. C e r t i s q. *operis*, ꝫ cum aliquid eo praecipue nomine faciendum tibi ſtatuas, ut compenſetur quod uiolatum eſt. Q v o d *uiolatum eſt*, ꝫ Id, quod uiolatum eſt, octo, & Tertij. *Quod uiolatum eſt*: ꝫ dum alterum defenderes contra eum, quem inuitus offenderes. D i c t v *quidem eſt procliue*, ꝫ facile: ut facile de procliuiore loco deſcenditur. S e s e ꝫ Se, ſeptem, & Tertij. H o n e s t a *oratio eſt*: ꝫ recte loquuntur: ſed, quis eſt, qui, quod loquitur, id praeſtet? Sumptum ex Andria Terentij, act. I. ſc. 3. N i m i r v m ꝫ inops poteſt eſſe gratus, animo, non re. C o m m o d e *autem*, ꝫ uide Agellium lib. I. cap. 4. P e c v n i a m *qui habeat, non reddidiſſe*; ꝫ iocus, & feſtiuitas eſt in uerbis Habere, & Reddere: quae non ſimiliter in pecunia, & gratia accipiuntur. Idem dixit in oratione poſt red. ad Quir. In officio perſoluendo diſsimilis eſt ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam qui retinet, non diſſoluit; qui reddidit, non habet: gratiam &, qui retulit, habet, &, qui habet, diſſoluit. Et pro Plancio: Diſsimilis eſt pecuniae debito, & gratiae. nam, qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet, &, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. B e a t o s ꝫ omnium rerum copia circumfluentes. nam beatus eſt is, qui nulla re eget. H i *ne obligari quidem beneficio uolunt*; ꝫ tantum abeſt, ut gratiam referre uelint. Minographus:

Beneficium accipere, libertatem uendere eſt.

B e n e f i c i v m *ſe dediſſe arbitrantur*, ꝫ hoc idem ſcribit ad Leptam, Fam. lib. VI. ep. 19. Praeſertim qui nihil afferat praeter operam, in qua ille ſe dediſſe beneficium putabit, ſi modo ipſum ſciet, non accepiſſe. Et ad Att. lib. XIV. ad M. Antonium: Litterae tuae ſic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium uiderer, ſed accipere a te ita petente. Q v a m v i s *aliquod magnum* ꝫ Quamuis aliquid magnum, duo. Quamuis magnū aliquid, tres. Quamuis magnum aliquod, quattuor, & Tertij. Aliquid quāuis magnum, duo. Magnū quamuis aliquid, duo. Quamuis magnum aliq d, unus. A e q v e ꝫ Atque, ſex mei, & Tertij. M o r t i s *inſtar* ꝫ Sic Fam. lib. VI. ep. 9. Hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe uitae puto. In Piſonem: Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, quo in patriam redij. Et Virg. lib. Aen. II. Inſtar montis equum. C v m *quid factum ſit*, ꝫ Quidquid, ſeptem, & Tertij. P v t a n s, ꝫ Putat, eſt in quattuordecim meis, & Tertij. N e q v e *uero* ꝫ Enim, pro, Vero, eſt in quattuor meis. S i *quo forte fungitur*, ꝫ erga eum, qui meritus eſt. E x t e n v a t. ꝫ quo maiorem gratiae referendae uoluntatem oſtendit.

CICERO

*V*IDENDVMQ. *illud item, quod ſi opulentum, fortunatumq. defenderis, in illo uno, aut forte in liberis eius maneat gratia; ſin autem inopem, probum tamen, & modeſtum, omnes non improbi humiles, quae magna in populo multitudo eſt, praeſidium ſibi paratum uident. quamobrem melius apud bonos, quam apud fortunatos, beneficium collocari puto. danda omnino opera eſt, ut omni generi ſatisfacere poſſimus: ſed, ſi res in contentionem ueniet, nimirum Themiſtocles eſt auctor adhibendus: qui, cum conſuleretur, utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret; Ego, inquit, malo uirum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quae uiro: ſed corrupti mores, deprauatiq. ſunt admiratione diuitiarum. quarum magnitudo quid ad unumquemque noſtrum pertinet? illum fortaſſe adiuuat, qui habet: ne id quidem ſemper: ſed fac iuuare: potentior ſane ſit, honeſtior uero quo modo? quod ſi etiam bonus erit uir; ne impediant diuitiae, quo minus iuuetur; modo ne adiuuent; ſitq. omne iudicium, non quam locuples, ſed qualis quiſque ſit. Extremum autem praeceptum in beneficijs, operaq. danda eſt, ne quid contra aequitatem contendas, ne quid per iniuriam. fundamentum enim perpetuae commendationis, & famae eſt iuſtitia: ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile. Sed, quoniam de eo genere beneficiorum dictum eſt, quae ad ſingulos ſpectant: deinceps de ijs, quae ad uniuerſos, quaeq. ad remp. pertinent, diſputandum eſt. Eorum autem ipſorum partim eiuſmodi ſunt, ut ad uniuerſos ciues pertineant, partim, ſingulos ut attingant; quae ſunt etiam gratiora. danda eſt opera omnino, ſi poſſit, utriſque, nec minus ut etiam ſingulis conſulatur; ſed ita, ut ea res aut proſit, aut certe ne obſit reip. C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit; exhauriebat igitur aerarium: modica M. Octauij, & reip. tolerabilis, & plebi neceſſaria; ergo & ciuibus, & reip. ſalutaris. In primis autem uidendum erit ei, qui remp. adminiſtrabit, ut ſuum quiſque teneat, neque de bonis priuatorum publice deminutio fiat. pernicioſe enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret; quam tamen antiquari facile paſſus eſt, & in eo uehementer ſe moderatum praebuit: ſed cum in agendo multa populariter, tum illud male; non eſſe in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. capitalis omnino oratio eſt, ad aequationem bonorum pertinens; qua peſte quae poteſt eſſe maior? hanc enim ob cauſſam maxime, ut ſua tenerentur, reſp. ciuitatesq. conſtitutae ſunt. nam, etſi duce natura congregabantur homines; tamen, ſpe cuſtodiae rerum ſuarum, urbium praeſidia quaerebant. Danda etiam opera eſt, ne, quod apud maiores noſtros ſaepe fiebat, propter aerarij tenuitatem, aſſiduitatemq. bellorum, tributum ſit conferendum: idq. ne eueniat, multo ante erit prouidendum. ſin qua neceſſitas huius muneris alicui reip. obuenerit: (malo enim, quam noſtrae, ominari: neque tamen de noſtra, ſed de omni rep. diſputo) danda erit opera, ut omnes intelligant, ſi ſalui eſſe uelint, neceſſitati eſſe parendum.*

dum. Atque etiam omnes, qui remp. gubernabunt, conſulere debebunt, ut earum rerum copia ſit, quae ſunt neceſſariae. quarum qualis comparatio fieri ſoleat, & debeat, non eſt neceſſe diſputare. eſt enim in promptu. tamen locus attingendus fuit.

EXPLANATIO

VIDENDVMQ. *illud item, quod, ſi opul.* ʒ duodecim mei, & Tertij, Videndumq. illud eſt, quod, ſi opul. Vnus, pro Illud, Id. Alius, ord. praep. Vid. q. eſt illud. *Quod*: ſic locutus ep. ult. lib. IX. ad Att. & ep. 28. lib. VII. Fam. Quibus locis uide Paulli patris Commentaria. IN *illo uno, aut forte in liberis eius maneat gratia*; ʒ ſeptem mei, & Tertij, ord. praep. In uno illo. Quattuor, Aut in liberis forte. Vndecim, & Tertij, Manet. Duo, Remanet. SI *res in contentionem ueniet*, ʒ ſi quaeramus, diuitiae ne ſint probitati praeferendae, an contra. Vel: ſi forte uſuueniat, ut uel diuiti, uel inopi, uiro tamen bono, ſit inſeruiendum. THEMISTOCLES ʒ hoc idem Val. Max. lib. VII. cap. 2. de ſapienter dictis, & factis. Plutarchus autem in uita, & Apophthegm. hoc Themiſtoclem reſpondiſſe ait filiae ſuae petitoribus. AN *minus probato* ʒ Aut, ſeptem mei. EGO, *inquit, malo uirum*, ʒ Ego uero, inquit, malo uirum, tredecim mei, & Tertij. Induſtriam, & uirtutem ſine diuitijs malo, quam diuitias ſine uirtute, & induſtria. Plutarchus. QVI *pecunia egeat*, ʒ Iſocrates: Τοῖς ἀγαθοῖς ὃ ἰς ἔχομεν ἐν τῇ ψυχῇ, τούτοις κτεώμεθα ϗ τὰς ὠφελείας, ὧν δεόμενο τυγχάνομεν. hoc eſt: Virtute, atque induſtria, neceſſaria uitae induſtriae comparantur. PECVNIAM, *quae uiro*: ʒ cui, ut ait Horatius, diuitias quidem dederint, artem fruendi non dederint. CORRVPTI *mores, deprauatiq. ſunt admiratione diuitiarum*. ʒ nam, ut ait Demoſthenes, δεῖ χρημάτων ad uitae ſuſtentationem. NE *id quidem ſemper*: ʒ obeſt enim interdum: nec poſſunt ſemper omnia, quae uolunt, diuites conſequi. HONESTIOR *uero quo modo?* ʒ dignitatem enim diuitiarum magnitudo non parit. NE *impediant* ʒ ne beneficium in illum ideo non conferamus, quia diuitijs abundet: ſi modo uir bonus eſt: ſed rurſus eaedem diuitiae ne adiuuent, ideſt, ne nos ad beneficium tribuendum magis, quam conuenit, adducant. MODO *ne adiuuent*; ʒ nihil afferant diuitiae, quo uir bonus iuuetur magis. QVALIS ʒ probitate, & moribus. FVNDAMENTVM *enim perpetuae commendationis, & famae eſt iuſtitia*: ʒ nouem mei, & Tertij, Fundamentum enim eſt perp. comm. & fam. iuſt. Tres, ord. praep. Fund. eſt enim &c. Vnus, Fundamentum eſt perp. comm. & fam. iuſt. Vnus pro Enim, habet Vero. SINE *qua nihil poteſt eſſe laudabile*. ʒ nam iuſtitia omnes uirtutes complectitur. QVAE *ad ſingulos ſpectant*: ʒ ideſt, quae depromuntur e cuiuſque re familiari: non, quae in priuatos homines conferuntur. QVAE *ad uniuerſos*, ʒ cum magiſtratus, qui totius populi perſonam ſuſtinent, aliquid ex aerario depromunt. EORVM *autem ipſorum partim eiuſmodi ſunt*, ʒ pro, Alia eiuſmodi ſunt. uſitato genere loquendi. VT *ad uniuerſos ciues pertineant*, ʒ ut cum augetur reſp. imperio, agris, uectigalibus. SINGVLOS *ut attingant*; ʒ ut ſingulos priuatim iuuent: quo ex genere frumentaria largitio eſt. C. GRACCHI ʒ tribuni pl. qui legem frumentariam tulit. Plutarchus, & in oratione pro Sextio, his uerbis: Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi Romanae: uictus enim ſuppeditabātur large ſine labore: repugnabāt boni, quod & ab induſtria plebem ad deſidiam auocari putabant, & aerarium exhauriri uidebatur. Vnus meus, Ti. Gracchi. LARGITIO *fuit*; ʒ Fuit, non eſt in nouem meis, & Tertij. EXHAVRIEBAT *igitur* ʒ Igitur, non eſt in duobus meis. AERARIVM ʒ ad uſum reip. neceſſario conſtitutum: ſine quo reſp. ſtare non poteſt. Octauij autem modica largitio, quia non exhauriebat aerarium, reip. ſalutaris. M. OCTAVII, ʒ collegae Ti. Gracchi in tribunatu. Plutarchus, eptime Liuiana, & alij. REIP. *ſalutaris*. ʒ non exitioſa, ut illa C. Gracchi, quae exhauriebat aerarium. NEQVE *de bonis priuatorum publice deminutio fiat*. ʒ *Publice*: lege. quod Ti. Gracchus, agraria lege promulgata, conatus eſt. aequari autem poſſeſsiones ſine magna multorum iniuria non poſſunt. inde ſeditio, inde caedes, inde ſummum reip. diſcrimen. propterea ſubiungitur: Capitalis omnino oratio eſt ad aequationem bonorum pertinens. *Neque*: Ne, unus. Non, unus. Nec, tres. LEGEM *agrariam* ʒ de publicis agris populo diuidendis. ANTIQVARI ʒ ſuffragijs improbari. antiquatur enim lex, cum à populo reijcitur, ne feratur: abrogatur autem iam lata, ne in poſterum ualeat. De Legibus: Vos legem antiquaſtis ſine tabula. Ad Att. Populum, ut rogationem antiquaret, rogabant. MVLTA *populariter*, ʒ dixit Philippus, quae plebi grata eſſent, optimatibus, & locupletibus inuiſa. QVI *rem haberent*. ʒ qui de ſuo uiuerent: quibus ad uictum neceſſaria ſuppeterent. Sic Terentius, Ad rem attentiorem eſſe, Rem facere; Cicero, Rem augere. CAPITALIS *omnino oratio eſt ad aequ.* ʒ τὸ, Omnino, non eſt in quattuordecim meis, & Tertij. TENERENTVR, ʒ Tuerentur, quattuor mei. QVOD *apud maiores noſtros ſaepe fiebat*, ʒ ante Paulli Aemilij Macedonicam uictoriam. nam is, ut ait Plinius lib. XXXIII. cap. 3. & hic Cicero ſubiungit, tantum intulit in aerarium, ut finem attulerit tributorum. nec tributum poſtea collatum eſt ante Panſae, & Hirtij conſulatum: quo anno, rep. oppreſſa, Cicero eſt interemptus. SIN *qua neceſſitas* ʒ acerrimum telum. Sin quae nec. tres, & Tertij. (MALO *enim, quam noſtrae, ominari*: ʒ inuiti enim ea dicimus, quae ſunt mali ominis. Sic ex ſeptem meis, & Tertij libro emendaui. & eſt elegantius, cum dixerit, Sin qua neceſsitas huius muneris alicui reip. obuenerit; ſubiungere, Malo enim, quam noſtrae, ominari o Quid enim attinet dicere, Malo enim alteri, (quod eſt in quattuor) quam noſtrae; aut, Alij, (quod eſt in duobus) aut, Alienae, (quod eſt in uno) quam noſtrae; cum dixerit, Alicui reip.? NEQVE *tamen de noſtra, ſed de omni rep. diſputo*) ʒ Neque tantum, quattuor mei. N3 tm̃, duo. τὸ Tantum, non eſt in uno, & Tertij. Tñ, ſeptem. Tam, reponit Fuluius Vrſinus ex antiquo libro. *Neque tamen de noſtra, ſed de*

de omni rep. diſputo: talis eſt omnis diſputatio. non enim hoc, aut illud examinat, ſed in toto genere uerſatur. ſupra: Mihi autem haec oratio ſuſcepta non de te eſt, ſed de genere toto. NECESSITATI *eſſe parendum.* ʒ ſoluendum tributum, neceſſario impoſitum. QVAE *ſunt neceſſariae.* ʒ quae ad uictum, ad habitationem, ad ueſtitum pertinent. uide Platonem de Rep. lib. 2. EST *enim in promptu.* ʒ ſatis patet. TAMEN *locus attingendus fuit.* ʒ Tantum, decem, & Tertij.

CICERO

CAPVT autem eſt in omni procuratione negotij, & muneris publici, ut auaritiae pellatur etiam minima ſuſpicio. Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me ſeruaſſet, & tunc eſſem natus, quando Romani dona accipere coepiſſent: non eſsem paſsus diutius eos imperare. Nae illi multa ſaecula exſpectāda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc remp. inuaſit: itaque facile patior tunc potius Pontium fuiſſe; ſiquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum, & decem anni ſunt, cum de pecunijs repetundis a L. Piſone lata eſt lex, nulla antea cum fuiſſet. at uero poſtea tot leges, & proximae quaeque duriores; tot rei damnati; tantum Italicum bellum, propter iudiciorum metum, excitatum; tanta, ſublatis legibus, & iudicijs, expilatio, direptioq. ſociorum; ut imbecillitate aliorum, non noſtra uirtute, ualeamus. Laudat Africanum Panaetius, quod fuerit abſtinens. quid ni laudetur? ſed in illo alia maiora: laus enim abſtinentiae non hominis eſt ſolum, ſed etiam temporum illorum. Omni Macedcnum gaza, quae fuit maxima, potitus eſt Paullus: tantum in aerarum pecuniae inuexit, ut unius imperatoris praeda finem attulerit tributorum. at hic nihil in domum ſuam intulit, praeter memoriam nominis ſempiternam. Imitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Carthagine euerſa. Quid, qui eius collega in cenſura fuit, L. Mummius? numquid copioſior, cum copioſiſſimam urbem funditus ſuſtuliſſet? Italiam ornare, quam domum ſuam, maluit. quamquam, Italia ornata, domus ipſa mihi uidetur ornatior. Nullum igitur uitium eſt taetrius, (ut eo, unde egreſsa eſt, referat ſe oratio) quam auaritia, praeſertim in principibus, & remp. gubernantibus. habere enim quaeſtui remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiā, & nefarium. itaque, quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, niſi auaritia, eſſe perituram, is uidetur non ſolum Lacedaemonijs, ſed ēt omnibus opulentis populis praedixiſſe. Nulla autem re conciliare facilius beneuolentiam multitudinis poſſunt ij, qui reip. praeſunt, quam abſtinentia, & continentia. qui uero eſse populares uolunt, ob eamq. cauſsam aut agrariam rem tentant, ut poſseſsores ſuis ſedibus pellantur, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant; labefactant fundamenta reip. cōcordiam primum tollunt, quae eſse non poteſt, cum alijs adimuntur, alijs condonantur pecuniae; deinde aequitatem, quae tollitur omnis, ſi habere ſuum cuique non licet. id enim eſt proprium, ut ſupra dixi, ciuitatis, atque urbis, ut ſit libera, et non ſollicita ſuae rei cuiuſque cuſtodia.

EXPLANATIO

C. PONTIVS *Samnis*, ʒ Samnitium aduerſus Romanos tum imperator, cum turpiſsimas Caudinae pacis condiciones acceperunt, a quibus tandem & ipſe ſub iugum miſſus ad Luceriam, anno ab V. C. CDXXXIII. Vide Liuium lib. IX. AD *illa tempora fortuna me ſeruaſset*, ʒ Me fortuna reſeruauiſſet, unus, & Tertij. Reſeruaſſet, ſeptem. Me fortuna ſeruaſſet, quinque. Vnus, Ad illa tempora fortuna reſeruaſſet. TVNC *eſsem natus*, ʒ Tum, duodecim, & Tertij. DONA *accipere* ʒ hinc Iugurthae uox, apud Salluſtium: O urbem uenalem, ſi emptorem inuenerit. MVLTA *ſaecula* ʒ Faciundum mihi puto, ut hoc loco M. Antonij Mureti integrum caput deſcribam, quod ad huius loci intelligentiam praeclare admodum facit. eſt autem in Variarum lectionum libris, octauum libri X.

Dubitant eruditi homines, quo modo accipiendum ſit, quod ait Cicero lib. II. de Officijs, Multa ſaecula exſpectanda fuiſſe C. Pontio Samniti, ſi a fortuna reſeruatus eſſet ad id tempus, quo Romani dona accipere coeperunt. bellauit enim cum Romanis Pontius ab V. C. CDXXXII. lex autem Calpurnia de pecunijs repetundis lata eſt anno DCIV. ut, ſi Saeculum ſit centum annorum, quo modo accipiendum & Grammatici ueteres docent, & ludorum ſaecularium appellatio confirmat, non tota duo ſaecula ei exſpectanda fuerint. Sed certe Saeculum interdum eſt γενεά: ut oſtendit & Naeuius, qui Neſtorem, ut eſt apud Agellium, triſaecliſenem uocauit, ex illis uidelicet Homeri uerſibus:

> Τῷ δ᾽ ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων,
> Ἐφθίαθ᾽, οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ᾽ ἐγένοντο
> Ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασσεν.

Γενεὰ autem triginta annorum eſt. Itaque illi Homerici uerſus oſtendunt tantum, Neſtorem, cum illa loqueretur, ſexagenario maiorem fuiſſe: quamuis illic quoque γενεὰν pro centum annis accepiſſe etiam ueteres Latini poetae uidentur. Haec Muretus. TANTVM *fuit roboris.* ʒ ut efficere poſſet, ne Romani diutius imperarent: ut poſſet Romanum imperium pecunia largienda euertere. NONDVM *centum, & decem anni* ʒ Fuluius Vrſinus ex antiquo libro, Enim, addidit, ſic: Nondum enim cent. &c. Vnus meus, Nondum uero cent. Alius, Nondum X. & C. anni. A *L. Piſone* ʒ tribuno pl. qui primus Frugi dictus eſt. LATA *eſt lex*, ʒ Cenſorino, & Manilio coſ. AT *uero poſtea tot leges*, ʒ Caecilia, Seruilia, Atilia, Cornelia, Iulia. ITALICVM *bellum* ʒ ſociale a ſcriptoribus dictum. Vide Florum. EXCITATVM; ʒ eorum opera, qui, ne repetundarum accuſarentur, metuebant: ab ijs, qui ſibi conſcij ſuorum ſcele-

rum,

rum, quieta rep. iudicia metuebant. V T *imbecillitate aliorum, non noſtra uirtute, ualeamus.*] ſi adhuc imperamus, cum tamen illud malum, quod Pontius optabat, in remp. inuaſerit, non uirtuti noſtrae, ſed aliorum imbecillitati, acceptum referre debemus. hoſtes enim eos non habemus, in quibus tantum ſit roboris, quantum ſibi Pontius habere uidebatur. Simile illud Iſocratis in Symmachico: χρὴ τοὺς ϰαὶ μικρὰ λογίζεσθαι δυναμένους, οὐκ ἐν τοῖς τῶν ἐχθρῶν ἁμαρτήμασι τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς αὑτῶν πράγμασι, ϰαὶ ταῖς αὑτῶν διανοίαις. τὸ γὰρ διὰ τὴν ἐκείνων ἀμαθίαν συμβαῖνον ἡμῖν ἀγαθὸν, τυχὸν ἂν παύσαιτο, ϰαὶ λάβοι μεταβολήν. τὸ δὲ δι᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς γιγνόμενον, βεβαίως ἂν ἔχοι, ϰαὶ μᾶλλον παραμείνειεν ἡμῖν. G A Z A,] Perſae, Gazam, regiam pecuniam uocant. Q. Curtius. Virgilius pro omni pretioſa ſupellectile dixit,

Troia gaza per undas.

Q V A E *fuit maxima*,] bis millies centies HS, ut ait Velleius, ideſt ſexagies ter centena ſcutatorum millia: ut uulgo dicitur, milliones ſex, & ſcutatorum trecenta millia. Valerius Antias, Millies ducenties, ſcripſit. quod Liuius parum putat. In Plinio lib. XXXIII. cap. 3. legitur, Pondo trium millium: quod mendoſum eſſe conſtat. Vide Liuium lib. XLV. Plut. in uita, & Apophthegm. Valer. lib. IV. Appianum in Mithridatico, Oroſium lib. IV. cap. 20. Eutropium lib. IV. cap. 3. Iuſtinum lib. XXXIII. Florum lib. 2. cap. 12. Quod autem fecit Paullus, idem antea fecerat Q. Tremulus, Anagnia capta. Plinius lib. XXXIV. cap. 6. ceſſabat enim tributum, cum eſſet in aerario pecunia; remouebatur, aerario exhauſto. P A V L L V S:] pater naturalis Africani minoris. T R I B V T O R V M:] ubi nouum bellum erat exortum, pecunia, qua gerendum eſſet, colligebatur; tributo cunctis ciuibus impoſito. Liuius lib. V. N I H I L *in domum ſuam intulit*,] penates ſuos nulla ex parte locupletiores fecit. Valerius. qui nec adſpicere Macedonicam gazam uoluerit, totumq. negotium eius adminiſtrandae, & in aerarium referendae, quaeſtoribus commiſerit. ſignum autẽ eius abſtinentiae uel maximum fuit, quod moriens patrimonium uix XXXVII. millium myriadum, ut ait Plutarchus, reliquit: quae ſumma paullo maior eſt undecim ſcutatorum millibus. *Nihil in domum ſuam intulit:* τὸ, In, abeſt a ſeptem meis, & Tertij. Vnus pro, Intulit, habet Attulit. P R A E T E R *memoriam*] praeclare ſecum actum exiſtimans, quod ex illa uictoria alij pecuniam, ipſe gloriam reportaſſet. Valerius. A F R I C A N V S] qui nihil in uita, niſi laudandum, aut fecit, aut dixit, ac ſenſit. Velleius. L. M V M M I V S.] qui Corinthum deleuit, caput Achaeae gentis: unde Achaici cognomen eſt adeptus. I T A L I A M *ornare*] nihil enim ex ijs opibus, ornamentiſque, quae praediues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Signa namque aerea, marmoreaque, & tabulas pictas, quibus Corinthum ſpoliauit, in triumpho tulit, totamq. ijs Italiam repleuit. Tamq. rudis ingenio fuit, (quod ait Velleius) ut, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac ſtatuas in Italiam portandas locaret, iuberet praediei conducentibus, ſi eas perdidiſſent, nouas eos reddituros. N V L L V M *igitur uitium eſt taetrius*,] ſeptem, & Tertij, ord. praep. Taetrius eſt. τὸ, Eſt, non eſt in tribus. Deterius eſt, unus. R E M P. *gubernantibus.*] Reip. gubernatoribus, Fuluius Vrſinus ex antiquo libro. Remp. adminiſtrantibus, unus meus. H A B E R E *enim quaeſtui remp.*] ex reip. muneribus quaeſtum facere. In Verrem: Qui non intelligit iſtum ſibi quaeſtui, praedaeq. habuiſſe, bona, fortuna, poſſeſsiones oratorum. Plautus, Poenulo:

Iſtic eſt theſaurus ſtultis in lingua ſitus,
Vt quaeſtum habeant male loqui melioribus.

T V R P E] ſordidum. S C E L E R A T V M] facinus publice contra ius in remp. admiſſum. O R A C V L O] Oraculum, quattuordecim mei. Oraclum, unus. Hoc autem Oraculum exſtat in Ariſtophanis Scholijs: Ὅτι αἰσχροκερδεῖς ϰαὶ σμικρολόγοι οἱ Λάκωνες, δῆλον ἐκ τοῦ χρησμοῦ· ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν. Vide & Plutarchum. N V L L A *re alia, niſi auaritia, eſſe perituram*,] ſic duodecim mei. Duo, & Tertij, non habent τὸ Alia. I S *uidetur*] Idq. uidetur, unus. Id uidetur, ſex, & Tertij. τὸ, Is, abeſt a ſeptem. A G R A R I A M *rem*] diuiſionem agrorum, ut duo Gracchi fratres. infra. A V T *pecunias creditas debitoribus condonandas putant*;] lege de tabulis nouis. C O N C O R D I A M *primum tollunt*,] Tollunt, non eſt in tredecim meis, & Tertij. V T *ſupra dixi*,] in eo loco: Hanc ob cauſſam maxime, ut ſua tenerentur, reſpublicae, ciuitateſq. conſtitutae ſunt. C I V I T A T I S, *atque urbis*,] Ciuitatis, multitudinis ciuium; Vrbis, quae ciuitati praeſidium eſt. ſupra: Etſi duce natura congregabantur homines: tamen, ſpe cuſtodiae rerum ſuarum, urbium praeſidia quaerebant. C V I V S Q V E,] Cuique, duo mei.

C I C E R O

A T Q V E in hac pernicie reip. ne illam quidem conſequuntur. quam putant, gratiam. nam, cui res erepta eſt, inimicus; cui data eſt, etiam diſſimulat ſe accipere uoluiſſe; & maxime in pecuniis creditis occultat ſuum gaudium, ne uideatur non fuiſſe ſoluendo. at uero ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & praeſefert dolorem ſuum. Nec, ſi plures ſunt ij, quibus improbe datum eſt, quam illi, quibus iniuſte ademptum eſt, iccirco plus etiam ualent. non enim numero haec iudicantur, ſed ponderе. quam autem habet aequitatem, ut agrum, multis annis, aut etiam ſaeculis ante poſſeſſum, qui nullum habuit, habeat; qui autem habuit, amittat? at, propter hoc iniuriae genus, Lacedaemonij Lyſandrum Ephorum expulerunt, Agin regem, quod numquem antea apud eos acciderat, necauerunt. ex quo eo tempore tantae diſcordiae ſecutae ſunt, ut tyranni exſiſterent, & optimates exterminarentur, & praeclariſſime conſtituta reſp. dilaberetur. nec uero ſolum ipſa cecidit, ſed etiam reliquam Graeciam euertit contagionibus malorum, quae, a Lacedaemonijs profecta manarunt latius. Quid? noſtros Gracchos,

chos, Ti. Gracchi, ſummi uiri, filios, Africani nepotes, non ne agrariae contentiones perdiderunt? At uero Aratus Sicyonius iure laudatur, qui, cum eius ciuitas quinquaginta annos a tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clamdeſtino introitu urbe eſt potitus; cumq. tyrannum Nicoclem improuiſo oppreſſiſſet, ſexcentos exſules, qui fuerant eius ciuitatis locupletiſſimi, reſtituit, remq. pub. aduentu ſuo liberauit. ſed, cum magnam animaduerteret in bonis, & poſſeſſionibus difficultatem; quod & eos, quos & ipſe reſtituerat, quorum bona alij poſſederant, egere iniquiſſimum arbitrabatur; &, quinquaginta annorum poſſeſſiones mouere, non nimis aequum putabat; propterea quod tam longo ſpatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detinebantur: ſine iniuria, iudicauit, neque illis adimi, neque his non ſatisfieri, quorum illa fuerant, oportere. cum igitur ſtatuiſſet, opus eſſe ad eam rem conſtituendam pecunia, Alexandriam ſe proficiſci uelle dixit, remq. integram ad reditum ſuum iuſſit eſſe: isq. celeriter ad Ptolemaeum, ſuum hoſpitem, uenit, qui tum regnabat alter poſt Alexandriam conditam: cui cum expoſuiſſet, patriam ſe liberare uelle, cauſſamq. docuiſſet; a rege opulento uir ſummus facile impetrauit, ut grandi pecunia adiuuaretur: quam cum in Sicyonem attuliſſet, adhibuit ſibi in conſilium quindecim principes, cum quibus cauſſas cognouit & eorum, qui aliena detinebant, & eorum, qui ſua amiſerant; praefecitq. aeſtimandis poſſeſſionibus, &, uti perſuaderent alijs, ut pecuniam accipere mallent, & poſſeſſionibus cederent; alijs, ut commodius putarent, numerari ſibi quod tanti eſſet, quam ſuum recuperare, ita perfectum eſt, ut omnes, concordia conſtituta, ſine querella diſcederent. O uirum magnum, dignumque, qui in noſtra rep. natus eſset. ſic par eſt agere cum ciuibus, non, ut bis iam uidimus, haſtam in foro ponere, & bona ciuium uoci ſubijcere praeconis. at ille Graecus, id quod fuit ſapientis, & praeſtantis uiri, omnibus conſulendum putauit: eaq. eſt ſumma ratio, & ſapientia ſummi ciuis, commoda ciuium defendere, non diuellere, atque omnes aequitate eadem continere. Habitant gratis in alieno. Quid ita? ut, cum ego emerim, aedificauerim, tuear, impendam, tu me inuito fruare meo? quid eſt aliud, alijs ſua eripere, alijs dare aliena? Tabulae uero nouae quid habent argumenti, niſi ut emas mea pecunia fundum, & eum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem, ne ſit aes alienum, quod reip. noceat, prouidendum eſt: quod multis rationibus caueri poteſt: non, ſi fuerit, ut locupletes ſuum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res uehementius remp. continet, quam fides, quae eſse nulla poteſt, niſi erit neceſsario ſolutio rerum creditarum. numquam enim uehementius actum eſt, quam me conſule, ne ſolueretur: armis, & caſtris tentata res eſt ab omni genere hominum, & ordine. quibus ita reſtiti, ut hoc tantum malum de rep. tolleretur. numquam nec maius aes alienum fuit; nec melius, nec facilius diſſolutum eſt: fraudandi enim ſpe ſublata, ſoluendi neceſſitas conſecuta eſt. At uero hic noſter uictor, tunc quidem uictus, quae cogitarat, ea perfecit, cum eius iam nihil intereſset. tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipſum eum delectaret, peccare, etiam ſi cauſſa non eſset.

EXPLANATIO

Cvi *res erepta eſt, inimicus;* ʒ Cui res erepta eſt, eſt inimicus, quinque, & Tertij. Duo, Inimicus eſt. In *pecunijs creditis* ʒ condonatis. Occvltat *ſuum gaudium,* ʒ in ſinu gaudet. Ne *uideatur non fuiſse ſoluendo.* ʒ obaerati enim, cultus ſplendorem in fraudem creditorum ſimulantes, hominum de ſe opinioni offundunt. At *propter hoc iniuriae genus* ʒ Ac, duo mei. Ciofanus teſtatur, ſe a Mureto accepiſſe, delendam eſſe particulam At, quae ſententiam corrumperet. Lysandrvm ʒ praeclarum ducem, optimeq. de rep. meritum. Agim *regem,* ʒ de quo Plutarchus. Ex *quo eo tempore* ʒ Ex eo tempore, unus. At eoq. tempore, unus. Exq. eo tempore, Tertij liber. quod placet. Vt *tyranni exſiſterent,* ʒ Vt & tyranni exſ. ſex, & Tertij. Praeclarissime *conſtituta* ʒ Lycurgi legibus. Malorvm, ʒ quae nata ſunt propter auaritiam. ſupra: Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, niſi auaritia, eſſe perituram. Profecta ʒ ſic duo mei. recte. Profecte, decem. Profectae, Tertij. Profecto, duo. Manarvnt *latius.* ʒ ſic Fam. lib. xii. ep. i. Manabat illud malum urbanum. Africani ʒ maioris: cuius ex filia Cornelia Ti. Gracchus duos filios ſuſcepit, Tiberium, & Caium. Aratvs *Scymius,* ʒ cuius uitam Plutarchus literis mandauit. A *tyrannis* ʒ Abantida Paſei filio, Paſeo patre, Nicocle. Vrbe *eſt potitus;* ʒ ſic omnes mei, & Tertij. Sunt, qui, Vrbem, reponant. ueteres libri aduerſantur. Nicoclem ʒ P ut. in Arabo. Alij, Methodeum, ex antiquis libris, & ex Polybio. Impreſsi, Metoclem. Duo ſcripti, Modoclem. quorum unus, in ora, Vel Methodem. Vnus, Methoclem. Vnus, Modocheni. Vnus, Michoclem. Vnus, Methodem. Vnus, Metrodem. Vnus, Midoclem. Vnus, Modoclem. Vnus, Nicodem. Vnus, Sitōeʒ. Vnus, Metēdē. Duo, Nicoclem. Tertij, Niecoclem. Improviso *oppreſsiſset,* ʒ ſine ciuili ſanguine. Sexcentos *exſules,* ʒ octoginta a Nicocle, haud pauciores quingentis a ſuperioribus. Qvos *& ipſe reſt.* ʒ Et, non eſt in ſeptem, & Tertij. Detinebantvr: ʒ Tenebantur, ſeptem, & Tertij. Rem *integram* ʒ Plinius ad Traianum: Rem integram diſtuli. Integrum reſeruare, Cic. Fam. lib. i. In integro res, uel cauſſa, Terentius. In integrum reſtituere, Iuriconſulti. In integro res eſt, in Verrem, & ad Att. Ptolemaevm, ʒ Philadelphum. Ptolemaei, Aegypti reges, omnes dicti, ut Caeſares, & Auguſti, Imperatores; Graecorum, αὐτοκράτορες; Cecropidae, Athenienſium; Tigranes, Aſſyriorum; Phraartes, Medorum; Sannacherib, Philiſtinorum. Svvm *hoſpitem,* ʒ quem ſignis, & tabulis ex Graecia ſibi deuinxit. Plutarchus. Qvi *tum regnabat alter poſt Alexandriam conditam:* ʒ eius filius, qui, cum Alexandro militauit. Cvi *cum expoſuiſset,* ʒ Qui, ſeptem, & Tertij. Grandi *pecunia* ʒ centum quinquaginta talentis. Plutarchus. Cvm *in Sicyonem* ʒ τὸ, In, non eſt in tribus, & Tertij. Qvindecim *principes* ʒ ſic Plutarchus.

chus. Detinebant, ꝫ Tenebant, octo. Praefecitq. ꝫ Perfecitque, Tertij liber. Et *uti perſuaderent alijs*, ꝫ τὸ Et, non eſt in ſeptem. Vt, pro, Vti, eſt in tredecim & Tertij. Vt *bis iam uidimus*, ꝫ primum Sulla, deinde Caeſare dominantibus. Sapientia *ſummi ciuis*, ꝫ Boni, eſt in nouem, & Tertij. Defendere, ꝫ abeſt ab uno meo, & Tertij. Qvid *eſt aliud, alijs &c.* ꝫ ſic octo mei, & Tertij. Quid eſt aliud, niſi alijs, unus. Quid eſt aliud, quam alijs, quinque. Tabvlae *nouae* ꝫ debitam pecuniam largientes. Vt *emas mea pecunia fundum*, ꝫ uel cum fenore ſumpta, uel, ut interdum amicitiae gratia fit, ſine fenore. Et *cum tu habeas*, ꝫ Et, non eſt in decem, & Tertij. Ego *non habeam pecuniam?* ꝫ quia licet tibi non ſoluere per tabulas nouas. Aes *alienum*, ꝫ priuatorum ciuium. Reip. *noceat*, ꝫ ob eorum ſeditiones, qui obaerati ſunt, & nouas tabulas, leges agrarias, proſcriptiones, coniurationes expetunt. Non, *ſi fuerit*, ꝫ ſic quattuor mei, & Tertij. Si non fuerit, tres. Si non hoc fuerit, duo. Fides; ꝫ quam Iuſtitiae fundamentum dixit lib. I. Nvmqvam *enim uehementius* ꝫ τὸ, Enim, non eſt in undecim, & Tertij. Tentata *res eſt* ꝫ Catilina duce. Ordine. ꝫ ne uideretur de humilibus tantum loqui, addidit, Ordine: quia nobilius eſt Ordo, quam Genus. ep. 9. lib. I. Fam. Conctis hominibus, ordinibusq. incumbentibus. Et ep. x. lib. III. & Coelius ep. 17. lib. IIX. & oratione I. pro Cornelio. Vt *hoc tantum malum de rep. tolleretur*. ꝫ Totum, pro, Tantum, eſt in tribus, & Tertij. Fravdandi *enim ſpe ſublata*, ꝫ ſperauerant debitores, ſi reſp. mutaretur, ſe nihil ſoluturos: eam ſpem ſuſtulit uirtus, & uigilantia Ciceronis. Hic *noſter uictor*, ꝫ Caeſar. Tvnc *quidem uictus*, ꝫ interfectus a Bruto, Caſsio, alijs. Sic quinque. Tum, ſex, & Tertij. Nunc, tres. quod etiam erat in impreſsis. *Tunc quidem uictus*: me ſcilicet conſule: quia Catilina propter aeris alieni magnitudinem conſentiens, perficere non potuit, obſiſtente me, quod cogitabat, debitores ut creditoribus nihil ſoluerent: & cum ea ſimul uictus Caeſar, omneſq. idem cogitantes uidentur. Suet. & Plut. de Caeſaris aeris alieno. Haec ſententia confirmari uidetur ſequentibus uerbis. Cvm *eius iam nihil intereſſet*. ꝫ cum aere iam non premeretur alieno, rerum omnium armis potitus. Perfecit igitur ea, quae multo ante cogitauerat, ut leges, & iudicia nihil ualerent, non ſua cauſſa, quia nihil iam debebat, ſed ſuorum, qui graui alieno aere laborabant, nec ſine ciuili bello incolumes ullo modo eſſe poterant. qua de re ſic ad Att. lib. VII. Verumtamen hoc uideo, cum homine audaciſsimo, paratiſsimoq. negotium eſſe: omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione, ignominiaq. dignos illac facere, omnes, qui aere alieno premantur; quos plures eſſe intelligo, quam putaram. Eorum ex numero noti ſunt, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe uideretur, C. Curio, M. Antonius, P. Dolabella. Peccare, ꝫ Peccandi, unus meus. Etiam *ſi cauſſa non eſſet*. ꝫ etiam ſi peccare quidem in eo, ideſt aeris alieni ſolutionem tollere, ſua cauſſa non cogeretur: cum ipſe iam nihil deberet.

CICERO

Ab hoc igitur genere largitionis, ut alijs detur, alijs auferatur, aberunt ij, qui remp. tuebuntur: in primisq. operam dabunt, ut iuris, & iudiciorum aequitate ſuum quiſque teneat; & neque tenuiores propter imbecillitatem circumueniantur, neque locupletibus ad ſua uel tenenda, uel recuperanda obſit inuidia. praeterea, quibuſcumque rebus uel belli, uel domi poterunt, remp. augeant imperio, agris, uectigalibus. haec magnorum hominum ſunt: haec apud maiores noſtros factitata: haec genera officiorum qui perſequuntur, cum ſumma utilitate reip. magnam ipſi adipiſcentur & gratiam, & gloriam. In his autem utilitatum praeceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper eſt mortuus, duo praecepta cenſet eſſe a Panaetio praetermiſſa, ualetudinis curationem, & pecuniae. quas res a ſummo philoſopho praeteritas arbitror, quod eſſent faciles: ſunt certe utiles. Sed ualetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſeruatione, quae res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe; & continentia in uictu omni, atque cultu, corporis tuendi cauſſa, & praetermittendis uoluptatibus; poſtremo arte eorum, quorum ad ſcientiam haec pertinent. Res autem familiaris quaeri debet ijs rebus, a quibus abeſt turpitudo, conſeruari autem diligentia, & parcimonia, ijſdem etiam rebus augeri. has res commodiſſime Xenophon Socraticus perſecutus eſt in eo libro, qui, Oeconomicus, inſcribitur: quem nos, iſta fere aetate cum eſſemus, qua es tu nunc, e Graeco in Latinum cōuertimus. Sed utilitatum comparatio (quoniam hic locus erat quartus a Panaetio praetermiſſus) ſaepe eſt neceſſaria. nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipſa inter ſe corporis, & externa cum externis comparari ſolent. Cum externis corporis hoc modo comparantur; ualere ut malis, quam diues eſſe: cum corporis externa, hoc modo; diues eſſe potius, quam maximis corporis uiribus. Ipſa inter ſe corporis comparantur ſic: bona ualetudo uoluptati anteponatur, uires celeritati. Externorum autem, ut gloria diuitijs, uectigalia urbana ruſticis; ex quo genere comparationis illud eſt Catonis ſenis: a quo cum quaereretur, quid maxime in re familiari expediret, reſpondit, bene paſcere; quid ſecundum, ſatis bene paſcere; quid tertium, bene uiſtire; quid quartum, arare: &, cum ille, qui quaeſierat, dixiſſet, quid fenerari? tum Cato, quid hominem, inquit, occidere? ex quo, & multis alijs, intelligi debet, utilitatum comparationes ſolere fieri, recteq. hoc adiunctum eſſe quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius a quibuſdam optimis uiris, ad medium Ianum ſedentibus, quam ab ullis philoſophis ulla in ſchola, diſputatur. ſunt tamen ea cognoſcenda. pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro diſputatū eſt. reliqua deinceps perſequemur.

EXPLANATIO

ET *neque tenuiores propter inbecillitatem circumueniantur,* ʒ ſic octo mei.ſex, & Tertij, Humilitatem. quod non placet. & gloſſema uidetur fuiſſe ad, Imbecillitatem. & ita ſcriptum eſt in margine unius mei ueteris libri, recenti manu. nec Humilitas pro gloſſemate uidetur requirere Imbecillitas. ſed aliquis potius Humilitatem, pro, Imbecillitatem, ſubſtituit. OBSIT *inuidia.* ʒ hinc Comicus:

Iudices ſaepe propter inuidiam adimunt diuiti;
Aut propter miſericordiam addunt pauperi.

BELLI, ʒ pro, in bello. antique, & uſitate dictum, paullo tamen durius. Domi, militiae, dixit lib. de Senectute. Bellis, nouem, & Tertij. HAEC *genera officiorum* ʒ quae ad uniuerſos, quaeq. ad remp. pertinent. QVI *perſequuntur,* ʒ Qui perſequentur, unus. Qui proſequuntur, tres. Qui ſequuntur, duo. ADIPISCENTVR ʒ Duo, Adipiſcuntur. ET *gratiam, & gloriam.* ʒ ut amentur, & in admiratione ſint. Vtrumque & ſupra coniungit: Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus. Et, cum dixit: Hoc ſcientiae genere prodeſſe quamplurimis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiã. Lib. III. Huic nec laus magna adhibenda eſt, nec gratia. Et, eodem libro: Qui illam eripuerit, in maxima gratia futurus, & gloria. Ad Plancum ep. 5. lib. x. Mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. in hoc erit ſumma & gratia, & gloria. ANTIPATER *Tyrius,* ʒ Catonis Vticenſis familiaris. Plutarchus. DVO *praecepta cenſet eſſe a Panaetio praetermiſſa,* ʒ quattuordecim, & Tertij, Duo praeterita cenſet eſſe a Panaetio. A *ſummo philoſopho* ʒ uindicat eum ab ignorantia, contra obiectionem Antipatri. QVOD *eſsent faciles:* ʒ non quod eas ipſe non uiderit. SVNT *certe utiles.* ʒ cauſſa, cur ipſe praecepta ſubiungat, quae Panaetius, quem iam excuſauit, omittenda duxit. SVSTENTATVR ʒ ne in morbos cadat. inde ductum, Firma, & imbecilla ualetudo. NOTITIA *ſui corporis,* ʒ ſui: quia non ijſdem rebus omnes, ſed alius alia re indiget ad ualetudinem. Ex notitia uero ſui corporis naſcitur obſeruatio earum rerum, quae res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe. aliter enim obſeruari non poſſunt. &, quia ſola ſui corporis notitia non ſufficit, adiungitur tamquam neceſſaria rerum earum, quae proſint, aut obſint, obſeruatio. ita ſecundum praeceptum naſcitur ex primo, ſine quo locum non haberet: ſicuti nec primum ſine ſecundo fructũ ferret. OBSERVATIONE *earum rerum, quae &c.* ʒ Earum rerum, non eſt in duobus meis, & Tertij. IN *uictu omni, atque cultu,* ʒ Cultus a Victu differt. multa enim praeter cibum, potionemq. ſunt, quae ad ualetudinem pertineant. CORPORIS *tuendi cauſſa,* ʒ uictu enim, atque cultu corpus tuemur. PRAETERMITTENDIS *uoluptatibus;* ʒ ijs, quae obſunt. Hoc quartum praeceptum uidetur incluſum in primo, quod eſt, Obſeruatione earum rerũ, quae res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe. in ijs enim, quae obſunt, uitandae uoluptates. uerum, quia uoluptate plerique homines tamquam eſca capiuntur, ideo nominatim ea de re praecipiendum Cicero putauit: quae cum maxime delectaret, maxime tamen obeſt &c. *Et praetermittendis uoluptatibus:* τὸ, Et, non eſt in uno meo, & Tertij. ARTE *eorum,* ʒ medicorum. Artem medicinam uocat. Virg. lib. XII.

Iamq. aderat Phoebo ante alios dilectus Iapis
Iaſides, acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera laetus Apollo,
Augurium, citharamq. dabat, celereſq. ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumq. medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Paullo inferius Iapis ipſe loquitur:

Non haec humanis opibus, non arte magiſtra
Proueniunt, neque te, Aenea, mea dextera ſeruat.

Et, apud Ouidium, Apollo artem ſuum inuentum uocat:

Inuentum medicina meum eſt, opifexq. per orbem
Dicor: & herbarum ſubiecta potentia nobis.
Heu mihi, quod nullis amor eſt medicabilis herbis,
Nec proſunt domino, quae proſunt omnibus artes.

CONSERVARI ʒ non enim ſatis eſt quaerere, niſi conſeruemus. COMMODISSIME ʒ ſic, ut nihil deſideres, & in diſcendo uoluptatem capias. nam, Commode, laudem habet. unde illud ſupra: Commode autem, quicumque dixit, Pecuniam qui habeat, non reddidiſſe. Et in extremo libro: Toto hoc de genere, de quaerenda, de collocãda pecunia, etiam de utenda commodius a quibuſdam optimis uiris, ad medium Ianum ſedentibus, quam ab ullis philoſophis, ulla in ſchola, diſputatur. OECONOMICVS ʒ de quo D. Hieronymus, Quinctilianus lib. x. cap. 5. Plinius lib. XIIX. cap. 25. & Seruius Georg. i. ISTA *fere aetate cum eſsemus,* ʒ Cum eſſemus, abſunt ab uno meo. SED *utilitatum comparatio* ʒ nam de comparatione eorum, quae honeſta ſunt, diſſeruit libro primo. QVONIAM *his locus erat quartus a Panaetio praetermiſsus* ʒ Primus locus eſt, Honeſtum ne factu ſit, an turpe: ſecundus, conducat, nec ne: tertius, duobus propoſitis honeſtis utrum honeſtius: quartus, duobus propoſitis utilibus utrum utilius: de quo nunc loquitur Cicero. Quinctus, de comparatione honeſti, & utilis, eſt libro III. *A Panaetio praetermiſsus:* non modo quartum, qui de duobus utilibus eſt, ſed tertium quoque de duobus honeſtis Panaetius praetermiſit: ut Cicero

docet libro primo. CVM *externis corporis hoc modo comparantur*;] Comparantur,non eſt in uno meo. IPSA *inter ſe corporis comparantur ſic*:] Comparantur,non eſt in tredecim meis,& Tertij. BONA *ualetudo*] Vt bona ualetudo,undecim mei,& Tertij.Duo,Si bona ualetudo. EX *quo genere comparationis illud eſt Catonis ſenis*:] hoc addit,ut e Catonis quoque ſententia diſtinguendas eſſe utilitates oſtendat: cum ſint alijs aliae maiores, ut,bene paſcere,quam ſatis bene paſcere; ſatis autem bene paſcere,quam uitire;&,uitire,quam arare: aliae uero alijs honeſtiores.nam, fenerari ſummam utilitatem eſſe nemo negat:nec tamen quaerenda,quia non honeſta. EXPEDIRET,] male in uno meo,Expediretur. BENE *paſcere*;] Paſcuā ueteres pluris aeſtimabant,quam uineas,& arua.unde illud in Paradoxo ultimo:Si iſti callidi rerum aeſtimatores prata, & areas quaſdam magni aeſtimant, quod ei generi poſſeſsionum minime quaſi noceri poteſt:quāti eſt aeſtimanda uirtus,quae nec eripi,nec ſurripi poteſt?Et Columella lib.2.cap.17.Atque haec, inquit, orator exſequi poterit,ſi non ſolum,quae retuli,genera pabulorum prouiderit,uerum etiam copiam ferri,quo melius armenta tueatur,ſine quibus terram commode moliri difficile eſt.& ideo neceſſarius ei cultus eſt etiam prati,cui ueteres Romani primas in agricolatione tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum,nec magnum laborem deſideraret. M. quidem Porcius & illa commemorauit,quod nec tempeſtatibus affligeretur,ut aliae partes ruris, minimiq. ſumptus egens, per omnes annos praeberet reditum,neque eum ſimplicem,cum etiam in pabulo non minus redderet, quam in feno. BENE *uitire*;] cur malim,Vitire,(quod in quattuor eſſe antiquis libris, ſcribunt Nannius in Miſcellaneis, Langius,Balduinus,Gifanius,) quam,Veſtire,quod ipſum reperi in omnibus meis,(nam a Tertij libro hoc totum abeſt)tribus cauſsis adducor:primum, quod,cum haec ſint Catonis praecepta, particulari eum uerbo,in certa re deſignanda,quam generali,uſum eſſe,uerisimilius eſt.deinde,quod Plinius lib. XIIX. cap. 5. haec ipſa referens Catonis praecepta, quaeſtuoſiſsimā in agro Vitem eſſe dixit, Veſtiendi mentionem nullam fecit. poſtremo,quod ex Veſtire certe non tam facilis fuit lapſus ad Vitire, quam ex Vitire ad Veſtire: cum ita ſcriberēt ueteres, Veitire,pro Vitire; ut Viam, pro Viriā,& ſimilia.Quod peritis antiquitatum ita notum eſt,ut exemplis probare non oporteat. Haec autem Catonis praecepta ne quis miretur in eius libris non exſtare: circumferuntur enim ſermonibus, ut ab illo dicta,non ut ſcripta. Itaque & Cicero, & Plinius aiunt,Cato,interrogatus,&c.Nam,quod ſcriptum eſt,apud Catonem cap.61. ſimile illud quidem eſt ex aliqua parte,ex aliqua tamen diſsimile.Veſtire tamen,ſi legas,interpretandum, arboribus maxime fructum ferentibus. uerum haec utilitas non uidetur arationi praeferenda. itaque magis placet,Vitire. QVID *hominem,inquit,occidere*?] ut oſtenderet,non omnem utilitatem quaerendam eſſe. quaſi fenerari nō liceret. SOLERE *fieri*,] ſex,& Tertij,ord. praep.Fieri ſolere. TOTO *hoc de genere*,] cuius partes ſunt tres, quo modo quaerenda,collocanda,utenda pecunia ſit. DE *collocanda*] ut conſeruetur,atque etiam augeatur,ubi quaeſita iam eſt. ETIAM *de utenda*,] ſic omnes mei, & Tertij. *Vtenda*: parce uidelicet, ac frugaliter. qui enim,ut pecuniam quaereret, ne fenerationis quidem quaeſtum turpem putauit, is, ut eam pecuniam temere diſsipet, ac diſpendat, non facile adducetur. itaque ſuperuacaneum paene uidetur ei praecipere; cui tamen praecipiunt feneratores,nihil omnino,quod ad pecuniam pertineat,omittentes.ſuperuacaneum autem praeceptum,uel parum certe neceſſarium ſignificat hic loquendi modus,Etiā de utenda. COMMODIVS] melius,& utilius. *A quibuſdam optimis uiris*,] a feneratoribus. ironia. iam enim de feneratione dixit,Quid hominem occidere?& uerbum, Quibuſdam,ironiam magis indicat. *Commodius a quibuſdam optimis uiris*:a contrario ſenſu.nam nec decenter,& honeſte,nec ab optimis uiris de quaerenda,& collocanda pecunia ab ijs,qui ſedent ad medium Ianum,ideſt a feneratoribus,diſputatur. nō enim in quaerenda collocanda ue pecunia,ſed in utenda potius,laus poſita bonitatis eſt.itaque recte ſubiungit Cicero:Etiam de utenda. uſus enim pecuniae is eſt,qui pecuniae quaerendae,& collocandae ſcientiam excuſare poſſet. nam illa per ſe,ideſt,quaerere,& collocare,laudem non habet. AD *medium Ianum*] uicus hoc nomine Romae fuit,ubi pecunia fenore dabatur. prima uici pars, ſummus Ianus, media, medius; ultima, imus uocabatur. unde Horatius ep. 1.lib.1.

O ciues, ciues, quaerenda pecunia primum eſt,
Virtus poſt nummos. haec Ianus ſummus ab imo
Perdocet.

Maxime uero ad medium Ianum,ideſt,medio uico,ſedebāt feneratores.Itaque Phil.v.Ita ne? Ianus medius in L. Antonij clientela ſit? quis umquam in illo Iano inuentus eſt, qui L. Antonio mille nummum ferret expenſum? Et Horatius ſat.3.lib.II.

— Poſtquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta eſt,aliena negotia curo,
Excuſſus proprijs.

De Iano praeterea Phil.VI.& VII. Octo,& Tertij,Ad ianuae mediū: ſex,ord.praep.Ad mediū ianuae. Male. QVAM *ab ullis philoſophis*] itaque mihi hoc de genere pluribus diſputandū nō eſt.SVNT *tamen ea cognoſcenda*.] quae diſputantur ab ijs,qui ad mediū Ianū ſedent:quae ſcilicet philoſophi de utilitatibus diſputant,quā quā haud ita commode,ut ij, qui ad medium Ianum ſedent,ideſt feneratores.PERTINENT *enim ad utilitatem*,] licet ea ratio quaerendae, collocandae, utendae pecuniae, de qua feneratores commodius, quam philoſophi,diſputant,haud ſatis honeſta uideatur. DISPVTATVM *eſt*.] ſic tredecim mei,& Tertij. recte.Vnus, Diſputandum eſt. RELIQVA] a Panaetio praetermiſſa:ſi id, quod ſpeciem habet honeſti,pugnet cum eo,quod utile uidetur,quo modo ea diſcerni oporteat.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

LIBRO *primo, unde officia ducerentur; ſecundo, quid eſſet utile, quaeſitum eſt; hoc tertio, de honeſto, & utili, cum pugnare uidentur inter ſe deliberatur. ſed, antequam haec diſputatio ſuſcipiatur, conſilium ſuum Cicero, quod, exſtincto ſenatu, deletiſq iudicijs, ad ſcribendum curam omnem, ſtudiumq. conuerterit, maioris Africani tuetur exemplo. Mox ideo dicit interdum dubitari ſolere, utrum id, quod utile uideretur, anteponendum eſſet honeſto, non quod ea comparari oporteret inter ſe, ſed quia tempus incideret eiuſmodi, ut, quod turpe haberi ſoleret, honeſtum eſſe inueniretur. exempli gratia: hominem occidere, turpe eſt: at, ſi tyrannus occiditur, non modo non turpe, ſed glorioſum etiam exiſtimatur. diſtinguuntur haec non tam re, quam tempore. Et, ut diſtinguantur, formula quaedam conſtituitur Stoicorum rationi, diſciplinaeq. conſentanea, quidquid honeſtum, idem utile eſſe; nec utile quidquam, quod non honeſtum. quo ſequitur, ut, detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, honeſtum ideo non ſit, quia nec natura, ideſt iure gentium, nec legibus populorum conceditur: contraq. honeſtum in primis, & ſecundum naturam, pro multorum incolumitate, atque emolumento labores, moleſtiasq. ſuſcipere. Rurſus, hominibus, diuitijs, uoluptatibus, & eiuſmodi rebus anteponenda quidem amicitia eſt: amicitiae tamen cauſſa nihil contra remp. aut iuſiurandum, aut fidem uir bonus faciet. iacere enim utilitatis ſpecies, ualere honeſtas debet, cum id, quod utile uidetur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur. Quod ſi hoc in priuata amicitia, multo magis in rep. obſeruandum. idq. laudatur in primis in Athenienſi populo, Ariſtidis potius, quam Themiſtoclis, conſilium ſecutis, cum hic utilitatem tantum ſpectaret, ille honeſtatem pluris, quam utilitatem, aeſtimaret. Jam, celare ueritatem emolumenti gratia, ſi turpe eſt: orationis ueritatem adhibere, & mendacio ſibi utilitatem quaerere, multo turpius. Sunt autem multa, quae quia more, lege, iure ciuili conceduntur, ideo turpia non uidentur: ſed aliud eſt ius ciuile, aliud ius gentium: ideo ſaepe accidit, ut, quod iure gentium, ideſt lege naturae ſanciatur, idem uetetur iure ciuili; aut, quod iure ciuili uetatur, idem per naturae legem liceat. Optimum igitur eſt ius ciuile, quod a natura ducitur, & malitiam, fraudemq. uindicat, ut in praediorum, mancipiorumq. uenditione. Cuius generis cum occurrant multa, una omnium regula eſt, quam qui ſeruauerit, aberit a culpa; ut ita placeat id, quod utile uidetur, ſi modo turpe non eſt; aut, ſi turpe*

eſt,

eſt, omnino diſpliceat. Accidit autem, ut ne pacta quidem, & promiſſa ſeruanda ſint: tum ſcilicet, cum aut ei, qui promiſerit, aut patriae inutilia ſint. quod enim honeſtum natura uidetur, temporibus fit ſaepe non honeſtum. & omnino, ſi quid abeſt a laude, decore, honeſtate, utile non putandum.

M. TVLLII. CICERONIS DE. OFFICIIS AD. MARCVM. FILIVM

LIBER. III

CICERO

P. SCIPIONEM, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitum, ſcripſit Cato, qui fuit ſere eius aequalis, numquam ſe minus otioſum eße, quam cum otioſus; nec minus ſolū, quam cum ſolus eſſet. magnifica uero uox, et magno uiro, & ſapiente digna; quae declarat, illum & in otio de negotijs cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum; ut neque ceſſaret umquam, & interdum colloquio alterius non egeret. itaque duae res, quae languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium, & ſolitudo. Vellem, & nobis hoc idem uere dicere liceret: ſed, ſi minus imitatione tantam ingenij praeſtantiam conſequi poſſumus, uoluntate certe proxime accedimus. nam &, a rep. forenſibusq. negotijs armis impijs, uiq. prohibiti, otium perſequimur; &, ob eam cauſſam urbe relicta, rura peragrātes, ſaepe ſoli ſumus. ſed nec hoc otium cum Africani otio, nec haec ſolitudo cum illa comparāda eſt. ille enim, requieſcens a reip. pulcherrimis muneribus, otium ſibi ſumebat aliquando, & a coetu hominum, frequentiaq. interdum, tamquam in portum, ſe in ſolitudinem recipiebat: noſtrum autem otium negotij inopia, non requieſcendi ſtudio, conſtitutum eſt. exſtincto enim ſenatu, deletisq. iudicijs, quid eſt, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere poſſimus? ita, qui in maxima celebritate, atque in oculis ciuium quondam uiximus; nunc, fugientes conſpectum ſceleratorum, quibus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, & ſaepe ſoli ſumus. ſed, quia ſic ab hominibus doctis accepimus, nō ſolum ex malis eligere minima oportere, ſed etiam excerpere ex his ipſis, ſi quid ineſſet boni; propterea & otio fruor, non illo quidem, quo debeat is, qui quondam peperiſſet otium ciuitati; nec eam ſolitudinem languere patior, quam mihi affert neceſſitas, non uoluntas. quamquam Africanus maiorem laudem uel meo iudicio aſſequebatur: nulla tamen eius ingenij monumenta mandata litteris, nullum opus otij, nullum ſolitudinis munus exſtat. ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione, inueſtigationeq. earum rerum, quas cogitando conſequebatur, nec otioſum, nec ſolum umquam fuiſſe. Nos autem, qui non tantum roboris habemus, ut cogitatione tacita a ſolitudine abſtrahamur, ad hanc ſcribendi operam omne ſtudium, curamq. conuertimus. itaque plura breui tempore, euerſa, quam multis annis, ſtante rep. ſcripſimus. Sed, cum tota philoſophia, mi Cicero, frugifera, & fructuoſa, nec ulla pars eius inculta, ac deſerta ſit: tamen nullus feracior in ea locus eſt, nec uberior, quam de officijs; a quibus conſtanter, honeſteq. uiuendi praecepta ducuntur. quare, quamquam a Cratippo noſtro, principe huius memoriae philoſophorum, hoc te aſſidue audire, atque accipere confido; tamen conducere arbitror, talibus aures tuas uocibus undique circumſonare, nec eas, ſi fieri poſſit, quidquam aliud audire. quod cum omnibus eſt faciēdum, qui uitam honeſtam ingredi cogitant: tamen haud ſcio, an nemini potius, quam tibi. ſuſtines enim non paruam exſpectationem imitandae induſtriae noſtrae, magnam bonorum, nonnullam fortaſſe nominis. ſuſcepiſti onus praeterea graue & Athenarum, & Cratippi: ad quos cum, tamquam ad mercaturam bonarum artium, ſis profectus, inanem redire, turpiſſimum eſt, dedecorantem & urbis auctoritatem, & magiſtri. quare, quantum coniti animo potes, quantum labore contendere; (ſi diſcendi labor eſt potius, quam uoluptas) tātum fac ut efficias; ne ue cōmittas, ut, cū omnia ſuppeditata ſint a nobis, tute tibi defuiße uideare. Sed haec hactenus: multa enim ſaepe ad te, cohortandi gratia, ſcripſimus. nunc ad reliquam partem propoſitae diuiſionis reuertamur.

EXPLANATIO

APPELLATVS *eſt*, ꝫ Sit, nouem,& Tertij. SCRIPSIT *Cato*, ꝫ qui tamen Scipioni parũ amicus eſſe creditus eſt. Liuius lib. XXXIIX. is, qui, cenſura ſeuerisſime geſta, Cenſorius eſt appellatus. FERE *eius aequalis*, ꝫ ſecundum enim Africani conſulatum primus Catonis excepit,& quidem quaeſtor eius: cui etiam obtrectaſſe, & Petillijs tribunis pl. ut cum accuſarent, auctor fuiſſe dicitur. Liuius. NVMQVAM *ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus; nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet.* ꝫ Velleius lib. I. Scipio tam elegans liberalium ſtudiorum, omniſq. doctrinae,& auctor, & admirator fuit, ut Polybium, Panaetiumque, praecellentes ingenio uiros, domi militiaeq. ſecum habuerit: neque enim quiſquam hoc Scipione elegantius interualla negotiorum otio diſpunxit, ſemperq. aut belli, aut pacis ſeruijt artibus. ſemper inter arma,ac ſtudia uerſatus,aut corpus periculis, aut animum diſciplinis exercuit. *Numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus*: quia res praeclaras in otio cogitabat. *Nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet*: ſolus enim non eſt,qui ſecum loquitur: quod faciebat Africanus. quae ſunt autem illa, quae taciti ſermonis materiam praebent? reſp. in primis, & eae uirtutes, quibus actiones noſtrae ad uerum decus, laudemq. diriguntur. SECVM *loqui ſolitum*; ꝫ ἑαυτῷ διαλέγεσθαι περὶ τῶν πραγμάτων, Iſocrates. ITAQVE ꝫ Ita, pro Itaque, unus meus, & Tertij liber. OTIVM, *& ſolitudo.* ꝫ Ennij uerſus, in Iphigenia, apud Agellium lib. XIX,cap.X.

Otio qui neſcit uti,plus negotij habet,
Quam cum eſt negotium in negotio.
Nam, cui, quod agat, inſtitutum eſt, nullo negotio
Id agit: ſtudet ibi, mentem,atque animum delectat ſuum.
Otioſo initio animus neſcit, quid uelit.
Hoc idem eſt, neque domi nunc nos, nec militiae ſumus.
Imus huc, hinc illuc: cum illuc uentum eſt, ire illinc lubet,
Incerte errat animus, praeter propter uitam uiuitur.

VELLEM *& nobis* ꝫ particula,Et, abeſt ab undecim,& Tertij. Vnus,Vellem idem hoc nobis. Vnus, Vellem quidem nobis. Vnus, Vellem nobis hoc idem dicere liceret. VERE *dicere liceret*: ꝫ quodam enim modo licet,ſed non aeque, ut illi: quod & ille ingenio praeſtiterit,& meliora tempora fuerint. ARMIS *impijs*, ꝫ bellis ciuilibus. OTIVM *perſequimur*; ꝫ ſic ſeptem, & Tertij: recte. Sex, Proſequimur.unus,Conſequimur. RVRA *peragrantes*, ꝫ ſic quattuordecim mei,& Tertij. Male Langius, Peregrinantes: delens, Rura. nam Peregrinari, eſt,longius ab urbe iter facere. Rura autem opponit Vrbi. Solitum autem eſſe Ciceronem ruri multa ſcribere,cum alibi,tum I.de Leg. ait: Subſeciua quaedam tempora incurrunt, quae ego perire non patior: ut, ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accommodentur,quae ſcribimus. HOC *otium* ꝫ ſic duodecim,& Tertij. NEC *haec ſolitudo* ꝫ τὸ Haec addidimus ex omnibus uet. lib. NON *requieſcendi ſtudio*, ꝫ antea, Nec req. ſtudio.Non,eſt in omnibus ueteribus. AVT *in curia, aut in foro agere poſſimus?* ꝫ mortuo Caeſare, nondum libera ciuitas erat. ITA, *qui in maxima celebr.* ꝫ ſic tres mei,& Tertij.Duo,Itaque, qui in max.Cel.Duo,Itaque in max.cel. Tres,Itaque cum in max.cel.Tres, Ita, cum in max cel. Vnus,Itaque nos, qui in max.cel. IN *oculis ciuium*, ꝫ ideſt,ciuibus cari. Terentius: Rex te ergo in oculis. Tuſc.II. In oculis eſſe multitudini. Ad Q. fr. Balbum in oculis fero. τὸ, Ciuium,eſt in omnibus ueteribus libris. VIXIMVS, ꝫ Vixerimus, octo, & Tertij. CONSPECTVM *ſceleratorum,quibus omnia redundant*, ꝫ ſic apud Euripidem:

Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

SIC *ab hominibus doctis accepimus*, ꝫ accepit ab Ariſtotele: qui τῶν Ἠθικ. E.ita ſcriptum reliquit: Οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται, καὶ διώκουσι. δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικον οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ δὲ τὸ μεῖον κακὸν, ἀγαθόν πως εἶναι. Et ad Eudaemum τῷ δ. EX *malis eligere minima oportere*, ꝫ Plautus Trinummo: Nota res mala, optima. Et Terentius: Vt qui mus,quando,ut uolumus,non licet. NON *illo quidem*, ꝫ illuſtri, & cum dignitate. Sic initio lib. III. de Orat. otium optat cum dignitate. DEBEAT ꝫ ſic duodecim,& Tertij. recte, Duo, Debebat. PEPERISSET *otium ciuitati*; ꝫ in conſulatu,coniuratione exſtincta. de quo iam antea gloriatus eſt. Hinc:

O fortunatam natam me conſule Romam.

AFFERT *neceſſitas*, ꝫ Hinc:

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

NVLLA *tamen eius ingenij monumenta mandata litteris*, ꝫ Quinctilianus lib.X.cap.I. Terentij ſcripta ad Scipionem Africanum referuntur. Donatus quoque ait,non obſcuram fuiſſe famam Terentium a Laelio, & Scipione eſſe adiutum. BREVI *tempore*, ꝫ a dictatura Caeſaris, ad triumuiratum. TAMEN *nullus*, ꝫ Tum, quinque,& Tertij. FERACIOR ꝫ metaphora ab agris, qui feraces eſſe dicuntur. In Verrem. Alibi ad ingenium tranſtulit, Nihil feracius ingenijs, in Oratore. PRINCIPE ꝫ inter Peripateticos. Fam. lib.XII.ep.16.& lib.XVI.ep.21. Vide initio lib.I.& extremo hoc libro,& in prooemio libri de Vniuers. HOC *te aſſidue audire*, ꝫ Haec,ſex,& Tertij. TALIBVS *aures tuas uocibus circumſonare*, ꝫ Demoſthenes περὶ συντάξεως: Οὐ δὲ τοῦτο μικρὸν ὠφελεῖν οἶμαι, εἰ τὰ βέλτιστα ὑμᾶς ἀκούειν συνεθίζω. δεῖ

γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸν βουλόμενόν τι ποιῆσαι τὴν πόλιν ἡμῶν ἀγαθὸν, τὰ ὦτα πρῶτον ὑμῶν ἰάσασθαι. Διέφθαρται γὰρ οὕτω πολλὰ καὶ ψευδῆ, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τὰ βέλτιστα ἀκούειν συνείθισθε. *Circumſonare*: περιηχεῖν, περιηχεῖσθαι. V I T A M *ingredi* ʒ Iſocrates: Ὅσοι τοῦ βίου ταύτην τὴν ὁδὸν ἐπορεύθησαν· οὗτοι μόνοι τῆς ἀρετῆς, ἐφικέσθαι γνησίως ἠδυνήθησαν. S V S C E P I S T I *onus* ʒ exſpectationis. G R A V E ʒ quinque, Grande. quo modo illud Poetae:

Grande onus exiguo formicas ore ferentes.

A D *mereatu am* ʒ ſic omnes libri: ideſt, tamquam ad emendas merces. ſic quoque duobus locis adducit hunc locum Nonius. Langius, Mercatum, ex unico libro. Iſocrates in Paraenetico: Μὴ κατόκνει μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελλομένους. αἰσχρὸν γὰρ τοὺς μὲν ἐμπόρους τηλικαῦτα πελάγη διαπερᾶν, ἕνεκα τοῦ πλείω ποιῆσαι τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν, τοὺς δὲ νεοτέρους μηδὲ κατὰ γῆν πορείας ὑπομένειν, ἐπὶ τῷ βελτίω καταστῆσαι τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν. I N A N E M *redire turpiſſimum eſt*, ʒ Hom. ἰλ. ι.

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τ' ἀπονέεσθαι.

ideſt: Turpe foret, manſiſſe diu, uacuumq. reuerti.

V R B I S ʒ quae ſemper bonas artes aluit. Q V A N T V M *conniti animo* ʒ Iſocrates idẽ praecipit: Πειρῶ τὴν μὲν ψυχὴν εἶναι φιλόσοφος, τὸ δὲ σῶμα φιλόπονος. T V T E *tibi defuiſſe uideare.* ʒ ſic, ad Trebatium, lib. VII. Fam. ep. 7. Vt tibi unum timendum ſit, ne ipſe tibi defuiſſe uideare. M V L T A *enim ſaepe ad te*, ʒ nihil tamen exſtat, praeter Partitiones Oratorias, & hos libros de Officijs; qui tamen ad formandas potius mores, quam ad cohortandum, ſcripti ſunt.

C I C E R O

P A N A E T I V S igitur, qui ſine controuerſia de officijs accuratiſſime diſputauit, quemq. nos, correctione quadam adhibita, potiſſimum ſecuti ſumus; tribus generibus propoſitis, in quibus deliberare homines, & conſultare de officio ſolerent; uno, cum dubitarent, honeſtum ne id eſſet, de quo ageretur, an turpe; altero, utile ne eßet, an inutile; tertio, ſi id, quod ſpecimen haberet honeſti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur, quo modo ea diſcerni oporteret: de duobus generibus primis tribus libris explicauit; de tertio autem genere deinceps ſe ſcripſit dicturum; nec exſoluit, quod promiſerat. quod eo magis miror, quia ſcriptum a diſcipulo eius Poſidonio eſt, triginta annos uixiſſe Panaetium, poſtquam illos libros edidiſſet. quem locum miror a Poſidonio breuiter eſſe tractatum in quibuſdam commentarijs, praeſertim cum ſcribat, nullum eſſe locum in tota philoſophia tam neceſſarium. Minime uero aſſentior ijs, qui negant, eum locum a Panaetio praetermiſſum, ſed conſulto relictum, nec omnino ſcribendum fuiſſe; quia numquam poſſet utilitas cũ honeſtate pugnare. de quo alterum poteſt habere dubitationem, adhibendum ne fuerit hoc genus, quod in diuiſione Panaetij tertium eſt, an plane omittendum; alterum dubitari nõ poteſt, quin a Panaetio ſuſceptum ſit, ſed derelictum. nam, qui e diuiſione tripartita duas partes abſoluerit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam. praeterea, in extremo libro tertio de hac parte pollicetur ſe deinceps eſſe dicturum. Accedit eodem teſtis locuples Poſidonius; qui etiam ſcribit in quadam epiſtola, P. Rutilium Rufum dicere ſolere, qui Panaetium audiuerat; ut nemo pictor eßet inuẽtus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquiſſet, abſolueret, (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpẽ auferebat) ſic ea, quae Panaetius praetermiſißet, & non perfecißet, propter eorum, quae feciſſet, praeſtantiam neminem eſſe perſecutum. Quamobrem de iudicio Panaetij dubitari non poteſt. Recte ne autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an ſecus, de eo fortaſſe dubitari poteſt. nam, ſiue honeſtum ſolum bonum eſt, ut Stoicis placet; ſiue, quod honeſtum eſt, id ita ſummum bonum eſt, quemadmodum Peripateticis ueſtris uidetur, ut omnia, ex altera parte collocata, uix minimi momenti inſtar habeant: dubitandum non eſt, quin numquam poſſit utilitas cum honeſtate contendere. itaque accepimus, Socratem ſolitum exſecrari eos, qui primum haec, natura cohaerentia, opinione diſtraxiſſent. cui quidem ita ſunt Stoici aſſenſi, ut etiam, quidquid honeſtum eſſet, id utile eſſe cenſerent; nec utile quidquam, quod non honeſtum. Quod ſi is eſſet Panaetius, qui uirtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis eſſet; ut ij, qui res expetendas uel uoluptate, uel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honeſtatem aliquando cum utilitate pugnare. ſed, cum ſit is, qui id ſolum bonum iudicet, quod honeſtum ſit; quae autem huic repugnent ſpecie quadam utilitatis, eorum neque acceſſione meliorem uitam fieri, nec diſceſſione peiorem: non uidetur huiuſmodi debuiſſe deliberationem introducere; in qua, quod utile uideretur, cum eo, quod honeſtum eſt, comparetur. etenim, quod ſummum bonum a Stoicis dicitur, conuenienter naturae uiuere; id habet hanc, ut opinor, ſententiam, cum uirtute congruere ſemper; cetera autem, quae ſecundum naturam eſſent, ita legere, ſi ea uirtuti non repugnarent. quod cum ita ſit, putant quidam hanc comparationem recte non eſſe introductam, nec omnino de eo genere quidquam praecipiendum fuiſſe. Atque illud quidem honeſtum, quod proprie, uereq. dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis, neque a uirtute diuelli umquam poteſt: in ijs autem, in quibus ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eße poſſunt.

E X P L A N A T I O

A C C V R A T I S S I M E *diſputauit*, ʒ ſubtiliſsime, diligentiſsime, cum ueritate congruenter. D E *officio* ʒ ideſt, cum quaeritur, quid recte, aut ſecus fiat. P O S T Q V A M *illos libros edidiſſet.* ʒ Poſteaquam, duodecim, & Tertij. Eos, tres. Iſtos, duo. B R E V I T E R *eſſe tractatum* ʒ ſic undecim mei libri.

res,& Tertij, Tactum. quod non improbo. genus enim dicendi ſat bonum eſt. eſt enim, paucis uerbis narrare. itaque Cicero lib. II. de Orat. Perquam, inquit, breuiter perſtrinxi, atque attigi. In quo eſt animaduertendum, Attingere, ſi tamquam translatum uſurpatur, cum Leuiter coniungi; ſi tamquam proprium, cum Breuiter. Derelictvm.] Relictum, omnes libri ueteres. Testis *locuples*] ſic infra: An locupletiores quaeris auctores? Et ad Caeſ. iuniorem lib. II. Nihil omnino certi; nec locupletem ad hoc auctorem habebamus. Male apud Nonium, Locupletis. Posidonivs;] quem, & Molonem apud Rhodum audiuiſſe, tradit Plutarchus. Et I. de Fin. ipſe Cicero ſuum familiarem uocat. P. Rvtilivm *Rufum*] is eſt, quem lib. I. P. Mucium Scaeuolam ſectatum fuiſſe, ab eoq. iuris ſcientiam, & innocentiae, morumq. opinionem hauſiſſe dixit. Qvi *Veneris eam partem, &c.*] Vnus, Qui inchoata Venere. Vnus, Qui in templo Coae Veneris: quod eſt & in ora unius libri. Vnus, Qui in templo deae Veneris. Vnus, Qui in templo Veneris. Tertij liber, Qui in Coa Venere. Recte. *Veneris eam partem*: de qua Fam. lib. I. ep. Periucundae, ad Att. lib. 2. ep. 21. lib. 2. de Diuin. in Oratore, lib. I. de nat. de. in Verrem. Duas Veneres Apelles pinxiſſe dicitur, unam e mari in terra egredientem, de qua Ouidius:

Si numquam Venerem Cous pinxiſſet Apelles,
Merſa ſub aequoreis ipſa lateret aquis.
Et alibi:
Vt Venus artificis labor eſt, & gloria Coi,
Aequoreo madidas quae premit imbre comas.

Inchoauit aliam, quae ſuperaſſet priorem, niſi inuidiſſet mors. de qua Plin. lib. xxxv. cap. 10. & XI. Et *non perfeciſſet,*] abſunt haec a quinque meis. Vnus, Et non feciſſet. Qvae *feciſſet,*] Perfeciſſet, undecim, & Tertij. Esse *perſecutum.*] τὸ, Eſſe, non eſt in quinque, & Tertij. Vnus, Perſecutum eſſe. De *eo fortaſſe dubitari poteſt.*] Diſputari, eſt in nouem, & Tertij. Qvod *honeſtum eſt,*] de ſummo bono controuerſia fere nulla eſt inter Stoicos, & Peripateticos. Peripateticis *ueſtris*] ſic emendaui ex uno meo, & Tertij. Collocata,] placet, Collata, quod eſt in duobus meis. nam, collatione ſummi boni, rem inutilem prorſus nullius momēti dicimus, ideſt, nullius ponderis, cum commodis illis ſiue corporis, ſiue in caſu poſitis. Qvin *numquam*] Quin umquam, nouem. Socratem] in Hippia maiore pulchrum cum utili neceſſario uinculo comparat. De Leg. lib. I. Recte Socrates exſecrari eum ſolebat, qui primus utilitatem ab honeſtate ſciunxiſſet. id enim querebatur caput eſſe exitiorū omnium. Solitvm *exſecrari*] Exſecrari ſolitum, decem, & Tertij. Vt *etiam*] τὸ, Etiam, non eſt in ſeptem. Et, pro, Etiam, quinque, & Tertij. Censerent;] Conſentirent, unus. Conſentirent, & cenſerent, unus. Alij, & Tertij, Cenſerent. Vt *ij,*] Epicurei. Vel *indolentia*] quod Hieronymi Rhodij dogma fuiſſe, ſcribit Cicero de Fin. lib. II. Honestatem *aliquando cum utilitate pugnare.*] decem, & Tertij, Vtilitatem aliquando cum honeſtate pugnare. Qvi *id ſolum bonum iudicet,*] e Stoicorum opinione. Discessione] unus, Diceſsione. ſeptem, & Tertij, Deceſsione. Sic pro Cluentio; An, ut de cauſſa eius periculi nihili decederet? ad cauſſam nouum crimen accederet? Hvivsmodi *debuiſſe deliberationem intr.*] Debuiſſe eiuſmodi delib. intr. ſeptem, & Tertij. Eiuſmodi debuiſſe delib. intr. tres. Debuiſſe huiuſmodi delib. intr. duo. Eiuſmodi deliberat. intr. unus. Huiuſmodi deliberationem deb. intr. unus. Comparetvr.] Compararetur, quattuor, & Tertij. Ita *legere,*] infra, Legere intelligenter uoluptates. Contrarium eſt, Negligere. Recte *non eſſe introd.*] Non recte introd. octo, & Tertij. Non recte eſſe introd. duo. Non eſſe recte introd. unus. Non rectam introd. unus. In *quibus ſapientia perfecta non eſt,*] In quibus non eſt perfecta ſapientia, duo. In quibus perfecta ſapientia non eſt, unus. Ipsvm *illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt.*] Sic tres mei. Duo, I.i.q.p.h.n.m. ſimilit. honeſti eſſe poſſunt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m.ſ.h. poſſunt eſſe. Vnus, ord. praep. Eſſe poſſunt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m.ſʒ ſimilit. h. eſſe poteſt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m. ſimilit. uō honeſti cā poſſt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m. ſed ſimil. honeſti eſſe poſſunt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m.ſʒ ſimil. honeſti pn̄t. Vnus, I.i.q.p.h.n.m. eſt, ſim. h. eſſe poſſunt. Vnus, I.i.q.p.h.n.m.p t, ſimil. h. e. poſſunt. Vnus, & Tertij, I.i.q.p. honeſtum. Nullo modo ſimil. h. eſſe poſſunt.

CICERO

Haec igitur omnia officia, de quibus his libris diſputamus, media Stoici appellant; & ea communia ſunt, & late patent: quae & ingenij bonitate multi aſſequuntur, & progreſſione diſcendi. Illud autem, quod rectum ijdem appellant, perfectum, atque abſolutum eſt, &, ut ijdem dicunt, omnes numeros habet, nec praeter ſapientiam, cadere in quemquam poteſt. Cum autem aliquid actum eſt, in quo media officia comparantur, id cumulate uidetur eſſe perfectum: propterea quod uulgus, quid abſit a perfecto, fere non ex toto intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat praetermiſſum. quod item in poematibus, & in picturis uſu uenit, in alijsq. compluribus, ut delectentur imperiti, laudentq. ea, quae laudanda non ſint; ob eam, credo, cauſſam, quod inſit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui quidem, quid in unaquaque re uitij ſit, nequeant iudicare. itaque, cum ſint docti a peritis, deſiſtunt facile a ſententia. haec igitur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quaedam honeſta dicunt eſſe, non ſapientum modo propria, ſed cum omni hominum genere communia: itaque his omnes, in quibus eſt uirtutis indoles, commouentur. Nec uero, cum duo Decij, aut duo Scipiones, fortes uiri, commemorantur, aut cum Fabricius, aut Ariſtides iuſtus nominatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iuſtitiae, tamquā a ſapiente, petitur exemplum. nemo enim horum ſic ſapiens, ut ſapientem intelligi hic uolumus; nec ij, qui ſa-

pientes habiti ſunt, & nominati, M. Cato, & C. Laelius; ſapientes fuerunt: nec illi quidem ſeptem; ſed ex mediorum officiorum frequentia ſimilitudinem quandam gerebant, ſpeciemq. ſapientum. Quocirca, nec id, quod uere honeſtum eſt, fas eſt cum utilis repugnantia comparari. nec id, quod communiter appellamus honeſtum, quodq. colitur ab ijs, qui bonos ſe uiros haberi uolunt, cum emolumentis umquam eſt comparandum. tamq. id honeſtum, quod in noſtram intelligentiam cadit, tuendum, conſeruandumq. eſt nobis, quam id, quod proprie dicitur, uereq. eſt honeſtum, ſapientibus. aliter enim teneri non poteſt, ſi qua ad uirtutem eſt facta progreſſio.

EXPLANATIO

HAEC *igitur omnia officia*, } octo, & Tertij, Haec enim officia. ET *ea communia ſunt*, } Et, non
eſt in quattuordecim, & Tertij. LATE *patent*: } cadunt in multos. ILLVD *autem, quod* }
quattuordecim, & Tertij, Illud autem officium, quod. OMNES *numeros habet*, } Vide Adagia, Circulum abſoluere. CVM *autem aliquid actum eſt, in quo media officia compareant, id cumulate uidetur eſſe perfe-*
ctum: } Perfectum, inquit, officium differt a medio: ſed accidit ſaepe, ut, quod perfectum non eſt, perfectũ
tamen, in ſcientia uulgi, eſſe uideatur. ubi enim apparent media officia, id uulgus, quia ſupra non intelligit,
perfectum eſſe putat. Comparantur, duodecim. Comparant, duo, & Tertij. FERE *non ex toto* } Non
fere, ſex, & Tertij. Duo uerba, Ex toto, abſunt a tribus, & Tertij: & ſane Ciceronis non uidentur eſſe.
QVOD *item in poematis*, } antea, Quod autem in poematibus. Locum recte mutaſſe uideor auctore Nonio. nam, ſi, Quod autem, legatur, diuerſum quiddam a ſuperioribus inferri uidebitur; ſi, Quod item, ſimile.
Sed in Nonio, Idem, pro Item, legitur. & uidetur rectius. Notatur autem haec ſimilitudo. Ita fallitur uulgus, cum in poematis, picturiſq. laudat ea, quae laudanda non ſunt, quod inſit in his aliquid probi: ita fallitur, cum officium, quod perfectum non eſt, ideo putet eſſe perfectum, quia in eo, de quo iudicat, officium in-
eſſe mediũ uidet: quod ob inopiam iudicij putat eſſe perfectum: cum a perfecto medium longe differat: quia
medium illud eſt, cuius probabilis aliqua ratio reddi poſsit, caditq. in multos: perfectum autem omnes numeros habet, nec, praeter ſapientem, cadere in quemquam poteſt. Ad illa igitur uerba, In quo media
officia compareant; qua ſpecie uulgus in errorem inducitur, & medium officium accipit pro perfecto: reſpondent haec inferiora, de poematis, & picturis illata, Quod inſit in his aliquid probi. ut duorum uulgi errorum duae cauſſae ponantur, una, quae ad officium, altera, quae ad poemata, picturaſq. pertineat. *Poematis*: ſic in Nonio: ſic & in duobus meis, & Tertij. ET *in picturis* } inde, Ne ſutor ultra crepidam. Vide Ariſtotelem in Poetica. *Et in picturis*: τὸ, Et, non eſt in tribus, & Tertij. τὸ, In, non eſt in ſex. Inq. picturis, duo. NON *ſint*; } Sunt, ſeptem mei. QVI *quidem*, } Qui idem, quattuor, & Tertij. Qui ijdem, duo. QVAM *ſecunda* } quia non idem eſt officium, & honeſtum, ſed ex honeſto naſcitur officium.
Metaphora a Secundario pane, & Secundario uino. ITAQVE *his omnes*, } ſic emendaui, aduerſantibus
omnibus ueteribus libris, poſtulante ſententia. COMMOVENTVR. } afficiuntur, ad bene agendum
adducuntur. FORTITVDINIS, } quia pro rep. mortem libenter oppetiuerunt. VT *ſapientem intelligi hic uolumus*: } Vt ſapientem uolumus iutelligi, tredecim, & Tertij. NEC *illi quidem ſeptem*; }
Pittacus Mityleneus, Periander Corinthius, Thales Mileſius, Solon Athenienſis, Chilon Lacedaemonius,
Cleobolus Lindius, Bias Prienaeus. Quorum ſententiae memorantur:

> Optimus eſt, Cleobulus ait, modus, incola Lindi.
> Ex Ephyra Periandre doces, cuncta & meditanda.
> Tempus noſce, inquit Mitylenis Pittacus ortus.
> Plures eſſe malos, Bias autumat ille Prienaeus.
> Mileſiuſq. Thales, ſponſori damna minatur.
> Noſce, inquit, tete, Chilon Lacedaemone cretus.
> Cecropiuſq. Solon, ne quid nimis, induperabit.

Vide Hyginium, in Fabulis, cap. 221. & Laertium. *Ne illi quidem ſeptem*: Ne, duo, & Tertij. VTILIS }
ſic undecim mei, & Tertij. Vtili, duo. Vtilitatis, unus. COMPARARI: } ſic octo mei, & Tertij. Comparare, ſex. QVOD *in noſtram intelligentiam cadit*, } ex quo medium oritur officium. EST *nobis*, }
ord. praep. nouem mei, & Tertij. ALITER *enim teneri non poteſt, ſi qua ad uirtutem eſt facta progreſſio*, } Si quae, unus, & Tertij. Fuit, cum legendum opinarer: Aliter enim teneri non poteſt, quam ſi ad uirtutem eſt facta progreſsio.

CICERO

SED haec quidem de ijs, qui conſeruatione officiorum exiſtimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque ea uolunt praeponderari honeſtate, hi ſolent in deliberando honeſtum cum eo, quod utile putant, comparare; boni uiri non ſolent. itaque exiſtimo Panaetium, cum dixerit, homines ſolere in hac comparatione dubitare, hoc ipſum ſenſiſſe, quod dixerit, ſolere modo, non etiam oportere. etenim non modo pluris putare, quod utile uideatur, quam quod honeſtum, ſed haec etiam inter ſe comparare, & in his dubitare, turpiſſimum eſt. Quid eſt ergo, quod non numquam addubitationem afferre ſoleat, conſiderandumq. uideatur? credo, ſi quãdo dubitatio accidit, quale ſit id, de quo conſideretur. ſaepe enim tempore fit, ut, quod plerumque turpe haberi ſoleat, inueniatur non eſſe turpe. exempli cauſſa, ponatur aliquid, quo pateat latius. Quod poteſt

eſſe maius ſcelus, quam non modo hominem, ſed etiam familiarem occidere? num igitur ſe adſtrinxit ſcelere, ſi quis tyrannum occidit, quamuis familiarem? populo quidem Romano non uidetur: qui ex omnibus praeclaris factis illud pulcherrimum exiſtimat. uicit igitur utilitas honeſtatem; immo uero honeſtas utilitatem ſecuta eſt. itaque, ut ſine ullo errore dijudicare poſſimus, ſi quando cum illo, quod honeſtum intelligitur, pugnare id uidebitur, quod appellamus utile; formula quaedam conſtituenda eſt; quam ſi ſequemur in comparatione rerum, ab officio numquam recedemus. erit autem haec formula Stoicorum rationi, diſciplinaeq. maxime conſentanea, quam quidem in his libris propterea ſequimur, quod, quamquam a ueteribus Academicis, & Peripateticis neſtis, qui quondam ijdem erant, qui Academici, quae honeſta ſunt, anteponuntur ijs, quae uidentur utilia; tamē ſplendidius haec ab eis, diſſeruntur, quibus quidquid honeſtum eſt, idem utile uidetur, nec utile quidquam, quod non honeſtum; quam ab ijs, quibus eſt honeſtum aliquod non utile, aut utile non honeſtum. nobis autem noſtra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maxime probabile occurrat, id noſtro iure liceat defendere. ſed redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cetera, quae poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit conuictum humanum, & ſocietatem. ſi enim ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque emolumentum ſpoliet, aut uiolet alterum: diſrumpi neceſſe eſt eam, quae maxime eſt ſecundum naturam, humani generis ſocietatem. ut, ſi unum quodque membrum ſenſum hunc haberet, ut poſſe putaret ſe ualere, ſi proximi membri ualetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari, & interire totum corpus neceſſe eſſet: ſic ſi unuſquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque, quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia; ſocietas hominum, & communitas euertatur, neceſſe eſt. nam, ſibi ut quiſq. malit, quod ad uſum uitae pertineat, quam alteri, acquirere, conceſſum eſt non repugnante natura. illud quidem natura non patitur, ut aliorum ſpolijs noſtras facultates, copias, opes augeamus. neque uero hoc ſolum natura, ideſt iure gentium, ſed & legibus populorum, quibus in ſingulis ciuitatibus reſp. continētur, eodem modo conſtitutum eſt, ut nō liceret, ſui commodi cauſſa, nocere alteri. hoc enim ſpectant leges, hoc uolunt, incolumem eſſe ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exſulio, uinculis, damno coercent. atque hoc multo magis exigit ipſa naturae ratio, quae eſt lex diuina, & humana: cui parere qui uelit, (omnes autem parebunt, qui ſecundum naturam uolunt uiuere) numquam committet, ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. etenim multo magis eſt ſecundum naturam celſitas animi, & magnitudo, itemq. comitas, iuſtitia, liberalitas, quam uoluptas, quam uita, quam diuitiae. quae quidem contemnere, & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi, & excelſi eſt. Detrahere autem alteri, ſui commodi cauſſa, magis eſt contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis eiuſdem: itemq. magis eſt ſecundum naturam, pro omnibus gentibus, ſi fieri poſſit, conſeruandis, aut iuuandis, maximos labores, moleſtiasq. ſuſcipere; imitantes Herculem illum, quem hominum fama, beneficiorum memor, in concilio caeleſtium collocauit; quam uiuere in ſolitudine, non modo ſine ullis moleſtijs, ſed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut excellas etiam pulchritudine, & uiribus. quocirca optimo quiſque, ſplendidiſſimoq. ingenio longe illam uitam huic anteponit. ex quo efficitur, hominem, naturae oboedientem, homini nocere non poſſe. Deinde, qui alterum uiolat, ut ipſe aliquid commodi conſequatur; aut nihil ſe exiſtimat contra naturam facere; aut magis fugiendum cenſet mortem, paupertatem, dolorem, amiſſionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuiquam iniuriam. ſi nihil exiſtimat contra naturam fieri hominibus uiolandis: quid cum eo diſſeras, qui omnino hominem ex homine tollat? ſin fugiendum id quidem cēſet, ſed multo illa peiora, mortem, paupertatē, dolorem: errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunae uitium, animi uitijs grauius exiſtimat.

EXPLANATIO

IN *his dubitare,* } Addubitare, undecim, & Tertij. ADDVBITATIONEM } Dubitationem, ſeptem, & Tertij. QVALE *ſit id,* } honeſtum, an turpe; utile, an pernicioſum; cohaereat ne utilitas cum honeſtate, an ab ea ſegregetur, honeſtas. PLERVMQVE *turpe* } ord. praep. ſeptem, & Tertij. QVOD *poteſt &c.* } Valerius Poplicola legem tulit, ut tyrannum indicta cauſſa occidere liceret. Et Iſocrates in orat. pro Pace, ſcribit Lacedaemonios tyrannicidis praemia decreuiſſe. ESSE *maius ſcelus,* } Maius eſſe ſcelus, ſex mei. Duo, & Tertij non habent τὸ Eſſe. SED *etiam familiarem occidere?* } omnes libri ueteres, Sed etiam familiarem hominem occidere? Venuſta repetitione. ADSTRINXIT *ſcelere,* } ſic octo mei, & Tertij. Vnus, Abſtrinxit, mendoſe. Quinque, Obſtrinxit. Vtrumque Ciceroni uſitatum. VICIT *igitur utilitas honeſtatem:* } de praeterito loquitur, quia iam Caeſaris necem latenter ſignificauit. Ergo, pro Igitur, eſt in ſeptem, & Tertij. HONESTAS *utilitatem ſecuta eſt.* } ſic decem, & Tertij. Tres, Conſecuta eſt. Vnus, Honeſtatem utilitas conſecuta eſt. QVAM *ſi ſequemur* } Ouidius: Metam. VII.

-- aliudq. cupido,
Mens aliud ſuadet: uideo meliora, proboque,
Deteriora ſequor.

Quod ſumpſit ex Euripide, Medea:

Τὰ χρηστ' ἐπιςάμεσθα, ϗ γινώσκομεν, ὀυκ ἐκπονοῦμεν δέ.

AB *officio numquam recedemus.* } omnia recte faciemus, omnem iuſtam reprehenſionem cauebimus. QVAMQVAM *a ueteribus Acad.* } Quamquam & a ueteribus Acad. ſex, & Tertij. ET *Peripateticis* } Et a Peripat. ſex, & Tertij. NOSTRIS, } Veſtris, tres, & Tertij. QVI *quondam ijdem erant, qui Academici,* }

demici, ʒ Verba illa, Qui Academici, ante decem annos delenda opinatus ſum. uideo nunc meam opinionem confirmari uno meo uetere libro. Fuluius quoque Vrſinus teſtatur ſe ea non reperiſſe in uno ſuo. QVIBVS *eſt honeſtum aliquod non utile*, ʒ Quibus & honeſtum aliquid non utile, tredecim, & Tertij. in uno haec omnia, ſequentiaq. deſunt, ſcriptoris uitio. NOSTRA *Academia* ʒ cui Cicero ſuam eloquentiam acceptam fert. MAXIME *probabile* ʒ ſequitur enim ueriſimilia, uerum eſſe nihil affirmat. ALIQVID *alteri*, ʒ ord. praep. quinque, & Tertij. τὸ, Alteri, non eſt in uno. HOMINEM *hominis incommodo ſuum augere commodum*, ʒ Terentius, Andr. act. 4. ſc. 1.

Hoccine credibile eſt, aut memorabile,
Tanta uaecordia innata cuiquam ut ſiet,
Vt malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparent commoda.

RAPIAT *ad ſe commoda* ʒ Ad ſe rapiat commoda, decem, & Tertij. Vnus non habet, Ad ſe. SIBI *ut quiſque malit*, ʒ Vt ſibi quiſque malit, ſex. SED *& legibus* ʒ Etiam, pro Et, eſt in nouem, & Tertij. RESP. *continentur*, ʒ Reſp. continetur, duodecim, & Tertij. VT *non liceret*, ʒ Vt non liceat, tredecim, & Tertij. EOS *morte, exſulio, uinculis, damno coercent*. ʒ ſupplicij genera quattuor. ATQVE *hoc multo magis exigit ipſa naturae ratio*, ʒ Exigit, pro, Poſtulat, dictum eſt. & uis etiam maior eſt in, Exigit, quam in, Poſtulat: cum exigantur noſtra, poſtulentur etiam aliena. Natura autem in eo quaſi ſuum exigit, cum homines congregari, conſociariq. uult, cui non oboedire nefas eſt. Haec ſententia, atque haec lectio mihi magis placet, quam, Efficit naturae ratio, quod habent plerique ueteres libri. non enim hic natura efficit, ſed exigit, & efficit in ijs, qui parent: non parere autem omnes, ſatis conſtat. Propterea ſequitur, Cui qui parebunt. Meam opinionem ſententia confirmat, & unus ex meis libris ueteribus. Vnus, Eligit, mendoſe. LEX *diuina, & humana*: ʒ *Diuina*, diuinitus inſita menſibus hominum; *Humana*, conſenſu generis humani comprobata. Chryſippus Legem definiuit πάντων βασιλέα θείων τε, καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων. VOLVNT *uiuere*) ʒ Volent, quattuor, & Tertij. CELSITAS *animi, & magnitudo*, ʒ Excelſitas, omnes libri ueteres. DETRAHERE *autem alteri* ʒ ſic quattuor. nouem, & Tertij, Detrahere autem de altero. Ergo pro, Autem, unus. AVT *iuuandis* ʒ Ac, undecim. IMITANTES ʒ Imitantem, ſeptem, & Tertij. HERCVLEM ʒ dictus Ἡρακλῆς, quaſi ἀνδρῶν κλέος, Fulgentio; uel, quaſi ἡρώων κλέος, alijs. Macrobio, quaſi ἥρας κλέος. De eius laboribus Ouid. Metam. IX. Diodorus Siculus lib. V. Hyginus cap. 30. SPLENDIDISSIMOQ. *ingenio* ʒ duodecim, & Tertij, Et ſplendidiſsimo ingenio. DEINDE, &c. ʒ argumentum contra eos, qui alieno incommodo ſuum augent commodum. CONTRA *naturam facere*; ʒ ſic Tertij liber. alij omnes, Facere contra naturam. MAGIS *fugiendum cenſet* ʒ decem, & Tertij, Magis fugiendam cenſet. duo, Magis fugiendam eſſe cenſet. duo, Magis eſſe fugiendum cenſet. HOMINEM *ex homine tollat*? ʒ neget, quod hominis proprium eſt: intelligere ſcilicet, quid natura humana poſtulet. SED *multo illa peiora*, ʒ Et multo illa peiora, tres, & Tertij.

CICERO

ERGO unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas uniuſcuiuſque, & uniuerſorum: quam ſi ad ſe quiſque rapiat, diſſoluetur omnis humana conſortio. atque, ſi etiam hoc natura praeſcribit, ut homo homini, quicumque ſit, ob eam ipſam cauſſam tamen, quod is homo ſit, conſultum uelit: neceſſe eſt, ſecundum eandem naturam, omnium utilitatem eſſe communem. quod ſi ita eſt; una continemur omnes, & eadem lege naturae. idq. ipſum ſi ita eſt; certe, uiolare alterum, lege naturae prohibemur. uerum autem primum: uerum igitur & extremum. Nam illud quidem abſurdum eſt, quod quidam dicunt, parenti ſe, aut fratri nihil detracturos, commodi ſui cauſſa; aliam rationem eſſe ciuium reliquorum. hi ſibi nihil iuris & nullam ſocietatem communis utilitatis cauſſa ſtatuunt eſſe cum ciuibus: quae ſententia omnem ſocietatem diſtrahit ciuitatis. Qui autem ciuium rationem dicunt eſſe habendam, externorum negant; hi dirimunt communem humani generis ſocietatem: qua ſublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, iuſtitia funditus tollitur. quae qui tollunt, etiam aduerſus deos immortales impij iudicandi ſunt. ab ijs enim conſtitutam inter homines ſocietatem euertunt: cuius ſocietatis artiſſimum uinculum eſt, magis arbitrari eſſe contra naturam, hominem homini detrahere, ſui commodi cauſſa, quam omnia incommoda ſubire, uel externa, uel corporis, uel etiam ipſius animi, quae uacent iuſtitia. haec enim uirtus omnium eſt domina, & regina uirtutum. Forſitan quiſpiam dixerit: non ne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime uero. non enim mihi eſt uita mea utilior, quam animi talis affectio, neminem ut uiolem commodi mei gratia. Quid? ſi Phalarim, crudelem tyrannum, & immanem, uir bonus, ne ipſe frigore conficiatur, ueſtitu ſpoliare poſſit, non ne faciat? Haec ad iudicandum ſunt facillima. nam, ſi quid ab homine, ad nullam partem utili, utilitatis tuae cauſſa detraxeris, inhumane feceris, contraq. naturae legem. ſin autem is ſis, qui multam utilitatem reip. atque hominum ſocietati, ſi in uita remaneas, afferre poſsis: ſi quid ob eam cauſſam alteri detraxeris, non ſit reprehendendum. ſin autem id non ſit eiuſmodi; ſuum cuique incommodum ferendum eſt potius, quam de alterius commodis ſubtrahendum. Non igitur magis eſt contra naturam morbus, aut egeſtas, aut quid eiuſmodi, quam detractio, atque appetitio alieni. ſed communis utilitatis derelictio contra naturam eſt: eſt enim iniuſta: itaque lex ipſa naturae, quae utilitatem hominum conſeruat, & continet, decernit profecto, ut ab homine inerti, atque inutili, ad ſapientem, bonum, fortemq. uirum transferantur res, ad uiuendum neceſſariae; qui ſi occiderit, multum de communi utilitate

detra-

detraxerit:modo hoc ita faciat,ut ne,ipſe de ſe bene exiſtimans, ſeſeq. diligens,hanc cauſſam habeat ad iniuriã, itaque ſemper officio ſungatur, utilitati conſulens hominum,& ei,quam ſaepe commemoro, humanae ſocietati. Nam,quod ad Phalarim attinet, perfacile iudicium eſt. nulla eſt enim ſocietas nobis cum tyrannis,ſed potius ſumma diſtractio:neque eſt contra naturam, ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare. atque hoc omne genus peſtiferum,atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. etenim,ut membra quaedam amputantur,ſi & ipſa ſanguine,& tamquam ſpiritu carere coeperunt,& nocent reliquis partibus corporis:ſic iſta in figura hominis feritas,& immanitas beluae a communi tãquam humanitate corporis ſegreganda eſt. huius generis quaeſtiones ſunt omnes eae, in quibus ex tempore officium exquiritur.

EXPIANATIO

DISSOLVETVR *omnis &c.* ꝫ ſic omnes libri ueteres. CONSORTIO, ꝫ antea,Conſociatio. male,Sic enim omnes libri ueteres,& Nonius,qui haec recitat in uerbo, Conſortio : Diſſoluetur neceſſe eſt omnis humana conſortio,Citat autem & Lucilium lib,XIX, Deierat enim ſcripſiſſe,& poſt non ſcripturum. redi in conſortionem. Et T.Liuium: Quaenam iſta ſuauitas?quaenam conſortio eſt? TAMEN, *quod is homo ſit,* ꝫ τὸ Tamen, non eſt in undecim meis, & Tertij. LEGE *naturae prohibemur.* ꝫ ord. praep. Naturae lege prohibemur,undecim,& Tertij.Iure prohib. unus. Lege prohib.duo. VERVM *igitur & extremum,* ꝫ τὸ,Et,non eſt in omnibus libris ueteribus. AVT *fratri* ꝫ Ouidius:

Fratrum quoque gratia rara eſt?

DETRACTVROS *commodi ſui cauſſa:* ꝫ Sui commodi, undecim, & Tertij. QVAE *uacent iuſtitia.* ꝫ ſic decem mei,& Tertij.Duo, Quae uacant iuſtitia.Vnus, Que no uacet iuſtitia.Vbaldinus, Quae uacent iniuſtitia. EST *uita mea utilior,* ꝫ ſic omnes,& Tertij,uno excepto,in quo τὸ,Mea,non eſt. NAM, *ſi quid ab homine ad nullam partem utili utilitatis tuae cauſſa detraxeris,* ꝫ ſic ſeptem, & Tertij. τὸ Vtili,non eſt tribus. Quattuor, Nam ſi quid ab homine utili ad nullam partem utilitatis cauſſa detraxeris. Placet,quod impreſſum eſt.Comparat enim utilitatem propriam cum publica.propriam ui,& iniuria quaerendam non eſſe docet; publicam,uel ſi cum alterius damno coniungatur,non eſſe reprehendendam. Vtilitatis,inquit,tuae cauſſa,ſi quid ab homine,quamquam ad nullam partem utili,detraxeris,inhumane feceris,contraq. naturae legem; ſin autem non tuae, ſed publicae utilitatis cauſſa, aliquid alicui detraxeris, id uero non eſſe reprehendendum. Hunc ſenſum qui non uiderunt, locum tenere immutarunt; nulla, cur mutarent,in ſuis Annotationibus ratione allata. QVI *multam utilitatem reip.* ꝫ communis utilitas priuatae anteponenda. SIN *autem id non ſit eiuſmodi;* ꝫ ideſt:ſi tu reip. multum commodare non poſsis: ſi ſis homo plebeius,& unus de multis.ſic decem mei,& Tertij. τὸ,Autem,non eſt in uno.Sin autem is non ſit eiuſm.duo. SVVM *cuique incommodum* ꝫ Terentius:

Non tu tuum malum aequo animo feres?

SVBTRAHENDVM ꝫ Detrahendum,tredecim, & Tertij. FORTEMQ. *uirum* ꝫ Que, coniunctio,non eſt in ſeptem,& Tertij. HANC *cauſſam habeat ad iniuriam.* ꝫ quae leuiſsima eſt: grauior autem ratio ſocietatis humanae, ITAQVE *ſemper off. fung.* ꝫ Ita,unus,& Tertij. FVNGATVR, ꝫ ſic unus. unus,Fungitur.duodecim,& Tertij,Fungetur. DISTRACTIO: ꝫ ſic undecim mei.Tertij liber, *Deſtinctio,* ꝫ littera ſuperius notata.Vnus,Diſtinctio.Duo, Detractio. NEQVE *eſt contra naturam,* ꝫ a maiore ad minus. QVEM *honeſtum eſt necare,* ꝫ Eſt honeſtum,octo,& Tertij. VT *membra quaedam amputantur,* ꝫ Ouidius I.Metam,

—Sed immedicabile uulnus
Enſe recidendum,ne pars ſincera trahatur.

A *communi tamquam humanitate corporis ſegreganda eſt.* ꝫ ſic omnes libri ueteres, Muretus, A communi tamquam humanitatis corpore ſegreg eſt,

CICERO

EIVSMODI *igitur credo res Panaetium perſecuturum fuiſſe, niſi aliquis caſus,aut occupatio conſilium eius peremiſſet. ad quas ipſas conſultationes ex ſuperioribus libris ſatis multa praecepta ſunt,quibus perſpici poſſit,quid ſit propter turpitudinem fugiẽdum; quid ſit id, quod iccirco fugiendum non ſit,quia omnino turpe non eſt. Sed,quoniam operi inchoato,prope tamen abſoluto,tamquam faſtigium imponimus;ut geometrae ſolent non omnia docere,ſed poſtulare, ut quaedam ſibi concedantur,quo facilius,quae uelint,explicent:ſic ego a te poſtulo,mi Cicero, ut mihi concedas, ſi potes, nihil praeter id,quod honeſtum ſit,eſſe propter Cratippum: at illud certe dabis,quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum.mihi utrumuis ſatis eſt;& cum hoc, tum illud probabilius uidetur, nec praeterea quidquam probabile. Ac primum Panaetius in hoc loco defendendus eſt,quod non, utilia cum honeſtis pugnare, dixerit aliquando poſſe, (neque enim ei fas erat) ſed ea,quae uiderentur utilia. nihil uero utile,quod non idem honeſtum; nec honeſtum,quod non idem utile ſit; ſaepe teſtatur:negatque, ullam peſtem maiorem in uitam hominum inuaſiſſe, quam eorum opinionem,qui iſta diſtraxerint.itaque,non,ut aliquando anteponeremus utilia honeſtis,ſed ut ea ſine errore dijudicaremus,ſi quãdo incidiſſent, induxit eam, quae uideretur eſſe,non quae eſſet,repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis,ſed, ut dicitur,Marte noſtro. neque enim quidquam de hac parte poſt Panaetium explicatum eſt, quod mihi probaretur,de ijs,quae in manus meas uenerunt. Cum igitur aliqua ſpecies utilitatis obiecta eſt, nos commoueri neceſſe eſt.*

eſt. ſed ſi, cum animum attenderis, turpitudinem uideas adiunctam ei rei, quae ſpeciem utilitatis attulerit: tunc utilitas non requirenda eſt; ſed intelligendum, ubi turpitudo ſit, ibi utilitatem eße non poße. quod ſi nihil eſt tam contra naturam, quam turpitudo; (recta enim, & conuenientia, & conſtantia natura deſiderat, aſpernaturq. contraria) nihilq. tam ſecundum naturam, quam utilitas: certe in eadem re utili turpitudo eſſe non poteſt. itemque, ſi ad honeſtatem nati ſumus; eaq. aut ſola expetenda eſt, (ut Zenoni eſt uiſum;) aut certe omni pondere grauior eſt habenda, quam reliqua omnia; quod Ariſtoteli placet: neceße eſt, quod honeſtum ſit, id eße aut ſolum, aut ſummum bonum; quod autem bonum, id certe utile; itaque, quidquid honeſtum, id utile. quare error hominum non proborum cum aliquid, quod utile uiſum eſt, arripuit, id continuo ſecernit ab honeſto. hinc ſicae, hinc uenena, hinc falſa teſtamenta naſcuntur, hinc furta, hinc peculatus, expilationes, direptionesq. ſociorum, & ciuium: hinc opum nimiarum potentiae non ferendae: poſtremo etiam in liberis ciuitatibus exſiſtunt regnandi cupiditates: quibus nihil nec taetrius, nec foedius excogitari poteſt. emolumenta enim rerum fallacibus iudiciis uident; poenam, non dico legum, quas ſaepe perrumpunt, ſed ipſius turpitudinis, quae acerbiſſima eſt, non uident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus pellatur e medio; (eſt enim totum ſceleratum, & impium) qui deliberant, utrum id ſequantur, quod honeſtum eſſe uideant, an ſe ſcientes ſcelere contaminent. in ipſa enim dubitatione facinus ineſt, etiam ſi ad id non peruenerint. ergo ea deliberanda omnino non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio.

EXPLANATIO

ALIQVIS *caſus*, ʒ Tertij liber, Aliqui. Vnus, Alius. reliqui, Aliquis. CONSILIVM *eius* ʒ nouem, & Tertij ord. praep. PEREMISSET. ʒ ideſt, ſuſtuliſſet. ſic omnes libri ueteres. Pro Plancio, Reditum perimere. Pro Sextio, Niſi mors peremiſſet. QVIA *omnino turpe* ʒ Quod, pro Quia, eſt in ſex, & Tertij. NON *eſt.* ʒ Non ſit, decem, & Tertij. PROPE *tamen abſoluto*, ʒ Fuluius Vrſinus pro Tamē, reponit Iam, ex antiquo libro. cum quo facit, licet mendoſe, unus ex meis, in quo eſt, Proprie iam abſoluto. POSTVLARE, ʒ unde Poſtulata Geometrarum; Caſsiodoro, Petitiones; Euclidi, Αἰτήματα; Martiano Capellae, Concedenda. Geometrae, inquit Cicero in Lucullo, profitentur non perſuadere, ſed agere; & omnia, quae deſcribunt, probant. QVO *facilius, quae uelint, explicent*: ʒ quo facilius auditor rudis, ſubtilium rationum nondum capax, inſtituatur, doctrinam intelligat. SI *potes*, ʒ quod uereor, ne non poſsis: quia repugnat Peripateticae doctrinae, cui tu operam das. NINIL *praeter id, quod honeſtum ſit, eſſe propter ſe expetendum.* ʒ ſic decem mei. Quattuor, & Tertij, N.p.i, q.h. ſ, propter ſe eſſe expetendū. Fuluius Vrſinus ex antiquo libro, Quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum. CRATIPPVM: ʒ qui ex Peripateticorum ſententia non putat, ut Stoici, ſolum honeſtum propter ſe expetendum, ſed maxime propter ſe, non tamen ſolum. MIHI *utrumuis ſatis eſt*; ʒ & Peripatetica ratione, & Stoica ſemper honeſtas utilitati praeferenda. HOC, ʒ honeſtum Peripateticorum. ILLVD ʒ honeſtum Stoicorum. ad probandum id, quod probare conabitur, nihil utile, quod non honeſtum. TVM *hoc, tum illud* ʒ Academicam inconſtantiam arguit. de qua poſsit dici illud Homeri:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε. Ideſt:
Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iuppiter auctiferas luſtrauit lampade terras.

PANAETIVS *in hoc loco defendendus eſt*, ʒ In hoc Panaetius defendendus eſt, octo, & Tertij. DIXERIT *aliquando poſſe*, ʒ quinque, & Tertij, Aliquando poſſe dixerit. (NEQVE *enim ei fas erat*) ʒ nam in honeſto ſita eſſe bona omnia Stoici dicebant. NEC *honeſtum, quod* ʒ Nihil, pro Nec, ſeptem, & Tertij. IN *uitam hominum* ʒ ſic ſeptem, & Tertij. Quinque, In uita. Duo, Vitam, abſque τὸ In. EORVM *opinionem, qui iſta diſtraxerint.* ʒ qui putarint honeſtatem ab utilitate ſegregatam eſſe, aut contra. QVOD *mihi probaretur*, ʒ Quod quidem mihi probaretur, ſeptem, & Tertij. NOS *commoueri* ʒ Nos, abeſt ab undecim, & Tertij. *Nos commoueri neceſſe eſt:* non poſſumus eam rem non expetere, quae uel uires, uel uoluptates corporis auctura ſit, uel incrementa opum, & dignitatis allatura. SPECIEM *utilitatis* ʒ proprie: quia utilitas eſſe non poteſt, ubi turpitudo eſt. VTILITAS *non requirenda eſt*; ʒ Non utilitas requirenda eſt, octo, & Tertij. (RECTA ʒ cum prudentia, & iuſtitia conſentientia. CONVENIENTIA, ʒ τὸ πρέπον. CONSTANTIA ʒ hoc refertur ad animi magnitudinem, ſiue fortitudinem. NIHILQ. ʒ ſic undecim mei, & Tertij. ſicq. impreſſum in libris noſtris ante me natum. Vt mirer, eſſe, qui locum ſe emendaſſe nuper ſcribant, & Que coniunctionem addidiſſe. IN *eadem re utili turpitudo eſſe non poteſt.* ʒ Vtilitas, pro Vtili, eſt in duobus. AD *honeſtatem* ʒ ad animi incolumitatem. ZENONI ʒ Citiaeo, Stoicae diſciplinae principi. Laertius. OMNI *pondere grauior* ʒ alludit ad Critolai Peripatetici libram. GRAVIOR *eſt habenda*, ʒ quinque, & Tertij non habent τὸ Eſt. AVT *ſolum, aut ſummum bonum*; ʒ *Solum*, ut Stoicis; *Summum*, ut Ariſtoteli placet. ITAQVE, *quidquid honeſtum*, ʒ Ita, undecim, & Tertij. ID *utile*. ʒ Duo, Id eſt utile. Vnus, Idem eſt utile. ARRIPVIT, ʒ ſic undecim, & Tertij. Arripuerit, unus. Apripiunt, unus. Atripit, unus. SECERNIT ʒ ſic decem, & Tertij. Vnus, Secreuit. Tres, Secerñt. SECERNIT *ab honeſto.* ʒ nihil penſi habet, quantumuis turpe, & flagitioſum ſit. HINC *furta, hinc peculatus*, ʒ ſic duo mei. Hinc furta, & pec. unus. Hinc furta, pec. undecim, & Tertij. OPVM *nimiarum potentiae non ferendae*: ʒ quas reip. pernicioſas eſſe, ſcribit Plato in Politicis. NEC *taetrius, nec foedius* ʒ Taetrum opponitur Claro, Foedum Pulchro. LE-

GVM,

CVM, *quas ſaepe perrumpunt*, ⁊ ut aranearum telas. Sic lib. I. de Leg. Perrumpere telas dixit. Ad Anacharſidis dictum alludit, de Solonis legibus. IPSIVS *turpitudinis, quae acerbiſſima eſt*, ⁊ mala ſcilicet conſcientia. Hinc alibi: Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate, ac mente deturbat. Demoſthenes: Ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζημίας τοῖς γε σώφροσι. QVOD *honeſtum eſſe uideant*, ⁊ Videatur, duo. Videant, prius in Tertij libro. ſed poſtea, linea ſuperinducta, factum, Videant. IN *ipſa enim dubitatione facinus ineſt, etiam ſi ad id non peruenerint.* ⁊ Libro primo: Bene praecipiunt, qui uetant quidquam agere, quod dubites, aequum ſit, an iniquum? aequitas enim lucet ipſa per ſe: dubitatio cogitationem ſignificat iniuriae. Sic Glaucus Lacedaemonius, oraculum ſciſcitans, an periurio depoſitum abnegaret, Pythia, interitum generis comminata, ueniam petenti, reſpondit: Τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ, καὶ ποιῆσαι, ἴσον δύναται: Cum tentaris Apollinem, perinde eſt, ac ſi facinus admiſiſſes. Iuuenalis Sat. XIII.

Has patitur poenas peccandi ſola uoluntas.
Nam, ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

Etiam ſi ad id non peruenerint: Ouidius III. Amorum:

Vt iam ſeruaris bene corpus, adultera mens eſt.
Nec cuſtodiri, ni uelit, ulla poteſt.

CICERO

ATQVE etiam in omni deliberatione, celandi, & occultandi ſpes, opinioq. remouenda eſt. ſatis enim nobis (ſi modo in philoſophia aliquid profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi omnes deos, hominesq. celare poſſimus, nihil tamen auare, nihil iniuſte, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſer faciendum. hinc ille Gyges inducitur a Platone: qui, cum terra diſceſſiſſet magnis quibuſdam imbribus, in illum hiatũ deſcendit, aeneumq. equum, ut ferunt fabulae, animaduertit, cuius in lateribus fores eſſent: quibus apertis, hominis mortui uidit corpus, magnitudine inuſitata, anulumq. aureum in digito: quem ut detraxit, ipſe induit: (erat autem regius paſtor) tum in concilium paſtorum ſe recepit. ibi cum palam eius anuli ad palmam conuerterat, a nullo uidebatur, cum in lucem anulum inuerterat. itaque, hac opportunitate anuli uſus, reginae ſtuprum intulit: eaq. adiutrice, regem dominum interemit, ſuſtulitq. quos obſtare arbitrabatur: nec in his quiſquam eum facinoribus potuit uidere: ſic repente anuli beneficio rex ortus eſt Lydiae. Hunc igitur ipſum anulum ſi habeat ſapiens, nihil plus ſibi licere putet peccare, quam ſi non haberet. honeſta enim bonis uiris, non occulta, quaeruntur. Atque hoc loco philoſophi quidam, minime mali illi quidem, ſed non ſatis acuti, fictam, & commenticiam fabulam dicunt prolatam a Platone. quaſi uero ille, aut factum id eſſe, aut fieri potuiſſe, defendat. Haec eſt uis huius anuli, & huius exempli; ſi nemo ſciturus, nemo ne ſuſpicaturus quidem ſit, cum aliquid diuitiarum, potentiae, dominationis, libidinis cauſſa feceris, ſi id dijs, hominibusq. futurum ſit ſemper ignotum, ſis ne facturus. negant id fieri poße. quamquam non poteſt id quidem: ſed quaero, quod negant poſſe, id ſi poßet, quidnam facerent? urgent ruſtice ſane; negant enim poſſe, & in eo perſtant: hoc uerbum quid ualeat, non uident. cum enim quaerimus, ſi poſſint celare, quid facturi ſint; non quaerimus, poſſint ne celare; ſed tamquam tormẽta quaedam adhibemus, ut, ſi reſponderint, ſe impunitate propoſita, facturos, quod expediat, facinoroſos ſe eße fateantur; ſi negent, omnia turpia per ſe ipſa fugienda eſse, concedant. Sed iam ad propoſitum reuertamur.

EXPLANATIO

SI *omnes deos, hominesq. celare poſſimus*, ⁊ delictis igitur, etiam occultis, abſtinendum. Infra: Vir bonus qui non utatur, ne ſi exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam ſuſpicaturum. HINC *ille Gyges inducitur a Platone*: ⁊ lib. 2. Polit. Herodotus autem lib. I. multo aliter rem narrat: nec ullam anuli mentionem facit. & Iuſtinus lib. I. Vide & Sudam, & Adagia. Imperauit Gyges apud Lydos quinctus rex, quo tempore Romae Numas. Apollinem Pythium ſciſcitatus, an aliquis ſe eſſet felicior, (Graecis autem dictus πολύχρυσος) oraculum illi Aglaum quendam Arcadum pauperrimum praetulit, aetate iam ſeniorem, qui agelli ſui terminos numquam exceſſerat, paruuli ruris fructibus, ac uoluptatibus contentus. Vide Valerium lib. VII. cap. I. & Plinium lib. VII. cap. 46. CVM *terra diſceſſiſſet*, ⁊ ſic undecim, & Tertij. Vnus, Dixiſſet, Vnus, Diſeſsiſſet. Vnus, Diſcendiſſet. male. Alij legunt, Deſcediſſet. Diſceſsiſſet, autem legit & Nonius, interpretans Hiaſſet, Diuiſa eſſet, Diſtenſa. citans & Siſennam hiſt. IV. Armata dextera ducti, magiſq. in latitudinem diſcedunt. Ita quoque uidetur legiſſe & D. Ambroſius lib. III. cap. 5. HOMINIS *mortui uidit corpus* ⁊ ſic quattuor. Vnus, Corpus mortui hominis uidit. Vnus, Corpus hominis uidit mortui. Septem, & Tertij, Corpus hominis mortui uidit. REGIVS *paſtor*) ⁊ Herodotus ſatellitem fuiſſe ſcribit, Daſcyli filium. PALAM ⁊ fundam, uacuum illud in anulo, quo gemma includitur, σφενδόνην. ſic enim Plato lib. 2. de rep. Τὴν σφενδόνην ἔξω στρέψαντα. TVM *in concilium* ⁊ ſic duodecim, & Tertij. Vnus non habet τὸ Tum. Vnus, Tum in concilio. IN *lucem* ⁊ In locum, antiqui libri omnes. INVERTERAT. ⁊ ſic decem, & Tertij. duo, Conuerterat. Vnus, Verterat. REGINAE *ſtuprum intulit*; ⁊ cuius pudicitiam rex ipſe, formam eius oſtentando, proſtituerat. Regem Candaulem, quem Graeci Myrſilum nominarunt, Herodotus. IN *his quiſquam eum facinoribus* ⁊ ſic duo. Quattuor, In his facinoribus eum

quiſ-

quiſquam. Septem,& Tertij,In his eum facinoribus quiſquam. REX *ortus* ʒ ſic quattuor. Vnus, Rex eſt ortus. Nouem & Tertij, Rex exortus. HVNC *igitur ipſum anulum* ʒ Ipſum, non eſt in uno: & in Tertij libro eſt additum in ora. Quattuor, Hunc igitur anulum ipſum. NIHIL *plus ſibi* ʒ ſic undecim, & Tertij. Duo, Nihil ſibi plus. Vnus, Sibi plus nihil. PECCARE, ʒ quidam delent hoc uerbum, quod eſt in omnibus libris ueteribus. FICTAM, *& commenticiam fabulam dicunt prolatam a Platone.* ʒ Macrobius de Somn. Scip. lib. I. Platonem defendit contra Epicureos, quod fabulis ſit uſus. & ibidem docet, quae fabulae philoſophis ſint conceſſae. SIS *ne facturus.* ʒ Vide Agellium lib. XII. cap. 10. Adagia, Tempus omnia reuelat. QVAMQVAM *non poteſt id quidem:* ʒ Non, abeſt a cunctis ueteribus libris. ſed exigitur a ſententia. Loquitur enim hic Cicero ex perſona ſua. & ipſe in ea philoſophorum ſecta fuit, quae deos adminiſtrare, & ſcire omnia ſentiebat. quod illius libri perſpicue teſtantur. Quare, ne diſcedamus a mente Ciceronis, omnino inducendus eſt aliquis negandi modus. Vt ſignificetur, fieri non poſſe, ut dijs, hominibusq. occultum ſemper quidquam ſit. Nam, ſi loqueretur de ſolis hominibus, auferri negantem particulam paterer. ſed deos, hominesq. coniungit. Itaque ſuſpicor ſcriptum fuiſſe in emendatis libris, Nequaquam poteſt id quidem. Ex quo alij poſtea, errore, ac temeritate, repoſuerint, Quamquam: unde alij, examinata, & cognita ſententia, addiderint, Non, ex ingenio ſcilicet: nam, ut dixi, ueteribus in libris non exſtat. Sunt, qui legant: Neque poteſt id quidem. *Non poteſt id quidem*: nihil enim dijs, & hominibus ignotis ſemper eſſe poteſt. QVID *facturi ſint*; ʒ ſic decem, & Tertij. Quattuor, Qui.

CICERO

INCIDVNT ſaepe multae cauſſae, quae conturbant animos utilitatis ſpecie, non, cum hoc deliberetur, relinquenda ne ſit honeſtas propter utilitatis magnitudinem, (nam id quidem improbum eſt) ſed illud, poſſit ne id, quod utile uideatur, fieri non turpiter. Cum Collatino collegae Brutus imperium abrogabat, poterat uideri facere id iniuſte: fuerat enim in regibus expellendis ſocius Bruti, conſiliorum etiam adiutor. cum autem conſilium hoc principes cepiſſent, cognationem Superbi, nomenq. Tarquiniorum, & memoriam regni eſſe tollendam; quod erat utile patriae conſulere, id erat ita honeſtum, ut etiam ipſi Collatino placere deberet. taq. utilitas ualuit propter honeſtatem: ſine qua nec utilitas quidem eſſe potuiſſet. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita. ſpecies enim utilitatis animum pepulit eius: cui cum uiſum eſſet utilius, ſolum, quam cũ altero, regnare, fratrem interemit. omiſit hic & pietatem, & humanitatem, ut id, quod utile uidebatur, neque erat, aſſequi poſſet. & tamen muri cauſſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, nec probabilem, nec ſatis idoneam. peccauit igitur, pace uel Quirini, uel Romuli dixerim. Nec tamen noſtrae nobis utilitates omittendae ſunt, alijsq. tradendae, cum his ipſi egeamus; ſed ſuae cuique utilitati, quod ſine alterius iniuria fiat, ſeruiendum eſt. Scite Chryſippus, ut multa; Qui ſtadium, inquit, currit, eniti, & contendere debet, quam maxime poſſit, ut uincat; ſupplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. ſic in uita ſibi quemque petere, quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt; alteri ſurripere, ius non eſt. Maxime autem perturbantur officia in amicitijs: quibus & non tribuere, quod recte poſſis; & tribuere, quod non ſit aequum, contra officium eſt. ſed huius generis totius breue, & non difficile praeceptum eſt. quae enim uidentur utilia, honores, diuitiae, uoluptates, & cetera generis eiuſdem, haec amicitiae numquam anteponenda ſunt. at neque contra remp. neque contra iuſiurandum, ac fidem, amici ſui cauſſa uir bonus faciet; nec ſi iudex quidem erit de ipſo amico. ponit enim perſonam amici, cum induit iudicis. tantum dabit amicitiae, ut ueram amici cauſſam eſſe malit; ut perorandae litis tempus, quoad per leges liceat, accommodet. cum uero iurato dicenda ſententia ſit, meminerit deum ſe adhibere teſtem, id eſt, ut ego arbitror, mentem ſuam, qua nihil homini dedit ipſe deus diuinius. itaque praeclarum a maioribus accepimus morem rogandi iudicis, ſi eum teneremus, Quae ſalua fide facere poſſit. *haec rogatio ad ea pertinet, quae paullo ante dixi honeſte amico a iudice poſſe concedi. nam, ſi omnia facienda ſint, quae amici uelint; non amicitiae tales, ſed coniurationes putandae ſunt. loquor autem de communibus amicitijs. nam in ſapientibus uiris, atque perfectis, nihil poteſt eſſe tale. Damonem, & Pythiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter ſe fuiſſe, ut, cum eorum alteri Dionyſius tyrannus diem necis deſtinauiſſet, & is, qui morti addictus eſſet, paucos ſibi dies, commendandorum ſuorum cauſſa, poſtulauiſſet, uas factus ſit alter eius ſiſtendi; ut, ſi ille non reuertiſſet, moriendum eſſet ſibi ipſi. qui cum ad diem ſe recepiſſet, admiratus eorum fidem tyrãnus, petiuit, ut ſe in amicitiam tertium adſcriberent. Cum igitur id, quod utile uidetur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur: iaceat utilitatis ſpecies, ualeat honeſtas. cum autem in amicitia, quae honeſta non ſunt, poſtulabuntur: religio, & fides anteponantur amicitiae: & ſic habebitur is, quem exquirimus, delectus officij.*

EXPLANATIO

INCIDVNT *ſaepe multae cauſſae,* ʒ Tres, & Tertij, Incidunt multae ſaepe cauſſae. CONTVRBANT ʒ Conturbent, ſex, & Tertij. COLLEGAE ʒ Collega, tres mei. *Collegae*: in conſulatu. Liuius, Dionyſius lib. V. Plutarchus, Florus lib. I. cap. 9. Eutropius lib. I. cap. II. Auguſtinus de Ciu. Dei lib. 2. cap. 17. hoc Bruti facinus contra ius, & bonum factum commemorat. Obſequens obſeruatum eſſe dicit, neminem, qui magiſtratum collegae abrogaſſet, annum uixiſſe: quorum primus fuit Brutus, deinde Tiberius Gracchus, & P. Tarquinius. IN REGIBVS *expellendis,* ʒ unum regem expulit Brutus, ſed in poſterum omnem ſuſtulit regnandi conſuetudinem. CONSILIORVM *etiam adiutor.* ʒ Et, pro

Etiam,quinque, & Tertij. Et conſiliorum adiutor, duo. Conſiliorum & etiam adiutor, unus. PRINCIPES *cepiſſent,* ʒ Princeps cepiſſet, unus. IPSI *Collatino* ʒ utpote ciui patriae ſtudioſo. NEC *utilitas quidem* ʒ Ne,ſeptem,& Tertij. Sine qua utilitas quidem eſſe non potuiſſet. Atque in eo rege &c. Vnus. AT *in eo rege,* ʒ de Romuli fratricidio Auguſtinus de Ciu.D.lib.III.cap.6. Horatius Epodon Ode 7. Ouidius Faſt.IV. SOLVM, *quam cum altero,* ʒ ſic decem mei, & Tertij. Alias legebatur, Solum ſe,quam cum altero. PIETATEM, ʒ quia fratrem. HVMANITATEM, ʒ quia hominem. MVRI *cauſſam* ʒ legem enim Romulus tulerat, nequis moenia tranſiret. SPECIEM *honeſtatis,* ʒ ſic omnes libri mei,& Tertij. SATIS *idoneam.* ʒ Sane idoneam,quattuor,& Tertij. VEL *Quirini,uel Romuli* ʒ de Quirino,uel Romulo,Vide Lactantius lib.I.cap.15. A Quirino, Quirites; a Romulo, Romani dicti: alterum a deo,alterum ab homine nomen. CVM *his ipſi egeamus:* ʒ proximus enim ſibi quiſque eſt,ait Comicus. SCITE *Chryſippus,* ʒ Scite hoc Chryſippus,duo. ALTERI *ſurripere,* ʒ Diripere,octo.Deripere,ſex,& Tertij. PERTVRBANTVR *officia in amicitijs:* ʒ nam propter amicos plurimum delinquitur. VOLVPTATES, *& cetera* ʒ τὸ Et, non eſt in duodecim,& Tertij.Vnus, Voluptates,ceteraque. AT *neque contra remp.* ʒ Atque,duo.Ac,unus.utrumque rectius, quam quod eſt impreſſum. FIDEM, ʒ Fides,ut ait Cicero horum librorum primo,eſt,cum fit,quod dicitur. Pro Rabirio perfidioſum,& nefarium ait frangere fidem.Pro Sex. Roſcio:Is,qui fidem uiolat,omne commune praeſidium oppugnat. Vide Paullum patrem ad I.epiſtolam Familiarium. AMICI *ſui cauſſa* ʒ Sui, abeſt a nouem meis,& Tertij. NEC *ſi iudex quidem* ʒ Ne,duo,& Tertij.Neque,quattuor. NEC *ſi iudex quidem erit:* ʒ amicitiam,& odium a iudice abeſſe debere, ait Caeſar apud Salluſtium. Vbi uide noſtra Scholia. CAVSSAM *eſſe malit;* ʒ ſic octo mei,& Tertij. Sex,Cauſſa malit. VT *perorandae litis* ʒ ſic nouem mei. Quattuor, & Tertij, Orandae:quomodo citat & Nonius, interpretans pro Agere. Vnus; Parande. *Litis:* ſic omnes mei, & Tertij. *Perorandae litis tempus,* ʒ uide Plutarchum in Ciceronis uita,de eius praetura,in Manilij cauſſa. IVRATO ʒ Iurati ij dicuntur,qui in leges, antequam iudicarent,iurare conſueuerunt. ADHIBERE *teſtem,* ʒ Habere,tres. IPSE *deus* ʒ Deus ipſe,quattuor,& Tertij. Deus dedit ipſe diuinius,duo. DIVINIVS. ʒ Hinc Horatius Mentem diuinae aurae particulam dicit. De Senectute ait Cicero Pythagoreos numquam dubitaſſe,quin homines animum haberent ex uniuerſa mente diuina delibatum. QVAE *ſalua fide facere poſsit.* ʒ Poſſet,quinque. PVTANDAE *ſunt.* ʒ Sint,quinque,& Tertij. IN *ſapientibus uiris,atque perfectis nihil poteſt eſſe tale.* ʒ τὸ Atque, non eſt in uno. Atque perfectis,abſunt a duobus. In ſapientibus uiris,perfectiſque,nouem,& Tertij. DAMONEM, *& Pythiam,* ʒ par amicorum,quos celebrauit antiquitas.lib.I.& 2.de Fin.Tuſc.V.Valer.Max.lib.IV.cap.7. Lactantius lib.V.cap. 18. Simile exemplum de Dionyſio memorat Hyginius cap.257. ſed ibi Moerus,& Sclinuncius,nominibus,fortaſſe immutatis,par amicorum legitur. Paria amicorum apud antiquos, Theſeus, & Pirithous; Pylades,& Oreſtes; Scipio,& Laelius;& hi Damon,& Pythias. *Pythiam:* Phythiam,unus. Phithiam,ſeptem.Phitiam,duo.Pithiam,unus.Pynthiam,Tertij liber.Alij ſcribunt eſſe in ſcriptis libris,Pāchiam,Pinthiam,Phintiam:quomodo a Plutarcho, & Pauſania nominatur. Fuluius Vrſinus Numiſma aereum ait eſſe,ſic inſcriptum: ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. *Φίντην,* amicum,Pindarus appellat:quaſi *Φίλτην,* ſiue *Φιλότην.* DESTINAVISSET, ʒ Deſtinaſſet,ſeptem. COMMENDANDORVM *ſuorum cauſſa* ʒ interpretes hoc loco ſcribunt,ideſt ut ſuos amicis commendaret. Quod ferri poteſt. Duriuſcule tamen dictum mihi uidetur. Potiuſq. locum corruptum opinor:legendumque, Commonendorum ſuorum cauſſa. ideſt, ut moneret ſuos, & ſui exemplum ipſis proponeret.quod moribundorum e conſuetudine eſſe, quiuis intelligit.

Monet autem hic locus peropportunus, ut ueteris teſtamenti faciendi ritum hic ponam, tum quia ad antiquitatis notitiam pertineat,tum etiam quia non apud omnes,quae afferam,reperiuntur: ex quibus me nō paruam apud ſtudioſos initurum eſſe gratiam confido,qui haec,atque alia eiuſmodi undique conquiſita,ſtudioſsiſime conſeruaui.

L. CVSPIDII. TESTAMENTVM

DEI OPT. MAX. numine inuocato,abſque cuius nutu, neque quidquam rite inchoari,neque recte perfici poteſt. Haec eſt LVCII CVSPIDII diſpoſitio, & ultimae uoluntatis ſententia, de eo quod poſt mortem ſuam fieri cupit,decernitque, ſi quid ex hoc morbo,quem neſcit,an ferre poſsit,ſecus, ac medici promittunt,de ſe contigerit.Teſtatus autem,dum mente ualeret, ſibi teſtamentum conficere placuiſſe, ut ſine ſuorum iniuria, ex hac uita proficiſcatur, haec legat. Domeſticam omnem ſupellectilem Nonio,qui Apolloniae Rhetoricam docet,uel,ſi quid de eo accidiſſet,Nonij filijs, P. & Cn.Caecilijs. Porro, quae mihi debet Q. Aemilius, Germano Aemilio,liberiſq. eius relinquo.Agros,Villaſque,quaſcumque Liſcij habeo, Domumq. conſobrinis, & Lucio praecipue, quod nomen is ferat noſtrum, mecumq. diutiſsime,atque gratiſsime ſit commoratus,prout decet diſcipulum,qui filij tenet locum,tuto haec,& firmiter poſſidenda cenſemus. Fundum, quem in Tuſculano colui, cui ab Aquilone publica uia, ab Auſtro Templum Iouis Statoris,ab Ortu Solis Sex. Pomp. ab Occaſu Suillus Cincinnatus,Attico auunculo do. Dabit autem Hipparchus Philotimo Hiſtorico Talētum,& Callino Grammatico Drachmas decem.A reliqua debitione

liber

liber eſto. Niſi Niccae rationem haberemus, qui nobis aliquandiu fuit perutilis, & nunc ſuis facultatibus magnam fecit iacturam,ob fratris naufragium,profecto,quae a nobis mutuatus eſt illius Procurator,ſtatim cogeretur reddere. Quoniam uero hoc illi difficile fore animaduerti,uolo,ut ſingulis annis uictum neceſſarium Collactaneae Dorphylae ſuppeditet,quae conſenuit in uirginitate apud Semproniam meam, cuius deſiderio mortem opto,propter fidem,probitatem,fortitudinem, incredibileſq. uirtutes Vxoris rariſsimae. Vbi Vetula haec deceſſerit,abſolutus erit debito omni,& cunctis,quas contraxerat,ſtipulationibus.S quid humanum Lampridio cõtigerit,priuſquam eius liberi ad aetatem perueniant,curae ſint Antiocho Rhetori: qui accipiat ex opibus noſtris,quaecumque illis erunt neceſſaria, ut liberaliter educentur, inſtituanturque. Amo nimis,& ualde amo Puerorum indolem,quos ad bonam frugem natos autumo. Tu Antioche, ut dignum eſt tua erga me,& Lampridium uoluntate,a pueris mutuo ſuſcepta,fac,ut eos tueare, ne aut ipſorum ingenia perdantur, aut tui labores diſperdantur. Hortum, quem emi ab Herennio. & Deambulationem,Aedeſq. Neſtorianas,quibus a Septemtrione uicini ſunt Caeſariani fratres, Gracchi a Meridie, ab Occidẽtali plaga Mare,ab Oriente Sole Eridanus eſt conterminus,amicis lego,litteratas litteras doctis,Gallo,Fabio,Hirro,Ciuibuſq. cunctis,qui uoluerint ibi uacare litteris,& eloquentiae:ea tamen lege,ut neque illum commutent,neque alienent, neque,ut proprium, cuiquam ſit licitum poſsidere: Sed uelut ſacrum, & commune Gymnaſium,communiter ab omnibus poſsideatur. Eas autem, quae mihi erant in Aegina partes,diuidant Gymnaſij Procuratores adoleſcentibus ſtudioſis in uſum librorum,& olei,Mercedemq condignam ſtatuant Rhetori,quem delegerint patrueles noſtri,& Scholae principem,maximeq. utilem futurum exiſtimauerint. Eis uero conſentiant & reliqui neceſſarij uel nominis gratia. Cauebunt autem ipſi,mandabuntq. Succeſſoribus,ut locum hunc ita ſeruent,tradantq. poſteris in perpetuum. C. Ateius, & Sex.Capito curam habeant Sepulturae,& funeris, Monumentumq. faciant,ut melius uidebitur, & iuſta, quae poſt funus fieri ſolenne eſt,ita moderentur,ut neque illiberalia,neque ſuperflua ſint.Perſuaſum enim mihi eſt,illos, quid conueniat, honeſtumq. ſit, uiſuros haud ſegnius,quam nos, nihilq. negligentius facturos. De ijs autem,qui mihi ſeruierint, ſic ſtatuo.

Demetrio redemptionis pretium remitto, & quinque Minas do, & Pallium, & Tunicam, ut qui mihi Anagnoſtes fuit. Tauro,qui multum mecum,& diu laborauit, pileum do,& Talenta quattuor, ut honeſte uitam degere poſsit. Dionyſius,qui uinctus eſt,& Syrus fugitiuus,ſi perſeuerauerint eſſe improbi,ut ſunt, eos uenundari mando:&,pretio exacto,aperiri uiam ad Hortos Academicos ducentem, & iter proximum, fieri uiam,& publicam,ac uinales uias circumquaque mundari. Et Ancillam Hermiam, quod uinoſa eſt, relinquo:& famulos Maeſum,quoniam erro eſt:& Getam,quoniam impoſtor:Dauum quoque,ac Maurum mancipes in perpetuum eſſe edico,quoniam maledici, & contumaces ſemper fuerunt, ut in piſtrino poenas promeritas luant.

Heredem inſtituere reliquum eſt, cui fortunas meas honeſte relinquam,quibus certo ſcio inhiare quamplurimos. Vixiſſes, L A E T E fili,fili mi, uixiſſes (ut decuit)Laete,non ego nunc ſollicitarer,& angerer, non cum maerore nunc cogitarem,quibus potiſsimum relinquam patrimonium hoc tantum, tantis curis, cruciatibus tibi uni auctum,tanta uigilantia, ſtudio & parcimonia tibi uni a me ſeruatum. Ceterum, cum ſiue Fortuna, ſi qua eſt, illum mihi inuiderit:ſiue Deus potius, qui & eum dederat, abſtulerit, quo domus mea omnis,reſq. una mecum intereat,nefas eſt,Diuinae non acquieſcere noluntati. His deductis Legatis, cum duos fratris Agathonis filios,totidemq. filias habeam, ex utriſque mihi heredes inſtituam oportet. In quo tamen (me me triſtiſsimum) etiam atque etiam prouidendum mihi eſt, ne quid agam, ſtatuamue, quod minus honeſtum illis,& conueniens,quodq. minus aequum,laudabileue alijs factum uideatur.Igitur Titus, & Cnaeus Cuſpidij ita mihi heredes ſunto,ut,qui plus Reipub. praeſtiterit,habeat Domos,Agros, Hortos,Oliueta, & quaecumque Scodrae poſſedi: Qui minus profuerit,quae ſuperiore anno Colchinij centum octoginta ſupra mille iugera comparauimus, conſequatur. In reliquis autem bonis meis omnibus, inq. familia Fauſtam, & Felicianam,filias meas, ita mihi heredes inſtituo,ut, quae melius nupſerit, ex Dodrante,Altera ex Quadrante heres habeatur.Et inuicem ſubſtituo tam has,quam illas,cum ſuis filijs,in ſtirpes,non in capita. Permitto autem filiabus,ut,quem quaeque earum uoluerit, ſibi uirum optet, optatiq. per patriam poteſtatem compos fiat.Curatores teſtamenti huius, Silius, Neceſſarius, C. Atilius, M. Capitolinus, qui maxime omnium miro me affectu proſecuti ſunt, quiq. ex omnibus amicis, ac neceſſarijs fideliſsimi ſemper fuerunt. Vos igitur,per ſacra amicitiae,atque condiſcipulatus,obteſtor,per ſummum omnium Opificem obſecro, curate, memores,quantum ueſtrae fidei committam, ut omnia mea ex ſententia apud uos depoſita,bene,honeſteq. gubernentur. Verum enimuero pie, amiceq. & alij facient,qui nobis bene uoluerunt,quamuis occupati,& ſeniores,ſi haec impleuerint, curauerintque.

Teſtes in his tabulis ſint, Q. Marcius, C. Septimius, P. Curio, L. Capito,M.Terentius,Vibius Panſa, C. Sextius,qui affuerunt,ſubſcripſeruntque,ut ſua ipſorum littera cognoſci poſsit. Ego idem ille L. Cuſpidius teſtamentum manu mea exaraui, meoq. anulo obſignaui, hiſq. teſtibus ſignandum obtuli. Et hanc meam nouiſsimam uoluntatem ualere uolo iure teſtamenti.quod ſi forte non cenſebitur,nomen,& ius habere mando cuiuſcũque alterius ultimae uoluntatis, quam penitus,& inuiolabiliter obſeruari ab omnibus heredibus, & ſucceſſoribus meis ſtatuo. Valete ſuperſtites,mortalitatis non immemores.

Romae,Kal. Martijs,Cn. Pompilio,& L. Marcio cos.

R 2 FRAN-

Fr. Petrarchae teſtamentum.

SAEPE de eo mecum cogitans, de quo nemo nimis,niſi pauci ſatis,cogitant, de nouiſsimis ſcilicet, ac de morte: quae cogitatio neque ſuperflua eſſe poteſt,neque nimium feſtina: & mors omnibus certa ſit, & hora mortis incerta: Vtile, & honeſtum credo, antequam me mors impediat, uel mors ipſa,quae per uarios, & ambiguos rerum caſus ſemper nobis impendet, propter uitae breuitatem procul eſſe non poteſt, nunc Dei gratia, dum corpore ſimul,atque animo ſanus ſum,de me ipſo,ac de rebus meis teſtanda diſponere. quamuis (ut uerum fatear) tam paruae res ſunt meae ,ut de ipſis quodam modo pudeat me teſtari: ſed diuitum, atque inopum curae de rebus (licet imparibus) pares ſunt. Volo igitur hanc meam uoluntatem ordinare, ac ſcriptis committere, & propter quandam honeſtatem, & ob id maxime, ne de huiuſmodi rebulis meis, propter meam incurioſitatem, poſt meum obitum litigetur. In primis animam meam peccatricem, ſed Diuinam miſericordiam implorantem, & de illa ſperantem,recommendo humiliter Ieſu Chriſto. Eique, flexis ipſius animae genibus, ut a ſe creatam, ſuique ſanctiſsimi ſanguinis pretio redemptam, protegat, affiſus ſupplico: nec permittat ad ſuorum manus hoſtium peruenire. Ad hoc etiam auxilium beatiſsimae Virginis Matris ſuae,& beati Michaelis Archangeli, reuerenter, ac fidenter imporo, & ſanctorum reliquorum, quos interceſſores apud Chriſtum inuocare ſum ſolitus, ac ſperare. Corpus autem hoc terrenum, ac mortale, nobilium grauem ſarcinam animorum, terrae, unde origo eſt ſibi,uolo reſtitui. Et hoc abſque omni pompa, ſed cum ſumma humilitate, & abiectione, quanta eſſe poteſt. De quo heredem meum, & amicos omnes rogo, obſeero, & obteſtor, & adiuro per uiſcera miſericordiae Dei noſtri, & per caritatem, ſi quam ad me umquam habuerint: Neque falſi ſpem honoris hoc negligant. Cum ſic omnino me deceat, ac ſic uelim: ita ut, ſi forte (quod abſit) cōtrafecerint, teneantur Deo,& mihi de graui utriuſque offenſa in diem Iudicij reſpondere. Et haec quidem de domo ſepulturae, hoc addito, quod nemo me fleat, nemo mihi lacrymas, ſed pro me Chriſto preces; &, qui poteſt,Chriſti pauperibus charitatem,pro me orare monitis,porrigat. hoc mihi prodeſſe poterit: fletus autem, & defunctis inutilis, & flentibus eſt damnoſus. De loco autem non magnopere curo. Contentor poni ubicumque Deo placuerit, & iis,qui hanc curam ſuſcipere dignabuntur. Si tamen expreſsius mea de hoc uoluntas exquiratur,ſepeliri uelim, ſi Paduae, ubi nunc ſum, moriar, in eccleſia S. Auguſtini, quam fratres praedicatores tenent: quia & locus animae meae gratus, & iacet illic is, qui me plurimum dilexit, inq. has terras piis precibus attraxit, praeclariſsimae memoriae Iacobus de Carraria,tunc Paduae dominus. ſi autem Arquadae, (ubi ruralis habitatio mea eſt) diem clauſero, & Deus mihi tantum conceſſerit, quod ualde cupio, capellam ibi exiguam ad honorem beatiſsimae uirginis Mariae exſtruere,illicq. ſepeliri eligo,alioquin inferius,in aliquo loco honeſto,iuxta eccleſiam plebis. Sin Venetiis moriar, poni uolo in loco S. Franciſci de Vinea, illic ante hoſtium eccleſiae. Sin Mediolani, ante eccleſiam B. Ambroſij iuxta primum introitum, qui ciuitatis muros aſpicit. Si Papiae, in eccleſia S. Auguſtini, ubi fratribus uiſum fuerit. Si autem Romae, in eccleſia S.Mariae maioris, uel S.Petri,ubi erit opportunius, uel iuxta eccleſiam hanc, uel illam,ſicut Canonicis placebit. Nominaui loca, quibus per Italiam conuerſari ſoleo. Ac, ſi Parmae, in eccleſia maiori, ubi per multos annos Archidiaconus fui inutilis, & ſemper fere abſens. Sin ubicumque terrarum alibi, in loco fratrum minorum, ſi ſit ibi; ſin minus, in quacumque alia eccleſia, quae uicinior fuerit loco mortis. Haec de ſepulcro: plura fateor, quam uirum doctum deceat ab indocto dicta ſint. nunc accedo ad diſpoſitionem earum rerum, quae uocantur bona hominis: cum potius ſaepe ſint impedimenta animi. Et primo quidem huic S. eccleſiae Paduanae, unde percepi & commoda, & honores, ordinaui animum iampridem puſillum terrae emere: quod eidem teſtamento dimitterem uſque ad ſummam quinque mille & ducentarum librarum huius paruae monetae, uel plus,ſi plus poſſem. Sed ad hanc uſque ſummam habeo iam uerbo licentiam a magnifico Paduae.D.D. Franciſco de Carraria,quam uel in uita mea,uel poſt obitum, quoties, ſeu quandocumque petita fuerit,daturum eſſe non dubito:ſicut illum,cuius non actum modo, ſed uerba multa habeant in praepoſito firmitatem: huiuſmodi autem terram hactenus, interuenientibus aliis expenſis, emere non ualui. Si ergo ipſam emero, (ut ſpero) faciam in inſtrumento emptionis poni, quod ipſam teneo animo relinquendi eccleſiae: & ex nunc ita facio. Quamuis eiuſdem terrae ſitum non poſsim adhuc in ſcriptis inſerere. Si autem (quoniam non numquam piae uoluntates,propter peccata hominum,deduci nequeant ad effectum) dictam terram emere uel propter impotentiam, uel propter negligentiam omiſero: lego ipſi eccleſiae Paduanae ducatos ducentos auri ad emendum aliquantulum terrae,ubi melius fieri poterit. De cuius prouentibus perpetuum anniuerſarium animae meae fiat. Et ipſi D. ſupplico,ſi tunc uiuet (ſicut cupio, & Deum precor, ut multos poſtea per annos laetus, & felix uiuat) uel ſi (quod Deus auertat) tunc ipſe non uiueret:precor aliū quemcumque, penes quem rei huius erit arbitrium, quatenus ob reuerentiam B. Virginis,& mei, licet indigni,& puſilli hominis, reſpectum, concedat hoc fieri; & decretum ſuper hoc ſuum fauorabiliter interponat. Lego autem eccleſiae, apud quam ſepeliar, ducatos uiginti; aliis autem eccleſiis quattuor ordinum mendicantium (ſi ibi fuerint) ducatos quinque pro qualibet. Pauperibus Chriſti lego centum ducatos, diſtribuendos, ut uidebitur presbytero Ioanni Abocheta,cuſtodi eccleſiae Paduanae:& hoc,ſi hic moriar; ſin alibi,ad arbitrium praelati eccleſiae illius,in qua reconditus fuero. Ita tamen,ut de dicta quantitate nullus ultra ſingulos ducatos accipiat. Tranſeo ad diſpoſitionem aliarum rerum. Et praedicto igitur Magnifico D. dimitto tabulam meam,ſiue iconam B. Virginis Mariae,operis Zotti, pictoris egregij,quae mihi ab amico meo Michaele Vannis de Florentia miſſa eſt. Cuius pulchritudinem ignorantes non intelligunt; Magiſtri autem artis ſtupent. Hanc iconam ipſi D. Magnifico meo lego: ut ipſa Virgo benedicta ſibi ſit pro-

pitia

pitia apud filium ſuum Ieſum Chriſtum. amicis minoris ſtatus, ſcilicet chariſsimis mihi,libenter magna
dimitterem,ſi facultas eſſet uberior : ſed affectum librabunt. magiſtro Donato de Prato ueteri, Gramma-
ticae praeceptori,nunc Venetiis habitanti,ſi quid mihi debet ex mutuo,quod quãtum ſit, neſcio, ſed utique
parum eſt,remitto,& lego. Nec uolo, quod heredi hanc ob cauſſam ad aliquid teneatur. de equis meis, ſi
quos habuero in tempore tranſitus mei, qui placuerint Bunzanello de Viguntia,& Lumbardo a ſerico,con-
ciuibus Paduanis, uolo, quod inter eos ſortiantur, quis primum eligat, quis ſecundum. Et praeter hoc di-
cto Lumbardo, qui rerum ſuarum curam depoſuit,ut res meas ageret,obligatum me confiteor in centum &
trigintaquattuor ducatis auri, & ſolidis xvj. quos expendit in utilitatibus meis:& multo amplius; ſed,facta
ultimo inter nos omnium ratione, dictae quantitatis ſibi debitor remanſi:quam ſi ante acceperit, (ſicut ſpe
ro cito facere) bene erit:alioquin uolo,quod heres meus ante omnia ſibi ſatisfacere teneatur : de quo debito
chirographum meum habet, quod reſtituat heredi meo ipſe Lumbardus. Item lego ipſi Lumbardo ſcy-
phum meum paruum rotundum argenteum,& auratum,cum quo bibat aquam,quam libenter bibit, mul-
to libentius,quam uinum. Presbytero autem Ioanni Abocheta, cuſtodi eccleſiae noſtrae, Breuiarium meũ
magnum,quod Venetiis emi pro pretio librarum centum : ea tamen lege illud ei dimitto, ut poſt eius obi-
tum remaneat in ſacriſtia Paduanae eccleſiae ad obſequium perpetuum presbyterorum, ut ipſe presbyter
Ioannes,& alij orent (ſi eis placeat) Chriſtum,& B. Virginem pro me. D. Ioanni de Certaldo,ſeu Bocca-
tio,uerecunde admodum tanto uiro tam modicum lego : quinquaginta florenos auri de Florentia, pro una
ueſte hiemali,ad ſtudium,lucubrationesq. nocturnas. magiſtro Thomae Bãbaſiae de Ferraria lego leutum
meum bonum:ut eum ſonet non pro uanitate ſaeculi fugacis,ſed ad laudem Dei aeterni. Praedicti autem
amici mei de paruitate huiuſmodi legatorum non me accuſent;ſed fortunam,ſiquid eſt fortuna. Et propter
hunc reſpectum diſtuli ad ultimum,quem primum eſſe decuit,magiſtrum Ioannem de Dundis, phyſicum,
aſtronomorum facile principem,dictum ab Horologio,propter illud admirandum Planetarij opus ab eo cõ-
fectum,quod uulgus ignarum Horologium eſſe arbitratur. Cui lego quinquaginta ducatos auri pro emen
do ſibi unum paruum anulum digito geſtandum in memoriam mei. De facultatibus autem domeſticis ſic
ordino. Bartholomaeo de Senis,qui dicitur Pancaldus,uiginti ducatos, quos non ludat. Zilio de Floren-
tia,domicello meo,ſupra ſalarium ſuum,ſiquid ſibi debetur,uiginti ducatos. Et, ſi haberem plures,aut alios
plures,paucioresue domicellos,ſupra ſalarium ſuum,pro quolibet florenos,ſeu ducatos x. famulis duos, pro
quolibet coco duos. Et,ſi iſti, uel amici obiiſſent,uel domicelli,ſeu famuli obiiſſent priuſquam moriar,quod
eis legabam,uolo,ut redeat ad heredem meum. Omnium ſane bonorum meorum mobilium, & immobi-
lium,quae habeo & habiturus ſum, ubicumque ſunt, uel erunt, uniuerſalem heredem inſtituo Franciſcum
de Broſſano,filium q. d. Amicoli de Broſſano,ciuem Mediolani,portae Vercellinae. Et ipſum rogo,non ſo-
lum ut heredem,ſed ut filium cariſsimum,ut pecuniam quamcũque,ſiue ſit plurima,ſiue ſit minima, (quia
magna utique non erit) meis rebus inuenerit,diuidat in duas partes,& unam ſibi habeat; alteram numeret
cui ſcit me uelle, & de ea fiat, quod etiam me uelle ſcit. Duo, antequam finiam hanc ſcripturam, addenda
ſunt:unum,quod modicum illud terrae,quod habeo ultra montes in comitatu Venuſini,in uilla, ſeu caſtro
Valcluſae, dioeceſis Tauilicenſis,quia ſine dubio,eundo illuc,uel etiam mittẽdo,quodammodo plus expen
deretur, quam res ualeat : uolo, quod ſit hoſpitalis dicti loci, & in uſu pauperum Chriſti. Et, ſi forte hoc
fieri non poſſet, impediente aliquo iure, uel Statuto, uolo, quod ſit Ioannis, & Petri, fratrum, q. Ray-
mundi de Raymundis, qui Moneta communiter dicebatur, & fuit obſequioſus, & fidelis mihi ualde.
Et, ſi dicti fratres, uel eorum alter obiiſſet, uolo, quod ueniat ad filios, uel nepotes, in memoriam
dicti Moneti. Alterum, quod illud modicum, quod habeo in bonis immobilibus in Padua, uel terri-
torio Paduano, uel in poſterum habiturus ſum, uolo, quod ſit heredis mei, ut cetera : ſed hac lege, quod
nec per ſe,nec per alium horum aliquid alienari poſsit:uenditione,aut donatione, aut perpetua emphytheo
ſi,aut quouis alio modo;nec etiam pignorari uſque ad completos.xx.annos,a die mei obitus computandos:
quod pro utilitate ipſius heredis ordino:qui ignorantia rerum labi poſſet, quas cum plene nouerit, puto
non libenter alienabit. Sin autem forte,quia omnes ſumus mortales, nec omnino ullus eſt ordo moriendi,
dictus Franciſcus de Broſſano (quod auertat Deus) ante me moriatur : tunc heres meus eſto Lumbardus a
ſerico praedictus,qui plane animum meum nouit:quem,ut in uita fideliſsimum expertum,non minus fide
lem ſpero poſt obitum. Haec iure teſtamenti, aut alterius ultimae uoluntatis : ſeu quocumque alio modo
melius ualitura conſcripſi manu propria,Paduae in domo eccleſiae,quam habito: Anno Domini M. C C C-
L X X. Pridie Nonas Aprilis. Et Nicolaum notarium,filium q. ſer Bartholomaei, ac Nicolaum, filium ſer
Petri,notarios infraſcriptos,rogaui,prout in eorum ſubſcriptionibus infraſcriptis continetur. Vnum addo,
quod ſtatim poſt tranſitum meum heres meus ſcribat ſuper hoc fratri Gerardo Petrarco,monaco Cartuſien
ſi,germano meo,qui eſt in conuentu de Maternio prope Maſsiliam,ut det ſibi opinionem,utrum uelit cen-
tum florenos auri, an ſingulis annis quinque, uel decem, ſicut ſibi placeat. Et, quod ipſe elegerit, il-
lud faciat.

Ego Franciſcus P. ſcripſi : qui teſtamentum aliud feciſſem, ſi eſſem diues,ut uulgus inſanum putat.

Eundem

Eundem Petrarcham Bibliothecam ſuam Reip. Venetae dono dediſſe, ſcriptum eſt in Tabulario Veneto: his verbis.

1362. die iiij. Septembr.

CONSIDERATO, quantum ad Laudem Dei,& B. Marci Euangeliſtae, ac honorem, & famam Ciuitatis noſtrae futurum eſt illud, quod offertur per Dominum Franciſcum Petrarcham, cuius fama hodie tanta eſt in toto Orbe, quod in memoria hominum non eſt iamdiu inter Chriſtianos, fuiſſe, uel eſſe philoſophum moralem,& poetam, qui poſsit eidem comparari; Acceptetur oblatio ſua, ſecundum formam infraſcriptae Cedulae, ſcriptae manu ſua; & ex nunc ſic captum, quod poſsit expendi de Monte pro domo, & habitatione ſua in uita eius, per modum affictus, ſicut uidebitur Domino, Conſiliarijs, & Capitibus, uel maiori parti. Cum Procuratores Eccleſiae S. Marci offerant facere expenſas neceſſarias, pro loco, ubi debuerint reponi,& conſeruari libri ſui. Et eſt capta per VI. Conſiliarios, Tria Capita de XL. & ultra duas partes maioris Conſilij. Tenor autem dictae Cedulae talis eſt.

Cupit F. Beatum Marcum Euangeliſtam, ſi Chriſto, & ſibi ſit placitum, heredem habere neſcio quot libellorum, quos nunc habet, uel eſt forſitan habiturus. hac lege, quod libri non uendantur, neque quomodolibet diſtrahantur; ſed in loco aliquo ad hoc deputando, qui ſit tutus ab incendijs, atque imbribus, ad ſui ipſius honorem,& ſui memoriam, nec non ad ingenioſorum, & nobilium Ciuitatis illius, quos continget in talibus delectari, conſolationem qualemqualem, & commodum perpetuo conſeruentur. Neque appetit hoc, quod libri uel ualde multi, uel ualde pretioſi ſint: ſed ſub hac ſpe, quod poſtea de tempore in tempus, & illa glorioſa Ciuitas alios ſuperaddet e publico, & priuatim nobiles, atque amantes Patriae ciues, uel forte etiam alienigenae, ſecuti exemplum, librorum ſuorum partem ſupremis ſuis relinquent uoluntatibus Eccleſiae ſupradictae; atque ita facile poterit ad unam magnam, & famoſam bibliothecam, ac parem ueteribus, peruenire. Quae quantae gloriae futura ſit illi Dominio, nemo litteratus eſt, puto, nec idiota, qui neſciat. Quod ſi, Deo,& illo tanto patrono urbis noſtrae auxiliante, contigerit, gaudebit ipſe F. & in Domino gloriabitur, ſe quodam modo fuiſſe principium tanti boni. Super quo, ſi res procedat, forte aliquid latius ſcribet. Verum, ut aliquid plus, quam uerba, ponere in tanto negotio uideatur, uult hoc facere, quod promiſit.&c.

Pro ſe interim,& pro dictis libris, uellet unam non magnam, ſed honeſtam domum: ut, quidquid de ipſo humanitus contigerit, non poſſet hoc eius propoſitum impediri. Ipſe quoque libentiſsime moram trahet ibidem, ſi bono modo poſsit. de hoc enim non eſt ad plenum certus, propter multas rerum difficultates. Sperat tamen.

Teſtamentum Iacobi Picolomini, Cardinalis Papienſis, ad memoriam humanae imbecillitatis, & funebrium impenſarum contemptum, pie, & prudenter lectores inſtituens.

FRAGILIS eſt uita noſtra, eamq. caſus circumſtant innumeri. Quod uitemus, praeuidere ſatis non poſſumus. Illum diuturna aegritudo, hunc breuis languor, alium improuiſa mors rapit. Omnibus autem incerta uocationis eſt hora. Quo in loco, quo in tempore ea nos expectet, neſcimus. Expectare illam nos omni tempore, omni loco debemus, memores uerbi Apoſtoli, quia illa non tardat. Et quod, quae de terra ſunt, in terram uertuntur. Inſcitia eſt ſecuritate de uitae exitu non cogitare, diſpenſationem quoque domeſticam in id tempus differre, in quo mens grauata plurimis, ad unum aliquid non eſt ſaepe idonea. Angit timor mortis, torquet infirmitas. Circumſtantium eſt moleſta cupiditas, qui ſua non noſtra quaerentes, ab animae cura ad terrena nos reuocant, cogentes ſaepe perturbationibus ſuis eum mori, qui uel moriturus non erat, uel certe tam cito nō moriturus. Vt ergo concedente Deo iſta deuitem,& ad meum, non alienum arbitriū, quae meditor, fiant, putans, quae ab Iſaia Propheta Ezechiae Regi ſunt dicta, mihi Eccleſiae Rom. Cardinali imperata, Diſpone domui tuae, quia morieris tu, & non uiues: illud etiam Saluatoris formidans, Vigilate, quia neſcitis diem, neque horam, qua Dominus ueſter uenturus ſit, ſero, an mane, an galli cantu: ſtatui teſtamentum hoc condere meo chirographo ſcriptum, cui ita eſſe uim uolo, ſi id ipſum, uel eius partem ante mortem non reuocem. eſt uero huiuſmodi. In primis conuerſus in Deum auctorem, & redemptorem meum, cum anxius ſim futuri de me iudicij,& neſcius utrum odio, an acceptione ſim dignus, Sciens autem in manu eius uitam eſſe, atque interitum: per uiſcera miſericordiae ſuae, in quibus ex alto nos uiſitauit, humi ſtratus, oro, ut fiant aures ſuae intendentes in uocem deprecationis meae, non intret in iudicio cū ſeruo ſuo, aduerſus folium quod uento rapitur, non exerceat potentiam ſuam, nec ſiccam ſtipulam proſequatur, paenitentis Sacerdotis animam non dedignetur. Ignoſcat illi delicta praeterita, & ignorantias ſuas. Suſcipiat creaturam creator, & factor figmentum ſuum. Meminerit, quod homo immundus de immundo conceptus ſum ſemine, & quod in peccatis concepit me mater mea. Veniat ante oculos pietatis ſuae, uitae humanae infirmitas, in qua per omnem ſucceſſum nouis ſemper deſideriorum facibus incitati ex

tinguere

tinguere ſine illius ope, ignea inimici tela non poſſumus. Stulta eſt pueritia, inanis adoleſcentia, iuuentus lubrica. Virile ſtudium ad ambitionem inclinat. Friget ſenectus, & deficit. Si non ſuſtinet Dominus, cui eſt ſperandi fiducia? aut quem ſarcina tanta ſine alleuamento eius non premat? Recordetur Paulli ſerui ſui ad Romanos haec lamentantis: Non inquit, quod uolo bonum hoc ago, ſed quod odio malum id facio. Eſt miſerator, & miſericors Dominus, longanimis & multum miſericors. Suntq. miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Secundum ergo peccata mea non faciat mihi, neque ſecundum iniquitates meas retribuat mihi, quia non iuſtificabitur in conſpectu ſuo omnis uiuens, ſed per ſanctam natiuitatem ſuam, paſsionem, & mortem, & reſurrectionem, & aſcenſionem in caelum, & aduentum ſpiritus ſancti paracleti ſaluet humiliatam animam, cum beatis ſpiritibus in uitam aeternam. proxime autem, ſi quid contra paſtorem principem meum Rom. Pontificem uiuens peccaui, peccaſſe autem multa me puto, ſi quid dicto, aut facto contumacius egi, ſi non ſum digne ueneritus, ſi non parui, ſi contriſtaui, ſi carpſi pro ſuis in me meritis, ſi non digne retribui, ſupremam eius pietatem gemens imploro, ut mihi ignoſcat, & oblitus omnium defuncti animae benedicat. Haec clemens, & ab animo profecta caritas petenti erit leuamini, & danti merces a Domino. Cum patribus quoque, & collegis meis, quoniam frequentior uſus fuit, frequentiorem utique eſſe oportuit offendendi occaſionem. In multis enim peccamus omnes. zelotypia, contentio, obtrectatio, ira, inuidia ſolicitare noſtros animos ſolet. quidquid in hos admiſi, quidquid amari a me acceptum referunt, oro, obteſtorq. per commune conſortium, & ſpem miſericordiae, quam a Domino iudicãdi expectant, ut id omne deponant, iniurias condonent, & placentur defuncto, eam requiem fratri optantes, quam de ſe impetrari a Domino cupiunt. Exſecutori, quem in calce teſtamenti deſigno, hoc officium pietatis relinquo, ut, ſi ita indulgeat Põtifex, primo poſt obitum Conſiſtorio hanc ueniam, & remiſsionem non inanis gloriae, ſed ſalutis cauſſa meo nomine ſuppliciter petat, identidem poſtulans, ut, quae diſpono, quae teſtor, pius Paſtor paterna indulgentia probet, & non mutet, familiamq. meam de me fideliter meritam pie conſoletur, & iuuet. Vt uero ad gloriam Dei, & integritatem communionis fidelius perſeuerantis licet peccatoris ſerui pateat fides, alta uoce profiteor tenuiſſe me a lauacro ſancti Baptiſmatis uſque in diem praeſentem ſanctam orthodoxam Fidem Catholicam, ſymbolum ab Apoſtolis conditũ, expoſitionem fidei magni Nicaeni Concilij: anathematizaſſe etiã me, & anathematizare omnem haereſim extollentem ſe aduerſum ſanctam, & immaculatam fidem, in qua, ut dictum eſt, uiuere & mori intẽdo: hoc ſequens confeſsionis meae chirographum omnipotenti Deo in extremo iudicio repraeſentans. Credo &c. Corpus meum contaminatum flagitijs licet indignum ſit, cui habeatur honor, ſepulcriq. facilis ſit ſemper iactura, rationem tamen habens dignitatis, quam dedit Eccleſia, Põtificalis quoque officij, per quod plebi honoratiſsimae praefui, ſacrae etiam unctionis, qua per inuiſibilem ſpeciem inuiſibilis eſt impreſſus character, tradi oro eccleſiaſticae ſepulturae, atque ijs inſignibus adornatum, quae conſuetudo noſtri ordinis tulit. Sapiant tamen omnia modeſtiam funeralem, non ſaeculi pompam. Si Romae, ut opto, morior, condi cupio in baſilica Apoſtolorum Principis Petri, poſt altare beati Gregorij, ad dextram ſepulcri Pontificis Pij, ut, qui me extulit uiuens, mortuus iuxta ſe habeat. Condi illud ipſum humi uolo marmore tantum non caro contectum, quod parieti eccleſiae coniunctum habeat caput. In ipſo autem pariete honore defuncti Pontificis ad memoriam meam nil fabricetur. Marmorea tabula ulnis tribus a terra exſtans parieti inſeratur, quae ſupra ſepulcrum parieti inſiti epitaphium ſequens inciſum bonis litteris habeat:

Luca ortu, Sena lege fuit mihi patria, nomen
　Dum uixi Iacobus, mens bona pro genere.
Papa Pius ſedem Papienſem detulit, idem
　Cardineo ornauit munere, gente, domo.
Quem colui uiuens, non linquo mortuus. hic ſum,
　Et prope ſancta patris filius oſſa cubo.
Viuite qui legitis, caeleſtia quaerite. noſtra haec
　In cineres tandem gloria tota redit.

Sin alibi in Italia obitum meum eſſe contingat, Romam nihilominus ad hunc ipſum locum uolo corpus meum referri, dicta iam ratione humandum. Trans alpes uero aut mare, in cathedrali eccleſia, in cuius uel ciuitate, uel dioeceſi mea uocatio fuerit. Tunc uero exſecutoris curae ſepulcrum relinquens, quinctum tantum, & ſextum uerſum demi ex epitaphio uolo. Vbicumque autem exceſſero, teſtamenti inſtitutionem, quae ſequitur, uolo.

Impendia funeris, quae adhiberi ad ſolamen ſuperſtitum magis, quam defunctorum leuamen, ſolent, ſummam mille ducatorum aureorum ueto excedere, in qua includatur etiam ueſtitus familiae. Quãto haec exhibebuntur parcius, tanto erit plenius; unde & illi benefiat, & meae animae conſulatur. Superuacua nec placent Deo, nec laudes inter homines habent. Tranſit breui memoria funeris, diu permanent damna. Tempora in hoc patrum noſtrorum magis ſunt attendenda, quam noſtra, qui gloria benefactorum, non luminum multitudine, illuſtrari uolebant ſepulcra. Quidquid amplius ſumetur, quidquid plus erogabitur, piaculum exſecutoris ſit, non peccatum ſobria ſtatuentis. Caſtrum doloris cubito anguſtius in circuitu ſit, quam noſtratia ſoleant. Ipſe etiam lectus ad proportionem anguſtior. Stratum uero lecti, quod pallium dicitur, ad uetus exemplum, ex ſimplici damaſceno uiolaceo ſit, ſine ullo omnino auro, aut argento, fimbrias laterum habens ex ſimplici item damaſceno caeleſtini coloris, in quibus latera ſingula, ſingula tantum inſignia familiae habeant. Veto in circuitu eccleſiae appendi tot inſignium depicta lintea, ludis meo iudicio aptiora, quam funeri. Pendeant tantum ſuper altari, in quo miſſa maior cantabitur, & in circuitu caſtri, & in

In edito laterum eccleſiae quantum caſtrum ipſum porrigitur. Eandem uolo eſſe collocationem funalium, quam & inſignium. Ardere ea tot in locis ſine ſacrorum neceſsitate quem habeant uſum, non uideo. Legem in his libenter exſecutori do, ne honoris ſui cauſſa, ad aliena exempla magis, quam ad ſe ipſum, cogatur reſpicere. Sermonem enim de his omnem teſtantis futurum, non exſequatur fidentius. Cereorum quotidiana, & promiſcua diſperſio, magis quam diſpenſatio multum auget impenſam, nec fructum, qui proponitur, habet. Auaritiae in his ſtuderi uidetur, non orationi. Ad eos rapiendos concurritur undique, ex tota eccleſia: pugnatur, clamatur, ſacra omnia perturbantur, quodq. indignius eccleſia eſt, ad hos compeſcendos tumultus publici plerumque uindices adhibentur haſtis, gladijſq. in domo Domini perſtrepentes. Ea ne accidant, preceſq. non rixae meum celebrent funus, nolo niſi conſidentibus ad orationem, & diuina canentibus illos diſtribui. Per pietatem, quae debetur mortuis, id non negligat exſecutor funeris. Quaq. die in ſalutem animae meae, legantur per deuotos Chriſti ſacerdotes xxx. miſſae tantum. Cum ijs una cantetur, qui cantauerit, & praelatus futurus eſt, ferat in eleemoſyna carlinos quattuor in ſingulis miſsis, unum, qui legerit, & his ſoluendis fidelis adhibeatur miniſter, qui ſeipſum, & pauperes, & animam meam non fraudet. Solent, mortuis Cardinalibus, familiares non ueri ad accipiendas familiarium uerorum ueſtes accurrere, inſtare ut dentur; ſi non dantur, indignari, ac lamentari. ut error non ſit, eos ueſtiri uolo, qui in notula, manu mea ſubſcripta, uel anulo meo ſignata, praeſentiq. teſtamento incluſa, inuenientur appoſiti. & Capellanis quattuor cannae, Scutiferis, inter quos Parafrenarios, & primum Cocum, & Cellarium, & Diſpenſatorem nomino, primae ſortis tres; reliquis dimidiam cannam minus, ſed ſecundae ſortis, iubeo dari. Ita tamen, ut diebus funeris ad orationem omnes conueniant, & pro me deprecentur. Haec ad rationem funeris.

Iouitae Rapicij Brixiani, teſtamentum Venetijs M. D. L I I. X. Kal. Junij conditum.

MONET me uel annus aetatis ſextus, & ſeptuageſimus, uel diuturnis laboribus tenuatum, & imbecille corpus, uel animus uariis ac moleſtis curis iam prope defeſſus, ut inſtare illud tempus credam, quo me bonus, & clemẽs Imperator Deus ex hac quaſi ſtatione, & praeſidio uitae mortalis imperet decedere, & eadem illa, quae hoc, quod ſum, finxit natura diſſoluat. ego uero, & Deo parere, & naturae concedere non inuitus debeo. nam & ille mihi inter pericula uocatus, & non uocatus ſemper affuit, & haec multa mihi liberaliter indulſit. itaque, ſiue aduerſa, quae Deo adiuuante pertuli mecum repeto, ſtultus ſim, niſi mihi oblatam ab eodem quietem libenter amplectar; ſiue proſperam naturae dono ualetudinem, & continuatam tam longa aetate ſenſuum ac mentis integritatem conſidero, ingratus ſim, ſi ius ſuum repetenti reluctari uoluero, ac non potius aequo quaſi plenus uitae conuiua receſſero. quod ut praeſtare conſtituto melius animo poſsim, libet, dum eſt in ſano adhuc corpore ſana mens, ſarcinulas colligere, atque itineri me accingere. magis autem expedite deceſſurus mihi uideor, ſi prius, quid de re mea poſt deceſſum meum uelim, diligenter conſtituero. Quoniam uero ſine Diuina ope, nihil rectum prae me poſſe confido, te Deum patrem omnipotentem, te Ieſu Chriſte unigenitum Dei filium, te Spiritus ſancte unum uerum, atque aeternum, in tribus perſonis Deum ſupplex inuoco, ac tota mente atque animo precor, ut, quaecumque aduerſus legem, ac uoluntatem tuam turpiter admiſi, clementer ignoſcas, ac praeſtes, ut, quidquid mihi adhuc aetatisupereſſe uolueris, iuſte ac pie degam, nunc autem adſis praeſens, uolenſq. ac propitius teſtamentum cõdenti, & ut es bonus, ac iuſtus, concede, nequid temere, aut parum officioſe decernam, ne ue ſcribam, quod aut reprehendi iure, aut probabilem litigandi cauſſam praeſtare cuiquam poſsit. Primum igitur dilectum filium meum Paullum, prudentem Iuriſconſultum, ex Antonia Oliueria, bene concordi uxore, ſuſceptum, eo iure, quod excogitari optimum poteſt, heredem meum ex aſſe inſtituo: & quidquid uel immobile, uel mobile poſsideo, quidquid in nominibus habeo, quidquid denique ad me quouis iure pertinet, id totum illius eſſe uolo; quin etiam, ſi quid poſt hoc teſtamentum rationibus meis, ac rei familiari adiecero, id quoque hereditatis iure ad eum iubeo peruenire. Quoniam uero, ſi poſsim, non haec tantum, quae fortunae bona iudicantur, ad te fili cariſsime opto peruenire, paucis tibi ea explicabo, quae me, iam ad uitae metas properantẽ, praeterire paternus amor non ſinit. Tu, quae tui amantiſsimus pater iam moriens mandat, ne contemne, ſed (quae tua eſt in eum qui te genuit, educauit, inſtituit pietas) in bonam partem accipe, & libenter exſequere. Primum in ijs, quae ad diuinum cultum pertinent, Apoſtoli conſilio utere, qui nos non uult plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ad ſobrietatem ſapere: ne curioſis opinionibus ebrij a ſimplicitate, ac ueritate Chriſtiana recedamus: nouas omnes opiniones auerſare, neque ullo pacto adduci permittas, ut ab honeſtiſsimis Romanae Eccleſiae inſtituti umquam recedas; &, quae a maioribus noſtris, & a me ipſo ſeruata non ignoras, diligenter ſerua. Reip. Venetae, quae ciuitatem, ac patriam noſtram, in fidem ſuam ſuſcipiendo ſeruauit, emendauit legibus, ornauit moribus, quam debent ſubiecti iuſte imperantibus, fidem atque obſeruantiam praeſtato. Brixiam, quae me amanter ac liberos, & poſteros meos in ciuium numerum admiſit, dilige, cole, & obſerua: publica cum ciuibus munera libenter ſubito, & remp. tuae ſemper praeponito. Agnatos omnes, & affines, ne ut inopes contemnito, ſed ut innocentes, & ſanguine coniunctos diligito, & non uerbis modo, ſed re quoque, quantum tenuitas tua patietur, iuuato: &, ut paucis multa complectar, quae adoleſcens, legum praecepta, didiciſti, memoria repete, ac etiam atque etiam uide, ut, quemadmodum coepiſti,

honeſte

honeſte uiuas:ius ſuum unicuique tribuas: neminem laedas:ac memineris nihil utilius eſſe ad opes tuendas
atque augendas,quam a multis amari,nihil ad uitam tranquille degendam aptius,quam ſimultates,& inui
diam cauere.liberos tuos,quam diligentiſsime poteris,& quamcelerrime inſtituendos curato, neque aeta-
tem elabi fruſtra ſinito.& quia non potes amplum, aut ſaltem ſufficiens otioſis patrimonium relinquere, re
linque artem aliquam,qua ſe ſuosq. alere honeſte queant,honeſtatem autem poſitam puta primum quidem
in bonis moribus, deinde uero in eo,ut ſibiipſis poſsint ſufficere,nec aliena ope indigeant. rem multis meis
laboribus partam, ſi reliqueris illis integram,quod boni patris eſt, feceris; ego tamen,ut id facias,non com-
pello,ſed prudentiae tuae relinquo. Agnatis omnibus,& affinibus tam mortuis, quam uiuentibus, ſiquid
debere mihi quouis nomine deprehendentur,id totum libenter condono, eoſq. omnes ſciens uolenſq. abſol
uo, atque hanc abſolutionem quamuis confuſam atque implicitam non minus ratam,ac firmam eſſe uolo,
quam ſi rationes omnes, resq. & nomina eſſent caute & diligenter expreſſa. Neque enim oblitus ſum, cur
illis tum crediderim,& nunc poſſum,ſi uelim,huius donationis,& abſolutionis cauſſas iuſtas reddere. Mar-
thae dilectae filiae libras ſex planetorũ,hoc eſt duodecim paruorũ,itẽ ſorori meae cariſsimae Bonae totidem
ſingulis annis,quãdiu uixerint,liberaliter & amãter exhiberi uolo, idq. ſemper initio anni,qđ initiũ ab ipſo
ſtatim obitus mei die cõſtitui iubeo.Te uero,filia dilecta,& te ſoror cariſsima rogo,ut hoc quãuis modico le-
gato cõtẽtae ſitis,diligenter cõſiderãtes tenuitatẽ meam,& memoria repetẽtes quãtopere uos dilexerim, &
quid ueſtra cauſa fecerim.Sepeliri Brixiae in tẽplo diui Nazarij deſidero eo loco, quẽ Reuerẽdus eius eccle-
ſiae Antiſtes D.Fabius Aueroldus cõceſſerit.Impẽſã aũt funeris modicã,aut ẽt minuſquã modicã poſtulo:&
meorũ pijs precibus iuuari malo,quã immẽſis sũptibus ornari.Teq. adeo fili cariſsime obteſtor,ut & in hac
re,& in alijs oĩbus,tenuitatẽ rei domeſticae ante oculos sẽper habeas,frugalitatẽq.& parſimoniã honeſtiſsi-
mũ uectigal exiſtimes.erit id tibi,& ad tuendũ patrimoniũ,& ad bonã famã augẽdã lõge utiliſsimũ, mihi &
mortuo gratiſsimũ:neque tamẽ hoc mãdãs te uel auarũ uel ſordidũ fieri uelim,ſed tuo modulo ac pede te &
tua oĩa ita metiri,ut ſine inuidia & cõtẽptu inter ciues noſtros uitã ducas honeſtã pariter & iocũdã.Volo aũt
uti quot annis anniuerſariũ ſacrũ ꝓ defunctis familiae, & agnationis noſtrae ad ſepulcrũ meũ faciẽdũ curet
heres meus, & ſucceſſores eius, pridie Idus Febrarias, quo die rectiſsima femina, & dulciſsima mater mea
Helena Rauaria ſepulta eſt Bergomi in tẽplo diui Caſsiani,ad arã diui Nicolai,& pater meus indulgẽtiſsi-
mus decẽnio poſt, Vicetiae in tẽplo diui Stephani:Laurẽtius aũt pater,& Eleutherius filius eodẽ anno,quo
mater,alter Romae,alter Patauij diẽ ſuũ obierũt,quos oẽs uolo huius ſacri participes,ut,qui me tota uita pe
regrinãtẽ nõ deſtituerũt,aliquẽ pietatis in ſe meae fructũ ẽt poſt mortẽ capiãt.Die uero depoſitionis meae,
uolo cẽtũ ſextãtes erogari in eleemoſinã cẽtũ pauperibus, qui iuxta ſepulcrũ meũ flexis genibus clara uoce
dixerint,Domine miſerere illius,oẽs ſancti orate pro eo,ut aũt hoc ſeruetur fidelius,huic legato non modo
heredes,& ſucceſſores meos, ſed oĩa mea bona ꝑpetuo obligata eſſe iubeo collegio canonicorũ Sancti Naza
rij,ut ab heredibus ẽt inuitis poſsint quotannis exigere libras quinque,tam pro anniuerſarij celebratione,
quam pro eleemoſina eroganda. Te uero fili cariſsime,per longã indulgentiam erga te meã peto,ut, ſi quid
apud te ualent uota mea,diligas Laurentiũ,quẽ ego ex Paula Catarenſi ſuſceptũ,ex Laurentij fratris,& meo,
& gentis Rhamnuſiae nomine,in cuius clientela erã,Laurentiũ Iouium Rhamnuſianũ uocari uolui, ut tu eo
rũ,qui te dilexerunt & iuuerũt precibus admonitus eũ diligeres,& orbũ atque inopẽ(ſi qua uia poſſes)adiu-
uares,nec eũ qui mihi carus eſt,mẽdicare patereris. Vix.An.LXXVI.M.VI.D.I. Ob.MDLIII.XVII.kal.Sept.

Et,quoniam Teſtamentorum formulas poſuimus, placet Ioannis Boccatij quoque Teſtamentum adſcribere.quod & ſi Italica lingua ſcriptum, mutilumq. admodum ſit,uiſum eſt tamen dignum,quod alijs adderetur. Hoc autem eſt:

che ne decti uc ad ce oriſsi uoglio ſia ſepolto certaldo ĩ q deſſa dare ad gli amici
Appreſſo laſcio della Chieſa di Sancta Reparata & altrett ti alle mura della Città di Firẽze.
Ancora laſcio alla compagnia di Santa Maria di Certaldo ⸸, v.
Ancora laſcio all'opera della Chieſa di sa iacopo di Certaldo ⸸, x.
Ancora laſcio alla Bruna figliuola che fu di Ciango da Monte Magno la quale lungamente è ſtata con me-
co il letto nelquale era uſa di dormire ad Certaldo, cioè,una lettiera dalbero.j.coltricetta di penna. j.piu
maccio una coltre bianca piccola da quel lecto .j.paio di lenzuola buone. j. panca che ſtar ſuole ad pie di
quel lecto. Et oltre acciò un deſco piccolo da mangiare daſsi di noce. ij. touaglie menate di lunghezza
bra vj. luna.ij. touagliole conueneuoli. j. botticello di. iij. ſome.Et oltre ad cio una roba di monchino ſo
derata di Zendado porporino gonnella & guarnacca & cappuccio. Et ancora uoglio che eſſa di quello
che auere doueſſe di ſuo ſalario di reſto da me,ſia interamente pagata.
Ancora laſcio che ciaſcuna perſona la quale ſi truoua ſcripta nel libro delle mie ragioni ſopraſegnato. A.
che da me debba auere ſia interamente pagato & oltre accio ciaſcuno altro che giuſtamente moſtraſſe
di douere auere. Et pergare le dette quantità & laſcio uoglio che glinfaſcripti miei executori ogni mio
panno maſſerizia grano e biada e uino equalunque altra coſa mobile exceptuati i libri,& leſcripture mie
poſſano,edebbano uẽdere,o far uendere,& doue delle decte mie coſe mobili non haueſſe tanto che baſtaſ-
ſe a decti pagamenti,uoglio poſſano uendere & alienare de miei beni come potrei io medeſimo uiuendo,
& maximamente una caſa poſta in Certaldo nel popolo di ſaiacopo di Certaldo ad cui da. j. uia chiamata
Borgo dal.ij.fornaino dandrea di meſſ.benghi dal terzo uia nuoua dal. iiij. ildecto teſtatore,e non baſtan
do queſta poſſan uendere de gli altri miei beni come decto è.
Ancora laſcio che tutti i miei libri ſieno dati e cõceduti ad ogni ſuo piacere al uenerabile mio Maeſtro Mar
tino dellordine de frati heremitani di Santo Agoſtino e del conuento di Sancto Spirito di Firenze li qua
li eſſo debba & p. tenere ad ſuo uſo mentre uiue. ſi ueramente che il decto Maeſtro Martino ſia tenu-
to e debba pregare Iddio per lanima mia, & oltre far copia ad qualunque perſona li uoleſſe di quegli
libri li quali compoſti.Et ancora che eſſo debba con queſte medeſime condizio

Seconda faccia.

uecchio cau haueua fatta uenire p entro delle era croce di xp̄o, & una caſſa la quale ua facta tenerui entro le decte reliqui tutte date ſenza alcuna zione a frati di ſancta maria di ſan ſepolcro ouero del poggetto o dalle campora cheſsi chiamino, li quali dimorano uicini della citta di firenze poco fuori delle mura accio che quante uolte reuerentemente le uedranno preghino idio per me.

Ancora laſcio e uoglio che una imaginetta di noſtra donna dalabaſtro. j. pianeta con iſtola & manipolo di zendado uermiglio & j. palio piccolo da altare di drappo uermiglio luccheſe & un guancialetto da altare di quel medeſimo drappo &.iij. guaine da corporali & j. uaſo di ſtagno da acqua benedecta, & j. palietto piccolo di drappo foderato di zendado giallo tutte ſie date a glioperai di ſaiacopo di certaldo & eſsi operai gli debbano guardare e ſaluare mentre durano a ſeruigi della detta chieſa di ſaiacopo & far pregar idio per me.

Ancora laſcio e uoglio che una tauoletta nella quale e dalluna parte dipincta noſtra donna col figliuolo in braccio & dallaltra un teſchio di um morto ſia data ad Madonna ſandra la quale oggi e moglie di franceſco di lapo buonamichi.

Appreſſo ad tutto queſto intendo e uoglio che oltre alle predecte in ogni mia coſa coſi mobile come ſtabile ſieno miei heredi uniuerſali i figliuoli di iacopo di boccaccio mio fratello quegli che al preſente ſono e che nel futuro naſceranno legiptimi e naturali coſi maſchi come femine ſi ueramente che ogni fructo il quale de predecti miei beni ſi ricogliera o trarra debba peruenire nella caſa del predecto iacopo & ad eſſo aſpectare & pertenere - ladminiſtrazione di quegli in nutricare ſe & la moglie, & quegli figliuoli li quali aura. Appreſſo intendo che de detti miei beni i predecti miei heredi non debbano ne poſſano uendere in altra maniera alienare o impegnare alcuno inſino ad tanto che alla eta danni trenta compiuti peruenuti non ſieno, & allora uiuendo iacopo predecto far nol poſſano ſenza ſuo conſentimento, e piacere riſeruato nondimeno che doue biſognaſſe di pagare la dote dalcuna loro ſirocchia che maritaſſono allora uoglio poſſano con lautorita de lor tutori ſe in eta daccio foſſono. Similmente intendo che imperpetuo inſino ad tanto che alcuno de diſcendenti di boccaccio ghellini noſtro padre per linea maſculina ſi trouera etiandio che non foſſe legiptiimamente nato ſi poſſa uendere o alienare in alcuna altra guiſa caſa mia poſta in certaldo nel popolo di ſaiacopo della quale queſti

Mentre uiuerà.

Principio della terza faccia.

heredi perciochè i pup o intendo che ſieno po gauacciani Piero nigane gelmo barduccio di cher franceſco di lapo bonan di torino benciuenni. & iacopo di boccaccio lor padre & mio fratello. Et intendo che quello che coſtoro o la maggior parte di loro o di quegli che allora uiui ſaranno ſaranno intorno a facti de decti miei nepoti, uaglia & tenga ne poſſa eſſere per gli altri riuocato o anullato o permutato.

Leonardo del chiaro di M. botte.

Appreſſo in executori & fedeli commeſſarij del mio preſente teſtamento ouero ultima uolonta eleggho & prieghо che ſieno queſti che appreſſo ſcriuo. Il uenerabile mio padre, & maeſtro martino da ſigna del lordine de frati heremitani di sancto Agoſtino di firenze. Barduccio di cherichino. Franceſco di lapo bonamichi. Agnolo di torino benciuenni & iacopo di boccaccio mio fratello a quali do piena balia & autorità di uendere & alienare del mio o de miei beni quello, che conoſceranno eſſere opportuno alla decta executione in loro per me facta. Et intendo che quello che la maggior parte di loro di quegli che allora uiui ſaranno ſi fara o adoperera intorno alla decta execuzione ſia fermo & rato etiandio contradicendolo gli altri ne ſi poſſa per gli altri mutare. Et queſto intendo ſia il mio teſtamento, & ultima uoluntà da a riuocando & annullando ognaltro teſtamento il quale inſino a queſto di facto aueſsi &c.

VAS ❡ Paullus ex Feſto: Vadem, ſponſorem ſignificat datum in re capitali. Graecis ἐξηγγυημένοι, qui uadimonio ſunt obſtricti, eaq. lege dimiſsi, ut in certum diem ſiſtantur. SI *ille non reuertiſſet*, ❡ ſic omnes mei, & Tertij. Male alias, Si ille non reuertiſſet ad diem. MORIENDVM *eſſet ſibi ipſi.* ❡ Moriendum eſſet ipſi, quattuor, & Tertij. Moriendum eſſet ipſi ſibi, unus. Moriendum eſſet etiam ſibi ipſi, unus. Moriendum eſſet etiam ipſi, unus. IN *amicitiam tertium adſcriberent.* ❡ Ad amicitiam, octo, & Tertij. Scriberent, unus.

CICERO

SED *utilitatis ſpecie in rep. ſaepiſſime peccatur, ut in Corinthi diſturbatione noſtri, durius etiam Athenienſes, qui ſciuerunt, ut Aeginetis, qui claſſe ualebant, pollices praeciderentur. hoc uiſum eſt utile. nimis enim imminebat propter propinquitatem Aegina Piraeeo. ſed nihil, quod crudele, utile. eſt enim hominum naturae, quam ſequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosq. exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper. nam, eſſe pro ciue, qui ciuis non ſit, rectum eſt non licere; quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules, Craſſus, & Scaeuola: uſu uero urbis prohibere peregrinos,*

grinos, ſane inhumanum eſt. illa praeclara, in quibus publicae utilitatis ſpecies prae honeſtate contemnitur. plena exemplorum eſt noſtra reſp. cum ſepe alias, tum maxime bello Punico ſecundo; quae Cannenſi calamitate accepta maiores animos habuit, quam umquam rebus ſecundis. nulla fuit timoris ſignificatio, nulla mentio pacis. tanta uis eſt honeſti, ut ſpeciem utilitatis obſcuret, Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere, ſtatuerentque, ut, urbe relicta, coniugibus, & liberis Troezene depoſitis, naues conſcenderent, libertatemq. Graeciae claſſe defenderent, Cyrſilum quendam ſuadentem, ut in urbe manerent, Xerxemq. reciperent, lapidibus obruerunt. atque ille ſequi utilitatem uidebatur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate. Themiſtocles poſt uictoriam eius belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione ſe habere conſilium reip. ſalutare, ſed id ſciri opus non eſſe: poſtulauit, ut aliquem populus daret, quicum communicaret. datus eſt Ariſtides. huic ille claſſem Lacedaemoniorum, quae ſubducta eſſet ad Gytheum, clam incendi poſſe: quo facto frangi Lacedaemoniorum opes neceſſe eſſet. quod Ariſtides cum audiuiſſet, in concionem magna exſpectatione uenit, dixitq. perutile eſſe conſilium, quod Themiſtocles afferret, ſed minime honeſtum. itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne utile quidem putarunt, totamq. eam rem, quam ne audiuerant quidem, auctore Ariſtide repudiauerunt. Melius hi, quam nos, qui piratas immunes, ſocios uectigales habemus. maneat ergo, quod turpe ſit, id numquam eſſe utile, ne tum quidem, cum id, quod eſſe utile putes, adipiſcare. hoc enim ipſum utile putare, quod turpe ſit, calamitoſum eſt.

EXPLANATIO

IN *Corinthi diſturbatione* ꝫ de bello Achaico lib.I. AEGINETIS, ꝫ uide Valerium lib.IX. cap. de
crudelitate, Plutarchum in Lyſandro, Thucydidem lib. II X. Xenophontem lib. 2. Aelianus in Varijs
hanc hiſtoriam mendoſe refert. Seruius Sulpicius ad Cic. Fam. lib. IV.ep.5. Ex Aſia rediens, cum ab Ae-
gina Megaram uerſus nauigarem, coepi regiones circum circa proſpicere: poſt me erat Aegina, ante Me-
gara; dextra Piraceus, ſiniſtra Corinthus. Aeginam Atticus quidam Piraceo uelut oculis mucum exi-
mendum cenſebat. Plutarchus in Demoſthene. QVI *claſſe ualebant*, ꝫ ſic omnes mei, & Tertij.
PENNIVS ꝫ ſic legendum, ex Cic. in Bruto, & Feſto: ſicq. eſt in Tertij libro, & uno ex meis. Eſt autem
Iuniae familiae cognomen. Vnus, Peneius. Vnus, Pennis. Vnus, Penus. Duo, Penius. Quinque, Pennius.
Vnus, Penneus. Vnus, Petrinus: & in ora, Panaetius. Vnus, Peneius, uel Petreius. CANNENSI *ca-*
lamitate ꝫ Liuius lib. XXII. Florus lib. 2.cap.6. NVLLA *fuit timoris ſignificatio*, ꝫ Fuit, abeſt ab unde-
cim meis, & Tertij. ATHENIENSES *&c.* ꝫ uide Iſocratem in Panegyrico, & Maximum Tyrium
Serm.3. TROEZENE ꝫ Troezenios Pomponius Mela fide ſocietatis Atticae illuſtres appellat. NA-
VES *conſcenderent*, ꝫ Themiſtocle ſuadente. CYRSILVM *quendam &c.* ꝫ Locus hic a Demoſthe-
ne paene exſcriptus uidetur. apud quem haec ſunt in oratione pro Cteſiphonte: Καὶ ταῦθ' οὕτω σεμνὰ, καὶ προ-
σήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσιν ὑπελαμβάνεται εἶναι, ὥστε καὶ τῶν προγόνων τοὺς ταῦτα πράξαντας μάλιστ' ἐπαινεῖτε,
εἰκότως. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς, οἳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς
τριήρεις ἐμβάντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ κελευόμενον ποιῆσαι. τὸν μὲν ταῦτα συμβουλεύσαντα Θεμιστοκλέα στρατηγὸν ἑλόμενοι.
τὸν δὲ ὑπακούειν τοῖς ἐπιταττομένοις ἀποφηνάμενον Κύρσιλον καταλιθώσαντες, οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες
αἱ ὑμέτεραι γυναῖκα αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότε Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορα, οὔτε στρατηγὸν, δι' ὅτου δουλεύσωσιν εὐτυ-
χῶς. ἀλλ' οὐδὲ ζῆν ἠξίουν, εἰ μὴ μετ' ἐλευθερίας αὐτοῖς ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ
μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμέ-
νης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει. ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν
ἐθελήσει, καὶ φοβερωτέρας ἡγήσεται, τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ πόλει φέρειν ἀνάγκη. ATQVE *il-*
le ꝫ At ille, duo. Atqui ille, Paullus pater. SEQVI *utilitatem* ꝫ ord. praep. undecim mei, & Tertij.
OPVS *non eſſe*: ꝫ Non opus eſſe, decem mei, & Tertij. CLASSEM *Lacedaemoniorum*, ꝫ uide Plu-
tarchum in Themiſtocle, & Ariſtide, & Valerium lib.VI.cap.5. GYTHEVM, ꝫ Polybius, Ptolemaeus,
Strabo, Plutarchus, Demoſthenes in oratione de corona. Liuius lib. XXXIV. Gytheum opidum omnium
maritimarum rerum Lacedaemonijs receptaculum dicit. AVDIVISSES, ꝫ Audiuiſſet, nouem, &
Tertij. Vnus, Audiret. PIRATAS *immunes*, ꝫ uide Plutarchum in uita Pompeij, Florum lib. 3.
cap.6. Epitomem Liu. XCIX. Velleium lib. II. Oroſ. lib. VI. cap.4. Eutrop. lib.VI. cap.4. de uir.ill.cap.ult.
Cic. pro lege Manilia, Plin. lib.VII.cap.25.& 26.& lib. XXXVII.cap.2. Valerium lib. IIX.cap.16. QVOD
eſſe utile putes, ꝫ ſic duo, & Tertij. Duodecim, Quod utile eſſe putes. HOC *enim ipſum utile putare*,
quod turpe ſit, calamitoſum eſt. ꝫ felicitas enim, & calamitas maxima ex parte in animis, & moribus ſita eſt.
Τῆς ἀληθινῆς εὐδαιμονίας, ait Plutarchus, ἤθει, καὶ διαθέσει τὸ πλεῖστόν ἐστι.

CICERO

SED incidunt (ut ſupra dixi) ſaepe cauſſae, cum repugnare utilitas honeſtati uideatur: ut animaduertendum ſit, repugnet ne plane, an poſſi cum honeſtate coniungi. eius generis hae ſunt quaeſtiones: ſi, exempli gratia, uir bonus ab Alexandria profectus Rhodum magnum frumenti numerum aduexerit in Rhodiorum inopia, & fame, ſummaq. annonae caritate; ſi idem ſciat complures mercatores ab Alexandria ſoluiſſe, nauesq. in curſu frumento onuſtas petentes Rhodum uiderit; dicturus ne ſit id Rhodijs, an ſilentio ſuum quamplurimū uenditurus. ſapientem, & bonum uirum fingimus: de eius deliberatione, & conſultatione quaerimus; qui

celaturus Rhodios non ſit. In huiuſmodi cauſſis aliud Diogeni Babylonio uideri ſolet, magno, & graui Stoico; aliud Antipatro, diſcipulo eius, homini acutiſſimo; Antipatro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod uēditor norit, emptor ignoret; Diogeni, uenditorem, quatenus iure ciuili conſtitutum ſit, dicere uitia oportere, cetera ſine inſidijs agere; &, quoniam uendat, uelle quam optime uendere. aduexi, expoſui; uendo meum non pluris, quam ceteri; fortaſſe etiam minoris, cum maior eſt copia: cui fit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte. Quid agis? tute, cum hominibus conſulere debeas, & ſeruire humanae ſocietati; eaq. lege natus ſis, ut ea habeas principia naturae, quibus parere, & quae ſemper ſequi debeas; ut utilitas tua, communis utilitas ſit; uiciſſim, & aeque communis utilitas, tua ſit: celabis homines, quid ijs adſit commoditatis, & copiae? Reſpondebit Diogenes fortaſſe ſic. Aliud celare, aliud eſt tacere. neque ego nunc te celo, ſi tibi non dico quae natura deorum ſit, quis ſit finis bonorum: quae tibi plus prodeſſent cognita, quam tritici uilitas ſed non, quidquid tibi audire utile eſt, id mihi dicere neceſſe eſt. immo uero, inquit ille, neceſſe eſt: ſiquidem inter homines natura meminiſti coniunctam ſocietatem. Memini, inquit ille: ſed num iſta ſocietas talis eſt, ut nihil ſuum cuiuſque ſit? quod ſi ita eſt, nec uendendum quidem quidquam eſt, ſed donandum. Vides, in hac tota diſceptatione non illud dici: quamuis hoc turpe ſit, tamen, quoniam expedit, faciam: ſed ita expedire, ut turpe non ſit: ex altera autem parte, ea re, quia turpe ſit, non eſſe faciendum. Vendat aedes uir bonus propter aliqua uitia, quae ipſe norit, ceteri ignorent: peſtilentes ſint, & habeantur ſalubres; ignoretur, in omnibus cubilibus apparere ſerpentes; male materiatae, ruinoſae; ſed hoc praeter dominum nemo ſciat: quaero, ſi hoc emptoribus uenditor non dixerit, aedesq. uendiderit pluris multo, quam ſe uenditurum putarit: num id iuſte, an improbe, fecerit? ille uero, inquit Antipater, improbe facit. quid enim eſt aliud, Erranti uiam non monſtrare, quod Athenis exſecrationibus publicis ſancitum eſt, ſi hoc non eſt, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere? plus etiam eſt, quam uiam non monſtrare. nam eſt ſcientem in errorem alterum inducere. Diogenes contra: Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem eſt? ille, quod non placebat, proſcripſit; tu, quod placebat, emiſti.

EXPLANATIO

EXEMPLI *gratia*, ʒ ſic duodecim, & Tertij. Duo, Cauſſa. Libenter autem utitur exemplis: quin rem illuſtrant, ubi ratio paullo uidetur obſcurior. AB *Alexandria perfectus Rhodum*, ʒ hunc locum, recitat Nonius omiſſa particula Ab, & uoce Profectus: cum quo faciunt tres mei, & Tertij liber, & Iulij Galli quoque. Alexandria profectus Rhodum, tres. AB *Alexandria ſoluiſſe*, ʒ Ab, non eſt in undecim, & Tertij, & in uno Iulij Galli. Soluere, eſt, ſolutis anchoris nauigationi ſe committere: cui opponitur Appellere. QVAMPLVRIMVM *uenditurus*. ʒ Quamplurimo, tredecim, & Tertij. DIOGENI *Babylonio* ʒ Licet igitur interdum a praeceptoribus diſſentire, modo id modeſte fiat. Diogenes praeceptor fuit Antipatri, Antipater Panaetij, Panaetius Poſidonij: lib. I. de Diu. IVRE *ciuili* ʒ quod non ita late patet, ut ius gentium, ideſt naturae. QVID *agis?* ʒ Quid ais? quattuor, & Tertij. In uno neque, Agis; neque, Ais. TVTE, ʒ Tu, tres, & Tertij. Tum, duo. VT *ea habeas*, ʒ Et, pro Vt, undecim, & Tertij. ET *quae ſemper ſequi debeas*; ʒ Et conſequi debeas, unus. Et quae ſequi debeas, decem, & Tertij. VICISSIM, *& aeque communis utilitas*, ʒ Viciſſimq. communis utilitas; unus, & Tertij. Viciſſim & communis utilitas, unus. Viciſſim ea communis utilitas, unus. Viciſſimq. & communis utilitas, tres. QVID *ijs adſit & commoditatis*, ʒ Et, non eſt in decem, & Tertij. Vtilitatis, unus. QVIS *ſit finis bonorum*: ʒ Qui, duo, & Tertij. Quid, unus. ID *mihi dicere* ʒ Idem, unus. SIQVIDEM *inter homines natura meminiſti coniunctam ſocietatem.* ʒ Siquidem meminiſti eſſe inter homines natura coniunctam ſoc. decem, & Tertij. MEMINI, *inquit ille*: ʒ Inquiet, nouem, & Tertij. VT *nihil ſuum cuiuſque ſit?* ʒ Cuique, decem. Vt nihil cuiuſquam ſit, Fuluius Vrſinus ait eſſe in ſuo uetere libro. NEC *uendendum quidem* ʒ Ne, duodecim mei. Totum hoc deeſt in Tertij libro. EX *altera autem parte*, ʒ haec erat Antipatri opinio. PESTILENTES *ſint*, ʒ ſic Diocletianus, & Maximianus lib. IX. C. de aedil. edicto, Peſtibilem fundum diciunt, pro eo, qui letiferam herbam habet. IN *omnibus cubilibus* ʒ Cubiculis, decem, & Tertij. HOC *emptoribus* ʒ Haec, duo, & Tertij. NVM *id iuſte, an improbe fecerit?* ʒ Num id iniuſte, aut improbe fecerit? nouem & Tertij. IMPROBE *facit*. ʒ abſunt haec à decem meis, & Tertij. Ille improbe uero, inquit Antipater, unus. ERRANTI *uiam non monſtrare*, ʒ ex quo uerſus Ennij lib. I.

Vt homo, qui erranti comiter monſtrat uiam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Nihilominus ut ipſi luceat, cum illi accenderit.

SANCITVM *eſt*, ʒ Sanctum eſt, quattuor, & Tertij. Conſtitutum eſt, unus. Factum eſt, unus, mendoſe.

CICERO

QVOD ſi, qui proſcribunt uillam bonam, ut ipſi aſſerunt, beneq. aedificatam; non exiſtimantur fefelliſſe, etiam ſi illa nec bona eſt, nec aedificata ratione: multo minus, qui domum non laudarunt: ubi enim iudicium emptoris eſt, ibi fraus uenditoris quae poteſt eſſe? ſin autem dictum non omne praeſtandum eſt, quod dictū non eſt, id praeſtandum putas? quid uero eſt ſtultius, quā uenditorem, eius rei, quam uendat, uitia narrare? quid autem tam abſurdum, quam, ſi domini iuſſu ita praeco praedicet, domum peſtilentem uendo? Sic ergo, in qui-

buſdam

buſdam cauſſis dubijs, ex altera parte defenditur honeſtas; ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile uideatur, non modo honeſtum facere ſit, ſed etiam, non facere, turpe. haec eſt illa, quae uidetur utilium fieri cum honeſtis ſaepe, diſſenſio. Quae dijudicanda ſunt: non enim, ut quaereremus, expoſuimus; ſed, ut explicaremus. Non igitur uidetur nec frumentarius ille Rhodius, nec hic aedium uenditor celare emptores debuiße. neque enim id eſt celare, quidquid reticeas; ſed cum, quod tu ſcias, id ignorare, emolumenti tui cauſa, uelis eos, quorum interſit id ſcire. hoc autem celandi genus quale ſit, & cuius hominis, quis non uidet? certe non aperti, non ſimplicis eſt, non ingenui, non iuſti, non uiri boni; uerſuti potius, obſcuri, aſtuti, fallacis, malitioſi, callidi, ueteratoris, uafri. haec tot, & alia plura, non ne inutile eſt, uitiorum ſubire nomina? Quod ſi uituperandi ſunt, qui reticuerunt: quid de iis exiſtimandum eſt, qui orationis uanitatem adhibuerunt? C. Canius, eques R. homo nec infacetus, & ſatis litteratus, cum ſe Syracuſas, otiandi cauſa, non negotiandi, ut ipſe dicere ſolebat, contuliſſet, dictitabat, ſe hortulos aliquos uelle emere, quo inuitare amicos, & ubi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet. quod cum percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracuſis, dixit, uenales quidem ſe hortos non habere, ſed licere uti Canio, ſi uellet, ut ſuis: & ſimul ad cenam inuitauit in poſterum diem. cum ille promiſiſſet, tum Pythius, ut argentarius, qui eßet apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe conuocauit, & ab ijs petiuit, ut ante ſuos hortulos poſtera die piſcarentur; dixitque, quid eos facere uellet. ad cenam tempore uenit Canius. opipare paratum erat conuiuium, cymbarum ante oculos multitudo. pro ſe quiſque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythij piſces abijciebantur. tum Canius, Quaeſo, inquit, Quid eſt, o Pythi, tantum ne piſcium? tantum ne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit: hoc loco eſt, Syracuſis quidquid eſt piſcium: hic aquatio: hac uilla iſti carere non poſſunt. incenſus Canius cupiditate, contendit a Pythio, ut uenderet. grauate ille primo: quid multa? impetrat: emit homo cupidus, & locuples, tanti, quanti Pythius uoluit, & emit inſtructos: nomina facit: negotium conficit. inuitat Canius poſtera die familiares ſuos: uenit ipſe mature: ſcalmum nullum uidet: quaerit ex proximo uicino, num feriae quaedam piſcatorum eſſent, quod eos nullos uideret. nullae, quod ſciam, inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent: itaq. heri mirabar, quid accidiſſet. ſtomachari Canius: ſed quid faceret? nondum enim Aquillius, collega, & familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas. in quibus ipſis, cum ex eo quaereretur, quid eſſet dolus malus; reſpondebat, cum eſſet aliud ſimulatum, aliud actum. hoc quidem ſane luculenter, ut ab homine perito definiendi. ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi ſunt. nullum igitur eorū factum poteſt utile eſſe, cum ſit tot uitijs inquinatum.

EXPLANATIO

VT *quaereremus*, ʒ ut quaeſtionem in medio non explicatam relinqueremus. NON *igitur &c.* ʒ ſolum honeſtum, ut Stoici, Cicero ſequitur. ſentit igitur cum Antipatro. NON *ſimplicis eſt*, ʒ τὸ Eſt, non legitur in undecim meis, & Tertij. OBSCVRI, ʒ qui ſuam uoluntatem non facile oſtenderet. ORATIONIS *uanitatem adhibuerunt?* ʒ falſum dixerunt. C. CANIVS, ʒ permultae familiae Romanae nomen a beſtijs ſumpſerunt, ut Canij, Ouij, Galli, Porcij, Aſinij. De hoc Canio II. de Orat. & ad Att. HOMO *nec infacetus*, ʒ Homo, abeſt ab omnibus meis, & Tertij. *Nec infacetus, & ſatis litteratus*, ʒ ſic Fam. lib. x. ep. I. Nec miror, & gaudeo. DICTITABAT ʒ Dictabat, duodecim mei, & Tertij. Dicebat, unus. VELLE *emere*, ʒ ord. praep. undecim mei, & Tertij. INTERPELLATORIBVS ʒ Interpellationibus, duo mei. ARGENTARIAM *faceret* ʒ ἀργυροπρατικὴν ἐργάζεσθαι. SYRACVSIS, *dixit*, ʒ Dixit, non eſt in decem meis, & Tertij. In uno eſt, Inquit, poſt uerbum Quidem. ET *ſimul ad cenam inuitauit in poſterum diem.* ʒ Et ſimul ad cenam hominem in hortos inuitauit in poſterum diem, omnes mei, & Tertij. VT *argentarius, qui eſſet &c.* ʒ Qui eſſet ut arg. quinque, & Tertij. Qui ut eſſet arg. unus. AB *ijs petiuit*, ʒ commentum ſimile de Egeſtaeis Siciliae populis, Athenienſes ad bellum Syracuſanum hortantibus, narrat Thucydides lib. VI. argentum enim non ſolum, ſed a finitimis populis commodato acceptum, oſtentarunt. POSTERA *die* ʒ Poſtero die, unus. Poſtridie, duo, & Tertij. TEMPORE *uenit* ʒ Tempori, Tertij liber. probo. OPIPARE *paratum erat conuiuium*, ʒ Apparatum, duodecim mei, & Tertij. Opipare a Pythio adparatum erat conu. Tertij liber. CYMBARVM ʒ Cymbae, dictae a uelocitate. κύμβαι, Heſichio, ὄρνιθες. Vide & Sudam. ANTE *oculos* ʒ ſic libri ueteres. D. Ambroſius, Hortulos, uidetur legiſſe. PRO *ſe quiſque*, ʒ ideſt, pro uirili. Liu. II. Cum hoſtes adeſſent, pro ſe quiſque in urbem ex agris demigrauit. Virg. Pro ſe quiſque uiri. GRAVATE *ille primo.* ʒ Grauare, duo. EMIT *inſtructos*: ʒ quibus nihil quod uſui, & ornamento ſit, deeſſet. NOMINA *facit*: ʒ ideſt, Nomina in libris apparere facit. POSTERA *die* ʒ Poſtridie, quattuor, & Tertij. Poſtriduum, unus. SCALMVM ʒ Vide Pollucem lib. I. cap. 9. AQVILLIVS, ʒ de Aquillio, in Topicis, & Plin. lib. XVII. cap. I. COLLEGA, ʒ in praetura. quod indicat oratio pro Cluentio. ſic & in Topicis eum appellauit, & lib. III. de nat. de. SANE *luculenter*, ʒ Luculente, tredecim mei, & Tertij. Luculentē, unus. MALITIOSI *ſunt.* ʒ Sunt, non eſt, in ſex, & Tertij. TOT *uitijs* ʒ perfidia, improbitate, malitia.

CICERO

QVOD ſi Aquilliana definitio uera eſt: ex omni uita ſimulatio, diſſimulatioq. tollenda eſt. ita nec, ut emat melius, nec, ut uendat, quiſquam ſimulabit, aut diſſimulabit uir bonus. atque iſte dolus malus etiam legibus erat uindicatus; ut tutela XII tab. & circumſcriptio adoleſcentium lege Laetoria, & ſine lege, iudicijs,

in quibus, Ex fide bona, *additur. reliquorum autem iudiciorum haec uerba maxime excellunt, in arbitrio rei uxoriae,* Melius, aequius; *in fiducia,* Vt inter bonos bene agier, *quid ergo? aut in eo, quod melius, aequius, poteſt ulla pars ineſſe fraudis; aut, cum dicitur, Vt inter bonos bene agier, quidquam agi doloſe, aut malitioſe, poteſt? dolus autem malus ſimulatione, & diſſimulatione, ut ait Aquillius, continetur. tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne mendacium. non licitatorem uenditor, nec, qui contra ſe liceatur, emptor apponet: uterque, ſi ad eloquendum uenerit, non plus, quam ſemel, eloquetur. Q. quidem Scaeuola, P. filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indicaretur, idq. uenditor ita feciſſet, dixit, ſe pluris aeſtimare, addidit centum millia. nemo eſt, qui hoc uiri boni fuiße neget; ſapientis negant: ut, ſi minoris, quam potuiſſet, uendidiſſet. Haec igitur eſt illa pernicies, quod alios bonos, alios ſapientes exiſtimant: ex quo Ennius: Nequidquam ſapere ſapientem, qui ſibiipſi prodeſſe nequiret. uere id quidem; ſi, quid eßet Prodeſſe, mihi cum Ennio conueniret. Hecatonem quidem Rhodium, diſcipulum Panaetij, uideo in ijs libris, quos de Officijs ſcripſit Q. Tuberoni, dicere, ſapientis eſſe, nihil contra mores, leges, inſtituta facientem, habere rationem rei familiaris: neque enim ſolum nobis diuites eſſe uolumus, ſed liberis, propinquis, amicis, maximeq. reip. ſingulorum enim facultates, & copiae, diuitiae ſunt ciuitatis. huic Scaeuolae factum, de quo paullo ante dixi, placere nullo modo poteſt. etenim omnino ſe negat facturum compendij ſui cauſſa, quod non liceat. huic nec laus magna tribuenda eſt, nec gratia. Sed, ſiue & ſimulatio, & diſſimulatio dolus malus eſt; perpaucae res ſunt, in quibus dolus iſte malus non uerſetur: ſiue uir bonus eſt is, qui prodeſt, quibus poteſt, nocet nemini; recte iuſtum uirum bonum non facile reperiemus. Numquam igitur eſt utile, peccare, quia ſemper eſt turpe; &, quia ſemper eſt honeſtum, uirum bonum eße, ſemper eſt utile.*

EXPLANATIO

VT *uendat, quiſquam ſimulabit,* ʒ Quidquam, undecim, & Tertij. Quidquid, unus. Quicunque, unus. ATQVE *iſte dolus malus* ʒ Atqui, legendum puto. Cur autem ita legam, facile patet. TVTELA ʒ Seruius Tutelam ait eſſe uim, atque poteſtatem in capite libero conſtitutam, ad tuendum eum, qui per aetatem ſua ſponte ſe defendere nequit, iure ciuili datam, ac permiſſam. CIRCVMSCRIPTIO *adoleſcentium* ʒ Si quis adoleſcentes decepiſſet, atque in fraudem illexiſſet, Terentius ait. LEGE *Laetoria,* ʒ de qua Suetonius lib. IV. Praetorum, apud Priſc. in uerbo, Stipula, & Cicero lib. III. de nat. de. SINE *lege, iudicijs,* ʒ Lex punit, iudicium damnat. VT *inter bonos bene agier.* ʒ ad Trebatium, Fam. lib. VII. ep. I. Vbi porro erit illa formula fiduciae? Vt inter bonos bene agier oportet. DOLOSE, *aut malitioſe poteſt?* ʒ Malitioſe, aut doloſe poteſt, tres. Malitioſe, aut dolo poteſt, unus. IN *rebus contrahendis* ʒ Ex, pro In, undecim, & Tertij. CONTRA *ſe liceatur,* ʒ Se, abeſt ab uno. Contra aſſe liceatur, legit Muretus: exemplisq. confirmat, Variarum Lect. lib. XIV. cap. 3. EMPTOR *opponet:* ʒ Apponet, octo, & Tertij. INDICARETVR, ʒ ideſt, aeſtimaretur. Male Nonius interpretatur, promitteret, addiceretur. SAPIENTIS *negant:* ʒ qualis Carneades. Lactant. lib. de Iuſtitia, cap. 17. & 18. ALIOS *bonos, alios ſapientes* ʒ cum re uera diſtingui, & diſtingui non poſsint. omnes enim ſapientes boni ſunt. QVI *ſibi ipſi prodeſſe nequiret.* ʒ Qui ipſe ſibi prod. nequiret, octo. Ipſe, quattuor. Ipſe, non eſt in uno. Non qui ret, duo. Citatur & Fam. lib. VII. ep. 6. Sumptum ab Euripidis Medea:

Μισῶ σοφιςὴν, ὅςις οὐχ᾽ αὑτῷ σοφός.

SINGVLORVM *enim facultates, & copiae, diuitiae ſunt ciuitatis.* ʒ ſic Iſocrates ad Nicoclem: Ἅπαντα τὰ τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, οἰκεῖα τῶν καλῶς βασιλευόντων ἐςὶ. NEGAT ʒ Scaeuola. ETENIM *omnino ſe negat f.* ʒ Etenim omnino tantum ſe negat f. undecim, & Tertij. Etenim omnino negat tantum ſe f. unus. Etenim tantum omnino ſe negat f. unus. HVIC ʒ Hecatoni: qui diſcedet a lege naturae, ius ciuile tantum ſeruat, idq. ſatis eſſe putat: cum Scaeuola legem etiam naturae, quae multo patet latius, quam ius ciuile, ſeruandam in emendo cenſuerit. TRIBVENDA *eſt, nec gratia.* ʒ Tribuenda, nec gratia eſt, undecim, & Tertij. SIVE *& ſimulatio,* ʒ Et, abeſt a tribus. IN *quibus dolus iſte malus non uerſetur:* ʒ In quibus non dolus malus iſte uerſetur, duodecim, & Tertij. RECTE *iuſtum uirum bonum non facile reperiemus.* ʒ Iſtum, duo ueteres libri. & ita ante multos annos emendandum putauit Pater in annotationibus in margine adſcriptis. Reperimus, ſeptem, & Tertij.

CICERO

AC *de iure quidem praediorũ ſancitum eſt apud nos iure ciuili, ut in his uendendis uitia etiam dicerentur, quae nota eſſent uenditori. nam, cum ex duodecim tabulis ſatis eßet cautum, ea praeſtari, quae eſſent lingua nuncupata; quae qui infitiatus eſſet, dupli poenam ſubiret: a iuriſconſultis etiam reticentiae poena eſt conſtituta. quidquid enim ineſt praedio uitij, id, ſtatuerunt, ſi uenditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, praeſtari oportere. ut, cum in arce augurium augures acturi eſſent, iuſſiſſentque T. Claudium Centimalum, qui aedes in Coelio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpicijs: Claudius proſcripſit, inſulam uendidit: emit P. Caſurnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem denunciatum eſt. itaque Calpurnius, cum demolitus eſſet, cognouiſſetque, Claudium aedes poſtea proſcripſiſſe, quam eßet ab auguribus demoliri iuſſus, arbitrum illum adegit;* Quidquid ſibi dare facere oporteret ex fide bona. *M. Cato ſententiam dixit, huius noſtri Catonis pater. ut enim ceteri ex patribus, ſic hic, qui illud lumen progenuit, ex filio eſt nominandus. is igitur iudex ita pronunciauit: cum in uenumdando rem eam ſciſſet, & non pronunciauißet, emptori damnum praeſtari oportere.*

tere. igitur ad fidem bonam ſtatuit pertinere, notum eſſe emptori uitium, quod noſſet uenditor. quod ſi recte diiudicauit; non recte frumentarius ille, non recte aedium peſtilentium uenditor tacuit. Sed huiuſmodi reticentiae iure ciuili omnes comprehendi non poßunt; quae autem poſsunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus, propinquus noſter, C. Sergio Oratae uendiderat aedes eas, quas ab eodem ipſe paucis ante annis emerat. hae Sergio ſeruiebant: ſed hoc in mancipio Marius non dixerat. adducta res in iudicium eſt. Oratam Craſsus, Gratidianum defendebat Antonius. ius Craſsus urgebat; quod uitij uenditor non dixiſset, ſciens, id oportere praeſtari: aequitatem Antonius; quoniam id uitium ignotum Sergio non fuißet, qui illas aedes uendidiſſet, nihil fuiſſe neceſſe dici; nec eum eſſe deceptum, qui id, quod emerat, quo iure eſſet, teneret. quorſum haec? ut illud intelligas, non placuiſſe maioribus noſtris aſtutos. ſed aliter leges, aliter philoſophi tollunt aſtutias: leges, quatenus manu tenere poſſunt; philoſophi, quatenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur hoc poſtulat, ne quid inſidioſe, ne quid ſimulate, ne quid fallaciter. Sunt ne igitur inſidiae, tendere plagas, etiam ſi excitaturus non ſis, nec agitaturus? ipſae enim ferae, nullo inſequente, ſaepe incidunt. ſic, tu cum aedes proſcribas, tabulam tamquam plagam ponas, domum propter uitia uendas, in eam aliquis incurrat imprudens: hoc quamquam uideo propter deprauationem conſuetudinis neque more turpe haberi, neque aut lege ſanciri, aut iure ciuili; naturae tamen lege ſancitum eſt. ſocietas enim eſt, (quod etſi ſaepe dictũ eſt, dicendum tamen eſt ſaepius) latiſsime quidem quae pateat, hominum inter homines; interior, eorum, qui eiuſdem gentis ſunt; propior, eorum, qui eiuſdem ciuitatis. itaque maiores aliud ius gentium, aliud ius ciuile eſſe uoluerunt. quod enim ciuile, non idem continuo gentium; quod autem gentium, idem ciuile eſſe debet. ſed nos, ueri iuris, germanaeq. iuſtitiae ſolidam, & expreſsã effigiem nullam tenemus; umbra, & imaginibus utimur: eaſq. ipſas utinam ſequeremur. feruntur enim ex optimis naturae principijs, & ueritatis exemplis. nam, quanti uerba illa? Vti ne propter te, fidem ue tuam captus, fraudatus ue ſim. *quam illa aurea?* Vt inter bonos bene agier oportet, & ſine fraudatione. *Sed, qui ſint Boni, & quid ſit Bene agier, magna quaeſtio eſt. Quinctus quidem Scaeuola, pont. max. ſummam uim eſſe dicebat in omnibus ijs arbitrijs, in quibus adderetur,* Ex fide bona: *Fideiq. bonae nomen exiſtimabat manare latiſſime, idq. uerſari in tutelis, ſocietatibus, fiducijs, mandatis, rebus emptis, uenditis, conductis, locatis: quibus uitae ſocietas continetur: in his, magni eſſe iudicis, ſtatuere, praeſertim cum in pleriſque eſſent iudicia contraria, quid quemque cuique praeſtare oporteret. Quocirca aſtutiae tollendae ſunt, eaq. malitia, quae uult quidem uideri ſe eſſe prudentiam; ſed abeſt ab ea, diſtatq. plurimum. prudentia eſt enim locata in delectu bonorum, & malorum; malitia, ſi omnia, quae turpia ſunt, mala ſunt, mala bonis anteponit.*

EXPLANATIO

SANCITVM *eſt apud nos iure ciuili,* ʒ Digeſtorum lib. XXI. & lib. XLIII. Sanctum, unus, & Tertij.
VITIA *etiam dicerentur,* ʒ Etiam, non eſt in quattuor, & Tertij. SATIS *eßet cautum,* ʒ Cau-
tum, non eſt in nouem, & Tertij. QVAE *eſſent lingua nuncupata;* ʒ lib. I. de Oratore: Totum illud, Vti
lingua nuncupaſſet, non in XII. tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine
ſcriptum uideretur. DVPLI *poenam* ʒ ſic duo, & Tertij. recte. Male alij, Duplicem poenam, uel, Du-
plici. RETICENTIAE *poena* ʒ actio redhibitoria dicitur Dig. de aedilicio aedicto. QVIDQVID
enim ineſt praedio uitij, ʒ Quidquid enim eſt in praedio uitij, nouem, & Tertij. Eſt enim in pr. unus. In prae-
dio eſt, unus. Eſt, non legitur in duobus. Vide autem de Vitij, & Morbi differentia Agellium lib. IV. cap. 2.
IN *arce* ʒ uide Feſtum in uerbo, Acani, & in, Auguraculum. T. CLAVDIVM *Centim.* ʒ duo non
habent praenomen. Titium, unus. Ti. unus. Vide Val. Max. lib. IIX. cap. de priuatis iudicijs. DEMOLI-
RI *eas, quarum alt.* ʒ Ea, quorum, unus, & Tertij. OFFICERET *auſpicijs:* ʒ ne rite fierent. ſic lo-
cutus & Val. Max. in eadem hiſtoria. Cic. de Diu. Contemplationi caeli officere. Et de Orat. I. Quod cuicun
que particulae caeli officeretur. Obſtruere luminibus, pro domo, & apud Iuriſconſultos. INSVLAM
uendidit. ʒ Feſtus: Inſulae dictae proprie, quae non iunguntur communibus parietibus cum uicinis; Cir-
cuituq. publico, aut priuato cinguntur; a ſimilitudine uidelicet earum terrarum, quae fluminibus, ac mari
eminent, ſuntq. in ſalo poſitae. P. CALPVRNIVS *Lanarius.* ʒ uereor interdum, ne parum notae
gentis nomen occaſionem dederit mendo. Cafurnium enim Lanarium in antiquo lapide nominari obſer-
uaui. ex eo fecit aliquis, Calfurnius: & ita ſcriptum in duodecim meis, & impreſſum in quamplurimis: un-
de alius, Calphurnius, ut in uno meo: alius, Calpurnius, quo modo in uno, & Tertij: ut error ex errore naſci-
tur. Diuus quidem Hieronymus in Epiſtolis ter mentionẽ facit cuiuſdam Calfurnij, nõ Calpurnij, Lanarij.
Sed hanc totam controuerſiam dirimit, ut mihi quidem uidetur, antiquus lapis, in radice Capitolij, in parie
te priuatae domus, ita inſcriptus:

C . C A F V R N I V S
C . L . ANTIOCHVS
LANARIVS
VETVR IA . C . L
DEVTERA
MONVMENTVM
FECIT . SIBI . ET . SVEIS
IN.FR.P.XV.IN.A.P.XX

QVAM *eſſet &c.* ʒ Quam eas eſſet, Fuluius Vrſinus legit, ex antiquo libro. ARBITRVM *illum adegit: Quidquid ſibi dare, faeere oporteret ex fide bona.* ʒ Senſus hic alius eſſe non poteſt, quam, iudicis arbitrio rem committere, Claudium coegit: ad arbitrium Claudium adduxit. At Valerius Max. lib. IIX. cap. 2. ita factum hoc exponit, non ut a Caſurnio Claudius ad arbitrium adductus eſſe, ſed ut arbitrium Caſurnius una cum Claudio ad rem cognoſcendam adduxiſſe uideatur. eius uerba ſunt haec: Caſurnius demoliri domum coactus, M' Porcium, inclyti Catonis patrem, arbitrum cum Claudio adduxit, ut formulam daret: Quidquid ſibi dare facere oporteret ex fide bona. Cato, ut eſt doctus, de induſtria Claudium edictum ſacerdotum ſuppreſsiſſe, continuo illum Caſurnio damnauit. Idem paullo poſt ſimiliter locutus eſt. De qua re, inquit, C. Aquillius, uir magnae auctoritatis, & ſcientia iuris ciuilis excellens, iudex adductus, prudentia, & religione ſua mulierem repulit. Valerio igitur auctore, non is, qui litem intendit, aduerſarium adigit ad arbitrum, ideſt, cogit ad arbitrum uenire; ſed arbiter ad formulam dandam, id eſt ad iudicandum ex uſitata actionis formula, ab utroque adducitur. quod mihi quidem paene perſuadetur. nam Valerius eam rem ita narsat, ut, ſi quid in uerbis a Cicerone diſcrepat, ſententiam magis aperire uoluiſſe uideatur. quare ſuſpicor, Illum, abundare, & inculcatum, ac receptum ab ijs eſſe, qui Arbitrum adegit, dictum exiſtimarunt, pro, ad arbitrum ire coegit. (nam in uno meo eſt, Ad arbitrum illum adegit) Nec uero me, ut ita credam, unius Valerij mouet auctoritas. exemplum hoc ſimile in Topicis notaui: Quemadmodum, ſi in urbe de finibus controuerſia eſt, quia fines magis agrorum uidentur eſſe, quam urbis, finibus regundis adigere arbitrum non poſsis: ſic, ſi aqua pluuia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum eſt, aquae pluuiae arcendae adigere non poſsis arbitrum. Hic certe, qui ad arbitrum adigatur, nullius mentio eſt. arbiter igitur ipſe adigitur, ideſt, ut interpretatur Valerius, adducitur. Eadem ratio mihi ſuſpicionem affert de mendo in oratione pro Comoedo. nam, ubi eſt, Cur non arbitrium pro ſocio adegeris Q. Roſcium, quaero: rectius fore arbitror: Cur non arbitrum pro ſocio adegeris, quaero: ideſt, cur non arbitrium ad iudicandum ex formula pro ſocio adduxeris. nam illud, Q. Roſcium, additum fortaſſe ex eadem inſcitia, qua, Illum, inculcatum hic eſſe dixi. Atque haec tamen ita ſentio, nihil ut affirmare audeam, niſi aliquam libri ueteres opem afferant. interim excitare aliorum ingenia, quibus ego diſſentientibus a me non iraſcar, ueritatem oſtendentibus etiam gratias agã, non inutile fuit. *Quidquid ſibi*: ſententia pendet e ſuperioribus. ideo enim Caſurnius arbitrum adegit, ut ſtatueret, quidquid ſibi Claudium dare, facere oporteret ex fide bona. quae ſunt antiquae uerba formulae de dolo malo. Et, Dare facere, pro, De ea re facere, quod erat in omnibus uulgatis libris, recte ab hominibus ingenio, doctrinaq. praeſtantibus repoſitum eſt. nam, qui ſibi promitti uolebat, ita ſtipulabatur. Promittis ne, quidquid te dare, facere, oportet? Reſpondebatur, Promitto. Exſtant in Digeſtis exempla ſimilia. Lib. v. tit. 2. L. Titia, 13. ff. de inoff. teſt. ex Scaeuola lib. III. Reſponſorum: Ea omnia, quae ſupra dari, fieri iuſsi, ea dari, fieri uolo. Et poſtea: Ea uti dentur, fiant. Lib. XIX. tit. I. L. Idem Iulianus, 13. ff. de actionibus empti, & uenditi, ex Vlpiano lib. XXXII. ad Edictum: Id emptorem dare, facere, praeſtareq. oportere. Lib. XXXI. de Legat. & fideicomm. 2. tit. I. L. Si ſcripſ. 46. ex Proculo lib. v. Epiſtolarum: Si ſcripſiſſet, qui legabat, Quidquid mihi L. Titium dare, facere oportet, Sempronio lego: nec adieciſſet, Praeſens, in diem ue: non dubitarem, quin ea pecunia comprehenſa non eſſet, cuius dies moriente eo, qui teſtamentum feciſſet, nondum ueniſſet. Lib. XXXIV. tit. 3. L. Cum ita, 19. ex Modeſtino lib. IX. Regularum: Cum ita teſtemur, Heres meus damnas eſto liberare illum, quod is negotia mea geſsit; & ſiquid eum mihi dare, facere oportet, ab eo non exigere. &c. Lib. XLIV. tit. 7. L. Actionum, 25. ff. de oblig. & act. ex Vlpiano libro ſingulari Regularum: In perſona actio eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciendum aliquid, uel dandum, & ſemper aduerſus eundem locum habet. Lib. XLV. tit. I. L. Cum ſtip. 125. de uerb. obl. ex Paullo lib. II. Quaeſtionum: Cum ſtipulamur, Quidquid te dare, facere oportet, nihil aliud in ſtipulationem deducitur, quam, quod praeſenti die debetur. Ibidem ſupra, l. Scire, 29. ex Vlpiano l. XLVI. ad Sabinũ: Conſtat, ſiquidem ita ſtipulatus ſim, Quod ex cauſſa condictionis dare, facere oportet? ſtipulationem ualere. Et paullo poſt, l. Qui ſic, 47. ex Vlpiano lib. 2. ad Sabinum: Qui ſic ſtipulatur, Quod te mihi illis Kalendis dare oportet, id dare ſpondes? &c. Ibidem, l. Si a col. 89. ex Paullo lib. IX. ad Plautium: Si a colono, cui fundum in quinquennium locaueram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero: Quidquid te dare, facere oportet? Lib. XLVI. tit. 4. L. Et uno, 18. ff. de Acceptil. ex Florentino lib. IIX. Inſtitutionum: Quidquid te mihi ex quacumque cauſſa dare, facere oportet, oportebit, praeſens, in diem ue. &c. Lib. L. tit. 16. L. Saepe ita, 53. ff. de uerb. ſign. ex Paullo lib. LIX. ad Edictum: Quod eum dare, facere oportet. Inſtit. lib. IV. tit. 3. Appellamus in perſonam actiones, per quas ei dare, aut facere oportere intendit aduerſarium. Haec igitur, a Cicerone recitata, uerba ſunt Caſurnij, cum Claudio apud arbitrum ſtipulantis: & additum eſt, Ex fide bona, quaſi Claudius in aedibus uendendis non ex fide bona ſecum egiſſet, uitio, quod ſciuiſſet, occultato. HVIVS *noſtri Catonis pater.* ʒ qui ſe Vticae ſua manu occiderat, ne ſeruientem patriam adſpiceret. Agellius lib. XIII. cap. 19. IN *uenumdando* ʒ In uendumdo, Tertij. In uendendo, nouem. PRONVNCIAVISSET, ʒ Pronunciaſſet, undecim. DIIVDICAVIT; ʒ Iudicauit, tredecim, & Tertij. M. MARIVS *Gratidianus*, ʒ Aſconius, Valerius, Plut. in Sulla, Cic. III. de Leg. PROPINQVVS *noſter*, ʒ Ciceronis enim auus Gratidiani ſororem matrimonio coniunctam habuit. de Leg. III. C. SERGIO *Oratae* ʒ Plin. lib. IX. cap. 54. Valer. lib. IX. cap. I. Macrob. lib. III. cap. 15. IN *mancipio* ʒ aedium dominio transferendo, cedendoque. CRASSVS, *Antonius.* ʒ omnium conceſſu principes in eloquentia. uide in lib. de claris orat. IVS ʒ *τὸ ἀκριβοδίκαιον.* AEQVITATEM ʒ *τὸ ἐπιεικές.* QVORSVM *haec?* ʒ Quorſus, quinque, & Tertij. QVATENVS *manu tenere poſſunt;* ʒ ſic omnes libri ueteres. In Bruto: Cum indicia mortis ſe comperiſſe, & manu tenere diceret. *Sic tu, cum aedes proſcribas,*

ſcribas,

ſcribas, ʒ Cú, non eſt in tribus, & Tertij. Sic tu ſi aedes proſcr. duo. Tu, non eſt in quattuor. NATVRAE *lege* ʒ cuius illud eſt, Quod tibi non uis, alteri ne feceris. QVOD *enim ciuile, &c.* ʒ ius gentium patet latius, quam ius ciuile. *Quod enim ciuile:* Enim, non eſt in decem & Tertij: NATVRAE *principijs,* ʒ Principiis, abeſt a duodecim meis, & Tertij. BENE *agier, magna quaeſtio eſt.* ʒ ſic imprimendum curauit Pater ante me natum. ut mirer, quoſdam de hoc loco a ſe nuper emendato ſomniare. Contra tamen omnes mei ueteres, & Tertij. MALA *bonis anteponit.* ʒ ſic quattuor mei. Decem, & Tertij, Mala bonis ponit ante.

CICERO

NEC uero in praedijs ſolum ius ciuile, ductum a natura, malitiam, fraudemq. uindicat: ſed & in mancipiorum uenditione uenditorum fraus omnis excluditur. qui enim ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, praeſtat edicto aedilium. heredum alia cauſſa eſt. Ex quo intelligitur, quoniam iuris natura fons ſit, hoc ſecundum naturam eſſe, neminem id agere, ut ex alterius praedetur inſcitia. nec ulla pernicies uitae maior inueniri poteſt, quam in malitia ſimulatio intelligentiae. ex quo illa innumerabilia naſcuntur: ut utilia cum honeſtis pugnare uideantur. quotus enim quiſque reperietur, qui, impunitate, & ignoratione omnium propoſita, abſtinere poſſit iniuria? periclitemur, ſi placet, in ijs quidem exemplis, in quibus peccari uulgus hominum fortaſſe non putat. neque enim de ſicarijs, ueneficis, teſtamentarijs, furibus, peculatoribus hoc loco diſſerendum eſt; qui non uerbis ſunt, & diſputatione philoſophorum, ſed uinculis, & carcere, fatigandi: ſed haec conſideremus, quae faciunt ij, qui habentur boni. L. Minucij Baſili, locupletis hominis, falſum teſtamentum quidam e Graecia Romam attulerunt. quod quo facilius obtinerent, ſcripſerunt heredes ſecum M. Craſſum, & Q. Hortenſium, homines eiuſdem ciuitatis potentiſſimos. qui, cum illud falſum eſſe ſuſpicarentur, ſibi autem nullius eſſent conſcij culpae, alieni facinoris munuſculum non repudiauerunt. quid ergo? ſatin' hoc eſt, ut non deliquiſſe uideantur? mihi quidem non uidetur. quamquam alterum amaui uiuum, alterum non odi mortuum. ſed, cum Baſilus M. Satrium, ſororis filium, nomen ſuum ferre uoluiſſet, eumq. feciſſet heredem; hunc dico, patronum agri Piceni, & Sabini: (o turpem notam temporum illorum) non erat aequum, principes ciuitatis rē habere, ad Satrium nihil, praeter nomen, peruenire. etenim, ſi is, qui non defendit iniuriam, neque propulſat a ſuis, cum poteſt, iniuſte facit, ut in primo libro diſſerui: qualis habendus eſt is, qui non modo non repellit, ſed etiam adiuuat iniuriam? mihi quidem etiam uerae hereditates non honeſtae uidentur, ſi ſint malitioſis blanditijs officiorum, non ueritate, ſed ſimulatione, quaeſitae. Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honeſtum uideri ſolet: falſo: nam eadem utilitatis, quae honeſtatis, eſt regula. qui hoc non praeuiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. ſic enim cogitans; eſt iſtud quidem honeſtum, uerum hoc expedit; res, a natura copulatas, audebit errore diuellere: qui fons eſt fraudum, maleficiorum, ſcelerum omnium. itaque, ſi uir bonus habeat hanc uim, ut, ſi digitis concrepuerit, poſſit in locupletiū teſtamenta nomen eius irrepere, hac ui non utatur, ne ſi exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam ſuſpicaturum. at ſi dares hanc uim M. Craſſo, ut digitorum percuſſione heres poſſet ſcriptus eſſe, qui re uera non eßet heres; in foro, mihi crede, ſaltaret. homo autem iuſtus, & is, quem ſentimus uirum bonum, nihil cuiquam, quod in ſe transferat, detrahet. hoc qui admiratur, is ſe, quis ſit uir bonus, neſcire fateatur.

EXPLANATIO

IN *mancipiorum uenditione* ʒ an ſana, fugitiua, fugacia. DE *ſanitate,* ʒ Fam. lib. XII. ep. 10. DE *fuga,* ʒ Lactantius lib. v. cap. 17. SECVNDVM *naturam &c.* ʒ hinc, Quod tibi fieri non uis, alteri ne feceris, Naturae lex. IN *malitia ſimulatio intelligentiae.* ʒ infra: Prudentiam uult imitari malitia. ILLA *innumerabilia* ʒ Iſta, undecim, & Tertij. PECCARI ʒ ſic decem mei, & Tertij. probo. SED *uinculis, & carcere fatigandi:* ʒ ſic Nonius ex induſtria, non, Caſtigandi: & explanat, Cohibendi, comprimendi. ſic etiam ſex mei, & Tertij. L. MINVCII *Baſili,* ʒ ſic lego cum Valerio Max. lib. IX. cap. 4. & cum optimo Tertij libro. & cognomen, Baſili, malo, quam, Baſilij: quod uidetur eſſe nomen gentis. Baſillus, obſeruaui in antiquis lapidibus.

Romae, in hortulis Caeſiis.

IVNONI
REGINAE
PAEZON
AQVILIAES
BASILLAES

In Parione, in aedibus Franciſci Liſchae.

IOVI. OPTVMO
MAXIMO. DOLICHEN
PAEZON. AQVILIAES
BASILLAES. ACTOR
CVM. PAEZVSA. FILIA. SVA
D. D

Vt hic fortaſſe, Baſillus, etiam legi poſsit, mutatione I in L. HOMINES *eiuſdem ciuitatis potentiſſimos.* ʒ recte ſic legitur in octo meis. nam, Eiuſdem aetatis, ad rem minus pertinet. tuendi enim falſi teſtamenti conſilium adiuuabatur ſumma potentia duorum hominum eiuſdem ciuitatis: quod ſpectarunt heredes falſi. eadem uero aetas quid afferebat ad ſpem obtinendi teſtamenti? Libentius legerem, niſi ueteres omnes aduerſarentur libri, pro', Eiuſdem ciuitatis potentiſsimos, Ciuitatis noſtrae potentiſsimos: uti legitur in Valerio Max. lib. IX. cap. 4. Aetatis, tamen legitur in quinque, & Tertij. *Potentiſſimos:* Craſſum diuitiis, Hortenſium eloquentia. ALTERVM *amaui uiuum,* ʒ Hortenſium aemulum, cuius mortem deplorat in libri prooemio, qui inſcribitur Brutus. ALTERVM *non odi mortuum.* ʒ M. Craſſum, quem uiuum oderat, & in Paradoxis inſectatur. SATRIVM, ʒ in librorum uarietate, quorum ſeptem Satirium, duo Satirum, quattuor, & Tertij Satrium habent, familiam eam ueriorem eſſe puto, quae ueterum lapidum teſtimonio confirmatur.

Romae in aedibus Hadriani Fuſconij, Epiſcopi Aquinatis. I.

DIS . MANIBVS
N . S A T R I
A V G V S T A L I S
S A T R I A
N Y M P H E
V E R N A E . S V O
C A R I S S I M O
V I X . A N N . X X I I
M . I . D I E B V S . I I I I

Pontis Curui. 2.

P . S A T R I V S . L . F
LOC . MON . DED
P.HILARO.TYRANIDI
LIBERT.ET.PERENNO
TERTIO.IN.F.P.XII.IN.AGRO.P.
XIIII

Sentini. 3.

L . S E N T I N A T I
L . F . L E M . V E R O
IIII . VIR . QVINQ
IVR . DIC
ORDO.ET.PLEPS.SENTI
H . A . I . R
SATRIA.AN.F.VERA
FIL . PIISSIMO
L . D . D . D .

O turpem notam &c. ʒ apparet igitur eos partem illius hereditatis accepiſſe. NON *erat aequum,* ʒ ſic omnes mei, & Tertij. Num, Fuluius, ex uetere ſuo. PRINCIPES *ciuitatis* ʒ Ciuis, ſeptem, & Tertij. & recte. pro, Ciues: quod eſt in uno. Huius, unus; Eius, alter: mendoſe. VERAE *hereditates* ʒ teſtamento legatae: cum illa, proxime nominata, uera non fuerit. PRAEVIDERIT, ʒ ſic quinque. Prouiderit, octo. Peruiderit, Tertij. quod rectius puto. AB *hoc nulla fraus aberit.* ʒ reciproce. pro, Ipſe non aberit a nulla fraude. EST *iſtud quidem honeſtum,* ʒ ſic decem mei. Illud, unus. Id, unus. Iſtuc, Tertij. Vnus non habet. FRAVDVM, ʒ Fraudium, ſeptem & Tertij. Sic Phil. II. Laudium. Sic &, Ciuitatium, Annaeus Cornutus ad Italicum, de Virgilio lib. x. Iamq. exemplo tuo etiam principes ciuitatium, & poetae incipient ſimilia fingere. & in antiquo lapide.

Firmi, in Piceno.

L . V O L C A T I O . Q . F
V E L . P R I M O
PRAEF . COH . I . NORICOR
IN . PANN . PRAEF . RIPAE
DANVVI . ET . CIVITATIVM
DVAR . BOLOR . ET . AZALIOR
T R I B . M I L I T . L E G . V
M A C E D O N I C A E . I N
MOESIA . PRAEF . ALAE . I
PANNONIOR . IN . AFRICA

II.VIRO

II. VIRO. QVINQ
FLAMINI . DIVORVM
OMNIVM. P. C
EX. TESTAMENTO . EIVS
POSITA
M. ACCIO. SENECA
....MANLIO . PLANTA
II. VIR. QVINQ

Si *digitis concrepuerit*,} unde prouerbium, Ad digituli crepitum, ideſt, minimo momento. Locupletium} ſic ſeptem, & Tertij. In *foro ſaltaret*,} prae gaudio, utpote qui ſummum bonum non in honeſto, ſed in diuitiis, opibusq. poneret. Saltationem autem apud Romanos turpem fuiſſe, ueterum ſcripta abunde teſtatur.

CICERO

At uero, ſi quis uoluerit animi ſui complicatam notionem euoluere, iam ſeipſe doceat, eum uirum bonum eſſe, qui proſit, quibus poſſit; noceat nemini, niſi laceſſitus iniuria. quid ergo? hic non noceat, qui quodam quaſi ueneno perficiat, ut ueros heredes moueat, in eorū locum ipſe ſuceedat? Non ergo faciat, dixerit quis, quod utile ſit, quodq. expediat? Immo intelligat, nihil nec expedire, nec utile eſſe, quod ſit iniuſtum. hoc qui non didicerit, bonus eſſe non poterit. Fimbriam conſularem, audiebam de patre noſtro puer, iudicem M. Lutatio Pythiae fuiſſe, equiti R. ſane honeſto, cum is ſponſionem feciſſet, Ni uir bonus eſſet: *itaque ei dixiſſe Fimbriam, ſe illam rem numquam iudicaturum: ne aut ſpoliaret fama probatum hominem, ſi contra iudicaßet; aut ſtatuiße uideretur uirum bonum aliquem eſſe, cum ea res innumerabilibus officijs, & laudibus contineretur. Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates, nouerat, nullo modo uideri poteſt quidquam eße utile, quod non honeſtum ſit. itaque talis uir non modo facere, ſed ne cogitare quidem, quidquam audebit, quod non audeat praedicare. haec, non ne eſt turpe, dubitare philoſophos, quae ne ruſtici quidem dubitent? a quibus natum eſt id, quod iam tritum eſt uetuſtate prouerbium. cum enim fidem alicuius, bonitatemq. laudant, dignum eße dicunt, quicum in tenebris mices. hoc quam habet uim, niſi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam ſi id poſſis, nullo refellente, obtinere? Vides ne igitur, hoc prouerbio, neque Gygi illi poſſe ueniam dari, neque huic, quem paullo ante fingebam digitorum percuſſione hereditates omnium poße conuerrere? ut enim, quod turpe eſt, id quāuis occultetur, tamen honeſtum fieri nullo modo poteſt: ſic, quod honeſtum non eſt, id utile ut ſit, effici non poteſt, aduerſante etiam, & repugnante natura. At enim, cum permagna praemia ſunt, eſt caußa peccandi. C. Marius, cum a ſpe conſulatus longe abeſſet, & ſeptimum annum poſt praeturam iaceret, neque petiturus umquam conſulatum uideretur, Q. Metellum, cuius legatus erat, ſummū uirum, & ciuem, cum ab eo, imperatore ſuo, Romā miſſus eſſet, apud populum R. criminatus eſt, bellum illud producere; ſi ſe conſulem feciſſent, breui tempore aut uiuum, aut mortuum Iugurtham ſe in poteſtatem populi R. redacturum. itaque factus eſt ille quidem conſul; ſed a fide, iuſtitiaq. diſceſſit, qui optimum, & grauiſſimum ciuem, cuius legatus, & a quo mißus eſſet, in inuidiam falſo crimine adduxerit. Nec noſter quidem Gratidianus officio boni uiri functus eſt tum, cum praetor eſſet, collegiumq. praetorium tribuni pleb. adhibuißent, ut res nummaria de communi ſententia conſtitueretur. iactabatur enim temporibus illis nummus, ſic, ut nemo poſſet ſcire, quid haberet. conſcripſerunt communiter edictum cum poena, atque iudicio, conſtitueruntque, ut omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. & ceteri quidem alius aliò: Marius a ſubſellijs in Roſtra recta: idque, quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. & ea res, ſi quaeris, ei magno honori fuit: omnibus uicis ſtatuae factae ſunt: ad eas tus, & cerei. quid multa? nemo umquam multitudini fuit carior. Haec ſunt, quae conturbent in deliberatione nonnumquam, cum id, in quo uiolatur aequitas, non habetur ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, permagnum uidetur: ut Mario praeripere collegis, & tribunis pl. popularem gratiam, non ita turpe; conſulem ob eam rem fieri, quod ſibi tunc propoſuerat, ualde utile uidebatur. Sed omnium una regula eſt, quam cupio tibi eße notiſſimam: aut illud, quod utile uidetur, turpe ne ſit: aut, ſi turpe eſt, ne uideatur eſſe utile. Quid igitur? poſſumus ne aut illum Marium uirum bonum iudicare, aut hunc? explica, atque excute intelligentiam tuam, ut uideas, quae ſit in ea ſpecies, forma, & notio uiri boni. Cadit ergo in uirum bonum, mentiri, emolumenti ſui cauſſa, criminari, praeripere, fallere? nihil profecto minus.*

EXPLANATIO

Complicatam *notionem euoluere*,} eleganter dictum; pro, ſecum ipſe diligenter cogitare, & ex ingenio promere quod latet. ſic infra: Explica, atque excute intelligentiam tuam. Non *ergo faciat*,} Igitur, undecim, & Tertij. Quodq. *expediat*?} Que, non eſt in ſeptem meis, & Tertij. Fimbriam} Licinium Fimbriam Valerius lib. VII. cap. 2. nominat. M. Lutatio *Pythiae*} Pinthiae, ſeptem mei, & Tertij. quo modo etiam alij edidere. Aliquem *eſſe*,} ordine praepoſtero, quinque, & Tertij. Fimbria *etiam, non modo Socrates*,} ideſt, uir in rep. gerenda uerſatus, non modo philoſophus. Ne *ruſtici quidem*} bonitas etiam apud ruſticos laudem habet. Tritum *eſt*} Contritum, decem mei, & Tertij. Quicum *in tenebris mices*.} Luſus genus, Micatio, digitis repente remotis. Ci-

ceto de Diuin. Quid eſt enim ſors? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod teſſeras. Et II. de Fin. Vide & Varronem. Exſtat & Turcij Aproniani edictum, quod dignum uiſum eſt, ut adſcriberē.

Romae, ad DD. Apoſtolos.

Ex. auctoritate
Turci. Aproniani. V. C.
Praefecti. urbis.
Ratio. docuit. utilitate. ſua
dente. conſuetudine. mi
candi. ſummota. ſub. exagio
potius. pecora. uendere. quam
digitis. conludentibus. trade
re. ut. adpenſo. pecore. capite
pedibus. et. ſeuo. lactante. et
ſubgulari. lanio. cedentibus.
reliqua. caro. cum. pelle. et. inte
raneis. proficiat. uenditori
ſub. conſpectu. publico. fide. pon
deris. comprobata. ut. quantum
caro. occiſi. pecoris. adpendat
et. emptor. norit. et. uenditor
commodis. omnibus. et. praeda
damnata. quam. tribunus. offi
cium. cancellarius. et. ſcriba
de. pecuarijs. capere. conſue
rant. Quae. forma. interdicti
et. diſpoſitionis. ſub. gladij. pe
riculo. perpetuo. cuſtodien
da. mandatur

NATVRA, ʒ quae omnia uiuendi praecepta nobis tradit. SEPTIMVM *annum* ʒ cum conſulatu biennio tantum praetura legibus diſtaret. VIRVM, ʒ uirtute. CIVEM, ʒ dignitate. CVM *ab eo, imperatore ſuo*, ʒ etſi conſtat, C. Marij Q. Metellum imperatorem eſſe, cum hic ſit proconſul, ille legatus: tamen mihi ſuſpecta non ſunt haec uerba, ut ſuperuacanea, ſed ualde uidentur ad ſententiam pertinere: cum augeatur aduerſus Marium inuidia, qui ab imperatore ſuo confecti prope belli gloriam ad ſe tranſtulerit. Nam, ſi legas, Ab eo, ut imperatore ſuo, quod ijs placet, qui alioqui duo illa uerba, tamquam gloſſema, tollenda exiſtimant, frigere quodam modo, & uim ſuam perdere ſententia uidebitur. Noſtram lectionem comprobant omnes mei ueteres libri, & Tertij. BELLVM *illud producere*; ʒ Ducere, undecim mei, & Tertij. Illum, ſex. NEC *noſter quidem Gratidianus* ʒ Ne, unus, & Tertij. *Noſter*: auus enim Ciceronis uxorem duxerat ſororem Gratidiae, cuius filius fuerat Gratidianus. lib. III. de Leg. Vide Plin. lib. XXXIII. cap. 9. & lib. XXXIV. cap. 6. ADHIBVISSENT, ʒ Alijſſent, Fuluius Vrſinus ex uetere libro. cõtra omnes mei, & Tertij. CONSTITVERETVR. ʒ qui ſcilicet nummi probi, qui adulterini, quantiq. quique eſſent. IACTABATVR ʒ pretiũ monetae neque aureae, neque argenteae conſiſtebat. DESCENDERENT. ʒ placet, quod eſt in uno uetere Tertij libro, Eſcenderent. Sic & Salluſtius, Iugurtha: Pars equos eſcendere, ire obuiam hoſtibus. Ita enim legit Fronto, eum locum recitans. ET *ea res*, ʒ Tò, Et, non eſt in uno. Vt, unus. OMNIBVS *uicis ſtatuae factae ſunt*: ʒ in ſex meis, & Tertij non leguntur, Factae ſunt. ET *cerei.* ʒ Tò, Et, non eſt in Tertij libro. QVAE *conturbant homines* ʒ Conturbent, undecim, & Tertij. Tò Homines, non eſt in ijſdem. NON *habetur ita magnum*; ʒ Tò Habetur, abeſt a decem, & Tertij. & ſane gloſſema eſt. quod apparet ex aliis libris. in quorum uno, Non ita magnum ſit; in altero, Non ita magnum eſt; in tertio, Non eſt ita magnum. ILLVM *Marium* ʒ qui criminatus eſt Q. Metellum, ſpe conſulatus adipiſcendi. EXPLICA, *atque excute intelligentiam tuam*, ʒ ſic ſupra: Si quis uoluerit animi ſui complicatam notionem euoluere. SPECIES, ʒ Specie, quidam legunt, & explanant, In ea intelligentia. cum ijs facit unus ex meis libris ueteribus. magis placet impreſſa lectio.

CICERO

EST *ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut uiri boni & ſplendorem, & nomen amittas? quid eſt, quod afferre tantum utilitas iſta, quae dicitur, poſſit, quantum auferre, ſi boni uiri nomen eripue rit, fidem, iuſtitiamq. detraxerit? quid enim intereſt, utrum ex homine ſe conuertat quis in belluam, an in hominis figura immanitatem gerat belluae? Quid, qui omnia recta, & honeſta negligunt, dummodo potentiã conſequantur; non ne id faciunt, quod is, qui etiam ſocerum habere uoluit eum, cuius ipſe audacia potens eſſet? utile enim uidebatur plurimum poſſe alterius inuidia: id quã iniuſtum in patriam, quam inutile, quam turpe eſſet, non uidebat.*

uidebat. ipſe autem ſocer in ore ſemper Graecos uerſus Euripidis de Phoeniſſis habebat: quos dicam, ut potero; incondite fortaſſe, ſed tamen, ut res poſſit intelligi:

„ Nam, ſi uiolandum eſt ius, regnandi gratia
„ Violandum eſt: alijs rebus pietatem colas.

capitalis Eteocles, uel potius Euripides, qui id unum ſolum, quod omnium ſceleratiſſimum fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, uenditiones fraudulentas? ecce tibi, qui rex populi R. dominusq. omnium gentium eſſe concupierit, idq. perfecerit. hanc cupiditatem ſi quis honeſtam eſſe dicit, amens eſt: probat enim legum, & libertatis interitum, earumq. oppreſſionem taetram, & deteſtabilem, glorioſam putat. qui autem fateatur, honeſtum non eſſe, in ea ciuitate, quae libera fuit, quaeq. eſſe debeat, regnare; ſed ei, qui id facere poſſit, eſſe utile; qua hunc obiurgatione, aut quo potius conuicio a tãto errore coner auellere? poteſt enim, dij immortales, cuiquam eſſe utile foediſſimum, & taeterrimum parricidium patriae, quamuis, eo qui ſe obſtrinxerit, ab oppreſſis ciuibus Parens nominetur? honeſtate igitur dirigenda utilitas eſt, & quidẽ ſic, ut haec duo uerba inter ſe diſcrepare, ſed tamen unum ſonare, uideantur.

EXPLANATIO

SI *boni uiri nomen eripuerit,*] Viri boni, quinque. FIDEM, *iuſtitiamq. detraxerit?*] hinc Iuuenalis:

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori. Prima eſt haec ultio, quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur: improba quamuis
Gratia fallacis praetoris uicerit urnam.

IN *homine figura,*] τὸ, In, abeſt a quattuor, & Tertij. ID *faciunt,*] Idẽ, tres, & Tertij. Idẽ efficiunt, unus. QVI *etiã ſocerum habere uoluit eum,*] Pompeiũ carpit, qui, ut augeret potentiã ſuã, Caeſaris filiã duxit uxorẽ. VTILE *enim uidebatur*] Ei, pro, Enim, octo, & Tertij. Vtile enim ei uid. unus. IPSE *autem ſocer*] Suetonius in Iulio. QVAM *inutile,*] abſunt haec a duobus, & Tertij. In quibus τὸ, Et, additur, Quam iniuſtum in patriam, & quam turpe. Octo, Quam ini. in p. & q. inutile, & q. t. EVRIPIDIS] abeſt ab undecim, & Tertij. NAM, *ſi &c.*] ſenarij iambici, ALIIS *rebus*] Aliis in rebus, unus meus, & Iulij Galli. Vnus, Aliis am rebus. ID *unum ſolum,*] ſic in oratione pro Sextio. Duo, Qui id ſolum unum. Qui id unum, quod, tres, & Tertij. Vnus, Qui id ſolum dominium, quod. Vnus, Qui uel Caeſaris id ſolum uitium, quod. EXCEPERIT.] Excepit, tres. *Exceperit*: in pietate colenda. CONCVPIERIT,] Concupiuerit, ſeptem, & Tertij. Concupiuit, unus. SI *quis honeſtam eſſe dicit,*] Si honeſtam quis eſſe d. nouem, & Tertij. τὸ, Eſſe, abeſt ab uno. AVELLERE?] ſic liber Tertij. quattuor, Auertere. nouem, Euellere. FOEDISSIMVM, *& taeterrimum*] antea quoque in hoc libro utrumque coniunxit. Eo *qui ſe obſtrinxerit,*] Qui ſe eo obſtrinxerit, decem, & Tertij. Qui ſe obſtr. eo, unus. Qui eo ſe obſtr. unus. PARENS] Caeſar. DVO *uerba*] Duo uerbo, Tertij liber. recte. INTER *ſe diſcrepare, unum ſonare uideantur.*] ſic Tertij liber, & quinque mei. Inter ſe diſcrepare, quae unum ſon. uid. duo. Inter ſe diſcrepare, unum tamen ſon. uid. duo. SONARE] ſignificare. uide metaphoram elegantem in Diſcrepare, & Sonare. ut, Diſcrepare, & Concinere, de nat. de. lib. I.

CICERO

NVNC *abeo ad uulgi opinionem. Quae maior utilitas, quam regnandi, eſſe poſſit? nihil contra inutilius ei, qui id iniuſte conſecutus ſit, inuenio, cum ad ueritatem coepi reuocare rationem. poſſunt enim cuiquam eſſe utiles angores, ſolicitudines, diurni & nocturni metus, uita inſidiarum periculorumq. pleniſſima? Multi iniqui, atque infideles regno, pauci boni ſunt, inquit Attius: at cui regno? quod a Tantalo, & Pelope proditum iure obtinebatur. nam, quanto plures ei regi putas, qui cum exercitu populi R. populum ipſum Romanum oppreſſiſſet, ciuitatemque, non modo liberam, ſed etiam gentibus imperantem, ſeruire ſibi coegiſſet? hunc tu quas conſcientiae labes in animo cenſes habuiſſe? quae uulnera? cuius autem uita ipſi poteſt utilis eſſe, cum eius uitae ea condicio ſit, ut, qui illa eripuerit, in maxima gratia futurus ſit, & gloria? Quod ſi haec utilia non ſunt, quae maxime uidentur, quia plena ſunt dedecoris, ac turpitudinis: ſatis perſuaſum eſſe debet, nihil eſſe utile, quod non honeſtum ſit. quamquam id quidem cum ſaepe alias, tum Pyrrhi bello a C. Fabricio conſule iterum, & a ſenatu noſtro iudicatum eſt. cum enim rex Pyrrhus populo R. bellum ultro intuliſſet; cumq. de imperio certamen eſſet cum rege generoſo, ac potente; perfuga ab eo uenit in caſtra Fabricij, eiq. eſt pollicitus, ſi praemium ei propoſuiſſet, ſe, ut clam ueniſſet, ſic clam in Pyrrhi caſtra rediturum, & eum ueneno necaturum. hunc Fabricius reducendum curauit ad Pyrrhum: idq. eius factum a ſenatu laudatum eſt. atqui, ſi ſpeciem utilitatis, opinionemq. quaerimus; magnum illud bellum perfuga unus, & grauem aduerſarium imperij ſuſtuliſſet: ſed magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuiſſet, eum non uirtute, ſed ſcelere, ſuperatum. Vtrum igitur utilius uel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Ariſtides Athenis, fuit; uel ſenatui noſtro, qui numquam utilitatem a dignitate ſeiunxit, armis cum hoſte certare, an uenenis? ſi gloriae cauſſa imperium expetendum eſt, ſcelus abſit, in quo nõ poteſt eſſe gloria. ſin ipſae opes expetuntur quoquomodo: non poterunt eſſe utiles cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, Q. filij, ſententia: Quas ciuitates L. Sulla, pecunia accepta, ex S. C. liberauiſſet, ut eae rurſus uectigales eſſent, neque ijs pecuniam, quam pro libertate dederant, redderemus. eſt ei ſenatus aſſenſus. turpe imperio. piratarum enim melior fides, quam ſenatus. At aucta uectigalia: utile igitur.*

EXPLA-

EXPLANATIO

NVNC *abeo ad uulgi opinionem.*] Nunc habes, unus. Nunc adeo, unus. Non habeo, unus, & Tertij. probo. PAVCI *boni ſunt*] Pauci ſunt boni, duo. *A Tantalo, & Pelope proditum*] legitima ſucceſsione a patre ad filium quaſi per manus tranſmiſſum. REGI] Caeſari. QVI *cum exercitu*] Cũ, non eſt in ullo uetere libro, & elegantius abeſt. CVIVS *autem uita ipſi poteſt utilis eſſe;*] ſic omnes mei, duobus exceptis, in quorum uno, pro, Ipſi, Ipſa; in altero, Sibi. Vrſinus, Cui autem uita poteſt utilis eſſe. IN *maxima gratia futurus ſit, & gloria?*] Gratiam, & Gloriam tyrannicidae conſequuntur. Lib. II. eadem coniungit: Haec genera officiorum qui perſequuntur, magnam ipſi adipiſcentur & gratiam, & gloriam. Et Fam. lib. x. ep. 5. Gratiae, gloriaeq. caue, tempus amittas. Tres, & Tertij addunt, τὸ, Et, In maxima & gr. *A C. Fabricio conſule iterum, & a ſenatu noſtro*] Agellius lib. III. cap. 8. *Fabricio*; Luſcino. PERFVGA] medicus Pyrrhi, ut ab aliis traditum eſt, Agellius, Valerius Max. Eutropius, Plutarchus. SI *praemium ei propoſuiſſet,*] Sibi, duodecim, & Tertij. Promiſsiſſet, unus. *A ſenatu laudatum eſt.*] Laudatum a ſenatu eſt, ſeptem, & Tertij. Eſt a ſenatu laudatum, unus. A ſenatu laudatum, unus. Laudatum a ſenatu, unus. VTRVM *igitur utilius*] Viſum igitur utilius, duo. SENATVI *noſtro, qui numquam utilitatem a dignitate ſeiunxit,*] at paullo infra: Eſt ei ſenatus aſſenſus. turpe imperio. AN *uenenis?*] Aut uenenis, unus. Non uenenis, duo. ESSE *utiles*] ord. praep. duo, & Tertij. EX S. C.] ſic omnes libri ueteres. LIBERAVISSET,] immunes eſſe declaraſſet. EST *ei ſenatus aſſenſus.*] Ei ſenatus eſt aſſenſus, duo. Et ſenatus eſt conſenſus, unus.

CICERO

QVOVSQVE *audebunt dicere, quidquã utile, quod non honeſtum? poteſt autem ulli imperio, quod gloria debet fultum eſſe, & beneuolentia ſociorum, utile eſſe odium, & infamia? ego etiam cum Catone meo ſaepe diſſenſi. nimis enim mihi uidebatur praefracte aerarium, uectigaliaq. defendere; omnia publicanis negare, multa ſociis: cum in hos benefici eſſe deberemus, cum illis ſic agere, ut cum colonis noſtris ſoleremus: eoq. magis, quod illa ordinum coniunctio ad ſalutem reip. pertinebat. Male etiam Curio, cum cauſſam tranſpadanorum aequam eſſe dicebat; ſemper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret, non eſſe aequam, quia nõ eſſet utilis reip. quam, cum aequam eſſe diceret, non eſſe utilem fateretur. Plenus eſt ſextus liber de officiis Hecatonis talium quaeſtionum, ſit ne boni uiri, in maxima caritate annonae familiam non alere. in utramque partem diſputat: ſed tamen ad extremum utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quaerit, ſi in mari iactura facienda ſit, equi ne pretioſi potius iacturam faciat, an ſeruuli uilis. hic alio res familiaris, alio ducit humanitas. Si tabulam de naufragio ſtultus arripuerit, extorquebit ne eam ſapiens, ſi potuerit? negat; quia ſit iniurium. Quid dominus nauis? eripiet ne ſuum? minime; non plus, quam ſi nauigantem in altum eiicere de naui uelit, quia ſua non ſit. quoad enim peruentum ſit eo, quo ſumpta nauis eſt, non domini eſt nauis, ſed nauigantium. Quid, ſi una tabula ſit, duo naufragi, hiq. ſapientes; ſibi ne uterque rapiat, an alter cedat alteri? cedat uero; ſed ei, cuius magis interſit uel ſua, uel reip. cauſſa uiuere. quid, ſi haec paria in utroque? nullum erit certamen; ſed, quaſi in ſorte, aut in micando uictus, alteri cedet alter. Quid, ſi pater fana expilet, cuniculos agat ad aerarium, indicet ne id magiſtratibus filius? nefas id quidem eſt: quin etiam defendat patrem, ſi arguatur. non igitur patria praeſtat omnibus officiis? immo uero: ſed ipſi patriae conducit, pios habere ciues in parentes. Quid, ſi tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conabitur pater, ſilebit ne filius? immo uero obſecrabit patrem, ne id faciat; ſi nihil proficiet, accuſabit, minabitur etiam; ad extremum, ſi ad perniciem patriae res ſpectabit, patriae ſalutem anteponet ſaluti patris. Quaerit etiam, ſi ſapiens adulterinos nummos accipiet imprudens pro bonis, cum id reſcierit, ſoluturus ne ſit eos, ſi cui debeat, pro bonis. Diogenes ait, Antipater negat: cui potius aſſentior. Qui uinum fugiens uendat ſciens, debeat ne dicere? non neceſſe putat Diogenes, Antipater uiri boni exiſtimat. Haec ſunt quaſi cõtrouerſa iura Stoicorum. In mancipio uendendo, dicenda ne uitia? non ea, quae niſi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili: ſed haec, mendacem eſſa, aleatorem, furacem, ebrioſum, alteri dicenda uidentur, alteri non dicenda. ſi quis, aurum uendens, aurichalcum ſe putat uendere, indicet ne ei uir bonus, aurum illud eſſe, an emat denario, quod ſit millenarium? Perſpicuum iam eſt, & quid mihi uideatur, & quae ſit inter eos philoſophos, quos nominaui, controuerſia. Pacta, & promiſſa ſemper ne ſeruanda ſint, quae nec ui, nec dolo malo, ut praetores ſolent dicere, facta ſint? Si quis medicamentum cuipiam dederit ad aquam intercutem; pepigeritque, ne illo medicamento umquam poſtea uteretur: ſi eo medicamento ſanus factus fuerit, & annis aliquot poſt inciderit in eundẽ morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, impetret, ut item eo liceat uti; quid faciẽdum ſit, cum ſit is inhumanus, qui non concedat uti, nec ei quidquam fiat iniuriae? uitae, & ſaluti conſulendum eſt.*

EXPLANATIO

NIMIS *enim mihi*] τὸ, Enim, abeſt a nouem, & Tertij. In Tertij, Nimis mihi praefr. uidebatur. ORDINVM *coniunctio*] equitum, & ſenatus, quorum diſſenſione fractae ſunt opes reip. VINCAT *utilitas.*] or. IV. in Catil. Meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat. Plutarchus Melanopum rhetorem, Calliſtrato, pecuniam largienti, cedentem, ad populum dixiſſe ſcribit: Ο μὲν ἀνὴρ ἐχθρὸς : νικάτω δὲ τὸ

δὲ τὸ τῆς πόλεως συμφέρον. Vide lib.II. de Inuent. quo loco placere dicit Ariſtoteli utilitatem ſolam in genere deliberatiuo, ſibi honeſtatem,& utilitatem. CVM *aequam eſſe diceret, non eſſe utilem fateretur*.ʒ quidam libri,Cum utilem eſſe diceret,non eſſe aequam fateretur. ANNONAE ʒ non tantum frumenti,ſed quidquid ad uictum attinet. FAMILIAM ʒ mancipia. IN *utramque partem diſputat*: ʒ cur & alenda, & deferenda uideatur. VTILITATE *putat officium dirigi*, ʒ ut potius fame pereant ſerui, & ancillae, quam ipſe aut inſigni detrimento afficiatur,aut cum ſuis liberis fame periclitetur. QVAM *humanitate*. ʒ ut familia conſeruetur propter naturalem ſocietatem rationis,& orationis,quae ſeruis etiam cum dominis intercedit. SERVVLI *uilis*. ʒ qui non magni uendi poſsit. NEGAT; ʒ cum tamen praeſtet cũ uiuere,qui ſit utilior reip. DOMINVS *nauis*? ʒ Nauicularium,& Magiſtrum nauis uocant Iuriſconſulti. QVAM *ſi nauigantem* ʒ quod Arioni muſico eueniſſe,teſtatur Herodotus. QVIA *ſua non ſit*; ʒ Non,abeſt a decem meis,& Tertij. SIBI *ne uterque rapiat,an alter cedat alteri*? ʒ miror, quibuſdam doctis uiris placere magis,Vter,quod tamen eſt in quinque meis,quam,Vterque.diuerſa enim ſignificant. &, Vter, pro, Vter uis, Latina lingua non recipit. nam illud pro Sextio,Horum utro uti uolueris,altero eſt carendum,uſitatam ſignificationem habet. Neuter, ſeptem, & Tertij habent. Vnus, Neutrum. QVASI *ſorte, aut micando uictus*, ʒ ſic liber Tertij, & plerique alij. Duodecim tamen, Aut dimicando. Male. Quod colligitur & ex Nonio Marcello,qui haec recitans in uerbo Micare, ita legit. etſi eo loco tamquam uerba Ciceronis non agnoſcantur: & Nonij emendator ex Attio in Chryſippo haec proferri putet, ex ueſtigiis ſcripturae. falſo tamen. ACCVSABIT ʒ reprehendet. non enim hoc loco eſt,Accuſare ad iudices. ADVLTERINOS, ʒ ſic omnes mei,& Tertij. ACCIPIET ʒ Accepit,unus. Acceperit,undecim,& Tertij. CVI *potius aſſentior*. ʒ cui etiam ſupra aſſenſus eſt de Rhodio frumentario. VINVM *fugiens* ʒ quod aetatem non fert: quod lentum incipit fieri. HAEC *ſunt quaſi controuerſa iura Stoicorum*. ʒ Hae,nouem, & Tertij. Controuerſiae,duodecim,& Tertij. Controuerſiae, & iura Stoicorum, decem, & Tertij. Vel iura Stoicorum, unus. *Haec*: quae ſequuntur. NON *ea,quae niſi dixeris*, ʒ Non niſi ea,quae niſi dixeris,octo mei. ALTERI *non dicenda*. ʒ Alteri dicenda uidentur, tredecim, & Tertij. MILLENARIVM? ʒ Mille denariorum, undeciim, & Tertij. SERVANDA *ſint*, ʒ Sunt, ſeptem. VMQVAM *poſtea* ʒ in uno deeſt τὸ Vmquam.in altero deſunt duo uerba,Vmquam poſtea. SANVS *factus fuerit*, ʒ Sit, ſeptem.Eſſet,tres,& Tertij. QVICVM *pepigerat*, ʒ Pepigerit,quinque. Qui pepigerit, unus.

CICERO

QVID, ſi quis ſapiens rogatus ſit ab eo, qui eum heredem faciat,cum ei teſtamento H-S millies relinquatur,ut,antequam hereditatem adeat,luce palam in foro ſaltet,idq. ſe facturum promiſerit, quod aliter eum heredem ſcripturus ille non eſſet:faciat,quod promiſerit, nec ne? promiſiſſe nollem; & id arbitror fuiſſe grauitatis:ſed,quoniam promiſit, ſi ſaltare in foro turpe ducet,honeſtius mentietur, ſi ex hereditate nihil ceperit: niſi forte eam pecuniam in reip.magnum aliquod tempus contulerit,ut, uel ſaltare eum, cum patriae conſulturus ſit, turpe non ſit. Ac ne illa quidem promiſſa ſeruanda ſunt, quae non ſunt iis ipſis utilia, quibus illa promiſeris. Sol Phaetõti filio (ut redeamus ad fabulas)facturum ſe eſſe dixit,quidquid optaſſet:optauit, ut in currum patris tolleretur: ſublatus eſt:atque is,ante quam conſtitit, ictu fulminis deflagrauit. quanto melius fuerat, in hoc promiſſum patris non eſſe ſeruatum? Quid, quod Theſeus exegit promiſſum a Neptuno? cui cum tres optiones Neptunus dediſſet,optauit interitum Hippolyti filij ſui, cum is patri ſuſpectus eſſet de nouerca;quo optato impetrato, Theſeus in maximis fuit luctibus. Quid Agamemnon? cum deuouiſſet Dianae,quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno, immolauit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. promiſſum potius non faciendum, quam tam taetrum facinus admittẽdum fuit. Ergo & promiſſa non facienda non numquam. Neque ſemper depoſita reddenda ſunt.Si gladium quis apud te ſanae mentis depoſuerit, repetat inſaniens; reddere, peccatum ſit;non reddere, officium. Quid, ſi is, qui apud te pecuniam depoſuerit,bellum inferat patriae,reddes ne depoſitum?non,credo: facies enim contra remp. quae debet eſſe cariſſima. Sic multa,quae natura honeſta uidentur eſſe,temporibus fiunt non honeſta. facere promiſſa,ſtare conuentis,reddere depoſita,commutata utilitate,fiunt non honeſta. Ac de iis quidem, quae uidentur eſſe utilitatis contra iuſtitiam ſimulatione prudentiae, ſatis, arbitror, dictum. Sed, quoniam a quattuor fontibus honeſtatis primo libro officia duximus, in eiſdem uerſabimur, cum docebimus,ea, quae uidentur eſſe utilia,neque ſunt, quam ſint uirtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam uult imitari malitia, itemq. de iuſtitia, quae ſemper eſt utilis, diſputatum eſt.

EXPLANATIO

H-S *millies* ʒ milliones tres. LVCE *palam in foro ſaltet*, ʒ Luce claro, uidetur legiſſe Nonius. quod coniicitur ex ipſius uerbis,licet mendoſis. nam,quae Ciceronis citat, cum haec eſſe deberent, non leguntur in eo,ſed alia,quae alicuius ueteris poetae ſunt. QVOD *promiſerit, nec ne*? ʒ ſic ſeptem,& Tertij. Promiſit, unus. SED, *quoniam promiſit*, ʒ contra utilitatem. AC *ne illa quidem promiſſa ſeruanda ſunt*, ʒ contra promiſſa. IIS *ipſis utilia*, ʒ ſic omnes mei, & Tertij, uno excepto, in quo τὸ, Iis, deeſt. QVIBVS *illa promiſeris*. ʒ τὸ, Illa, deeſt in uno. SOL *Phaetonti filio* ʒ ex Clymene nympha, Oceani,& Thetyos filia. Ouid. Metam.I.& II.Hygin.cap.154.Lucanus lib.II.Fulgentius lib.I. & Lucianus in Aſtrologia.

logia. FACTVRVM *ſe eſſe dixit*,] immo iurauit per Stygiam aquam. SVBLATVS *eſt: atque is, ante quam conſtitit*,] ſic tres,& Tertij. Vnus, Sublatus inſanus: atque is,ante quam conſt. Octo, Sublatus eſt, atque inſanus,antequam conſtitit. Quod ſi retineamus, *Inſanus*, dicendum, eum, ex ſcorpionis conſpectu territum,habenas remiſiſſe,ut equi ſentirent ſe non uerum aurigam habere. ICTV *fulminis deflagrauit*.] ſic duodecim, & Tertij. Fulmine deflagrauit, unus. *Ictu fulminis*: a Ioue, precibus mortalium, tanto incendio laborantium, auditis. *Deflagrauit*: collapſus in Padum. QVID, *quod Theſeus exegit promiſſum a Neptuno?*] ſupra, lib. I. OPTIONES] Optationes, undecim, & Tertij. NOVERCA;] Phaedra: QVO *optato impetrato*,] Optato, abeſt a duobus meis. IPHIGENIAM,] fabula eſt apud Euripidem in tragoedia,Iphigenia in Aulide. PROMISSVM *potius non faciendum*,] contra promiſſa. NEQVE *ſemper depoſita &c.*] contra depoſita. REDDENDA *ſunt*.] Sunt,abeſt ab octo meis,& Tertij. SANAE *mentis*] Sana mente,duodecim,& Tertij. TEMPORIBVSQ. *fiunt non honeſta*.] honeſta temporibus perturbantur, fiuntq. non honeſta. *Non honeſta*: ſic undecim,& Tertij. unus,Inhoneſta. IN *eiſdem uerſabimur,cum docebimus ea,quae uidentur &c.*] Videantur, undecim, & Tertij. AC *de prudentia, quam uult imitari malitia*,] ſupra: In malitia ſimulatio intelligentiae.

CICERO

*R*ELIQVAE *ſunt duae partes honeſtatis: quarum altera in animi excellentis magnitudine, & praeſtantia cernitur; altera in conformatione, & moderatione continentiae,& temperantiae. Vtile uidebatur Vlixi, (ut quidam poetae tragici prodiderunt: nam apud Homerum, optimum auctorem, talis de Vlixe nulla ſuſpicio eſt) ſed inſimulant eum tragoediae, ſimultatione inſaniae, militiam ſubterfugere uoluiſſe. non honeſtum conſilium. At utile, (ut aliquis fortaſſe dixerit) regnare, & Ithacae uiuere otioſe cum parentibus, cum uxore, cum filio. Vllum tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cum tranquillitate hac conferendum putas? ego uero iſtam contemnendam, & abijciendam; quoniam, quae honeſta non ſit, ne utilem quidem eſſe arbitror. Quid enim auditurum putas fuiſſe Vlixe, ſi in illa ſimulatione perſeueraſſet? qui, cum maximas res geſſerit in bello, tamen haec audiuit ab Aiace:*

Cuiu' ipſe princeps iuriſiurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fiden:
Furere aſſimulauit: ne coiret, inſtitit.
Quod ni Palamedis perſpicax prudentia
Iſtiu' percepſet malitioſam audaciam;
Fide ſacratae ius perpetuo falleret.

illi uero non modo cum hoſtibus, uerum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam deſerere conſentientem Graeciam, ad bellum barbaris inferēdum. Sed dimittamus & fabulas, & externa: ad rem factam, noſtramq. ueniamus. M. Atilius Regulus cum conſul iterū in Africa ex inſidijs captus eſſet, duce Xanthippo Lacedaemonio, imperatore autem patre Hamibalis Hamilcare, iuratus miſſus eſt ad ſenatum, ut, niſi redditi eſſent Poenis captiui nobiles quidā, rediret ipſe Carthaginem. is, cum Romam ueniſſet, utilitatis ſpeciem uidebat: ſed eam, ut res declarat, falſam iudicauit: quae erat talis, manere in patria, eſſe domi ſuae cum uxore, cum liberis; quam calamitatem accepiſſet in bello, communem fortunae bellicae iudicantem, tenere conſularis dignitatis gradum. quis haec neget eſſe utilia? quem cenſes? magnitudo animi, & fortitudo negat. num locupletiores quaeris auctores? harum enim eſt uirtutum proprium, nil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil, quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. itaque, quid fecit? in ſenatum uenit: mandata expoſui: ſententiam ne diceret, recuſaut: quam diu iureiurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe ſenatorem. atque illud etiam: (o ſtultum hominem, dixerit quiſpiam, & repugnantem utilitati ſuae) reddi captiuos, negauit eſſe utile: illos enim adoleſcentes, & bonos duces; ſe iam confectum ſenectute. Cuius cum ualuiſſet auctoritas, captiui retenti ſunt, ipſe Carthaginem redijt, neque eum caritas patriae retinuit, nec ſuorum. neque uero tum ignorabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtem, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci: ſed iuſiurandum conſeruandum putabat. itaque tum, cum uigilando necabatur, erat in meliore cauſſa, quam ſi domi ſenex, captiuus, periurus, & conſularis, remanſiſſet. At ſtulte, qui non modo non cenſuerit captiuos remittendos, uerum etiam diſſuaſerit. quo modo ſtulte, etiā ne ſi reip. cōducebat? poteſt ne, quod inutile reip. ſit, id cuiquam utile eſſe? peruertunt homines ea, quae ſunt fundamenta naturae, cum utilitatem ab honeſtate ſeiungunt. omnes enim expetimus utilitatem, ad eamq. rapimur; nec facere aliter ullo modo poſſumus. nam, quis eſt, qui utilia fugiat? aut quis potius, qui ea non ſtudioſiſſime perſequatur? ſed, quia nuſquam poſſumus, niſi in laude, decore, honeſtate, utilia reperire; propterea illa prima, & ſumma habemus, utilitatis nomen non tam ſplendidum, quam neceſſarium, ducimus.

EXPLANATIO

CONFORMATIONE,] φιλανθρωπία. Cuius contrariū illud apud Terentiū, Homo perpaucorū hominū. VTILE *uidebatur Vlixi*,] aggreditur de fortitudine. QVIDAM *poetae tragici prodiderūt*:] quorū nullus exſtat. HOMERVM, *optimū auctorē*,] fabularū,& artificij poetici,non hiſtoriarū. Iuriſconſulti omniū uirtutū parentem appellant. Dion tñ Chryſoſtomus eius narrationē de Troiae excidio confutat. PERICVLIS, *& laboribus*] Laboribus,& periculis,decē. Tò Periculis,&,deeſt in Tertij libro. ISTAM] tranquillitatē. AVDIVIT] Audiat,ſeptem,& Tertij. recte. CVIV' *ipſe &c.*] ſenarij iambici, ex Pacuuij Armorum iudicio. NE COIRET,] cum reliquis Graecis,in concilio Graecorum: ubi actum de bello Troianis publice inferendo. FIDE *ſacratae*] pro,Fidei ſacratae. quod antique dictum qui ignorarunt,Fide,arbitrati dictum

ti dictum

ti dictum eſſe auferendi caſu, Sacrata in libris ſcripſerunt. Vide Agellium,& exempla apud Salluſtium, à me in Annotationibus collecta. Veteres tamen libri,omnes, aliter. Vnus, Fides ſacrata. Vnus, Fid' ſacratum. Decem,& Tertij, Fide ſacrata. CVM *hoſtibus*,] Homerus in Il. CVM *fluctibus*,] Homerus in Od. SED *dimittamus*] ſic ſeptem mei. Omittamus,quattuor,& Tertij. Obmittamus,unus. FABVLAS,] non enim hoc de Vlixe uerum putabat, nec omnia de bello Troiano pro certis habebantur. AD *rem factam,noſtramq. ueniamus.*] ſic tres mei,& Tertij. Vrſinus, Noſtraque. Ad rem, factaq. ueniamus, unus. Ad rem factam ueniamus,duo. Ad rem,factamq. noſtram ueniamus, quinque. Ad rem noſtram, factaq. redeamus unus. XANTHIPPO *Lacedaemonio*,] uide Polybium lib. I. FALSAM *indicauit:*] quae deciperet: cum utile eſſe non poſſet,quod honeſtum non eſſet. DOMI *ſuae*] Domui ſuae, unus meus,& Tertij. In Phil. Domui ſuae. In Tuſc. Domui alienae. QVEM *cenſes*?] ſic Tertij liber. Quae cenſes, omnes alij. Ter. Andr. act. 5. ſc. 2. Quid cenſes? MAGNITVDO *animi*,] remp. otio priuato praeferentis. NVM *locupletiores quaeris auctores*?] ſic ſupra, Teſtis locuples Poſidonius. In Bruto, Thucydidem locupletem auctorem dicit. Ad Q. fr. Locuples tabellarius, ideſt, cui litterae recte credi poſsint. Pro Flacco, Teſtis locuples. Liuius lib. IX. de Samnitibus: Sponſores nos ſumus rei ſatis locupletes. An locupletiores &c. alias. Nam locuplet. male, ſed unde tamen eliciatur uera lectio, octo, & Tertij. Non, tres. Num, quo modo impreſsimus, unus. *Locupletiores auctores:* quam animi magnitudinem,& fortitudinem. NIL *extimeſcere*,] magnificentius haec dicuntur, quam uerius. NON *eſſe ſe ſenatorem*.] τὸ Se, abeſt a quinque,& Tertij. ILLOS *enim adoleſcentes, & bonos duces;*] Illos enim adoleſcentes eſſe, & bonos duces, decem,& Tertij. NEQVE *uero tum*] ſic decem mei,& Tertij. EXQVISITA *ſupplicia*] Agellius lib. VI. cap. 4. Vide & D. Aug. de Ciu. Dei. ERAT *in meliore cauſſa*,] rectius fecit, meliorem cauſſam habuit: felicior erat: ſiquidem ex honeſto felicitas prouenit. Infra Q. Pompeium in eadem cum Mancino cauſſa eſſe dicit, ideſt pari ignominia. PERIVRVS, *& conſularis*] τὸ, Et, non eſt in ullo meo, nec in Tertij. ID *cuiquam ciui utile eſſe*?] Ciui, abeſt a quinque meis, & Tertij. neque legitur in Nonio in, Conducere. SED, *quia nuſquam poſſumus, &c.*] utilitas ubi ſit.

CICERO

QVID eſt igitur, dixerit quis, in iureiurādo? num iratum timemus Iouem? at hoc quidem commune eſt omnium philoſophorum, non eorum modo, qui, deum nihil habere ipſum negotij, dicunt, & nihil exhibere alteri; ſed eorum etiam, qui, deum ſemper agere aliquid, & moliri, uolunt, numquam nec iraſci deum, nec nocere. quid autem iratus Iuppiter plus nocere potuiſſet, quam nocuit ſibi ipſe Regulus? nulla igitur uis fuit religionis, quae tantam utilitatem praeuerteret. An, ne turpiter faceret? primum minima de malis. num igitur tantum mali turpitudo iſta habebit, quantum ille cruciatus? deinde illud etiam, apud Attium:

„ Fregiſti ne fidem? neque dedi, neque do infideli cui-
„ quam:

Quamquam ab impio rege dicitur, luculente tamen dicitur. Addunt etiam: quemadmodum nos dicamus, uideri quaedam utilia, quae non ſint; ſic, ſe dicere, uideri quaedam honeſta, quae non ſint: ut hoc ipſum uidetur honeſtum, conſeruandi iuriſiurandi cauſſa, ad cruciatum reuertiſſe, ſed fit non honeſtum, quia, quod per uim hoſtium eſſet actum, ratum eſſe non debuit. Addunt etiam, quidquid ualde utile ſit, id fieri honeſtum, etiam ſi antea non uideretur.

EXPLANATIO

IRATVM *Iouem*?] ſic & Iouem iratum dicit ep. 12. lib. VII. NON *eorum modo*,] Epicureos intelligit. uide Lactantium Firm. libro de Ira Dei. ET *nihil exhibere alteri*;] τὸ, Et, abeſt a nouem meis, & Tertij. SED *eorum etiam*,] Stoicos, Peripateticos, Academicos intelligit. SIBI *ipſe Regulus*?] ſic nouem mei,& Tertij. PRAEVERTERET.] ueteres omnes mei, & Tertij, Peruerteret. MINIMA *de malis*.] debemus eligere. HABEBIT,] Habeat, unus. Habebat, unus. fortaſſe non male, APVD *Attium*:] in Atreo. Vide & Hyginum cap. 88. Sic apud Senecam in Thyeſte, Thyeſtes, impia filiorum dape ſatur,

Sceleris, inquit, eſt aliquis modus.

Ad quae Atreus:

Sceleri modus debetur, ubi facias ſcelus, non ubi reponas.

QVAMQVAM *ab impio rege*] praeſtruit ſolutioni. QVEMADMODVM] & haec obiectio ſapit teſtimonij naturam: quaſi enim ex analogia petiuerunt eam aduerſarij.

CICERO

HAEC fere contra Regulum. ſed prima uideamus. Non fuit Iuppiter metuendus, ne iratus noceret: quia neque iraſci ſolet, neque nocere. haec quidem ratio non magis contra Regulum, quam contra omne iuſiurandum, ualet. ſed in iureiurando, non qui metus, ſed quae uis ſit, debet intelligi. eſt enim iuſiurandum, affir-

matio religioſa. quod autem affirmate, quaſi deo teſte, promiſeris, id tenendum eſt. iam enim non ad iram deorum, quae nulla eſt, ſed ad iuſtitiam, & ad fidem, pertinet. nam praeclare Ennius,

„ O fides alma, apta pinnis, & iuſiurandum Iouis.

Qui igitur iuſiurandum uiolat, is fidem uiolat: quam in Capitolio uicinam Iouis Optimi Maximi, ut in Catonis oratione eſt, maiores noſtri eſſe uoluerunt. At enim ne iratus quidem Iuppiter plus Regulo nocuiſſet, quam ſibi nocuit ipſe Regulus. certe, ſi nihil malum eſſet, niſi dolere. id autem non modo non ſummum malum, ſed nec malum quidem eſſe, maxima auctoritate philoſophi affirmant. quorum quidem teſtem non mediocrem, ſed haud ſcio an grauiſſimum, Regulum nolite, quaeſo, uituperare. quem enim locupletiorem quaerimus, quam principem reip. qui, retinendi officij cauſsa, cruciatum ſubierit uoluntarium? Nam, quod aiunt minima de malis, ideſt ut turpiter potius, quam calamitoſe: an eſt ullum maius malum turpitudine? quae ſi in deformitate corporis habeat aliquid offenſionis, quanta illa deprauatio, & foeditas turpificati animi debet uideri? itaque, neruoſius qui iſta diſſerunt, ſolum audent malum dicere id, quod turpe ſit; qui autem remiſſius, hi tamen non dubitant ſummum malum dicere. nam illud quidem:

Neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam:

iccirco recte a poeta dicitur, quia, cū tractaretur Atreus, perſonae ſeruiendum fuit. ſed, ſi hoc, ſibi ſumunt, nullam eſſe fidem, quae infideli data ſit: uideant, ne quaeratur latebra periurio. Eſt aūt etiam ius bellicum, fideſq. iuriſiurandi ſaepe cum hoſte ſeruanda. quod enim ita iuratum eſt, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id obſeruandum eſt; quod aliter, id ſi non feceris, nullum periurium eſt: ut, ſi praedonibus pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus eſt, ne ſi iuratus quidem id non feceris. nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. cum hoc non fides eſse debet, nec iuſiurandum commune. non enim, falſum iurare, peierare eſt; ſed, quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut uerbis concipitur, more noſtro, id non facere, periurium eſt. ſcite enim Euripides,

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

Regulus uero non debuit condiciones, pactionesq. bellicas, & hoſtiles perturbare periurio. cum iuſto enim, & legitimo hoſte res gerebatur: aduerſus quem & totū ius fetiale, & multa ſunt iura cōmunia. quod ni ita eſſet, numquam claros uiros ſenatus uinctos hoſtibus dedidiſſet.

EXPLANATIO

QVIA *neque iraſci ſolet,*] Qui, quinque, & Tertij. Nec, ſex. REGVLVM,] Reguli, unus, & Tertij. QVOD *autem affirmate,*] Affirmatiue, quattuor. Quod autem affirmaris, & quaſi &c. legebat Vbaldinus. IRAM *deorum, quae nulla eſt,*] ut philoſophi omnes affirmant. *O Fides alma, apta pinnis, & iuſiurandum Iouis.*] Apta pinnis, fateor me non intelligere quid ſit: unus antiquus liber, Apta primis: alius, Apta pennis: alius, Apta premiis: alius, Acta p'rnis: alius Iulij Galli, Atta pcinis. obſcura omnia. Si coniecturas e longinquo petere conſueſſem; id quod placere nonnullis uideo; legerem, A qua pendet iuſiurandum Iouis. Aut dicamus, deſcriptum eſſe ab Ennio ſimulacrum Fidei almae, ut erat in templo Capitolino, per quam iurare proximus Iuppiter uidebatur. Fidem non eſſe deam, tradit D. Auguſtinus de Ciu. Dei, lib. IV. cap. 4. IN *Capitolio*] Plin. lib. XXXV. cap. 10. Plut. in Numa, Dionyſ. Halicarnaſſeus lib. II. Liu. lib. I. Cic. de nat. de. II. IN *Catonis oratione*] Cenſorium intelligit. CERTE, *ſi nihil malum eſſet,*] iuxta Epicureos, quibus ſummum malum eſt dolor. NEC *malum quidem eſſe,*] ſic omnes mei, & Tertij. unus, Ne. PRINCIPEM *reip.*] erat enim conſularis. NERVOSIVS] ut Stoici. REMISSIVS,] ut Peripatetici. NEQVE *do fidem*] Iò, Fidem, non eſt in tribus, & Tertij. PERSONAE] decoro perſonae. HOC *ſimi ſumunt,*] ſic undecim, & Tertij. Haec, unus. *Sibi ſumunt*: huius defenſionem ſuſcipiunt. Cic. ad Torquatum: Hoc mihi non ſumo. Et ad Caecinam: Non ſumo, ut &c. VIDEANT, *ne quaeratur latebra periurio.*] ſeruanda fides etiam infideli. EST *autem etiam ius bell.*] Eſt autem ius etiam bell. quinque, & Tertij. IVS *bellicum,*] de quo lib. I. SAEPE *cum hoſte ſeruanda.*] ſic nouem, & Tertij. Conſeruanda, unus. Cum honeſtate, unus, mendoſe. Saepe honeſti ſeru. alter, mendoſe. MENS *deferentis conciperet,*] Iò, Deferentis, non eſt in ullo meo uetere libro, nec in Tertij. ID *obſeruandum eſt.*] Id ſeruandum eſt, duodecim, & Tertij. NVLLVM *periurium eſt:*] Nullum eſt periurium, Tertij liber. VT, *ſi praedonibus &c.*] cum enim humano generi ſemper infeſti ſint, ius humanum eos iuuare non debet. PERDVELLIVM] lib. I. COMMVNIS *hoſtis omnium.*] Iſocrates ait milites mercenarios eſſe communes inimicos omnium hominum. CVM *hoc non fides*] Nec, nouem, & Tertij. ESSE *debet, nec iuſiiurandum*] Debet, nec iuſiurandum eſſe, liber Tertij. FALSVM *iurare,*] non ex animi ſententia. IVRAVERIS,] Iuraris, decem, & Tertij. VERBIS *concipitur,*] Verbis conceptis iurare, ſiue peierare, Varro de l. Lat. apud Agell. lib. VII. cap. xj. Plautus Aſin. act. 3. Feſtus in, Praeiurationes. Quinctil. lib. V. cap. xj. Valerius lib. IV. cap. I. de Africano conſule. EVRIPIDES,] in Hippolyto:

Η γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος. Citat & hunc uerſum Baſilius de ratione ſtudiorum, cap. 9. Huc faciunt illa Cydippes ad Acontium, apud Ouidium in epiſt.

Quid tibi nunc prodeſt, iurandi formula iuris,
  Linguaq. praeſentem teſtificata deam?
Quae iurat, mens eſt, nil coniurauimus: illa,
  Illa fidem dictis addere ſola poteſt.
Conſilium, prudenſq. animi ſententia iurat,
  Et niſi iudicij uincula nulla ualent.

Ivs *fetiale*, ʒ Dionyſius lib.II.Plut.in Numa,& Camillo,& Probl.Liuius lib.xxx.Agellius lib xvi.cap.4. Vinctos ʒ ſic Liuius: Progreſsi fetiales ubi ad portam uenere, ueſtem detrahi pacis ſponſoribus iubent, manus poſt terga uinciri.

CICERO

At uero T.Veturius,& Sp.Poſtumius,cum iterum conſules eſſent, quia, cum male pugnatum apud Caudium eſſet, legionibus noſtris ſub iugum miſsis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti ſunt his: iniuſſu enim populi, ſenatusq. fecerant. Eodemq. tempore Ti. Numicius, Q.Melius,qui tum tribuni pl.erant,quod eorum auctoritate pax erat facta, dediti ſunt, ut pax Samnitum repudiaretur. atque huius deditionis ipſe Poſtumius, qui dedebatur, ſuaſor, & auctor, fuit. Quod item multis annis poſt C.Mancinus: qui,ut Numantinis, quibuſcum ſine ſenatus auctoritate foedus fecerat, dederetur,rogationem ſuaſit eam,quam L.Furius,& Sex. Atilius ex S.C. ferebant: qua accepta, eſt hoſtibus deditus. Honeſtius hic, quam Q. Pompeius: quo, cum in eadem cauſſa eſſet,deprecante, accepta lex non eſt. hic ea, quae uidebatur, utilitas plus ualuit,quam honeſtas: apud ſuperiores utilitatis ſpecies falſa, ab honeſtatis auctoritate ſuperata eſt. At non debuit ratum eſſe, quod erat actum per uim. Quaſi uero forti uiro uis poſſit adhiberi. Cur igitur ad ſenatum proficiſcebatur, cum praeſertim de captiuis diſſuaſurus eſſet? Quod maximum in eo eſt, id reprehenditis. non enim ſuo iudicio ſtetit,ſed ſuſcepit cauſſam,ut eſſet iudicium ſenatus: cui niſi ipſe auctor fuiſset, captiui profecto Poenis redditi eſſent. ita incolumis in patria Regulus reſtitiſſet. quod quia patriae non utile putauit,iccirco honeſtum ſibi & ſentire illa, & pati credidit. Nam, quod aiunt, quod ualde utile ſit,id fieri honeſtum:immo uero, eſſe, non fieri. eſt enim nihil utile, quod idem non honeſtum:nec,quia utile,honeſtum eſt;ſed,quia, honeſtum, utile. quare ex multis mirabilibus exemplis haud facile quis dixerit hoc exemplo aut laudabilius, aut praeſtantius. Sed ex tota hac laude Reguli,unum illud eſt admiratione dignū,quod captiuos retinendos cenſuerit. nam,quod rediјt,nobis nunc mirabile uidetur; illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque iſta laus non eſt hominis,ſed temporum. nullum enim uinculum ad adſtringendam fidem, iureiurando maiores artius eſſe uoluerunt. id indicant leges in XII. tabulis,indicant ſacra,indicāt foedera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides; indicant notationes, animaduerſionesq. cenſorum, qui nulla de re diligentius,quam de iureiurando,iudicabant. L.Manlio,A.filio,cum dictator fuiſset, M. Pomponius tribunus pl. diem dixit, quod is paucos ſibi dies ad dictaturam gerendam addidiſſet. criminabatur etiam,quod Titum filium,qui Torquatus poſtea eſt appellatus,ab hominibus relegaſſet, & ruri habitare iuſſiſſet. quod cum audiuiſset adoleſcens filius, negotium exhiberi patri; accurriſse Romam,& cum prima luce Pomponiј domum ueniſſe dicitur. cui cum eſſet nunciatum; qui illum iratum allaturum ad ſe aliquid contra patrem arbitraretur,ſurrexit e lectulo,remotisq. arbitris,ad ſe adoleſcentem iuſſit uenire. at ille, ut ingreſſus eſt, confeſtim gladium diſtrinxit,iurauitq. ſe illum ſtatim interfecturū, niſi iuſiurandum ſibi dediſset, ſe patrem miſſum eſse facturum. iurauit,hoc terrore coactus,Pomponius: rem ad populum detulit: docuit,cur ſibi a cauſſa deſiſtere neceſse eſſet: Manlium miſſum fecit. tantum temporibus illis iuſiurandum ualebat. Atque hic T.Manlius is eſt, qui, ad Anienem, Gallo, quem, ab eo prouocatus, occiderat, torque detracto, cognomen inuenit: cuius tertio conſulatu Latini ad Veſerim fuſi,& fugati: magnus uir in primis; &, qui perindulgens in patrem, idem acerbe ſeuerus in filium.

EXPLANATIO

Apvd *Caudium* ʒ Apuliae uicum. uide Liuium lib.ix. Svb *iugum miſſis*, ʒ inermes milites cum ſingulis ueſtimentis extra uallum exire iuſsi. Inivssv *enim populi, ſenatusq. fecerant*. ʒ Liuius, de hac eadem re: Iniuſſu populi nego quidquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. Ti. *Numicius*, ʒ Tertij liber, Tiberius Minucius, Q. Emilius. quo modo quinque alij. Minicius, unus. Ti. *Numicius, Q.Melius*, ʒ Liuius, L. Liuium,& Q. Melium tribunos nominat. Tvm *tribuni pl.erant*, ʒ cum actum eſt de Samnitum pace repudianda, non cum facta pax eſt. nam extra urbem eſſe niſi per unum diem tribunis pl.non licebat. Liuius lib.ix. Hvivs *dedicationis* ʒ de qua D.Aug.de Ciu.D.lib.III.cap.17. Valer.lib.v. cap.1. Agellius lib.xvii.cap.ult. Plut.Parall.cap.6. Florus lib.I.cap.16. Oroſ. lib.III. cap.15. Eutrop. lib.II. cap.2.& de uir.ill. Mvltis *annis poſt* ʒ poſt CXXCIII. Liu. Epit.LV. Plut.in Mario, Florus lib.II.cap.18. de uir.ill.c.59. Eutrop.lib.IV.cap.3. Oroſ.l.v.cap.5. Auguſt.lib.III.cap.21. Valerius lib.II. cap. de Scipionis diſcipl.mil.& lib.I.cap.de Prodigiis. Vide & Iulium Obſequentem. Q. Pompeivs: ʒ qui paullo ante cum iiſdem Numantinis aeque infame foedus pepigit. Cic.de Fin.II. Oroſ. lib.v.cap.5. Epit.Liu.XLIV. Eutrop.lib.IV.cap.7. Lex ʒ hanc ſupra Rogationē nominauit. Agellius tamen lib.x.cap.20. diſtinguit Rogationem a Lege. Honestvm *ſibi* ʒ Sibi honeſtū,Tertij. Retinendos *cenſuerit*. ʒ Cenſuit, oēs mei,& Tertij. Indicant *ſacra*, ʒ Secreta,unus. Sacrata, unus. Sacratae, decem, & Tertij. Notationes, ʒ Notiones,decē. Notōes,unus. Et notiones,unus. Nactōes, unus. Motiones, Tertij. Qvod *is paucos ſibi dies ad dictaturam gerendam addidiſſet*. ʒ quod, occaſione bene faciendi belli ductus, obtinendi legitimum imperij tempus euaſiſſet. Valerius lib.v.cap. de pietate filiorum in parentes. Legitimum autem dictaturae tempus,ſex menſes: ex lege XII. Tabularum, apud Cic. de Leg. Qvi *Torquatus poſtea eſt appellatus*, ʒ

pellatus,] Qui poſtea eſt Torquatus app.quattuor,& Tertij. Qui poſtea Torq.eſt app.quinque. Qui poſtea Torq.app.eſt,tres. *Torquatus* : hic poſtea filiũ ſuũ interfici iuſsit,quod praeter mandatũ cũ hoſte conflixiſſet. Sall.Cat.Liu.lib.IIX.Val.lib.II.cap.2.& Plut.in Parallelis. RVRI *habitare iuſſiſſet.*] uide Valerium lib.VI. cap.9. ET *prima luce*] Et cũ prima luce,duodecim,& Tertij. Et eũ prima luce,unus. QVI *illũ iratum*] ſic Tertij liber.recte.Reliqui, Quod. duo, Quia. SVRREXIT *e lectulo,*] at Liuius non ait eum ſurrexiſſe e lectulo, ſed iacentem haec dixiſſe. REMOTISQ. *arbitris*] e cubiculo abire iuſsis. Valerius. GLADIVM *diſtrinxit,*] quem tectum attulerat. Valerius. NISI *iuſiurandum ſibi dediſſet*] niſi in quae ipſe concepiſſet uerba iuraret. Liuius. *Tò*, Sibi, abeſt a Tertij libro. *A cauſſa deſiſtere*] Tò, A, abeſt ab octo meis,& Tertij. MISSVM *fecit.*] itaque non tantum patri cauſſae dictio remiſſa eſt, ſed etiam ipſi adoleſcenti ea res honori fuit. Liuius. GALLO,] Galli, Tertij liber. & ita recitat Nonius. TORQVE *detracto,*] ſic legit Nonius. Ciceronem tamen,& Virgilium muliebri genere; Liuium uirili Torquem dixiſſe, annotauit D. Hieronymus. quod antiqui libri,qui eſt apud me,teſtimonio comprobatur.habet enim claris litteris,Torque detracta. Vide Q. Claudium Quadrigarium, apud Agellium. De hoc Cic. de Fin. I.Tuſc.IV.Sall.Cat.Val.lib.III.cap.de fort.Plut.parall.26.de uir.ill.cap.28.Flor.lib.I.cap.13. Oroſ. lib.IV. cap.6.Eutropius lib.II.cap.I.& Virg.lib.VI.& Ouid. Faſt.I. TERTIO *conſulatu*] cum P.Decio Mure. LATINI] errat Plutarchus, qui in Parall. ait hoc bello Samnitico eſſe factum. AD *Veſerim*] Liuius: Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuuij montes,qua uia ad Veſerim ferebat. FVSI, *& fugati:*] ſic nouem,& Tertij. QVI *perindulgens in patrem,idem acerbe ſeuerus in filium.*] ſic Tertij liber. & recte. ita autem recitat hunc locum & Nonius duobus locis, in, Indulgere,& in Seuerum.

CICERO

SED, ut laudandus Regulus in conſeruando iureiurando; ſic decem illi, quos poſt Cannenſem pugnam iuratos ad ſenatum miſit Hannibal, in caſtra redituros ea, quorum erant potiti Poeni, niſi de redimendis captiuis impetrauiſſent, ſi non redierunt, uituperandi. de quibus non omnes uno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, ſcribit, ex decem nobiliſſimis, qui tunc erant miſſi, nouem reuertiſſe, a ſenatu re non impetrata: unum ex decem, qui paullo poſt, quam egreſſus erat e caſtris, rediſſet, quaſi aliquid eſſet oblitus, Romae remanſiſſe. reditu enim in caſtra, liberatum ſe eſſe iureiurando, interpretabatur: non recte: fraus enim diſtringit, non diſſoluit, periurium. fuit igitur ſtulta calliditas, peruerſe imitata prudentiam. itaque decreuit ſenatus, ut ille ueterator, & callidus uinctus ad Hannibalem duceretur. Sed illud maximum. octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepiſſet, aut qui periculo mortis diffugiſſent, ſed qui relicti in caſtris fuiſſent a Paullo, & Varrone conſulibus. eos ſenatus non cenſuit redimendos, cum id parua pecunia fieri potuiſſet: ut eſſet inſitum militibus noſtris, aut uincere, aut emori. qua quidem re audita, fractum animum Hannibalis, ſcribit idẽ, quod ſenatus, populusq. R. rebus afflictis tam excelſo animo fuiſſet. Sic honeſtatis comparatione ea, quae uidentur utilia, uincuntur. Atilius autem, qui Graece ſcripſit hiſtoriam, plures ait fuiſſe, qui in caſtra reuertiſſent, eadem fraude, ut iureiurando liberarentur; eosq. a cenſoribus omnibus ignominijs notatos. Sit iam huius loci finis: perſpicuum eſt enim, quae timido animo, humili, demiſſo, fractoq. fiant, quale fuiſſet Reguli factum, ſi aut de captiuis, quod ipſi opus eſſe uideret, non quod reip. cenſuiſſet, aut domi remanere uoluiſſet, non eſſe utilia, quia ſunt flagitioſa, foeda, & turpia. Reſtat quarta pars, quae decore, moderatione, modeſtia, continentia, temperantia continetur. Poteſt igitur quidquam eſſe utile, quod ſit huic talium uirtutũ choro contrarium? atqui ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Annicerij philoſophi nominati, omne bonum in uoluptate poſuerunt; uirtutemq. cenſuerunt ob eam rem eſſe laudandam, quod efficiens eſſet uoluptatis. quibus obſoletis, floret Epicurus, eiuſdẽ fere adiutor, auctorq. ſententiae. cum his, uiris equisq. (ut dicitur) ſi honeſtatem tueri, ac retinere ſententia eſt, decertandum eſt. nam, ſi non modo utilitas, ſed uita omnis beata, corporis firma conſtitutione, eiusq. conſtitutionis ſpe explorata, ut a Metrodoro ſcriptum eſt, continetur: certe haec utilitas, & quidem ſumma (ſic enim cenſent) cum honeſtate pugnabit. nam, ubi primum prudentiae locus dabitur? an, ut conquirat undique ſuauitates? quam miſer uirtutis famulatus, ſeruientis uoluptati? quod autem munus prudentiae? an legere intelligenter uoluptates? fac, nihil iſto eſſe iucundius: quid excogitari poteſt turpius?

EXPLANATIO

SIC *decem illi,*] uide Agellium. BONVS *auctor*] maxime diguus, cui,aliquid narranti,fides habeatur. SCRIBIT,] Ait,tres. Scripſit,tres. TVNC] Tum,decem,& Tertij. REVERTISSE, *a ſenatu re non impetrata:*] Reuertiſſe dicit, re a ſenatu non impetrata, unus. Reuertiſſe, re a ſ.non imp.ſex. Re a ſ.non imp. reuertiſſe, unus. EGRESSVS *erat*] Tò, Erat, non eſt in quattuor, & Tertij. Septem, ord.praep. FRAVS *enim diſtringit, non diſſoluit periurium.*] ſic ſeptem mei, & Tertij. & recte. Contraria enim ſunt, Diſtringit,& Diſſoluit. & lepor eſt in ſimilitudine. Deſtringit,unus. Deſtrinxit,duo. Diſtinguit, duo, mendoſe. DECREVIT *ſenatus, &c.*] aliter Agellius lib.VII.cap.18. FIERI *potuiſſet:*] Poſſet, ſeptem mei, & Tertij. ATILIVS] Cic.de Leg.lib.I. Acilius, duo mei,& Tertij. ILLE,] abeſt a duobus,& Tertij. PERSPICVVM *eſt enim,quae timido animo,&c.*] Perſpicuum eſt enim,ea, quae &c. undecim,& Tertij. OPVS *eſſe uideret,*] Videretur,omnes mei,& Tertij. NON *eſſe utilia, &c.*] tur-

pia non

pia non ſunt utilia. Qvia *ſunt* ȝ Sint, quinque, & Tertij. Annicerii ȝ ab Anniceride, Platonis redemptore. de quo lege Laertium in Ariſtippo. Vide & Sudam. Ariſtippi auditor fuit Antipater Cyrenaeus, huius Epitimides Cyrenaeus, huius Paraebates, Paraebatis Anniceris. Viris *equisq.* ȝ i. extremo conatu. Sic antiquus liber. Sic Fam.lib.ix.ep.7.& Sall.Iug.pag.106.& 155.& ad Caeſ.de rep.ord.207. ad Q.fr.l.3.Phil.8. L.Florus 1. Veris, quiſque, duodecim, & Tertij. Antea, Velis, equiſque. Corporis *firma conſtitutione*, ȝ εὐεξίᾳ. Spe *explorata*, ȝ ſic ſex, & Tertij. Saepe explorata, tres. Specie explorata, duo. Spē explorata, duo. Spe perfecte explorata, Vrſinus ex uetere libro. *A Metrodoro* ȝ Athenienſi. Legitur hoc nomen in antiqua mea inſcriptione.

D. M
METRODORO. DE
DOMV. ERVCI. CLA
RI. BENEMERENTI
VIXIT. ANNIS
FECIT
MATER

An *legere intelligenter uoluptates*? ȝ ut ſalutares noxiis, honeſta e turpibus, (ſi tamen hoc tribuendum eſt Epicuro) magnae paruis, diuturnae breuibus anteponantur. Quattuor mei, Intelligetur. Duo, Intelligere. Tres, Intelligunt. Vnus, Intelligent. Tres, Intelligitur. Tertij, Intellegitur. Excogitari ȝ Cogitari, undecim, & Tertij.

CICERO

Iam, qui dolorem ſummum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, quae eſt dolorum, laborumq. contemptio? quamuis enim multis in locis dicat Epicurus, ſicut hic dicit, ſatis fortiter de dolore: tamen non id ſpectandum eſt, quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, qui bona uoluptate terminauerit, mala dolore: ut ſi illum audiam de continentia, & temperantia: dicit ille quidem multa multis locis: ſed aqua haeret, ut aiunt: nam, quo modo poteſt temperantiam laudare is, qui ponat ſummum bonum in uoluptate? eſt enim temperantia libidinum inimica, libidines autem, conſectatrices uoluptatis. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo poſſunt, non incallide tergiuerſantur. Prudentiam introducunt, ſcientiam ſuppeditantem uoluptates, depellentem dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cū tradunt, rationem negligendae mortis, perpetiendiq. doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, ſed tamen quoquo modo poßunt: dicunt enim, uoluptatis magnitudinem doloris detractione fieri. Iuſtitia uacillat, uel iacet potius, omneſq. eae uirtutes, quae in communitate cernuntur, & in ſocietate generis humani. neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas eße poteſt, non plus, quam amicitia, ſi haec non per ſe expetantur, ſed ad uoluptatem, utilitatem ue referantur. Conferamus igitur in pauca. nam, ut utilitatem nullam eſſe docuimus, quae honeſtati eſſet contraria: ſic omnem uoluptatem dicimus honeſtati eſſe contrariam. quo magis reprehendendos Calliphonem, & Dinomachum iudico: qui ſe direpturos controuerſiam putauerunt, ſi cum honeſtate uoluptatem, tamquam cum homine pecudem, copulauiſſent. non recipit iſtam coniunctionem honeſtas, aſpernatur, repellit. nec uero finis bonorum, & malorum, qui ſimplex eſſe debet, ex diſſimilibus rebus miſceri, & temperari poteſt. Sed de hoc hactenus: magna enim res, alio loco pluribus uerbis diſputata. Nunc ad propoſitum. Quemadmodum igitur, ſi quando ea, quae uideretur utilitas, honeſtati repugnat, dijudicanda res ſit, ſatis eſt ſupra diſputatum. ſin autem ſpeciem utilitatis etiam uoluptas habere dicatur, nulla poteſt eſſe ei cum honeſtate coniunctio. nam, ut tribuamus aliquid uoluptati; condimenti fortaße non nihil, utilitatis certe nihil habebit. Habes a patre munus, Marce fili, mea quidem ſententia, magnum: ſed perinde erit, ut acceperis. quamquam tibi hi tres libri Cratippi inter commentarios, tamquam hoſpites, erunt recipiendi. ſed, ut, ſi ipſe uenißem Athenas; quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara uoce patria reuocaſſet; aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his uoluminibus ad te profecta uox mea eſt, tribues his temporis, quantum poteris; poteris autem, quantum uoles. cum uero intellexero, te hoc ſcientiae genere gaudere; tum & praeſens tecum propediem, ut ſpero; &, dum aberis, abſens loquar. Vale igitur, mi Cicero; tibiq. perſuade, te mihi quidem eſſe cariſſimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis, praeceptiſq. laetabere.

EXPLANATIO

Multis *in locis* ȝ In multis locis, unus. Multis locis, quinque, & Tertij. Aqva *haeret, ut aiunt:* ȝ non progreditur eius ratio, impedimentis retinetur, ut aqua. Nam, *quo modo poteſt* ȝ Nam, qui poteſt, undecim, & Tertij. Depellentem *dolores.* ȝ nam philoſophia medetur conſternatis animis, ut ait Cicero. Perpetiendiq. *doloris.* ȝ Que, abeſt a duobus, & Tertij. Doloris *detractione fieri.* ȝ Detractionem, omnes mei, & Tertij. Comitas ȝ ſic legendum. ſic & Tertij liber, & alij mei. Calliphonem, *& Dinomachum* ȝ de Fin.lib.v.Tuſc.v.Acad.iv. Ex *diſſimilibus* ȝ Ex diſsimillimis, quinque, & Tertij. Sed *de hoc hactenus:* ȝ Iō, Hactenus, abeſt a duodecim, & Tertij. Alio *loco* ȝ in

libris

libris de Finibus. PLVRIBVS *uerbis diſputata.* haec duo poſtrema uerba, Verbis diſputata, abſunt a decem, & Tertij. In uno uerbum Diſputata, non legitur. In alio, Pluribus dixi. Vt facile appareat, omnia eſſe gloſſemata. HABERE *dicatur,* Dicitur, unus. Diceretur, quattuor, & Tertij. PERINDE *erit, ut acceperis.* Sic Plautus: Res perinde eſt, ut eam agas, atque magnificias. QVAMQVAM *tibi hi tres libri Cratippi inter comm.* In quinque non legitur τὸ, Tibi. Septem, & Tertij, Quamquam hi tibi tres libri inter Cratippi comm. TAMQVAM *hoſpites* plus igitur Cratippo, quam ſibi ipſi, tribuere uidetur. Fam. lib. XII. ep. 16. & lib. XVI. ep. 21. & horum librorũ primo, ipſo initio, & initio huiuſce tertij. DE *medio curſu* E medio curſu, undecim, & Tertij. ME *quoque* non modo Cratippum. VT *ſpero;* auguratur ſcilicet, quod euenit. nam proſcriptus, & interfectus eſt paullo poſt ſcriptos hos libros, M. Antonij Triumuiri iuſſu. Neque igitur praeſens, neque abſens cum filio locutus eſt. TE *mihi quidem eſſe car.* Te quidem mihi eſſe car. unus. Te eſſe mihi car. duo. Mihi quidem te eſſe car. unus. Eſſe te mihi quidem car. unus. Te mihi eſſe car. duo. Eſſe te quidem mihi car. quinque, & Tertij. Te eſſe equidem mihi car. unus. SI *talibus monumentis, praeceptisq. laetabere.* placere uideo doctis uiris, Monitis, potius, quam, Monumentis, contra ueteres omnes libros. ab his ego non libenter diſſentio: ſed libenter quoque tueor antiquitatem librorum, uel ipſam potius ſententiam Ciceronis. quem loqui uideo de ſuis libris, eosq. uocare Monumenta, paterni ſcilicet amoris in filium: tamquam diu duraturos. in quibus quoniam praecipiuntur ea, quae ad honeſtatem, ueramq. gloriam pertinent, propterea ſubiunxit, Praeceptiſque. Quaſi dicat, Si meos libros leges, eorumq. praecepta ſeruabis. praecepta enim monumentis eiuſmodi continentur. Vnus, Ornamentis.

CLARISSIMO · VIRO
IOANNI . DONATO

BONVM omnes ſuſpiciunt, laudant, atque etiam ad id adipiſcendum natura impelluntur, IOANNES DONATE, ampliſſime. ſed multos a uirtutis uia, quae ad verum bonum ducit, aberrantes, id, quod ſpecie quidem bonum, re autem ipſa malum eſt, expetere ſatis conſtat. Multi rurſus ſunt, quos, ne male agant, poenae tantum metus deterret, eoſq. tamen extra bonorum numerum collocandos, maloſq. appellandos, ſapienter cecinit Poeta. Neque meliores uidentur his, qui propter diuitias, honorem, dominationem, bene, non ſponte quidem, ſed uelut inuiti, agunt. Sed optimum illud, & caeleſte, ac paene diuinum hominum genus cenſendum eſt, qui, propoſita impunitate mali, uel etiam praemio, nihil turpe, nihil indecorum, nihil umquam flagitioſum admitterent, nihil in religionem, fidem, remp. parentes, amicos, audendum eſſe exiſtimarent. Quorum Tu in numerum, uir ampliſſime, non ſolum adſciſcendus es, uerum omnium, quorum memoriam litterae nobis commendarunt, princeps cenſendus, ſoluſq. inter optimos optimus, & inter praeſtantiſſimos quoſque praeſtantiſſimus. ſed (id quod in maxima felicitatis parte numerandum eſt) non alius de te ſenſus eſt hominum: neque ingrata eſt Ciuitas, & Reſpublica, quae, in Te tota conuerſa, conſilium, tamquam Pythij Apollinis ab Oraculo reſponſa, petit. Equidem M. Catonem Porciae gentis Principem tres ſummas in homine res praeſtitiſſe ferunt. fuiſſe enim optimum oratorem, optimum ſenatorem, optimum imperatorem. Quas omnes in Te eſſe ſummas, atque admirabiles, maximis, ac difficillimis ſuis temporibus, Veneta, omnium, quae a prima uſque mundi origine fuerunt, nobiliſſima Reſp. non ſemel experta fuit. Et, licet Tibi numquam militarem rem attingere, & bellicas tuas uirtutes ſimul cum aciebus ipſis explicare, & manum cum hoſte conſerere, contigerit, (quod talis, & tanta Reſp. talem, tantumq. uirum a ſe longius ablegandum numquam paſſa fuerit) non tamen Tibi ſemel oblata eſt occaſio, domi, atque in toga, quantum in hac militari laude poſſes, & ſententia, & conſilio, & quotidiano ſermone, & in omni alia publica, priuataq. actione, declarandi. Huius igitur uiri memoriam, quem Tibi ex omni antiquitate licet multo inferiorem ſimillimum tamen & his, quas dixi, uirtutibus, & uitae inſtituto, & moribus fuiſſe, dicere ſaepe ſolitus ſum, & mihi facile perſuadeo, cum ego ſemper eximio quodam animi ſtudio iam inde a puero coluerim, omniaq.

ipſius dicta, ac facta, eaq. etiam, quae eius perſonae adſcripta ſunt diligenter obſeruaſſem, & pleraque memoriae mandaſſem; uolui tandem Ciceronis de Senectutis laudibus Dialogum, in quo loquentem ipſum facit, meis illuſtratum commentarijs, Tuoq. ampliſſimo nomini commendatum, typis mandare, ut & maximam ſtudiorum, uitae, morumq. tecum cum Catone ſimilitudinem, & meam de uobis opinionem, Tuiq. ſingularem obſeruantiam, & mirificam de litteratis uiris benemerendi uoluntatem ſimul teſtatam relinquerem. Vale. Venetijs,

Kal. Iun. CIↃ. IↃ XXCI.

IACOBI . CRITONII SCOTI

Ad Clariſsimum uirum, Patritium Venetum, IOANNEM · DONATVM

Ode.

DVM cupidus, tumiduſq. Deo tua dicere facta,
Donate, quaero, maxime;
Mens deſideriis ardet, ſed lenta fatiſcit
Sub corde uirtus anxio.
Non tenui tentanda uidens freta turbida uelo,
Tardoq. Pontum remige,
Compreſſo feruore ſemel ſub pectore anhelo
Labore deſiſto graui.
Sed nihil intonſus fruſtra mihi Cinthius umquam
Suaſit, uel alta numina.
Ergo Deum, & doctas ſaepe in mea uota camoenas
Rurſus inuoco furens.
Tum mens euehitur multa ſeu candidus aura
Olor leuatus euolat,
Praepetibuſq. petit uolitans ſublimia pennis,
Magnumq. inane diuidit.
Victorem armatae flammis ſi Muſa Chimerae
Canora uatis extulit,
Siue trucidantes immania monſtra, uel ipſum
Natum Marinae Tethyos,
Aut Anchiſiadem, Priameiumq. Hectora grande
Carmen poetarum beat,
Si uiuunt Theronque, Hieronque, atque Ithacus ille,
Ob uana Clari ludicra,
Quos numquam obſcura ſub nube ſilentia condent
Obliuioſa Tartari,
Hoc opus o ueſtrum, Muſae, eſt. mihi cingite frontem,
Tempuſq. Lauro Apollinari.
Nec deerit diuos inter, regeſq. deorum
Genus, Donato gloria.

M·TVLLII·CICERONIS
CATO·MAIOR
VEL
DE·SENECTVTE
AD·T·POMPONIVM·ATTICVM

Dialogi perſonae,
SCIPIO·CATO·LAELIVS

CICERO

O Tite, *ſi quid egò adiuro, curam ue leuaſſo,*

Quae nunc te coquit, & uerſat ſub pectore fixa,

Ecquid erit praemi?

licet enim uerſibus ijsdem mihi affari te, Attice, quibus affatur Flamininum ille uir, haud magna cum re, ſed fide plenus. quamquam certo ſcio, nō, ut Flamininum, ſolicitari te, Attice, ſic noctesq. dieſque. noui enim moderationem animi tui, & aequitatem; teq. non cognomen ſolum Athenis deportaſſe, ſed humanitatem, & prudentiam intelligo. & tamen ſuſpicor ijsdem rebus te, quibus me ipſum, interdum grauius commoueri. quarum conſolatio & maior eſt, & in aliud tempus differenda. nunc autem mihi uiſum eſt aliquid ad te de ſenectute conſcribere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune eſt, aut iam urgentis, aut certe aduentantis ſenectutis, & te, & me ipſum leuari uolo. etſi, te quidem id modice, ac ſapienter, ſicut omnia, & ferre, & laturum eſſe, certo ſcio. ſed mihi, cum de ſenectute uellem aliquid ſcribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque noſtrum communiter uteretur. mihi quidem ita iucunda huius libri confectio fuit, ut non modo omnes abſterſerit ſenectutis moleſtias, ſed effecerit mollem etiam, & iucundam ſenectutem. numquam igitur ſatis laudari philoſophia poterit: cui qui pareat, omne tempus aetatis ſine moleſtia poſſit degere. Sed de ceteris & diximus alias multa, & ſaepe dicemus. hunc uero librum de ſenectute ad te miſimus. omnem autem ſermonē tribuimus non Tithono, ut Ariſto Chius, ne parum eſſet auctoritatis in fabula; ſed M. Catoni ſeni, quo maiorem, auctoritatem haberet oratio: apud quem Laelium, & Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile ſenectutem ferat, ijsq. eum reſpondentem. qui ſi eruditius uidebitur diſputare, quam conſueuit ipſe in ſuis libris; attribuito Graecis litteris, quarum conſtat eum perſtudioſum fuiſſe in ſenectute. ſed, quid opus eſt plura? iam enim ipſius Catonis ſermo explicabit noſtram omnem de ſenectute ſententiam.

EXPLANATIO

CATO MAIOR,} de huius Dialogi inſcriptione ipſe Cicero in Laelij proemio. Maior, autem addidit, ad Minoris differentiam. nam minoris quoque laudem Cic. ſcripſit. ex quo Caeſar Anticatonem litteris mandauit. Vide Plutarchum in Cicerone. DE SENECTVTE} M. Terentius Varro librum & ipſe ſcripſit, Tithonum, περὶ γήρως. Demetrius quoque Phalereus περὶ γήρως nominatur a Laertio. *O Tite*,} Verſus antiquorum poetarum apud Ciceronem ſaepe inſertos reperiri, ſcribit Quinctil. lib. I. cap. 3. de quo uide ipſum Ciceronem lib. II. de Orat. SIQVID} nonnihil, aliquantum. debebat hoc amicitiae mutuae, cuius officium eſt, tam mutuo admonere, quam omnia communia reddere. ADIVRO,} ſic lego, pro, Adiuuero, quod legitur in uetere meo: & in alio item ſcriptum eſſe, Langius notat. reliqui omnes uiginti, (nam in hoc libro emendando uno & uiginti utor ſcriptis, meis) Adiuto. Adiurit, Ter. Phorm. act. 3. ſc. 3. LEVASSO,} pro, Leuauero. antique dictum. ſic, Nemo ſe-

paratim habeſsit deos. Et, Si aliquis im occiſit. Vnus neus, Relaxo. QVAE *nunc te coquit*, ʒ ad Q. fratrem: Vaticinij odia non ſorbeo ſolum, ſed etiam concoquo. ET VERSAT *ſub pectore fixa*, ʒ *Sub pectore*: in extrema parte pectoris, ore ſtomachi. Vnus, Et uerſat tibimet in pectore fixa. Vnus, Et uerſatur in pectore firma. Vnus, Et uerſatur in pectore fixa. Tres, Et uerſat in pectore fixa. Duo, Verſatur pectore fixa. Quinque, Verſatq. in pectore fixa. Vnus, Verſatq. in pectore firma. Vnus, Et uexat in pectore firma. Vnus, Vexatq. in pectore fixa. ECQVID ʒ uenuſtatis quiddam habet. quale apud Terentium Eunucho:

Ecquis me uiuit hodie fortunatior?

PRAEMII? ʒ ſic quattuordecim mei. Septem, Pretij. MIHI *affari te*, ʒ ἐμφατικῶς: amicisſimo amicisſimum. FLAMININVM. ʒ L. Quinctium Flamininum, L. Quinctij Flaminini fratrem, quem Ennius his uerſibus alloquitur, Galliae proconſulem, a Catone cenſore ſenatu motum, & ignominia notatum, propter quendam, quem ad preces, ſiue amaſij, ſiue amicae, uel ſua manu occiderat, uel ſecuri percuſſerat: qui ex Macedonia, & Philippo rege triumphauit anno ab V.C. DLIX. HAVD *magna cum re*, ʒ iocus. nam, cum uellet dicere, Locuples teſtis, ex conſuetudine Latini ſermonis, recordatus eius inopiae, dixit, Haud magna cum re. Sic omnes mei libri. & Ennius ipſe in Annalibus:

Certantes magna cum cura, tamen cupientes
Regni dant operam, ſimul auſpicio, augurioque.

SED *fide plenus*. ʒ Sed plenus fide, duo. reliqui, Sed plenus fidei. SOLLICITARI *te, Attice*, ʒ O Attice, unus. In uno deeſt τὸ Te. Tite, ſex. O Tite Attice, unus. NOCTESQ. *dieſque*. ʒ νύκτας τε, καὶ ἤματα πάντα. MODERATIONEM *animi tui*, ʒ qui neque ſecundis rebus efferaris, nec aduerſis deprimaris. quod magni animi eſſe, ait Ariſtoteles. quod pari faſtigio ſteterit in utraque fortuna. ait Nepos. ET *aequitatem*; ʒ aequum animum, aequanimitatem. COGNOMEN ʒ Nepos: Hoc ſpecimen prudentiae, quod, cum in eam ſe ciuitatem contuliſſet, quae antiquitate, humanitate, doctrinaq. praeſtaret omnes, ei nunc ante alios fuerit cariſsimus. Huc ex Aſia Sulla decedens cum ueniſſet, quamdiu ibi fuit, ſecum habuit Pomponium, captus adoleſcentis & humanitate, & doctrina. ſic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus uideretur: tanta autem ſuauitate ſermonis Latini, ut appareret natiuum quendam leporem eſſe, non adſcitum. Idem poemata pronunciabat & Graece, & Latine ſic, ut ſupra nihil poſſet addi. HVMANITATEM, ʒ doctrinam, ſcilicet, eruditionem. unde Humaniores litterae. Cornelius Nepos: Atticus & principum philoſophorum ita percepta habuerat praecepta, ut iis ad uitam agendam, nõ ad oſtentationem, uteretur. PRVDENTIAM ʒ in diſsimulando dolore animi: ne tyrannus offenſus magis ſaeuiat. quod Ciceronem, Tulliolae obitum parum moderate ferentem, monet Sulpicius. IISDEM *rebus* ʒ reip. perturbatione. MEIPSVM, ʒ qui non modo, ut tu, philoſophiam didici, ſed alios docendos, & animi perturbationibus leuandos ſuſcepi. INTERDVM ʒ maiores enim uires ſunt naturae, quã diſciplinae. GRAVIVS, ʒ quam deceat, uel quam doctrina permittat. ET *maior eſt*, ʒ nam, quo maior dolor, eo maior conſolatio requiritur. ET *in aliud tempus differenda*. ʒ non enim licet, ob tyrannum. ONERE, ʒ onus, cum aduenit; quod, dum abeſt, deſideramus. ADVENTANTIS ʒ Horatius:

Eheu fugaces, Poſtume, Pooſtume,
Labuntur anni: nec pietas moram
Rugis, & inſtanti ſenectae
Afferet, indomitaeq. morti.

Seneca:

Rota praecipitis uertitur anni.

Ouidius:

Vtendum eſt aetate: cito pede labitur aetas:
Nec bona tam ſequitur, quam bona prima fuit.

MEIPSVM ʒ ne imitari uidear malos medicos, qui in alienis morbis ſe profitentur tenere medicinae ſcientiam, ſeipſos curare non poſſunt. LEVARI *uolo*. ʒ Leuare, unus. MODICE, ʒ pro, Modeſte. ſic locutus in oratione pro Plancio, & lib. III. de Leg. non longe ab extremo. ſic omnes mei libri, uno excepto, in quo, Modeſte. CERTO *ſcio*. ʒ Certe ſcio, quindecim mei. DIGNVS *eo munere*, ʒ atqui ſcriptores ſemper cupiebant ſcripta ſua dignis hominibus commẽdare: quorum utinam nunc eſſet copia. VTERQVE *noſtrum* ʒ amicorum enim omnia communia. SATIS *laudari* ʒ Satis laudari digne, nouem. Satis digne laudari, quinque. Digne ſatis laudari, unus. PHILOSOPHIA *poterit*: ʒ ord. praep. quinque. DE *ceteris* ʒ philoſophiae laudibus. SAEPE *dicemus*. ʒ propoſitum enim ei erat, totam philoſophiam Latinis litteris illuſtrare. HVNC *uero librum* ʒ Vero, abeſt ab omnibus: in duobus, Hunc autem librum. DE *ſenectute ad te* ʒ ord. praep. decem ſeptem. TITHONO, ʒ Laomedontis filio. qui cum ab Aurora adamatus eſſet, ab eaq. in caelum ſublatus, illius ſucco perunctus eſt. atque ob id ad eam ſenectutem peruenit, ut petiuerit ſe in cicadam conuerti: quod genus cantando mori ferunt. Horatius:

Abſtulit clarum cita mors Achillem;
Longa Tithonum minuit ſenectus;
Forſan & nobis, tibi quod negauit,
Contulit hora.

Vide Comm. in Hom. Il. λ. & Oδ. ε. Ser. Aen. IV. Hygin. cap. ccx. ARISTO *Chius*, ʒ de quo Laertius. QVO *maiorem auctoritatem* ʒ In Laelio. Genus hoc ſermonum, poſitum in hominũ ueterum auctoritate, & eorum

eorum illuſtrium, plus neſcio quo pacto uidetur habere grauitatis. LAELIVM, Sapientem dictum, prioris Laelij filium. Phil. XI. SCIPIONEM Africanum minorem, Paulli filium. FACILE *ſenectutem ferat,* ῥαδίως φέρειν τὸ γῆρας, Plato. GRAECIS *litteris,* quas, natu grandior, Sardiniae praetor, ab ab Ennio didiciſſe fertur. SENTENTIAM. quod animo ſentimus. διάνοιαν. Vide Quinctilianum lib. IIX. cap. 5.

CICERO

SCI. Saepenumero admirari ſoleo cum C. hoc Laelio, cum ceterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, perfectamq. ſapientiam, tum uel maxime, quod numquam grauem tibi ſenectutem eſſe perſenſerim: quae pleriſque ſenibus ſic odioſa eſt, ut onus ſe Aetna grauius dicant ſuſtinere. CA. *Rem haud ſane, Scipio, & Laeli, difficilem admirari uidemini. quibus enim nihil eſt in ipſis opis ad bene, beateq. uiuendum, ijs omnis aetas grauis eſt: qui autem omnia bona a ſe ipſis petunt, ijs nihil poteſt malum uideri, quod naturae neceſſitas afferat: quo in genere eſt in primis ſenectus: quam ut adipiſcantur, omnes optant; eandem accuſant adepti: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia, atque peruerſitas. Obrepere aiunt eam citius, quam putaßent. primum, quis coegit eos falſum putare? qui enim citius adoleſcentiae ſenectus, quam pueritiae adoleſcentia, obrepit? deinde, qui minus grauis eßet ijs ſenectus, ſi octingenteſimum annum agerent, quam ſi octogeſimum? praeterita enim aetas, quamuis longa, cum effluxißet, nulla conſolatione praemulcere poſſet ſtultam ſenectutem. quocirca, ſi ſapientiam meam admirari ſoletis, quae utinam digna eſſet opinione ueſtra, noſtroq. cognomine; in hoc ſumus ſapientes, quod naturam optimam ducem, tamquam deum, ſequimur, eiq. paremus: a qua non uériſimile eſt, cum ceterae partes aetatis bene deſcriptae ſint, extremum actum, tamquam ab inerti poeta, eſſe neglectum. ſed tamen neceße fuit, eſſe aliquod extremum, &, tamquam in arborum baccis, terraeq. frugibus, maturitate tempeſtiua quaſi uietum, & caducum: quod ferendum eſt molliter ſapienti. quid enim eſt aliud, gygantum more bellare cum dijs, niſi naturae repugnare?*

EXPLANATIO

CVM *C. hoc Laelio,* Cum hoc C. Laelio, decemnouem. unus, Cum C. Laelio. CETERARVM *rerum* quas in Laelio enumerat: Cato, quia multarum rerum uſum habebat, multaq. eius & in ſenatu, & in foro uel prouiſa prudenter, uel acta conſtanter, uel reſponſa acute ferebantur, propterea quaſi cognomen iam habebat in ſenectute Sapientis. QVOD *numquam grauem tibi ſenectutem eſſe perſenſerim:* undecim, Quod numquam ſenectutem tibi grauem eſſe ſenſerim. quinque, Quod numquam tibi ſenectutem grauem eſſe ſenſerim. unus, Quod numquam ſenectutem tuam grauem tibi ſenſerim. unus, Quod numquam ſenectutem grauem tibi omnem ſenſerim. unus, Quod numquam ſenectutem tuam grauem tibi perſenſerim. Duo faciunt cum impreſſa lectione, praeterquam quod pro Perſenſerim habent Senſerim. ONVS *Aetna grauius* ex Euripide in Herc. Furente:

ἁ νεότας μοι φίλον.
τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

Vide Muretum Var. lect. lib. VII. cap. 15. De Aetna autem Pindarus Ode 4. Olymp. Ode prima Pyth. Virg. III. Aen. Agell. lib. XVII. cap. 10. Macrobius lib. V. cap. 27. Claudianus lib. I. de raptu, Silius lib. XIV. Lucretius. Strabo lib. VI. Pomponius Mela, de Sicilia, lib. 2. Plinius lib. II. cap. 106. lib. III. cap. 8. Solinius cap. XJ. Oroſius lib. XI. cap. 12. Auguſt. de Ciu. lib. III. in fine, Iuſtinus in principio libri IV. Graecus ſenarius Senectutem graue onus dicit: χαλεπὸν τὸ γῆρας ἐστιν ἀνθρώποιν βάρος. *A ſeipſis petunt,* ſic omnes libri, uno excepto, in quo, In ſeipſis ponunt. QVOD *naturae neceſſitas afferat:* Euripides:

Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Ideſt: Neceſsitatis omnium uix maxima.

Et Heſiodus.

EANDEM *accuſant adepti:* ſic legendum, ex duodecim meis libris. In Graeco, κτησάμενοι.

Martialis:

Quod ſis, eſſe uelis, nihilq. malis.

Antiphanes apud Stobaeum:

Ὠνείδισάς μοι γῆρας, ὡς κακὸν μέγα
οὗ μὴ τυχόντι θάνατός ἐσθ᾽ ἡ ζημία.
οὗ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἂν δ᾽ ἔλθῃ ποτὲ
ἀνιώμεθ᾽ οὕτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει.
τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶν, ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.

Et Theres, apud Euripidem:

ὀλίγον μὲν τὸ ζῆν, φίλον δέ.

INCONSTANTIA, quia diſſentiunt a ſeipſis: STVLTITIA, quia ſine cauſſa. PERVERSITAS.

TAS.] quia mentis, animiq. uitio. eſt enim Peruerſitatis maior, quam Stultitiae, culpa. excuſationem enim aliquam habet ſtultitia, peruerſitas non habet: in qua rationem deprauata uolũtas uincit. itaque accedere ad improbitatem uidetur, cuius expers ſtultitia eſt. ep.7.lib.1.Fam. Quamquam eſt incredibilis hominum peruerſitas, (grauiori enim uerbo uti non libet) &c. Ineſt, pro Eſt, octo. Septem ord. praep. Stult.in-conſt. Stultitiae inconſtantia, unus. Tanta eſt hominum inconſt.&c. unus. OBREPERE *aiunt eam citius, quam putaſſent.*] Plato in Axiocho: Λαθὸν ὑπεισῆλθε τὸ γῆρας. Sumpſit ex Menecrate poeta, apud Stobaeum:

Γῆρας ἐπεὰν μὲν ἀπῆ, πᾶς εὔχεται.
ἢν δὲ πότ' ἔλθη, μέμφεται.

Idem tradit Ouidius Faſt. I. & VI. & de Arte amandi III. Auſonius:

Seneſcimus, effugit aetas. Et Satyricus:
-- Obrepit non intellecta ſenectus.

QVIS *coegit*] nam dicere, Non putaram, turpe eſt. CVM *effluxiſſet*,] perinde enim eſt, ac ſi numquam fuiſſet. NVLLA *conſolatione*] Nulla tamen conſolatione, ſeptem. Nulla cum conſ. unus. Conſolatio, duo. STVLTAM *ſenectutem.*] μετωνυμία. continens pro contento. SI *ſapientiam meam admirari ſoletis*,] quam Laelius in dialogo de Amicitia ſuae pari modeſtia praetulit; immo Socrati, Apollinis iudicio ſapientiſsimo, antepoſuit; quod illius tantum praeclare dicta, huius etiam egregie facta laudarentur. NOSTROQ. *cognomine*;] Veſtroq. cogn. octo. non placet. M. enim Cato, & C. Laelius nominati Sapientes. uide lib. III. de Off. NATVRAM *optimam ducem*,] quam ſequentibus omnia expedita ſuccedunt. Seneca Ep.lib.XXII.ep.122. TAMQVAM *deum*,] nam Errare humanum eſt, non diuinum. Plin. lib.II.cap.I. Naturam deum facit. Cic.III.de Fin. Tempori parere, ſequi deum, ſe noſcere, nihil nimis. ESSE *aliquod extremum*,] Aliquid, Omnes mei. Duo, Aliquid eſſe extr. Vnus, Aliquid fuiſſe extr. BACCIS *terraeq. frugibus*,] Cic.I.de Leg. Nec ſolum ea, quae frugibus, atque baccis terrae fetu perfunduntur, ſed etiam pecudes. Ouidius.

Ingrataſq. uocat, nec frugum munere dignas.

MATVRITATE *tempeſtiua*] uide Agellium lib.X.cap.II. VIETVM,] languidum, ſine ui, naturalibus uiribus priuatum. Feſtus. Vietus ſenex, Terentio; Vieta membra, Horatio; Vieta ueſtis aranei, i. tela, Lucretio. Victus locus, Catoni; Vieca ficus, Columellae. CADVCVM:] ad caſum pronum. MOLLITER.] non effeminate, & parum uiriliter: ſed, animo leni, & non iniquo. GYGANTVM *more*] Gygantium, unus. Modo, quinque. More gygantum, unus. Gygantes bellare, unus. Gygantomachiam ſcripſerunt Heſiodus in Theogonia, Virg.Georg.I. Ouid.Metam.I. & V. & Claudianus. De fabulae mythologia Macrobius Sat.lib.I.cap.20. Theognis:

οὐκ ἔστι θνητοῖσι πρὸς ἀθανάτους μαχέσασθαι,
οὐδὲ δίκην εἰπεῖν. οὐδενὶ τοῦτο θέμις.
Bella mouere nefas, litemq. intendere diuis,
Mortales, uetitum eſt. hoc tibi nemo dabit.

CICERO

ATQVI, Cato, gratiſſimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, ſi, quoniam uolumus (ſperamus quidem certe) ſenes fieri, multo ante a te didicerimus, quibus facillime rationibus ingraueſcentem aetatem ferre poſſimus. CA. *Faciam uero Laeli, praeſertim ſi utrique ueſtrum gratum, ut dicis, futurum eſt.* LAE. *Volumus ſane, niſi moleſtum eſt tibi, Cato, tamquam longam aliquam uiam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum ſit, iſtuc, quo perueniſti, uidere quale ſit.* CA. *Faciam, ut potero, Laeli: ſaepe enim interfui querellis aequalium meorum, (pares autem cum paribus, ueteri prouerbio, facillime congregantur) quas C. Salinator, quas Sp. Albinus, homines conſulares, noſtri fere aequales, deplorare ſolebant; tum, quod uoluptatibus carerent, ſine quibus uitam nullam putarent; tum, quod ſpernerentur ab iis, a quibus eſſent coli ſoliti. qui mihi non id uidebantur accuſare, quod eſſet accuſandum. nam, ſi id culpa ſenectutis accideret, eadem mihi uſu euenirent, reliquiſq. omnibus, maioribus natu; quorum ego multorum cognoui ſenectutem ſine querella; qui ſe, & libidinum uinculis laxatos eſſe non moleſte ferrent, nec a ſuis deſpicerentur. ſed omnium iſtiuſmodi querellarum in moribus eſt culpa, non in aetate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani ſenes tolerabilem ſenectutem agunt: importunitas autem, & inhumanitas omni aetati moleſta eſt.*

EXPLANATIO

VT *etiam pro Scipione pollicear*,] ſic de Amicitia: Pro hoc, qui minor eſt natu, meo iure ſpondeo. QVONIAM *uolumus, (ſperamus quidem certe)*] Quoniam ſperamus, uolumus quidem certe, tres. Quoniam ſperamus, & uoluimus quidem certe, duo. Quoniam ſperauimus, uoluimus quidem, unus. Quoniam ſperamus, & uoluimus quidem, unus. Quoniam ſperamus, & uolumus quidem, ſeptem. Quoniam ut ſperamus & uolumus, unus. Quoniam ſperamus, uolumus certe, unus. Quoniam ſperamus, & uolumus quidem certe, quinque. FACIAM *uero, Laeli*,] annuentis. De Fin. Tuo uero id arbitratu. Tuſc.V. Tu uero, ut uidetur. Terentius: Laudas eos, qui heros fallunt? Cui reſpondet ſeruus: Ego uero laudo.

audo. VOLVMVS *ſane, niſi &c.* ʒ ſunt haec uerba Socratis ad Cephalum Athenienſium oratorem, I. de Rep. unde tota huius ſermonis ratio deſumpta eſt. MOLESTVM *eſt tibi,* ʒ τὸ Tibi, abeſt a ſexdecim. Vnus, Ni. Vnus, Niſi moleſtum eſt, M. Cato. QVAM *nobis quoque ingrediendum ſit,* ʒ non obſeruata figura multos potuit in errorem inducere. Nos & ueteres libros undecim, in quibus eſt, Quam, non, ut in uulgatis, Qua, & conſuetudinem ſecuti Latini ſermonis, repoſuimus, Quam. Cuius generis exempla ſubſcribam. In Vatinium: Eripueras ſenatui prouinciae decernendi poteſtatem. Terentius: Nouarum ſpectandi. Et Hecyra: Eius uidendi. cum de muliere loquatur. Quo loco uide Donatum. Et hic, infra: Notandum putaui libidinem. Et Tuſc. I. Iphigenia Aulide duci ſe immolandum iubet. Quaeq. ab Oberto Giſanio, praeſtantis induſtriae uiro, quemq. Venetiis aliquando familiariter noui, obſeruata eſſe uideo: Varronis lib. III. de re ruſt. Acus ſubſternendum gallinis parturientibus. Eiuſdem, eodem libro: Eas haras ſubſternendum palea. Virgilij:

-- Pacem Troiano ab rege petendum.

Lucretij lib. I.

Poenas timendum.

Eodem lib.

Multa agendum.

Ibidem:

Mons corpora priuandum.

Lib. II. Addendum partes alias.

Lib. III. Faciendum eſt animam ſenſibus auctam.

Vide de hoc Platonem lib. VII. Pol.

PARES *cum paribus, &c.* ʒ Ar. Rhet. II. Ἧλιξ ἥλικα τέρπει. Et Plato in Sympoſio, in Lyſia, & de Rep. IV. QVAS *C. Salinator, quas Sp. Albinus deplorare ſolebant;* ʒ durum uideri poteſt, Deplorare querellas: niſi putemus uſurpatam eſſe uocem continentem pro ea, quae continetur. querebantur enim ſenectutis incommoda, eaq. deplorabant. TVM, *quod uoluptatibus carerent,* ʒ Plato Polit. I. TVM, *quod ſpernerentur ab ijs, a quibus eſſent coli ſoliti.* ʒ hinc uere Terentius:

Omnes ſibi malle melius eſſe, quam alteri.

Et Ouidius:

Vulgus amicitias utilitate probat.

Et paullo poſt:

-- en detrahe menti
Spem fructus auidae: nemo petendus erit.

Et Polynices, apud Euripidem:

Εὖ πρᾶσσε. τὰ τῶν φίλων οὐδὲν, ἤν τις δυστυχῇ.

Ideſt: Cura, ut bene tibi ſit. nulla enim ſunt in calamitate amicorum ſubſidia.

SINE *querella;* ʒ non querulam. MODERATI, ʒ qui cupiditatibus, uoluptatibus, & iracundiae moderentur. NEC *difficiles,* ʒ qui nec aequas petitiones reſpuant, nec modicis delictis ueniam negent, nec neceſſe habeant omnia pro ſuo iure agere: apud quos & cognoſcendi, & ignoſcendi peccati locus ſit. NEC *inhumani* ʒ comes, benigni, non importuni, & moroſi: qui habent aliquid iuuenilis hilaritatis. IMPORTVNITAS *autem, & inhumanitas* ʒ quae ipſa uitia modo dicta ſunt. OMNI *aetati* ʒ Omni aetate, ſex mei. & ita Graece.

CICERO

LAE. Eſt, ut dicis, Cato: ſed fortaſſe dixerit quiſpiam, tibi, propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem ſenectutem uideri, id autem non poſſe multis contingere. CA. Eſt iſtud quidem, Laeli, aliquid, ſed nequaquam in iſto ſunt omnia: ut Themiſtocles fertur Seriphio cuidam in iurgio reſpondiſſe. cum ille dixiſſet, non eum ſua, ſed patriae gloria ſplendorem aſſecutum: Nec hercle, inquit, ſi ego Seriphius, nobilis; nec tu, ſi Athenienſis eſſes, clarus umquam fuiſſes. quod eodem modo de ſenectute dici poteſt. nec enim in ſumma inopia leuis eſſe ſenectus poteſt, ne ſapienti quidem; nec inſipienti, etiam in ſumma copia, non grauis. Aptiſſima omnino ſunt, Scipio, & Laeli, arma ſenectutis, artes, exercitationesq. uirtutum: quae in omni aetate cultae, cum diu multumq. uixeris, mirificos afferunt fructus; non ſolum, quia numquam deſerunt, ne extremo quidem tempore aetatis; (quamquam id quidem maximum eſt) uerum etiam, quia conſcientia bene actae uitae, multorumq. benefactorum recordatio iucundiſſima eſt. Ego Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit, ſenem adoleſcens ita dilexi, ut aequalem. erat enim in illo uiro comitate condita grauitas: nec ſenectus mores mutauerat. quamquam eum colere coepi non admodum grandem natu, ſed tamen iam aetate prouectum. anno enim poſt, quam conſul primum fuerat, ego natus ſum: cumq. eo quartum conſule adoleſcentulus miles ad Capuam profectus ſum, quinctoq. anno poſt ad Tarentum quaeſtor: deinde aedilis, quadriennio poſt factus ſum praetor: quem magiſtratum geſſi conſulibus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille admodum ſenex ſuaſor legis Cinciae de donis, & muneribus fuit. hic & bella gerebat, ut adoleſcens, cum plane grandis eſſet: & Hannibalem, iuueniliter exſultantem, patientia ſua molliebat: de quo praeclare familiaris noſter Ennius:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.

Lege ut infra p. 168

Ergo

Ergo magiſque, magiſq. uiri nunc gloria claret.
Tarentum nero qua uigilantia, quo conſilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amiſſo opido, fugerat in arcem, glorianti, atque dicenti; mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepiſti; certe, inquit, ridens; nam, niſi tu amiſiſſes, ego numquam recepiſſem. Nec uero in armis praeſtantior, quam in toga; qui, conſul iterum, Sp. Caruilio collega quieſcente, C. Flaminio tribuno pl. quoad potuit, reſtitit, agrum Picenum, & Gallicum uiritim contra ſenatus auctoritatẽ diuidentibus: augurq. cum eſſet, auſus eſt dicere, optimis auſpicijs ea geri, quae pro reip. ſalute gererentur; quae contra remp. fierent, contra auſpicia fieri. Multa in eo uiro praeclara cognoui: ſed nihil eſt admirabilius, quam quo modo mortem Q. filij tulit, clari uiri, & conſularis. eſt in manibus laudatio: quam cum legimus, quem philoſophum non contemnimus? Nec uero ille in luce modo, atque in oculis ciuiũ magnus, ſed intus, domiq. praeſtantior. qui ſermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae ſcientia iuris augurij? multae etiam, ut in homine Romano, litterae: omnia memoria tenebat non domeſtica ſolum, ſed etiam externa, bella. cuius ſermone ita tum cupide fruebar, quaſi diuinarem id, quod euenit, illo exſtincto, fore, unde diſcerem, neminem. Quorſum igitur haec tam multa de Maximo? quia profecto uidetis, nefas eſſe dictum, miſeram fuiſſe talem ſenectutem. nec tamen omnes poſſunt eſſe Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedeſtres, nauales ue pugnas, ut bella a ſe geſta, ut triumphos, recordentur. eſt etiam quiete, & pure, atque eleganter actae aetatis placida, ac lenis ſenectus; qualẽm accepimus Platonis; qui, uno & octogeſimo anno, ſcribens eſt mortuus: qualem Iſocratis; qui eum librum, qui Panathenaicus inſcribitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur, uixitq. quinquennium poſtea: cujus magiſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem compleuit annos; neque umquam in ſuo ſtudio, atque opere, ceſſauit. qui, cum ex eo quaereretur, cur tam diu eſſe uellet in uita, Nihil habeo, inquit, quod accuſem ſenectutem. praeclarum reſponſum, & docto homine dignum. ſua enim uitia inſipientes, & ſuam culpam, in ſenectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius:

„ Sicut fortis equus, ſpatio qui ſaepe ſupremo
„ Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

Equi fortis, & uictoris ſenectuti comparat ſuam: quem quidem meminiſſe probe poteſtis: anno enim undeuigeſimo poſt eius mortem hi conſules, T. Flaminius, & M'. Acilius, facti ſunt: ille autem Caepione, & Philippo iterum conſulibus mortuus eſt, cum ego, quinque & ſexaginta annos natus, legem Voconiam magna uoce, & bonis lateribus ſuaſiſſem. ſed annos ſeptuaginta natus (tot enim uixit) Ennius ita ferebat duo, quae maxima putantur, onera, paupertatem, & ſenectutem, ut eis paene delectari uideretur. etenim, cum complector animo, quattuor reperio cauſſas, cur ſenectus miſera uideatur; unam, quod auocet a rebus gerendis; alteram, quod corpus faciat infirmum; tertiam, quod priuet omnibus fere uoluptatibus; quartam, quod haud procul abſit à morte. earum, ſi placet, cauſſarum quantum quaeque ualeat, quamq. ſit iuſta, uideamus.

EXPLANATIO

LAELIVS. *Eſt, ut dicis, Cato: ſed fortaſſe dixerit quiſpiam, tibi, propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem ſenectutem uideri: id autem non poſſe multis contingere.* CATO. *Iſt iſtud quidem, Laeli, aliquid: ſed nequaquam in iſto ſunt omnia: ut Themiſtocles fertur Seriphio cuidam in iurgio reſpondiſſe: cum ille dixiſſet, non eum ſua, ſed patriae gloria ſplendorem aſſecutum: Nec hercle, inquit, ſi ego Seriphius, nobilis; nec tu, ſi Athenienſis eſſes, clarus umquam fuiſſes.* ₰ Cum hunc locum ex Platonis lib. I. de Rep. ſumptum eſſe conſtet; mirari ſatis non poſſum, qui uenerit in mentem nonnullis, reponere, Ignobilis, pro Nobilis. nam in Platone quidem legitur Ονομαςὸς. quem locum Cicero paullo liberius, ſuo more, conuertit: quippe pro unico uerbo Ονομαςὸς, quod in Platone ad Themiſtoclem ſimul, & Seriphium quendam pertinet, duo retulit; & de Themiſtocle, Nobilis; de Seriphio, Clarus, dixit. uerum Platonis locum ſubſcribemus, atque etiã ad uerbum interpretabimur: quod ob eam cauſſam neceſſarium uidetur, quia Latina Platonis conuerſione, quae in pleriſque libris mendoſa eſt, utuntur multi. Τὸ τοῦ Θεμιςοκλέους εὖ ἔχει, ὃς τῷ Σεριφίῳ λοιδορουμένῳ, καὶ λέγοντι, ὅτι οὐ δι' αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν εὐδοκιμοῖ, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔτ' ἂν αὐτὸς Σερίφιος ὢν, ὀνομαςὸς ἐγένετο, οὔτ' ἐκεῖνος, Αθηναῖος. καὶ τοῖς δὴ μὴ πλουσίοις, χαλεπῶς δὲ τὸ γῆρας φέρουσιν, εὖ ἔχει ὁ αὐτὸς λόγος, ὅτι οὔτ' ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τοι ῥαδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι, οὔθ' ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας, εὔκολός ποτ' ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. Latine ſic: Bene Themiſtocles, qui Seriphio conuicianti, ac dicenti, non propter ipſum, ſed propter ciuitatem clarũ eſſe, reſpondit, neque ipſum, ſi Seriphius eſſet, ſplendorem aſſecuturum fuiſſe; neque illum, ſi Athenienſis. ſimiliter in eos, qui inopia laborant, nec ſenectutem facile ferunt, idem ſermo conuenit. nam neque moderatus admodum facile ſenectutem cum inopia patiatur; neque immoderatus diues moleſtia umquam uacet. Idem Themiſtoclis reſponſum in eius uita, & in Apophthegm. Plutarchus, idem, omiſſa tamen Seriphij mentione, Herodotus quoque recitat: & apud Plutarchum, Ἔνδοξος, apud Herodotum, item ut apud Platonem, Ονομαςὸς, ſcriptum eſt. Quorum conſenſu mendi ſuſpicio tollitur. niſi ſi quis clariſſimis etiam rebus tenebras offundere conetur. Sed omittamus hiſtoriam; cui non ualde patent eorum aures, qui Graece neſciunt: perpendamus ſententiam, & ad eam Themiſtoclis exemplum accommodemus. Propoſitum Ciceroni uidetur, uel Platoni potius, a quo Cicero ſumpſit, ut ſenectutem & inopi ſapienti, & diuiti inſipienti grauem eſſe oſtendat. utrique enim aliquid deeſt ad tolerandam ſenectutem: inopi ſapienti, rei familiaris adiumenta; diuiti inſipienti, ſapientia. hoc plane Ciceronis illa uerba declarant: Nec enim in ſumma inopia leuis eſſe ſenectus poteſt, ne ſapienti quidem; nec inſipienti, etiam in ſumma copia, non grauis. quod Plato Graece dixit hoc modo: Οὔτ' ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τοι ῥαδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι, οὔθ' ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας, εὔκολός ποτ' ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. Quo, loco, pro Επιεικὴς, &, Μὴ ἐπιεικὴς, dixit Cicero, Sapiens, &

Inſipiens;

Inſipiens : quod eſt proprie,Moderatus,& Immoderatus . Sed,ut dixi iam , paullo liberius Cicero , nec ta-
men male,uertit : ſi quidem,& qui moderatus, idem ſapiens, & qui ſapiens,idem moderatus eſt . Compa-
rantur igitur inter ſe inops ſapiens , & diues inſipiens : nec tantum aut apud inopem ſapientia , aut apud
inſipientem diuitiae ualent,ut ſenectutem agere tolerabilem queant . quod ſi adimatur uel inopia ſapienti,
uel inſipientia diuiti,ut cum ſapientia diuitiae coniungantur : aequo animo feretur ſenectutis onus . Cum
hac ſententia,quis non intelligit,dictum Themiſtoclis optime congruere ? nam, quemadmodum ad feren-
dam ſenectutem ualent aliquid opes,& copiae,nec tamen in iis omnia ſunt ; quia , niſi ſapientia ſimul ade-
rit,ſenectus leuis eſſe non poterit : ſic ad hominum decus , & ornamentum ualet omnino aliquid patria, nec
tamen in eo ſunt omnia:quia,ſi quis uirtute careat,is,uel in patria nobiliſsima natus, claritatem aſſequi nul
lam poterit . itaque nec Themiſtocles,ſi ei contigiſſet,ut in humili,obſcuraq. inſula Seripho naſceretur ; nec
Seriphius ille,ſi Athenis,clarus umquam fuiſſet . porro, cum Seriphio illi non tam patriae gloria , quam ip-
ſius uirtus defuerit : non uidetur conferendus neque cum ſene inopi ſapiente , neque cum diuite inſipien-
te ; quorum alteri ſenectutem inopia, alteri inſipientia grauem facit : ſed ei ſeni ſimillimus eſt,cuius ad mi-
ſeriam addi nihil poteſt ; cum neque res domeſtica ſubſidio eſt,neque ſapientia ſolatio . nam ſenectus inopi
ſapienti grauis eſt,diuiti inſipienti grauior,inopi ſimul & inſipienti grauiſsima . atque hoc tertium ſenectu
tis miſerrimae genus indicat Cicero, cum ait : Ne ſapienti quidem . nam , ſine ſapienti quidem inopi leuis
eſſe ſenectus poteſt ; ſequitur,ut inſipienti inopi grauiſsima ſit . Fieri autem grauiora ſenectutis incommo
da,ſi abſit ſapientia , quam ſi copiae , tum Plato ipſe , tum etiam Cicero, ſiquis eorum uerba diligenter in-
ſpiciat,perſpicue demonſtrant . Ac ſeni quidem inopi ſapienti Themiſtocles, ſi in Seriphio inſula natus eſ-
ſet , ſimilis fuiſſet ; diuiti autem inſipienti Seriphius ille,ſi Athenis . Quocirca hoc etiam modo Themiſto-
cles Seriphio praeſtitiſſet . Nec uero potuit acutius reſpondere , aut modeſtius . nam & cum homine patriā
uituperauit : & ſuam laudem cum patriae laude coniunxit . Satis haec uidentur , ut Ciceronis pulcherri-
ma ſententia conſeruetur,adiuncto praeſertim antiqui libri teſtimonio,quem patri meo,praeſtans eruditio
ne,atque integritate uir , omniq. plane laude cumulatus,ac de nobis quidem perpetua multorum annorum
benignitate optime meritus,Gulielmus Sirlettus Cardinalis, ut ad communem utilitatem uteretur , dona-
uit . in eo libro,non obſcuris litteris,Nobilis, ſcriptum uideo . ut iam neminem fore arbitrer , niſi ſi quem a
ueritate pertinacia detorſerit,qui Platonis,Herodoti,Plutarchi teſtimonio,libri ueteris auctoritati, &, quod
caput eſt , Ciceronis ipſius ſententiae , infirmam , inanem , & plane falſam coniecturam, audeat opponere.
Alius meus liber, Non ignobilis. V T *Themiſtocles fertur* ʒ Sunt,qui,hoc non ſat bonum loquendi genus
eſſe,iureiurando affirment . quos refellunt ipſa exempla . nam de nat.de. lib.III. de Solibus loquens : Quar-
tus,ait,quem heroicrs temporibus Achantó Rhodi peperiſſe dicitur,auum Ialyſi,Camiri,& Lindi.quinctus,
qui Colchis fertur Axeram,& Circen procreauiſſe . In Laelio quoque : Quod Tarquinius dixiſſe fertur . ſic
enim emendo,ex auctoritate quattuor meorum librorum . N E C *inſipienti, etiam in ſ. &c.* ʒ Nec quidem
inſipienti , & in ſ. tres . A F F E R V N T *fructus* ; ʒ ſic quattuor . Efferunt,quattuordecim . Efferent, unus.
Efficiunt,unus . Effecerunt,unus . In Verrem : Id perdere aratorem,quod agri,ſegeteſq. extuliſſent . De
Clar. or. Ager,qui multos annos quieuiſſet,uberiores efferre fructus ſoler. *Mirificos efferunt fructus* : de qui
bus uidendus Iſocrates in prooemio Paraeneſeos . N O N *ſolum , quia numquam deſerunt* , ʒ aduerbium ,
Numquam,eſt in meis antiquis libris : & recte . quod obſeruatione Latini ſermonis facile perſpexi . Aut
enim dicebant ueteres, exempli gratia , Non amat ne propinquos quidem ſuos ; ſequentibus, poſt uerbum,
Amat , Ne quidem . Aut : Ne propinquos quidem ſuos amat ; ſequente uerbo Amat , poſt Ne quidem .
ſimiliter hoc in loco uſitate,& proprie duobus modis loqui Cicero potuit,uel, ut locutus eſt, Non ſolū quia
numquam deſerunt,ne extremo quidem tempore aetatis, uel, Non ſolum quia ne in extremo quidem tem-
pore aetatis,uel,Non ſolum quia ne in extremo quidem tempore aetatis deſerunt. Nec tamē,ſublato Num-
quam,ſententia mutaretur . Hoc in loco mirari equidem non ſatis poſſum,elegantis ingenij uiros , beneq.
de litteris meritos,quibuſdam ſcriptis libris adductos,a quibus abeſt Numquam,quod tamen, ut dixi, eſt in
omnibus meis,parum,ut uidetur,obſeruato Latinae linguae uſu,pariter in mutatione conſenſiſſe.Recte ne,
an ſecus,alij quoque iudicent .ego meam ſententiam oſtendi ; & , ut arbitror,ſatis probaui . nec mihi tamē
tantum aſſumo , ut eruditis hominibus iudicandi facultatem ereptam uelim . C O N S C I E N T I A *bene
actae uitae , multorumq. bene factorum recordatio iucundiſſima eſt* . ʒ Ariſtoteles quoque Rhet.lib.II. in iucun-
dis numerat . Conſcientia,mille teſtes,in adagio . Et Satyricus :

--prima eſt haec ultio , quod ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur .

B E N E F A C T O R V M : *Ennius* :

Benefacta male locata , malefacta arbitror.

E G O Q. *Maximum* , ʒ Ego quidem Q. Maximum , tres . Ego quidem Maximum , unus . E V M *qui ta-
rentum recepit* ʒ Calabriae metropolin . Strabo lib. VI. Pomponius Mela lib. II. Plin. lib. III. cap. II.
Bello Punico II. ad Hannibalem defecit . praeſidium tamen Romanorum, cuius erat dux Liuius Salinator,
in arcem ſe recepit. Q. Fabius Maximus eam recuperauit, militibuſq. diripiendā tradidit. Liuius lib. XXVII.
Silius lib.XV.Plut.in Fabio Max.ſcriptor de uiris ill.Aug.de ciu.D. lib.I.cap.6. S E N E M *adoleſcens* ʒ aeta-
tis inaequalitas amicitiae noſtrae nihil incommodauit . E R A T *in illo uiro comitate condita grauitas* : ʒ ſic
Fam.lib.XII.ep.27.Eſt ita temperatis,moderatiſq. moribus,ut ſumma ſeueritas cum humanitate iungatur.
Eadem laus Attico tribuitur : Eius comitatem non ſine ſeueritate fuiſſe,neque grauitatem ſine facilitate. ut
difficile eſſet intellectu,utrum eum amici magis uererentur,an amarent.Et Iſocrates ad Nicodem. A N N O
enim

enim poſt,quam conſul primum fuerat,ego natus ſum : ʒ in librorum uarietate, omnes tamen fere conſentiunt, ita legentes : Anno enim poſt conſul primum fuerat, quam ego natus ſum. Reliqua cum impreſſa noſtra lectione. Ad *Capuam* : contra Grammaticos. Qvem *magiſtratum geſſi conſulibus Tuditano,& Cethego,* ʒ ſecutus ſum eorum ſententiam,qui Catonis quaeſturam,non praeturam,hic ſignificari putant.nam,ſi praetor fuiſſet hic conſulibus : non tam longe diſtaret a praetura conſulatus eius, quem geſsit annis nouem poſt hos conſules,ut Faſti Capitolini declarant. talis enim uiri perſpectae uirtuti tam ſero tributum eſſe conſulatum,cui ueriſimile uideretur ? geſsit igitur quaeſturam iis conſulibus,non Romae,ſed in Africa.nam cum P.Scipione,non conſule, ſed proconſule in Africa profectum eſſe, docet hiſtoria. Legis *Cinciae de donis & muneribus* ʒ Tacitus legem Titiam mendoſe nominat,qua antiquitus cauetur,ne quis ob cauſſam orandam pecuniam,donum ue accipiat.Vide Liuium lib.xxxiv. Feſtum, Cic.i. de or. & i.ad Att. Vt *adoleſcens*, ʒ alacritate animi,non temeritate iuuenili. Hannibalem, *iuueniliter exſultantem, patientia ſua molliebat* : ʒ qui pro Molliebat,Moliebatur reponunt, pulcherrimum uerbum e ſuo loco ſine cauſſa extrudunt:qui retinent,iis habenda gratia eſt. cum & ſententia, & ueteres libri,& auctoritas Nonij eodem concurrant. Quod autem iidem illi, qui mutant,uerbum Mollire alienum eſſe putant a ſententia, mihi contra uidetur:quia aptius nihil exiſtimo : at,Moliebatur,minime hunc in locum conuenire. cum ad alia, ſed diſsimilia, proprie,& eleganter uſurpetur.Eſt autem,Mollire,pro,Efficere,ut minus exſultaret, qui ſuperioribus uictoriis,ducumq. Romanorum inſcitia,exſultare ſolitus erat. Quis autem ignorat, molles qui ſunt,modeſtius agere, nec temere exſultare ſolitos eſſe ? Ergo Fabius patientia ſua, quia locum committendi proelij acerrimo duci Hannibali, pugnandi cupido,numquam dabat,reprimebat eum,nec ſinebat,ut antea,iuueniliter exſultare,ſed molliorem, quietioremq. reddebat, quia ſibi cum ſapientiſsimo duce,nihil per imprudentiam,temeritatem ue peccãte,quibus antea uitiis res Romana laborauerat,negotium eſſe intelligeret.Secus autem fecit, quam Cleombrotus, & Callicratidas, qui cum patriae pernicie ſuccubuerant. Cvnctando ʒ Inde Cunctatoris cognomen adeptus. Liuius, Plutarchus, Polybius lib.iii. Florus lib. ii. cap.*6.* Prima,inquit,redeuntis,ſed (ut ſic dixerim) reuiuiſcentis imperij ſpes Fabius fuit, qui nouam de Hannibale uictoriam commẽtus eſt,non uello pugnare. hinc illi cognomen nouum,& reip. ſalutare, Cunctator.hinc illud lex populo, ut Imperij ſcutum uocaretur. Non *ponebat enim &c.* ʒ propter conuicium ſtulti populi,& magiſtri equitum Q. Minucij obtrectationes,& iniurias,non diſcedebat a ratione cõſiliorum ſuorũ. Ergo *poſtq. magisq.* ʒ ſic legitur lib.i.Off.ſic eſt & in undecim meis.Vnus, Ergo poſt magisq. Duo, Ergo poſtq. magis. Vnus,Ergo magisq. magisq. Duo, Ergo magis magisq. Vnus, Ergo magis atque magis Vnus,Ergo prius,magiſq. Vnus,Ergo primo magisq. Vnus,Ergo magisq. Ex Ennij xii.Annali. Macrobius. Quem Virgilius eſt imitatus :

Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem.

Vide & Liuium lib.xxx.

Salinatori, ʒ C.Liuio Salinatori,arcis Tarentinae praefecto,ut ait Polybius lib.iix. nam M. Liuius Salinator,geſto ante multos annos conſulatu, Tarentum priuatus profectus non eſſet. ut omittam,quod Tarenti,quo anno amiſſum eſt,non uidetur eſſe potuiſſe. exſulabat enim, populi iudicio damnatus ex conſulatu : nec,niſi anno ante,quam Tarentum a M.Fabio V.conſule receptum eſt,in urbem rediit,opera, & beneficio conſulum Marcelli,& Laeuini. At Cicero Salinatorem uocat. Quid tum ? num ideo ſequitur,ut ſit M.Liuius Salinator ? quaſi uero,praeter M.Liuiũ,non potuerint alij Salinatores eſſe : cum ſupra quoque C. Salinatoris mentio facta ſit. cuius praenomine adducor,ut eundem ſuſpicer eſſe,quem hic Cicero nominat: ſiquidem & Polybius Caium appellat eum,qui acri Tarentinae praefuit. T. Liuius M. Liuium nominat. facit cum Cicerone Plutarchus. Certe, *inquit, ridens* : ʒ ſic de Diu.ii. Vrbem philoſophiae proditis, dum caſtella defenditis. Hoc autem dicit,ut Salinatorem accuſet, qui magno alieno labore partam gloriã uerbis in ſe tranſmouet.Cic.de Orat.ii.de Iocis, & Liuius lib.xxvii. Nec *uero in armis praeſtantior,quam in toga* ; ʒ parua quippe arma foris,ubi non eſt conſilium domi. hinc, Cedant arma togae, &c. Ad Att.iv. Ergo erimus ὁπλίται, qui togati eſſe nolumus. Homerus:

Ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς τ' αἰχμητής.

Rex bonus, & duris bellator fortis in armis. Et :

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Vt idem & eloquentia,& rebus gerendis excellat.

Carvilio ʒ teſtatum uolo,in ſeptem legi,Cornelio;in uno, Canuleio;in uno, Garulio; in uno, Caluinio. C. Flaminio ʒ qui conſul ad Thraſimenum in proelio caeſus eſt. Qvoad *potuit*, ʒ nequidquam id quidem conatus. Polybius lib.2.De hoc bello Cic.in Bruto. Picenvm, ʒ Picentem,unus meus. & ita etiam legit recitans hunc locum Cariſius lib.ii. Contra *ſenatus auctoritatem* ʒ inuito, & refragante ſenatu. Polybius lib.iix.ait,ab eo latam eſſe legem inuito ſenatu. hic Cicero,reſiſtente Fabio,latam non eſſe oſtendit. Optimis *auſpicijs ea geri,quae pro reip.ſalute gererentur* ; ʒ Homerus ιλ. μ.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Augures Graecis οἰωνοπόλους uocari poſſe,ſcribit Dionyſius lib.2. Vide Platonem in Phaedro.Plut.in Marcello: Οἱ δὲ αὔγουρα ἀπέδειξαν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἱεροσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν. Qvae *contra remp. fierent, contra auſpicia fieri.* ʒ Ferrentur, & Ferri, omnes libri mei, licet quidam aliqua ex parte mendoſe : uno tantum excepto, qui facit cum impreſſa lectione. Qvo *modo* ʒ quanta animi conſtantia, & moderatione. Durior autem conſtructio eſt haec,Nihil admirabilius, quam quo modo; quaeq. longe abſit a Grammaticorum regulis. Lavdatio : ʒ laudauit enim ipſemet

filium

filium in funere. Plutarchus. Et ipſe Cicero librum ſcripſit de Conſolatione ad ſe ipſum, in morte filiae. IN *luce* ʒ in publico. IN *oculis ciuium* ʒ in conſpectu ciuium. INTVS, ʒ apud animum ſuum Graece, καθ' ἑαυτόν. Perſius, Intus, & in cute. Contra illud,

Aſtutam uapido geſtaſſe in pectore uulpem.

QVAE *ſcientia iuris augurij*? ʒ ſic malo, conſentientibus octo meis libris, quam ut eſt in ſex, Iuris, & augurij. quod uiri docti probarunt; diſtinguentes, Iuris, augurij. ut in Fabio fuerit & iuris ciuilis, & augurandi ſcientia. Quod probare non poſſum. Nam, ſi ius ciuile Cato ei tribueret, certe litteras tribueret, quibus ipſum ius continetur. Ac de litteris poſtea loquitur. Itaque malo, Iuris augurij, pro, Iuris augurandi. Et fortaſſe, cum ſcriptum eſſet in antiquis libris Aug. quod ſignificare potuit, Augurales, produxere imperiti librarij, & fecerunt, Augurij. Quod ideo dictum uolui, ne quis in dubium uocaret, quaſi duriuſcule dictum, Iuris augurij. τὸ Augurij deeſt in uno. Augurandi, in uno. Vnus, Quanta notitia antiquitatis, & augurum, & quanta ſcientia iuris? Duo, Q. n. a, & augurij, quanta ſcientia iuris? Vnus, Quae ſcientia iuris, & augurum? VT *in homine Romano*, ʒ litterarum enim laudem Romani Graeciae concedebant, militarem ſibi aſſumebant.

Quippe magis norat, quam ſidera, Romulus arma.

DOMESTICA ʒ geſta a Romanis. EXTERNA ʒ exterarum nationum, Graecorum, Perſarum, Aſſyriorum. QVASI *diuinarem id, &c.* ʒ Ouidius:

Augurium ratio eſt, & coniectura futuri:
Hac diuinaui, notitiamq. tuli.

Plautus in hanc ſententiam:

Tum demum homines noſtra intelligimus bona,
Cum ea, quae in poteſtate habuimus, amiſimus.

Horatius:

-- Virtutem incolumem odimus:
Sublatam ex oculis quaerimus inuidi.

Graecus Poeta, apud Sudam:

Ζῶον ἀτιμήσαντες, ἀποφθίμενον ποθέουσι,
Καὶ πόθ ὑπὲρ τύμβοιο καὶ ἄπνοόου εἰδώλοιο
Ἄστεα νεῖκος ἐπῆλθεν, ἔριν δ' ἐστήσατο λαός.

Quo fortaſſe reſpexit Virgilius, de Palamede loquens:

--quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando iudicio, quia bella uetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.

VNDE ʒ a quo. SCIPIONES, ʒ maiorem Africanum ſignificat. LENIS *ſenectus*: ʒ Leuis, quattuor libri. & Graece. Duo alij, Leuis, & placida ſenectus. PLATONIS; ʒ idem tradit D. Hieronymus de uita clericorum, & Lucianus in Macrobijs. Laertius uarias ſententias adducit, alteram Hermippi, quae cum Cicerone facit; alteram Neanthis, qui XXCIV. annos natum defeciſſe ſcribit. Scribit idē Laertius, Magos diuinitatis quandam opinionem e ſeptenario toties multiplicato de Platone concepiſſe. EST MORTVVS ʒ non immoratus eſt ſtudijs, ſed immortuus. ISOCRATIS; ʒ legendus Panathenaicus, & oratio περὶ ἀντιδόσεως. Philoſtratus, Plutarchus, Halicarnaſaeus. D. Hier. ad Nepotianum. VIXITQ. *quinquennium poſtea*: ʒ dura conſtructio. ſed nec ferri poteſt. Sunt, qui mutant, Vixiſſe quinquennium poſtea: contra ueteres omnes libros. Quinquennio, unus. LEONTINVS *Gorgias* ʒ Sudas de Gorgia, ἐβίω ρθ' ἔτη. Quinct. lib. III. cap. I. & lib. XII. cap. XI. Lucianus in Macrobijs, Plin. lib. VII. cap. 48. Aelianus uar. hiſt. Val. Max. lib. IIX. cap. 13. 2. CENTVM *& ſeptem* ʒ Sic & Valerius. Lucianus, & Plinius, Centum & octo; Apollodorus apud Laertium in uita Empedoclis, & Quinctilianus, Centum & nouem. PRAECLARVM *reſponſum*, ʒ uide alia eiuſdem reſponſa, eadem de re, apud Athenaeum lib. XII. cap. 26. VICIT *Olympia*, ʒ Synecdoche Attica. Pugnare pugnam, Certare certamen. CAEPIONE, *& Philippo iterum coſ.* ʒ COS. conſule. ut ad Philippum referatur. Vide Faſtos. Conſule, diſtincte, eſt in ſeptem meis. LEGEM VOCONIAM ʒ de mulierum hereditatibus. D. Aug. de ciu. D. lib. III. cap. 21. Agell. lib. XVII. cap. 6. & lib. XX. cap. 1. MAGNA *uoce, & bonis lateribus* ʒ de Catonis ualidis ſuprema aetate lateribus uide Val. lib. IIX. cap. de ſtudio, & induſtria: Cato ſextum & octogeſimum annum agens, dum in rep. tuenda iuuenili animo perſtat, neque aut memoriam eius quiſquam tardiorem, aut firmitatem lateris, ulla ex parte quaſſatam, aut os haeſitatione impeditum animaduertit. Sic Phil. II. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate. CVM *complector animo*, ʒ ſic omnes mei. Sunt, qui legant, Quantum compl. an. CORPVS *faciat infirmum*; ʒ Infirmius, decem mei. QVANTVM *quaeque ualeat, quamq. ſit iuſta, uideamus*. ʒ Quanta, quamq. iuſta ſit unaquaeque, uideamus, quattuordecim. Quanta, & quam iuſta ſit unaquaeque, uideamus, duo. Reliqui mendoſi.

CICERO

A Rebvs gerendis ſenectus abſtrahit: quibus? an ijs, quae iuuentute geruntur, & uiribus? nullae ne igitur res ſunt ſeniles, quae uel infirmis corporibus, animo tamen adminiſtrentur? nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paullus, pater tuus, Scipio, ſocer optimi uiri, filij mei? ceteri ſenes, Fabricij, Curij, Coruncanij, cum remp. conſilio, & auctoritate defendebant, nihil agebant? ad Ap. Claudij ſenectutem accedebat etiam, ut caecus eſſet: tamen, cum ſententia ſenatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho, foedusq. faciendum, non dubitauit illa dicere, quae uerſibus perſecutus eſt Ennius:

„ Quo uobis mentes, rectae quae ſtare ſolebant
„ Antehac, dementi ſeſe flexere ruina?

ceteraq. grauiſſime. notum enim uobis carmen eſt: & tamen ipſius Appij exſtat oratio. atque haec ille egit ſeptem & decem annis poſt alterum conſulatum; cum inter duos conſulatus anni decem interfluxiſſent, cenſorq. ante ſuperiorem conſulatum fuißet. ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem ſane fuiſſe: & tamen ſic a patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda uerſari ſenectutem negant: ſimileſq. ſunt, ut ſi quis gubernatorem in nauigando nihil agere dicat, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſent, alij ſentinam exhauriant; ille autem, clauum tenens, quietus ſedeat in puppi. Non facit ea, quae iuuenes. At uero multo maiora, & meliora facit. non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporis, res magnae geruntur, ſed conſilio, auctoritate, ſententia: quibus non modo non orbari, ſed etiam augeri, ſenectus ſolet. niſi forte ego uobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & conſul uerſatus ſum in uario genere bellorum, ceſſare nunc uideor, cum bella non gero: at ſenatui, quae ſunt gerenda, praeſcribo; & Carthagini, male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuncio. de qua uereri non ante deſinam, quam, illam exciſam eſſe, cognouero. quam palmam utinam dij immortales, Scipio, tibi reſeruent, ut aui reliquias perſequare: cuius a morte ſextus hic & trigeſimus annus eſt: ſed memoriam illius uiri omnes excipient anni conſequentes. anno ante me cenſorem mortuus eſt, nouem annis poſt meum conſulatum, cum conſul iterum, me conſule, creatus eßet. num igitur, ſi ad centeſimum annum uixiſſet, ſenectutis eum ſuae paeniteret? nec enim excurſione, nec ſaltu, nec eminus haſtis, aut comminus gladijs uteretur, ſed conſilio, ratione, ſententia. quae niſi eſſent in ſenibus, non ſummum conſilium maiores noſtri appellaſſent Senatum. Apud Lacedaemonios quidem ij, qui ampliſſimum magiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam nominantur ſenes. Quod ſi legere, aut audire uoletis externa; maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactatas, a ſenibus ſuſtentatas reperietis.

„ Cedo, qui ueſtram remp. tantam amiſiſtis tam cito?

ſic enim percunctanti, ut eſt in Naeuij Ludo, reſpondentur & alia, & haec in primis:

„ Proueniebant oratores noui, ſtulti, adoleſcentuli.

temeritas eſt uidelicet florentis aetatis, prudentia ſenectutis. At memoria minuitur: credo, niſi eam exerceas; aut etiam, ſi ſis natura tardior. Themiſtocles omnium ciuium perceperat nomina: num igitur cenſetis eum, cum aetate proceſſiſſet, qui Ariſtides eſſet, Lyſimachum ſalutare ſolitum? equidem non modo eos, qui ſunt, noui, ſed eorum patres etiam, & auos; nec, ſepulcra legens, uereor, (quod aiunt) ne memoriam perdam. his enim ipſis legendis, in memoriam redeo mortuorum. Nec uero quemquam ſenum audiui oblitum, quo loco theſaurum obruiſſet. omnia, quae curant, meminerunt, uadimonia conſtituta, qui ſibi, cui ipſi debeant. Quid iuriſconſulti, quid pontifices, quid augures, quid philoſophi ſenes? quam multa meminerunt? manent ingenia ſenibus, modo permaneat ſtudium, & induſtria; nec ea ſolum in claris, & honoratis uiris, ſed in uita etiam priuata, & quieta. Sophocles ad ſummam ſenectutem tragoedias fecit. qui, propter ſtudium cum rem familiarem negligere uideretur, a filijs in iudicium uocatus eſt, ut, quemadmodum noſtro more male rem gerentibus patribus bonis interdici ſolet; ſic illum, quaſi deſipientem, a re familiari remouerent iudices. tum ſenex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proxime ſcripſerat, Oedipum Coloneum recitaſſe iudicibus, quaeſiſſeque, num illud carmen deſipientis uideretur. quo recitato, ſententijs iudicium eſt liberatus. num igitur hunc, num Heſiodum, Simonidem, Steſichorum, num, quos ante dixi, Iſocratem, Gorgiam, num Homerum, num philoſophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num poſtea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem uos etiam Romae uidiſtis, Diogenem Stoicū coegit in ſuis ſtudijs obmuteſcere ſenectus? an non in omnibus his ſtudiorum agitatio uitae aequalis fuit? Age, iſta diuina ſtudia omittamus. poſſum nominare ex agro Sabino ruſticos Romanos, uicinos, & familiares meos, quibus abſentibus numquam fere ulla in agro maiora opera fiunt, non ſerendis, non percipiendis fructibus, non condendis. quamquam in his minus hoc mirum. nemo enim eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe uiuere. ſed ijdem in ijs elaborant, quae ſciunt nihil omnino ad ſe pertinere:

„ Serunt arbores, quae alteri ſaeculo proſint,

ut ait Statius noſter in Synephebis. nec uero dubitat agricola, quamuis ſenex, quaerenti, cui ſerat, reſpondere; dijs immortalibus, qui me non accipere modo haec a maioribus uoluerunt, ſed etiam poſteris prodere. Melius Caecilius de ſene, alteri ſaeculo proſpiciente, quam illud;

„ Aepol, ſenectus, ſi nil quidquam aliud uitij
„ Apportes tecum, cum aduenis; unum id ſat eſt:
„ Diu quis uiuendo, multa, quae non uolt, uidet:

& multa fortaſſe, quae uolt: atque in ea, quae non uolt, ſaepe etiam adoleſcentia incurrit. Illud uero idem Caecilius uitioſius:

„ Tum etiam in ſenecta hoc deputo miſerrimum;
„ Sentire ea aetate eſſe odioſum ſe alteri.

iucundum potius, quam odioſum. ut enim adoleſcentibus, bona indole praeditis, ſapientes ſenes delectantur; leuiorq. eſt ſenectus eorum, qui a iuuentute coluntur, & diliguntur: ſic adoleſcentes ſenum praeceptis gaudent, quibus ad uirtutum ſtudia ducuntur. nec minus intelligo me uobis, quam uos mihi, eſſe iucundos. ſed uidetis, ut ſenectus non modo languida, atque iners non ſit, uerum etiam ſit operoſa, ſemper agens aliquid, & moliens, tale ſcilicet, quale cuiuſque ſtudium in ſuperiore uita fuit. Quid, quod etiam addiſcunt aliquid? ut Solonem uerſibus gloriantem uidemus; qui ſe, quotidie aliquid addiſcentem, ſenem fieri, dicit: ut ego feci, qui Graecas litteras ſenex

didici:

didici: quas quidem ſic auide arripui, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens; ut ea ipſa mihi nota eſſent, quibus me nunc exemplis uti uidetis. quod cum feciſſe Socratem in fidibus audirem: uellem equidem & illud: (diſcebant enim fidibus antiqui) ſed in litteris certe elaboraui.

EXPLANATIO

QVAE *iuuentute geruntur*, } ſic nouem mei. Quae in iuuentute geruntur, nouem. Quae a iuu.
ger. unus. Quae iuu. & uiribus ger. unus. Quae ger. iuu. unus. ANIMO *tamen adminiſtren-
tur?* } Tantum, legendum aliquando putaui. & mecum facit antiquus meus liber. alius, mendoſe,
Animo tamen, ac tantum adminiſtrentur. SOCER *optimi uiri, filij mei?* } ideo laudat, quia perierat
iam. infra quoque probitatem eius commendat. τὸ, Viri, abeſt a duobus. AVCTORITATE } con-
ſilio graui, & prudenti. DEMENTI *ſeſe flexere ruina?* } Dementem ruinam quoque dixit Horatius in
Odis. Pro Ruina, Via, habent tredecim mei. ET *tamen* } Et tum, tres mei. HAEC *ille egit* } Hoc,
duo. Geſsit, duo. ANNI *decem* } quod lex tum quidem nulla iubebat, ut exempla declarant, ſed po-
ſtea iuſsit lata a L. Sulla. INTERFLVXISSENT, } Interfuiſſent, decem octo. ET *tamen ſic a
patribus accepimus.* } Tamen, non eſt in uetere. Parentibus, in uno. NIHIL *afferunt*, } nugas
agunt, nulla firma ratione utuntur, ab ipſa experientia coarguuntur. SI *quis* } Qui, ſexdecim, Qui au-
tem, pro Quis, dictum eſt. Vt alibi. In quo mendum peperit ignoratio, uel negligentia potius: ut infra
reponeretur, Dicant, pro Dicat. Quaſi numero multitudinis Qui poſitum ſit. quod hic quidem ſingulare
eſt. CVRSENT, } Curſitent, duo. AVT *uelocitatibus*, } ſuſpicabatur pater hoc abundare; cum ſequatur
proxime, Aut celeritate. AVT *celeritate corporis*, } Corporum, ſexdecim. VERSATVS *ſum* } praeſertim
in Hiſpania. Liuius, Plut. alij. AVI } qui tributariam, Hannibale uicto, Carthaginem fecerat. SEXTVS
hic & trigeſimus annus eſt: } Tertius ueteres omnes libri. SENTENTIA. } in ſenatu. concio uero ad populum.
SVMMVM *conſilium* } de Diu. lib. I. AVT *audire* } ſic decem ſeptem. recte. Vel audire, tres. Et audire, unus,
& alias. EXTERNA; } exempla. LABEFACTATAS, } Labefactas, quattuordecim. PER-
CVNCTANTI, } Percunctantur, decemocto. NAEVII *ludo*, } Naeuij poetae Ludo, duodecim.
Naeuij poſteriori libro, quattuor. Ennij, tres. Ennij poſteriori libro, unus. Libro Naeuij poetae, unus. Ci-
tatur a Feſto in Redhoſtire Naeuij Lupus. Agellius, & Cariſius citant libros Ερωτοπαιγνίων. Marſus edi-
dit olim, In Naeuij Praecone poſteriore. PROVENIEBANT } Praeueniebant, unus. Veniebant,
unus. Sunt, qui legant, Prouehebantur ad res noui &c. NOVI, *ſtulti*, } ord. praep. unus. NO-
VI, } rerum imperiti: ſiue, nouandarum rerum cupidi. TEMERITAS *eſt florentis aetatis, prudentia
ſenectutis.* } Ariſtot. Polit. lib. VII. Η μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί. PRV-
DENTIA *ſenectutis*: Seneſcentis, ſex mei libri. & ſane eleganter opponitur τῷ Florentis. THEMISTO-
CLES } cui cum Simonides artem memoriae polliceretur, ſe artem obliuionis malle dixit, quod meminiſ-
ſet eorum, quae nollet; obliuiſci non poſſet, quae uellet. De eius memoria uide Cic. de Orat. II. Quinctil.
lib. XI. Val. l. IIX. cap. de ſtudio, & induſtria. SED *eorum patres etiam*, } τὸ, Etiam, abeſt a ſeptem meis.
ET *auos*; } τὸ, Et, abeſt a duobus. *Auos*: Proauos, unus. MEMORIAM *perdam.* } legendis
enim multorum nominibus, perturbatur, & confunditur memoria: quod ſequentibus uerbis declaratur.
A filijs } Lucianus in Macrobijs Iophantem nominat, eumq. lege talionis inſaniae iudices damnaſſe ſcri-
bit. MALE *rem gerentibus patribus bonis interdici ſolet*, } deleui uerbum, Patribus, quia non patribus
tantum, ſed omnibus, uel ſi liberos non haberent, bonis interdici ſolet. & in uno meo uetere libro in ordi-
ne uerborum non eſt Patribus, ſed additum in margine; a tribus prorſus abeſt. Quod autem, Patrijs bo-
nis, alij legunt, id repellit ratio. Nam, ſi poſt obitum patris male rem gerit filius, ſuis ei bonis, non iam
patrijs, interdicitur: praeterea, ſiquis hereditatem accepit a patruo, ab alijs propinquis, ab amico aliquo;
aut ſi ipſe, mercaturis faciendis, induſtriaq. ſua, diues factus eſt, poſteaq. male rem gerit, num ei patrijs bo
nis interdicitur? Bonis quidem, non tamen patrijs. OEDIPVM *Coloneum* } qua ſola fabula omnium
eiuſdem ſtudij poetarum praeripere gloriam potuit. Valerius. NVM *illud carmen deſipientis uideretur.* }
Satyrus, ut eſt apud Ariſtophanis interpretem, Sophoclis apologiam huiuſmodi fuiſſe prodit, Εἰ μὲν εἰμὶ
Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ, εἰ δὲ παραφρονῶ, Σοφοκλῆς οὐκ εἰμί. SENTENTIIS *iudicum* } Plutarchus: Θαυ-
μασθεὶς δὲ τοῦ μέλους φανέντος προεπέμφθη μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων. EST *liberatus*. } tantum ſa-
pientiae in aetate iam fracta ſpecimen dedit, ut ſeueritatem tribunalium in theatri fauorem uerteret.
D. Hieronymus. NVM *igitur hunc, num Heſiodum* } Num igitur hunc Homerum, num Heſiodum, ſex.
& rectius coniungitur Homerus cum poetis, quam infra ponitur. Dicitur autem Homerus annum CIIX.
attigiſſe. HESIODVM, } inde, Heſiodi ſenecta. SIMONIDEM, } Simonides Poeta octogeſimo
anno & docuiſſe ſe carmina, & in eorum certamen deſcendiſſe, ipſe gloriatur. Valerius lib. IIX. Vixit au-
tem Luciano, ſupra nonaginta. STESICHORVM, } octuagintaquinque annis uixit, quot Anacreon.
Lucianus. Hi autem grandes natu cygnaeum neſcio quid, & ſolito dulcius uicina morte cecinerunt. Hie-
ronymus ad Nepotianum. PYTHAGORAM, } obijt anno octuageſimo; uel, ut alij, nonageſimo. La-
ertius. Lact. lib. III. cap. 2. Aug. de ciu. D. lib. IIX. cap. 2. Cic. Tuſc. V. DEMOCRITVM, } hic, centum
& quattuor annos natus, cum alimento abſtineret, mortuus eſt. Lucianus. XENOCRATEM, } octo-
genario maior obijt. Laertius. Male antea, Socratem. ZENONEM, } octo & nonaginta. Lucianus,
& Laertius. CLEANTHEM, } nouem & nonaginta. Valerius, & Lucianus. Hic, cum decreuiſſet inedia

uitam abſumere; acceptis ab amicis litteris, cibum ſumpſit; &, amicorum negotijs abſolutis, denuo cibo abſtinuit, & obijt. DIOGENEM ʒ octuaginta octo. Lucianus. AN *non in omnibus his* ʒ ſic ſex: reliqui non habent τὸ Non. RVSTICOS *Romanos*, ʒ ſic eſt in omnibus meis. Sic in epiſtola Ciceronis filij ad Tironem: Ruſticus Romanus factus es, Fam. lib. XVI. ep. 21. Et Varro Γεροντο διδασκάλῳ, apud Nonium, in Nundinae: Quoties priſcus homo, ac ruſticus Romanus, internundinum barbam radebat. VICINOS, ʒ infra: Conuiuium uicinorum quotidie compleo. QVAMQVAM *in his minus hoc mirum.* ʒ omnes libri, Alijs, pro His. Vnus, His alijs. Minus, inquit, habet admirationis, quod in alijs omnibus rebus, quae ad ipſos pertinent, curam ponunt; in hoc uero, quod ſenex ſerit arbores, quae alteri ſaeculo proſint, id multo magis mirandum uidetur. NEMO *eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poße uiuere.* ʒ φιλοζώους, ideſt, uitae prorogandae ſtudioſos, eſſe ſenes, ait Ariſtoteles Rhet. lib. II. SERIT *arbores*, ʒ ſic undecim. reliqui, Serunt, ut antea. Loquitur de ſene alteri ſaeculo proſpiciente. ut infra. Tuſc. I. Serit arbores, quae alteri ſaeculo proſint, ut ait Statius in Synephebis, quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſaecula ad ſe pertinere? QVI *me non accipere modo haec a maioribus noſtris uoluerunt, &c.* ʒ Iſocrates Panegyrico: Ὅτοι τὸν βίον οἱ πρῶτοι φανέντες ἐπὶ γῆς οὐκ εὐθὺς οὕτως ὥσπερ νῦν ἔχοντα κατέλαβον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἑαυτοῖς συνεπορίσαντο. SED *etiam poſteris prodere.* ʒ propagare ad poſteros. impium quippe illud:

Ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί.

CAECILIVS ʒ Plotio. uide Nonium in, Aduenire. AEPOL, ʒ pro, Aedepol. ut ſtet uerſus. ſenarij enim ſunt. APPORTES *tecum*, ʒ ſic omnes, duobus exceptis, in quibus, Apportas. unus, Apportet ſecum. ADVENIS; ʒ Adueneris, quinque. Aduenit, unus. VNVM *id* ʒ ord. praep. quinque. SAT ʒ Satis, nouem. Vnum ſatis eſt, unus. DIV *quis uiuendo*, ʒ Quod diu uiuendo, ſexdecim. Euripides:

Ὁ βίος ἀληθῶς οὐ βίος, ἀλλὰ ξυμφορά. CAECILIVS ʒ Ephaeſtione. uide eũdem Nonium in Seniũ. TVM *etiam* ʒ Tum equidem, in tredecim. Vnus, Tum quidem. Iam equidem, quinque. Iamq. equidem, unus. ESSE *odioſum ſe alteri.* ʒ Eſſe ſe odioſum alteri, in tribus. Se eſſe odioſum alteri, tres. Eum odioſum eſſe ipſum alteri, unus. Eſſe odioſum alteri, quinque. Odioſum ſe eſſe alteri, quattuor. Se odioſum eſſe alteri, tres. LEVIORQ. *eſt eorum ſenectus*, ʒ Leuiorq. fit ſenectus eorum, quattuor. Leuiorq. eſt ſeu. eorum, quattuordecim. Leuiorq. eſt ſenectus ſenum, unus. Leuiorq. fit ſenectus ſenum, unus. COLVNTVR, ʒ propter uirtutem, & dignitatem, atque etiam aetatis reuerentiam. DILIGVNTVR: ʒ propter facilitatem, & morum ſuauitatem. Haec duo uerba coniunxit & infra, & in Laelio. OPEROSA, *ſemper agens aliquid*, ʒ Operoſa, & ſemper agens aliquid, Nonius, in, Moliri, & oẽs libri mei. QVID, *quod etiam addiſcunt aliquid?* ʒ Quid, qui etiam &c. tredecim. reliqui mendoſi. SOLONEM *uerſibus gloriantem uidemus*; ʒ infra: Vt honeſtum illud Solonis ſit, quod ait uerſiculo quodam, ſeneſcere ſe multa in dies diſcentem. Valerius, Lucianus ait C annis uixiſſe. Plato in Amatoribus, in Lachete, & VII. de Rep. Exſtat & Senecae epiſtola in hunc ſenſum lib. X. ep. 77. De Solonis poeſi Plato in Timaeo. Solonis uerſus eſt:

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

GRAECAS *litteras ſenex didici*: ʒ Ennio poeta docente, quem ſecum in prouinciam duxit. Quinct. lib. XII. cap. XI. Valerius lib. IIX. cap. de ſtudio, & induſtria, Hieronymus ad Nepotianum. Athenis Graece orauit. Plutarchus. SOCRATEM ʒ Valerius lib. IIX. Quinct. lib. I. cap. de Muſica, lyra inſtitutum refert. Eius praeceptor Conus uocatus eſt. Cic. Fam. lib. IX. DISCEBANT *enim fidibus antiqui* ʒ Diſcebant enim in fidibus antiqui, ſeptem. Totum hoc, ſunt, qui delendum cenſeant.

CICERO

NEC nunc quidem uires deſidero adoleſcentis, (is enim locus erat alter de uitijs ſenectutis) non plus, quam adoleſcens tauri, aut elephanti deſiderabam. quod eſt, eo uti decet, &, quidquid agas, agere pro uiribus. quae enim uox poteſt eſſe cõtemptior, quam Milonis Crotoniatae? qui, cum iã ſenex athletas, ſe in curriculo exercentes, uideret, adſpexiße lacertos ſuos dicitur, illacrymanſq. dixiſſe:

At hi quidem mortui iam ſunt:

Non uero tam iſti, quam tu ipſe, nugator. neque enim ex te umquam es nobilitatus, ſed ex lateribus, & lacertis tuis. nihil Sex. Aelius tale, nihil multis annis ante Ti. Coruncanius, nihil modo P. Craſſus: a quibus iura ciuibus praeſcribebantur: quorum uſque ad extremum ſpiritum eſt prouecta prudentia. orator, metuo, ne langueſcat ſenectute. eſt enim munus eius non ingenij ſolum, ſed laterum etiam, & uirium. omnino canorum illud in uoce ſplendeſcit etiam neſcio quo pacto in ſenectute: quod equidem adhuc non amiſi: & uidetis annos meos: ſed tamen eſt decorus ſenis ſermo quietus, & remiſſus; facitq. perſaepe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta, & mitis oratio. quod ſi ipſe exſequi nequeas, poſſis tamen Scipioni praecipere, & Laelio. quid enim iucundius ſenectute, ſtipata ſtudijs iuuentutis? an ne eas quidem uires ſenectuti relinquemus, ut adoleſcentes doceat, inſtituat, ad omne officij munus inſtruat? quo quidem opere quid poteſt eſſe praeclarius? mihi uero Cn. & P. Scipiones, & aui tui duo, L. Aemilius, & P. Africanus, comitatu nobilium iuuenum, fortunati uidebantur. nec ulli bonarum artium magiſtri non boni putandi, quamuis conſenuerint uires, atque defecerint. etſi iſta ipſa defectio uirium, adoleſcentiae uitijs efficitur ſaepius, quam ſenectutis. libidinoſa enim, & intemperans adoleſcentia effetum corpus tradit ſenectuti. Cyrus quidem apud Xenophontem eo

ſermone,

ſermone, quem moriens habuit, cum admodum ſenex eſſet, negat, ſe umquam ſenſiſſe ſenectutem ſuam imbecilliorem factam, quam adoleſcentia fuiſſet. Ego L. Metellum memini puer, qui, cum quadriennio poſt alterum conſulatum pontifex maximus factus eſſet, uiginti & duos annos ei ſacerdotio praefuit, ita bonis eſſe uiribus extremo tempore aetatis, ut adoleſcentiam non requireret. Nihil neceſſe eſt mihi, de me ipſo dicere. quamquam eſt id quidem ſenile, aetatiq. noſtrae conceditur. uidetis enim, ut apud Homerum ſaepiſſime Neſtor de uirtutibus ſuis praedicet. tertiam enim iam aetatem hominum uiuebat: nec erat ei uerendum, ne, uera praedicans de ſe, nimis uideretur aut inſolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad ſuauitatem nullis egebat corporis uiribus. & tamen dux ille Graeciae numquam optat, ut Aiacis ſimiles habeat decem, at ut Neſtoris: quod ſi acciderit, non dubitat, quin breui ſit Troia peritura. Sed redeo ad me.

EXPLANATIO

NEC *nunc quidem* } Ne nunc quidem, unus. Neque, duo. ELEPHANTI } Elephantis, uiginti. EO *uti decet,* } Eo decet uti, tredecim. PRO *uiribus.* } quas quilibet aetas exigit. MILONIS *Crotoniatae?* } maximis quondam uiribus praediti, ut ſublatum in humeros bouem per ſtadium ferret. de quo paullo infra. Vide Plin.lib.VII.cap.20.Solinum cap.4. De eius miſerabili interitu uide Strabonem lib. VI. Sudam, Aggellium lib.XV.& Val.lib.IX.cap.22. ILLACRYMANSQ. } recordatione uictoriarum,& priſtinae gloriae deſiderio. NVGATOR. } qui naturam, tamquam nouercam, falſo, male gratus, inſimulas. SEX. *Aelius* } Sex Aemilius, omnes ſcripti. Aelius, tamen, probo: qui propter iuris ciuilis ſcientiam ſic appellatus a ſummo poeta eſt:

Egregie cordatus homo, catus, Aelius Sextus.

Quem uerſum refert Cicero Tuſc.I. Is librum populo R. dedit, Ius Aelianum inſcriptum: auctore Pomponio l.2.§.augeſcente,ff.de orig.iuris. Ibidemq. ait exſtare illius librum, inſcriptum Tripartita, qui ueluti iuris cunabula continet. MVLTIS *annis ante* } circiter XC. TI. *Coruncanius,* } qui ius primus profiteri coepit. idem Pomponius. EST *prouecta prudentia.* } Prouidentia, unus. Prudentia producta eſt, unus. Prouecta eſt ſapientia, unus. SED *laterum etiam, & uirium.* } Sed laterum & etiam uirium, unus. Sed laterum, etiam uirium, unus. Sed etiam laterum, & uirium, unus. Sed laterum, & uirium, quinque. *Sed laterum etiam, & uirium:* Quinct. lib.II.cap. de Pronunc. Latera cum geſtu conſentiant. facit enim aliquid & totius corporis motus, adeo, ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipſis, putet. Ita enim dicit in Orat. Nullae argutiae digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto ſeipſe moderans, & uirili laterum flexione. Et idem Cicero de Orat. III. Omnes autem hos, manus ſubſequi debet geſtus, non hic uerba exprimens ſcenicus, ſed uniuerſam rem, & ſententiam non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti, & uirili, non ab ſcena, & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam a palaeſtra. CANORVM *illud in uoce* } Quinctilianus, ubi de Pronunciatione agit, dicit, uocis naturam ſpectari quantitate, & qualitate. Quantitas eſt ſimplicior: in ſumma enim, grandis, aut exigua eſt: Qualitas magis uaria eſt. nam eſt aut candida, aut fuſca; & plena, & exſilis; & lenis, & aſpera; & contracta, & fuſa; & dura, & flexibilis; & clara, & obtuſa. *Canorum:* uocem claram. clarior enim tum fit, cum obtuſa ſplendeſcit. QVOD *equidem adhuc non amiſi:* } Quod equidem non amiſi adhuc, duo. ET *uidetis annos meos:* } Et uos uidetis annos, unus. Etiam uidetis annos meos, unus. Et uidetis tamen meos annos, unus. Meos, non eſt in ſex. SED *tamen eſt decorus ſenis ſermo* } Sed tamen ſermo eſt decorus ſenis, duo. Sed tamen decorus eſt ſermo ſenis, quattuor. REMISSVS; } citat haec Nonius in, Remittere, delectare. AVDIENTIAM } ſic Plautus: Surge, praeco, fac populo audientiam. QVOD *ſi ipſe exſequi nequeas, poſſis tamen Scipioni praecipere, & Laelio.* } & libri ueteres mei decemocto habent, Quam, pro, Quod; & eos docti uiri ſequuntur. ego aſſenſum ſuſtineo. uereor enim, ne quis, ob illud antecedens, Compta, & mitis oratio, putauerit eſſe ſubiungendum, Quam. ſed meae quidem aures, Exſequi orationem, inuitae audiunt. Illud autem, Quod ſi exſequi nequeas, hoc uidelicet ſpectat: ut prompta, & miti utaris oratione. Poſteriora quoque uerba, Poſsis tamen Scipioni praecipere, & Laelio, magis congruere uidentur cum eo, Quod ſi exſequi nequeas. Ipſe, non eſt in uno. QVID *enim iucundius* } Quid eſt enim iuc. ſex. Quid enim eſt iuc. unus. Quid eſt iuc. duo. CN. & *P. Scipiones,* } duo fratres, qui in Hiſpania ceciderunt. Silius:

Dum Capua infauſtam luit haud ſine ſanguine culpam,
Interea geminos terra crudelis Ibera
Fortuna abſtulerat, permiſcens triſtia laetis,
Scipiadas, magnumq. decus, magnumq. dolorem.

Hos Virgilius in VI uocat, Duo fulmina belli Scipiadas. Publius eſt maioris Africani, & Aſiatici pater; Cnaeus, eorum patruus, Scipionis Naſicae genitor. ET *aui tui duo,* } Aemilius ſanguinis, Africanus Publij filius adoptionis linea. MAGISTRI *non boni* } ideſt, idonei. Graeci dicunt, *ἱκανοί.* INTEMPERANS *adoleſcentia* } exhauriuntur enim uires eae, quibus ſuſtentari ſenectutem oportebat. APVD *Xenophontem* } lib.IIX.Cyri Paediae. Herodotus, & Iuſtinus uarie hoc ſcribunt. A quibus diſſentit Lucianus in Macrobijs. AETATIQ. *noſtrae* } propter auctoritatem, opinione prudentiae, & multi uſus rerum partam. CONCEDITVR. } non uitio uertitur, quamuis non laudetur. APVD *Homerum* }

Homerum] Il. lib. 1. & 23. potiſsimum, & alibi. De *uirtutibus ſuis*] ideſt, ijs de rebus, quas uirtute ua geſſerat. Tertiam *aetatem*] τριτάτην γένεην, Homerus ιλ. α.

—τοῖσι δὲ Νέστωρ
ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς πυλίων ἀγορητὴς,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.
τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ' οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν, ἠδ' ἐγένοντο
ἐν πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτατοισιν ἄνασσεν.

Et Ouidius:

Spectatorem operum multorum reddere, uixi
Annos bis centum, nunc tertia uiuitur aetas. Et ille:
Ter binos, deciesq. nouem ſuperrexit in annos
Iuſta ſeneſcentum quos complet ora uirorum.

Naeuius Triſaeclisſenem, & Dulcioriloquum uocat, ut eſt apud Agellium lib. xix. cap. 17. Vide Lucianum in Macrobijs, & Hieron. ad Nepotianum, & Prouerb. Neſtorea ſenectú. Nec *erat et uerendum*,] tacite indicat, ne ſibi quidem id uerendum eſſe. Vera *praedicans de ſe*,] praeſertim ob eam cauſſam, ut non ſuas decantet laudes, ſed ut auctoritatem ſibi conciliet. Audite, inquit, iuuenes, ſenem, quem ſenem iuuenem audiuerunt. Ex *eius lingua melle dulcior fluebat oratio*:] Cic. in Bruto, ex hoc Homeri loco colligit, heroicis illis temporibus oratoriam in pretio fuiſſe, cum Homerus Vlixi uim, Neſtori ſuauitatem dicendi dederit. Quinctilianus in x, ex Homero tria dicendi genera obſeruauit, breuem, & propriam iucunditatem in Menelao, in Neſtore melle dulciorem ſermonem, in Vlixe orationem impetu, flumini, niuibus hibernis aucto, parem. Plutarchus in Homeri uita de generibus dicendi alia oſtendit exempla. Vide Prouerb. Neſtorea eloquentia. Et *tamen dux ille Graeciae*] Agamemnon. ſignificat, bellum magis conſilio, quam ui, geri debere. Locus eſt ιλ. β.

αἲ γὰρ ζεῦ τε πάτερ, καὶ ἀθηναίη, καὶ ἄπολλον,
τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν,
τῷ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις πριάμοιο ἄνακτος,
χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἁλοῦσά τε, περθομένη τε.

Interea tamen Cic. pulchre diſcimulat, quod Neſtor ubique queritur, ſe iuuenili robore deſtitutum. Ille dux, quattuor. Aiacis *ſimiles*] Aiaci, unus. Nestoris:] Neſtori, unus. Hom. ιλ. lib. 2. Qvod *ſi acciderit*,] Quod ſi ſibi acciderit, tredecim. Quod ſibi ſi acciderit, quinque. Quod ſi ſi acciderit, unus. Quod ſibi acciderit, unus. Quod ſi is Neſtor acciderit, unus. male.

CICERO

Qvartvm ago annum & octogeſimum. uellem id quidem poſſe, quod Cyrus: ſed tamen hoc queo dicere, non me quidem ijs eſſe uiribus, quibus aut miles bello Punico, aut quaeſtor eodem bello, aut conſul in Hiſpania fuerim, aut quadriennio poſt cum tribunus militum depugnaui apud Thermopylas Man. Acilio Glabrione conſule: ſed tamen, ut uidetis, non plane me eneruauit, non afflixit ſenectus: non curia uires meas deſiderat, non Roſtra, non amici, non clientes, non hoſpites. nec enim umquam ſum aſſenſus illi ueteri, laudatoq. Prouerbio, quod monet, mature fieri ſenem, ſi diu uelis ſenex eſſe. ego uero me minus diu ſenem eſſe mallem, quam eſſe ſenem ante, quam eſſem: itaque nemo adhuc conuenire me uoluit, quin fuerim occupatus. At minus habeo uirium, quam ueſtrum uteruis. nec uos quidem T. Pontij centurionis uires habetis. num iccirco eſt ille praeſtantior? moderatio modo uirium adſit, & tantum, quantum poteſt, quiſque nitatur: nae ille non magno deſiderio tenebitur uirium. Olympiae per ſtadium ingreſſus eſſe Milo dicitur, cum humeris ſuſtineret bouem. utrũ igitur has corporis, an Pythagorae tibi malis uires ingenij dari? Denique iſto bono utare, dum adſit; cum abſit, ne requiras. niſi forte adoleſcentes pueritiam, paullulum aetate progreſſi, adoleſcentiam debent requirere. curſus eſt certus aetatis, & uia una naturae, eaq. ſimplex, ſuaq. cuique parti aetatis tempeſtiuitas eſt data. ut enim infirmitas, puerorum eſt; ferocitas, iuuenum; grauitas, iam conſtantis aetatis: ſic ſenectutis maturitas naturale quiddam habet, quod ſuo tempore percipi debeat. Arbitror te audire, Scipio, hoſpes tuus Maſſiniſsa quae faciat hodie, nonaginta annos natus: cum ingreßus iter pedibus ſit, in equum omnino non aſcendere; cum equo, ex equo non deſcendere; nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite operto ſit; ſummam in eo eſſe corporis ſiccitatem; itaque exſequi omnia regis officia, & munera. Poteſt igitur exercitatio, & temperantia in ſenectute etiam aliquid conſeruare priſtini roboris. Non ſunt in ſenectute uires. nec poſtulantur quidem uires a ſenectute. ergo, & legibus, & inſtitutis, uacat aetas noſtra muneribus ijs, quae non poſſunt ſine uiribus ſuſtineri. itaque non modo, quod non poſſumus, ſed ne quantum poßumus quidem, cogimur. At ita multi ſunt imbecilli ſenes, ut nullum officij, aut omnino uitae munus exſequi poſſint. At id quidem non proprium ſenectutis eſt uitium, ſed commune inualetudinis. quam fuit imbecillus P. Africani filius, is, qui te adoptauit? quam tenui, aut nulla potius ualetudine? quod niſi ita fuiſſet, alterum ille exſtitißet lumen ciuitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior acceſſerat. quid mirum igitur in ſenibus, ſi infirmi ſunt aliquando, cum ne id quidem adoleſcentes effugere poſſint? Reſiſtendum, Lacli, & Scipio, ſenectuti eſt, eiuſq. uitia diligentia compenſanda ſunt: pugnandum, tamquam contra morbum, ſic contra ſenectutem: habenda ratio ualetudinis: utendum exercitationibus

tionibus

tionibus modicis: tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur. Nec uero corpori ſolum ſubueniendum eſt, ſed menti, atque animo multo magis. nam haec quoque, niſi tamquam lumini oleum inſtilles, exſtinguuntur ſenectute. Et corpora quidem exercitationum defatigatione ingraueſcunt: animi autem exercendo leuantur. nam, quos ait Caecilius comicos ſtultos ſenes, hos ſignificat credulos, obliuioſos, diſſolutos. quae uitia ſunt non ſenectutis, ſed inertis, ignauae, ſomniculoſae ſenectutis. ut petulantia, ut libido magis eſt adoleſcentium, quam ſenum, nec tamen omnium adoleſcentium, ſed non proborum: ſic iſta ſenilis ſtultitia, quae deliratio appellari ſolet, ſenum leuium eſt, non omnium.

Quattuor robuſtos filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & ſenex, & caecus. intentum enim animum, tamquam arcum, habebat: nec langueſcens ſuccumbebat ſenectuti: tenebat non modo auctoritatem, ſed etiam imperium, in ſuos: metuebant eum ſerui, uerebantur liberi, carum omnes habebant. uigebat in illa domo mos patrius, & diſciplina. ita enim ſenectus honeſta eſt, ſi ſe ipſa defendit, ſi ius ſuum retinet, ſi nemini mancipata eſt, ſi uſque ad ultimum ſpiritum dominatur in ſuos. ut enim adoleſcentem, in quo aliquid ſenile, ſic ſenem, in quo aliquid eſt adoleſcentis, probo. quod qui ſequitur, corpore ſenex eſſe poterit, animo numquam erit.

EXPLANATIO

AVT *conſul in Hiſpania fuerim,* } in qua plura opida cepit, quam dies fuit. Plutarchus. Mirum autem, glorioſum ſenem glorioſum obticuiſſe triumphum. de quo Liuius lib. XXXIV. & Plut. in eius uita. CVM *tribunus mil. depugnaui apud Thermopylas, Man. Acilio Glabrione conſule:* } memoriae uitium in Cicerone deprehenditur. legerat enim in Annalibus, Catonem non tribunum mil. ſed legatũ apud Thermopylas M Acilio cos. depugnaſſe. quod Liuius lib. XXXVI. perſpicue docet. neminem enim poſt conſulatum tribunum mil fuiſſe conſtat, at legatos ita multos, ut exemplis probare neceſſe non ſit. *Thermopylas:* Thermopylarum deſcriptionem uide apud Liuium lib. XXXVI. & Strabonem lib. IX. VT *uidetis,* } ualent enim multum teſtes oculati. ENERVAVIT, } robore deſtituit. nam robur eſt in neruis ſitum. Hinc, Omnibus neruis, Neruos intendere, expedire. Cic. pro Coelio: Quem ſi uobis, ſi ſuis, ſi reip. conſeruatis, adductum, deditum, obſtrictum uobis, ac liberis ueſtris habebitis, omniumq. huius neruorum, ac laborum uos potiſsimnm inde fructus uberes, diuturnoſq. capietis. NON *clientes, non hoſpites.* } Cicero in Diuinatione: Clariſsimi uiri noſtrae ciuitatis, temporibus optimis hoc ſibi ampliſsimum, pulcherrimumq. ducebant ab hoſpitibus clientibuſq. ſuis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi R. ditionemq. eſſent, iniurias propulſare, eorumq. fortunas defendere. M. Catonem illum ſapientem, clariſsimum uirum, & prudentiſsimum, cum multis (maxime Galba) graues inimicitias geſsiſſe accepimus, propter Hiſpanorum, apud quos conſul fuerat, iniurias. De clientibus, & hoſpitibus, uide Halicarnaſſeum lib. 2. Agellius lib. v. cap. 13. Clientem a Colendo dicunt, quaſi Colentem. MATVRE *fieri ſenem,* } mature ſibi parcere, & iuuenilia opera intermittere. uel, iuuenili aetate ſenilem ſibi prudentiam, & affectuum, cupiditatumq. moderationem comparare. QVAM *eſſe ſenem ante, quam eſſem:* } ignauo otio torpeſcere, dum & animi, & ſenſuum integritate ualeam. CONVENIRE *me uoluit,* } Valuit, ſex. QVIN *fuerim occupatus.* } Off. lib. III. in prooemio, de P. Scipione: Numquam minus otioſum, quam cum otioſus. NEC *uos quidem* } Ne, unus. T. *Pontij centurionis* } fortaſſe Pontium intelligit, qui, cum Capitolium a Gallis eſſet obſeſſum, Tiberim tranſnauit. Plut. in Camillo, Liu. lib. v. Ait Vegetius, centuriones non niſi procero, & robuſto corpore eſſe lectos. NVM *iccirco eſt ille praeſtantior?* } ſic decem octo mei. duo, & alias, N. i. e. i. p. uobis? QVANTVM *poteſt, quiſque nitetur:* } Quantum quiſque poteſt, nitatur, duodecim. MILO } Crotoniata. Quinctil. lib. I. cap. 14. Vide Prou. Taurum tollat, uitulum qui ſuſtulerit. PYTHAGORAE } Valerius lib. IIX. cap. de ſtudio, & induſtria, Laertius in uita. ISTO *bono* } Corporis commoda uocat Bona, communi loquendi modo, non Stoicorum dogmate. PAVLLVLVM *aetate progreſſi* } ultra adoleſcentiam. SVAQ. *cuique parti aetatis* } τὸ, Aetatis, abeſt a ſeptem. TEMPESTIVITAS } non tempus hic ſignificatur, ſed maturitas temporis. ideoq. male uidetur legiſſe Nonius, Tempeſtas. EST *data.* } a natura. INFIRMITAS *puerorum* } quae pueris cum ſenibus quodam modo communis eſt: unde Prou. Bis pueri ſenes. FEROCITAS *iuuenum:* } quae poſita eſt magis in inferenda, quam propulſanda iniuria, & quiduis uirium potius arbitrio, quam conſilio ſuſcipiendo. graue, periculoſum uitium, & honeſtis laboribus corporis, atque animi frangendum. GRAVITAS *iam conſtantis aetatis:* } quae omnium dicta, & facta certo conſilio gubernat. SVO *tempore percipi* } refertur ad maturitatem ſenectutis tantum, non etiam ad infirmitatem puerorum, & ferocitatem iuuenum: quod putarunt alij, librorum quorundam uarietate adducti. HOSPES *tuus Maſſiniſſa* } Hoſpes tuus habitus Maſſ. decemocto. Hoſpes tuus habiturus Maſſ. unus. Errore facili. Legendum enim, Hoſpes tuus aiutus Maſſ. Africani enim maioris hoſpes fuit, ut ex Scipionis Somnio. Quando in Romanorum amicitiam uenerit, uide apud Sall. Iugurtha. De eius conſtantia in amicitia, Valerius lib. v. cap. de Gratis. Quae ipſe Scipioni dono dederit, recenſet Silius lib. I.

Huic iuueni dono inſignem uelamine picto
Dat chlamydem, ſtratumq. oſtro (quem ceperat ipſe
Deiecto uictor Magone, animumq. probarat)
Cornipedem, & cum qua diuum libabat ad aras
Haſdrubal, ex auro pateram, galeamq. comantem,

Ex

Ex infirmato ſociali foedere regis.

NONAGINTA *annos natus:* § tot etiã Lucianus uixiſſe ſcribit. Florus uero Epit. L. maiorẽ deceſsiſſe ait. CVM *ingreſſus iter* § Valerius lib. IIX. cap. 13. de Senect. De eo Plin lib. VII. cap. 14. & 48. ITAQ. *exſequi omnia regis officia, & munera.* § honeſtam diſciplinam, & locupletationem ciuium regis officia praecipua, tradit Iſocrates. EXERCITATIO, *& temperantia* § ergo intemperantia, & ignauia priſtinum robur tollit. IN *ſenectute etiam* § non modo in iuuentute. VACAT *aetas noſtra muneribus ijs,* § qui acceperunt pro Dare operam, quod nuſquam libera rep. quiſquam dixit, perperam locum interpretati ſunt, & diſtinxerunt. Hinc Vacatio, & excuſatio munerum, apud Iuriſconſultos. Dicebantur autem hi, Emeriti. *Muneribus ijs:* belli, & ſenatorio. SVNT *imbecilli ſenes,* § Imbecilles, duodecim. COMMVNE *ualetudinis.* § ſic omnes: duobus exceptis, in quibus, Inualetudinis. P. AFRICANI *filius,* § maioris, fratris Corneliae, Gracchorum matris. In Bruto: Ipſum Scipionem accepimus non infantem fuiſſe. filius quidem eius, is, qui hunc minorem Scipionem a Paullo adoptauit, ſi corpore ualuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. indicant cum oratiunculae, tum hiſtoria quaedam Graeca, ſcripta dulciſsime. AVT *nulla* § Et, unus. Ac, tres. ALTERVM *ille exſtitiſſet lumen ciuitatis.* § Illud, ſex. τὸ, Ille, non eſt in uno. Alterum in iſto exſtitiſſet lumen ciu. unus. Apud Homerum Aiax Teucro ait:

Βάλλ' οὕτως, εἴ κέν τι φόως Δαναοῖσι γένηαι.

Ita iaculare, ſi quod forte lumen Graecis exſiſtas.

EIVSQ. *uitia diligentia compenſanda ſunt:* § Diligentius, unus. Compeſcenda, octo. EXERCITATIONIBVS *modicis:* § Plin. lib. XXIIX. cap. 4. POTIONIS § Potationis, ſeptem. Potus, duo. SED *menti, atque animo multo magis.* § Sed etiam menti, & animo magis, unus. Sed etiam menti, & animo multo magis, unus. HAEC *quoque* § mens, atque animus. EXERCITATIONVM *defatigatione ingraueſcunt:* § τὸ, Exercitationum, non eſt in duobus. Defectione, unus. Defatigatione, & exercitatione, unus. ANIMI *autem exercendo leuantur.* hoc Quinctilianus de memoria dicit, quae pars ingenij eſt. Iſocrates: τὰ μὲν σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις· ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε. *Exercendo:* dum exercentur. Vt: Vritq. uidendo Femina. Exercitando, tres. Exercitatione, duo. Animi autem ſe exercendo leu. quattuordecim. CREDVLOS, § Credulitatem eſſe uitium, ſcribit Dion Pruſaenſis περὶ ἀπιστίας. Vide & Luciani libellum περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ. DISSOLVTOS. § qui uerecundiae fines tranſierint. Off. I. Negligere, quid de ſe quiſque ſentiat, non modo arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. DELIRATIO § De Orat. II. O delirationem incredibilem. Plautus Amph. Haec quidem deliramenta loquitur. Suet. Veſp. Neque illa quidquam aliud, quam cachinaſſe, mirantem, quod, adhuc ſe mentis compote, deliraret iam filius ſuus. Metaphora ſumpta a re ruſtica. Plinius lib. XIIX. cap. 20. de Occaſione: Hoc quoque ubi conſuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant Lirare, operientes ſemina, unde primum appellata Deliratio eſt. Hinc, Lirari, & Liratim, apud Columellam. REGEBAT *& ſenex, & caecus.* § Tuſc. V. Appius Claudius, qui caecus multos annos fuit, in illo ſuo caſu nec publico, nec priuato muneri defuit. TENEBAT *non modo* § Tenebat enim non modo, quinque. AVCTORITATEM, § quam aut uirtus, aut ſapientia, aut potentia parit, ſaepe etiã amor. IMPERIVM § Auctoritas habere uidetur aliquid uoluntarium; Imperium, aliquid coactum, & uiolentum: ut, niſi quid ex praeſcripto fiat, poena ſequatur. METVEBANT *eum ſerui,* § Eum, non eſt in ſexdecim. HONESTA *eſt,* § honore digna, & honorata. SI *ſe ipſa defendit,* § anteacta uita parta auctoritate, & de diligentia nihil remittendo. SI *ius ſuum retinet,* § ne ex arbitrio liberorum pendeat, ne ue ad agnatos, & gentiles, ideſt in tutelam, & quaſi mancipationem deducatur. eo enim Cicero reſpexiſſe uidetur, ne ſenex bis puer, rei ſuae adminiſtrandae parum idoneus, inuerſo naturae ordine, quaſi in liberorum ſacra recidat. Ius ſuum obtinere, Demoſtheni, & Iſocrati, τυγχάνειν τῶν δικαίων. Demoſtheni, τὸ δίκαιον ἔχειν. MANCIPATA *eſt,* § Emancipata eſt, Nonius & duo mei libri. Emancipare, eſt, alteri in manum tradere. Emancipatum, interpretatur Nonius, ſubnixum, deditum. VLTIMVM *ſpiritum* § Vltimum uitae ſpiritum, unus. *Vſque ad ultimum ſpiritum:* Veſpaſianus aiebat, imperatorem ſtantem mori oportere. IN *quo aliquid eſt adoleſcentis,* § alacritas, & hilaritas iuuenilis.

CICERO

SEPTIMVS *mihi liber Originum eſt in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: cauſſarum illuſtrium, quaſcumque defendi, nunc quammaxime orationes cõficio: ius augurum, pontificum, ciuile tracto: multum etiam Graecis litteris utor: Pythagoreorumq. more, exercendae memoriae gratia, quid quoque die dixerim, audiuerim, egerim, commemoro ueſperi. hae ſunt exercitationes ingenij, haec curricula mentis: in his deſudans, atque elaborans, corporis uires non magnopere deſidero: adſum amicis: uenio in ſenatum frequens: ultroq. affero res multum & diu cogitatas, eaſq. tueor animi, non corporis, uiribus. quae ſi exſequi nequirem, tamen me lectulus oblectaret, ea ipſa cogitantem, quae iam agere non poſſem: ſed, ut poſſim, facit acta uita. ſemper enim in his ſtudijs, laboribuſq. uiuenti non intelligitur, quando obrepat ſenectus. ita ſenſim ſine ſenſu aetas ſeneſcit; nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate exſtinguitur. Sequitur tertia uituperatio ſenectutis, quod eam carere dicunt uoluptatibus. O praeclarum munus aetatis: ſiquidem id aufert a nobis, quod eſt in adoleſcentia uitioſiſſimum. accipite enim, optimi adoleſcentes, ueterem orationem Archytae Tarentini, magni in primis, & praeclari uiri: quae mihi tradita eſt, cum eſſem adoleſcens Tarenti cum Q. Maximo. nullam capitaliorem peſtem, quam uoluptatem*

tem

tem corporis, hominibus dicebat a natura datam: cuius uoluptatis auidae libidines, temere, & effrenate ad potiundum incitarentur: hinc patriae proditiones, hinc rerump. euerſiones, hinc cum hoſtibus clamdeſtina colloquia naſci: nullum denique ſcelus, nullum malum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido uoluptatis impelleret: ſtupra uero, & adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliјs illecebris excitari, niſi uoluptatis. cumq. homini ſiue natura, ſiue quis deus nihil mente praeſtabilius dediſſet; huic diuino muneri, ac dono nihil eſſe tam inimicum, quam uoluptatem: nec enim, libidine dominante, temperantiae locum eſſe, nec omnino in uoluptatis regno uirtutem poſſe conſiſtere. quod quo magis intelligi poſſet, fingere animo iubebat, tanta incitatum aliquem uoluptate corporis, quanta poſſet maxima. nemini cenſebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione conſequi poſſet: quo circa nihil eſſe tam deteſtabile, tamq. peſtiferum, quam uoluptatem: ſiquidem ea, cum maior eſſet, atque longinquior, omne animi lumen exſtingueret. Haec cum C. Pontio Samnite, patre eius, a quo Caudino proelio Sp. Poſtumius, T. Veturius conſules ſuperati ſunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus, hoſpes noſter, qui in amicitia populi R. permanſerat, ſe a maioribus natu accepiſſe, dicebat; cum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis: quem Tarentum ueniſſe, L. Camillo, P. Claudio conſulibus, reperio.

EXPLANATIO

SEPTIMVS § nec plures citantur a ueteribus. quorum nullus exſtat. nam, quae circumferuntur, An-
nij Viterbienſis eſſe, nemo neſcit. LIBER *Originum eſt in manibus:* § quibus Cicero in Bruto flo-
rem, & eloquentiae lumen tribuit. Vide Feſtum. *Eſt in manibus:* a me conſcribitur. Supra, In manibus
eſt laudatio: ideſt, edita doctorum manibus teritur. ORATIONES *conficio:* § in quibus eum Ly-
ſiae comparat Cicero in lib. de claris Orat. PYTHAGOREORVMQ. *more,* § de Pythagoreorum ui-
uendi ratione, Agellius lib. I. cap. 4. Pythagoras in Carminibus aureis:

Μηδ᾽ ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ᾽ ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκασον ἐπελθεῖν.
Πῆ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Ideſt:

Neque ſomnum mollibus in oculis ſuſcipe,
Antequam diurnorum operum ter unumquodque percurras.
Quo tranſgreſſus ſum? quid feris? quid mihi decens non perfectum eſt?

Pythagoreorumq. more: Pythagoreorum more, ſeptem. Pythagoreo more, unus. Pythagoricorumq. mo-
re, unus. DESVDANS, § exercens. Manet in metaphora palaeſtrae, Curricula, quae ſunt ſpatia, intra
quae ſe curſores exercent, Deſudare. ADSVM *amicis:* § Adeſſe, patrocinari: ſicut Graecis, τὸ παρεῖναι.
NON *magnopere* § nam Ariſtoteles Rhet. ad Theodecten II. ait τὴν ἐπιθυμίαν eſſe τοῦ ἀπόντος. EAS Q.
tueor § contra eos, qui a me diſſentiunt. ANIMI, *non corporis uiribus.* § uerbis enim, non pugnis, ut
alibi ait, diſceptamus. In ſenatu uincit non robuſtior, & potentior, (ſiquidem libera ſit reſpublica) ſed pru-
dentior, & diſertior. SENSIM *ſine ſenſu aetas ſeneſcit;* § ταυτολογία. ioci genus, & lepor quidam, in re-
petitione litterarum. Sic Ennius apud Priſc. l. XII. & ad Her. lib. IV.

O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti.

Item:

Quidquam quiſquam cuiquam, quod conueniat, neget.

Item alibi:

Nam, cuius rationis ratio non exſtet, ei rationi ratio non eſt fidem habere.

Et idem in Phoenice, apud Nonium:

Stultu'ſt, qui cupita cupidus cupienter cupit.

Et Plautus Menaeh.

Non potui paucis plura plane proloqui.

Et Cato ſenex, apud Cariſium l. 2.

Suapte natio ſua ſeparata ſeorſum.

Senſim: unde Ouidius:

Tempora labuntur, tacitiſq. ſeneſcimus annis

ID *aufert a nobis,* § Id aufert nobis, octo. TRADITA *eſt,* § in manus: nimirum ſcripta. AD *po-
tiundum incitarentur:* § ideſt, impenſe cupiunt, conſulunt parum, ut ait Comicus. CLAMDESTINA
colloquia naſci: § Clamdeſtina colloquia naſci dicebat, undecim. EXCITARI, *niſi uoluptatis.* § In-
citari, quattuor. Voluptatibus, ſex. NEC *omnino* § Neque omnino, undecim. QVANTA *poſſet ma-
xima.* § Quanta percipi poſſet maxima, decemſeptem. Poſsit, quattuor. C. PONTIO *Samnite,* §
Herennij filio, patre longe prudentiſsimo nato. Liuius. de uir. ill. additum cognomen eſt Theleſini. Hic ille
eſt, qui optabat in ea ſe tempora reſeruatum, cum Romani dona accipere cupiſſent. Off. II. CAVDINO
proelio § Liuius lib. IX. Florus lib. I. cap. 17. de uir. ill. cap. 30. Oroſ. lib. III. cap. 15. D. Aug. de ciu. D. lib. III.
cap. 17. Agell. lib. XVII. cap. 21. De Caudinis furculis uide Liuium. CONSVLES § cum iterum con-
ſules eſſent. Off. III. SVPERATI *ſunt,* § ſub iugum miſsi. QVI *in amicitia populi R. per-
manſerat,* § antiqua formula. In Fragmento Thoriae legis, apud Fuluium Vrſinum: QVEI. EO-

RVM . IN . AMICITIAM . POPVLI . ROMANI . BELLO . POINICIO. PROXIMO . MANSERVNT . Et in uetuſtiſsimo apud eundem S . C . Graece ſcripto, quod M. Lepido, Q. Catulo cos. in aes inciſum fuit: Τ˜ διὰ τέλους ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ δύμου τῶν Ρωμαίων μεμενηκυῶν. L. CAMILLO, ꝫ ſic recte ſex mei.

CICERO

QVORSVM haec? ut intelligeretis, ſi uoluptatem aſpernari ratione, & ſapientia non poſſemus, magnam habendam ſenectuti gratiam, quae efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret. impedit enim conſilium uoluptas, rationis inimica; ac mentis (ut ita dicam) praeſtinguit oculos, nec habet ullum cum uirtute commercium. Inuitus feci, ut fortiſſimi uiri T. Flaminini fratrem, L. Flamininum e ſenatu eijcerem ſeptem annis poſtquam conſul fuißet: ſed notandam putaui libidinem. ille enim, cum eſſet conſul in Gallia, exoratus in conuiuio a ſcorto eſt, ut ſecuri feriret aliquem eorum, qui in uinculis eßent damnati rei capitalis. hic Tito, fratre ſuo, cenſore, qui proximus ante me fuerat, elapſus eſt. mihi uero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitioſa, & tam perdita libido, quae cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Saepe audiui a maioribus natu, qui ſe pueros porro a ſenibus audiſſe dicebant, mirari ſolitum C. Fabricium, quod, cum apud Pyrrhum regem legatus eſſet, audiſſet a Theſſalo Cynea, eſſe quendam Athenis, qui ſe ſapientem profiteretur, eumq. dicere, omnia, quae faceremus, ad uoluptatem eſſe referenda: quod ex eo audientes Man. Curium, & Ti. Coruncanium, optare ſolitos, ut id Samnitibus, ipſiq. Pyrrho perſuaderetur; quo facilius uinci poſſent, cũ ſe uoluptatibus dedidiſſent. uixerat Man. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum conſulem ſe pro rep. quarto conſulatu deuouerat. norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui cum ex ſua uita, tum ex eius, quem dico, P. Decij facto iudicabant eße profecto aliquid natura pulchrum, atque praeclarum, quod ſua ſponte peteretur, quodque, ſpreta, & contempta uoluptate, optimus quiſque ſequeretur.

EXPLANATIO

IMPEDIT *conſilium uoluptas*, ꝫ uoluptas nullum habet cum uirtute commercium. RATIONIS *inimica*; ꝫ Rationi inim. quindecim. Rationi eſt inimica, duo. Rationum inimica, unus. Voluptatis cum ratione proelium deſcribit Prudentius in Pſychomachia. Comparatio item uoluptatis cum uirtute eſt apud Senecam lib. I. de uita beata. INVITVS ꝫ nam omnis animaduerſio, & caſtigatio contumelia uacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut caſtigat, ſed ad reip. utilitatem referri. SEPTEM *annis* ꝫ Octo, liber Vrſini. NOTANDAM *putaui libidinem*. ꝫ ſic omnes mei. Notandum, legebat Giſanius. *Notandam*: Liuius, eadem de re: Patrum memoria inſtitutum fertur, ut cenſores motis a ſenatu adſcriberent notas. ILLE *enim, cum eſſet conſul in Gallia*, ꝫ hanc hiſtoriam ſcribentes Liuius lib. XXXIV. & Plut. in Catone, & T. Flaminino, inter ſe diſſentiunt. EXORATVS ꝫ alijs ſubinde, atq. alijs blandimentis impulſus. IN *conuiuio* ꝫ cum uino incaluiſſent. SCORTO ꝫ Philippo Poeno, caro, ac nobili ſcorto. Liuius. Eum autem adeo deperibat, ut, ſiue exercitus ductaret, ſiue prouincias adminiſtraret, ab eius latere numquam diſcederet. Plutarchus. IMPERII *dedecus*. ꝫ cum id flagitij conſul admiſiſſet. PORRO ꝫ ideſt, retro. Sic in Laelio: Verum ergo illud eſt, quod a Tarentino Archita, ut opinor, dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audiui, ab alijs ſenibus auditum. THESSALO *Cynea*, ꝫ Demoſthenis auditore, imitatoreque, tantae eloquentiae uiro, ut plures ciuitates ſua facũdia, quam Pyrrhus armis, ſuperaſſe creditus ſit. atque ob hoc a Pyrrho in magno pretio habitus. Hic ille Cyneas eſt, qui Romanorum ſenatum regum conſeſſum, uel, ut Iuſtinus inquit, regum urbem; uel, ut Florus, Vrbem templum, ſenatum uero regnum ſibi uiſum reſpondit. Plutarchus in Pyrrho, & Val. lib. IV. cap. de Continentia. QVENDAM ꝫ Epicurum. TI. *Coruncanium*, ꝫ Epit. Liu. XIII. QVO *facilius uinci* ꝫ Vt facilius uinci, unus. P. *Decio*, ꝫ filio. DEVOVERAT. ꝫ Gallico proelio. Liuius lib. X. Florus lib. V. cap. 17. Val. l. V. cap. de Pietate erga pat. de uir. ill. cap. 27. Oroſ. lib. III. cap. 21. Deuouendi ritum uide apud Liuium lib. IIX. NORAT *eundem Fabricius, norat Cornicanius*: ꝫ a cuius deuotione ſedecim annis alter conſul, alter ad Pyrrhum legatus fuit. CVM *ex ſua uita*, ꝫ Tum, decemſeptem. SVA *ſponte* ꝫ ſine ullo alio praemio, & fructu. SPRETA, ꝫ quia deformis. *Spreta*: prae honeſtate: cui dum ſtudent, hac careant neceſſe eſt, in munus officij ſui toto animo intenti. quod dum exſequi ſtudent, nec conuiuijs intempeſtiuis, & luxurioſis, nec muliercularum illecebris, nec ſomno, atque ignauiae uacare poſſunt.

CICERO

QVORSVM igitur haec tam multa de uoluptate? quia non modo uituperatio nulla, ſed etiam ſumma laus, ſenectutis eſt, quod ea uoluptates nullas magnopere deſiderat. caret epulis, exſtructiſq. menſis, & frequentibus poculis: caret etiam uinolentia, & cruditate, & inſomnijs. ſed, ſi aliquid dandum eſt uoluptati, quoniam eius blanditijs non facile obſiſtimus: (diuinitus enim Plato eſcam malorum appellat uoluptatẽ, quod ea uidelicet homines capiantur, ut piſces) quamquam immoderatis epulis caret ſenectus, modicis tamen

delectari

delectari poteſt. C. Duillium, M. filium, qui Poenos primus claße deuicerat, redeuntem a cena ſenem ſaepe uidebam puer. delectabatur cereo funali, & tibicine: quae ſibi, nullo exemplo, priuatus ſumpſerat: tantum licentiae dabat gloria. Sed, quid ego alios? Ad me ipſum reuertor. primum habui ſemper ſodales. ſodalitates autem me quaeſtore conſtitutae ſunt, ſacris Idaeis Magnae matris acceptis. epulabar igitur cum ſodalibus, omnino modice, ſed erat quidam feruor aetatis, qua progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. neque enim ipſorum conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis magis, quam coetu amicorum, & ſermonibus, metiebar. bene enim maiores accubationem epularem amicorum, quia uitae coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt, melius, quam Graeci, qui hoc idem tum compotationem, tum concenationem, uocant: ut, quod in eo genere minimum eſt, id maxime probare uideantur. ego uero, propter ſermonis delectationem, tempeſtiuis quoque conuiuijs delector, nec cum aequalibus ſolum, qui pauci iam admodum reſtant, ſed cum ueſtra etiam aetate, atque uobiſcum: habeoq. ſenectuti magnam gratiam, quae mihi ſermonis auiditatem auxit, potionis, & cibi ſuſtulit. quod ſi quem etiam iſta delectant, ne omnino bellum indixiſſe uidear uoluptati cuius eſt etiam fortaſſe quidem naturalis motus: non intelligo, ne in iſtis quidem uoluptatibus ipſis carere ſenſu ſenectutem. me uero & magiſteria delectant, a maioribus inſtituta, & is ſermo, qui, more maiorum, a ſummo magiſtro adhibetur in poculo; & pocula, ſicut in Sympoſio Xenophontis, minuta, atque rorantia; & refrigeratio aeſtate, & uiciſſim aut ſol, aut ignis hibernus: quae quidem etiam in Sabinis perſequi ſoleo: conuiuiumq. uicinorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quammaxime poſſumus, uario ſermone producimus. At non eſt uoluptatum tanta quaſi titillatio in ſenibus. credo: ſed nec deſideratio quidem: nihil autem moleſtum, quod non deſideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam, iam affecto aetate, quaereret, uteretur ne rebus Venereis, Dij meliora, inquit: libenter uero iſtinc, ſicut a domino agreſti, ac furioſo, profugi. cupidis enim rerum talium odioſum fortaſſe, & moleſtum eſt, carere; ſatiatis uero, & expletis iucundius eſt, carere, quam, frui. quamquã non caret is, qui non deſiderat. hoc ego, non deſiderare, dico eße iucundius.

EXPLANATIO

HAEC *tam multa* ʒ Haec, non eſt in decemnouem. VINOLENTIA, ʒ quae parit tremorem, rigorem, delirium, uertiginem. *Vinolentia*: Ebrietate. de qua Seneca: Ebrietas unius horae hilarem inſaniam, longi temporis taedio penſat. CRVDITATE, ʒ quae ex ciborum copia oritur. Varro in Satyris Menippeis apud Agellium ait, πέμμασιν cum πέψει ſocietatem infidam eſſe. πέμματα autem bellaria uocat. hinc captis grauedo, ſtupor ingenij, diſtinctio uentris, nonnumquam etiam obſtructiones hepatis oriuntur, apoplexiae aditum parantes. INSOMNIIS. ʒ quae multa gignuntur ex crapula. Plinius inter cetera Ebrietatis incommoda etiam furiales ſomnos, & inquietem nocturnam recenſet. CARET *etiam uinolentia, & cruditate*: Caret & uin. & crud. unus. Caret etiam ergo uin. & crud. duo. Caret ergo etiam uin. & crud. quattuor. τὸ Et, non eſt in uno. Caret ergo uin. & crud. octo. quorum unus, Igitur, pro Ergo. Caret igitur uin. crud. unus. Quattuor mendoſe habent, Crudelitate. ET *inſomnijs*: Et inſomnia, Lambinus. Et in ſomnio, tres. NON *facile obſiſtimus*: ʒ ergo obſiſti poteſt: ſed cum labore, difficultate, moleſtia. DIVINE *enim Plato* ʒ Diuinus, unus. Diuin̄, unus. Cyrillus lib. IIX. contra Iulianum apoſtatam non longe Platonem a Chriſtianiſmo abeſſe iudicat. Cicero Platonem Philoſophorum Deum appellat. de quo uide D. Aug. contra Pelag. lib. IV. Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς, Platonem δαιμόνιον appellat. Scribit D. Hieron. adu. Iouinianum lib. I. Speuſippo, Clearcho, & Anaxilide auctoribus, Platonis matrem Perictionem phantaſmate Apollinis oppreſſam, & ſapientiae principem non niſi de uirgine editum. ESCAM *malorum appellat uoluptatem*, ʒ δέλεαρ τῶν κακῶν. Plautus Merc.

> Voluptas eſt malorum eſca, quod ea non minus homines,
> Quam hamo capiantur piſces.

Vide Sextum Empiricum Pyrrh. lib. III. cap. 23. & Plut. in Catone. CAPIANTVR, ʒ per imprudentiam. conſiderant enim ſuauitatem mox perituram, noxam diu duraturum non uident. MODICIS *tamen delectari poteſt*. ʒ omnes ſcripti libri, Modicis tamen conuiuijs delectari poteſt. Vnus, Moderatis. Vnus, Solet. Duo. Tres addunt poſt Conuiuijs, Potationibus. DELECTABATVR *cereo funali, & tibicine*: ʒ alij, Crebro funali, ueteres libros ſecuti. Ego, Cereo, ex duobus meis ſcriptis. (duo alij, mendoſe, Credo) primum enim, cum dixerit, A cena redeuntem ſenem uidebam puer, apte non ſubiungitur, Delectabatur crebro funali. cum illud ipſum tempus deſignetur, quo poſt cenam domum redibat. Deinde locus Valerij Max. lib. III. cap. 6. perſpicue demonſtrat, Cereum funalem fuiſſe. Quotieſcunque, inquit, epulaturus erat, ad funalem cereum, praeeunte tibicine, & fidicine, a cena domũ reuerti ſolitus eſt. De uir. ill. Epit. Liu. lib. XVII. Florus lib. II. cap. 2. Silius Italicus lib. VI.

> Iuſtum Sacrana ducebat caede triumphum,
> Aequorum iuxta decus, & nauale trophaeum,
> Roſtra gerens niuea ſurgebat mole columna,
> Exſuuias Marti, donumq. Duillius, alto
> Ante omnes merſa Poenorum claſſe, dicabat.
> Cui nocturnus honor, funalia clara, ſacerq.
> Poſt epulas tibicen adeſt, caſtoſq. penates
> Inſignis laeti repetebat murmure cantus.

Statua praeterea illi impoſita eſt:de qua Plin.lib.xxxiv.cap.5. Ad *meipſum reuertor.* ʒ Ad meipſum iam reuertar,ſexdecim:quorum unus,Reuertaʒ: alter,Reuertor.Reuertar,quattuor. SODALITATES ʒ τὰ συσσιτία. Sodalium enim erant epulae. quod ſequitur. Ariſt.in Pol.& apud Cretas, & apud Spartanos docet eas fuiſſe. ſic locutus Trogus lib.xxxvii. De ſodalicijs, & ſodalicijs epulis, Ariſt.in Polit.MAGNAE *Matris* ʒ quae Peſinunte antea ſimulacrum,ac templum habuerat. Sacris Idaeis,dixit, ab Ida, Phrygiae monte,unde etiam ipſa Idaea mater dicitur,Sicut Berecynthia,a Berecyntho,monte, uel opido, ubi colebatur. Cybele,a rotunditate,a cubo,ut Martiano Capellae,& Coelio Rhodig.placet Rhea,ἀπὸ τοῦ ῥέειν.Opis, quod opem ferat frugibus. Vide de ea Diodorum lib.iv.& Luc.lib.2. Quo modo Magnae Matris idolum Romam aduectum ſit, Liuius lib.xxix,Ouid.Faſt.iv.Silius lib.xvii.Plin.lib.xiix.cap.3. De aede illi in Palatio conſecrata Liuius lib.xxxvi.

Placet hoc loco ueteres quaſdam Inſcriptiones de Cybele adſcribere,non ingratas fortaſſe futuras.

In aedibus Cardinalis Caeſii.

M . D . M . I . ET . ATTINIS

Hic eſt ipſius Matris Deum ſimulacrum,quod a Leonibus uehitur,capite turrito,tympanum ſiniſtra, ſpicas dextra tenens. Adſtat Attis mitratus,barbaris caligis indutus, altera item tympanum,altera uero clauam tenens,ac pinui innixus.

L. Cornelius . Scipio . Orcitus
V . C . Augur . Taurobolium
Siue . Criobolium . Fecit.
Die . IIII . Kal. Mart.
Tuſco . & Anullino . COSS.

In dextro latere faces duae, cum crotalis annexis inſculptae ſunt. In ſiniſtro uero fiſtulae.

In Sancto Nicolao in Calcaria,retro Caeſarinos, in Ara grandi,in duas partes fiſſa.

ΜΗΤΕΡΙ ΤΗ.ΠΑΝΤΩΝ.ΡΕΙΗ.ΤΕΚΕΩΝ ΤΕ ΓΕΝΕΘΛΩ
ΑΤΤΕΙ.Θ.ΥΥΙϹΤΩΙ.ΚΑΙ.ϹΥΝΙΕΝΤΙ.ΤΟΠΑΝ
ΤΩ.ΠΑϹΙΝ.ΚΑΙΡΟΙϹ.ΘΕΜΕΡΩΤΕΡΑ.ΠΑΝΤΑ.ΦΥΟΝΤΙ
ΚΡΙΟΒΟΛΟΥ.ΤΕΛΕΤΗΣ.ΗΔΕΤΙ.ΤΑΥΡΟΒΟΛΟΥ
ΜΥϹΤΙΠΟΛΟϹ.ΤΕΛΕΤΩΝ.ΤΟΥΤΟΝ.ϹΥΗΕΘΗΚΑΤΟ.ΒΩΜΟΝ
ΔΩΡΟΝ.ΑΠΟΛΛΩΝΟϹ.ΘΕΙΟΝ.ΕΧΩΝ.ΕΠΙΚΛΙ-Ν.

Petronius Apollodorus . V . C .
Pontif . Maior . xv . viv . ſacr . fac.
Pater . Sacr . Dei . Inuicti . Mithrae
Taurobolio . Cirobolioq . percepTo
Vna . cum . RVF . Voluſiana . C . F . con
iuge . xvi . Kal . Iulias . DD . NN
Valentiniano . et . Valente . Avgg . III . coss.
Aram . dicauit .

In dextro arae latere, Cybele turrita cum tympano a Leonibus uehitur. Prope pinus eſt, & ſubtus taurus.

In ſiniſtro latere mithratus Attis, bis cinctus,dextra Fiſtulas,& Crotala, ſiniſtra Pedum tenens. Superius eſt tympanum. A tergo ipſius ſtat Pinus, & ſub ea Aries. Subtus deinde Aries, ſeorſum.

A tergo Arae,ſunt Taedae tranſuerſae. Lituus,Patera, Guttus, ſiue Vrceus,& ſympuuium.

Superiores uerſus Graeci ſic Latine redduntur.

Cunctorum Cybele genitrici hominumq. Deumq.
Excelſoq. Alti, quem nihil orbe latet.
Qui facit, ut pura celebremus mente quotannis
Crioboli feſtos, Tauroboliq. dies.
Qui cognomen habet de munere Apollinis, aram,
Sacrorum Antiſtes, marmoream hanc ſtatuit.

In

In Sancto Michaele in Vaticano.

Tertia huius generis ara ſub altari quodam poſita eſt; cuius prima facies, quae inſcripta erat, contra parietem uerſa eſt, atq. ideo legi nequit. In parte auerſa, ſunt Faces duae ardentes, ut ſupra, Lanx, Poculũ, & Lituus, & aliud inſtrumentum, in formam Cochlearis.

In latere dextro, Pinus, ſub qua Taurus: appendent Tympanum & Fiſtulae.

In latere ſiniſtro, ſub quo Aries: appendent, Mithra, Pedum, & aliud Lanci non abſimile.

Et:

C I I M T

PATORI Bus. Suis

Ceionius . Rufius . Voluſi
anus, V . C . et inluſtris
Ex . Vicario . Aſiae : et : Ceio
ni Rufi Voluſiani V . C .
et inluſtris . Ex . Praefecto prae
torio . et Praefecto . Vrbis
Licecinae . Lollianae : clariſsi
mae : et . inluſtris . Femine
Deae . Iſidis . S.c.rdotis . Fil
ie : nato : uiginti : annis : Exe
cis . Tauroboliis VI . Aram conſtituit
et conſecrauit. X . Kal . IVN . D. N . Valen
TINIANO . AVG . FIL . ET : NEOTERIO

In latere dextro, Aries, ſub Pinu, a qua Tympanum, Fiſtulae, & Crotala dependent.

In ſiniſtro latere Bos, ſub altera Pinu, a qua Pedum, & alia, & Fiſtulae dependent.

A longo Faces, ut ſupra: ſuperne, Arietes quinque, ſinguli ſcilicet in ſingulis angulis, atq. unus in fronte, mactati iacent.

In domo Angeli Colotii, magna Ara, ſuperiori ſimilis, ſed multo barbariori & ſculptura, & ſcriptura.

M D M I D A E T A T T I D I M I N O T V R A N O.
N O B I L I S S I . . . .
. . . .
. . . .
Et Venerandam . . . .

Augentur Meritis . Simbola Taurobolij

Ruf . Caeion Cae Sabini . . . . . .
Pul . Pr Q Pater ſacror Inuict Methrae Taurobolinus
M D M L D et Attidis Minoturani et Aram . L I I I I id Marbo
Gratiano V . et Merobaude conſulibus dedicabit
Antiqua Generoſe domo cui regia Veſtae
Pontifici felix ſacrato militat igne

Idem Augur triplicis cultor Venerande Dianae
Perſidiciq. mithrae Antiſtes Babilonie templi
Tauroboliq. ſimul Magni Dux miſtice ſacrit.

In dextro latere, Bos, ſub Pinu, e qua Fiſtulae, Mithra, Crotala & Pedum, pendent.
In ſiniſtro latere, Aries, ſub Pinu.
A tergo, Faces, & ſertum.
Superne, Arietes quinque, ut ſupra.

In

In arula reperta prope D. Mariae Trans Tib. in domo Piſtoris cuiuſdam.

Praeſentiae
Matris. Deum
P. Septimius
Felix
Ob coronam
Milleſimi
Vrbis anni

In Platea D. Petri, in Sacello Clau. Pontificis.

Dis magnis
Vlpius . Egnatius . Fauentinus
V. C. Augur. P V B. P. R. Q
Pater et Hieroceryx. D. S . M . I
Archibucolus . Dei . Liberi
Hieroſanta . Hecatae Sa
cerdos . Iſidis . percepto
Taurobolio . Crioboliоq.
Idibus . Auguſtis . DD . NN.
Valente . Aug . V . et . Valentinia
no . Augg . conss . feliciter
Vota . Fauentinus . bis . deni
ſuſcipit orbis
Vt . mactet . repetens . aurata
fronte bicornes

In dextro latere eſt Pinus, a qua Crotala, & Fiſtulae compactae pendent, & ſubtus adſtat Aries alligatus. In ſiniſtro latere, item Pinus, a qua Pedum, & Fiſtulae duae etiam pendent, & inferius Taurus adſtat.

In horto Carpenſi.

M D . M

I D

A T I L I A

N A

In Sancta Lucia in Silice, in capite Suburae.

D I S

Magnis
Matri . Deum . et Attidi . Se
xtilius . Ageſilaus . Aedeſius
V . C . Cauſarum . non . ignobi
lis . Africani . Tribunalis . ora
tor . et . in . conſiſtorio
Principum . item . Magiſte
r . libellorum . et . cognition
Sacrarum . Magiſter . Epiſtu
lar . Magiſter . Memoriae
Vicarius . Praefector . per
Hiſpanias . Vice . S . I . C . Pa
ter . Patrum . Dei . Solis . Inui
cti . Mithrae . Hieroſanta
Hecatae . Dei . Liberi . Archi
bucolus . Taurobolio
Crioboliоq. in aeter
num . renatus . Aram . ſacra
uit . DD . NN . Valen
te . V . et Valentiano
Iun . Augg . conss . Idib
Auguſtis

In

In domo Podocatharorum, ad Cloacam D. Luciae.

Siluano . Dendrophoro . Sacrum

M . Poblicius . Hilarus . Margar . Q . Q . P . P . cum . liberIs
Magno . et . Hermoniano . DendrophorIs . M . D . M . de . ſuo . fec†

In domo Cardinalis Caeſii.

Qui . colitis . Cybelen . et . qui . Phryga . plangitis . Attin
Dum . uacat . et . tacita . Dyndima . nocte . ſilent
Flete . meos . caſus . nōn . eſt . alienus . in . illis
Hector . et . hoc . tumulo . Mygdonis . umbra . tegor
Ille . ego . qui . magnI . paruus . cognōminis . heres
Corpore . in . exiguo . res . numeroſa . fui
Flectere . doctus . equos . nitida . certare . palaeſtra
Ferre . iocos . aſtu . fallere . noſſe . fidem .
At . tibi . dent . ſuperi . quantum . Domitilla . mereris
Quae . facis . exigua . ne . iaceamus . humō

S E D *erat quidam feruor aetatis*; ʒ Sed erat quidem feruor aetatis, tredecim. Sed erat tum quidem feruor aet. unus. Sed erat tunc quidam feruor aet. duo. Sed erat feruor aet. unus Sed erat quidam aetatis feruor, tres. Sed quidam feruor aet. unus. M I T I O R A . ʒ ut poma. B E N E *enim maiores* ʒ ſex addunt, Noſtri. A C C V B A T I O N E M ʒ Accubitionem, legit Nonius. & ita eſt in duobus meis. C O N V I V I V M ʒ lib. IX. Fam. in epiſtola ad Paetum. Macrob. Sat. lib. I. cap. I. T E M P E S T I V I S *quoque conuiuijs delector*, ʒ Quoque, abeſt a quattuor meis. *Tempeſtiuis quoque conuiuijs delector*: Tempeſtiuis, ad modum temporis pertinet, quae nec ante inciperent, nec ſerius deſinerent, quam opus erat, laeta quidem, ſed moderata, quibus Catonem cenſorium, grauem, & ſapientem uirum, extrema ſenectute, alioſq. bonos uiros accumbere turpe non eſſet. nam, quae in mulctam noctem producerentur, intempeſtiua dicebantur. Pro Archia: Quis tandem me reprehendat, ſi, quantum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs, quantum aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec ſtudia recolenda ſumpſero? Ad Att. ep. I. lib. IX. Audio, bonis uiris hanc cunctationem noſtram non probari, multaq. in me, & ſeuere in conuiuijs tempeſtiuis quidem diſputari. Ibidem, ep. XI. Viris bonis me non nimis excuſo. quas enim eos cenas & facere, & obire, ſcripſit ad me Sextus? quam lautas? quam tempeſtiuas? In Verrem lib. III. Statuitur Lollius in illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio. Pro Murena: Nemo fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, & neque in ſolitudine, neque in conuiuio moderato, atque honeſto. tempeſtiui conuiuij, amoeni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema ſaltatio. Tacitus lib. XI. Claudius, domum regreſſus, & tempeſtiuis epulis delenitus, ubi uino incaluit, iri iubet, nunciariq. miſerae, dicendam ad cauſſam poſtera die adeſſet. Idem lib. XIIX. Legati, tribuniq. ex moribus imperatorum, ſeueritatem aemulantur, uel tempeſtiuis conuiuijs gaudent. perinde miles intentus, aut licentior. Intempeſtiua, contrario ſenſu, dixit Curtius lib. VI Vt primum inſtantibus curis laxatus eſt animus, militarium rerum, quam quietis, otijq. patientior, excerpere eum uoluptates, &, quem arma Perſarum non fregerant, uitia uicerunt. intempeſtiua conuiuia, & perpotandi, peruigilandiq. inſana dulcedo, ludiq. & greges pellicum, omnia in externum lapſa ſunt morem. Et infra: Cum intempeſtiuis conuiuijs dies pariter nocteſq. conſumeret, ſatietatem epularum ludis interpolabat. Suetonius quoque in Caligula, Senatum, inquit, populumq. grauiſsimo obiurgauit edicto, quod, Caeſare proeliante, & tantis diſcriminibus obiecto, intempeſtiua conuiuia circum & theatra, & amoenos ſeceſſus celebrarent. Nemo igitur, ut puto, dubitauerit, quin Tempeſtiuis conuiuijs opponantur Intempeſtiua; & haec in malam, illa in bonam partem accipiantur. alioqui contraria non eſſent. Quod ſi tempeſtiua probantur: ſine dubio locus pro Murena iam recitatus emendationem requirit. ibi enim, Tempeſtiuum conuiuium, ut moderato, atque honeſto contrarium, ponitur. itaque ſententiam, ipſamq. uocabulorum uim ſecutus, malim legere, Intempeſtiui conuiuij. Similiter ad Atticum: Quam lautas? quam intempeſtiuas? non, Tempeſtiuas. Nam in Verrem: In illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio: ironia eſt, pro, minime tempeſtiuo. Ac uereor, ne duo Taciti loca labes eadem inquinauerit. de quo homines eruditi iudicabunt. Locus quidem hic in Catone, cuius occaſione tam multa diximus, mendo uacat. & uerbum, Quoque, hoc ſignificat: quamuis hilariora ſint, nec cenſorium fortaſſe hominem ſatis decere uideantur. itaque recte licet dicere, tempeſtiuis in conuiuijs hilaritatem quidem eſſe, immodicas tamen potationes, & cetera, quibus intempeſtiua non carent, abeſſe. Q V I *pauci iam admodum reſtant*, ʒ Iam, non eſt in octo. H A B E O *ſenectuti magnam gratiam*, ʒ tantum abeſt, ut incuſem. B E L L V M *indixiſſe* ʒ renunciaſſe. N A T V R A L I S *motus*: ʒ Modus, undecim. Mous, duo. M A G I S T E R I A ʒ συμποσιαρχίαι. unde Magiſter conuiuij, συμποσίαρχος: non is, qui conuiuas inuitat, qui συμποσίου ἄρχων dicitur, ſed qui in cōmuni conuiuio uel ſorte, uel ſuffragio electus, conuiuium adminiſtrat. Pollux lib. VI. cap. I. Vide Horatium Od. 4. lib. I. qui uocat Regnum uini. ibiq. Acronem, & Porphyrionem: qui Αρχιποσιαν appellant, quaſi principatum bibendi. A S V M M O *magiſtro* ʒ Lambinus delet, Magiſtro, ſine cauſſa. Dicebantur antiquitus

Modipe-

Modiperatores,quaſi modum imperantes.Varro lib.xx.rerum humanarum,apud Nonium.Athenaeus lib. x.ſcribit eos a Graecis etiam ὀινόπτας, & ὀφθαλμοὺς dici. ADHIBETVR *in poculo*; ʒ more,ut opinor, a Graecis deducto, nam Laertius επικυλικίας ἐξηγήσεις, ideſt,habitas in poculo narrationes, in Arceſila nominat: Athenaeus autem ἐπικυλικίου λόγους. quod enim, In poculo,Cicero dixit, Plutarchus, ἐπὶ κύλικι, ut in Caeſare: Λόγον ἐπὶ τῇ κύλικι πρoύθηκε, τίς ἄριςος ἀνθρώπῳ θάνατος. Ponebat igitur ſummus conuiuij magiſter,qua de re ſermonem haberi uellet in poculo: eaq. ipſe de re primus omnium conuiuarum diſputabat. Hunc morem Octauianus Ferrarius in pulcherrimo, uereq. aureo de diſciplina Encyclio libello, & primus, & erudite admodum oſtendit. In poculis,quattuor. ET *pocula, ſicut in Sympoſio Xenophontis, minuta, atque rorantia*; ʒ Rorantia pocula uocat,quae uini parum capiunt: non ut impleant conuiuas ad ſatietatem, & plane ſitim exſtinguant, ſed ut leuiter tamquam irrorare uideantur. quod fit paruis poculis, quae Minuta dixit: quod Xenophon, Μικραῖς κύλιξι. & quod Cicero, Rorantia, ille, Ἐπι ψεκάζωσιν, hoc tantum differunt, quod Cicero, Pocula rorare, Xenophon Pueros ait poculis irrorare. quod tamen idem eſt. actionem enim ad inſtrumentum transferri, nihil habet incommodi, neque id ſermonis conſuetudo reſpuit. Athenaeus lib.xi.locum Xenophontis recitat. REFRIGERATIO *aeſtate*, ʒ Refrigeratio in aeſtate,octo. IN *Sabinis* ʒ ubi uillam habuit, ſimpliciter,& rudi forma aedificatam. Plutarchus. CONVIVIVMQ. *uicinorum* ʒ nam Menſam maxime amicorum parentem, ac procreatricem exiſtimauit.Plutarchus. COMPLEO; ʒ Complector,eſſe in uetere libro, ſcripſerunt eruditi uiri. VARIO *ſermone* ʒ Qualis conuiuiorum ſermo eſſe debeat, uide Plut. in Cleomene. IAM *affecto aetate*, ʒ ſic malo, quam, quod alij, Confecto aetate: ut extrema ſenectus non oſtendatur: cum de media loquatur. Valerius Max. lib. IV. cap. 3. hanc ipſam hiſtoriam recitans, Aetate iam ſenior,dixit. (Vide & Plut.de rep. a ſenibus adminiſtranda.) Confirmant opinionem meam nouem ex meis libris. Iam confecto aetate,unus. Aetate iam affecto,unus. Effecto aetate, tres.Effeto aetate,duo.Efeto aetate, unus. Affecta aetate, unus. Effect aetate, unus. Iam quidem confecto aetate, unus. Iam affectato, unus. DIC *meliora*, ʒ quod, inſpectis Platone Polit. I, & Plutarcho in Catone maiore,mihi placebat,ut legeretur,Dic meliora, non, Dij meliora, cum in Graeco ſit,Εὐφύμει,uel,Εὐφύμησον: id octo meorum librorum comprobari auctoritate, mirabiliter gaudeo. ſic itaque imprimi uolui. Similiter Comici poetae dicunt: Bona uerba,quaeſo. Non negauerim,Dij meliora,uſitatum fuiſſe, nec aduerſari ſententiae: ſed Graeco uerbo, quod hic Cicero uertit, non reſpondet. Phil. x. Dij meliora, inquies.Dij uero meliora,unus. HOC *ego,non deſiderare*, ʒ Τὸ, Ego,non eſt in duobus.Ergo,non deſiderare,tres. Ergo hoc non deſiderare,nouem. Ergo haec non deſiderare,quattuor. Ergo non deſiderare quõ, unus. DICO *eſſe iucundius*. ʒ Dico eſſe iucundius,quam frui,tres.Dico iucundius,quam deſiderare, unus. Ex qua uarietate perſpicue apparet, omnia eſſe gloſſemata. Τὸ, Eſſe, non eſt in duobus.

CICERO

QVOD ſi iſtis ipſis uoluptatibus bona aetas fruitur libentius: primum paruulis fruitur rebus,ut diximus; deinde ijs,quibus ſenectus,ſi non abunde potitur, non omnino caret. ut Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea ſpectat; delectatur tamen etiam, qui in ultima: ſic adoleſcentia, uoluptates prope intuens, magis fortaſſe laetatur; ſed delectatur etiam ſenectus, procul eas ſpectans, tantum, quantum ſat eſt. At, illa quanti ſunt, animum, tamquam emeritis ſtipendijs libidinis, ambitionis, contentionis,inimicitiarum, cupiditatum omnium, ſecum eſſe, ſecumque, ut dicitur, uiuere? ſi uero habet aliquod tamquam pabulum ſtudij, atque doctrinae, nihil eſt otioſa ſenectute iucundius. Mori uidebamus in ſtudio dimetiendi paene caeli, atque terrae Gallum, familiarem patris tui, Scipio. quoties illum lux,noctu aliquid deſcribere ingreſſum,quoties nox oppreſſit, cum mane coepiſſet? quam delectabat eũ, defectiones ſolis, & lunae multo nobis ante praedicere? Quid in leuioribus ſtudijs,ſed tamen acutis? quam gaudebat bello ſuo Punico Naeuius? quam Truculento Plautus? quam Pſeudolo? uidi etiam ſenem Liuium: qui, cum ſeptem annis ante, quam ego natus ſum, fabulam docuiſſet, Centhone, Tuditanoq. conſulibus, uſque ad adoleſcentiam meam proceſſit aetate. Quid de P. Licinij Craſſi & pontificij, & ciuilis iuris ſtudio loquar? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus eſt? atque eos omnes, quos commemoraui, his ſtudijs flagrantes ſenes uidimus. M. uero Cethegum, quem recte ſuadae medullam dixit Ennius, quanto ſtudio exerceri in dicẽdo uidebamus etiam ſenem? Quae ſunt igitur epularum,aut ludorum,aut ſcortorũ uoluptates cum his uoluptatibus comparandae?

EXPLANATIO

BONA *aetas* ʒ adoleſcentia. Contra,Mala aetas,ſenectus.Vide Nonium.Sic Demoſthenis interpres: Ἡλικία ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἐξαιρέτως. ἐν αὐτῇ γὰρ πάντα δυνάμεθα πράττειν. PARVVLIS ʒ ſic omnes mei,duobus exceptis,in quibus,Paruis. Lambinus, Prauis. TVRPIONE *Ambiuio* ʒ nominatur a Tacito in dialogo de oratoribus. CAVEA ʒ theatro.Virg.IIX.

Conſeſſu caueae magnis Circenſibus actis.

Cauea, temporaneum theatrum SPECTAT, ʒ deeſt in uno. DELECTATVR *tamen etiam*, ʒ Delectatur & tamen,unus. τὸ, Delectatur,non eſt in quattuor. Delectabitur, unus. VOLVPTATES *prope intuens.* ʒ

intuens,] Nonius legit, Propter: quem ſequi non placuit: tum quia ueteres omnes libri, Prope, habent; tum etiam, quod Propter non accipitur abſolute, ſed ſemper cum accuſandi caſu iungitur: ut in omnibus exemplis. hic autem poneretur abſolute, contra conſuetudinem. Lib. I. de Rep. Eum quoque ut ſalutauit, propter Tuberonem iuſsit aſsidere. In Piſonem: Mihi hic uir clariſsimus, qui propter te ſedet, L. Gellius. Salluſtius, Catilina: Ipſe cum liberis, & colonis propter Aquilam aſsiſtit. EAS *ſpectans*,] Aſpectans, unus. Ea, duo. τὸ Eas, deeſt in duobus. Eam, duo; & ſupra Voluptatem, iidem duo. LIBIDINIS,] in adoleſcentia. AMBITIONIS,] in uirili aetate. CONTENTIONIS, *inimicitiarum*,] in reip. adminiſtratione. CVPIDITATVM *omnium*] tota uita. CONTENTIONIS,] Contentionum, decemnouem. GALLVM,] Sulpicium Gallum, lib. I. & in Laelio, in extremo: Liuius lib. XLIV. Plut. in Paullo Aemilio, Val. lib. IIX. cap. II. Plin. lib. 2. cap. 12. Quinctil lib. I. cap. 17. Caium, unus. PATRIS *tui*,] Paulli: cuius in exercitu, bello Macedonico, tribunus militum fuit. Liuius lib. XLIV. IN *leuioribus ſtudijs*,] Poeticam Mathematicis poſt habet. PLAVTVS?] uixit igitur Catonis aetate. LIVIVM] Andronicum. SEPTEM *annis ante*,] Sex annis ante, quindecim. Ita emendandum in Bruto, & in Tuſc. CRASSI] hic eſt Craſſus Mucianus Diues. lib. I. & III. de Or. P. SCIPIONIS,] hic eſt Scipio Naſica Corculum. de quo pont. max. lib. III. de Or. M. VERO *Cethegum*,] uide lib. de claris orat. SVADAE *medullam*] πειθώ, in Bruto. τὴν τύραννον τῶν φρενῶν, Euripides. Suadelam, Horatius:

Sed bene nummatum decorat Suadela, Venuſque.

Sunt autem hi uerſus Ennij apud Cic. in Bruto:

--dictus ollis popularibus olim,
Qui cum uiuebant homines, atque aeuum agitabant,
Flos delibutus populis, & Suadae medulla.

Vide Politianum Miſcell. cap. XCI.

CICERO

ATQVE *haec quidem ſtudia doctrinae prudentibus, & bene inſtitutis pariter cum aetate creſcunt: ut honeſtum illud Solonis ſit, quod ait uerſiculo quodam, ut ante dixi, ſeneſcere ſe multa in dies diſcentem: qua uoluptate animi nulla certe poteſt eſſe maior. Venio nunc ad uoluptates agricolarum: quibus ego incredibiliter delector: quae nec ulla impediuntur ſenectute, & mihi ad ſapientis uitam proxime uidentur accedere. habent enim rationem cum terra; quae numquam recuſat imperium, nec umquam ſine uſura reddit, quod accepit, ſed alias minore, plerumque maiore cum fenore. quamquam me quidem non fructus modo, ſed etiam ipſius terrae uis, ac natura delectat. quae cum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excepit, primũ id occaecatũ cohibet; ex quo occatio, quae hoc efficit, nominata eſt: deinde tepefactum uapore, & cõplexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo uiriditatem: quae, nixa fibris ſtirpium, ſenſim adoleſcit, culmoq. erecta geniculato, uaginis iam quaſi pubeſcẽs includitur: ex quibus cum emerſit, fundit frugem, ſpicae ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus munitur uallo ariſtarum. Quid ego uitium ſatus, ortus, incrementa, commemorem? ſatiari delectatione non poſſum: ut meae ſenectutis requietem, oblectamentumq. noſcatis. Omitto enim uim ipſam omnium, quae generantur e terra, quae ex fici tantulo grano, aut ex acino uinaceo, aut ex ceterarum frugum, ac ſtirpium minutiſſimis ſeminibus tantos truncos, ramoſque, procreat: malleoli, plantae, ſarmenta, uiuiradices, propagines non ne ea efficiũt, ut quemuis cum admiratione delectent? uitis quidem, quae natura caduca eſt, niſi fulta eſt, fertur ad terram; eadem, ut ſe erigat, clauiculis ſuis, quaſi manibus, quidquid eſt nacta, complectitur: quam, ſerpentem multiplici lapſu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne ſilueſcat ſarmẽtis, & in omnes partes nimia fundatur. itaque ineunte uere, in ijs, quae relicta ſunt, exſiſtit tamquam ad articulos ſarmentorum ea, quae gemma dicitur: a qua oriens uua ſe oſtendit: quae & ſucco terrae, & calore ſolis augeſcens, primo eſt peracerba guſtatu; deinde maturata dulceſcit; ueſtitaq. pampinis nec modico tempore caret, & nimios ſolis defendit ardores: qua quid poteſt eſſe cum fructu laetius, tum aſpectu pulchrius? cuius quidem non utilitas me ſolum, ut ante dixi, ſed & cultura, & natura ipſa delectat, adminiculorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio uitium, ſarmentorum ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immiſſio. Quid ego irrigationes, quid agri foſſiones, repaſtinationeſq. proferam, quibus fit multa terra fecundior? Quid de utilitate loquar ſtercorandi? dixi in eo libro, quem de rebus ruſticis ſcripſi: de qua doctus Heſiodus ne uerbum quidem fecit, cum de cultura agri ſcriberet. at Homerus, qui multis, ut mihi uidetur, ante ſaeculis fuit, Laertem, lenientem deſideriũ, quod capiebat e filio, colentem agrum, & eum ſtercorantem facit. Nec uero ſegetibus ſolum, & pratis, & uineis, & arbuſtis res ruſticae laetae ſunt, ſed hortis etiam, & pomarijs, tum pecudum paſtu, apum examinibus, florum omnium uarietate. nec conſitiones modo delectant, ſed etiam inſitiones: quibus nihil inuenit agricultura ſollertius.*

EXPLANATIO

PRVDENTIBVS, *& bene inſtitutis*] Iſocrate in Nicocle. AD *ſapientis uitam proxime uidentur accedere.*] Columella, Rem ruſticam ceteris uiuendi rationibus praeferens, proxime ſapientiam locat, eiuſq. quaſi conſanguineam facit. HABENT *rationem cum terra*;] eſt illis negotium cum terra. id eſt, a

terra pendent.ep.5.ad Att.lib.2. IMPERIVM, } Impendium, legendum putabat Pater. ut ad Att. lib. VI.ep.I.& in Bruto.& Varro lib.IV. Vſura, inquit, quod in ſortem accedebat, Impendium appellatum. GREMIO *mollito, ac ſubacto* } compreſſo. SPARSVM *ſemen excepit,* } Accepit, quinque. Acceperit, unus. Accipit, quinque. Recipit, duo. Excipit, unus. OCCAECATVM } ita legendum. & ita uidetur Nonius legiſſe. COMPLEXV *ſuo* } Compreſſu, undecim. Compreſſum, ſeptem, mendoſe. Cum preſſu, unus, mendoſe. Comprehenſum, unus, mendoſe. Oppreſſu, unus. ELICIT &c. } uide, quam eleganter ea, quae ad agriculturam pertinent, explicet: cum Latinae orationis facultatem, quocumque uellet, ingenij praeſtantia, traduceret. CVLMOQ. } Calamoque, apud Nonium. ſed gloſſa eſt ad, Culmo. ſic enim interpretatur Seruius Georg.I. Culmus, inquit, dicitur ipſe calamus. VAGINIS *iam quaſi pubeſcens* } uide Varr.lib.I.cap.48. EMERSIT, } Emerſerit, ſexdecim. FRVGEM, *ſtructam*, } Fruges, Structas, in Nonio. SPICAE } Spici, legit Nonius. quo modo eſt in quattuor meis. In Arato. Et Varro Lege Maenia: Neque in bona ſegete nullum eſt ſpicum nequam, neque in mala non aliquod bonum. MORSVS } Morſum, decem. MVNITVR *uallo ariſtarum.* } Plin.lib.XIIX. cap.7. REQVIETEM, } ſic legit Priſcianus lib.VI. ſicq. eſt in duobus meis. Quietem, ſex. Reliqui, Requiem. EX *acino uinaceo*, } Vinacio, tres. Vinatico, duo. Vineaceo, duo. Ex acino uinacei, legit Langius. MALLEOLI, } nouelli palmites, innati prioris anni flagello. Colum.lib.III.cap.6. Plin.lib.XVII.cap.21. PLANTAE, } ſurculi recens conſiti. SARMENTA, } non inutilia putamina, & quae a uitibus tamquam ſuperflua ligna ſecantur. VIVIRADICES, } φυτευτήρια, ideſt plantulas cum ſua radice in aliud ſolum translatas. Vites, radices, omnes; uno excepto, in quo, Radices, uites. Alias, Vites traduces. VT *quemuis cum admiratione delectent*? } ſic omnes mei, duobus exceptis, in quibus τὸ Cum non legitur. CADVCA } ad caſum prona. CLAVICVLIS } Clauiculas, fem.gen. dixit Plinius prooemio lib.XXIII. QVASI *manibus*, } quia habet & brachia, & capita, & cornua. NE *ſilueſcat* } Columella lib.V. Me longus docuit uſus, multo utilius eſſe primo quoque tempore falcem uiribus admouere, nec ſuperuacaneis pati ſilueſcere: ſed eam quoque, quae primo ſummittetur, materiam ferro coercendam cenſeo, uſque in alteram, uel tertiam gemmam, quo robuſtiores palmites agat. INEVNTE *uere*, } Virg.Ge.II.

> Parturit almus ager, Zephyriq. tepentibus auris
> Laxant arua ſinus, ſuperat tener omnibus humor,
> Inq. noues ſoles audent ſe gramina tuto
> Credere, nec metuit ſurgentes pampinus auſtros,
> Aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem:
> Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Ouid. Faſt.I.

> Omnia tunc florent, tunc eſt noua temporis aetas,
> Et noua de grauido palmite gemma tumet.

Et IV.

> Nec Veneri tempus, quam uer erat, aptius ullum.
> Vere nitent terrae, uere remiſſus ager.
> Nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt,
> Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.

SE *oſtendit*: } Seſe, quattuordecim. GVSTATV; } Guſtata, unus. Guſtanti, unus. Guſtu, alias. *Peracerba guſtatu*: Theophr. de cauſsis plant.lib.VI.cap.7. Plin.lib.XV.cap.27. ſapores, omnibus ſuccis communes, tredecim numerat. NIMIOS *ſolis defendit ardores*: } Sic dicebant, Litus mare defendit; pro, arcet. Et Ennius Achille: Serua ciues, defende hoſtes, cum potes defendere. Vide & Agellium de, Defendere. CVM *fructu taelius, tum adſpectu pulchrius*? } Varro lib.I.cap.4. de Agricolis: Vtilitas quaerit fructum, uoluptas delectationem. ADMINICVLORVM *ordines*, } uide Columellam lib.V.cap.2.& 3. CAPITVM *iugatio*, } Coniugatio, tredecim. Vide Columellam lib.IV.cap.16.& Plin.lib.XVII.cap.22. RELIGATIO, } alligatio. Cato cap.33. Alligatoq. recte, dum ne nimium conſtringas. Vide Columellam lib.IV.cap.13.& 20. Palladium cap.20. Februarij, Plin.lib.XVII. cap.23. PROPAGATIO *uitium*, } Cato cap.32. Columella lib.IV.cap.15.& de arboribus cap.7. Pallad. in Febr.cap.16. De propagine, uide Plin. lib. XVII.cap.13. AMPVTATIO, } huc Pampinatio quoque referenda. Columella lib.IV. Palladius tit.15. Febr. IMMISSIO. } hoc fit, quando uirga edita a matre ſulco committitur. uide Columellam, cap. de Arboribus 7. IRRIGATIONES, } Riguis uites ali, ſcribit Plinius lib.XVII.cap.26. Sed haec dicta in genere. AGRI *foſſiones*, } hoc eſt, ſcrobes, & ablaqueationes. de foſſura Columella de arboribus cap. 12. REPASTINATIONESQ. } Columella lib.III.cap.13.15.& 16. & lib.XI. cap.2. STERCORANDI? } Cato cap.5.29.& 36. Theophraſtus lib.III. Columella lib.2.cap.17. Plin.lib.XVII.cap.27.& lib.XIIX.cap.23. QVEM *de rebus ruſticis ſcripſi*: } qui nunc exſtat. HOMERVS, *qui multis, ut mihi uidetur, ante ſaeculis fuit*, } eſt in hoc aliqua controuerſia. uide Agellium lib.III.cap.XI.& lib.XVII.cap.21. Pliniũ lib.VII. Solinum cap.53. Velleium lib.I. Dionem Chryſoſtomum in principio orat. de Regno, Ciceronem Tuſc.I. Tzetzem in Lycophronem & D.Cyrillum in libro contra Iulianum Apoſtatam primo. Seneca inutile putat, quaerere, Homerus ne, ac Heſiodus antiquior ſit. Plutarchus in oratione Conſolatoria Heſiodum Homero, ut exiſtimatione, ita aetate poſteriorem facit. DOCTVS *Heſiodus* } humanae uitae optimus conſultor. Iſocrates. LAERTEM *colentem agrum, & eum ſtercorantem facit*. } Homerus ὀδ.ω. non ſtercorantem, ἀλλὰ λιστρεύοντα, καὶ ἀμφιλαχαίνοντα τὸ φυτόν, ideſt, purgantem, & ablaqueantem arbores, inducit

inducit Laertem. Agros tamen Troiano ſaeculo a priſcis illis ſtercoratos indicat Odyſſ.ρ.

--ὄφρ' ἂν ἄγοιεν

δμῶες ὀδυσσῆος τέμενος μέγα κοπρήσοντες.

Quam ab ijs curam ideo praetermiſſam, falſo aſſeruerunt nonnulli, quod ſalubritati potius, quam fertilitati, & copiae, conſulerent. NEC *uero &c.* ʒ rei ruſticae partes, ſegetes, prata, uineae, arbuſta, horti, apum examina. PECVDVM *paſtu,* ʒ Virg. Ge. III. Columella lib. III. & VII. APVM *examinibus,* ʒ Virg. Ge. IV. Plin. lib. XI. cap. 5. Varro de re ruſt. lib. III. cap. 16. Columella lib. x. a cap. XI. ad finem libri, Palladius lib. 4. cap. 37. & lib. v. cap. 8. Ariſt. de nat. anim. lib. v. cap. 21. & 22. Quinctil. declam. pro paupere contra diuitem. *Examinibus, florum &c.* ʒ unus addit, Tum. alius, Et. CONSITIONES, *inſitiones:* ʒ Conſtitutiones, Inſtitutiones, male legit Nonius. AGRICVLTVRA ʒ Agricoltura, unus. Agri cura, unus. Cultura agri, duo.

CICERO

POSSVM perſequi multa oblectamenta rerum ruſticarum: ſed ea ipſa, quae dixi, fuiſſe ſentio longiora. ignoſcetis autem. nam & ſtudio rerum ruſticarum prouectus ſum; & ſenectus eſt natura loquacior: ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare. Ergo in hac uita Man. Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphaſſet, conſumpſit extremum tempus aetatis. cuius ego uillam cōtēplans, (abeſt enim non longe a mea) admirari ſatis non poſſum uel hominis ipſius cōtinentiam, uel temporum diſciplinam. Curio, ad focum ſedenti, magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent, repudiati ab eo ſunt. non enim, aurum habere, praeclarum ſibi uideri dixit, ſed ijs, qui haberent aurum, imperare. poterat ne tantus animus non efficere iucundam ſenectutem? Sed uenio ad agricolas; ne a me ipſo recedam. In agris erant tunc ſenatores, ideſt ſenes; ſiquidem aranti L. Quinctio Cincinnato nunciatum eſt, eum dictatorem eſſe dictum, cuius dictatoris iuſſu, magiſter equitum C. Seruilius Ahala Sp. Melium, regnum appetentem, occupatum interemit. a uilla in ſenatum accerſebantur & Curius, & ceteri ſenes: ex quo, qui eos accerſebant, uiatores nominati ſunt. num igitur eorum ſenectus miſerabilis fuit, qui ſe agricultione oblectabant? mea quidem ſententia, haud ſcio, an ulla poſſit eſſe beatior uita; neque ſolum officio, quod hominum generi uniuerſo cultura agrorum eſt ſalutaris; ſed & delectatione, quam dixi, & ſaturitate, copiaq. rerum omnium, quae ad uictum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. Et, quoniam haec quidam deſiderant, in gratiam iam cum uoluptate redeamus. ſemper enim boni, aſſiduiq. domini referta cella uinaria, olearia, & penaria eſt: uillaq. tota locuples eſt: abundat porco, haedo, agno, gallina, lacte, caſeo, melle. iam, hortum ipſi agricolae ſuccidiam alteram appellat. conditiora facit haec ſuperuacaneis operis aucupium, atque uenatio. Quid de pratorum uiriditate, aut arborum ordinibus, aut uinearum, oliuetorum ue ſpecie dicam? breui praecidam. agro bene culto nihil poteſt eſſe nec uſu uberius, nec ſpecie ornatius: ad quē fruendum non modo non retardat, uerum etiam inuitat, atque allectat ſenectus. ubi enim poteſt illa aetas aut caleſcere uel apricatione melius, uel igni, aut uiciſſim umbris, aquis ue, refrigerari ſalubrius? Sibi habeant igitur arma, ſibi equos, ſibi haſtas, ſibi clauam, & pilam, ſibi natationes, atque curſus; nobis ſenibus, ex luſionibus multis, talos relinquant, & teſſeras: id ipſum, utrum lubebit: quoniam ſine his beata eſſe ſenectus poteſt.

EXPLANATIO

IGNOSCETIS *autem.* ʒ Ignoſces autem, unus. Ignoſcite autem, unus. Ignoſcatis autem, unus. Ignoſcetis autem, Laeli, & Scipio, quattuor. SENECTVS *eſt natura loquacior:* ʒ Ariſtot. II. Rhet. ad Theod. cauſſam reddit, quod ſenes, quia memoria magis uigeant, quam ſpe longioris uitae fulti uiuant, propterea plus quoque uoluptatis in anteactae uitae rebus commemorandis ponant. NE *ab omnibus eam uitijs uidear uindicare.* ʒ nam nulla aetas ſuis uitijs caret, ut nec mortalium quiſquam. ſed optimus ille, qui minimis urgetur. *Vindicare:* trahere, liberare. Nonius. M' CVRIVS, ʒ Plut. in Catone, Aug. lib. v. cap. 18. DE *Samnitibus,* ʒ Florus Epit. XI. & XIV. Florus lib. I. cap. 18. haud ullum ante pulchriorem in urbem, aut ſpecioſiorem triumphum intrauiſſe teſtatur: cum nihil libentius populus R. adſpexerit, quam illas, quas timuerat cum turribus ſuis, belluas. CVIVS *ego uillam* ʒ quae nullo ſumptu, nullo ornatu extructa erat. (ABEST *enim non longe a mea*) ʒ A me, decemſeptem. HOMINIS *ipſius continentiam,* ʒ cum enim Italia Pyrrhum exegiſſet, nihil ex regia praeda attigit. Cumq. ſenatus, exactis regibus, plebi ſeptena iugera, ſibi quinquaginta aſsignaſſet, noluit popularis aſsignationis modum excedere. parum idoneum, ſiue, ut Plinius ait, pernicioſum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet. Val. lib. IV. cap. 3. Plin. lib. XIIX. cap. 3. Columella in Praefatione, & lib. I. cap. 3. Plut. in Apophthegm. Rom. *Hominis ipſius continentiam:* quae priuatae naturae, & educationi, & induſtriae cuiuſque adſcribitur. TEMPORVM *diſciplinam.* ʒ multum enim refert, in quae tempora cuiuſque uirtus incidat. TEMPORVM *diſciplinam:* quibus ab imperatoribus agri colebantur, gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore. Plinius. Vel, *Temporum diſciplinam,* ideſt, temporum obſeruationem, quam ſine lumine animi, & ſine exquiſitiſsimis diſciplinis non poteſt quis habere. Columella, & Agell. lib. x. cap. XI. CVRIO *ad focum ſedenti &c.* ʒ lib. III. de Rep. apud Nonium: Cuius etiam focum Cato ille noſter, cum uenerat *ad ſe* in Sabinos, ut ex ipſo audiebamus, uiſere ſolebat; *apud* quem ſedens, Samnitum, quondam ho

ſtium,tum iam clientium ſuorum,dona relegauerat.(ideſt,remiſerat.) Et de uir.ill.& Athenaeus lib. x. REPVDIATI *ab eo ſunt.* ʒ in nullo uetere libro leguntur illa, Ab eo. NE *a me ipſo recedam.* ʒ Sic omnes mei: uno excepto, in quo, Vt a me ipſo non recedam. L. QVINCTIO *Cincinnato* ʒ ore nudo, plenoq. etiamnum pulueris.Liu.lib.III.Dionyſ.Halic.lib.x.de uir.ill.cap.17.Plin.lib.xiix. cap.3. & Columella in Praefatione. C.SERVILIVS *Ahala* ʒ Liuius lib. IV. Ahala, non eſt in quinque. OCCVPATVM *interemit.* ʒ oppreſſum ante,quem perficeret id,quod cogitabat. Elegans,nec tamē ſatis notum,loquendi genus.Alibi,Occupaui te fortuna. Et lib.III.de Rep.apud Lactantium: Quid, ſi uita eius in periculum ueniet,ut eum aliquando neceſſe ſit aut occupare,aut mori.(ideſt,praecipere,praeuenire.) VIATORES *nominati ſunt.* ʒ idem Columella in Praefatione.Liuius, & Dionyſius Legatos miſſos ſcribunt, Florus Lictorem. AGRI *cultione oblectabant?* ʒ ſic nouem.Agricolatione,duo. Agriculturae, unus. Agricultura,unus.Delectabant,octo. Agri delectatione delectabant,unus.Oblectabant,undecim. Oblectabantur, duo. HAVD *ſcio, an ulla beatior poſſit eſſe;* ʒ Sic ſex mei. Haud ſcio, an ulla aetas poſsit eſſe beatior, duo. Haud ſcio,an ulla poſsit eſſe beatior uita,ſeptem. Haud ſcio,an nulla uita beatior eſſe poſsit, unus. Haud ſcio,an res ulla beatior eſſe poſsit, unus. Haud ſcio,an ulla beatior ſit,& poſsit eſſe uita, unus. Haud ſcio,quod nulla uita poſsit eſſe beatior hac,unus. Haud ſcio,an ulla aetas beatior poſsit,unus. Haud ſcio,an illa beatior poſsit eſſe,unus.Haud ſcio,hac an ulla uita beatior poſsit eſſe, Lambinus. Ego impreſſam lectionem probo. nam ex uarietate, quae apparet in ueteribus libris, Res, Vita, Aetas, conſtat omnia eſſe gloſſemata. AD *cultum etiam deorum* ʒ nam primitias profert, & uictimas ſuppeditat. Xenophon in Oecon. *Ad cultum etiam deorum:* Sic quattuordecim.Et ad cultum etiam deorum, tres. Et cultum etiam deorum,unus.Cultumq. deorum,unus.Ad cultum deorum,unus. BONI, *aſſiduiq. domini* ʒ unde, Domini oculus. Vide & Agellianum apologum de Caſsita. CELLA *uinaria, olearia,& penuaria eſt:* ʒ Etiam,quinque.Etiam &,unus.Mellaria,addunt poſt τὸ,Olearia,duo libri.Neq. Et,neq. Etiam,unus.Poſt Vinaria,eſt Mellaria,in duobus.Mellearia,eſt in Lamb. *Penuaria:* Penaria etiam dicitur.Pecuaria,unus. Pomaria,unus.Panaria,duo. VILLAQ. *tota locuples eſt:* ʒ Locuples,qui pleraque loca, hoc eſt multas poſſeſsiones tenet.Agellius lib.x.cap.5.Plin.lib.xiix.cap.3.Caius in l.quos nos,ff.de orig.iuris. *Villa locuples:* de uillae poſitione uide Columellam lib. I. cap. 6. SVCCIDIAM *alteram* ʒ ſuillae carnis fruſtum,ut perna,petaſo.Varro lib.2.de re ruſt.& IV.de L.Lat. Nonius aliter interpretatur,& male, ſucceſsionem neceſſariam. Plinius, alterum macellum. SPECIE *dicam?* ʒ Specie plura dicam, decemſeptem. BREVI *praecidam.* ʒ longiorem ſermonem amputabo.Acad.IV. Praecide: ſtatue aliquando, quod lubet. IIX.ad Att.Numquam reo cuiquam, tam humili,tam ſordido,tam nocenti, tam alieno,tam praeciſe negaui, quam hic mihi plane ſine ulla exceptione praecidit. Sic eſt in undecim meis. Breui tibi praecidam,unus.Breuiter praecidam,quattuor.Breuiter praedicam,unus. Breui ſuccidam,unus. Breui dicam,unus. Breuiter,unus: ſine ullo uerbo. Breuiter plura expediam, unus. ILLA *aetas aut caleſcere* ʒ Illa aetas aeque caleſcere,nouem. τὸ, Aut,uel Aeque,non eſt in quattuor.Illa aetas aeque aut caleſcere,tres. AVT *uiciſſim* ʒ Vel uiciſsim,tres. *Viciſſim:* uide Cariſium lib.II. SIBI *habeant igitur arma,* ʒ ſic omnes mei:duobus exceptis, in quibus,Sibi ergo habeant arma. In Laelio: Sibi habeant ſapientiae nomen. SIBI *clauam,& pilam,* ʒ Sibi clauam, ſibi pilam, decem. τὸ,Et,ſiue,Sibi,non eſt in duobus. *Pilam:* militarem,quidam;quidam,luſoriam. Si impreſſam lectionem retinemus,Sibi clauam,& pilam,intelligendum fortaſſe de pila,& claua,quam nos hodie *Palamaglio* dicimus. TALOS, ʒ de quibus ſcripſit Nicolaus Leonicus Thomaeus in dialogo,Sannutus; ſiue,de ludo talario.

CICERO

MVLTAS *ad res perutiles Xenophontis libri ſunt: quos legite,quaeſo,ſtudioſe, ut facitis. quam copioſe ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inſcribitur? atque, ut intelligatis nihil ei tam regale uideri, quam ſtudium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, Perſarum regem, praeſtanti ingenio, atque imperij gloria, cum Lyſander Lacedaemonius, uir ſummae uirtutis, ueniſſet ad eum Sardis, eiq. dona a ſocijs attuliſſet, & ceteris in rebus comem erga Lyſandrum, atque humanum fuiſſe, & ei quendam conſaeptum agrum, diligenter conſitum, oſtendiſſe: cum autem admiraretur Lyſander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram, & ſuauitatem odorum, qui afflarentur e floribus, tum eum dixiſſe, mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſollertiam eius, a quo eſſent illa dimenſa, atque deſcripta: & ei Cyrum reſpondiſſe: atqui ego ſum omnia iſta dimenſus: mei ſunt ordines, mea deſcriptio: multae etiam iſtarum arborum mea manu ſunt fatae: tum Lyſandrum, intuentem purpuram eius, & nitorem corporis, ornatumq. Perſicum multo auro, multiſq. gemmis, dixiſſe: Recte uero te, Cyre, beatum ferunt, quoniam uirtuti tuae fortuna coniuncta eſt. Hac igitur fortuna frui licet ſenibus: nec aetas impedit, quo minus & ceterarum rerum, & in primis agri colendi ſtudia teneamus uſque ad ultimum tempus ſenectutis. M. quidem Valerium Coruinum ad centeſimum annum accepimus uitam perduxiſſe, cum eſſet acta iam aetate in agris, eoſq. coleret: cuius inter primū & ſextum conſulatum octo & quadraginta anni interfuerunt. ita, quantum ſpatium aetatis maiores ad ſenectutis initium eſſe uoluerunt, tantus illi curſus honorum fuit. atque huius extrema aetas hoc beatior, quam media, quod auctoritatis habebat plus, laboris minus. apex autem ſenectutis auctoritas. Quanta fuit in L. Caecilio Metello, quanta in Atilio Calatino, in quem illud elogium unicum:* Plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. *notum eſt carmen inciſum in ſepulcro.*

ſepulcro. iure igitur grauis, cuius de laudibus omnium eſſet fama conſentiens. Quem uirum nuper P. Craſſum, pontificem maximum, quem poſtea M. Lepidum, eodem ſacerdotio praeditum, uidimus? quid de Paullo, aut Africano, loquar? aut iam ante de Maximo? quorum non in ſententia ſolum, ſed etiam in nutu, reſidebat auctoritas.

EXPLANATIO

MVLTAS *ad res perutiles Xenophontis libri ſunt:* ʒ dictus Attica Muſa. Cicero, Quinctilianus. Sed,
quid teſtimonia quaerimus? Ipſum χαρακτὴρ id facile indicat. Hiſtorica,ethica,oeconomica, politi-
ca, rei militaris praecepta, & exempla complectitur. QVI *Oeconomicus inſcribitur?* ʒ quem Cicero iu-
uenis admodum e Graeco uertit. PRAESTANTI *ingenio,* ʒ ſicquinque. unus, Praeſtante. quinde-
cim, Praeſtantem. LYSANDER *Lacedaemonius,* ʒ cuius uitam Plutarchus ſcribit. VIR *ſummae*
uirtutis, ʒ in re militari: tamen a Conone nauali pug na poſtremo uictus eſt. Iuſtinus lib.VI.Atqui dice-
bat,pueros nucibus,uiros iurciurando fallendos eſſe: &, quo leonina pellis penetrare non poſsit, ibi uulpi-
nam eſſe adhibendam. SARDIS, ʒ Aſiae opido: in quod cum Cyrus ma ior uictor intraſſet, ubi tunc
Croe ſus latitabat, Athis, filius regis,mutus ad eam diem,dixiſſe fertur: Parce patri meo,Cyre; &, te homi-
nem eſſe,uel caſibus diſce noſtris.Solinus cap.7.Plin.lib.v.cap.29.ſcribit, Lydiam,quae Maeonia ante appel-
lata, Sardibus in latere Tmoli montis maxime celebrari. ET *directus in quancuncem ordines,* ʒ Quin-
cunx, quinque ſunt aſsis partes; ut Decunx,uel Dextans, decem.&, ut denarius numerus hac nota, X, ſic
quinarius hac, V,deſignatur: qua duplicata fit X. ut duplicatus item numerus oſtendatur. Arbores igitur
in quicuncem recto ordine diſpoſitae, figuram quincũcialem,V,referunt, ſic,ut ea figura,quamcumque in
partem ſpectaueris, oculis occurrat. quod ut pateat illuſtrius,exemplum ſubijciam.

Nam, ſi a duobus ſuperioribus punctis ad unicum ſubiectum, uel ab unico ſuperiore ad duo ſubiecta li-
neas ducas:quincuncis notam efficies:a duobus ad unicum,hoc modo, V: ab unico ad duo,ſic, Λ. quo qui-
dem ordine ſpecioſius,& gratius eſſe nihil poteſt: hodieq. huius generis exempla, ad antiquitatis imitatio-
nem a peritis hominibus elaborata,cernuntur.De quincũce Columella lib.III.cap.13.& lib.IV. cap.30.
Plinius lib.XVII. ait,in diſponendis arboribus,arbuſtis,ac uineis quincunciale̅ proportionem utilem eſſe, &
adſpectu gratam, quocumque modo intueare in ordine̅ ſe porrigente uerſu. Quinctilianus lib. IIX. cap.3.
Quid illo quincunce ſpecioſius,quid in quamcumque partem ſpectaueris. Virgilius de eo,Georg.II.

Indulge ordinibus, nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto uia limite quadret.

Caeſar quoque, de bello Gall.lib.VII.Ante hos,inquit, obliquis ordinibus in quincunce̅ diſpoſitis, ſcro-
bes triũ in altitudine̅ pedum infodiebantur. QVI *afflarent e floribus,* ʒ ſic arbitror omnino a Cicerone
ſcriptũ eſſe, & imperitos poſtea, ignoratione pulcherrimi uerbi,quod modo abſolute capitur, modo ἐνεργη-
τικῶς,feciſſe,Afflarentur. Sane ueteres libri non ſuffragantur ſententiae noſtrae:ſed unum tamen ſe uidiſſe
teſtatur,in quo erat,Afflarent,uir excellentis induſtriae,magni ingenij, ſingularis doctrinae, Obectus Gi-
fanius. Et Lucretius,Efflare, ſemel & iterũ abſolute dixit.Locus quidem eſt in Epiſt.ad Att. lib. XVI. cum
hac ſignificatione apte congruens: Rumoris neſcio quid afflauerat, commiſsione Graecorũ frequentiã Co-
mitiorum nõ fuiſſe.Pro,Exierat,Emanauerat. Omnes mei, Afflarentur. tribus exceptis,in quibus, Effla-
rentur. Ex, tres.De, unus.A, quattuor.Neque, E; ueque Ex; neque, De; neque,A,unus. DILIGEN-
TIAM, ʒ ſic omnes mei libri. NITOREM *corporis,* ʒ Corporis,abeſt a uetere impreſſo. neque legi-
tur in Xenophonte. RECTE ʒ Rite,tres. QVONIAM *uirtuti tuae fortuna coniuncta eſt.* ʒ ἀγαθὸς
γὰρ ὢν εὐδαιμονεῖς. HAC *igitur fortuna frui* ʒ ſic decemſeptem. Vti,duo. Hac uero frui,unus. Fortuna,
non eſt in uno. M. VALERIVM *Coruinum* ʒ quem Liuius Alexandro Magno comparat in re belli-
ca. Liuius lib.VII.Agellius lib.IX.cap.XI.Valerius Max.lib.2.cap.2.& lib.IIX.cap.16.de uir.ill. Florus lib.
I.cap.13.Ouidius in Faſtis. VITAM *perduxiſſe,* ʒ Produxiſſe,ſex.Vitam,non eſt in quinque. CV-
IVS *inter primum & ſextum conſulatum ſex & quadraginta anni interfuerunt.* ʒ diſputari poteſt in utram-
que partem de hoc annorum numero.ſiue enim,VI,ut eſt in antiquis omnibus libris,ſiue,IIX,ut eſt in mul-
tis uulgatis,legatur: non infirmis rationibus utraque niti uidebitur opinio. Faſti Capitolini inter primum

& ſextum

& ſextum Coruini conſulatum annos interponunt XLIIX. quorum auctoritas effecit, ut in ijs libris, qui poſt eorum Faſtorum editionem ſunt impreſsi, reponeretur, IIX; perinde ac, VI, mendoſum eſſet. Contra, libri ueteres omnes, & uulgati ſimul, ante repertas Tabulas Capitolinas emiſsi, habent, VI. nec aliter in Valerio Max. legitur. Quodq. ualet apud me plurimum, deſcribi uideo militarem aetatem a Cicerone, cum ſubiungit: Ita, quantum ſpatium aetatis maiores ad ſenectutis initium eſſe uoluerunt, tantus illi curſus honorum fuit. Militare autem non ultra quadrageſimum ſextum aetatis annum quiſquam cogebatur: quaſi annus ille, proxima ſenectute, merito finem laboribus, ac periculis afferret. de quo ne quis ambigat, Polybij de peditibus legionarijs uerba recitabo. *Οὓς δεῖ ϛρατείας τελεῖν κατ' ἀνάγκην ἐν τοῖς τετταράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ἀπὸ γενεᾶς.* Eodemq. pertinet illud Taciti lib. I. Atrociſsimus ueteranorum clamor oriebatur; qui tricena, aut ſupra, ſtipendia numerantes, mederetur feſsis, orabant. Tricena enim ſtipendia ſunt anni triginta: quibus additi ſexdecim pueritiae, quibus militare non licebat, (nam decimoſeptimo uirilis toga ſumebatur) fiunt anni XLVI. Sed eſt, ut mihi uidetur, in ipſo Cicerone diſſenſio quaedam: quam a nemine adhuc eſſe uideo animaduerſam. Primum dicit, Interfuerunt: quo uerbo ſpatium interiectum ſignificari, uix quiſquam negauerit, excluſo utroque conſulatu: deinde ſubiungit: Tantus illi curſus honorum fuit. ut omnino comprehendere uideatur utrumque conſulatum: ſiquidem curſus honorum incipit in primo conſulatu, deſinit in ſexto. ita neceſſe eſt, inter primum & ultimum conſulatum non annos intereſſe XLVI, ut habent ueteres omnes libri, ſed XLIV. quod eo mihi magis placet, quia conſentire Liuius uidetur: qui, cum anni XLIIX. inter primum & ultimum Coruini conſulatum a Verrio ponantur, ipſe ex hoc toto numero quattuor non agnoſcit, primum eum, qui ſignatur anno V.C.CDXX, nullis conſulibus: alterum, anno V.CDXXIX, nullis conſulibus, dictatore L. Papirio Curſore: tertium, anno CDXLIV, nullis conſulibus, eodem Curſore dictaturam iterum gerente: quartum, anno CDLII, nullis conſulibus, dictatoribus autem Q. Fabio Rulliano, M. Liuio Coruo. Quod ſi quattuor anni ex Liuij auctoritate tollantur: recte legetur in Cicerone, IV & XL, pro VI & XL. quod ipſe confirmat, ſubiungens: Tantus illi curſus honorum fuit. Nec tamen erraſſe Verrium dixerim, ſed alios eum annales, alios Liuium, ac Ciceronem ſequi maluiſſe. Mihi nunc id tantum propoſitum eſt, ut Ciceronis locum reſtituam: in quo ſubiecta ipſius uerba de militari aetate me adiuuant. Adiungo Liuij teſtimonium, quod facio plurimi. recte ne ſenſerint, an ſecus, mihi quaerendum non fuit: neque id ſtatuere meae ſententiae uidetur. mentem Ciceronis aſſequi, & ad eam numerum annorum accommodate, ſatis habeo. HVIVS *extrema aetas*] de tribus apud Rom. aetatibus uide Agell. lib. X. APEX *ſenectutis auctoritas.*] ſenectus nihil ſublimius habet, nihil magnificentius auctoritate. L. CAECILIO *Metello*,] pontifice max. Valerius lib. IIX. de Senectute, Plin. lib. VII. cap. 48. IN *quem illud eulogium unicum: Plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum.*] ſingulare illud eulogium memoriter Cicero refert, non, ut plane inciſum erat in ſepulcro Calatini, in quo erat, Vno ore cui plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. ut eſt in lib. 2. de Fin. in extremo. Sufficit enim ei, hoc quidem in loco, ipſam Calatini laudem oſtendere, quae eſt, populi primarium fuiſſe uirum. Satis autem conſtat ex antiquis libris utrobique, ideſt hic, & in lib. de Fin. eodem modo legi non poſſe. Nec uideo, cur aut hic, aut ibi quidquam mutetur: cum ibi ipſa inſcriptio totidem uerbis referatur, hic autem eulogij ſumma ponatur. Vnus ex meis poſt, Vnicum, addit, Fuit. POSTEA] triennium. DE *Paullo*,] patre tuo, o Scipio. Valer. lib. 2. cap. de Maieſtate, Plut. in uita. AVT *Africano*] auo tuo adoptiuo. Val. loco citato, Liuius lib. XXXIV. MAXIMO?] Fabio, cum quo ſe militaſſe, iam dixit.

CICERO

HABET ſenectus, honorata praeſertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris ſit, quam omnes adoleſcentiae uoluptates. ſed in omni oratione mementote eam me laudare ſenectutem, quae fundamentis adoleſcentiae conſtituta ſit. ex quo efficitur id, quod ego, magno quondam cum aſſenſu omnium, dixi, miſeram eſſe ſenectutem, quae ſe oratione defenderet. non cani, non rugae repente auctoritatem afferre poſſunt: ſed honeſte acta ſuperior aetas fructus capit auctoritatis extremos. haec enim ipſa ſunt honorabilia, quae uidentur leuia, atque communia, ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, reduci, conſuli: quae & apud nos, & in alijs ciuitatibus, ut quaeque optime morata, ita diligentiſſime obſeruantur. Lyſandrum Lacedaemonium, cuius modo mentionem feci, dicere aiunt ſolitum, Lacedaemone eſſe honeſtiſſimum domicilium ſenectutis. nuſquam enim tantum tribuitur aetati; nuſquam eſt ſenectus honoratior. quin etiam memoriae proditum eſt: cum Athenis, ludis, quiddam in theatrum grandis natu ueniſſet, magno conſeſſu locũ ei nuſquam datum a ſuis ciuibus: cum autem ad Lacedaemonios acceſſiſſet, qui, legati cum eſſent, certo in loco conſederant, conſurrexiſſe omnes, & ſenem ſeſſum recepiſſe: quibus cum a cuncto cõſeſſu plauſus eſſet multiplex datus, dixiſſe ex ijs quendam, Athenienſes ſcire, quae recta eſſent, ſed facere nolle. Multa in noſtro collegio praeclara; ſed hoc, de quo agimus, in primis, quod, ut quiſque aetate antecedit, ita ſententiae principatum tenet, neque ſolum honore antecedentibus, ſed ijs etiam, qui cum imperio ſunt, maiores natu augures anteponuntur. Quae ſunt igitur uoluptates corporis cum auctoritatis praemijs comparandae? quibus qui ſplendide uſi ſunt, ij mihi uidentur fabulam aetatis peregiſſe, nec, tamquam inexercitati hiſtriones, in extremo actu corruiſſe. At ſunt moroſi, & anxij, & iracundi, & difficiles ſenes: ſi quaerimus, etiam auari: ſed haec morum uitia ſunt, non ſenectutis. ac moroſitas tamen, & ea uitia, quae dixi, habent aliquid excuſationis, non illius quidem iuſtae, ſed quae probari poſſe uideatur. contemni ſe putant, deſpici, illudi: praeterea in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt. quae tamen omnia dulciora fiunt & moribus bonis, & artibus: idq. cum in

uita

uita, tum in ſcena intelligi poteſt ex iјs fratribus, qui in Adelphis ſunt. quanta in altero duritas, in altero comitas? ſic ſe res habet. ut enim non omne uinum, ſic non omnis natura uetuſtate coaceſcit. Seueritatem in ſenectute probo, ſed eam, ſicut alia, modicam; acerbitatem nullo modo. auaritia uero ſenilis quid ſibi uelit, non intelligo. poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam, quo minus uiae reſtat, eo plus uiatici quaerere? Quarta reſtat cauſſa, quae maxime angere, atque ſollicitam habere noſtram aetatem uidetur, appropinquatio mortis, quae certe a ſenectute non poteſt longe abeſſe. o miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa aetate non uiderit: quae aut plane negligenda eſt, ſi omnino exſtinguit animum; aut etiam optanda, ſi aliquo eum deducit, ubi ſit futurus aeternus. atqui tertium certe nihil inueniri poteſt. quid igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut beatus etiam futurus ſum? quamquam, quis eſt tam ſtultus, quamuis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum, ſe ad ueſperum eſſe uicturum? quin etiam aetas illa multo plures, quam noſtra, mortis caſus habet: facilius in morbos incidunt adoleſcentes; grauius aegrotant; triſtius curantur: itaque perpauci ueniunt ad ſenectutem. quod ni ita accideret, melius, & prudentius uiueretur. mens enim, & ratio, & conſilium in ſenibus eſt: qui ſi nulli fuiſſent, nullae omnino ciuitates fuiſſent. Sed redeo ad mortem impendentem.

EXPLANATIO

NON *cani, non rugae* ʒ Seneca de breuitate uitae: Non eſt, quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu uixiſſe. non ille diu uixit, ſed diu fuit.

Iuuenalis:

– Facies tua computat annos.

AVCTORITATEM *afferre poßunt:* ʒ Arripere, quindecim. Accipere, duo. Erripere, unus. Eripere, unus. CAPIT ʒ ſic omnes libri. SALVTARI, ʒ ſic coniurati apud Salluſtium ineunt conſilium de opprimendo Cicerone, ingredi, ſicuti ſalutatum. ASSVRGI, ʒ Iuuenalis Sat. 12.

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis uetulo non aſſurrexerat, & ſi
Barbato cuicumque puer: licet ipſe uideret
Plura domi farra, & maiores glandis aceruos.

Et Ouidius Faſtis:

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq. ſuo pretio ruga ſenilis erat.

DEDVCI, *reduci*, ʒ nam iuuenes deducebant ad curiam aliquem ſenatorem, quem exſpectabant, ut
domum reducerent. Valerius lib. 2. cap. 1. & Agellius lib. 2. cap. 15. qui hunc morem Romanos a Lacedae-
monijs accepiſſe ſcribit. CONSVLI: ʒ atqui Iuriſconſulti domus, oraculum ciuitatis. Cic. de Orat. 1.
& ſenes conſuli multis de rebus poſſunt, quas ob aetatem experti ſunt. VT *quaeque optime morata*, ʒ ſic
ſex mei. tres addunt, Eſt. Vt quaeque optime moratae ſunt, quinque. Vt quaeque optime moderatae ſunt,
unus. Vt quaeque morigerata eſt optime, unus. Vt quam optime morigerata, unus. Vt quaeque bene
morata eſt, unus. Vt quaeque bene morata ſunt, duo. Vt quaeque optima morata eſt, unus. LYSAN-
DRVM ʒ uide Plut. in Apophthegm. Laconicis. DOMICILIVM *ſenectutis.* ʒ Sic omnes libri.
Lambinus, Senectuti. LVDIS, ʒ Panathenaicis. LACEDAEMONIOS ʒ qui ſenectuti honorem
habebant. Agellius. CONSVRREXISSE *omnes* ʒ addunt omnes libri, Illi dicuntur. SESSVM ʒ Feſ-
ſum, unus. EX *iјs* ʒ Lacedaemonijs. Plut. in Apophth. Valerius lib. IV. cap. 5. *Dixiſſe ex iјs quendam:* ʒ
ſic omnes mei. unus addit, Dicunt. quod ſapit gloſſema. ATHENIENSES *ſcire, quae recta eßent, ſed
facere nolle.* ʒ Plato 1. de Leg. ait, Si quis Athenienſis bonus ſit, eum ualde bonum eſſe. Demoſthenes
ſcribit de ſuis ciuibus, τὰ πλεῖω ἐκπεφευγέναι αὐτοὺς, οὐ τῷ μὴ συνιέναι, ἀλλὰ τῷ μὴ βούλεσθαι ποιεῖν τὰ δέοντα.
IN *noſtro collegio* ʒ augurum. *In noſtro collegio praeclaro:* ſic duodecim. recte. nam, quod additur, in ſex,
Sunt; in tribus, Cognoui, gloſſemata ſunt. ANTECEDIT, ʒ ſic decemnouem. unus, Antecedat. unus,
male, Antecellit. SENTENTIAE *principatum tenet:* ʒ uel primus ante alios ſententiam dicit CORPORIS ʒ ſic recte decemſeptem. Corporum, quattuor. ex quibus duo, ord. praep. IN *extremo actu* ʒ
ep. 1. lib. 1. ad Q. fr. Illud te ad extremum & oro, & hortor, ut, tamquam poetae boni, & actores induſtrij
ſolent, ſic tu in extrema parte, & concluſione muneris, ac negotij tui diligētiſſimus ſis; ut hic tertius annus,
imperij tui tamquam tertius actus perfectiſſimus, atque ornatiſſimus fuiſſe uideatur. AT ʒ ſic omnes libri. MOROSI, ʒ uide Nonium in differentijs. ANXII, ʒ ſuis diffidunt. IRACVNDI, ʒ
ſi quid ceſſatum, peccatum ue fuerit. DIFFICILES ʒ duri ad ignoſcendum. ETIAM *auari:* ʒ
Terentius Adelph.

Ad omnia alia aetate ſapimus rectius:
Solum hoc unum uitium affert ſenectus hominibus;
Attentiores ſumus ad rem omnes, quam ſat eſt.

CONTEMNI *ſe putant*, ʒ ſunt enim ſenes ſuſpicioſi. Ariſtoteles Rhet. II. DESPICI, ʒ
Decipi, unus. Vnus non habet. IN *fragili corpore* ʒ cuius imbecillitatem animi quoque imbecillitas fere comitatur. OMNIS *offenſio* ʒ uel leuis. DVLCIORA *fiunt* ʒ mitigantur. IN
altero duritas, ʒ diſſentire uideo ueteres libros, & eſſe in alijs, Diritas, (qui tamen pauci ſunt, duo, &
alter Iulij Galli in alijs, Duritas. (in uno eſt, Duritia.) Sed magis in patrem conuenit Duritas, quam
Diritas.

Diritas. Dirus enim eſt,qui ſaeuit in aliquem, & ad ſaeuitiam eſt natura propenſus: quod ad patrem non pertinet,qui filio multa quidem negat,in eum tamen non adducitur ut ſaeuiat:cum uero negat, & nihil indulget,in eo durus eſt. Ita Durum ſenem dixit Cicero in ea pro Coelio,& in Oratore, & Propertius lib.II. eleg.31. Durus pater, Ouid.lib.IX.Metam.

Nec nos aut durus pater,aut reuerentia famae,
Aut timor impediet.

Et lib.I.Am.

Dum fallax ſeruus,durus pater, improba lena
Vixerit,& meretrix blanda, Menandros erit.

Duritas, male bis in Nonio. O M N I S *natura* ʒ Sic recte duodecim.Omnis aetas naturae,octo. Omnis aetas natura in uetuſt.unus. V E T V S T A T E *coaceſcit.* ʒ non bene aetatem fert. ſupra. R E S T A T, ʒ Reſtet,tres. Deeſt in duobus. A P P R O P I N Q V A T I O *mortis,* ʒ Seneca lib.I.ep. 12. Ariſtoteles ait θάνατον εἶναι πάντων τῶν δεινῶν φοβερώτατον. A V T *plane negligenda,aut etiam optanda,* ʒ Martialis:

Summum nec metuas diem,nec optes.

O P T A N D A, ʒ ſic omnes mei. Alij legunt, Appetenda, Oppetenda. A T Q V I *tertium certe nihil inu. pot.* ʒ ſic decem.ex quibus quinque non habent,Certe.Atque, quattuor. Atqui certius certe nihil inu. pot.ſex. ex quibus unus non habet,Certe.Atqui nihil certius,unus. Q V A M V I S *ſit adoleſcens,* ʒ Sit, abeſt a duobus meis,& a Nonio,in Explorare. A D *ueſperum* ʒ hinc illud Caeſaris,Kalendae Martiae uenere. cui reſponſum,Sed nondum praeteriere. Et illud Varronis, Neſcis, quid ſerus ueſper uehat. M O R T I S *caſus* ʒ ſic legendum: & ita decem octo mei. F A C I L I V S *in morbos incidunt adoleſcentes;* ʒ id Hippocratis aphoriſmo comprobatur. G R A V I V S ʒ periculoſius. T R I S T I V S ʒ difficilius. Nonius.ob morbi uehementiam,cui extrema remedia ſunt adhibenda. Vel,maiore cum moleſtia & aegrotantis,& domeſticorum, ob adoleſcentis iacturam,a quo ſperari poſſunt plurima. P E R P A V C I ʒ propter caſus mortis plures,morborumq. uehementiam. *Perpauci:* Pauci, decem. N I ʒ ſic quattuordecim. C O N S I L I V M ʒ εὐβουλία. I N *ſenibus,* ʒ ijs,qui cum naturae bonitate temperantiam coniunxere. Q V I *ſi nulli fuiſſent,* ʒ nam adoleſcentes,uiribus freti,uim potius,quam ius,ſpectant, inuitiq. ſe legibus adſtringunt.

Heſiodus:

ὑβρισαὶ, ϗ χιροδίκαι, ϗ ὑπερφίαλοι, ϗ ἀθέμισοι ὄντες.

N V L L A E *omnino ciuitates* ʒ adoleſcentes enim,ferocia,& temeritate praediti,nihil conſtituiſſent, omnia potius euertiſſent. *Ciuitates:* hominum conſociationes. *Fuiſſent:* Eſſent,duo. Forent, duo.

C I C E R O

Q V O D illud eſt crimen ſenectutis, cum illud uideatis cum adoleſcentia eſſe commune? ſenſi ego tum in optimo filio meo,tum in exſpectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetati mortem eſſe communem. At ſperat adoleſcens, diu ſe eſſe uicturum; quod ſperare idem ſenex non poteſt. Inſipienter ſperat.quid enim ſtultius, quam incerta pro certis habere,falſa pro ueris? At ſenex,ne quod ſperet quidem,habet. Eſt eo meliore condicione,quam adoleſcens; cum id,quod ſperat ille,hic iam cōſecutus eſt. ille uult diu uiuere; hic diu uixit, quamquam, o dij boni,quid eſt in hominis uita diu? da enim ſupremum tempus: exſpectemus Tarteſſiorum regis aetatem. fuit enim, ut ſcriptum uideo, Arganthonius quidam Gadibus,qui octoginta regnauit annos, centum & uiginti uixit. ſed mihi ne diuturnum quidem quidquam uidetur, in quo eſt aliquid extremum. cum enim id aduenit,tunc illud,quod praeterijt,effluxit: tantū remanet,quod uirtute,& recte factis ſis conſecutus: horae quidem cedunt,& dies,& menſes,& anni; nec praeteritum tempus umquam reuertitur;nec,quid ſequatur,ſciri poteſt. quod cuique temporis ad uiuendum datur, eo debet eſſe contentus. neque enim hiſtrioni, ut placeat,peragenda fabula eſt,modo, in quocumque fuerit actu,probetur; neque ſapienti uſque ad, Plaudite,ueniendum. breue enim tempus aetatis ſatis eſt longum ad bene, honeſteq. uiuendnm. ſin proceſſeris longius; non magis dolendum eſt,quam agricolae dolent, praeterita uerni temporis ſuauitate,aeſtatem,autumnumq. ueniſſe.uer enim,tamquam adoleſcentia,ſignificat,oſtenditq. fructus futuros:reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accommodata ſunt. fructus autem ſenectutis eſt, ut ſaepe dixi,ante partorum bonorum memoria, et copia. omnia uero,quae ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in bonis.quid eſt autem tam ſecundum naturam,quam ſenibus emori? quod idem contingit adoleſcentibus, aduerſante, & repugnante natura.itaque adoleſcentes ſic mihi mori uidentur, ut cum aquae multitudine flammae uis opprimitur; ſenes autem,ſicut cum ſua ſponte, nulla adhibita ui,conſumptus ignis exſtinguitur. &, quaſi poma ex arboribus,ſi cruda ſunt, ui auelluntur; ſi matura, & cocta,decidunt: ſic uitam adoleſcentibus uis aufert,ſenibus maturitas:quae mihi quidem tam iucunda eſt,ut,quo propius ad mortem accedam,quaſi terram uidere uidear, aliquandoq. in portum ex longa nauigatione eſſe uenturus. ſenectutis autem nullus certus eſt terminus: recteq. in ea uiuitur,quoad munus officij exſequi,& tueri poſſis,& tamen mortem contemnere. ex quo fit, ut animoſior etiam ſenectus ſit, quam adoleſcentia, & fortior. hoc illud eſt, quod Piſiſtrato tyranno a Solone reſponſum eſt, cum illi, quaerenti,qua tandem ſpe fretus, ſibi tam audacter obſiſteret,reſpondiſſe dicitur,ſenectute.

EXPLANATIO

EXSPECTATIS *ad ampliſſimam dignitatem*] magnam ſpem de ſe praebentibus. pueris etiam num. FRATRIBVS *tuis*,] Paulli filijs, qui adhuc pueri ſunt exſtincti. Liuius, Velleius, alij. SPERAT *adoleſcens*,] de ſpe Lucianus περὶ θυσιῶν: Αἱ ἐλπίδες ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρούμεναι, ὅταν μάλις ἄν τις οἴηται ἐπιλήψεσθαι αὐτῶν, οἴχονται ἀποπτάμεναι, κεχηνότας αὐτοὺς ἀπολιποῦσαι. Ideſt: Spes ſupra caput agitatae, ubi te illas omnino comprehenſurum exiſtimes, auolantes euaneſcunt, eoſq. hiantes relinquunt. DIV *ſe eſſe uicturum*;] Eſſe, abeſt a quattuordecim. Vnus, Se diu uicturum. INCERTA *procerus*] nam, ut ait Seneca, praeterita certa ſunt, uoluptates futurae incertae: quae, paene, ante quam ueniant, auferantur. NE QVOD *ſperet quidem habet*.] Sperat quattuor. Quid octo. Ne quid ſperet habet, unus. Ne quid ſperet, habet quidem, unus. Nec hoc ſperat, quod habet, nnus. Id ſperat, quod & habet, unus. HIC *iam conſecutus eſt*.] Hic conſecutus eſt, decemſeptem. Is conſecutus eſt, unus. Hic ſecutus eſt, unus. Hic conſecutus, unus. Eſt conſecutus, unus. QVID *eſt in hominis uita diu*?] Seneca, Quod agimus, breue eſt; quod acturi ſumus, dubium; quod egimus, certum.

Virgilius:

--Viximus ambo,
Rhoebe, diu: res ſi qua diu mortalibus ulla eſt.

CENTVM *& uiginti uixit*.] de numero annorum conſentiunt quidem antiqua exemplaria: ueterum tamen ſcriptorum teſtimonia diſſentiunt. Annos ei cxx. tribuunt Herodotus lib. I. Valerius lib. IIx. cap. 13. & Plinius lib. VII. cap. 48. CL, Cenſorinus in praeclaro illo libello de die natali, Lucianus ἐν Μακροβίοις. & Anacreon. CCC, Silius Italicus lib. III. poetica, ut arbitror, uſus licentia.

Arganthoniacos armat Carteia nepotes,
Rex proauus fuit humani doctiſsimus aeui,
Ter denos decies emenſus belliger annos.

Vide & Tzetzem in Lycophronis Caſſandram. CVM *enim id aduenit, tunc*] ſic quinque. Tum, quinque. Cum enim id idem extremum aduenit, tunc, unus. Cum enim aliquid aduenit, tunc, unus. Cum enim aduenerit extremum, tum, unus. Cum enim id euenerit, tum, quattuor. Cum enim id uenerit, tum, duo. Cum enim iam aduenit, tum. EFFLVXIT:] uide Senecam lib. III. ep. 24. Auguſt. de Ciu. D. lib. XII. cap. 12. REMANET, *quod uirtute, & recte factis ſis conſecutus*:] Seneca de breuitate uitae ſcribit, eum male uixiſſe, qui neſciat bene mori. Ibidemque, uiuere in tota uita diſcendum monet. Et lib. 2. Epiſt. ep. I. ſtultitiae proprium dicit, ſi quis incipiat uiuere.

Horatius:

--praeter laudem nullius auaris.

Et:

Exegi monumentum aere perennius.

Ouidius:

--perq. omnia ſaecula, fama,
(Si quid habent ueri uatum praeſagia) uiuam.

Theocritus quoque:

Ἐκ μοισᾶν ἀγαθὸν κλέος ἔρχεται ἀνθρώποισι:
Ex muſis bona fama uenit hominibus.

NEC, *quid ſequatur, ſciri poteſt*.] τὸ μέλλον ἀόρατον, Iſocrates ait. AD *Plaudite*] Ad, non eſt in quinque. VENIENDVM.] Viuendum, quattuor. nec diſplicet. NON *magis dolendum eſt*,] ſed potius gaudent. TAMQVAM *adoleſcentia*,] Adoleſcentiam, quindecim. VT *ſaepe dixi*,] ſic omnes, duobus exceptis, quorum unus, Vt ſaepe diximus; alter, Vt ſaepe dixi iam. SICVT *cum ſua ſponte*,] Cum, non eſt in tredecim. QVO *propius ad mortem accedam*,]

Manilius:

Naſcentes morimur, finiſq. ab origine pendet.

IN *portum ex longa nauigatione*] Seneca ad Paullinum: In hoc tam procelloſo mari nauigantibus, nullis portus, niſi mortis eſt. SENECTVTIS *autem nullus certus eſt terminus*:] ante haec uerba, leguntur alia in quibuſdam antiquis libris, (ſex meis) quae doctis uiris placuiſſe uideo, haec inquam: Omnium aetatum certus eſt terminus. Ego uereor, ex interpretatione in libri margine adſcripta, receptum eſſe inter uerba Ciceronis. ut oſtenderetur, quod ceteris aetatibus non contingit, id contingere ſenectuti, ut certum non habeat terminum. Mihi quidem neceſſe non uidetur, ut quidquam addatur: cum in ceteris aetatibus terminum eſſe pateat, in ſenectute uero non niſi cum uis mentis, & actio deficit. Quod ſi ante mors occupet, aequo animo ferendum. id enim ceteris etiam aetatibus poteſt accidere. ET *tamen mortem contemnere*.] tollit haec liber Fuluij Vrſini. Tum, tres. Tueri poſsit mortemq. cont. duo. Poſsit, quattuor. PISISTRATO] Hippocratis filio, Athenis tyranno, regnante apud Romanos Seruio Tullio. Iſocrates in Panathenaico. Herodotus lib. I. Iuſtinus lib. 2. Agellius, & Euſebius. TYRANNO] ut qui libertatem oppreſsit, non crudelitate barbarica ſaeuienti. A SOLONE *reſponſum*] Plutarchus, & Laertius.

CICERO

SED uiuendi finis eſt optimus, cum, integra mente, certiſq. ſenſibus, opus ipſa ſuum eadem, quae coagmentauit, natura diſſoluit. ut nauem, ut aedificium idem deſtruit facillime, qui conſtruxit; ſic hominem eadem optime, quae conglutinauit, natura diſſoluit. iam omnis conglutinatio recens, aegre; inueterata, facile diuellitur. ita fit, ut illud breue uitae reliquum nec auide appetendum ſenibus, nec ſine cauſſa deſerēdū ſit, uetatq. Pythagoras, iniuſſu imperatoris, ideſt dei, de praeſidio, & ſtatione uitae decedere. Solonis quidem ſapiētis eulogium eſt, quo ſe negat uelle ſuam mortem dolore amicorum, & lamentis uacare. uult, credo, ſe eße carum ſuis. ſed haud ſcio, an melius Ennius:

„ Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
„ Faxit. *Non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas conſequatur. Iam, ſenſus moriendi, ſi aliquis eſſe poteſt, is ad exiguum tempus, praeſertim ſeni: poſt mortem quidem ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. ſed hoc meditatum ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus: ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. moriendum enim certe eſt; & id, incertum, an eo ipſo die. mortem igitur, omnibus horis impendentem, timens, qui poterit animo conſiſtere? de qua non ita longa diſputatione opus eſſe uidetur, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria eſt interfectus; non duos Decios, qui ad uoluntariam mortem curſum equorum incitauerunt; non M. Atilium, qui ad ſupplicium eſt profectus, ut fidem, hoſti datam, conſeruaret: non duos Scipiones, qui iter Poenis uel corporibus ſuis obſtruere uoluerunt; non auum tuum, L. Paullum, qui morte ſua luit collegae in Cannenſi ignominia temeritatem; nō M. Marcellum, cuius interitum ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturae carere paſſus eſt; ſed legiones noſtras, quod ſcripſi in Originibus, in eum ſaepe locum profectas alacri animo, & erecto, unde ſe numquam redituras arbitrarentur. quod igitur adoleſcentes, & ij quidem non ſolum indocti, ſed etiam ruſtici, contemnunt, id docti ſenes extimeſcent? omnino, ut mihi quidem uidetur, rerum omnium ſatietas, uitae facit ſatietatem. Sunt pueritiae certa ſtudia: num igitur ea deſiderant adoleſcentes? ſunt & ineuntis adoleſcentiae: num ea iam conſtans requirit aetas, quae media dicitur? ſunt etiam eius aetatis: ne ea quidem a ſenectute quaeruntur. ſunt extrema quaedam ſtudia ſenectutis. ergo, ut ſuperiorum aetatum ſtudia occidunt, ſic occidunt etiam ſenectutis. quod cum euenit, ſatietas uitae tempus maturum mortis affert. Equidem non uideo, cur, quid ipſe ſentiam de morte, non audeam dicere. quod eo melius mihi cernere uideor, quo ab ea propius abſum.*

EXPLANATIO

INTEGRA *mente,* ʒ antequam deficientibus ſenſibus deliraueris. CERTISQ. *ſenſibus,* ʒ ſic octo. Ceteriſq. ſenſibus, nouem. Certiſq. rationibus, unus. Cunctiſq. rationibus, unus. Ceteriſq. finibus, duo. Rectiſq. ſenſibus, alij legunt. NAVEM, ʒ Nauim, quinque. INIVSSV *imperatoris,* ʒ Tuſc. I. & in Somnio Scipionis. SOLONIS *quidem eulogium eſt,* ʒ Tuſc. I.

Mors mea ne careat lacrumis: linquamus amicis
Maerorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Graeca leguntur apud Plutarchum:

Μηδέ μοι ἄκλαυσος θάνατός μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Ποιήσαιμι θανὼν ἄλγεα, καὶ σοναχάς.

FVNERA *fletu* ʒ ſic omnes mei. Funere fletum, eſſe in ueteribus quibuſdam libris, alij ſcribunt. Lambinus, Funere leſſum. SI *aliquis eſſe poteſt,* ʒ ſic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, Si quis poteſt eſſe. IS *ad exiguum tempus,* ʒ Iſq. eſt uſque ad exiguum tempus, unus. Vſque ad exiguum tempus, quinque. Iſq. ad exiguum tempus, octo. Iſq. ad exiguum, unus. Iſq. uſque ad exiguum tempus unus. Poſt, Tempus, erat, Durat, in uulgatis libris, quod tollendum cenſuimus auctoritate ſeptem meorum librorum. POST *mortem quidem ſenſus &c.* ʒ Senſus, delendus iampridem putaui. nunc, opinionem meam libro meo uetere confirmari, gaudeo. MEDITATVM ʒ Seneca dolet, magnam uitae partem nihil agentibus, maiorem male agentibus, totam aliud agentibus elabi. MORIENDVM *certe eſt; &c.* ʒ Seneca lib. x. Omnes eadem condicio deuinxit. cui naſci contigit, mori reſtat. interuallis diſtinguimur, exitu aequamur. hoc, quod inter primum, & ultimum diem iacet, uarium, & incertum eſt. ſi labores aeſtimas, etiā puero longum; ſi uelocitatem, etiam ſeni anguſtum. nihil non lubricum, & fallax, & omni tempeſtate mobilius. iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna. &, in tanta uolutatione rerum humanarum, nihil cuiquam, niſi mors, certum. Pindarus Olymp. Od. 2. Τὸν ὅλον ἀμφὶ χρόνον, ἤτοι βροτῶν γε κέκριθαι πεῖρας οὔ τι θανάτου. Et Metrodorus: Πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ταύτα, ἀσφάλειαν ἔστι πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι ἀτείχιστον πόλιν οἰκοῦμεν. Ideſt: Aduerſus alia omnia praeſidij aliquid parari poteſt: ſed, quod ad mortem attinet, omnes urbem incolimus carentem moenibus. QVI *poterit* ʒ Quis, decemſeptem. ANIMO *conſiſtere?* ʒ Animo, non eſt in uno. Animo laeto, unus. EST *interfectus;* ʒ ab Arunte, Tarquinij regis filio: & ab ipſo item Aruns occiſus eſt. Liuius lib. 2. Plut. in Poplicola, de uir. ill. cap. 10. Valer. lib. v. cap. 6. Florus lib. I. cap. 10. Cic. Tuſc. I. & IV. & in Paradoxis. M. ATILIVM? ʒ Regulum. AD *ſupplicium eſt profectus,* ʒ de ſupplicio uariant ſcriptores. uide Agellium lib. VI. cap. 4. de uir. ill. cap. 40. Flor. lib. 2. cap. 2. Epit. Liu. lib. XIIX. Valer. lib. I. cap. I. & lib. IX. cap. 2. Polybiū, Oroſiū lib. IV. cap. 10. Vide & D. Aug. de Ciu. D. lib. I. cap. 15. & 24. & Silium lib. VI. & Cic. Off. I. Parad. II. in Piſonem, Valerium

lib. 2.

lib.2.cap.4.Horatium Carm.lib.IV.od.5. DVOS *Scipiones*, ʒ Liuius lib.XXV.Silius lib. XIII. Appianus in Libyco, Oroſius lib.IV.cap.17.Florus lib.2.cap.6.& Valerius lib.III.cap.7. Vide Parad.I. L. PAVLLVM, ʒ Liuius lib.XXIII.Polybius lib.v.Plut.in Paullo Aemilio, Silius lib.IX.Florus lib.2.cap.6. Oroſ. lib. IV.cap.16.& Valer.lib.III.cap.2. MORTE *ſua luit* ʒ Sua, non legitur in decemocto meis. Morte luit ſui, unus. M. MARCELLVM, ʒ Liuius lib.XXVII.Plut.in uita, Valer.lib.v.cap.de humanitate, de uir. ill.cap.5.Silius lib.XII.Oroſ.lib.IV.cap.18.& Off.I. LEGIONES *noſtras*, ʒ idem Tuſc.I. QVOD ʒ Quas, duodecim. ETIAM *ruſtici* ʒ ex agris enim in militiam proficiſcebantur. ep.7. lib.XI. Fam. Ex agricolis (ait Cato de re ruſt.) & uiri fortiſsimi, & milites ſtrenuiſsimi gignuntur. Columella quoque idem dicit. Et Xenophon in Oeconomico ſcribit, Rei militari non aliud hominum genus magis idoneum eſſe, quam agricolas. SVNT *pueritiae certa ſtudia:* ʒ Mineruae haec ſunt ad Telemachum, apud Homerum:

--οὐκ ἔτι σὲ χρὴ
Νηπιάας ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκ ἔτι τηλίκως ἐσσι.

Ideſt:

--pueriles ſpernito nugas,
Confirmata uirum cum te iam fecerit aetas.

A *ſenectute quaeruntur*, ʒ Quaeruntur in ſenectute, undecim. OCCIDVNT, ʒ ſolis inſtar. SIC *occidunt etiam ſenectutis*. ʒ Etiam, non eſt in uno. Iam, unus. Et, unus. Occidunt ſic etiam ſen. unus. Occidunt, non eſt in tribus. NON *audeam dicere*, ʒ Vobis, addunt omnes libri ſcripti. *Vobis*: adoleſcentibus generoſis, liberaliter inſtitutis, acutis, praeclare de me ſentientibus, quiq. nihil in malam partem ſitis accepturi. QVO *ab ea propius abſum*. ʒ pro, minus diſto. Sic locutus ep.I. ad Att. Illam manum tu mihi cura ut praeſtes, quoniam tu propius abes, Pompeij noſtri. Alibi: Loca, quae a Brundiſio propius abſunt, quam tu, biduum, aut triduum. Tuſc.I. Quae quo propius aberant ab ortu. Et Plinius lib.XIV. Tum prope ab origine rerum ſumus. *Quo ab eo propius abſum*: ſic quattuordecim. unus, Eo. unus non habet, Ab eo. Male in quinque, Quod. Adſum, quinque. Aſſum, unus.

CICERO

EGO ueſtros patres, P. Scipio, tuq. C. Laeli, uiros clariſſimos, mihiq. amiciſſimos, uiuere arbitror, et eā quidem uitam, quae eſt ſola uita nominanda. nam, dum ſumus in his incluſi compagibus corporis, munere quodam neceſſitatis, & graui opere perfungimur. eſt enim animus caeleſtis ex altiſſimo domicilio depreßus, & quaſi demerſus in terram, locum diuinae naturae, aeternitatiq. contrarium. ſed, credo, deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana, ut eſſent, qui terras tuerentur, quique, caeleſtium ordinem contemplantes, imitarentur eū uitae modo, atque conſtantia. Nec me ſolum ratio, ac diſputatio impulit, ut ita crederem, ſed nobilitas etiam ſummorum philoſophorum, & auctoritas. Audiebam, Pythagoram, Pythagoreosque, incolas paene noſtros, qui eſſent Italici philoſophi quondam nominati, numquam dubitaſſe, quin ex uniuerſa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonſtrabantur mihi praeter ea, quae Socrates, ſupremo uitae die, de immortalitate animorum diſſeruiſſet, is, qui eſſet ſapientiſſimus Apollinis oraculo iudicatus. Quid multa? ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio: cum tanta celeritas ſit animorum, tanta memoria praeteritorum, futurorumq. prudentia, tot artes, tot ſcientiae, tot inuenta; non poſſe eam naturam, quae res eas contineat, eſſe mortalem: cumq. ſemper agitetur animus, nec principium motus habeat, quia ipſe ſe moueat, nec finem quidem habiturum eſſe motus, quia numquam ſe ipſe ſit relicturus: &, cum ſimplex animi ſit natura, neque habeat in ſe quidquam admiſtum, diſpar ſui, atque diſſimile, non poſſe eum diuidi: quod ſi non poſſit, non poſſe interire: magnoq. eſſe argumeuto, homines ſcire pleraque ante, quam nati ſint; quod iam pueri, cum artes difficiles diſcant, ita celeriter res innumerabiles arripiāt, ut eas non tum primum accipere uideantur, ſed reminiſci, et recordari. Haec Platonis fere.

EXPLANATIO

COMPAGIBVS *corporis*, ʒ uide Lactantium cap.9.de orig.erroris. GRAVI *opere* ʒ ſic decem octo. Grauiori opere, unus. Graui ope, unus. Graui opera, unus. quomodo Lamb. citans Lucretium.

--parua perfunctus opella.

EST *enim animus caeleſtis* ʒ probat ſex argumentis animorum immortalitatem. *Animus caeleſtis*: Lucretius:

Denique caeleſti ſumus omnes ſemine oriundi.
Omnibus ille quidem pater eſt.

Vide Lactantium de opificio hominis, cap.19. EX *altiſſimo domicilio* ʒ ex primo orbe, qui continet ceteros, qui ſummus ipſe deus eſt. de Somnio Scipionis. CORPORA *humana* ʒ ex humo orta. TVERENTVR, ʒ excolerent, gubernarent. CAELESTIVM *ordinem* ʒ de nat.de.II. Qui primum eos humo excitatos celſos, & erectos conſtituit, ut deorum cognitionem, caelum intuentes, capere poſſent. ſunt enim e terra homines non ut incolae, atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum, atque caeleſtium: quarum ſpectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Et de Somnio Scip. Homines ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quae terra dicitur.

Quo loco uide Macrobium. Et Xenophon lib. I. de dictis, & factis Socratis. NOBILITAS ʒ atqui Pythagoras aurifabri filius fuit, ſua tamen ſapientia nobilitatus. AVCTORITAS: ʒ inde, Α᾽ὐτὸς ἔφη. CONTEMPLANTES, ʒ Platonis etymologiam de homine poſuimus lib. I. Off. Monet & D. Gregorius,

Θυμὲ βλέψον ἄνω χθονίων δ᾽ ἐπιλήθεο πάμπαν.

PYTHAGOREOSQVE, ʒ Pythagoricoſque, duo. INCOLAS *paene noſtros*, ʒ tenuerant enim Italiae partem, quae Magna Graecia uocabatur. In Laelio. Vide Laertium lib. IIX. & omnino Auguſtinum lib. IIX. de Ciu. Dei. DELIBATOS *animos* ʒ ideſt, deriuatos, infuſos. alias, Delibratos. Tuſc. V. Humanus animus decerptus ex mente diuina. SOCRATES, ʒ apud Platonem in Phaedone. SAPIENTISSIMVS ʒ Omnium ſapientiſsimus, omnes mei libri, uno excepto. Graeca oraculi uerba:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σωφώτερος Ευριπίδης,
Πάντων δὲ σοφώτατος Σωκράτης.

SIC *mihi perſuaſi*, ʒ Sic mihi prorſus perſuaſi, legi in uetere libro, ſcribunt docti uiri. Sic perſuaſi mihi, duodecim. Mihi ſic perſuaſi, duo. CVM *tanta celeritas ſit animorum, &c.* ʒ argumenta quattuor, ad probandam animorum immortalitatem, ex Platone ſumpta. PRVDENTIA, ʒ ita legit Nonius perſpicue, itaq. eſt in antiquis meis ſexdecim. quinque, male, Prouidentia. TOT *ſcientiae*, ʒ ſic decem. Tantae ſcientiae, ſeptem. Tot, ſententiae, tres. Tantae ſententiae, unus. SCIENTIAE, ʒ Iureiurando affirmare quidam non ſunt ueriti, Scientias non reperiri plurali numero. CVMQ. *animus ſemper agitetur*, ʒ ſic decemnouem. duo, Cumq. ſemper agitetur animus. SIMPLEX *animi natura*, ʒ contra Ariſtoteles in fine lib. VII. Ethicorum. DISPAR *ſui*, ʒ ſic omnes mei, uno excepto, a quo abeſt τὸ, Sui. HAEC *Platonis fere*. ʒ ſic ſeptem. Haec ſunt Platonis fere, quattuor. Haec Platonis fere ſunt, duo. Haec Platonis ſunt, unus. Haec Platonis eſſe ferunt, unus. Haec Plato ueſter, unus. Noſter, unus. Haec ſententia Platonis fere, unus. Haec Platonis ſunt uere, unus. Haec Platonem ferunt, unus.

CICERO

APVD Xenophontem autem moriens Cyrus maior haec dicit: Nolite arbitrari, o mihi cariſſimi filij, me, cum a uobis diſceſſero, nuſquam, aut nullum, fore. nec enim, dum eram uobiſcum, animum meum uidebatis; ſed, eum eſſe in hoc corpore, ex ijs rebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur eſſe creditote, etiam ſi nullum uidebitis. Nec uero clarorum uirorum poſt mortem honores permanerent, ſi nihil eorum ipſorum animi efficerent, quo diutius memoriam ſui teneremus. mihi quidem numquam perſuaderi potuit, animos, dum in corporibus eſſent mortalibus, uiuere; cum exiſſent ex ijs, emori: nec uero tum animum eſſe inſipientem, cum ex inſipienti corpore euaſiſſet; ſed, cum, omni admiſtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe coepiſſet, tum eſſe ſapientem. atque etiam, cum hominis natura morte diſſoluitur, ceterarum rerum, perſpicuum eſt, quo quaeque diſcedat: abeunt enim illuc omnia, unde orta ſunt; animus autem ſolus nec, cum adeſt, nec, cum diſcedit, apparet. Iam uero, uidetis nihil morti tam eſſe ſimile, quam ſomnum. atqui dormientium animi maxime declarant diuinitatem ſuam. multa enim, cum remiſſi, & liberi ſunt, futura proſpiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri ſint, cum ſe plane corporis uinculis relaxarint. Quare, ſi haec ita ſunt; ſic me colitote, inquit, ut deum: ſin interiturus una eſt animus cum corpore; uos tamen, deos uerentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam noſtri pie, inuiolateq. ſeruabitis. Cyrus quidem haec moriens: nos, ſi placet, noſtra uideamus. Nemo umquam mihi, Scipio, perſuadebit, aut patrem tuum Paullum, aut duos auos, Paullum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos praeſtantes uiros, quos enumerare non eſt neceſſe, tanta eſſe conatos, quae ad poſteritatis memoriam pertinerent; niſi animo cernerent, poſteritatem ad ſe pertinere. An cenſes (ut de me ipſo aliquid, more ſenum, glorier) me tantos labores, diurnos, nocturnoſq. domi, militiae ſuſcepturum fuiſſe, ſi iiſdem finibus gloriam meam, quibus uitam, eſſem terminaturus? non ne melius multo fuiſſet, otioſam aetatem, & quietam, ſine ullo labore, aut contentione, traducere? ſed neſcio quo modo animus, erigens ſe, poſteritatem ſemper ita proſpiciebat, quaſi, cum exceſſiſſet e uita, tum denique uicturus eſſet. quod quidem ni ita ſe haberet, ut animi immortales eſſent: haud optimi cuiuſque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur.

EXPLANATIO

APVD *Xenophontem* ʒ argumenta ſex Xenophontis, pro animorum aeternitate. EVM *eſſe*, ʒ Eum, abeſt ab uno. NEC *uero* ʒ probat, eſſe animos in corporibus. QVO *diutius* ʒ ob eorum merita. nec enim diu memoria manet, niſi cauſſa ſit, cur diu maneat. Inde natum eſt gloſſema, Quo iuſtius, & diutius; (quod eſt in uno meo) quod alij probarunt, ſententia parum examinata. TENEREMVS. ʒ ſic tredecim. Retineremus, octo. ABEVNT *illuc omnia, unde orta ſunt*. ʒ Euripides Supplicibus:

Ὅθεν δ᾽ ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ᾽ ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ᾽ ἀπῆλθε. πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ᾽ εἰς τὴν γῆν. οὔτε γὰρ κεκτήμεθα
Ἡμέτερον αὐτὸ, πλὴν ἐνοικῆσαι βίον.

NIHIL *morti tam eſſe ſimile, quam ſomnum*. ʒ Ouid. lib. II. Am.

Stulte,

Stulte,quid eſt Somnus, gelidae niſi mortis imago?

Sorgias,extrema aetate,cum in ſomnum ſe delabi animaduerteret, Somnus,inquit,fratri ſuo me traditurus eſt. ATQVE ჳ ſic decemſeptem. quattuor, Atqui. CVM ჳ Quoniam,legit Langius, ex Xenophonte. CORPORIS *uinculis* ჳ Corporum,tres. SIC *me colitote, inquit, ut Deum:* ჳ ſic de Som. Scip. Deum te igitur ſcito eſſe. Colite,ſeptem. Inquit, abeſt a quattuor. HANC *omnem pulchritudinem* ჳ mundum uniuerſum. AFRICANI *patrem,aut patruum,* ჳ uterque perijt in Hiſpania. POSTERITATEM *ad ſe pertinere.* ჳ Poſſe,addunt nouem. Iſocrates:Οτι τὶς ἐςὶν αἴσθησις τοῖσ τελευτικόσι περὶ τῶν ἐνθα'δε γιγνομένων. IPSO ჳ Ipſe,quattuor. MORE *ſenum,* ჳ ſupra: Nihil neceſſe eſt de me ipſo dicere mihi: quamquam eſt id quidem ſenile, aetatiq. noſtrae conceditur. DOMI, *militiae* ჳ lib. II. Off. in extremo,dixit,Vel belli,uel domi. AD *immortalitatis gloriam* ჳ ſic nouem. Ad immortalitatem,gloriam, unus. Ad immortalem gloriam,decem. Ad immortalem maxime gloriam,unus.

CICERO

QVID, *quod ſapientiſſimus quiſque aequiſſimo animo moritur,ſtultiſſimus iniquiſſimo?non ne uobis uidetur animus,is, qui plus cernat,& longius, uidere ſe ad meliora proficiſci;ille autem,cuius obtuſior ſit acies, non uidere? equidem efferor ſtudio patres ueſtros, quos colui,& dilexi, uidendi. neque uero eos ſolum conuenire aueo,quos ipſe cognoui,ſed illos etiam, de quibus audiui, & legi,& ipſe conſcripſi. quo quidem me proficiſcentem haud ſane quis facile retraxerit,nec tamquam Peliam recoxerit. quod ſi quis deus mihi largiatur,ut ex hac aetate repueraſcam,& in cunis uagiam: ualde recuſem.nec uero uelim,quaſi decurſo ſpatio,ad carceres a calce reuocari. quid enim habet uita commodi? quid non potius laboris? ſed habeat ſane: habet certe tamen aut ſatietatem, aut modum. non libet enim mihi deplorare uitam; quod multi,& ij docti,ſaepe fecerunt. nec me uixiſſe paenitet: quoniam ita uixi,ut non fruſtra me natum exiſtimem.& ex hac uita diſcedo, tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. commorandi enim natura diuerſorium,non habitandi dedit. o praeclarum diem, cum ad illud diuinorum animorum concilium, coetumq. proficiſcar; cumq. ex hac turba, & colluuione diſcedam. proficiſcar enim non ad eos ſolum uiros,de quibus ante dixi,uerum etiam ad Catonem meum: quo nemo uir melior natus eſt, nemo pietate praeſtantior: cuius a me corpus crematum eſt: quod contra decuit ab illo meum: animus uero, non me deſerens,ſed reſpectans, in ea profecto loca diſceſſit, quo mihi ipſi cernebat eße ueniendum. quem ego meum caſum fortiter ferre uiſus ſum; non quo aequo animo ferrem; ſed me ipſe conſolabar, exiſtimans non longinquum inter nos digreßum,& diſceſſum, fore. His mihi rebus, Scipio, (id enim te cum Laelio admirari ſolere dixiſti) leuis eſt ſenectus, nec ſolum non moleſta, ſed etiam iucunda. quod ſi in hoc erro, quod animos hominum immortales eſſe credam: libenter erro; nec mihi hunc errorem, quo delector,dum uiuo,extorqueri uolo. ſin mortuus, ut quidam minuti philoſophi cenſent,nihil ſentiam: non uereor, ne hunc errorem meum philoſophi mortui irrideãt. Quod ſi non ſumus immortales futuri:tamen,exſtingui homini ſuo tempore,optabile eſt. nam habet natura, ut aliarum omnium rerum,ſic uiuendi modum: ſenectus autem peractio aetatis eſt, tamquam fabulae: cuius defatigationem fugere debemus, praeſertim adiuncta ſatietate. Haec habui,de ſenectute quae dicerem:ad quam utinam perueniatis; ut ea, quae ex me audiſtis,re experti,probare poſſitis.*

EXPLANATIO

VIDERE *&c.* ჳ non enim aeque uident omnes animi. CONVENIRE *aueo,* ჳ Habeo, omnes libri ſcripſi. NEC *tamquam Peliam recoxerit.* ჳ Diodorus lib. IV. Ouidius Metam. Ne ſi,tamquam Pelias,recoxerit,Langius probat; & dictum ait,Tamquam, pro Quemadmodum. Neque tamquam pilam retorſerit,quattuor. Nec tamquam pilam retorſerit,tres. Nec tamquam retorſerit pilam, unus. Nec tamen retorſerit pilam,tres. Nec umquam pilam retraxerit,unus. Nec tamquam retoxerit pilam,Peliam,unus. Nec tamquam recoxerit pilam, unus. Neque tamquam retorſerit pilam, duo. Nec tamquam retroxerit pilam, unus. Neque tamquam retorſit Pelliam, uno. Muretus Variarum Lect. lib. VI. cap. 10. e Plauti Pſeudolo uerſus ad hunc Ciceronis locum facientes ponit:

> Quia ſorbitione faciam ego te hodie mea,
> Item ut Medea Peliam concoxit ſenem:
> Quem medicamento,& ſuis uenenis dicitur
> Feciſſe rurſus ex ſene adoleſcentulum,
> Item te ego faciam.

Eſt & illud apud Nonium,in, Puellus,ex Varronis Marcipore:Peliam Medeae permiſiſſe,ut ſe uel uiuum degluberet,dummodo redderet puellum. Vide & Catullum epig. L. *Peliam:* Iaſonis patrem, quem a Medea,in Iaſonis gratiam,medicatis aquis,recoctum,& iuuentuti reſtitutum,poetae fingunt. QVOD *ſi* ჳ Et ſi,decemnouem,& in Nonio,Repueraſcere. QVIS ჳ ſic omnes libri. DEVS *mihi* ჳ ord. praep. ſeptem. REPVERASCAM, ჳ ſic ſex,Repuereſcam,octo. Repueriſcam,ſeptem. CVNIS ჳ ſic omnes libri. Apud Nonium,loco citato,Cunabulis,legitur. QVID *enim habet uita commodi?* ჳ Euripides:

> Ο' ϐίος α'ληθῶς οὐ βίος, αλλα' ξυμφορα':
> Non uita uita eſt,ſed grauis labor,dolor.

Et

Et Virgilius:

Optima quaeque dies miſeris mortalibus acui
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſq. ſenectus,
Et labor, & durae rapit inclementia mortis.

Pindarus etiam conqueritur,

ὅτι ἓν παρ᾽ ἐσθλὸν
σὺν δύο κακὰ δαίονται βροτοῖς οὐρανίδαι.

Q V I D *non potius laboris?* ꝫ Homerus:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο
Πάντων, ὅσσα τέ γαῖαν ἐπιπνείει τε ἕρπει.

E T *ex hac uita diſcedo,* ꝫ ſic quattuor. Et ex uita iſta diſcedo, tres. Et ex uita ita diſcedo, ſex. Ex uita ita diſcedo, duo. Et ex iſta tãquã ex hoſpitio diſcedo duo. Et ex uita diſcedo, unus. Et ex uita hac ita tãquã ex hoſpitio diſcedo, duo. Verũ ex hac uita diſcedo, unus. COMMORANDI *enim natura diuerſoriũ, nõ habitandi, dedit.* ꝫ Comm.e.n.d.nobis, nõ habitãdi, dedit, undecim. Comm.e.natura d.dedit, non habitandi, duo. Comm.e.n.d. nobis dedit, nõ habitãdi, tres. Cõmorandi enim, nõ habitandi, natura diuerſorium dedit, unus. Male alias, poſt haec uerba erat, Locum, ſic, Non habitandi locũ. quod male eſt & in duobus meis. *Non habitandi:* cũ natura nobis dederit uſuram uitae, quaſi diuerſorium: cur uelimus eſſe perpetuum, quod ad tempus datũ eſt? Commoramur enim, non habitamus, in diuerſorijs. A D *illud diuinorum animorum concilium,* ꝫ Diuinum, decemſeptem. P R O F I C I S C A R; *diſcedam.* ꝫ ὕστερον πρότερον. dicendum enim primo loco fuit, Diſcedam; deinde, Proficiſcar. V E R V M *etiam ad Catonem meum:* ꝫ ſic ſexdecim. Verum & ad Cat.m.unus. Verum ad Cat.m.unus. Verum etiam ad Catonem filium meum, unus. Sed etiam ad Cat.m. unus. Sed ad Cat.m.unus. V I R *melior* ꝫ Plutarchus in Catone maiore, filium eius uirum optimum ab eo ſaepe in libris nominari, prodidit: perijſſe autem, cum bellum gereret reip. cauſſa. C V I V S *a me corpus crematum eſt: quod contra decuit ab illo meum:* ꝫ pro, Cum contra deceret, ab illo meum. Sic locutus in Laelio: Peccaſſe ſe, non angũtur: obiurgari, moleſte ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Et pro Quinctio: Reliquum eſt, ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copioſiſsime defenſum eſſe contendi. &c. Haec ideo colligi, ne quis, duriore fortaſſe offenſus loquendi genere, mutandi occaſionem, quo morbo laborant multi, acciperet ex inſcitia ſua.

Placet hoc loco ueteres Inſcriptiones adſcribere, in quibus idem legitur.

Romae, in aedibus Delphiniorum.

NINNIA CRONIS
VIX.AN.III M.X.DIES.XXV
QVOD.DECVIT.NATAM PATRI.PRAESTARE.SEPVLTO
HOC . CONTRA . NATAE PRAESTITIT . IPSE . PATER

Ibidem.

DIS.MANIBVS
FLAVIAE . APOLLINARI
NEPTI . SVAE.VIX.A.VIII
QVOD.NEPTIS.AVRAE.FACER
DEBVIT.AVIA.FECIT.NEPTI
SVAE . SACR

In Foro Traiano, in aedibus Io. Coritii.

Verius . hunc . tumulum . matri . tu . nata . dicaſſes
Quam . mater . miſerae . nunc . tibi . nata . facit
Bis . ſenos . completam . annos . te filia . matri
Eripuit . miſerae . mortis iniqua dies
Opteſtor . manes . meritae . ſanctaeque . patronae
Et . comprecor . ut . leni . terra . tegat . tumulo

In domo Caeſia.

Dijs
Manibus
Succeſsi . Fil
Caeſia . Gemella
mater . pijſsimo
filio . de . ſuo
Vix . ann . IX
M . IIII . Dieb. xv
Fatis. peractis . mater
Eode. eſt. condita. quae
poſt . obitum . fili
Vix. ann. III. M. XI. D. VIII.

A ſiniſtro latere.

Quod . fas . parenti
facere debuit filius
Mors . immatura fecit
ut faceret . parens

Pater . Succeſſus

Supremum . utriſque
praeſtitit . officium

Et.

alumno . et . ſibi
Infelix . Fatu
prior . debui
mori . mater

Neapoli.

Nonia . M . F . Maxima
Vixit . ann . XXXV
et . quod . miſerrimum . eſt
mater . fecit . filiae
Cantria . C . F . Polla

Flerij, in agro Brixiano, ad D. Zenonis.

L . Cornelio
Secundo
qui . uixit . ann. X.
M . V . D . XX.
L . Cornelius
Glycon
pater . infel
filio . dulciſsim
Quod : ſi . ti . tua . fata
ſiuiſſent : tu . nobis
ponere debueras

In agro Sorano.

D . M . S .
Oppia . Calſiane . ma
ter . feci . filiae . meae
Quod . aequom . fuerat
filia . hoc . faceret . mihi
Vitelliae . L . F . Talliae
Q . V . A . XXI
Septimius . Profutu
rus . optimae . coniugi

Romae, ad D. Andreae, prope Columnam Antonini, Montem Citatorum, Forum Capranic.

Iulio . Ce
liano . qui
uicxit . an
XVI . M .
dies
Parentes
Quod . ſibi
i . a . filio fie
ri . optabant
ipſi . filio
fecerunt
in . pace

Romae.

Aemilio . Paulo . Papi
niano . praefecto . prae
torio . iuriſconſulto
qui uixit annos . XXXVI
dies . X . menſ . III . Papi
nianus . Hoſtilius
Eugenio . Gracilij
turbato . ordine
in . ſenio
heu . parentes
fecerunt
filio . optimo

Lenij, in agro Brixiano, ad Abbatiam.

D . M
Attiae . Innocentiae
ſummae . caſtitaris
ac . ſapientiae . ſeminae
quae . uixit . ann
XLIII . M . VIII . D . IV
Auguſtinus . ſubdiac
coniugi . dulciſsimae
cum . qua . uixit . ann . VII . M . II
D . XX . contra . uotum
B.M.M.P.

Crematum: In Epitome Liuij legitur, Catonem filij funus paruo ſumptu feciſſe. *Decuit:* Debuit, unus. Ab *illo meum:* Meum, non eſt in uno. ANIMVS *uero* ʒ Catonis filij, e uita diſcedētis. FORTITER *ferre* ʒ hoc Laelius de Amicitia, de Catone claro praeconio praedicat. NON *moleſta,* ʒ Nec, unus. IVCVNDA. ʒ propter conſcieatiam recte factorum, bene actae uitae, & immortalitatis ſpem. QVOD *animos hominum &c.* ʒ Qui, tres. Quia, duo. MINVTI *philoſophi* ʒ Cyreanici, Epicurei, minorū gentium. VEREOR, *ne* ʒ Vereor, ut, unus. PHILOSOPHI *mortui* ʒ Philoſophi morituri, duo. Philoſophi minuti, unus. Philoſophi, non eſt in uno. Mortui, non eſt in uno. IRRIDEANT. ʒ Rideant, duo. Philoſophi mecum mortui, unus.

PRAESTANTISSIMO VIRO,

LAVRENTIO MASSAE,

Reip. Venetae Secretario.

MEos in M.T.Ciceronis de Amicitia Dialogum Tibi nuncupo
commentarios, mi LAVRENTI MASSA. Tibi, inquam, quem
honeſtiſsimum, & ornatiſsimum uirum, tum propria, tum maio-
rum gloria, perilluſtrem, mihi arctiſsimo amicitiae uinculo adiun
gere tanta dignum laude duco, ut maiorem expetere nequeam. ſi
quidem ego, non tantum, honore, amplitudine, aut praepoten-
tium opibus, (quae omnia ſimul in Te maxima ſunt) quam ani-
mo uirtute praedito delectari ſoleo. qui (ut cum Cicerone noſtro
dicam) amare, aut redamare poſsit. qualem Tu medius fidius animum ſemper erga om-
nes, & me praeſertim, quibuſcumque licuit officiis, iiſq. minime uulgaribus, oſtendiſti.
Iuxta, Venerem Charites, iuxta Bacchum Aethiopes quondam Mercurium ueteres poſue
re. & Capitolino Ioui uicina fuit Fides, ut in Catonis oratione ſcriptum fuit. Tuae uero
ſtatuae, quae iampridem tali uirtuti debetur, ad immortalitatis memoriam aliquis ami-
citiae typus adiungendus profecto eſſet, & omnis de amicitia ſermo, omnis oratio, & di-
ſputatio ad Te merito pertinere debet, Tibiq. dicari. cum fortunas, animique uires pro
amicis profundere, ita proprium Tibi ſit, & peculiare, ut, quod numquam uulgare fuit,
numquam permanauit ad multos, Tu uix Tibi patiare commune eſſe cum paucis. Quod
ſi ego, pro mea tenuitate, pari erga Te officio, & obſeruantia, uti non potui: Deum ta-
men immortalem teſtor, numquam mihi officioſiſsimam uoluntatem defuiſſe. Quae
Tuis in primis, ut aequum eſt, in me meritis, excitari, atque augeri ſolet, quoties eorum
mihi uenit in mentem, recolo autem ea ſaepiſsime: nihiloq. minus uetuſtiſsimam, &
praeclariſsimam Maſſonum familiam complector animo, ex qua dein Maſſae cognomi-
nantur, quae poſtquam omnem ſuam gloriam in Te, LAVRENTI nobiliſsime, tran-
ſtulit, & illuſtrior facta eſt, & glorioſior. Etenim Nicolaus ille, Boccaccii teſtimonio ce-
lebris, & alter eius cognominis, uterque ſingulari medicae facultatis laude clariſsimus,
Tibi merito cedunt. itemq. tres illi nihilominus illuſtres eiuſdem item nominis, uirtu-
tiſq. Antonii, quorum primus, Theologus clariſsimus ordinis minorum, pro Nicolao
V. Nuncii Conſtantinopolitani munere functus eſt. Secundus uero Antonins Maſſa
Gallaeſius, iuris, legumq. ſcientia adeo clarus, ut nulli ſuae memoriae in eo genere
praeſtanti uiro ſecundus foret. Tertius denique doctiſsimus ille, pater Apollonii, ad-
huc ſuperſtitis, qui tantum, atque tam praeclaram inter medicos laudem conſecutus eſt,
nihil ut ad eam accedere poſſe uideatur. Hi, inquam, omnes Tibi merito cedant, qui
tantam iis reddis gloriam ſolus, quantam a tot uiris illuſtribus acceperis. Te enim non
temere Secretarium Reſp. Veneta complectitur, filium amat, conſultorem alloquitur, in
Te fidem laudat, amorem commendat, ſapientiam admiratur, Te quoque cuiuſcumque
ordinis homines ſuſpiciunt, Tuamq. immenſam uirtutem, & comitatem, quam uel ex
ipſo adſpectu, & corporis habitu contemplari licet, diligentiſsime colunt. Me ſtudio-
rum paritas, uirtutis amor, communiſq. animorum ardor, quo Critonium noſtrum, di-

uinum plane iuuenem, proſequimur, ſubigit, ut Te aeque ac ipſum amem, & ,quae ipſe de Te cecinit, in primiſq. ea, quae hic ſubſcripſi, dulcis utriuſque ueſtrum memoriae ergo ſaepe, ac libenter uſurpem.

Vale. Venetiis, Idib, Iun, CIↃ IↃXXCI.

IACOBI. CRITONII SCOTI

Ad Laurentium Maſſam.

Ode.

ERRANTEM ab oris me Caledoniis
Poſtquam triremis per freta Nerei
Vexit, uolentem, mox remotos
Conſpicere, & populos, & urbes,
Muſae per undas praecipites piae
Vagum ſecutae, numine candido
Saeuis obarmatum periclis
Incolumem ſine labe ſeruant.
Nati labores ſeu dea Cypria
Secuta, longas per pelagi uias
Hoſtile per ferrum, per ignes,
Perq. minas comes ibat omnes.
Si forte Gades impiger ultimos,
Syrtes ue, aut Indos uiſere barbaros,
Vellem, nec Indos, interue Syrtes
Deſtituent ope contumaces.
En obſtrepentis qui Oceani freta
Mutaui amicae fluctibus Hadriae,
Latinus hoſpes, iam relictis
Diis patriis, gelidoq. caelo.
At non egenum coetus Aonius
Abiecit, adſunt mi faciles deae,
Praeſtantq. dulces una amicos,
Quos eadem pia cura iungit.
Te, Maſſa, clari gloria ſanguinis,
Pars una ſummi, & maxima conſili,
Ardenſq. uirtus te nitentem,
Te decorant & opes beatum.
Muſis amicus cum uigeas tamen,
Muſis amico Critonio foue;
O digne Diuarum fauore,
Quiq. Deum faueas amicis.

M·TVLLII·CICERONIS
L A E L I V S
V E L
D E . A M I C I T I A
AD.T.POMPONIVM.ATTICVM

Dialogi perſonae,

F A N N I V S . S C A E V O L A . L A E L I V S

C I C E R O

Q. MVCIVS augur multa narrare de C. Laelio, ſocero ſuo, memoriter, & iucunde ſolebat, nec dubitare, illum in omni ſermone appellare ſapientẽ. ego autem a patre ita eram deductus ad Scaeuolam, ſumpta uirili toga; ut, quoad poſſem, & mihi liceret, a ſenis latere numquam diſcederem. itaque multa, ab eo prudenter diſputata, multa breuiter, & commode dicta, memoriae mãdabam; fieriq. ſtudebam eius prudentia doctior. quo mortuo, me ad pontificem Scaeuolam contuli: quem unum noſtrae ciuitatis & ingenio, & iuſtitia praeſtantiſſimum audeo dicere. Sed de hoc alias: nunc redeo ad augurem. Cum ſaepe multa narraret, tum memini, domi in hemicyclo ſedentem, ut ſolebat, cum & ego eſſem una, & pauci admodum familiares, in eum ſermonem illum incidere, qui tum fere erat multis in ore. meminiſti enim profecto, ut opinor, Attice, & eo magis, quod P. Sulpicio utebare multum, cum is tribunus pl. capitali odio a Q. Pompeio, qui tum erat conſul, diſſideret, quicum coniunctiſſime, & amantiſſime uixerat, quanta hominum eſſet uel admiratio, uel querella. itaque cum Scaeuola, cum in eam ipſam mentionem incidißet, expoſuit nobis ſermonem Laelij de amicitia, habitum ab illo ſecum, & cum altero genero C. Fannio, M. filio, paucis diebus poſt mortem Africani. cuius diſputationis ſententias memoriae mandaui: quas in hoc libro expoſui meo arbitratu. quaſi enim ipſos introduxi loquentes; ne, Inquam, & Inquit, ſaepius interponeretur. atque id eo feci, ut, tamquam a praeſentibus, coram haberi ſermo uideretur. cum enim ſaepe mecũ ageres, Attice, ut de amicitia ſcriberem aliquid; digna mihi res tum omnium cognitione, tum noſtra familiaritate uiſa eſt: itaque feci non inuitus, ut prodeſſem multis tuo rogatu. ſed, ut in Catone maiore, qui eſt ſcriptus ad te de ſenectute, Catonem induxi ſenem diſputantem; quia nulla uidebatur aptior perſona, quae de illa aetate loqueretur, quam eius, qui & diutiſſime ſenex fuiſſet, & in ipſa ſenectute prae ceteris floruiſſet: ſic, cum accepiſſemus a patribus, maxime memorabilem C. Laelij, & P. Scipionis familiaritatem fuiſſe; idonea mihi Laelij perſona uiſa eſt, quae de amicitia ea ipſa dißereret, quae diſputata ab eo meminißet magiſter meus Scaeuola. genus autem hoc ſermonum, poſitum in hominum ueterum auctoritate, & eorum illuſtrium, plus neſcio quo pacto uidetur habere grauitatis. itaque ipſe, mea legens, ſic afficior interdum, ut Catonem, non me, loqui exiſtimem. ſed, ut tum ad ſenem ſenex de ſenectute, ſic in hoc libro ad amicum amiciſſimus de amicitia ſcripſi. tum eſt Cato locutus, quo erat nemo fere ſenior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Laelius, & ſapiens, (ſic enim eſt habitus) & amicitiae gloria excellens, de amicitia loquitur. tu uelim a me animum parumper auertas, Laelium loqui ipſum putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad ſocerum ueniunt poſt mortem Africani: ab ijs ſermo oritur: reſpondet Laelius: cuius tota diſputatio eſt de amicitia: quam legens tu ipſe cognoſces.

EXPLANATIO

Q. MVCIVS *augur multa narrare* ʒ poſt Augur, in omnibus ſcriptis libris eſt, Scaeuola, ſic, Q. Mucius augur Scaeuola multa narrare. Non dixit autem, Q. Mucius Scaeuola augur, ut initio Dialogi & conſonantium, & uocalium concurſum uitaret. DE *C. Laelio* ʒ Cicero in Bruto, Laelij, & Scipionis dicendi genus comparans, Laelio, ut horridius, & antiquius, ſic etiam illuſtrius tribuit. Hos ut horridos, ita uelut Atticos Romanos, fuiſſe ſcribit Quinctilianus lib. XII. IN *omni ſermone* ʒ quotieſcumque mentio eius incidiſſet. APPELLARE *ſapientem.* ʒ Sapiens Laelius habitus eſt, quod, uidens ſe res nouas ſine turbatione reip. moliri non poſſe, ab incepto deſtiterit. Plutarchus in Gracchis. De eius ſapientia lib. II. de Off. Et de Fin. II. Sapientem dictum ſcribit, quod non intelligeret, quid eſſet ſuauiſsimum. non quod ſequatur, ut, cui cor ſapiat, ei non ſapiat palatus, ſed quia parui id duceret. Hoc autem nomine Sapientis & ipſe, & Cato cenſorius appellati ſunt. lib. III. de Off. & in prooemio de Senectute, & in hoc ipſo dialogo, infra. DEDVCTVS ʒ Tacitus in dialogo de Oratoribus: Apud maiores noſtros iuuenis ille, qui foro, & eloquentiae parabatur, imbutus iam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudijs, deducebatur a patre, uel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in ciuitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnibus dictionibus intereſſe, atque (ſic dixerim) pugnare in proelio diſcere. Ad hunc morem alludit Cato ſaepe, de Senectute diſſerens. SVMPTA *uirili toga,* ʒ quae ſumebatur in Iouis Capitolini templo. Valerius lib. V. QVOAD *poſſem, & mihi liceret,* ʒ ſic tres mei. in undecim τὸ Mihi deeſt. In uno additum in margine. In duobus additum in ſpatio, quod uerſus dirimit. In uno erat, ſed deletum. *Quoad poſſem:* per mea negotia. *Et mihi liceret:* per eius occupationes. MVLTA *breuiter &c.* ʒ Multa etiam breuiter, &c. ſexdecim. Et, pro Etiam, unus. BREVITER *dicta,* ʒ ἀποφθέγματα, Graecis. COMMODE *dicta,* ʒ in loco. *Commode:* Iocunde, unus. EIVS *prudentia* ʒ omni eum prudentiae genere praeſtitiſſe, in libro de claris orat. ſcriptum eſt. PONTIFICEM *Scaeuolam* ʒ lib. III. de Orat. & lib. I. ET *ingenio, & iuſtitia praeſtantiſſimum* ʒ ſic undecim. duo, Et ingenio, & induſtria praeſt. unus, Et ingenio, & doctrina praeſt. unus, Et ingenio, & iuſtitia audeo dicere praeſt. unus, Et ingenio, & induſtria, & iuſtitia praeſt. duo, Ingenio, & iuſtitia (additum ſuperne, Induſtria) praeſt. *Ingenio:* de Oratore: Q. Scaeuola, Aequalis, & collega meus, (loquitur Craſſus) homo omnium & diſciplina iuris ciuilis eruditiſsimus, & oratione maxime limatus, atque ſubtilis, atque, ut ego ſoleo dicere, iuriſperitorum eloquentiſsimus, eloquentium iuriſperitiſsimus. *Iuſtitia:* ut qui illud, Ex fide bona, magnifaceret. de Off. II. CVM *ſaepe multa narraret,* ʒ ſic octo. Narrabat, quattuor. Vnus, Narrabat, & ſup. Ret. Vnus, Differeret. In uno prius, Diceret, & poſtea additum, Narraret. In uno deeſt. In duobus additum in margine. Qua ex uarietate opinor omnia eſſe gloſſemata: & rectius abeſſe. IN *hemicyclo* ʒ corona prudentum. QVI *tum fere erat multis in ore.* ʒ aut legendum, cum duobus meis ueteribus libris, Qui tum multis erat in ore; aut, Qui tum fere erat omnibus in ore, ut in quinque; aut, Qui tunc fere omnibus erat in ore. Nam, Fere multis, abſurdum eſſe, conſtat. PROFECTO, *ut opinor, Attice,* ʒ Sic duo. unus, Profecto, Attice, ut opinor. unus, Profecto, o Attice. duodecim non habent illud, Vt opinor. P. SVLPICIO ʒ orator egregius, qui loquitur in libris de Oratore. DISSIDERET, ʒ Diſcederet, unus. CONIVNCTISSIME, *& amantiſſime* ʒ duo, Coniunctiſsime diu, & am. τὸ, Et, non eſt in duobus. Vnus, Amatiſsime. QVANTA *hominum eſſet* ʒ Quanta eſſet hominum, ſexdecim. Quanta eſſet uel hominum, unus. Quanta eſſet omnium, unus. ADMIRATIO, ʒ ob rei nouitatem. QVERELLA. ʒ ob damnum, & periculum, in quo reſp. ob eorum odia uerſabatur. CVIVS *diſputationis &c.* ʒ Eius diſput. nouem. Eiuſq. diſput. duo. Eius uero diſput. unus. Eius ipſius diſput. unus. IN *hoc libro* ʒ abeſt τὸ, In, a nouem. Hoc in libro, tres. MEO *arbitratu.* ʒ ord. praep. omnes libri. QVASI ʒ quod reuera non loquerentur, cum eſſent mortui. INTRODVXI ʒ Induxi, quinque. NE, *Inquam, & Inquit, ſaepius interponeretur. atque id eo feci, &c.* ʒ haec omnia, praeter uerbum, Atque, tolluntur a diligentibus uiris: idq. ſe facere auctoritate antiquorum librorum auctoritate, admonent. Ego nihil muto: quia conſentire meos omnes ueteres libros uideo cum uulgata lectione. In uno meo, Ne, Inquam, & Inquit, ſaepius interponeretur. atque ut tamq. Imitatus eſt Platonem, cuius haec ſunt in Theaeteto: Ινα οὐδὲν τῇ γραφῇ μὴ παρέχοιεν πράγματα αἱ μεταξὺ τῶν λόγων διηγήσεις περὶ αὑτοῦ τε ὅποτε λέγοι ὁ Σοκράτης. οἷον κἀγὼ ἔφην, ἢ καὶ ἐγὼ εἶπον. ἢ αὖ περὶ τοῦ ἀποκρινομένου, ὅτι συνέφη, ἢ οὐκ ὡμολόγει, τοῦτον ἕνεκα ὡς αὐτὸν αὐτοῖς διαλεγόμενον ἔγραψα, ἐξελὼν τὰ τοιαῦτα. MECVM *ageres, Attice, ut de amic.* ʒ Mecum ageres, o Attice, duo. Mecum ſaepe ageres, Attice, unus. Mecum ageres, ut &c. ſex. In uno ſup. additum, O Attice. Mecum ageres de amic. ut, duo. Mecum ſaepe ageres, ut de amic. tres. Mecum ageres, ut de amicitia ſcriberem Attice aliquid, unus. PRODESSEM *multis* ʒ nihil enim utilius, quam ea cognoſcere, quae tum ad inſtituendam, tum ad conſeruandam amicitiam pertinent. *Prodeſſem multis:* ord. praep. tres. TVO *rogatu.* ʒ ord. praep. octo. VT *in Catone maiore, qui* ʒ ſic ſex. Vt in Catone maiore feci, qui, octo. Vt in Catone maiori, qui, unus. Vt in Catone maiori feci, qui, duo. Vt in Catone feci maiore, qui, unus. EST *ſcriptus ad te* ʒ ſic quattuordecim. Eſt ſcriptus, Attice, ad te, unus. Eſt ſcriptus, o Attice, ad te, unus. Eſt conſcriptus ad te, unus. Eſt inſcriptus ad te, unus. IN *ipſa ſenectute* ʒ In ipſa aetate, ſex. PRAE *ceteris* ʒ Praeter ceteros, ſex. Praeceteros, unus.

unus. MAGISTER *meus* ⁊ in iure ciuili. SIC *in hoc libro* ⁊ τὸ,In, abeſt a ſeptem. In uno additum ſup. SCRIPSI. ⁊ ſic tres. reliqui omnes, (quindecim,) Scripſit. TEMPORIBVS *illis*, ⁊ Illis temporibus, tres. Abſunt haec duo uerba a duobus. ſed in uno additum in margine. A ME *animum parumper auertas*, ⁊ ſic duo. Animum a me parumper auertas, ſeptem. Animum a me aduertas, unus. Animum parum a me auertas,unus. Animum ad me paulliſper aduertas,unus. Animum a me paulliſper auertas,tres. Animum ad me parumper aduertas,unus. Paulliſper animum auertas,unus. Animum a me rumpere auertas,unus. POST *mortem Africani*: ⁊ minoris. quem a propinquis occiſum eſſe, ſuſpicio fuit. de Somnio Scip.

CICERO

SVNT iſta uera, Laeli. nec enim melior uir fuit Africano quiſquam, nec clarior. ſed exiſtimare debes, omnium oculos in te eſſe coniectos. unum te ſapientem, & appellant, & exiſtimant. tribuebatur hoc modo M. Catoni. ſcimus L. Acilium apud patres noſtros appellatum eſſe ſapientem: ſed uterque alio quodam modo: Acilius, quia prudens eſſe in iure ciuili putabatur: Cato, quia multarum rerum uſum habebat, multaq. eius & in ſenatu, & in foro uel prouiſa prudenter, uel acta conſtanter, uel reſponſa acute ferebantur, propterea quaſi cognomen iam habebat in ſenectute ſapientis. te autem alio quodam modo dicunt, non ſolum natura, & moribus, uerum etiam ſtudio, & doctrina eſſe ſapientem; nec, ſicut uulgus, ſed, ut eruditi ſolent appellare, ſapientem; qualem in reliqua Graecia neminem. nam, qui Septem appellantur, eos, qui iſta ſubtilius quaerunt, in numero ſapientum non habent. Athenis unum accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo ſapientiſſimum iudicatum. hanc eſſe in te ſapientiam exiſtimant, ut omnia tua in te poſita eſſe ducas, humanoſq. caſus uirtute inferiores putes. itaque ex me quaerunt, credo ex hoc item Scaeuola, quonam pacto mortem Africani feras, eoq. magis, quod his proximis nonis, cum in hortos D. Bruti auguris, commentandi cauſſa, ut aſſolet, ueniſſemus, tu non affuiſti, qui diligentiſſime ſemper illum diem, & illud munus ſolitus eſſes obire.

SCAE. *Quaerunt quidem, C. Laeli, multi, ut eſt a Fannio dictum: ſed ego id reſpondeo, quod animaduerti, te dolorem, quem acceperis tum ſummi uiri, tum amantiſſimi, morte, ferre moderate, nec potuiße non commoueri, nec fuiſſe id humanitatis tuae: quod autem his nonis in collegio noſtro non affuiſſes, ualetudinem caußam, nõ maeſtitiam, fuiße.*

EXPLANATIO

SVNT *iſta uera, Laeli.* ⁊ ſic octo. tres, Sunt iſta uera, o Laeli. tres, Sunt iſta uera,ut dicis, Laeli. unus,
Vera, ait, ſunt iſta, o Laeli. Vnus, Haec ſunt iſta, o Laeli. Rectius in duobus non legitur, τὸ, Ve-
ra, & ſi additum ſit in margine. Quo modo locutus Acad. I. Tunc ego, Sunt, inquam, iſta, Varro.
Plato multis in libris, Εςι ταῦτα. In Axiocho autem, Αληθῆ ταῦτα, ὦ Σώκρατες. NEC *enim melior*
uir fuit, ⁊ Vir, non eſt in duobus. *Melior*: uirtute praeſtantior. CLARIOR: ⁊ rebus geſtis il-
luſtrior. OMNIVM *oculos in te eſſe coniectos*. ⁊ ut remp. defendas. In omnibus libris additur,Nunc,
ſic: Omnium oculos nunc in te eſſe coniectos. Recte. L. ACILIVM ⁊ L. Atilium, omnes fere
libri: etſi multi mendoſe, L. Actilium. unus, L. Acalidium, emendatumque, L. Atilium. AP-
PELLATVM *eſſe Sapientem*. ⁊ hunc non nominat lib. III. de Off. Sed Catonem dumtaxat, & Lae-
lium. ACILIVS, ⁊ Atilius, ijdem libri. CATO, ⁊ de cuius laudibus uide Liuium lib. XXXIV.
VSVM *habebat*, ⁊ ſic omnes libri. *Vſum*: Afranius, apud Agellium, lib. XIII. cap. 8.

Vſus me genuit, mateer peperit Memoria, (loquitur Sapientia.

MVLTAQ. *eius &c.* ⁊ abeſt, Quo, ab omnibus libris. In quattuor pro, Eius, Enim. PROVI-
SA *prudenter*, ⁊ ne uel rei cauſa caderent, uel reſp. aliquid detrimenti caperet. ACTA *conſtanter*; ⁊
cum inuidiae non cederet, neque periculis ab honeſta ſententia depelleretur. RESPONSA *acute* ⁊
ingenioſe, & ad rem propoſitam accommodate. QVASI *cognomen* ⁊ ut ſemper Cato Sapiens dice-
retur. Vel, ut, ſi quis, Sapiens diceret, Catonem intelligeret. κατ᾽ ἐξοχήν. ALIO *quodam modo di-*
cunt, ⁊ Dicunt, abeſt a ſexdecim meis. & recte abeſt. Dicent, unus. Dicunt hominis, unus. NATV-
RA, ⁊ ingenij bonitate. MORIBVS, ⁊ quotidiana uitae conſuetudine. STVDIO, *& doctrina* ⁊
φιλοσοφίᾳ, καὶ λόγῳ. SICVT *uulgus*, ⁊ quod calliditatem, & oſtentationem pro ſapientia celebrat.
IN *reliqua Graecia neminem*. ⁊ ſic quattuordecim mei. recte. unus, Neminem in tota Graecia. alij ad-
dunt, Inueni, Inuenerim, Audiui. QVI *Septem appellantur*, ⁊ de quibus Laertius in Thalete. Vide
Auſonium. QVI *iſta ſubtilius quaerunt*, ⁊ Stoici: qui eam Sapientis ideam fingunt, quae inter homi-
nes non reperitur. VNVM, ⁊ Socratem. de Senectute: Socrates, is, qui eſſet ſapientiſsimus Apollinis
oraculo iudicatus. APOLLINIS ⁊ Pythici. Laertius in uita. Vide Valerium lib. III. cap. 4. Plinium
lib. VII. cap. 3. Solinum cap. 7. & Xenophontem. HANC ⁊ Socraticam. VT *omnia tua in te eſſe poſi-*
ta ducas. ⁊ deſpicientiam rerum humanarum ſignificat, ut nihil admireris, praeter uirtutem; nihil tuum
eſſe putes, praeter animi bona. HVMANOSQ. *caſus* ⁊ quidquid homini accidere poteſt: ſiue mor-
bus corporis, ſiue iactura rei familiaris, ſiue amiſsio dignitatis, aliarumq. rerum, ſine quibus aut pla-
ne non uiui, aut non ſatis commode uiui poteſt. VIRTVTE *inferiores*, ⁊ ut ſemper animi conſtan-

tiam retineas. CREDO *ex hoc* ʒ Credo & ex hoc, quattuor. HIS *proximis nonis*, ʒ hic mos lib. I. de Diuin.ſignificatur. Vide & Ciceronis epiſtolam, lib.Fam.IX. ad Varronem. *Quod his proximis nonis:* ſic unus. nouem, Quod in his proximis nonis. duo, Quod in proximis nonis. duo, Cum in his nonis proximis. unus, Quidem proximis nonis. duo, Quod proximis nonis. QVOD *autem his nonis* ʒ ſic quattuordecim. duo, Quod autem in his nonis. unus, Quod autem his proximis nonis. unus, Quod h' autem in nonis. IN *collegio noſtro non affuiſſes*, ʒ ſic omnes mei. Fuluius Vrſinus tollit, ex uetere ſuo libro, illud, Noſtro. & ueterem formulam eſſe ait. Quae cum legatur in duabus ueteribus inſcriptionibus, quas Patri meo Horatius Fuſcus olim dono dedit, eaeq. dignae ſint, quae hoc loco adſcribantur, uolui ſtudioſis rem gratam facere. Hae autem ſunt.

VACCAM . SALVTI . PVBLIC . VACCAM . FELICITATI . VACCAM . GENIO . IPSIVS . TAVR
O . ADFVERVNT . A . VITELLIVS . M . APONIVS . SATVRNINVS . L . SALVIVS . OTHO . TITIANVS
CIVS . CAMERINVS . C . VIPSTANVS . APRONIANVS . P . MEMMIVS . REGVLVS . C . PISO

NERONE . CLAVDIO . DIVI . CLAVDI . F . GERMANICI
CAESARIS . N̄ . II . CAESARIS . AVG . PRO . N̄ . DIVI . AVG . AB . NEP
CAESARIS . AVG . GERMANICO . PONT . MAX . TRIB . POT . VII̅ . IMP . VII̅ . COS . IV̅
COSSO . LENTVLO . COSSI . FILIO COS

K . IANVAR

SVLPICIVS CAMERINVS . MAGISTER . COLLEGI . FRATRVM ARVALIVM . NOMINE . IMMOLAVIT IN CAPITOLIO . O
COS . NERONIS . CLAVDI . CAESARIS . AVG . GERMANICI . IOVI . B . MAREM . IVNONI . VACCAM MINERVAE . VACCAM
GENIO . IPSIVS . TAVRVM IN COLLEGIO . ADFVERVNT . SVLPICIVS CAMERINVS . MAGISTER . L . PISO . L . F .
T . SEXTIVS . AFRICANVS . M . APONIVS . SATVRNINVS . L . SALVIVS . OTHO . TITIANVS . P . MEMMIVS . REGVLVS . C . PISO

ISDEM . COS . III . NONAS . IANVAR

SVLPICIVS . CAMERINVS . MAGISTER . COLLEGI . FRATRVM . ARVALIVM . NOMINE . VOTA . NVNCVPAVIT . PRO SALVTE
NERONIS . CLAVDI . DIVI . CLAVDI . F . GERMANICI . CAESARIS . N . II . CAESARIS . AVG . PRO . N . DIVI . AVG . AB . N . CAESARIS . AVG .
GERMANICI . PONT . MAX . TRIB . VII . IMP . VII . COS . IIII . ET . OCTAVIAE . CONIVGIS . EIVS . VICTIMIS . IMMOLATIS . IN
CAPITOLIO . QVAE SVPERIORIS . ANNI . MAGISTRI . VOVERANT . PERSOLVIT . ET . IN . PROXIMVM ANNVM . NVNCVPAVIT
PRAEVNTE . M . APONIO . SATVRNINO . IOVI . MARES . DVO . IVNONI . VACCAS . II . MINERVAE VACCAS . II . SALVTI . PVBLIC
VACCAS . II . IN . TEMPLO . NOVO . DIVO . AVG . B . MARES . II . DIVAE . AVG . VACCAS . II . DIVO . CLAVDIO . B . MAR . II . IN . COLLEGIO ADF
SVLPICIVS CAMERINVS . MAGISTER . A . VITELLIVS . L . PISO . L . F . M . APONIVS . SATVRNINVS . P . MEMMIVS . REGVLVS . L . SALVIVS
OTHO TITIANVS

ISDEM . COS . III . IDVS . IANVAR

ADSTANTIBVS . SVLPICIO . CAMERINO . MAGISTRO . L . SALVIO . OTHONE . TITIANO . C . VIPSTANO . APRONIANO

Saenius. Donatus. L. Fabius Fortunatus VII. Id. Nou.

Fratres Arual. in Luc. D. D. Via. Camp. apud Lap. V. conu. per. C. Porc. Priſcum mag. et ibi. imm. quod. ui. tempeſt. ictu Fulmin arbor. ſacr. luci. DD. Attact. arduer. earq. arbor. eruendar. ferr. pendendar. adolendar. commolendar.

Item. aliar. reſtituendar. cauſa. operiſq. incroandi. arae. temporal. ſacr. D. D. reficiend. eius rei. cauſa luſtr. miſs. ſuoue. taurilib. maior. item ante aed. D. D. B. F. A. iunct. N̄. II. item ad ar. tempor. dis inf. s. s Ian patr. ariet. II. Ioui. uer bec. II. Marti. patri ult. ar. N̄. II. siue Deo siu Deae. uerb. II. Iun D. D. ou. N̄. II. Virginib. diu. ou. N̄. II. Fam. diu. uerb. N̄. II. Larib. uerb. N̄. II. matr. lar. ou. N̄. II Font uerb. N̄. Flor. ou. N̄. II. Summan. pat. uerb. atros. II. Veſtae matri. ou. II Veſeor. deor. deorq. ou. II. item. adolend. coinq. ou. II. et ante Caeſar genio. D. N̄. ſeueri Alexandri Aug. t. a. item diuiſ. N̄. xx. uer bec. xx.

IIII. Id. Dec. fratres. arual. in luco deae Diae. uia Campana. apud. lap. u. conuener per. C. Porc. Priſcum mag. et ibi. immolau. quod ab ictu fulminis arbores luci ſacri. D. D. attactae arduerint earũmq. arborum adoleſactarum et coinquen darum et in eo luco ſacro aliae sint repoſitae et arae temporal. refectae ferri. effer. ruius oper. perfecti. cauſa luſtrum miſsum ſuoue taurilib. maioribus et ceteraq́. s. adfuer. P. Ael. Secundinus T. Fl. Arcreſilaus M. Fab. Fortunatus. M. Saen. Donatus.

Fuſco. II. et Dextro Coſ. xIIII. k Mai In luco deae Diae. P. F. mag. L. Porci. Priſci. ob ferri. inlationem ſcriptur. et ſcalptur marmor. cauſa immol. ipſo mag. Porcam et Agnam ſtruib. effertis et extas reddid. ad aram miniſtrantibus. public. et prelentibus ſacr. D. N̄. Aug. Item immolauit. obferri flationem ſcripturae et ſcalctur et operis perfecti. III. Non. Mai per. Porc. Prilologo Calat et per public fratr. Arualium.

INVALETVDINEM ∛ ſic tredecim. Ad Att. lib. VII. bis. Et de Senectute. CAVSSAM ∛ ſic omnes mei libri. uno excepto, in quo non eſt. omnes autem addunt, Reſpondeo, ante, Cauſſam. Langius, Cauſſae. Citatq. Varronem de re ruſt. III. Hic ſonus harum fugae ſolet eſſe. Phil. IIX. Cui legatio ipſa morti fuiſſet. De Orat. Cum ille ſe cuſtodiae in caſtris diceret remanſiſſe. Ad Att. IX. Cum eius ſaluti, qui mihi fuerat, fuiſſet. MAESTITIAM ∛ ſic omnes. unus, Moleſtiam. unus, male, Inteſtinam.

CICERO

LAE. RECTE *tu quidem, Scaeuola, & uere. nec enim ab iſto officio, quod ſemper uſurpaui cum ualerem, abduci incommodo meo debui: nec ullo caſu arbitror hoc conſtanti homini poſſe contingere, ut ulla intermiſſio fiat officij. Tu autem, Fanni, quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnoſco, nec poſtulo, facis amice. ſed, ut mihi uideris, non recte iudicas de Catone. aut enim nemo, quod quidem magis credo; aut, ſi quiſquam, ille ſapiens fuit. quo modo enim (ut alia omittam) mortem filij tulit? memineram Paullum, uideram Caium: ſed hi nec comparantur Catoni, maximo, & ſpectato uiro. quamobrem caue Catoni anteponas ne iſtum quidem ipſum, quem Apollo, ut ais, ſapientiſſimum iudicauit: huius enim facta, illius dicta laudantur. De me autem, (ut iam cum utroque loquar) ſic habetote. Ego, ſi Scipionis deſiderio me moueri negem; quam id recte faciam, uiderint ſapientes: ſed certe mentiar. moueor enim tali amico orbatus, qualis, ut arbitror, nemo umquam erit; &, ut confirmare poſſum, nemo certe fuit. ſed non egeo medicina: me ipſe conſolor, & maxime illo ſolatio, quod eo errore careo, quo, amicorum deceſſu, plerique angi ſolent. nihil enim mali accidiſſe Scipioni, puto. mihi accidit, ſi quid accidit. Suis autem incommodis grauiter angi, non amicum, ſed ſe ipſum amantis eſt. Cum illo uero quis neget actum eſſe praeclare? niſi enim, quod ille minime putabat, immortalitatem optare uellet: quid non eſt adeptus, quod homini fas eſſet optare? qui ſummam ſpem ciuium, quam de eo iam puero habuerant, continuo adoleſcens incredibili uirtute ſuperauit: qui conſulatum petijt numquam, factus eſt conſul bis, primum ante tempus, iterum ſibi ſuo tempore, reip. paene ſero: qui, duabus urbibus euerſis, inimiciſſimis huic imperio, non modo praeſentia, uerum etiam futura bella deleuit. quid dicam de moribus facillimis? de pietate in matrē, liberalitate in ſorores, benignitate in ſuos, iuſtitia in omnes? haec nota ſunt uobis. quam autem ciuitati carus fuerit, maerore funeris indicatum eſt. Quid igitur hunc paucorum annorum acceſſio iuuare potuiſſet? ſenectus enim, quamuis non ſit grauis, ut memini Catonē anno ante, quam mortuus eſt, mecum, & cum Scipione diſſere, tamen aufert eam uiriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. quamobrem uita quidem talis fuit uel fortuna, uel gloria, ut nihil poſſet accedere: moriendi autem ſenſum celeritas abſtulit. quo de genere mortis difficile dictu eſt: quid homines ſuſpicentur, uidetis. hoc tamen uere licet dicere, P. Scipioni ex multis diebus, quos in uita celeberrimos, laetiſſimoſq. uiderit, illum diem clariſſimum fuiſſe, cum, ſenatu dimiſſo, domum reductus ad ueſperum eſt a patribus conſcriptis, a populo R. a ſocijs, & Latinis, pridie quam exceſſit e uita: ut ex tam alto dignitatis gradu ad ſuperos uideatur potius, quam ad inferos, perueniſſe. neque enim aſſentior ijs, qui haec nuper diſſerere coeperunt, cum corporibus ſimul animos interire, atque omnia morte deleri. plus apud me antiquorum auctoritas ualet, uel noſtrorum maiorum, qui mortuis tam religioſa iura tribuerunt; quod non feciſſent profecto, ſi nihil ad eos pertinere arbitrarentur; uel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamq. Graeciam, quae nunc quidem deleta eſt, tunc florebat, inſtitutis, & praeceptis ſuis erudierunt; uel eius, qui Apollinis oraculo ſapientiſſimus eſt iudicatus. qui non tum hoc, tum illud, ut in pleriſque, ſed idem dicebat ſemper, animos hominum eſſe diuinos, ijſque, cum e corpore exceſſiſſent, reditum ad caelum patere, optimoque, & iuſtiſſimo cuique expeditiſſimum. quod idem Scipioni uidebatur: qui quidem, quaſi praeſagiret, perpaucis ante mortem diebus, cum & Philus, & Manilius adeſſent, & alij plures, tuq. etiam, Scaeuola, mecum ueniſſes, triduum diſſeruit de rep. cuius diſputationis fuit extremum fere de immortalitate animorum: quae ſe in quiete per uiſum ex Africano audiſſe dicebat. Id ſi ita eſt, ut optimi cuiuſque animus in morte facillime euolet tamquam e cuſtodia, uinculiſq. corporis: cui cenſemus curſum ad deos faciliorem fuiſſe, quam Scipioni? quocirca, maerere hoc eius euentu, uereor, ne inuidi magis, quam amici, ſit. Sin autem illa ueriora, ut idem interitus ſit animorum, & corporum, nec ullus ſenſus maneat: ut nihil boni eſt in morte, ſic certe nihil mali. ſenſu enim amiſſo, fit idē, quaſi natus non eſſet omnino: quem tamen eſſe natum, & nos gaudemus; & haec ciuitas, dum erit, laetabitur. Quamobrem cum illo quidem, ut ſupra dixi, actum optime eſt, mecum autem incommodius, quem fuit aequius, ut prius introieram in uitam, ſic prius exire de uita. ſed tamen recordatione noſtrae amicitiae ſic fruor, ut beate uixiſſe uidear, quia cum Scipione uixerim: quocum mihi coniuncta cura de re publica, & de priuata fuit: quocum domus fuit, & militia communis, &, id, in quo eſt omnis uis amicitiae, uoluntatum, ſtudiorum, ſententiarum ſumma conſenſio. itaque non tam iſta me ſapientiae, quam modo Fannius commemorauit, fama delectat, falſa praeſertim; quam, quod amicitiae noſtrae memoriam ſpero ſempiternam fore: idq. mihi eo magis eſt cordi, quod ex omnibus ſaeculis uix tria, aut quattuor nominantur paria amicorum. quo in genere, ſperare uideor, Scipionis amicitiam, & Laelij notam poſteritati fore.*

EXPLANATIO

VSVRPAVI, ∛ pro, obire ſolitus ſum. nam hoc uerbum conſuetudinem ſignificat. de Off. lib. II. C. Laelius, is, qui Sapiens uſurpatur. CONSTANTI *homini* ∛ iuſto, & tenaci propoſiti uiro, Horatius. NEC *agnoſco, nec poſtulo,* ∛ ſic Fam. lib. IV. ep. 4. & lib. XI. ep. 3. *Nec agnoſco:* tantam in me eſ-

ſe

ſe ſapientiam. *Nec poſtulo:* nam arrogans eſſem, ſi plus mihi tribui uellem, quam mererer. FACIS *amice.*] qui hoc amori potius des, quam iudicium ſequare. AVT *enim nemo,*] hoc ex ſententia Stoicorum. AVT, *ſi quiſquam, &c.*] hoc ex communi doctorum iudicio. QVO *modo enim, &c.*] τὸ, Enim, non eſt in ſexdecim. MORTEM *filij*] uide Agellium lib. XIII. cap. 19. PAVLLVM,] Aemilium, quattuor filijs orbatum, duobus in Corneliam familiam adoptatis, duobus morte exſtinctis. Valerius lib. v. cap. 10. Seneca decl. lib. IV. Plut. Liu. lib. XLV. Paulli haec ſunt, ex oratione, quam de rebus a ſe geſtis ad populum habuit: Cum in maximo prouentu felicitatis ueſtrae, Quirites, timerem, ne quid male fortuna moliretur, Iouem opt. max. Iunonemq. Reginam, & Mineruam precatus ſum, ut, ſi aduerſi quid populo R. immineret, totum in meam domum conuerteretur. quapropter bene habet. res ſe annuendo enim uotis meis, id egerunt, ut uos potius meum caſum doleatis, quam ego ueſtrum ingemiſcerem. CAIVM:] C. Sulpicium Gallum. infra: Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. Et Fam. lib. IV. Gracchum, tres mei libri. Male. SED *hi nec comparantur Catoni, maximo, & ſpectato uiro.*] haec uerba, Maximo, & ſpectato uiro, negari non poteſt aptius de Catone ſene dici, praeſertim a Laelio, ſummo uiro, quam de eius filio, qui nec uictorias ullas eſt adeptus, nec triumphauit, nec omnino pro rep. memorabile quidquã geſsit. non enim ſileret hiſtoria. Quare non ſequor eos, qui legunt, Sed ij in pueris, Cato in perfecto, & ſpectato uiro. Quibus nec adſtipulantur mei ueteres libri, (nam ſeptem habent, Sed caue, ne hos praeponas Catoni, maximo, & ſpectato uiro, reliqui faciunt cum impreſſa lectione) nec ſane uideo, a quo uerbo pendeat, aut quo modo conſiſtat per ſe, Sed ij in pueris. Concedo, & Paullum, & Gallum puerorum mortem conſtanter tuliſſe, proptereaq. non mediocrem ſapientiae laudem aſſecutos eſſe. ſed, ut ita ſit, comparandi tamen Catoni non uidentur. non ſolum, quia, erepto ſibi filio conſulari, maiorem, quam Paullus, & Gallus, qui pueros amiſerant, conſtantiae, ſapientiaeq. laudem meruit, ſed etiam propter alia multa, quibus ei Sapientis cognomen tributum eſt. quod neque Paullo, neque Gallo contigit. in quo ne comparandi quidem ſunt Catoni, maximo, & ſpectato uiro. Quod Cicero cum dicit, omnes eius uirtutes complectitur, & oſtendit praeſtitiſſe eum Paullo, & Gallo, non ſolum conſtantiae gloria, ſed alijs quoque laudibus, quibus Sapiẽs dictus eſt. (VT *iam cum utroque loquar*)] nam ſupra ſolum Scaeuolam allocutus fuit. EGO, *ſi &c.*] doleo, ſed moderate doleo. VIDERINT *ſapientes:*] eſt enim controuerſia, utrum nihil omnino dolendum. ET, *ut confirm. p.*] ſic tredecim. Vtq. conf. p. tres. Vtiq. conf. p. unus. Vtunq. conf. p. unus. NON *egeo medicina:*] qui philoſophus ſim. nam philoſophia medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Tuſc. II. QVO, *amic. d.*] ſic omnes mei. DECESSV,] ſic undecim. Septem, Diſceſſu. SCIPIONI] cum emphaſi quadam dictum. uiro tam praeſtanti uirtute, & dignitate. SVIS *autem incommodis &c.*] hoc & in libro de claris orat. dixit, cum de obitu Hortenſij loqueretur. NON *amicum, ſed ſeipſum amantis eſt.*] οὐ φιλοφίλου, ἀλλὰ φιλαύτου εἶναι δοκεῖ. IMMORTALITATEM] ut numquam moreretur. quod quia homini contingere non poteſt, recte, & ſapienter ne cogitabat quidem Scipio. SPEM] quae in pueris laudatur. Vt Virgilius Marcellum, lib. VI. Vbi uide Seruium. PETIIT *numquam,*] ord. praep. unus. Petiuit, decem. FACTVS *eſt conſul bis,*] Factus eſt bis conſul, octo. Conſul eſt factus bis, unus. Factus conſul bis, unus. Eſt factus conſul bis, unus. ANTE *tempus,*] lege uel uirtuti, uel reip. temporibus id concedente. nam uirtutis, quam aetatis, curſus celerior: ut ait Cicero Philipp. v. uide Flor. Epit. XLIX. & Plut. in Catone. REIP. *paene ſero:*] ortis iam ſeditionibus tribunicijs, quae remp. paene perdiderunt. unde Scipio, in urbem reuerſus, Ti. Gracchum, interrogatus a Catone trib. pl. reſpondit iure ſibi caeſum uideri. Quod interpretes non ſunt aſſecuti: qui retulerunt ad Numantinum dedecus, in quo certe reſp. non periclitabatur, ut in rogationibus tribunicijs. DVABVS *urbibus euerſis,*] Carthagine, & Numantia. de Off. lib. I. MORIBVS *facillimis,*] qui, Panaetij domeſtica conſuetudine, oratione, & praeceptis, licet Stoici, triſtior nõ eſt factus, ſed lenior. pro Murena. PIETATE *in matrem,*] Papiriam, a patre, ob latentem cauſſam, repudiatam. LIBERALITATE *in ſorores,*] quarum unam M. Catonis filius, alteram Tubero uxorem duxit. Patrimonium Aemilianum Q. Maximo patri conceſsit, Scipionis hereditate contentus, de qua & ſororum tenuitatem ſubleuauit. BENIGNITATE *in ſuos,*] amicos. Sic tres. In duobus, ſupra Benignitate, Bonitate. Bonitate, tredecim. Quo modo ſi legas, interpr. lenitate, & facilitate in amicos, & propinquos. IVSTITIA *in omnes?*] qui reſtituerat Maſiniſſae auunculum. Valerius hoc humanitati tribuit. Iuſtitia fuit, Gracchum, etſi propinquum, iure caeſum pronunciare. *In omnes?* ciues, milites, ſocios, hoſtes. HAEC *nota ſunt nobis.*] Haec, non legitur in decemſeptem. Omnibus, unus. CIVITATI *carus*] Ciuitati huic carus, unus. *Ciuitati carus:* Pro Milone: Quantum luctum in hac urbe fuiſſe a patribus noſtris accepimus, cum P. Africano, domi ſuae quieſcenti, illa nocturna uis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem (ſi fieri poſſet) omnes eſſe cuperent: cuius ne neceſſariam quidem, exſpectandam eſſe mortem? MAERORE *funeris indicatum eſt.*] alias, Iudicatum eſt. QVAM *mortuus eſt,*] Quam eſſet mortuus, quindecim. Quam mortuus fuiſſet, unus. ETIAM *nunc*] de praeterito: pro, Etiam tunc. quod alibi quoque legitur. Etiam tunc, eſt in duobus meis. CELERITAS] hinc Caeſar, interrogatus, quodnam mortis genus optimum iudicaret, reſpondit, Inopinatum. Et Horatius:

– Mercator, *inquit,* nauim iactantibus auſtris,
Militia eſt potior. quid enim? concurritur. horae
Momento cita mors uenit, aut uictoria laeta.

QVID *homines ſuſpicentur,*] Quid autem homines ſuſp. quattuor. Quid enim homines ſuſp. unus.

Suſpicentur: ſuſpicabantur,ueneno ſublatum. App. lib. I. de bello ci. Vide Plut.in Gracchis,qui hoc in Fuluium confert, qui eodem die in eum inuectus ſit; Plinium lib.VII.cap.44.qui in Metellum Macedonicum, qui liberis dixerit, Ite, filij, celebrate exſequias: numquam ciuis maioris funus uidebitis; Epitomem Liuij lib.LIX. qui in Semproniam; Valerium lib.v. cap. de Ingratis, de uir. ill.Oroſium lib.v.cap.10.De Fato: Scipio morietur noctu, in cubiculo ſuo, ui oppreſſus, necatus. HOC *tamen uere licet dicere.* ʒ ſic recte legitur. ſic, & mei quattuordecim. Vnus, Hoc uere tamen licet dicere. Vnus, Hoc uero licet tamen dicere. Vnus, Hoc uerum tamen licet dicere. Vnus, Hoc dicere uere tamen licet. SENATV *dimiſſo,* ʒ ord.praep. unus.Sunt,qui legant,Senato. REDVCTVS ʒ Deductus, unus. Ductus, unus. AD *ueſperum* ʒ ſic omnes libri. *A patribus conſcriptis, a populo R. a ſocijs, & Lat.* ʒ Duodecim (in quorum uno, non legitur τὸ, Conſcriptis,) A patribus conſcriptis, populo R. ſocijs, & Lat. Tres, A p. c, p. R, & ſoc.& Lat.Vnus,A p.c,p.R,& a ſoc.& Lat.Vnus, A p.c, & p.R,& ſoc.& Lat. Vnus, A p.c,p.R, ſocijſque,& Lat. *Socijs,& Latinis:* Socij,& Latini, ueteres dicebant, pro, Socij Latini. AD *ſuperos uideatur potius,&c.* ʒ ſic ſex. Decem,Ad ſuperos uideatur deos potius. Vnus,Magis,pro Potius.Vnus,Ad deos ſuperos potius uidetur. IIS, ʒ Epicureis. Fortaſſe Caeſarem notat, cuius hoc eſt apud Salluſtium, in oratione de Coniuratis. DISSERERE ʒ ſic omnes mei.A Pomponio Laeto liber ſcriptus, Aſſerere. ANIMOS ʒ Animas, octo. Vnus, Animos ſimul interire. ATQVE *omnia morte deleri.* ʒ ſic tredecim. Vnus, Atque morte ſimul omnia deleri. Vnus,pro Atque,Et. Vnus neque, Atque; neque, Et. RELIGIOSA *iura* ʒ Iura, pro Iuſta,dicit Cicero. QVOD *non feciſſent profecto,* ʒ Qui,pro,Quod, unus; Ne, pro,Non,unus; Nec, unus. Quod profecto non feciſſent, tres. IN *hac terra* ʒ Italiam intelligit. Pythagoram,& Pythagoreos ſignificat. de Senectute. MAGNAM *Graeciam,* ʒ quae cur ita diceretur, uidendus Strabo lib.VI.Iuſtinus lib.XX. DELETA *eſt, tunc florebat,* ʒ Tum, ſeptem. Deleta eſt,quae tunc,duo. Deleta,quae tunc,unus. Deleta eſt,ſed tum, unus. ERVDIERVNT, ʒ ait enim Liuius,eo tempore paruum litterarum uſum eſſe in Italia. VT *in pleriſque,* ʒ legunt alij, Vt plerique; referuntq. ad Academicos maxime, qui nihil affirmabant, uarie diſputantes, aſſenſumq. de unaquaque re ſuſtinentes. Ego, cum tredecim meis libris, Vt in pleriſque. Referoq. ad ipſum Socratem: cuius ironia propria fuit: nec affirmabat quidquam,ſed quaſi dubitans diſputabat. quod Platonis monumenta teſtantur. CVM *e corpore exceſſiſſent,* ʒ Ex, decem.Diſceſsiſſent,duo.Exiſſent,duo. Receſsiſſent,unus. Exceſſent, unus.Cum corporibus exceſsiſſent,unus. REDITVM *in caelum* ʒ ſic tredecim.In caelo,tres. In caelis, unus. OPTIMOQVE, *& iuſtiſſimo cuique* ʒ Optimoq. uiro, & iuſtiſsimo cuique,ſeptem. Que, non eſt in duobus. Que, &, non eſt in duobus. In uno, ſupra uulgata lectionem additur, Viro.Vnus,Optimo uiro,& iuſtiſsimo cuique. EXPEDITISSIMVM. ʒ octo addunt,Iter. unus ſupra addit. Iter expeditiſsimum,unus. QVI *quidem, quaſi praeſagiret,* ʒ ſic duo.Quiq. idem,quaſi praeſagiret, duo. Quiq. idem praeſagiret quaſi, unus. Qui idem quaſi praeſagiret, ſex. Qui quaſi praeſagiret, quinque. Quod & idem quaſi praeſagiret,unus.Quod quaſi praeſagiret idem,unus. ET *Philus,* ʒ Et,non eſt in tribus. MECVM *ueniſſes,* ʒ odi mutationes non neceſſarias. ut hic, non uideo,cur pro uulgata lectione reponatur, Me conueniſſes: cum, Mecum ueniſſes, & apertam ſatis habeat ſententiam, & in meis ſexdecim legatur. (duo alij, unus, Veniſſes mecum; alter, Mecum fuiſſes) Nam, quod Laelius in eadem domo cum Scipione habitauerit,id mutandi neceſsitatem non affert. Scaeuola enim ſocerum ſuum Laelium, foris repertum, officij cauſſa, domum comitatus eſt. ibi loquentem de rep. Scipionem audiuit. EXTREMVM ʒ in Somnio Scipionis, quae pars fuit extrema libri VI.de Republica. IN *quiete* ʒ ideſt,in ſomno. PER *uiſum* ʒ ſic ſex. Ex uiſu,unus.Viſu,tres.Viſa,unus.Viſo,quinque. *Per uiſum:* ideſt,per ſomnium.uiſus enim eſt Africanus ea narrare nepoti ſuo Scipioni, quae explicantur in Somnio Scipionis. ID *ſi ita eſt,* ʒ Id uero ſi ita eſt,tres. TAMQVAM *e cuſtodia,* ʒ φρουρίῳ, Plato in Axiocho: ψυχὴ ζῶον ἀθάνατον, ἐν θνητῷ κατειργμένον φρουρίῳ. i. carcere: unde ſequitur, Vinculiſque. MAERERE *hoc eius euentu,* ʒ ſic duodecim. Euentum,quattuor. Maerere huius euentum,unus.Maerere hoc in eius aduentu, unus. MECVM *autem incommodius,* ʒ Autem,non eſt in tredecim.Sed mecum incommodius, unus. Mihi uero incommodius,unus. *Incommodius:* quod eius iucundiſsimae conſuetudinis fructu careo. QVEM *fuit aequius,* ʒ Fuerat,omnes. Quem quidem fuerat aequius, unus. INTROIERAM *in uitam,* ʒ In uitam,non leguntur in ſex. VOLVNTATVM, *ſtudiorum, ſententiarum ſumma conſentio.* ʒ Salluſtius, Catilina: Idem uelle,atque idem nolle, ea demum uera amicitia eſt. Ariſtoteles Amicum eſſe dixit unam animam in duobus corporibus habitantem. Et Lyricus, Amicum, Animae dimidium ſuae dixit. FALSA *praeſertim;* ʒ ſic omnes mei libri. *Falſa praeſertim:* exempla modeſtiae Laelij. VIX *tria, aut quattuor nominantur paria amicorum.* ʒ lib.III.de Off. *Nominantur:* Notantur, unus.Vnus, Nominentur.

CICERO

FAN. *Iſtud quidem, Laeli, ita neceſſe eſt: ſed, quoniam amicitiae mentionem feciſti, & ſumus otioſi, pergratum mihi feceris, ſpero item Scaeuolae, ſi, quemadmodum ſoles de ceteris rebus, cum ex te quaeruntur, ſic de amicitia diſputabis, quid ſentias, qualem exiſtimes, quae praecepta des.* SCAE. *Mihi uero pergratum hoc erit. atque id ipſum cum tecum agere conarer, Fannius anteuertit. quamobrem utrique noſtrum gratum admodum feceris.* LAE. *Ego uero non grauarer, ſi mihi ipſe conſiderem. nam & praeclara uiſa res eſt; & ſumus, ut dixit Fannius, otioſi. ſed, quis ego ſum? aut quae in me eſt facultas? doctorum eſt iſta conſuetudo, eaq. Graecorum,*

ut ijs proponatur, de quo diſputent quamuis ſubito. magnum opus eſt, egetq. exercitatione non parua. quamobrem, quae diſputari de amicitia poſſunt, ab eis, cenſeo, petatis, qui iſta profitentur. ego uos hortari tantum poſſum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. nihil eſt enim tam naturae aptum, tam conueniens ad res uel ſecundas, uel aduerſas. Sed hoc primum ſentio, niſi in bonis amicitiam eſſe non poſſe. neque id ad uiuum reſeco, ut illi, qui haec ſubtilius diſſerunt, fortaſſe uere, ſed ad communem utilitatem parum. negant enim, quemquam uirum bonum eſſe, niſi ſapientem. ſit ita ſane: ſed eam ſapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo eſt conſecutus. nos autem ea, quae ſunt in uſu, uitaq. communi, non ea, quae finguntur, aut optantur, ſperare debemus. numquam ego dicam C. Fabricium, Man. Curiũ, Ti. Coruncanium, quos ſapientes noſtri maiores iudicabant, ad iſtorum normam fuiſſe ſapientes. Quare ſibi habeant ſapientiae nomen, & inuidioſum, & obſcurum; concedantque, ut hi boni uiri fuerint. ne id quidẽ facient: negabunt id, niſi ſapienti, poſſe concedi. agamus igitur pingui Mineruae, ut aiunt. Qui ita ſe gerunt, ita uiuunt, ut eorum probetur fides, integritas, aequitas, liberalitas; nec ſit in eis ulla cupiditas, uel libido, uel audacia; ſintq. magna conſtantia, ut hi fuerunt, quos modo nominaui: hos uiros bonos, ut habiti ſunt, ſic etiam appellandos putemus; qui ſequuntur, quantum homines poſſunt, naturam, optimam recte uiuendi ducem. ſic enim mihi perſpicere uideor, ita natos eſſe nos, ut inter omnes eſſet ſocietas quaedam, maior autem, ut quiſque proxime accederet. itaque ciues potiores ſunt, quam peregrini; & propinqui, quam alieni. cum his enim amicitiam natura ipſa peperit: ſed ea non ſatis habet firmitatis. namque hoc praeſtat amicitia propinquitati; quod ex propinquitate beneuolentia tolli poteſt, ex amicitia autem non poteſt. ſublata enim beneuolentia, amicitiae nomen tollitur, propinquitatis manet. quanta autem uis amicitiae ſit, ex hoc intelligi maxime poteſt, quod ex infinita ſocietate generis humani, quam conciliauit ipſa natura, ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, ut omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Eſt autem amicitia nihil aliud, niſi omnium diuinarum, humanarumq. rerum cum beneuolentia, & caritate ſumma conſenſio. qua quidem haud ſcio an, excepta ſapientia, quidquam melius homini ſit a dijs immortalibus datum. Diuitias alij praeponunt, bonam alij ualetudinem, alij potentiam, alij honores, multi etiam uoluptates. belluarum hoc quidem extremum eſt: illa autem ſuperiora caduca, & incerta, poſita non tam in noſtris conſilijs, quam in fortunae temeritate. qui autem in uirtute ſummum bonum ponunt, praeclare illi quidem; ſed haec ipſa uirtus amicitiam gignit, & continet: nec ſine uirtute amicitia eſſe ullo pacto poteſt. iam, uirtutem ex conſuetudine uitae, ſermoniſq. noſtri interpretemur; nec metiamur eam, ut quidam docti, uerborum magnificentia; uiroſq. bonos eos, qui habentur, numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his communis uita contenta eſt. eos autem omittamus, qui omnino nuſquam reperiuntur. tales igitur inter uiros amicitia tantas opportunitates habet, quantas uix queo dicere. Principio, quis poteſt eſſe uita uitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquieſcat? quid dulcius, quam habere, quocum omnia audeas ſic loqui, ut tecum? quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes, qui illis aeque, ac tu ipſe, gauderet? aduerſas uero ferre, difficile eſſet, ſine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. denique ceterae res, quae expetuntur, opportunae ſunt ſingulae rebus fere ſingulis; diuitiae, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere; uoluptates, ut gaudeas; ualetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia plurimas res continet; quoquo te uerteris, praeſto eſt; nullo loco excluditur; numquam intempeſtiua, numquam moleſta eſt: itaque non aqua, non igni, ut aiunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. neque ego nunc de uulgari, aut de mediocri, quae tamen ipſa delectat, & prodeſt, ſed de uera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui pauci nominãtur, fuit. nam & ſecundas res ſplendidiores facit amicitia, & aduerſas partiens, communicãſq. leuiores. cumq. plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum praeſtat omnibus, quod bona ſpe praelucet in poſterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur. uerum enim, amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur ſui. quocirca & abſentes adſunt; & egentes abundant; & imbecilles ualent; &, quod difficilius dictu eſt, mortui uiuunt: tantus eos honos, memoria, deſiderium proſequitur amicorum. ex quo illorum beata mors uidetur, horum uita laudabilis. Quod ſi exemeris ex natura rerum beneuolentiae coniunctionem: nec domus ulla, nec urbs ſtare poterit; ne agri quidem cultus permanebit. id ſi minus intelligitur; quanta uis amicitiae, concordiaeq. ſit, ex diſſenſionibus, atque ex diſcordijs percipi poteſt. quae enim domus tam ſtabilis, quae tam firma ciuitas eſt, quae non odijs, atque diſſidijs funditus poſſit euerti? ex quo, quantum boni ſit in amicitia, iudicari poteſt. Agragantinum quidem, doctum quandam uirum, carminibus Graecis uaticinatum ferunt; quae in rerum natura, totoq. mundo conſtarent, quaeq. mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt, & re probant. itaque, ſi quando aliquod officium exſiſtit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis; quis eſt, qui id non maximis efferat laudibus? qui clamores tota cauea nuper, hoſpitis, & amici mei, M. Pacuuij in noua fabula? cum, ignorante rege, uter eorum eſſet Oreſtes, Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo necaretur; Oreſtes autem, ita ut erat, Oreſtem ſe eſſe perſeueraret. ſtantes autem plaudebant in re ficta: quid arbitramur, in uera fuiſſe facturos? facile indicabat ipſa natura uim ſuam; cum homines, quod facere ipſi non poſſent, id recte fieri in altero iudicarent.

EXPLANATIO

SPERO *item Scaeuolae,* ȝ ſic decem mei. Spero idem Scaeuolae, quinque. Spero & idem Scaeuolae, unus. Spero item & Scaeuolae, unus. addito tamen τὸ Et ſuperius. Spero itemq. Scaeuolae, unus. CVM *ex te quaer.* ȝ Quae, pro, Cum, undecim. DISPVTABIS, ȝ ſic unus. Diſputaris, nouem. Diſputaueris, ſeptem. Diſputaueritis, unus. *Diſputabis*: rem ordine, ac methodo certa explicabis, uera confirmando,

firmando, contraria refutando. Q v i d *ſentias*, ʒ quam rationem putes eius eſſe oportere. cuiuſmo-
di perſonae ad eam ſint idoneae. Q v a e *praecepta des*. ʒ quo modo colendam cenſeas,& quatenus.
N o n *grauarer*, ʒ uobis obſequi. S i *mihi ipſe confiderem*. ʒ ſi eam facultatem diſſerendi eſſe puta-
rem in me, ut ex tempore tantam rem poſſem expedire. P r a e c l a r a *uiſa res eſt:* ʒ τὸ, Viſa, non
eſt in duodecim. D o c t o r v m *eſt iſta conſuetudo*, ʒ Academicorum, quorum patrium,& peculiarem
hunc morem fuiſſe, alibi teſtatur. Quem morem in III. de Orat. ad Gorgiam refert. His autem Acade-
miae ſpatijs plus ſe eloquentiae debere fatetur, quam rhetorum ſcholis. V t *ijs proponatur*, ʒ Antepo-
natur, quattuor. Anteponeretur, unus. Male. Ponatur, tres. Inde, Poſitiones, ideſt θέσεις. Tuſc. I. Ponere
iubebam, de quo quis audire uellet. Et: Quaeſtiunculam ponere. I. de Orat. Quamquam ſatis ijs, qui ade-
rant, ad id, quod erat poſitum, dictum uidebatur. Et Fam. x. Quod tu unum ζήτημα Dioni philoſopho po-
ſuiſti. M a g n v m *opus eſt*, ʒ requirit magnum ingenium, multiplicem doctrinam, exquiſitam metho-
dum. N i s i *in bonis amicitiam eſſe non poſſe*. ʒ hoc ait & Laertius in Zenone. Salluſt. Iugurtha, in ora-
tione Memmij: Eadem cupere, eadem odiſſe, eadem metuere, inter bonos amicitia, inter malos factio. Pla-
to in Lyſide huius rei rationem reddit, quod boni ſunt ſimiles inter ſe, ob idq. amici: mali autem ne ſibi ip-
ſis quidem ſimiles, nedum alijs. Quod & legitur apud eundem I. de Rep.& apud Ariſt. lib. IIX.& IX. Mora-
lium:& apud Iſocratem in Paraenetico. N i s i *in bonis:* pro, Inter bonos. Graeco more. I l l i,
qui &c. ʒ Stoici. S v b t i l i v s *diſſerunt*, ʒ ſic undecim Tres, Inquirunt. Duo, Dixerunt. Vnus, Diſ-
ſeruerunt. Stultius dixerunt, unus. A d *communem utilitatem* ʒ officium, quod καθῆκον μέσον appellant.
Off. I. F i n g v n t v r, ʒ docendi,& acuendi ſtudij cauſſa. S p e r a r e *debemus*. ʒ ſic unus. reli-
qui omnes, Spectare. C. F a b r i c i v m, ʒ uide Agellium lib. IV. cap. 8.& Valerium lib. IV. cap. 3.
M' C v r i v m, ʒ uide Valerium eodem loco. T i. *Coruncanium*, ʒ de Orat. III. Pomponius de orig.
iuris, Florus Epit. XIIX. I n v i d i o s v m, ʒ Pythagorae, Democriti, & aliorum. O b s c v r v m; ʒ
cuius nulla exempla extant, ſicut perfecti officij. C o n c e d a n t q v e, ʒ Que, non eſt in omnibus,
uno excepto, in quo, Concedant tum, &c. N e *idquidem facient:* ʒ Nec, tres. P i n g v i *Minerua, ut
aiunt*. ʒ non exquiſitis argumentis, rudius, planius, ἀμαθέστερον. F i d e s, ʒ quae ut habeatur, duabus
rebus effici poteſt, ſi exiſtimabimur adepti coniunctam cum iuſtitia prudentiam. Off. II. I n t e g r i-
t a s, ʒ Integri ſunt, qui ſe corrumpi non ſinunt. quod Continentiae eſt. ἀδιαφθορία. Vel, καλοκαγαθία,
ſanitas totius animi. A e q v i t a s, ʒ Aequalitas, omnes libri mei. Aequabilitatem uocat I. Off. cum
idem ſemper uultus, eademq. frons eſt. L i b e r a l i t a s; ʒ quae iuſtitiae & ipſa pars eſt. quae in dan-
do,& accipiendo uerſatur, ſed magis in dando. V l l a *cupiditas*, ʒ Vlla, non eſt in uno meo. *Cupidi-
tas:* auaritia, cupiditas pecuniae, atque opum. L i b i d o, ʒ amores impudici. A v d a c i a; ʒ
impetus animi, a rebus iniuſtis perpetrandis non abhorrens. S i n t q. ʒ Sitq. omnes: uno excepto, qui
non habet τὸ Que. M a g n a *conſtantia*, ʒ in uirtutis propoſito perſeuerantia. S e q v v n t v r, ʒ
Sic legendum. ſic quinque mei. Q v a n t v m *homines poſſunt*, ʒ quaſi prorſus non liceat. O p t i-
m a m *recte uiuendi ducem*. ʒ omnes mei, Optimam bene uiuendi ducem. Fuluij Vrſini liber, Optima re-
cte uiuendi duce. P r o x i m e *accederet*. ʒ ſic undecim. Adhaereret, duo. Aderet, deletum in uno, & ſu-
pra poſitum, Accederet. Adhaereret, uel Accederet, duo. Adhiberet, unus. *Accederet:* ad quemque: id-
eſt, ut quiſque cuique proximus,& coniunctiſsimus eſſet. P e r e g r i n i; ʒ alterius nationis. P r o-
p i n q v i, ʒ ex eadem oriundi familia. A l i e n i. ʒ nulla neceſsitudine naturali coniuncti. non co-
gnati. E x *infinita ſocietate &c.* ʒ ſic omnes mei libri. E s t *autem amicitia* ʒ Amicitiae definitio.
Eſt enim amicitia, ſexdecim. Eſt uero amicitia, unus. Ergo eſt enim amicitia, unus. C v m *beneuolentia, &
caritate* ʒ mutuo amore. S v m m a *conſenſio*. ʒ ſic octo. Summa, deeſt in ſeptem. In duobus addi-
tum. Coniunctio, duo. E x c e p t a *ſapientia*, ʒ quae uirtutem omnem in ſe complectitur: nec ab ea
ſeparari poteſt. Q v i d q v a m ʒ Nihil, octo. B e l l v a r v m, ʒ Epicureorum. de Fin. I S v p e-
r i o r a *caduca*, ʒ ſic duo. Superiora ſunt caduca, reliqui: uno excepto, in quo, Superiora ſunt & caduca.
I n *fortunae temeritate*. ʒ quae, caeca, alata,& globo uolubili inſiſtens pingitur. de qua Ouidius:

Nempe dat,& quodcumque libet Fortuna, capitque;
Irus & eſt ſubito, qui modo Croeſus erat.

S v m m v m *bonum* ʒ ad quod omnia referuntur. Ariſt. I. Eth.& Cic. de Fin. G i g n i t, *& continet* ʒ
nam amicitia ex uirtute oritur & conſeruatur. eſt enim genitrix,& nutrix amicitiae. E x *conſuetudine ui-
tae*, ʒ ſic quattuor. additur, Noſtrae, in reliquis. N e c *metiamur eam, ut quidam docti, uerborum magni-
ficentia*; ʒ Nec eam metiamur, tres. Nec eam, ut q. d, uerb magn. metiamur, quattuordecim. quorum unus,
Vt quidam docti faciunt. *Docti:* ſic omnes mei recte. intelligit Stoicorum imaginariam perfectionem:
quos nequaquam pro indoctis habet. Siquidem opinioni illorum derogat, doctrinae minime derogat.
G a l l o s, ʒ C. Sulpicium Gallum. ſupra. P r i n c i p i o, *quis poteſt eſſe uita uitalis*, ʒ pro, Quis
omnino uiuit. Fuluij liber, Cui poteſt &c. Principio quidem, q.&c, unus. Qui, ſeptem. in quorum uno addi-
tum ſupra, S. In uita uitalis, unus. Quis poteſt eſſe uitalis, unus. Qui poteſt uita utilis, unus. I n *amici-
tia mutua beneuolentia conquieſcat?* ʒ in extremo hoc Laelio: Viciſsim ſenes in adoleſcentium caritate ac-
quieſcimus. Q v i d *dulcius*, ʒ Quid enim dulcius, quinque. Quid dulcius eſt, tres. Q v o c v m *om-
nia audeas ſic loqui, ut tecum?* ʒ ac cuius fide,& taciturnitate non dubites: cuius cōſcientiam minus timeas,
quam tuam, ait Seneca. Terentianus Chremes:

Nemo eſt meorum amicorum hodie, apud quem expromere omnia mea occulta,
Clitipho, audeam.

Vide Ouidium Triſt.lib.III.eleg.6. ADVERSAS *uero ferre* ʒ Aduerſas uero res ferre, tres. QVI *illas grau.* ʒ Illas,non eſt in duobus.Illa,unus.Qui etiam illas grau.duo.Qui illas & grau.unus. OPPORTVNAE *ſunt ſingulae rebus fere ſingulis;* ʒ ideſt, earum utilitas non ita late patet, non habent uſum tam multiplicem,quam amicitia. *Opportunae ſunt ſingulae:* Opportunae ſunt & ſingulae,unus. Opportunae ſunt fere ſingulae,unus. VT *utare;* ʒ nam diuitiarum finis uſus eſt. VT *colare;* ʒ ut habeas plures famulos, multos equos, magnificas edes. VT *laudere;* ʒ quod fieri non poteſt ſine praeſtanti uirtute. DOLORE *careas, & muneribus fungare corporis:* ʒ Vt mun.duo. Dolore careas; uires,ut mun. f.corp.duo. PLVRIMAS *res* ʒ immo omnes. NVMQVAM *intempeſtiua,* ʒ Plautus Mercatore:

Quamquam negotium eſt, ſi quid uis, Demipho,
Non ſum occupatus umquam operam dare amico.

NVMQVAM *moleſta* ʒ Horatius:

At, pater ut gnati, ſic nos debemus amici
Si quod ſit uitium,non faſtidire.&c.

DE *uulgari,* ʒ quam ex utilitate tantum,& iucunditate metimur. DE *uera,& perfecta* ʒ quae ex mutuo bonorum conſenſu conſtat; cuiuſq. cauſſa efficiens eſt mera uirtutis admiratio. QVI *pauci nominantur,* ʒ Perpauci,unus.in altero additum,Per.Numerantur,unus meus. Intelligit autem amicorum paria. SPLENDIDIORES ʒ ut in nuptiarum apparatu. BONA *ſpe* ʒ Bonam ſpem, ſex.pro, ſpem oſtendere tamquam lucem quandam praelatam. Sic Lucretius lib.I.Lumen praepandere. Bon. ſemper ſp. duo.in quorum uno ſupra additum τὸ Semper. PRAELVCET *in poſterum,* ʒ non modo praeſentibus malis medetur,ſed etiã ueluti occidentis Solis rubeſcentes nubes futuram animorum ſerenitatẽ pollicetur. CADERE ʒ deſperare penitus. VERVM *enim amicum qui intuetur;* ʒ ſic tres.Etiam,pro Enim,quindecim. Etenim,pro,Enim,Fuluij liber. EXEMPLAR ʒ Exemplum,unus. Exemplare, unus. ABSENTES *adſunt,* ʒ nam amici non minus abſentium,quam praeſentium,meminerunt: eos amant, colunt,eorumq. partes agunt.Inde Iſocrates,ueros amicos a fictis diſtinguens, ait: Οἱ μὲν τοὺς φίλους παρόντας τιμῶσιν, οἱ δὲ ϗ μακρὰν ἀπόντας ἀγαπῶσι. EGENTES *abundant;* ʒ nam,ubi amici,ibi opes: amicorum omnia communia. IMBECILLES *ualent;* ʒ nam amici id praeſtant, quod illi ipſi per ualetudinem non poſſunt.Ouidius lib.I.de Ponto ad Rufinum.Et Seneca lib.Epiſt.x.Imbecilli, tres. MORTVI *uiuunt:* ʒ quia ab amicis ſuperſtitibus honorantur, deſiderantur, crebra eorum fit mentio:ut non tam eſſe mortui,quam peregre abijſſe uideantur;& eum quidem in locum,in quem non multo poſt & ceteri ſint per uenturi. TANTVS *eos honos,* ʒ Tantum,tres. EX *quo illorum beata mors* ʒ quorum felicitas etiam poſt obitum duret. HORVM *uita laudabilis.* ʒ propter conſtantem amicorum culturam,dempta omnĩ ſpe utilitatis. unde apparet,honeſtate illos,non emolumento,duci. Ex *natura rerum* ʒ humanarum. BENEVOLENTIAE *coniunctionem:* ʒ Mentionem,duo.Iunctionẽ,unus. Vinctionem,alij ex uet.lib.Quo uerbo utitur Varro lib.IV.de lingua Lat. NE *agri quidem cultus* ʒ ſine hominum ſtudijs.Off.II.nam ad haec potius referre hoc placet,quam ad tempeſtates.cum hic de moribus,non de natura rerum, diſſeratur. CONCORDIAEQ. ʒ inde Salluſtius: Concordia,paruae res creſcunt; diſcordia, maximae dilabuntur. ATQVE *ex diſcordijs* ʒ τὸ Ex non eſt in duodecim. PERCIPI ʒ Intelligi, unus meus. Sed gloſſema eſt ad,Percipi. AGRAGANTINVM ʒ Empedoclem. uide Plut. in libro de Iſide,& Oſiride:quamquam aliter Ariſtoteles lib.IIX.Ethicorum, & Simplicius lib.I.Phyſ. & lib. I. de Caelo. Ambitioſiſsimus omnium.ut ſe iam ardentis Aetnae ſpecum nocte intempeſta deiecerit,ut,cum repente non apparuiſſet, abijſſe ad deos crederetur. Lactantius lib.III.cap.18.Strabo lib.VI.Vide de eo & Lactãtium de orig.err.cap. 13.Laertium in Parmenide,Agellium,Plinium,Quinct.lib.III.cap.I. IN *rerum natura* ʒ Vide Plut. in Placitis lib.I.cap.3.& cap.30.Inde Ouidius:

Diſſociata locis concorde pace ligauit.

Vide & Eryximachi apud Platonem in Conuiuio ſententiam. ET *re probant.* ʒ ſic duodecim. Et approbant,duo.Atque probant,unus. *Et intelligunt,& re probant:* inde Euripides:

Τὰ χρῆσθ' ἐπιςάμεσθα, ϗ γινώσκομεν, οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ.

Et Seneca: Inſitum etiam malis,probare meliora. IN *periculis aut adeundis, aut communicandis,* ʒ amicitiae experimenta ſunt Iſocrati, ἥτε περὶ τὸν βίον ἀτυχία, ϗ ἡ ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνία. CAVEA ʒ area in theatro. Ridicule nomen tragoediae nonnulli putarunt. HOSPITIS, *& amici mei, M. Pacuuij in noua fabula?* ʒ In hoſpitis,& amici &c.omnes mei libri. Mei, non eſt in uno. In amici mei, & hoſpitis,nouem.Nota,unus.Ante Hoſp.Fuere,unus; Fuerunt,quattuor. PYLADES *Oreſtem ſe eſſe* ʒ uide Ouidium Triſt.lib.IV.eleg.4.& Manilium. STANTES *autem plaudebant* ʒ Autem, non eſt in tribus.Stantes in re ficta plaudebant, unus. Sunt,qui Flentes, legant.quod fieri ſolitum,legitur apud Iſocratem in oratione ad Nicoclem,& Panegyrico. IN *re ficta.* ʒ a minori ad maius. FACILE *indicabat ipſa natura uim ſuam;* ʒ ſignificat,naturam conciliatricem eſſe amicitiae: quae ſi negligatur, id deprauata conſuetudine fieri. TVM *homines,quod facere ipſi non poſſent,* ʒ ſic nouem.Fere,(pro Facere,)unus.Quidem, pro Quod, unus.Ipſi facere,unus.Cum homines,quod facerent,unus.Cum homines quidem quod facere,tres.Poſſunt,duo. *Quod facere ipſi non poſſent:* propter φιλαυτίαν prauam, & animi imbecillitatem. ID *recte fieri in altero iudicarent.* ʒ ſunt hi candidiores,& meliores hominibus,ut ait Comicus,imperitis, qui nihil,niſi quod ipſi faciunt,rectum eſſe cenſent.Inuidi uero ſunt omnium peſsimi, qui etiam praeclariſſimis facinoribus obtrectant,eaq. aliqua uitij labe contaminare nituntur.

CICERO

HACTENVS mihi uideor,de amicitia,quod ſentirem,potiſſime dixiſſe.ſi qua praeterea ſunt,(credo autem eſſe multa) ab ijs, ſi uidebitur, qui iſta diſputant, quaeritote. FAN. Nos autem a te potius.quamquam etiam ab iſtis ſaepe quaeſiui, & audiui, non inuitus equidem:ſed aliud quoddam expetimus filum orationis tuae. SCAE. Tum magis id diceres, Fanni, ſi nuper in hortis Scipionis, cum de republica diſputatum eſt, affuiſſes. qualis tum patronus iuſtitiae fuit contra accuratam orationem Phili? FAN. Facile id quidem fuit,iuſtitiam, iuſtiſſimo uiro, defendere. SCAE. Quid amicitiam? non ne facile ei erit,qui,ob eam,ſumma fide,conſtantia,iuſtitiaq. ſeruatam, maximam gloriam ceperit? LAE. Vim hoc quidem eſt afferre. quid enim refert, qua me ratione cogatis? cogitis certe. ſtudijs enim generorū, praeſertim in re bona, cum difficile eſt, tum ne aequum quidem obſiſtere. Saepiſſime igitur mihi de amicitia cogitanti, maxime illud conſiderandum uideri ſolet, num propter imbecillitatem, atque inopiam deſideranda ſit amicitia,ut in dandis, recipiendiſq. meritis, quod quiſque minus per ſe poſſet,id acciperet ab alio,uiciſſimq. redderet; an eſſet hoc quidem proprium amicitiae, ſed antiquior,& pulchrior, & magis a natura ipſa profecta alia cauſſa eſſet. amor enim, ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad beneuolentiam coniungendam. nam utilitates quidem etiam ab ijs percipiuntur ſaepe,qui ſimulatione amicitiae coluntur,& obſeruantur temporis cauſſa: in amicitia autem nihil fictum, nihil ſimulatum; &, quidquid in ea eſt,id & uerum,& uoluntarium eſt. quapropter a natura mihi uidetur potius, quam ab indigentia,orta amicitia,applicatione magis animi cum quodam ſenſu amandi,quam cogitatione, quantum illa utilitatis eßet habitura.quod quidem,quale ſit,etiam in beſtijs quibuſdam animaduerti poteſt, quae ex ſe natos ita amant ad quoddam tempus,& ab eis ita amantur,ut facile earum appareat ſenſus. quod in homine multo eſt euidentius: primum ex ea caritate, quae eſt inter natos,& parentes; quae dirimi,niſi deteſtabili ſcelere,non poteſt: deinde, dum ſimilis ſenſus exſtitit amoris, ſi aliquem nacti ſumus,cuius cum moribus,& natura congruamus: quod in eo quaſi lumen aliquod probitatis, & uirtutis perſpicere uideamur: nihil eſt enim amabilius uirtute; nihil, quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter uirtutem, & probitatem eos etiam, quos numquam uidimus, quodam modo diligamus. quis eſt, qui C. Fabricij, M' Curij cum caritate aliqua,& beneuolentia memoriam non uſurpet, quos numquam uiderit? quis autem eſt, qui Taquinium Superbum, qui Sp. Caſſium, Sp. Maelium non oderit? cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum eſt,Pyrrho,& Hannibale.ab altero,propter probitatem eius, non alienos animos habemus; alterum,propter crudelitatem eius, ſemper haec ciuitas oderit. quod ſi tanta uis probitatis eſt, ut eam uel in eis,quos numquam uidimus,uel,quod maius eſt, in hoſte etiam diligamus: quid mirum, ſi animi hominum moueantur, cum eorum, quibuſcum uſu coniuncti eſſe poſſunt,uirtutem,& bonitatem perſpicere uideantur? quamquam confirmatur amor & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto,& conſuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi,& amoris adhibitis, admirabilis quaedam exardeſcit beneuolentiae magnitudo. quam ſi qui putant ab imbecillitate proficiſci, ut ſit per quam quiſque aſſequatur,quod deſideret: humilem ſane relinquunt,& minime generoſum, ut ita dicam, ortum amicitiae; quam ex inopia, atque indigentia natam uolunt. quod ſi ita eßet; ut quiſque minimum in ſe eſſe arbitraretur, ita ad amicitiam eſſet aptiſſimus.quod longe ſecus eſt.ut enim quiſque ſibi plurimum confidit,& ut quiſque maxime uirtute,& ſapientia ſic munitus eſt,ut nullo egeat,ſuaq. omnia in ſe ipſo poſita iudicet; ita in amicitijs expetendis,colendiſq. maxime excellit. quid enim? Africanus erat indigens mei? minime hercule. at ne ego quidem illius.ſed ego,admiratione quadam uirtutis eius, ille uiciſſim,opinione fortaſſe non nulla,quam de meis moribus habebat, me dilexit. auxit beneuolentiam conſuetudo. ſed,quamquam utilitates multae,& magnae conſecutae ſunt; non ſunt tamen ab earum ſpe cauſſae diligēdi profectae. ut enim benefici, liberaleſq. ſumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium feneramur) ſed natura propenſi ad liberalitatem ſumus: ſic amicitiam,non ſpe mercedis adducti, ſed quod eius omnis fructus in ipſo amore ineſt,expetendam putamus. Ab ijs uero,qui,pecudum ritu,ad uoluptatem omnia referunt, longe diſſentimus: nec mirum: nihil enim altum, nihil magnificum, nec diuinum ſuſpicere poßunt, qui omnes ſuas cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamq. contemptam. quamobrem hos quidem ab hoc ſermone remoueamus: ipſi autem intelligamus, a natura gigni ſenſum diligendi,& beneuolentiae caritatem,facta ſignificatione probitatis:quam qui appetiuerunt,applicant ſeſe, & propius admouent, ut & uſu eius, quem diligere coeperunt, fruantur, & moribus; ſintq. pares in amore,& aequales, propenſioreſq. ad bene merendum,quam ad repoſcendum; atque haec inter eos ſit honeſta certatio. ſic & utilitates ex amicitia maxime capientur; & erit eius ortus a natura,quam ab imbecillitate, grauior, & uerior. nam,ſi utilitas amicitias conglutinaret,eadem commutata diſſolueret:ſed, quia natura mutari non poteſt, iccirco uerae amicitiae ſempiternae ſunt. Ortum quidem amicitiae uidetis:niſi quid adhuc forte uultis.

EXPLANATIO

POTISSIME *dixiſſe.* ʒ omnes mei libri ueteres habent,Potuiſſe dicere. EXPETIMVS ʒ ſic ſeptem.Nouem,Exſpectamus.unus, Petimus,ſed ſup.additum.Ex.unus, Eſpectē ʒ. Sunt, qui uerba haec expungant. FILVM ʒ φράσιν,ſiue,(ut Quinctilianus) corpus eloquentiae: Elocutionem. nam Inuentio eſt anima. Metaphora ſumpta a re textoria. TVM *magis id diceres, Fanni,* ʒ eſt hoc μνημονικὸν ἁμάρτημα. uide Agellium lib.xv.cap.6. DISPVTATVM *eſt,* ʒ hanc diſputationem Cicero ſex libris de Rep.

complexus

complexus eſt. PATRONVS } cuius mens etiam in ſcriptis ſpirauit, in Bruto. ACCVRATAM *oratione m ubili.* } ſic omnes mei. alij ſcribunt eſſe in uet. libro, Accuſatam. ex quo reponunt, Accuſantem. De Philo, in Bruto: L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, litteratiuſque, quam ceteri. Vide & Lact. lib. v. cap. 12. *Accuratam:* ingenioſe cogitatam. IVSTITIAM *iuſtiſſimo uiro* } rectius enim artifex de artificio tractabit. AMICITIAM? } quam cum iuſtitia in eodem eſſe, Ariſtoteles ſcriptum reliquit. NON NE *facile ei erit*, } Eſt, pro Erit, nouem. Fuit, unus. Erat, duo. In quinque non legitur. In uno erat, ſed deletum. SERVATAM, } ſic quinque. Decem, Seruata. Vnus, Reſeruata. Vnus, Reſeruatam. Vnus, Seruant. Male. GLORIAM *seperit* } Gloria eſt uirtutis umbra, quae etiam inuitos ſequitur. Quo modo autem Gloria capiatur, uide Off. II. STVDIIS *generorum* } uehementi cupiditati. NVM *propter &c.* } ſic unus. Vnus, Verum propter. Reliqui, Vtrum propter. DESIDERANDA *ſit amicitia*, } Deſiderata, ſex. Conſiderata, unus: male. VT *in dandis*, } In, non eſt in undecim. In duobus additum. QVOD *quiſque* } Quo, ſex. Quo, ſed additum D, in uno. PER *ſe poſſet*, } Per ſe ipſe poſſ. undecim. Per ſe minus poſſ. quinque. Poſsit, unus. AB *alio*, } Ab aliquo, unus. Ab alijs, duo. Ab illo, unus. Male. ANTIQVIOR, } amicitiae cauſſa quaeritur. *Antiquior:* Inde Pretioſae res Antiquae dicuntur. PROFECTA *alia cauſſa eſſet.* } Eſſet, non legitur in ſeptem. in quorum uno additum. Eſt, pro Eſſet, undecim. Profecta, ſiue, Perfecta, delendum putat Lambinus. contra omnes uet. libros. AMOR *enim, &c.* } Cic. lib. II. de Fin. Quid eſt autem Amare, e quo nomen Amicitiae ductum eſt, niſi, uelle bonis aliquem affici quammaximis, etſi ad ſe ex his nihil redeat. PRINCEPS *eſt* } principatum obtinet in amicitia concilianda. VTILITATES } ex quibus uulgus amicitias probat. AB *indigentia*, } Ab, non eſt in uno. Ab ipſa indigentia, unus. Ab imbecillitate, alias legebatur. SENSV *amandi*, } ut uterque mutuum amorem ſentiat. QVANTVM *illa utilitatis* } Quantum illa res util. ſexdecim. Quam illa res util. unus. Quantum illa res eſſet util. unus. QVIBVSDAM } ſic omnes mei libri. Alias, Quiddam. ANIMADVERTI } Aduerti, unus. EX *ſe natos ita amant*, } hoc omnibus animantibus ex aequo naturae lex dedit. Off. I. Vide & Plinium lib. IIX. & IX. AD *quoddam tempus*, } nam adultos negligunt. quod toto die uidemus. SIMILIS } Simul, duo. Conſimilis, tres. IN *eo quaſi lumen aliquod probitatis.* } Fam. lib. III. Inſignia uirtutis multi etiam ſine uirtute aſſecuti ſunt. talium uirorum tanta ſtudia aſſequi ſola uirtus poteſt. PERSPICERE } ſic unus meus. Reliqui, Proſpicere. NIHIL *eſt amabilius uirtute;* } Virtus maxime omnium rerum beneuolentiam conciliat. ſola propter ſe expetitur, reliqua omnia propter ipſam. ALLICIAT *homines ad diligendum:* } Homines, non legitur in quindecim. C. FABRICII, *M' Curij* } & ſimilium optimorum. ET *probitatem eos etiam*, } Et probitatem etiam eos, quindecim. Duo, Probitatem, & uirtutem. MEMORIAM *non uſurpet*, } ſic unus. Reliqui non habent τὸ Non. QVOS *numquam uiderit?* } ſic omnes mei. Alias, Nuſquam. TARQVINIVM *Superbum*, } qui cognomen traxit ex moribus. Florus. De eo uide Liuium lib. 2. Plut. in Publicola, Dionyſium lib. IV. SP. *Caſſium*, } cui Buſcelino cognomen fuit. de quo in or. pro domo, Plin. lib. XXXIV. cap. 4. Valer. lib. VI. cap. 3. SP. *Melium* } Liu. lib. IV. Plut. in Bruto. Cic. or. pro domo, Valerius ibidem, Off. II. Catil. I. Florus lib. I. cap. ult. CVM *duobus ducibus* } ſic ſexdecim. Cum duobus ducibus eſt in Italia de imp. unus. PYRRHO, } cuius uitam ſcribit Plut. Vide Florum. Epit. XIII. & XV. Oroſium lib. IV. cap. I. Iuſtinum lib. XVII. & XIIX. Agell. lib. XVII. cap. ult. Plinium lib. IIX. cap. 6. HANNIBALE. } Liuius. PROBITATEM *eius, non alienos animos habemus*, } ſic quinque. Prob. eius nominis, non alien. an. hab. decem. Prob. ſuam, non minus alien. an. hab. unus. Prob. eius, nō nimis alien. an. hab. duo. Quam ueram lectionem puto, & inde factum, Nominis. CRVDELITATEM *eius*, } Eius, non eſt in quattuor. rectiuſq. abeſt. QVID *mirum, ſi* } Quid mirum eſt, ſi, quattuordecim. MOVEANTVR, } incitentur ad mutuum amorem. CONIVNCTI *eſſe poſſunt*, } ſic omnes, uno excepto, in quo, Poſsint. Alias, Poſſumus. PERSPICERE } Proſpicere, undecim. STVDIO *perſpecto*, } benemerendi de nobis. CONSVETVDINE *adiuncta.* } quae, ſi congruunt ingenia, amicitiam confirmat; ſin diſcrepat, dirimit. QVAM *ſi qui putant* } Quam ſi quis putat, duo. PER *quam quiſque aſſequatur quod deſideret:* } Per quam aſſequatur quod quiſque deſ. nouem. Per quam aſſ. illud quod qu. deſ. quattuor. Per quam conſequitur quod qu. deſ. unus. NATAM *uolunt.* } ſic omnes, excepto uno, in quo Nata. Lambinus, Naſci. VT *quiſque minimum in ſe eſſe arbitraretur*, } uirtutis, & probitatis: ideſt, quo quiſque egentior eſſet, eo etiam aptior foret ad amicitiam. Male alias, Vt quiſque ualetudinis minimum in ſe eſſe arb. Quo modo & unus ex meis. QVID *enim?* } uide Agellium lib. XVII. cap. 5. AFRICANVS *erat indigens mei?* } ſic tres. Africanus indigens mei fuit, unus. Africanus fuit indigens mei, duo. Africanus indigens mei, reliqui. HERCVLE. } Hercle, duodecim. AT *ne ego quidem illius.* } Ac, nouem. An, duo. (NEQVE *enim beneficium feneramur*) } unus meus tollit τὸ Enim. Sunt, qui parentheſim tollant, & legant, Feneremur. EIVS *omnis fructus in ipſo amore ineſt*, } ad Appium, Fam. lib. III. ep. ult Itaque mihi propono fructum amicitiae noſtrae, ipſam amicitiam, qua nihil eſt uberius, praeſertim in ijs ſtudijs, quibus uterque noſtrum deuinctus eſt. nam tibi me profiteor & in rep. ſocium, de qua idem ſentimus, & in quotidiana uita coniunctum cum ijs artibus, ſtudijſque, quae colimus. PECVDVM *ritum* } hos, de Officijs, Homines nomine tantum, non re, appellat. SVSPICERE } ſic recte & in duobus meis. A NATVRA *gigni &c.* } A, non eſt in nouem. VT *& uſu eius*, } Et, non legitur in uno. Illius, quattuor. AD *bene merendum*, } Ad bene promerendum, tres mei. ATQVE *haec inter &c.* } Atque hoc inter, tres. Atque inter, ſex. Atque ſit inter eos &c. unus. CERTATIO. } Concertatio, quinque. Huiuſmodi ſunt illa, Fam. lib. VII. Vide, quanti apud me ſis, etſi iure id quidem: non enim

amore

amore te uinco. Alibi dixit, Vt officijs inter ſe certent, quibus alter alterum uel uincat, uel aequo animo uincatur. MAXIME *capientur*: § ut fructus ex arboribus. ET *erit eius ortus a natura*, § Male alias, & in uno meo, Et erit potius eius ortus a nat. Et in alio meo, Et erit eius ortus a natura potius. EADEM *commutata* § Iſocrates, ad Demonicum: Τὰς μὲν φαύλων συνηθείας ὀλίγος χρόνος διέλυσε, τὰς τε τῶν σπουδαίων φιλίας οὐδ' ἂν ὁ πᾶς αἰὼν ἐξαλείψειεν. Vide & Senecam lib. I. ep. 9. NATVRA *mutari non poteſt*, § quam licet expellas furca, tamen uſque recurret, Horatius. *Natura*: uniuerſa. ICCIRCO *uerae amicitiae ſempiternae ſunt*. § nam natura pulchri deſiderio capitur, ex Socrate in Platonis Conuiuio. *Verae amicitiae*: quas uirtus conglutinauit. ADHVC § Adhaec, octo mei. Ad hoc, quattuor. FORTE § pro, Fortaſſe. ad Att. lib. IIX. ep. 3. & lib. III. de Orat. Fortaſſe, duo mei. VVLTIS. § Velitis, tres mei. Velletis, unus.

CICERO

FAN. *Tu uero perge, Laeli. pro hoc enim, qui minor eſt natu, meo iure reſpondeo.* SCAE. *Recte tu quidē. quāobrem audiamus.* LAE. *Audite uero, optimi uiri, ea, quae ſaepiſſime inter me, & Scipionem de amicitia diſſerebantur. quamquam ille quidem nihil difficilius eſſe dicebat, quam amicitiam uſque ad extremum uitae diē permanere: nam, uel ut non idem expediret utrique, incidere ſaepe; uel ut de republica non idem ſentirent. mutari etiam mores hominum ſaepe dicebat, alias aduerſis rebus, alias aetate ingraueſcente. atque earum rerum exemplum ex ſimilitudine capiebat ineuntis aetatis: quod ſummi puerorum amores ſaepe una cum praetexta, ſumpta toga, deponerentur: ſin autē ad adoleſcētiā perduxiſſent, dirimi tamen interdū cōtētione, uel luxuriae cōdicionis, uel commodi alicuius, quod idem adipiſci uterque nō poſſet: quod ſi qui longius in amicitia prouecti eſſent, tamen ſaepe labefactari, ſi in honoris contentionem incidiſſent: peſtem enim maiorem eſſe nullam in amicitijs, quam in pleriſque, pecuniae cupiditatem, in optimis quibuſque honoris certamen, & gloriae: ex quo inimicitias maximas ſaepe inter amiciſſimos exſtitiſſe: magna etiam diſſidia, et plerumque iuſta naſci, cum aliquid ab amicis, quod rectum non eſſet, poſtularetur, ut aut libidinis miniſtri, aut adiutores eſſent ad iniuriam: quod qui recuſarent, quamuis honeſte id facerent, ius tamen amicitiae deſerere arguerentur ab ijs, quibus obſequi nollent: illos autem, qui quiduis ab amico auderent poſtulare, poſtulatione ipſa profiteri, omnia ſe amici cauſſa eſſe facturos: eorum querella inueterata non modo familiaritates exſtingui ſolere, ſed etiam odia gigni maxima, atque ſempiterna: haec ita multa, quaſi fata, impendere amicitijs, ut omnia ſubterfugere, non modo ſapientiae, ſed etiam felicitatis diceret ſibi uideri. Quamobrem id primum uideamus, ſi placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num, ſi Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolando debuere? num Buſcelinum amici, regnum appetentem, num Sp. Maelium iuuare debuerunt? Tiberium quidem Gracchum, remp. uexantem, a Q. Tuberone, aequalibuſq. amicis, derelictum uidebamus. at C. Bloſſius Cumanus, hoſpes familiae ueſtrae, Scaeuola, cum ad me, qui aderam Laenati, & Rupilio conſulibus in conſilio, deprecatum ueniſſet; hanc, ut ſibi ignoſcerem, cauſſam afferebat, quod tanti Ti. Gracchum feciſſet, ut, quidquid ille uellet, ſibi faciendum putaret. tum ego, etiam ne, inquam, ſi te in Capitolium faces ferre uellet? numquam, inquit, uoluiſſet id quidem; ſed, ſi uoluiſſet, paruiſſem. uidetis, quam nefaria uox. & hercle ita fecit, uel plus etiam, quam dixit: non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, ſed praefuit; nec ſe comitem illius furoris, ſed ducem, praebuit: itaque hac amentia, quaeſtione noua perterritus, in Aſiam profugit; ad hoſtes ſe contulit; poenas reip. graues, iuſtaſq. perſoluit. nulla eſt igitur excuſatio peccati, ſi amici cauſſa peccaueris. nam, cum conciliatrix amicitiae uirtutis opinio fuerit; difficile eſt amicitiā manere, ſi a uirtute defeceris. quod ſi rectum ſtatuerimus, uel concedere amicis, quidquid uelint; uel impetrare ab amicis, quidquid uelimus: perfecta quidem ſapientia ſumus, ſi nihil habeat res uitij; ſed loquimur de ijs amicis, qui ante oculos ſunt, quos uidemus, aut de quibus memoriam accepimus, quos nouit uita communis. ex hoc numero nobis exempla ſumenda ſunt, & eorum quidem maxime, qui ad ſapientiam proxime accedunt. Vidimus Papum Aemilium C. Luſcino familiarem fuiſſe, (ſic a patribus accepimus) bis una conſules, & collegas in cenſura. tum etiam, cum ijs, & inter ſe coniunctiſſimos fuiſſe Man. Curium, & Ti. Coruncanium, memoriae traditum eſt. igitur ne ſuſpicari quidem poſſumus, quemquam horum ab amico quippiam contendiſſe, quod cōtra fidem, contra iuſiurandum, contra remp. eſſet, nam hoc quidem in talibus uiris quid attinet dicere? ſi contendiſſet, ſcio impetraturum non fuiſſe: cum illi ſanctiſſimi uiri fuerint; aeque autem nefas ſit, tale aliquid & facere rogatum, et rogare. At uero Ti. Gracchum ſequebantur C. Carbo, C. Cato, & minime tunc quidem Caius frater, nunc idem acerrimus hoſtis.*

EXPLANATIO

MINOR *eſt natu*, § in Bruto. AVDITE *uero*, § Ergo, pro Vero, quinque. AD *extremum uitae diem* § ſic tredecim. Vnus, Ad extremum uitae tempus. Quattuor, Ad extremum uitae. Quod fortaſſe rectius. Vt Io. Diem, & Tempus, ſint gloſſemata. NON *idem ſentirent*. § ſic unus. unus, Sentirentur. reliqui, Sentiretur. uno excepto, a quo abeſt. MVTARI *mores hominum* § Horatius:

Oderunt hilarem triſtes, triſtemq. iocoſi,
Sedatum celeres, agilem, gnauumq. remiſsi.

ALIAS, *alias* § ſic omnes mei: uno excepto, in quo, Alijs, alijs. Lambinus notat eſſe in uet. libris,

Alios,

Alios,alios.Legitque,Aliorum,aliorum. CVM *praetextatoga*, } ſic recte ſeptem mei. Cum praetexta,uel toga,unus.Cum praetexta,& toga,quinque.Cum praetexta & ſumpta toga,duo. Cum praetexta aſſumpta toga,tres. DEPONERENTVR: } Ponerentur, ſex. SIN *autem ad adoleſcentiam perduxiſſent*, } duriuſcule omnino, Si amores uſque ad adoleſcentiam perduxiſſent; pro, Perducti eſſent. Placeret,Perueniſſent; uel, Peduraſſent, quod olim in Varijs Lectionibus a Patre notatum eſt. ſed ueterem librum,qui adſtipuletur,nullum inuenio.Produxiſſent,duo. DIRIMI *tamen interdum contẽtione,uel luxuriae condicionis, uel commodi alicuius*, } hic ego,quid quiſque ſentiat, non referam: meam ipſe breuiter ſententiam exponam, comprobatam quinque meis ueteribus libris. Duas cauſſas ponit, cur dirimantur amores in adoleſcentia,qui fuerunt a pueritia ſummi: unam, quia propter luxuriam contendat, quod alius alij praeferri uelit; alteram,propter commoda,quae ſibi quiſque appetat.Nihil ſane,niſi uerbum Condicio, perturbaſſe uidetur hunc locum. Quod tamen apte, ut opinor, & proprie ſic explanatur: *Condicionis luxuriae:* quod meliore unuſquiſque condicione uelit eſſe in luxuria. ex quo oritur contentio. *Luxuriae condicionis:* Luxuria,ait Feſtus,morum eſt ſolutio. IN *amicitia prouecti* } In amicitiam prouecti,quattuor. IN *amicitijs*, } τὸ,In, abeſt a duobus. QVOD *rectum non eſſet*, } quod cum officio pugnaret. LIBIDINIS *miniſtri*, } in prodenda ſuorum, uel uiolanda aliorum pudicitia. ADIVTORES *ad iniuriam:* } uel ad opprimendos inſontes,uel ad opes, & honores per fas, & nefas conſequendos. QVAMVIS *honeſte id facerent*, } nam, quod iniuſte petitur, iure negatur. SED *etiam odia gigni maxima, atque ſempiterna*. } unus, Sed etiam odia gigni ſolere ſempiterna. reliqui,Sed etiam odia gigni ſempiterna. HAEC *ita multa*, } Itaque,quattuor. QVASI *fata*, } ſic omnes mei libri. Fato, Langius. IMPENDERE } ſic omnes mei. unus,Imminere,impendere. Vt alterum, Imminere ſcilicet, ſit gloſſema. CORIOLANVS } Plutarchus,Halicarnaſeus lib.VII.& IIX.Liuius lib.2. de uir.ill. cap. 19. Val.lib.V.cap.2.& 4.Florus lib.I.cap.22. Appianus lib. I. bell.ciu. BVSCELINVM } in magna ueterum librorum uarietate,ex ijs elicio coniecturam meam,qui habent,Vulſelinus,& Becilinus,& Viſcelinus, & ex Dionyſio,in quo,Ουσκελῖνος.Nam,Buſcelinus,uocabulum eſt,cuius etymologia cognoſcitur:cum alij, cur aliter legant,certam rationem non afferant, nec, ut arbitror, afferre poſsint. Buſcelinus autem a Graeca particula Βου, quae in compoſitione auget,& a Σκέλος,quod eſt Crus,deducitur:quod inſignis eſſet magnitudine crurum,unde notari, & diſiungi ab alijs proprio cognomine debuerit, Sp. Caſsius, nec enim arbitror, Caſsiae gentis commune, ſed proprium huius Caſsij cognomen fuiſſe, qui poſtea regni affectati crimine necatus eſt. Neminem enim,praeter hunc, ſic appellatum reperi. Sic Bucephalus, Bucentaurus, & alia,de Graeco fonte nomina deriuata.Decem mei,Becillimum.Vnus, Becellinum. Vnus,Becillum. Tres, Becilium.Vnus,Beſillium.Vnus,Actillinum.Ab uno deeſt. IVVARE } Adiuuare,ſex. TI. *Gracchum*, } Plutarchus,App.lib.I.de bell.ci.de uir.ill.cap.64.Flor.lib.III.cap.14.Epit.LIIX.& LIX. Oroſ.lib. V.cap.8.& 9.Sall.Iugurtha,Porcius Latro in Catilinam,Val.lib.I.cap.de Auſp.lib.III.cap. de Fortitudine, lib.IV.cap.de Amicitia,lib.VII.cap.de ſapienter dictis,& factis,Aug.de ciu.D.lib.III. cap. 24. Q. TVBERONE, } homine Stoico, & auſtero. de quo pro Murena,& de claris oratoribus,Valer.lib.VII.cap.5. Pomp.de orig.iuris,Plut.in Aemilio,Plin.lib.IIX.cap.17. AEQVALIBVSQ. *amicis* } M. Octauio. Plut.& Appianus. BLOSSIVS } Bloſius,tres.Boſius,duo. Bleſius,unus. Gloſius,unus.reliqui, Biſſius.In Valerio lib.IV.cap.7.& Plut.Bloſius.Antipatri,Tharſenſis philoſophi, diſcipulus. Cic. in Rullum, & Plutarchus in Gracchis,qui tribuit Naſicae,quod hic Laelius de ſe narrat. ſed cum Cicerone facit Valerius lib.IV. cap. 7. FAMILIAE *neſtrae*, } Noſtrae, nouem. QVI *aderam* } cuius conſilio praecipue conſules utebantur.Valerius. Quo aderam,nouem. RVPILIO } ſic octo recte.unus,Rupellio. duo, Rupillo.unus,Ruptilio.duo, Pupilio.unus,Rutulo.tres,Rutilio.Male omnes. IN *conſilio*, } in quo, quid agendum contra ſocios Ti. Gracchi, deliberabatur. DEPRECATVM *ueniſſet*; } uide Agellium lib.VI.cap.16.& Val.lib.VI.cap.24. VOLVISSET *id quidem: ſed, ſi uoluiſſet, paruiſſem*. } Id quidem, abſunt ab octo. a quorum uno abeſt & τὸ,Inquit,quod praecedit.Alias legebatur; Voluiſſet.ſi uoluiſſet? paruiſſem.Ita paruiſſem,ſunt,qui legi dicant in uet.libro. HAC *amentia, quaeſtione noua pert*. } ſic nouem. Dementia,unus. Quaeſtione,unus.Noua quaeſtione,unus.Hac amicitia noua quaeſtione,duo.Male. Hac amentia,& noua poſtulatione,unus.Male.Hac amentia,& quaeſt.noua pert.tres. IN *Aſiam profugit*; } ad Ariſtonicum,regis Eunenis filium, qui Aſiam occupauit, cum teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet.Rebus autem Ariſtonici profligatis, ſibi mortem conſciuit.Plutarchus, & Florus, Cic.in Rullum. GRAVES, *iuſtaſq.* } quia uitam amiſit,& ſeditionis ſupplicium luit. AMICITIAM *manere*, } Remanere,unus. Permanere, tres. *Difficile eſt amicitiam manere:* quia ceſſante cauſſa ceſſat & effectus. VEL *impetrare ab amicis*, } Ab ijs,quinque.Ab his,nouem.Ab ipſis, duo. PERFECTA *quidem ſapientia ſumus, ſi nihil habeat res uitij:* } perfecte ſapientes fuimus,in eo,cum ſtatuimus, rectum eſſe,& concedere amicis,quae uellent, & ab ijſdem impetrare, quae uellemus ipſi:ita uero perfecte ſapientes fuimus,ſi nihil ex eo ſequitur incommodi,quod fieri uix poteſt.Sed oſtendit Cicero,uitium in ea re eſſe:itaque perfecta ſapientia minime nos eſſe, ſi rectum ſtatuerimus utrumque. Haec eſt praeclara, nec admodum obſcura,huius loci ſententia, confirmata duodecim meorum ueterum librorum teſtimonio. Itaque ualde miror, qui uenerit in mentem nonnullis, de mutatione cogitare. QVOS *uidemus*, } Vidimus, unus, rectius. QVI *ad ſapientiam proxime accedunt*. } qui prauis affectibus minimum indulſerunt, & omnis officij ſummum ſtudium habuerunt: etiamſi alicubi errarent, & laberentur, quod humanum eſt. VIDIMVS } Videmus, quattuor. PAPVM *Aemilium* } Paullum Aemilium,alias P. Aemilium, omnes libri mei. C. LVSCINO } Fabricio Lucino, Parad, I.& VI. MEMORIAE *traditum eſt*. }

Memoriae proditum eſt,tres. S I *contendiſſet, ſcio impetraturum non fuiſſe.* ʒ Sic decem. Si enim contendiſſet, &c.quattuor. Contendiſſent, Impetraturos,unus. Dico, pro, Scio, unus. Si enim concediſſet, ſcio impetraturum ſe aliquid non fuiſſe,unus. Scio eum impetr.&c.unus. Si quis eorum contrudiſſet, ſcio impetraturum non fuiſſe,unus. F A C E R E *rogatum*, ʒ Rogatu, tredecim. C . C A R B O, *C. Cato*, ʒ Florus Epit. L I X. Fuluium Flaccum, & C . Carbonem creatos agro diuidundo. Idem tradit Appianus, niſi quod mendoſe nominat Papirium Carbonem. Plutarchus ſolius Fuluij mentionem facit. de Catone nihil dum reperi. In uno certe meo, Sequebatur C. Carbo, & minime &c. T V N C *quidem Caius frater*, ʒ Tunc quidem carus Caius fr. unus. Tunc quidem cariſsimus fr. Tunc quidem Caius fr. duo. Tum quidem acer Caius fr. tres, quorum unus, Tunc. Tunc quidem cariſsimus Caius frater, unus. N V N C *quidem acerrimus hoſtis.* ʒ Hoſtis, abeſt a ſeptem. Inimicus, tres. In uno, ſuperadditum. Hoſtis acerrimus, tres. Nunc acerrimus hoſtis, quattuor. Nunc idem nobis acerrimus, unus. Nunc quidem acerrimus, tres. Nunc idem, ſex. *Acerrimus:* in tribunatu pl. quem gerebat hoc anno, quo dialogus hic a Laelio habitus fingitus. Infra: De C. Gracchi autem tribunatu, quid exſpectem, non libet augurari.

CICERO

H A E C *igitur prima lex in amicitia ſanciatur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. turpis enim excuſatio eſt, & minime accipienda cum in ceteris peccatis, tum ſi quis contra remp. ſe amici cauſſa feciße fateatur. etenim eo loco, Fanni, & Scaeuola, locati ſumus, ut nos longe proſpicere oporteat futuros caſus reip. deflexit enim iam aliquantulum de ſpatio, curriculoq. conſuetudo maiorum. Ti. Gracchus regnum occupare conatus eſt, uel regnauit is quidem paucos menſes. num quid ſimile populus R. audierat, aut uiderat? hunc etiam poſt mortem ſecuti amici, & propinqui quid in P. Scipionem effecerint, ſine lacrymis non queo dicere. nam Carbonem quoque, quem modo poſuimus, propter recentem poenam Ti. Gracchi ſuſtinuimus. de C. Gracchi autem tribunatu quid exſpectem, non libet augurari. ſerpit enim deinde res, quae procliuis ad perniciem, cum ſemel coepit, labitur. uidetis, in tabella, iam ante quanta ſit facta labes, primo Gabinia lege, biennio autem poſt Caſſia. uidere iam uideor populum R. a ſenatu diſiunctum, multitudiniſq. arbitrio res maximas agi. plures enim diſcent, quemadmodum haec fiant, quam quemadmodum his reſiſtatur. Quorſum haec? quia ſine ſocijs nemo quidquam tale conatur. Praecipiendum eſt igitur bonis, ut, ſi in eiuſmodi amicitias, ignari, caſu aliquo, inciderint, ne exiſtiment ita ſe alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus non diſcedant. improbis autem poena ſtatuenda eſt, nec minor uero ijs, qui ſecuti erunt alterum, quam ijs, qui ipſi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Graecia Themiſtocle, quis potentior? qui, cum, imperator bello Perſico, ſeruitute Graeciam liberaſſet, propterque inuidiam in exſulium pulſus eſſet, ingratae patriae iniuriam non tulit, quam ferre debuit. fecit idem, quod uiginti annis ante apud nos fecerat Coriolanus. his adiutor contra patriam inuentus eſt nemo. itaque mortem ſibi uterque conſciuit. quare talis improborum conſenſio non modo excuſatione amicitiae tegenda non eſt, ſed potius omni ſupplicio uindicanda, ut ne quis ſibi conceßum putet, amicum, bellum patriae inferentem, ſequi. quod quidem, ut res ire coepit, haud ſcio, an aliquando futurum ſit. mihi autem non minori curae eſt, qualis reſp. poſt mortem meam futura ſit, quam qualis hodie ſit. Haec igitur prima lex amicitiae ſanciatur, ut ab amicis honeſta petamus, amicorum cauſſa honeſta faciamus, nec exſpectemus quidem, dum rogemur; ſed ſtudium ſemper adſit, cunctatio abſit; conſilium libere dare gaudeamus, plurimum in amicitia amicorum, bene ſuadentium, ualeat auctoritas: eaq. adhibeatur ad mouendum non modo aperte, ſed etiã acriter, ſi res poſtulabit, & adhibitae pareatur. Nam quibuſdam, quos audio ſapientes habitos in Graecia, placuiſſe opinor mirabilia quaedam. ſed nihil eſt, quod illi non perſequantur ſuis argutijs; partim fugiendas eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit, unum ſollicitum eſſe pro pluribus; ſatis ſuperq. eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam; alienis nimis implicari moleſtum eſſe; commodiſſimum eſſe, quam laxiſſimas habenas habere amicitiae, quas uel adducas, cum uelis, uel remittas: caput enim eße ad beate uiuendum ſecuritatem, qua frui non poſſit animus, ſi tamquam parturiat unus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius: quem locum breuiter perſtrinxi paullo ante: praeſidij, adiumentiq. cauſſa, non beneuolentiae, neque caritatis, amicitias eſſe expetẽdas: itaque, ut quiſque minimum firmitatis habeat, minimumq. uirium, ita amicitias appetere maxime: ex eo fieri, ut mulierculae magis amicitiarum praeſidia quaerant, quam uiri; & inopes, quam opulenti; & calamitoſi, quam ij, qui putantur beati. O praeclaram ſapientiam. Solem enim e mũdo tollere uidentur, qui amicitiam e uita tollunt: qua nihil a dijs immortalibus melius habemus, nihil iucundius. quae eſt enim iſta ſecuritas? ſpecie quidem blanda, ſed re ipſa multis locis repudiãda eſt. neque enim eſt conſentaneum, ullam honeſtam rem, actionem ue, ne ſollicitus ſis, aut non ſuſcipere, aut ſuſceptã deponere. quod ſi curam fugimus, uirtus fugienda eſt; quae, neceſſe eſt, ut cum aliqua cura res ſibi cõtrarias aſperneretur, atque oderit, ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiã fortitudo. itaque uideas rebus iniuſtis iuſtos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagitioſis modeſtos. ergo hoc proprium eſt animi bene conſtituti, & laetari bonis rebus, et dolere contrarijs. quamobrem, ſi cadit in ſapientem animi dolor, qui profecto cadit, niſi ex eius animo exſtirpatã humanitatẽ arbitremur: quae cauſſa eſt, cur amicitiã funditus tollamus e uita, ne aliquas propter eã ſuſcipiamus moleſtias? quid enim intereſt, motu animi ſublato, non dico inter pecudẽ, & hominẽ, ſed inter hominẽ, & ſaxum, aut truncũ, aut quiduis generis eiuſdem? Neque enim ſũt iſti audiendi, qui, uirtutẽ durã, & quaſi ferream eße, uolunt, quae quidẽ eſt cũ multis in rebus, tũ in amicitia tenera, atque tractabilis, ut & bonis amici quaſi diffundatur, & incõmodis contrahatur. quamobrẽ angor iſte, qui pro amico ſaepe capiendus eſt, non tantũ ualet, ut tollat e uita amicitiã, non plus, quã ut uirtutes, quia nonnullas curas, & moleſtias afferunt, repudientur. Cũ autẽ contrahat uir*

nc amicitiã, ut ſupra dixi, ſi qua ſignificatio uirtutis eluceat ad quam ſe ſimilis animus applicet, & adiungat: id cum, contingit, amor ibi exoriatur neceſſe eſt. quid enim tam abſurdum, quam delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut aedificio, ut ueſtitu, cultuq. corporis; animo autem uirtute praedito, eo, qui uel amare, vel, ut ita dicam, redamari poſſit, non admodum delectari? nihil eſt enim remuneratione beneuolentiae, nihil uiciſſitudine ſtudiorum, officiorumq. iucundius. quod ſi etiam illud addimus, quod recte addi poteſt, nihil eſſe, quod ad ſe rem ullam tam alliciat, & contrahat, quam ad amicitiam ſimilitudo: concedatur profecto, uerum eſſe, ut bonos boni diligant, adſciſcantq. ſibi quaſi propinquitate coniunctos, atque natura. nihil eſt enim appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni, & Scaeuola, conſtat, ut opinor, bonis inter bonos quaſi neceſſariam beneuolentiam eſſe: qui eſt amicitiae fons a natura conſtitutus. ſed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. non eſt enim inhumana uirtus, neque ſuperba; quae etiam populos uniuerſos tueri, eiſq. optime conſulere ſoleat: quod non faceret profecto, ſi a caritate uulgi abhorreret.

EXPLANATIO

HAEC *igitur prima lex*] Prima, abeſt a quattuordecim meis libris. Ergo, unus. PROSPICERE] prudentia eſt, ex praeteritorum memoria, & praeſentium coniecturis futura colligere, & proſpicere. DEFLEXIT *enim iam aliquantulum*] Iam, non eſt in tribus. Defluxit, unus. Aliquantum, unus. DE *ſpatio, curriculoq.*] metaphora a ſtadijs, curruumq. certamine. CONSVETVDO *maiorum.*] exceſſimus quaſi limites honeſtae diſciplinae, a maioribus praefinitos. Semel enim labefactata diſciplina, licentia creſcit in dies, & aliud ex alio facinus oritur. NVMQVID *ſimile &c.*] ſic omnes mei. Alias, Numquam. AVT *uiderat?*] regnauit enim nemo, poſt eiectos reges. IN P. *Naſicam*] In P. Scipionem, quattuordecim. In Remp. Naſicamq. Scipionem, unus. In P. Scipionem Naſicam, unus. In Scipionem Naſicam, unus. EFFECERINT,] Fecerint, unus. Fecerunt, unus. NON *queo*] Nequeo, decem. CARBONEM *quoque, quem modo poſuimus,*] ſic decem. Carbonem quoquo modo potuimus, tres. Carbonem quo modo potuimus, unus. Quoque, non eſt in uno. Propoſuimus, unus. Carbonem quoquo modo poſsimus, unus. Carbonem quoq; queq; non poſſumus, unus. SVSTINVIMVS.] hic poſtea, caeſo C. Graccho, eius interfectorem Opimium defendit. de Oratore. DE C. *Gracchi autem tribunatu*] ſic tredecim. Autem, non eſt in tribus. De Caij autem tribunatu, unus. De Caij tribunatu, unus. Vide Val. lib. IV. cap. de Amicitia. QVID *exſpectem,*] an exitum fraterno ſimilem ſit habiturus: cum acerrimus eſſe coeperit. NON *libet*] ſic tredecim mei. Vnus, Nõ licet. unus, Non lz. Alius, Non iuuat: AVGVRARI.] caeſus eſt ab Opimio conſule, cum ſtatum reip. conuellere conaretur. *Augurari:* ſignis quibuſdam reip. perniciem uidere. SERPIT *enim deinde res,*] Enim, non eſt in quindecim. PROCLIVIS] Procliuius, duo. COEPIT,] Coeperit, octo. POPVLVM *R.*] R. abeſt a quindecim. AMBITIO] temeritate, non uero iudicio, & recta ratione. PLVRES *enim diſcent,*] plures enim mala exempla imitantur, quam bona. QVEMADMODVM *haec fiant,*] quibus artibus ſit conciliandа plebs, & contra ſenatum concitanda. VT *ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus*] ſic unus. Vndecim, Ab amicis in magnam aliquam remp. peccantibus. Duo, Ab amicis in magnam rem aliquam pecc. Duo, Ab amicis aliqua in remp. pecc. Vnus, Ab amicis in aliquam remp. pecc. Vnus, Ab amicis in remp. pecc. Fuluij liber, Ab amicis in rep. pecc. IIS, *qui ipſi fuerint*] ſic nouem. Iis, qui fuerunt, quattuor. Illis, qui fuerunt, duo. Iis, qui fuerint, tres. THEMISTOCLE,] cuius res geſtas uide apud Plut. in Themiſtocle, Ariſtide, & Cimone. de quo Thucyd. lib. I. Herodotus lib. VII. & IIX. Iſocrates in Panathenaico, Demoſthenes pro Cteſiph. Iuſt. lib. 2. Oroſ. lib. 2. cap. 9. 10. 11. Aemilius Probus, Val. lib. V. cap. 3. lib. VI. cap. XI. lib. VII. cap. 2. lib. IIX. cap. 7. & 15. Cicero ſaepe, praecipue de Off. II. & III. de Senectute, ad Att. lib. X. pro Archia poeta, de Orat. II. & in Bruto, Quinct. lib. IV. GRAECIAM *liberaſſet,*] eius enim uirtute, & conſilijs, Perſis nauali proelio deuictis, Xerxes, re infecta, pari damno, & ignominia, ſuo exceſſu Graeciam belli moleſtia leuauit. PROPTERQ. *inuidiam*] quam effugere non potuit. alibi Cicero. IN *exſulium pulſus eſſet,*] ſic duo. Expulſus, quattuordecim. Miſſus, duo. INGRATAE *patriae*] Valer. lib. V. cap. de Ingratis. QVAM *ferre debuit.*] nam patriae caritas iniuriae dolorem ſuperare debet. Sic Camillus Romam euerſam, qua per iniuriam exſulabat, in integrum reſtituit. FECIT *idem, quod &c.*] ad hoſtem ſe contulit. de clar. oratoribus. MORTEM *ſibi uterque conſciuit.*] aliter Liuius, & Atticus, de Coriolano; de Themiſtocle autem, Clitarchus, & Stratocles. uide in Bruto. *Conſciuit:* Conciuit, unus. Aſciuit, unus. Acciuit, unus. Conquiſiuit, unus. Conſtituit, duo. IMPROBORVM] ſic omnes mei. alias, Impiorum. VINDICANDA;] Vindicanda eſt, undecim. Vindicanda ſupplicio, unus. VT *ne*] Ne, unus. HAEC *igitur prima lex*] Prima, abeſt a duobus. Ipſa, pro, Prima, unus. NEC *exſpectemus quidem, dum rogemur;*] Seneca: Gratiſsima ſunt beneficia parata, facile occurrentia, ubi nulla mora fuit, niſi in accipientis uerecundia.] Optimum eſt antecedere deſiderium cuiuſque, proximum ſequi: illud melius, occupare antequam rogemur. quia, cum homini probo ad rogandum os concurrat, & ſuffundatur rubor: qui hoc tormentum remiſerit, multiplicat munus ſuum. non tulit gratis, qui, cum rogaſſet, accepit. Publius in Mimo:

> Bis eſt gratum, quod eſt opus, ultro ſi offeras.

Graecum diſtichon:

> Ὠκεῖαι χάριτες γλυκερώτεραι· ἢν δὲ βραδύνῃ

Πᾶσα χάρις κενεὴ μηδὲ λέγοιτο χάρις.

Iſocrates: Οὕτω δ᾽ ἂν ἄριστα χρήσῃ τοῖς φίλοις, ἂν μὴ περιμένῃς τὰς παρ᾽ ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ᾽ αὐτεπάγγελτος ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῖς βοηθῇς. Vide Prouerb. Bis dat, qui cito dat. SED *ſtudium ſemper adſit,* ʒ Sed, non eſt in quindecim. LIBERE ʒ ſine oſtenſae, aut priuati incommodi metu. EAQ. *adhibeatur admonendum* ʒ nam, ut ait Homerus Il. Λ, ἀγαθὴ γὰρ παραίφασίς ἐστιν ἑταίρου. MIRABILIA *quaedam.* ʒ παράδοξα Stoicorum, Academicorum, & Epicurea quaedam dogmata. NON *perſequantur ſuis argutijs;* ʒ quibus ipſi delectantur, & quibus confidunt: quibus plerumque ueritas amittitur. Proſequantur, tres. Aſſequantur, unus. Suis, non eſt in ſeptem, in quorum uno additum. *Argutijs:* quattuor ex ijs, qui non habent τὸ Suis, habent, Argutius. Vndecim, Argumentis. *Nihil eſt, quod illi non perſequantur ſuis argutijs:* nam & otio abundant, & nouitate auditorum faſtidijs conantur occurrere, aut ambitione, & ſpe quaeſtus impulſi, noui auctores haberi uolunt. FVGIENDAS *eſſe nimias amicitias,* ʒ de πολυφιλίᾳ Eurip. in Hipp. Cor.

χρῆν γὰρ μετρίας εἰς ἀλλήλους φιλίας θνητοὺς ἀνακίρνασθαι.

Vide & Plutarchum. SATIS *ſuperq. eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam;* ʒ Curam, abeſt a ſeptem. in quorum uno additum. QVAM LAXISSIMAS *habenas habere amicitiae;* ʒ Eurip. apud Plut. περὶ πολυφιλίας: Ἀπὸ τ᾽ ὤσασθαι καὶ ξυνθεῖναι καθάπερ πόδα νεὼς, ἐπιδιδόντα, καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τὴν φιλίαν. SECVRITATEM; ʒ εὐθυμίαν: cum animus tranquillus eſt, & in ſuis rebus acquieſcens, nec ſperat, nec metuit quidquam, aut certe quam minimum. FIRMITATIS *habeat,* ʒ Haberet, omnes, uno excepto, in quo, Hab7. APPETERE ʒ Appeteret, tredecim. Expeteret, tres. Appetet, unus. Appetant, unus. QVAM *ij, qui putantur beati.* ʒ Quam qui putantur beati, unus. Quam ij, qui putantur eſſe beati, undecim. Quam beati, Lambinus. REAPSE ʒ Re, unus. Re ab ſe ipſa, unus. mendoſe. ſed, unde pateat, Reipſa, quod in alijs eſt, & alias in impreſſis erat, gloſſema eſſe. Sic lib. III. de Leg. lib. V. de Fin. Vide Senecam. REPVDIANDA *eſt.* ʒ Eſt, non legitur in decem. ACTIONEM *ue* ʒ Actionemque, unus. VT *cum aliqua cura* ʒ Vt, non eſt in decem, quorum duobus additum. IMBECILLIBVS ʒ ſic omnes mei. alij, Imbe'libus. ANIMI *bene conſtituti,* ʒ Sic omnes mei. Fuluij liber, Inſtituti. ANIMI *dolor* ʒ ſic omnes mei. quidam tollunt τὸ Animi. CVR *amicitiam &c.* ʒ ſic ſexdecim. Vnus, Vt amic. Vnus, Vt cur amic. MOTV *animi ſublato,* ʒ affectibus ſublatis: ſi homo neque gaudeat, neque doleat, neque amet, neque oderit, neque appetat, neque formidet quidquam. PECVDEM, *& hominem,* ʒ quae ſpecie differunt. HOMINEM, *& ſaxum,* ʒ quae differunt genere. ET *ſaxum, aut truncum,* ʒ ſexdecim, Et truncum, aut ſaxum. unus, Et truncum, uel ſaxum. unus, Et truncum, aut inter hominem, & ſaxum. SVNT *iſti* ʒ Sunt, abeſt a uno. VT *& bonis amici* ʒ Vt in bonis amici, unus. Vt in amicorum bonis amici, unus. Et in bonis amici, duo. Vt bonis amici, unus. Vt & bonis amicis, unus. Vt & ex bonis amici, unus. DIFFVNDATVR, ʒ laetitia. Diffundantur, ſexdecim. Fundantur, unus. CONTRAHATVR. ʒ maerore. Contrahantur, quindecim. Trahantur, unus. ANGOR ʒ aegritudo premens. in Tuſculanis. *E uita amicitiam;* Amicitiam e uita, quattuor. CONTRAHAT *uirtus amicitiam,* ʒ Virtus, non eſt in octo, quorum uni additum. SIGNIFICATIO *uirtutis eluceat,* ʒ nam uirtus, ut ait Seneca, in omnium animos lumen ſuum permittit, etiam qui non ſequuntur illam uident. AMOR *ibi exoriatur,* ʒ Ibi, non eſt in decemſeptem. unus, Amor ut oriatur. TAM *abſurdum,* ʒ Tam abſurdum eſt, undecim, quorum uni additum. INANIBVS *rebus,* ʒ quarum poſſeſſio neque meliorem reddit, neque beatiorem. VT *honore,* ʒ qui non tam eius eſt, cui habetur, quam illius, qui habet alteri. Graeci diuinum bonum, honorem, θεῖον ἀγαθὸν τιμὴν dicunt. Apud Euripidem dij honorem appetunt.

ἔνεστι γὰρ τοι κἀν θεῶν γένει τόδε
τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο.

VT *gloria,* ʒ quae eſt fama de praeſtanti alicuius uirtute, & ſapientia. VT *aedificio, &c.* ʒ quae ſeruiunt neceſſitati, & commoditati corporis. ANIMO *autem uirtute praedito,* ʒ ſummo naturae humanae in terris bono. VT *ita dicam,* ʒ excuſat uerbi nouitatem. nam, Redamo, inuſitatum. Quinct. lib. IIX. cap. de Ornatu, προεπιπλήσσειν, hoc eſt ueniam, captando, praemuniendoque, licentiae occurrere iubet, ſi quid inuſitatius ſit dictum. REDAMARE, ʒ ſic tres. Redamari, tredecim. Reamari, unus. Amari, unus. male. *Redamare:* nam amicitia ex amore naſcitur. ut ait Pauſanias in Conuiuio Platonis. Graeci, ἀντιφιλεῖν. TAM *alliciat,* ʒ ſuauitate quadam, & quaſi blanditijs. ET *contrahat,* ʒ ſic duo. Et tam contr. quattuor. Tam contrahat, unus. Tam attrahat, unus. Atque attrahat, unus. Et tam attrahat, quinque. Et tam trahat, duo. Extrahat, unus. Ab uno abſunt haec duo uerba. *Et contrahat:* Si, Attrahat, legas, interpr. quadam naturae ui, cui uel inuiti homines parere ſolent: quales ſunt amantes. AD *amicitiam ſimilitudo:* ʒ Ad, abeſt ab uno meo. Inde Prouerb. Aequalis aequalem, Ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον. *Similitudo:* ingeniorum, morum, ſtudiorum. Similitudo quoque fortunarum, & corporum, eadem natio, & ciuitas, & alia, quae in beneuolentiae, & beneficentiae officijs conſiderantur. CONCEDATVR ʒ Concedetur, quinque. Concedant, alias. ADSCISCANTQ. *ſibi* ʒ ideſt, eorum conſuetudinem, & familiaritatem expetant. NIHIL *rapacius,* ʒ Nec, pro Nihil, omnes, uno excepto, in quo, Ac. QVI *eſt amicitiae fons* ʒ ſic quinque. reliqui, Quae. Vt ad beneuolentiam referatur. INHVMANA *uirtus, neque ſuperba;* ʒ omnes libri mei ueteres addunt, Neque immunis, (ſiue, ut in uno, Nec) ſic: Inhumana uirtus, neque immunis, neque ſuperba. *Immunis:* improba. uide Feſtum. Plautus Trinummo. Immune eſt facinus. Hor. Od. l. 3. Od. 23. Immunis manus.

CICERO

ATQVE *etiam mihi quidem uidentur, qui utilitatis caußa fingunt amicitias, amabiliſſimum nōdū amicitiae tollere. non enim tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipſe delectat: tumq. illud fit, quod ab amico eſt profectum, iucundum, ſi cum amore, & ſtudio eſt profectum: tantumq. abeſt, ut amicitiae propter indigentiam colantur, ut ij, qui opibus, & copijs, maximeq. uirtute praediti, in qua plurimum eſt praeſidij, minime alterius indigeant, liberaliſſimi ſint, & beneficentiſſimi. atque haud ſcio, an ne opus ſit quidem, nihil umquam omnino deeſſe amicis. ubi enim ſtudia noſtra uiguiſſent, ſi numquam ſtudio, numquam conſilio, numquā opera noſtra nec domi, nec militiae Scipio eguiſſet? non igitur utilitatem amicitia, ſed utilitas amicitiam ſecuta eſt. non ergo erunt homines diuitijs affluentes audiendi, ſi quando de amicitia, quam nec uſu, nec ratione habent cognitam, diſputabunt, nam quis eſt, pro deū fidem, atque hominum, qui uelit, ut neque diligat quemquā, nec ipſe ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copijs, atque in omnium rerum abundantia uiuere? haec enim eſt tyrannorum uita nimirum. in qua nulla fides, nulla caritas, nulla ſtabilis beneuolentiae poteſt eſſe fiducia: omnia ſemper ſuſpecta, atque ſollicita: nullus locus eſt amicitiae. quis n. eum diligat, quem metuit, aut eum, a quo ſe metui putat? coluntur tamen ſimulatione amicitiae dumtaxat ad tempus. quod ſi forte, ut fit plerumque, ceciderint; tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. quod Tarquinium dixiße ferunt, tum, cum exſul eſſet; ſe intellexiſſe, quos fidos amicos habuißet, quosq. infidos, cum iam neutris gratia referre poßet. quamquam miror, in illa ſuperbia, & importunitate ſi quemquam habere potuit. atque, ut huius, quem dixi, mores ueros amicos parare non potuere: ſic multorum opes praepotentium excludunt amicitias fideles. non enim ſolum ipſa fortuna caeca eſt, ſed eos etiam plerumque efficit caecos, quos complexa eſt. itaque illi efferuntur faſtidio fere, & contumacia: neque quidquam inſipiente fortunato intolerabilius fieri poteſt. Atque hoc quidem uidere licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, poteſtate, proſperis rebus immutari; ſperniq. ab ijs ueteres amicitias, & indulgeri nouis. quid autem ſtultius, quam, ut plurimum copijs, facultatibus, opibus poſſint, cetera parare, quae parant, pecuniam, equos, famulos, ueſtes egregias, uaſa pretioſa, amicos non parare, optimam, & pulcherrimam uitae, ut ita dicam, ſupellectilem? etenim, cetera cum parant, cui parent, neſciunt, nec cuius cauſſa laborent: eius enim eſt iſtorum quodque, qui uincit uiribus: amicitiarum ſua cuique permanet ſtabilis, & certa poßeſſio; ut, etiam ſi illa maneant, quæ ſunt quaſi bona fortunae, tamen uita inculta, & deſerta ab amicis, non poſſit eſſe iucunda. Sed haec hactenus. Conſtituendi autem ſunt, qui ſint in amicitia fines, & quaſi termini diligendi. de quibus tres uideo ferri ſententias, quarum nullam probo; unam, ut eodem modo erga amicum affecti ſimus, quo erga noſmet ipſos; alteram, ut noſtra in amicos beneuolentia, illorum erga nos beneuolentiae pariter, aequaliter reſpondeat; tertiam, ut, quanti quiſque ſeipſe facit, tanti fiat ab amicis, harum trium ſententiarum nulli prorſus aſſentior. nec enim illa prima uera eſt, ut, quemadmodum in ſe quiſque, ſic in amicum ſit animatus. quam multa enim, quae noſtra cauſſa numquam faceremus, facimus cauſſa amicorum? precari ab indigno, ſupplicare, tum acerbius in aliquem inuehi, inſectariq. uehementius: quae in noſtris rebus non ſatis honeſte, in amicorum fiunt honeſtiſſime. multae quoque res ſunt, in quibus de ſuis commodis uiri boni multa detrahunt, detrahiq. patiūtur, ut ijs amici potius, quam ipſi, fruantur. Altera ſententia eſt, quae definit amicitiam paribus officijs, ac uoluntatibus. hoc quidem eſt nimis exigue, & exſiliter ad calculos reuocare amicitiam; ut par ſit ratio acceptorum, & datorum. ditior mihi, & affluentior uidetur eße uera amicitia, nec obſeruare ſtricte, ne plus reddat, quam acceperit. neque enim uerendum eſt, ne quid excidat, aut ne aliquid in terram defluat, aut ne plus aequo quid in amicitia congeratur. Tertius uero ille finis deterrimus, ut, quanti quiſque ſe ipſe faciat, tanti fiat ab amicis. ſaepe enim in quibuſdam aut animus abiectior eſt, aut ſpes amplificandae fortunae fractior. non eſt igitur amici, talem eſſe in eum, qualis ille in ſe eſt, ſed potius eniti, & efficere, ut amici iacentem animum excitet, inducatq. in ſpem, cogitationemq. meliorem. Alius igitur finis uerae amicitiae conſtituendus eſt; ſi prius, quid maxime reprehendere Scipio ſolitus ſit, edixero. Negabat, ullam uocem inimiciorem amicitiae potuiſſe reperiri, quam eius, qui dixißet, ita amare oportere, ut aliquando eſſet oſurus: nec uero ſe adduci poſſe, ut hoc, quemadmodum putaretur, a Biante dictum eſſe crederet, qui habitus eſſet unus e ſeptem, ſed impuri cuiuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad ſuam potentiam reuocantis, eße ſentētiam. quonam enim modo quiſquam amicus eius eße poterit, cuius ſe putabit inimicum eſſe poſſe? quin etiam neceſſe erit cupere, & optare, ut quamſaepiſsime peccet amicus, quo plures det ſibi tamquam anſas ad reprehendendum. Rurſum autem recte factis, commodiſq. amicorum neceſſe erit angi, dolere, inuidere. Quare hoc quidem praeceptum, cuiuſcumque eſt, ad tollendam amicitiam ualet. Illud potius praecipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitijs comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odiße poſſemus. quin etiam, ſi minus felices in deligendo fuiſſemus; ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum, putabat. His igitur finibus utendum arbitror, ut, cum emendati mores amicorum ſint, tum ſit inter eos omnium rerum, cōſiliorum, & uoluntatum, ſine ulla exceptione, communitas; ut, etiam ſi qua fortuna acciderit, ut minus iuſtae amicorum uoluntates ſint adiuuandae, in quibus eorum aut de capite agatur, aut de fama, declinādum ſit de uia, modo ne ſumma turpitudo ſequatur. eſt enim, quatenus amicitiae dari uenia poſſit.*

EXPLA-

EXPLANATIO

SI *cum amore, & ſtudio eſt profectum:* § Si cum ſtudio eſt profectum, quindecim. Si cum amore, ſtudioq. eſt profectum, duo. OPIBVS, *& copijs*, § ideſt, propter opes, & copias, maximeq. uirtutem. MAXIMEQ. *uirtute praediti*, § Praediti, non eſt in quindecim. quorum duobus additum. BENEFICENTISSIMI. § Beneficientiſsimi, unus. reliqui, Benificentiſsimi. NIHIL *umquam omnino deeſſe amicis.* § ſic quattuordecim. Numquam omn.d.a.unus. Nihil umquam d.a.unus. Nihil omnino umquam d.a.unus. Omnino nihil umquam deeſſe amicis, unus. Nihil umquam indigere amicos, Langius ex uet.libro. Notatq. Indigere caſu accuſandi, dictum eſſe a Plauto, & a Varrone. SCIPIO *eguiſſet?* § Scipio, abeſt a quattuor, quorum uni additum. SECVTA *eſt.* § Conſecuta eſt, quattuordecim. Conſequatur, unus. DELICIIS *affluentes* § Delicijs, omnes libri. Diffluentes, quattuor. Defluentes, duo. Lib.I.de Off. Difluere luxuria. Lib.III.de Or. Otio diffluentes. Ter.Heaut. Vt eius animum, qui nunc luxuria, & laſciuia diffluit, retundam, redigam, ut, quo ſe uertat, neſciat. *Affluentes*: qui nihil umquam incommodi paſsi ſunt: unde fructum aliquem ex amicitia capere potuerint. Inde illud, ad Trebatium, lib.VII. Valde iam delicatus es, qui grauere litteras ad me dare, homini praeſertim prope domeſtico. NEC *uſu*, § quia ex animo neque amant quemquam, neque amantur. NEC *ratione* § ideſt, doctrina, & inſtitutione. VT *neque diligat quemquam*, § adeo μισάνθρωπος. NVLLA *ſtabilis beneuolentiae poteſt eſſe fiducia:* § Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt. Et Micion Terentianus longe currere putat, qui imperium grauius putat eſſe, ui quod fit, quam illud, quod amicitia adiungit. SVSPECTA, *atque ſollicita*, § ſic octo. recte. decem, Suſp. ſunt, atque ſollicita. *Suſpecta, atque ſollicita:* Dionyſius Siculus barbam ne filiabus quidem tondendam credere auſus fuit. NVLLVS *locus eſt amicitiae:* § ſic quinque. tredecim, N. locus amicitiae. Sed in uno additum. QVEM *metuit;* § Quem metuat, nouem. Quem metuet, tres. Quem tantum metuat, unus. Inde illud Ennij, Quem metuunt, oderunt, lib.II.de Off. SIMVLATIONE *amicitiae* § Amicitiae, non eſt in decem. Amici, unus. QVOD *ſi forte* § Qui, unus. Et, unus. Quid, unus. INTELLIGITVR, § Intelligent, tres. TARQVINIVM *dixiſſe ferunt*, § Fertur, quattuor. recte. quorum duo, alter, Fert̃; alter, Feruntur; & ſupra, in ſpatio, uerſus dirimente, Ab hominibus. TVM, *cum exſul eſſet, ſe intellexiſſe*, § ſic unus. Tunc cum exſulem ſe intellexiſſet, ſex. Tum exſulem eſſe ſe intellexiſſʒ, tres. Cum exſulem intellexiſſet, unus. Exſulantem, deletum & additum, Tunc, cum exſulem ſeſe intellex.unus. Cum exſulaſſet ſe intell.unus. Cum exſulantem ſe intellex.unus. Tum cum exſulem eſſe ſe intellexiſſet, tres. Tum cum eſſet exſul intellex.unus. QVOSQ. *infidos*, § Que, non eſt in ſexdecim. GRATIAM *referre* § uide de hoc loquendi modo Agellium lib.VII.cap.4. Hoc loco dictum eſt in malam partem. *Quos fidos amicos habuiſſet, quoſq. infidos:* uide Halicarn.lib.IV. circa finem. IN *illa ſuperbia*, § In, non eſt in quinque. quorum uni additum. IMPORTVNITATE, § a quo nihil aequi poſſet impetrari, nihil praeſidij ſperari, niſi ipſi collibitum eſſet. SI *quemquam* § fidum amicum, cum prae ſe omnes deſpiceret, atque iniurijs afficeret. PRAEPOTENTIVM § Praepotentum, nouem. Potentium, unus. FORTVNA *caeca* § uide Aug.de Ciu.Dei, lib.IV.cap.18. ILLI *efferuntur faſtidio* § Illi, non eſt quattuor. quorum uni additum. Langius legit, Efferantur: ideſt, exſtirpata ex eorum animis humanitate, in feras degenerant: quae impetu feruntur, non ratione gubernantur. *Faſtidio:* metaphora, a ſtomacho, pleroſque cibos, cum nauſea quadam, reiiciente. Significat moroſitatem, cui ſatisfacere nemo poteſt, τὸ δύσροπον, καὶ δυσάρεστον. ET *contumacia:* qui ſe ſolos ſapere putant, aliorum conſilia non audiunt, ſed derident, atque contemnunt. PROSPERIS *rebus immutari:* § Proſperis rebus etiam mutari, unus. Exemplum eſt apud Cic.ad Att.lib.XIII.de Alexandro, Ariſtotelis diſcipulo. SPERNI *ab ijs* § quod ſint impares dignitate. INDVLGERI § Indulgere, ſex. Indulgẽ nouem. *Indulgeri nouis:* ut eorum ſimiles habeantur, quorum conſuetudine utuntur. VT *plurimum* § Cum plurimum, quindecim. Quantum plurimum, male, unus. CETERA *parare, quae parantur, pecuniam, equos, &c.* § delendum puto, Pecuniam, ut gloſſema. eſt enim iu uetere libro, Cetera parare, quae parantur, i.pecuniam, equos &c. Alijs placet, Quae parantur pecunia. cum quibus faciunt ſex mei ueteres libri. Cum ipſi quoque uiderint, pecuniam non eſſe numerandam in ſupellectile, de qua hic Cicero loquitur. Sed ego malo gloſſam eſſe, accedente antiqui mei libri auctoritate. FAMVLOS, § Familiam, duo libri. VESTES *egregias*, § Veſtem egregiam, undecim. Egregiam ueſtem, unus. Veſtes pretioſas, uaſa egregia, duo. In uno deeſt totũ hoc. CVM *parant*, § Cum parantur, octo. Quae parantur, unus. CVI *parent*, § Parentur, tredecim. *Cui parent, neſciunt:* Iſocrates in oratione Philippica: Συμβαίνει τοῦ μὲν πλούτου καὶ τῶν δυναστειῶν πολλάκις τοὺς ἐχθροὺς κυρίους γίγνεσθαι. τῆς δὲ εὐνοίας, τῆς παρὰ τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν προειρημένων, μηδένας ἄλλου καταλείπεσθαι κληρονόμους: πλὴν τοὺς ἐξ ἡμῶν γεγονότας. EIVS *enim eſt iſtorum quodque, qui uincit uiribus:* § ſic decem. Eius eſt enim, antiquus liber. Eſt, abeſt ab uno. Etenim eſt iſtorum, quidquid uincitur uiribus, alias. Eius enim eſt iſtorum, quidquid uincit uiribus, ſex. Iſtorum quaeque, unus. Iſtorum, quod quis uincit uir. unus. *Vincit:* Vincat, unus. Vincet, unus. Vicit, tres. *Eius enim eſt iſtorum &c.* Xenophon: Τὰ τῶν ἡττωμένων τῶν κρατούντων γίγνεται. AMICITIARVM § Amicitiae, duo. Amicitia, unus: male. PERMANET § ſic omnes mei. Langius, ex uet.libro, Nam amicitiarum ſ.c. pertinet. STABILIS, *& certa poſſeſſio*, § duo, Certa, & ſtabilis poſſeſſio. DESERTA *ab amicis*, § Ab, non eſt in duobus. POSSIT § Poteſt, tres. DILIGENDI, § Deligendi, unus, & alias. VIDEO §

e docto-

e doctorum ſcriptis cognoui. ERGA *amicum*, ʒ Erga amicos, duo. SE *ipſe facit*, ʒ Se facit, ſex. Seipſum facit, quinque. IN *amicum ſit animatus*. ʒ In amico ſit an, unus, In amicos ſit an. unus. PRECARI *ab indigno*, ʒ ſic duodecim. Precari pro amicis ab indigno, unus. Precari pro amico ab indigno, tres. Precari ab amico, unus, Precari ueniam ab indigno, unus. Alias, Precari amicis ab indigno. MVLTA *detrahunt*, ʒ ſic omnes mei. *Detrahunt*: ultro concedunt amicis ea, quae ad ipſos potius pertinent. DETRAHIQ. *patiuntur*, ʒ ab ijs, qui in partem amicorum ſunt propenſiores. NIMIS *exigue*, ʒ Minus exigue, duo. Exigue, eſſe in uetere libro, notatum uidi. AD *calculos reuocare* ʒ rationem inire, & aeſtimare. ACCEPTORVM, *& datorum*. ʒ accepti, & expenſi. pro Roſcio Comoedo. DITIOR *mihi*, ʒ Mihi, non eſt in meo. Enim, pro, Mihi, eſſe in uetere libro, notatum eſt. VIDETVR *eſſe uera* ʒ Eſſe, non eſt in uno. PLVS *reddat*, ʒ ſic omnes mei. NEQVE *enim uerendum eſt*, ʒ alludere uidetur ad illud Heſiodi:

Αὐτῷ τῷ μέτρῳ ϗ λώιον εἴκε δύνηαι.

IN *amicitia congeratur*. ʒ In amicitiam cong. ſexdecim. FINIS *deterrimus*, ʒ Taeterrimus, unus. Finis eſt deterr. unus. SE *ipſe faciat*, ʒ Se faciat, tres. Seipſum faciat, quattuor. SED *potius eniti*, ʒ Sed potius debet eniti, unus, male, & alias. INDVCATQ. *in ſpem*, ʒ In, non eſt in undecim. EDIXERO. ʒ expoſuero, praecepero. unde Edicta. Alij, Differo. uel, Ediſſero: quod non placet. INIMICIOREM ʒ Inimicitiorem, nouem. ITA *amare oportere, ut aliquando eſſet oſurus*: ʒ Ar. Rhet. II. Οὐ δεῖ, ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν, ὡς φιλήσοντα. Eadem ſententia uſus eſt & Sophocles in Aiace. *Vt aliquando*: Vt ſi quando, unus. Vt ſi aliquando, tres. A *Biante* ʒ hoc non Bianti, ſed Chiloni, tribuit Agellius lib. I. cap. 3. Bianti Ariſtot. Rhet. III. Κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, ϗ φιλοῦσιν, ὡς μισήσοντες: ϗ μισοῦσιν, ὡς φιλήσοντες. Vide & Val. Max. lib. VII. cap. 3. VNVS *e ſeptem*; ʒ is tripoda aureum, ab Athenienſibus piſcatoribus inuentum, ad ſe, tamquam ſapientem, delatum repudians, ad Apollinem deferri iuſsit. IMPVRI ʒ improbi. uide Donatū in Terentium. ſordidi, auari, qui lucro omnia poſt ponat. AVT *ambitioſi*, ʒ ſic omnes mei: uno excepto, in quo, Aut, deeſt Et amb. alias. *Ambitioſi*: qui gloriolam, & honores pluris faciat, quam uirtutem. OMNIA *ad ſuam potentiam reuocantis*, ʒ hominis oligarchici, & tyrannici. CVPERE, *& optare*, ʒ Et, abeſt ab uno meo. Alias, Cupere, etiam optare. RVRSVM ʒ Rurſus, tredecim. RECTE *factis* ʒ Rectis factis, duo. DOLERE, *inuidere*. ʒ Dolere, & inuidere, unus. *Inuidere*: πολλοὶ γὰρ ἀτυχοῦσι τοῖς φίλοις συναχθόντες, καλῶς δὲ πράττουσι φθονοῦσι. IN *amicitijs comparandis*, ʒ In amicis comp. quattuor. VTENDVM *arbitror*, ʒ ſic omnes mei. VT, *cum emendati mores amicorum ſint*, ʒ Vt, cum emendati fuerint mores amicorum, unus. Vt, cum em. m. antiquorum amicorum ſint, unus. Vt, cum amicorum mores em. ſint, unus. Vt, cum emendati mores amicorum ſunt, unus. *Emendati mores*: ab ijs uitijs alieni, quae amicitiae aduerſantur. ut perfidia, leuitas, auaritia, ambitio, & ſimiles praui affectus: quos qui exſtirpare non poſſunt, moderari ſaltem, & uelare ſtudeant. CONSILIORVM, *& uoluntatum*, ʒ Et, non eſt in Agellio, haec recitante, lib. I. cap. 3. nec in quindecim meis. *Conſiliorum, & uoluntatum communitas*: ut conſerant conſilia inter ſe; & ut idem uelint, atque idem nolint. VT, *etiam ſi qua fort*. ʒ Et ſi qua fort. alias, & unus. AMICORVM *uoluntates ſint adiuuandae*, ʒ Voluntates amicorum, in Agellio. Adiuuandae ſint, in Agellio, & duodecim. Sunt, duo. AVT *de capite agatur, aut de fama*, ʒ Aut caput agatur, unus. Agatur aut capite, duo. Aut fama, ſexdecim. Vel fama, unus. Cic. Papirio: Priuatas cauſſas, & eas tenues, agimus ſubtilius, capitis, aut famae ſcilicet ornatius. DECLINANDVM *ſit de uia*, ʒ a ſummo iure nonnihil recedendum.

CICERO

NEC uero negligenda eſt fama: nec mediocre telum ad res gerendas exiſtimare oportet beneuolentiam ciuium; quam blanditijs, & aſſentationibus colligere, turpe eſt. uirtus, quam ſequitur caritas, minime repudianda eſt. Sed (ſaepe enim redeo ad Scipionem, cuius omnis ſermo erat de amicitia) querebatur, quod in omnibus rebus homines diligentiores eſſent: capras, & oues quot quiſque haberet, dicere poſſe; amicos quot haberet, non poſſe dicere: & in illis quidem parandis adhibere quaſi ſigna quaedam, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam eſſent idonei, iudicarent. Sunt igitur firmi, & ſtabiles, & conſtantes deligendi: cuius generis eſt magna paenuria: &, iudicare, difficile eſt ſane, niſi expertum; experiendum autem eſt in ipſa amicitia: ita praecurrit amicitia iudicium, tollitq. experiendi poteſtatem. eſt igitur prudentis, ſuſtinere, ut curſum, ſic impetum beneuolentiae, quo utamur, quaſi aquis tentatis, ſic amicitijs, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam ſaepe in parua pecunia perſpiciuntur, quam ſint leues. quidam autem, quos parua mouere non potuit, agnoſcuntur in magna. ſi uero erunt aliqui reperti, qui, pecuniam praeferre amicitiae, ſordidum exiſtiment: ubi eos inueniemus, qui honores, magiſtratus, imperia, poteſtates, opes amicitiae non anteponant; ut, cum ex altera parte propoſita haec ſint, ex altera uis amicitiae, non multo illa malint? imbecilla enim natura eſt ad contemnendam potentiam: quam etiam ſi, neglecta amicitia, conſecuti ſunt, excuſari ſe arbitrantur, quia non ſine magna cauſſa ſit neglecta amicitia. itaque uerae amicitiae difficillime reperiuntur in ijs, qui in honoribus, req. publica uerſantur. ubi enim inuenias, qui honorem amici anteponat ſuo? Quid? (haec ut omittam) quam graues, quam difficiles pleriſque uidentur calamitatum ſocietates? ad quas, non eſt facile inuentus, qui deſcendat. quamquam Ennius recte,

„ Amicus certus in re incerta cernitur.

tamen haec duo leuitatis, & infirmitatis pleroſque conuincunt;

uincunt; aut ſi in bonis rebus contemnunt; aut ſi in malis deſerunt. qui igitur utraque in re grauem, conſtantem, ſtabilemq. ſe in amicitia praeſtiterit, hunc ex maxime raro hominum genere iudicare debemus, & paene diuino. firmamentum autem ſtabilitatis, conſtantiaeq. eius, quam in amicitia quaerimus, fides eſt. nihil enim ſtabile eſt, quod infidum eſt. ſimplicem praeterea, & communem, & conſentientem, ideſt qui rebus ijſdem moueatur, eligi par eſt: quae omnia pertinent ad fidelitatem. neque enim fidum poteſt eſſe multiplex ingenium, & tortuoſum. neque uero, qui non ijſdem rebus mouetur, & natura conſentit, aut fidus, aut ſtabilis poteſt eße. Addendum eodem eſt, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat illatis. quae pertinent omnia ad eam, quam iamdudum tracto, conſtantiam. ita fit uerum illud, quod initio dixi, amicitiam niſi inter bonos eſſe non poſſe. eſt enim boni uiri, quem eundem ſapientem licet dicere, haec duo tenere in amicitia; primum, ne quid fictum ſit, ne ue ſimulatum; (aperte enim uel odiſſe, magis ingenuum eſt, quam fronte occultare ſententiam) deinde non ſolum ab aliquo oblatas criminationes repellere, ſed ne ipſum quidem eſſe ſuſpicioſum, ſemper aliquid exiſtimantem ab amico eße uiolatum. Accedat huc ſuauitas quaedam, oportet, ſermonum, atque morum, haudquaquam mediocre condimẽtum amicitiae. triſtitia autem, & in omni re ſeueritas abſit. habet illa quidem grauitatem: ſed amicitia remiſſior eße debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatemq. procliuior. Exſiſtit autem hoc loco quaedam quaeſtio ſubdifficilis; num quando amici noui, digni amicitia, ueteribus ſint anteponendi; ut equis uetulis teneros anteponere ſolemus. indigna homine dubitatio. non enim amicitiarum eſſe debent, ſicut aliarum rerum, ſatietates. ueterrimae quaeque (ut ea uina, quae uetuſtatem ferunt) eſſe debent ſuauiſſimae. uerumq. illud eſt, quod uulgo dicitur, multos modios ſalis ſimul edendos eſſe, ut amicitiae munus expletum ſit. nouitates autem, ſi ſpem afferunt, ut tamquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non ſunt illae quidem repudiandae: uetuſtas tamen ſuo loco conſeruanda eſt: maxima eſt enim uis uetuſtatis, & conſuetudinis. atque in ipſo equo, cuius modo mentionem feci, ſi nulla res impediat, nemo eſt, qui non eo, quo conſueuit, libentius utatur, quam intrectato, & nouo. nec modo in hoc, quod eſt animal, ſed in ijs etiam, quae ſunt inanimata, conſuetudo ualet; cum locis etiam ipſis montuoſis delectemur, & ſiluestribus, in quibus diutius commorati ſumus. Sed maximum eſt in amicitia, ſuperiorem parem eſſe inferiori. ſaepe enim excellentiae quaedam ſunt: qualis erat Scipionis in noſtro, ut ita dicam, grege. numquam ſe ille Philo, numquam Rupilio, numquam Mummio anteposuit, numquam inferioris ordinis amicis. Quinctum uero Maximum fratrem, egregium uirum, omnino ſibi nequaquam parem, quod is anteibat aetate, tamquam ſuperiorem colebat; ſuoſq. omnes per ſe eſſe poſſe ampliores uolebat. quod faciendum, imitandumq. eſt omnibus; ut, ſi quam praeſtantiam uirtutis, ingenij, fortunae conſecuti ſunt, impartiant eam ſuis, communicentq. cum proximis; ut, ſi parentibus nati ſunt humilibus, ſi propinquos habeant imbecilliores uel animo, uel fortuna, eorum augeant opes, eiſq. honori ſint, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu, propter ignorantiam ſtirpis, & generis, in famulatu fuerint, cum cogniti ſunt, & aut deorum, aut regum filij inuenti, retinent tamen caritatem in paſtores, quos patres ſuos multos annos eße duxerunt. quod quidem eſt multo profecto magis in ueris patribus, certiſq. faciendum. fructus enim ingenij, & uirtutis, omniſq. praeſtantiae tũ maxime capitur, cum in proximum quemque confertur.

EXPLANATIO

NEGLIGENDA *eſt fama:* ⁊ propter amicum: non eſt infamia ſuſcipienda, quam hominum odium ſequitur. nam ſic plus tibi noceres, quam amico prodeſſes. MEDIOCRE *telum* ⁊ inde, Ingens telum, Neceſsitas. BENEVOLENTIAM *ciuium*; ⁊ quam beneficijs conciliari, ait lib. II. de Off. uel ſaltem benefica uoluntate. BLANDITIIS, *& aſſent.* ⁊ quibus populares populi auram captabant. Videndus Plutarchus in libello de diſcrimine Adulatoris, & Amici. *Et aſſentationibus:* ſic tres mei. Et aſſentando, reliqui. AD *Scipionem* ⁊ pro, apud; uel, coram. Ad Sulpicium: Quod ad te delatum diceret ſeſe contra dignitatem tuam. QVASI *ſigna quaedam, & notas,* ⁊ nam Virgilius generoſi precoris ſigna enumerat. Euripides autem, Bonum uirum ab improbo nullo ſigno internoſci, queritur.

Ο τῳ τὸν ἐσθλὸν δεὶ κακοῦ διειδέναι.
Ουδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι.

MAGNA *paenuria:* ⁊ ergo non temere fidendum. SANE ⁊ caſtigantis hoc eſſe, alij notant. III. de Leg. Quae res cum ſapientiſsime, modeſtiſsimeq. conſtituta eſſet a maioribus, nihil habui; ſane non multum, quod putarem nouandum in Legibus. EXPERIENDVM *autem eſt in ipſa amicitia:* ⁊ non in ipſa amicitia, ſed ante, experiri amicum nos debere, Plutarchus ſcribit in libello de diſcrimine Adulatoris, & Amici. & Theophraſtus apud Plutarchum *περὶ φιλαδελφίας*, ait, non oportere amantem iudicare, ſed iudicantem amare. Vide & Iſocratem in Paraenetico, apud quem probãdae amicitiae regulae quaedam ſunt. Quod eſt & apud Xenophontem ſub Socratis perſona. EST *igitur prudentis, ſuſtinere, ut curſum, ſic impetum beneuolentiae, quo utamur, quaſi aquis tentatis, ſic in amicitijs &c.* ⁊ hic libri ueteres ita diſſentiunt, ut probabilia tamen afferant. Alij enim habent, Curſum, & (ita nouem mei) ut eſt in uulgata lectione: in qua uerbum, Curſum, referri poteſt ad curſum nauis, cum aquarum ſequatur mentio. Alij, Curſum nauis, (& ita ſex mei) quod aptam ſententiam habet. Niſi ſi Nauis gloſſema fuit ad Curſum. Alij, & (ita duo mei) Equi curſum. Quod ſi probatur infra legi poterit, Equis tentatis: ut ipſa ſibi translatio congruat. Docti uiri libros eſſe teſtantur, in quibus pro, Curſum, Currum; & infra, Equis temperatis, legatur. Quae mihi ſane lectio admodum arridet. Nec tamen a uulgata diſcedo: cum ita proprie dicatur, Suſtinere curſum, ideſt nauis; ut, Suſtinere currum. ita uero tentantur aquae, ut equi temperantur; uel, ut alijs placet, tentantur. Vnus

meus, Curſum nauis, uel aquae. Male: ſed unde tamen eliciatur gloſſemata eſſe, Nauis, uel Aquae. Septem, Equis temperatis. Nouem, Aquis tempeſtatis. Vnus, Equis tempeſtatis. Vnus, Aquis tempeſtantibus. *Aquis tentatis:* ut in tranſitu fluminis. De Leg. lib. II. Nec enim ullum hoc frigidius flumen attigi, cum ad multa acceſſerim, ut uix pede tentare poſsim. AMICITIIS, ʒ Amicitia, quinque. ALIQVA *parte* ʒ Sex, Aliqua ex parte. PERICLITATIS *moribus amicorum.* ʒ probatis, periculo facto. SI *uero* ʒ Sin uero, octo. Siri uero, unus: male. Sint uero, unus: male. EXCVSARI *ſe arbitrantur,* ʒ Se, abeſt ab uno. Duo, Excuſatum iri arbitr. in quorum uno emendatum, Obſcur. Quattuor, Obſcuratum in arb. Vnus, Obſcuratum iri arb. Vnus, Obſcuritari arb. & ſupra, Obſcrutari. Vnus, Obſcurari ſe arb. Duo, Obſcrutari ſe arb. Quattuor, Obſcurari arb. Vnus, Excrutari arb. Vnus, Obſcurari peccatum arb. QVIA *non ſine magna cauſſa ſit neglecta amicitia.* ʒ Amicitia, ſuſpicor abundare. IN *honoribus, req. publica uerſantur.* ʒ In honoribus reipub. uerſ. quinque. Reiq. pub. unus. (HAEC *ut omittam*) ʒ Dimittam, duo. Obmittam, unus. NON *eſt facile inuentus,* ʒ Inuentu, duo. Recte. Sic Criſpus lib. III. hiſt. apud Cariſium lib. II. Non tu ſcis, ſi quas aedes ignis carpit *acriter*, haud facile ſunt defenſu, quin & comburantur proxumae? AMICVS *certus in re incerta cernitur.* ʒ tres mei, In re certa. Plautus Amicum in re dubia noſci dicit. *In re incerta:* in periculo. PLEROSQVE *conuincunt;* ʒ in uno uetere, Pleros, eſſe, alij notarunt. IN *bonis rebus* ʒ ſuis. CONTEMNVNT; ʒ quod eſt leuitatis. IN *malis.* ʒ amicorum. DESERVNT. ʒ amicos. qui fidem cum fortuna mutant. IN *amicitia quaerimus,* ʒ In amicitiam quaerimus, unus. SIMPLICEM ʒ qui tamen prudens ſit. COMMVNEM, ʒ κοινὸν, τοῖς φίλοις, Iſocrates: Communem amicis: qui facilis ſit. CONSENTIENTEM, ʒ nam conſenſum praecipue requirit amicitia. Graecis, ὁμόνοια, καὶ συμφωνία. ELIGI *par eſt.* ʒ ſi ſit facultas, & optio detur. ADDENDVM *eodem eſt,* ʒ Addendum in eodem eſt, tres. VT *ne* ʒ Vt nec, duo. Vt non, unus. DELECTETVR *amicus,* ʒ Amicus, abeſt a ſex. ILLATIS. ʒ Oblatis, omnes mei. APERTE *enim uel odiſſe &c.* ʒ Horatius ſat. 4. lib. I.

--abſentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante: ſolutos
Qui captat riſus hominum, famamq. dicacis:
Fingere qui non uiſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit: hic niger eſt, hunc tu, Romane, caueto.

MAGIS *ingenuum eſt,* ʒ Ingenui, omnes mei. (QVAM *fronte occultare ſententiam*) *deinde* ʒ Nouem, Quam fronte occultare ſententiam. iam deinde. REPELLERE, ʒ Depellere, unus, & alias. male. TRISTITIA *autem, & in omni re ſeueritas abſit. habet illa quidem grauitatem:* ʒ Abſit, non eſt in undecim. in quorum duobus additum. SED *amicitia remiſſior eſſe debet,* ʒ Sed in amicitia, duo. Hoc, & cetera, quae ſequuntur, referuntur non ad Seueritatem, ut alij putant, ſed ad Amicitiam. *Remiſſior:* non rigida, aut intenta, ſed laxo magis uinculo colligata. NVM *quando amici noui, digni amicitia, ueteribus ſint anteponendi.* ʒ inde adagium, Nouos parans amicos, ueterum ne obliuiſcere EQVIS *uetulis teneros anteponere ſolemus.* ʒ Virg. Georg. III. INDIGNA *homine dubitatio.* ʒ Indigna eſt homine dubitatio, duo. Indigna dubitatio homine haec eſt, duo Indigna dubitatio homine eſt, tres. Indigna dubitatio haec eſt, quinque. Indigna eſt haec dubitatio in homine, unus. Indigna dubitatio homine, quattuor. ESSE *debent,* ʒ Debent eſſe, nouem. Debet eſſe, duo. Deberet eſſe, duo. Dicunt eſſe, unus. SICVT *aliorum rerum,* ʒ Sicut belluarum aliarum, unus. & ſupra, Rerum. SATIETATES. ʒ Societates, tres. Satietas, quinque. Societas, unus. *Satietas:* odium. quo modo interpretatur Donatus in Terentium. VETERRIMAE, *ſuauiſſimae.* ʒ omnes mei, Veterrima, ſuauiſsima. VT *amicitiae munus expletum ſit.* ʒ ut amicitia perficiatur, certoq. conſtet, neque de fide mutua dubitetur. NOVITATES ʒ amicitiarum: nouae amicitiae: noui amici. IN *herbis* ʒ Ouidius in epiſt. Helenes ad Paridem:

Sed nimium properas, & adhuc tua meſſis in herba eſt.

MAXIMA *uis uetuſtatis, & conſuetudinis.* ʒ id Ouidius de amore uenereo praecepit, 2. de Arte:

Fac tibi conſueſcat: nil aſſuetudine maius.

ATQVE *in ipſo equo,* ʒ Atqui, quattuor. Quia ut in ipſo equo, unus. Vt in ipſo equo, ſex. Quo in ipſo equo, tres. Quod in ipſo equo, duo. Qui in ipſo equo, unus. Quando ipſo equo, unus. & ſupra, Vt in ipſo equo. QVI *non eo,* ʒ Qui non illo, unus. INTRACTATO, ʒ ſic ſexdecim. duo, Intacto. NEC *uero in hoc tantum quod eſt animal,* ʒ ſic quinque mei. Tantum, non eſt in quinque. Tantum in hoc, unus. Nec uero in hoc ſolo, &c. tres. Nec uero in eo, quod &c. unus. Nec modo in hoc, quod &c. tres INANIMA, ʒ Inanimata, ſexdecim. In amicitia, duo: male. CVM *locis ipſis delectemur montuoſis etiam, & ſilu.* ʒ ſic ſex. Locis in ipſis, tres. In locis ipſis, quinque. Quin, pro, Cum, tres. Cum in locis montuoſis delectemur, unus. Sic Homerus:

--οὐδέ τι εἴη
Ης πατρίδος γαίης γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.
Neque enim patrio ſolo dulcius quidquam nouimus.

SCIPIONIS ʒ ſic omnes mei. Alias, Scipioni. IN *noſtro, ut ita dicam, grege.* ʒ Ter. Adelph.

At hic hercule de grege illo eſt.

NVMQVAM *ſe ille Philo,* ʒ Ille, non eſt in uno. RVPILIO, ʒ ſic recte legendum. contra omnes ueteres libros; ex hiſtoriae teſtimonio. Amici enim Laelij & Rupilius, & Rutilius fuere: quorum nominum ſimilitudo peperit errorem: ſed Rupilius, eius aequalis; Rutilius, adoleſcens. De Rutilio, infra. De Ru-

pilio autem,eodem loco,& ep.16.lib.IV.ad Att. Q. VERO *Maximum*, ʒ eiuſdem Paulli filium,ſed a Q.Fabio Max.adoptatum. QVOD *is anteibat aetate*, ʒ Quia,unus. PER *ſe eſſe poſſe ampliores uolebat*. ʒ Poſſe,non eſt in uno.Per ſe poſſe ampl.uol.unus. Pre ſe eſſe ampliores,uol.unus. Poſt ſe eſſe poſſe ampl.uol.unus,Per ſe poſſe, eſſeq. ampl.uol.ſcriptum eſſe in uetere libro,notatum uideo. NATI *ſunt* ʒ Sint,duo.Sint nati,quinque.Sunt,deeſt in uno. VT *in fabulis*, ʒ ſic quindecim mei.recte. Vnus, Vt in fabulis uideri poteſt. Vnus,ut in fabulis dicitur.Vnus,Vt in fabulis de illis audiuimus. IGNORANTIAM ʒ Ignorationem,quattuor.quo modo legitur in Nonio,Famulatus. AVT *deorum,aut regum filij* ʒ ut Telephus,Herculis,& Auges; Aegyſthus,Thyeſtis,& Pelopiae filij :alter a cerua, alter a capra nutritus, a paſtoribus inuenti. ut Romulus,& Remus a Fauſtulo educati. ut Cyrum, Regem Medorum, expoſitum ab Aſtyage, paſtor Mithridates aluit. ut Semiramis,diu ab auibus alita, a paſtoribus ſublata, regia coniuro facta fuit. PATRES *ſuos* ʒ ſic unus.unus,Patres ſibi. A ſexdecim abeſt,& Suos,& Sibi. CERTISQ. ʒ Ceteriſque,duo. FRVCTVS *enim ingenij,& uirtutis,omniſq. praeſtantiae tum maximus capitur,cum in proximum quemque confertur*. ʒ ſic ſexdecim. Duo, Tum permaximus. Alias, Carpitur, Fructus autem uirtutis eſt caritas.

CICERO

VT igitur ij, qui ſunt in amicitiae,coniunctioniſq. neceſſitudine ſuperiores, exaequare ſe cum inferioribus debent:ſic inferiores dolere non debent, ſe a ſuis amicis aut ingenio,aut fortuna,aut dignitate ſuperari.quorum plerique aut queruntur ſemper aliquid,aut etiam exprobrant, eoq. magis, ſi aliquid habere ſe putant,quod officioſe,aut amice,& cum labore aliquo ſuo factum queāt dicere. odioſum ſane genus hominum,officia exprobrantium: quae meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui contulit. quamobrem, ut ij, qui ſuperiores ſunt, ſubmittere ſe debent in amicitia; ſic quodam modo inferiores extollere. ſunt enim quidam, qui moleſtas amicitias faciunt, cum ipſi ſe contemni putant. quod non fere contingit,niſi ijs,qui etiam contemnendos ſe arbitrantur:qui hac opinione non modo uerbis,ſed etiam opere, leuandi ſunt. tantum autem cuique tribuendum eſt, primum, quantum ipſe efficere poſſis; deinde etiam,quantum ille,quem diligas, atque adiuues,poſſit ſuſtinere. non enim tu poſſis,quantumuis licet excellas, omnes tuos ad honores ampliſſimos perducere: ut Scipio P. Rupilium potuit conſulem efficere,fratrem eius Lucium non potuit. quod ſi etiam poſſis quiduis deferre ad alterum; uidēdum eſt tamen, quid ille poſſit ſuſtinere. Omnino amicitiae, corroboratis iam,confirmatiſq. & ingenijs,& aetatibus, iudicandae ſunt; nec,ſi qui,ineunte aetate, uenandi, aut pilae ſtudioſi fuerint,eos habere neceſſarios oportet,quos tum eodem ſtudio praeditos dilexerunt. iſto enim modo nutrices, & paedagogi iure uetuſtatis plurimum beneuolentiae poſtulabunt:qui negligendi quidem non ſunt; ſed alio quodam modo colendi. aliter enim amicitiae ſtabiles permanere non poſſunt. diſpares enim mores diſparia ſtudia ſequuntur. quorum diſſimilitudo diſſociat amicitias. nec ob aliam cauſſam ullam boni improbis, improbi bonis amici eſſe non poſſunt,niſi quod tanta eſt inter eos,quanta maxima poteſt eſſe,morum,ſtudiorumq. diſtantia. Recte etiam praecipi poteſt in amicitijs, ne quis intemperata quadam beneuolentia, quod perſaepe fit, impediat magnas utilitates amicorum: nec enim (ut ad fabulas redeam) Troiam Neoptolemus capere potuiſſet, ſi Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuum impedientem,audire uoluiſſet: & ſaepe incidūt magnae res, ut diſcedendum ſit ab amicis: quas qui impedire uult, quod deſiderium non facile ferat, & infirmus eſt, molliſq. natura, &, ob eam ipſam cauſſam, in amicitia parum iuſtus. Atque in omni re, conſiderandum eſt, & quid poſtules ab amico,& quid patiare a te impetrari. Eſt etiam quaſi quaedam calamitas in amicitijs dimittendis nonnumquam neceſſaria. iam enim a ſapientum familiaritatibus ad uulgares amicitias oratio noſtra delabitur. erumpunt ſaepe uitia amicorum tum in ipſos amicos, tum in alienos: quorum tamen ad amicos redundet infamia.tales igitur amicitiae ſunt remiſſione uſus eleuandae,&, ut Catonem dicere audiui, diſſuendae magis,quam diſcindendae ſunt; niſi quaedam admodum intolerabilis iniuria exarſerit; ut neque rectum, neque honeſtum ſit,neque fieri poſſit, ut non ſtatim alienatio, diſiunctioq. facienda ſit. ſin autem morum, aut ſtudiorum cōmutatio quaedam, ut fieri ſolet,facta erit, aut in reip. partibus diſſenſio interceſſerit: (loquor enim, ut paullo ante dixi, non de ſapientum, ſed de communibus amicitijs) cauendum erit,ne non ſolum amicitiae depoſitae,ſed inimicitiae etiam ſuſceptae uideantur. nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter uixeris. ab amicitia Q. Pompeij meo nomine ſe remouerat, ut ſcitis, Scipio: propter diſſenſionem autem, quae erat in rep. alienatus eſt a collega noſtro Metello.utrumque egit grauiter, auctoritate,& offenſione animi non acerba. quamobrem primum danda opera eſt, ne qua amicorum diſſidia fiant: ſin tale aliquid euenerit, ut exſtinctae potius amicitiae,quam oppreſſae uideantur. Cauendum uero eſt, ne etiam in graues inimicitias conuertant ſe amicitiae: e quibus iurgia, maledicta, contumeliae gignuntur: quae tamen ſi tolerabiles erunt,ferendae ſunt: & hic honos ueteri amicitiae tribuendus eſt,ut is in culpa ſit,qui faciat,non qui patiatur iniuriam.

EXPLANATIO

SIC *inferiores non dolere,ſe &c.* ʒ ſic decemſeptem. quorum unus ſupra addit,Debent. Vnus,Sic inferiores non debē,ſe &c. Hoc autem eſt inuidorum: qui alienis rebus marceſcunt opimis. A *ſuis amicis* ʒ Amicis,non eſt in decemſeptem. QVERVNTVR ʒ Querunt,unus. Queruli autem homines amici-

tiae idonei non ſunt. Prouerbium Graecum: Οἱ φιλομεμφεῖς εἰς φιλίην οὐκ εὐφυεῖς. Sɪ *aliquid habere ſe put.*] Si ſe habere put. decemſeptem. Oꜰꜰɪᴄɪᴏsᴇ,] Officioſiſsime, unus. Offenſioſe, Lambinus. Eᴛ *amice*,] ſic omnes mei. Alias, Aut amice. Fᴀᴄᴛᴠᴍ] Facto, unus. male. Oᴅɪᴏsᴠᴍ *genus hominum, officia exprobrantium:*] uide Senecam, lib. ɪɪ. de Beneficijs. Commemoratio etiam, exprobrationis uim habet. Soſia apud Terentium. Qᴠᴀᴇ *meminiſſe debet is, in quem collata ſunt, non commemorare, qui contulit.*] Prouerbium Graecum:

χάριν λαβὼν μέμνησο· δοὺς δ' ἐπιλάθου.

Qᴠɪ *etiam contemnendos ſe arbitrantur;*] nihil arroganter de ſe ſentientes. Qᴠᴀɴᴛᴠᴍ *ipſe efficere poſſis;*] Sic omnes mei: uno excepto, in quo, Poteſt. Lambinus, Poſsit. Nᴏɴ *enim tu poſſis, quantumuis*] Non enim tu poſsis, uel quantumuis, tres. Quamuis, duo, unus, Quantumquamuis. Exᴄᴇʟʟᴀs,] ſic omnes mei. Alii notant eſſe in quibuſdam ueteribus, Excelleas. Eꜰꜰɪᴄᴇʀᴇ, *fratrem eius &c.*] Efficere, ſed fratrem eius &c. unus, male. *Fratrem eius:* Tuſc. ɪᴠ. & Pli. lib. ᴠɪɪ. cap. 36. *Eius:* pro, Suum. ut Liuius lib. xxxɪɪɪ. T. Iuuentium, & C. Labeonem, eius fratrem, ideſt, C. Aſinii Labeonis, ſupra nominati. Sic & in antiquis inſcriptionibus.

L . MAELIVS . L . L . TARNITAS
VASCVLARIVS
SIBI . ET . DVRDENAE . P . L
CYTHERIDI
ET . L . MAELIO . L . F . ANI
FLACCO
FILIO . EIVS
SCR . AED . CVR . ET . S C R
ET . LIBERTIS
ET . LIBERTABVSQ . SVIS

Et:

D . M
T . FLAVIVS . VITALIS
FEC . SIBI . ET . POSTERISQ . EIVS
LIB . LIBERTABVSQVE
QVORVM NOMINA . I . S . S .
POSTERISQ . EORVM
MERCVRIALI . HILARI
CINNAMO . SATVRNINI
CRESCENTI . SER . RESTITVTAE
FORTVNAT . FESTAE
COETONIDI . ANCILLAE . I

Eᴛ *ingenijs*,] Et, abeſt a nouem meis. Eᴏᴅᴇᴍ *ſtudio*,] ſic decemſeptem. recte. Male alias, Eorum. A duobus abeſt. male. Nᴠᴛʀɪᴄᴇs,] ſic Aeneas pius in Nutricem, lib. ᴠɪɪ. Aen. Pᴀᴇᴅᴀɢᴏɢɪ] ſerui. uide Valerium lib. ᴠɪ. cap. ɪ. Sic in Ariſtotelem Alexander primum, poſtea refriguit amor. Sᴇᴅ *alio quodam modo.*] hoc placet, ut eſt in nouem meis. duo ſupra habent, Diligendi. unus, Amandi. reliqui, Colendi. Vt facile appareat, omnia eſſe gloſſemata. *Alio quodam modo:* qui multo minore culpa negligantur, quam ueteres amici. Aʟɪᴛᴇʀ *enim amicitiae ſtabiles*] Enim, non eſt in tredecim. *Aliter:* ſi uetuſtatis ratio potius habeatur, quam morem. Nᴇ *quis intemperata quadam beneuolentia*,] Ne intemperata quaedam beneuolentia, duo. Nᴇᴏᴘᴛᴏʟᴇᴍᴠs] immo Achilles. Ciceronis igitur hoc eſt μνημονικὸν ἁμάρτημα. Homerus ιλ. τ. Hyginus cap. xᴄᴠɪ. Plinius lib. xxxᴠ. cap. xɪ. Dᴇsɪᴅᴇʀɪᴠᴍ *non facile ferat;*] abſentiam. Pᴀʀᴠᴍ *iuſtus.*] Parum eſt iuſtus, unus. *Parum iuſtus:* quod plus delectationi ſuae tribuit, quam aut utilitati, aut officio amici. Esᴛ *etiam*] Eſt enim, tres. Rᴇᴍɪssɪᴏɴᴇ *uſus eleuandae*,] Ita crebro uſurpatur hoc uerbum a Cicerone, & ab alijs, ut in dubium eius uenire ſignificatio non poſsit. eſt enim, minuere, & extenuare. Vt infra: Cauſſas ſuſpicionum, offenſionumq. tum euitare, tum eleuare, tum ferre, ſapientis eſt. Tueor igitur uulgatam lectionem, diſſentiens ab iis, qui mutant; cum eam praeſertim undecim ueterum librorum auctoritas fulciat. Vnus, Leuandae. Duo, Eluendae. Vnus, Eludendae. Vnus, Elidendae. Vnus, Eluendae, & ſupra, Eleuandae. Vnus, Eluente. Dɪsᴄɪᴅᴇɴᴅᴀᴇ;] ſic omnes mei. Diſcutiundae, eſſe in uno uetere, notat Langius. Cᴏᴍᴍᴠᴛᴀᴛɪᴏ *quaedam*] non tan-

ta,

ta,neque tanti momenti,ut odium mereatur. Lo qvor *enim,* } Loquor enim iam,tredecim. Ni-
hil *enim turpius,* } addunt,Eſt,tredecim. Collega *noſtro Metello.* } Macedonico: Collega au-
tem Scipionis,& Laelii in auguratu.Vide Plinium lib,vii. cap. 43. Graviter, *auctoritate,* } Gra-
ui auctoritate.unus. *Grauiter:* ratione in conſilium adhibita. Exstinctae, *oppreſſae* } uide
Nonium. Cavendvm *uero eſt,* } Vero,abeſt a nouem.Vnus, Cauendum uero, ne &c. Maledi-
cta, *contumeliae* } Maledicta, & contumeliae, quattuor. Maledicta contumeliarum, unus. In *cul-
pa* } in uitio.

CICERO

*O*mnino *omnium horum uitiorum,atque incommodorum una cautio eſt,atque una prouiſio,ut ne nimis cito diligere incipiamus, ne ue indignos. digni autem ſunt amicitia,quibus in ipſis ineſt cauſſa, cur diligantur. rarum iſtud genus:& quidem omnia praeclara rara, nec quidquam difficilius,quam reperire,quod ſit omni ex parte in ſuo genere perfectum.ſed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt,niſi quod fructuoſum ſit; & amicos, tamquam pecudes, eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos:ita que pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia,per ſe, & propter ſe, expetenda. nec ipſi ſibi exemplo ſunt,haec uis amicitiae qualis,& quāta ſit. ipſe enim ſe quiſque diligit,non ut aliquam a ſe ipſo mercedem exigat caritatis ſuae, ſed quod per ſe ſibi quiſque carus eſt. quod niſi idem in amicitiam transferatur, uerus amicus numquam reperietur. eſt enim is amicus quidem, qui eſt tamquam alter idem. quod ſi hoc apparet in beſtijs, uolucribus, agreſtibus, natantibus, cicuribus, feris, primum, ut ſe ipſae diligant; (id enim pariter cum omni animante naſcitur) deinde, ut requirant, atque appetant, ad quas ſe applicent eiuſdem generis animantes; idq. faciūt cum deſiderio,& cum quadam ſimilitudine amoris humani: quanto id magis in homine fit natura? qui & ſe ipſe diligit; & alterum acquirit, cuius animum ita cum ſuo commiſceat,ut efficiat paene unum ex duobus. Sed plerique peruerſe, ne dicam impudenter, amicum habere talem uolunt,quales ipſi eſſe non poſſunt:quaeq. ipſi non tribuunt amicis, haec ab ijs deſiderant. par eſt autem, primum, ipſum eſſe uirum bonum; tum,alterum ſimilem ſui quaerere. in talibus ea,quam iamdudum tractamus,ſtabilitas amicitiae confirmari poteſt; cum homines, beneuolentia coniuncti, primum cupiditatibus ijs, quibus ceteri ſeruiunt,imperabunt;deinde aequitate, iuſtitiaq. gaudebunt; omniaq. alter pro altero ſuſcipiet; neque quidquam umquam,niſi honeſtum,& rectum, alter ab altero poſtulabit; neque ſolum colent ſe inter ſe, ac diligent,ſed etiā uerebuntur. nam maximum ornamentum amicitiae tollit,qui ex ea tollit uerecundiam. itaque in ijs pernicioſus eſt error, qui exiſtimant libidinum, peccatorumq. omniū patere in amicitia licentiam. uirtutum enim amicitia adiutrix a natura data eſt,non uitiorum comes:ut,quoniam ſolitaria non poſſet uirtus ad ea,quae ſumma ſunt,peruenire; coniuncta, & conſociata cum altera, perueniret. quae ſi quos inter ſocietas aut eſt,aut fuit, aut futura eſt; eorum eſt habēdus ad ſummum naturae bonum optimus, beatiſſimuſq. comitatus. haec eſt, inquam,ſocietas,in qua omnia inſunt,quae putant homines expetenda,honeſtas, gloria, tranquillitas animi, atque iucunditas; ut, cum haec adſint, beata uita ſit,& ſine his eſſe non poſſit.quod cum optimum,maximumq. ſit; ſi uolumus adipiſci,uirtuti opera danda eſt: ſine qua neque amicitiam, neque ullā rem expetendam conſequi poßumus. ea uero neglecta, qui ſe amicos habere arbitrantur, tum ſe denique erraße ſentiunt, cum eos grauis aliquis caſus experiri cogit.Quocirca, (dicendum eſt enim ſaepius) cum iudicaueris, diligere oportet; non, cum dilexeris, iudicare.ſed,cum multis in rebus negligentia plectimur,tum maxime in amicis & deligendis,& colendis. praepoſteris enim utimur cōſilijs, & acta agimus: quod uetamur ueteri prouerbio. nā, implicati ultro & citro uel uſu diuturno, uel etiam officijs, repente in medio curſu amicitias,exorta aliqua offenſione, dirumpimus. quo etiam magis uituperanda eſt rei maxime neceſſariae tanta incuria. una eſt enim amicitia in rebus humanis,de cuius utilitate omnes uno ore cōſentiunt. quamquam a multis ipſa uirtus contemnitur, & uenditatio quaedam, atque oſtentatio eſſe dicitur: multi diuitias deſpiciunt; quos,paruo contentos, tenuis uictus, cultuſq. delectat: honores uero, quorum cupiditate quidam inflammantur,quam multi ita contemnunt, ut nihil inanius,nihil eſſe leuius exiſtiment? itemq. cetera, quae quibuſdam admirabilia uidentur, permulti ſunt, qui pro nihilo putent. de amicitia omnes ad unum idem ſentiunt, & ij,qui ad remp. ſe contulerunt; & ij,qui rerum cognitione,doctrinaq. delectantur; & ij,qui ſuum negotium gerunt otioſi; poſtremo ij, qui ſe totos tradiderunt uoluptatibus; ſine amicitia uitam eſſe nullam; ſi modo uelint aliqua ex parte liberaliter uiuere.ſerpit enim neſcio quo modo per omnium uitam amicitia; nec ullam aetatis degendae rationem patitur eße expertem ſui.*

EXPLANATIO

Omnino *omnium horum uitiorum,* } Omnium, abeſt a quattuor meis. Cavtio } Ter. And
Puerum ne reſciſcat mihi eſſe ab illa,cautio eſt. Provisio: } Q. Curt. lib.x.Seditione prouiſa.
Vt *ne* } Ter.Eun.Itaque,ut ne id uideam miſera, huc effugi foras. *Vt ne nimis cito:* Iſocrates: Βρα-
χέως μὲν φίλος γίνου, γιγνόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. ὁμοίως γὰρ αἰσχρὸν μηδένα φίλον ἔχειν, καὶ πολλοὺς ἑταίρους μετα-
λάττειν. Incipiant, } ſic tredecim.quinque, Incipias. Alias,Incipiamus. Neve *indignos.* }
Neue non dignos,unus meus. Rarvm *iſtud genus:* } Rarum id genus,unus.reliqui decemſeptem, Ra-
rum genus. Omni *ex parte in ſuo genere perfectum.* } non uideo,cur aſſentiar iis,qui auferunt illud,In

ſuo genere,ex ingenio,cum & legatur in omnibus antiquis libris,& ſententia obſcuritatis,aut uitii nihil habeat. Eſt enim diuerſarum rerum perfectio.propterea dixit eleganter,In ſuo genere. ut ſingularia omnia notaret, ac diſtingueret. Horatius, Nihil eſt ab omni parte beatum. QVIDQVAM *bonum*, ʒ Boni, decem. NATVRALI ʒ ſic omnes mei. Naturabili,alii ſcriptum eſſe dicunt in quibuſdam ueteribus. A *ſe ipſo* ʒ Ipſe,ſeptem. EST *enim is quidem tamquam alter idem.* ʒ ſic tredecim. unus, Eſt enim is amicus quidem,qui eſt tamq. unus, Eſt enim uerus comicus is quidem tamq. unus, Eſt enim is, qui eſt amicus tamq. duo, Eſt enim uerus amicus, qui eſt alter idem. Alias, Eſt enim is amicus quidem, qui eſt tamq. AGRESTIBVS, *natantibus,cicuribus*, ʒ ſic nouem. Natantibus, agreſtibus, cicur.quattuor. Natantibus,non eſt in duobus. Agreſtioribus,natantibus quibus feris,& cicuribus, unus. Cucuris, pro Cicuribus, unus. Agreſtibus,notantibus,ſuibus,cicuribus,unus,& alias. AD *quas* ʒ Ad quos,duo. CVM *quadam ſimilitudine* ʒ Cum,abeſt a quattuor. FIT *natura*? ʒ non opinione, non ex inopia, aut neceſsitate, aut ſpe commodorum. ANQVIRIT ʒ ſic legendum. Antea,Acquirit, quo modo in duodecim. Adquirit,duo. Acquirat,unus. Acquiritur,unus. Inquirat,unus. Quod corruptum eſt ex Anquirit. CVIVS *animum ita cum ſuo commiſceat*, ʒ quocum conſilia communicat. PERVERSE ʒ uitium in amicitia. TRACTAMVS, ʒ Tractauimus,quinque. Tractabamus,duo. COLENT *ſe inter ſe* ʒ Colent inter ſe, tredecim. Sic alibi: Pueri noſtri ament inter ſe, ac diſcunt. AC *diligent*, ʒ Sic omnes mei. uno excepto,in quo, At. ex quo alii libri, Atque. CONIVNCTA, *& conſociata* ʒ Coniuncta,& ſociata,ſeptem. Et conſatiata,unus. Et cum ſociatata,unus. Et conſonata,unus. Mendoſe. QVAE *ſi quos inter &c.* ʒ reſpexit ad uerbum, Conſociata. Q , unus. Alii ſcribunt eſſe in uetere, Quare,pro Quae. VT, *cum haec adſint*, ʒ Et,pro, Vt,tredecim. EXPERIRI *cogit.* ʒ fidem eorum, quos ſibi amicos eſſe,falſo putabant. (DICENDVM *eſt enim ſaepius* ʒ ſic quinque. Etiam,pro, Enim,nouem. Et,unus. Dicendum eſt ſaepius,unus. Dicendum & cum ſaepius,unus. DILIGERE *oportet*, ʒ Diligere oportere,unus. ACTA *agimus*: Ter. Phorm. Actum,aiunt,ne agas. QVOD *uetamur* ʒ Quae,duo. IMPLICATI ʒ Impliciti, unus. VLTRO *& citro* ʒ Vltro,citroq. duo. Vltroq. citroq. unus. Vltroq. citro,unus. VSV *diuturno*, ʒ Diurno,unus. Diu͂rno,duo. Diurno,unus,& ſup.add. Tu. Diuino,duo. DIRVMPIMVS. ʒ Diſrumpimus, tres. Dirupimus,unus. REI *maxime neceſſariae tanta incuria.* ʒ magna eſt hoc in loco (quod alii ſcribũt: nam mei quindecim faciunt cum impreſſa lectione, duo, Rei tam max. nec.tanta inc.) antiquorum librorum uarietas. nec tamen ſatis apparet, quos ſequi debeas. Nam, quocumque modo legas: Rei maxime neceſſariae tanta incuria. uel: Rei maximae,tam neceſſariae tanta incuria. uel: Rei tam maxime neceſſariae tanta incuria: recte legi puto. Primum eſt apertum. Alterum non obſcurum: & interdum coniungit Cicero rem maximam,maximeq. neceſſariam. plus eſt enim,neceſſarium quiddam eſſe,quam maximum. ut in epiſtola ad Curionem: Non dubitaui id a te per litteras petere, quod mihi animum eſſet maximum, maximeq. neceſſarium. Poſtremum uideri poteſt durius, coniuncta particula Tam cum aduerbio Maxime. ſed hoc ipſo uereor, ne reiectum ſine cauſſa ſit, ignoratione antiquitatis. Mihi enim diſplicere non poteſt, cum in illud Plauto in Aulularia non diſsimile intueor:

> Quam ad probos propinquitate proxume te adiunxeris,
> Tam optimum eſt.

Et in illud Ter. Heaut. act. 5. ſc. 2.

> Adoleſcens,quam minima in ſpe ſitus erit,
> Tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.

Et eiuſdem, Adelph. act. 3. ſc. 5.

> Quam uos facillime agitis,quam eſtis maxume
> Potentes, dites, fortunati, nobiles,
> Tam maxume uos aequo animo aequa noſcere
> Oportet ſi uos uoltis perhiberi probos.

Et Varronis, de re ruſt. Quam paucisſimos reliqueris, tam optimi in alendo fiunt. Et Salluſtii, in Iugurta: Itaque, quam quiſque peſsime fecit, tam maxime tutus eſt. Nec illa diuerſa, Catulli,& Velleii. Catulli, ad Ciceronem:

> Tanto peſsimus omnium poeta,
> Quanto tu optumus omnium patronus.

Velleii, lib. II. de Mario: Quantum bello optimus,tantum pace peſsimus. Poſſem afferre multa de Graecis: ſed Latina ſufficiant. VTILITATE ʒ non fine. nam alii alium ſtatuunt. NAMQVE *a multis* ʒ Quamquam,pro, Namque,eſt in omnibus. IPSA *uirtus* ʒ ord.praep.tres. VENDITATIO ʒ Vendicatio,omnes. OSTENTATIO *eſſe dicitur*: ʒ Oſtentatio conceditur, Langius. Eſſe, non eſt in uno meo.omnes, Dicitur, non Conceditur. MVLTI *diuitias deſpic.* ʒ Multi etiam diu. deſp.duo. Multi diu.deſp. unus, & ſupr.add. Autem. NEGOTIVM *gerunt otioſi*; ʒ quod attinet ad reſp. Sic omnes mei. VITAM *eſſe nullam*; ʒ ſic tres. recte.undecim addunt, Sentiunt.tres, Dicunt. PER *omnium uitam* ʒ Vitas,decemſeptem.

CICE-

CICERO

QVIN *etiam,ſi quis ea aſperitate eſt,& immanitate naturae,ut congreſſus,ſocietatemq. hominum fugiat,atque oderit,qualem fuiſſe Athenis Timonem neſcio quem accepimus; tamen is pati non poſſit, ut non acquirat aliquem,apud quē euomat uirus acerbitatis ſuae. atque hoc maxime iudicaretur,ſi quid tale poſſet cōtingere, ut aliquis nos deus ex hac hominum frequentia tolleret,& in ſolitudine uſpiam collocaret, atque ibi ſuppeditans omnium rerum,quas natura deſiderat, abundātiam, & copiam,hominis omnino adſpiciendi poteſtatem eriperet:quis tam eſſet ferreus,qui eā uitam ferre poſſet? cuiq. non auferret fructum uoluptatum omnium ſolitudo? uerū igitur illud eſt,quod a Tarentino Archyta,ut opinor, dici ſolitum,noſtros ſenes commemorare audiui, ab alijs ſenibus auditum; ſi quis caelum adſcendiſſet,naturamq. mundi,& pulchritudinem ſiderum perſpexiſſet,inſuauem illā admirationem ei fore, quae iucundiſſima fuiſſet, niſi aliquem,cui narraret, habuißet. ſic natura ſolitarium nihil amat;ſemperq. ad aliquod,tamquam adminiculum,annititur:quod in amiciſſimo quoque dulciſſimum eſt,ſed, cum tot ſignis eadem natura declaret, quid uelit,ac quaerat, quid deſideret : obſurdeſcimus tamen neſcio quo mō, nec ea,quae ab ea monemur,audimus.eſt enim uarius,et multiplex uſus amicitiae; multaeq. caußae ſuſpicionum, offenſionumq. dantur. quas tum euitare,tum eleuare, tum ferre,ſapientis eſt. una illa ſubleuanda offenſio eſt, ut & utilitas in amicitia,& fides retineatur,nam & monendi amici ſaepe ſunt,& obiurgandi:& haec accipienda amice,cum beneuole fiunt. ſed neſcio quo modo uerū eſt, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit:*

„ Obſequium,amicos; ueritas, odium parit,

moleſta ueritas eſt; ſiquidem ex ea naſcitur odiū,quod eſt uenenū amicitiae: ſed obſequium multo moleſtius;quod, peccatis indulgens,praecipitem amicum ferri ſinit.maxima autem culpa in eo eſt, qui & ueritatem aſpernatur, & in fraudem obſequio impellitur. omnis igitur hac in re habenda ratio,& diligentia eſt, primum ut monitio acerbitate,deinde obiurgatio contumelia careat. in obſequio autem (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) comitas adſit; aßentatio,uitiorum adiutrix,procul amoueatur, quae non modo amico,ſed ne libero quidem digna eſt. aliter enim cum tyranno, alter cum amico uiuitur. cuius autem aures clauſae ueritati ſunt, ut ab amico uera audire nequeant; huius ſalus deſperanda eſt.ſcitum eſt enim illud Catonis,multo melius de quibuſdam acerbos inimicos mereri,quam eos amicos,qui dulces uideātur: illos uerum ſaepe dicere,hos numquam,atque illud abſurdū eſt, quod ij,qui monentur,eam moleſtiam,quam debent capere,non capiunt;eam capiunt,qua debent carere.peccaſſe enim ſe, non anguntur; obiurgari, moleſte ferunt : quod contra oportebat,delicto dolere, obiurgatione gaudere. Vt igitur, & monere, & moneri, proprium eſt uerae amicitiae; & alterum libere facere,non aſpere; alterum patienter accipere,non repugnanter:ſic habendum eſt,nullam in amicitijs peſtem eße maiorem,quam adulationem, blanditias, aſſentationem.quamuis enim multis nominibus eſt hoc uitium notandum,leuium hominum,atque fallacium, ad uoluntatem loquentium omnia, nihil ad ueritatem.cum autem omnium rerum ſimulatio eſt uitioſa,(tollit enim iudicium ueri,idq. adulterat) tum amicitiae repugnat maxime. delet enim ueritatem,ſine qua nomen amicitiae ualere non poteſt. nam, cum amicitiae uis ſit in eo, ut unus quaſi animus fiat ex pluribus : qui fieri poterit, ſi nec in uno quidem unus animus erit idem ſemper,ſed uarius, cōmutabilis,multiplex?quid enim poteſt eſſe tam flexibile, tam deuium,quam animus eius,qui ad alterius non modo ſenſum,ac uoluntatem, ſed etiam uultum, atque nutum, conuertitur?

Negat quis, nego; ait,aio: poſtremo imperaui egomet mihi,

Omnia aßentari;

ut ait idē Terentius:ſed ille ſub Gnathonis perſona: quod amici genus adhibere,omnino leuitatis eſt. multi autem Gnathonum ſimiles cum ſint,loco,fortuna,fama ſuperiores;horum eſt aſſentatio moleſta, cum ad uanitatem acceſſit auctoritas.ſecerni autem blandus amicus a uero,& internoſci tam poteſt adhibita diligentia, quam omnia fucata,& ſimulata a ſinceris,atque ueris.

EXPLANATIO

QVIN *etiam,ſi quis ea aſperitate eſt,& immanitate naturae, ut congreſſus, ſociet. q. hom. fug.* ʒ Quin etiā, ſi quis aſperitatem eam,& immanitatem naturae congreſſus,ut ſocietatem hom.fug.ſeptem,quorum duo,Societates ut hom.unus,Si quis eſſet aſper.& imm.Vnus,Inhum. Fortaſſe pro Congreſſus, Conſecutus,legendum,ſi ueteres hoſce libros ſequamur in alijs. TIMONEM *neſcio quem* ʒ Timonem quendā, eſſe in uetere libro,ait Lambinus.De Timone Tuſc.IV.Plu.in Alcibiade,& Antonio,& Sudas.& Lucianus. ANQVIRAT ʒ Inquirat,unus.Quod factū eſt ex Anquirat. IVDICARETVR, ʒ Diiudicaretur, duo. IN *ſolitudinem* ʒ In ſolitudinem, tres. In ſollicitudinem,unus. TARENTINO *Archyta*, ʒ Pythagorico. de quo Laertius lib.IIX.Vide Plut.in Bione. AB *alijs ſenibus auditum*; ʒ aequalis enim Platonis Archyta fuit,de Senectute. SI *quis caelum adſcendiſſet*, ʒ Si quis in caelum adſc. quindecim. Si quis ad caelum adſc.unus. NISI *aliquem,cui narraret, habuiſſet.* ʒ Cui ea narr.unus.Non habuiſſet,duo, TOT *ſignis* ʒ argumentis euidentibus. *Ac quaerat*, ʒ Aut quod requirat,unus.An quaerat,duo. Quid quaerat, quattuor.Acquirat,duo.Aut quaerat,duo.Aut requirat,unus.Deſunt haec in quattuor.Anquirat,Lābinus. MVLTAEQ. *cauſſae ſuſp. offenſionumq.* ʒ Multaeq. ſuſpicionum cauſſae, offenſionumq. duo. ELEVARE, ʒ pro minuere,extenuare,ſupra. SAPIENTIS *eſt*. ʒ iuxta naturae praeſcriptum uiuentis. VTILITAS *in amicitia*, ʒ Veritas,duo. ACCIPIENDA *amice*, ʒ Accipienda ſunt amice, nouem. *Accipienda amice:* ab eo, qui monetur,& obiurgatur. NESCIO *quo modo uerum eſt*, ʒ Neſcio quomodo

hoc

hoc uerum eſt,unus.Neſcio quo modo id uerum ſit,unus. Neſcio quo modo uerum ſit, unus. FAMILIA-
RIS *meus* ꝫ adeo familiaris,ut a Laelio ſcriptae putentur, quae Terentij nomine comoediae circumferun-
tur.ad Att.lib.vii.ep.3. TERENTIVS ꝫ abeſt a quattuordecim,unus,T. MVLTO *moleſtius*; Mul-
to moleſtius eſt, ſex,in quorum uno additum,in uno deletum. PRAECIPITEM *ferri* ꝫ in periculum
agi, MONITIO ꝫ Admonitio,quattuor. OBSEQVIO ꝫ uide Quinctil.lib.iix.cap.3.de hoc uer-
bo. NEQVEANT; ꝫ Nequeat, tredecim. ILLVD *Catonis, multo melius &c.* ꝫ ſic quinque. Illud
Catonis,ut multa,Melius,duo. Illud Catonis,ut multa,Multo melius,duo. Illud Catonis ut multo melius,
ſeptem. QVA *debeat carere,* ꝫ ſic quinque. Qua debeat uacare,quinque. Qua deberent uacare, quin-
que. QVOD *contra oportebat,* ꝫ ſimiliter locutus in extremo de Senectute. OBIVRGATIONE
gaudere. ꝫ Correctione,octo.Correptione,octo.Correctore,ſed ſup,add.Correctione, unus. ET *mone-
re,& moneri,* ꝫ ἀγαθὴ παραίβασίς ἐστιν ἑτέρου. NON *aſpere,alterum &c.* ꝫ Non aſpere,& alterum, unus.
ADVLATIONEM, *blanditias,* ꝫ Blanditiam,octo.Blanditionem, quattuor. Et blanditie, unus.
QVAMVIS *enim multis nominibus* ꝫ ſic undecim. Quam multis enim nom.unus.recte.Quamuis enim
hoc multis nom.unus.Enim,non eſt in uno.Quamuis autem multis nom.unus. AD *uoluntatem* ꝫ Ad uo-
luptatem,ſex. TVM *amicitiae repugnat maxime,* ꝫ Repugnat,abeſt ab uno.Recte. SI *nec in uno qui-
dem unus animus* ꝫ Si ne in uno quidem quoque unus an.quinque. Si nec in uno quoque unus an. tres. Si
non in unoquoque animus erit unus,duo. Si non in uno quidem quoque unus an. duo. Si in uno quoque
unus an.unus. VT *ait idem Terentius:* ꝫ Idem,abeſt ab uno.Eun.act.3.ſc.2. LOCO, ꝫ dignitate,
ad Terentiam, lib.xiv.ep.18.Videte,quid aliae faciant iſto loco feminae.

CICERO

CONCIO, quae ex imperitiſſimis conſtat, tamen iudicare ſolet,quid interſit inter popularem,ideſt aſſentatorem, & leuem ciuem; & inter conſtantem, ſeuerum, & grauem. Quibus blanditijs C. Papirius conſul nuper influebat in aures concionis, cum ferret legem de tribunis pl.reficiendis? diſſuaſimus nos.ſed nihil de me,de Scipione dicam libentius. quanta illi,dij immortales,fuit grauitas,quanta in oratione maieſtas? ut facile ducem populi R. non comitem,diceres.ſed affuiſtis;& eſt in manibus oratio.itaque lex popularis ſuffragijs populi repudiata eſt. Atque (ut ad me redeam) meminiſtis, Q. Maximo, fratre Scipionis,& L. Mancino coſ. quam popularis lex de ſacerdotijs C. Cicinij Craſſi uidebatur. cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. atque is primum inſtituit in forum uerſus agere cum populo.tamen illius uendibilem orationem religio deorum immortalium,nobis defendentibus,facile uincebat. atque id actum eſt praetore me,quinquennio ante, quam cõſul ſum factus.itaque re magis,quam auctoritate, cauſſa illa defenſa eſt.quod ſi in ſcena,ideſt in concione,in qua rebus fictis,& adumbratis loci plurimum eſt, tamen uerum ualet,ſi modo id patefactum,& illuſtratum eſt:quid in amicitia fieri oportet,quae tota ueritate perpenditur? in qua niſi,ut dicitur,apertum pectus uideas, tuumq. oſtendas; nihil fidum,nihil exploratum habeas; ne amare quidem, aut amari poſſis,cum, id quam uere fiat, ignores. quamquam iſta aßentatio,quamuis pernicioſa ſit,nocere tamen nemini poteſt,niſi ei,qui eam recipit,atque ea delectatur. ita fit,ut is aſſentatoribus patefaciat aures ſuas maxime, qui ipſe ſibi aſſentetur,& ſe maxime ipſe delectet.omnino eſt amans ſui uirtus:optime enim ſe ipſa nouit;quamq. amabilis ſit, intelligit. ego autem non de uirtute nunc loquor,ſed de uirtutis opinione. uirtute enim ipſa non tã multi praediti eſſe,quam uideri,uolunt.hos delectat aſſentatio. his fictus ad eorum uoluntatem ſermo cum adhibetur, orationem illam uanam teſtimonium eſſe laudũ ſuarum putant. Nulla eſt igitur haec amicitia, cum alter uerum audire non uult,alter ad mentiẽdum paratus eſt. nec paraſitorum in comoedijs aßentatio nobis faceta uideretur,niſi eſſent milites glorioſi.

„ Magnas uero agere gratias Thais mihi?

ſatis erat reſpondere, Magnas; Ingentes,inquit.ſemper auget aſſentatio id,quod is,cuius ad uolũtatem dicitur,uult eſſe magnum. quamobrem, quamquam blanda iſta uanitas apud eos ualet,qui ipſi illam allectant,& inuitant:tamen etiam grauiores,conſtantioreſq. admonendi ſunt, ut animaduertant,ne callida aſſentatione capiantur. aperte enim adulantem nemo non uidet,niſi qui admodum eſt excors; callidus ille,& occultus ne ſe inſinuet, ſtudioſe cauẽdum eſt. nec enim facillime agnoſcitur,quippe qui aduerſando ſaepe aſſentetur;&, litigare ſe ſimulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, uinciq. ſe patiatur, ut is, qui illuſus ſit, plus uiciſſe uideatur. quid autem turpius,quam illudi? quod ne accidat, magis cauendum eſt: ut in Epicureo,

„ Hodie me ante omnes comicos ſtultos ſenes
„ Verſaris,atque luſeris lautiſſime:

haec enim in fabulis ſtultiſſima perſona eſt, improuidorum,& credulorum ſenum.

EXPLANATIO

C. PAPIRIVS *conſul* ꝫ abeſt, Conſul,a decem meis.& recte abeſt.nam trib.pl.erat.epit.Liu.lib.LIX.
QVANTA *illi,&c.* ꝫ Illi,abeſt a duobus.Illa,ſeptem. QVANTA *in oratione maieſtas?* ꝫ ſic om-
nes mei.Quantum in oratione maieſtatis,eſſe in quibuſdam,ſcripſit Lambinus. VIDEBATVR. ꝫ ſic om-
nes mei.Iubebatur,alias.Lambinus,Ferebatur. COOPTATIO ꝫ Coaptatio,octo.Captatio,unus,addi-
ta ſup.O.Captatio,tres.Coaptio,duo.Coactatio,duo.Cohactatio, unus. AD *populi beneficium transfere-
batur,* ꝫ ut populus ſacerdotes crearet, cum ea poteſtas antea ipſorum ſacerdotum fuiſſet. ATQVE
is &c. ꝫ

is &c. ʒ hoc Plutarchus C. Graccho tribuit, in Gracchis, alteruter igitur errauit. VERSVS ʒ Verſu, unus. Verſibus, unus. TAMEN *illius uend. or.* ʒ Tum, duo. Tantum, unus. Venerabilem, duo. *Vendibilem:* plauſibilem, popularem, quae laudetur in uulgus. NOBIS *defendentibus*, ʒ male alij, Deferentibus: contra ueteres omnes meos. Quaſi ad augures, ad quos antiquandae legis poteſtas non pertinuit, ſed ad populum, ad quem Laelius diſſuaſit eam legem. De hac oratione in Bruto. PRAETORE *me*, ʒ ſic quattuor. Per me praetorem, duo. Per me PR. unus. Per me, decem: in quorum uno ſup. add. Praetorem. CONSVL *ſum factus*. ʒ Sim, nouem. Factus eſſem, duo. QVAM *auctoritate*, ʒ Quam ſumma auctoritate, quattuordecim. QVOD *ſi in ſcena*, ʒ ſic decem. Scenis, duo. Scamna, tres. Scamna, duo. In iſtamna, unus. IDEST *in concione*, ʒ ſic undecim. Vel in conc. tres. Idem in conc. unus. In, non eſt in uno. VT *dicitur, apertum pectus uideas*, ʒ ſic duodecim. Vt dicitur, aut apertum pectus uid. quinque. quorum unus, Opertum. AVT *amari poſſis*, ʒ Poſsis, abeſt a ſex meis. QVAMVIS *pernicioſa* ʒ Quamuis, abeſt a quattuor. *Pernicioſa:* nam iudicium corrumpit. RECIPIT, ʒ Recepit, quinque. NON *de uirtute nunc loquor*, ʒ ſic duodecim. Nunc, non eſt in duobus. De uirtute nunc non loquor, unus. MAGNAS *&c.* ʒ Eun. act. 3. ſc. 1. SEMPER *auget aſſentatio* ʒ ſic unus. Aſſentator, reliqui. QVI *ipſi illam* ʒ Qui illi ipſam, quattuor. Qui ipſam illam, unus. Ipſi, abeſt a duobus. INSINVET, ʒ irrepat in ſinum, penetraliaq amicitiae. FACILLIME ʒ Facile, duo. Faciliter, unus. PLVS *uiciſse* ʒ ex contentione, unde maior uictoria. Illuſiſſe, quinque. Luſiſſe, quinque. Vidiſſe, uel ualuiſſe, unus. *Plus uidiſse:* ſapientius iudicaſſe. Fam. lib. VII. Vidiſſe mihi multum uideris. VT *in Epicureo*, ʒ numquam credidi, nec legendo reperi, fabulae nomen fuiſſe, Epicureus. Vt in Epiclero, recte legendum putauit Pater. Epiclerus autē Caecilij fuit comoedia, teſte Priſc. lib. VI. & X. Caecilijq. hos uerſus eſſe, ait idem Cicero in Catone. Quod certe, quamquam diſſentientibus antiquis libris, noſtram coniecturam approbat. Nec tamē ignoro, Turpilii quoque comoediam hoc nomine fuiſſe, ut eſt apud Priſcianum, & Nonium. Sed haec Caecilij eſſe, non Turpilij, locus in Catone iam citatus perſpicue declarat. Vertit fortaſſe eam comoediam ex Menandro. nam Stobaeus eius exemplum adducit ex Epiclero. Vt in Epicurio, duo. Pacuino, quinque. Pacunio, unus. Pacuuii, unus. Pacuuio, unus. Mendoſe omnia. ME *hodie ante omn.* ʒ ſic nouem. Vt in eo die ante omn. ſeptem. Vno die ante omn. unus. COMICOS ʒ ſic duo. Comitos, unus. Amicos, quinque. Coamicos, decem. ATQVE *luſeris* ʒ ſic unus. Atque ut diſſeris, unus. Atque ut luſeritis, tres. Atque ut iuſſerit, duo. Atque iuſſeris, unus. Atque ut luxeris, unus. Atque ut uixeris, duo. Atque iuſſeris, unus. Vſeris atque, unus. Atque illuſſeris, unus. Ac uiſeris, unus. Atque ut illuſeritis, unus. LAVTISSVME: ʒ Laudatiſsime, tres. Latiſſime, unus. Male. Lautiſsime, omnes.

CICERO

SED neſcio quo pacto ab amicitijs perfectiorum hominum, ideſt ſapientum, (de hac dico ſapientia, quae uidetur in hominem cadere poſſe) ad leues amicitias defluxit oratio. quamobrem ad illa prima redeamus; eaque ipſa concludamus aliquando. Virtus, inquam, C. Fanni, & tu, Q. Muci, & conciliat amicitias, & conſeruat. in ea eſt enim conuenientia rerum, in ea conſtantia: quae cum ſe extulit, & oſtendit lumen ſuum, & idem adſpexit, agnouitq. in alio, ad id ſe admouet, uiciſſimq. accipit illud, quod in altero eſt. ex quo eorum exardeſcit ſiue amor, ſiue amicitia. utrumque enim dictum eſt ab amando: amare autem, nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quaeſita: quae tamen ipſa effloreſcit ex amicitia, etiam ſi tu eam minus ſecutus ſis. hac nos adoleſcentes beneuolentia ſenes illos L. Paullum, M. Catonem, C. Gallum P. Naſicam, Ti. Gracchum, Scipionis noſtri ſocerum, dileximus. haec etiam magis elucet inter aequales, ut inter me, & Scipionem, & L. Furium, P. Rupilium, Sp. Mummium; uiciſſim autē ſenes in adoleſcentium caritate acquieſcimus, ut in ueſtra, & Q. Tuberonis: equidem etiam admodum adoleſcentis P. Rutilij, & A. Virginij familiaritate delector.

EXPLANATIO

DEFLVXIT *oratio.* ʒ Deflexit, duo. AD *illa prima red.; eaq. ipſa* ʒ Ad illam primam red.; eamq. ipſam, quindecim. quorum unus, Ipſamq. AGNOVITQ. ʒ Cognouitq. duo. Et agnouit, unus. L. PAVLLVM, ʒ patrem Scipionis. SP. *Mummium;* ʒ Lucij fratrem. de quo in Bruto, & ad Att. lib. XIII. VT *in ueſtra, & Q. Tuberonis:* ʒ unus, Vt ego in ueſtra, & Q. Tub. Vt in ueſtra, ut in Q. Tub. tres. Vt in ueſtra, atque in Q. Tub. unus. Vt in ueſtra, ut in Tub. duo. Vt in ueſtra, & in Q. Tub. octo. Vt in ueſtra, ut Q. Tub. unus. Vt in ueſtra, & ubi Q. Tub. unus. EQVIDEM *etiam admodum* ʒ ſic quinque. Et quidem etiam adm. nouem. Et quidem adm. duo. Equidem & adm. unus. P. RVTILII, ʒ ad Att. lib. IV. ep. 16. ET *A. Virginij* ʒ Et, abeſt ab octo. Et, A, abeſt a duobus.

CICERO

QVONIAMQ. ita ratio comparata eſt uitae, naturaeq. noſtrae, ut alia aetas oriatur ex alia: maxime quidem optandum eſt, ut cum aequalibus poſſis, quibuſcum tamquam e carceribus emiſſus ſis, iiſdem ad calcem, ut dicitur, peruenire: ſed, quoniam res humanae fragiles, caducaeq. ſunt, ſemper aliqui acquirendi ſunt, quos diligamus, & a quibus diligamur. caritate enim, beneuolentiaq. ſublata, omnis eſt e uita ſublata iucunditas. mihi quidem Scipio, quamquam eſt ſubito ereptus, uiuit tamen, ſemperq. uiuet. uirtutem enim amaui illius uiri; quae exſtincta non eſt; nec mihi ſoli uerſatur ante oculos, qui illam ſemper in manibus habui; ſed etiã poſteris erit clara, & inſignis. nemo umquam animo, aut ſpe maiora ſuſcipiet, qui ſibi non illius memoriam, atque imaginem proponendam putet. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis poſſim comparare. in hac mihi de rep. conſenſus, in hac rerum priuatarum conſilium, in eadem requies plena oblectationis fuit. numquam illum, ne minima quidem re, offendi, quod quidem ſenſerim: nihil audiui ex eo ipſe, quod nollem. una domus erat, idem uictus, iſq. communis. neque ſolum militia, ſed etiam peregrinationes, ruſticationeſq. communes. nam, quid ego de ſtudiis dicam cognoſcendi ſemper aliquid, atque diſcendi? in quibus, remoti ab oculis populi, omne otium, tempuſque contriuimus. quarum rerum recordatio, & memoria, ſi una cum illo occidiſſet, deſiderium coniunctiſſimi uiri, atque amantiſſimi, ferre nullo modo poſſem: ſed nec illa exſtincta ſunt, alunturq. potius, & augentur, cogitatione, et memoria, &, ſi plane illis orbatus eſſem, magnum tamen afferret mihi aetas ipſa ſolatium. diutius enim iam in hoc deſiderio eſſe non poſſum: omnia autem breuia tolerabilia eſſe debent, etiam ſi magna ſunt. Haec habui, de amicitia quae dicerem. uos autem hortor, ut ita uirtutem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt, ut, ea excepta, nihil amicitia praeſtabilius eſſe putetis.

EXPLANATIO

VT *alia aetas oriatur ex alia:* ꝫ Ex alia, abſunt ab omnibus meis. *Ex alia:* natura ſuppeditat nobis, unde ſemper amicos parare poſsimus ex quacumque aetate: cum ueteres ſaepe morte eripiantur; ut cũ iis ad eundem uitae exitum peruenire nequeamus. IISDEM ꝫ Cum iiſdem, quindecim. ACQVIRENDI *ſunt*, ꝫ Exquirendi, duo. Adquirendi, quattuor. Requirendi, unus. Aquirendi, unus. Anquirendi, legendum. ANTE *oculos*, ꝫ praeſens. nam cara ob oculos uerſantur. SVSCIPIET, ꝫ conabitur. NATVRA ꝫ a qua ſunt animi quoque bona. IN *hac mihi &c.* ꝫ perfectae amicitiae deſcriptio. NE *minima quidem re,* ꝫ Nec, quattuor. NIHIL *enim audiui*, ꝫ Enim, non eſt in ſeptem. & recte NVLLO *modo* ꝫ quando illa cum ipſo mihi eſſent prorſus erepta. ATQVE *diſcendi?* ꝫ quod homini a natura inſitum, ſcribit Off. I. MEMORIA; ꝫ Memoria mea, quattuordecim. Memoria mei, unus. AFFERRET ꝫ Affert, nouem. Offert, unus. PRAESTABILIVS *eſſe putetis*. ꝫ Eſſe, abeſt a ſex meis.

NOBILISSIMO . IVVENI

IACOBO · CRITONIO SCOTO

CVM nihil in te ſit ſummiſſum, & populare, (mi Iacobe Critoni) quin omnia tam ampla, excelſa, atq. admiranda, ut elapſi temporis uiris illuſtribus, ac ſapientiſsimis gloriam, futuris uero etiam ſpem tua amplitudo auferat, noſtro autem ſaeculo ſingulare afferat ornamentum: cumq. non minus opiniones tibi, quam uita ſint admirabiles: ſententias illas, quae Paradoxa uocantur, quae non ſane probantur in uulgus philoſophorum, in Stoicorum ſcholis natas, nudas admodum, & ſqualidas, nunc uero M. Tullii Ciceronis eloquentia exornatas, & auctoritate, meis Commentariis illuſtratas nomini tuo dicare uolui: cui iſta maxime conueniunt. non tantum, ut amoris erga te mei indicium praebeam, qui niſi iam antea tibi ex tantis conſtitit argumentis, numquam ex ullo patebit officio, quam ut animi grati pro Carminibus, quae in tuo ad urbem Venetam appulſu mihi dediſti. Nunc uero etiam laetor, toti Italiae, & Orbi fortaſſe terrarum uniuerſo perſpectum eſſe iudicium de te meum, & ea, quae, cum huc ueniſſes, ſcriptis commendaui. quae tibi ipſi, ac nonnullis acerrimis cenſoribus, aſpera, atq. iniucunda uidebantur. nam, licet tum amorem malui oſtendere, quam prudentiam, nunc ambo cum amicis tuis, tum inimicis, ſi qui amplius tam feri, atq. inhumani reperiuntur, manifeſta ſunt, poſtquam tua uirtus tam clarum ſui ſplendorem diffudit. ego enim iunctam inuidiae, ac multorum inimicitiis eximiam quandam, atque immortalem gloriam ſum conſecutus. nam, quid illuſtrius, quid honeſtius, quid uero etiam glorioſius ad nomen meum accedere potuit, quam ut a me prolata παραδοξότατα primum, tum ἐγκωμιαστικὰ uiderentur, nunc uero ἱστορικώτατα ab omnibus habeantur. cum multi homines ſui iudicii leuitatem, infirmitatemque, cum eſſent ſtultitia obcaecati, mei uero conſtantiam, ueritatemq. perſpiciant. poteram enim (ἕσπετε νῦν μοι μοῦσαι) Illuſtriſs. Critoniam, & Sereniſsimam Stuardam, quibus oriundus es, familias extollere. Sed, quid Reges tui maiores, (licet ea laus Scotorum Regibus merito tribui poſsit, quod inter omnes Europae Reges uetuſtiſsimi Chriſtiani ſint) quos numquam Romani imperio ſuo ſubegere; cum Caeſar, propter tumultus excitatos, & res in Gallia fluctuantes, exercitum a Regni expugnatione reuocaret: Quid, inquam, iſti, tuis uirtutibus, animiq. dotibus amplius ſolidae laudis afferunt? Quid Critonii, qui cum Scotorum militiae Imperatores ſummi plerumque eſſent, Anglos e Galliae Regno, & Scotiae finibus toties, ac tanta uirtute eiecerunt? Quid Robertus Critonius, pater tuus, Fifenſis in Scotia, & Stormondienſis, Eliocki, & Clunaei, tot opidorum, tot praeſidiorum dominus, qui longo tempore inter omnes Regni proceres aerumnoſiſsimae ſimul, & beatiſsimae Reginae, quae apud Anglos (pro dolor) iam captiua eſt, & Chriſtianae religionis acerrimus exſtitit propugnator, praeſertim qui copias ad proelium, quod Langſydium uocant, duxiſſet; quid ille tibi ſplendoris ueri affert? Non tantum illi fortaſſe debes, quod te genuerit, quod maximos huius tempeſtatis uiros, Buchananum, Heppurnium, Robertonium, & Rhetorfortem praeceptores tibi dederit, quod tam amplas pecunias fortunaſq. in te erudiendo inſumpſerit, & omnes uires animi, atque ingenii in educando profuderit, quantum quod ob inteſtinas ſeditiones, & proelia domeſtica, contra te ſuſcitata, quae cum patre geſsiſti, Regno diſcedere, & Regem relinquere, coegit. Sed laudem, quae a maioribus ad nos deriuatur,

ne laudem quidem eſſe, ſapientiſsimus ille uir Vlixes exiſtimauit. Neque te uero multum commendo, quod ſpecie, & corporis uiribus polleas. fateor tamen aliquid eſſe in his, quod non tam a fortuna, quantum ab animo pendet, immortalitatis memoria proſequendum: quod ſcilicet Regno, patria, domoq. ob Catholicae fidei ardorem tam longe abes, nec ullum ex his aerumnis dolorem, ſed incredibilem animo ſentias uoluptatem: neque Regis in conſobrinum tuum Iacobum Stuardum clementia, cui cum Morauiae Principatu ſuam conſobrinam uxorem dedit: neque communis cum Rege educatio permouent, immo ne mouent quidem. putas enim, maiores quaſdam opes, & firmiora, quam quae amiſiſti, praeſidia eſſe quaerenda. In corporis uero bonis id habes, quod effigies oris, atque ſermonis animi nobiliſsimi filia ſit. Sed belli ſtudia in ipſis ephebis inire, eadem animo, atque amore proſequi, & cum litteris, & Philoſophia, tamquam alter Brutus, coniungere, nemini umquam ab initio humani generis obtigit. Magna ſunt iſta profecto, & inaudita: mediocria tamen, ſi cetera ſpectemus. quod ſcilicet decem linguarum, multorum idiomatum, omnium diſciplinarum cognitionem ante uigeſimum primum aetatis annum ſis adeptus. & digladiandi, ſaltandi, omnium gymnaſticarum exercitationum, & equitandi ſtudia tanta cum alacritate ingenii, animiq. humanitate, manſuetudine, & facilitate coniunxeris, ut nihil te admirabilius, nihil etiam amabilius reperiri poſsit. Sed non innumerabiles uitae tuae tranſactae laudes; non mirificam illam coram Sereniſsimo Principe, ac Illuſtriſsimis Venetae Reip proceribus actionem; non ſubtiliſsimas tuas de Theologia, Philoſophia, & rebus Mathematicis diſputationes in pleriſque maximorum hominum conſeſsibus recenſebo; non tantorum hominum ad te uidendum concurſum, vt olim Platoni a Sicilia reuertenti, relicto Olympico ſpectaculo, tota Athenienſium celebritas occurriſſe fertur; cum te omnes ſigno rubeae Roſae, quod tibi natura circa dextrum lumen impreſsit, tamquam unicam, & raram in terris auem homines cognoſcerent. Quae enim gentes tam ferae ſunt, quae, te cum adſpexerint, non maximum cepiſſe fructum putent? Sed, his praetermiſsis, nunc propria narrabo: quae ſcilicet in Patauina Academia feciſti, tum quae in hac Vrbe, totius Orbis nobiliſsima; cuius amplitudinem, & auguſtiſsimam maieſtatem inter omnes alias ciuitates te accipere, fouere, atque amplecti decuit; te uero etiam, humani generis miraculum, admirandam Vrbem incolere, amare, & omnibus aliis anteponere. Nam, poſtquam aduerſa valetudine iam quattuor menſes laboraſſes, priuſquam in integrum priſtinae ſanitatis ſtatum redires, amicorum conſilio ad Patauinam Academiam, tamquam ad Sapientiae Officinam, profectus es, ubi Idibus Martii in diem ſequentem, ſuſcepto conſilio omnes omnium diſciplinarum profeſſores in aedibus Clariſsimi uiri Iacobi Aloiſii Cornelii, eius auctoritate, & precibus, ut conuocarentur, petiiſti. cum autem maximus doctiſsimorum hominum coetus, & omnes ex inſperato paene ſtudioſi, & nobiles Gymnaſii iuuenes una conueniſſent, ſtatim in primi ingreſſus ueſtibulo elegãtiſsimo carmine Patauinas laudes (nam ea tibi propoſita erat ad dicendum materia) ex tempore decantaſti: deinde cum celeberrimis illis doctoribus multa ex uariis diſciplinis tam acute exagitaſti, tam docte pertractaſti, erroreſq. Ariſtotelis, ac interpretum tam ſolide refutaſti, tanta denique cum maximis uiris modeſtia egiſti, ut omnes in uirtutis admirationem, & morum ſuauitatis amorem ſimul allexeris. Neque id ſilentio praetereundum eſt, quod ex tempore etiam, poſt ſex horarum de re litteraria colloquia, & diſputationes, cum oblata tibi eſſet Ignorationem laudandi occaſio, tam ornate de ea re dixiſti, ut illi ipſi, qui intererant, potius ſomnia fouere, quam rem ueram, & praeſentem uidere ſe putaſſe mihi poſtea affirmarint. Alium poſtea diem indixiſti in aedibus Illuſtriſsimi Patauini Epiſcopi, non ut altius ingenii tui ſpecimẽ praeberes, quod profecto fruſtra feciſſes, ſed ut eorum, qui primis diſputationibus non interfuerant, obnixit precibus ſatisfaceres. uariae res huic propoſito obſtaculo fuere. ad ſecundum certamen uentum non eſt. ſed plerique cum primis Europae uiris ſermones habiti ſunt. nonnumquam hominum exſpectationes, licet propter facta tam illuſtria de te maximas, plerumq. etiam & te ipſum ſuperaſſe dictus es. ex quibus actis cum illico ſurrexiſſet magna fama, obtrectatores aliqui, quibus ex aliorum bene geſtis, & rebus ſecundis inuidentia eſſe ſolet, homuli, neſcio quid dicam, tuae uirtuti aliquid derogare fruſtra tentauerunt. oſtendentes in obſcuro odio apertas inimicitias, &, in quo nihil nocere poterant,

rant,

rant, ſummam uoluntatem nocendi. Tum tu, ut iſtas obtrectationes maleuolentiſsimas puſillorum, maleuolorumq. proſterneres, atque obtereres, duo haec Theoremata in hac Vrbe edidiſti:

Vt ijs, qui (virtute, veraq. animi nobilitate alijs praelucentes) bene de Virtutis Amatoribus ſentire conſueuerunt, gratias agat immortales, IACOBVS. CRITONIVS. SCOTVS, *profligatisque & perditis hominibus omnem in poſterum iactandi occaſionem auferat: errores Ariſtotelis paene innumerabiles, & omnium Latinorum Philoſophorum, ſiue cum de ipſius mente diſputant, ſiue cum res Theologicas attingunt, & nonnullorum quoque Matheſeos profeſſorum ſomnia refutabit, & ad obiecta reſpondebit.*

Liberam ad haec in omnibus diſciplinis, ſiue illae publice doceri ſoleant, ſiue ſapientiſſimis tantum hominibus peruiae ſint, arguendi occaſionem dat. reſponſurus, ſiue Logicis, & conſuetis reſponſionibus, ſiue per Secretam Numerorum rationem, aut figuras Mathematicas, ſiue per aliquod ex centum carminum generibus: ex proponentium arbitrio.

In DD. Ioannis, & Paulli aede ſacra, in ipſo Sanctiſſimo Pentecoſtes die, poſt Meridiem,

EXORDIVM. SVMET

& per triduum indefeſſus ſuſtinuiſti; &, quamdiu tua auctoritas tibi defendenda fuit, ſic acriter, & uehementer proeliatus es, ut clamor, concurſuſq. inſolitus ad ſtudia tua lenienda tanta cum laude fieret, ut nihil umquam magnificentius ab hominibus auditum ſit. Tu uero me non ſolum auctorem conſiliorum, ſed ſpectatorem pugnarum mirificarum habuiſti. Nunc, quoniam laudis ſemper auidiſsimns fui, & praeter ceteros φιλοκριτόνιος ab omnibus habeor, multorumq. odia pro tua cauſſa ſuſcepi, cura obſecro, & effice, ut facis, ut, quia ueram uirtutem cognoui, ab omnibus amer, amari, & laudari poſsim, & ut maior in ea mihi in dies ſpes reſideat. Meas igitur in Ciceronis Paradoxa lucubrationes, hoc ipſo, quia in Paradoxa ſunt, ſub tuo nomine prodire uolui, quod ueteribus gratiam, nouis fauorem conciliare ſolet. Tu autem has noſtras uigilias, & Stoicorum opiniones ſimul (quoad ueritas patitur) tuebere. id enim tibi admodum erit facile. iam enim paene omnes homines aut gratiam, aut eloquentiam, aut tantarum rerum, ne dicam omnium, ſcientiam ſuſpiciunt. Viue noſtri memor, & uale.

Venetiis, XIV. Kal. Iun. ∞ D XXCI.

M · TVLLII · CICERONIS · PARADOXA

SEX

AD . M . BRVTVM

CICERO

ANIMADVERTI, *Brute, ſaepe Catonem, auunculum tuum, cum in ſenatu ſententiā diceret, locos graues ex philoſophia tractare, abhorrentes ab hoc uſu forenſi, & publico; ſed dicendo conſequi tamen, ut illa etiam populo probabilia uiderentur. quod eo maius eſt illi, quam aut tibi, aut nobis; quia nos ea philoſophia plus utimur, quae peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quae non multum diſcrepant ab opinione populari; Cato autem, perfectus, mea ſententia, Stoicus, & ea ſentit, quae non ſane probantur in uulgus; et in ea haereſi eſt, quae nullum ſequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, ſed minutis interrogatiunculis, quaſi punctis, quod propoſuit, efficit. ſed nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile; nihil tam horridum, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tamquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipſe, de quo loquor. Cato enim dumtaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude uirtutis, de dijs immortalibus, de caritate patriae Stoice ſolet, oratorijs ornamentis adhibitis, dicere. ego uero tibi illa ipſa, quae uix in gymnaſiis, & in otio Stoici probant, ludēs conieci in communes locos. quae quia ſunt admirabilia, contraq. opinionem omnium; ab ipſis etiam Παράδοξα appellantur: tentare uolui, poßent ne proferri in lucem, id eſt in forum, & ita dici, ut probarentur; an alia quaedam eſſet erudita, alia popularis oratio. eoq. ſcripſi libentius, quod mihi iſta, Παράδοξα quae appellātur, maxime uidentur eſſe Socratica, longeq. uerißima. Accipies igitur hoc paruum opuſculum, lucubratum his iam contractioribus noctibus: quoniam illud maiorum uigiliarum munus in tuo nomine apparuit. & deguſtabis genus hoc exercitationum mearum, quibus uti conſueui, cū ea, quae dicuntur in ſcholis θετικὰ, ad noſtrum hoc oratoriū transfero dicendi genus. hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil poſtulo. non enim eſt tale, ut in arce poni poſſit, quaſi illa Minerua Phidiae: tale tamen eſt, ut ex eadem officina exiſſe uideatur.*

ARGVMENTVM

VETERVM *Stoicorum ſapientia in eo poſita erat, (ut Plutarchus in libello aduerſus Stoicos teſtatur) ut nouum aliquid, inauditum, & admirabile in uulgus proferrent, quod ipſi tamquam peculiare ſibi uindicabant. Quorum princeps fuit Xenocrates. Sed iſtorum opinio de anima admodum futilis fuit. nam eam omnes ante Socratem, cum circulos aliquos confeciſſet, deficere, ac ueluti conteri affirmabant. Sic idem Xenocrates, & Zeno, illius ſectae principes primum elementa, & id quod eſt ſecundum naturam, putabant eſſe ſummum bonum: Deum dicebant eſſe mentem corpus habentem, cui inſit tamquam materiei admiſtus. diuerſam tamen, licet non multo, Socrates, recentiorum Academicorum facile primus, ab hac phi*

 loſophandi

loſophandi rationem iniuit. nam, cum multi ſua tempeſtate ſophiſtae (quod nomen primum ueris ſapientibus, deinde uanis ſuis oſtentatoribus tributum erat) Graeciam totam peragrarent, pecuniam a iuuenibus magnam erogantes, qui ſtulta ſcientiae perſuaſione obtumeſcebant, eorum Socrates faſtum comprimens, (ſed eo fortaſſe modo, quo Platonis ſedem conſcendens prae indignatione Cynicus ille philoſophus faſtum ſuum conculcabat) interrogabat ſemper, & ueritatem, tamquam Piraſtes, (quo nomine Interrogantem Ariſtoteles XI l. Topicorum appellat) ſedulo indagabat, nihil ex ſua opinione dicere uiſus, ut auram popularem facilius conſectaretur. nam magni intereſt in diſputando, ambiguos uideri, ancipites, & in neutram propoſitae quaeſtionis partem uergentes. Sic optimos Olympici certaminis iudices Elaeos fore aiebant, ſi nemo Elaeus certaret. nam noſtrarum opinionum, ut aliarum rerum, amor nos plerumque caecos facit. Sed, quid eſt, per Deum, mi Iacobe Critoni, quod Socratis diſputandi modum in ſophiſtas laceſſis, aut, ſi non laceſſis, ſane non ſatis approbare uideris? Sane me fateor non hoc abs te plane intellexiſſe. num quia in bonos uiros, qui iuuentutem uenali ſcientia exacuebant, dicere nimium ſeuere ſolitus erat? an quia nihil proprium, cum alios reprehenderet, umquam dicebat? ad aliorum inuenta refutanda, quam ad ſua ſtatuenda, paratior. Profecto, ut mihi uidetur, eius, & aliorum omnium Stoicorum philoſophia etiam reprehenſione penitus non uacat. nam, Ariſtotelem in Phyſicis ſecutus, neque ſenſui ſolo fidentes, neque omnem illi fidem adimentes, ſed a ſenſu incipientes, & ad altiora proficiſcentes, approbo. Sed Stoici omnem ſenſibus fidem derogabant. Quid enim magis ridiculum audiri poteſt, quam quod de homine duplici, & bicorpore, dicebant? in unoquoque noſtrum duo corpora, quorum unum, alterabile; alterum, quod alterari nequeat: unum, quod creſcat; alterum uero, quod excretionis ſit expers; ponentes. Sic enim Pentheus in Euripidis Bacchylide inſaniens dicebant: Ego me duos iam uidere Soles puto, duplicesq. Thebas. Ait, Puto. nam ſenſus illius hercle deluſus erat uana quadam ſpecie. Iſtorum praeterea de uniuerſo, de elementis, de habitibus, & affectionibus animi, de tempore, contacto, infinito, incremento, & alijs pleriſque rebus, opiniones, quamuis abſurdae ſint, tamen eae, quae ad mores ſpectant, niſi tantum ijs rigoris ineſſet, (quo nomine a D. Hieronymo taxantur) perpulchrae eſſent: neque uero id negari poteſt, quantum ad exercitationem ingenij, & animorum conducant. & eas iccirco noſter Cicero, potius, quam quod ueras eſſe exiſtimaret, pertractauit. Nam, ut Theodoretus putat, in eo genere quoque animos exercitandi admodum recentiores Academiam pollebant: cuiuſcunqu quaeſtionis probabilis alteram ſe poſſe ex tempore partem ſuſtentare, aut refutare profitentes. quibus praeterea, potius quam Peripateticis, quod magis rigidus eſt philoſophandi modus, adhaeſiſſe Ciceronem crediderim. neque enim ſatis eum intelligunt, qui putant, ipſum maiorem ingenij ſubtilitatem, & mentis acumen in Platone, quam in Ariſtotele, fuiſſe, exiſtimaſſe. Nam, cum ait, Ariſtotelem omnes alios, praeter Platonem, uincere, id ita intelligendum eſt, quod Ariſtoteles Platonem non longo, ut ceteros, interuallo ſuperauerit, cũ tamen aliquo modo euicerit. Sic, benigne Lector, a Peripateticis exacta ſapientia, a Stoicis, & recentioribus Academicis (praeſertim cum de moribus tractant) ſumenda eſt illa, quam Logici uocant, ſollertia, & perſpicacitas.

EXPLANATIO

PARADOXA } Acad. quaeſt. IV. uocat Admirabilia: Quinctilianus lib. IX. Inopinata. AD *M. Brutum.* } cuius uitam Plutarchus litteris mandauit. Fam. lib. II. Brutum a me amari intelligis. quid eſt cauſſae, cur mihi non in optatis ſit, complecti hominem florentem aetate, opibus, hominibus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis: collegam meum praeſertim, & in ipſa collegij laude, & ſcientia ſtudioſum mei? Et lib. IX. Semper amaui M. Brutum propter eius ſummum ingenium, ſuauiſsimos mores, ſingularem probitatem, atque conſtantiam. Eius nomine inſcripta a Cicerone oratorum catalogus libri de finibus bonorum & malorum; & de nat. deorum. & Tuſculanae quaeſtiones, & epiſtolarum libri. Brutus autem Ciceroni librum dedit de Virtute. cuius de Finibus mentionem facit. ANIMADVERTI, } Animaduorti, quattuor mei. CATONEM, } fratrem Seruiliae, Bruti matris: qui poſtea cum ſe Vticae occidiſſet, Vticenſis eſt appellatus. nunc autem uiuere uidetur, cum haec Cicero ſcribit. SENTENTIAM *diceret*, } qualis eius oratio contra coniuratos, apud Salluſtium. Vide Plutarchum. MAIVS } grauius, difficilius. DISCREPANT } Diſcrepent, duo. PHILOSOPHIA } Academica. NON *ſane* } ſic quattuor. quattuor, Non plane. decem, Non recte. IN *uulgus*; } In uulgo, tres. NVLLVM *ſequitur florem orationis*, } Stoicos eloquentiae non dediſſe operam, ſcribit Quinctilianus lib. x. & XII. Florens orationis genus uocat in Oratore. SED *minutis interrogatiunculis*, } Sed, abeſt a quinque. in quorum tribus additum. QVASI *punctis*, } metaphora a Geometris, qui Puncta σημεῖα dicunt, partes, ex quibus lineae conficiuntur minutiſsimae. II. de Oratore, Puncta argumentorum occulere, dixit. QVOD *propoſuit*, } propoſitionem. NON *fiat probabile:* } non uериſimile uideatur. SPLENDESCAT } Exſplendeſcat, unus. QVOD *cum ita putarem*, } Ita, abeſt a duobus. in quorum uno add. DE *magnitudine animi*, } quae cernitur in humanarum rerum deſpicientia, & in unius uirtutis admiratione. DE *continentia*, } De conſtantia, unus. *De continentia:* ne propter uoluptatem, aut utilitatem, iuſtitia, & modeſtia relinquatur. DE *morte*, } non eſſe forti uiro metuendam, ſed fortiter, propter honeſtum, oppetendam. DE *omni laude uirtutis*, } uirtutem ſolum ſummum bonum eſſe, nec aliud quidquam laudandum. DE *dijs immortalibus*, } eorum prouidentia mundum regi, & omnibus conſuli. DE *caritate patriae* } omnibus commodis, etiam uitae, anteponendam. STOICE } quod attinet ad opiniones, uerum adhibitis oratorijs ornamentis, dicendo conſequitur, ut illa etiam populo probabilia uideantur. ORATORIIS *ornamentis adhibitis*, } non dubito, quin haec uerba uacent omni mendo. Sed, quoniam dubitare uideo homines eruditos, & addere negationem, Nullis, (quae eſt & in ſex meis) non faciam, ſi modo conſequi potero, ut quiſquam, auctoritate commotus, in errore uerſetur. Catoni non modo Cicero & alibi, & hoc ipſo in loco, ſed Salluſtius, & Plutarchus, & alij eloquentiam tribuunt, qua quidem in ſenatu ita diſputabat de magnitudine animi, de continentia, de morte, alijſq. rebus, quas probare pauci ſolent, ut idipſum, quod ipſe ſentiebat, populo etiam probabile uideretur. In quo tanto maiorem eloquentiae gloriam obtinebat, quanto difficilius eſt, multitudini perſuadere, quae Stoici probant, ut, de patriae ſalute, uel cum omni periculo, tuenda, de criminibus acerrime uindicandis, de uirtute denique ipſa rebus omnibus praeferenda. Cicero autem maius quiddam ſuſcipit, cum non illa, quae ſplendorem ab oratione poſſunt accipere, quae peregregie Cicero in ſenatu, e Stoicorum ſententia, tractabat, ſed illa ipſa probaturum ſe eſſe, aut certe conaturum ut probet, quae Stoici ipſi in ſuis gymnaſiis non facile probant. Haec eſt huius loci ſententia, magna cum Catonis laude expreſſa, aliquanto tamen maiore Ciceronis. quamquam ipſe, cum dicat, Tentare uolui, arrogantiae culpam uitat. EGO *uero tibi &c.* } ſic nouem. A nouem abeſt, Tibi. QVAE *uix in gymn.* } quo maior eſt mea laus, quam Catonis. ille enim ornat ea, quae ornari facile poſſunt: ego autem probanda, laudandaq. ſuſcepi, quae Stoici ipſi, nedum ceteri philoſophi, uix in gymnaſiis diſputantes probant. OPINIONEM *omnium*, } Hominum, duodecim. TENTARE *uolui*, } ſic decemſeptem. unus, Et tentare uolui. Alias, Ac tentare uolui. IN *lucem, ideſt in forum*, } Et in forum, duo. Vel in forum, ſex. A tribus abſunt, Ideſt in forum. EOQ. *ſcripſi libentius*; } Eoq. hos locos ſcripſi libentius, quattuordecim. Locos ſcripſi libentius, tres. Eoq. hos locos ſcripſi lubentius, unus. QVAE *appellant*, } ſic duo. SOCRATICA, } non modo Stoica. HIS *iam contractioribus noctibus:* } aeſtiuis. QVONIAM } Quando, quattuor. MAIORVM *uigiliarum munus* } de Finibus, & de nat. deorum. EXERCITATIONVM *mearum*, } Mearum, abeſt a duobus. in quorum uno add. Θετικά, } Quinctil. lib. x. cap. 5. In hoc optime facient infinitae quaeſtiones, quas uocari θέσεις diximus, quibus Cicero iam princeps in rep. exerceri ſolebat. Cicero ad Att. lib. IX. Sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, ſumpſi mihi tamquam θέσεις, quae & politicae ſunt, & temporum horum, ut & abducam animum a querellis, & in eo ipſo, de quo agitur, exercear. Θετικά: poſitiones. in Laelio. Tuſc. I. & IV. IN *apertum ut referas*, } Proferas, unus. Deferas, unus. IN *arce* } In arcem, quinque. *In arce:* Athenienſi. ILLA *Minerua Phidiae:* } Illa Mineruae, (ſine, Phidiae,) unus. Illa, abeſt ab uno. *Minerua Phidiae:* ex aere. Plin. lib. XXXIV. cap. 8. nam aliam non ita laudatam fecerat ex ebore. Plinius ibidem, & lib. XXXVI. cap. 5. Vide Plut. in Pericle, Thucydidem lib. II. Pauſaniam, & Cic. in Tuſc. quaeſt. & Ariſt. de Mundo. TALE *tamen eſt*, } Sed tale tamen eſt, quinque. Sed tamen tale eſt, tres. Sed tamen, ut ex, quinque. Sed tantum, ut ex, unus. EXISSE *appareat.* } ſic omnes mei.

PARADOXON · I.

ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν: quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe.

VEREOR, ne cui ueſtrum, ex Stoicorum hominum diſputationibus, non ex meo ſenſu, deprompta haec uideatur oratio: dicam tamen, quod ſentio; & dicam breuius, quam res tanta dici poſſit. Numquam mehercule ego neque pecunias iſtorum, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adſtricti ſunt, uoluptates in bonis rebus eſſe numerandas duxi; quippe cum uiderem, homines rebus his circumfluentes, ea tamen deſiderare maxime, quibus abundarent. neque enim umquam expletur, nec ſatiatur cupiditatis ſitis: neque ea ſolum, quae habent, libidine augendi cruciantur, ſed etiam amittendi metu. in quo equidem continentiſſimorum hominum maiorum noſtrorum ſaepe requiro prudentiam, qui haec imbecilla, & commutabilia pecuniae membra, ſolo uerbo bona putauerunt appellanda, cum re, ac factis lõge aliter iudicaſſent. poteſt enim bonum cuiquam malo eſſe? aut poteſt quiſquam in abundantia bonorum ipſe eſſe non bonus? atqui iſta omnia talia uidemus, ut etiam improbi habeant, & obſint probis. Quamobrem, licet irrideat, ſi quis uult: plus apud me tamen uera ratio ualebit, quam uulgi opinio. neque ego umquam illum bona perdidiſſe dicam, ſi quis pecus, aut ſupellectilem amiſerit. necnon ſaepe laudabo ſapientem illum, Biantem, ut opinor, qui numeratur inter ſeptem: cuius cum patriam Prienem cepiſset hoſtis; ceteriq. ita fugerent, ut multa de ſuis rebus ſecum aſportarent; cum eſſet admonitus a quodam, ut idem ipſe faceret, ego uero, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. Ille haec ludibria fortunae ne ſua quidem putauit, quae nos appellamus etiam bona. quid eſt igitur, quaeret aliquis, bonum? ſi quid recte ſit, & honeſte, & cum uirtute, id bene fieri uere dicitur; &, quod rectum, & honeſtum, & cum uirtute eſt, id ſolum opinor bonum. ſed haec uideri poſſunt obſcuriora, cum ſine appoſitione exemplorum lentius diſputantur: uita, atque factis illuſtranda ſunt ſummorum uirorum haec, quae uerbis ſubtilius, quam ſatis eſt, diſputari uidentur. Quaero enim a uobis, num ullam cogitationem habuiſſe uideantur ij, qui hanc remp. tam praeclare fundatam nobis relinquerunt, aut auri, atque argẽti ad auaritiam, aut amoenitatum ad delectationem, aut ſupellectilis ad delicias, aut epularum ad uoluptates. ponite ante oculos unumquemque regum. uultis, incipiam a Romulo? uultis, poſt liberam ciuitatem, ab ijs ipſis, qui liberauerunt eam? Quibus tandem Romulus gradibus aſcendit in caelum? ijs ne, quae iſti bona appellant; an rebus geſtis, atque uirtutibus? Quid autem Numa Pompilius? minus ne gratas dijs immortalibus capides, ac fictiles uenulas fuiſſe, quam filicatas aliorum pateras, arbitramur? omitto reliquos. ſunt enim omnes pares inter ſe, praeter Superbum. Brutum uero ſi quis roget, quid egerit in patria liberanda; ſi quis reliquos item, eiuſdem conſilij ſocios, quid ſpectarint, quid ſecuti ſint: num quis exſiſtat, cui uoluptas, cui diuitiae, cui denique, praeter officium fortis, & magni uiri, quidquam aliud propoſitum fuiſse uideatur? Quae res ad necem Porſenae Q. Mucium impulit, ſine ulla ſpe ſalutis ſuae? quae uis Horatium Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? quae patrem Decium, quae filium deuouit, ac immiſit in armatas hoſtium copias? quid continentia C. Fabricij? quid tenuitas uictus M. Curij ſequebatur? quid duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginienſium aduentum corporibus ſuis intercludendum putauerunt? quid Africanus maior? quid minor? quid inter horum aetates interiectus Cato? quid innumerabiles alij? nam domeſticis exemplis abundamus. an putamus quemquam horum cogitaſse quidquam in uita ſibi expetendum, niſi quod laudabile eſſe, & praeclarum uideretur? ueniant igitur irriſores huius orationis, ac ſententiae; & iam uel ipſi iudicent, utrum ſe horum alicuius, qui marmoreis tectis, ebore, & auro fulgentibus, qui ſignis, qui tabulis, qui caelato auro, & argento, qui Corinthijs operibus abundant; an C. Fabricij, qui nihil eorum habuit, nihil habere uoluit, ſimiles eſſe malint. Atque haec quidem, quae modo huc, modo illuc transferuntur, facile adduci ſolent, ut in rebus bonis eſſe negent: illud tamen arte tenent, accurateq. defendunt, uoluptatem eſſe ſummum bonum. quae quidem mihi uox pecudum uidetur eſſe, non hominum. tu, cum tibi ſiue deus, ſiue mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil eſt praeſtantius, neque diuinius; ſic te ipſe abijcies, atque proſternes, ut nihil inter te, & quadrupedem aliquem putes intereſſe? quidquamne bonum eſt, quod non eum, qui poſſidet, meliorem faciat? ut enim quiſque eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neque eſt ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, poſſit honeſte gloriari. quid autem eſt horum in uoluptate? meliorem ne efficit, aut laudabiliorem uirum? an quiſquam in potiundis uoluptatibus gloria ſeſe, & praedicatione, effert? Atqui, ſi uoluptas, quae plurimorum patrocinijs defenditur, in rebus bonis habenda non eſt; eaque, quo eſt maior, eo magis mentem ex ſua ſede, & ſtatu dimouet: profecto nihil eſt aliud bene, et beate uiuere, niſi honeſte, & recte uiuere.

PRIMVM, *ſex opinionum admirabilium, quae in hoc libello a Cicerone noſtro, comprobantur, eſt,* ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν: *quod ſolum bonum, honeſtum. & hic ſtatus eſt quaeſtionis, haec primae diſputationis ſumma. Sed Ciceronis argumentandi modum, qui iuniores fortaſſe dialecticos latet, quod cum dicendi flore coniunctus ſit, hoc pacto in ratiocinatiouem redigemos. Solum id, quo adepto, mens noſtra acquieſcit, nil amplius deſiderans, eſt*

bonum;

bonum. ſolum uero honeſtum eſt tale. ergo ſolum honeſtum eſt bonum. Sic, ſumpta eadem propoſitione, a contrario, Nullis opibus, diuitijs, tectis magnificis, aut huiuſmodi, mens explctur. ergo non ſunt bona.

ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν:] Graecis utitur inſcriptionibus, quod declamationum themata ſint haec, a Graecis ſumpta. E X *Stoicorum hominum*] ſic quindecim. Vnus, Ex Socraticorum hominum. Vnus, Exacticorum hominum. Vnus, Exoticorum hominum. Exoticum autem eſt, quidquid peregrinum eſt. Nonius, ex Plauto. Placet, Stoicorum. Non enim de Graecorum omnium, ideſt peregrinorum hominum, diſputationibus licet accipere: quod alij arbitrantur. ſed hoc diſputat Cicero e Stoicorum dumtaxat ſententia. atque etiam illa ipſa tantum, quae nec Stoicis ipſis probare facillimum eſt. quod ſupra dixit. Q V A M *res tanta dici poſsit*.] Quam res tanta poſcit, alij legunt. Tanta res, nouem. Poteſt, quinque. P E C V N I A S] M. Craſsi. I S T O R V M,] cum contemptu dictum. T E C T A *magnifica*,] L. Luculli. Alibi Inſanas uillarum ſubſtructiones dicit. O P E S, *imperia*,] Cn. Pompeij. A D S T R I C T I *ſunt*,] Stricti, unus: male. Alias, Affecti. I N *bonis rebus eſſe numerandas duxi*:] In bonis rebus, aut expetendis, eſſe num. duxi, quindecim: a quorum ſeptem abeſt Numerandas. In bonis rebus, aut in exp. eſſe num. duxi, unus. In bonis rebus, aut appetendis eſſe num. produxi, unus. In bonis rebus, aut petendis, deſiderandis eſſe duxi, unus. Q V I P P E *cum uiderem, homines rebus his circumfl.*] Quippe cum uiderentur, duo. Homines, abeſt a duobus. E A *tamen deſiderare*] Tantum, pro Tamen, duo. Ea tamen, non legitur in uno. Inde Amicitia confertur Hydropiſi. Horatius:

Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops,
Nec ſitim pellit, niſi cauſſa morbi
Fugerit uenis, & aquoſus albo
Corpore languor.

N E Q V E *enim umquam expletur, nec ſatiatur cupiditatis ſitis*:] Ariſtoteles lib. II. Polit. cap. 6. ἔτι δὲ ἡ πονηρία ἀνθρώπων, ἄπληστον. καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διαβόλῳ μόνον· ὅταν δ' ἤδη οὖτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρον γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις. N E Q V E *ea ſolum, quae habent*,] Neque ſolum ea, quae hab. ſex. Nec ea ſolum, quae hab. ſex. S A E P E *requiro*,] Semper, octo. H A E C *imb.*] ſic omnes. I M B E C I L L A,] Imbecillia, quattuor. P E C V N I A E *membra ſolo uerbo bona putauerunt appellanda*,] Bona non recte dicuntur, quae fortuna tribuit. D. Aug. in ſerm. v. in Euang. ſec. Matth. Ipſae ergo diuitiae bonae ſunt: ſed iſta omnia bona, quae commemoraui, a bonis, & malis haberi poſſunt; &, cum bonae ſint, bonos tamen facere non poſſunt. Solo, abeſt a ſeptem. in quorum uno add. I V D I C A V I S S E N T.] Iudicaſſent, octo. Alii legunt, *Indicauiſſent*: oſtendiſſent, demonſtraſſent. A T Q V I *iſta omnia*] ſic tredecim. tres Atque i. o. unus, Aut qui i. o. unus, An i. o. E T I A M *improbi*] Vt improbi, ſex. *Etiam improbi*: Diues enim aut iniquus eſt, aut iniqui heres. D. Hieronymus. O B S I N T *probis*.] Obſint bonis, octo. Vnus, Abſint a bonis. (ideſt, ut boni non habeant.) Q V A M O B R E M, *licet irrideat, ſi quis uult*:] Licet, abeſt a quattuor. in quorum uno add. Alii ſcribunt eſſe in quibuſdam, Quamlibet irrideat, &c. Quod tamen non probant. P L V S *apud me tamen uera ratio*] Tamen, abeſt ab uno. *Vera ratio*: Oratio, duo. I L L V M *bona perdidiſſe*] Illum, abeſt a duodecim. B I A N T E M,] cuius multa apophthegmata leguntur apud Plutarchum, Laertium, Stobaeum. I N T E R *ſeptem*:] In ſeptem, unus. P R I E N E M] Ioniae urbem, Thebarum coloniam. Laertius. ab Aegypto, Nelei filio, conditam, & poſtea a Philota Thebano coloniam eo eductam, atque ab eo etiam Cadmen dictam. Strabo. qui ait, cum prius maritima eſſet, alluuione limi, continenti iunctam, ad ſtadia CCL. & ab Helice originem traxiſſe. Hanc Ardys, Gygis, v. Lydorum Regis, filius expugnauit. Herodotus. Scribit Laertius, eam ab Aliatte, Ardyis filio, IIX. Lydorum rege, bellis, cum hic Bias floreret, afflictam. Thucydides eam bello Euboico eſſe afflictam dicit. S E C V M *aſportarent*;] Secum, abeſt a quattuordecim. in quorum uno add. O M N I A *mea mecum porto*.] uirtutem, & ſapientiam, quae homini non niſi cum uita eripi poſſunt. uide Valerium Maximum. L V D I B R I A *fortunae*] ludit enim fortuna, diuitijs nunc tribuendis, nunc eripiendis. De Officiis: Diuitiae, nobilitates, honores, magiſtratus, imperia, & quae ſunt his contraria, in caſu poſita, temporibus gubernantur.

Ouidius:

Nempe dat, & quodcumque libet fortuna, rapitque:
Irus & eſt ſubito, qui modo Croeſus erat.

Horatius:

Si fortuna uolet, fies de rhetore conſul;
Si uolet haec eadem, fies de conſule rhetor.

Et alius:

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

V E R E *dicitur*;] Vere, abeſt ab uno. Et recte dicitur, Lambinus impreſsit. E T, *quod rectum*,] Et, abeſt ab octo. O B S C V R I O R A,] Obſcura, unus. Odioſiora, eſſe in quibuſdam libris, alij ſcribunt. C V M *ſine appoſitione exemplorum Lentius diſputantur*;] Poſitione, unus. Oppoſitione, unus. Sine app. exempl. abſunt a decem. in quorum duobus add. in uno deletum. S V B T I L I V S,] more Stoicorum.

Q V A M

QVAM *ſatis eſt,*] Eſt,abeſt ab uno.Male alij legunt,Quam factis. NVM *ullam cogitationem*] Illam, tredecim.Male. *Vllam:* Non modo non maximam,ut pleri que; aut aliquam,ut non pauci; ſed nec ullam prorſus. ATQVE *argenti*] Aut,quindecim.Et,tres. AMOENITATVM] quarum complura ſunt genera. Amoenitatis,quinque. Amoenitates,unus. AD *uoluptates.*] ſic omnes mei. Alij legunt,Aut uoluptatis. LIBERAM *ciuitatem,*] ſic omnes mei.Male alij,Liberatam. LIBERAVERVNT *eam?*] Eam,abeſt a ſex. ROMVLVS] Ennius,apud Cic. Tuſc.I.

Romulus in caelo cum dijs agit aeuum.

ADSCENDIT *in caelum?*] quia,ſubito exſtinctus,non apparuit,adſcendiſſe in caelum creditus eſt. QVID *autem Numa*] Autem,abeſt ab omnibus. recte. POMPILIVS?] abeſt ab uno. *Quid Numa Pompilius?:* quia uerbum ſubauditur, uereor, ne quis temere locum mutarit; cum in quibuſdam libris impreſſum hoc modo legatur: Quid? a Numa Pompilio minus ne gratas &c. Quod mihi quidem,pace dixerim doctorum hominum, haud ſatis probatur. Subaudiri & hoc uidetur poſſe, & alia conſimilia: Quid Numa Pompilius? uidetur ne uobis, aut uidere cuiquam poteſt, deorum beneuolentiam ideo non eſſe conſecutum, quia non filicatis pateris, ut luxurioſa poſteritas, uerum fictilibus urnulis,& capidibus in ſacrificando uteretur. Nec dubito, quin huius generis exempla inter legendum alia occurrant. CAPIDES, *ac fictiles urnulas,*] Capedines, omnes mei.Atque,duo.Capedineſq. ac f. urn. unus.Vaſis genus, a Numa ſacris adhibitum.III.de nat.de. Docebo meliora me didiciſſe de colendis dijs immortalibus, iure pontificio,& more maiorum,capedunculis,quas Numa nobis reliquit.&c.Vide Varronem lib.IV.& IIX. de ling.Lat.Feſtus autem,Capis,poculi genus, a Capiendo dictum. *Vrnulas:* Vrnas,ſeptem. Lambinus, Hirnulas. FILICATAS] Delicatas,omnes.Deliacas,quidam legunt. *Filicatas:* a Filice herba, cuius imago in poculis,& pateris caelari ſolita fuerit:quae Felix,& Felicula Catoni. BRVTVM *uero*] Lucium,non Marcum. Valerius Max.lib.V.cap.de pietate erga Patriam.Vero,abeſt a ſexdecim. *Si quis*] ſic omnes. EIVSDEM *conſilij ſocios,*] Sp. Lucretium, P. Valerium Tricipitinum, Collatinum, & alios.De Romulo,Numa,Superbo,Liuius lib.2.Dionyſ.lib.V.Plut.in Valerio Poplicola. QVID *ſpectarint,*] Quid expectauerint, nouem. Quid Exſpectarint,duo.Quid exſpetiuerint, quattuor. Quid exſpectauerunt,unus.Quid expotauerint, unus.Quid computauerunt, unus.male. QVID *ſecuti ſint:*] Conſecuti, quattuor. Alij notant eſſe in q.l.Aſſecuti. NVM *quis exſiſtat, cui*] Num quis ex ijs,cui,unus. Exſiſtet,quattuordecim.Exſiſtit,duo.Exiſtimet, mendoſe, unus. Q. MVCIVM] Valerius lib.III. cap.de Patientia. HORATIVM *Coclitem*] Valerius lib.III.cap. de Fortitudine. QVAE *patrem Decium, quae filium*] Liuius lib.IIX.Valerius lib.V.cap.6.Quae uis patr.Dec.quae fil.ſexdecim. DEVOVIT,] Deuotauit,octo. AC *immiſit*] Immiſitque,quattuor.Et immiſit,quattuor. Miſitque, unus. CONTINENTIA *C. Fabricij?*] Plut.in Pyrrho,Valer. lib.IV.cap.de Paupertate,Agell.lib.I.cap.4.Plin. lib.XXXIII.cap.12. TENVITAS *uictus M' Curij*] Valerius lib.IV.cap.de Paupertate,Plin.lib.XIIX.cap. 3.& lib.XIX.cap.5.Columella lib.I.in Praef.& cap. 3. Plutarchus in Apophthegm. DVO *propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones,*] Virg.VI.

Scipiades duo fulmina belli.

Et Silius Italicus:

Belligeri Mauortia pectora fratres.

Vide Liuium lib.XXI.XXII.XXIII. CORPORIBVS *ſuis interclud.*] uide, quam eleganter eamdem rem expreſsit in Catone Maiore. DOMESTICIS *exemplis abundamus.*] nam nulla reſp. bonis exemplis ditior fuit, Liuius in Praefatione. AN *putamus quemquam horum cogitaſſe quidquam in uita ſibi exp.*] Putamus nos quidquam illos cogitaſſe in uita ſ. e. quattuor. Putas ne illos in uita quidquam ſ. cogitaſſe exp. quinque. An putamus nos illos cogitaſſe quidquam in uita ſ. e. tres. Putamus nos illos quidquam in uita ſ. e. unus.Putas ne non illos cogitaſſe, quidquam in uita ſ. e. unus.Putamus ne illos cogitaſſe quidquam in uita ſ. e. duo.An cogitaſſe aliquid in uita ſ. e. & additum, Putamus,poſt, An,unus. An cogitaſſe ſibi in uita quidquam exp.& additum,Putamus illos,unus. EXPETENDVM, *niſi quod*] Expetendum eſſe,niſi quod,nouem. LAVDABILE *eſſe,*] Eſſe,abeſt ab uno. ſed additum poſtea,Eſſet. quomodo eſt & in ſexdecim alijs. VENIANT *igitur irriſores*] Veniant iſti igitur irriſores, undecim.Veniant iſtius igitur irriſores, duo. VEL *ipſi iudicent,*] Ipſi,abeſt a duobus. CORINTHIIS *operibus*] ex aere Corinthio poſt ipſam Corinthum a L. Mummio euerſam. Sic ſex.duodecim,Opibus. Aes Corinthium Virg.Georg.II.Ephyrea aera appellat. ATQVE *haec quidem,*] alias,Atque hi quidem. quo modo unus meus.Atque hoc quidem,unus.Atque haec hi quidem,unus.Atque ad haec quidam, unus. MODO *huc,modo illuc*] τὰ ἀδιάφορα. VOLVPTATEM *eſſe ſummum bonum,*] quod ſenſerat Epicurus. MATER,] aliquando nouerca. INTER *te,& quadrup.*] ſic nouem.Inter te,atque quadr.ſeptem.Inter te,inter quadr.duo. QVADRVPEDEM *aliquem*] Aliquem,abeſt a ſex.Aliquando,unus. Aliquid,duo.Aliquam, tres. Male. *Quadrupedem:* uoluptas homini cum brutis communis eſt. QVIDQVAM *ne bonum eſt,*] An quidquam bonum eſt,unus. Sunt,qui legant, Quidnam ne bonum eſt. QVI *poſſidet,*] Qui id poſsidet, decem. FACIAT?] Facit, quindecim. GLORIANDO *ſe,*] Sic decemſeptem.Gloria, unus. ET] ſic omnes mei. Etiam,Fuluij liber. PRAEDICATIONE *extollit?*] Et praedicatione effert,quattuordecim. Et praedicando effert,duo.Effert in praedicationem,unus.Et in praedicationem extollit, unus. QVO *eſt maior,*] uoluptas quo maior, eo turpior. STATV] Statione,unus. DIMOVET:] ſic quindecim.Demouet,unus.Mouet,duo.

PARADOXON . II.

ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν:
in quo uirtus ſit, ei nihil deeſſe ad beate uiuendum.

NEC uero ego M. Regulum aerumnoſum, nec infelicem, nec miſerum umquam putaui. non enim magnitudo animi eius cruciabatur a Poenis, non grauitas, non fides, non conſtantia, non ulla uirtus, non denique animus ipſe; qui, tot uirtutum praeſidio munitus, tantoq. comitatu circumſaeptus, cum corpus eius caperetur, capi certe ipſe non potuit. Caium uero Marium uidimus: qui mihi ſecundis in rebus unus ex fortunatis hominibus, in aduerſis unus ex ſummis uiris uidebatur: quo beatius eſſe mortali nihil poteſt. Neſcis, inſane, neſcis, quantas uires uirtus habeat. nomen tãtum uirtutis uſurpas; quid ipſa ualeat, ignoras. nemo poteſt non beatiſſimus eſſe, qui eſt totus aptus ex ſeſe, quiq. in ſe uno ſua ponit omnia. cuius autem ſpes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna; huic nihil poteſt eße certi, nihilque, quod exploratum habeat permanſurum ſibi ne unum quidem diem. eum tu hominem terreto, ſi quem eris nactus iſtiuſmodi, mortis, aut exſulij minis. mihi uero quidquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recuſanti quidem euenerit, non modo repugnanti. quid enim ego laboraui, aut quid egi, aut in quo euigilauerũt curae, & cogitationes meae; ſiquidem nihil peperi tale, nihil conſecutus ſum, ut in eo ſtatu eſſem, quem neque fortunae temeritas, neque inimicorum labefactaret iniuria? Mortem ne mihi minitaris, ut omnino ab hominibus, an exſulium, ut ab improbis demigrandum ſit? mors terribilis eſt ijs, quorum cum uita omnia exſtinguuntur; non ijs, quorum laus emori non poteſt: Exſulium autem terribile illis, quibus quaſi circumſcriptus eſt habitandi locus; non ijs, qui omnem orbem terrarum unam urbem eße ducunt. te miſeriae, te aerumnae premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tuae libidines te torquent: tu dies, noctesq. cruciaris; cui nec ſatis eſt, quod eſt; & id ipſum, quod habes, ne non diuturnum ſit futurum, times: te conſcientiae ſtimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant iudiciorum, atque legum: quocumque adſpexiſti, ut furiae, ſic tuae tibi occurrunt iniuriae, quae te reſpirare non ſinũt. Quamobrem, ut improbo, & ſtulto, & inerti nemini bene eſſe poteſt: ſic bonus uir, & fortis, & ſapiens miſer eſſe nemo poteſt. nec uero, cuius uirtus, moreſq. laudandi ſunt, eius non laudanda uita eſt: neque porro fugienda uita, quae laudanda eſt. eſſet autem fugiẽda, ſi eſſet miſera. Quamobrem, quidquid eſt laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum uideri debet.

NOMINIS *uirtutis definitionem pro medio termino accipit, ſed quae ex ſeſe omnia facere, & in ſcipſo ponere omnia poteſt. nam ea eſt uirtutis propria, & maxime lata ſignificatio, ut Ariſtoteles in* II *Rhetoricorum notat, omnem alicuius rei in ſuo genere excellentiam denotare; ut equi, benc incedere; canis, currere; &c. Sic igitur conficienda eſt totum robur, ac fundamentum huius diſputationis complectens ratiocinatio. Nemo poteſt non beatiſſimus eſſe, qui in ſeipſo, & ex ſe facit omnia. Nemo uirtute praeditus poteſt non eſſe talis. Ergo, Nemo uirtute praeditus poteſt non eſſe beatiſſimus. Nunc Logici obſtupeſcunt, Ciceronem neceſſario, & ex omnibus negantibus concludere. Mirantur quidem: & merito: cum cauſſas ignorent. Sic contrarium de eo, qui non tam uirtute, quam fortuna delectatur, concludit. De fortunae uero, & uirtutis ad inuicem comparatione uide plura apud Plutarchum in commentariolo, quem de uirtutis, & fortunae Romanorum inter ſe collatione ſcribit; qui ſoliti erant Virtutem placida effigie, nonnihil in uultu roboris habentem, ob gloriae ſtudium, & uictoriae deſiderium, pingere; Fortunam quoque feroci geſtu, & adſpectu ſpem arrogantem praeſeferenti, uirtutem poſt ſe relinquentem. At noſtrum eſt, praetermiſſo Fortunae, quam non agnoſcimus, nomine, de Dei, & noſtra uoluntate in uitae noſtrae actionibus loqui.*

NEC *uero* } ex abrupto, exordio prorſus diſsimulato. MAGNITVDO *animi* } lib. III. de Fin. in extremo. Laert. μεγαλοψυχία. TOT *uirtutum praeſidio munitus*, } Munitus, abeſt a quattuor. in quorum duobus add. TANTOQ. *comitatu ſaeptus*, } ſic ſeptẽ Tantoq. comitatu uirtutum ſaeptus, nouem. Saeptus, non eſt in uno. Tantoq. conatu, comitatuq. uirtutum ſaeptus, duo. CAPERETVR, *capi* } ſic omnes mei. NON *potuit*. } cum eſſet munitus, ac ſaeptus tot uirtutum praeſidio, tantoq. comitatu. C. *Marium* } Plutarchus, & Valerius, & Cicero in Piſonem, & poſt red. ad Quir. QVI *mihi ſecundis in rebus* } Mihi, deletum eſt in uno meo. FORTVNATIS } Fortiſsimis, unus. FORTVNATIS *hominibus, in aduerſis &c.* } Fortunatis, ominibus in adu. &c. unus. IN *aduerſis* } quas conſtantiſsime pertulit.

pertulit. Ex *ſummis uiris* ‡ Recte, Vir, in perferendis aduerſis. Cicero in Bruto: Vidi Mitylenis uirum & uidi plane uirum. Esse ‡ ideſt, contingere. Insane, ‡ ad Antonium hoc refertur, in quem tota oratione inuehit. Cuius *autem ſpes omnis* ‡ Cui uero ſpes omnis, tres. Cui ſpes omnis, undecim. Cuius ſpes omnis, tres. Cui q̄ ſpes omnis, unus. male. Permansurum ‡ incerta, & inſtabilia Fortunae bona. Sibi *diem unum*. ‡ ſic unus. Sibi unum diem, octo. Sibi ne unum quidem diem, quattuor. Vnum diem ſibi, tres. Sibi quidem diem, duo. Eum ‡ qui a fortuna pendet. Mortis, ‡ ut Reguli. Exsulii ‡ ut Marij. Non *modo repugnanti*. ‡ pro, Nedum. ſic & locutus & in epiſtola ad Lentulum, Fam. lib. I. Vbi uide Patris Commentarium. Sic eſt & in duobus meis, & in uno doctiſſimi uiri, Caroli Sigonij. Aut *in quo* ‡ Aut, abeſt a tribus. Evigilaverunt, ‡ ſic duo. Euigilarunt, octo. Vigilauere, unus. tres, Elaborauerunt. tres, Vigilauerunt. unus, Elaborauere. Ab *hominibus* ‡ Ab omnibus, ſex. Mors *terribilis eſt ijs, &c.* ‡ Turpis mors forti uiro non poteſt accidere, neque immatura conſulari, neque miſera ſapienti. In Catil. IV. Exsulium *autem terribile illis*, ‡ Exſulij enim nomen calamitatis eſt, non turpitudinis. pro domo, Terribile, abeſt a decem. in quorum uno add. Tuae *libidines te torquent*: ‡ Te tuae libidines torquent, quinque. Tu libidines torques: unus. male. Et *id ipſum, quod habes, ne non diuturnum* ‡ Quod habes, abſunt a decem. Te *conſcientiae ſtimulant* ‡ Te conſcientiae tuae ſtim. tres. Vt *furiae*, ‡ Cic. Sex. Roſcio: Nolite putare, quemadmodum in fabulis ſaepenumero uidetis, eos, qui aliquid impie, ſceleratеq. commiſerint, agitari, & perterreri furiarum taedis ardentibus: ſua quemque fraus, & ſuus terror maxime uexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaq. afficit: ſuae malae cogitationes, conſcientiaeq. animi terrent. hae ſunt impijs aſsiduae, domeſticaeq. furiae, quae dies noctesq. parentum poenas a conſceleratiſsimis filijs repetant. Et de Leg. I. & in orat. in Piſonem. Vide Adag. Conſcientia, mille teſtes. Alludit ad Oreſtis fabulam, a poetis deſcriptam, quem fingunt occurſu furiarum exagitari, ardentes faces quatientium; unde exclamet,

Α, ἆ, μή μοι τὴν δᾷδα πρόφερε.

Et Virg. IV. Aen.

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes.

Et III. Aen.

Et ſcelerum furijs agitatus Oreſtes.

Quae *te reſpirare non ſinunt*, ‡ Suſpirare, omnes. Quae ſuſpirare te n. ſ. unus. Improbo, ‡ ubi non ſit felicitas. Nemini *bene eſſe poteſt*: ‡ ſic quindecim. Nemini felicitas eſſe poteſt, unus. Nemini bonum eſſe poteſt, duo. Bonus *uir*, ‡ ubi non ſit miſeria. Eius *non laudanda uita eſt*: ‡ Eius, non eſt in uno. Eiuſdem, eſſe in quibuſdam, alij notarunt. Videri *debet*. ‡ ſic nouem. Decet, ſex. Licet, unus. Solet, unus. Dicet, unus: male.

PARADOXON. III.

ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα:
quod aequalia peccata.

Nec *enim peccata rerum euentu, ſed uitijs hominum, metienda ſunt. in quo peccatur, id poteſt aliud alio maius eſſe, aut minus: ipſum quidem illud, peccare, quoquo te uerteris, unum eſt. Auri nauem euertat gubernator, an paleae, in re aliquantum, in gubernatoris inſcitia nihil intereſt. lapſa eſt libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam ſi petulans fuiſſet in aliqua generoſa, ac nobili uirgine; peccauit uero nihilo minus: ſiquidem eſt, peccare, tamquam tranſire lineas: quod cum feceris, culpa commiſſa eſt: quam longe progrediare, cum ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertinet. peccare certe licet nemini. quod autem non licet, id hoc uno tenetur, ſi arguitur non licere. id ſi nec maius, nec minus umquam fieri poteſt: (quoniam in eo eſt peccatum, ſi non licuit; quod ſemper unum, & idem eſt) quae ex eo peccata naſcantur, aequalia ſint oportet. quod ſi uirtutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe etiam uitia, neceſſe eſt. atqui pares eſſe uirtutes, nec bono uiro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec ſapiente ſapientiorem poſſe fieri, facile poteſt perſpici. An uirum bonum dices, qui depoſitum nullo teſte, cum lucrari impune poſſet, auri pondo decem reddiderit, ſi idem in decem millibus non idem fecerit? aut temperantem, qui ſe in aliqua libidine cōtinuerit, in aliqua effuderit? una uirtus eſt conſentiens cum ratione, & perpetua cōſtātia. nihil huic addi poteſt, quo magis uirtus ſit; nihil demi, ut uirtutis nomen relinquatur. etenim, ſi bene facta, recte facta ſunt, & nihil recto rectius: certo nec bono quidem melius quidquam inueniri poteſt. ſequitur igitur, ut etiam uitia ſint paria: ſiquidem prauitates animi recte uitia dicuntur. atqui, quoniam pares uirtutes ſunt: recte etiam facta, quando a uirtutibus proficiſcuntur, paria eſſe debent: itemq. peccata, quoniam ex uitijs manant, ſint aequalia, neceſſe eſt. A philoſophis, inquis, iſta ſumis. metuebam, ne, a lenonibus, diceres. Socrates diſputabat iſto modo. bene hercule narras. nam, iſtum doctum, & ſapientem uirum fuiſſe, memoriae traditum eſt. ſed tamen quaero ex te, (quando uerbis inter nos contendimus, non pugnis) utrum potius de bonis eſt quaerendum, quid baiuli, atque operarij, an quid homines doctiſſimi ſenſerint; praeſertim cum hac ſententia non modo uerior, ſed ne utilior quidem hominum uitae reperiri ulla poſſit. quae uis enim, quae magis arceat homines ab improbitate omni, quam ſi ſenſerint, nullum in delictis eſſe diſcrimen? aeque peccare ſe, ſi priuatis, ac ſi magiſtratibus manus inferant? quamcumque in domum ſtuprum intulerint, eandem eſſe labem libidinis? Nihil ne igitur intereſt, (nam hoc dicet aliquis) patrem quis necet, an ſeruum? Nuda iſta ſi ponas; iudi-*

cari,

cari, qualia ſint, non facile poſſunt. patrem uita priuare, ſi per ſe ſcelus eſt; Saguntini, qui parentes ſuos liberos emori, quam ſeruos uiuere, maluerunt, parricidae fuerunt. ergo & parenti nonnumquam adimi uita ſine ſcelere poteſt; & ſeruo ſaepe ſine iniuria non poteſt. cauſſa igitur haec, non natura, diſtinguit: quae quando alteri acceſſit, id fit propenſius: ſi utrique adiuncta ſit, paria fiant, neceſſe eſt. illud tamen intereſt, quòd in ſeruo necando, ſi adſit iniuria, ſemel peccatur; in patris uita uiolanda, multa peccantur: uiolatur is, qui procreauit; is, qui aluit; is, qui erudiuit; is, qui in ſede, ac domo, atque in rep. collocauit. multitudine peccatorum praeſtat, eoq. poena maiore dignus eſt. ſed nos in uita, non quae cuique peccato poena, ſed quantum cuique liceat, ſpectare debemus. quidquid non oportet, ſcelus eſſe, quidquid non licet, nefas putare debemus. etiam ne in minimis rebus? etiam: ſiquidem rerum modum fingere non poſſumus, animorum tenere poſſumus. hiſtrio ſi paullo ſe mouit extra numerum, aut ſi uerſus pronunciatus eſt ſyllaba una breuior, aut longior, exſibillatur, & exploditur, in uita, quae omni geſtu moderatior, omni uerſu aptior eße debet ut in ſyllaba, te peccare dices? poetam non audio in nugis: in uitae ſocietate audiam ciuem, digitis peccata dimentientem, ſua? quae ſi uiſa ſint breuiora, leuiora qui poßunt uideri? cum, quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis, atque ordinis; perturbata autem ratione ſemel, & ordine, nihil poſſit addi, quo magis peccari poſſe uideatur.

HAEC ſententia omnium maxime probari nequit, noſtraeq. fidei aduerſatur. ſed recenſenda eſt Ciceronis ratiocinatio, Non ex rerum euentu, ſed ex uitijs hominum metienda ſunt peccata, uitia uero, licèt id, in quo peccatur, maius plerumque, aut minus ſit, ſimul aequalia. ergo & peccata. cuius ſi aſſumptionem, aut minorem negauerimus, numquam pro illo quiſpiam probabit.

ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα. ȝ addunt Lambinus, *καὶ τὰ κατορθώματα*; Langius, *καὶ τὰ ὀρθώματα*. Perſius ſat. 5.

--digitum exere, peccas.
Et quid tam paruum eſt? Sed nullo ture litabis.

NEC *enim peccata &c.* ȝ praeponuntur haec uerba in meis undecim libris, eaq. confirmantur docto-
rum uirorum iudicio: Parua, inquit, eſt, ut magna culpa. Mihi nō conſtat, ſcripta ne ſint a Cicerone, an ab
aliquo, cui hoc initium Paradoxi, ut abruptum, non placeret: Nec enim peccata rerum euentu: cum non
intelligeret, ex inſcriptione Graeca apte pendere. Si quis tamen ea recipiat, non pugnabo. modo ſciat, in
quinque alijs meis, ſeparatim eſſe ſcripta, & in quattuor quidem ex quinque, miniatulis litteris. Quod ma-
gis gloſſam olet. Vide Plut. de uirt. mor. Hor. Ser. lib. I. tab. 2. Perſ. ſat. 5. QVOQVO *uerteris*, ȝ ſic om-
nes mei. Abſolute dictum. VNVM *eſt.* ȝ peccatur enim ſemper ex inſcitia, uel ex incontinentia.
Vnum: genere: ſed ſpecies diuerſas continet. ALIQVANTVM, ȝ Aliquantulum, quindecim.
INSCITIA ȝ ſic decemſeptem. unus, Inſcia. Lambinus, Inſcientia. LAPSA *eſt libido* ȝ ſic quat-
tuordecim. unus, Lapſa eſt eius libido. unus, Lapſa eſt illius libido. duo, Lapſa eſt ipſius libido. PECCA-
VIT *uero* ȝ Peccatur, unus. Peccatum, octo. TRANSIRE *lineas*: ȝ ſic omnes mei. *Lineas*:
Modum.

Horatius, Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraq. nequit conſiſtere rectum,

CVM *ſemel tranſieris, ad &c.* ȝ Tranſieris hunc, ad &c. octo. Hic, duo. ID *hoc uno ten.* ȝ Id, non eſt
in uno. In, unus. ID *ſi nec maius*, ȝ ſic omnes mei: uno excepto, in quo, in margine add. Quidem: Id ſi
quidem nec maius. TEMPERANTE *temperantiorem*, ȝ Temperato, quattuordecim. Temperatio-
rem, decemocto. POTEST *perſpici.* ȝ Poteſt percipi, ſeptem. quorum duo, ord. praep. unus, prius, Per-
fici, poſtea emendatum, Percipi. AN *uirum bonum dices, &c.* ȝ ſemel enim qui peccat, uir bonus, non eſt,
quacumque in re peccet. NON *idem fecerit?* ȝ Idem, abeſt a decem. TEMPERANTEM ȝ Tem-
peratum, duodecim. VIRTVTIS *nomen.* ȝ perfectae. NEC *bono quidem* ȝ Ne, duo. QVAN-
DO ȝ Quoniam, quindecim. INQVIS, ȝ Inquit, duodecim. Inquid, duo. Inquit aliquis, unus. NE,
a lenonibus, diceres. ȝ Ne, a Lenonibus, iſta diceres, quinque. in quorum uno add. QVANDO *uerbis &c.* ȝ
contendamus, licet. non enim pugnis inter nos, ſed uerbis res agitur. VTRVM *potius de bonis* ȝ Vtrum
bonis, octo. Vtrum de bonis, ſeptem. Vtrum potius bonis, tres. QVAE *uis enim*, ȝ Quae uis enim eſt,
ſexdecim. MAGISTRATIBVS ȝ Magnis reatibus, duo. INFERANT? ȝ Afferant, quattuor-
decim. Afferantur, unus. Inferantur, unus. QVAMCVMQ. ȝ Et quamcumq. tres. NVDA ȝ remo-
ta a circumſtantijs. NON *facile poßunt.* ȝ Poſſum, tredecim. Poſſem, duo. SAGVNTINI, ȝ ab
Hānibale obſeſſi. Liuius lib. XXI. Polybius lib. III. Val. lib. VI. cap. 6. Silius lib. II. Cic. in Philipp. Inde Prou.
Saguntina fames. PARRICIDAE ȝ Patricidae, ſeptem. CVM *utro acceſſit*, ȝ pro, Vtrouis. Ita lo-
cutus lib. III. de Off. Quae quando uni acceſſit, unus. Quae quoniam ultro acceſſit, nouem. Quae q2 ultro
acceſſiſſent, unus. Quae quando ultro acceſſit, quattuor. Quae ipſum ultro acceſſit, unus. Quae quia ultro
ſponte acceſſit, unus. VTRIQVE *adiuncta* ȝ Vtroque, nouem. Vtraque, duo. Vterque, unus. Vtram-
que, unus, Vtrobique, tres. Coniuncta decem. SI *adſit iniuria*, ȝ Si id fiat ini. unus. Si id fit ini. ſex. Si

Hh fit

fit ini. unus. Si adſint iniuriae, unus. IS, *qui in ſede, ac domo, atque in rep.* ʒ Is, qui in domo, ac ſede, & in rep. quattuor. Is, qui in domo, ac ſede, ac in rep. duo. Is, qui in ſede, ac domo, ac rep. duo. Is, qui in domo, ac ſede, atque in rep. duo. Is, qui in ſede, ac in domo, atque in rep duo. Is, qui in domo, in ſede, atque in rep. unus. Is, qui in domo, in ſede, atque in rep. unus. PRAESTAT, ʒ Peccatur, octo. Peccat, unus. Peccauit, unus. EOQ. ʒ Ergo, unus. ANIMORVM *tenere poſſumus.* ʒ Animorum modum ten. poſſ. omnes mei. PAVLLO ʒ Paullum, octo. Pannum, unus. Paullulum, ſeptem. MOVIT ʒ Moueat, ſeptem. Mouet, duo. Mouerit, unus. Mouet, unus, & ſup. A. Remoueat, unus. SI *uerſus pronunciatus eſt &c.* ʒ cum tamen in uerſu peccatum ſit poetae, non hiſtrionis. ſed, quia hiſtrio pronunciat abſente poeta, ei plauſus datur. AVT *longior*, ʒ Vel longior, unus. Breuiori, & longiori, eſſe in quibuſdam libris, notatum uideo. IN *uita tu, quae omni geſtu mod. Omni uerſu aptior eſſe debet, ut in ſyll. te peccaſſe dices.* ʒ In uita tu, qui o. g. m, o. u. a. e. debes, ut in ſ. t. p. d. quattuordecim. in quorum uno, In uita tu itaque o. g. &c. *Geſtu: Verſu:* hiſtrionis uitium in geſtu, poetae in uerſu. ſed poeta non prodibat in ſcenam, dabat uero poema ſuum agendum hiſtrioni. propterea ſolus hiſtrio nominatur: qui & geſtum agebat ſeruato numero, & poetae uerſus pronunciabat. POETAM *non audio* ʒ Se excuſantem. non fero, ſi peccat. MODERATIOR, ʒ Modulatior, quidam legunt. contra omnes mei libri. DIGITIS *peccata dimetientem ſua*, ʒ Dimetitur digitis peccata, qua ratione leuiora uideri poſsint, ſi uiſa ſint breuiora. *Digitis:* Alludit, quod Poetae carminis pedes digitis metiri ſoleant.

Horatius in Arte:

Legitimumq. ſonum digitis callemus, & arte.

PARADOXON · IV ·

ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται:
quod omnes ſtulti inſaniunt.

EGO uero te non ſtultum, ut ſaepe; non improbum, ut ſemper, ſed dementem, & inſanum, rebus addicam neceſſarijs. Sapientis animus magnitudine conſilij, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunae, uirtutibus denique omnibus, ut moenibus, ſaeptus, uincetur, & expugnabitur? qui nec ciuitate quidem pelli poteſt. quae eſt enim ciuitas? omnis ne conuentus ferorum, & immanium? omnis ne etiam fugitiuorum, ac latronum, congregata unum in locum multitudo? certe negabis. non igitur erat illa tum ciuitas, cum leges in ea nihil ualebant; cum iudicia iacebant; cum mos patrius occiderat; cum, ferro pulſis magiſtratibus, ſenatus nomen in rep. non erat. praedonum ille concurſus, & te duce latrocinium in foro conſtitutum, & reliquiae coniurationis, a Catilinae furijs ad tuum ſcelus, furoremq. conuerſae, non ciuitas, erat. itaque pulſus ego ciuitate nõ ſum, quae tum nulla erat: accerſitus in ciuitatem ſum, cum eſſet in rep. conſul, qui tum nullus fuerat; eſſet ſenatus, qui tum occiderat; eſſet conſenſus populi liberi; cum eſſet iuris, & aequitatis, quae uincula ſunt ciuitatis, repetita memoria. At uide, quam iſta tui latrocinij tela contempſerim. iactam, & immiſſam, a te nefariam in me iniuriam ſemper duxi; perueniſſe ad me numquam putaui. niſi forte, cum parietes diſturbabas, aut cum tectis ſceleratas faces inferebas, tunc meorum aliquid ruere, aut deflagrare, arbitrabare. nihil neque meum eſt, neque cuiuſquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti, poteſt. ſi mihi eripuiſses diuinam animi mei conſtantiam, meas curas, uigilias, conſilia, quibus reſp. inuicta ſtat; ſi huius aeterni beneficij immortalem memoriam deleuiſſes; multo etiam magis, ſi illam mentem, unde haec conſilia manarunt, mihi eripuiſſes: tum ego accepiſſe me confiterer iniuriam: ſed ſi haec non feciſti, nec facere potuiſti, reditum mihi glorioſum tua dedit iniuria, non exitum calamitoſum. ergo ego ſemper ciuis eram, & tum maxime, cum meam ſalutem ſenatus exteris nationibus, ut ciuis optimi, commendabat: ut ne nunc quidem es ciuis. niſi forte idem hoſtis, & ciuis eſſe potes. an tu ciuem ab hoſte natura, ac loco, non animo, factiſque, diſtinguis? caedem in foro feciſti; armatis latronibus templa tenuiſti; priuatorum domos, aedeſq. ſacras incendiſti. cur hoſtis Spartacus, ſi tu ciuis? potes autem eſſe tu ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit? Et me exſulem, tuo nomine, appellas? cum omnes meo diſceſſu exſulaſſe remp. putent. numquam ne, homo amentiſſime, te circumſpicies? numquam ne, quid facias, conſiderabis, nec quid loquare? neſcis, exſilium ſcelerum eſſe poenam, meum illud iter, ob praeclariſſimas res, a me ante geſtas, eſſe ſuſceptum? omnes ſcelerati, atque impij, quorum tu te ducem eſſe profiteris, quos leges exſilio affici uolunt, exſules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt. an, cum omnes leges te exſulem eſſe iubeant, non eris tu exſul? non appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante ſenatum tua ſica deprehenſa eſt: qui hominem occiderit? tu plurimos occidiſti: qui incendium fecerit? aedes Nympharum manu tua deflagrarunt: qui templa deorum occupauerit? in foro etiam caſtra poſuiſti. Sed, quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exſul? familiariſſimus tuus de te priuilegium tulit, ut, ſi in opertum Bonae deae acceſſiſſes, exſulares. at, te id feciſſe, etiam gloriari ſoles. Quomodo igitur, tot legibus eiectus in exſilium, nomen exſulis non perhorreſcis? Romae ſum, inquis: & tu quidem in operto fuiſti. non igitur, ubi quiſque erit, eius loci ius tenebit; ſi ibi eum legibus eſſe non oportebit.

SIC Ciceronis uagam argumentandi rationem colligo. Quicunque non ſaepit animum magnitudine conſilij, rerum aduerſarum tolerantia, & fortunae contemptione, inſanus eſt. Omnis ſtultus eſt huiuſmodi. ergo omnis ſtultus eſt inſanus. Nota duos pulchros

ſtultitiae

ſtultitiae effectus, quos ita animaduertit, quod ſi in praepotentum animis reperitur, eos exitus deſiderio in concitatum furorem impellit, ſi in humilium uero, & plebeiorum mentibus ſtultitia imbecillitati coniuncta ſit, uanis eos in ſomnijs exagitat, quoniam uires deſunt.

ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται. ʒ *ἄφρονες*, Diog. Laert. Cic. Tuſc. III. ex Alcibiade altero Platonis. Ego *uero* ʒ propoſitione aſpera, & uehementi, irrumpit in hanc cauſſam ſine exordio. Te ʒ Clodi. nam in eum inuehitur. Dementem, ʒ *& in*ſ. ʒ Dementem iudico, & inſ. unus. Et, non eſt in duobus. Rebus *addicam neceſſarijs*. ʒ Rebus, pro Cauſsis, poſuit. Addicam, autem, quia parum uſitatum uerbum eſt, in qua ſignificatione hic a Cicerone uſurpatur, propterea multos errores, magnamque opinionum uarietatem inſcitia peperit. Quod ſi, Addicam, dictum eſſe patuiſſet, pro Probabo, profecto ſibi a ueteribus libris, qui plerique (8.) habeat, Addicam, diſcedendum non putaſſent. Huius autem uerbi uim Feſtus oſtendit, his uerbis: Addicere, eſt proprie idem dicere, & approbare dicendo. alias, Addicere, damnare eſt. Alij, Euincam, quod non reijcio: ſed ueteres libri diſſentiunt. alij habent, Vincam; alii, Aduincam; pro quo quidem reponebat, Conuincam. Mei, unus, Adducam. Dicam, duo. Ad uictum, unus. Abdicam, unus. Additam, unus. Additiam, tres. Compellam, addicam, unus. Lambinus, Rationibus aduincam. Nec *ciu. quidem* ʒ Neque, unus. Qvae *eſt enim ciuitas*? ʒ Ciuitas eſt eorum, qui legibus obtemperant. Cic. off. II. & de Somn. Scip. Ciuitates dicuntur, concilia, & coetus hominum iure ſociati. Plato de Leg. VI. Non *igitur* ʒ Non enim, duo. Non ergo, unus. Abeſt a tribus. in quorum uno add. Cvm *leges in ea nihil ualebant*; ʒ imaginem oſtendit illius temporis, cum a Clodio tribuno pl. eiectus eſt. Ivdicia *iacebant*; ʒ ſublata uetere illa magiſtra pudoris, & modeſtiae ſeueritate Cenſoria. in Piſonem. Praedonvm *ille concurſus*, ʒ in Piſonem: Delectus ſeruorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi umquam nec facere, nec pati turpe eſſe dixit. Arma in templo Caſtoris, o proditor templorum omnium, uidente te, conſtituebantur, ab eo latrone, cui templum illud fuit, te conſule arx ciuium proditorum, receptaculum ueterum Catilinae militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium, ac religionum. Non *ciuitas erat*. ʒ Num ciuitas erat? duo. Qvae *tum nulla erat*: ʒ Tum, abeſt ab omnibus. Cvm *eſſet in rep. conſul*, ʒ P. Lentulus, auctor, & princeps in reuocando Cicerone. Vt pro, Cum, quindecim. Male. Occiderat; ʒ quod nihil eius ualeret auctoritas. Consensvs *populi liberi*; ʒ Liberi, abeſt ab uno. Liber, ſexdeci&. Lib? unus. Populi Romani, unus. Cvm *eſſet iuris*, ʒ Cum, abeſt a ſexdecim. Vt, pro, Cum, unus. Vincvla *ciuitatis*, ʒ pro Caecina, Ius ciuile dicit Vincula non modo iudiciorum, ſed etiam uitae, ſocietateſq. communis. Repetita *memoria*. ʒ ſic mei. Alias, Recepta. At *uides* ʒ Ac, duo. Ad, unus. Alios, Tu uide. Iactem, ʒ Illatam, quidam legendum putant. Factam, duo mei. Latam, alias. Pervenisse *tamen* ʒ Tamen, non eſt in quattuordecim. Perueniſſe eam ad me, unus. Tamen, add. ſup. ante, Perueniſſe, in uno. Parietes *diſturbabas*, ʒ euerſa enim domus Ciceronis eſt in Palatio, de quo queritur ſaepe in Orationibus. Aliqvid *ruere, aut deflagrare arb*. ʒ Aliquid ruri, aut in urbe, defl. arb. unus. Aliquid aut rure, aut in urbe defl. arb. tres. quorum unus, Rure, aut urbe. Aliquid aut ruere, aut defl. arb. nouem. in quorum uno add. Aut. Al. ruere, atque defl. arb. duo. Deflagrari, unus. *Deflagrare*: abſolute. Vt infra: Aedes Nympharum tua manu deflagrauit. Deflagrari, unus. male. Nihil *neque meum eſt*, ʒ ſic nouem. Nihil nec meum eſt, tres. Nihil enim meum eſt tres. Nihil meum eſt, duo. Nihil eque meum eſt, unus. Neqve *cuiuſquam*, ʒ Nec quinque. Cuiquam, in uetere libro eſſe, alii uolunt. Si *mihi eripuiſſes* ʒ ſic decemſeptem. Si mihi hoc erip. unus. Alias, Si mihi hoc erip. Qvibvs *reſp. inuicta ſtat*; ʒ Quibus reſp. te inuitiſsimo ſtat, Langius. Quibus reſp. ſtat, ſexdecim mei. Recte. Stare enim, firmitudinem quandam habet. Quo modo, Critoni uſurpaſti in iis uerſibus, quos ad me in tuo ad urbem Venetam appulſu ſuperiore anno ſcripſiſti, cum in extremo Venetas laudes recenſores.

Placuit autem eos hoc loco deſcribere, ne homines eorum deſiderio teneantur.

Dum procul a Patria, Hadriaci prope litora Ponti,
Conſedi, medijs celſam miratus in undis
Stare Vrbem, ſaeui obtingunt cui iura Tridentis,
Et Pelagi imperium conſtans, aeternaq. ſceptra:
Saepe meos animo caſus meditabar iniquos,
Saepe humectabam guttis ſtillantibus ora,
Cum mihi ſeſe offert Diua ueneranda figura
Naias, Eridani quondam prope cognita ripas,
Naias, una quidem doctis gratiſsima Muſis.
Principio rebur ſimulacrum, aut uana uidere
Somnia, (nulla fides oculis) cum protinus illa
His me ultro aggreditur dictis: Non te tua fallunt
Lumina: nec noſtri uana eſt, quam cernis, imago.
Nam mandata fero Muſarum, & iuſſa faceſſo

Palladio armiſonae, quibus una eſt cura ſalutis
Certa tuae: nec te per tanta pericula uectum
Vrbem in praeclaram tumido ſub pectore curas
Fas premere eſt: meliora iubent ſperare, monentque.
Non haec iſta tibi tantum infortunia nota
Contingunt: ne cede malis: neu te ſine uinci.
Cernis enim, ut late terras Saturnus in omnes
Acer agit peſtem, quae fibris caeca ſub ipſis
Conditur, atque alias magno iam turbine clades,
Haud ſecus, ac Phoebi iuratos Aulide Graios
Quando Agamemnonio tetigit pro crimine dextra.
Hic natos uitae exſortes, aſt ille parentem
Grandaeuum deflet, uel matris triſte pheretrum,
Proq. uiro coniux, aut uir pro coniuge luget.
Aſt alios uolucris fortunae incommoda tangunt,
Reges, indomitas gentes, populoſq. rebelles,
Aut urbes domini terrarum, atque oppida cernunt,
Erepta, hic auri fuluum ſibi pondus ademptum:
Morborumq. cohors alios immiſſa fatigat:
Namque in Hyperboreis tabes quae coeperat oris
Materiem inueniens primum, dehinc uiribus illa
Senſim fota ſuis, Europam irrepſit in omnem:
Non ſecus, ac lentus flatu ſuccenditur ignis,
Paullatimq. alimenta trahit, mox flamma per auras
Illa crepat, ſeſeq. inuoluit lumine fuluo
Fumida, Vulcanum late per inania iactans.
Primum exorta quidem flauos infauſta Britannos,
Germanos tum caeruleos, Galloſq. feroces,
Hinc etiam atra lues calidos infecit Iberos,
Fertilis Italiae dehinc altas fuſa per urbes
Inualuit. ſenſere omnes, (miſerabile dictu)
Aut pauci euaſere mali exitiale uenenum.
Torquet adhuc primo pueros in limine uitae,
Inualidoſq. ſenes extremo in limite uitae.
Et iuuenes rapido firmiſsima pectora bello,
Disiicit: infractae languent ad praelia uires.
Vna etiam matres petit, intonſaſq. puellas,
Parcere nec formae, nec parcere ſueta iuuentae:
Necnon armenta in campis errantia cernas,
Quae uix aegra caput feſſa ceruice retentant,
Horribileſq. feras, pictarataſq. uolucres
Languere, ut Laſſo demiſſa papauera collo.
Nam circumfuſus cunctis animantibus aether
Concepit nocuos gremio, denſoſq. uapores.
Vtq. aliquas leges, aeternaq. foedera rebus
Impoſuit Natura parens, ſine nomine multa
Sic in principijs latitant, diſcrimina rerum &
Mille mouent. nam, ni Veneris placidiſsimus ignis
Sedaret uarios infauſti luminis ignes,
Diſcuteretq. potens radiis contraria Phoebus,
Mille malis fueret ſaeuis obnoxius orbis:
Namque intemperiem oſtendit modo marcidus aer,
Saepeq. mutatus, praeſens occaſio morbi eſt.
O genus humanum, quantos te audacia fecit
Iapeti proles, ſpecies perferre malorum,
Cum noua ſupplicia, & poenas immiſit acerbas
Iuppiter omnipotens ſubductum infenſus ob ignem
Curribus aetheriis, perfectaq. corpora Limo?
Quiſque deos, & fata uocat crudelia: culpae
Nemo ſuae iuſtum capit imo in corde dolorem.
At placanda foret diuum inclementia ture,
Et precibus: ſic mortales, ſic uiuere dignum eſt.
Dixerat, & preſsis tacuit formoſa labellis.

Tum me luminibus tacitis intenta pererrat,
Vt reſponſa petens. Trepidanti ego pectore tandem
Verba coacta dedi : Fateor me, candida Nais,
Promeritum quaecumque fero: nec turpis egeſtas,
Infandum ue ſcelus ſerui mea pectora uexat.
At me quis miſerum magna cognoſcit in Vrbe,
Aut quis ad aequoreas flentem ſolatur arenas?
Cumq. ſinum irroro lacrumis, uerba irrita uentis
Trado, nec quiſquam eſt, gemitus qui ſentiat imos.
Colludunt uitreo auricomae ſub gurgite Nymphae,
Aſsiduoq. nouos Glaucus meditatur amores.
Alma latet Doris, latet & Panopeia uirgo,
Quas Siren blando mulcet ſub gurgite cantu
Nec me Carpathijs uates in fluctibus audit
Caerulus, & uariis aſſuetus ludere formis,
Ac ſeſe in rerum miracula uertere cuncta.
Sed nec equos bipedes tangunt tam parua furentes,
Quae ſiccis oculis turpes in gurgite Phocas
Depaſci humanos pauitantes dentibus artus,
Cernunt Scylla uorax, aut nauifragum Scylacaeum,
Cum rapiunt fractas ſinuoſa ſub aequora puppes.
Numina nil noſtros miſerantur torua labores.
Ergo preces ſcopulis, monſtriſq. natantibus ultro
Fundimus. heu nimium ſurdent immania ſaxa.
At uos, aſſuetae noſtras audire querelas,
O Nymphae, ad ſacros latices quae dulcia rura
Incolitis, gelidumq. nemus, placidoſq. receſſus,
Cur me numinibus diſiungunt aequora ueſtris?
Cur non uirgineas patiuntur cernere Muſas?
Poenarum exhauſtum ſatis eſt. heu parcite, fata,
Tuq. graues, o diua, meos miſerare labores.
Illa autem roſeo rurſus ſic ore locuta eſt :
Ipſa tibi expediam caſus, ſi ſcire cupido eſt,
Auxiliumq. feram certum modo rebus egenis.
Non te diuini, diuiſq. parentibus orti,
Aldi fama latet, totum diffuſa per orbem?
Hunc Aſiae gentes norunt, & Cantaber atrox,
Decolor atque Indus, uel qui colit incola terras
Extremas penitus, ſiue auro inſignis Orion,
Siue hyades pluuiae, ſeu ſeptem aduerſa Trioni
Sidera clara caput ſemper ſublime coronant.
Huic (pharetra tantum inſignis) crinitus Apollo
Se Tritoniaca confeſſus arundine uictum,
Atque lyra cedit, nec ſe negat eſſe ſecundum,
Formoſae natus Maiae: neque docta Minerua
Dedignata parem eſt: tantum nitet aurea uirtus.
Hunc pete. namque regens filo ueſtigia caeca
Diriget ille tuos optato in tramite greſſus :
Inde uiam pandet. ſequere hunc quaecumque iubentem
Sic te Diua monet, ſaeuum quae Gorgona geſtat.
Quae plerumque tuis praeſens erit optima uotis.
Namque hic contemptis tandem dominatur Athenis :
Nec te tam longe diſiungunt aequora Muſis,
Immo haec indigenae ueniunt ad litora Muſae,
Necnon & Drymo, Lygeaque, Cymodoceque,
Nymphaq. Iunonis pulcherrima Deiopeia,
Quaeq. illas ſuperant, atque Oceanitides ambas.
Haec eadem Hadriacae fulgent ad litora Nymphae,
Doctae Palladias Veneri coniungere curas.
Ipſa etiam, ſpretis Cnidoque, Paphoque, Cytheraque,
Aurea collucens Venetas Venus incolit arces.
Praeterea ſummo coram te Principe ducet,
Quem tibi Diua dedit comitem, ſacrumq. Senatum
Adſpi-

Adſpicies, di uoſq. omnes longo ordine Patres,
Non ita Tantalides Regum cingente corona
Argolica ſolio enituit ſublimis ab alto,
Atque orbis dominos inter, patreſq. Latinos,
Auguſtus Caeſar, qualem fulgere uidebis
Grandaeuum, atque annis, & maieſtate uerendum,
Eximios inter proceres, gentemq. rogatam,
Patrem Vrbis Venetae. diuumq. ut Iuppiter ipſe
Conſilio in magno tectum omnipatentis Olympi
Concutit, ac terras humiles, Erebumq. ſonantem,
Apparens caelo, ac terris, Ereboq. tremendus;
Dijq. etiam fulgent reliqui ſplendore perenni:
Sic Patri aetherio modo Principis aemula uirtus,
Semideumq., deis praedatur ſidera, & altum
Religione polum, hinc terras ditione, opibuſque,
Et bello quatit, ac ſaeuum pietate Acheronta.
DONEC nocturnis Dictyma inuecta quadrigis
Cum Phoebo alterno luſtrabit lumine terras,
Pulchraq. per tacitum labentur ſidera mundum,
Stabunt res Venetae, & praeclarae gloria gentis,
Aeternum poſitis tutiſsima fundamentis.
Dixerat, & leuibus uix aequora tingere plantis
Viſa, petit binis propius de cornibus unum,
Quo pater Eridanus uiolentibus influit undis
In mare purpureum, & uitreo caput abdidit amne.

Manet autem me φιλαυτία, cuius maximam eſſe uim, ſentio, ut Oden etiam, quam ad me ſcripſiſti, hoc loco inſeram. Ea autem haec eſt.

Intermiſſa diu Chelys,
Nec Lydiis cecini carmina tibijs,
Nec molles cithara modos,
Carmen perpetuo flebile perſonans.
Sed nunc mente feror noua,
Per ſacrumq. trahit Melpomene nemus
Lauro tempora Delphico
Cinctum Pierius me rapit, & chorus
Phoebo, qua tumidus ſequor,
Te clarum recinens, Alde, in Apollinis
Arte, & conſpicuum, tuae
Laudes laetitiam, dulceq. gaudium,
Solamenq. dabunt mihi,
Et mentem eripient triſtibus e malis,
Syren carminibus truces
Seu mulcet pelagi praecipitis minas
Cantu, uel fide Lesbia,
Dum lenit uirides Nereidum choros,
Et Thetis cupide ſonos
Dulces ſub uitreo gurgite concipit.
Sic laudes quoties tuos
Pulſis experior corde moleſtijs,
Non ſuſpiria ab intimo
Ducam corde dolens, ut ſoleo, nimis,
Sed Phoebus facilis meae
Erranti inijciens frena licentiae
Permittet pede candido
Errare, & gelidos uiſere liberum
Nympharum latices ſinet.
Tunc ipſe ex adytis rite Heliconijs
Metrum grandius eloquar,
Candoremq. canam ſemper amabilem.

MENTEM,

MENTEM,] quam ſe accepiſſe a dijs immortalibus, dicit Catil. III. MIHI *eripuiſſes:*] abſunt à uetere meo. Mihi, deeſt in uno. CIVIS *eram,*] ſic unus. Ero, duo. Fui, adde in uno. Eram, abeſt a quattuordecim. EXTERIS *nationibus,*] Plut. & ipſe in orat. poſt red. in ſen. Eas autem ciuitates, quae ipſum fouerant, ſenatus ornauit laudibus. VT *ciuis optimi,*] Vt, add. in uno cum prius non eſſet. COMMENDABAT.] hoc & in oratione pro Sextio. NATVRA, *ac loco,*] Ac, non eſt in duobus. An, ſeptem. Et, duo. NON *animo,*] An animo, unus. CAEDEM *in foro feciſti:*] haec omnia manifeſte in Clodium conijciuntur. TEMPLA *tenuiſti;*] Caſtoris, & Pollucis. in Piſonem. AEDES *ſacras incendiſti.*] templum Nympharum. pro Sextio, & pro domo. HOSTIS *Spartacus,*] uide Plut. in Craſſo. POTES *autem eſſe tu ciuis,*] Poteſt autem eſſe ciuis, unus. Potes autem eſſe ciuis, quattuor. Putas autem te ciuem eſſe, quattuor. ME *exſulem, tuo nomine,*] Exſulem, abeſt ab undecim in quorum duobus add. *Tuo nomine:* quod in te potius, quam in me, conuenit. quod infra probatur argumentis. NEC *quid loquare?*] Nec etiam quid loq. unus, addito ſup. Etiam. Vel quid loquare, octo. Quid loquare, unus. Quidue loquaris, duo. SOLVM *non mutarunt.*] ideſt, uerterunt. ANTE *ſenatum tua ſica deprehenſa eſt:*] collocauit enim cum ſica Clodius ſeruum ſuum in ueſtibulo Curiae, qui Cn. Pompeium occideret. uide Pedianum in orationem pro Milone. AEDES *Nympharum manu tua deflagrauit:*] ſic quinque. Deflagrarunt, octo. Deflagrauerunt, duo. Deflagraſti, tres. TEMPLA *deorum occup.*] Deorum, recte abeſt ab octo. in quorum uno add. IN *foro etiam*] Etiam, abeſt a quattuordecim. in quorum uno add. FAMILIARISSIMVS *tuus*] Sic ſexdecim mei. unus, Familiariſſimus ciuis de te. unus, Familiariſsimus nimium ciuis de te. Addunt alij, Cornificius: hiſtoria parum diligenter inſpecta. nam de Clodij inceſtu mentionem quidem fecit in ſenatu Cornificius, rogationem tamē, ideſt priuilegium in Clodium, ipſius familiariſsimus tulit M. Piſo conſul. Totam hanc rem Cicero patefacit ep. XI. lib. I. ad Att. his uerbis: Credo te audiſſe, cum apud Caeſarem pro populo fieret, ueniſſe eo muliebri ueſtitu uirum, idq. ſacrificium cum uirgines inſtauraſſent, mentionem a Q. Cornificio in ſenatu factam. is fuit princeps; ne tu forte aliquem noſtrum putes. Et infra: In hac cauſſa Piſo, amicitia P. Clodij ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipſe fert, & fert ex S. C. & de religione, antiquetur. Quod autem, Cornificius, eſſe in pleriſque ueteribus libris iidem dicant, incidiſſe conſtat eos in libros parum emendatos, nam noſtri quidem Cornificii nomen non habent. PRIVILEGIVM *tuli,*] ſic omnes mei. IN *opertum*] ſic omnes mei. BONAE *deae*] Graecis Γυναικεία, Phryges, Midae regis matrem fuiſſe dicunt. Romani nympham Δρυάδα, Fauni coniugem. Graeci, aliquam ex Liberi matribus, τὴν ἄρρητον, quam nominare nefas ſit. FECISSE,] de quo Plut. in Caeſ. & Cicerone, & Cicero ipſe de haruſp. reſp. & in Piſonem. & ad Att. lib. I. ep. 7. & ſeq. IN *operto*] Bonae deae: quod proxime dixit. Sic unus meus. In Ponto, quidam legunt, In portu, reliqui omnes mei. NON *igitur,*] Num igitur, quattuor mei. in quorum uno pater is erat, Dum. SI *ibi eum legibus eſſe non oportebit.*] Sit decem. Si ibi cum legibus eſſe non oportebit, duo. Si cum legibus non oportebit eſſe, unus. Si cum ibi legibus eſſe non oportebit, tres. Si eum ſibi legibus eſſe non oportebit, unus. Si id eum legibus eſſe non oportebit, unus. Alias, Apparebit.

PARADOXON · V ·

ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι:
quod ſapientes, liberi; & ſtulti, ſerui.

LAVDETVR *uero hic imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare? refrenet prius libidines, ſpernat uoluptates, iracundiam teneat, coerceat auaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat alijs imperare, cū ipſe improbiſſimis dominis, dedecori, ac turpitudini, parere deſierit: dum quidem his obediet, non modo imperator, ſed liber habendus omnino non erit. praeclare enim eſt hoc uſurpatum a doctiſſimis; quorum auctoritate non uterer, ſi mihi apud aliquos agreſtes haec habenda eſſet oratio: cum uero apud prudentiſſimos loquar, quibus haec inaudita non ſunt; cur ego ſimulem me, ſi quid in his ſtudijs operae poſuerim, perdidiſſe? dictum eſt igitur ab eruditiſſimis uiris; niſi ſapientem, liberum eſſe neminem. quid eſt enim libertas? poteſtas uiuendi, ut uelis. quis igitur uiuit, ut uult, niſi profecto, qui recta ſequitur; qui gaudet officio; cui uiuendi uia conſiderata, atque prouiſa eſt; qui legibus quidem, non propter metum, paret, ſed eas ſequitur, atque colit, quia id ſalutare maxime eſſe iudicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, niſi libenter, ac libere; cuius omnia conſilia, reſq. omnes, quas gerit, ab ipſo proficiſcuntur, eodemq. referuntur; nec eſt ulla res, quae plus apud eum polleat, quam ipſius uoluntas, atque iudicium? cui quidem etiam, quae uim habere maximam dicitur, fortuna ipſa cedit: quae, ſicut ſapiens poeta dixit, ſuis ea cuique fingitur moribus. ſoli igitur hoc contingit ſapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. quod etſi, ita eſſe, pluribus uerbis diſſerendum eſt: illud tamen breui conficiendum eſt, niſi qui ita ſit affectus, eſſe liberum neminem. Igitur omnes improbi ſerui: nec hoc tam re eſt, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. non enim ita dicunt eos eſſe ſeruos, ut mancipia, quae ſunt dominorum facta, nexu, aut aliquo iure ciuili: ſed, ſi ſeruitus ſit, ſicut eſt, obedientia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis ſuo: quis neget, omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ſeruos? An ille mihi liber uideatur, cui mulier imperat? cui leges imponit, praeſcribit, iubet, uetat, quod uidetur? qui nihil imperanti negare poteſt, nihil audet? poſcit, dandum eſt; uocat, ueniendum; eijcit, abeūdum; minatur, extimeſcendum. ego uero iſtum non modo ſeruum, ſed nequiſſimum ſeruum, etiam ſi in ampliſſima familia*

milia

milia natus ſit, appellandum puto. atque, ut in magna familia ſtultorum, ſunt alij lautiores, ut ſibi uidentur, ſerui, ſed tamen ſerui, atrienſes, ac topiarij, ſtultitiae ſuae; quos ſigna, quos tabulae, quos caelatum argentum, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica nimio opere delectant. At ſumus, inquiunt, ciuitatis principes. uos uero nec ſeruorum quidem ueſtrorum principes eſtis. ſed, ut in familia, qui tractant iſta, qui tergunt, qui ungunt, qui uerrunt, qui ſpargunt, non honeſtiſſimum locum ſeruitutis tenent: ſic in ciuitate, qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipſius ciuitatis locum paene infimum tenent. Magna, inquis, bella geſſi: magnis imperijs, & prouincijs praefui. gere igitur animum laude dignum. Actaeonis tabula te ſtupidum detinet, aut ſignum aliquod Polycleti. omitto, unde ſuſtuleris, & quo modo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum uideo, ſeruum te eſſe ineptiarum omnium iudico. Nonne igitur ſunt illa feſtiua? ſunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus: ſed, obſecro te, ita uenuſta habeantur iſta, non ut uincula uirorum ſint, ſed ut oblectamenta puerorum. quid enim cenſes? ſi L. Mummius aliquem iſtorum uideret matellionem Corinthium cupidiſſime tractantem, cum ipſe totam Corinthum contempſiſſet, utrum illum ciuem excellentem, an atrienſem ſeruum diligentem. putaret? reuiuiſcat Man. Curius, aut eorum aliquis, quorum in uilla, ac domo nihil ſplendidum, nihil ornatum fuit, praetor ipſos, & uideat aliquem, ſummis populi beneficiis uſum, barbatulos mululos exceptantem de piſcina, & pertrectantem, & murenarum copia gloriantem. non ne hunc hominem ita ſeruum iudicet, ut ne in familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eorum ſeruitus dubia eſt, qui cupiditate peculij nullam condicionem recuſant duriſſimae ſeruitutis? hereditatis ſpes quid iniquitatis in ſeruiendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? loquitur ad uoluntatem. quidquid nunciatum ſit, facit, aſſentatur, aſſidet, miratur. quid horum eſt liberi? quid denique non ſerui inertis? Quid iam illa cupiditas, quae uidetur eßе liberior, honoris, imperij, prouinciarum? quam dura eſt domina, quam imperioſa, quam uehemens? Cethego homini non probatiſſimo, ſeruire coegit eos, qui ſibi eßе ampliſſimi uidebantur, mittere munera, noctu uenire domum ad eum, precari, denique ſupplicare. quae ſeruitus eſt, ſi haec libertas exiſtimari poteſt? Quid? cum cupiditatum dominatus exceſſit, & alius eſt dominus exortus, ex conſcientia peccatorum, timor; quam eſt illa miſera quam dura ſeruitus? adoleſcentibus paullo loquacioribus eſt ſeruiendum: omnes, qui aliquid ſcire uidentur, tamquam domini, timentur: iudex uero quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non eſt omnis metus ſeruitus? quid ualet igitur illa, eloquentiſſimi uiri, L. Craſſi copioſa magis, quam ſapiens oratio? Eripite nos ex ſeruitute, *quae eſt iſta ſeruitus tam claro homini tamq. nobili? omnis enim animi debilitati, & humilis, & fracti timiditas, ſeruitus eſt.* Nolite ſinere nos cuiquam ſeruire. *in libertatem uindicari uult? minime: quid enim adiungit?* niſi uobis uniuerſis. *Dominum mutare. non liber eſſe. uult.* Quibus & poſſumus, & debemus. *nos uero, ſi quidem animo excelſo, & alto, & uirtutibus exaggerato ſumus, nec debemus, nec poſſumus. tu poßete dicito; quandoquidem potes: debere ne dixeris: quoniam nihil quiſquam debet, niſi quod eſt turpe nõ reddere. Sed haec hactenus. Ille uideat, quo modo imperator eßе poſſit, cum, eum ne liberum quidem eßе. ratio, & ueritas ipſa conuincat.*

ITA in argumentationis formam redige, quae a Cicerone, in huius Paradoxi confirmatione dicuntur. Quicumque animi libidinibus non obtemperat, liber eſt; qui uero paret, ſeruus. Sapiens autem animi libidinibus non obtemperat, & ſtultus paret. Ergo ſapiens liber eſt, ſtultus uero ſeruus. Et hoc eſt, quod Homerus (quem citat ad hanc rem in Ciuitate Dei Auguſtinus) ait, ſeruos dimidiam habere animam, quia animum minus liberum habent. Idem quoque primo Politicon Ariſt. de Barbaris dicit, eos natura ſeruos appellans. Non ſeruitutem modo, ſed tyrannidem Plato appellat, cum mens, irae, aut cupiditati inſeruit, iuſtum imperium, cum ratio, & mens animi perturbationibus imperat.

HIC *imperator*, ʒ contra L. Lucullum, qui de Mithridate, & Tigrane triumphauit. NOMINE ʒ ſic omnes mei. Alias, Cognomine. QVO *modo? aut aui*, ʒ Quo modo autem? aut aui ſeptem. REFRENET *prius libidines*, ʒ ſic tres recte. Primum, tredecim. Primo, unus. Abeſt ab uno. IRACVNDIAM *teneat*, ʒ Finiat, unus. Terreat, vnus. Contemnat, vnus. Temperet, eſſe in quib. lib. notatum uideo. COERCEAT *auaritiam*, ʒ ſic omnes mei. Arceat, in quib. lib. eſſe notatum uideo. CETERAS ʒ Et ceteras, decem. in quorum uno add. IMPROBISSIMIS *dominis*, *Dedecori, ac turpitudini*, ʒ de Senectute, Libidinem uenercam, agreſtem dominum dixit. NON *modo imperator*, ʒ Non modo non imp. duo. Male. NON *modo imperator:* ʒ pro, Non modo non imperator ſic Graeci, Οὐχ ὅπως, Μὴ ὅτι, Μὴ ὅτι γε, Μὴ ὅτι δή, Μή τι, Μήτι δή, Μήτι γε, Μήτι γε δή. SED *liber habendus omnino non erit*, ʒ Sed omn. lib. hab. non erit, quattuordecim. Sed liber omnino non erit, unus. Sed liber habendus modo non erit, unus. PRAECLARE *enim eſt*, ʒ ſic omnes mei. Etiam, pro Enim alias. QVORVM *auctoritate*, ʒ Quorum ego auct. omnes. in quorum uno add. in marg. PRVDENTISSIMOS, ʒ ſic omnes mei. Alias, doctiſsimos. EGO *ſtimulem me*, ʒ ſic omnes mei. Me ſimulem, nouem. QVID *eſt enim libertas? poteſtas &c.* ʒ Q. c. e. lib. niſi poteſtas, ſeptem. VT *uelis*, ʒ ut uelle debeas, ut ratio praeſcribit. VT *uult*, ʒ non ut libido, ſuadet, ſed, ut ratio dictitat. nam Voluntas,

tas, ait Tuſc. IV. eſt quae, quid cum ratione deſiderat, βούλησις. NISI *profecto*,] Profecto, abeſt a quindecim. QVI *legibus quidem non propter metum*,] ſic undecim. tres, Qui nec legibus quidem pr. met. unus, Qui legibus non pr. met. *Metum*; magiſtratuum, & ſuppliciorum. ATQVE *colit*,] Eas & colit, unus, Et ſuperaddito. Et colit, nouem. Ac colit, unus. QVIA *id ſalutare maxime*] Id quod ſal. max. octo. Quod id ſal. max. tres. Id quod eſt max. ſal. unus. NISI *libenter*,] non muneribus corruptus, non gratia uictus, aut odio. Hecuba apud Eurip.

φεῦ φεῦ,
οὐκ ἐςὶ θνητῶν, ὅς τις ἔς' ἐλεύθερος.
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐςιν, ἢ τυχῆς:
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις.

APVD *eum*] ſic omnes mei. Langius ord. praep. SICVT *Sapiens poeta dixit. Suis ea cuique fingitur moribus.*] Pulcherrima ſententia, quam & Nepos in Attici uita ſic expreſsit: Sui cuique mores fortunam, fingunt. Quod fortaſſe a Plauto ſumptum, qui in Trin. ait;

Sapiens ipſe fingit fortunam ſibi.

Haec ideo dixi, ne quis de mutatione cogitaret, ob uarietatem ueterum librorum. Qui, ſi multos habeas, nullus eſt tam emendatus, tamq. apertus locus, in quo non diſſentiant. Cum delectu igitur obſeruandi. Mei, octo, Suis quiſque fungitur moribus. duo, Suis ea quique fungitur moribus. duo, Suis enim quiſque fungitur moribus. unus, Suis quiſque ea forte fungitur moribus. unus, Suis ea cuique fungitur moribus: & deletum, Iacuitque, & add. Quiſque. unus, Suis ea cuique fungitur moribus. unus, Quis cuique fruitur moribus. unus, Suis enim quiſque utitur moribus. unus, Suis quiſque fingitur moribus. SOLI *igitur hoc contingit ſap.*] Hoc, abeſt a duobus. ILLVD *tamen breui conficiendum eſt*,] Illud tamen breui confitendum eſt, nouem. quorum quinque, Breue. Illud tamen, & breue confitendum eſt, octo. quorum quattuor add. Et, ante Conf. In uno deſunt omnia. IGITVR *omnes improbi ſerui: nec hoc tamen re eſt, quam &c.*] ſic quatuor. octo, Serui igitur omnes improbi: nec hoc tam re eſt, q. duo, Serui ergo omnes improbi. hoc nõ tam re eſt, q. unus, Omnes improbi ſerui, ne tam re eſt, q. unus, Serui igitur omnes improbi, nec tam hoc in re eſt, q. unus, Omnes improbi ſerui uòm. hoc tam eſt re, q. unus, Quis igitur omnes improbos ſeruire, nec hoc tam re, Eſt, qui legendum putat: Igitur omnes improbi ſerui. ſerui ne? hoc non tam re eſt, q. uel: Serui: ſeruire hoc tam re eſt, q. d. miſerabile. DICTV,] Dictum, tres. Dicto, alias. MIRABILE.] ſic omnes mei. DICVNT] Stoici. SERVOS,] ſeruitus, duplex; corporis, & animi. MANCIPIA,] Cic. Fam. lib. VII. ep. 30. NEXV,] ſic ſexdecim mei. duo, Aere. SI *ſeruitus ſit, ſicut eſt, oboedientia*] ſic octo. ſuorum unus, Eſt, pro Sit. Si ſeruitus eſt oboed. unus. Si ſeruitus ſit eſt, ut oboed. tres. Si ſeruitus eis ſit, ſicut eſt oboed. unus. add. ſup. Sit, & Eſt. Si ſeruitus ſit, eſt oboed. unus. Si ſeruitus ſit qua. oboed. unus. Si ſeruitus eſt ſint oboed. unus. Si ſeruitus eſt ut oboed. unus. Si ſeruitus ſit ab oboed. unus. ARBITRIO *Carentis ſuo*;] qui non recta ſequitur, nec officio gaudet. LEVES,] quorum appetitus impetrat menti. CVPIDOS,] non tantum pecuniae, ſed aliarum quoque rerum. IMPROBOS] uirtutis expertes, uitiis quibuſcumque praeditos, φαύλους. CVI *mulier impetrat?*] Vxorius, uos; Graeci, γυναικοκρατούμενος. NIHIL *audet?*] Nihil negare audet? octo. Nihil recuſare audet? decem. POSCIT,] ſic decemſeptem. recte unus. Si poſcit, ſic uoc. male. *Eijcit: minatur:* ſic omnes mei. Vide Ter. Eun act. I. ſc. I.

Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum accerſor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit, reuocat. redeam? non, ſi me obſecret.

ATQVE, *ut in magna familia &c.*] hunc locum egregie reſtituit excellenti uir ingenio, Obertus Giſanius; & in eo ſibi opem tuliſſe ueterum librum teſtatur: cuius ego fidei non minus, quam iudicio, doctrinaeq. tribuo. Nam certe pro gloſſemata ab imperitis inculcata totam ſententiam perturbabant. Ex meis, pro Magna, unus habet Maxime; unus nihil habet; poſt Familia, decemſeptem add. Stultorum; unus, Seruorum. Alij ſunt, ſexdecim. Octo, Sed tamen ſunt ſerui atrienſes actu pari ſtultitiae ſuae, q. duo, Sed t. ſerui atrienſes ſunt, ac copiarum ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerui a. ſunt, atque pari ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerui a. actu pari ſtultitiae ſuae illic, q. unus, Sed nec t. ſerui a. ſunt, atque pari ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerui a. ſunt actu ſtultitiae pari ſuae, q. unus, Sed t. ſerui a, ac actu ſui ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerni a, occupari ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerui a, ac pari actu copiarum ſtultitiae ſuae, q. unus, Sed t. ſerui ſunt, & ſi atrienſes, actu pari ſtultitiae ſuae, q. AT *ſumus, inquiunt, ciuitatis principes, uos uero*] ſi ſeptem Ex ſummis, inquiunt, principibus ciuitatis nati ſumus. &c. ſex. quorum quattuor At, pro Et; & non habeantur, Nati. Ex ſummis, inq. ciuitatibus principes ſumus, duo. E ſummis, inq. principibus ciuitatis ſumus, duo. E ſummis, inq. principium ciuitatis ſumus, unus. VOS *uero ne ſeruorum quidem ueſtrorum pr.*] ſic duo. Conſeruorum, decem. Nec, quattuor. Nec, & Eorum, pro Veſtrorum, unus. Nec conſeruorum principes, unus. TERGVNT,] Tergent, tres. DEDIDERVNT,] ſic ſex. Dederunt, quattuor. Dedere, unus. Crediderunt, duo. Dederint, unus. Dedicarunt, unus. Dedideú, unus. Dediderunt, (Dij ſup. add.) unus. Deterunt, unus. Declinet, unus. IPSIVS *ciuitatis*] Ipſius ſeruitutis, tres. fortaſſe non male. TENENT.] Obtinent, duo. Tenent paene infimum, duo. Paene tenent infimum, MAGNA, *inquis*,]

Sed magna, inq. alias. contra omnes mei. Inquit, duo. Inquid, unus. GERE *igitur animum laude dignum.* ʒ de Off. lib. I.

Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem,
Illa uirago uiri.

ACTAEONIS *tabula* ʒ Echionis, legerem. de quo Plinius lib. XXXV. cap. 7. & 10. Cicero quoque in Bruto eum tum Apollo coniungit. male enim apud eum legebatur, Aetionis. Ex meis, quattuor, Actionis; ſeptem, Actoris; unus, Acthionis; unus, Ethionis; duo, Acthoñis; unus, Actioñs; unus, Acto nis, & Actionis add. in margine; unus, Achionis, prius, ſed add. Actoris. POLYCLETI. ʒ duo Polycleti. Plin. lib. XXXIV. cap. 4. OBLECTAMENTA *puerorum.* ʒ Puppae, Satyrico. MATELLIONEM *Corinthium* ʒ Varro de ling. Lat. lib. I. Matellio, a Matula dictus: & dictus, poſteaquam longius a figura matula diſceſsit. CORINTHVM ʒ uide Velleium lib. II. PRAETER *ipſos;* ʒ praeter eorum animos, Platonico more. BARBATVLOS ʒ in labro inferiori. Plin. lib. IX. cap. 17. & Feſtus. MVLLVLOS ʒ ad Att. lib. 2. ep. I. Mullos, omnes. Venete, Barboni. Romane, Triglia. EXCEPTANTEM. ʒ ſic quindecim. Eſcactantem, unus. Expectantem, unus. Receptantem, unus. Alij, Captantem. HEREDITATIS *ſpes* ʒ ſic omnes mei. Alias, Quid her. ſpes. AD *uoluntatem:* ʒ ſic nouem. Ad uoluptatem, ſex. Ad uoluptates, duo. Ad uoluntates, unus. NVNCIATVM *ſit,* ʒ Denunciatum, omnes mei: in quorum uno add. ASSIDET, *miratur.* ʒ Aſsidet, numerat, octo. Aſsidet, numeratur, quattuor. Eſsidet, numeratur, unus. Muãtur, aſsidet, duo. Aſsidet, muãt, unus. Nuãt, aſsidet, unus. Aſsidet, narrat, unus. QVID *denique non ſerui inertis?* ʒ tres, Quid den. niſi ſerui inertis? duodecim, Quid den. ſerui non inertis? duo, Quid den. ſerui non meritis? QVID *iam illa* ʒ Illa, abeſt a quinque. LIBERIOR, ʒ Liberalior, quattuor. Liberatior, duo: male. Liberorum, unus. CETHEGO, ʒ non eſt is, qui cum Catilina coniurauit; ſed is, de quo Plutarchus in Lucullo. SERVIRE *res coegit eos,* ʒ uerbum, Res, tollendum. ſubintell. enim, Cupiditas honorum. ſic & quindecim mei. VENIRE *domum* ʒ Domum, add. in uno, cum prius non eſſet. QVID? *cum cupiditatum* ʒ ſic unus. Quid? cum cupiditatis, octo. Quid? cum cupiditas, ſeptem. Quid? cum cupiditates, unus. Quid dicam, cum cupiditas, unus. QVAM *eſt illa miſera,* ʒ ſic quindecim. in quorum uno deeſt, Illa. Qm̃ eſt illa miſeria, unus. Q̃ȝ eſt iſta miſeria, unus. Q̃ȝ eſt illa miſeria, unus. IVDEX *uero* ʒ ſic omnes. Lambinus legit, Index. ORATIO. ʒ qua ſuaſit legem Seruiliam, egitq. ſenatus cauſſam, contra iudicum, & accuſatorum factionem. uide in libro de claris orat. & lib. III. de claris orat. ubi eadem Craſsi uerba recitantur. ERIPITE ʒ Craſſo hoc tribuitur, lib. I. de Oratore. QVAE *eſt iſta ſeruitus tam claro homini, tamq. nobili? &c.* ʒ Thucydides: καὶ οὐ περὶ ἐλευθερίας ἄρα οὔτε οὗτοι τῶν ἑλλήνων, οὔθ᾽ οἱ ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν τῷ μήδῳ ἀντέστησαν. περὶ δὲ οἱ μὲν σφίσιν, ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως, οἱ δ᾽ ἐπὶ δεσπότου μεταβολῇ, οὐκ ἀξυνετωτέρου κακοξυνετωτέρου δέ. OMNIS *animi debil.* ʒ duo, & alias, Omnis enim animi debil. DEBILITATI, ʒ Debilitas, omnes mei. Debilitata, alii. MVTARE ʒ ſic omnes mei. Mutitare, Langius: citatq. Agellium lib. 2. c. 24. QVIBVS *& poſſumus,* ʒ Et, abeſt a ſex. *Quibus & poſſumus, & debemus:* octo, Quibus & debemus, & poſſumus. Hoc totum ſic legit quidam: *Nolite ſinere nos cuiquam ſeruire.* In libertatem uindicari uult? minime: quin enim adiungit? *Niſi uobis uniuerſis, quibus & poſſumus, & debemus.* dominum mutare, non libet eſſe, uult. QVANDOQVIDEM *potes:* ʒ Quoniam quidem potes, decemſeptem. Q2 quidem potes, unus.

PARADOXON. VI.

Nota, Ciceronem ad erotema illud, a quo diſputationem orditur, Solus ne tu diues? tam quam per aliud erotema reſpondit: Quid, ſi ne tu diues quidem? ubi multi ſunt, qui Ciceronis mentem non aſſequuntur, inter quos Humaeus ille Louanienſis aberrauit. Putant enim eum fateri ſtultos diuites eſſe, Sed non ſolos eos. cuius rei contrarium patet. nam Cicero ne diuites quidem eos ullo modo eſſe uult. Statum huius quaeſtionis ita ille probat, quaſi ducto a Diuitis definitione argumento: Solus is, cui tanta poſſeſſio eſt, ut ad liberaliter uiuendum contentus ſit, qui nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius, eſt diues. Solus ſapiens eſt huiuſmodi. Ergo ſolus ſapiens eſt diues. Propoſitio patet. nam oportet animum eſſe, qui ſe diuitem exiſtimet. De ſtultitia pulchre dixit Euripides, quod ſtultorum animos rapiat, & futuris inhiare ſemper efficiat, numquam praeſentibus contentos.

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος.
quod ſolus ſapiens, diues.

QVAE *eſt iſta in commemoranda pecunia tua tam inſolens oſtentatio? ſolus ne tu diues? pro dij immortales, ego ne me audiſſe aliquid, & didiciſſe non gaudeã? ſolus ne tu diues? quid, ſi ne tu diues quidem? quid, ſi pauper etiam? quem enim intelligimus diuitem? aut hoc uerbum in quo homine ponimus? opinor, in eo, cui tanta poſſeſſio eſt, ut ad liberaliter uiuendum facile contentus ſit, qui nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius. animus oportet tuus ſe iudicet diuitem, non hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuae. qui ſi ſibi nihil deeſſe putat, nihil curat amplius, ſatiatus eſt, aut contentus etiam pecunia: concedo, diues eſt. ſin autem, propter auiditatem pecuniae, nullum quaeſtum turpem putas, cum iſti ordini ne honeſtus quidem eſſe poſſit ullus, ſi quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, eripis; ſi ſocios ſpolias, aerarium expilas: ſi teſtamenta amicorum exſpectas, aut ne exſpectas quidem, atque ipſe ſupponis: haec utrum abundantis, an agentis ſigna ſunt? animus hominis diues, non arca, appellari ſolet. quamuis illa ſit plena; dum te inanem uidebo, diuitem non putabo. etenim ex eo, quantum cuique ſat eſt, metiuntur homines diuitiarum modum. filiam quis habet; pecunia eſt opus: duas; maiore: plures maiore etiam; ſi, ut aiunt, Danai quinquaginta ſint filiae; tot dotes magnam quaerunt pecuniam. quantũ enim cuique ſatis eſt, ad id accommodatur, ut ante dixi, diuitiarum modus. Qui igitur non filias plures, ſed innumerabiles cupiditates, habet, quae breui tempore maximas copias exhaurire poſſunt; hunc quo modo ego appellabo diuitem, cum ipſe, egere ſe, ſentiat? multi ex te audierunt, cum diceres, neminem eſſe diuitem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus: quod populus R. ex tantis uectigalibus iampridem uix poteſt. ergo, hoc propoſito, numquam eris diues ante, quam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, ut ex eo ſex tueri legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſſis. Iam fateris igitur, te non eſſe diuitem, cui tantum deſit, ut expleas id, quod exoptas. itaque iſtam paupertatem, uel potius egeſtatem, ac mendicitatem tuam numquam obſcure tuliſti. nam, ut ijs, qui honeſte rem quaerunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis ſumendis, intelligimus opus eſſe quaeſito: ſic, qui uidet domi tuae pariter accuſatorum, atque iudicum conſociatos greges; qui nocentes, & pecunioſos reos, eodem te auctore corruptelam iudicij molientes; qui tuas mercedum pactiones in patrocinijs, interciſas pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimiſſiones libertorum ad fenerandas, diripiendaſq. prouincias; qui expulſiones uicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum ſeruis, cum libertis, cum clientibus ſocietates, qui poſſeſſiones uacuas, qui proſcriptiones locupletum, qui caedes municipiorum, qui illam Syllani temporis meſſem recordetur; qui teſtamenta ſubiecta, qui ſublatos tot homines, qui denique omnia uenalia, delectum, decretum; alienam, ſuam ſententiam; forum, domum; uocem, ſilentium; quis hunc non putet confiteri, ſibi quaeſito opus eſſe? cui autem quaeſito opus ſit, quis umquam hunc uere dixerit diuitem? eſt enim diuitiarum fructus in copia: copiam autem declarat ſatietas rerum, atque abundantia: quam tu quoniam numquam aſſequere, numquam omnino es futurus diues. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & recte (eſt enim ad uulgi opinionẽ mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica) de me ſilebo; de te loquar. Si cenſenda nobis, atque aeſtimanda res ſit; utrum tandem pluris aeſtimabimus pecuniã Pyrrhi, quam Fabricio dabat; an continentiam Fabricij, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an reſponſum Man. Curij? hereditatem L. Paulli, an liberalitatem Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partem ſuam conceſſit? haec profecto, quae ſunt ſummarum uirtutum, pluris aeſtimanda ſunt, quam illa, quae ſunt pecuniae. Quis igitur (ſiquidem, ut quiſque, quod plurimi ſit, poſſideat, ita ditiſſimus habendus ſit) dubitet, quin in uirtute diuitiae poſitae ſint; quoniam nulla poſſeſſio, nulla uis auri, & argenti pluris, quam uirtus, aeſtimanda eſt? O dij immortales, non intelligunt homines, quam magnum uectigal ſit parcimonia. uenio enim ad ſumptuoſos, relinquo iſtum quaeſtuoſum. Capit ille ex ſuis praedijs ſexcena ſeſtertia, ego centena ex meis. illi aurata tecta in uillis, & ſola marmorea facienti, & ſigna, tabulas, ſupellectilem, & ueſtem infinite concupiſcenti, non modo ad ſumptum ille fructus eſt, ſed etiam ad fenus, exiguus: ex meo tenui uectigali, detractis ſumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. uter igitur eſt ditior, cui deeſt, an cui ſuperat? qui eget, an qui abundat? cuius poſſeſſio quo eſt maior, eo plus requirit ad ſe tuendam; an quae ſuis ſe uiribus ſuſtinet? Sed, quid ego de me loquor, qui, morum, ac temporum uitio, aliquãtum etiam ipſe fortaſſe in huius ſaeculi errore uerſer? M. Manilius, patrum noſtrorum memoria (ne ſemper Curios, & Luſcinos loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim aediculas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem eſſemus: ſed non aeſtimatione cenſus, uerum uictu, atque cultu terminatur pecuniae modus. non eſſe cupidum, pecunia eſt; non eſſe emacem, uectigal eſt: contentum uero ſuis rebus eſſe, maximae ſunt, certiſſimaeq. diuitiae. etenim, ſi iſti callidi rerũ aeſtimatores prata, & areas quaſdam magni aeſtimant, quod ei generi poſſeſſionum minime quaſi noceri poteſt: quanti eſt aeſtimanda uirtus, quae nec eripi, nec ſurripi, poteſt umquam; neque naufragio, neque incendio, amittitur; nec tempeſtatum, nec temporum, permutatione mutatur? qua qui praediti ſunt, ſoli ſunt diuites; ſoli enim poſſident res & fructuoſas, & ſempiternas; ſolique, quod eſt proprium diuitiarum, contenti ſunt rebus ſuis; ſatis eſſe putant, quod eſt; nihil appetũt, nulla re egent, nihil ſibi deeße ſentiunt, nihil requirunt, improbi autem, & auari, quoniam incertas, atque in caſu poſitas, poßeſſiones habent, & plus ſemper appetunt, nec eorum quiſquam adhuc inuentus eſt, cui, quod haberet, eßet ſatis; non modo non copioſi, ac diuites, ſed etiã inopes, ac pauperes, exiſtimandi ſunt.*

CONTRA M. Craſſum, omnium, Romanorum, excepto Sulla, ditiſsimum. Plin. lib. XXXIII. cap. 10. DIVES? *pro, dij imm.* ʒ ſic omnes mei. Alias, Diues? Quid, pro, dii imm. IN *eo,* ʒ Diuitis Definitio. NIHIL *optet amplius.* ʒ Horatius:

Quod ſatis eſt, cui contigerit, nil amplius optet.

QVI *ſi ſibi nihil deeſſe putat, nihil curat amplius, ſatiatus eſt,* ʒ ſic duo. quinque, Qui nihil ſibi deeſſe pu-

tet, nihil curet a., ſ. c.Duo,Et qui nihil ſ. d. putat, n. amplius curat, ſ. e. Vnus, Qui nihil ſibi deeſſe putat, nihil curet amplius,ſatiatus eſt.Tres,Nihil ſibi deeſſe putat,& nihil curat amplius,ſatiatus eſt.Vnus,Qui nihil ſibi deeſſe putet,nihil curet amplius,ſaturatus eſt.Duo,Nihil ſibi deeſſe putet,nihil curet amplius, ſatiatus eſt.Vnus,nihil ſibi deeſſe putet,nihil curet amplius,ſatiatus eſt.Vnus,Qui nihil ſibi dicere putet,nihil curet amplius,ſenatus nihil eſt. CONTENTVS *etiam pecunia*: ʒ ſic decem.Etiam,abeſt a quattuor. Etiã contentus pecunia,unus.Duo,Contentus eſt pecunia. Vnus, Contentus in pecunia:& ſup. Contemptus. Alias,Contentus etiam ſine pecunia. QVAESITVM *turpem putas*, ʒ Turpe, unus. Turpem quaeſtum put.unus. ISTI *ordini* ʒ ſenatorio, quo ex ordine Craſſus erat.Iſto ordine, quattuor. FRAVDAS, *decipis*, ʒ ſic omnes mei.Alias,Fraudas,concutis,decipis. AVT *ne exſpectas quidem*, ʒ Aut ne exſpectis,Langius: ideſt actu quodam extorquet. IPSE *ſupponis*: ʒ Ipſa, tredecim. VIDEBO, ʒ Video,quattuor.Alias, Videro. *Inanem uidebo*:

Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

SATIS *eſt*, ʒ ſic ſexdecim. duo,Sat eſt. ETIAM *maiore*. ʒ Etiam,abeſt a ſeptem. in quorum uno add. Maiore etiam,nouem.Maiori etiam,unus. QVINQVAGINTA *ſint filiae*; ʒ quae omnes,praeter Hypermneſtram,uiros ſuos occiderunt. ſeruius in Virgo. QVANTVM *enim cuique ſatis eſt*, ʒ Opus eſt,decemſeptem.Sat eſt,unus. CVPIDITATES *habet, quae breui tempore* ʒ Cupiditates habet, quae quidem breui temp. duo. NEMINEM *eſſe diuitem*, ʒ Eſſe, abeſt ab uno. Alias,Neminem hominum eſſe diuitem. EXERCITVM ʒ legionem,ait Plin.lib.XXXIII.cap.10.ſed Plutarchus exercitum nominat. EX *tantis uectigalibus* ʒ Ex,abeſt a decem meis. REFICIATVR, ʒ Refici dicitur id,quod capitur: & Reficere eſt Reſtituere.Exemplis intelligitur.Lib.III.in Verr.Dominus,ignarus incommodi ſui, gaudeat,uillicoq. delectetur,quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit. Et ibidem: Ager reficit cum octauo. ſic enim legendum.Et Varro lib.1.de re ruſt. Dixit etiam Celſus Iuriſc. in Pandectis,lib. XIIX. Quantum ex bonis eius refici poteſt. EX *eo tueri* ʒ Ex, abeſt a decem. SEX *Legiones* ʒ ſic omnes mei.Dixi,lib.1.Off.IV.legiones,non VI,fuiſſe exercitum P. R. & ita puto legendum.Fluxit error e ſimilitudine,quae eſt inter IV.& VI. IAM *fateris igitur non eſſe te diuitem*, ʒ ſic quattuordecim.Duo,Iam f. i. te eſſe non diuitem.Vnus,Iam f. i. non eſſe diuitem. Vnus, Iam f. ergo non eſſe diuitem. OPERIS *dandis*, ʒ mercedis cauſſa,inſeruiendo alijs.Sic omnes mei.Alias Locandis.i. operarijs. PVBLICIS *ſumendis*, ʒ Publicis tributis ſumendis,quattuor. Publicis dãdis, ſumendis eſſe in quodam uetere,alij ſcribunt. *Publicis ſumendis*: conducendis uectigalibus,quod publicanorum erat. INTELLIGIMVS *opus eſſe quaeſito*: ʒ eos non contentos eſſe re ſua familiari,non habere ſatis. ACCVRATORVM, ʒ quos Craſſus ſubornabat,ad homines locupletes criminandos. IVDICVM ʒ quos Craſſus corrumpebat, ut ſontes abſoluerent. CONSOCIATOS ʒ ſic omnes mei.Alijs,conſuetos. *Iudicum*. Sic omnes mei. Iudicum,alias. AVCTORE ʒ Actore,unus. INTERCISSAS *pecuniarum* ʒ libri ueteres, Intercifas; aut,Interciſſas. Pater ante multos annos reponendum putauit,Interceſsiones.Quam docti uiri probarunt,& ſibi illam, tamquam ſuam,uindicarunt,aliiq. tamquam illorum agnouerunt. Vſitatum eſt Ciceroni, uerbum,Intercedendi, ad pecuniam accommodare, tum ſcilicet, cum ſpondemus nos aliquid pro aliquo ſoluturos eſſe.Phil.II.Orabat Curio, ut te contra ſuum patrem, ſi HS ſexagies peteret, defenderem: tantum enim ſe pro te interceſsiſſe dicebat.Et ad Att.lib.1.ep.14.Accerſiuit ad ſe,promiſit,interceſsit, dedit.Et lib.VI.ep.1.Adſcribit etiam,& quaſi calcar admouet,interceſsiſſe ſe pro iis magnam pecuniam. Quae partim ad hanc diem obſeruata non ſunt, partim intellecta perperam.Cum putauerit neſcio quis, Intercedere, in his quidem locis,eſſe,pro,Rogando impetrare. AD *fenerandas*, ʒ ſic duo.Ad defenerandas,ſeptem. Ad differendas,duo.Ad deſerandas,deletum,& add.Ad defendendas,unus.Ad deuenerandas,unus. Ad deferendas tres.Ad defferendas,duo.Ad diferendas,unus. MVNICIPIORVM, ʒ quattuor mei,Mancipiorum.Sunt,qui legant,Municipum. MESSEM ʒ non ſegetum,ſed ciuium Romanorum. RECORDETVR; ʒ ſic omnes mei.Recordatur,legunt alij. SVBIECTA, ʒ falſa pro ueris ſuppoſita. DELECTVM, *decretum*; ʒ ſic decem.Et,addunt tres.Tres,Deletum.unus,Dilectum.unus,Delictum. Pater, Decretum,edictum. ALIENAM, *ſuam ſentent*. ʒ ſic omnes mei. unus, Alienam ſent. Alias, Alienam, ſuamq. ſent. *Alienam*: Craſsi gratiam,auctoritate, largitione corruptis iudicibus,& ſenatoribus. FORVM, *domum*; ʒ domi, & publice pecuniae cauſſa omnia facta eſſe a Craſſo. QVIS *hunc non putet* ʒ Hunc,abeſt a duobus. in quorum uno add. SIBI *quaeſito opus eſſe?* ʒ Sibi, abeſt a duobus. NVMQVAM *omnino futurus eris diues*. ʒ qui cupit,diues non eſt. DE *te loquar*. ʒ ſic tres.recte.reliqui,De te loquar. CENSENDA ʒ ſic decemſeptem.unus,Penſanda. Alias, Recenſenda. LIBERALITATEM ʒ Libertatem,quinque. QVI *eius hered*. ʒ cuius hered.unus. Eius, abeſt a duobus. Q. MAXIMO *fratri* ʒ cum & ipſe a Paullo genitus eſſet,ſed adoptionis iure a Q. Fabio Maximo traditus. QVOD *plurimi ſit*, ʒ Sic omnes mei.Fit,ſunt,qui legant. DITISSIMVS ʒ ſic omnes mei.alii, Diuitiſsimus. DIVITIAE *poſitae ſint*; ʒ ſic duo.Politae,abeſt a ſexdecim. PARCIMONIA. ʒ Cicero IV.de Rep. apud Non.Portitor.Optimum,& in priuatis familijs,& in rep.uectigal duo eſſe Parcimoniam. VENIO *enim ad ſumpt*. ʒ ſic duo. Venio enim iam ad ſumpt. quindecim. Venio iam ad ſumpt. unus. SEXCENA ʒ Sexcenta,decemſeptem.Sexcentas, unus. IN *uillis*, ʒ abſunt ab uno. SOLA ʒ Palatia, duo. Solaria,duo.Solia,tres.Solo marmore pauimenta facienti,& ſignum,tab.unus. ET *ſigna*, ʒ Et, abeſt ab uno. TABVLAS, ʒ Et tabulas,tres.Et ſignatas tabulas, unus. NON *modo ad ſumptum ille eſt fructus, ſed etiam ad fenus, exiguus*: ʒ ne cui poſthac de huius loci ſententia dubitare neceſſe ſit,mentem Cice-

roris

ſonis aperiam. Ille,inquit,fructus,qui capitur ex praediis,ideſt ſexcenta aurea HS,tantum abeſt,ut ſumptui ſufficiat,qui fit in auratis tectis,ceteriſq. rebus magni pretii, ut etiam,ſi fenore augeatur,exiguus ſit: ideſt, ſumptui tāto non ſufficiet. Approbat hanc lectionem meā antiquus liber. EX *meo tenui uect.*] ſic omnes mei. Alias,Ex meo autem tenui uect. DITIOR,] ſic omnes mei. Alias,diuitior. SVPERAT?] pro,Supereſt,ut alibi. CVIVS *poſſeſſio*] Cui quo poſſeſsio eſt mai.unus. Qui, quo poſſ.eſt mai.unus. PATRVM *noſtrorum memoria*] Memoria patrum,unus. LVSCINOS] C. Fabricium Luſcinum ſignificat,quem ter in his Paradoxis iam nominauit. LABICANO.] ſic nouem. recte. Larecupo,unus. Locopio,unus. Lancupo,unus. Larcapo,duo. Laropo,unus. Larcopo,unus. Labicano,duo. DITIORES,] ſic omnes. Ditiores ſumus,qui,decem. VTINAM *quidem eſſemus:*] Eſſemus,abeſt a quindecim. PECVNIA *eſt:*] Pecuniae eſt,decemſeptem. NON *eſſe emacera,*] Mala emptio ſemper exprobrat ſtultitiam,Plinius. PRATA, *& areas quaſdam magni aeſtimant,*] Cato non affligi tempeſtatibus prata,ut alias ruris partes,dicebat,ut ait Columella,quanti aeſtimarentur prata,indicat lib.III.cap.3.cum ait: Omnes iſtos,qui fenum ſuum,& olera amplexantur,incremento patrimonii facile ſuperabant. Varro, ex perſona Scrofae,lib.I.cap.7.diſſentit a Catone,qui pratis non primum locum,nec ſecundum, ſed quinctum inter praedia ruſtica tribuerat: Scio, inquit, ſcribere illum. ſed de hoc non conſentiunt omnes. quod alii dant primatum bonis pratis,ut ego quoque: a quo antiqui Prata Parata appellarunt. Et cum Varrone ſentit Cicero, in eo loco,ep.3.lib.I.ad Att. Quod ſi aſſequor,ſupero Craſsū diuitiis,atque omnium uicos,& prata contemno. Areae uero inter urbana praedia magni aeſtimabantur, propter anguſtias ſoli. propterea dixit Cicero, Areas quaſdā,ideſt urbanas,& in urbis nobilioribus locis: ne quis de areis omnibus acciperet. Tredecim faciunt cum impreſsa lectione: Quattuor add. Pretii poſt Magni.unus, Et areas,& quaedā magno reſt. Eſt, qui legat Quiddam magni. QVASI] pro,Fere. Vt in Acad. Sol mihi quaſi pedalis uidetur. Et ibidem: Illa exponunt duo,quae quaſi contineant omnem hanc quaeſtionem. In Oratore: Eſt enim quaſi in extrema pagina. Ter. Heaut. Quaſi talenta ad quindecim coegi. Sall. Iugurtha: Praeſidio quaſi duum millium peditum. Suet. Caligula: Hora quaſi ſeptima. POTEST,] Poſsit,ſex. EST *aeſtimanda uirtus,*] ſic ſex. Aeſtimanda uirtus eſt,tres. Aeſtimanda eſt uirtus,duo. Aeſtimanda uirtus,duo. Pretii aeſtimanda eſt uirtus,duo. POTEST *umquam;*] Vmquam, abeſt ab omnibus meis. Nec naufr. quinque. Nec incend. quinque. NEC *temp.*] Nec ui temp. quattuor. Nec intemp. (male) duo. TEMPORVM *permutatione*] Perturbatione,decemſeptem. Turbatione,unus. ET *fructuoſas,*] Et,abeſt a duobus. Ei,alias. SATIS *eſſe putant,*] Eſse,abeſt ab uno. Satiſque,alias. NVLLA *re egent,*] Indigent,tres. ATQVE *in caſu poſitas poſſeſſiones habent,*] Et caſui ſuppoſitas poſseſsiones habent, unus. AC *pauperes,*] ſic ſeptem. Atque,unus. Etiam,tres. Et,quattuor. Aut,unus. Deeſt in uno. Deletur in uno. *Pauperes:* improbi pauperes. EXISTIMANDI] ſic nouem. Aeſtimandi,nouem.

PRAESTANTISSIMO VIRO

BARTHOLOMAEO CAPRAE.

OPPORTVNE cecidit, ut, quo ego tempore de Te cogitabam, Tuiq.
dulcem memoriam recolebam, Laelius Gauardus, amicorum optimus,
eximia uirtute praeditus, tuus ne, an meus? noſter, dicam; me conue-
nerit. Bone Deus, quam iucundos ſermones habuimus. quam ſuaues
ij nobis dies euenerunt. Ut neſcio quo modo participes eſſe uideremur
diuinae illius fruitionis: quam Tuam uirtutem maius quiddam eſſe,
quam quod mente comprehendi poſſit, ingenue fateremur. Fit igitur
a me libenter, ut, cum nulla re alia poſſim meum apud Te animum teſtatum relinquere, mini
mo hoc meo ſcripto, ſi uolumen, maximo, ſi rem ipſam, & animum meum perpendas, prae-
ſtem. Et ſane, quo ego teſtimonio poſſum, & Tuam eximiam & ſingularem praeſtan-
tiam, & meam in Te obſeruantiam proferre? quae, orta a tuis uirtutibus, multis poſtea in
Patrem meum, meq. ipſum collatis beneficijs, eo peruenit, ut facilius animo, quam uerbis,
exprimi poſſit. Ne Te igitur, Tuamq. naturam offendam, pauca haec dixiſſe, ſat habeo.
in quibus tamen cum multum ſit, atque adeo plurimum, multaque, atque adeo plurima di-
cenda ſuperſint, potius cenſui mihi eſſe faciundum, ut de Te pauca dicerem, quam ut, mate-
riem uiribus meis imparem nactus, ſuccumberem. alij, maiore ingenij ui, fateor; animi ar-
dore non dicam; ſua ſcripta laudibus illuſtrabunt tuis. Vale. Venetijs, III. kal. Quinct.
D. Petro ſacro CIↃ IↃ XXCI. quo ego die, & qua hora in Illyricum publico nomine
proficiſcens, extremam huic operi manum imponens, nominis Tui iucundiſſima memoria
oblectabar.

M · TVLLII · CICERONIS

S O M N I V M

S C I P I O N I S

EX · LIBRO · VI · DE · REP·

Scipio loquitur:

CVm in *Africam venißem Manio Manilio Conſuli, ad quartam Legionem, vt ſcitis, Tribunus militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Maſſaniſam conuenirem, Regem familiae noſtrae iuſtis de cauſsis amiciſſimum. ad quem vt ueni, complexus me ſenex collacrymauit; aliquantoq. poſt ſuſpexit in caelũ, & grates, inquit, tibi ago, ſumme Sol, uobiſq. reliqui caelites, quod, antequam ex hac uita migro, conſpicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipſo recreor. itaque nunquam ex animo meo diſcedit illius optimi, atque inuictiſſimi uiri memoria. Deinde ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra rep. percunctatus eſt: multiſq. uerbis ultro citroq. habitis, ille nobis conſumptus eſt dies. poſt autem regio apparatu accepti, ſermonem in multam noctem produximus; cum ſenex nihil, niſi de Africano, loqueretur, omniaq. eius non ſolum facta, ſed etiam dicta meminiſſet. deinde, ut cubitum diſceſsimus, me, & feſſum de uia, & qui ad multam noctem uigilaßem, artior, quam ſolebat, ſomnus complexus eſt. hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere ut cogitationes, ſermoneſq. noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo uidelicet ſaepiſsime, uigilans ſolebat cogitare, et loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, qua mihi ex imagine eius, quam ex ipſo, erat notior. quem ut agnoui, equidem cohorrui: ſed ille, ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio; & quae dicam, trade memoriae. Vides ne illam urbem, quae parere populo R. coacta per me, renouat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Carthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis paene miles? hanc hoc biennio conſul euertes: eritq. cognomen id tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc hereditarium. cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, cenſorq. fueris, & obieris legatus Aegyptum, Syriam, Aſiam, Graeciam; delegere iterum abſens conſul, bellumq. maximum conficies, Numantiam excindes. ſed, cum eris curru Capitolium inuectus, offendes remp. perturbatam conſilijs nepotis mei. hic tu, Africane, oſtendas, oportebit, patriae lumen animi, ingenij, conſilijq. tui. ſed eius temporis ancipitem uideo quaſi Fatorum uiam. nam, cum aetas tua ſeptenos octies ſolis anfractus, rediruſq. conuerterit; duoq. hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de cauſſa, habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te unum, atque tuum nomen ſe tota conuertet ciuitas: te ſenatus, te omnes boni, te ſocij & Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur ciuitatis ſalus. ac, ne multa, Dictator remp. conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris.* Hic cum exclamaſſet Laelius, ingemuißentq. ceteri uehementius; leniter arridens Scipio, Quaeſo, inquit, ne me e ſomno excitetis, & pax ſit rebus. audite cetera. *Sed, quo ſis, Africane, alacrior ad tutandam remp. ſic habeto; omnibus, qui patriam conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eße in Caelo, ac definitum locum, ubi beati aeuo ſempiterno fruantur. nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quã concilia, coetuſq. hominum iure ſociati, quae Ciuitates appellantur. harum rectores, & conſeruatores, hinc profecti, huc reuertentur.* Hic ego, etſi eram perterritus non tam metu mortis, quam inſidiarum a meis, quaeſiui tamen, uiueret ne ipſe, & pater Paullus, & alij, quos nos exſtinctos arbitraremur. *Immo uero, inquit, ij uiuunt, qui e corporum uinculis, tamquam e carcere, euolauerunt: ueſtra uero, quae dicitur uita, mors eſt. quin tu adſpicias ad te uenientem Paullum patrem.* Quem ut uidi, equidem uim lacrymarum profudi. Ille autem, me amplexus, atque oſculans, flere prohibebat. Atque ego, ut primum, fletu repreſſo, loqui poſſe coepi, Quaeſo, inquam, pater ſanctiſſime, atque optime, quando haec eſt uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? *Non eſt ita, inquit ille, niſi enim Deus, is, cuius hoc templum eſt omne, quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit; huc tibi aditus patere non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides,*

des,

des,quae dicitur terra:hiſq. animus datus eſt ex illis ſem
piternis ignibus, quae ſidera,& ſtellas uocatis; quae,glo
boſae, & rotundae, diuinis animatae mentibus, circulos
ſuos, orbeſq. conficiunt celeritate mirabili. quare & ti-
bi, Publi, & pijs omnibus retinendus eſt animus in cu-
ſtodia corporis : nec iniuſſu eius, a quo ille eſt nobis da-
tus, ex hominum uita migrandum eſt : ne munus huma-
num, aſſignatum a Deo, defugiße uideamini. ſed ſic, Sci
pio, ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iuſtitiam cole,
& pietatem: quae cum ſit magna in parentibus,& pro-
pinquis, tum in patria maxima eſt: & ea uita uia eſt in
caelum,& in hunc coetum eorum,qui iam uixerunt,&,
corpore laxati, illum incolunt locum,quem uides; (erat
autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circulus
elucens) quem uos,ut a Graijs accepiſtis,Orbem lacteum
nuncupatis. ex quo omnia mihi contemplanti, praeclara
cetera,& mirabilia uidebantur. erant autem eae ſtellae,
quas numquam ex hoc loco uidimus ; & eae magnitudi-
nes omnium,quas eße numquam ſuſpicati ſumus. ex qui-
bus erat illa minima, quae ultima caelo,citima terris,lu
ce lucebat aliena,ſtellarum autem globi terrarum magni
tudinem facile uincebant . Iam uero, ipſa terra ita mihi
parua uiſa eſt, ut me imperij noſtri, quo quaſi eius pun-
ctum attingimus, paeniteret. quam cum magis intuerer,
quaeſo, inquit Africanus, quouſque humi defixa tua
mens erit? non ne adſpicis, quae in templa ueneris ? no-
uem tibi orbibus, uel potius globis, connexa ſunt omnia;
quorum unus eſt caeleſtis extimus,qui reliquos omnes cō
plectitur,ſummus ipſe Deus, arcens, & continens cete-
ros: in quo infixi ſunt illi,qui uoluuntur,ſtellarum curſus
ſempiterni: cui ſubiecti ſunt ſeptem,qui uerſantur retro,
contrario motu, atque caelum . ex quibus unum globum
poſſidet illa,quam in terris Saturniam nominant . deinde
eſt hominum generi proſperus, & ſalutaris, ille fulgor,
qui dicitur Iouis . tum, rutilus, horribiliſq. terris, quem
Martem dicitis . deinde, ſubter mediam fere regionem
Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum
reliquorum, mens mundi, & temperatio,tanta magnitu
dine, ut cuncta ſua luce luſtret, & compleat. hunc,ut co
mites, conſequuntur alter Veneris, alter Mercurij cur-
ſus. in infimoq. orbe Luna, radijs Solis accenſa, conuerti
tur. infra autem iam nihil eſt, niſi mortale, & caducū,
praeter animos generi hominum munere deorum datos.
ſupra Lunam ſunt omnia aeterna . nam ea, quae eſt me-
dia, & nona, tellus neque mouetur, & infima eſt, & in
eam feruntur omnia nutu ſuo pondera. Quae cum intue-
rer ſtupens; ut me recepi, quis hic, inquam, quis eſt, qui
complet aures meas, tantus, & tam dulcis ſonus ? Hic
eſt, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, ſed
tamen pro rata portione diſtinctis, impulſu, & motu ip-
ſorum orbium efficitur ; & acuta cum grauibus tempe-
rans, uarios aequabiliter concentus efficit . nec enim ſi-
lentio tanti motus incitari poſſunt:& natura fert, ut ex-
trema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute,
ſonent . quam ob cauſſam ſummus ille quidem ſtelliferi
caeli curſus, cuius conuerſio eſt concitatior, acuto,& ex
citaco mouetur ſono, grauiſſimo autem hic lunaris, at-
que infimus. nam terra nona, immobilis manens, ima ſe
de ſemper haeret, complexa medium mundi locum . illi
autem octo curſus, in quibus eadem uis eſt duorum, ſe-
ptem efficiunt diſtinctos interuallis ſonos : qui numerus
rerum omnium fere nodus eſt. quod docti homines neruis
imitati, atque cantibus, aperuere ſibi reditum ad hunc

locum; ſicut alij, qui praeſtantibus ingenijs in uita huma
na diuina ſtudia coluerunt, hoc ſonitu completae aures
obſurduerunt;(nec eſt ullus hebetior ſenſus in uobis) ſi-
cut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, prae
cipitat ex altiſſimis montibus ; ea gens, quae illum locū
accolit,propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi ca
ret . hic uero tantus eſt totius mundi incitatiſſima conuer
ſione ſonitus,ut eum aures hominum capere non poſſint;
ſicut intueri Solem nequitis aduerſum,eiuſq. radijs acies
ueſtra, ſenſusq. uincitur. Haec ego admirans, referebam
tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus,
Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum contem-
plari, ac domum. quae ſi tibi parua, ut eſt, ita uidetur;
haec caeleſtia ſemper ſpectato, illa humana contemnito.
tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quā
expetendam conſequi gloriam potes ? uides habitari ra-
ris, & anguſtis in terra locis, & in ipſis quaſi maculis,
ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas, hoſque, qui
incolunt terram, non modo interruptos ita eße, ut nihil
inter ipſos ab alijs ad alios manare poſſit, ſed partim ob-
liquos, partim tranſuerſos, partim etiam aduerſos ſtare
uobis: a quibus exſpectare gloriam certe nullam poteſtis.
Cernis autem terram eandem, quaſi quibuſdam redimi-
tam,& circumdatam cingulis; e quibus duos maxime in
ter ſe diuerſos,& caeli uerticibus ipſis ex utraque parte
ſubnixos, obriguiſſe pruina uides : medium autem illum,
& maximum ſolis ardore torreri. duo ſunt habitabiles:
quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis
urgent ueſtigia,nihil ad ueſtrum genus: hic autem alter,
ſubiectus Aquiloni,quem incolitis, cerne, quam uos te-
nui parte contingat . omnis enim terra, quae colitur uo-
bis, anguſta uerticibus, lateribus latior,parua quaedam
inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod
Magnum,quod Oceanum,appellatis in terris:qui tamen,
tanto nomine,quam ſit paruus,uides. Ex his ipſis cultis,
notiſq. terris, num aut tuum, aut cuiuſquam noſtrum,no
men,uel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere po-
tuit, uel illum Gangem tranſnare? quis in reliquis orien-
tis, aut obeuntis ſolis ultimis,aut Aquilonis, Auſtri ue
partibus tuum nomen audiet ? quibus amputatis, cernis
profecto, quantis in anguſtijs ueſtra gloria ſe dilatari ue
lit. Ipſi autem, qui de nobis loquentur, quam diu loquē
tur? quin etiam, ſi cupiat proles illa futurorum hominū
deinceps laudes uniuſcuiuſque noſtrum, a patribus acce-
ptas, poſteris prodere, tamen, propter eluuiones,exuſtio
neſq. terrarum, quas accidere, tempore certo,neceße eſt,
non modo non aeternam,ſed ne diuturnam quidem, glo-
riam aßequi poſſumus. quid autem intereſt, ab ijs,qui po
ſtea naſcentur, ſermonem fore de te,cum ab ijs nullus fue
rit, qui ante nati ſint:qui nec pauciores, & certe melio-
res, fuerunt uiri ? cum praeſertim apud eos ipſos, a qui-
bus nomen noſtrum poteſt audiri, nemo unius anni me-
moriam conſequi poſſit . homines enim populariter annū
tantummodo Solis,ideſt unius aſtri,reditu metiuntur. cū
autem ad idem,unde ſemel profecta ſunt,cuncta aſtra re-
dierint, eandemq. totius caeli deſcriptionem longis in-
teruallis retulerint: tum ille uere uertens annus appella-
ri poteſt: in quo,uix dicere audeo,quam multa ſaecula ho
minum teneantur. namque, ut olim deficere Sol homini-
bus, exſtinguiq. uiſus eſt, cum Romuli animus haec ipſa
in templa penetrauit; quandoque eadem parte Sol, eo-
demq. tempore, iterum defecerit,tum, ſignis omnibus ad
idem principium,ſtelliſq. reuocatis, expletum annum ha
beto.

beto. huius quidem anni nondum uigeſimam partem ſcito eſſe conuerſam. quocirca, ſi reditum in hunc locum deſperaueris; in quo omnia ſunt magnis, & praeſtantibus uiris: quanti tandem eſt iſta hominum gloria, quae pertinere uix ad unius anni partem exiguam poteſt? Igitur, alte ſpectare ſi uoles, atque ad hanc ſedem, & aeternam domum contueri: neque ſermonibus uulgi dederis te; nec in praemijs humanis ſpem poſueris rerum tuarum, ſuis te illecebris, oportet, ipſa uirtus trahat ad uerum decus. quid de te alij loquantur, ipſi uideant; ſed loquentur tamen. ſermo autem omnis ille, & anguſtijs cingitur ijs regionum, quas uides; nec umquam de ullo perennis fuit; & obruitur hominum interitu; & obliuione poſteritatis exſtinguitur. Quae cum dixiſſet, ego uero, inquam, o Africane, ſiquidem bene meritis de patria quaſi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia, ueſtigijs ingreſſus & patris, & tuis, decori ueſtro non defui, nunc tamen, tanto praemio propoſito, enitar multo uigilantius. Et ille, Tu uero enitere; & ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. nec enim is es, quem forma iſta declarat: ſed mens cuiuſque is eſt quiſque, non ea figura, quae digito demonſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe: ſiquidem Deus eſt, qui uiget, qui ſentit, qui meminit, qui praeuidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui praepoſitus eſt, quam hunc mundum princeps ille Deus; & ut ipſum mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus aeternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. nam, quod ſemper mouetur, aeternum eſt; quod autem motum affert alicui, quodq. ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat neceſſe eſt. ſolum igitur, quod ſeſe mouet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam nec moueri quidem deſinit. quin etiam ceteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. principio autem nulla eſt origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re fieri poteſt. nec enim eſſet hoc principium, quod gigneretur aliunde. quod ſi numquam oritur, nec occidit quidem umquam. nam principium exſtinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt, a principio omnia oriri. ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum a ſe mouetur. id autem nec naſci poteſt, nec mori: uel concidat omne caelum, omniſq. natura conſiſtat, neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur, aeternum id eſſe, quod a ſe ipſo moueatur: quis eſt, qui hanc naturam animis tributam eſſe neget? inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo: quod autem anima eſt, id motu citetur interiore. nam haec eſt natura propria animae, atque uis. quae ſi eſt una ex omnibus, quae ſeſe moueat: neque nata eſt certe, & aeterna eſt. hanc tu exerce optimis in rebus. ſunt autem optimae curae, de ſalute patriae: quibus agitatus, & exercitatus animus, uelocius in hanc ſedem, & domum ſuam, peruolabit: idq. ocius faciet, ſi iam tum, cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea, quae extra erunt, contemplans, quam maxime ſe a corpore abſtrahet. nam eorum animi, qui ſe corporis uoluptatibus dediderunt; earumq. ſe quaſi miniſtros praebuerunt; impulſuq. libidinum, uoluptatibus obedientium, deorum, & hominum iura uiolauerunt; corporibus elapſi, circum terram ipſam uolutantur, nec in hunc locum, niſi multis exagitati ſaeculis, reuertuntur. Ille diſceſſit: ego ſomno ſolutus ſum.

IN *Africam* ʒ Ad Africam, unus. MANIOMANILIO *conſuli*, ʒ Manilio conſuli, in Africa, tribunum mil. fuiſſe P. Scipionem, Appianus in Libyco oſtendit. VT *ſcitis, tribunus militum*; ʒ duo, Tribunus, ut ſatis. unus, Tribunus militum, ut ſcitis. AD *quem ut ueni*, ʒ ab ipſo Maſsiniſſa accerſitus. Valerius Max. lib. v. SVMME *Sol, uobiſque, reliqui caelites*, ʒ unus, Reliquiq. caelites. Reliquis, unus. Caeleſtes, alias fortaſſe fragmentum ex uetere poeta. DISCEDIT ʒ Diſceſsit, duo. VIRI ʒ cum quo militauerat bello Punico ſecundo. FESSVM *de uia*, ʒ ſic locutus Acad. I. Feſſum, abeſt ab uno. ARTIOR, ʒ unus, Acrior. FIT *enim fere* ʒ Saepe, pro Fere, unus. SCRIBIT *Ennius*, ʒ Mihi uiſus Homerus adeſſe poeta, Ennius dixit, Cicero dixit in Lucullo. QVA *mihi* ʒ Quae, tres mei. EX *imagine eius*, ʒ maiorum enim imagines domi habere, eaſq. in funere praeferre, ueteres Romani ſilebant. VT *agnoui*, ʒ tres mei, Vbi agnoui. PARERE ʒ tributum pendere. PAENE *miles*? ʒ nam in militia primus eſt honoris gradus tribunatus mil. LEGATVS ʒ ad Ptolemaeum Phyſionem. Iuſtinus lib. XXXIIX. ABSENS ʒ non petens. Valerius enim lib. IIX. cap. 10. praeſentem eum dicit: & Laelius apud Cic. de Amic. Scipionem numquã petijſſe confirmat. CAPITOLIVM ʒ In Capitolium, Langius. REMP. Rem, unus. PERTVRBATAM *conſilijs* ʒ ord. praep. duo. NEPOTIS *mei*. ʒ Ti. Gracchi, tribuni pl. Cornelia nati, Africani maioris filia. ATQVE *tuum nomen* ʒ Atque in tuum nomen, duo. TE *ſocij*, ʒ ſic duo. recte. unus, Te omnes boni ſocij. SI *impias propinquorum manus effugeris*. ʒ non effugit. mortuus enim in cubiculo inuentus eſt, cum pridie optime ualuiſſet. creditum eſt ab uxore Sempronia, Gracchorum ſorore, ueneno necatum. PAX *ſit rebus*, ʒ ſic duo. Sit, non eſt in uno. AC *definitum locum*, ʒ Ac, non eſt in duobus. Deſtinatum, Fuluij liber. CONCILIA, *coetuſq. hominum* ʒ Ciuitatis definitio. REVERTENTVR. ʒ Reuertuntur, tres. ET *pater Paullus*, ʒ Et Paullus pater, duo. Vt Paullus pater, unus. ARBITRAREMVR. ʒ Arbitrabamur, unus. Arbitramur, unus. EX *corporum uinc.* ʒ E, tres. *Vinculis*: Plato in Phaedone ſcribit, animum cum corpore colligatum, & nexum. VESTRA *uero, &c.* ʒ ſumptum ex Gorgia Platonis. ADSPICIAS *ad te uenientem* ʒ Adſpicias uenientem ad te, unus. AMPLEXVS, ʒ Complexus, duo. OSCVLANS ʒ Oſculatus, duo. QVANDO *haec eſt uita*, ʒ Qm̃, tres. INQVIT *ille* ʒ Paullus, non Africanus. CVIVS *hoc templum eſt omne, quod* ʒ ſic duo. unus, Cuius eſt templum omne, quod. IN *hoc templo* ʒ uniuerſo mundo. QVAE *dicitur terra*; ʒ Quae terra dicitur, tres. CIRCVLOS ʒ Circos, unus. NOBIS ʒ ſic duo. unus, Vobis. NEC *iniuſſu eius, a quo ille eſt nobis datus, ex hominum uita migrandum eſt*: ʒ eadem ſententia apud Platonem in Phaedone. AVVS *hic tuus*, ʒ Africanus. CIRCVLVS *elucens*, ʒ Circus, duo. EX *hoc loco* ʒ abſunt a uetere Fuluii libro. OMNIVM, ʒ

abeſt a Fuluij libro. ESSE] abeſt a Fuluij libro. ILLA *minima,*] Ea, in Non. Marcello. LVCE *lucebat aliena.*] Lunam ſignificat, lucem a Sole mutuantem. TERRAE *magnitudinem*] ſic tres mei. IAM *uero, ipſa terra*] Vero, abeſt a duobus. CONNEXA] non diſplicet, Conuexa, ut eſt in quibuſdam ſcriptis libris. INFIXI *ſunt*] Sunt, abeſt ab uno. Inſunt fixi illi, qui uoluuntur, ſtellarum curſus ſeptẽtrioni. SEPTEM,] nam nonus terra non mouetur. CONTRARIO *motu, atque caelum.*] Contra caelum, Fuluii liber. PROSPERVS,] ita legendum ex duobus meis, & Priſc. lib. VI. non, Proſper, ut antea. MARTEM *dicitis;*] Martium, unus. ET *temperatio,*] Et moderatio, unus. ILLVSTRET, *& compleat.*] abſunt ab uno, Illuſtret, et. CONSEQVVNTVR] Sequuntur, unus. ET *in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera.*] duo, Et in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. unus, Et omnia feruntur in ea nutu ſuo pondera. QVIS *hic, inquam, quis eſt,*] duo, Quid hic inquam quis eſt. unus, Quid hic umquam quis eſt. CONIVNCTVS] Iunctus, unus. *Interuallis coniunctus imparibus:* quia uidentur interualla diſiungere potius, quam coniungere, uenit in mendi ſuſpicionem neſcio quis, cui placuit, Diſiunctus, potius, quam, Coniunctus: non recte. nam, ut ex pluribus uocibus, iiſq. diuerſis, concentus fit ſuauiſſimus; ſic ex interuallis imparibus coniungitur ſonus ille caeleſtis, quo ſibi aures compleri dicebat Scipio. PRO *rata portione*] Pro rata partium ratione, unus. Pro rata parte ratione, duo. STELLIFERI *caeli curſus,*] Caeli ſtellifer curſus, tres. uide Boetium lib. I. de Muſica, cap. 27. placet, Stelliferi. feruntur enim ſtellae ſummo caelo, cuius complexu reliqui continentur orbes. DVORVM,] ſubaudi, Mercurii, & Veneris. quod cum gloſſema fuerit, irrepſit, ut a Cicerone dictum, in libros impreſſos. Cenſorinus in libro de die Natali. MODVS *eſt.*] ne diſſoluantur. alii, Modus: quo modo unus meus. male. APERVERE] Aperuerunt, duo. AD *hunc locum;*] In hunc locum, tres. HOC *ſonitu*] idem Ariſtoteles in libro de ſomniis. COMPLETAE] Oppletae, unus. AVRES *obſurduerunt:*] Aures hominum obſurduerunt, duo. CATADVPA] Plinius lib. v. cap. 9. Catadupi etiam gens Arabiae; idem lib. VI. cap. 29. QVAE *illum locum accolit,*] Quae illum accolit locum, duo. Quae illum locum incolit, unus. ETIAM *nunc*] licet me audias, longe praeſtantiora narrantem. ITA *uidetur;*] Ita, abeſt ab uno. TV *enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam conſequi gloriam potes?*] hoc dicit: Nullam neque celebritatem ſermonis hominum, neque gloriam, quae ſit expetenda, ſi terrae paruitatem; caelorum magnitudinem ſpectes, conſequi potes. Cur locus hic aut mutari, aut aliter intelligi debuerit, equidem non intelligo. CONSEQVI *gloriam:* Gloriam conſequi, duo. VIDES *habitari raris, & anguſtis in terra locis,*] duo, Vides in terris habitari raris, & anguſtis in locis. unus, Vides habitare in terra raris, & anguſtis in locis. MANARE *poſſit,*] Queat, unus. Manere, duo. TRANSVERSOS,] ſic unus. Aduerſos, duo. ADVERSOS] aduerſis ueſtigiis ſtantes contra noſtra ueſtigia, unde Antipodes dicti. Acad. lib. II. NIHIL *ad ueſtrum genus:*] non enim aut uos ad illos, aut illi ad uos commeandi facultatem habent. uerum hoc fuit Ciceronis aetate, non item. CAVCASVM *hunc,*] quia propior caelo uidebatur, cum ſit mons altiſſimus, quam Ganges fluuius. TRANSNARE,] Traſnatare, duo. OBEVNTIS *Solis*] Sic tres. Abeuntis, alias. QVI *de nobis*] Vobis, duo. NOSTRVM,] Veſtrum, duo. NOMEN *noſtrum*] Veſtrum, tres. POPVLARITER] Leg lariter, unus. Loquelariter, Langius. Iocalariter, Turnebus. VERE *uertens annus*] quaſi non uere Vertens is ſit annus, qui appellatur lib. II. de Fin. & Cenſorinus. QVANDOQVE *eadem parte Sol, eodemq. tempore iterum defecerit,*] conſtat, accipi Quandoque non poſſe, pro Interdum. nam Quandoque, pro Interdum uno uerbo contentum eſſet. At Quandoque, pro Quandocumque, duo requirit. itaque ſequitur: Expletum annum habeto. Nec tamen inſolens eſt in hac ſignificatione. Horatius Od. lib. IV. od. I.

-- quandoque potentior
Largis muneribus riſerit aemuli, &c.

Et ibidem, od. 2.

-- quandoque trahet feroces
Per ſacrum diuum, merita decorus
Fronde, Sicambros.

Suetonius, in Iulio. Tabula aenea in monumento inuenta eſt, conſcripta litteris, uerbiſq. Graecis, hac ſententia. Quandoque oſſa Capys detecta eſſent, fore, ut Iulo prognatus manu conſanguineorum necaretur. Liuius, lib. I. ab V. C. Quandoque pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat conſenſu fieri ſolitum. &c. Et L. Soluto matrimonio, 2. ff. ſol. matrim. Dotis actio, filiae non erit adempta, quandoque ſui iuris filia fuerit facta. Et L. Si fundus, 13. de reb. eor. qui ſub tut. Quandoque domino praedium cum fructibus uindicanti doli non inutiliter opponitur exceptio, &c. Et L. In ſubſtitutione, 31. ff. de uulg. & pup. Quaeritur, quiſquis heres, quandoque fuerit, intellegatur? Et L. Is cui ita, 18. ff. quando dies leg. uel fideic. ced. Is, cui ita legatum eſt, quandoque liberos habuerit, &c. Et L. Rogo, 29. ff. eod. Rogo, quandoque heres meus Titio decem det, utique decem heres debebit. Et L. Quod pupillae, 30. ff. eod. Quod pupillae legatum eſt, quandoque nupſerit, &c. Et L. Continuus, 137. §. item qui, ff. de uerb. obl. Liberatur, qui ſe daturum ſpopondit, ſi quandoque tradit. Quo in loco τὸ Si abundare puto. Et L. Et per iuſiurandum, 13. ff. de Acceptilat. Quandoque ei creditum fuerit, tenetur. In Inſtitutionibus item Iuſtiniani, lib. 3. tit. 15. Quibus modis re contr. oblig. legendum, Et quandoque nobis non eaedem res, ſed aliae eiuſdem naturae, & qualitatis redduntur: inde etiam Mutuum appellatum eſt. Non, ut in uulgatis, Et quoniam &c.

In antiqua quoque Inſcriptione idem loquendi genus obſeruaui, cuius exemplum ſequitur.

Brundiſij, extra Vrbem.

M . LOLLIVS . ARPHOCRAS
V . F . S . ET . PAELINAE . VXORI
V . ET . LIB . LIBERTAB . POSTQ
EORVM . M . S . S . E . H . N . S .
NEQVE . VLLI . LIQVEBIT . LOCATIO
NIS . CAVSA . IN . ANNIS . CENTVM . QVAN
DOQ . TRANSVENDERE . QVOD . SIQVI
ADVERSVS . IT . FECERINT . EORVM
BONA . PERTINERE . DEBEBVNT
AD . REMPVBLICAM . BRV . N
DISINORVM.

Neque ſolum, Quandoque, pro, Quandocunque, ſed & Vbique, pro, Vbicunque, ſcriptum apud ueteres obſeruaui. L. In Lege fundi, 77.ff. de contr.empt. In lege fundi uendundi lapidicinae in eo fundo, ubique eſſent, exceptae erant. Et L. Quod niſi fiat, 20.ff. de oper.libert. Non eſſe iniungendam neceſsitatem liberto, ubique eum ſequi. *Iterum defecerit:* quod futurum eſt, ut ait Macrobius, quindecim annorum millibus ab interitu Romuli. Quando ab eadem parte Solis, unus. Quando ab eadem parte Sol, unus. AD *idem principium*, ʒ Idem, non eſt in tribus. ALTE *ſpectare* ʒ ord. praep. unus. AD *hanc ſedem*, ʒ Ad, non eſt in tribus. AETERNAM *domum* ʒ Domus aeterna, alibi dicitur Monumentum.

DOMVM . AETERNAM
IVLIA . AGAPAE . POSVIT
OBSEQVENTI . MARITO

Eſt & antiqua inſcriptio de Domo aeterna, in Orthographia mea, in LACRVMAE, 3. in Inſula Tiberina. & in, PAVLVS, 10. Montiſplani, in agro Brix. ad D. Antonij. Ditis aeterna domus in LETVM, I, in aedibus Atilij Delphinij.

NEQVE *ſermonibus uulgi dederis te*; ʒ Te, abeſt ab uno; in quo, Dedideris. duo, Neque te ſermonibus uulgi dederis. SVIS *te illecebris, oportet*, ʒ duo, Suis te oportet illecebris. unus, Suis tamen te oportet illecebris. O. AFRICANE, ʒ O, abeſt a tribus. QVASI *limen* ʒ Limes, tres. PATRIS, ʒ Paulli. TVIS, ʒ Tui, duo. PROPOSITO, ʒ Expoſito, tres. NEC *enim is es, &c.* ʒ eadem ſententia eſt Platonis in Axiocho: Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐσμὲν ψυχὴ ζῷον ἀθάνατον. &c. DEMONSTRARI ʒ Monſtrari, duo. QVI *prouidet*, ʒ ſic mei. Alias, Praeuidet. PRINCEPS *ille* ʒ ord. praep. unus. IPSVM *mundum* ʒ Ipſe mundum, unus. Ipſum, abeſt ab uno. QVOD *ſemper mouetur*, ʒ ex Phaedro Platonis. uide Cic. Tuſc. 1. Male Macrobius ex Phaedone ſumpta haec ſcribit. AGITATVR *aliunde*, ʒ Agitat alicunde, unus. QVOD *ſeſe mouet*, ʒ Quod ſe ipſum mouet, unus. PRINCIPIO *autem* ʒ Principii, unus. NVLLA *ex re*. ʒ Nulla ex alia re naſci poteſt, unus. Nulla ex re alia fieri, naſciue poteſt, unus. Ex nulla alia re naſci poteſt, unus. NEC ʒ Neque, unus. Nec enim id eſſet princ. duo. HOC *princip.* ʒ Id, pro, Hoc, unus. ALIVD *creabit*: ʒ Aliquid, unus. OMNIA *oriri* ʒ Oriri omnia, tres. A *ſe*, ʒ Ex ſe, unus. OMNISQ. *natura conſiſtat*, ʒ Omniſq. natura & conſiſtat, unus. Conſiſtat, abeſt ab uno. *Omniſq. natura*: Πάσαν τέχνην, Plato in Phoedro. Vnde ſunt, qui Terra, pro, Natura, reponant. Ego nihil muto: nec mutant ueteres libri: mos hic enim Ciceronis eſt, ut Graecorum ſententias paullo liberius in ſua ſcripta transferat. QVA *primo impulſu moueatur*. ʒ Qua mouetur a primo impulſu moueantur, unus. Quae a primo impulſu remoueatur, unus. Quae a principio impulſu moueatur, unus. INANIMATVM ʒ Inanium, unus; male. In anima, unus: male. Inanimum, legendum. ANIMA *eſt*, ʒ Eſt anima, duo. Eſt animal, unus. ANIMAE, ʒ Animi, alias. VELOCIVS, ʒ ſic in noſtris libris ante me natum legitur. ſicq. tres mei. A *corpore abſtrahet*. ʒ diſce rationem aperiendi aditus ad caeleſtem uitam. EGO *ſomno ſtatim ſolutus ſum*, ʒ Statim, abeſt a tribus.

F I N I S.

Venetiis, ex Typographia Georgii Angelerii
Sumptibus Mag. D. Aldi Mannuccii
M. D. LXXXI.

INDEX

RERVM·ET·VERBORVM LOCVPLETISSIMVS

Quae in hoc volumine continentur.

A

ABduci a rebus agendis ſtudio veri veſtigandi contra officium eſt. 24
aberrare — danda opera eſt, vt, ſi aberrare ad alia coeperit, ad haec reuocetur oratio. 62
abhorrere a litibus. 105
abhorrentes ab vſu forenſi, & publico loco. 233
abiicere ſe, atque proſternere —— ſit te proijcies atque proſternes, &c. 239
abiecta omni cunctatione. 41
abiectior eſt animus in quibuſdam. 220
abrogare alicui imperium. 129
abſtergere —— abſterſit omnes ſenectutis moleſtias. 161
abſtinens — laudat Africanum Panaetius, quod fuerit abſtinens. 110
abſum propius a morte, quam vos. 194
abundamus domeſticis exemplis. 239
abundare omnibus copijs. 124
abundans —— egens, opp. 251
academia noſtra nobis magnam licentiam dat. 124
academici alia probabilia, alia improbabilia eſſe dicunt. 78
academici non multum a Peripateticis diſſident. 9
academici veteres, & Peripatetici, honeſta anteponunt vtilibus. 124
acceſſio — deceſſio — opp. 121
accipere calamitatem in bello. 152
accipere in ciuitatem. 28
accipere iniuriam — at vero ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & praeſefert dolorem ſuum. 111
accepti regio apparatu. 256
acceptius — nihil eſt deo, quod quidē in terris fiat, acceptius, quā concilia, coetuſq. hominum iure ſocietatis, quae ciuitates appellantur. 256
acceptorum beneficiorum dilectus, ſeu delectus ſunt habendi. 34
acceptorum, & datorum ratio par ſit. 220
accommodare tempus, orandae liti. 149
accubationem epularem amicorum, conuiuium nominarunt Romani, melius, quam Graeci, qui tum compotationem, tum concenationem vocant, quia vitae coniunctionem haberet. 179
accuſare alterum non oportet, niſi aut reip. cauſſa, aut vlciſcendi, aut patrocinij. 98
accuſatio — duri hominis, vel potius vix hominis videtur periculum capitis inferre multis. 96
accuſatio perſaepe probata eſt, vt in Craſſo, Antonio, Sulpicio. 98
accuſator — tum periculoſum ipſi ē, tum ſordidum ad famam, committere, vt accuſator nominere: quod contigit M. Bruto, ſummo genere nato, &c. 98
acquieſcere — viciſſim ſenes in adoleſcentium caritate acquieſcimus. 231
acres animaduerſores vitiorum. 65
acriores ſunt morſus intermiſſae libertatis, quam retentae. 88
actio — in omni actione ſuſcipienda tria ſunt tenenda. 64
actio — omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia. 152
actus —— non eſt veriſimile, cum a natura ceterae partes aetatis bene deſcriptae ſint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, eſſe neglectum. 163
actum cum illo optime eſt: mecum autem incommodius. 207
actum eſt cum illo praeclare. 207
acta agimus, quod vetamur vetere prouerbio. 220
acuere —— duae res, quae languorem afferunt ceteris, illum acuebant. 119
addi —— demi, opp. 236
adhibenda cura eſt laxitatis in domo. 63
addictus morti. 129
addiſcentem multa in dies ſeneſcere. 185
addubitare in rebus aliquibus. 123
adducere alterum in inuidiam falſo crimine. 147
adducere habenas —— remittere. 217
adduci nullo frigore poſſe, vt, &c. 174
adducta res in anguſtum. 210
adelphi —— duo fratres diſſimilibus moribus. 191
ades animo, & omitte timorem. 256
adhibemus quaedam tormenta. 128
adhibuit in conſilium quindecim principes. 112
adhibere ad conſiderandas res & tempus, & diligentiam. 24
adhibere curam in ouibus, & capris parandis, in amicis eligendis negligentes. 222
adhibere doctos homines debemus ad ea eligenda, quae dubitationem afferant. 65
adhibere iudicium, & diligentiam debemus in deligendis idoneis, quibus benigne faciamus. 105
adhibere modum, & ordinem ijs rebus, quae tractantur in vita. 23
adhibere orationis vanitatem. 141
adhibere periculoſas curationes, & ancipites grauioribus morbis. 45
adhibenda diligentia eſt amicitiis comparandis, vt nequando amare inciperemus eum, quem aliquando odiſſe poſſemus. 220

Adhibenda eſt reuerentia optimi cuiuſque & reliquorum. 51

adhibenda fortaſſis ſaeuitia eſt ijs, qui imperio oppreſſos coercent, vt heris in famulos. 87

adhibenda in hac re ratio, & diligentia eſt. 229

adhibenda maior quaedam cura eſt, ſi erunt merita erga nos, &c. 340

adegit illum, arbitrum. 142

adipiſcentur magnam & gratiam, & gloriam cum ſumma vtilitate reip. 113

adiuuare iniuriam —— non modo non repellere, ſed etiam adiuuare iniuriam. 145

adiuuaretur grandi pecunia. 112

adiumenta hominum omnis inſtitutio vitae deſiderat. 94

adiumenta rerum gerendarum habere a natura. 41

adiutores ad iniuriam. 215

adminiculum —— natura ſemper ad aliquid tamquam adminiculum adnititur. 229

adminiculorum ordines. 185

admirabilitatem magnam facit haec animi deſpicientia. 93

admirantur homines ea omnia, quae magna, & praeter opinionem ſuam animaduerterunt. 93

admiratione afficere. 93

admouentur dolorum faces—— dolorum cum admouentur faces, praeter modum plerique exterrentur. 93

adoleſcentia —— cum eſt maxima imbecillitas conſilij, 58

adoleſcentia libidinoſa, & intemperans effetum corpus tradit ſenectuti. 172

adoleſcentia maxime a libidinibus arcenda eſt, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis. 59

adoleſcentia multo plures, quam noſtra, mortis caſus habet. 191

adoleſcẽtia—petulãtia, et libido magis eſt adolerentium, quam ſenum, nec tamen omnium adoleſcentium, ſed non proborũ. 175

adoleſcentia ſaepe in ea, quae non vult, incurrit. 170

adoleſcentiae certa ſunt ſtudia. 194

adoleſcentiae non modo non inuidetur, verum etiam fauetur. 96

adoleſcens, in quo ſenile eſt aliquid, probandus: & ſenex, in quo aliquid adoleſcentis. 175

adoleſcens ſperans ſe diu eſſe victurum, inſipienter ſperat. 192

adoleſcentis eſt maiores natu vereri. 59

adoleſcenti prima commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicus rebus comparari poteſt. 190

adoleſcentes facilius in morbos incidunt, grauius aegrotant, triſtius curantur. 191

adoleſcentes ſic mori uidentur, vt cũ aquae multitudine flammae vis opprimitur. 192

adoleſcentibus vitam vis aufert, ſenibus maturitas. 192

adſtricti iureiurando. 29

aduerſum ſolem intueri nequimus. 257

adulterare——aſſentatio iudicium veri adulterat. 229

adumbratae, & fictae res——in ſcena rebus fictis, & adumbratis loci plurimum eſt. 229

aduocatum te in rem praeſentem eſſe venturum conſtituere. 28

aeacus & Minos iuſti fuiße dicuntur. 51

aeacidarum genus. 29

aedes male materiatae, ruinoſae. 140

aedes peſtilentes—— ſalubres. 140

aedificandi deſcriptio ad vſum accommodanda eſt. 63

aedilitatis praetermißio Mamerco diuitiſſimo homini conſulatus repulſam attulit. 102

aedilicio maximo munere qui functi ſint. 102

aegina nimis imminuebat propter propinquitatem Pyraeeo. 138

aeginitae —— Athenienſes ſciuerunt, vt Aeginetis, qui claſſe valebant, pollices praeciderentur. 138

aemilius Papus Cluſenio familiaris bis vna coſſ. & collegae in cenſura. 215

aequabile, & temperatum orationis genus. 9

aequabilis praedae partitio. 94

aequabilitas cum vniuerſae vitae, tum ſingularum actionum. 57

aequabilitas in omni vita praeclara, & idem ſemper vultus, eademq. frons, vt de Socrate, itẽq. C. Laelio accepimus. 48

aequabiliter praedam diſpertire. 94

aequitas lucet ipſa per ſe. 28

aequitas tollitur omnis, ſi habere ſuum cuique non licet. 110

aequus, facilis, multa de ſuo iure concedens in omni re contrahenda. 105

aerarij—— eos in aerarijs reliquerunt cenſores. 29

aerumnoſus —— M. Regulus non fuit aerumnoſus. 239

aes alienum conſule Cicerone fuit maximum, & optime diſſolutum. 112

aeſopus non ſaepe Aiacem ſumebat. 57

aeſtimatores rerum callidi. 251

aetas——curſus eſt certus aetatis. 174

aetas ingraueſcens. 164

aetas quiete, pure, atque eleganter acta. 166

aetate ingraueſcente. 215

aetatum omnium certus eſt terminus. 192

aethereum eſt id, quod a ſeipſo mouetur. 258

aetionis tabula ſtupidum detinet. 248

affabilitas ſermonis magnopere conciliat animos. 98

offecta aetas. 179

afferre cauſſam—hanc, vt ſibi ignoſcerem, cauſſam afferebat. 215

afferre dubitationem— quid eſt ergo, quod nonnumquam dubitationem afferre ſoleat, conſiderandumq. videatur? 124

afferre manus ſocio. 25

afferre manus magiſtratibus. 242

afferre vim. 213

afferre opinionem populo, fore, &c. 98

afferendum ſemper aliquid eſt ad communem vtilitatem. 35

afficiunt admiratione alios ij, qui anteire ceteros virtute putantur. 93

affirmate——quod affirmate, quaſi deo teſte, promiſeris, id tenendũ eſt. 154

afflictis rebus —rebus afflictis excelſo animo fuit populus Rom. 156

africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam. 58

africanus maior, Africanus Iunior. 239

africanus nihilo locupletior Carthagine euerſa. 110

africani dictum —— vt equos propter crebras contentiones proeliorum, &c. ſic homines ſecundis rebus effrenatos, &c. 48

afri-

Index

africani liberalitas, qui Paulli heredit. Q. Maximo fratri partem ſuam conceſſit. 239
africanum laudat Panaetius, quod fuerit abſtinens. 110
africanus P. Fil. in re militari excellere ſtudiuit. 58
agamemnon deuouit Dianae, quod in regno ſuo pulcherrimum natum eſſet illo anno &c. 151
ager Arpinas. 25
ager cõſaeptus diligenter conſitus. 188
ager Tuſculanus. 25
agri colendi ſtudium, nihil tam regale, quam ſtudium agri colendi. 188
agri foſſiones, & repaſtinationes. 185
agro bene culto, nihil poteſt eſſe nec vſu vberius, nec ſpecie ornatius. 187
agros fertiles imitari debemus, qui multo plus afferunt, quam acceperunt. 34
agrariae contentiones Gracchos perdiderunt. 112
agricola quamuis ſit ſenex, non dubitat quaerenti cui ſerat, reſpondere Dijs immortalibus. 170
agricolarum voluptates. 185
agricultura laudatur a Xenophonte in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari. 188
agricultura nihil melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius. 66
aggrediar dicere de ijs rebus, &c. 77
agin regem Lacedaemonij, quod numquam antea apud eos accideret, necauerunt. 111
agitatio ſtudiorum. 170
agere conſiderate — conſiderate agere pluris eſt, quam cogitare prudenter. 70
agere — cũ publicanis ſic debent agere ciuitates, vt nos cum colonis ſolemus. 150
agere cuniculos in aerarium. 150
agere — nihil agi debet, cuius non poſſis cauſſam probabilem reddere. 52
agere ſuum negotium. 28
agere triumphum — cum triumphum egeris, &c. 256
agatur caput, aut fortuna. 220
agreſtes — ſi mihi apud aliquos agreſtes habenda eſſet oratio. 247
agrigentinorum multitudo vniuerſa in Phalaridem impetum fecit. 89
aiax quo animo traditur, millies oppetere mortem, quam illam perpeti, (quae. Vlyſſes) maluiſſet. 57
alio loquenti dedicata ara. 121
alexander magnus rebus geſtis & gloria Philippo patre ſuperior facilitate, & humanitate ab eo ſuperatus. 48
alexander Pheraeus ab vxore propter pellicatus ſuſpicionem interfectus. 89
alexander Phaereus cum vxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum quendam diſtricto gladio iudebat anteire. 88
alienatio diſiunctioque ſtatim facienda. 226
aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi. 141
allegare aliquem ad aliquos. 233
allicere, atque excitare hominum ſtudia ad vtilitates noſtras. 142
allicere multitudinis animos ad beneuolentiam. 98
aluntur, & augẽtur cogitatione, & memoria. 232
amare nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla indigentia, nulla vtilitate quaeſita. 231
amare ita oportere — vt ſi aliquando eſſet oſurus — Biantis. 220
ambitio honorumque contentio miſerrima eſt. 46
amica — amica Alcibiadis corpus eius texit amiculo ſuo. 41
amicitia bonam ſpem in poſterum praelucet. 210
amicitia — de amicitia alio libro dictum eſt, qui inſcribitur Laelius. 92
amicitia digni ſunt, quibus in ipſis cauſſa eſt, cur diligantur. 226
amicitia ea iucundiſſima eſt, quam morum ſimilitudo bonorum coniugauit. 37
amicitia & ſecundas res ſplendidores facit, & aduerſas partiens, communicanſque, leniores. 210
amicitia — haud ſcio, an, excepta ſapientia, quidquam ſit homini melius a Dijs immortalibus datum. 210
amicitia hoc praeſtat propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli poteſt, ex amicitia non poteſt. 210
amicitia — in amicitia, nihil fictum, nihil ſimulatum eſt: & quidquid eſt, id verum, & voluntarium eſt. 213
amicitia — lex prima in amicitia ſancienda, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. 217
amicitia — praecipiendum in amicitia, ne intemperata beneuolentia (quod perſaepe fit) impediat magnas vtilitates amicorum. 226
amicitia nihil aliud eſt, niſi omnium diuinarum, humanarumque rerum cum beneuolentia, & caritate conſenſio. 210
amicitia — in amicitia debet eſſe omnium rerum, conſiliorum, voluntatum ſine vlla exceptione communitas. 220
amicitia — nihil eſt tam naturae conueniens, tam aptum ad res vel ſecundas, vel aduerſas. 210
amicitia non niſi in bonis eſſe poteſt. 210
amicitia — non vtilitatem amicitia, ſed vtilitas amicitiam ſequitur. 220
amicitia nullo loco excluditur. 210
amicitia numquam intempeſtiua, numquam moleſta eſt. 210
amicitia oritur a natura potius, quam ab imbecillitate. 213
amicitia — plurimum in amicitia amicorum bene ſuadentium valeat auctoritas. 217
amicitia ſerpit per omnium vitam. 228
amicitia — ſolem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt. 217
amicitia tota, veritate perpenditur. 229
amicitia — tres ſententiae de finibus diligendi, quarum nullam probat Laelius. 220
amicitia virtutum adiutrix a natura data eſt, non vitiorum comes. 228

amicitia—ultimum in amicitia pu tauit Pythagoras, ſi vnus fiat ex pluribus. 35
amicitia—de amicitiae vtilitate om nes vno ore conſentiunt. 228
amicitia vtrum propter imbecillita tem atque inopiam deſiderata ſit, necne, &c. 213
amicitiae nomen ſine veritate vale re non poteſt. 229
amicitiae opportunitates. 210
amicitiae vis in eo eſt, vt vnus qua ſi animus fiat ex pluribus. 229
amicitiae vis quanta ſit, vel ex hoc intelligi maxime poteſt, quod ex infinita ſocietate generis humani, quam conciliauit ipſa natura, ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, vt omnis caritas, aut inter duo, aut inter paucos iungeretur. 210
amicitiae vſus varius eſt, & multiplex. 228
amicitiam manere difficile eſt, ſi a virtute defeceris. 215
amicitiam omnibus rebus humanis eſſe anteponendam. 210
amicitiam ſumma fide, conſtantia, iuſtitia ſeruare. 213
amicitiam vſque ad extremum vitae diem permanere difficillimū eſt. 215
amicitiam— in amicitia ſuperior par debet eſſe inferiori, id quod maximum eſt. 224
amicitiae—fugiendas eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit vnum ſol licitum eſſe pro pluribus. 217
amicitiae depoſitae—non ſolum amicitiae depoſitae, ſed etiam ini micitiae ſuſceptae. 226
amicitiae numquam ſunt anteponen da ea, quae videntur vtilia. 129
amicitiae plerique anteponunt hono res, magiſtratus, imperia, poteſta tes. 222
amicitiae praeſidij, adiumentique cauſſa, an beneuolentiae, & caritatis ſint expetendae. 217
amicitiae verae reperiuntur in his, qui in honoribus, req. publica verſantur. 222
amicitiae propter indigētiam nō coluntur. 220
amicitiarum non debent eſſe ſatieta tes. 224
amicitiae—veterrimae quaeque ami citiae (vt ea vina, quæ vetuſtalem ferunt) debent eſſe ſuauiſſimae. 224
amicitiarum peſtis, quae maxima. 215
amicitiarum ſua cuique permanet ſtabilis, & certa poſſeſſio. 220
amicitias, quae minus delectant, & minus probantur, magis dece re cenſent ſapientes ſenſim diſſuere, quam repente praecidere. al. diluere. 58
amicus certus in re incerta cernitur. 222
amicus—quid dulcius, quam habere quocum omnia audeas ſic loqui, vt tecum. 210
amicus verus tamquam alter idem. 226
amici cauſſa neque contra remp. neque contra iuſiurandum, ac fidē vir bonus faciet. 129
amici—multa, quae noſtra cauſſa numquam faceremus, facimus cauſſa amicorum. 224
amicum bellum patriae inferentem ſequi non oportet. 217
amici—ab amicis in magna re ali qua in rep. peccantibus diſcedere licet. 217
amici firmi, & conſtantes, ſunt eligendi, 222
amici noui—ſint ne amici noui digni amicitia veteribus anteponendi. 224
amici, qui ante oculos ſunt, & quos nouit vita communis. 215
amici ſaepe & admonendi & obiurgandi ſunt. 229
amici—ſi omnia facienda ſint, quae amici velint, non amicitiae tales, ſed cōiurationes putandae ſunt. 129
amicorum bene ſuadentium plurimum valere debet auctoritas. 217
amicorum eſſe communia omnia. 35
amicorum paria vix tria, aut quat tuor ex omnibus ſaeculis numerantur. al. nominantur. 209
amicis non eſt concedendum quidquid velint, neque ab ijs impetrandum eſt quidqnid velimus. 215
amici—plerique amicos, tamquā pecudes, eos potiſſimum deligūt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos. 226
amicos non parare optimam & pulcherrimam vitae (vt ita dicam) ſupellectilem. 220
amilcar Hannibalis pater. 152
amiſimus penitus remp. 99
amittere penitus conſuetudinē & diſciplinam. 89
amor confirmatur & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto, & con ſuetudine adiuncta. 213
amor, ex quo amicitia nominata eſt, princeps eſt ad beneuolentiam coniungendam. 213
amor in amicitia quatenus progredi debeat. 215
amorem praecipuum in eos, qui pro creati ſunt, ingenerat natura. 21
amplificatio rei familiaris nemini no cens non eſt vituperanda. 25
ampliſſima familia natus. 247
amputatio ſarmentorum, aut immiſ ſio. 185
anceps cura cogitandi. 25
angor, qui pro amico ſaepe capiendus eſt, non tamen valet, vt tollat e vita amicitiam. 217
angi ſuis incommodis—ſuis incōmodis grauiter angi, non amicū, ſed ſeipſum amantis eſt. 207
anguſtiſſimi animi eſt amare diuitias. 40
anhelitus mouentur, vultus mutan tur, ora torquentur, cum in feſtinationibus nimiae celeritates, ſuſcipiuntur. 61
anienus, & anio, Flu. 155
animaduerſio & caſtigatio contumelia vacare debet. 48
animaduerſores acres vitiorum. 65
animal—quod animal eſt, id motu cietur interiore, & ſuo. 258
animantium omni generi a natura attributum eſt, vt ſe, vitam, corpusque tueatur. 20
animatus — vt quemadmodum in ſe quiſque, ſic in amicum ſit animatus. 209
animus bene a natura informatus nemini vult parere, niſi praecipienti, aut docenti, niſi vtilitatis cauſſa iuſte, legitimeque imperanti. 21
animus caeleſtis eſt, ex altiſſimo domicilio depreſſus, & quaſi demerſus in terram. 195
animus, Deus eſt, ſi quidem Deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui praeuidet, qui tam regit & moderatur, & mouet id corpus, cui praepoſitus eſt, quā hunc mundum princeps ille Deus. 258
animus excelſus, & altus, & virtutibus exaggeratus. 248
animus hominis diues, non arca, appellari ſolet. 251
animus hominibus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quae ſidera, & ſtellas vocatis. 256
animus in quibuſdam eſt abiectior. 220

animus is, qui plus cernit & melius cum diſcedit a corpore, videt ſe ad meliora proficiſci. 192
animus optimi cuiuſq; in morte facillime euolat, tamquam e cuſtodia, vincliſque corporis. 207
animus retinendus eſt in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius, a quo datus eſt ex hominum vita migrandum. 256
animus ſemper agitatur, nec principium motus habet, quia ipſe ſe moueat, &c. 195
animus—ſiue Deus, ſiue mater omnium rerum natura tibi animum dederit, etc. 239
animus tuus oportet ſe iudicet diuitem, non hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuae. 251
animi bene conſtituti proprium eſt, & laetari bonis rebus, & dolere contrarijs. 217
animi magnitudo vera & ſapiens, honeſtum in factis poſitum, non in gloria iudicat. 37
animi naturam eſſe ſimplicem, neque habere in ſe quidquam admixtum diſpar ſui, atque diſſimile. 195
animi opera maiora ſunt, quam corporis. 98
animum eſſe immortalem demonſtrat Cicero lib. 6. de rep. 258
animum eſſe ſapientem cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe cępiſſet. 196
animum non poſſe eſſe mortalem, & quam ob cauſſam non poſſit. 195
animo cernere. 196
animi dormientium maxime declarant diuinitatem ſuam. 196
animi multo magis viuunt, vbi exierint e corporibus, quam dum in corporibus ſunt. 196
animi ſe exercendo leuantur. 175
animorum vis, atque natura, duplex. 52
animos eſſe diuinos, ijſq. cum e corporibus exceſſiſſent, reditum ad cęlum patere, dicebat ſemper Socrates. 207
animos ex vniuerſa mente diuina eſſe delibatos, dixerunt Pythagorei. 195
animot immortales eſſe credo — quod ſi in hoc erro, libenter erro, nec mihi hunc errorem, quo delector, dum viuo, extorqueri volo. 197
animos ſparſerunt in corpora humana dij immortales, vt eſſent, qui terras tuerentur, &c. 195
annibal, crudelis. 29
anibbal callidus. 54
annibal octo hominum millia tenebat, poſt Cānenſem pugnam. 156
annibalem propter crudelitatē ſemper odit populus Ro. 213
annicerij & Cyrenaici philoſophi. 156
annonae caritas. 139
annus vertens quando vere poſſit appellari. 258
annum iocula riter homines tantum modo ſolis, ideſt vnius aſtri reditu metiuntur. 258
acquiro——cogitando ſemper aliquid aut anquirit, aut agit mens hominis. 53
anquiro——quid velit, anquirat, deſideret. 96
anquiritur in eum quo modo viuat. 380. 23
ante oculos——amici, qui ante oculos ſunt, & quos nouit vita communis. 215
anteire ceteros virtute. 93
anteuertere — atque id ipſum cum tecum agere conarer, Fannius anteuertit. 209
antigoni ad Philippum epiſtolae. 98
antipater, homo acutiſſ. Diogenis Babylonij Stoici diſcipulus. 140
antipater Tyrius Stoicus. 113
antipatri epiſtolae ad Caſſandum. 98
antonius—in Antonium. 247
apelles Veneris partem inchoatam reliquit. 121
aperte odiſſe, magis ingenui hominis eſt, quam fronte occultare ſententiam. 224
apertus, ſimplex, ingenuus, iuſtus, bonus. 141
apertum amici pectus videre oportet in amicitia, ſuumque oſtendere. 229
apex ſenectutis eſt auctoritas. 188
apium examina. 185
apollo Pythius oraculum edidit Spartam nulla re alia, niſi auaritia eſſe perituram. 110
ἀποφθέγματα *a ſene Catone collecta.* 53
apparatus magnifici. 25
apparatum opipare conuiuiū. 141
apparuit in tuo nomine munus illud. 233
appellare eum, quicum bella geras tam molli nomine. 28
appetere alienum, & id quod alteri detraxeris, ſibi aſſumere. 124
appetitus—efficiendum eſt, vt appetitus rationi obediant, eamque neque praecurrant, neque propter pigritiam, aut ignauiam deſerant. 52
appetitus impellit ad agendum. 61
appetitus— pars animorum poſita eſt in appetitu, quae ē ὁρμὴ *Graece, quae hominem huc & illuc rapit.* 52
appetitus rationi parere debet. 64
appetitum rationi obedientem praebere debemus. 61
appetitus omnes contrahendi, & ſedandi, excitandaque animaduerſio, & diligentia, &c. 52
app. Clodius Caecus. 170
appius ſenex & caecus magnam domum regebat. 175
applicare ſe ad—beſtiae requirunt, atque appetunt, ad quas ſe applicent eiuſdem generis animanteis. 226
applicare —cum ſimilis animus ſe ad virtutem alterius applicat, & adiungit. 218
applicatio animi. 213
apponere licitatorē—venditor licitatorem non apponet. 142
apponere qui contra liceatur—emptor non apponet, qui contra liceatur. 142
aptus totus ex ſeſe, qui in ſe vno ponit omnia. 239
aqua, & ignis —non aqua, non igni pluribus locis vtimur, quam amicitia. 210
aqua haeret, vt aiunt. 157
aqua inter cutem—medicamentum ad aquam intercutem. 150
aquae tentatae—quo vtamur in amicitia quaſi aquis tentatis, ſic aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum. 222
aquatio—hic aquatio: hac villa iſti carere non poſſunt. 141
aquillius collega & familiaris Ciceronis protulit de dolo malo formulas. 141
aquilliana definitio doli mali. 141
aratus Sicyonius iure laudatur — multa hic de Arato. 112
arbitrium rei vxoriae—in quo additur Aequius melius. 142
arbitria, in quibus additur ex fide bona. 143
arceſſere capitis innocentem in iudicium. 98
arceſſitus in ciuitatem Cicero, non ciuitate pulſus. 242
archipitrata, niſi aequaliter praedam diſpertiat, aut occidetur a ſocijs, aut relinquetur. 94
archytas Tarentinus. 229
archytae Tarentini, magni in pri-

mis, &

mis, & praeclari viri oratio. 176
actior me, quam ſolebat, ſomnus cõplexus eſt. 256
arganthonius quidam fuit Gadibus, qui octoginta regnauit annos, centum viginti vixit. 192
argentariam facere. 141
argentum caelatum. 248
ariopagus a Solone conſtitutus. 42
aries quamuis murũ aries percuſſerit. 28
ariolorum, & vatum furibũdae praedictiones. 28
ariſtides. 122
ariſtides cõſiliũ Themiſtoclis, quod vtile videbatur, inboneſtum iudicauit, atque iccirco a populo improbatum eſt. 139
ariſtides talis Athenis, qualis Romae Fabricius. 149
ariſto Chius Tithonum facit de ſenectute diſputantem. 161
ariſtoteles, & Iſocrates vterque ſuo ſtudio delectatus cõtempſit alterum. 9
ariſtotelis ſententia laudatur de effuſionibus pecuniarum, quae fiunt ad multitudinem deliniendum. 102
arma—parui ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. 42
arma ſenectutis aptiſſima. 165
arpinates. 25
arripere——pueri cum artes difficiles diſcant, ita celeriter res innumerabiles arripiunt, vt eas non tum primum accipere uideantur, ſed reminiſci, & recordari. 195
arripere auide litteras. 171
arripere—non cani, non rugae repente auctoritatem arripere poſſunt. 190
artis praecepta nihil proſunt ſine vſu, & exercitatione. 37
artes, quae in veri veſtigatione verſantur. 24
artes, quibus aut prudentia maior ineſt, aut non mediocris vtilitas quaeritur, vt medicina, vt architectura, vt doctrina rerum boneſtarum. 66
artes voluptatum miniſtrae, non ſunt probandae. 66
artium multitudo ab hominibus inuenta. 82
artificia quae liberalia, quae ſordida. 66
aſcendere ad altiorem gradũ 105
aſcendere in equum. 174
aſciſcere—bonos boni diligunt, aſciſcunt. quaſi propinquitate coniunctos, atque natura. 218
aſcribere ad amicitiam—petiuit, vt ſe ad amicitiam tertium aſcriberent. 129
aſſentatio quamuis pernicioſa ſit, nemini nocere poteſt, niſi ei, qui eam recipit. 229
aſſentatio ſemper auget. 230
aſſentatio vitiorum adiutrix, procul amouenda eſt. 228
aſſentatoris callidi deſcriptio. 228
aſſentatoribus non eſſe patefaciendas aures. 49
aſſentiri omnia. 228
aſſequebatur maiorem laudẽ. 119
aßequi licentiam—magnis & diuinis bonis hanc licentiam aſſequebantur Socr. & Ariſtippus. 65
aſtrologiae ſtudioſus C. Sulpicius. 24
aſtus non placuerunt veteribus Rom. 143
aſtutiae tollendae ſunt. 143
athenienſes cum Perſarum impetũ nullo modo ſuſtinere poſſent, vrbe relicta, coniugibus & liberis Troezene depoſitis, naues cõſcenderunt, &c. 139
athenienſes durius, qui ſciuerunt, vt Aeginetis, qui claſſe valebãt, pollices praeciderentur. 138
athenienſes ſcire quae recta ſunt, ſed facere nolle. 190
athletae ſe exercentes in curriculo. 272
atilius Calatinus. 188
atilius Graece ſcripſit hiſtoriã. 156
atreo dicente, oderint dum metuãt, plauſus excitantur. 51
atrienſes ſerui. 247
attendere animum—cum animum attenderis. 126
attinet—neque enim naturae repugnare attinet. 57
attinet—quid attinet dicere? 57
attingere——cognitio veri maxime naturam attingit humanam. 24
auaritia——caput eſt in omni procuratione negotij, & muneris publici, vt auaritiae pellatur etiam minima pecunia. 110
auaritia—nullum vitium taetrius, quam auaritia, praeſertim in principibus, & gubernantibus. 110
auaritia ſenilis quid ſibi velit, non intelligo. poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam, quo minus viae reſtat, eo plus viatici quaererem. 191
auctoramentum——in mercenarijs ipſa merces eſt auctoramentum ſeruitutis. 66
auctoritas——aduerſus hoſtem aeterna auctoritas. 28
audacia in multis, in paucis facultas. 107
audire —— quid auditurum putas fuiſſe Vlyſſem, ſi in illa ſimulatione perſeueraſſet? 155
auditus, ſenſus in hominibus maxime hebes. 258
auertere aliquem ab errore, obiurgatione, aut conuicio. 149
auertere animum ab aliquo——tu velim animum a me parumper auertas; Laelium loqui ipſum putes. 201
auferre ſpem rei alicuius faciendae. 121
augendi libidine, amittendi metu cruciari. 233
augere, atque honeſtare aliquem. 57
augere, & ſollicitum habere. 191
augere ſuum commodum alterius incommodo, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, &c. 124
augere te ſcientia poteſt——augere exemplis. 9
augere verbis ſuum munus—extenuare. 108
augur——eſt boni auguris, meminiſſe, ſe maximis reip. temporibus praeſto eſſe debere, Iouique optimo maximo ſe conſiliarium, atque adminiſtrum datum, ſibi eos, quos in auſpicio eſſe iußerit.
augures Marcellus, & Appius. 143
augurium facturi erant augures. 142
auitus——hoſpes tuus auitus. 174
auocat a rebus gerendis ſenectus. 166
aurata tecta. 251
aures clauſae veritati 251
aures—hoc ſonitu oppletae aures, obſurduerunt. 256

B

BAcae arborum, & fruges terrae. 163
baiuli, atque operarij. 241
barbatulos mullos exceptare de piſcibus. 248
bargulus Illyricus latro, magnas opes habuit. 94
bellicae res —— adoleſcenti prima commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt. 96
bellua tantum, quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodque praeſens eſt, ſe accommodat, &c. 20
bellum ita ſuſcipi debet, vt nihil aliud, niſi pax quaeſita, videatur. 42

bellum

bellum Italicum propter iudiciorũ metum excitatum. 110
bellum nullum eſt iuſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante ſit, & indictum. 28
bellum Pyrrhi. 149
bellum Punicum ſecundum. 139
bellum Pyrrhi. 170
bellum tertium Punicum M. Catonis conſilio illatum. 42
bellum——temere in acie verſari, & manum cum hoſte confligere, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt. 43
bella cur ſuſcipienda. 28
bella, quibus imperij gloria propoſita eſt, minus acerba gerenda sũt. 29
bellorum exitus erant aut mites, aut neceſſarij. 89
bene eſſe——improbo, & ſtulto, & inerti bene eſſe non poteſt. 240
benefacta male locata, malefacta arbitror. 105
beneficentia, & liberalitate nihil eſt naturae humanae accommodatius. 33
beneficentiae, & liberalitatis ratio duplex eſt, 101
beneficium collocare——in beneficio collocando, & in referenda gratia, ſi cetera paria ſunt, hoc maxime officij eſt, vt quiſque maxime opis indigeat, ita ei potiſſimũ opitulari. 34
beneficium melius apud bonos, quã apud fortunatos, collocatur. 108
beneficium potius conferendum in virum bonum inopem, quam in opulentum. 107
beneficium——ſpectandi mores, in quem beneficium conferatur, &c. 33
benefici, & liberales ſumus, non vt exigamus gratiã, ſed natura pro pẽſi ad liberalitatẽ ſumus. 213
beneficij immemorem omnes oderunt. 105
beneficia collocare——in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam ſequi oportet. 107
beneficia, quae opera, non largitioue dantur, haec tum in vniuerſam remp. tum in ſingulos ciues conferuntur. 106
beneficia vltro & citro data, acceptaque. 35
beneuolentia ciuium non eſt mediocre telum ad res gerendas. 226
beneuolentia fidelis eſt vel ad perpetuitatem. 87
beneuolentia non ardore amoris, ſed ſtabilitate potius, & conſtantia iudicari debet. 34
beneuolentiam multitudinis facillime cõciliare poſſunt y, qui reip. praeſunt, abſtinẽtia, & continentia.
beneuolentia ſublata, omnis e vita ſublata iucunditas. 231
benigne fit hominibus indigentibus aut opera, aut pecunia. 101
benignitas, quae conſtat ex opera, & induſtria, & honeſtior eſt, & latius patet, & poteſt prodeſſe pluribus. 101
benignitas non debet eſſe maior, quã facultas. 33
benignitas reip. vtilis, quae. 105
benignitas quaenam largitioni munerum anteponenda. 105
benignitate benignitas tollitur. 101
beſtiae ex ſe natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, vt facile earum ſenſus appareat. 213
bias ſapiens habitus vnus ex ſeptem. 220
bias, qui numeratur inter ſeptem, laudatur, cuius cum patriã Prienam cepiſſet hoſtis, ceteriq. ita fugerent, &c. Ego vero inquit, omnia mea mecum porto. 251
biantis ſententia, ita quemque amare oportere, vt ſi aliquando eſſet oſurus. 220
blandus amicus a vero ſecerni, & internoſci poteſt. 228
bona aetas. 184
bonae deae opertum. 437
bonae fidei nomen latiſſime manat, verſaturque in tutelis, ſocietatibus, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitae ſocietas continetur. 143
bona tua venia dixerim. 145
bonitas——ſummi cuiuſque bonitas perfugium eſt omnium. 105
bonum——quidquamne bonum eſt, quod non eum, qui id poſſidet, meliorem facit? 238
bonum——id ſolum bene fieri, quod recte fit, & honeſte & cum virtute: id ſolum bonum, quod rectum, & honeſtum, & cum virtute eſt. 238
bonum non poteſt cuiquam malo eſſe. 33
bona externa, quae dicuntur, non eſſe in bonis numeranda. 233
bona non perdidit, ſi quis pecus, aut ſupellectilem amiſerit. 233
bona quae dicuntur, & improbi habent, & abſunt probis. 233
bona——ſaepe maiorum noſtrorum requiro prudentiam, qui haec imbecilla, & commutabilia pecuniae membra verbo bona putauerunt appellanda. 233
bonus vir eſt, qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini. 142
bonus vir, inops, etiam ſi referre gratiam non poteſt, habere certe poteſt. 107
bono viro, & grato benigne faciendum. 105
bonum virum eſſe, ſemper eſt vtile quia ſemper honeſtum eſt. 142
bonis viris honeſta, non occulta quaeruntur. 128
bonos alios, alios ſapientes exiſtimant. 142
breue tempus aetatis ſatis longum eſt ad bene honeſteque viuendum. 192
breuia omnia, tolerabilia eſſe debẽt, etiam ſi magna ſunt. 233

C

Cadit in noſtram intelligentiam. 123
caella vinaria, olearia, penaria. 187
caelum——certum eſſe in caelo locum, vbi beati aeuo ſempiterno fruantur, qui patriam conſeruarint, &c. 256
caeli ſtelliferi curſus acuto, & excitato mouetur ſono. ibid.
caepio, et Philippus iterũ coſſ. 166
caeſar Catuli patris frater, ſale, & facetijs vicit omnes. 61
caeſar——Ecce tibi, qui rex populi Ro. dominusque omnium gentium concupierit, idque perfecerit. 149
caeſar——Hunc tu quas conſcientiae labes in animo cenſes habuiſſe, quae vulnera? 149
caeſar inuidioſe carpitur & notatur. 112
caeſar——ſecutus eſt, qui in cauſſa impia, victoria etiam foediore, vniuerſas prouincias, regioneſque vno calamitatis genere comprehenderet. 89
caeſar ſemper habebat in ore Graecos verſus Euripidis de Phoeniſſis. 149
caeſar, tyrannus —— quem armis oppreſſa pertulit ciuitas. 87
C. Bloſius Cumanus hoſpes Scaeuularum, Ti. Gracchi amicus. 215
C. Coelius homo nouus. 238

C. Caeſar

c.Canius eques R. 30.141
c.Carſar L.filius——magnus lepos erat in C.Caeſare L.filio. 54
c.Caeſaris temeritas : qui omnia diuina, & humana iura peruertit, &c. 25
c.Claudius App.filius magnificentiſs.aedilitate functus eſt. 102
c.Curio dicebat,ſe, ſine vllo munere adeptum eſſe maximos honores. 104
c.Duillius,qui Poenos primus claſſe deuicit, delectabatur crebro funali,& tibicine a cena rediens. 179
c.Fabricius perfugam Pyrrho dedidit. 29
c.Fabricij continentia. 238
c.Fannius. 261
c.Gracchi frumentaria magna largitio. 108
C.Gracchi tribunatus. 217
C.Laelius—in C.Laelio multa erat hilaritas. 54
C Laelius, is, qui ſapiens vſurpatur, praetor Viriatum Luſitanũ fregit. 94
C.Licinius Craſſus. 229
C.Mancinus. 155
C.Marius Q.Metellum, cuius legatus erat, apud populum Rom. criminatus eſt. 147
C.Marius ſecundis in rebus vnus ex fortunatis hominibus; in aduerſis vnus ex ſummis videbatur. 239
C.Papirius influebat in aures concionis miris blanditijs, &c. 229
C.Pontius Samnis. 177
C.Pontius Samnis, C.Pontij Samnitis optatum. 98
C.Salinator, 164
C. Sergius Orata. 143
C.Seruilius Abala Sp. Melium regnum appetentem occupatum interemit. 187
C. Sulpicius aſtrologiae ſtudioſus. 24
C.Sulpicius Gallus,aſtrologus. 184
calamitas quaedam eſt in amicitijs dimittendis nonnumquam neceſſaria. 207
calamitatum ſocietates, difficiles pleriſque videntur. 222
calx——ad calcem peruenire. 231
calculi——vocare ad calculos amicitiam. 220
callida cõſilia quibuſdam videntur quietis cogitationibus ſplendidiora,& maiora. 45
callicratidas,apertiſſimus, & ſimplicissimus. 55
calliceatidas Lacedaemoniorũ dux Peloponenſi bello, cum multa feciſſet egregie, vertit ad extremum omnia. 45
callipho & Dinomachus cum honeſtate voluptatem copularunt. 157
calumnia, & nimis callida,& malitioſa iuris interpretatio. 28
campus rhetorum de Marathone, Salamine, Plataeis,&c. 37
campus——ſuppeditant & campus noſter, & ſtudia venandi, honeſta exempla ludendi. 53
canorum——omnino canorum illud ſplendeſcit etiam neſcio quo modo in ſenectute. 172
cani,rugae——non cani, non rugae repente auctoritatem arripere poſſunt. 190
cannenſis pugna. 156
cannenſi calamitate accepta maiores animos habuit populus R. quam vmquam rebus ſecundis. 139
cantare in foro. 65
capedines,& fictiles vrnulae Numae Pompily. 238
capit ex ſuis praedijs ſexcenta ſeſtertia : ego centena ex meis. 251
capiebat earum rerum exemplum ex ſimilitudine ineuntis aetatis. 215
capere conſilium——cum conſilium principes cepiſſent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regni eſſe tollendam. 129
capere laudem maximam ex aliqua re. 89
capere moleſtiam. 228
captus,& fraudatus. 143
captiui decem,quos poſt Cannenſem pugnam iuratos ad Senatum miſit Hannibal,ſe in caſtra redituros ea quorum erunt potiti Poeni,niſi,&c. 156
caput ad beate viuendum,ſecuritas. 217
caput eſt in omni procuratione negotij, & muneris publici, vt auaritiae pellatur etiam minima ſuſpicio. 110
capitum iugatio, & religatio, & propagatio. 185
capitalis L.Philippi oratio ad aequationem bonorum pertinens. 108
capitalis Eteocles. 149
carceres——e carceribus emiſſus. 231
carere——ſatiatis,& expetitis iucundius eſt carere,quã frui. 179
caritas inter natos,& parentes, dirimi, niſi deteſtabili ſcelere non poteſt. 213
caritas——quibus rebus poſſimus facillime eam,quam volumus, adipiſci cum honore & fide caritatem. 89
caritate,beneuolẽtiaq. ſublata, omnis e vita ſublata iucunditas. 231
carpere fructus——honeſte acta ſuperior aetas fructus auctoritatis carpit extremos. 190
caſtigandi vinculis,& carcere ſicary, &c. 145
caſtigatio contumelia vacare debet. 48
caſtigatione clementi magnam partem licet vti. 62
catadupa——ſicut vbi Nilus ad illa,quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altiſsimis montibus, ea gens, quae illum locnm incolit, ſenſu audiendi caret. 318.32
cato apnd Ciceronem de ſe dicit. 174
cato cum Socrate comparatur. 207
cato Bruti auunculus. 233
cato & diutiſſime ſenex fuit, & ipſa ſenectute, pro ceteris floruit. 201
cato Fil.——proficiſcar ad Catonẽ meum, quo nemo vir melior natus eſt,nemo pietate praeſtãtior. 197
cato maior——de agricultura in Catone maiore ſatis multa dixit Cicero. 66
cato nimis praefracte defendere videbatur aerarium & vectigalia. 150
cato perfectus Stoicus, ea ſentit, quae non probantur in vulgus.
cato perſtudioſus in ſenectute fuit Graecarum litterarum. 161
cato,ſenex Graecas litteras didicit. 170
catonis dictum ſcitum, Melius de quibuſdam acerbos inimicos mereri, quam blandos amicos. 228
catonis diſputandi genus. 233
catonis ſenis reſponſum cum eſſet ab eo quaeſitum, quid maxime in re familiari expediret. 113
catoni moriendum potius,quam tyranni vultus adſpiciẽdus fuit. 57
catuli optime vti lingua Latina videbantur. 61
caucaſus——num aut tuum,aut cuiuſquam noſtrum nomen vel Caucaſum traſcendere potuit, vel Gangem tranare? 258

caudium

caudium——male pugnatum apud Caudium. 155
cauea——qui clamores tota cauea, &c. 210
caueant intemperantiam adoleſcentes. 59
cauere in iure. 106
cauſſa, non natura, diſtingui hominum facta. 241
cauſſarum plurima genera, quae eloquentiam deſiderant. 98
cautio——omnium horum incommodorum vna cautio eſt atque vna prouiſio. 225
cautiones multas habet liberalitas. 33
celare Deos, & homines——ſatis enim nobis, ſi modo in philoſophia aliquid profecimus, perſuaſum eſſe debet, ſi omnes Deos hominesque celare poſſimus, nihil tamen auare, nihil iniuſte, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſe faciendum. 128
celare——tacere——aliud eſt celare, aliud tacere. 140
celare quid ſit. 141
celandi, & occultandi ſpes, opinioq. remouenda eſt, in omni deliberatione. 128
celeberrimi dies——ex multis diebus, quos ĩ vita celeberrimos, laetiſſimoſq. vidit Scipio, ille dies clariſſimus fuit, &c. 207
celebritas ſermonis——celebritatē ſermonis ab hominibus conſequi. 256
celſitas animi, & magnitudo, itemq. communitas, iuſtitia, liberalitas, magis eſt ſecūdum naturam, quā voluptas, quam vita, quam diuitiae. 124
celtiberi, Cimbri, inimici populi R. 293
cenſere——ſi cenſenda, atque aeſtimanda res eſt. 439.37
cenſorum notationes, & animaduerſiones. 155
cenſus—non aeſtimatione cenſus, uerum uictu, atq. cultu terminatur pecuniae modus. 440.5
cethego, Tuditanoque cos. 184
cernimus in alijs magis, quam in nobis, ſiquid delinquitur. 65
cernere animo. 196
cernere vitam ferro. 29
certare armis cum hoſte vtilius Fabricio fuit, quam venenis. 149
cetarij, lanij, coqui, fartores, &c. 66
cethego homini nō probatiſſimo ſpes imperij ſeruire coegit eos, qui ſibi eſſe ampliſſimi videbātur. 248
chorus virtutum. 156
cibi, & potionis tantum ſumendum eſt, vt reficiantur vires non opprimantur. 175
cicero——Occurritur autem nobis, & quidem a doctis, & eruditis, quaerentibus, ſatiſne conſtanter facere videamur: qui, cum percipi nihil poſſe dicamus, tamen hoc tēpore praecepta officij perſequamur. 77
cicero ad ſuam vtilitatem ſemper cum Graecis Latina cōiunxit. 9
cicero adoleſcens contra L. Sullae dominantis opes pro Sex. Roſcio Amerino dixit. 98
cicero cum rebus ſuis geſtis in conſulatu nullum triumphum eſſe conferendum dicit. 42
cicero de ſe in paradox. 2. & paradoxo 4. 241
cicero ea philoſophia plus vtebatur, quae peperit dicendi copiā. 233
cicero honores ampliſſimos cunctis ſuffragijs adeptus eſt ſuo anno, quod contigit praeterea nemini. 104
cicero lamentatur, & deplorat reip. ſtatum, & temporum calamitatem. 119
cicero, quidquid ad remp. attulit, a doctoribus, & a doctrina inſtructus ad eam, & ornatus aceeſſit. 68
cicero Xenophontis Oeconomicum adoleſcentis, e Graeco in Latinum ſermonem conuertit. 113
ciceronis libri Academici. 78
ciceronis libri de rep. 105
ciceronis pecunia ad uulgi opinionē mediocris. 251
ciceronis ſententia in philoſophia. 77
ciceronem F. in bello ciuili alae alteri praefecerat Brutus. 96
cineas Theſſalus. 178
circe, & calypſo. 61
circulns elucens——orbis lacteus. γαλαντίας. 256
circuli——ſermo in circulis, diſputationibus, congreſſionibus familiarum verſari debet. 61
circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia viuere. 220
circumſcriptio adoleſcentum. 141
circumſonare aures tuae talibus vocibus debent. 119
circūſpicere——numquamne homo amētiſſime te circumſpicies? 246
circumſpicere——haec talia circumſpicienda ſunt. 37
circumueniri—ne tenuiores propter humilitatē circūueniātur. 113
circumueniri, urgerique potentis alicuius opibus. 98
ciues——ciuium rationem eſſe habēdam, non ſolū propinquorū. 125
ciuibus multa ſunt inter ſe cōia. 35
ciues ab hoſte non natura, nec loco; ſed aīo, & factis diſtinguēdus. 246
ciuitas non eſt omnis cōuentus etiā ferorum, & immanium, &c. 242
ciuitas ſine ſeueritate adminiſtrari non poteſt. 48
ciuitates——concilia, coetusque hominum iure ſociati, quae ciuitates appellantur. 256
claudere rem familiarem——nō ita claudenda eſt res familiaris, vt eam benignitas aperire non poſſit. 101
claudicare in officio. 58
clauum tenere. 170
clauiculi——vitis clauiculis ſuis, quaſi manibus, quiquid eſt nacta, complectitur. 185
cleombrotus inuidiam timens temere cum Epaminonda cōflixit. 45
clodius——multa in Clodium. 246
cn. & P. Scipiones duo propugnacula belli Punici. 238
cn. Octauius primus ex illa familia conſul factus eſt—ei honori fuit, quod plenam dignitatis aedificaſſet in Palatio domum. 63
cn. Pompeius abundans bellicis laudibus. 42
coagmētare——cū eadē, quae coagmētauit, natura, opus ipſa ſuum diſſoluit. 194
cocles, Decij Cn. & P., Scipiones M. Marcellus. 37
coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte, ſolum officiū fortis, & magni viri. 238
coetus, & frequentia hominum—a coetu, frequentiaque hominum ſe in ſolitudinem, tāquam in portū, recipiebat. 119
cogitatio in vero exquirendo maxime verſatur. 61
cogitatio omnis, motusque animi in duobus verſaur. 24
cogitatio tacita——tantum roboris non habemus, vt cogitatione tacita a ſolitudine abſtrahamur. 119
cognouit cauſſas & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui ſua amiſerant. 112
cognitio, & ſcientia——omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſcientiae cupiditatem. 24
cognitionem rerum aut occultarum, aut admirabiliū ad bene, beateq. viuēdū neceſſariā ducimus. 21

colere officium—— negligere — op- pon. 15
colere ſtudia——qui praeſtantibus ingenijs in vita humana diuina ſtudia coluerunt. 318
colere virtutem——colendam virtutem diceret, quod ea efficiens vtilitatis eſſet. 121
colligatio naturalis——omnia naturali colligatione conſerte contexteque fiunt. 4
colligata ſunt inter ſe, & implicata. 23
colligo omnia antiquitatis monumẽta. 176
colligere—bene etiam colligit, haec pueris, &c. grata. 102
colligere beneuolentiam ciuium blãditys, & aſſentationibus. 222
collocare ſe totum in cognitione, & ſcientia. 68
colluuio——cum ex hac turba, & colluuione diſcedam. 197
color exercitationibus corporis tuẽdus eſt. 61
comes——dux——non ſe comitem illius furoris, ſed ducem praebuit. 215
comitatu nobilium iuuenum fortunati Scipiones. 172
comici, ſtulti ſenes al coamici. 228
comis erga Lyſandrum, & humanus. humanus Cyrus. 188
comitas—— affabilitasque ſermonis difficile dictu eſt, quontopere cõciliet animos. 98
comitate condita grauitas. 165
commendatio prima adóleſcentis proficiſcitur a modeſtia, &c. 98
commentandi cauſſa in hortos D. Bruti auguris ueniſſemus nomis. 203
comminus —— nec comminus gladijs vteretur. 170
comiſſa culpa. 240
commodare alteri—— quidquid ſine detrimento commodari poſſit, id tribuatur vel ignoto. 36
commode, quicumque dixit——Pecuniam qui habeat, &c. 107
commode dicta——breuiter, & cõmode dicta. 201
commodi mores. 220
commorandi nobis natura diuerſorium, non habitandi locum dedit. 197
commouet omnium animos ſpecie ſua boneſtum. 92
communitas, & ſocietas cum hominibus non eſt propter neceſſitatẽ vitae. 68
communitas non ſemper modeſtiae & moderationi anteponenda. 70
compages——incluſi in his compagibus corporis. 195
comparata vitae ratio—ita vitae, naturaeque ratio comparata eſt, ut alia aetas oriatur ex alia. 231
comparatio vtilitatum. 113
compendium——cõpendij ſui cauſſa. 142
competitor — aliter ſi eſt inimicus, aliter ſi eſt competitor, contendimus. 29
compeſcenda vitia ſenectutis. 178
complector animo. 166
complecti animo, & cogitatione. 58
compoſitum edictum. 147
cõpũctus notis Threicys, al. Thraecys, al. Threciis. 89
cõpta, & mitis oratio diſerti ſenis. 172
concentus actionum multo maior, & melior eſt, quam ſonorũ. 65
conchylium——cum palliis conchylio tinctis. 256
conciliatio, & conſociatio generis humani. 65
conciliatrix amicitiae virtutis opinio. 215
concilium, & coetus amimorũ 197
concipit dedecus ipſa ſenectus, ſi libidinoſa ſit. 59
concipere verbis iuſiurandum. 154
conſciſcere ſibi mortem alius debet in eadem cauſſa, alius nõ debet. 57
concordia res omnes contrahit, diſcordia diſſipat, 210
concrepare digitis —— ſi vir bonus habeat hanc vim, vt, ſi digitis cõcrepuerit, poßit in locupletium teſtamenta nomen eius irrepere, hac vi non vtatur, 145
concurſus praedonum. 242
condimentum amicitiae non mediocre, ſermonum, atque morum ſuauitas. 225
conditus——comitate condita grauitas. 165
confeciſti longam viam. 164
confectus ſenectute. 152
conferebam omnes meas curas, cogitationeſque in remp. 77
conferamus in pauca. 157
conferre aliquam diſcrepantiam in actiones, omnemque vitam. 57
conferre cum aliquibus familiares ſermones. 94
conferre——fructus praeſtãtiae tũ maxime capitur, cũ in proximũ quemque confertur. 224
conferre — nihil conferunt in vitae ſocietatem ſtudii, nihil operae, nihil facultatum. 28
conferre nimis magnum ſtudium, multamq. operã in res obſcuras, atque difficiles, eaſdem non neceſſarias. 24
cõferre officia in eos, quos ſperamus nobis profuturos. 34
conferre pecuniam in magnum aliquod tempus rep. 151
confinia——in vicinitatibus, & confiniis aequus, facilis, multa de ſuo iure concedens. 105
conflari——quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quaerimus boneſtum. 21
conformari——praecepta, quibus in omnes partes vſus vitae conformari poßit. 9
congerere——non eſt verendum, ne plus aequo in amicitiam congeratur. 220
conglutinatio——omnis conglutinatio recens, aegre; inueterata, facile diuellitur. 194
conieci illa ludens in communes locos. 233
coniecti ſunt omnium in te oculi. 203
coniugium——prima ſocietas, in cõiugio eſt, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia: id autem eſt principium vrbis, & quaſi ſeminarium reip. 35
coniunctionis appetitus procreandi cauſſa, omnium animantium cõmune eſt. 20
conniti animo——quantum conniti animo potes, quantum labore contendere. 119
connubia, & affinitates. 35
cõſaep.⁹ ager, et diligẽter cõſit⁹. 156
conſcientia beneactae vitae, multorumque benefactorum recordatio iucundißima eſt. 165
conſcientia peccatorum——ex conſcientia peccatorum timor, dominus ſaeuiſsimus. 248
conſcientiae labes — hunc tu quas conſcientiae labes in animo cenſes habuiſſe? 149
conſcientiae——te conſcientiae ſtimulãt malefactorum tuorũ. 239
conſcripſerunt edictum. 147
cõſenſio improborũ cõtra patriam, non modo excuſatione amicitiae tegenda non eſt, ſed potius omni ſupplicio vindicanda. 217
conſenſio voluntatum, ſtudiorum, ſententiarum. 207
conſentaneum — non eſt ſpectandũ quid dicat Epicurus, ſed quid cõſentanenm ei dicere. 157
conſenuerunt vires. 172
conſequi gratiã—ne illã quidẽ cõſequũtur, quã putant, gratiã. 111

conſe-

conſequi imitatione tantam ingenij praeſtantiam non poßumus. 119
conſeruare iuſiurandum. 152
conſiderate agere pluris eſt, quã cogitare prudenter. 70
conſilium fidele deliberãti dare. 35
conſilium verum dare gaudeamus libere. 217
conſilij capiendi deliberatio triplex. 20
conſitiones—inſitiones. 185
conſociati accuſatorum, atque iudicum greges. 251
conſociatio hominum, atque communitas, vincit cognitionis ſtudiũ. 68
conſtat inter omnes philoſophos, qui vnam virtutem habeat, omnes habere. 92
conſtare in vitae perpetuitate nobiſmetipſis vt poßimus, cura multo maxima adhibenda. 58
cõſtare ſibi—parum ſibi conſtare in rebus contrarijs. 41
conſtans aetas, quae media dicitur. 194
conſtanti homini non arbitror hoc poſſe contingere, vt vlla intermiſſio fiat officii. 207
conſtantia tenenda ei eſt, qui conſilium vitae, ad naturae ſuae non vitioſae genus contulerit. 58
conſtituere—ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem praeſentem eſſe venturum. 28
conſtituendi ſunt in amicitia fines, & quaſi termini diligendi. 220
conſtitutio firma corporis. 156
conſtituta reſp. 94
conſuetudo auget beneuolẽtiã. 213
conſulto, & cogitato facere iniuriam. 26
contagiones malorum. 111
contaminare ſe ſcelere ſcientẽ. 127
contemplatio rerum, & cognitio, inſuauis ſine ſocio, aut amico. 229
contẽnuntur ii, qui nec ſibi, nec alteri, vt dicitur. 93
contendimus inter nos verbis, non pugnis. 241
contendere ad magna rectis ſtudiis. 96
contendere ciuiliter. 29
contendere labore. 119
contendendum non eſt quidquam contra aequitatem, neque pro iniuria. 108
contentio orationis vbi locum habeat. 61
contentum ſuis rebus eſſe, maximae ſunt, certiſſimaeq. diuitiae. 252
continere ſe in aliqua libidine. 247
continere ſe in ſuis finibus. 50
continentia in victu omni atque cultu, corporis tuendi cauſſa. 113
contrariis rebus dolent ii, qui cõtrarias amant, vt iuſti maxime dolent rebus iniuſtis, &c. 217
contriuimus omne otioſum tempus ſtudiis cognoſcendi ſemper aliquid. 231
controuerſia inter Oratam, & Gratidianum: Oratam Craßus, Gratidianum defendebat Antonius. 143
conuenienter naturae viuere, Stoicis ſummum bonum. 121
conuerrere omnium hereditates digitorum percuſſione. 147
conuertimus omne ſtudium, curamque ad hanc ſcribendi operam. 114
conuerto—cauẽdum eſt, ne etiam in graues inimicitias conuertunt ſe amicitiae. 226
conuertere ſe ex homine in belluam. 148
conuiuium—accubationem epularum amicorum, quia vitae coniũctionem haberet, conuiuium nominarunt R. melius quam Graeci, qui hoc idem tum compotationem, tum concenationem vocãt. 179
conuiuia tempeſtiua. ibidem.
conuiuiorum delectationes non corporis voluptatibus magis, quam coetu amicorum, metiebatur Cato. ibidem.
cooptatio collegiorũ ad populi beneficium transferebatur. 229
copiam declarat ſocietas rerum, atque abundantia. 229
corinthia opera 238
corinthi diſturbatio. 138
coriolanus ingratae patriae iniuriã non tulit: bellum ei intulit. 217
coriolanus mortem ſibi conciuit. ibi.
coriolanus—ſi Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano non debuerunt. 215
corporis noſtri magnam natura ipſa videtur habuiſſe rationẽ. 60
corpora exercitatione, & defatigatione ingraueſcunt. 175
corroboratis iam, confirmatisque & ingeniis, & aetatibus. 224
corruere in extremo actu. 190
corruptelam iudiciis moliri. 251
corrupti mores, deprauatiq. ſunt admiratione diuitiarum. 108
craſſus dicere ſolebat, diuitem eſſe neminem, ſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus. 251
craſſus—multa in Craſſum: parad. 248
craſſus negabat, vllam ſatis magnã pecuniam eſſe ei, qui in rep. princeps vellet eſſe, cuius fructibus exercitum alere non poſſet. 25
craſſi oratio—in oratione Craſſi ſcriptum copioſe fuit, locupletari tenuiores, redimi e ſeruitute captos a ſenatorio ordine. 105
cratippus Peripateticus. 78
crematũ a Catone corpus filii. 197
criminationes ab aliquo illatas repellere. 224
criminibus inferendis delectari non debet amicus, aut credere oblatis. 223
crudelitas—hominum naturae, quam ſequi debemus, maxime inimica eſt crudelitas. 139
culcitas non habet. 53
cultri tonſorii. 88
cumulauit eloquentia bellicam gloriam. 58
cunae—vagire in cunis. 197
cuniculos agere in aerarium. 150
cupiditas principatus facile renaſcitur in animi magnitudine. 37
cupiditatis ſitis nũquam expletur. 233
cupiditates honoris, imperii, potentiae, gloriae plerumq. exſiſtunt in maximis animis, ſplendidißimiſque ingeniis. 26
cupiditas honoris, imperij, &c. quã dura eſt domina, quam imperioſa, quam vehemens? 248
cupiditates innumerabiles—qui cupiditates innumerabiles habet, quae breui tempore maximas copias exhaurire poßint, is diues nullo modo appellari poteſt. 251
cupiditates—qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare, cui tandem hic libero imperabit? 247
cura rerum alienarum difficilis. 28
curam non eſſe fugiendam: alioqui enim virtutem quoque eſſe fugiẽdam. 217
curatio valetudinis, nauigatio, agricultura ſine opera hominum nulla eſſe potuiſſet. 81
curatio valetudinis, & pecuniae. 113.
curio ad focum ſedenti cum Samnites magnum auri pondus attuliſſent, repudiati ab eo. 587
curio, cum cauſſam Tranſpadanorũ defendebat, addebat, uincat reip. vtili-

vtilitas. 150
curioſum eſſe non oportet peregrinum in aliena rep. 59
curricula mentis. 176
curſus honorum. 188
curſus——naues in curſu frumento onuſtas petentes Rhodum viderit. 139
curſum totius vitae facile videt homo. 20
cuſtodia rei ſuae. —— vt ſit libera, & non ſollicita ſuae rei cuiuſq. cuſtodia. 110
cuſtodia rerum ſuarum——ſpe cuſtodiae rerum ſuarum vrbiũ praeſidia quaerebant homines. 108
cymbarum ante oculos multitudo. 141
cynici non ſunt audiendi, qui, &c. 61
cynicorum ratio tota eſt eijcienda, 65
cyrenaici, & annicerij philoſophi, ab Ariſtippo nominati, omne bonum in voluptate poſuerunt. 156
cyrus apud Xenophontem eo ſermone, quem moriens habuit, cum admodum ſenex eſſet, &c. 172
cyrus minor, praeſtans ingenio, atque imperij gloria. 156
cyri maioris morientis apud Xenophontem oratio ad filios. 196
cyrſilum ſuadentem, vt Xerxem reciperent, Athenienſes lapidibus obruerunt. 139

D

DAmnati rei capitalis. 178
Damon, & Pythias Pythagorei quo animo inter ſe fuerint. 129
Danai quinquaginta filiae. 251
dare anſam——quo plures det tibi tamquam anſas ad reprehendendum. 195
dare fidem—fidem neque dedi, neq. do infideli cuiquam. 153
dare manus——litigare ſe ſimulans blanditur, atque ad extremum dat manus, vinciq. ſe patitur. 228
dare ſe iucunditati. 59
dandis, recipiendisque meritis. 213
decedere nonnumquam paullum de ſuo iure, non modo liberale eſt, ſed etiam fructuoſum. 105
decere——id quemque, quod eſt cuiuſque maxime ſuum. 57
decere——in omnibus, quae aguntur, ex eo, quo quiſque modo natus eſt, (vt ſupra dictum eſt) quod deceat, exquirimus. 58
decem captiui poſt pugnam Cannenſem iurati ad ſenatum miſſi &c. 156
decertandi duo ſunt genera. 15
decij duo. 122
decij duo ad voluntariam mortem curſum equorũ incitauerũt. 194
decij ſe deuouerunt, atque immiſerunt in armatas hoſtium copias. 238
D. Brutus augur. 203
decipere, non iudicare. 28
declinandum eſt de via. 220
declinare ea, quae nocitura videantur. 20
decori deſcripto duplex——decorũ generale, & huic ſubiectum, quod pertinet ad ſingulas partes boneſtatis.——ibidem vtriuſque definitio. 50
decori, & honeſti qualis differentia facilius intelligi, quam explanari poteſt. 50
ſiecorum ad omnem honeſtatem pertinet. 50
decorum latine; Graece πρέπον. 50
decorum, & honeſtum——decorum ab honeſto nõ poteſt ſeparari. 50
decorum in omnibus factis, dictis, in corporis denique motu, & ſtatu cernitur, idque poſitum eſt in tribus rebus. 59
decorum, quod poetae ſequũtur. 51
decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum, quibuſcũ viuitur, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. 51
dedecus, & flagitium. 149
dedere ſe angoribus — nec me angoribus dedidi. 77
defendere iniuriam——is, qui nõ defendit iniuriam, neque propulſat a ſuis cũ poteſt, iniuſte fecit. 145
defendere——vua veſtita Pampinis, nimios ſolis defendit ardores. 185
defenditur plurimorũ patrocinijs voluptas. 238
defenſio laudabilior eſt, quam accuſatio. 98
defenſitare cauſſas. 46
deferre—quod ſi poſſis quiduis deferre ad alterum, videndum eſt tamen, quid ille poſſit ſuſtinere. 224
deſieere a virtute. 215
defectio vitium, adoleſcẽtiae vitijs efficitur ſaepius, quam ſenectutis 172
defixa——mens humi defixa. 256
definitio——omnis, quae a Catone ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet a definitione proficiſci. 15
deflexit aliquantum de ſpatio, curriculoque conſuetudo maiorum. 217
deflexit oratio ab amicitijs perfectorum hominum, ad leues amicitias. 228
defluere——non eſt verendum, ne quid in terram defluat. 220
defenerationes. 251
defugere munus ſibi aßignatũ—ne munus humanum aſſignatum a Deo defugiſſe videamini. 256
deguſtabis genus exercitationum earum, quibus vti conſueui, &c. 233
delabitur ad vulgares amicitias a ſapientiũ familiaritatibus oratio noſtra. 226
delabitur in eas difficultates, &c. 95
delatus fuerit. 157
deliberanda non ſunt ea, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. 127
deliberatio——in omni deliberatione celandi, & occultandi ſpes, opinioque remouenda eſt. 128
deliberatio omniũ difficillima, quos nos, & quales eſſe velimus. 58
delinire aliquos blande appellando. 98
delinquere——cernimur in alijs magis, quam in nobis, ſi quid delinquitur. 65
demerſae leges alicuius opibus. 87
demetere fructus. 192
demetrius Phalereus diſputator ſubtilis, orator parum vehemens: dulcis tamen, vt Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere. 9
demetrius Phalereus Periclem principem Graeciae vituperat, quod tantam pecuniam in praeclara illa propylea coniecerit. 105
demetrium Macedones reliquerũt, vniuerſique ſe ad Pyrrhum contulerunt. 89
demigrare ab hominibus, moriendo; ab improbis, exſulando. 240
democritus ſenex. 170
demoſthenes exercebatur—vt Demoſthenem accepimus. 98
demoſthenes, ſi illa, quae a Platone didicerat, tenuiſſet, & pronunciare voluiſſet, ornate, ſplendideque facere potuit. 9
demoſthenis ſtudium——recordare quae de Demoſthenis ſtudio, & exercitatione ſcripſerit Demetrius. 233
demouet mentem de ſua ſede, & ſtatu voluptas. 238
deplorare vitam. 197

Index

depoſitum non ſemper reddendum. 28
depoſitum nullo teste non reddere, non eſt viri boni. 247
deprauatio conſuetudinis. 143
deprompta ex Stoicorũ diſputationibus oratio. 233
derelictio communis vtilitatis, contra naturam eſt. 125
deriuationes ſluminum. 81
deſcendere in rostra. 147
deſcendere——non eſt facilis inuentu, qui deſcendat ad calamitatum ſocietates. 222
deſcriptam tibi tributim, comprehẽſamq. Italiam fac in animo, ac memoria habeas. 241
deſcriptio aedificandi, in vſum accommodanda est. 63
deſcriptio —iuris aequa deſcriptio. 82
deſcriptus—— partes aetatis bene a naturae deſcriptae. 163
deſerere ius amicitiae arguerentur. 216
deſiderare, non deſiderare voluptates iucundius est, quam frui. 179
deſiderium coniunctiſſimi viri, atq. amantiſſimi ferre nullo modo poſſum. 231
deſiſtere ſententia. 121
deſpiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum putant. 93
deſpicientia rerum externarum. 40
deſtinare diem necis alicui. 129
destitutum ſe queritur. 28
deſtrinxit gladium. 155
destruere conſtruere —nauem, aedificium idem deſtruxit facillime, qui construxit. 194
deſudare, atque elaborare in re aliqua. 176
detrahere alteri ſui commodi cauſſa, magis eſt contra naturam, quam mors, quam dolor, &c. 124
detrahere de abſentibus ſtudioſe aut per ridiculum, aut ſeuere, maledice, contumelioſe. 52
detrahere multa de ſuis commodis virorum bonorum eſt. 220
detrahere aliquid alteri. 124
detractio, & appetitio alicui magis eſt contra naturam, quam morbus, aut egeſtas, &c. 125
deuincire hominum inter homines ſocietatem artibus, opera, facultatibus. 25
deuinciri firma ſocietate. 36
de vino detrahere. 60
deus——ſiue Deus, ſiue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura, animum tibi dederit, &c. 238
deum adhibere teſtem, id est mentem, qua nihil homini dedit ipſe Deus diuinius. 129
deum nihil habere ipſum negotij, nihil exhibere alteri. 153
deum numquam nec iraſci nec nocere. 153
deum ſemper agere aliquid, & moliri. 153
dij meliora, inquit Sophocles. 179
deos placatos pietas efficient, & ſanctitas. 81
dicere de ſeipſo, ſenile eſt. 173
dictorum commemoratorumque cõſtantia, & veritas. 25
dicere ſapienter, & copioſe—magna est admiratio copioſe, ſapienterq. ſciendi. 98
dies celeberrimi. 207
differenda in aliud tempus conſolatio, &c. 161
differentia naturarum quantam habeat vim. 57
diffluentes delicijs homines. 220
diffluere luxuria, & delicate, ac molliter viuere, turpe. 54
diffundi— contrahi——ex bonis amici quaſi diffundi, ex incommodis contrahi. 217
digladiari—de quibus pleriq. inter ſe digladiari ſolent. 28
dignitas pulchritudinis virilis ducenda eſt. 61
dignus, quicum in tenebris mites. 147
diiudicare——vt ſine vllo errore diiudicare poſſimus, ſiquando, &c. 124
dilaberetur reſp. praeclariſſime conſtituta. 111
dilabi ſinere rem familiarem flagitioſum est. 105
diligere—— ipſe ſe quiſque diligit, non vt aliquam mercedem exigat caritatis ſuae, ſed quod per ſe ſibi quiſque carus ſit. 226
diligere oportet cum iudicaris, non cum dilexeris iudicate. 228
diligi— omnium rerum nec aptius eſt quidquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligi, nec alienius, quam timeri. 87
diligentiae cauſſae grauißimae, quae. 92
dilinire multitudinem effuſionibus pecuniarum. 102
dimenſa, atque deſcripta. 188
dimicare cum aliquibus de imperio. 29
dinomachus. 157
dinumerare stellas, metiri mundi magnitudinem. 67
diogenes Babylonius, Stoicus. 140
dion Syracuſius a Platone eruditus. 68
dionyſius ſuperior: quo cruciatu angi ſolet. 88
dionyſius ſuperior cultros metuens tonſorios candente carbone ſibi adurebat capillum. 88
dirigi officium vtilitate magis, quã humanitate. 150
dirigenda honeſtate vtilitas. 149
directi in quicuncem ordines. 188
dirimere communem humani generis ſocietatem. 125
dirimere coniunctionem ciuium— qui dirimunt ciuium coniunctionem, eos morte, exſulio, vinclis, dando coercent. 124
dirimere controuerſiam. 157
dirimi interdum amicitias, vel contentione vxoriae condicionis, vel commodi alicuius, quod idem adipiſci vterque non poßit. 215
dirimi non poteſt caritas, quae est inter natos & parentes, niſi deteſtabili ſcelere. 213
diritas— comitas——opp. al. duritas. 191
diſcedo ex hac vita tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. 197
diſceſſit a fide, & iuſtitia. 147
diſceſſit terra— cum terra diſceſſiſſet magis quibuſdam imbribus, &c. 128
diſcedere a latere— a ſenis latere numquam diſcederem. 201
diſcederent omnes concordia conſtituta ſine querella. 112
diſcedere a naturae ſtatu——nihil diſcedere a naturae ſtatu. 40
diſceptatione vinci ſe non patiuntur, neque vllo publico, ac legitimo iure magnanimi. 33
diſcebant fidibus antiqui. 171
diſcere——facile corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur imitandi cauſſa magiſtri. 65
diſcendi labor —— ſi diſcendi labor eſt potius, quam voluptas. 119
diſcidia——danda opera, neque diſcidia amicorum fiant. 226
diſcrepantia-——in actiones, omnemque vitam nullam diſcrepantiam conferre debemus. 57
diſpares mores diſparia ſtudia ſequuntur. 226
diſumpimus repẽte in medio curſu

amici-

amicitias, exorta aliqua offenſione. 228
diſrumpi neceſſe eſt humani generis ſocietatem, ſi ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque commodum ſpoliet, aut violet alterum. 124
diſſenſio inter P. Africanum, & Q. Metellum ſine acerbitate. 46
diſſimilitudo morum diſſociat amicitias. 226
diſſociare —— morum diſsimilitudo diſſociat amicitias. 226
diſſoluetur omnis humana cõſortio, ſi ad ſe quiſque rapiat vtilitatẽ vniuerſorum. 125
diſſuendae magis, quã diſcindẽdae amicitiae. al. deluendae. 226
diſtantia morum, & ſtudiorum. 226
diſturbare parietes. 242
diſturbatio Corinthi. 138
diuellere non oportet commoda ciuium. 112
diuellere res a natura copulatas. 119
diues quis. 248
diues appellandus non eſt, qui cupiditates habet innumerabiles. 251
diuitem eſſe neminem, niſi qui exercitum alere poſſit ſuis fructibus, dicebat Craſſus. 251
diuites eſſe volumus non ſolum nobis, ſed liberis, propinquis, amicis, maximeq. reip. 142
diuites, & fortunati efferuntur faſtidio, & contumacia. 220
diuitiae —— corrupti mores, deprauatique ſunt admiratione diuitiarum. 108
diuitiae expetuntur tum ad vſus vitae neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. 25
diuitiae expetuntur, vt vtare. 210
diuitiae —— animus hominis diues, non arca appellari ſolet. 251
diuitiae —— animus tuus oportet ſe iudicet diuitem, nõ hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuae. 251
diuitiae —— ex eo quantum cuiqui ſatis eſt, metiuntur homines diuitiarum modum. 251
diuitiae maximae, & certiſſimae ſunt, contentum ſuis rebus eſſe. 252
diuitiae poſitae ſunt in virtute. 251
diuitiarum fructus, quis. 102
diuitiarum fructus eſt in copia. 251
diuitiarum modus ad id accommodatur, quantum cuique opus eſt. 241
diuitiarum proprium eſt, contentum eſſe rebus ſuis. 252
diuitior eſt, cui ſuperat, quam cui deeſt, qui abundat, quam qui eget. 251
diuitior, & afluentior videtur eſſe vera amicitia. 220
diuidere —— praeterire aliquid, maximum vitiũ eſt in diuidendo. 20
diuiſio tripertita —— qui e diuiſione tripertitas duas partes abſoluerit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam. 121
diuturnum mihi nihil videtur, in quo eſt aliquid extremum. 192
docere —— docuit fabulam. 184
docti non ſolum viui, atque praeſentes, ſtudioſos diſcendi erudiunt, atque docent, ſed hoc idem etiã poſt mortem monumentis litterarum aſsequuntur. 68
doctorum conſuetudo, eaque Graecorum, vt iis ponatur, de quo diſputent, quamuis ſubito. 209
doctos homines, aut vſu peritos adhibere debemus ad ea eligenda, quae dubitationem afferant. 65
doctrina, & cognitio rerum — ille, quorum ſtudia, vitaque omnis in rerum cognitione verſata eſt, tamen ab augendis hominum vtilitatibus, & commodis non receſſerunt. 68
doctrinae ſtudiis, & ſapientiae dediit ad hominum vtilitatem, ſuã ſapientiam, prudentiam, intelligentiamq. potiſsimum conferunt. 68
dolor cadit in ſapientem. 217
dolor non modo non ſummum malum, ſed ne malum quidem eſt. 154
dolorem ſummum malum qui iudicat, apud eum nullum locum habere poteſt fortitudo, neque ceterae virtutes. 157
dolus malus eſt, cum eſt aliud ſimulatum, aliud actum. 141
dolus malus legibus erat vindicatus. 142
dolus malus ſimulatione, & diſſimulatione continetur. 142
dolor deceptus, metu coactus. 28
domeſticae fortitudines non ſunt inferiores militaribus. 42
domus hominis honorati, & principis qualis eſſe debeat. 63
domus —— ornanda eſt dignitas domo, non ex domo tota quaerenda, nec domo dominus, &c. 63
dormientium animi maxime declarant diuinitatem ſuam. 156
dubitatio cogitationẽ ſignificat iniuriae. 28
ducere bellum. 147
ducuntur homines aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis praeſtantia, aut ſpe ſibi id vtile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, &c. 86
duces, & principes res magnas, & ſalutares ſine hominũ ſtudijs gerere non poſſunt. 82
duo genera ſunt decertandi. 28
duodecim tabulae — aut ſtatus dies cum hoſte. 28
duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. 58
Δυσηρεσία *eſt mirifica propter metũ armorum.* 128
Δυσωπία. 41
Δυσωπία —— *ſponſores appellare videtur habere quandam* Δυσωπίαν. 142

E

Ecce tibi, qui rex populi Ro. dominusq. omnium gentium eſſe concupierit, idque perfecerit. 149
eclogium — in quem illud eclogium eſt. 188
eclogium Solonis, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorũ, & lamentis vacare. 194
effectum —— hoc effectum ſit in officiis deligendis, &c. 70
efferre aliquid maximis laudibus. 210
efferre homines aliquos maximis laudibus. 93
efferre mirificos fructus. 165
efferuntur faſtidio, & contumacia diuites & fortunati. 220
efferri ſtudio videndi, &c. 197
effetum corpus tradit ſenectuti libidinoſa & intemperans adoleſcentia. 172
efficacitas —— tantum habet in libidine artis & efficacitatis. 238
efflorescit vtilitas ex amicitia, etiã ſi tu eam minus ſecutus ſis. 231
effrenatos rebus ſecundis homines, ſibique praefidentes, tamquam in gyrum rationis duci oportet. 48
effugere —— ſi impias propinquorũ manus effugeris. 256
effundere ſe in aliqua libidine. 247

elati —— voluptate. 53
eloqui copioſe, modo prudenter, melius eſt, quam vel & acutiſſime ſine eloquentia cogitare. 68
eloqui —— vterque (venditor, & emtor) ſi ad eloquendum venerit, non plus quam ſemel eloquetur. 142
eloquentia quid praeſtabilius vel admiratione audientium, vel ſpe indigentium, vel eorum, qui defenſi ſunt, gratia. 107
eloquentiam, a natura ad ſalutem hominum, & ad conſeruationem datam, ad bonorum peſtem, peniciemque conuertere. 98
eloquentiam deſiderant cauſſarum plurima genera. 98
eloquentiae intermiſſio, ne dicam interitum. 107
elucebit omnis conſtantia, omniſque moderatio ex eo, ſi appetitus ſint tranquilli, atque omni animi perturbatione careant. 52
elucere non poteſt id, quod eſt probabile, niſi ex utraque parte cauſſarum facta ſit contentio. 78
eluuiones, exuſtioneſque terrarum accidere certo tempore neceſſe eſt. 258
emancipata —— ſi nemini emancipata eſt ſenectus. 175
emax —— non eſſe emacem, vectigal eſt. 149
emergit —— ex quo magis emergit, &c. 57
eminus —— nec eminus haſtis vteretur. 170
emeritis ſtipendijs libidinis. 184
empedocles Agrigentinus carminibus Graecis vaticinatus eſt: quae in rerum natura, totoque mundo conſtarent, quaeque mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. 210
emptori notum vitium eſſe oportet, quod noſſet venditor. 148
eneruare, affligere —— non me plane eneruauit, non afflixit ſenectus. 174
ennius duo quae maxima putantur onera, paupertatem, & ſenectutem, ita ferebat, vt eis paene delectari videretur. 166
ennius recte —— Amicus certus in re incerta cernitur. 222
ennius —— fit vt cogitationes, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſaepiſſime uigilans ſolebat cogitare, & loqui. 256
ennius quibus conſulibus mortuus ſit. 166
ennij carmen ſepulcro inciſum eius, Nemo me lacrymis decoret. 194
ennius —— vnus homo nobis, &c. 165
ennij verſus. Sicut fortis equus, &c. 166
epaminōdas Thebanus a Lyſide Pythagoreo eruditus. 65
epicurus —— eſſe quendam Athenis, qui ſe ſapientem eſſe profiteretur, eumq. dicere, omnia, quae faceremus, ad voluptatem eſſe referenda. 178
epicurus floret Cyrenaicis obſoletis. 156
epicurus multis locis ſatis fortiter dicit de dolore: tamen non id ſpectandum eſt quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, &c. 157
epicurum nihil dicere poſſe de virtutibus, aut ſiquid dicat, non dicere conſentanea. 157
epigoni, Medea —— al. Medus. 57
epiſtola Philippi ad Alexandrum fil. 101
epiſtolae trium regum prudentiſſimorum ad filios, quibus praecipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos, ad beneuolentiā alliciant. 98
epulae, & viſcerationes. 102
equus intractatus eſt nouus. 224
equos propter crebras proeliorum contentiones ferocitate exſultantes domitoribus tradere ſolent vt his facilioribus uti poſſint. 48
eripere aliis, quod aliis largiare. 33
erranti comiter moſtrare viam. 35
erranti viam non monſtrare: quod Athenis exſecationibus publicis ſanctum eſt. 149
erraticus multiplici, & erratico lapſu. 185
error hominum non proborum ſecernit vtile ab honeſto. 127
errore duci. 65
erumpunt ſaepe vitia amicorum, tū in ipſos amicos, tum in alienos. 226
eſcam malorum uoluptatem appellat Plato, quod ea videlicet homines capiantur vt hamo piſces. 178
eſſe in hoc deſiderio diutius eſſe nō poſſum. 233
eſſe ſoluendo —— non eſſe ſoluendo. 111
eſſe in manima gratia, & gloria. 149
ἤθη Graeci vocant, quos Latini mores. 42
euagari —— appetitus longius euagantes, & tamquam exſultantes ſiue capiendo, ſiue fugiendo. 52
euertere nauim —— auri nauem euertat gubernator, an paleae, in re aliquantum, in gubernatoris inſcientia nihil intereſt. 240
euerſa reſp. —— ſtans —— oppon. 119
εὐκαιρία, tempus actionis opportunum. 65
euolat facillime e cuſtodia corporis optimi cuiuſque animus. 207
euoluere animi ſui complicatam notionem. 147
euomere virus acerbitatis ſuae apud aliquem. 229
euripides —— iuraui lingua, mentē, &c. 154
εὐταξία —— in qua intelligitur ordinis conſeruatio. 65
exacta aetas —— cum exacta iam aetate in agris eſſet, & c. 188
exaequare ſecum inferioribus debent, qui ſunt in amicitia ſuperiores, &c. 224
exaggerare rem ſuam familiarem omni ratione. 50
exaggeratus virtutibus animus. 248
examina apium non fingendorum fauorum cauſſa cōgregantur, ſed &c. 68
examina apium. 185
exanimare —— te metus exanimat iudiciorum tuorum. 239
exardeſcit admirabilis quaedam beneuolentiae magnitudo, his rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis. 213
exardeſcit ex eo ſiue amor, ſiue amicitia. 231
exardeſcere —— niſi quaedam admodum intolerabilis iniuria exarſerit. 226
excedere —— exceſſit e vita. 207
excelſos animos, magnoſque deſpicere vitam, mortem, diuitias, paupertatem. 93
excerpere ex malis ſi quid inſit boni. 119
excidere —— neque enim uerendum eſt, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat. 220
excipere —— memoriam illius viri excipient omnes anni conſequentes. 170
excitauerunt complures ad legendi ſtudium libri noſtri. 77

excita-

excitare amici iacentem animum. 220
excitare, & agitare feras. 143
excitanda animaduerſio, & diligentia eſt, vt ne quid temere, ac fortuito, inconſiderate, negligenterque agamus. 52
excludunt amicitias fideles multorum opes praepotentium. 220
excludere alios ſermone, tamquam in poſſeſſionem venerit. 61
excludere ſuos ab uſu rei ſuae familiaris. 49
excors—— aperte adulantem nemo non uidet, niſi qui qui admodum eſt excors. 230
excuſatio peccati nulla eſt, ſi amici cauſſa peccaueris. 215
excuſatio turpis, & minime accipienda cum in ceteris peccatis, tum ſi quis contra remp. ſe amici cauſſa feciſſe fateatur. 217
excuſatione vtendum eſt aduerſus eos, quos inuitus offendas. 107
exemplum earum rerum capiebat ex ſimilitudine ineuntis aetatis. 215
exemplum iuſtitiae maximum in hoſtem conſtitutum. 29
exemplum—— multum mali in exẽplo eſt, ſi quis aedificãs vltra modum ſumptu prodeat. 63
exempla—— haec videri poſſunt obſcuriora, cũ ſine expoſitione exẽplorum lentius diſputantur. 238
exempla nobis ex hoc numero ſumẽda ſunt. 215
exhauriebat aerarium C. Gracchi domus. 108
exhaurire ſentinam. 170
exhibere negotium alteri. 153
exhiberi negotium patri cum audiuiſſet, &c. 155
exigere gratiam. 213
exigere mercedem—— ipſe ſe quiſq. diligit, non ut aliquam mercedẽ exigat caritatis ſuae, ſed quod per ſe ſibi quiſque carus eſt. 226
exigere promiſſum ab aliquo. 151
exiſtimare—— bene de ſe exiſtimãs, ſeſeque diligens. 126
exiſtimare —— non omnes eos contemnimus, de quibus male exiſtimamus. 93
exiſtimationem ſuã negligere quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti. 51
expedit —— eos laedunt, aut quos non debent, aut quos non expedit. 107
expedit—— eſt iſtud quidem honeſtum, verum hoc expedit. 145
expedit—— quamuis hoc turpe ſit, tamen, quoniam expedit, faciam. 140
expedire—— nihil expedire, quod non deceat. 147
expedire rem, & conſilium ex tempore capere. 92
expeditior, & celerior remuneratio. 107
expilas aerarium. 251
explebimus hanc partem relictam. 126
explere cupiens diuturnam ſitim. 171
explere—— non eſt diues, cui tantũ deeſt, vt expleas id, quod optas. 251
explica, atque excute intelligentiam tuam. 147
explicare rem—— re explicata —— re addubitata. 45
exponere— explicare— non enim vt quaereremus, expoſuimus, ſed vt explicaremus. 141
exprobrare—— odioſum ſane genus hominum officia exprobrantium. 224
exquiſito iudicio vti litterarum. 61
exquiſita ſupplicia. 152
exſcindo—— de Carthagine ante ueri non deſinam, quam illam exſciſſam cognouero. 170
exſecrationes—— Athenis exſecrationibus publicis ſanctum eſt, erranti viam non monſtrare. 140
exſequi munus—— ita imbecilli, vt nullum officij, aut omnino vitae munus exſequi poſſint. 173
exſequi omnia regis officia, & munera. ibidem.
exſoluere id, quod quis promiſit. nec exſoluit id, qđ promiſerat. 121
exſpectare teſtamenta amicorum. 251
exſtingui ſolere familiaritates. 215
exſules —— omnes ſcelerati exſules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt. 246
exſulium—— neſcis exſulium ſcelerum eſſe poenam. 246
exſulium terribile eſt ijs, quibus circumſcriptus eſt habitandi locus: non ijs, qui omnem orbem terrarum, vnam vrbem eſſe ducunt. 239
exſultans iuueniliter. 165
exſuſcitat haec cura animos. 21
externorum rationem eſſe habendã, non ſolum ciuium. 127
extimus—— globus extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe Deus. 256
exſtinctae amicitiae, non oppreſſae. 226
exſtirpata non eſt humanitas ex animo ſapientis. 217
extollere ſe gloriatione, & praedicatione re aliqua agenda. 238
extorquere alteri errorem— nec mihi hunc errorem, quo delector, dum viuo, extorqueri volo. 197
extremo tempore aetatis. 173

F

Fabricius iuſtus. 122
Fabricius perfugam, qui pollicitus erat, ſe Pyrrhum veneno necaturum, ad Pyrrhum reducendum curauit. 149
fabricij continentia cum pecunia Pyrrhi comparatur. 251
facit ſibi audientiam diſerti ſenis compta, & mitis oratio. 172
facere alteri iniuriam, magis fugiendum eſt, quam mors, paupertas, dolor, &c. 124
facere in quempiam impetum. 25.
facere mercaturam. 439
factioſi, —— largitores, & factioſi. 37
factitata— haec apud maiores noſtros ſunt factitata. 113
faceſſant omnes, qui docere nihil poſſunt, quo melius, ſapientiuſq. viuamus. 86
fallax— herbae non fallaces. 224
fallo— nec eum fefellit. 89
falli, errare, labi, decipi, tam dedecet, quam delirare, & mente captum eſſe. 54
fama non eſt negligenda. 222
familia ampliſſima natus. 248
familiaritates fidas habere amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. 89
faſtigium imponimus operi inchoato. 126
fata — haec quaſi fata impendere amicitiis. 187
fenerari beneficium. 213
fenerari, hominem occidere. 113
ferax — nullus in philoſophia feracior locus eſt, nec uberior, quam de officiis. 119
ferre faces in Capitolium. 215
ferri multitudinis iudicio. 58
ferre nomen alicuius — cum Baſilux M. Satrium, ſororis filium, nomen ſuum ferre uoluiſſet. 45
ferre obſcure — iſtam paupertatẽ, uel

quel potius egeſtatem, numquam obſcure tuliſti. 439
fibrae peſtirpium. 185
fidas familiaritates habere amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. 9
fides——diſcebant fidibus antiqui. 171
fides——O fides alma, apta pinnis, & iuſiurandum Iouis. 154
fides eſt firmamentum eius ſtabilitatis, conſtantiaeque, quam in amicitia quaerimus. 223
fides in Capitolio uicina Iouis optimi maximi fuit. 154
fides iuſiurandi ſaepe cum hoſte ſeruanda. 154
fides iuſtitiae fundamentum. 25
fides — nulla res uehementius rẽp. continet qua fides: quae nulla eſſe poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum. 108
fides, quia fiat quod dictum eſt, appellata. 25
fides rerum contractarum. 23
fides ut habeatur, duabus rebus effi cit poteſt. 92
fidem dare—— fidem neque dedi, neque do infideli cuiquam. 153
fidem quibuſnam habeamus. 92
fiducia——in qua additur, ut inter bonos bene agier. 142
fidum non poteſt eſſe multiplex ingenium, & tortuoſum. 223
figere modum rerum non poſſumus, animorum tenere poſſumus. 241
figuram corporis noſtri, in qua ſpecies eſſet aliqua honeſta, eam natura poſuit in promptu. 60
filicatae paterae. 238
filius patrem fana expilantem, aut cuniculos in aerarium agentem, debeatne arguere, aut iudicare? 150
filii puberes cum parẽtibus non lauabant, nec cum ſoceris generi. 61
fimbria conſularis, iudex M. Lutatio Pinthiae datus: cum is ſponſionem feciſſet, ni uir bonus eſſet. 147
fingimus ſapientem, & bonum uirum. 140
finxerat ſibi principatum opinionis errore Caeſar. 26
ficta omnia, tamquam floſculi, decidunt. 96
firma corporis conſtitutio. 156
flagrantes in ſtudijs ſenes. 184
flaminini exercitus tribus horis cõciſus, atque ipſe interfectus eſt. 122
flaminius & M. Atilius coſ. 166
flaminium T. Flaminini fratrem eiecit e ſenatu Cato. 178
flexibile ac deuium. 228
floſculi——ficta omnia, tamquam floſculi decidunt. 96
forenſe dicendi genus——quietum diſputandi genus——opp. 9
fori——per foros curſare. 170
forma——omnis a forma remoueatur non uiro dignus ornatus. 61
formae dignitas coloris bonitate tuẽda eſt. 61
formae——in formis aliis dignitas ineſt, in aliis uenuſtas. 54
formula quaedam conſtituenda eſt. 124
formulae de dolo malo ab Aquillio prolatae. 141
fors——quid ferat fors. 29
fortis animus, & excelſus duabus rebus maxime cernitur. 33
fortis animus, & magnus in homine, non perfecto, nec ſapiente, feruentior plerumque eſt. 33
fortis animi, & conſtantis eſt non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu deijci. 42
fortes, & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant iniuriam. 37
fortes, & magnanimi iidem fortes uiri, & ſimplices. 37
fortitudo —— animus paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciae potius nomen habeat, quam fortitudinis. 37
fortitudo definitur a Stoicis, uirtus propugnans pro aequitate. 37
fortuna caeca eſt, & eos efficit caecos, quos complexa eſt. 220
fortuna—non multa patent in uita philoſophorum, quae fortuna feriat. 41
fortunae caſus rariores, procellae, tempeſtates, naufragia, ruinae, incendia, &c. 86
fortunae temeritas. 435
fortnnato inſipiente nihil intolerabilius fieri poteſt. 220
fracta ſpes. ibidem.
fragile corpus——in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt. 190
fraudare——quotidie fraudas, decipis, &c. 251
fraudandi ſpe ſublata, ſoluendi neceſſitas conſecuta eſt. 112
fraus adſtringit, non diſſoluit periurium. 156
fraus, uulpeculae uidetur. 32
fregiſti ne fidem. 153
fronte occultare ſententiam. 224
fructuoſum plerique in rebus humanis nihil bonum norunt, niſi id fructuoſum. 226
frugifera, & fructuoſa tota philoſophia eſt. 119
frumentarius ille Rhodius. 141
fucata, & ſimulata internoſci poſſunt a ſinceris, & ueris. 229
fundamenta naturae peruertunt homines, cum utilitatem ab honeſtate ſeiungunt. 152
fundamenta, & munera iuſtitiae. 24
furiae—quocumque adſpexiſti, ut furiae, ſic tibi occurrunt iniuriae, quae te reſpirare non ſinunt. 239

G

Γαλαξία——circulus elucens—orbis lacteus. 256
gaza ——omni Macedonum gaza potitus eſt Paullus, quae fuit maxima. 110
gemma—— exſiſtit tamquam ad articulos ſarmentorum ea, quae gẽma dicitur. 185
generi cum ſoceris non lauabant. 61
geniculatus—— calamo erecta geniculato uiriditas. 185
geometrae ſolent non omnia docere, ſed poſtulare, ut quaedam ſibi concedantur quo facilius, quae uolunt, explicent. 126
geometriae ſtudioſus Sex. Pompeius. 24
gerebant ſimilitudinem quandam, ſpeciemque ſapientium. 123
gere animum laude dignum. 248
gerere in hominis figura immanitatem belluae. 148

gerere—natura docet non negligere, quemadmodum nos aduerſus homines geramus. 61
gerere nos debemus tanto ſummiſſius, quanto ſuperiores ſumus. 48
gerere perſonam ciuitatis. 59
gerere res—non enim uiribus, aut uelocitate, aut celeritate corporis res magnae geruntur, ſed conſilio, auctoritate, ſententia. 170
germana iuſtitia, uerum uis. 143
gigantum modo bellare cum Diis. 163
gigni odia ſempiterna. 215
gladiatorum munera. 102
globi—nomen tibi orbibus, uel potius globis connexa ſunt omnia. 318
gloria—de gloria duo Ciceronis libri. 92
gloria, & gratia maxime paritur defenſionibus. 98
gloria—gloriam ab hominibus nullam eſſe ſperandam. 256
gloria hominum magnis anguſtiis uult ſe dilatari. 258
gloria non terminatur iiſdem finibꝰ, quibus uita. 196
gloria—ſumma, & perfecta gloria conſtat ex tribus. 92
gloria—uera gloria radices agit, atque etiam propagatur. 96
gloria—uia ad gloriam proxima, & quaſi compendiaria. 96
gloria—uix inuenitur, qui laboribus ſuſceptis, periculiſque aditis, non quaſi mercedem rerum geſtarum, deſideret gloriam. 258
gloriae cupiditas eripit libertatem. 40
gloriam ueram adipiſci qui uolet, iuſtitiae fungatur officiis. 96
gnathonis perſona. 228
gorgias Leontinus cum ex eo quaereretur, cur tamdiu uellet eſſe in uita: Nihil habeo, inquit, quod accuſem ſenectutem. 166
gorgias Leontinus Iſocratis magiſter centum & ſeptem compleuit annos. ibidem.
gracchos Ti. Gracchi, ſummi uiri, filios, Africani nepotes, agrariae contentiones perdiderunt. 112
gradus officiorum in communitate. 70
graeca uerba inculcare. 57
grandis natu—aetate prouectus. 165
gratioſus apud omnes ordines. 141
grauarer—ego uero non grauarer, ſi mihi ipſi confiderem. 209
grauate ille primo. 141
gyges a Platone inducitur. 128
gyrum rationis—in gyrum rationis, & doctrinae duci oportet homines rebus ſecundis effrenatos. 48
gytheum—claſſis ad Gytheum ſubducta. 139

H

Habenas amicitiae, quam laxiſſimas habere, eſſe commodiſſimum. 217
habere dilectum ciuis, & peregrini debemus. 65
habere quaeſtui remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam, & nefarium. 110
habere religioni—non eſt habendũ religioni nocentem aliquando, & nefarium, impiumque defendere. 98
habere ſpeciem—quod haberet ſpeciem honeſti. 121
habere ſpeciem utilitatis. 157
habuiſſe nullam cogitationem auri, atque argenti. 215
habenda eſt ratio rei familiaris. 105
haeret—aqua haeret, ut aiunt. 157
haereſis—Cato in ea eſt haereſi, quae nullum ſequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, &c. 233
haſta cruenta, quam P. Sulla uibrauit dictatore propinquo ſuo. 89
haſtam in foro ponere, & bona ciuium uoci ſubiicere praeconis. 112
haſtae—nec eminus haſtis uteretur. 170
haud ſciam, an ne opus ſit quidem, nihil umquam deeſſe amicis. 220
haud ſcio, an aliquando futurum ſit. 217
haud ſcio, an excepta ſapientia quidquam melius ſit homini a Diis immortalibus amicitia. 210
haud ſcio, an nemini potius, quam tibi ſit faciundum. 119
haud ſcio, an ſatis ſit, &c. 28
haud ſcio, an ulla uita beatior eſſe poſſit. 187
hecatonis liber, de officiis, plenus quaeſtionum, &c. 150
hecato Rhodius. 142
hemicylium—in hemicyclio ſedens. 201
herbae non fallaces. 224
hercules pro omnibus gentibus conſeruandis, & iuuandis, maximos labores, moleſtiaſque ſuſcepit. 124
herculem hominum fama beneficiorum memor in concilio caeleſtiũ collocauit. 124
herculem Prodicus dicit exiſſe in ſolitudinem, &c. 58
hereditas cupiditatũ ab eo uenit ad multos improbos. 89
hereditas optima quae liberis a patribus tradatur. 59
hereditatis ſpes quid iniquitatis in ſeruiendo non ſuſcipit? 248
heſiodus de ſtercoratione ne uerbum quidem fecit. 185
heſiodus iubet ea reddere maiore menſura, quae utenda acceperis, modo poſſis. 34
heſiodus ſenex. 170
hiralitas multa erat in C. Laelio. 54
hiſtrio ſi paullum ſe mouit extra numerum, aut ſi uerſus pronunciatus eſt ſyllaba una breuior, aut longior, exſibilatur, & exploditur. 241
hiſtrioni ut placeat non eſt peragenda fabula, modo in quocumque fuerit actu, probetur. 192
hiſtriones fabulas ſumunt accommodatas. 57
hiſtriones inexercitati in extremo actu coruunt. 190
hiſtriorum nonnulli geſtus ineptiis non uacant. 61
homerus multis ante Heſiodũ ſaeculis fuit; ſententia Ciceronis. 185
homo, & bellua—inter hominem, & belluam quid interſit. 20
homo naturae oboediẽs homini nocere non poteſt. 124
homo nec infacetus, & ſatis litteratus. 141
homo non eſt, quem forma declarat ſed mens cuiuſque, is eſt quiſque, non ea figura, quae digito demonſtrari poteſt. 258
homo, qui rationis eſt particeps, principia, & cauſſas rerum uidet, &c. 20
homo—ſemper in promptu haben-

habendum eſt, quantum natura hominis pecudibus, reliquiſque beluis antecellat ——al. antecedat. 53
homo, unum hoc animal ſentit quid ſit ordo: quid ſit, quod deceat in factis dictiſque, qui modus. 21
hominis in primis propria eſt ueri inquiſitio, & inueſtigatio. 21
hominis mens diſcendo alitur, & cogitando ſemper aliquid aut inquirit, aut agit, &c. 53
hominis natura diſſoluta perſpicuũ eſt quo quaeque res earum, ex quibus conſtat, diſcedat; animus ſolus nec cum adeſt, nec cum diſcedit apparet. 196
hominem homini detrahere ſui commodi cauſſa, magis eſt contra naturam, quam omnia incommoda ſubire, uel externa, uel corporis, uel etiam ipſius animi, quae uacent iuſtitia. al. iniuſtitia. 125
homines diligentiores ſunt omnibus in rebus, quam in amicis. 222
homines hominibus plurimum obeſſe, uel prodeſſe arbitrantur. 81
homines ita nati ſunt, ut inter homines eſſet ſocietas quaedam, &c. 210
homines proxime ſecundum Deos hominibus maxime utiles eſſe poſſunt. 21
homines quae hominibus tribunt ad eum augendum, atque honeſtandum, propter aliquã e ſex cauſis faciunt. 86
homines, quod facere ipſi non poſſunt, id recte fieri in altero iudicant. 210
homines ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quae terra dicitur. 256
hominum adiumenta omnis ratio, & inſtitutio uitae deſiderat. 94
hominum labor, & manus——ſine hominum labore, & manu lapides e terra non exciderentur, aurum, &c. non effoderetur penitus abditum. 81
hominum uita artibus exculta tantum diſtitit a uictu, & cultu beſtiarum. 82
honeſta oratio eſt. 107
honeſta, quaedam ſecunda. 122
honeſtas aut ſola expetenda eſt, ut Zenoni eſt uiſum, aut certe omni pondere grauior eſt habenda, quam reliqua omnia. 127
honeſtas, & officium manat ex quattuor generibus. 37
honeſtas omnis manat e quattuor partibus, quarum una eſt cognitionis, &c. 67
honeſtas quaedam ſeruanda uerbis. 122
honeſtatis, & utilitatis eadem eſt regula. 145
honeſtum animos omnium natura, & ſpecie ſua commouet maxime que quaſi perlucet ex iis, quas dixi, uirtutibus. 92
honeſtum illud, quod proprie, uereque dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis. 121
honeſtum, ita ſummũ bonum eſt, Peripateticorum ſententia, ut omnia ex altera parte collocata uix minimi momenti inſtar habeant. 121
honeſtum nihil eſſe poteſt, quod iuſtitia uacat. 37
honeſtum, quattuor partium, quae paullo ante dictae ſunt, oritur ex aliqua. 23
honeſtum totum eſt poſitum in animi cura, & cogitatione. 42
honeſtum, utile—— nihil utile, quod non idem honeſtum: nihil honeſtum, quod non idem utile ſit: negat Panaetius ullam peſtem maiorem in uitam hominum inuaſiſſe, quam eorum opinionem, qui iſta diſtraxerunt. 126
honeſti forma ſi oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret ſapientiae. 23
honeſti uis tanta eſt, ut ſpeciem utilitatis obſcuret. 139
honeſta bonis uiris quaeruntur, non occulta. 128
honeſtorum contentio, & comparatio incidere poteſt. 67
honorabilia—— ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, conſuli. 190
horae cedunt, & dies, & menſes, & anni: nec praeteritum tempus reuertitur. 192
hortenſius, Craſſus: alterum amauit Cicero uiuum, alterum non odit mortuum. 145
hortum, ſuccidiam alteram agricolae appellant. 187
hoſpitalitas a Theophraſto laudata. 106
hoſtis dicebatur apud maiores noſtros, quem nunc peregrinum dicimus—— aut ſtatus dies cum hoſte—— aduerſus hoſtem aeterna auctoritas. 28
hoſtes—fides iuriſiurandi ſaepe cũ hoſte ſeruanda. 154
hoſtis —— foederibus, etiam cum hoſte deuincitur fides. 155
hoſtibus dediti uincti a ſenatu clari uiri. 155
humani caſus uirtute ſunt inferiores. 203
hippolytus —— Neptunus optauit interitum Hippolyti filii ſui. 151

I

IAcere——ualere, opp. 129
iacturam facere equi pretioſi, an ſeruuli uilis. 150
ianus medius——optimi uiri ad me dium ſedentibus. 113
idonea perſona mihi uiſa eſt, quae de amicitia ea ipſa diſſereret, quae, &c. 201
ignari quid in unaquaque re uitii ſit, nequeunt iudicare. 122
ignoratio ſtirpis, & generis——qui propter ignorationem ſtirpis, & generis in famulatum fuerunt, cum cogniti ſunt, & aut Deorum, aut regum filii inuenti, retinent tamen caritatem in paſtores. 224
illudi—quid autem turpius, quam illudi? 431
illuxit dies——proh Dii immortales: qui hic illuxit dies? 170
imbecillitas rerum humanarum, uarietateſq. fortunae. 48
imitatio factorum, & hereditas gloriae ad liberos noſtros pertinet. 42
imitatione conſequi tantam ingenii praeſtantiam non poſſumus. 119
immemorem beneficii omnes oderunt. 105
immunis—uirtus non eſt inhumana, neq. immunis.—al. immanis. 218
impelli in fraudem obſequio. 228
impenſae quae optimae in rempu. 104
imperatoris, id eſt Dei, iniuſſu de praeſidio, & ſtatione uitae decedere uetat Pythagoras. 194
imperatores clariſſ. ſine adiumentis hominum tantas res gerere non potuiſſent. 82
imperiti laudant ea, quae laudanda non ſunt. 122
imperium debet eſſe fultum gloria, & beneuolentia ſociorum. 150
imperia non eſſe expetenda. 40
impertire——ſi quam praeſtantiam uirtutis, ingenii, fortitudinis cõſecuti ſunt amici, impertire eam debent ſuis, & communicare cum

cum proximis. 224
impertiendum eſt hominibus indigentibus re familiari,ſed diligenter,atq. moderate. 101
implicari aliquo certo genere,curſuſque viuendi. 58
implicari contrahendis negotijs. 94
implicati vltro,& citro vel vſu diuturno, vel etiam officijs. 228
impoſuit nobis perſonam natura,magna cum excellentia,praeſtantiaque animantium reliquarum. 51
imponere faſtigium operi inhoato. 126
imponere leges alicui. 247
improuiſo Nicoclem tyrannum oppreſſit Aratus. 112
impunitate, & ignoratione omnium propoſita,vix quiſquam eſt, qui abſtinere iniuria poſſit. 145
in luce & in oculis. 166
in manibus eſt oratio. 229
in manibus ſemper habui illius viri virtutem. 231
in ore eſſe——incidere in ſermone, qui tum multis erat in ore. 201
inanimum eſt omne, quod pulſu agitatur externo. 258
incredibile——nihil eſt tam incredibile,quod non dicendo fiat probabile. 233
inculcantes Graeca verba,iure optimo irridentur. 57
incuria rei tam neceſſariae. 430.21
incurrere in odia hominum. 66
incurrere in iniuſtitiam. 28
incenſus Canius cupiditate. 141
incidit in eam ipſam mentionem. 201
incidimus in has clades. 89
inciderunt in honoris contentionẽ. 215
incidere in plagas. 143
incidere in ſermone. 201
incidere in perturbationes,atq. exanimationes. 61
inciſum carmen in ſepulcro. 189
incitatus aliqua perturbatione. 25
incitati repentintino quodam animi impetu,atque vento. 34
inclinare——cum ſententia ſenatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho,foeduſque faciendum. 170
incluſi in his compagibus corporis. 195
indicare ſemel——cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cui⁹ emptor erat, ſemel indicaretur,&c. 142
indicere bellum voluptati. 179
indigentia——amicitia propter indigentiam non coluntur. 220
indoles virtutis. 122
induxi Catonem ſenem diſputantẽ. 201
induxi eos quaſi loquentes. 201
inducere aliquem in ſpem. 101
inducere alterum in errorem, ſcientem. 140
inducere amicum in ſpem,cogitationemq. meliorem. 220
induit anulum. 128
induere perſonam——ponere perſonam. 129
induti ſumus quaſi duabus perſonis. 54
indutiae cum hoſte, pactae, alias factae, 28
incũtis aetatis inſcientia,ſenum cõſtituenda,& regenda prudentia eſt. 59
inferre faces ſceleratas tectis. 242
inferre ſermonem conuiuio dignum, aut delicatũ in re ſeuera,turpe, valdeque vitioſum eſt. 65
infidum——ſtabile nihil eſt,quod infidum eſt. 223
infirmus,molliſque natura. 226
inflammati honorum cupiditate. 228.430
inflammati pleriq. auiditate rapiũtur ad fortunae bona, ad voluptates. 93
inflati opinionibus homines turpiter irridentur, & in maximis verſãtur erroribus. 49
iufluere certis blanditijs in auras coctionis. 229
influere——vt in vniuerſorum animos tamquam influere poſſimus. 92
ingraueſcens aetas. 164
ingreſſus——al. greſſus —— cauendum eſt,ne vtamur tarditatibus, in ingreſſu mollioribus. 61
ingredi via longa—al.viam longã. 164
ingredi vitam——qui vitam honeſtam ingredi cogitant. 119
inimici——melius de quibuſdã acerbi inimici merentur,quam ij amici,qui dulces videntur,illi ſaepe verum dicũt hi numquam. 229
inimicis non eſſe grauiter iraſcendum. 48
inire gratiam——non ineunda gratia,ſed referenda. 34
inire proelium. 28
iniuria fit duobus modis : vi, aut fraude. 32
iniuria maxime capitalis eorum,qui tum cum maxime fallunt, id agunt, vt viri boni eſſe videantur. 32
iniuria nefaria a te in me iacta, & immiſſa. 436
iniuriae ſaepe exſiſtunt calumnia quadam, & nimis callida iuris interpretatione. 28
iniurioſi in proximos. 33
iniuſſi eius, a quo nobis animus datus eſt,ex hominum vita migrãdum non eſt. 317.44
iniuſſu populi,& ſenatus pacem fecerunt cum Samnitibus. 155
iniuſtitiae duo genera ſunt, vnum eorum,qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs,quibus infertur,ſi poſſint,non propulſant iniuriam. 25
innocens——hoc praeceptum officij diligenter tenendum eſt, neque vmquam innocentem in iudiciũ capitis arceſſas. 98
inopes amicorum——ſi crediderunt tyranni,tum intelligitur, cũ fuerunt inopes amicorum. 220
inopina—nec hoc tam in re eſt,quã dictu,inopinatum,atque mirabile. 427
inquam,& inquit, ——ne inquam, & inquit ſaepius interponeretur. 201
inquinatum tot vitijs factum, vtile eſſe non poteſt. 141
inſeruire honoribus. 77
inſidioſe, ſimulate,fallaciter. 143
inſinuare ſe—callidus ille, & occultus ne ſe inſinuet,ſtudioſe cauendum &c. 230
inſitiones—conſitiones. 185
inſitionibus nihil inuenit agricola ſollertius. ibid.
inſitum——vt eſſet inſitum militibus noſtris aut vincere,aut emori. 156
inſtar——mortis inſtar putant. 107
inſtar——ut omnia ex altera parte collocata, uix minimi momenti inſtar habeant. 121
inſtillare oleum menti tamquam—lumini.al. elychinio. 175
inſtitutio vitae communis. 19
inſtruere ad omne officij munus. 172
inſtructa ad iniuriam faciendam. 93
inſtructi horti——emit hortos inſtructos. 141
intemperata beneuolentia. 226
intentum animum, tãquam arcum, habebat. 175
interceſſiones pecuniarum in pactionibus candidatorum——al.interceſſus. 251
interdici bonis patrijs ſolet male gerentibus. 170

inte-

Index

interior eſt eorum ſocietas, qui ſunt eiuſdem gentis. 143
interiectus inter horum aetates. 239
internoſci poſſunt fucata, & ſimulata a ſinceris, atque veris. 228
interrogatiunculae minutae, quaſi puncta. 233
inuadere— modo hoc malum in hāc remp. inuaſit. 110
inualetudinem, cauſſam, non maeſtitiam fuiſſe. 203
inuehi in aliquem acerbius, inſectarique vehementius. 220
inuentio earum rerum, quibus egemus. 81
inuectus curru in Capitolium. 256
inuenit cognomen torque detracto, &c. Torquatus. 154
inueterauit iam bonis temporibus in noſtra ciuitate, vt ſplendor aedilitatum ab optimis viris poſtuletur. 102
inuidiae metu nōnulli, quod ſentiūt, etſi optimum ſit, non audent dicere. 45
inuita Minerua—nihil decet inuita Minerua, id eſt aduerſante, & repugnante natura. 57
iocandi genus duplex. 52
iocandi genus profuſum, & immodeſtum, ingenuum & modeſtum oppon. 52
ioci ingenui, & illiberalis, facilis diſtinctio eſt. 53
iphigeniam immolauit Agamenon pater. 151
ira in puniendo maxime eſt prohibenda. 48
ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri, nihil conſiderate poteſt. 62
iracundiam laudant Peripatetici, & dicunt utiliter a natura datam. 48
iratus Iuppiter non eſt metuendus. 153
iratus, qui accedit ad poenam, numquam mediocritatem illam tenebit, quae eſt inter nimium, & parum. 48
iratorum ora, qualia. 52
irrepere poſſit nomen eius in teſtamenta locupletium. 145
iſocrates eum librum, qui Panathenaicus inſcribitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur, uixiſſe quinquēnium poſtea. 166
iſocrates ſenex. 179
iudex — cum iurato ſententia dicenda ſit, meminerit Deum ſe adhibere teſtem, ideſt mentem ſuam, &c. 129
iudex ponit perſonam amici, cum induit iudicis. 129
iudicis eſt ſemper in cauſſis uerum ſequi. 98
iudicis rogandi mos praeclarus. Quae ſalua fide facere poſſit.
iudicia, in quibus additur, Ex bona fide. 142
iudiciorum duplex eſt ratio, nam ex accuſatione, & defenſione conſtant. 98
iugatio capitum. 185
iugum — legionibus noſtris ſub iugum miſſis. 155
iouis ſtella — proſperus hominum generi, & ſalutaris fulgor. 256
iuraui lingua, mentem iuratam gego. 154
iurare — quod ita iuratum eſt, ut mens conciperet fieri oportere, id obſeruandum eſt. 154
ius augurium, pontificium, ciuile. 176
ius bellicum. 154
ius & aequitas uincula ciuitatis. 436
ius feciale. 28. & 154
ius gentium, ius ciuile differunt inter ſe. 143
ius gentium omne, eſt & ciuile, ſed non quod ciuile eſt, continuo eſt & gentium. 143
ius praetorium — quae quis promiſerit, metu coactus, aut dolo deceptus, iure praetorio liberātur. 28
ius ſemper quaeſitum eſt aequabile. neque enim aliter eſſet ius. 40
iuris aequabilitas. 48
iuris ciuilis ſummo ſemper in honore fuit cognitio, atque interpretatio. 106
iuriſperiti omnes eſſe non poſſunt. 107
iure gentium— neque natura, ideſt iure gentium, neque legibus populorum licet ſui commodi cauſſa nocere alteri. 124
iura belli in rep. maxime ſunt conſeruanda. 28
iuſiurandum eſt affirmatio religioſa. 153
iuſiurandum— in iureiurando, non qui metus, ſed quae uis ſit, debet intelligi. 153
iuſiurandum — nullum uinculum ad adſtringēdam fidem iureiurā do arctius. 155
iuſiurandi religio quanta apud veteres Rom. 155
iuſta praebenda ſeruis. 32
iuſtis, & fidis hominibus, id eſt viris bonis, ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis, iniuriaeq. ſuſpicio. 92
iuſtitia ad fidem faciendam plus pollet, quam prudentia. 92
iuſtitia, & liberalitas omnium uirtutum maxime nos ad ſe allicit. 35
iuſtitia, & verecundia— inter iuſtitiam, & verecundiam intereſt in hominum ratione habenda. 51
iuſtitia — ex iuſtitia uiri boni appellantur. 93
iuſtitia, fundamētum eſt perpetuae commendationis, & famae: ſine qua (iuſtitia) nihil poteſt eſſe laudabile. 108
iuſtitia— honeſtum nihil eſſe poteſt, quod iuſtitia uacat. 37
iuſtitia—in iuſtitia uirtutis ſplendor eſt maximus. 25
iuſtitia intelligentiae, ſeu prudentiae coniuncta, quantum uolet, habebit ad faciendam fidem uirium. 92
iuſtitia — nec ij quidem, qui maleficio, & ſcelere paſcuntur, ſine ulla particula iuſtitiae poſſunt uiuere. 94
iuſtitia — nullum eſt tempus, quod iuſtitia uacare debeat. 37
iuſtitia omni ratione colenda, & retinenda eſt. 93
iuſtitia una haec tria conficit, quae ad gloriam propoſita ſunt, beneuolentiam, fidem, admirationem. 93
iuſtitiae fundamenta. 28
iuſtitiae munera, & fundamenta. 25
iuſtitiae partes ſunt, non uiolare homines. 51
iuſtitiae primum munus. 25
iuſtitiae tanta uis eſt, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat. 94
iuſtus nemo eſſe poteſt, qui mortē, qui dolorem, qui exſulium, qui egeſtatem timet, &c. 93
iuuenum luſiones. 185

K

Kαθῆκον — officium medium, & commune. 19
Karthago coacta parere populo R. per Scipionem, renouat priſtina bella, nec poteſt quieſcere. 256
Karthaginem, & Numantiam cur Ro. funditus ſuſtulerint. 28
Κατόρθωμα, officium perfectum, & rectum. 19

Labes

L

Labes libidinis eadem. 241
labi, errare, neſcire, decipi. 24
lapſa eſt libido in muliere ignota. 240
lacedaemone eſſe honeſtiſsimum domicilium ſenectutis. 190
lacedaemonij —— apud Platonem eſt, omnem morem Lacedaemoniorum inflammatum eſſe cupiditate vincendi. 37
lacedaemoniorum opes corruerunt, cum Cleombrotus temere cum Epaminonda conflixiſſet. 45
lacedaemonios iniuſte imperātes repente omnes ſocij deſeruerunt. 89
lacerarunt omni ſcelere patriam. 36
laelius——liber de amicitia, qui inſcribitur Laelius. 92
laelius ſapiens eſt habitus. 201
laenas, & Rupilius cos. 215
laertem lenientem deſiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum & eum ſtercorantem, Homerus facit. 185
largiri inconſulte——multi patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. 101
largitio——largitionem corruptelā dixit Philippus in epiſtola quadam ad Alexandrum. 101
largitio fundum non habet. 102
largitio, quae fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit. 102
largitionem ſequūtur rapinae. 101
largitores cum dando egere coeperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. 101
largorum duo genera ſunt: quorum alteri ꝑdigi, alteri liberales. 102
latebra periurio quaeratur. 154
latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe eſt, ſed dicitur non obſcene. 61
latrocinium te duce in foro conſtitutum. 242
laudabile——quidquid eſt laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet. 239
laus abſtinētiae non hominis (Africani) eſt ſolum, ſed etiam temporum illorum. 110
laxati vinculis. 164
laxiſſimas habenas amicitiae habere commodiſsimum eſſe; quas vel adducas cum velis, vel remittas. 217
legiones R. in eum locū ſaepe profectae ſunt (quas ſcripſit Cato in Originibus ſuis) vnde ſe numquam redituras arbitrarentur. 194
lepos eſt adhibendus, ſi quis ſerijs de rebus loquatur, 61
lepos multus inerat in L. Craſſo, L. Philippo, C. Caeſare, L. Filio. 54
leuari onere ſenectutis vrgentis, aut aduentantis. 161
leuctrica calamitas —— ſocij Lacedaemoniorum ſpectatores ſe praebuerunt otioſos Leuctricae calamitatis. 89
lex amicitiae prima ſanciri debet, ut et ab amicis honeſta petamus, & amicorum cauſſa honeſta faciamus. 217
lex Cincia de donis & muneribus, cuius ſuaſor fuit Q Maximus. 165
lex de pecunijs repetundis a L. Piſone lata eſt. 110
lex de ſacerdotijs. 229
lex de tribunis pleb. reficiendis. 229
lex Gabinia & Caſſia. 217
lex Gabinia & Caſſia. videtis quanta ſit facta labes in tabella. 424.38
lex Laetoria. 141
lex naturae——vna continemur omnes, & eadem lege naturae. 125
lege naturae rationi ſubiecti ſunt appetitus. 52
lex prima in amicitia ſancienda, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. 217
legem Voconiam voce magna, & bonis lateribus ſuaſit Cato. 166
leges ad puniendum non iracundia, ſed aequitate ducuntur. 48
leges aliter tollunt aſtutias, aliter philoſophi. 143
leges cum omnibus ſemper vna, atque eadem voce loqui debent. 92
leges xij. tab. leges ſacratae. 155
leges hoc ſpectant, hoc volunt, incolumem eſſe ciuium coniunctionē. 124
leges ſacratae. 155
legum conſtituendarum eadem cauſſa, quae regum. 94
liberalitas habet multas cautiones. 33
liberauit ſe magna, & inueterata inuidia, nec turpi iactura, nec maxima. 102
liber quis, ex ſententia Stoicorum. 247
liber nemo, niſi ſapiens. 247
liber non eſt, cui mulier imperat, cui leges imponit. 247
libri Ciceronis de rep. 105
liberale nihil eſt, quod non ſit idem iuſtum. 33
liberales non ſunt, qui gratificantur cuipiam, quod abſit illi, cui prodeſſe uelle uideātur, ſed pernicioſi aſſentatores. 33
liberales, qui. 102
liberalitatis duo genera ſunt. 34
liberalitatis, & beneficētiae duplex ratio eſt. 101
liberalitas, ſeu benignitas propenſior eſſe debebit in calamitoſos, quā in eos, qui res meliores quaerunt nullis ſuis rebus aduerſis. 105
liberalitate nihil eſt naturae hominis accommodatius. 33
libertas, eſt poteſtas uiuendi ut uelis. 247
libertatis proprium eſt, ſic uiuere ut uelis. 40
libidine, aut metu commotorum oraqualia. 52
libidine dominante temperātiae locum non eſſe, nec omnino in uoluptatis regno uirtutem poſſe cōſiſtere. 177
libidines conſectatrices uoluptatis. 157
licere——ut his ingratis eſſe non liceat. 105
limatur ueritas——alia eſt illa cum ueritas ipſa limatur in diſputatione ſubtilitas, alia cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. 92
litterae neq. expreſſae, neque oppreſſae. 61
liuius poeta. 184
locare——uos hortor, ut uirtutem locetis, ut ea excepta nihil amicitia praeſtabilius eſſe putetis. 233
loci graues ex philoſophia. 233
loci, & temporis magna uis eſt. 65
locuples teſtis. 121
locupletes auctores. 152
locupletes, & honorati, & beati, ne obligari quidem beneficio uolūt. 107
longinquus——non longinquus inter nos erit digreſſus, diſceſſus. 197
loqui ad uoluptatem omnia, nihil ad ueritatem. 229
lubricus locus. 37
l. Atilius appellatus Sapiens. 203
l. Brutus in liberanda patria eſt interfectus. 194
l. Caecilius Metellus. 188
l. Camillo, P. Claudio cos. Tarentum

tum uenit Plato. 177

l.Craſſus,& Q. Mucius magnificentiſſima aedilitate functi ſunt. 102

l.Craſſus, L. Philippus—in his erat multus lepos. 54

l.Craſſus non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſe peperit maximam laudem ex illa accuſatione nobili, & glorioſa, Carbonis. 98

l.Craßi eloquentißimi uiri copioſa magis, quam ſapiens oratio. 248

l.Craſſi uberior, quam Catulorum, nec minus faceta oratio. 61

l.Fuſii in accuſando M'. Aquillio cognita induſtria eſt. 98

l.Luculli uillarum magnificentiam multi ſunt imitati. 63

l.Minucij Baſili falſum teſtamentum Romam allatum e Graecia. 145

l.Mummius totam Corinthum contempſit. 248

l.Mummius nihilo copioſior cũ copioſißimam urbem funditus ſuſtuliſſet. 110

l.Philippi Q. F. ſententia. 152

l.Paullus morte luit collegae in Cannenſi ignominia temeritatem. 194

l.Piſo legem tulit de pecunijs repetundis. 110

l.Quinctio Cincinnato arãti nuncia tum eſt eum dictatorem eſſe dictum. 187

l. Sullae, C. Caeſaris pecuniarum tranſlatio a iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. 33

lucubratum opuſculum his iam contractioribus noctibus. 233

luculenter—hoc quidem ſane luculenter, ut ab homine perito definiendi. 141

ludendi quidam modus eſt retinendus. 53

ludus & iocus—neque enim ita generati a natura ſumus, ut ad ludum & iocum facti eſſe uideamur, ſed ad ſeueritatem potius, & quaedam ſtudia grauiora, atq. maiora. 52

ludo & ioco uti illis quidem licet, ſed ſicut ſomno, & quietibus ceteris, &c. 52

ludorum, uenationumque apparatus. 102

ludibria fortunae, quae nos appellamus bona, ne ſua quidem putauit. 238

lumen accendere de ſuo lumine. 35

lumen alterum ciuitatis exſtitiſſet. 174

luna—ex ſtellis erat illa minima, quae ultima caelo, citima terris, luce lucebat aliena. 256

luna in infimo orbe radijs ſolis accenſa conuertitur. ibid.

lunaris, & infimus curſus grauiſſimo mouetur ſono. ibid.

luſtrare ratione, & animo. 36

luxuria cum omni aetati turpis, tũ ſenectuti foedißima. 59

lycomedes—Neoptolemus Troiam capere non potuißet, ſi Lycomedem apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuũ impedientem audire uoluißet. 226

lyſander Lacedaemonius. 188

lyſander Lacedaemonius, uerſutiſſimus, & patientiſſimus. 55

lyſandrum Ephorum expulerũt Lacedaemonij. 111

lyſis Pythagoreus Epaminondam Thebanum erudijt. 68

lyſippus eodem aere, eadem temperatione, eodem caelo, ceteris omnibus, potueritne centum Alexãdros eiuſmodi facere. 69

M

Mactare honoribus—ferunt hos laudibus, mactant honoribus. 256

maerore funeris indicatum eſt, quã carus ciuitati Scipio fuerit. 207

magiſteria a maioribus inſtituta. 179

magiſtri artium. 172

magiſtri—facile corriguntur in diſcendo, quorum uitia imitãtur emendandi cauſſa magiſtri. 65

magnae matris Sacra Idaea. 179

magnificentia, & deſpicientia rerũ humanarum adhibenda eſt capeſſentibus rempub. nihilominus quam philoſophis. 41

magnas uero agere gratias. 230

maieſtas—quanta in oratione maieſtas? 229

maiores natu uereri adoleſcẽtis eſt. 59

maiorum uitae genus, & inſtituta plerique imitantur. 58

maiorum uitia non eſſe imitanda. 59

male pugnatum apud Caudiũ. 155

malitia ea, quae uult illa quidem ſe uideri prudentiam, ſed abeſt ab ea longiſſime. 143

malitia—nec ulla penicies uitae maior inueniri poteſt, quam in malitia ſimulatio intelligentiae. 145

malitioſa iuris interpretatio. 28

mala—ex malis minima eligere oportere. 119

mala—non ſolum ex malis eligere, ſed etiam excerpere ex his ipſis ſi quid ineſſet boni oportere. 119

mamerco homini diutißimo praetermiſſio aedilitatis, conſulatus repulſam attulit. 102

manare—latiſſime eorum manat induſtria. 107

mancipium—Marius uenditor in mancipio Sergio Oratae emptori non dixerat, aedes, quas ab eodẽ paucis ante annis emerat, Sergio ſeruire. 143

mancipia, dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili. 247

mandabam memoriae multa ab eo prudenter diſputata, &c. 201

mandare ſcriptis actiones ſuas. 77

mandata litteris ingenij monumenta, agitatio mentis. 119

manu cum hoſte confligere, & temere in acie uerſari, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt. 41

m.Curius cõſumpſit extremum tempus aetatis in uita ruſtica. 187

m.Curius, & Coruncanius, inter ſe coniunctiſs. 215

m.Curius uixit cum P. Decio. 178

m.Curius—in M. Curii uilla nihil ſplendidum, nihil ornatum fuit praeter ipſum. 248

m.Curius, Ti. Coruncanius. 178

m.Curii uictus tenuitas. 238

m.Manilius pauper—habuit aediculas in Carinis, & fundum in Labicano. 252

marathon—campus rethorum de Marathone, Salamine, Plateis, &c. 37

m.Marcelli interitum ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturae carere paſſus eſt. 194

m. Atilius Regulus conſul iterum, in Africa ex inſidiis captus, &c. 152

m.Brutus ſummo genere natus, illius filius, qui iuris ciuilis in primis peritus fuit, accuſator nominatus. 98

m.Cato, & C.Laelius, Sapientes. 123

m. Cato, M. Catonis pater, a filio M. dictus. 142

m.Cato Sapiens appellatus. 203

m.Catonis epiſtola ad M. Fil. 28

m.Craſſus & Q. Hortenſius homines eiuſdem ciuitatis, al. eiuſdem aetatis, potentiſſimi. 145

m.Lepidus pontifex max. 189

m.Octa-

m.Octauii frumẽtaria largitio. 108
m.Pacuuij noua fabula. 210
m.Pompouius tribunus pleb. diem dixit L.Manlio A.F. 154
m.Marius Gratidianus. 143
m.Popillius imperator. 28
m.Regulus, nec aerumnoſus, nec infelix, nec miſer. 434.48
m.Scaurius C.Mario non cedebat. 40
m.Scaurus, M. Druſus adoleſcens valde ſeueri. 54
m.Valerius Coruus. 188
m.Seio non eſt vitio datum, quod in caritate annonae aſſe modium populo dedit. 102
mare Atlanticum, mare magnum, Oceanus. 256
marius Gratidianus. 147
marmorea ſola. 251
mars——rutilus, horribilisque terris Mars. 256
marte noſtro—— nullis adminiculis, ſed, ut dicitur, marte noſtro. 126
maſſaniſſa hoſpes auitus Scipionis. 174
maſſaniſſa rex familiae Scipionum amiciſs.&c. 256
maſſilia in triumpho portata. 89
matellio Corinthius. 248
materiatae——aedes male materiatae, ruinoſae. 140
mauult ſibi quiſque, quod ad uſum uitae pertinet, quam alteri acquirere: idque conceſſum eſt nõ repugnante natura. 124
mediaſtini ſerui. 248
medici ad urendum, & ſecandum raro, inuitique ueniunt. 62
medici leuiter aegrotantes leniter curant: grauioribus autem morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere coguntur. 45
medicorum conſuetudo in adeundis periculis imitanda eſt, qui leuiter aegrotantes, leniter curant, &c. 45
mediocritas placet Peripatticis, & recte placet, modo ne laudarent iracundiam, & dicerent utiliter a natura datam. 48
meditari in conuiuio, inhumani hominis inſcientia temporis. 42
meditatum nobis ab adoleſcentia eſſe debet mortem ut negligamus, ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. 194
meditata, & praeparata. 26
meminiſſe——omniaque eius non ſolum facta, ſed etiam dicta meminiſſet. 256
memoria —— numquam ex animo meo diſcedit illius optimi, atque uictiſſimi uiri memoria. ibid.
memoria minuitur, niſi exerceas eã. 170
menalippa, Clytemneſtra. 57
mendacium omne ex rebus contrahendis tollendum eſt. 142
mens cuiuſque is eſt quiſque, non ea figura, quae digito monſtrari poteſt. 258
mentis agitatio numquam acquieſcit. 24
mente nihil praeſtabilius homini dedit Deus. 177
mercatnra bonarum artium——ad quem cum tamquam ad mercaturam bonarum artium ſis profectus. 119
mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt; ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine uanitate impertiens, non eſt admodum uituperanda. 66
mercenariorum omnium quaeſtus ſunt illiberales. 66
mercurij, & Veneris ſtell.uis eadẽ eſt. 256
meſſis Sullani temporis. 241
metiri debemus noſtra ſtudia naturae regula. 57
metiri omnia emolumentis, & commodis. 123
metiri res expetendas uel uoluptate, uel indolentia. 121
metiri ſummum bonum ſuis commodis, non honeſtate. 15
metrodorus ſcripſit, uitam omnem beatam firma corporis conſtitutione, eiuſque conſtitutionis ſpe explorata contueri. 156
metuentium ora qualia. 52
metui——Quem metuunt, oderunt: Quem quiſque odit, periſſe expetit. 87
metui——qui ſe metui uolent, a quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt. 88
metus abſit, caritas retineatur. 88
metus——malus cuſtos diuturnitatis metus. 87
metus omnis, eſt ſeruitus. 247
metus——quis aut eum diligat, quẽ metuit, aut eũ, a quo ſe metui putet. 220
metum premente nulla imperj uis quamtumuis magna, poteſt eſſe diuturna. 89
migrare quae pertinent ad ueritatẽ, & ad fidem, & non ſeruare. 28
militem glorioſum imitari. 63
milites glorioſi. 230
milo Olympiae per ſtudium ingreſſus eſſe dicitur, cum humeris bouem ſuſtineret. 174
milonis Crotoniatae uox ualde contempta. 172
miloni ſummo honori fuit, quod gladiatoribus emptis rep. cauſſa, quae ſalute Ciceronis continebatur, omnes P. Clodij conatus, furoreſque compreſſit. 102
minerua Phidiae. 233
minima de malis. 153
minima ex malis eligere oportere. 119
miniſter, & praebitor, non rex. 101
minuere ſenſim alienam conſuetudinem, & diſciplinam. 89
minutae interrogatiunculae, quaſi puncta. 233
minuti philoſophi. 197
mittere ſub iugum leonis. 155
miſsus factus miles ab imperatore. 28
mixta modeſtiae grauitas in oratione. 98
moderatio animi, & aequitas. 161
moderatio, temperantia, aliae uirtutes. 65
modeſtia, ſciẽtia opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. 65
modeſtia, ſcientia eſt earum rerum, quae aguntur, aut dicuntur, loco ſuo collocandarum. 65
modios multos ſalis ſimul edendos eſſe, ut amicitiae munus expletũ ſit. 224
modus adhibeatur largitioni, iſque referatur ad facultates. 101
modus optimus, decus ipſum tenere 62
moles oppoſitae fluctibus. 81
moliri iudicij corruptelam. 251
mollire aliquem iuueniliter exſultãtem, ſua patientia. 165
mollis——infirmus, molliſque natura. 226
mollem, & iucundam, effecit ſenectutem. 161
molliter ferendum ſapienti aetatis extremum. 163
monere, & moneri proprium eſt uerae amicitiae, & alterum libere facere, non aſpere. 228
monitio acerbitate carere debet. 228
moneta Iuno cur appellata. 121
mons Coelius. 132
monumenta ingenij mandata litteris. 119
mori ſuo tempore, homini optabile eſt,——homini exſtingui ſuo tempore optabile eſt. 197
moriẽdi ſenſus ſi aliquis eſſe poteſt,

is ad

is ad exiguum tempus, praeſertim ſeni. 194
moriendi ſenſum celeritas mortis aufert. 207
moriendum certe eſt, & id incertũ an eo ipſo die. 194
moroſitas inutilis,& odioſa——non incidamus in moroſitatem inutilem, & odioſam. 48
moroſitas,& quaedam alia uitia ſenilia habent aliquid excuſationis. 190
mors aut plene negligenda eſt, ſi omnino extinguit animum, aut etiã optanda, ſi aliquo eum deducit, ubi ſit futurus aeternus. 191
mors omni aetati communis eſt. 192
mors ſeruituti anteponenda eſt. 45
mors terribilis eſt ijs, quorum cum uita omnia exſtinguuntur, nõ ijs, quorum laus emori non poteſt. 239
morti nihil tam ſimile, quam ſomnus. 196
mortem eſſe negligendam——meditatum nobis ab adoleſcentia eſſe debet, mortem ut negligamus: ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. 194
mortem omnibus horis impendentẽ timens qui poterit animo conſiſtere? ibid.
mortem——poſt mortem ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. ibid.
mortui——uiuunt ij, qui ex corporũ uinclis, tamquam e carcere euolauerunt. 256
mortuorum clarorum uirorum honores poſt mortem permanent. 199
mortuis religioſiſſima iura tribuerũt antiqui. 207
morſus acriores ſunt intermiſſae libertatis, quam retentae. 88
mos, & inſtituta ciuilia——quae more aguntur, & inſtitutis ciuilibus, de ijs nihil eſt praecipiendũ. Illa enim ipſa praecepta ſunt. 65
mos patrius. 242
mos rogandi iudicis: Quae ſalua fide facere poſſit. 129
mores commodi. 220
mores diſpares, ſtudia diſparia ſequuntur. 226
mores eius, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, ſpectandus, 33
mores facillimi Scipionis. 207
mores hominum mutari alias aduerſis rebus, alias aetate ingraueſcente. 215
mores hominum, non fortunam ſequi cõuenit in beneficiis collocandis. 107
morum uitia, non ſenectutis. 190
morum diſſimilitudo diſſociat amicitias. 226
mouere poſſeſſiones quinquaginta annorum. 112
mouere ueros heredes, in eorum locum ſuccedere. 147
moueri deſiderio alicuius. 207
motus animorum, duplices ſunt. 61
motus corporis, apti ad naturã——motus animi accommodati ad naturam probandi. 52
motus palaeſtrici ſunt ſaepe odioſiores. 61
motu animi ſublato, nihil intereſt, non dico inter pecudem, & hominem, ſed inter hominem, & truncum, aut ſaxum. 217
mucius Porſennam interfecit ſine ſpe ſalutis ſuae. 238
mulierculae magis amicitiarũ praeſidia quaerunt, quam uiri: & inopes, quam opulenti, &c. 217
mullos barbatulos de piſcina exceptare. 249
multiplex ingenium, & tortuoſum, fidum eſſe non poteſt. 223
multiplicata domus. 63
multitudo imperita——Qui ex errore imperitae multitudinis pendet, hic in magnis uiris non eſt habendus. 37
multitudinis amor quibus rebus maxime commoueatur. 92
multitudinis beneuolentiam facillime conciliare poſſunt ij, qui rep. praeſunt, abſtinentia, & continentia. 110
multos modios ſalis ſimul edendos eſſe, ut amicitiae munus expletum ſit. 224
munditia non odioſa, neque nimis exquiſita eſt adhibenda. 61
munerare. 224
munificum eſſe conuenit in dando, non acerbum in exigendo. 105
munitus tanto praeſidio. 239
munus officij——ad oẽ officij munus inſtruere. 172
murenarum copia gloriari. 248
muſicorum aures uel minima ſentiunt. 65
mutuatio officiorum——alias mutatio. 25
mutare dominum, non liber eſſe uult. 438
mutatio morum, inſtitutorumque facienda eſt, ſi quis intellexerit, ſe erraſſe in deligendo genere uitae. 58

N

NAe ille nõ magno deſiderio uirium tenebitur. 174
nati ſumus non ad ludum,& iocum, ſed ad ſeueritatem potius. 52
natura——a natura gignitur ſenſus diligendi, & beneuolentiae caritas. 213
natura——aliquid eſſe natura pulchrum, atque praeclarum, quod ſua ſponte peteretur. 178
natura hoc praeſcribit, ut homo homini, quicũque ſit, ob eam ipſam cauſſam, quod is homo ſit, conſultum uelit. 125
natura imbecilla eſt ad contemnendam potentiam. 222
natura——in omnibus, quae aguntur, ex eo, quo quiſque modo natus eſt, ut ſupra dictum eſt, quid decet, exquirimus. 58
natura iuris fons eſt. 145
uatura——maior pars hominum eo fere deferri ſolet, quo a natura ipſa deducitur. 65
natura multo firmior,& cõſtantior eſt, quam fortuna. 58
natura mutari non poteſt, iccirco ueraeamicitiae sẽpiternae sũt. 217
natura——omnia, quae ſecundum naturã fiunt, ſunt habenda in bonis. 192
natura rerum omnium mater. 238
natura ſolitarium nihil amat, ſemperque ad aliquid, tãquã adminiculum, annititur. 229
natura uniuerſa—— contra uniuerſam naturam non eſt contendendum. 57
naturae tam diligentem fabricam hominũ uerecũdia eſt imitata. 60
naturae ratio, eſt lex diuina, & humana. 124
naturae repugnare non attinet. 57
natura duce congregabantur homines. 108
naturam imitari aliorum, omittere ſuam. 57
naturam optimam ducem, tãquam Deum, ſequamur, eiq. pareamus. 163
naturam optimam uiuendi ducem ſequi. 210
naturã ſequamur, & ab omni, quod abhorret ab oculorum auriumq. approbatione, refugiamus. 61
natura nihil appetentius ſimilium ſui, nihil capacius. 218
nauis conducta, quod peruẽtum ſit eo quo ſumpta eſt, non domini eſt, ſed nauigantium. 150

nearchus Tarentinus Catonis hoſpes. 177
neceßitati eſſe parendum. 108
neceßitati ut quam occultiſſime pareant, omnes operam dant. 60
neceſſitudinum gradus non ijdem ſunt, qui temporum. 37
nefas dictu. 166
negare ingenue. 224
negat quis? nego, &c. 228
neoptolemus Troiam capere non potuiſſet, ſi Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuum impediētem, audire uoluiſſet. 429
neptunus tres optationes. al. optiones Theſeo dedit. 15
neptunus, quod Theſeo promiſerat, facere non debuit. 28
nequiſſimus ſeruus. 248
neruoſius diſſerere—remiſſius, oppon. 154
neſtor—dux illae Graeciae numquam optat, ut Aiacis ſimiles habeat decem, at ut Neſtoris. 173
neſtor tertiam iam aetatem hominũ uiuebat. 173
neſtor ſaepiſſime apud Homerum de uirtutibus ſuis praedicat. tertiam enim iam aetatem hominũ uiuebat. ibid.
neſtoris eloquentia—ex ore Neſtoris melle dulcior fluebat oratio. ibidem
nexu—mācipia, quae ſunt facta dominorum nexu, aut aliquo iure ciuili. 247
nicocles tyrannus improuiſo oppreſſus ab Arato. 122
nihil eſt omni ex parte perfectum. 226
nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. 233
nitor corporis. 188
niti—tu eris unus, in quo nitatur ciuitas. 256
nocere alteri ſui commodi cauſſa nō licet. 124
nodus amabiliſſimus amicitiae. 220
nomina facere. 141
non putaram—magni ingenii eſt non committere, ut aliquando dicendum ſit, non putaram. 42
norma—ad normam iſtorum (Stoicorum) non fuerunt ſapientes. 210
nota turpis—o turpem notam tēporum illorum. 145
notati omnibus ignominiis. 156
notationes, animaduerſioneſque cenſorum. 155
notionem animi ſui complicata euoluere. 147
notitia antiquitatis. 166
nouus homo—Cn. Octauius nouus homo. 63
nugator—Milo Crotoniata. 172
numae Pompilij capedines, ac fictiles urnulae non minus gratae Dijs immortalibus fuerunt, quā filicatae iſtorum patere. 238
numantia ab Africano exſciſſa. 42
numero iudicare—pondere—non enim numero haec iudicantur, ſed pondere. 111
numeros omnes habere—omnes numeros habere. 122
nummi adulterini. 150
nuncupare—quae eſſent lingua nuncupata, ſatis erat praeſtari. 112
nutrices, & paedagogi negligendi quidem non ſunt, ſed alio quodā modo amandi. 226
nutus—quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? 248
nympharum aedes manu Clodij deflagrauit. 246

O

Ο πραξεως καλῆς μὲν, ἀτελὲς δέ. 61
o Tite, ſiquid ego. 123
obduxit apud Talnam poſterum diem. 126
obdurui. 258
obduruimus ad iſta. 20
obiecta aliqua ſpecies utilitatis. 126
obire actionis diem facile poterunt. 28
obire—cum obieris legatus Aegyptum, Syriam, Aſiam, &c. 256
obire diem, & munus—qui diligentiſſime illum diem ſemper, & illud munus ſolitus eſſes obire. 203
obire reliquas colonias cogitat. 129
obiri—ut hominum coetus a ſe obiri uelit. 21
obiurgatio contumelia carere debet. 229
obiurgatio—idipſum, quod acerbitatis habet obiurgatio, ſignificandum eſt ipſius cauſſa, qui obiurgetur, eſſe ſuſceptum. 63
obiurgationes nonnumquam incidunt neceſſariae. 62
oblatam mihi eſſe cauſſam gaudeo, in qua, &c. 142
oblectamenta puerorum, non uincla uirorum debent eſſe ſigna, & tabulae pictae.
obligare aliquem militiae ſacramento. 28
obmuteſcere in ſuis ſtudiis neminē umquam coegit ſenectus. 170
obrepit quibuſdam ſenectus citius quam putarant. 163
obrepere—ſemper in his ſtudiis, laboribuſque uiuenti non intelligitur quando obrepat ſenectus. 176
obriguerant pruina duo terrae cinguli. 256
obruere theſaurum—nec uero quemquam ſenum audiui oblitũ, quo loco theſaurum obruiſſet. 170
obrui tamquam fluctu, ſic magnitudine negotii. 150
obſequi fortunae. 258
obſequium amicos, ueritas odium parit. 430
obſeruare, & colere debemus bene de rep. ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos. 65
obſeruare ſtricte, ne plus reddat, quam acceperit. 220
obſeruare nutum locupletis ſenis. 248
obſeruantißimus mei. 170
obſeſſi ab hoſtibus ſi aquae ſextarium emere mina cogerentur, hoc primo omnes mirari, deinde, ubi attenderint, ueniam neceßitati dare. 102
obſoletum Bruto, Balbo inchoatũ dari nolebam. 34
obſtringere beneficiis homines. 104
obſtringere ſe parricidio patriae. 149
obſtringere ſe ſcelere. 124
obſurdeſcimus. 430
obtenditur quaſi quibuſdam ſimulationum uelis uniuſcuiuſque natura. 152
obtinere locum non honeſtiſſimum ſeruitutis. 248
obtuſior acies—animus, cui ſit obtuſior acies, non uidet ſe, cum a corpore diſcedit. 197
obuenire—ſinqua neceſſitas huius muneris obuenerit, &c. 108
obuiam ito. 53
occaecatus—occaecatum ſemen cohibet, unde occatio. 185
occatio—occaecatum ſemen cohibet, ex quo occatio, quae hoc efficit, nominata eſt. ibid.
occupauit eum parochiis publicis. 20
occupare tyrannidem. 150
occupatur ante animus ab iracun-

cundia, quam prouidere ratio po tuerit, ne occuparetur. 161
occupatum Maelium interemit Seruilius Ahala. 187
occurrere vltro negotijs. 150
occurritur nobis a doctis, &c. 77
oceanus—mare Atlanticum, ma re magnum. 258
oculi abſtinentes— praetorem nō ſolum manus, ſed etiam oculos, abſtinentes habere oportet. 65
oculi in eum conijciuntur, qui ab in eunte aetate cauſſam habet celebritatis, & nominis aut a patre acceptam, aut aliquo caſu, & fortuna. 96
oculi pati non poterunt. 256
oculorum obtutus. 65
oculos eruditos habemus. 248
oculos omnium in te coniectos eſſe exiſtimare debes. 203
odiſſe aliquem libenter, bellum eſt. 52
odiſſe aperte magis ingenui hominis eſt, quam fronte occultare ſententiam. 225
odioſam mihi duxi hanc ἐπισταθμίαν, non moleſtam. 54
odium inſigne in aliquem. 65
odia hominum—multorum odijs nullas opes poſſe obſiſtere, nuper eſt cognitum. 87
odia hominum multum ualent ad peſtem. 87
odorare Antonij διάθεσιν. 58
odorari— cupio odorari diligentius quid futurum ſit. 87
odorandum nobis erit coram, & cōſtituendum tutone Romae eſſe poſſimus. 93
oeconomicus Xenophontis. 188
oeconomicum Xenophontis Cicero e Graeco in Latinum ſermonem conuertit, cum eſſet adoleſcens. 113
oedipus Coloneus, tragoedia Sophocl. 170
offendere—ſi quid eſt in quo aliquid offenderis. 152
offenſio—in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt. 190
offenſio—turpitudo in deformitate corporis habet aliquid offenſionis. 154
offerunt, ſe pollicentur, profitentur. 172
offerre ſe periculis ſine cauſſa. 45
officina nihil ingenuum habere poteſt. 66
officere—demoliri ea, quorum altitudo officeret auſpicijs. 142
officium aliud medium, aliud perfectum. 19
officium commutatur fundamentis iuſtitiae commutatis. 28
officium conſulum, ſenatus, imperatoris. 141
officium magiſtratus. 59
officium—nulla uitae pars officio uacare poteſt. 15
officium—omni de officio duplex quaeſtio eſt. 19
officium peregrini, & incolae. 59
officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad ſocietatem tuendam ualet, anteponendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur. 68
officium rectum, perfectum, atque abſolutum. 122
officia—latiſſime patent ea, quae de officijs tradita a philoſophis, & praecepta ſunt. 15
officia media appellant Stoici communia, quae late patent, & ingenij bonitate multi aſſequūtur, & progreſſione diſcendi. 122
officia naturae ſunt aptiora ea, quae ex communitate, quam ea, quae ex cognitione ducuntur. 67
officia non eadem diſparibus aetatibus tribuuntur. 59
officia quaedam aliis magis, quam aliis debentur. 37
officia ſeruāda etiam aduerſus eos, a quibus iniuriam acceperis. 28
officiorum genera, quae pertinent ad uitae cultum perſequitur Cicero lib. 1. de offic. 77
officijs ſcientiae, praeponenda ſunt officia iuſtitiae. 67
Οἶμαι φίλος. 108
oleum, & opera—de eodem oleo, & opera. 45
ominari—malo alij reip. quam noſtrae ominari. 108
omnia praeclara rara. 226
Ομοπλοΐα—ἐν ὁμοπλοΐᾳ Bruti uidetur aliquid, praeſidij eſſe. 121
Ομοπλοΐα uti cogitabam. 124
onus Aetna grauius ſuſtinere. 163
opera benigne facere indigentibus debemus potius, quam pecunia. 101
opera prodeſſe multis licet. 107
opes cum infamia non ſunt utiles. 149
opes expetuntur ut colare. 210
opifices omnes in ſordida arte uerſantur. 66
opinionis error. 26
opinionum ueritas nos perturbat, hominumque diſſenſio. 99
opipare a Pythio apparatum erat conuiuium. 141
opipare, & apparate. 54
oportet—hoc fieri & oportet, & opus eſt, 35
oportet—quidquid non oportet, ſcelus eſt. 242
opportunitas eſt locus actionis. 65
opportunitas temporum. 65
oppoſuit muri cauſſam Romulus. 129
oppreſſimus has querellas. 155
opus —equidem uideo mihi quoque opus eſſe uiaticum. 112
oraculum Apoll. Pythii, Spartam nulla re alia, niſi auaritia, eſſe perituram. 110
orbatus tali amico, qualis numquā fuit. 207
orbes —nouem orbibus, uel potius globis connexa ſunt omnia. 256
ordo actionum qualis adhibendus. 65
ordo rerum. 65
ordinis definitio. 65
oreſtes, Pylades.—cum Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo necaretur, Oreſtes autem ita ut erat, Oreſtem ſe eſſe perſeueraret, &c. 210
oreſti prandia in ſemitis decumae nomine magno honori fuerunt, 112
orichalcum — ſi quis aurum uendens, Orichalcum ſe putet uendere. 150
originum liber ſeptimus. 176
oratio Architae Tarentini, magni in primis, & praeclari uiri. ibidem
oratio compta, & mitis deſerti ſenis. 172
oratio erudita — popularis. 233
oratio haec mihi ſuſcepta eſt non de te, ſed de genere toto. 96
oratio—nihil tam horridum, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tamquam excolatur. 233
oratio Philippi, capitalis, ad aequationem bonorum pertinens. 108
orationis contentio plus poteſt, maioremque uim habet, & ad gratiam, & ad gloriam, quam ſermo. 98
orationis duplex ratio eſt. 98
orationis magna uis eſt, eaque duplex, altera contentionis, alte-

ra ſermonis. 61
orationis vocem indicem habemus. 61
orator langueſcatne ſenectute. 172
orator munus non ingenij ſolum eſt, ſed etiam laterum. ibid.
oratoris proprium apte, diſtincte, ornate dicere. 9
Ορθὰν τὴν ναῦν, & ἅπαξ θανεῖν. 172
ortus amicitia a natura eſt, non ab imbecillitate. 213
ortus noſtri partē patria vindicat, partem amici. 25
ortum amicitiae relinquunt humilē ſane, & minime generoſum. 213
oſculatus Q. Filium Brutus dimiſit. 125
oſtendete patriae lumen animi, ingenij, conſilijq. ſui. 256
oſtentatio inſolens in commemoranda pecunia. 248
otium, & uolitudo pleriſque languorem afferunt. 119
otioſi homines contenti ſuo, & paruo. 41
Οὐδὲν ὑγιὲς — Quid quaeris. οὐδὲν ὑγιές. 89

P

PAbulum ſtudij atque doctrinae. 184
paci, quae nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper eſt conſulendum. 28
pace uel Quini, uel Romuli dixerim. 129
pactum praedonibus pro capite pretium. 154
pacta, & promiſſa ſemperne ſeruāda ſint, quae nec ui, nec dolo malo facta ſint. 150
paenuria—amicorum firmorū ſtabilium, conſtātium magna eſt paenuria. 222
pala anuli. 128
palaeſtrici motus ſunt ſaepe odioſiores. 61
panaetius — de duobus honeſtis utrum honeſtius, quaeri poteſt: qui locus a Panaetio eſt praetermiſſus. 67
panaetius ſine controuerſia de officijs accuratiſſime diſputauit. 121
panaetius triginta annos uixit poſtquam tres libros de officiis edidit, 121
papius peregrinos urbis uſu prohibuit. 138
par ſit ratio acceptorum, & datorum. 220
pares cum paribus ueteri prouerbio facile congregantur. 164
Παράδοξα dicta ſunt, quia ſunt admirabilia, contraque opinionem omnium. 233
Παράδοξα uidentur maxime eſſe Socratica, longeque ueriſſima. ibid.
parenti nonnumquam adimi uita ſine ſcelere poteſt. 242
parentes, & filij—caritas, quae eſt inter natos, & parentes, dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt. 213
parentiores — quin etiam ob has ipſas cauſſas parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. 42
parietes urbis modo ſtant, & manent. 89
pario—qui quondam peperiſſet otium ciuitati. 119
parti ciuium conſulentes, partē negligentes, rem pernicioſiſsimam in ciuitatem inducunt, ſeditionē atque diſcordiam. 46
partes a natura occultatas, omnes, qui ſana mente ſunt remouent ab oculis. 60
parſimonia, magnum uectigal. 251
partes, quarum uſus ſunt neceſſarii, neque eas partes, neque earum uſus ſuis nominibus appellant. 60
parturire — ſecuritate non poſſit frui animus, ſi tamquam parturiat unus pro pluribus. 217
paſci maleficio, & ſcelere. 94
patefacere aures aſſentatoribus nō oportere. 49
patefactus locus eſt, ut non ſit difficile uidere, &c. 70
pateo—res familiaris ne libidini potius, luxuriaeque, quam liberalitati, & beneficentiae pateat. 50
patere domos hominum illuſtrium hoſpitibus illuſtribus, ualde decorum eſt. 106
patere — pernicioſus error in iis eſt, qui exiſtimant libidinum, peccatorumque patere in amicitia licentiam. 251
pater ſanctiſſime, atque optime. 256
patrem fana expilantem, aut cuniculos agentem in aerariū debeatne arguere aut indicare filius. 150
patrem necare—in patris uita uiolanda multa peccantur uiolatur is, qui procreauit: is, qui aluit: is, qui erudiuit; is, qui in ſede ac domo ac rep. collocauit. 242
patrem uita priuare, per ſe non eſt ſcelus. 242
patrum gloriae aemuli filij—quorum patres aut maiores aliqua gloria praeſtiterunt, ſtudent plerumque eodem in genere laudis excellere. 58
pati iniuriam. 226
patienter, non repugnanter. 228
patria praeſtat omnibus officiis. 150
patria una omnes omnium caritates complexa eſt. 36
patriae conducit pios ciues in parentes habere. 150
patriae, & parentibus primo loco tribuendum officium eſt, quorum beneficiis maxime obligati ſumus. 36
patriae, parentis, amici periculum ſi ſapiēti allatum ſit, ſubueniat eis, ſi poſſit, relictis, & abiectis ſtudiis ſuis, etiamſi, &c. 67
patricidium patriae. 149
patrocinium urbis terrae, quam imperium. 89
patrociniis plurimorum defenditur uoluptas. 238
patroni cauſſarum eſt, nonnumquā uериſimile, etiamſi animus ſit uerum, defendere. 98
patroni—qui ciuitates, aut nationes bello deuictas in fidem receperunt, earum patroni ſunt more maiorum. 28
paullus potitus eſt omni Macedonum Gaza, quae fuit maxima. 110
paupertas, & ſenectus duo maxima onera. 166
peccare eſt tamquam tranſire lineas. 240
peccare licet nemini. 240
peccare numquam eſt utile. 142
peccare quoquo te uerteris, unum eſt. 240
peccatum — quidquid peccatur, perturbatione rationis peccatur. 241
peccata, & recte facta eſſe aequalia. ibid.
peccata ex uitiis manant. 240
peccata, ſeu delicta eē paria—quae uis eſt, quae magis arceat homines ab omni improbitate, quam ſi ſenſerint nullum in delictis eſſe diſcrimen? 241
peculii cupiditate nullam conditionem recuſare duriſsimae ſeruitutis. 247

pecu-

pecunia corrupti non poſſunt eſſe fideles. 181

pecunia—male ſe res habet, cum id quod uirtute effici debet, tentatur pecunia. 86

pecunia—non eſſe cupidum, pecunia eſt. 251

pecuniae cupiditas, & honoris certamen, & gloriae, amicitiarum peſtes. 215

pecuniae cupiditas quamobrem ſit infinita apud pleroſque. 25

pecuniae fugienda cupiditas eſt. 40

pecuniae modus—non aeſtimatione cenſus, uerum uictu, atque cultu terminatur pecuniae modus. 251

pecuniae non quaerendae ſolum ratio eſt, uerum etiam collocandae. 96

pecuniae repet.—lex de pecunijs repetundis lata a L.Piſone. 110

pecuniam qui habet, non reddidit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet, & qui habet, retulit. 107

pecuniam paruam quidam amicitiae anteponunt. 220

pedes me referunt in Tuſc. 108

pelias—quo me proficiſcentem haud ſane quis facile retraxerit, nec ſi tamquam Peliam recoxerit. 197

pellicatus ſuſpicio. 89

pendere ex fortuna—cui ſpes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil poteſt eſſe certi, &c. 240

penitus amittere. 89

pennus peregrinos urbis uſu prohibuit. 138

peperit ſibi maximam laudem ex illa accuſatione nobili Carbonis, L.Craſſus. 98

percrebruiſſet—quod cum percrebruiſſet, &c. 141

percunctatus eſt me de noſtra rep. 60

percuſſio digitorum. 145

percuſſione digitorum, hereditates omnes poſſe conuertere. 147

perduellis, hoſtis olim uocabatur. 28

perduelles—pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. 154

peregiſſe aetatis fabulam. 190

peregrinationes, ruſticationeſque mihi cum eo erant communes. 231

peregrini—male qui peregrinos urbibus uti prohibent. 138

peregrini—uſu urbis prohibere peregrinos, ſane inhumanum eſt, quod fecerunt Pennus, & Papius. 138

perfectum omni ex parte nihil eſt. 226

perfuga a Pyrrho rege uenit in caſtra Fabricij. &c. 149

perfuga a Pyrrho ſenatui eſt pollicitus, ſe uenenum regi daturum, & eum necaturum. 29

pericles a Demetrio Phalereo reprehenditur, quod tantam pecuniam in praeclara illa propylaea coniecerit. 105

pericles Sophoclem collegam reprehendit. 65

periculoſae, & ancipites curationes grauioribus morbis adhibendae. 45

perimere—huiuſmodi credo res Panaetium perſecuturum fuiſſe, niſi aliqui caſus conſilium peremiſſent. 126

peripatetici—honeſtum, ita ſummum bonum eſt, quemadmodũ Peripateticis uidetur, ut omnia ex altera parte collocata uix minimi momenti inſtar habeant. 121

peripatetici laudant iracundiam, &c. 48

peripatetica, & Academia ſimillima inter ſe ſunt, & fere eadem. 9

periurare non eſt falſum iurare, ſed quod ex animi tui ſententia iuraueris, id non facere. 154

perlucere—honeſtum maxime quaſi perlucet ex iis, quas commemoraui, uirtutibus. 92

permanere ſemper in propoſito, ſuſceptoque conſilio. 57

permulcere—nulla conſolatio permulcere poteſt ſtultam ſenectutem. 163

perpendo—amicitia tota ueritate perpenditur. 431

perrumpere poenam legum. 127

perſcrutari arculas muliebres. 89

perſequi alterius reliquias. 170

perſoluit reip. poenas graues, & iuſtas. 215

perſona tertia, quam caſus nobis imponit. 58

perſona quarta, quam nobiſmetipſis iudicio noſtro accommodamus. 58

perſtringere—quem locum breuiter ante perſtrinxi. 217

pertinere—dolor ad pauciores pertinet, quaſi petulans fuiſſet in aliqua generoſa ac nobili uirgine. 240

perturbare condiciones, pactioneſq. bellicas periurio 154

perturbata ratione ſemel, & ordine nihil poteſt addi, quo magis peccari poſſe uideatur. 242

perturbatio animi, plerumq. breuis eſt, & ad tempus. 26

perturbatio—quae cum aliqua perturbatione fiunt ea nec conſtanter fieri poſſunt, nec iis, qui adſunt, probari. 63

perturbatione omni animi uacandũ eſt. 40

perturbationes fugere debemus in omni uita: id eſt motus animi nimios rationi nõ obtemperantes. 62

peruenire—ad Satrium nihil praeter nomen peruenire. 145

peruerſe imitari—ſtulta calliditas peruerſe imitata prudentiã. 156

peruerſitas—ſi quis in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna peruerſitas. 65

peruidere—qui non peruident, eũdem eſſe utilitatis, atque honeſtatis regulam, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. 145

peſtilentes aedes—ſalubres. 140

peſtis in amicitia maxima, adulatio, blanditia, aſſentatio. 229

peſtem nullam maiorem eſſe amicitiis, quam in pleriſque pecuniae cupiditatem, in optimis quibuſque honoris certamen, & gloriae. 215

phaeton ictu fulminis deflagrauit. 151

phaeton ſolis filius. 151

phalaris, cuius eſt praeter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidiis interiit, ut Alexander Pheraeus: ſed in quem uniuerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. 89

phidiac Minerua. 233

phili accurata oratio contra iuſtitiam. 213

philippus Alexandrum filium accuſat in epiſtola quadam, quod largitione beneuolentiam Macedonum conſectetur. 101

philippus Macedonum rex rebus geſtis, & gloria ſuperatus a filio, facilitate & humanitate ſuperior. 48

philippus pernicioſe in tribunatu, cum

cum legem agrariam ferret: dixit, non eſſe in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. 108
philippus Q. Filius, magno uiringenio, inprimiſque clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia, quae haberentur maxima. 104
philippi epiſtolae ad Alexandrum. 98
philoſophia nihil aliud eſt, ſi interpretari uelis, praeter ſtudium ſapientiae. 77
philoſophia tota frugifera, & fructuoſa eſt, nec ulla pars eius inculta, ac deſerta. 119
philoſophi minuti. 197
philoſophi— non multa patent in uita philoſophorum, quae fortuna feriat. 41
philoſophi, quia in ueri inueſtigatione uerſantur, quodque ea, quae plerique uehementer expetunt, contemnunt, propterea iuſti ſunt. 27
φρόνησις, prudentia, rerum expetendarum, fugiendarumq, ſcientia. 67
picens—agrum Picentem, & Gallicum uiritim diuidenti C. Flaminio reſtitit Q. Maximus. 166
pictores, & qui ſigna fabricantur, & poetae ſuum quiſque opus a uulgo conſiderari uult, ut ſi quid reprehenſum ſit a pluribus id corrigatur. 65
pietas Deos placatos efficiet. 81
pinqui Minerua agere. 210
πῖνος litterarum ſignificat eſſe doctiorem. 59
pirata non eſt perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium 154
piſiſtrato tyranno quaerenti ex Solone qua tandem re fretus ſibi tam audacter obſiſteret, reſpondit, ſenectute. 192
placabilitas, & clementia magno, & praeclaro uiro digniſſima. 48
plato Athenienſis Archytae Tarentini ſermoni de uoluptate interfuit, cum Tarentinum ueniſſet L. Camillo, P. Claudio coſ. 177
plato Dionem Syracuſum erudijt. 68
plato in philoſophos—eos eſſe iuſtos, quia ea contemnunt, quae plerique uehementer expetunt. 27
plato— praeclare ſcriptum eſt a Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria uindicat, partem amici. 25
plato ſenex. 170
plato ſi genus forenſe tractare uoluiſſet, grauiſſime, & copioſiſſime potuit dicere. 9
plato—ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius remp. adminiſtraret, ut ſi naturae certarent, quis eorum potiſſimū gubernaret. 46
platonis dictum praeclarum. 37
platonis praecepta duo tenenda ab ijs, qui reip. praefuturi ſunt. 46
plaudite— neque ſapienti uſque ad Plaudite ueniendum. 192
plauſus multiplex Lacedaemoniis datus a cuncto conſenſu. 190
plautus delectabatur ſuo bello Punico, Truculento, Pſeudulo. 184
plautus, & antiqui comici Attici, facetiarum pleni. 53
plectimur—iure plectimur. 89
plectimur multis in rebus negligentia. 228
pocula minuta, atque rorantia. 179
poeni foedifragi. 29
paenitere— num eum ſenectutis ſuae poeniteret, ſi ad centeſimū annum uixiſſet. 170
paenitere— tam diu diſcere uelle debebis, quo ad te, quantum proficias, non paenitebit. 9
poetam non audio in nugis: in uitae ſocietate audiam ciuem digitis peccata dimentientem ſuam? 242
poetae decorum tum ſeruare dicuntur, cum id, quod quaq. perſona dignum eſt, & fit & dicitur. 364
polybius bonus auctor in primis. 51
polycleti ſignum. 156
poma cruda, ex arboribus euelluntur: matura, & cocta decidunt. 192
pomparum fercula. 61
pompeium Caeſarem ſocerum habere uoluit, cuius audacia potēs eſſet. 148
pompeius in bello ciuili Ciceronem F. alae alteri praefecerat. 96
pompeij magnificentiſſima munera ſecundo conſulatu. 102
pompeio Neapoli aegrotanti melius eſt factum. 258
ponite ante oculos unumquemque regum. 238
ponere— Graecorum conſuetudo, ut ijs ponatur de quo diſputent, quamuis ſubito. 209
ponere operam in ſtudijs aliquibus—cur ego diſſimulem, me, ſi quid in his ſtudiis operae poſuerim, perdidiſſe? 247
ponere perſonam—induere perſonam. opp. 129
ponere—quod operae, curaeq. ponetur in rebus honeſtis, &c. 24
ponere plus operae in agendo, quam in ſcribendo. 77
poſitis armis — qui armis poſitis ad imperatorem confugiunt. 28
popularis, id eſt aſſentator, & leuis ciuis. 229
populares—qui populares eſſe uolunt, ob eamque cauſſam, aut agrariam rem tentant, ut poſſeſſores pellantur ſuis ſedibus, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant. 110
popularibus uerbis eſt agendum & uſitatis. 92
populus R. animi magnitudine excellit. 37
populo R. non uidetur is ſe obſtringere ſcelere, ſi quis tyrannum occidit. 124
porſenam Mucius interfecit ſine ſpe ſalutis ſuae. 238
portitorum, & feneratorum quaeſtus. 66
poſidonius Panaetij diſcipulus. 121
poſſeſſiones incertas, atque in caſu poſitas habent improbi. 251
poſſeſſionū genus, cui minime quaſi noceri poteſt prata, areas. ibid.
poſteritas ad nos pertinet. 196
potentia—imbecilla eſt natura ad contemnendam potentiam. 222
potitus eſt urbem clādeſtino introitu. 112
praeſeferre ſpeciem boni uiri. 94
praebere— uillicis imperaſſe, ut omnia praeberentur, quicumque Laciades in uillam ſuam deuertiſſet. 50
praecidere—ſciuerunt Athenienſes, ut Aeginetis pollices praeciderentur. 138
praecipere cogitatione futura, & aliquanto ante conſtituere, quid accidere poſſit in utramque partem, ingenij magni eſt. 42
praecipere hoſtium conſilia. 54
praecipere—ſi ipſe exſequi nequeas, poſſis tamen Scipioni praecipere & Laelio. 172
praeclare agitur, ſi in iis, quibuſcum uiuimus, inſunt ſimulacra uirtutis.

tis. 33
praeco praedicat—— quid tam abſurdum, quam ſi domini iuſſu praeco ita praedicet, domum peſtilentem uendo? 140
praeconis uoci bona ciuium ſubiicere. 112
praecurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi poteſtatem. 222
praedari ex alterius inſcientia. 145
praedicare de ſeipſo, deforme eſt. 63
praefracte defendebat aerarium, & uectigalia Cato —— nimis praefracte. 150
praegreſſus rerum, & quaſi anteceſſiones homo non ignorat. 20
praelucet bonam ſpem in poſterum amicitia. 210
praeponderari —— qui omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque ea uolunt praeponderari honeſtate, &c. 123
praepoſteris utimur conſiliis, & acta agimus. 228
praeripere collegis popularem gratiam. 147
praeſagire —— quaſi praeſagiret Scipio perpaucis ante mortem diebus triduum diſſeruit de rep. cuius diſputationis fuit extremū fere de immortalitate animorū. 207
praeſens in manu quod datur, gratum eſt. 104
praeſtare—non omne dictum praeſtandum eſt. 140
praeſtare omnibus—— difficile eſt ſeruare aequitatem cum praeſtare omnibus concupieris. 37
praeſtare——qui ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, praeſtat edicto aedilium. 145
praeſtare——quid ſi cuique quemq. praeſtare oporteat, ſtatuere magni iudicij eſt. 143
praeſtari emptori damnum oportere. 142
praeſtari—— ex 12. tabulis ſatis erat ea praeſtare, quae eſſent lingua nuncupata. 142
praeſtari——quidquid eſſet in proedio uitij, id ſtatuerunt, ſi uenditor ſciret, niſi nominatum dictum eſſet, praeſtari oportere. 142
praeſtinguit mentis oculos uoluptas 178
praeuertere—— nulla uis fuit religionis, quae tantam praeuerteret utilitatem. 153
prauitates animi, recte uitia dicuntur. 240
praecari ab indigno. 220
preſſe loqui, & leniter. 61
prima luce Pomponij domum ueniſſe. 28
principes ciuitatis. 239
principum facta ſtudioſe plerique imitantur. 63
principium numquam occidit. 258
principio nulla eſt origo, &c. ibid.
principia rerum—— concordia, & diſcordia. 210
priuata nulla ſunt natura. 25
probatio athletarum. 65
probitatis uis tanta eſt, ut eam uel in eis, quos numquam uidimus, uel, quod maius eſt, in hoſte etiā diligamus. 213
procedere aetate- ——cum aetate proceſſiſſet, &c. 170
procliuis ad perniciem res. 217
procreandi libido—— commune eſt omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi. 35
procreata—— amorem praecipuū in eos, qui procreati ſunt, ingenerat natura. 21
prodere memoriam—quorum memoria liberis, poſteriſque prodatur. 105
prodere poſteris laudes aliorum a maioribus acceptas. 258
prodeſſe quid ſit. 142
prodicus dicit Herculem exiſſe in ſolitudinem, &c. 58
prodigi, qui. 102
prodire extra modū ſumptu, et magnificentia. 63
produximus ſermonem in multam noctem. 256
producere conuiuium uario ſermone ad multam noctem. 179
proferre in lucem, id eſt in forum. 233
profugere ab aliquo, tanquam ab agreſti, & furioſo domino. 179
profundere ludum, aut iocum. 53
profundere pecunias in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut nullam ſit relicturus. 102
progredi longius—— non progredi longius modo. 65
profundere uitam pro patria parati. 45
progredi longe. 240
progreſſio——ſi qua ad uirtutem eſt facta progreſſio. 123
probibere—non probibere aqua profluente. 35
proles futurorum hominum. 258
promiſſum facere — non facere. 151
promiſſum non ſemper faciendū. 28
promiſſa ſeruanda non ſunt ea, quae ſunt iis, quibus promiſeris, inutilia. 28
promptiores debemus eſſe, ad noſtra pericula, quam ad communia. 45
pronunciare— is iudex ita pronunciauit. 142
propagatio, & ſoboles. 35
propenſior noſtra uoluntas eſt in eū, a quo expeditior, & celerior remuneratio fore uidetur. 107
propinquitas——ſublata beneuolentia, amicitiae nomen tollitur, propinquitatis manet. 210
propinquum potius, & amicum, quam uicinum defenderis, ſi lis in iudicio ſit. 37
propinquorum ſocietatis colligatio arctior eſt, quam alienorum. 35
proponere aliquas largitiones. 86
propugnacula duo belli Punici, Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginiēſium aduentum corporibus ſuis intercludendum putauerunt. 238
propylaea——in quae Pericles tantam pecuniam coniecit. 105
pro re nata. 58
proſcripſit—ille, quod non placebat, proſcripſit. 140
proſcribere aedes. 143
proſcribere — qui proſcribunt uillā bonam, bene aedificatam, non exiſtimantur fefelliſſe, etiam ſi illa nec bona eſt, nec aedificata ratione. 140
proſperae res — qui antea commodis fuerunt moribus, uidere licet, eos proſperis rebus immutari: ſperniq. ab ijs ueteres amicitias, indulgeri nouis. 220
proſpiciebat proſperitatem animus. 196
proſpicere futura. 92
proſpicere longe futuros caſus reip. 217
prouehi longius in amicitia. 215
prouectus—— aetate prouectus. 165
prouectus ſum ſtudio rerum ruſticarum. 187
prouerbium — apertum amici pectus uidere, ſuumque oſtendere. 229
prouerbium— ſecum eſſe, ſecumq. (ut dicitur) uiuere. 184
prouerbium ſermone tritum, ſummum ius, ſumma, &c. 28
prouerbium uetus, acta agere. 228
prouerbium uetus & laudatum, mature fieri ſenem oportere, ſi diu uelius eſſe ſenex. 174

pro-

prouerbium uetuſtatè contritum — dignum eſſe aliquem, qui cum in tenebris mices. 147
prouiſa prudenter. 203
prouocati beneficio. 34
proximus — fructus ingenij, & uirtutis, omnisq. praeſtantiae tum maxime capitur, cum in proximum quemque confertur. 224
prudentia eſt locata in dilectu bonorum, & malorum. 129
prudentia futurorum. 195
prudentia — in prudentia ineſt indagatio, atque inuentio ueri. 23
prudentia ſine iuſtitia nihil ualet ad faciendam fidem. quo enim quis uerſutior, et callidior eſt, hoc inuiſior, & ſuſpectior eſt detracta opinione probitatis. 92
ptolemaeus alter poſt Alexandriã conditam regnabat, cum Aratus ad eum uenit. 112
publica ſumere. 251
P. Africani filius, ualde imbecillus fuit. 174
P. Caſur Lanarius. 142
P. Craſſus iuriſconſ. 172
P. Craſſus pontifex maximus. 189
P. Craſſus cum cognomine Diues, tũ copijs, functus eſt aedilicio maximo munere. 102
P. Decius quinquennio ante M. Curium conſulem ſe pro rep. deuouerat. 178
P. Lentulus Cicerone conſule aedilitatis magnificentia uicit omnes ſuperiores. 102
P. Mucij domus. 98
P. Naſica priuatus Ti. Gracchum interemit. 41
P. Naſica — quid in P. Naſicam effecerint amici, & propinqui Gracchi, ſine lacrymis nõ laqueo dicere. 217
P. Rutilius Panaetium audiuerat. 121
P. Rutilij adoleſcentiam ad opinionem & innocentiae, & iuris ſciẽtiae P. Mucii commendauit domus. 98
P. Scipio Naſica, eius filius, qui Ti. Gracchi conatus perditos uindicauit. 55
P. Scipio, qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitus erat, numquam ſe minus eſſe otioſum, quam cum otioſus, nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet. 119
P. Sulpicius ſeditioſum, & inutilẽ ciuem C. Norbanum in iudicium uocauit. 98
P. Sulpicius tribunus pleb. capitali odio a Q. Pompeio conſule diſſidebat. 201
P. Sulla haſtam cruentam uibrauit dictatore propinquo ſuo. 89
pueritiae certa ſunt ſtudia.. 194
pulchritudo corporis apta compoſitione corporis mouet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt. 51
pulchritudo corporis ſecerni non poteſt a ualetudine. 50
pulchritudinis duo genera. 61
pulſus in exſulium Themiſtocles. 217
punitur — ἐνεργῦτ. qui punitnr aliquem, aut uerbis caſtigat. 48
putidum — obſcurum, aut putidum. 61
pyrrhus — a pyrrho propter eius probitatem non nimis alienos animos habebant Romani. 213
pyrrhus, & Hannibal — cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum eſt, Pyrrho, & Hannibale. ibid.
pyrrhus rex populo R. bellum ultro intulit. ab eo perfuga uenit in caſtra Fabricii. 149
pyrrhi bellum. 170
pythagoras, & Pericles ſummam auctoritatem conſecuti ſine ulla hilaritate. 54
pythagoras, & Pythagorei, incolae prope Romanorum, quia ſunt philoſophi Italici nominati: nunquam dubitarunt, quin ex uniuerſa mente diuina delibatos animos haberemus. 195
pythagoras uetat, iniuſſu imperatoris, id eſt Dei, de praeſidio, & ſtatione uitae decedere. 194
pythagoras ultimum in amicitia putauit, ut unus fiat e pluribus. 35
pythagorae uires ingenii Milonis uiribus corporis optabiliores. 174
pythagorei magnam Graeciam inſtitutis, praeceptiſque ſuis erudierunt. 207
pythagoreorum mos, exercendae memoriae cauſſa commemorare ueſperi quid quoque die dixiſſent, audiuiſſent, egiſſent. 176
pythius quidam, qui argentariam faciebat Syracuſis. 141

Q

QVaerere rem honeſte, mercaturis faciendis, operis dandis, publicis ſumendis. 251
quaeſito ſibi opus eſſe confitentur, qui omnia habet uenalia. ibid.
quaeſito iis opus eſſe intelligimus, qui mercaturis faciendis, &c. rem quaerunt. ibid.
quaeſtione noua perterritus. 215
quaeſtiones, in quibus uidetur utilitas honeſtati repugnare. 142
quaeſtiones, quae tractantur ab Hecatone libro de officiis. 150
quaeſtus ordini ſenatorio honeſtus nullus eſt. 251
quaeſtus qui liberales, qui ſordidi. 66
quatenus amor in amicitia progredi debeat. 215
quatenus — eſt quatenus amicitiae dari uenia poſſit. 220
quid enim adiungit, &c. 248
quid enim? Africanus indigebat mei? 213
quid ergo? hic non noceat, &c. 147
quid multa? 141
quid multa? ſic mihi perſuaſi, &c. 195
quid poteſt eſſe tam flexibile, tam deuium, quam animum eius, qui ad alterius nodo ſenſum, ac uoluntatem, ſed etiam uultum, atque nutum conuertitur? 228
quies — quae ſe in quiete per uiſum ex Africano audiſſe dicebat. 207
quietum diſputandi genus. 9
quincunx — directi in quincumcẽ ordines. 188
Q. Catulus Cn. Pompeio cedere non uidebatur. 42
Q. Fabius Labeo, arbiter Nolanis & Neapolitanis datus, de finibus a ſenatu. 28
Q. Maximus aequo animo mortem filij tulit, clari uiri, & conſularis. 166
Q. Maximus callidus. 54
Q. Maximus Cunctator, laudatur. 45
Q. Maximus ſuaſor fuit legis Cinciae de donis & muneribus, idẽ Hannibalem iuueniliter exſultantem patientia ſua molliebat. 165
Q. Maximus Tarentum recepit. ibidem
Q. Maximi laudatio. 166
Q. Maximi reſponſum ſalſum Salinatori. ibid.
Q. Maximo, L. Mancino coſ. 229
Q. Mucius. 192
Q. Mucius augur. 201
Q. Mucius Mancia. 55
Q. Mucius Porſennam interfecit.

cit. 233
Q. Mucius P. Fil. iuriſconſultus. 58
Q. Pompeius—a Q. Pompeij amicitia ſe remouerat Scipio Laelij nomine. 226
Q. Scaeuula P. Filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indicaretur, idque uēditor ita feciſſet, dixit ſe pluris aeſtimare. 142
quirinus, uel Romulus. 141
quoque te uerteris, amicitia praeſto eſt. 209
quotus quiſque reperietur, qui impunitate, & ignoratione omniū propoſita abſtinere poſſit iniuria. 145

R

Rapax—nihil appetentius ſimilium ſui, nihil rapatius natura. 218
rapinae largitionem ſequuntur. 101
rara—omnia praeclara rara. 226
ratio, & oratio uinculum ſocietatis uniuerſi generis humani. 35
ratio praeeſt, appetitus obtemperat. 52
ratio ſordidiſſima, & inquinatiſſima. 86
ratione, & oratione longiſſime abſumus a feris. 35
ratione ſtabili, & firma quae pleriſq. eximia, & praeclara uidentur, contemnere. 40
ratiocinatores—ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus. 37
ratum eſſe non debuit, quod erat actum per uim. 155
reapſe—reapſe autem cum ad idē; &c. 258
reapſe—ſecuritas blanda, reapſe multis locis repudianda. 217
recedere a natura—elaborandū eſt, ne animi motus a natura recedant. 61
recedere ab officio—ab officio nūquam recedemus. 124
recipiebat ſe interdum a coetu, frequentiaque hominum in ſolitudinem tamquam in portum. 119
recipere aliquem, ſeſſum. 190
recipere ſe—quae cum intuerer ſtupens, ut me recepi, &c. 256
recipere—Tarentum qua uigilātia, quo conſilio recepit Q. Maximus? 166
recoquere aliquem tamquam Peliam. 197
rectam uitae ſecuti ſunt uiam nonnulli ſiue felicitate, ſiue bonitate naturae. 58
redeo in memoriam mortuorum ſepulcris legendis. 170
redeamus in gratiam cum uoluptate. 187
reditus glorioſus, non exitus calamitoſus. 37
redundabit aliquid ex meo tenui uectigali detractis ſumptibus cupiditatis. 251
redundare—quorum ad amicos redundet infamia. 226
referebam oculos ad terram identidem. 256
referre gratiam—nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt. 34
referre in acceptum. 233
reficiatur—numquam eris diues antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri ſex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſſis. 251
refrenare ſuas libidines. 247
refrigerari umbris, aquiſue. 187
refrigeratio aeſtate. 179
regnare—inutile regnare, ei, qui id iniuſte conſecutus ſit. 149
regnum a Tantalo, & Pelope proditum, iure obtinebatur. 149
regnum—multi iniqui, atque infideles regno. 149
regnum—nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt. 25
regula eſt eadem utilitatis, quae honeſtatis. 146
regulus captus a Poenis primo bello Punico, &c. 29
regulus—multa hic de Regulo. 152
relaxauerint ſe animi uinculis corporis. 196
relaxare amicos, & dare ſe iucunditati. 59
relegaſſet filium ab hominibus. 155
relinquere, & abijcere oboedientiā. 52
reliquum—uidere, quae reliqui ſumma fiat. 37
reliquiae coniurationis. 242
remoti ab oculis populi. 231
remuneratione beneuolentiae nihil iucundius. 218
repaſtinationes. 185
repellere criminationes, ab aliquo illatas. 225
repetendum altius. 35
repetita memoria iuris, & aequitatis. 242
repreſſit Viriathi ferocitatē Laelius. 94
repudiauerunt eam rem, quam ne audierunt quidem, auctore Ariſtide. 139
repudiare munuſculum—alieni facinoris munuſculum non repudiauerunt. 145
repudiaretur pax Samnitium. 155
repueraſcere—ſi quis mihi largiatur, ut ex hac aetate repueraſcam, &c. 197
requieſcens a reip. pulcherrimis muneribus. 119
res familiaris primum bene parta ſit, nullo neque turpi quaeſtu, neq. odioſo, deinde augetur ratione, diligentia, parcimonia. 50
res familiaris quibus rebus quaeri debeat. 113
res nummaria—ut res. nummaria de communi ſententia conſtituetur. 147
rem gerere—ad rem gerendam qui accedit, cauere debet, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit: ſed etiā, ut habeat efficiendi facultatem. 41
res proſperae, & ad uoluntatem noſtram fluentes. 48
res urbanae multae extiterunt maiores, clarioreſq. quam bellicae. 42
res bellicas non eſſe maiores, quam urbanas. 42
res aduerſas, & ſecundas immoderate ferre, leuitatis eſt. 48
reſecare ad uiuum. 210
referanda non eſt res familiaris ita, ut pateat omnibus. 101
reſpirare—iniuriae tuae, ut furiae, te reſpirare non ſinunt. 239
reſpondere—ut noſtra in amicos beneuolentia illorum erga nos beneuolentiae pariter, aequabiliterque reſpondeat. 220
reſponſa acute. 203
reſp.—qui reip. praefuturi ſunt, duo Platonis praecepta teneāt, unum, ut utilitatem ciuiū ſic tueantur, ut, quidquid agunt, ad eā referāt, obliti commodorum ſuorum: alterum, ut totum corpus reip. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerent. 46
reſp.—qui reip. praeſunt, debēt eſſe legum ſimiles: quae ad puniendum non iracundia, ſed aequitate ducuntur. 48
reſp.—res maximas geri ab ijs, qui reſp. gerunt. 50

reip. cauſſa adhibēda eſt ſeueritas, ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt. 48

reip. procuratio, ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum, quibus commiſſa, gerenda eſt. 46

remp. gerentibus maiores animorū motus concitantur, maioraq. efficienda ſunt, quam quietis. 41

remp. non capeſſentibus quibuſdam eſſe ueniam dandam, non omnibus. 41

reſtricti eſſe non debemus in eos, qui ſe adiuuari uolent, ut ad altiorem gradum adſcendant. 105

reticentiae omnes iure ciuili comprehendi non poſſunt. 143

reticentiae poena conſtituta eſt a iuriſconſultis. 142

retinere modum ludendi. 53

reuerentia optimi cuiuſque eſt adhibenda. 51

reuocauit me patria de medio curſu. 157

reuocare rationem ad ueritatem. 149

reuocare modum uillarum ad mediocritatem. 63

reuocans omnia ad ſuam potentiā. 220

reuocari debet oratio ad ea, unde alia aberrauit. 62

reges bene morati olim conſtituti ſunt, non ſolum apud Medos, ſed etiam apud Romanos, fruendae iuſtitiae cauſſa. 94

rhetorum campus de Marathone, Salamine, &c. 37

rhetorum turba referta omnia. 61

romulus quibus gradibus in caelū adſcenderit. 238

romulus fratrem interemit, cum ei uiſum eſſet utilius ſolum, quam cum altero regnare. 129

roſtra—deſcenderunt in roſtra. 147

rupilius tragoedus Antiopam ſemper eligebat. 57

rutilus, horribiliſque terris Martis fulgor. 256

S.

SAcra idaea Magnae matris. 179

Sacramento militiae aliquem obligare. 28

ſaeptus tanto comitatu. 239

ſaepti—nullis praeſidiis ſaepti. 94

ſaguntini, qui parentes ſuos, liberos emori, quam ſeruos uiuere maluerunt, patricidae non fuerunt. 241

ſalamis citatur teſtis clariſſimae Themiſtoclis familiae, quae anteponitur conſilio Solonis, ei, quo primum conſtituit Ariopagitas. 42

ſalmacida ſpolia, ſine ſanguine, & ſudore. 37

ſaltare in foro. 142

ſamnites, cum M. Curio ad focum ſedenti magnum auri pondus attuliſſent, repudiati ab eo ſunt. 187

ſamnitium aurum cum M. Curij reſponſo comparatur. 251

ſancire legem. 217

ſanciri lege, aut iure ciuili. 143

ſanctam ſeruare ſocietatem difficile eſt in eo, in quo non poſſint plures excellere. 25

ſanctum eſt iure ciuili de iure praediorum. 142

ſanctum eſt lege naturae. 143

ſanguinis coniunctio & beneuolentia deuincit homines caritate. 35

ſapiens—cadit in ſapientem animi dolor. 217

ſapiens in ſolitudine tanta, ut hominem uidere non poſſit, excedat e uita. 67

ſapiens, ſi ei patriae, parentis, amici periculum allatum ſit, ijs ſubueniat, ſi poſſit, cognitionis ſtudiis abiectis, etiam ſi ſe dinumerare poſſe arbitretur. 67

ſapiens ſi fame conficiatur, utrum ne abſtulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? 125

ſapiens, ſi Gygis anulum habeat, nihilo plus ſibi licere putet peccare, quam ſi non habeat. 128

ſapientis animus uirtutibus omnibus ſaeptus, ut moenibus neque uinci, neque expugnari poteſt. 242

ſapientis eſſe nihil contra mores, leges, inſtituta facientem, habere rationem rei familiaris. 142

ſapienti ſoli contingit, ut nihil faciat inuitus. 247

ſapientem nequidquam ſapere, qui ipſe ſibi prodeſſe non queret. 142

ſapientes, boni—haec igitur eſt illa pernicies, quod alios bonos, alios ſapientes exiſtimant. 142

ſapientes habiti ſunt C. Fabricius, M. Curius, T. Coruncanus. 210

ſapientes habiti, & appellati, L. Atilius, M. Cato, C. Laelius. 203

ſapientes, M. Cato, C. Laelius, ſeptem ſapientes. 123

ſapientes—quibuſdam, qui ſapiētes habiti ſunt in Graecia, placuerunt mirabilia quaedam. 217

ſapientiſſimus quiſque aequiſſimo animo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo. 197

ſapientia eſt rerum diuinarum, & humanarum, cauſſarumque, quibus haec res continentur, ſcientia. 77

ſapientia nihil optabilius, nihil praeſtantius, nihil melius. 77

ſapientia princeps omnium uirtutū, quam σοφίαν Graeci uocant, rerū diuinarum, atque humanarum ſcientia, &c. 67

ſapientia uera, omnia ſua in ſeipſo poſita ducere, humanoque caſus uirtute inferiores putare debet. 203

ſapientiae ſtudii laus. 77

ſapientiam eā interpretantur Stoici, quam adhuc mortalis nemo eſt conſecutus. 210

ſardi—Iulius, pro Sardis dixit. 98

ſatiatis, & expletis iucundius eſt carere, quam frui. 179

ſatietas omnium rerum uitae facit ſatietatem. 194

ſatietas uitae tempus maturū mortis affert. 194

ſatis ſuperque eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam. 217

ſaturnia ſtella caelo proxima, altiſſima, & nobis ſtellarum omniū errantium ultima. 256

ſcalmum nullum uidet. 141

ſcandere malos. 170

ſcaurus demolitus Cn. Octauij domum acceſſionem adiunxit aedibus, &c. 63

ſcaurus P. Lentulū magnificētia aedilicij muneris eſt imitatus. 102

ſcena—in ſcena rebus fictis, & adūbratis loci plurimū eſt. 431

ſcenici non optimas, ſed ſibi accommodatas fabulas eligunt. 57

ſcire, eſſe meminiſſe—homines pleraque ſciunt, antequam nati ſint, &c. 195

ſcientia—omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſciētiae cupiditatem. 24

ſcientia remota a iuſtitia, calliditas potius, quam ſapientia eſt appellanda. 37

ſcipio—in ſcipione Laelij familiari ambitio maior, uita triſtior, quam in Laelio. 54

ſcipio ſummam ſpem ciuium, quam de eo iam pueri habuerant, con-

tinuo

Index

tinuo adoleſcens incredibili uirtute ſuperauit —— hic ibidem. multa de Scipione. 207
ſcipionis laus. 229
ſcipiones duo. 122
ſcipiones iter Poenis, uel corporibus ſuis obſtruere uoluerunt. 192
ſecerni poteſt amicus blandus a uero. 228
ſecum eſſe, ſecumq. ut dicitur uiuere. 184
ſecũdum naturam —— omnia, quae ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in bonis. 193
ſecuritas, caput eſt ad beate uiuendum. 217
ſecuritas ſpecie quidem blanda, ſed reapſe multis locis repudianda. ibidem.
ſeditiones, & bella ciuilia ex eo, quod parti ciuium conſultum fuerit, pars neglecta. 46
ſelonium, campus agri Lanuuini. 61
ſemen, & cauſſa bellorum ciuilium. 89
ſenatu dimiſſo —— dimiſſo ſenatu. 207
ſenatus regum, populorum, nationum portus erat, & perfugium. 89
ſenatus ſaepe claros uiros in hoſtibus uinctos dedidit. 154
ſenatus —— ſummum conſilium cur R. ueteres ſenatum appellarunt. 170
ſenecta —— tum equidem in ſenecta hoc deputo miſerrimum, ſentire ea aetate eſſe ſe odioſum alteri. 170
ſenectus aetatis eſt peractio tamquam fabulae. 197
ſenectus animoſior eſt, quam adoleſcentia, & fortior. 192
ſenectus eſt natura loquacior. 187
ſenectus iners, ignaua, ſomniculoſa. 175
ſenectus ita honeſta eſt, ſi ſeipſa defendit. ibid.
ſenectus —— legibus, & inſtitutis uacat ſenectus muneribus ijs, quae non poſſunt ſine uiribus ſuſtineri. 174
ſenectus miſera eſt, quae ſe oratione defendit. 190
ſenectus non coegit doctos uiros in ſtudijs ſuis obmuteſcere. 170
ſenectus non modo languida, & iners non eſt, uerum etiam operoſa, & ſemper agens aliquid, & moliens. 170
ſenectus —— non ſunt in ſenectute uires: ne poſtulantur quidem uires in ſenectute. 174
ſenectus, quae ſit fundamentis adoleſcentiae conſtituta, laudanda. 190
ſenectus quamuis non ſit grauis, aufert tamen eam uiriditatem, quae eſt in aetate media. 207
ſenectus tantã habet auctoritatem, ut ea pluris ſit, quam omnes uoluptates. 190
ſenectus uerſatur in re gerenda. 170
ſenectutis arma ampliſſima. 165
ſenectutis fructus ante partorum bonorum memoria. 192
ſenectutis incommoda. 170
ſenectutis nullus certus eſt terminus. 172
ſenectuti magnam habeo gratiam, quae mihi ſermonis auiditatem auxit, potionis, & cibi ſuſtulit. 179
ſenectuti magna habenda gratia eſt, quae efficiat, ut non liceat, quod non oporteat. 178
ſenectuti maxime cauendum eſt, ne languori ſe, deſidiaeq. dedat. 59
ſenectuti multum tribuere debemus. 65
ſenectuti plurimum tribuitur Lacedaemone. 190
ſenectuti quae tribuenda. ibid.
ſenex agricola quaerenti cui ſerat, non dubitat reſpondere: diis immortalibus. 170
ſenex eo meliore condicione eſt, quã adoleſcens: quod id, quod ille ſperat, hic conſecutus eſt. 192
ſenex —— nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe uiuere. 170
ſenex —— o miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa aetate non uiderit. 191
ſenem mature fieri oportere, ſi diu uelis eſſe ſenex. 174
ſenex appellantur apud Lacedaemonios ij, qui ampliſſimum magiſtratum gerunt. ibid.
ſenes bonarum artium ſtudioſi. 184
ſenes amici, ſtulti, creduli, obliuioſi, diſſoluti. 175
ſenes etiamſi corporibus ſint infirmis, agunt tamen multa. 173
ſenes —— manent ingenia ſenibus, modo permaneat ſtudium, & induſtria. 170
ſenes —— maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactatas, a ſenibus ſuſtentatas, & reſtitutas reperietis. ibid.
ſenes —— mens, et conſilium, & ratio in ſenibus eſt, quaſi nulli fuiſſent, nullae omnino ciuitates fuiſſent. 191
ſenes, moroſi, anxij, iracundi, difficiles. 190
ſenes —— nec uero quemquam ſenum, audiui oblitum, quo loco theſaurum obruiſſet. 170
ſenes ſapientes adoleſcentibus bona indole delectantur. 170
ſenes ſic mori uidentur, ut cum ſponte, nulla adhibita ui, conſumptus ignis exſtinguitur. 192
ſenum improuidorum, et credulorũ perſona. 228
ſenum querellae. 164
ſenibus labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augẽdae uidentur. 59
ſenibus uitã aufert maturitas. 192
ſenilis auaritia quid ſibi uelit, non intelligo. 191
ſenile eſt, de ſeipſo dicere. 173
ſeniles quaedam res ſunt. 166
ſenſu amiſſo, fit idem homo quaſi natus non eſſet omnino. 207
ſentire —— quae adſpectu ſẽtiũtur. 21
ſeptem ſapientes Graeciae qui appellantur, ſintne habendi in numero ſapientium. 205
ſeptem —— ſeptem diſtincti interuallis ſoni: qui numerus rerum omnium fere nodus eſt. 256
ſepulcra —— nec ſepulcra legens ueror ne memoriam perdam. 170
ſeruo omnis de nobis obruitur hominum interitu. 258
ſermo —— prouidendum, ne ſermo uitium aliquod indicet ineſſe in moribus. 61
ſermo quietus, & remiſſus. 172
ſermo —— nec uero tamquam in poſſeſſionẽ uenerit, excludat alios: cum reliquis in rebus, tum in ſermone communi, uiciſſitudinem non iniquam putet. 61
ſermo ubi locum habeat. 61
ſermone debemus uti eo, qui notus eſt nobis. 57
ſermones quibus de rebus plerumq. habeantur. 62
ſermonibus uulgi ſedare non oportet. 258
ſerpit deinde res: quae procliuis ad perniciem cum ſemel coepit, labitur. 217
ſerpit per omnium uitas amicitia. 229
ſeruare aequitatem difficile eſt, cum

cum praeſtare omnibus concupie ris. 37
ſeruare amicitiam ſumma fide, con ſtantia, iuſtitia. 213
ſeruare conſtantiam in omni re gerenda, conſilioq. capiendo, maxime decet. 59
ſeruare patris mortui memoriã pie, & inuiolate. 196
ſeruare promiſſa. 151
ſeruire——aedes Sergio ſeruiebant. 143
ſeruiendum perſonae. 154
ſeruitus eſt oboediẽtia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis ſuo. 247
ſeruus ineptiarum. 248
ſeruus nequiſſimus. 247
ſeruo ſaepe ſine iniuria uita non poteſt adimi. 241
ſerui atrienſes. 247
ſerui mediaſtini. 248
ſerui non honeſtiſſimum ſeruitutis locum obtinentes. ibidem.
ſeruorum condicio, & fortuna, infima. 32
ſeueritas reip. cauſſa adhibenda eſt ab iis qui reip. praeſunt, ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt. 48
ſeueritatem in ſenectute probo, & eam modicam, acerbitatem nullo modo. 191
ſex Aelius. 172
ſex Pompeius geometriae ſtudioſus 24
ſicarii, uenefici, teſtamentarij, fures, peculatores, uinculis & carcere caſtigandi: al. fatigandi: non uerbis philoſophorum. 145
ſilueſcere ſarmentis. 185
ſimile a corporum diſſimilitudinibus. 54
ſimile a fidibus, aut tibijs. 65
ſimile a gubernatore. 170
ſimile a medicis, imperatoribus, & oratoribus. 37
ſimile a membris corporis ſingulis ad ſe traducentibus proximi mẽbri ualetudinem. 124
ſimile a membris —— ut membra quaedam amputantur, &c. 126
ſimile a pictoribus, & iis, qui ſigna fabricantur, & poetis. 65
ſimile a pomis, quae cruda ex arboribus auelluntur, matura & cocta decidunt. 192
ſimile a pueris. 52
ſimile a pulchritudine corporis, quae apta compoſitione membrorum mouet oculos, &c. 51
ſimile a tutela. 46
ſimile a Venere Apellis inchoata, quam nemo pictor abſoluere conatus eſſet. 121
ſimile a uenuſtate, & pulchritudine corporis. 50
ſimile a uino——ut nõ omne uinum, ſic non omnis natura coaceſcit uetuſtate. 191
ſimile ab eo, qui ſtadium currit. 129
ſimile ab equis propter crebras proeliorum contentiones ferocitate exſultantibus. 48
ſimile ab operibus animi. 98
ſimilitudo maxime ad amicitiam allicit. 218
ſimilitudine morũ nihil amabilius, nihil copulatius. 35
ſimonides ſenex. 170
ſimplicem, & communem, & conſentientem, & qui rebus iiſdem moueatur, amicum eligi par eſt. 223
ſimulacra uirtutis——praeclare agitur, ſi in ijs, quibuſcum uiuimus, inſunt ſimulacra uirtutis. 33
ſimulare—— omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi. 141
ſimulatio, diſſimulatioque ex omni uita tollenda eſt. 141
ſimulatio intelligentiae in malitia, uitae pernicies maxima. 145
ſimulatio omnium rerũ uitioſa eſt, & amicitiae repugnat maxime. 228
ſimulatum nihil poteſt eſſe diuturnum. 96
ſingulorum facultates, & copiae, diuitiae ſunt ciuitatis. 142
ſitis cupiditatis numquam expletur. 233
ſocietas eſt omnium hominum inter omnes, atque haec latiſſime patet: interior eorum, qui ſunt eiuſdem gentis. 143
ſocietas generis humani, quae maxime eſt ſecundum naturam, diſrũpetur, ſi ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſq. commodum ſpoliet, aut uiolet alterum. 124
ſocietas hominum, & communitas euertatur neceſſe eſt, ſi unuſquiſque noſtrum ad ſe rapiat cõmoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia. 390
ſocietas hominum, & coniunctio quo modo optime ſeruari poſſit. 34
ſocietas hominum ——ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, uitaeq. quaſi communitas continetur. 24
ſocietas, in qua omnia inſunt, quae putant homines eſſe expetenda, uirtus cum amicitia. 228
ſocietas——ita nos eſſe natos, ut inter omnes eſſet ſocietas quaedã: maior autem, ut quiſque proxime accederet. Itaque ciues potiores ſunt, quam peregrini: propinqui, quam alieni, &c. 210
ſocietas prima in coniugio eſt, proxima in liberis, deinde una domus, &c. 35
ſocietas uniuerſi generis humani. 35
ſocietatis hominum plures gradus. 35
ſocietatẽ inter homines a Dijs conſtitutam euertunt qui beneficentiam, liberalitatem, bonitatem, iuſtitiam tollunt. 125
ſocietatum omnium nulla eſt grauior, nulla carior, quam ea, quae cum rep. eſt unicuique noſtrum. 36
ſocietatum omniũ nulla praeſtantior, nulla firmior, quam cum uiri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate coniuncti. 35
ſocrates Apollinis oraculo Sapientiſſimus iudicatus. 195
ſocrates Apollinis oraculo Sapientiſſimus eſt iudicatus. 203. & 207
ſocrates dicebat ſemper, animos hominum eſſe diuinos, ijſq. cum corporibus exceſſiſſent, reditum ad caelum patere, &c. 207
ſocrates εἴρων, diſſimulator in omni ratione. 54
ſocrates, & Ariſtippus—— non ſi quid Socrates, & Ariſtippus cõtra morem, conſuetudinemque ciuilem fecerunt, idem nobis licet. 65
ſocrates quae ſupremo uitae die de immortalitate animorum diſſeruerit. 195
ſocrates ſolitus eſt exſecrari eos, qui primum haec (honeſtum, & utile) naturae cohaerẽtia, opinione diſtraxiſſent. 121
ſocratis, & C. Laelij idem ſemper uultus, & eadem frons. 481
ſocratem doctum, & ſapientem uirum fuiſſe traditum eſt. 241
ſocratici, & Platonici: ijdem ſunt. 9
ſocratici maxime excellunt in ſermone dulci, & faceto, & leni, minimeq. pertinaci. 57
ſocraticorum philoſophorum libri, facetiis, & ſalibus referti. 48

ſodali-

ſodalitates Catone quaeſtore conſtitutae. 172
ſol—medium fere regionem Sol obtinet dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, &c. 256
ſol olim deficere, & exſtingui uiſus eſt, cum Romuli animus haec ipſa in templa penetrauit. 258
ſol Phaetonti filio factum ſe eſſe dixit quidquid optaſſet. 151
ſol—ſi hoc uno ſol quidquam uidiſſet indignius. 89
ſolem aduerſum intueri nequitis, eiuſque radijs acies ueſtra, ſenſusque vincitur. 256
ſolem e mundo tollere uidentur, qui amicitiam e uita tollunt. 217
ſola marmorea. 251
ſolida, & expreſſa effigies germanae iuſtitiae. 143
ſolitaria virtus ad ea, quae ſumma ſunt, peruenire non poteſt. 228
ſolitaria uita cum omniū rerum abūdantia, & copia, cuiuis homini intolerabilis. 430
ſolitarium nihil amat natura. 229
ſolitarius—etiā ſolitario homini, atque in agro uitam agenti neceſſaria eſt opinio iuſtitiae. 92
ſolitudo aufert fructum uoluptatum omnium. 229
ſolitudo—uiuere in ſolitudine nō modo ſine ullis moleſtijs, ſed etiā in maximis voluptatibus. 124
ſolitudinem fugit, & ſocium ſtudij quaerit ſapiens. 68
ſoliuaga cognitio, & ieiuna. 68
ſollertia—fugienda eſt talis ſollertia. 28
ſollicitum habere—angere, & ſollicitum habere. 191
ſolon adiuuit Themiſtoclem: Themiſtocles Solonem nulla in re adiuuit. 42
ſolon Piſiſtrato tyranno, quaerenti, qua tandem re fretus ſibi tam audacter obſiſteret, reſpondit, ſenectute. 192
ſolon uerſibus gloriatur, & ſe quotidie aliquid addiſcentem dicit ſenem fieri. 170
ſolonis eclogium, quo ſe negat uelle ſuam mortem dolore amicorum, & lamentis uacare. 194
ſolonis factum uerſutum, & callidū, qui furere ſe ſimulauit, &c. 54
ſolonis illud, honeſtum eſt, ſeneſcere ſe multa in dies addiſcentem. 185
ſoluiſſe ab Alexandria. 139
ſolutio rerum creditarum niſi erit neceſſaria, nulla fides eſſe poteſt. 112
ſolutus iureiurando. 29
ſomniāt homines tribus modis deorū appulſu, ut uult Poſidonius. 29
ſomnium Q. Fratris. 57
ſomnus—fit, ut cogitationes ſermoneſq. noſtri pariāt aliquid in ſōno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, &c. 256
ſomnus—morti nihil tam ſimile, quam ſomnus. 196
ſonare vnum—utilitas, & honeſtas uerbo inter ſe diſcrepant, re unum ſonant. 149
ſonitus caeli, & totius mundi incitatiſſima conuerſione, vt eum aures hominum capere non poſſint. 256
ſonus dulcis ex conuerſione globorum caeleſtium. ibid.
ſonus internallis coniunctus imparibus, impulſu, & motu orbiū caeleſtium effectus. ibidem
ſono acuto, & excitato mouetur ſūmus ille caeli ſtelliferi curſus. ibidem.
σοφία ſapientia, princeps omnium uirtutum. 67
ſophocles a Pericle reprehenſus. 65
ſophocles ad ſummam ſenectutem tragoedias fecit—ibid. a filiis in iudicium uocatus eſt. 170
ſophocles, cum ex eo quidam iam affecta aetate quaereret, vtereturne rebus Venereis, Dij meliora, inquit. 179
ſophocles recitata tragoedia Oedipo Colon. ſententijs iudicum eſt liberatus. 170
ſorte, aut micando uictus. 150
ſortes Lacedaemoniorum a ſimia quadam diſturbatae, & diſſipatae. 121
ſpartacus. 246
ſpartam nulla alia re, niſi auaritia eſſe perituram, Apollo Pythius uaticinatus eſt. 110
ſpecies utilitatis animum pepulit regis eius, qui urbem condidit. 129
ſpecies utilitatis falſa. 152
ſpecie utilitatis in rep. ſaepiſsime peccatur. 138
ſpectare alte—alte ſpectare ſi uoles, &c. 258
ſpectare in—liberi ſpectant in nos ſolos, neque aliud ullum poſſunt habere perfugium. 36
ſpectare magna, & ad ea rectis ſtudiis contendere. 96
ſpectare—officia, quae ad inſtitutionē uitae communis magis ſpectare uidentur. 19
ſpectatus igni. 93
ſpes amplificandae fortunae in quibuſdam fractior eſt. 220
ſpē auferre rei alicuius faciendae—oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpem auferebat. 121
ſpicum—pro ſpica—fundit frugem ſpici ordine ſtructam. 185
ſponſionem fecit M. Lutatius Pinthia, ni uir bonus eſſet. 147
ſpurina interpres, & coniector oſtētorum, & haruſpex. 81
ſp. Albinus. 164
ſp. Melium regnum appetentē amici iuuare non debuerunt. 215
ſtabile nihil eſt, quod infidū eſt. 223
ſtabilitas amicitiae. 226
ſtadium currere—qui ſtadiū currit, eniti, & contendere, quā maxime poſſit, vt uincat ſupplātare eum, qui cum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. 129
ſtare conuentis. 151
ſtare ſuo iudicio—ſuo iudicio non ſtetit. 155
ſtandum non eſſe illis promiſſis, quae coactus aliquis metu, aut deceptus dolo promiſerit. 28
ſtans reſp.—euerſa—opp. 119
ſtatius Synephebis. 170
ſtatuae omnibus uicis Mario: ad eas tus, & cerei. 147
ſtatuae ornatu fere militari ſunt. 37
ſtatuae plumbo inhaerentes, triumphi areſcentibus laureis. 256
ſtellarum minima, luna. ibid.
ſtercorandi utilitas. 185
ſteſichorus ſenex. ibid.
ſtipatus—ſenectus ſtipata ſtudiis iuuentutis. 172
ſtoice dicere: ideſt nullis oratoriis ornamentis dicere. 233
ſtoici ita aſſenſi ſunt Peripateticis, de honeſti praeſtantia prae utili, ut etiam quidquid honeſtum eſſet, id utile eſſe cenſerent; nec utile quidquam, quod non honeſtū. 121
ſtoici ſi qui fuerunt paene Cynici, non ſunt audiendi, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quae turpia re non ſunt, uerbis flagitioſa dicamus; illa autem, quae turpia ſunt, nominibus appellemus ſuis. 61
ſtoicorum, Academicorum, Peripateticorum propria eſt praeceptio de officiis. 15
ſtoicis placet, quae in terris gignantur,

tur, ad uſum hominũ omnia creari, homines autem hominum cauſſa eſſe generatos, &c. 25
ſtoicis ſummum bonum, naturae conuenienter uiuere. 119
ſtomachari Cannius. 141
Studia doctrinae prudentibus, & bene inſtitutis pariter cum aetate creſcunt. 185
Studia hominum diuerſa. 58
ſtudijs generorum, praeſertim in re bona, difficile eſt obſiſtere. 213
Studioſi uenandi, aut pilae. 225
Stultiſſimum eſt, incerta pro certis habere, falſa pro ueris. 192
ſuadae medulla M. Cethegus. 190
ſuaſor, & auctor alicuius rei. 155
ſuae cuique utilitati ſeruiẽdum eſt, qđ ſine alterius iniuria fiat. 129
ſuauitas odorũ, qui afflarentur e floribus, al. efflarentur. 188
ſuauitas ſermonum, atque morum, haud quaquam mediocre condimentum amicitiae. 223
ſubacta humus, atque pura. 188
ſubducere—claſſis Lacedaemoniorum ad Gytheum ſubducta. 139
ſubigere——cum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excepit terra, &c. 185
ſubijciunt ſe homines alterius imperio, & poteſtati pluribus de cauſſis. 86
ſubiicere bona ciuium uoci praeconis. 112
ſubire tot uitiorum nomina. 141
ſubterfugere quaſi fata, quae impẽdent amicitiis. 215
ſubterfugere militiam. 152
ſubtilitas —— alia eſt illa cum ueritas ipſa limatur in diſputatione ſubtilitas, &c. 92
ſuccidia——hortum, ſuccidiam alteram agricolae appellant. 187
ſuffragata eſt Cn. Octauio, nouo homini, domus ad conſulatum. 63
ſulla, & M. Craſſus omnia perpetientes cuiuis deſeruientes, dum quod uellent conſequerẽtur. 55
ſullani temporis meſſis. 251
ſumebat ſibi otium. 119
ſumere publica. 251
ſumma fatalis —— cum ſummã fatalem tibi confecerint. 256
ſummittere——extollere. 225
ſummum ius, ſumma iniuria. 28
ſummum bonũ ſic inſtituere, ut nihil habeat cũ uirtute cõiũctũ, &c. 15
ſumptus in remp. qui optimi. 104
ſumptus non ſolum neceſſarios, ſed etiam liberales. 96
ſunt iſta. 203
ſuperauit incredibili uirtute ſummã ſpem ciuium, quam de eo iam puero habuerant, Scipio. 207
ſuperbiã, faſtidium, arrogantiam fugere debemus in rebus proſperis. 48
ſuperciliorum aut remiſſio, aut contractio. 70
ſuperiores ſummittere ſe debent in amicitia, ĩferiores extollere. 225
ſupereſſe——quantum mihi ſuperfuerat amicorum, & reip. temporis, tantum erat philoſophiae loci. 77
ſuperuacaneae operae. 187
ſupplantare——qui ſtadium currit, ſupplantare eum, quicum certet, aut manu depellere nullo modo debet. 147
ſupponis teſtamenta. 251
ſupremum tempus aetatis. 192
ſuſcepiſti onus graue, & Athenarum, & Cratippi. 119
ſuſcipere aes alienum amicorũ. 107
ſuſcipere aliquis propter rẽ aliquã moleſtias. 217
ſuſpexit in caelum. 256
ſuſpicere——eos uiros ſuſpiciunt, maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtimant ſe excellentes quaſdam, & ſingulares uirtutes perſpicere. 93
ſuſpicere——nihil altum, nihil magnificum, nihil diuinum ſuſcipere poſſunt, qui omnes ſuas cogitationes abiecerũt in uoluptatẽ. 213
ſuſtines non paruam exſpectationem imitãdae induſtriae noſtrae. 119
ſuſtinere dignitatem, & decus ciuitatis. 59
ſuſtinere onus Aetna grauius. 163
ſuſtinere ſe ſuis uiribus, cuius poſſeſſio quo eſt maior, eo plus requirit ad ſe tuendam, is minus diues eſt, quam cuius poſſeſſio ſuis ſe uiribus ſuſtinet. 251
ſuſtinere——ſenectus uacat ijs muneribus, quae non poſſunt ſine uiribus ſuſtineri. 174
ſuſtinere——tantum cuique tribuendum primum quantum ipſe efficere poſſis, deinde quantum ille, quem diligas, atque adiuues ſuſtinere. 225
ſuſtinere, ut curſum, ſic impetum beneuolentiae, prudentis eſt. 222
ſuum cuique incommodum ferendũ eſt potius, quam de alterius commodis detrahendum. 125
ſylla auſus eſt dicere, haſta poſita, cum bona in foro uenderet, & bonorum uirorum, & locupletum, & certe ciuium, praedam ſe ſuã uendere. 89
ſympeſium Xenophontis. 179

T

Tabulae nouae quid habent arguenti, niſi ut emas mea pecunia fundum; eum tu habeas, ego pecuniam non habeam? 112
tali, & teſſerae. 187
tantalus, & Pelops.——regnum a Tantalo, & Pelope proditum. 149
tanti eſt—eſtne ulla res tanti, &c. 148
tarquinius Collatinus Bruti collega. 129
tarquinius exſulans dixiſſe fertur ſe tũ intellexiſſe, quos fidos amicos habuiſſet, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre poſſet. 220
tarteſſiorum regis aetas. 192
tecta marmorea, ebore, & auro fulgentia. 238
tecta, quibus & frigorum uis pellitur, & calorum moleſtiae ſedantur. 81
tegere improborum conſenſionẽ contra patriam, excuſatione amicitiae. 217
telum——beneuolentia ciuium non eſt mediocre telum ad res gerendas. 222
temperans acuta cum grauibus ſonus, uarios aequabiliter concentus efficit. 256
temperantia, modeſtia, uerecundia, & quaſi quidã ornatus uitae. 50
tempeſtatem aduerſam in tranquillo optare, dementis eſt: ſubuenire autem tempeſtati quauis ratione, ſapientis. 45
tempeſtiua conuiuia. 179
tempus actionis opportunum, Graece εὐκαιρία Latine appellatur occaſio. 65
tempus praeteritum non reuertitur. 192
temporis, & loci magna uis eſt. 65
temporis inſcientia. 65
tempore——ad cenam tempore uenit Cannius. 54
tempora——laus non hominis, ſed temporum. 155
tendere plagas. 143
tenebat non modo auctoritatem, ſed etiam imperium in ſuos. 175
tenere iracundiam. 247
tenere manu: tenere ratione, & intelligentia. 143
tenere populum concionibus. 58
tenere ſua, hanc ob cauſſam maxime ut ſua tenerentur, reſp. ciuitateſque

que conſtitutae ſunt. 108
tenere ſuum——in primis uidendũ erit ei, qui remp. adminiſtrabit, ut ſuum quiſque teneat. 108
teneat ſuum——operam dabunt ij, qui remp. tuebuntur, ut iuris, & iudiciorum aequitate ſuum quiſque teneat. 115
tenetur——quod non licet, id non uno tenetur, ſi arguitur non licere. 240
tenebatur imperium populi Romani beneficys, non iniurijs. 89
tenebantur multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus. 112
tenebantur omnia unius dominatu. 77
teneri deſiderio aliquarum rerum. 179
tenuis, ſe ſpectatum, non fortunam putat, ſiquid ei benigne factum ſit. 197
terentianus Chremes humani nihil a ſe alienum putat. 28
terentius in Andria——obſequium amicos, &c. 228
terentius——ut ait Terentius. 66
tergiuerſari——non incallide in his tergiuerſatur. 157
terminare gloriam ijſdem finibus, quibus uitam. 196
terra nona, immobilis manẽs, ima ſe de ſemper haerens, complexa medium mundi locum. 256
terra numquam recuſat imperium, nec umquam ſine uſura reddit, quod accepit, ſed alias minore, plerumque maiore cum fenore. 185
terra omnis, quae colitur a nobis, anguſta uerticibus, lateribus latior, parua quaedam inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellamus. 256
terra quam parua ſit e caelo deſpicienti. ibidem
terra——qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poſſit, ſed partim obliquos, partim trauerſos, partim etiam aduerſos ſtare nobis. ibid.
terra, ſeu tellus, quae eſt media, & nona, neque mouetur, ſed infima eſt, & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. ibidem
terra——uides habitari in terra raris, & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis, uaſtas ſolitudines interiectas, &c. ibidem
terram uidere, & aliquando in portum ex longa nauigatione uenturum eſſe. 192
teſtamentum L. Minucii Baſili falſum e Graecia Romam a quibuſdam allatum. 145
teſtamenta ſubiecta. 251
teſtis locuples. 121. & 154
thebe Alexandri Pheraei uxor. 88
themiſtocles, & Iaſon Pheraeus callidi. 54
themiſtocles, imperator bello Perſico Graeciam ſeruitute liberauit: idem cum propter inuidiam in exſulium pulſus eſſet, ingratae patriae iniuriam non tulit, quam ferre debuit. 217
themiſtocles, conſultus utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: malo, inquit, uirum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quae uiro. 108
themiſtocles mortem ſibi conciuit. 217
themiſtocles omnium ciuium perceperat nomina. 170
themiſtocles poſt uictoriã ad Salaminem, conſilium, quod erat reip. ſalutare, cum Ariſtide communicauit, quod cum ei uiſum eſſet inhoneſtum, a populo repudiatum eſt. 139
themiſtoclis nomen illuſtrius, quam Solonis. 42
themiſtoclis reſponſum Seriphio cuidam. 165
theophraſtus multus eſt in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum. 102
theophraſtus——recte a Theophraſto laudata eſt hoſpitalitas. 106
theophraſtus ſcribit Cimonem Athenis etiam in ſuos curiales Laciadas hoſpitalem fuiſſe. 106
theopompus hiſtoricus. 94
theſeus exegit promiſſum a Neptuno. 151
theſeus filio ſuo Hippolyto non eſſet orbatus, ſi Neptunus promiſſum non feciſſet. 28
θετικά——quae dicuntur in ſcholis. 233
threiciae notae——compunctus notis Threicijs, al. Threcijs. al. Threcidicis. 89
ti. Gracchus auſpiciorum auctoritatem confeſſione errati ſui comprobauit. 123
ti. Gracchus P. Filius tamdiu laudabitur, dum memoria rerum R. manebit, at eius filij nec uiui probabantur a bonis, & mortui nomen obtinent iure caeſorum. 96
ti. Gracchus regnum occupare conatus eſt, uel regnauit is quidẽ paucos menſes. 217
ti. Gracchum remp. uexantem Q. Tubero, aequaleſq. amici dereliquerunt. 215
ti. Gracchum ſequebãtur C. Carbo, C. Cato. 215
ti. Numicius, Q. Melius tribuni pleb. dediti. 155
timefacta libertas. 87
timiditas omnis animi debilitati, & humilis, & fracti, ſeruitus eſt. 248
timon Athenienſis. ibid.
timotheus, Cononis filius. 58
tithonus——Ariſto Chius Tithonum facit de ſenectute diſputantem. 161
titillantes——multitudinis leuitatẽ uoluptate quaſi titillantium. 105
titillatio uoluptatum——quaſi titillatio. 169
t. Claudius Centumalus. 142
t. Coruncanus. 176
t. Manlius Torquatus. 155
t. Pontius Centurio, uiribus corporis polleus 174
t. Veturius, & Sp. Poſtumius coſ. hoſtibus dediti. 155
toga——nec uero in armis praeſtantior, quam in toga. 166
tolerantia rerum humanarum. 242
tollere clamores. 248
tollere hominem ex homine. 124
tolleretur in currum. 151
tortuoſum ingenium, & multiplex. 223
tractare——cum tractaretur Atreus, perſonae ſeruiendum fuit. 152
tradidit reliquis bellum facile. 94
tradiderunt ſe totos uoluptatibus. 228
trade memoriae quae dicam. 256
traducere otioſam aetatem, & quiete tam ſiue ullo aut labore, aut contentione. 196
traducere uitam tranquille, & placide. ibi.
tranare Gangem, tranſcendere Caucaſum non poteſt cuiuſdam nomen. 319
tranquillitas——multi ſunt, & fuerunt, qui tranquillitatem animi expetentes a negotiis publicis ſe remouerunt. 40
tranquillum——in tranquillo tempeſtatem aduerſam optare, dementis eſt. 45
tranſcendere Caucaſum, Gangem tranare. 258
tranſire finem, & modum. 52
tranſlatio pecuniarum L. Sullae, C. Caeſaris

Caeſaris a iuſtis dominis ad alienos,nō debet liberalis uideri. 33
tribuit adoleſcens philoſophiae Cicero multum temporis. 77
tribuere—ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit,&c. 231
tribuere libris aliquantum temporis. 157
tribuendus eſt hic honos ueteri amicitiae, ut is in culpa ſit, qui faciat, non qui patiatur iniuriam. 226
tribuendum eſt officium primo loco patriae, & parentibus, quorum beneficiis maxime obligati ſumus. 36
tributum conferre—danda opera eſt,ne propter aerarij tenuitatē, aſſiduitatemque bellorum tributum ſit conferendum. 108
triſtitia in omni re, & ſeueritas habet illa quidem grauitatem, ſed in amicitia remiſſior eſſe debet. 225
tuditano,& Cethego coſ. 165
turpe—quod turpe eſt, id quamuis occultetur, tamen honeſtum fieri nullo modo poteſt. 147
turpificati animi foeditas. 154
turpio Ambiuius. 184
turpitudine nullum maius malum eſt. 154
tyrannus fere nullus ſimilem exitū effugit, caedis a Caeſaris. 87
tyrannus—hoc omne genus peſtiferum, atque impium ex hominū communitate exterminandum eſt. 126
tyrannus—nulla nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt. 126
tyrannus—num ſe obſtrinxit ſcelere,qui tyrannum occidit,quam uis familiarem? 124
tyrannorum uita; in qua nulla fides, nulla caritas, nulla ſtabilis beneuolentiae poteſt eſſe fiducia. 220

V

VAcandum eſt omni animi perturbatione. 40
uagari errore—non ſumus ij,quorum animus uagetur errore. 77
uagire in cunis. 197
ualuit Reguli auctoritas. 152
ualere—hoc praeceptum ad amicitiam ualet. 220
ualere—iacere—opp.iaceat utilitatis ſpecies,ualeat honeſtas. 129
ualere—hoc uerbum quid ualeat, non uident. 128
ualetudinis, & pecuniae curatio. 113
ualetudo experitur, ut gaudeas,& muneribus fruare corporis. 210
ualetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſeruatione quae res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe, & continentia in uictu, &c. 113
uallo ariſtarum munitur contra minorum auium morſum. 185
uanitate nihil turpius. 66
uadimonia conſtituta. 170
uectigal—non eſſe emacem,uectigal eſt. 251
uectigalis—piratas immunes, ſocios uectigales habemus. 139
uenandi,aut pilae ſtudioſi. 225
uenditatio,atque oſtentatio. 228
uenenum amicitiae odium. 228
uenenum fugiens.al.uinum. 150
uenire aduocatum cuipiam in rem praeſentem. 28
uenire in contentionem—ſi res ueniet in contentionem. 108
ueneris fulgor alter, alter Mercurii, Solem ut comites conſequuntur. 256
ueneris partem ab Apelle inchoatā nemo pictor eſt inuentus, qui abſolueret. 121
uenuſtas,muliebris dicenda eſt. 61
uer tamquam adoleſcentia, ſignificat, oſtenditque fructus futuros. 192
uerba iuris ciuilis ex naturae principijs orta. 143
uerecundia hominum naturam eſt imitata. 60
uerecundia— maximum ornamentū amicitiae tollit,qui ex ea tollit uerecundiam. 128
uerecundiae partes ſunt non offendeae. 61
uereri, & diligere eos, quibuſcum ſermonem conferimus, curandū eſt,ut uideamus. 62
ueritas — cuius aures ita clauſae ueritati ſunt, ut ab amico uerum audire nequeat, huius ſalus deſperanda eſt. 228
ueritas—moleſta ueritas eſt,ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt uenenum amicitiae. ibid.
ueritas, quaſi materia, prudentiae ſubiecta eſt,quam tractet. 23
uerſatur mihi ante oculos illius uiri uirtus. 231
uerſari in clariſſima luce. 96
uerſari in hominum ignoratione. 96
uerſari in ſaeculi praeſentis errore temporum uitio. 251
uertices caeli duo. 256
uerto—amicitia, quoquo te uerteis,praeſto eſt. 216
uertens annus quādo uere poßit appellari. 258
uerſutus, obſcurus, aſtutus, fallax, malitioſus, callidus, ueterator, uafer. 141
uerſus ſi pronunciatus eſt una ſyllaba aut breuior,aut longior,exſibilatur,& exploditur hiſtrio. 241
uerſutos homines,& callidos quidā admirantes,malitiam, ſapientiā iudicant. 81
uerum audire nolle. 230
uerum, ſimplex, ſincerum,naturae hominis aptiſſimum. 21
ueri inquiſitio,& inueſtigatio in primis hominis propria. 21
ueſeris fl.—Latini ad Veſerim fuſi. 155
ueſtigatio ueri. 24
ueſtita pampinis uua, nec modico tepore caret, & nimios ſolis defendit ardores. 185
ueſtitus—in ueſtitu,ut in pleriſq. rebus mediocritas optima eſt. 61
ueſtitus quaenam ratio ſit adhibenda. 61
ueterator,& callidus. 156
uetulis equis teneros anteponere ſolemus. 225
uetuſtatis, & conſuetudinis maxima uis eſt. ibid.
via ad gloriam proxima, & quaſi compendaria. 96
uiatores unde nominati ſunt. 187
uicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quam aut fratrem,aut familiarem. 37
uiciſſitudine ſtudiorum, officiorumque nihil iucundius. 218
uidiſſe aliquid uidentur ueteres illi. 225
uidiſſe plus—ad extremum uinci ſe patitur, ut is, qui illuſus ſit, plus uidiſſe uideatur. 228
uideri—quomodo conſequi poſſumus,ut tales eſſe uideamur, quales ſimus. 96
uietum,& caducum. 163
uigere—ubi ſtudia noſtra uiguiſſent,&c. 220
uilitas tritici. 140
uincat reip.utilitas. 150
uincam rationibus neceſſariis te inſanum eſſe.al.aduincam. 242
uictus tenuis, cultuſque. 228
uictus—etiam uictis conſulendū. 28
unctio beneuolectiae. 210
uincla uirorum—non uincla uirorum,

rum, ſed oblectamenta puerorũ debent eſſe tabulae pictae. 248
uindicare —— uideor id meo iure quonam modo uindicare. 9
uindicare—— ne ſenectutẽ ab omnibus uitijs uidear uindicare. 187
uindicare—— ius ciuile ductum a natura, malitiam, fraudemq. uindicat. 155
uindicari in libertatem. 248
uiolare alterũ—— qui alterũ uiolat, ut ipſe aliquid commodi conſequatur, &c. 124
uiolare alterum lege natura prohibemur. 125
uir bonus eſt, qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini. 124
uiris, equiſque decertandum cum Cyrenaicis. 156
uirum bonum eſſe aliquem, ſtatuere difficile eſt, eum ea res innumerabilibus officijs, & laudibus contineatur. 147
uirum bonum negant eſſe quemquã, niſi ſapientem, Stoici. 210
uiros bonos quos appellandos putet Laelius apud Ciceronem. 210
uirago —— uos etenim iuuenes animum geritis muliebrem, illa uirago uiri. 37
uirgula diuina —— ſi omnia nobis, quae ad uictum, cultumque pertinent, quaſi uirgula diuina ſuppeditarent, &c. 68
uiriathus Luſitanus. 94
uiritim—— agrum Picentem, & Gallicum uiritim diuidenti Caruilio reſiſtit Q. Fabius Maximus. 166
uirtus a multis contemnitur, & uenditatio quaedam, atque oſtentatio eſſe dicitur. 228
uirtꝰ amicitiã gignit, & cõtinet. 210
uirtus cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera eſt, & tractabilis. 217
uirtus eſt amans ſui, optime enim ſe ipſa nouit, quamque amabilis ſit intelligit. 229
uirtus eſt una, conſentiens cum ratione, & perpetua cõſtantia. 236
uirtus, & recte facta—— tantum remanet id, quod uirtute, & recte factis conſecutus ſis. 192
uirtus & conciliat amicitias, & cõſeruat. 228
uirtus—— humanos caſus eſſe inferiores. 20;
uirtus—— in uirtute eſt conuenientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea conſtantia. 231
uirtus non eſt dura, & quaſi ferrea. 217
uirtus non eſt inhumana, neque immanis (alias immunis,) neque ſuperba. 218
uirtus—— nulla poſſeßio, nulla uis auri, & argenti pluris, quam uirtus, aeſtimanda eſt. 251
uirtus omnis nos ad ſe allicit. 35
uirtus—qui unam uirtutem habet, omnes habet. 92
uirtus ſolitaria ad ea, quae ſumma ſunt, peruenire non poteſt, coniũcta, & conſociata cum altera poteſt. 228
uirtus te trahat oportet ſuis illecebris ad uerum decus, alte ſpectare ſi uoles. 258
uirtutis diſciplina eſt aliqua, ea autem philoſophia eſt. 77
uirtutis laus omnis in actione conſiſtit. 24
uirtutis miſerrimus famulatus ſeruientis uoluptati. 156
uirtutis opinio, amicitiae conciliatrix eſt inter uiros bonos. 215
uirtutis ſignificatio aliqua elucens amicitiam contrahit. 218
uirtus uires quantae. 239
uirtuti opera danda eſt: ſine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam conſequi poſſumus. 228
uirtutem ex conſuetudine uitae, ſermonisq. noſtri interpretemur: nec eam. ut quidam docti, uerborum magnificentia metiamur: uiroſque bonos, &c. 210
uirtute nihil ẽ amabilius, nihil, quod magis alliciat ad diligendũ. 213
uirtute non tam praediti multi eſſe uolunt, quam uideri uolunt. 231
uirtutes inter ſe pares ſunt: ergo & uitia paria ſunt. 247
uirtutes leniores, modeſtia, temperãtia, iuſtitia. 33
uirtutes quattuor, ex quibus conflatur honeſtum. 23
uirtutes, quae pertinent ad uerecundiam, & ad eorum approbationẽ, quibuſcum uiuimus. 65
uirtutes, quae pertinent ad manſuetudinem morum, & facilitatem. 92
uirus acerbitatis ſuae apud aliquem euomere. 430
uis adhiberi forti uiro non poteſt. 155
uis eſt maior dicendi in orationibus, quam in libris philoſophicis. 9
uis, & fraus ab homine alieniſsima, ſed fraus odio digna maiore. 32
uis, quaſi leonis uidetur. 32
uirium moderatio. 174
uiſcelinum amici regnum appetentẽ amici iuuare non debuerunt. 215
uiſcerationes, gladiatorum munera, ludorum, uenationumque apparatus. 102
uita breuis—— breue tempus aetatis ſatis longum eſt ad bene, honeſteque uiuendum. 192
uita—— diſcedo ex hac uita tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. 197
uita inculta, & deſerta ab amicis. 220
uita omni geſtu moneratior, omni uerſu aptior eſſe debet. 241
uita—quid eſt in hominis uita diu? 192
uita—— ueſtra quae dicitur uita, mors eſt. 256
uita uitalis —— quae poteſt eſſe uita uitalis, ut ait Ennius, quae non in amici mutua beneuolentia conquieſcat? 210
uitae curſus — in deliberatione quẽ potiſſimum uitae curſum ſequamur, ad ſuam cuiuſque naturam conſilium eſt omne reuocãdũ. 68
uitae, naturaeq. noſtrae ratio ita cõparata eſt, ut alia aetas oriatur ex alia. 231
uitae tempus incertum, quis eſt tam ſtultus, quamuis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum ſe ad ueſperum eſſe uicturum. 191
uitis natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, fertur ad terram. 185
uitia duo, quae uitãda sũt ei, qui cognitiõis, & ſciẽtiae ſtudio ducit. 24
uitia, quae nota eſſent ueditori in praedijs uendẽdis, dicenda fuiſſe emptori. 142
uiximus quondam in maxima celebritate, atque in oculis ciuiũ. 119
uixerat cum eo coniunctiſſime, & amantiſſime. 201
uiuere —— quamdiu uicturi ſimus, incertum—— quis eſt, tam ſtultꝰ, quamuis ſit adoleſcẽs, cui ſit exploratum—— ſe ad ueſperum eſſe uictarum. 191
uiuere uitam, quae eſt ſola uita nominãda, claros uiros, mortuos. 195
uiuitur non cum perfectis hominibus. 33
uiuendi finis optimus, quis. 194
uiuiradices, propagines, &c. 185
ulyſſes—— quam multa paſſus eſt, Vlyſſes in illo errore diuturno? &c. 37
Vlyſſes ſimulatione inſaniae militiã ſubterfugiſſe inſimulatur a tragoedijs. 152
umbra, & imaginibus, iuſtitiae utimur. 143
unguentarij, ſaltatores, totusq. lu-

dus talarius. 66
unus de multis. 55
uocare aliquem in odium, aut inuidiam criminibus falſis. 46
uocare nimis exſiliter ad calculos amicitiam. 220
uoluptas condimenti fortaſſe nonnihil, vtilitatis certe nihil habet. 157
uoluptas conſilium impedit, rationis inimica, ac mentis, ut ita dicam, praeſtinguit oculos. 178
uoluptas corporis——nulla capitalior peſtis, quam uoluptas corporis, hominibus a natura eſt data— multa hic ibidē de uoluptate. 177
uoluptas cū maior eſt, atque longior, omne animi lumen exſtinguitur. ibidem.
uoluptas eſca malorum, quod ea homines capiantur, ut hamo piſces. 178
uoluptas—in uoluptatis regno uirtutem non poße conſiſtere. 177
uoluptas——multi diuitias amicitiae praeponunt, alij potentiam, alij uoluptatem. belluarum hoc quidem extremum eſt. 210
uoluptas neque meliorem, neque laudabiliorem efficit quemquam. 238
uoluptas non ſatis digna eſt hominis praeſtantia. 53
uoluptas nullum habet cum uirtute commercium. 178
uoluptas omnis, honeſtati contraria eſt. 157
uoluptas —— pecudum ritu omnia ad uoluptatem referre. 213
uoluptas——quam miſer uirtutis famulatus ſeruientis uoluptati? 156
uoluptas quo eſt maior, eo magis mētem e ſua ſede, & ſtatu demouet. 238
uoluptatis appetitum occultant, ac diſſimulant omnes propter uerecundiam, niſi quis ſit ex pecudū genere. 53
uoluptatis quidam fortaſſe eſt naturalis modus. 179
uoluptatem eſſe ſummum bonum — uox pecudum, non hominū. 238
uoluptates agricolarum. 185
uoluptates blandiſſimae dominae, ſaepe maiores partes animi a uirtute detorquent. 93
uox amicitiae inimicißima, ita amare oportere, ut ſi aliquando ſis oſurus. 220
uox clara, & ſuauis eſſe debet. 61
uox magnifica, & magno uiro, & ſapiente digna. 119
uox Milonis Crotoniatae ualde contempta. 172
uox nec languens, nec canora. 61
uox nefaria C. Bloſij Cumani. 215
uox, orationis index. 61
urbes——de euertendis, diripiendiſque urbibus ualde conſiderandū eſt, nequid temere, nequid crudeliter. 45
urbes ſine hominum coetu non poſſent, nec aedificari, nec frequentari. 82
urbium praeſidia quaeſiuerunt homines ſpe cuſtodiae rerum ſuarum. 108
urgere——ius Craſſus urgebat. 143
urgentis, aut certe aduentantis ſenectutis onus. 161
urere, & ſecare——ad urendum, & ſecandum raro, inuitique ueniunt medici. 66
uſura——terra numquam ſine uſura reddit quod accepit. 185
uſurpare alicuius memoriam, cum caritate aliqua, & beneuolentia. 213
uſurpare ſemper officium aliquod. 203
uſus ſummis populi beneficijs. 248
ut inter bonos bene agier. 143
ut quiſque aetate antecellit, ita ſententiae principatum tenet in collegio augurum. 190
ut quiſque ſibi plurimum confidit, & ut quiſque maxime uirtute, & ſapientia ſic munitus eſt, ut nullo egeat, &c. ita in amicitijs expetendis, colendiſque maxime excellit. 213
ut quiſque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime uult princeps omnium eſſe, uel potius ſolus. 37
ut quiſque eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. 238
utcumque aderunt. 61
utendus, a, um——de utenda pecunia. 113
utendum accipere——ea, quae utenda acceperis, maiore menſura iubet reddere Heſiodus, modo poſſis. 34
utendum eſt ea liberalitate, quae proſit amicis, noceat nemini. 33
utendum eſt excuſatione aduerſus eos, quos inuitus offendas. 107
utile——in hoc uerbo lapſa conſuetudo deflexit de uia. 81
utile nihil eſt, niſi quod honeſtum. 155
utile non debet uideri, quod turpe eſt. 147
utile——numquam eſt utile peccare, quia ſemper eſt turpe: & quia ſemper eſt honeſtum, uirum bonum eſſe, ſemper eſt utile. 142
utilia——quae ad hominnm uitam tuendam pertinent, partim ſunt inanima, partim animalia. 81
utilitas —— honeſtas —— incidunt ſaepe cauſſae, cum repugnare utilitas honeſtati uideatur, &c. 139
utilitas honeſtate dirigenda eſt. 149
utilitas non conglutinat amicitias, alioqui eadēque cōmutata diſſolueret. 213
utilitas——omnes expetimus utilitatem, ad eam rapimur. 152
utilitas parta per amicum. 220
utilitas——uincat utilitas. 150
utilitatis ſpecie in rep. ſaepiſſime peccatur. 138
utilitatem ab honeſtate ſeiungentes, fundamenta naturae peruertūt. 152
utilitate magis putat Hecato officium dirigi, quam humanitate. 150
utilitates noſtrae nobis nō ſunt omittendae, aliiſque tradendae. 129
uua a gēma oriens ſeſe oſtendit. 185

X

XAnthip⁹ Lacedaemonius. 126
xenocrates ſenex. 170
xenocrates ſeueriſsimus philoſophorum. 55
xenophon Socraticus eas res perſecutus eſt in Oeconomico, quibus rebus res familiaris quaeritur, conſeruatur, augetur. 113
xenophōtis libri multas ad res perutiles ſunt. 188

Z

ZOnae——terram quaſi quibuſdam redimitam, & circumdatam cingulis: e quibus duos maxime inter ſe diuerſos, & caeli uerticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides: medium autem illum, & maximum, ſolis ardore torreri. 257

INDEX
RERVM · ET · VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS

Quae in his Commentarijs continentur.

A

Abrogari. 109
academia cum Platone interdũ ſenſit, interdũ diſſenſit,& quibus in rebus. 16
academica diſciplina finitima Peripateticae. 81
academicorum mos indiſputando. 234
academicorum properium. 81
accidere tempus. 69
accubatio. 183
accuratiſſime diſputare,ſubtiliſſime,diligentiſſime, cum ueritate congruenter. 121
accuſare,& reprehendere. 151
actaeonis tabula. 250
actio redhibitoria. 143
actum agere. 228
ad Capuam. 168
addicam,pro probabo. 243
adiuro. 162
adminiculornm ordines. 186
adoleſcens officij colendi notitia erudiendus. 15
adoleſcẽtes cupidi,& ĩcõſtãtes. 34
adoleſcentes ſperant ſe diu uicturos. 193
adoleſcentes uim potius,quã ius ſpectant. 192
adſciſcere ſibi. 219
adſtringere ſceleri. 124
aduenis,pro adueneris. 172
adulari,paſſiue. 50
aeacus,& Minos,Iouis filij. 52
aedilium officia. 104
aegina. 139
aepol, pro aedepol. 172
aequitas. 211
aes Corinthium. 238
aeſchinis dictum praeclarum. 15
aetas alia,& alia oritur. 232
aetas ſeneſcit sẽſim ſine sẽſu. 177
aetas ſenilis his uacat munerib9, quae laborem exigunt. 176
aetatis conſtantis grauitas. 175
affabilitas, & comitas conciliant animos. 99
affectus aetate. 184
affici &c. 94
afflare e floribus. 189
affuere delicijs. 221
africani laus. 111
africanus minor. 44.48
africani minoris mors. 203
agendum bene inter bonos. 142
agis Rex. 112
aglaus Arcas pauperrimus praelatus Gygi Lydorum Regi ab oraculo. 128
agriculturae laus. 68
agri foſſiones. 186
ala equeſtrium turmarum auxiliarium. 97
aldus Manuccius quot libris ſcriptis uſus ſit in emendando libro Officiorum. 14.&c.
alexander. 85
alexander Pheraeus.89.& nex.90
amare oportere ita, ut aliquando oſuri ſimus. 222
amare quid. 214
ambitioſi. 222
ambroſius D. 51
amici. 212
amicitia diſſuendae, potius, quã diſcindendae. 59
amicitiae fruct9 oĩs ĩ amore. 214
amicitiae nimiae fugiendae. 219
amicitiae uerae ſempiternae sũt. 215
amicitia,& odium abeſſe debent a iudice. 130
amicitiam eſſe niſi in bonis. 211
amicitia moleſta numquam. 212
amicitia nũquã intẽpeſtiua. 212
amicitia remiſſior. 224
amicitia uera. 209
amicorum mores. 222
amicus certus in re incerta cernitur. 224
amicus uerus. 209
amor ex adſpectu naſcitur. 21
ampliſſima quae habentur. 105
anacharſidis dictum,de Solonis legibus. 128
animi celſitas,& magnitudo. 125
animi uoluptas. 41
animi exercendo leuantur. 176
animi opera ſunt maiora, quam corporis. 98
animorum immortalitatem ſex probat argumẽtis Cicero. 195
animus caeleſtis eſt nobis. 195
animus cum corpore colligatus eſt, & nexus, ex Platonis ſententia in Phaedone. 258
animus elatus. 38
annicerides,Platonis redemptor. 157
anni militares. 190
annona non tantum frumenti, ſed quidquid ad uictum attinet. 151
annus uere uertens. 252
anquirere. 228
anticato Caeſaris. 162
antipater,Iolai filius. 99
antipater, pceptor Panaetij. 141
antipater Tyrius. 114
antiquari. 109
antiqui fidibus diſcebant. 172
antonius princeps eloquentiae. 144
apelles duas Veneres pinxiſſe dicitur. 122
apex ſenectutis auctoritas. 190
apium, ciuitatium, & eiuſmodi. 69
apollinis de Sparta peritura oraculum. 112
appellere,opponitur oluere. 140
appius caecus domum regebat. 176
appius imperium tenebat, & auctoritatem. 176
apte dicere. 13
aqua haeret. 157
aquillius primus de dolo legem tulit. 30
aranearum telae. 128
archyta Tarentinus. 229
archimedes ſuis pulueribus, dũ oppugnaretur patria,fuit intẽtus. 68
areae inter urbana praedia magni aeſtimabantur. 253

f 2 arga-

argathonius 1o.uixit annos. 193
argumenta cur in dubijs adhibẽtur. 85
argumenta 4.Platonis ad aiorum immortalitatẽ probandã. 196
argumenta ſex Xenophontis pro animorum aeternitate. 196
argumentum a minori. 52
argutiae. 214
aries a quibus inuentus. 31
ariſtippus,uir integerrimus. 66
ariſto Chius. 162
ariſtonis,Pyrrhonis,& Herilli ſẽtencia quare exploſa. 18
ariſto Stoicus. 103
ariſtotelis,& Iſocratis aemulatio. 15
ariſto,Zenonis auditor.16.qua in re ipſi inter ſe diſſentirent. 17
arrogantia. 13.& 49.
artificium quo Cicero utitur in cohartando filio ad Philoſophiam. 9
atia, Auguſti mater. 105
athenarum laus. 10
athletae cur nudi certarent. 66
atque. 57
atilius Calatinus. 19
atreus unde dicitur. 52
attici cognomen. 162
auaritia confertur hydropiſi. 237
auctor bonus eſt,maxime dign⁹, cui aliquid narranti, fides habeatur. 156
auctores qui de ſenectute ſcripſerunt. 162
audacia ſua quemque a mente deturbat. 128
audientia. 173
augurari. 218
auguſtinus D. cum audiſſet Ciceronis Hortenſium,ad Philoſophiae amorem accenſus ſit. 80
auguſtinus inuehitur contra pladiatores. 103
aurum,aes,argentum non hominum vſui. 84
aurum ſpectatur igni. 94
auxiliarium turmarum equeſtriũ ala. 97

B

Barbari natura ſerui. 248
barbatuli mulli. 250
baſillus. 145
beati,qui nulla re egent. 108
bella ciuilia qui geſſerint. 48
belli,pro in bello. 114
benefactorum recordatio iucundiſſima. 166
beneficentia doctrinae anteponẽda. 29
beneficia parata gratiſſima. 218
beneficium accipere libertatem uendere eſt. 108
beneficium maiore menſura reddendum. 34
beneficus qui. 34
beneficus trucidator, adagium. 105
beneuolentiae fiducia nulla ſtabilis eſſe poteſt. 221
beneuolentia in ſuos. 98
bernardini Rutilij laus. 100
bias. 222. trtpoda aureum repudiauit. ibid.
bloſius. 216
bona aetas. 184
bona dea 247
bona ſpes. 212
bona interdicta male rem gerentibus. 171
boni ciuis officium. 60
bonitas apud ruſticos laudem habet. 147
bos laboris ſocius,& alia. 83.unde dicitur. ibid.
bonus eſt auctor maxime dignus cui aliquid narranti fides habeatur. 156
bonus,ideſt,iuſtus. 95
breuis uita hominis. 193
bruti dictum ad Antonium terrẽdum. 88
bruti facinus cõtra ius,& bonum factum. 129
brutus omnẽ regnandi conſuetudine, ſuſtulit. 129
Βέζησις. 249
buſcellinus. 218

C

Caecilij comoedia Epiclerus. 231
caecilius. 172
caeli ſtelliferi curſus. 259
caeſare mortuo, nondum ciuitas erat libera. 120
caeſar in paruulo opidudo primus eſſe malebat, quam ſecundus Romae. 22.27
caeſaris crudelitas. 91
caeſaris nex. 90
caeſaris tres triumphi. 86
caeſar rerum omnium quando potitus. 113
caeſar uno die centres ſextertiũ cenauit. 33
cafurnius. 143
c.Aquillij laus. 144
c.Carbo 217.cõſularis uir,& eloquentia clarus. 99
c.Duillius delectabatur cereo funali,& tibicine. 179
c.Fabricij continentia. 238
c.Fabricius. 211
c.Gracchus frumentariam legem tulit. 109
c.Laelius. 202
c.Marius. 43.& 239
c.Pontius Samnis. 177
c.Pontius Samnis aduerſus Romanos imperator. 110
c.Sergius Orata. 144
c Sulpicius Gallus. 208
calamitas,& felicitas maxima ex parte in animis,& morib⁹ ſita eſt. 139
callidi qui. 83
camillus Romam euerſem exul in integrum reſtituit. 218
campus Martius. 54
candaules Rex a Graecis Myrſilus dictus. 128
cani,non rugae auctoritatem afferre ſenectuti poſſunt. 191
capedo,uaſis genus. 238
capiendi uerbi uis.92.93.& alia.
capitum iugatio. 186
carthaginienſes Arietem inuenerunt. 31
carthago. 30
catadupa. 259
catilinae coniurationis origo fuit immoderata largitio. 102
cato. 203
cato, Cẽſorius,a cenſura ſeueriſſime geſta appellatus. 120
cato didicit ſenex Graecas litteras ab Ennio. 172
cato intulit ſibi manum, ne ſeruientem patriam uideret. 144
cato maior. 162
cato maior cur male audierit. 60
cato M.& alia. 57
cato natu grandior Graecas litteras Sardinate didicit. 163
catonis cognomen Sapientis. 203
catonis filius a Catone patre crematus. 197
catonis laus, & eloquentia. 235
catonis magna uox, & latera. 169
catonis ſapientia. 164
catonis ſenis iocus. 54
cato ſcripſit de re ruſtica. 186
cato tribunus militum depugnauit ad Thermopylas. 175

cato vir maximus,& ſpectatus. 208
cato Vticenſis. 235
caudium, Apuliae vicus. 155
cauea. 212
cauſſae iuſtae bellorum. 31
cauſſae ſex, quae homines commouent, cur aliis faueant. 86
cauſſam qui ignorat, nihil ſcit. 13
cautio eſt, forma dicendi. 227
celebrari. 22
celeritas. 208
cella uinaria, olearia, & penuaria 188
celtiberi. 31
cenſendi uerbum. 89
cenſere. 11
cereum funale. 179
certatio in amicitia officiorum. 214
certo ſcio. 162
cetarii. 67
cethegus. 250
charon portitor. 67
cicero a Peripateticis dientit in honeſto. 12. Stoicorum probat honeſtum. ibid.
cicero Aeſopum in pronunciatione imitatus. 58
cicero Ariſtotelem imitatur. 87
cicero Ariſtotelis uerbum uertit. 84
cicero Caeſarem, & Antoniũ carpit. 37
cicero defenditur. 19
cicero definitionem uirtutis accipit pro medio termino. 239
cicero in ea philoſophorum ſecta fuit, quae deos adminiſtrare, & ſcire omnia ſentiebat. 129
cicero in reip. & amicorum cauſſis occupatus. 79
cicero Iſocratis locum imitatus. 15
cicero magis adhaeſit Academicis, quam Peripateticis. 234
cicero magis oratoris, quam philoſophi, nomen amplexus eſt. 13
cicero maxime legendi cupidus. 80
cicero multa ſcribere ruri ſolit⁹. 120
cicero neceſſario, & ex omnibus negantibus concludit. 239
ciceronianae ſententiae inconſtãtia. 87
cicero nimiae gloriae amans. 70
cicero pater patriae. 104
cicero Platonis ſententiam interpretatur. 80
cicero Platonem imitatus eſt in Thenetelo. 202
cicero pacis auctor. 31
cicero magis Platonis, quam Ariſtotelis lectione delectatus eſt. 13
cicero quare in lib. Off. Stoicos uel maxime ſequitur 18. Stoicos amicos uocat. ibid.
cicero tres partes officij in prooemio lib. II. conflectitur. 78
ciceronis argumentandi modus, iuniores Dialecticos latet. 236
ciceronis iudicium de Platone, & Ariſtotele. 234
ciceronis orationes elaboratae. 79
ciceronis ſententiam multi non aſſequuntur in Paradoxis. 250
ciceronis ſumma laus, & res geſtae. 44
chilonis pulchrum dictum. 50
cimbri a quo deuicti. 31
cimonis liberalitas. 106
circulum abſoluere. Adagium. 123
ciues in alios ciues officioſi eſſe debent. 66
ciuis, a dignitate. 148
ciuitas, multitudo ciuium eſt. 111
ciuitates quae. 84
ciuitates, quae Ciceronem fouerant, Senatus laudauit. 247
ciuitatis felix adminiſtratio quãdo. 42
ciuitatium. 146
ciuium beneuolentia quomodo paretur. 223
cybalae ſimulacrum. 180
cymbae, dictae a uelocitate. 141
cynici vnde dicti, & alia. 61
cyrſilus. 139
cyrus, Perſarum rex. 85
clam furari. 95
clauiculae. 186
cleanthes. 171
clementia magis hominem decet, quam crudelitas. 86
clementia, quid. 49
clementia uictorem decet. 45
clodius in curia ſeruum ad occidendum Pompeium collocauit. 247
clodius templum Nympharũ incendit. 247
cloelia, eiuſq. uirtus. 38
cn. Papirius Carbo. 99
cn. Pompeius, & eius laus. 43
cocles mortis diſcrimen adiuit. 39
collatinus, patriae ſtudioſus. 130
collocare, pro elocare. 103
comoedia antiqua. 54
comitium, pars fori Romani. 14
commonere ſuos, quid 130
communis utilitas priuatae ante ponenda. 126
comparatio aptiſſima. 66
comparatio apum, & hominum. 69
concoquo. 162
conditores iuris ſingularis, ſeditioſi uerius ſunt, quam ciues. 95
conformare, non confirmare. 91
congreſſus uiri, & feminae, opus diuinum. 21
conſcientia. 128
conſcientia bene actae uitae. 166
conſcientiae furiae. 240
conſilium calidum. 45
conſpiratio. 85
conſtans. 127
conſtantia. 211
conſulatus eiuſdem. 189
conſulere eſt, a iuriſconſultis litigandi uiam petere 108
conſuli eſt, de iure conſulentibus reſpondere. 108
contemnere, & male exiſtimare, non idem. 94
contumacia quae. 221
conueniens. 127
conuicia indigna homine ingenuo. 64
conuiuium. 183
copioſe, & ornate dicere ſine ſententia, inſania eſt. 99
copioſi, & uſq. ad delicias abundantes, non ſubueniunt ultimae neceſſitati. 101
corinthus. 30
corinthus praediues. 111
coriolanus. 216
cornificii nomen non recte in aliquibus libris poſitum. 247
cottae, tres fratres fuere. 105
craſſi cognomen, Diues. 103
craſſi laudes. 103
craſſi oratio. 250
craſſus iudices corrumpebat, ut ſontes abſoluerent. 252
craſſus, M. 56

craſſus

craſſus L. 55
craſſus princeps in eloquentia. 144
craſſus ſubornabat accuſatores, ad homines locupletes criminandos. 252
cratippus. 158
cratippus cuias fuerit, qua in diſciplina floruerit, ciuis R. adſcriptus. 11
crimina aliena magis quam propria cernuntur. 66
critolai Peripatetici libri. 127
critonius Socratis diſputādi modum laceſſit. 234
culmus. 186
curio. 105
curiales. 106

D

DAmon, & Pythias. 130
decii. 238
d. Iunius Silenus. 104
decius uterque. 39
declinare de uia, pro, a ſummo iure recedere. 222
decumam fructuum uel praedae Romani alicui Deo uouebant, ut &c. 104
deduci. 202
defectus anni. 260
defendere ardores ſolis. 186
defenſionibus maxime gloria paritur, & gratia. 114
deflagrare, abſolute. 243
delectum rerum nullū relinquere, quid. 18. bis.
delibatus animus. 196
delictis etiam occultis abſtinendum. 128
delinquitur plurimum propter amicos. 130
deliratio. 176
demens ruina. 171
demetrius Phalereus de ſenectute ſcripſit. 162
demetrius Paleraeus in quo dicendi genere excelluerit. 14. unde dictus. ibid. apud Macedones gratioſus. ibid. Bibliothecae Alexand. a Ptolemaeo praefectus. eius mors. ibid.
democritus. 171
demoſthenes induſtria naturam emendauit. 99
demoſthenis in dicendo uis. 14.
deorum, aut regum filij. 225
depromptum ex arca non conferendum eſt cum eo, quod ex uirtute depromptum eſt. 101
deſiderium, pro abſentia. 226
deterere. 106
dicaearchus. 85
dic meliora. 184
dicteria. 54
dies ſtatus. 51
dignitas. 55
dignitas quid. 64
dignitas priuata inferior publica. 66
dignitate qui ſe abdicarunt. 41
dij proſunt. 83. non nocent. 84
dilabi, ideſt conſumi, diſſipari, 106
diligenter, cum delectu. 102
diogenes. 172
diogenes, Cynicorum princeps. 66
diogenes, praeceptor Antipatri. 140
dionyſius tyrannus, Hermocratis filius, & alia. 89
diribitor, ideſt, qui diuidit. 202
dirus, & durus, quomodo differunt. 192
diſcedere. i. hiare. 128
diſcendum a bonis doctoribus. 10
diſcrepare. 149
diſertus, & eloquens, non idem. 99. 107
diſſenſio Ciceronis. 190
diſſimulare, & ſimulare, quid differant. 55
diſſolutus. 52
diſtincte dicere. 13
diſtringit, & diſſoluit, non idem ſunt. 156
diuiſio eorum, qui imperant. 47
diuitiae. 27
diues, aut iniquus, aut iniqui heres. 237
diuinare. 169
diuitis definitio. 250
doctorum conſuetudo. 211
dolium Danaidum. 103
domui. 153
domus aeterna, pro monumento 260
dubitatio homine indigna. 224
ducere. 24
duo Scipiones. 195
dupli pœna. 143

E

ECquid. 162
elephātorum, & leonum pugnae, uenationes dicuntur. 103
eleuare, pro minuere. 226. & 229
eloquens, & diſertus, non idem. 107
eloquens praeſtat diſerto. 99
eloquentia, cur iuriſprudentiae ahtepoſita. 107
eloquentia in philoſopho requiritur. 11
eloquentiam tenere principatum in ijs, quae dignitatem pariant, maioribus placuit. 107
empedocles Agragantinus. 212
eneruare. 175
ennio uiſus adeſſe Homerus. 258
ennius. 46
epiclerus, Caecilii comoedia. 231
equitari. 97
equitū, & ſenatus diſſenſione fractae ſunt opes reipub. 150
eripere, aut furari. 95
eſcendere. 148
eſſe odioſum alteri. 172
ethionis tabula. 250
euāder, interfecto Caco, Herculi nouere decumam boum inſtituit. 10
euertere aliquem per ludum & iocum. 53
excutere intelligentiam. 148
exercitus R. quot leg. erat. 27
exigit, pro poſtulat. 125
exiſtimare male, & contemnere, non idem. 94
exoticum, ideſt peregrinum. 257
expetēdum nihil, niſi honeſtum. 127
explicare intelligentiam. 148
exprobratio odioſa. 226
exſtitit, ideſt, clarus euaſit. 97
extremum. 209
extremus actus uitae. 191

F

FAbulae, quae Philoſophis cōceſſae. 129
facile laborans, laborum tolerantiſſimus. 107
fama negligenda propter amicū. 223
familia, i. mancipia. 151
fami-

famíliae R. permultae nomen a beſtiis ſumpſerunt. 141
fartores. 67
faſtidio efferri. 221
fatigare. 145
felicitas,& calamitas maxima ex parte in animis,& moribus ſitae ſunt. 139
fere, pro ſaepe. 258
feriale ius. 15
fetialis. 31
fidem qui uiolat, omne commune praeſidium oppugnat. 130
fides. 211
fides cum hoſte ſeruanda. 32
fides gentium. 130
fides hominem homini cōciliat. 36
fides iuſtitiae fundamentum. 113
fides non eſt dea, ait Aug. 154
fides perpetua ex beneuolentia. 88
fide, pro fidei. 153
fides Punica. 32
fides ſeruanda etiam infideli. 154
fides unde dicatur. 26
filiorum a parentibus degeneratio. 59
filus, pro elocutione. 213
fimbria. 147
finitimus, id eſt, ſimillimus; 157
foedior. 91
foedum. 127
foedus. 149
foris utimur modeſtia. 98
fortes, qui pro Repub. mortem libenter oppetunt. 123
fortitudinis eſt, nec dolore, nec uoluptate uinci. 41
fortitudo,&temperantia,iuſtitiae comites. 83
fortuna. 86
fortunae bona, non recte bona. 237
fortunae, & uirtutis comparatio. 239
fortunae ludibria. 237
fortunae temeritas. 211
fortunam ſui cuiq. mores fingunt. 249
fratrum gratia rara. 126
fraudium. 146
frontes punctae apud Thraces nobilitatis ſignum. & con tra. 90
fructus ad fenus exiguum, quis ſit. 253
fuluius Vrſinus. 103
fundum non habere. 103
furari clam aliquid. 95
furiae conſcientiae. 240

G

G. Salinator per Sp. Albinus querelas deplorare ſolitis. 165
G. Seruilius Ahala Sp. Melium interemit. 188
Gallus. 185
gazam, regiam pecuniam uocāt Perſae. 111
geometrae non perſuadent, ſed omnia, quae deſcribunt,probant. 127
gerere animum. 38
gerundium, in dum,abſolute. 165
gigantomachiam qui ſcripſerūt. 164
gigantum mos. 164
gladiatorum munera in funeribus potiſſimum edebantur. 103
gloria eſt uirtutis umbra. 214
gratiam,& gloriam tyrannicidae conſequuntur. 150
gratiam referre. 221
gratidianus. 142
graue onus. 121
graeciae dux Agamenon. 174
gremium mollitum, atq. ſubactum. 186
gulielmus Sirletus Cardinalis. 64
gyges imperauit apud Lydos. 128

H

Habere quaeſtui remp. eſt, ex reip. muneribus quaeſtum facere. 111
habere rationem cum terra. 185
habere religionem eſt, cauere. 100
hannibal. 55
hemicyclus. 202
hera. 32
hercules unde dictus. 125
hereditas optima, quae a patrib⁹ filijs relinquatur. 60
herillus,& eius opinio. 17
hernici. 30
heſiodus doctus. 186
hippolytus. 30
homeri lingua melle dulcior. 174
homerus ante Heſiodum. 186
homerus Ennio uiſus adeſſe. 258
homerus optimus auctor fabularum. 152
homines ad caeleſtium ordinem creati. 195
homines plures, quam unus, magis vident. 66
homines ſtatim non fiunt improbi. 82
homines ſuorum malorum commemorationem abhorrent. 90
hominibus quae utilia, quae noxia. 83
homini fidendum. 57
hominis docere, & diſcere proprium. 36
hominis inanis gloria. 50
homo corpore, & anima conſtat. 24
homo homini Deus. 26
homo homini Deus, & lupus. 84
homo homini nocet. 85
homo hominis incommodo ſuū auget Commodum. 125
homo nouus. 64
homo oratione, & ratione a brutis differt. 36
homo Romanus. 169
homo ſpecie differt ab equo. 82
hominum peruerſitas, & adulatio. 82
hominum proprium, errare. 59
honeſti, & decori diſcrimen. 51
honeſtum,ex quatuor virtutibus. 78
honeſtum per ſe,lucet. 20
honeſtum ſecundum naturam in quattuor partes diuiditur. 23
honor diuinum bonum. 219
honoris cōtemptus maximus honor. 40
horatius Cocles. 238
hortenſius, Ciceronis aemulus. 146
hortenſius pauonem in augurali adijciali cena primus poſuit. 104
horti luculliani. 64
hoſtimentum. 31
hoſtire. 31
hoſtis. 31
hoſtorium, 31
humani caſus. 203
humanitas. 162
humanitas quid ferat. 100
hunaeus Louanienſis abeerat a Ciceronis ſententia. 250

I

Iaculari. 47
Iianus Medius. 115

iaſon

Iaſon Phereus. 55
idoneis de re familiari impertiendum. 101
imagines domi habere, eaſq. in funere praeferre ueteres Romani ſolebant. 258
imagines opidorum, quae bello capta fuerāt, in triumpho portari ſolitae. 91
immunis, pro improbus. 219
imperio animi utimur, ſeruitio corporis. 98
importunitas. 221
in amicitia experiendum. 223
in amicitia quae requiruntur. 224
in collegio adeſſe, uetus formula. 204
indigere caſu, accuſandi dictum. 221
indicari. i. aeſtimari 142
induſtria, & uirtus praeſtant diuitias. 109
inhumana uirtus, neq. ſuperba. 219
inhumanum, & nefarium malle arcam quam iuſtitiam. 101
in luce. 169
in manu. 105
in oculis ciuium. 169
inops multitudo. 95
inops poteſt eſſe gratus animo, non re. 108
inſcriptiones ueteres de Cibele. 180
inſcriptiones ueteres, quae Romae, & alibi leguntur. 197
inſtar. 108
inſtituere. 10
inſulae quae dictae. 143
integritas. 211
intemperans adoleſcentia. 173
interceſſio, & intercedendi uerbum ad pecuniā accommodatum, pro ſpondere. 252
intus. 169
iphigenia. 152
iracundia ſaepe prodeſt. 49
ira nulla Deis, ut Philoſophi affirmant. 154
ira tempore mitigatur, odium minime. 88
iſocratis, & Ariſtotelis aemulatio. 15
italicum bellum. 110
iudices inferorum. 52
iunia familia, Ilio orionda. 100
iuppiter iratus. 152
iurare per Stygiam aquam. 152
iurati dicuntur, qui in leges, antequam iudicarent, iurare conſueuerunt. 130
iuriſconſulti domus, oraculū ciuitatis. 191
iuris ſingularis cōditores, uerius ſunt ſeditioſi, quam ciues. 95
ius augurij. 169
ius ciuile uinculum ciuitatis. 243
ius fetiale. 155
ius gentium. i. naturae. 140
ius gentium patet latius, quam ius ciuile. 145
ius ſummum, iniuria ſumma, & & alia eiuſdem prouerbia. 30
iuſtitia, mater princepsq. uirtutum. 101
iuſtum, utile, honeſtum, inter ſe coniuncta. 82
iuuenum ferocitas. 175

L

LAborandi uerbi uis. 14
lacedaemonij iniuſti, & alia. 90
lacedaemonii ſenectutem honorabant. 191
lacedaemonii tyrannicidis praemia decreuerunt. 124
laciadae. 106
lactantius Firmianus. 101
laelius habitus eſt ſapiens. 202
laertes cultor agrorum apud Homerum. 186
lambinus. 83. 84. 91
lanii. 67
langii lapſus. 88
largiendum quibus. 101
largitio ex re familiari fontem benignitatis exhaurit. 101
largitionem immoderata duo ſequuntur uitia, inopia, & rapinae. 102
largitio pecuniae minuit rem domeſticam. 101
laterum uis in pronunciatione. 173
latrociniū non fuit ſemper infame, ſed periculoſum potius. 95
laudis. 146
legati. 31
legati ſacroſancti. 66
leontinus Gorgias uixit 107 annos. 169
leuaſſo. 162
leuctarae. 39
lex Cincia. 168
lex diuina eſt, quae diuinitus inſita mentibus hominum eſt. 125
lex humana eſt, quae cōſenſu generis humani comprobatur. 1
lex Laetonum. 142
lex naturae. 145
lex punit, iudicium damnat. 142
lex Voconia. 169
liberalis, & benignus officium non fructum ſequitur. 101
liberalitas. 211
liberalitas, iuſtitiae pars. 16
liberalitas non poteſt nolenti acquiri. 101
liberalitatis intermiſſae effectus. 88
liberare eſt, imunem eſſe declarare. 150
libertas maxime popularis. 40
libra Critolai Peripatetici. 127
lilius Gregor. Gyraldus. 36
lineae, i. modus. 241
linguae praeſentes metu continētur. 62
liuius Andronicus. 185
locis delectamur montuoſis, & ſilu. 224
locuples tabellarius; id eſt, cui litterae credi recte poſſint. 153
locuples teſtis. 122. 153
locus celebris. 22. deſertus. ibi.
locus, pro dignitate. 230
L. Acilius. 203
L. Brutus, & eius conſilii ſocii. 238
L. Caecilius Metellus. 190
L. Craſſus Mucianus. 185
L. Flaminius conſul in Gallia a ſcorto exoratus. 178
L. Lucullus Mithridatem, Tigranemq. deuicit. 100
L. Mummius Corinthum ſpoliauit, ſpoliis Italiam ornauit. 111
L. Paullus. 195. 231
L. Quinctius Cincinnatus. 188
L. Quinctius Flamininus. 162
luculli fratres. 104
lycurgi leges quamdiu uiguere. 43
lyſander. 112
lyſander Lacedaemonius. 189
lyſis Pythagorae diſclpulus. 68

M

MAcellum. 67
Magiſteria. 83
magiſtratus, lex loquens. 49
magiſtri non boni. 173
magiſtrorum uirtutes imitandae. 60
magna Graecia. 209
magna mater. 180
magnitudo animi, qua in re perſpicitur. 41
maiorum conſuetudo. 218

Index

mala emptio ſemper exprobrat ſtultitiam. 253
mala omnia ex homine. 83
male exiſtimare,& contemnere, non idem. 94
malleoli. 186
malum, aduerbium indignantis. 102
mamercus, Aemiliae gentis. 104
manare. 112
manica, familiae Heluiorum cog nomen. 56
man. Curius de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triũphauit. 187
manilius, conſul in Africa. 258
maratho,& eius hiſtoria. 38
marcellus. 39
m. Curij uictus tenuitas. 238
m. Antonius Muretus. 103. 110
m. Atilius Regulus. 194
m. Bruttus. 235
m. Cethegus 185
m. Craſſus, Ciceronis inimicus. 146
m. Craſſus, omnium Romanorũ, excepto Sulla, ditiſſimus. 251
m. Curius. 211
m. Lutatius Pythia. 147
m. Marcellus. 195
m. Valerius Coruinus uitam ad centeſimum uſq. annum perduxit. 189
marius criminatus eſt Q. Metellum. 148
marius V. conſul Cimbros deuicit, eiuſq. conſulatus,& triumphi, & alia. 31
maſſaniſſa, hoſpes Scipionis. 175
maſſamiſſa nonaginta annos natus. 176
maſſilia, & eius alia. 91.
matellio Corinthius. 250
mature fieri ſenem. 175
maxime neceſſarium, forma antiqua loquendi. 228
medicina. 208
meditari i. meditando exerceri. 99
meliorеſcere. 105
memoriam perdere. 171
mens paucorum, uita omnium. 81
mercatura. 121
metaphora. 44
metellus, eiuſq. cum Africano contentio, & aemulatio. 48
metellus Macedonicus, Scipionis, & Laelij collega. 227
metrodorus. 157
metus neminem diu cuſtodit. 88
migrare, eiusq. uis. 29
milo Crotoniata. 173
milo patrimonium effudit. 102
mina, centum drachmis conſtat, ſcutatis duodecim. 103
minerua inuita. 57
minerua Phidiae. 235
mirabilia, i. paradoxa. 219
miſſiones a bello tres. 31
modeſtia foris utimur. 98
modice. 162
modium libras fere habet xxx. 104
mollire. 168
molonẽ, & Poſidonium Cicero Rhodi audiuit. 122
monumenta. 158
morbus. 143
moriendum eſſe certe. 194
morti nihil tã ſimile, quam ſomnus. 196
mulier. 23
mulli barbatuli. 250
multitudo inops. 95
munditiae mulieres decent. 62
munificus dando quis. 106
mutationes omnes rerump. ſanguinolentae. 60

N

Naeuij ludus. 171
naſica. 44
natura bonum ſuadet. 16
natura, dux optima. 164
naturae bonae effectus. 64
naturae lex. 145
naturae uis. 21
naturales motus. 185
naturam non retinẽtes, dum perdere timent, perdunt. 102
natura mutari non poteſt. 215
natura omnia nobis uiuẽdi praecepta tradit. 148
natura rerum ſtat amicitia. 212
nauicularius, magiſter nauis. 151
neceſſitas, & utilitas, largitionis cauſſae probantur. 105
neceſſitati parendum. 110
nec inhumanus. 165
nemo tam ſenex, quin annum uiuere poſſe putet. 172
neoptolemus. 226
ne ſutor ultra crepidam. 66. 123
nicocles. 112
non modo, pro ne dum. 240
non modo, pro non modo non. 248
non putaratum. 44
noſtris. i. Latinis. 80
numantia. 30. 44
numeros omnes habere. 123

O

Obertus Gifanius. 249
obſcurus, qui ſuam uoluntatẽ non facile oſtendit. 141
obſtringere ſceleri. 124
obſtruere luminibus. 143
octauij tribunus quid dixerit. 40
octauius de metu primus legẽ tulit. 30
octauius Pantagathus. 31
odiſſe aperte, ingenuum. 224
oeconomicus Ciceronis. 114
oeconomicus Xenophontis, a Cicerone iuuene uerſus e Graeco 189
oedipus Coloneus. 171
officere auſpicijs. 143
officij definitiones. 19
officium,& honeſtum, non idem 123
officiorum libri, quantum a Peripatetica doctrina diſſideãt. 12
officium medium qui facit.
officium naſcitur ex honeſto. 123
officium perfectum qui facit. 19. 20
opem ferre. 20
opera. 25
opera animi ſunt maiora, quam corporis. 98
opera largitioni antepoſita. 106
opes. 27
opes magnae periculoſae. 87
opificina. 67
opiniones uariae diuerſorum philoſophorum. 17
optimates. 46
opus, opera. 83
orator philoſophia inſtructus eſſe debet. 11
oratio honeſta. 108
orationes quo in loco Romae habeantur

bebantur. 14
oratio omnis ex re, & uerbis conſtat. 62
orationis genera duo, ſermo, & contentio. 99
oratoris deſcriptio. 99
ordines in quincuncem directi. 189
ordo nobilior, quam genus. 113
oreſtes, & Pylades. 130
ornate dicere. 13
ouidij locus ex Euripide expreſſus. 20
o uocalis uigeſies a Cicerone duabus lineis uſurpata. 93

P

PÆdagogi. 226
Paenitere quid. 12
pala, funda, uacuum illud in anulo, quo gemma includitur. 128
palatium unde dictum, et ubi ſit. 64
panaetii, Polybiiq. laudes. 120
panaetius, praeceptor Poſidonij. 140
panaetius, Rhodi natus, magiſter minoris Africani. 19. iure a Cicerone reprehẽditur, quod officii deffinitionem praetermiſit. ibid.
paradoxa. 235
parcimonia. 252
pares cum paribus. 165
partim. 69
partim, pro alia. 109
paſcua ueteres pluris aeſtimabãt, quam uineas, & arua. 115
patriae, plus, quamparentibus, debemus. 69.70
patria omnibus rebus praeferenda. 37
patrimonia effunduntur facilius, quam homini beneuolentia comparatur. 103
pauoris effectus. 62
paullus Aemilius Macedones uicit. 109
paullus Aemilius quattuor filiis orbatus. 207
pax in terris inanis. 30
peccata digitis dimetiri. 242
peculatus, eſt furtum pecuniae publicae. 100
pelias recoctus. 197
pellis uulpina quo modo aſſumẽda. 33
pennius Iuliae, familiae cognomen. 139
peragrare. 120
perduxiſſent, pro perducti eſſent. 216
peregrini honore afficiendi. 66
perfecta ſapientia in amicitia. 216
perfidioſum, & nefarium, frangere fidem. 130
pericles. 55
pericles, Anaxagorae auditor. 66
perimere. 127
perinde ut. 158
peripatetici, & Stoici praefe-runt honeſtatem utilitati. 127
peripateticorum doctrina. 85
peripateticorum rigidus philoſophandi modus. 234
perotti error. 21
pertinacia. 95
pertinere, eſt perfecte continere. 95
peruerſitas. 163
peſtibilis fundus, qui letiferam herbam habet. 140
petrarcha ſuã Bibliothecã Reip. Venetae dono dedit. 134
petrus Alcyonius Ciceronis libros de Gloria furto auertit. 92
petrus Nannius. 36
phaeton. 151
phalaridis nex. 90
phalereus D. dulcis, primus inflexit orationem, & eam teneram, mollemq. reddidit. 14
phidiae Minerua. 235
phili oratio accurata. 214
philoſophia ante Ciceronis aetatem latebat. 78.80
philoſophiae effectus. 79
philoſophia medetur conſternatis animis. 157
philoſophia, uitae lex. 16
philippi Alexandrum admonentis uerba. 102
philippi regis Macedonum in filium praeclarum dictum. 87
philippus uerſutus. 83
φύσισ. 53
pietas in parentes. 98
pingui Minerua. 211
piritous, & Theſeus. 130
piſcatores. 67
piſiſtratus. 193
plataeae. 38
plato Diuinus, eſcam malorum appellat uoluptatem. 179
plato fabulis uſus eſt. 129
platonis in compoſitione diligentia, & uis. 15. eidem dormienti apes in labellis cõſederunt, & id quid ſignificaret. ibid. aliaq. de eo ibid.
platonis reſp. notatur. 69
platonis ſenectus lenis. 169
plautus. 18.54.183
plutarchi error. 156
plutarchus Ciceronem imitatur. 38
poena dupli, & reticentiae. 143
poeni. 32
pollucere populum, i. uiritim aliquid largiri. 104
polybii laus. 95
polybii, Panaetiiq. laudes. 120
pompeius theatrum aedificauit. 104. 105
pompeius, ut augeret potentiam ſuam, Caeſaris filiam duxit uxorem. 149
poſidonium, & Molonem apud Rhodum Cicero audiuit. 122
poſtulata Geometrarum. 127
praebitor. 102
praecidere breui. 188
praecipere. 10
praedones. 95
praedones ſemper infeſti humano generi, ideo ius humanum eos iuuare non debet. 154
prae manu. 105
praeparatio in negotiis adhibenda. 42
praeſe ferre ſpeciem boni uiri. 95
prandii populo ab Oreſte dati cauſſa. 104
prata parata. 253
pratis nominis inditi a Romanis ratio. 115
pratorum aeſtimatio. 253
priene, Ioniae urbs. 237
prodigi populi gratiam, honorum ſpe, aucupabantur. 103
proelium Caudinum. 177
propagatio uitium. 186

prope

prope intuens. 185
propius abeſſe. 195
propylaea. 105
proſcriptio ciuium R. 91
pro ſe quiſque. 141
prudentia. 86
prudentiae definitio. 93
prudentia quid. 68
prudentis eſt, ſuſtinere, ut curſum, ſic impetum beneuolentiae, &c. 223
prudentiam uult imitari malitia. 145
p. Africani filius. 176
p. Mucius, iuriſconſultus, & optimus uir. 99
p. Naſica. 218
p. Rutilius. 231
p. Rutilius a Scaeuola edoctus. 122
p. Scipio Naſica Corculum. 185
p. Scipio tr. Mil. in Africa. 258
p. Sulpicius. 202
puerorum infirmitas. 175
pulchritudo. 51.52
puncti, i. diſputationes metaphoricae. 235
punitur, actiue, & alia eiuſmodi. 40
pylades, & Oreſtes. 130
pylades Oreſtem ſe eſſe dicebat. 212
pyrrho ab Ariſtone diſſenſit. 17
pyrrhoni quid ſenſerint. 81
pyrrhus. 214
pythagoras. 171
pythagoras, & eius auctoritas. 55
pythagoras fabri filius. 196
pythagorei, incolae Italiae. 196
pythagorei nõ dubitarunt, quin homines animum haberent ex uniuerſa morte delibatum. 130
pythagoreorum mos. 177
pythias, & Damon. 130

Q

QVaeſita ſunt conſeruanda. 23.114
quaeſtiones infinitae. 235
quandoque, pro interdum, & ꝓ quandocumque. 259
quaſi, pro fere. 253
quincunx. 189
quinquennium poſtea uixit, dura conſtructio. 169
q. Fabij Maximi mores. 166
q. Fabij praeſtantia. 168
q. Fabius Max. Hannibalem exſultantem patientia molliit. 168
q. Fabius Max. Tarentum recepit. 166
q. Maximus. 46.225.252
q. Mucius. 238
q. Mucius Scaeuola augur. 202
quirinus. 130
quod contra, modus loquendi. 197

R

RAtio, & oratio, hominis arma, ferro acutiora. 21
ratio temporis interdum maior, quam neceſſitudinis, habenda eſt. 38
rationes quinque officij perſequendi. 82
rationis inimica uoluptas. 178
reapſe, pro re ipſa. 219
rebus, pro cauſſis. 243
rectum. 127
redamare. 219
referre gratiam. 221
reficere, pro reſtituere. 252
reges, qui Romanorum opem implorarunt in ſua egeſtate. 90
regnare ſimul qui nequierunt. 27
rei militari primae, ſecundae eloquentiae, tertiae iuriſprudentiae tribuuntur. 107
religatio. 186
rẽ habere, facere, rem augere, ad rem attentiorem eſſe 109
res familiaris, fons eſt, cuius riuuli ſunt largitiones. 102
res incerta, pro periculum. 224
res meliores, incrementa diuitiarum, uel dignitatis ſunt. 105
reſp. poſt Caeſaris mortem quaſi reſtituta uidebatur. 79
res ruſtica proxime ceteris uiuendi rationibus ꝓfertur a Columella. 185
res ſecundae difficilius, quam ſecundae, feruntur. 49
res urbanae an bellicis anteponẽdae. 43
reſp. Romana ſe ſenatui populoque commiſerat 79. eius poteſtas ad unum tranſlata. ibid.
reticentiae poena. 143
reuocare. 20
reuocare ad calculos. 222
ritꝰ faciẽdi ueteris teſtamẽti. 120
romuli fratricidium. 130
romulus. 130.238
romulus legẽ tulit, ne quis moenia tranſiret. 130
rorantia pocula. 184
rupilius, & Rutilius, Laelij amici. 224
ruſtici antiqui in militiam proficiſcebatur. 195
ruſtici Romani. 172

S

SAbini. 30
ſacra publica, & priuata cuiuſque familiae, 36
ſaeculum. 110
ſagum, hoc eſt bellicum tempus, ſpernit oratorem bonũ, amat horridum militem. 107
ſalamis. 38
ſalinator. 168
ſalluſtius Xenophontem imitatus. 88
ſane. 88
ſapiens qui ex Stoicorum ſententia. 19.20
ſapientes omnes boni ſunt. 142
ſapientiae, & philoſophiae diſcrimen. 80
ſardi. 189
ſatrius 146
ſcalmus. 141
ſcauri grauitas ſumma, & conſtãtia, & alia eiuſdem ornamenta. 43
ſcaurus princeps fuit ſenatus. 104
ſceleris eſt aliquis modus. 153
ſcientiae definitio. 65
ſcipio. 163
ſcipio Aemilianus, eiusq. laus. 58
ſcipio ab uxore Sempronia, Gracchorum ſorore, ueneno necatus. 258
ſcipio a Maſiniſſa acceſſitus. 258
ſcipio ante tempus cõſul factus. 208. eiuſdem facillimi mores. ibidem. pietas in matrem, liberalitas in ſorores, benignitas in ſuos, iuſtitia in omnes. 208
ſcipio ciuitati carus. 208
ſcipionem ſuſpicari ueneno ſublatum. 208
ſcipio, & Laelius. 130
ſcipio legatus ad Ptolemaeum Phyſiconem. 258
ſcipio mortuus in cubiculo inuẽtus.

tus. 258
ſcipiones. 169
ſcipiones duo. 238
ſcipiones Cn.& P. 39
ſcipionis dictum. 45
ſcipionis exercitationes. 120
ſcipionum interitus. 173
ſcipio numquá petiit conſulatũ. 258
ſectae philoſophorum tres. 81
ſecta Peripatetica uetuſtior Stoica, & ab Ariſtotile nobilitata. 81
ſecuritas ex mãſuetudine tutior. 87.88
ſedere ad medium Ianum, id eſt fenerari. 115
ſenectus caret uinolentia, cruditate, & inſomnijs. 179
ſenectus Catonis non grauis. 163
ſenectus natura loquacior. 187
ſenectus obrepit. 164
ſenectuti aſſurgebatur antiquitus. 191
ſenectutis nullus certus terminus 193
ſenectutis uitia. 191
ſenes coli. 172
ſenes diliguntur. 172
ſententiae ſeptem ſapientum. 123
ſententia quorundam inepta. 83
ſententioſe, ſine uerborum modo, & ordine dicere, infantia eſt. 99
ſermo, ſocietatis inſtrumentum. 36
ſerui dimidiam habent animam, ſecundum Homerum. 248
ſeruitio corporis, animi imperio utimur. 98
ſeruulus uilis, qui non magni uendi poſſit. 151
ſextarius uncias habet xx. ſexta congij pars. 103
ſex. Aelius. 173
ſilueſco. 186
ſimilitudo conciliat amicitiam. 219
ſimonides. 171
ſimonidis poetae dictum. 62
ſimulacrum Fidei almae, erat in templo Capitolino. 154
ſimulandi uerbi uis. 55
ſocrates. 55
ſocrates Academicorum primus Sophiſtas exagitabat. 234
ſocrates eodem uultu ſemper fuit. 49
ſocrates fidibus didicit. 172
ſocrates exſecrrari ſolitus eum, qui primus utilitatem ab honeſtate ſeiunxiſſet. 122
ſocrates ſapientiſſ. 196
ſocrates, uir integerrimus. 66
ſocrates unus ſapientiſſimus Apollinis oraculo iudicatus. 203
ſodalitates. 180
ſolon, & eius factum. 55.56
ſolonis eulogium. 194
ſolonis gloriatio. 172
ſolũm mutare. 24
ſoluere, eſt, ſolutis anchoris nauigationi ſe committere. 140
ſonare. 149
ſophiſtae a Socrate exagitati. 234
ſophoclis Apologia. 171
ſors, idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod teſſeras. 148
ſpeciem boni uiri prae ſe ferre. 95
ſpecimen innocentiae. 99
ſpectatus igni. 94
ſpes. 193
ſpinther, cognomen Lenculi. 104
ſp. Caſſius. 214
ſp. Melius. 214
ſp. Mummius. 231
ſtadium quid. 80
ſtare remp. 243
ſtercorare agrum. 186
ſteſichorus. 171
ſtoici eloquentiae operam non dederunt. 235
ſtoici omnia bona ſita in honeſto eſſe dicebant. 127
ſtoici, & Peripatetici, qua in re conueniebant. 12
ſtoici omnem ſenſibus fidem derogant. 234
ſtoicorum opiniones. 233.234
ſtoicorum philoſophia reprehenſione penitus non uacat. 234
ſtoicorum ueterũ ſapientia. 233
ſtultitiae effectus duo. 242.243
ſtudium quale uituperatur. 24
ſuadae medulla. 185
ſub pectore. 162
ſuccidia. 188
ſuccurrere perituro qui poteſt, ſi non ſuccurrerit, occidit. 102
ſumere ſibi. 154
ſuperat, pro ſupereſt. 253
ſupplicij genera quattuor. 125
ſuſcipere aes alienum amici cauſſa, eſt, pro amico debitum ſoluere. 103
ſuſcipere, pro conari. 232
ſuſtinere curſum. 223
ſullae crudelitas, & libido. 90.91

T

TAetrum. 127
talus. 188
tarquinius Superbus. 214
Ταυτολογία. 177
temeritas florentis aetatis, prudentia ſenectutis propria. 171
tempora bona quae ſunt. 103
temporum diſciplina. 187
temperantia. 86
tempeſtiua conuiuia. 183
tempus omnia reuelat, adagium. 129
tentare aquas. 224
terentij ſententia, audiui acclamatum eſſe a populo R. 29
terentius, Laelij familiaris. 230
terentius Plautum imitatur. 67
teſtamentum Iouitae Rapicij Brixienſis. 139
teſtamentum Iacobi Picolominei Cardinalis Papienſis. 134
teſtamentum Io. Boccacij. 137
teſtamentum L. Cuſpidij. 130
teſtamentum Petrarchae. 132
thebe, Iaſonis Pheraei filia, & alia. 89.90
themiſtoclis memoria, & eiuſdẽ reſponſum Simonidi. 171
themiſtoclis reſpõſum, Seriphio datum. 166
themiſtoclis res geſtae. 218
theophraſti in dicendo ſuauitas. 14. unde dictus. ibid.
thermae, Herculi ſacrae. 38
thermopylae. 38

theſeus, & pirithous. 130
theſſalus Cynea. 178
θετικὰ, ſiue, θέσεις 235
thucydidis de Egeſtaeis Siciliae populis commentum. 141
timo. 229
timefactus, & alia. 88
timotheus, & eius felicitas. 59
titillare, commouere eſt. 106
tithonus. 162
Ti.Coruncanius. 173.211
Ti.Gracchus. 216
toga uirilis. 202
tollere hominem ex homine. 125
Torquatus. 155
torques. 156
trahere. 24
tranſlatio. 88
troezenij. 139
turcii Aproniani edictum. 148
turpe, ſordidum. 111
turpia non fiunt utilia. 157
turpius Ambiuio. 184
tuſculani ciuitate donati. 30
tutela. 142

V

Valerius Poplicola legem tulit de occidendo, indicta cauſſa, tyranno. 124
uanitatem orationi adhibere, eſt, falſum dicere. 141
uarietas opinionum de ſupplicio Reguli. 194
uas, id eſt, ſponſor datus in re capitali. 138
ubique pro ubicumque. 260
uenationes. 103
uenditio mancipiorum qualis. 145
uenuſtas. 55. unde dicta. 62
uer iniens. 186
uera hereditas, quae. 146
uerbis conceptis iurare, ſiue peierare. 154
uerecundia. 51
uereri. 60
uerſuti, qui. 83
uertens uere annus. 259
ueſeris. 156
uetuſtatis, & conſuetudinis uis maxima. 224
uicini. 172
uicinorum conuiuium. 184
uicit Olympia. 169
uictoriae incruentae quaerendae. 44
uidendi participium. 22
uideri. 11
uietus. 164
uilis ſeruulus. 151
uilla locuples. 188
uindicare. 13
uindiciae, quid, & unde. ibidem.
uinum fugiens, quod aetatem nõ fert. 151
uir, a uirtute. 148
uir bonis, aliis natus. 64
uir fortis temperans eſt. 40
uiri boni actio quantum Reip. proſit. 78
uiri boni ad magiſtratum cogendi. 41
uiri boni ſpeciem prae ſe ferre. 95
uiri iuſti fortitudine non egent. 39
uiri magnanimi eſt, bonam, & malam fortunam ferre. 44
uiri ſapientis dictum. 44
uiri ſimplices, ueritatis amici. 39
uiri uarie afficiuntur. 63
uir nullus uitii expers. 49
uir, qui ab ira recedit, facile a iuſtitia recedit. 49
uirorum bonorum conuerſationis uis. 10
uirorum potentiorum, tenuiorũ eadem uoluntas eſſet debet. 60
uiris equiſq. 157
uirtus. 87
uirtus amanda, non gloria. 41
uirtus in omnium animos lumen ſuum permittit. 219
uirtus non eſt mercenaria. 101
uirtus non minor eſt in rebus parandis, quam tuendis. 23. 24. 114
uirtus, id eſt prudentia. 78
uirtus pro philoſophia. 85
uirtus ſibi pretium. 40
uirtute, atq. induſtria neceſſaria uitae comparantur. 109
uirtute nihil amabilius. 214
uirtutis, & fortunae comparatio. 239
uirtutis, & ingenij fructus. 24
uirtutis monumenta permanent. 193
uirtutis ſignificatio propria. 239
uis omnis in animo, & corpore ſita eſt. 98
uiſcerationes. 103
uita. 21
uita nihil habet commodi. 197
uita nulla eſt ſine amicitia 92
uita, periculoſa nauigatio. 48
uitire, an ueſtire, ſit idem. 115
uitium. 143
uiuere ingenio. 98
uiuere recte quando quis dicitur. 40
uiui radices. 186
ultimus. 36
ulixes uerſutus. 83
unguentarii pulſi. 67
unus, ad laudem. 56
uoci uiuae uis maior uis ineſt, quam priuatis ſtudiis. 10
uoluntas. 249
uox canora. 173
urbs, ciuitati praeſidium eſt. 111
urbes duae, Carthago, & Numantia, euerſae. 208
uſum habere. 203
uſurpare. 95
uſurpare, pro obire. 207
uter, pro uteruis non dicitur. 151
utilitas aliquando cum honeſtate pugnat. 121
utilitas eſſe non poteſt, ubi turpitudo. 127
utilitas propria, ui, aut iniuria quaerenda non eſt. 126
utilitas omnis ab homine. 84
utilitas publica, uel ſi cum alterius damno coniungatur,

non

09676

non eſt reprehendanda. 126
utro, pro utrouis. 241
uulnus immedicabile amputandum. 45.126
uxores eſſe dotatas, expedire reipub. olim creditum eſt. 103
uxorius, cui mulier imperat. 249

X

Xanthippus Lacedaemonius. 153
xenocrates. 171
xenocrates, princeps Stoicorum. 233
xenophon diſcipulos a ſimulationis ſtudio dehortari ſolebat. 96
xenophontis libri perutiles. 189
xenophontis Sympoſium. 184

Z

Zeno. 171
zeno Citiaeus Stoicae diſciplinae princeps. 127
zeno, Polemonis auditor. 16. Academicorũ dogmatum ſectator ibi. Stoicã diſciplinã iſtituit. ib.

F I N I S.

Aldine
583
C568m
2-SIZE
V.10